دیوانی عارفی ربانی شیخ احمدی جزیری

مەشهور:

مەلای جزیری

قدس سره العزیز

هەژار، شەرحی لی کردوە.

دیوانی عارفی ربّانی، شێخ احمدی جزیری

مەشهوربە: **مەلای جزیری**

قدس سره العزیز

«هەژار» شەرحی لێ کردوە

سروش
تهران - ١٣٦١

خیابان استاد شهید مطهری، نبش خیابان شهید مفتح، ساختمان جام‌جم
چاپ اول: ۱۳۶۱
حروفچینی: لاینوترون انتشارات سروش
این کتاب در پنج‌هزار نسخه در شرکت چاپ پنگوئن چاپ و در شرکت افست
(سهامی عام) صحافی شد.

بسم الله الرحمن الرحيم

هاوزمانه ئازیزەکەم!

خوّت لەمن باشتر دەزانی، کە ئیّمەی کورد، چەند گەلیّکی هەژارو هەناسە ساردین. چەند لەکاروانی ژیارو شارستانی، بەجیّ‌ماوین. ترسیّنراوین، رەتیّنراوین، بەش‌خوراوین. وا پترلە هەزارساڵە خراوینە ناو چاڵەوەو قەتیس ماوین. دەرەتانی رزگاربونمان بوّ نەماوە. داگیرکەران هەردەمەی بەناویّکەوە بەناوی دین، بەبیانوی هاونەژادیەوە، راویان کردوین، خواردویانین، بەیەکتر سپاردویانین، کوشتویانین، بە هەزاران دەردیان بردوین. تەنانەت ریّگە نەدراوین هەتا ژیاوین بەزمانی خوّمان هاوارکەین. ئەو مافە رەوایەی کە خوا، بوّ بەندەی خوّی رەوا دیوە، کورد خوّرانیّ کە بە خوّیان گوتوە موسوڵمان و خودا پەرست بە نارەوایان زانیوە. لەروّژیش ئاشکراترە کە قەباڵەی بون‌و مانی هەمو گەلان لەم سەرزەمینە زمانە. ئەگەر زمان لەناو درا، بون‌و مانیش لەناو دەچیّ.

ئیّستا کە لەم برانەوەی چەرخی بیستا هەوای ئازادی‌و رزگاری هەڵیناوین‌و هەوڵ دەدەین ئیّمەش وەك گەلانی دیکە، خواپیّداو بین‌و ناویّکمان لەدنیا هەبیّ. چاوەچاوین بەخەباتمان بگەینە بستوی ئاواتمان‌و خوّمان رەگەڵ کاروانی گەلانی ئازاد بخەین... هاوار بکەین: کاکە بەجیّمان مەهیّڵن، ئیّمەش گەلیّکین وەك ئیّوەو شیّوەمان لەخوّتان دەکاو بائیّمەش وەك ئیّوە بژین.

لیّمرونە لیّمان دەپرسن: کواپیّناستان؟ تاباوەریتان پیّ بکەین. نازانم دەبیّ چی بلیّین؟ پیّناس زمانە، فەرهەنگە، میّژوی کەوناراو تازەیە، ویّژەو شیعرو ئەدەبیاتە، بە هەمو لك‌و پوّپیەوە. بەناشکوری خودا نەبیّ ئیّمەی کلوّل‌و چارەرەش، تائیّستا بوّمان نەلواوە، زمانە بەستەزمانەکە بەتەواوی لەشویّنیّکدا کوّ کەینەوە. بیّ‌تاریخین؛ هەرچی دەربارەی کوردەوە لە تاریخاندا نوسراوە هیچی بەزمانی کورد نەبوە. ئەمەواتا هەرکوردیّکی لەعارەبی‌و فارسی‌و ترکی تیّ‌نەگەیوە ئاگای لەمیّژوی خوّی نیەو ژینامەی رابردوەکانی، بەگویّچکە ئاشنا نەبوە.

هەمو چەرخیّك، بەسەتان‌و هەزاران بویّژمان هەبوە. بەڵام بە فەرمودەی **حاجی‌قادر** «لەبەر بیّ

دەفتەری ون‌بون‌و فانی». ئەگەر تاك وتەرایەکیان، لێرو لەویٚ بەسەر زارانەوە ماون‌و بەیەکجاری نەفـەوتاون و دەماودەم بەئێمە گەیون؛ تیٚیان ناگەین، هەوڵیش نادەین تیٚبگـەین‌و بزانین ئـــەو کەلەپورەی کە بوٚئێمە بەجیٚماون چەند بەنرخن.

هەزاران کوردی وا هەیە، لە ویٚژەو میٚژوی گەلاندا هێند شـــارەزان بونە دەریا. بەڵام لەمەر ئەدەبیات‌و فەرهەنگی کورد، تلٚپاتی تەڕیش شـك‌نابەن. رەنگـە بڵێن جـا ئێمە وەکو خـوٚت گوتت داگیرکەر رێگەی نەداوە خـذمەت بەخـوٚمان بکـەین‌و پەرە بە زمانەکە بدەین!! چـارمان چیە؟ من عەرزیان دەکەم وا نیە. جـولەکە دو هەزارســاڵان دەربەدەرو لانەوازبون. زمان‌و ئـــەدەبیاتەکەیان پاراستوە. یا بەگفتی حاجی قادر: ئەرمەنی بەخەتی خـواری، ئـەوە هیچ کە زمانەکەی پاراسـتوە، بگرە پەرەشی پیٚداوە. دەی ئەوانیش وەکو ئێمە کەئێستا لیٚمان قەوماوە، لێقەوماو بون.

جا با ئیستا لە لوٚمەو سەرکوٚنەگەڕێین، ئەوی چو، چو. مردو بەگریان‌و شیوەن ناژیتەوە. ئیستا چی بکەین؟ چوٚن خوٚمان زیندو کەینەوە؟ دەسا با شنگڵ لەخوٚدەین. ئەم چـەند بەڵگـە پەڕپوتانەی کەپێناسـی زیندویەتی گەلی کوردە، کوٚ کەینەوە. هەر خـــوێندەوارێکـــی دڵســـوٚز بەپێی توانا، لە سوچێکەوە بوٚی بچیٚ. ئـەدەبیاتی کەونارامان، ژینامەی رابردوەکانمان بزانین‌و بیان‌کەینە مایەی شانازی. زمانە شیرینەکەمان بەتەواوی بخەینە سەر قاقەزان‌و لەنەزانی رزگارمان بیٚ.

دەسـا وامن بەپێی توانای هەژارانەم، خـەریك دەبم: دیوانی مەلای جــزیری شـــی‌کەمەوەو بەکوردیەکی خوٚماڵیانەی کە ئەمروٚ لەناومان باوە، شەرح بکەم... گوتم بەگوێرەی توانای خـوٚم. واتا ئـەوەندی دەیزانم دریغ ناکەم. چـونکە دەزانم جــزیری زوٚر لەوە بەمایەترە، کە هەژارێکـــی کوٚڵەوار لەخوێندندا لەو عیرفانە صوفیانەیەو لەو دڵداریە گەرم‌و پرشنگدارە کە لای مەلای جزیری بو سەر دەر بکـا. بوٚیە لەبەر خـــوێندەوارە کوردەکان دەپاڕێمەوە یاریم بدەن خـــەڵەتم بوٚ راســـت کەنەوەو لە هەرکوێدا رێم هەڵە کرد بم‌گەڕێننەوە راستەڕێ، خوا راستەو، راستی لیٚخوٚش دێت.

کورد و خزمەت بە ئیسلام

ئەگەر توزێك بەوردیو پشو درێژی، کتێبە مێژوییەکانی چاردە چەرخی ئیسلامەتی بپشکنینو وەخوێنین. نوسەرانو بەهونەران، وێژەوانانو هوزانان... ئەوانەی کە زور خزمەتیان بەدینی ئیسلام کردوەو لە ناو هەمو موسولمانان ناوو ناوبانگیان کردوە، لەبەر چاوانیان رابنێین، سەرنج بدەین کە هەریەك لەو موسولمانە زانایانە بەبنیچە لەکام گەل بونو لەکام نیشتمان گوراون. ئەوسا بومان دەردەکەوێ، کە بەشی کورد لەم ناوەدا هەتا چەندەو چەندی دەستە چیلەی زانست، خستوتە سەر ئەو گرو بلێسە پاكو پیروزەی ئیسلامەتی. بروانیە هەر کتێبخانەیەك سەتان کتێب دەربارەی ئیسلامەتیەوە، لەنوسەرانی کوردەوە دێتە بەر چاو، بەعارەبی، بەفارسیو ترکی نوسراونو خاوەنەکانیان کوردبونو هەر نەشیان فەرموە کوردین.

ئیمام محمدی غەزالی فەرمویەتی: دینی ئیسلام لەسەر سێ ستون وێستاوە. ئەگەر خودا ئەو سێ کولەکەی نەدابا؛ لەوانەبو تێك بتەپێ. ئەم سێ دیرگە ئەستورانەش **«دینەوەری»**و **«ئامێدی»**و **«شارەزوری»** بون. کام موسولمانی خوێندەوار هەیە هەر کوێرە سیوادێکی بێ: ناوی پیاوی بەناوبانگی وەکو **ئیبنوخەلەکان**، **ئەبوالفیدا**، **ئیبنوحاجیب**، **ئیبنوصەلاح**، هەرسێ **ئیبن ئەثیرە** کانی بلیمەتو سەتان ئیبنو ئەبوی دیکەی نەبیستبێ، کە کوردبونو بە عەرەبی نوسیویانە؟ کام دەشتەکیو شوانە وێلەی نەخوێندەوار، لە هەمو دنیایٚ ئیسلامدا دەس دەکەوێ کە ناوی **ئیبنوسیرین**ی نەبیستبێ. ئەو کابرایەی داهێنەری خەونامەیەو لە خەون لێکدانەوەدا هەتا ئێستا هاوتای نەبوە. کێ دەزانێ ئەو زیرەكو بلیمەتەی کە خەونامەی هەمو روژێ سەر بەهەمو مالی موسولماندا دەکاو خەونیان بو لێك دەداتەوە، کورە کوردەو خەلکی مەلبەندی بالەکە لە کوردستانی عیراقداو ئێستاش گوندێك لەجێگەی سیرین ئاوایەو ناوی بەرسیرینی هەیە.

خەلەکانی نیشتمانی مێژونوس **ئیبنوخەلەکان** لە نێوان هەولێرو کویە هەلکەوتوە. **ئیبنوحاجب** کە واتا کوری پەردەدار. لەجزیری ئیبنو عومەر ژیاوەو کوری پەردەداری میربوە کە

جزیریش مەڵبەندێکە لە کوردستانی سوریە.

پێی ناوێ لەسەری بڕۆم. ئەگەر بە دورو درێژی، ناوی هەمو ئەو کوردانەی کە لەرێی زانستو هونەر لەدرێژایی هەزارو ئەوەندە ساڵدا لەڕای ئیسلامدا کۆشاون و ناویان تێدا دەرکردوە، بیرخەمەوە؛ وشتر لەبنیا نرکەی دێ.

هەر دور نەڕۆین لەم چەند چەرخانەی دواییدا کەسانی وەك مەلا عەبدواللە بێتوشی، ئیبنولحاج و ئەبوبەکری موصەننیف و مەلاجامی و صەتان کوردیوا هەڵکەوتون، کە بونەتە مایەی شانازی عەرەبو پێشرەوی موسوڵمانان بون.

هەر لەم چەرخی بیستەمەدا، سەتان کەسی وەك زەرقلی خێوی کتێوی الاعلام، ئەحمەد شەوقی کە نازناوی امیرالشعرای عەرەب زوانانی پێ درا، رصافی شاعری عەرەب کە کۆتەڵی لە بەغدایە بۆ چەقاوە. مێژونوس: محمد کورد عەلی، عەبباس مەحمود عەققاد کە بە مامۆستای بێهاوتای وێژەی تازەی عەرەب زمانان ناسراوە. چیرۆك نوسانی بەناوبانگ لەمیسرو دنیای عەرەبدا: مەحمود تەیمور، عایشە تەیمور کە کورد بونو بونە جێی شانازی عەرەبو کورد هیچ بەهرەی لێ نەدیون!!

با بزانین بۆچیو لەبەر چی؟

زوربەی ئەو پیاوە گەورانەی کە باسکرانو کران بە نمونەی مشتێك بۆ خەڵوارێك؛ یان هەر لەناو عەرەباندا لە دایك بونو لەناو عەرەب زمانانڕا پەروەردە بونو جیا لەزمانی عارەبی فێری زمانێك نەکراون. یا خۆ خۆیان لە زمانە زگماکەیان شاردۆتەوەو بەو زمانەی کە پەرەو ڕەواجی هەبوە، نوسیویانە. نوسراوەکان کە زۆر بەنرخو هێژابون عەرەب زوان پێی خەنیبونو کتێب خانەکانی خۆیان پێ ڕەنگاندونو بە شانازی گوتویانە ئەو کەسانەی کە ئەوەندە خزمەتیان بەزمانەکەمان کردوە بە عارەبیان دەژمێرینو هەرکەسیش دەڵێ وا نەبو، تێر ئاوی سارد بخواتەوە!! (دکتور طه حوسین؛ ئەو زانا بەناوبانگە کوێرەکەی میسری. لە بیرەوری ئەبوعەلی سینادا لە وتارێکا گوتی: ئەبوعەلی سینا بە عەرەبی نوسیویەتیو ئێمە بە عەرەبی دەزانین. جا با ئێرانیەکان هەر هاوارکەنو بڵێن لەخۆمانە).

دە ئوباڵ بەستۆم هەقیانە. زمان پێناسی گەلانە. هەرکەس لە هەر ڕەگەزێك بێ، بە هەر زمانێك باخێوێ یان بنوسێ، دەگەڵ خاوەن زمانەکە بوتە یەكو ئەشێ بەربەی ئەو بپێوێ. ڕاستت نەوێ کەسانیوا وەك تاڵان کرابن وایە. بەرهەمەکەی خەڵك دەیباو منەتیشی لێ نازانو ناشی ناسنو بەهرەی بە بێگانە دەگاو خزمی خۆی هەڵاواردوە.

بۆنمونە حاجی قادری هەر زیندو کە دیتویە عەزرەتی کاك ئەحمەدی شیخ، کتێبی شەرعو وەعظەکەی کە ناوی ناوە: مەکتوبات، بە زمانی فارسی داناوە؛ ویستویە بەگژیا بچێ، نەی وێراوە. زورێ بە خشکەو دە پەردەدا لە سێ بەیتا گەیاندویەو فەرمویەتی:

وەك مریشكێك كە بەختی نەیهێنێ — بێتو جوجكەی مراوی هەڵبێنێ
هەر بگاتە كەناری جۆگەلەیەك — نایەتەشوێنی، بمرێ، جوجەڵەیەك
ئەم لەوشكانی ئەو لەناو ئاوە — تێ دەگا... درانی پێ ماوە

جا ئەگەر حاجی قادری نەمر. ئەوەندە بۆ كوردی نوسین بە تاسە بوەو بەلایەوە كفر بوە كوردێك بزانێ بنوسێو بەزمانی كوردی نەنوسێو تەوس‌و توانجی تێ گرتون. ئێمە هەر دەربارەی كەسێك كە وەكو كاك ئەحمەدی شێخ لەناو جەرگەی كوردا ژیاوەو بە تەما بوە ئامۆژگاری كوردان بكاو دە قورعان‌و حەدیثانیان بگەیەنێ. كەچی بچێ بەزمانێك بۆیان بنوسێ كە تێ نەگەن. حەق دەدەین بە حاجی قادر. نەك دەربارەی هەمو كەس لەو نوسەرانەی كە بەزمانی بێگانە كتێبیان هەیەو بە خۆیان نەگوتوە كوردین. وەك كورد دەڵێ: پیاو نابێ جوانان بشكێنێ. یان وەك دەڵێن با قسێكیش بۆ دز بكەین. ئەگەر تۆزێك بە وردیو لە سەرە خۆیی رابردوی ئەو پێشینانەمان، تەرزی ژیانیان، باری رامیاریو كۆمەڵگای كە ئەوانی تیا ژیاون، بێنینە بەر چاوی خۆمان بۆمان رۆشن دەبێتەوە كە زۆریش خەتابار نەبون. هەركامێك لە ئێمەی ئەمرۆش وەك ئەوان باین؛ ناچار بوین وەك ئەوان بكەین.

زۆر لەو نوسەرە گەورانە وا رویداوە دایك‌و باوكیان لەبەر نەداریو هەژاری یان لەترسی داركاریو بێكاری زۆردار، سیپاڵە شرەی ناو ماڵیان بە كۆڵیانەوە گرتوەو بەرەو وڵاتی غەریبی بگرە هاتم. لە وڵاتانی كەس نەناس گیرساونەوە. لە رێی بژێوی مناڵیان رەنجیان داوەو زۆر بە هەژارانە ژیاون. دیارە مناڵی ئەوانە فێری زوانی مناڵانی دەوروبەری خۆیان دەبن. یان مناڵ لە وڵاتی نامۆ پای ناوەتە سەر دنیاوە. دایك‌و باوك خواخوایانە كورەكەیان فێری زوانی ئەوانە بێ. كە ئەو كاریان لە لا دەكاو هەوڵبدا بەچكە ئاغا تێ بگەن‌و تێیان بگا.

بۆ نمونە چیرۆكی دولەو كوردانە دەگێڕمەوە.

پەیام نێرێكی گۆڤاری روزالیوسف وتووێژی دەگەڵ **عەبباس مەحمود عەققاد** دا كردبو. یەك لە پرسەكان ئەمە بو: تۆ لەكام مەڵبەندی میسرا لە دایك بوی؟ عەققاد گوتی: كچم من میصری‌نیم، كوردم. باوكم خەڵكی دیاربەكر بو، چەرچی ئاوریشم فرۆش بو. كەڵافە ئاوریشمی دیناو لە میصر دەیفرۆشتەوەو بەوە دەژیاین. دواجار لە چەرچی گەریەتی وازی هێناو دەگەڵ دایكم ئێمەشی هێنا قاهرەو بە یەكجاری نیشتەجێ بوین. خوێندم‌و پێ گەیشتم‌و بومە نوسەر بە عارەبی. كەڵافەش چونكە لای عارەب عوقدەی ناوە نازناوی خۆم كردە عەققاد.

جارێكی‌تر، رۆژنامە نوسێكی دیكە، ئەو پرسیارەی لە **شێخ عبدالباسط عبدالصمدی** قورعان خوێنی ناوداری میصری كردبو. كە تۆ لە كام عەشیرەتی. گوتبوی باوكی من كوردێك بو لە ژیانی ئاوارەیی دا هاتبوە شاری قاهیرەو ببوە مجێوری مزگەوت‌و من لە میصر لەدایك بوم.

جا ئێستا چخوابەرداره گلەیی لە عەققاد بكەین، بۆچی بەكوردی نەنوسی؟ یان بە عبدالباسط بێژین: كوا مناجاتی بەكوردیت؟

پێویسته له بیرمان نەچێ؛ مرۆ وەك فرشته نیه، كه بژیوی نەبێ‌و بژی. هەمو كەسێك وردو درشتو خاوو گشت، چكەوتبێته ناو چاڵا،یان حەوتەبەقە باڵا بێ؛ نان‌و ژیانێكی هەر دەوێ. بەرگ‌و پێڵاوی گەرەكە. ئاتاجی ئەنواو بانێكە له بۆرانی بپارێزێ‌و شەوانه تێ‌دا بسرەوێ. هەموكەس بۆ كەرستەی ژین پێویسته ئەرك بكێشێ‌و چەند بۆی دەلوێ بۆ خۆشی ژیان بكۆشێت. هونەرمەند هونەری دەرخاو پلەو پایەی خۆی وەسەرخا.

دەسا با لێكی دەینەوە: ئەو كوردە خاوەن جەوهەرەی دەبەر حوكمی عەرەب‌و تورك‌و فارسدا. نوسینی به زمانەكەی خۆی نەك هیچ‌كەس پەرەی پێ نەدا، بگره بەتاوان حەساو بێ؟

ئەگەر سواری سەری خۆی بێ‌و لەسەر كوردی نوسین سوربێ؛ كێ ئافەرینی لێ دەكا؟ كێ كتێبەكەی لێ دەكڕێ؟ بەچی بژی؟ بەچی جێگەی له كۆمەڵگادا خۆش بكات؟ دەپێناوی كوردی نوسین‌دا بیگرن. كێ‌یه لەسەری وەجواب بێت؟ كوردی خزمی؟! ئەوان بۆخۆیان لەچاڵدان پێویستیان بەخەڵكی هەیه دەستیان بگرێ.

رەنگه ئێستا لەبەرخۆتەوە بپرسی: گەلۆ ئێمەش وەك عەرەب‌و تورك‌و فارس موسوڵمانین، خاوەن برۆا به قورعانین. بۆچی ئێمه زمانمان لێ قەدەغەیەو ئەو برا موسوڵمانانه بەزمانی خۆیان دەنوسن قەیدی نیە؟!.

وەرامەكەشت ئەمەیه:

دەستوری ئیسلامی بەراست كەقورعانه دەڵێ: موسوڵمانان بران. پێغەمبەری خودا فەرموی: هەرگیز عەرەب له ناعەرەب زلتر نیه. كێ له گوناه به پارێزتره له لای خودا بەرێزتره.

سەلمانی فارسی ناوێك، كەس نەناس‌و روت‌و پێخواس كۆیلەی زەلامێ جولەكە، لای پێغەمبەر له خزمه نیزیكەكانی بەرێزتربو. فەرموی سەلمان كەسی‌منه.

له دوای كۆچی پێغەمبەریش هەتا نیزیكەی چل‌ساڵێك كەس گوێی نەدەدا به نەژاد، به خوێن، به نەجیمی‌و نانەجیمی. هەر له خوا ترسان مەرجبو بۆ گەورەیی‌و قەدرو حورمەت. بەڵام به هەزار داخەوە هەر لەو ساوە حوكم كەوتە دەست بەرەی ئەمەویەكان‌و پادشایەتی به كەلەپور له ناو ئیسلامدا دامەزرا. برایەتی گەلانی ئیسلام توایەوەو بەناخی هەردا رۆییه خوار. كار بوبه زۆردارو بێ‌زۆر. هەركەس، هەرتیره، هەربەرەی دەستەڵاتی وەدەس كەوت خۆی‌و خزم‌و هاونەژادی بڵند كردو وەكو ئاژەڵ له هاودینه نامۆیەكانی دەڕوانی. خەلیفەكانی ئەمەوی ئەگەر تەرمێكیان بدیبا، دەیان پرسی: كێ‌یه؟ ئەگەر دەیانگوت قورەیشە، هاواریان‌دەكرد خزمەرۆ. ئەگەر بیان گوتا عەرەبە، دەیانگوت له هۆز كەمی كرد. بیانگوتایه عەرەب نیەو موسوڵمانه، دەیانگوت ها، ماڵی خوایه دەیداو دەشی سێنێتەوە.

دراو خۆش‌بێ‌و مەلا خۆش‌بن؛ درۆ كردن بەزمانی پێغەمبەرەوەو به بوختان حەدیث هەڵبەستن، له توڵەكە هەزرانتربو. گوتیان پێغەمبەر فەرمویه: خوا له ناو جانەوەراندا، ریزی لەبابه ئادەم‌نا. له زاروزیچی ئادەم‌دا، هۆزی عەرەبی هەڵبژارد. له ناو هەمو هۆزی عەرەب، قورەیشی زۆر پەسند

کردو کردیه گەورەی بەرەی مرۆ.

گوتیان عەرەب دەگەڵ ناعەرەبدا هاو کوف نیە. واتا ئەگەر ژنێکی دەشتەکی عەرەب، مێرد بە یەکی وەکو ئەبوعەلی سینا بکا دروست نیە. چونکە پایەی ژنی عەرەب زۆر لەوپلە بەرز ترە. گوتیان پێمێرد لەناو گۆردا، بە عارەبی مردوی ناعەرەب دەدوێنن، جا با مردو کۆنە ترکێکی بیلمەز بێ. گوتیان لە رۆژی قیامەتا هەمو کەسێك دەبێ عارەبی بزانێ دەنا بەشەق دەری دەکەن. گوتیان، گوتیان... و...

کاری خۆ بەزل زانینو نەژاد پەرستی عارەبی خاوەن دەستەڵات، هەر بەوەندەوە نەوەستا کە بڵێ: دەبێ بە عارەبی فێربنو بەس. گوتیان: هەرکەس بڕوای وابێ دەتوانێ بەزانستو خوا پەرستی بگاتە رێزی عارەبان. کافر دەبێو نێویان لێ دەنێین (شعوبی). و لەسەر ئەو تۆمەتە گەورە بش‌کوژرێن، بە فیرۆ دەرۆن.

جا وەختێ حاڵ ئەو حاڵەبیو دنیاو دینێ هەمو کەسێك، بە عەرەبی نوسین بەندبێو بە عەرەبی گوتن بژیو لە قەبرو قیا مەتیشمان‌دا، عەرەبی نەزانین لاڵ‌بین؟ چۆن دەکرێ گلەیی بکەین کە فلانکەس بۆچی نەیگوتوە عەرەب نیم. یان فیسارکەس بۆ بە زمانی خۆی نەنوسی؟! جا نەك هەر کورد بگرە هیندیو فارسو ترکو ئەفغانیو گەلانی تریش، کە ژێر چەپۆکەی عەرەب بون؛ خۆیانو زمانەکەیان لەبیر خۆیان بردۆتەوەو بەختەوەریان ئەو کەسە بوە کە بتوانێ خۆی وا بە عەرەب نیشاندا کە بە عارەبی بزانن ـ هیچ نابێ پێمان سەیر بێ کە پیاوێکی زاناو دانای وەك صاحیبی‌بنی عەبباد کە لە چەرخی چوارەمی کۆچیدا ژیاوە؛ بڵێ نارۆانمە ئاوێنە چونکە بیچمی ئێرانیەکم نیشان‌دەدا، بێزم لەخۆم دەبێتەوە. یان شێخ محمدی زاهید، کە نازناوی تاج‌العارفینی هەبوەو باپیری ئەو شێخ حیسام‌الدین چەلەبیەبوە کە مەولانا جەلال‌الدین لە مەثنەوی پێی هەڵدەڵێ، لە هۆزی گاوانی کوردو لە سەرەتای چەرخی شەشەمیندا ژیاوە. فەرمویەتی: «شەو کورد بومو هەر کردیە رۆژ بوم بە عەرەب».

هەوڵدان بۆ بونە عەرەب، یان فێربونی زمانی پاراوی عەرەب کە قورعانی سەرینچاوەی دینەکەمان بەو هاتوە. ئەوەندە کاریگەر بوە، کە یەکجاری خۆمان لەبیر بەرێتەوەو کەس ئاور وە سەر زمانو رەچەڵەکو نەریتی نەتەوایەتی نەداتەوە.

ئەگەر لە پاش نەمانی عەبباسیەکانو نەژادپەرستانی عارەب؛ گەلانی فارس یان تورك یاخو موسوڵمانانی تر، دەپاڵ عەرەبی فێربوندا، زمانی زگ ماکی خۆشیان ژیاندۆتەوە هەر خزمەتیان بەزمانی قورعان کردوە. بەو زمانەی کە عەرەبی نەزانەکان زانیویانە قورعانیان بۆ تەفسیر کردون.

حەدیسیان پێ وەرگێڕاوە، هەڵبەستو پەخشانەکانیان، با بە عارەبیش نەبوبێ هەر باسی خودا ناسینو قورعان بە پیرۆز زانین‌بوە. کە دیتوشیانە ئیمانیان بە دەکارکرنی زمانیان لەدەست نادەن. هێدی هێدی مێژوی نەتەوایەتی خۆیان، ئەدەبیاتی میراتی رابردوەکانیان. هێناوەتە سەر کاغەزو شناسنامەی سەربەخۆیی نەتەوەی خۆیان سازداوەو پێی بونە پیاو.

بەڵام بەناشکوری ناڵێم! ئێمەی کوردی موسوڵمانی بەستەزمانی هەمیشە ماف پێشێل کراو، قەت عاسمانی ساومان نەدی. شەشەکان یان رەمەزان بو. بەشمان هەر ژەمی بێنان بو، ئاغاکانمان ئەگەر عەرەب یان تورك یاخۆ فارس‌بون، هەرچەند بە دەم گوتویانە: ئێمە برای دینی‌تان‌و موسوڵمانین‌و هەمو پەیڕەوی قورعانین. لەراستی‌دا خواردویانین. تەنانەت زمانەکەشمان لەلای ئەوان بویتە مایەی گوناهباری. کورد هەرگیز لە هیچ کاتێکدا لە ژێر حوکمی ئەو موسوڵمانە جوانانە! نەی وێراوە تەفسیری قورعانی خوداش بەزمانی کوردی بنوسێ. چجای باسی ژان‌و کوانی دەردی ژێردەستەیی‌و پەستی‌و دادو هاوار لەدەس برایانی هاودین بە زمانە خواپێداوەکەی لە بارەگای خودا رانێ. کورد ئەگەر پێی خوێندرابێ، هەرگیز بە زمانی خۆی نەبوە. زمانی خەڵکی خوێندوە. ئەگەر جەوهەرو هونەری لەپاڵ خۆی‌دا شك‌بردوە؛ ناچاربوە بەزمانی لەخۆی بێگانە نیشانی‌دا. ئەوکابرایەی لەبەرحوکمی فارس یان تورك یان گەلێکی دیکە دایەو جگەلە زمانی ئاغاکەی، زمانی‌تر رەواجو برەوی نیە. ئەگەر بەتەمابێ بژی‌و مایەی بژیوی پەیداکا. گەرەك بەزمانی رەواج‌دار رمێنێك بۆخۆی پەیداکا. وا دەبینین کە هەزاران لە نوسەرو هونەرمەندانی بەچکە کورد، لە فارسی‌و ترکی‌و عەرەبی‌و تەنانەت روسی نوسیندا، خاوەن ناون‌و لە زمانە زگ‌ماکەکەشیان بەش براون.

بەڵێ ئەو داگیرکەرانە موسوڵمانە بەدەمانە ویستویانە گەلی کوردمان، کە خاوەنی کوردستانە بتوێننەوەو توانەوەشی بەنەمانی زمانیەتی. تا بتوانن کوردستانی داگیرکراو بەیەکجارەکی قوتدەن‌و ماڵ‌خوراو بەکوێ زوخاڵ بێ.

بەڵام خواستی خودای گەورە، دەگەڵ ویستی ئەو گەلە کوردخۆرانەدا، یەکتریان نەگرتوتەوە. لە هەر دەورو زەمانێکدا، لەکوردستان چەند کوردێکی وا هەڵکەوتون؛ کە بە زمانە خودا پێداوەکەی خۆیان، بە شیعری ناسك‌و پاراو، لە بەر خودا پاڕاونەوەو ئاسەواری بایەخداری وەهایان لێ بەجێماوە کە بە لافاوی زۆرداران نەروخاوەو هێندە خۆش‌و دڵ‌بزوێن بون، گەلی کورد لەناو دڵیاندا هەڵیان گرتوەو سینە بەسینەو دەستاو دەست، باب بە روڵەو پیاو بە نەوەی خۆی ئەسپاردون. بەڵگەی مان‌و نەتوانەوەی زمانەکە لەناو شیعرو ئاسەواری ئەو چەند کوردە بلیمەتە، گەیشتوتە دەستی ئێمەو ئێستا زۆر بە شانازی دەڵێین: ئێمەش خاوەنی زمان‌و ئەدەبیاتی گەشەدارین‌و دەتوانین بە خۆمان بێژین: ئێمەش چتین...

یەك لەو پیاوە کەڵەپیاوە بەناوانەی کە بونە هۆی نەکوژانەوەی بڵێسەی گڕی بەتینی زمانمان، **شێخ ئەحمەدی جزیری** بو. ئەگەر لە نیوە بەیتێکیا فەرمویەتی: «شەوچرای کوردستانم» زۆر دوروستەو هیچ گومانی تێدا نیە.

ئەو شەوچرا تیشکدەرەی کە خودا لە رۆژگارێکدا، بۆ گەلی کوردی ناردوە؛ لەسێ لاوە تیشکی‌داوەو تاریکی لەسەر رەواندوین. یەکەمینیان، خودا ناسینی بەراستی، کە ناومان لێناوە عیرفان. دوهەمینیان، شیعری تەڕی دڵدارانە واتا غەزەل. بەشی سێهەم، هەرچەندە خۆی ئەو

نیازەشی نەبوبێ. دەکار هێنانی زمانی خودا پێداوی خـوێەتی کە کوردیەو زمانەکەی بەشـیعری ناسكو دڵگـر بۆ هەڵگـرتین. چـۆنە لەناو هەزاران‌و هەزاران کوردی خـوێندەوار، کە هامدەوری جزیری بون؛ ئـەو پیاوە بڕیاری داوە هەڵبەسـتی بە کوردی بڵێ‌و بەڵگـەی هەرگیز نەمردنی لەناو دڵی هەمو کوردی خوا پەرستا کەبیناسن تۆمار بکا؟

وەرامەکەی زۆر هاسانە. مەلا لە قورعان‌و حـەدیث شـارەزای بێ‌هاوتا بوە. زانیویەتی خـودای گەورە هەر وەك دە عارەبی دەگا، لەو زمانە کوردیەش دەگا کە خـۆی بە بەندەی بەخشـیوە. رازو نیاز دەگەڵ خوادا، بە هەر شێوەو زمانێك بێ فەرقی نیە.

مەلا لە پلەی عیرفاندا گەیشتۆتە چڵە پۆپە، دەگەڵ خودا تێکەڵ بوەو بە فەرمودەی ئـەولیایان، گەیوەتە وەحدەتول‌وجـود. عارف کە گەییە ئـەو پایە، ئیتر دنیاو قیامەت‌و خـۆشی‌و ناخـۆشی‌و هەژاری‌و سامان داری، لای ئەو نرخـی پوشـە کایەکی نامێنێ. لە هەر چیەکی رادەمێنێ خـودای تێدا بەدی دەکا. وەکو حافظ پێمان دەڵێ:

لەمەیخانەی‌مەجوسان‌رۆشنی‌خواهاتەبەرچاوم دەبرۆانەچتۆتیشکی‌لەکوێداخۆی‌نیشانداوم

مەلا لە شێعریکیا دەڵێ:

مینەت ژخودایێ کو بعەبدی خۆ مەلایێ ئیکسیری غەمی عیشق نە دینارو درەم دا

کەسێ کە سوپاسی خوا دەکا لە جێگـەی دینارو درەم، ئیکسـیری ئـەوینی هەیە، کێ دەتوانێ حوکمی لێ‌بکا واهەستە یان وا دانیشە.

دەبا بزانین ئەو ئەوینە پاك‌و بەنرخ‌و هێژایەی یەکسەرە یا دوسەرە بو؟ واتا ئەوینی خودابو، یان دڵداری کیژێکی خەڵکی دنیابو. یان هەردولا؟... ئـەو کەسـانەی لەعیرفـان زۆر شـارەزابون‌و لە هەرچی سەرزەمینی‌بێ تەکیونەوەو سـەرتاپا هەر بۆ خـودابون. لایان وایە ئـەو رێبوارەی کە ئـەم رێگە دژوارە دەگرێتە بەرێ، دەبێ خۆی بۆ ئامادە بکات. دەبێ دڵی بە ئەوینی مەجـازیەوە خـەریك بکا تا وا نەرم‌و ناسك ببێ، کە بتوانێ سوزی ئەوینی خوداییش وەخۆ بگرێ.

مەولانای رۆمی فەرمویە: صوفی کە عیشقی مەجازی نەچێشتبێ گایەکی مێزەر بەسەرە.

جامی دەڵێ: لاوێك داوای لە پیاوێکی خودایی کرد، لە عیرفـاندا مامۆسـتای بێ. لێی پرسـی: هەرگیز گیرۆدەی داوی ئەوینی جوانان بوی؟ گوتی: نەخێر. گوتی: برۆ ببە عاشق. ئەوسا وەرە تا بە شاگردت وەرگرم.

مەلای ئیمەش، کە بێگومان لە عیرفاندا، مەلا جامی‌و مەولانای رۆمی بەلخیشی پێ راناگەن. لەو فێرگە سەرەتاییەوە، ملی لەو سەفەرە ناوە. دڵی داوە بە کیژە کوردێکی نازدار کە خوای گەورە هەرچی جوانیو هەرچی نیشانەی صەنعەتی بێ چون‌و وێنەی خۆیەتی بەوی داوە. کورەی ئـەوینی مەجازی، دڵی مەلای قاڵ کردوەو خشت‌و خـاڵی سـوتاندوەو دوبارە دای رشـتۆتەوە. تا بە پاکی‌و بەوپەری ئامادەییەوە بچێ بەپیر ئـەوینی خـودای تاکەوەو لەو کرەوە کرگاری بێتە بەرچـاوان‌و لە جۆگەوە پێ هەڵگەرێ تا دەگاتەوە بناوان‌و لە سۆنگەی دڵۆپە ئاوێك، دەریا بە چاوان ببینێ. ئەوسا

بۆ هەتاهەتایە تێکەڵ بە دەریا بێتەوەو بەرەو بەژ نەگەڕێتەوە.

ئێستا بۆمان دەردەکەوێ، کە بۆ مەلا هەستی گەرمی دەرونی خۆی بە کوردی بۆ هۆندوینەوە. هیچگا چاوی لەوە نەبوە، ڕێزو قەدری لە سایەی نوسینەکانی لە لای خەڵك بۆ پەیدا بێ. ماڵی دنیاو ئافەریمو بارەقەڵڵای خەڵکی لەلای ئەو هیچ نرخی نەبوە. لە ڕێزی ئەو کەسانە بوە کە دەڵێن مانای ئایەتی «هەردوك سوڵەکەت فڕێدە» کە خوا بە موسای فەرموە. واتا دنیاو قیامەتیشت لەبیر بچێ. نە بۆ بەهەشت چون خواناس بە، نە لە ترسی جەهەندەمێ. نە بۆ قەدرو ڕێز لە ژیاندا. ئەو ئەوینداری خودایەو؛ خواش لە کوردیەکەی تێدەگا. بە ڕواڵەتیش ئەوینداری کیژە کوردێکی جوانچاکە. کە صنعەتی یاری گەورەی، لە ڕوخساری ئەودا دیوەو پێیھەڵدەڵێ... بە کیژە کوردا هەڵدانیش خۆناشێ بە کوردی نەبێ. دەبێ هیچ نەبێ بە خەیاڵ لەلای وابێ ئەگەر یارە دنیاییەکەی، ناڵەی دڵی ئەو ببیسێ، کەمێك لەزۆرێك تێبگا. بۆیەش دەڵیم: یاری دنیای بە ڕواڵەتی. چونکە سەرلەبەر دیوانی شیعری مەلا بپشکنی هەمو شیعرو هەڵبەستێکی، هەم غەزەلە هەم عیرفانە. وەهای ئەم دوە لێكداوە کە نازانی مەبەستی سەرەکی کامە. واتا ئەوینی مەجازی وا بۆتە عیشقی حەقیقی، کە هەرگیز لێك هاوێر نەبون. لە مەنزڵگای وەحدەتول وجودیشیدا، خودای لە تیشکی ڕوخساری ئەو کیژە کوردەدا دیوە. دەیسا با مەلا بناسین...

مەلای جزیری:

عارف و شاعری پایەبەرزی کورد.

چەندین چەرخە ناوی ئەو خواناسە گەورەو شیعرەکانی، لە چوار قورنەی کوردستاندا، بە سەردەمو زارانەوە. شەوانی هەینی لەمزگەت، لە کۆبونەوەی دەروێشان، لە تەکیەکان، لە بەزمی مەولودنامەدا، شیعری مەلا گوڵی سەرسەلەی جڤاتە.

هەمو کوردێکی خوێندەواری خودا پەرست؛ ناوی ئەو پیاوە خواناسەی، لە دڵدا جێ کردوتەوە. بەڵام تا ئەم ئاخرو ئۆخریانەش، کەس ئاوری وەسەر ژینامەی ئەو شێخە نەداوەتەوە. لە سەرەتای ئەم چەرخەوە، جاروبارە لێرو لەوێ، چەند کەسێك بۆی تێکۆشاون، کە بیناسن وبزانن کەنگێ ژیاوەو چۆن ژیاوە. جا چونکە زۆر درەنگ بۆی چون، ژینامەی ئەو پیاوە گەورە، هێند ئاڵۆزو پڕگرێو گرفنچك بوە؛ کە زۆری زانایی دەوێ تا باش بۆمان ئاشکرابێ. مەلا کەی ژیاوەو چۆن ژیاوەو کەی هاتوتە سەر دنیاوەو کەی کۆچی دوایی کردوە؟...

بەگشتی ئەو نوسەرانەی کە دەربارەی مەلا دواون. لە سەر ئەمەندە پێك هاتون: کە ناوی «شیخ ئەحمەد» بوەو خەڵکی جزیرو بۆتانە، کە شارێکە لە کوردستانی تورکیاو کەوتوتە بن چیای جودی. ئەو جودیەی کە گەمیەی نوح پێغەمبەری لێ گیرساوەو ناوەکەی لە قورعان‌دایە.

لە سەر ئەمەندەش پێك هاتون، کە نازناوی لەشیعردا، جارجار مەلا، جارجار مەلێ، هێندێك جاریش «نیشانی» بوە. مەلاو مەلێکەی ئاشکران؛ کە بە مانای زانا لەعیلمی عەرەبین. بۆ نیشانی‌یەکەشی دەڵێن: نیشان یان ئامانجی تیرە، کە مەلا نیازی وابوە: بەتیری ئەوین پێکراوە یان مەبەستی خاڵی سەر گۆنای یار بوە، کە کرمانجان بە خاڵ دەڵێن نیشان. واتا خۆی بەو خاڵەوە ناو ناوە کە لە رومەتی سەلماوە دیاری داوە.

ئیتر لەسەر دیاری دانی دەورانی ژیانی مەلاو هاتنە دنیاو کۆچ کردنی، زۆریان قسە تێك‌گیراوەو لەسەر زۆرشت پێك نەهاتون.

ئەوا ئێمە هەرچی مێژو نوسەکانی خۆیی‌و نامۆ لەو بارەوە نوسیویانە، بۆ ئێوەی دەگێرینەوە.

بیرو بڕوای هەزارانەی خۆشمانتان لەبەردادەنێین. بەهومێدم کە ئێوەی خـوێندەواری ژیر، بتوانن ژینامەی مەلا لەو ناوەدا رون کەنەوە. مامۆستا **عەلائەالدینی سەجادی**، خوا دەس بە عومریەوە بگریْ. لە مێژوی ئەدەبی کوردیدا، زوربەی بڕوای جۆربەجـۆری مێژو نوسـانی پێشـە خـۆی تۆمار دەکا. کە بۆتانی رادەگوێزم:

لەژێرناوی جـزیری‌دا ماموسـتا عەلائــەالدین، ژمارەی ١٤٠٧-١٤٨١- ی داناوە کە وادیارە لای‌وابوە، لە چەرخی پازدەی میلادی، مەلا ژیاوە، واتا بەو حەسابە دەبیْ، تەمەنی حـەفتاو چـوار سال رابردبیْ جا مردبیْ. ئـەم جـار هاتوە زۆر رەنگین‌و سـەنگینانە، پێشـــەکیەکی دەربارەی مەلا نوسیوە، کە لە راستی‌دا زۆر جوانەو لەپاش ئەو پێشەکیە دەڵیْ: بولبولی سـەرچڵی ئـەم داسـتانە، ناوی شیخ ئەحمەد، کوڕی شیخ محمدە. لە جزیرا بۆتان «گزرتادوقـردو» هاتۆتە دنیاوە. هەر لەو شارەش مردوە.

بەڵام هەرچەندە وەك گوتمان ساڵی بون‌و نەمانەکەی بەژمارە لەبن ناوەکەی نوسـیوە. کەچـی هەر لەم باسەی خۆیدا، خـودی اسـتاد عەلائـەالدین پێمان دەڵی: لاپەڕەی مێژوی ژیانی شـیخ ئـەحمەدی جــزیری، زۆرتاریکــە. تۆژینەوەو وردبونەوەی، زۆر وزانایانەی دەویْ. دەســا وامن بۆگەیشتن بە ئامانجێك، هەرچی دەربارەی ژیانی شیخ ئەحمەدەوە نوسراوە. لە کتێبە مێژوە کەی خۆمدا کۆم کردەوە. لام وایە رەنگبیْ ئەوساکە مێژوی ئەوپیاوە هێژایە تۆزێك باشتر رون بێتەوە.

دوکتور **بلەچ‌شێرکۆ**- بلەچ شێرکۆ ناوی نهێنی خوا لیْ خـۆشبو، جـە لادەت عالی بەدر خـانە- لەکتێبی، «القضیەالکردیە»دا دەڵیْ: مەلای جزیری، ناوی شیخ ئەحمەدو خەڵکی بۆتانە. لە ساڵی ١١٦٠ میلادی‌دا لە شـاری جـزیرو بۆتان مردوە، شــیعری زۆری لەغەزەل‌و الهیات‌و عرفــان‌دا هەیە.

مامۆســتا **ئــەمین زەکی بەگ**، بە رەحمەت‌بیْ. لە هەردو کتێبەکەی‌دا واتا «مێژوی کوردو کوردستان»و مێژوی خاوەن ناوانی کورد «مشاهیر الاکراد»دا دەڵیْ: مەلای جـزیری ناوی شـیخ ئەحمەدە. لە دوانیمەی سەدەی شـەشـەمی کۆچــی‌دا، لەرۆژگاری دەســتەڵاتی عیمادالدین، کە فەرمانرەوای موصل بوە ژیاوە. دیوانی شیعرەکانی خـۆی بۆ فـەرمانرەوای (تەوریز)یْ کە ناوی، خانی خانان بوە، بە دیاری‌و پێشکەش ناردوە. کەچـی هەر ئـەو مێژو نوســەش لە شــوێنێکی‌تر فـەرمویە: مەلا کەوتۆتە دوای جـامی. واتا لە پاش مەرگی مەولانا عبدالرحمانی جـامی، مەلا ژیاوە. کە ئەم دو ریوایەتانە هەرگیز یەکتر ناگرنەوە. چونکە جـامی لە چـەرخـی نۆهەمی کۆچـی ژیاوە.

مامۆسـتا **محمدعەلی‌عەونی** رەحمەتی. کە ناودارانی کوردی ئــەمین زەکی بەگی بە عارەبی وەرگێڕاوە. دەربارەی ژیانی مەلاوە چەند پەڕاوێزێکی هەیە. لە یەکێکداوای نوسیوە:

ئەو شیعرانەی، کە لە دیوانی جزیری، ناوی سەعدی‌و حافظو جامی تێدایە. هیچیان شـیعری جزیری نین. ئاوەکین‌و لاوەکی، هەروا سەربەخۆ رەگەڵ دیوانیان خستوە.

مامۆستای رۆژ هەڵات ناسی روس: **ئۆگستژابا** لە کتێبە ناودارەکەی‌دا، کە بەناوی حکایاتی کوردە، دەربارەی جـزیری ئێژێ: مەلا خـەڵکی جـزیری ئیبنو عومەرە، لە دەورانی عیمادالدینی زەنگی‌دا، واتا لەنێوان ساڵانی ٥٤٠-٥٥٦ دا ژیاوە. مامۆستا عەلاءالدین لە یەکەم چاپی مێژوی ئەدەبی کوردیدا، لەروپەر ١٦١، بای‌داوەتەوە سەرباسی مامۆستا عەونی‌و فەرمویە: بەرلەوە باسی ژینامەی مەلای جزیری تەواوکەم. چەند بەیتێکی گرانی مەلای جـزیریم، کە خـۆم مانام نەدەزانین، ناردە میسرێ بۆلای مامۆستا **محمد عەلی عەونی**؛ کە بۆمیان لێك بداتەوەو بە پەلە بیان نێرێتەوە. ماڵم هەقـە زۆر پیاوەتی دەگەڵ کردم. رۆژی ٩٥١/٥/٤ وەرامەکەم بۆهاتەوە. جیا لە مانای شیعرەکان، دەربارەی ژیانی مەلاش شتێکی نوێی بۆ نوسیبوم‌و فەرموبوی: دەمێك ساڵە هەر خەریکم کە دەربارەی ئەو شیعرانەی لە دیوانی جـزیری‌داو، ناوی سەعدی‌و حـافظو جـامی دەهێنێ دەتوژمەوە.

داخۆ راست هەر هی مەلابون؟ یاخۆ بەناوی ئەوەوە خراونە ناو دیوانەوە. تا خـواوراستان، لەم ئاخر ئۆخریانەدا، چاوم بە دەسـخەتێك کەوت کە لەسـاڵی ١٣٢٢ کۆچـی‌دا نوسـیویانەو لەکوردستانی جەنوبی، ماوەتەوە. لەپێشـەکی ئـەو دەسخەتە ژینامەی مەلا نوسـراوە. تیا دەڵێ: «شاعیری بەرێز جزیری، هاو زەمانی سوڵتان محمد فاتیحی عوسمانی بو. کە وابو ئەبێ جزیری، لە پیاوە ناودارەکانی سەدەی نۆهەمی کۆچـی بێت. ئیتر گومانم نەماوە ئـەو شـیعرانەی کە تیاندا ناوی سەعدی‌و حافظو جامی هێناوە، هی مەلایەو لاوەکی‌و دەسەرخـراو نین. دیسـان مامۆسـتا سەجادی لەسەر ئەم باسەی خۆی دەرۆاو دەڵێ: رۆژهەڵات ناسی ئەڵمانی **فـۆن هارتمان** سـاڵی ١٩٠٤ میلادی، دیوانی مەلای جزیری کە لە برلین لەچاپ داوەو بە خەیاڵیش وێنەیەکی سیمای جزیری کێشـاوەو خسـتویەتە سـەر بەرگەکەی ئـەویش دەربارەی ژیانی مەلا هەروەك ژابای نی زانیوە. سەجادی لەپاش ئەوهەمو باس‌و خواسە هەمە جـۆرە بورو زۆرەی رایگـوێزاوە. ئـەمجـا بۆخۆی بیروڕای خۆیمان پێ دەڵی‌و فـەرمویەتی: مەلا لەناو قصیـدێکـدا، بەیتێکـی هەس، بەم جورەیە:

گەر لوءلوئی مەنثور ژنەظمێ تە دخوازی   وەر شیعری مەلێ بین تە بە شیرازی چحاجەت؟

گەلۆ، نیازی لە شیرازی، سەعدی بوە یا نە حافظ؟ حـافظ سـاڵی ١٣٩١ میلادی بە رەحمەتی خودا چوە. ئەگەر مەبەستیش سەعدی‌یە ئەویش خەڵکـی سـێزدەهەم سـەدەی میلادە. کە وابو، ئەو ریوایەتەی کە گوتویە مەلا لە چەرخی دوازدەهەمی میلادا لە دنیا دەرچـو، پوچ دەردەچـێ. لە لایەکی تریشـەوە، وا دەزانین کە مەولانا عبدالرحمانی جـامی، سـاڵی ٨٧٧ کوچـی (١٤٧٢ میلادی) لە کوردستان رابردوەو لە هەولێرەوە رەدبوەو بۆ حەج چوە. لە باسی سـەفـەرەکەی‌دا. لە شوێنێکدا فەرمویەتی: لە جزیر چـومە دیاری پیاوێ پیر. نیوە پیاوێکـی دیش هەبو لە حـەریر. وا دیارە پیرە مێردەکە مەلای جـزیری بوبی‌و لەو کاتەش‌دا، عەلی حـەریری لە تافـی جـوانی‌دا بوە، بۆیە بە نیوەپیاوی ناودەباو دەبێ جامی ئەو دو کەسەی بەکەیفێ بوبێ، بۆیە **باسی** کردون.

خۆ دیاریشـه تا پیاو له تەمەنی شـێست سـاڵانه تێ نەپەڕێ، بە پیرەمێرد ناوی نابەن. که وابێ دەبێ دەوروبەری ساڵی ٨٢٠ ی کۆچی پێی نابێته سەر دنیاوە.یان توزێ کەمتر، یا زیاتر.

خۆ ئەگەر ئەمین زەکی بەگ، بەڵگەی ژیانی جزیری، لە چەرخی شەشـەمی کۆچـی دو بەیتی ناو دیوانەکەس. که بە خـەیاڵ لای وایە دۆزیویەتەوەو بێگومانە. ئێمە دەڵێین: نەیپێکـاوەو لەم دوبەیتەی نەزانیوە. با بزانین چون؟!

مەلا لەشوێنێکا فەرمویە:

ئەی شەهەنشاهی موعەظظەم حەق نیگەهداری تەبێ

سورەیی «انافتحنا» دەور مادارێ تەبێ

لە شوێنێکی تریشا، لە سەرەتای قەسیدەیەکا دەڵێ:

خانی خانان لامعی نەجماتە هەر پڕنور بێ کەشتییا بەختێتە ئەز بایێ موخالیف دوربێ

ئەمین زەکی پێ دادەگرێ، که ئەم شەهەنشا زەبەلاحــەو ئــەو خــانی خـانانە، لە زەمانی دەستەڵاتی ئەتابیك عیمادالدین زەنگیدا، که فەرمانڕەوای موصل بوە، لە تەورێز حـوکمی کردوە. مەلا ئەو دو بەیتانەی خۆی دەگەڵ دو قەسیدەکەدا بۆ خانی خانان ناردوە. ئەتابیك عیمادالدینیش، لە چەرخی شەشەمی کۆچی ژیاوە. کەوابو مەلای جزیریش دەبێ خەڵکی ئەو چەرخە بێ.

مامۆستا ئـەمین زەکیبەگ، هیچ بۆی رون نەکردوینەوە؛ ئـەو خـانی خـانانە کێبوە؟ کەی لە تەورێز بەو ناوە حاکمێك هەبوە؟ مەلا کاری بە خـانەکەی تەورێز چبوە؟ تا بە شـیعر باسـی بکــا. ئەمجار ئەم واتەی شاهەنشاهە هەر بۆ شێرە کوللەی خـەڵکـی ئێران، بویتە نازناو، هەرگیز خـانی والی تەوریز، نەیوێراوە بەوناوەوە خۆی نیشاندا. ئێمە دەبێ بۆ ناوی خـان لە تورکیا پتر بڕوانین تا ئێران. بۆ نمونە بۆچی نابێ مەبەستی مەلا لەو خانە، سوڵتان محمد خانی فـاتحبێ که لە سـاڵی ٨٥٥ را تا ٨٨٦ سوڵتانی ئەستەنبوڵ بوەو ناوی خەلیفەی ئیسلامی لەخۆ ناوە؟ یان بۆچ سـوڵتان بایەزید خانی دوهەم نەبێ که ٨٨٦ چـویتە سـەر تەختی پاشـاییو تا ٩١٢ ی کۆچـی ماوەتەوە. ئەگەر هەربشڵێن شاهەنشا، مەبەست حـاکمی ئێرانە؛ خـانی تەورێز ئـەوناوەی لێ ناوەشـێتەوە، بۆچی نەڵێین مەبەستی مەلا لەوناوە، سوڵتان حوسێن بایقرایە که لە تەیموریەکان بوە لە چەرخـی ٩ تا سەرەتای چەرخی دەیەم بەسەر ئێرانرا دەگەیشت؟

جا وەك مامۆستا سـەجـادی، لەم بۆچـیو چـدەبویانەی هەڵدەکرێنێ؛ وا دەنوێنێ که دەبێ، بە هەمو بەڵگان، جزیری لە چەرخـی نۆهەم لە سـاڵانی نزیك ٨١١ دا هاتبێتە ناو ژیانەوەو لە دەوری ٨٨٦ دا بە رەحمەتی خوا شادبوبێت. ئەمجار مامۆستای سەجادی، بۆ پوچاندنەوەی ئەو قسەی که وتراوە: مەلا لە چەرخی شەشەمدا باوی بوەو هەر لەو چـەرخـەدا مردوە. بەڵگـەیەکی تری هەیە، که بەراستی جێ سەرنجـە. دەڵێ: ئـەگەر چـاوێك بە کتێبو پەڕاوەکانی دەورانی پێش مغـولاندا بخشێنین؛ لە هیچ شوێنێك توشی وشەی مەلا نابین. پیاوە گەورەکانی دینیو هۆزانەکانی ئـاینی، نازناوی خواجەیان هەبوە یان پێیان گوتون: مەولانا.

مغولەکان کە وڵاتی موسوڵمانانیان گرتوەو خۆیان بونە هەمەکارە، بەپیاوی زاناو ڕێبەری دینی خۆیان گوتوە؛ **لاما**. دیارە هەمیشە ژێردەستان، دەیانەوێ لە هەموشت لاسای خاوەن دەستەڵاتان بکەنەوە. ئەوانیش بە خواجەی خۆیان گوتوە لاما. وردە وردە دو پارچەکەی ئەم وشەیە جێگەیان گۆڕیوەتەوەو لاما لێمان بۆتە مالاو مایەکەش هەڵقرچێنراوەو مەلاکەی لێ سازدراوە. جا ئەگەر لەپاش مغولان، هێندێك کۆڵکە خوێندەواری غەیرە عەرەب، پینەیان پێدا گرتوەو گوتویانە ناوی مەلا، لە میلێی عەرەبانەوە پەیدابو. کە واتا پڕ. یانی ئەگەر گوتیان مەلا وەك پێی بڵێن پڕ لە عیلمو دارماڵ لە زانستی وایە؛ بە هەڵە چون. چونکە عەرەب بە زانیاران ناڵێ مەلا. ناوی موللا لەناو عەرەباندا هەیە، بە مامۆستای قوتابخانەی منالانی جزمی عەممە خوێن دەڵێن و تۆزێك گاڵتە پێکردنیشی تێدایە.

سەجادی لەدوای ئەم باسەش لەسەر وتار دەرواو دەڵێ: بۆ ڕون‌بونەوەی ژینامەی مەلا زۆرم حەول و تەقەلا دا. لە هەمو کەسم دەپرسی. لە هەرکەس هەرچیەکم دەبیست دەمنوسیەوە. لەم پرسیارو تێکۆشانە زۆرانەمدا دەسنوسێکی دیوانی مەلای جزیریم وەدەس کەوت. کە لە ساڵی ١٣٢٨ کۆچێدا پیاوێ وەناو عبدالقادری ئامێدی نوسیویەتی و لە پێشەکی دیوانەکە ژینامەی مەلای جزیری بەم جۆرەیدا دی‌نوسیوە:

جزیری ناوی ئەحمەدەو فرزەندی شیخ محمدە. ساڵی ١٤٠٧ میلادی لەشاری جزیری بوتان لەناو بنەماڵەیەکی هۆزی بوختی، چاوی بەژیان هەڵێناوە. باب و باپیرانی مەلا هەمو شیخی سەربەرماڵ بون و سەر بە شێوەی نەخشبەندی. ئەحمەد کەبچوە مەلابوە. بە منداڵی لەلای باوکی خۆی خوێندوە. بە لاوەتی وەك هەمو فەقێڵەی دیکەی کوردەواری. بەرەو خوێندن دەرکەوتوەو گەلێك شارودێ گەڕاوەو لەزۆر سەرچاوەی جۆربەجۆر، پاراو بوەو تەمەنی سی‌ودوساڵ بو. کە لای مەلا «تەها» ناوێك، لە فێرگەی گوندی «سترباس» ئیجازەنامەی وەرگرت و لە گوندێك بەناوی «سەربا» کە نیزیکی دیاربەکرە، دامەزراوەو بۆتە دەرس بێژی دینی. لەوێشەوە چوتە مەڵبەندی «حەسەن کێف»و لەوێش دەرسی گوتوتەوەو زۆری مەلای پایەبەرز، پێ گەیاندون. لەنەکاوێك، تیری ئەوینی خودایی، دڵ و دەرونی پێکاوەو قودرەتی خوا لە چاوی کچە کوردێکدا خۆی نیشانی مەلا داوەو لەوسایەوە بۆتەعارفێکی‌دڵدار. یان دڵدارێکی خوداناس و سەرەنجامی ئەو ئەوینە دڵ تەزێن و پڕلەتینە، کارێکی بەسەر هێناوە، کە خۆی و دنیاو قیامەتی وەلا ناوەو دەستی لە تەدریس بەرداوەو هەر بە هەڵوەدایی ژیاوە. تا لە ساڵی ١٤٨١ میلادیدا، کە حەفتاو چوارساڵ ژیاوە بەرەو ژیانی بێ خەزانی دنیای هەرمان بارگەی سەفەری تێك‌ناوەو لە شاری جزیر **نێژراوەو** هەتا ئێستاش گۆڕی پڕلەنوری مەلا، جێ زیارەتی حەشاماتەو لە لایەن دڵدارانەوە، لەسەر **قەبری** گوڵبارانە. سەجادی پاش ڕاگوێزانی ئەو ژینامە هەمەجۆرەو لێك‌جیاوازو سەرەولێژو **پڕ لە** کۆست و هەورازانە، کە خۆشی پێمان دەفەرموێ: زۆر چەتونە، قسەی ڕاست و بیگر **ێمان لەو** ژینامانە دەس کەوێ!! نەکاو با دەداتەوەو سەروسیماو بیچمو کەسمی مەلای جزیری

باس‌ده‌کاو فه‌رمویه‌تی:

دمو چاوی سپی‌و سوربو، قه‌د زراو بو، چاوی گه‌شی هه‌ر پرشنگی به‌ریّ ده‌کرد، بروّی ره‌ش‌و که‌وانی بو، تویّلی ته‌سك‌و رومه‌تیّکی پان‌و پوّرو ریشیّکی سپی‌و ته‌نك‌و خشپیلانه‌و که‌پوّیه‌کی کورتی هه‌بو.

رانك‌و چوّخه‌ی ده‌به‌ر ده‌کرد، ریشوی جوانی له میّزه‌ره‌که‌ی هه‌لّ ده‌به‌ست. هه‌تا بلّیی، مه‌شره‌ف خوّش‌و قسه خوّش‌بو. هه‌مو که‌سیّك خوّشی ده‌ویست. له دواروّژانی پیریشدا، که‌وای شوّری ده‌به‌ردابو، زوّریشی لیّ ده‌وه‌شاوه. هه‌ر ده‌گه‌رّی‌و قه‌له‌نده‌ری ببوه خوی‌و نه‌ی‌ده‌کرا ده‌ستی لیّ به‌ردا.

که‌سیش نه‌بو له‌و ده‌مه‌دا به کاکه سه‌جادی بیّژیّ: ئه‌ریّ قوربان، توّیه‌ك که ئیّستاش نه‌ت‌زانی، ئه‌و شاعیره له چه‌رخی شه‌شه‌مدا ژیاوه، یان له سه‌ده‌ی نوّیه‌مین‌دا. چوّنت زانی ره‌نگی رانك‌و چوّغه‌کانی‌و ریشوی بادراوی شه‌ده‌که‌ی وا باس بکه‌ی؟ ئه‌و باسه‌ی که توّ لیّی ده‌که‌ی، وا ده‌رده‌خا که هه‌زار جار شه‌رّه که‌وچکتان کردبیّ‌و له ناو حوجره‌ی فه‌قیّکاندا له په‌نا یه‌کتر نوستبن‌و له‌سه‌ر به‌شه نان‌و دوّیه‌ك به‌گژ یه‌کتری‌دا چوبن‌و ئاشت بوبنه‌وه.

ئیتر ماموّستا سه‌جادی، له‌پاش ئه‌و ورده کاریانه! چه‌ند چیروّکی گویّ ئاگردانی لادیّشمان، له‌و باره‌وه بوّ باس ده‌کا، که ئه‌مانه‌ن:

مه‌لا ته‌مه‌نی سی‌سالّ بو ـ واتا دوسالّ به‌رله خویّندن ته‌واو کردن ـ له‌دیّی «دیّرهان»، له نزیك قه‌لّای حه‌سه‌نکیّف. ده‌چیّته سه‌ر زه‌ماوه‌ندی ئیجازه‌نامه‌ی فه‌قی‌یه‌ك. کیژو لاوانی ئه‌و ناوه‌ش، هاتونه‌ویّ که له‌و دیلان‌و به‌زمه‌دا به سه‌یرانه‌وه هاوبه‌ش بن. سه‌لما ناویّك، کیژی حاکمی حه‌سه‌ن‌کیّف؛ که ناوی مه‌لیك کامیل بو ـ ده‌گه‌لّ ده‌سته خوشکانی خوّی، هاتبونه سه‌یری ئه‌و به‌زمو ئاهه‌نگه. مه‌لا که‌سه‌لما ده‌بینیّ، به یه‌کجاری هه‌رچی چه‌ندسال‌و زه‌مانه فیّری بوه له‌ده‌ست ئه‌دا. به‌زه‌یی خودای بیّ هاوتا له سیله‌ی چاوی سه‌لماوه دلّی مه‌لا بوّ خوّی ده‌باو یه‌کجاره‌کی له بون‌و نه‌بونی ده‌کا. له باری ئه‌وینداری‌دا، قه‌یسه شیّته‌که‌ی عامیری‌و پیری سه‌نعان ده‌سك‌و گوّلیان له‌دو ده‌کرد. ذکرو فکری شه‌وو روّژی، هه‌ر بیر له سه‌لما کردن‌و هه‌ر ناوی سه‌لما بردن بو.

له سایه‌ی عیشقی مه‌لاوه ناوی سه‌لما که‌وته سه‌ر هه‌مو زمانان‌و له هه‌مو ده‌رو کوّلّانان، باس هه‌ر باسی چاوی سه‌لماو تاووتینی دلّی مه‌لای دلّداری بو. ئه‌م باسه گه‌یشته‌وه میر. زوّر دلّگیر بو. چوّن مه‌لایه‌کی هه‌رجایی‌و هه‌ژارو بیّکه‌س‌و بیّ‌ناو، ریّی ده‌که‌ویّ ئه‌وینداری کیژی من بیّ؟ ناوی له‌ناو حه‌شامه‌تا بزرینگیّنیّ؟! مه‌لا بگرن تا بیکوژم. خیّره‌ومه‌ندو که‌یخودایان، تکایان برده به‌ر میرو تیّیان گه‌یاند، که ئه‌و پیاوه پیاوی خوایه‌و له خوا به‌ده‌ر که‌س ناناسیّ‌و ئه‌گه‌ر ناوی سه‌لما ده‌با، خوا له چاوی جوانی سه‌لمای کیژی توّدا به‌دی ده‌کا. میر بوّ راستی‌و چه‌وتی قسه‌ی لاگیرانی مه‌لا، ده‌که‌ویّته ئه‌زمون‌و تاقی کرنه‌وه. ده‌زانیّ وه‌ك ده‌لّین وایه‌و ئه‌و خواناسه جیا له

خـــوا، چیتری بەبیردا نایەو لەپەڵەو هەڵەی دنیاییو داوێن پیســـیو هەرزە کاری نەك هەر بێزارو بەبێزە، بگـرە هەرگیز بە دڵیشـیا تیٚپەڕ نەبوە. واز لە کوشـــتنی دەهێنیٚ تەنانەت هێندێك کەس دەڵێن: میر مەلای لاواندوٚتەوەو بوٚ ماوەیەك لەلای خوٚی حاواندوٚتەوەو دڵی چوٚتە سـەر ئـاکاری پاكو لەباری ئـەو پیاوەو بەڵینی داوە، کیژەکەی لیٚمارەکاو پارەو دراوی داوەتیٚ کە بچـیٚ جلکـی بوٚبکریٚو بوك وەگوێزیٚ.مەلا بە پوڵی زوٚرەوە، روی کردوٚتە شاری موصل. هەمو بازاری گەڕاوەو بەبیٚ ئەوە هیچ بکـریٚ گەڕاوەتەوەو پوڵەکەی گێراوەتەوە. میر گوتویە: بوٚ بە دەسـتی واڵاو بەتاڵ گەڕایتەوە؟ مەلا لەجواباگوتویە: میرم، سەرانسەری راسـتە بازارو قـەیســـەری موسـڵ گەرام. هەزاران توٚپ کیمخواو خاراو خامەكو مەخمەرو داراو ئـەتڵەسو دەسـرەی سـرکەییو حـەریرو ئاوریشمم دیتن. بەڵام هیچیان بە بڕوای من شیاوی بەژنو باڵای تەرزو رێکی سەلما نەبون. ئەو قوماشەی، بوٚ بەژنی سەلما دەسبدا لە هەمو دنیادا نیە.

دەماودەمیش دەگێڕنەوە، کە مەلا لە شـــاری جـــزیر ئێوارانە چــوٚتە ناو گوٚرســـتانەوەو پاڵی وەکێلێکی مەڕمەڕ داوەو رازونیازی دڵدارانەی دەگەڵ خودای خوٚی کردوە.

پیرێژنێکی جـزیری، هەر کە مەلای دیوە دەڕوا بوٚ گورسـتان؛ هەویرەکەی خـوٚی شـــێلاوەو چاوەنوٚری مەلا بوە، کەی کێلەکە بەجیٚ دێڵیٚ. هەر کە مەلا بەرەوماڵان هاتوٚتەوە. ژنە دەرفـەتی هێناوەو ئـەنگـوتکە هەویرەکانی بە مەڕمەڕەکەوە داوە. کێلە مەڕمەڕ، کە بەتینی دەرونی ئـــەو ئەویندارە، وەك تەندوری سورەوەبوی نێڵ دراوی لیٚ هاتوە. نانەکانی برژاندوە.

وا لێرەدا گردەوەکوٚیی سەجادی، کە لە مەرژینامەی مەلا، لە مێژوی ئەدەبی کوردا هێناویەتی، دەبرێتەوە.

کتێبێکی دیکـەش هەیە بەعارەبی. بە قـەڵەمی ئـەحمەد کوری مەلا محمدی بوٚتانی زڤنگـی - مفتی باژێری قامیشلی ـ لە سوریا. شەرحێکە لە سەر دیوانی هەڵبەستەکانی جـزیریو ناوی ناوە: «العقد الجوهری فی شرح دیوان الشـیخ الجـزری». واتا: گەر دانەی گەوهەرین، لە شـەرحـی دیوانی شیخی جزیریدا.

نوسەری کتێب بەرلەوە مانای شیعرەکانی مەلا بە عەرەبی لێداتەوە، ژینامەی مەلای هێناوە بە عەرەبی کردویەتە پێشەکی شەرح نامەکەی.

لە دوای ئەوە کە سوپاسی سەیدا عەلائەالدین دەکا. چونکە بەهرەی لە مێژوی ئەدەبی کوردی وەر گرتوە، دەڵیٚ: هەرچەند ماموٚستا سەجادی ماڵم هەقە رەنجی زوٚریشی کێشاوەو بوٚ دوٚزینەوەی ژینامەی جزیری، ماندوبوەو گەلێك شتی پڕبایەخی دەسکەوتوە. بەڵام من بەش بە حـاڵی خـوٚم، هیچ سەبوریم پیٚیان نایەو دڵ ئاویان لیٚ ناخواتەوە. ئەوا بوٚخوٚم، لە لێکوٚڵینەوەی فـرەو پشکنینی شیعرەکانی دیوانەکەی، شتێکم هەڵکراندوە. کە پێموایە بەڵگـەی راسـتن بوٚ دینەوەی روٚژگارانی ژینی مەلاو لێم رونە کە من زوٚر باشتر لە ماموٚستا عەلاءالدین ئەم مەتەڵەم هەڵێنابیٚو وەستایانەتر بوٚی چوبم. ئەمجا دەس پێدەکاو دەڵیٚ:

مەلا لە شوێنێك فەرمویە:

ژرەعنا نێر گزێن تەی مەستو خونریز   زەمان بو عەهدی جەنگ ئەنگیزی چەنگیز

لەجیٚیەکیش ناوی تەیموری لەنگ دەبا. لە شیعرێکیشدا دەڵێ:

ژ حافظ قوطبی شیرازی، مەلا ئەر فێم بکی رازی. لە بەیتیٚ دیش داگوتویە:

ژرەنگی سەعدیٚیو جامی.

کەوابو، مەلا بیٚگومان کەوتوٚتە دوای چەنگیزەوەو تەیموریشی جیٚهێشتوە، کە یەکەمیان لە ٦٢٥ و دوهەمینیان لە ساڵی ٨٠٧ کوٚچی فەراقی رەشی لیٚ براوە. حافظیش جامی گوتەنی ساڵی ٧٩٢ ی کوٚچی لەدنیا کوٚچی کردوە. جامیش کە لە دیوانەکەدا ناوی هەیە دیارە پێش مەلا کەوتوە.

ئەوکەسانەی وتویانە، ئەو شیعرانە هین مەلا نین. وادیارە لەوێژەوانیو شیعر ناسین، کوڵەوار بون. چونکە هەرکەس هەروا توٚزێك لە مرخو چێژەی هەڵبەستەی مەلای جزیری تیٚ گەیبیٚ، سور دەزانیٚ کە ئەم شیعرانە هی مەلانو مافی کەسیان پێوە نیە.

هەرکەسێکیش شارەزای فەرمودەکانی سەعدیو حافظو جامی بێت، زو تێدەگا کە مرخی مەلای جزیری چەند لەوانەوە نزیکەو چەندە نرخی بوٚ داناون. سەرەڕای هەمو ئەمانەش، هەڵبەستێکی مەلا هەیە بە عارەبی. لەسەر بەندەکەیا دەڵیٚ: یارامی قلبی بسهام النظرات. هیهات نجاتی. ئەی ئەوکەسەی بە تیلەی چاو دڵت وەبەر تیران داوم. تازە دەرناچم فەوتاوم.

کێشو رەوتی ئەو هەڵبەستەی تەواو لاسای هەڵبەستێکی ماموٚستا ئەحمەد پاشایە، کە وەك بوێژێکی ناودار، هەتا ساڵی ٩٠٢ ی کوٚچی لە وڵاتی ترکاندا ژیاوە. مسیوٚ ژاباو ئەمین زەکی کە دەڵێن مەلا لە نیوەی چەرخی شەشەمیندا ژیاوە؛ ئەو ناوی عیمادالدینە لێی تێك داون. ئەوان هەردوك هەر عیمادالدینی زەنگی، فەرمانرەوای شاری موسڵیان ناسیوە. کە لە چەرخی شەشەم ژیاوە. بیستویانە کە وا عیمادالدین ناوێك، دەگەڵ مەلا دوٚستیو شناسایی هەبوەو شیعریان پێك گوٚڕیوەتەوە. دەی کەوابو عیمادالدین هەریەکێکە. ئەویش لە بەرەی زەنگییەو ئەتابەکێك بو لە موسڵ. موسڵیش لە جزیر نزیکەو رەنگە ئەو فەرمانرەوایە، دەگەڵ ئەو پیاوی خودایە نێوانێکی خوٚشیان بوبێت.

بەڵام خوٚم لە توٚژینەوەمدا، بوٚم دەرکەوت، کە ئەو پیاوەی بەو ناوەوە دەگەڵ مەلا شیعرێنی کردوە، ناوی زەنگی لیٚ نەنراوە. پێی وتراوە عیمادالدینی جزیری. گش لەمێژو شارەزایەك باش دەزانیٚ، کە عیمادالدینی زەنگی کوری ئاق سنقرناو بوەو هەرگیز لە جزیر نەژیاوەو کەسیش هەرگیز پێی نەگوتوە عیمادالدینی جزیری. ئەوا عیمادالدینە کە: قت. دەچینە سەر خانی خانان، کە ئەمین زەکی لای وایە فەرمانرەوای تەورێز بوەو مەلاشیعری بوٚناردوەو بە بەژنو باڵای هەڵدەڵیٚ. بەراستی ئەمەش هەڵەیە... هەرچونکە ناوی تەورێزیٚ لە شیعرەکەدا هاتوە، هێندێك لە مێژو نوسانی وەسەر تەڵە پەڕاندوە.

ئەگەر ئێمە بە تەواوی لە شاری جزیری بۆتان شارەزابین، وەکو من بۆخـۆم شـارەزام: زۆر بە هاسانی دەیزانین، کە ئەو هەڵبەستە ڕەنگینەی خانی خانانی تێدایە باسـی فـەرمانڕەوای کوردی شاری جزیرا بۆتانە. بابزانین بوچ:

شاری جزیری کەونارا، کە پاتەختی دەسەڵات داری کورد بوە. زۆر ئاوەدانو زۆر جوانو زۆر لە بارو تەیار بوە. وەك ئێستاش شوێنەوارەکەی نیشاندەدا. وارشێکی بە هەر چـواردەورا کێشـراوە، بەردی وارش لە مەڕمەڕی تاشراو بوە. بەشـی زۆری ئـایەتەکانی قـورعانێ، لەو سـەربەردە مەڕمەڕانە هەڵکەنراوە. سورەتەکانی فاتیحاو ئەنعامو ئیننا فەتەحناو ئەو عەشەرەی ئایەتەلکورسی تێدایە: زۆر زەق نەقاری کراون. کە زوو بەودم زانراونو ویستویانە لەپیتی ئـەو سـورەتانە، خـوا شارەکەو موسـوڵمانانی شـارەکە، لە بەڵایان بپارێزێ. ئـەگەر هەڵبەسـتەکەی مەلا بە وردی بخوێنینەوە سور دەزانین، کە مەبەستی لەشوێنی خانی خانانی جزیرەیەو مەبەستی لە خانی خـانان میری جزیرو بۆتانە.

دەبڕوانە فەرمویەتی: «ئایەتەل‌کورسیو ئەنعـام هەیکـەلاتوخـیێ تەبن». یان فـەرمویە: «سورەیی ئوممول‌کیتاب ماداری حەضرەت سوربێ».

یاخۆ لەو قەسیدەیە کە میری جـزیرێ بە ناوی شـاهەنشـای موعەظـظەم، ناو دەبا دەڵێ: «سورەیی ئیننا فەتەحنا دورو ماداری تەبێ». کە ئەم ئایەتانە، دەگەیەنێ لە دەوری وارشی شارنو مەبەست شاری جزیرەیە، ئەگەر مەلا میرەکەی خـۆی پەسـند بداو بە ناوی خـانی خـانانو شاهەنشای زلی ناوبەرێ، چـیتیایە؟ بەڵگـەی هەرە ئـاشکراتر هەر لەو هەڵبەسـتەدا هەیە. لە پەسنەکەی میردا دەڵێ: «گەرچـی دەر ئیقلیمی رابیع هاتە تەختی سـەڵتەنەت». خـۆ دیاریشـە جوغرافی زانانی پێشین، درێژیو پانی زەمینیان بە حـەو بەش دابەش کردبو. هەر بەشـەی ناوی ئیقلیم بو. شاری جزیر لەو دابەش دابەشێنەدا. لەسەر ئیقلیمی چوارەمبو. ئەمجار ئـەو بەیتەی کە ناوی تەورێزی تێدا هاتوە، هەرگیز ئەوە ناگەیەنێت، کە روی قسە دەحاکمی تەورێزێ بێ. نەخێر. مەلا ویستویە لە خوا بخوازێ ئەو میرە کوردەی جزیرێ کە ڕەواج بە ئیسلام دەداو فەقێو مەلای زۆری هەیە، دەرسی قورعانو حەدیثان دەڵێنەوە؛ خوا هەر باڵادەسـتتری بکـاو دەڵێ: لە خـودام تەڵبە، تۆ کە لە شاریکا دەژی لە ئیقلیمی چوارەم دایە، خاوەنی حەوت ئیقلیمان‌بی. جگە لە هەمو کوردستان، تەوریزیش بێتە بەر حوکمت خاوەنی موڵکی خوراسانیش خۆی بداتە بەر داڵدەی تۆ.

نە تەنێ تەبریزو کوردستان لبەر حوکمێ تەبن

صەد وەکی شاهی خوراسانێ دفەرواریێ تەبێ

دەبابزانین عیمادالدینەکە کێبو، کەوا ئەو چەند مێژو نوسە لە ناسینی بە هەڵە چون؟! هەتا سـاڵی هەزارو پێنج کە **شەرەفخانی بدلیسی**، لە نوسینی شەرەفنامەکەی بۆتەوە. دیارە میرێك لە جزیر هەڵنەکەوتوە ناوی عیمادالدین بوبێت. چونکە نەك هەر لە جزیرە، لە هەر سوچێکی کوردسـتان، بەرلە ساڵیهەزارو پێنج میرو دەستەڵاتدار بوبێت. شەرەفخان ناوی نوسیوەو دەشەرەفنامەی ئـاخنیوە.

دەیسا منیش لە چەند دیوانی دەسخەتی خەڵکی جۆراوجۆرا دیومە، کە ئەو دۆستەی دەگەڵ مەلا شیعر شیعرێنی کردوە، عیمادالدین جزیری‌یە.

لە دەورانی شەرەفخانی مێژونوسداو لە ساڵانی هەزار هەتا هەزارو پێنج، میری جزیرو بۆتانێ میر شەرەفی کوری ئەبدال، لە میرانی خانەدانی ئازیزان‌و باپیری بەدرخانیان بو. هەروەك ناوی میرشەرەف بو، خان شەرەفیشیان پێ دەگوت.

میر شەرەفخانی بدلیسی لە شەرەفنامەکەی خۆیدا، زۆر بە خان شەرەف هەڵدەڵێ: دەڵێ: زۆر پیاوێکی دەست‌و دڵ‌و دەرون پاکە. فەقێ‌و مەلای زۆر خۆش دەوێن. زۆر مەدرەسەو مزگەوتی تازەی لە شاری جزیر سازداوە کە یەکێك لەو مەدرەسانە مزگەوتی سوری پێ دەڵێن. لە پە نای شورەی شارەوەو کەوتۆتە لای رۆژ واکەی. مەوقوفەجاتێکی زۆرو پرداهاتی، بۆ ئەو مزگەوتە داناوە. کە لە پاش نەمانی خۆشی مزگەوت هەر لە بڕەودابێ‌و هەر فەقێ‌و مەلای تێدابێ.

دەیسا کەسیش گومانی لەوەدانیە کە شیخ ئەحمەدی جزیری، لەو مزگەوتە دەرس بێژو پێش نوێژ بوەو گەلێك مەلای لەوێدا ئیجازە داوەو دیارە هەر لەوێش مردوەو هەر لەو مزگەوتەش نێژراوە.

ئیستا ئەگەر مەلای عارف، مەلای شاعیرو ئەویندار، مژۆڵی چاومەستانی کورد؛ بە تیرەبێ ئامانەکەی خان‌شەرەفی بشبهێنێ. بۆناسینی خانی‌مەلا کە هەر دەبێ خان‌شەرەف بێ چی دەمینێ؟؟ دەبڕوانە ئەم شیعرەی مەلا چەند جوانە، کە فەرمویە:

خەفوان رەشاندن دل‌خەدەنگ ـ تەشبیهی‌تیرێن خان شەرەف.

جا دەشبێ ئەو عیمادالدینەی کە زۆر ئاشنای مەلا بوە، خزم‌و کەسی خان‌شەرەف بێ‌و لە جزیرێ دەگەڵ مەلا بوبن بە دۆست‌و شیعریان بۆیەکدی نوسیبێ.

سەرباری ئەو بەڵگانەشم، شتێکی سەرنجراکێشی دیکەش هەیە. لە هەمو دیوانەکانی جزیری‌دا، وتووێژی شاعیرانەی نێوان مەلاو فەقێ تەیران دەست دەکەوێ. فەقێ‌تەیران بەشیعرنامەی نوسیوەو مەلاش جوابی فەقێی هەر بە شیعرداوەتەوە. فەقێ تەیران، لە هۆنراوەیەکی خۆی‌دا، لەژێر ناوی: «دلۆرابە، دلۆرابە» مێژوی ئەوروژە دەنوسێ کە ئەوەی تێدا نوسیوە. لە نیوە بەیتێکا دەڵێ:

هەزارو چل‌و یەك چونە. ئیتر من تەواو لێم رونە، مەلا لە ئاخرو ئوخری سەتەی دەیەمی کۆچیدا هاتۆتە مەیدانی ژیان‌و مەودایەکی تەواویشی لە چەرخی یازدە بڕیوەو هیچ بە دوریشی نازانم کە هەمو نیوەی ئەو چەرخەش زیندو بوبێت. هێندێکیش بەولاوە چوبێت. واتا ژینامەی دەسخەتی عبدالقادری ئامێدی، کە عەلاءالدین دیویەتی، دەبێ راست بێ کە مەلا حەفتاو چوار ساڵ تەمەنی لە دنیا بوبێ. لە دەوری هەشتای چەرخی دە هاتبێتە سەر دنیاوەو لە نێوان پەنجاو شیصت پلەش، لە چەرخی یازدە مردبێ.

شەرح نوسی بە عارەبی، کە ئەم چەند بەڵگە رونەمان دەربارەی دەورانی ژیانی نیشان دەدا؛

دێته سەر باسی چۆنیەتی زانستو بلیمەتیەکەی. دەڵێ: مەلا لە هەر دوازدە عیلمەکاندا دەریایەکی بێ پەی بوە. لە زانینی زمانەکانی عارەبیو فارسیو ترکی تاقە سوارەیە لەمەیدان. بەو سێ زمانەو بە کوردیش ـ کە هەر زمانی خـۆی بوە ـ هەڵبەسـتو هۆنراوی هەیە، کە بۆ رەوانیو پاراوی تاکیان نیە. دیوانەکەی بۆیەکەمجـار لە برلینی ئـەڵمانیا، چـاپ کراوە. زۆر جـاری دیش لە ئەستەمبوڵ، لە کوردستان، لە روسیاش دیسان چاپ کراوەتەوە. رۆژ هەڵات ناسـان لە لاوە، زۆر بەجێ گەورەی دەزانن. دەشلێ مەلا کە دەرس بێژی مزگەوتی سوری جـزیر بو؛ پاش مەرگیشـی لەژێر زەمینێك هەر لەو مزگەوتی سورە نێرژاوەو زیارتگایە.

پێشەکی شـەرحـی عارەبیش، دەربارەی ژینامەی مەلا کۆتایی هات. منی وەرگێری هەژاریش چەند قسێکم هەیە بیکەم.

ئەگەر ژابا، فـۆن هارتمانی ئـەلمانی، یان ئـەمین زەکیو بلەچو عەلی عەونیو مامۆسـتا عەلا سەجادی، بەرلە ژینامە نوسینی ئەو عارفە. دیوانەکەیان بەوردی خوێندبایەوە؛ تەنیا ئەو شـێعرەی کە باسی تیرەکانی خانشەرەفە، بەسبو کە بۆیان دەرکەوێ، مەلا لە چـەرخـی یازدەدا زیندو بوە. ئەو گۆرەی تێیدا نێژراوە ژێرزەمینی مزگەوتێکە، کە خان شـەرەفـی جـزیری لە پاش هەزارەمی کۆچی سازی داوە. ئیتر ئەو هەمو شـێوانو ئـاڵۆزبونەی تێ نەدەچـو. قسـە هێنانو بردنی پێ نەدەویست.

قسەی دوهەمم ئەمەیە: لە ساڵانی ١٩٥٦ را ماوەی سێ سـاڵ، بۆخـۆم ماڵم لە گوندێك بو لە جزیرەی ابن عمر، لە کوردستانی سوریە. کە ناوی «قبور البيض» ەو لە نزیك شاری «قـامیشلو» هەڵکـەوتوە. دەگەڵ مەلاو شـاعیرانو وێژەوانانی ئـەو ناوە هاتو چـۆی یەکترمان دەکرد. لێم دەبیستن، مەلا عبدالسلام ناوێك خەریکە دیوانی مەلا بە عەرەبی شـەرح دەکا، دەشـیانگوت زۆر مەلای چاکەو کرمانجیش بەشێوەی بۆتان باش دەزانێ، چونکە خـۆی خـەڵکـی بۆتانە. بەڵام زۆر روتو نەدارە، هیچ ئاشتەبای خـوا شـك نابا. لە حـوجرەی مزگەوتێکدایە سـەڵتو سپات. مەلا ئەحمەدی زڤنگی کە بۆتە مفتی قامیشلیو ئەو مزگەوتەشـی بەدەسـتەو ـ خـوا نەیبری ـ زۆریش داراو دەوڵەمەندە. خێر بە مەلا سـەلام دەکاو نانو چێشـتی بۆ دەنێرێ. دەمانگـوت: خـوا خێری بنوسێ.

مەلا سەلام ساڵی ١٩٥٨ مرد. پاش ماوەیەك شەرحـی دیوانی جـزیری بە عارەبی لەچـاپ درا.. مەلا ئەحمەدی زڤنکی مفتی لە شاری قامیشلوی لەسـەر بەرگەکەی نوسـرابو. وێنەیەکی جـوانی مفتیش دەبیندرا. ئیتر یادێك لە مەلا سـەلام نەکرابو. وەباڵ بەسـتۆی ئـەوانەی کە من لێم بیستون. مفتی لەجیاتی شۆرباکەی کتێبی مەلا سەلامی بەناوی خۆی لەچـاپ داوە. جـائێستا کە ئەو جەنابەش وەك مەلا سـەلام بۆتە خـۆڵو هەردوك چـونە بەر بەزەیی خـودای گەورە. من سوپاسی مفتیش دەکەم، کە ئـەم گەنجینە بەنرخـەی لەدەس نەمان پاراسـتوەو نەیهێشـتوە لەناو بچـێ. دوامین قسـەم، پاڕانەوەیە لە لاوان، لە پیاوانی وێژەوانی کوردی زانی لە شـێعری

ئەویندارانەو باری عیرفانی شارەزا. لەوکارەدا کە من شـانم وەبەر داوە، دەسـتم بگـرن. سـەرنج بدەن، بزانن لەکوێدا هەڵەم، خوارابیم بۆ راسـتکەنەوە، با بە کۆششـی هەموانی، کارێك بکـرێ دیوانی مەلای جزیری وەك پێویستە، هەمو کوردێکی خوێندەوار لێی تێبگـا. کێ هەرتێبینیەکی هەبێ، با بە نامە بۆم بنوسێ، تا بەوپەڕی سوپاسەوە، بیخـەمە ناو پەڕاوێزی دیوانەوە. خـۆشیتان لەخوا دەخوازم. ئەوا ئێوەو ئەوەش دیوانی جزیری بەشەرحەوە.

هەژار

٥٩/١١/٢٤

فهرست

مینەت ژ خودائی کو بعەبدی خومەلائی

ئیکسیری غەمی عیشق نە دینار و درەم دا

«مەلای جزیری»

قەصیدەی یەکەم

«هەرێ مەیگێڕ!»

١ نەوایا موطریبو چەنگێ فغان ئاۋێتە خەرچەنگێ
وەرە ساقی حەتا کەنگێ نەشوێیین دل ژڤێ ژەنگێ

٢ حەیاتا دل مەیا باقی بنوێشین‌دا بە موشتاقی
«الا یا أیُهاالساقی أدِر کاساً وَناولها»

مانای وشەکان:

نەوا: ئاواز؛ **موطریب:** بەزمگێڕ؛ **چەنگ:** ئامرازێکی‌موزیکە؛ **فغان:** هاوار؛ **ئاۋێتن:** هاویشتن؛ **خەرچەنگ:** قرژاڵ ـ برجێك‌لەعاسمان؛ **ساقی:** مەیگێر؛ **حەتا:** هەتا؛ **ژڤێ:** لەوێ. **حەیات:** ژیان؛ **باقی:** هەرماو؛ **دا:** تا؛ **موشتاق:** بەتاسە؛ **الا:** هەرێ؛ **ایهاالساقی:** هۆی‌مەیگێڕ؛ **أدر:** بگەڕێنە؛ **کاسا:** پیاڵەیەك؛ **وناولها:** بیشیدە.

مانابەتێکرایی:

دەنگو صەدای چەنگی بەزم‌گێر، جۆش‌و خرۆشی گەیاندە عاسمان. دەمەیگێڕ وەرە، هەتاکەی دڵمان لەوژەنگە نەشۆینەوە؟ ئەومەیە کە هەرهەیەو قەت نافەوتێ، با بەتاسەوە بیخوێنەوە. هەرێ مەیگێر، دەبا پیاڵەکەت بگەرێو بیشمان‌دەرێ.

٣ کو کاتب دیمێ جەدوەل‌کەت   شکستەخەت موسەلسەل کەت
ژیەك حەرفان موفەصصەل‌کەت   کێ‌یەوێ موشکلێ حەل‌کەت؟

٤ دزانی رودو عود ئەووەل   چتاڤێتن سرود ئەووەل؟
«کە عشق آسان نمود اول   ولی افتاد مشکلها»

مانای وشەکان:

کو: کە؛ **کاتب:** نوسەر؛ **دیم:** روخسار؛ **کەت:** بکات؛ **شکستە:** شکاو؛ **موسەلسەل:** بە زنجیرە؛ **ژیەك:** لەیەکتر؛ **حەرف:** کەنار؛ **حەرف:** پیت؛ **افتاد:** کەوت؛ **مشکلها:** چەندئیشکال.

مانا بەتێکرایی:

هەرگا نوسەری ئەزەلی ـ کە خودایە ـ خەت‌وخاڵی روخسار دابڕێژێ، بسکان چین‌چین‌کاو بە زنجیرەیان بکاو لاجانگان لێك جیاکاتەوە؛ کێ دەتوانێ ئەو دژواریە چارە بکات کە توشی ئەویندار دێ؟ تۆ دەزانی رودو عود کە دو کەرستەی موزیکن هەر سەر لە هەوەڵەوە بە گۆرانی گوتویانە: دڵداری سەرەتاکەی هاسانە، بەڵام زۆری دژواری لەدوە.

شیاوی باسە: کە خەتی شکستەو موسەلسەل دو جۆرە شێوە خەتن.

٥ ژمیهراوێ شەفەق سەعدێ شرین لەعلێ، شەکەر وەعدێ
دنالم شبهەتێ رەعدێ عەجیبم لێ ژوێ جەعدێ

٦ کە دلرا تاب هر چینش بکفری میبرد دینش
«ز تاب جعد مشکینش چەخون افتاد در دلها»

مانای وشەکان:

میهر: خۆشەویستی؛ **شەفەق:** تیشك؛ **سەعد:** پیرۆز؛ **سەعد:** ناوی ئەستیرەیەکە سەعدالسعودیشی پێ دەڵێن، دیتنی بە ودمە؛ **شرین:** شیرین؛ **لەعل:** لاڵ، لێوی یاری پێ شبهاوە؛ **وەعد:** بەڵێن؛ **شبهەت:** وەکو؛ **رەعد:** گرمەی هەور؛ **عەجیبم:** سەیرماوم؛ **لێ:** بەڵام؛ **ژڤێ:** لەو؛ **جەعد:** موی لول‌خواردو؛ **تاب:** پێچ. چین. بەسەریەکدا هاتو؛ **بە کوفری:** بۆ کافربونێك؛ **میبرد:** دەبا؛ **دینەش:** دینی ئەو؛ **مشکین:** وەك میشك رەش‌و بۆن خۆش؛ **خون:** خوێن، **دەر:** دەناو؛ **دلها:** دڵان

مانای تێکرایی:

لە خۆشەویستی ئەو کەسەی کە تیشکی روخساری وەك شەبەقی ئەستێرەی سەعدالسعود، بە ودمو پیتەو لێوی شیرینی بەرەنگی لاڵەو گفتو بەڵێنی وەك شەکر لەدم دەبارێ. وەك هەورەتریشقە دەنگی ناڵەم بەرزە. بەڵام دیسان سەیر ماوم لەو کەزیو پرچە لولانە کە هەر چینەی، دڵی عاشق بەرەو کفرێك رادەکێشێ. ئای کە لە تاوی پێچی کاکۆڵی چین لەسەرچینی رەش‌و بۆن‌خۆشی میشك ئاسایی چەندەخوێن تزاوەتە دڵانەوە!!.

٧ دڤێ طاقێ، دڤێ خانێ مەعەیش‌و ئەیمەنی کانێ
کەسێ دەستدەت ژ دەورانێ نیهالەك ڤێ گولستانێ

٨ در آغوشش چو می‌آرد که از دل جانش بسپارد
«جَرَس فریاد می‌دارد که بربندید مَحمِلها»

مانای وشەکان:

دقیّ: دەناو؛ **طاق:** کەوانەیی. طاق لێرەدا عاسمانە کە لە بەرچاو بەتاق هاتوّتەوە؛ **خان:** کاروانسەرا؛ **مە:** ئێمە؛ **عەیش:** ژیان؛ **ئەیمەنی:** بیّترسیو هێمنایەتی؛ **کانیّ:** کوانیّ؛ **دەوران:** رۆژگار؛ **نیهال:** تازەنەمام؛ **قیّ:** لەویّ؛ **گولستان:** باغی گوڵان؛ **ئاغوش:** باوەش؛ **چومی ئارد:** کە دەهێنیّ؛ **کە از دل:** کە لە دڵەوە؛ **جانش:** گیانی؛ **بسپارد:** تەسلیم بکا؛ **جَرَس:** زەنگوڵە؛ **فریاد:** هاوار؛ **فریاد می‌دارد:** دەنگ بڵند دەکا؛ **بربندید:** هەڵبەستن؛ **مَحمِلها:** بارگەکان.

مانا بەتێکرایی:

لەژێر ئەم عاسمانە پشت چەماوو کەوانیەداو لەو کاروانسەرای دنیایەدا، ژیانو بیّترسی لەکویّ بوّ ئێمە دەست ئەدا؟ پیاو لە هەمو ماوەی ژیانیدا تیّ دەکوّشیّ، کە دەستی بگاتە تازە نەمامێك لە باغی گوڵانداو دەباوەشی بگریّو گیانو دڵی پیّ بسپێریّ. کەچی لەپر بەرلەوەی بە ئاوات بگا دەنگی زەنگی کاروانی مەرگی دێتە گویّ. کە رابن وادەی سەفەرەو بارگەو بنە بپێچنەوە.

٩ بە قورئانیّ، بە ئایاتیّ ئەگەر پیری خەراباتیّ
ببێژت سەجدەبن لاتیّ مریدێن وی دبن قاتی

١٠ مُرید اَربی بَصَر نبود، ز فرمانش بدر نبود
«کە سالك بیخبر نبود ز راه و رسم منزلها»

مانای وشەکان:

خەرابات: مەیخانە؛ **پیری‌خەرابات:** لە زاراوەی سوّفیانەدا پیری تەریقەتە؛ **سەجدە:** سوژدە؛ **لات:** ناوی بتێك بوە لەناو عەرەب؛ **موریدێن:** مریدان؛ **قاتی:** گویّرادێرو بەرفەرمان؛ **ئەر:** ئەگەر؛ **بەصەر:** چاو، بینایی؛ **نبود:** نەبیّ؛ **سالك:** رێبوار؛ **راه و رسم:** رێو شوێن.

مانا بەتێکرایی:

سوێند بە قورعانو ئایەتان؛ ئەگەر پیری تەریقەتیّ بە مریدان بڵیّ دەبیّ سوژدە بوّ بت بەرن، مریدی راست هەرگیز لە گفتی دەر ناچن. چونکە ئەگەر چاوی دڵیان، کوێر نەبیّ دەزانن ئەو پیرە کە رێگەی بەرەو خودا برێوە شارەزای تەواوی هەیەو هەرگیز توشی هەڵەیان ناکا.

١١ شەقیّ ظولماتو دەریاییّ ژمەوجان قەط خەبەر ناییّ
شکەستی کەشتیا باییّ عەجاجیّ قیّ شەفەق داییّ

١٢ ژحەرفان ماهوسالیّما نەهات دەرشکلیّ فالیّ ما
«کجا دانند حال ما سبکباران ساحلها»

مانای وشەکان:

ظولمات: تاریکی؛ **مەوج:** پیّل؛ **قەط:** هیچ، هەرگیز؛ **شکەستی:** شکاو؛ **کەشتی:** گەمیە؛ **عەجاج:** گەردەلول‌و گیّژەلّوکە؛ **حەرف:** پیتی ئەلف وبیّ
شکل: ویّنە؛ **شکل:** چەتونی؛ **فال:** نیازگرتن لە ئاکامی خۆش؛ **کجا:** لەکویّ؛ **دانند:** دەزانن؛ **سبکبار:** بارسوك؛ **ساحل:** کەناراو.

مانا بەتیّکرایی:

شەو تاریکە، لە دەریادا قەتیس ماوین. گەردەلول گەمیە بادەوانیەکەی تیّك‌شکاندوین. هارەو هاژەی شەپۆلان، وەسەر دەنگی هاوارکردنمان کەوتوەو کەس گویّی لە هاوارمان نابیّ. کەوتینە فالّ گرتنەوە، پیتی ناوەکانمان، دەگەلّ سالّ‌و مانگی لە دایك‌بونمان لیّك دایەوە. ئەویش باشی نەهیّنا. دەسا ئیّستا ئەوانەی سوکبارن‌و لە کەناراوان حاواونەوە، چۆن دەزانن ئیّمە چەند پەریّشانین؟...

١٣ مەرا ژەوول چِبر؟ خامی، کشاند آخر بە بەدنامی
ژرەنگی سەعدی‌و جامی ژ شوهرەت پیّ حەسین عامی

١٤ بدەنگ‌و بانگ‌و ئاوازی دبیّژت نەغمە یا سازی
«نهان کی ماند آن رازی کزو سازند محفلها؟»

مانای وشەکان:

مەرا: منی؛ **ژەووەل:** لە سەرەتاوە؛ **چِبر:** چی بردی؛ **خامی:** کالّی‌و کرچی؛ **کشاند:** کیّشای؛ **بە بدنامی:** بۆ ناو زرِان؛ **ژرەنگی:** لەچەشنی؛ **شوهرەت:** ناوبانگ؛ **پیّحەسین:** هەستیان پیّ‌کرد؛ **عامی:** خەلّکی رەمەکی؛ **نەغمە:** ویرەویر. نیهان. وەشاردو؛ **راز:** نهیّنی دلّ؛ **کزو:** کەلەو؛ **سازند:** سازبدەن؛ **محفل:** کۆری‌بەزم.

مانا بەتیّکرایی:

هەر لە سەرەتاوە، چی منی بەودەردە برد؟ کالّی‌و کرچی خۆم نەبیّ!! بە ناپوختەیی ملم لەکار نا، تا وام لیّهات. شۆرەتی بەدناویەکەم، وەك شۆرەتی ناوی چاکی سەعدی‌و جامی دنیای تەنیەوەو هەموکەس بەو ناو زرِانەی منی زانی‌و ئیّستا کۆرِی بەزمی پیّ دەگیریّ‌و لە هەمولا باسم دەکەن. دەئیتر چۆن دەتوانم نهیّنی خۆم وەدەر نەخەم؟

١٥ ژحافظ قوطبی شیرازی مەلا فەهم ئەر بکی رازی
بئاوازی نەی‌و سازی بین بەرچەرخ پەروازی

١٦ تُزَدْ منْ حُبِّها الصَفْویٰ بِهِ اَهَلُ‌الهویٰ نَشّوی
مَتیٰ مٰاتَلَق مَنْ تَهْویٰ دَعِ‌الَدُنیٰا وَ اَهَمِلهٰا.» یان: و اَمْهِلهٰا»

مانای وشەکان:

قوطب: تەوەرە؛ **قوطب:** پیری هەرە پایەبەرز لە تەریقـەتدا؛ **فـەهم:** زانین، تێگـەیشــتن؛ **نەی:** بلوێر؛ **چەرخ:** عاسمان؛ **پەرواز:** فڕین؛ **تزد:** بوت زیاد دەکرێ؛ **من:** لە؛ **حب:** خـۆشەویستی؛ **ها:** ئـەو مێوینە؛ **صفوی:** پاکی‌و پاکژی؛ **بە:** بەو خۆشەویستیە؛ **هوی:** ئەوین‌و دڵداری؛ **نشـوی:** سـەرخـۆش‌و مەســت؛ **متی:** کەی؛ **ما:** کە؛ **تلق:** توش‌بوی؛ **من‌تهـوی:** ئـەوەی کە دڵبەرتە؛ **دع:** وەلابنێ، تەرك‌کە؛ **اهملهـــا:** وازی لێ بینە، گوێی مەدەرێ؛ **امهلها:** وچانی بدەیە.

مانا بەتێکرایی:

هۆی مەلا، ئەگەر تۆش وەك قوطبی شیراز حافظ شتێکت لێ حاڵی بێ؛ بە گوێ‌گرتن لە ئاوازی بلوێرو ساز دەفڕیە تەشقی عاسمانێ. لە ئەوینی ئەو دڵبەرە کە دڵداران سەرخۆش دەکا. پاکی دڵ‌و دەرونیشت بۆ زیاد دەبێ‌و گەشــە دەکا. هەروەخــت توشـی دڵبەر بوی، ئیتر دنیا وازلێبێنەو تەرکی بکە.

قصیدەی دوهەم

"پێکیری ئەوین"

"پەسنی پێغەمبەر دروودی خودای لێ بێ"

١ ئیسمی تەیە مەکتوب ددیوانی قیدەمدا
حەرفك قەلەمی عیلم بتەقویم رەقەمدا

مانای وشەکان:

ئیسم: ناو؛ **تە:** تۆ؛ **مەکتوب:** نوسراو؛ **قیدەم:** هەرەپێشین؛ **تەقویم:** رێكو لەباری؛ **رەقەمدان:** خەتدان.

مانا بەتێکرایی:

ئەی محمد (ص)، ناوی تۆ بەرلە هەمو ئافەریدەیەك، لەدیوانی خوادا نوسراوە. بنوسی زانیاری خودا زۆر بەرێكوپێکی پیتەکانی ناوی تۆی لەسەروی هەمو ناوانەوە خەتداوە.

٢ ئەشکالو خەطێن دائرەیی نوقطەیی عیلمن
ئەڤ نەقشو میثالێن دخەیالاتی عەدەمدا

مانای وشەکان:

ئەشکال: شکڵان؛ **خەتێن:** خەتان؛ **دائرە:** جەغز؛ **نوقطە:** خاڵ؛ **نەقش:** نەخش؛ **میثال:** وێنە؛ **عەدەم:** نەبون.

مانا بەتێکرایی:

زانایی خودا هەر لە بناواندا کە شکڵو خەتی جەغزی بەدیهێنانی دارشتوە. ناوی تۆی کردوتە نوختەی ناوەندی دائرەی بونو هەربیچمو وێنەیەکی هەبوە یان لەوە بەولاوە دەبێ بەدەوری

ئەونوختەیەدا خول دەخۆن‌و تەواف دەکەن.

٣ **میم مەطلەعی شەمسا ئەحەد ئایینە صیفەت کر**
لامیع ژعەرەب بەرق لِفەخخاری عەجەمدا

مانای وشەکان:

مەطلەعی شەمس: خۆرهەلات؛ **ئەحـــەد:** تاكو تەنیا؛ **ئـــایینە:** ئـــاوێنە؛ **لامیع:** تروسکـــەدەر؛ **بەرق:** بروسکە؛ **فەخخار:** سواڵەت؛ **عەجەم:** غەیرە عەرەب.

مانا بەتێکرایی:

خوای گەورە پیتی میمی محمدی کردە ئاوێنە ئـاسای بەر رۆژی تیشـکدەری تاقـانەیی خـــۆی. تیشکی خوای یەکتا لەو ئاوێنەوە کە محمدە لە وڵاتی عەرەبەوە بریقـەی بە غەیرە عەرەبان گەیاند کە تا ئەوسا وەك سواڵەت وابون. ئەوانیشی گەش کردەوە.

٤ **دا شاهیدی ئەسما بەهەمی وەجهی بناسین**
یەك مەستی صەمەدکر بەیەکی نەقشی صەنەمدا

مانای وشەکان؛

شاهید: ئاگاداری مـەبەست؛ **ئەسـما:** ناوان؛ **هەمی:** هەمو؛ **وەجـــە:** بار،لا؛ **بناســـین:** لێ‌تێبگـــەین؛ **صەمەد:** بێ‌نیاز؛ **کر:** کرد؛ **صەنەم:** بت.

مانا بەتێکرایی:

تیشکی خودا، لەو ئاوێنەوە کە محمد(ص) بو دایە دنیا. جا بوئەوە ناوە زۆرو جۆربەجۆرەکانی خـودا، هەریەکە جێگەی خۆی بگرێ‌و مانایان وەدی‌بێت‌و ئیرادەی چۆنە بێتەجێ؛ هێندێك خەڵکی بەتینی تیشکی خودایی سەرخۆش‌و مەستی ئەوینی خودایەتی، بێ‌نیازو کارساز کرد.

هێندێکیشیانی والێکـرد کە بەو تیشکـە چـاویان لەبەر ئـاوێنەکە باش هەڵنەیەو لەباتی دیداری خودا بتومتیان وەبەرچاو بێ‌و گومرا بین.

٥ **یەك گرتیە زولفێ ئو یەکێ خال نومایی**
ئایینە بـئەسکەندەری‌و جام بـجەم دا

مانای وشەکان:

گرتیە: گرتویەتە؛ **زولف:** کەزی؛ **نومایی:** نیشانی‌داوە.

مانای تێکرایی:

ئەمبەیتە، بەیتی چوارەم تەواو دەکا. دەڵێ: هەروەك هێندێك بونە ئەوینداری خودا لەتیشكی ئاوێنەکەوەو هێندێك چاویان گرێی کردو بتیان بۆخۆیان هەڵبژارد؛ هێندێکیشی بە کەزیو خاڵانەوە گیرۆدە کرد. هەر ئیرادەی خوا خۆیەتی کە ئاوێنە دەنێتە دەس ئەسکەندەرو جام دەکاتە بەشی جەمشید.

٦ ئەرواحی موقەددەس شەبی قەدران تە دخوازن
نورا تەیە میصباح دقیندیلی حەرەمدا

مانای وشەکان:

ئەرواح: گیانان؛ **موقەددەس:** پیرۆز؛ **شەب:** شەو؛ **قەدر:** حورمەت، ڕێز؛ **شەوی قەدر:** شەوێکە لە ڕەمەزاندا، کە قورعانی تێدا هاتوتە خواری بۆ پێغەمبەر. هەرکەس لەو شەوەدا نزابکا، خودا تکای دەگرێ. **نور:** تیشكو روناکی؛ **میصباح:** چرا؛ **قیندیل:** جێ چرای هەڵواسراو؛ **حەرەم:** شوێنێکە کە لازمە ڕێزی لێبگیرێو کاری چاکی تێدا بکرێ. حەرەم لیرەدا بەمانا ماڵی کابەیە.

مانا بەتێکرایی:

هەمو گیانانی پیرۆزو ممبارەك، لە شەوانی لەیلەتولقەدردا، کە نزای تێدا ڕەوا دەبێ؛ هەر تۆیان نیازەو تەنیا ئاواتەخوازن کە بە دیدارت شاد بن. ئەوتیشکەی لە چرای ماڵی کابەوە بڵاوە کە لەناو جێ چرادا هەڵواسراوە تیشکی تۆیەو هەمو ڕۆشناکیەهەر لەتۆرایە.

٧ داوەقتی لیقایێ بتە حەیبن دبەقایێ
من نەقدی دلو جان دفەنایێ بسەلەمدا

مانای وشەکان:

وەقت: کات؛ **لیقا:** توشهاتن؛ **بتە:** بەتۆ؛ **حەی:** زیندو؛ **بەقا:** هەرمانو نەفەوتان؛ **نەقد:** نەغدینە؛ **فەنا:** لەناوچون؛ **سەلەم:** پێشفرۆش.

مانا بەتێکرایی:

ئەیدۆست، وامن دەستم لەژیانی دنیا بەرداوەو هەر لەئێستاوە نەغدینەی گیانو دڵم بۆ شادبون بە دیداری تۆ پێشفرۆش کردوە. کە هەرگا دەستم بەتۆ رابگاو بە دیدارت شادبم، لە پلەی هەرمانو نەفەوتاندا بمێنمەوە.

٨ **یاقوت فرۆشان دکەف ئەلماس شکەستن**
ئەڤ صەفحەیی ئەلماسی کو نەققاشی رەقەم دا

مانای وشە:

کەف: لەپی دەست؛ **نەققاش:** دەس رەنگین؛ **صەفحە:** روکار؛ **رەقـەم:** خـەتدان؛ **شکـەسـتن:** شکاندیان.

مانا بەتیکرایی

ئەو سیماو روخسارەی کە لە سپیەتیدا رەنگی ئـەڵماسـی لەبرەو خسـتوەو دەس رەنگینی خـودای داهێنەر خەتی داوە؛ کارێکی وای بەسـەر دنیاو خـەڵکـی دنیا هێناوە، کە گەواهیر فـرۆشان لە عەزرەتو ئاواتی ئەو هێندیان دەستی خۆیان رێك گوشیوە، کە ئەڵماسیان بەو هەمو سەختی‌یەوە لە ناو لەپدا شکاوەو وردو خاش بوە.

٩ **یارەب ژ چرو لەب بثەنایاتە گوشایم**
سُبْحَانَكَ لَنْ أُحصِیَ فِی شأنِكَ حَمْداً

مانای وشەکان:

یارەب: خوایە؛ **ژچرو:** بەچ روێکەوە، چۆن حەددم هەیە؛ **لەب:** لێو؛ **ثەنا:** پەسنو پێدا هەڵدان؛ **گوشایم:** هەڵپچـرم؛ **سُبْحَانَكَ:** پاکی بۆتۆیەو تۆ لەوە بەرزتری؛ **لَنْ أُحصِیَ:** هەرگیز بۆم ناژمیردرێ؛ **فـی شأنِكَ:** دەربارەی تۆ؛ **حَمْد:** سوپاسو پەسن.

مانا بەتێکرایی:

خوایە من ئـەبێ چیمو چـۆن رێگـە بدەم بەخـۆم کە بەتۆدا هەڵبڵێم؟ تۆ زۆر لەوە باڵاتری کە سـوپاسو باسـی کارو کردەوەی جـوانی تۆ، لە دەسـت من بێت. هەرگیز نامکرێ بەرانبەر بە گەورەییت شتێك بڵێم کە شایانی گەورەیی‌و مەزنایی تۆبێ.

١٠ **مىننەت ژخودایی کو بعەبدێ خۆ مەلایێ**
ئیکسیری غەمی عیشق نە دینارو درەم دا

مانای وشەکان:

ئیکسیر: بە تۆزو دەرمانێك دەڵێن کە ئەگەر بەسـەر مسـی سـورەوەبوی داکەی دەبێتە زێڕ؛ **دینارو درەم:** پوڵو پارە.

مانای بەتێکرایی:

منەت بارو سوپاسگوزاری ئەو خودایەم، کە لەباتی پول‌و پارە، ئیکسیری خـەمی ئـەوینی داوە بە مەلای کۆیلەی خۆی.

قصیدەی سێهەم

«مَشاطەی حوسن»

١ مَشاطەیی حوسنا ئەزەل چەنگالی زولفان تاب دا
دا عشق هل بت پێل بە پێل قەلبیٚ مەپیٚ جەلأبدا

شیاوی باسە کە ئەگونجیٚ ئاخر بەیتەکە «**قەلبی مەپیٚ قولابدا**» یان «**قەلبی مە،لیٚ جەلابدا**» بیٚ؛ کە هەر یەکەیان، واتا یەکی تایبەتی دەگەیەنن

مانای وشە:

مَشاطە: شانەکەر، بوكجوان‌کەر، رازێنەوە؛ **حوسن:** جوانی؛ **ئەزەل:** هەرەپێشو؛ **چەنگال:** ئاڵقە، چنگال؛ **زولف:** کەزی؛ **تاب:** داویان پێچ‌دان؛ **دا:** هەتا؛ **عشق:** ئەوین؛ **هل‌بت:** بەرزبێتەوە؛ **هل:** مەوج، شـەپۆل؛ **قەلبیٚمە:** دڵی‌مە؛ **جەلاب:** کەوی بنە، (ئـەو کەوەی کە راوکەر لە حـەشـاردا دای دەنینەوە و دەخـوێنیٚو کەوی دیکـە بە دەنگیەوە دێن‌و دە داو دەکەون)؛ **جـەلاب:** جـەلاد (کورد بە میرغەزەبی سـەربڕ دەڵێن). جەلاب، وەك لەو بەیتە فولکولوریەدا هاتوە کە دەڵێ:

دوچاوی مەستت بونە جەلاّبم   پیٚیان بفرمو نەدەن عەزابم

خوٚ ئەگەر قولاپیش بیٚ، ئەوە هەر قولاپەکەی خوٚمانەو بەئاسنی سەر گوٚچانی دەڵێن. وێش دەچـیٚ، جُـلاب بی‌و هەر بە مانای قولاپ هاتبیٚ کە ئەمەش لەهجـەیەکی وڵاتی عەرەبە و لە هێندێك جێگـە، بە تایبەتی لە میسرو عراق قاف دەکرێتە جیم. لە باتی قاعد؛ **دەڵێن:** جاعد؛ **پەی:** دوایی.

مانا بەتێکڕایی:

ئـەو رازێنەوەی کە جـوانی هەرە بەرێی رێك‌وپێك دەکرد، یاخـوٚ جـوانی رازێنەوە هەر لە رۆژی بناوان‌دا، قولاپە،یان ئـاڵقەی کردە داو یان پێچـی دا تا ئـەوین وردەوردە وەك شـەپۆلی لەدوای شـەپۆل بوٚی سـەرکەویٚ و دەو داوە با دراوە کەوی‌و پێوە ببیٚ؛ تەواو وەك حکـایەتی راوکەری بەداو، بەڵام فـەرقـەکە لێرەدایە کە راوکەر کەوی بنەیان داناوە و لێرەدا هەر جـوانی داوەکە دڵی بەرەو خوٚی کێشاوە و ئەو پەندەی پیٚ داوە.

یاخۆ پێچی ئەو زولفە ئاڵقە ئاڵقەیە دڵی ئێمەی خستوەتە شـوێن جـەلادەوە. یاخـۆ دڵی ئێمەی بەر قولاپ داوە.

٢ حوسنا حەبیبو لوتفیٖیار ئاڤیتە دل عشقا غەدار
لەو سەلب کرژیٚ اختیار ویٚ حوسنیٚ ئەڤ ئیجابدا

مانای وشە:

حوسن: جوانی؛ **حەبیب:** دۆست؛ **لوتف:** ناسکی؛ **ئـاڤیتە:** هاویشـتیە؛ **غەدار:** خـاوەن زۆر و داگیرکەر؛ **سەلب:** زەوت؛ **کر:** کرد؛ **ژیٚ:** لەو؛**إختیار:** دەسەڵات؛ **ویٚ:** ئـەو؛ **ئیجـابدان:** واویسـتن؛ **ئیجـابدا:** واهەڵ دەگریٚ.

مانا بەتێکڕایی:

جوانیو ناسکی ئەو دڵبەرە، ئەوینی خاوەن زۆرو داگیرکەری خسـتە دڵەوە. جـوانیو ناسکـی بونە سەبەب کە عشقی زۆردار، بە دڵمبزانیٚو هەرهات هەمو إختیارێکی لە دەست دەرهێنام. ماڵم حەقە ئەو جوانیە کە من ئەیزانم، هەڵ دەگریٚ کە هەر خۆی صاحیب إختیار بیٚ.

٣ من دی سەحەر زلفێن دەمەست هاتن سەما احرام بەست
چون سەجدە یا خالیب قەست لەو حاجبان میحرابدا

مانای وشە:

مندی: ئەمن دیتم؛ **سەحەر:** بەربەیان؛ **زُلفێن:** دوزُلف، بسکی لە هەر دولاوە؛ **هاتنسەما:** دەسـتیان بە سەما کردنو هاتو چوٚکرد؛ **چون سەجدەیا:** چونە سەجدە بردن بۆ خـالْ؛ **بەقـەسـت:** بەنیەت هێنانەوە **لەو:** لە بەرئەوە؛ **حاجب:** برۆ؛ **حاجبان:** دوبرۆ؛ **میحرابدا:** خۆیان بۆ کردن بە میحراب.

مانا بەتێکڕایی:

لە بەرەبەیاندا، کە هێشتا نوێژی سبەینە مابو؛ یارم دیت بسکـەکانی دە لەرینەوە و وەکو مەسـتو سەرخۆشان تلیان دەداو رادەژان. لە کزەبای بەیانی کە بای بسکـانی پیٚ دەڵێن ـ کەوتنە رەقص و سەماوە. لە ناکاو بو پەرەستنی جوانتر لە خۆیان کەوتە بیرو بەرگی تەوافیان سـازداو نیەتیان هێنا کە لە ناو میحرابی برۆیاندا سوژدە بەرنە بەر خاڵی نێوان چاوو ئەبرۆیان.

٤ روحو رەوانیٚ من حەبیب دیسا ب تەلبیسا رەقیب
رەنجیدە کر مسکین غەریب تەرکا دلیٚ ئەحبابدا

مانای وشە:

روحو رەوان: گیان؛ **حەبیب:** گراوی؛ **تەلبیس:** حیلەو فەندو فێڵو گزی؛ **رەقیب:** چاو چنۆكو شوفار. **رەنجیدە:** دڵشکاو؛ میسکین: هەژار؛ **غەریب:** ئاوارە؛ **ئەحباب:** دۆستان.

مانا بەتێکڕایی:

ئەم یارە خۆشەویستەکە مایەی گیانو ژیانمە، ئەوا دیسانەوە لە زمان شڕیو گزیکاری شوفارو چاوچنۆکانەوە، دڵی یارانی بە جێهێشتو هەژارو ئاوارەکانی دڵ شکستەکرد.

٥ مەحبوبو رەیحان پڕ گولاڤ کەر کرل من جەرگو هەناڤ
زەهرا هەلاهل بودە ناڤ لەو ساقی ئەو جوللاب دا

مانای وشە:

مەحبوب: خۆشەویست؛ رەیحان: ریحانە؛ **پڕ:** دارماڵ یان زۆر؛ **گولاڤ:** گوڵاو؛ **کەر:** لەت؛ **کەرکر:** لەت لەت کرد؛ **لمن:** لە من؛ **هەناڤ:** دەرون. ئەم بەیتە لە دیوانە چاپ کراوەکان دا، وانوسراوە کە ئێمە نوسیومانە. بەڵام من لام وایە لە باتی رەیحان، **راح** بوبیو بە راحێن کەوتبێتە شێعرەوە. راحبە بادە ئەڵێنو راحێن جەمعە. واتا شەرابەکانی. چونکە وا ماناکەی رێكو لەبارتر دێتەوە؛ **زەهر:** ژەهر؛ **هەلاهیل:** سەمێکی زۆر بە قەوەتە. گوایە شیرەی گیایەکی کوشندەیە؛ **ناڤ:** ناو؛ **ساقی:** مەیگێڕ، ئاودێر؛ **جوللاب:** گوڵاوێکە کە بە شەکر یان هەنگوین شیرین کرابێ.

مانا بەتێکڕایی:

یار کەوا دەمێ ئێمەی بە جێ هێشت، کەوتینە حاڵێکەوە کە شەرابی پڕ گوڵاویش، وەختێ مەیگێڕ بۆی تێکردین لە باتی ئەوە پێی وەکەیف بێین، لێمان بو بە ژەهر و دەت گوت ژەهری هەلاهل دەخۆینەوە. هەر خواردمانەوە، جەرگو هەناومان لەتو پەت بو.

٦ وان دەستو زەندو ساعدان مەی دانە شیخو زاهدان
مەستی ب چەشمی شاهدان ئەو نیرگزا سیراب دا

مانای وشە:

وان: ئەوان؛ **زەندو ساعد:** قوڵو باسك؛ **شیخ:** پیری تەریقەت؛ زاهید: سۆفی تەرکە دنیا؛ **مەستی:** سەرخۆشی؛ **چەشم:** چاو؛ **شاهید:** ئاگادار؛ **نێرگز:** نەرگس؛ **سیراب:** تورت و تێراو

مانا بەتێکرایی:

ئەو مەچەكو باسکە ناسکانە، کە یار مەی پێ ئەدا بە شیخو سۆفیان تامەست بن؛ ئاگاداران و

دڵۆشیاران، هەرلە ڕێگەی چاوەوە مەست بون و دیتنی چاوی مەستی یار ـ کە وەك نێرگزی تێراوە ـ هۆشی لێ‌ساندن.

٧ میسکێ ڕەشاندی ئەز دەبێم وان نوقتەیان هن بونە کێم
لێ خەتی ڕەیحانی ل دیم کاتب ژنو ئیعراب دا

مانای وشە:

میسك: موشك، ئەو بۆنە خۆشەی لە ناوکی جۆرە ئاسکێك پەیدا دەبێ؛ **ڕەشاندی:** پرژاندی؛ **ئەز:** من؛ **دبێم:** دەبێژم، دەڵێم؛ **وان نوقتەیان:** ئەو نوختانە؛ **دیم:** ڕومەت‌و ڕۆخسار؛ **کاتب:** نوسەر؛ **إعراب:** سەرو بۆر بۆ کردن، یان ڕاست کردنەوەی هەڵە.

مانا بەتیکرایی:

هەرچەندی بیر لە نەقش‌و نیگارو جوانی‌و لەباری ئەو ڕومەت‌و ڕوخسارە نازدارە دەکەمەوە، دەکەومە سەر ئەو بیرو خەیاڵەوە کە دەڵێم. واوێدەچێ لەپێشدا هاتبن بۆ ئەوە سپیاییە ساکارەکەی بنەخشێنن، میشکی ڕەشیان لێ‌پرژاندوە، تابینە ئەو خاڵەرەشە بۆن‌خۆشانە. لەپاشان کە ڕۆانراوە خاڵەکانیان بەکەم زانیوەو ویستویانە نەخش‌و نیگارەکە تەیارتر بێ‌و دیمەن ڕێك‌و لەبارتر خۆی بنوێنێ. نوسەر کەمەبەستی قەڵەم‌وەشێنی هەوەڵە، هاتوە بەخەتی ڕیحانی کەمایەسی خاڵانی لەبەین بردوەو ئێستا ئەم خەتە ڕیحانیە کە لەو ڕوخسارەدایە، دەگەڵ خاڵە ڕەشەکان ڕێك کەوتونەوەو، ڕوخساری یار لەوپەڕی جوانی‌دایەو هیچ هەڵەو کەمایەسی تێدا بەرچاو نایە.

٨ نازك قەدا نورین بەشەر ئەو بو لمن نەقشی بەصەر
دینا خەیالی هەر سەحەر ناڤ دیدەیی بێ خواب دا

مانای وشە:

نازكقەد: بەژن باریك، بەژن زراو؛ **نورین:** نورانی، شەفاف؛ **بەشەر:** پێست، (یان بنیادەم)؛ **ئەو بو لمن:** ئەو لەمن بوەبە؛ **نەقش:** نەخش؛ **بەصەر:** چاو؛ **دین:** دیتن؛ **دینا:** دەیهێنا؛ **سەحەر:** بەیانی؛ **ناڤ:** ناو؛ **دیدە:** چاو؛ **بیخواب:** خەوزڕاو.

مانا بەتێکڕایی:

ئەو پێست شەفافە (یان ئەو بەشەرە بەژن باریکە) لێم بوتە نەقشی چاوم. وەك بیبیلەی چاومی لێ‌هاتوە. هەمو بەیانیان هەر خەیاڵی ئەو دێتە بەرچاوی لەخەو تۆراومەوە.

٩ **ئەو تلَی‌ییَن نازك رەقیق، پُردامە فینجانا عەقیق**
ئەو بادەیا نورین رەحیق میننەت بـمن وەهابدا

مانای وشە:

تلَی: قامك؛ **نازك:** ناسك؛ **رەقیق:** باریك؛ **پڕ:** زۆر (یان دارماڵ)؛ **فنجان:** پیاڵە؛ **عەقیق:** یاقیق، بەردێكی بەقیمەتەو شاعیران شەرابیان پیێ تشبیە كردوە؛ **بادە:** شەراب؛ **نورین:** نورانی، شەفاف؛ **رەحیق:** خالصو بیێخلتەو بۆن خۆش؛ **میننەت:** منە؛ **وهاب:** زۆر دەهندەو بەبەخشش.

مانا بەتێكرایی:

یار بەو قامكە ناسكو باریكو لەبارو شوشانەی خۆی زۆر فنجانی لەشەرابی رۆشنی بیێخلتەو صافو بۆنخۆش، دەرخوارد دام. زۆر منەكارو منەتبارم كە ئەو بەخشندە دەست بڵاوەم دەست كەوتوە.

١٠ **دا خەف نەبت بەژنافەری مەی هاتە شەهكاسا سُری**
میننەت كو ئیرۆ دیم دوری دیسا شەرابا نابدا

مانای وشە:

دا: هەتا؛ **خەف:** نادیاری؛ **نەبت:** نەبێت؛ **بەژ نافەری:** بەژنو باڵای بەلەنجەو لار؛ **شەهكاسە:** شاكاشی؛ **سُر:** ڕاز و نهێنی؛ **ئیرۆ:** ئەمڕۆ؛ **دیمدور:** روخسار بەوێنەی مرواری؛ **دیسا:**دوبارە؛ **ناب:** خالص؛

مانا بەتێكڕایی:

بۆئەوە بەژن زراوی بەلەنجەولار هەر لەبەر چاومان بیێو خۆمان لیێ نەدیو نەكات؛ بادەی داینیێو مەی ڕژایە ناو هەناوەوەو خۆی گەیاندە دڵەوە كەدڵ وەك شاكاشی رازو نیازان وایە، یان ئەودڵەی كە دەفری ڕازداری خودایە. منەتبارم كەوا ئەمرۆ ئەو روخسار وەك دوڕە، دیسانەوە شەرابی بیێخڵتەی داینیێ.

١١ **مەی هاتە فینجانا صەدەف كەس دیێ ڤەخوێت ئیرۆ بـخەف**
ساقی ب چەنگو نایو دەف فەرفوری‌یا مەهتاب دا

مانای وشە:

مەی: بادە؛ **هاتە:** چوە ناو؛ **فینجان:** دەفر؛ **صەدەف:** گویێ ماسیلكە، جێگەی مرواری؛ **دیێ:** دەبیێ؛ **ڤەخوێت:** بخواتەوە؛ **ئیرۆ:** ئەمڕۆ؛ **بـخەف:** بەدزی؛ **ساقی:** مەیگێڕ؛ **چەنگ:** ئامرازێكی موسیقیە؛ **نای:** بلوێر؛ **دەف:** دەفە؛ **فەرفوری:** پیاڵەی چینی؛ **مەهتاب:** مانگەشەو، ترێفە.

مانا بەتێکڕایی:

ئەوا شەراب کرایە ناو دەفری صەدەفینەوە. کەسی وا هەیە ئەمڕۆ بە دزی بخـواتەوە؟ نەخێر نیە. چە وەختی خۆ شاردنەوەیە؟ ئەوا مەیگێر دەگەڵ آوازەو دەنگی چەنگ‌و دەفەو بلوێر، پیاڵەی چینی پڕلەشەراب دەگێڕێ کە شەرابەکە لەرەنگی ترێفەی مانگە.

١٢ عیدەو حبیبیٚ نەذرە لیٚ یان دیٚ بقوربان بیٚ مەلیٚ
یارەب ببینم رۆژ هلیٚ سکّین ددەست قەصّاب دا

مانای وشە:

عید: جەژن؛ **حەبیب:** دۆست؛ **نەزرە لیٚ:** نەزری لەخۆگرتوە؛ **یان:** یعنی؛ **دیٚ:** دەبیٚ؛ **ب قـوربان بیٚ:** بە قوربانی بیٚ، ببێتە قوربانی بۆئەو؛ **مەلیٚ:** مەلا؛ **یارەب:** ئەی خوایە؛ **سکّین:** چەقۆ؛ **ددەست:** دەدەستی.

مانا بەتێکڕایی:

ئەوا جێژنەو یار لەخۆی گرتوە، قوربانی بکاو مەلای هەڵبژاردوە کە بیکاتە قـوربانی. هەی خـوایە دەی ببینم رۆژ هەڵبیٚ‌و چەقۆی لەناو دەستی قەصابدا ببینم‌و ئەو هەلە پیرۆزەم لەکیس نەچـیٚ. جا چە لەوە خۆشترە ببمە بەڵا گەردانی باڵای ئەو نازدارە.

قصیدەی چوارەم

موغ بەچە یێن مەی فرۆش

بۆ ئەوە کە لە پوختەی مەبەستی جزیری لەم قەسیدە چوارەمەی تێ بگەین، پێ ویستی‌مان بە کورتە پێشەکیەك هەیە. ئەویش ئەمەیە:

صوٚفیایەتی، یا وەك لە ئێراندا باوە و پێی ئەڵێن فەلسەفەی عیرفان؛ چەندین دەرەجەو پلەی هەیە. کە یەکێك لەوانە خۆ گوم کردن‌و دەگەڵ خوا تێکەڵ بونە. صوفی گەیشتۆتە حاڵەتێك کە جگە لەخودا، هیچ شتێکی وەبەرچاو نەهاتوە. هەر ئافەریدەیەك کە هاتوٚتە بەرچاوی، بە تیشك دانەوەی ئاوێنەی نوری خوای داناوەو بەلایەوە سێبەرێکە ئەو دەیبینێ‌و ماك‌و بنچینەکە، کەوانە کردنی ذاتی ئافەرینندەیە. جا بەم قوٚناغە گوتراوە: «مەنزلگەی فنافی‌اللهی». واتا: توانەوە لە خوادا. هەر ئەم اصطلاحە بە «وحدت مطلق»یش ناو براوە. جا ئەو صوٚفیە، کە گەیشتوٚتە ئەم پلە بەرزە، هەرچیەکی دیوەو هەرچی بە دڵیا تێ‌پەڕیوە. هەر بەخودای زانیوەو من‌من‌و توٚتوٚیی‌و خوٚم‌و خوٚیی لەنێوان‌دا نەماوە. واتا: ئەگەر هێندێك لەو صوٚفیانە وەك حوسێنی کوری مەنصوری هەلاج، سەید ئەحمەدی روفاعی، بایەزیدی بەستامی‌و زوٚری تریش کە لەم وتارەدا ناگونجێ هەمویان ناوبەرین لەکوٚڕی جەزم بون‌دا گوتویانە من خودام! مەبەستیان کفرکردن نەبوە، ئەوانە خوٚیان بەتنوٚکێك دیوە لەناو دەریایەکی بێ پەی‌و بێ سەروبن‌و ئەو تنوٚکەش هەر پاژێك لەو دەریایەیەو ئەگەر گوتویەتی «من دەریام»، راستی گوتوە. تنوك لەناو دەریادا دەتوانێ بڵێ دەریام. پاژ دەتوانێ خوٚی بەناوی گش ناوبنێ‌و هەرکاتێ جزء خوٚی بەناوی کل بناسێنێ عەیبی لێ ناگیرێ. جا ئەوصوٚفیە کە بە پەیژەی خواناسین‌دا، ئەوەندە سەردەکەوت کە پای ئەنایە سەرپلەی تێکەڵاوی لەگەڵ خوادا؛ نەك هەرخوٚی بەخوا دەهاتە بەرچاو بگرە هەرچێکی ئەیدیت، خوای تیا بەدی ئەکرد.

شیخ سعدی لەم بارەوە دەڵێ:

موحّد همان بیند اندر اٖبِل   کە در خوبرویان چین و چگل

یانی کابرا که دەگاتە پایەی ایمان بە وحدتی مطلق، چە بروانێتە بیچمی ناقـوڵای وشـترو چـە بڕوانێتە بەژن‌و باڵای ڕێکی لاوچاکان‌و روپاکانەوە جگـە لە تیشـك‌و ڕوشـناکی خـوا هیچ نابینیٚ‌و جگە لەخوا بە بەرچاوو دڵیٚ‌ئەو انایە.

جا ئەگەر شیخ ئەحمەدی جزیری خوٚمان، وشتری پیٚ‌جوان نەبوە، یاخوٚ لەو شاخ‌و بەردو چڕو هەردەی جزیری بوٚتان، وشترێك نەبوە کە سەرنجی رابکێشیٚ! بەدیمەنی شوٚخ‌و شەنگی سەلمای کیژی میرەوە، گرتویەو نوری‌خوا لەگوٚشەی چاوی مەستی سەلماوە خوٚی نیشانداوەو بەرەو خوٚی کێشاوەو حاڵەتی جەذمەی پیٚ‌داوەو خوٚی لەکوٚری بەزمی مەیگێڕاندا دیوە، کە دەستی بەزەیی خوا پڕی پیٚ‌داکردوەو بردویەو لەبارەگای بەرزی خـوٚیا جێگـــەی بوٚ کردوٚتەوەو تنوٚك لە دەریای ماك‌و بنچینەدا تواوەتەوەو بوٚتەوە بە تنوٚکە ئاوەکەی هەمان سەرچاوەکە. جا ئێستا کە ئەم پێشەکیەمان بەسەرچڵی پێشکەش‌کرد، رەنگە هاسان‌تر لەم قەسیدە بگەین. دادەی با بزانین ئەڵیٚ چی؟

١ موغ بەچەیین مەیفروٚش هەر سەحەریٚ تێن سەما
بادە خوران نوٚش نوٚش مانە ل‌دوٚریٚ جەما

ماناى وشەكان:

موغ: مەلای زەردەشتی؛ **بەچە:** منداڵوٚکە؛ بەڵام «موغ‌بەچە» بەتێکـڕایی بەو مناڵە دەم‌روتانەیان گوتوە کە مەیگێڕی مەیخانەکان بون؛ **مەی‌فروش:** مەیخانەچی؛ **هەرسـەحـەری:** هەر بەیانیەك یان (هەموبەیانی یەك)؛ **تێن:** دێن؛ **سـەما:** هەڵپەڕکی‌و دیلان؛ **بادەخـــوران:** شـــەراب فـــرکەران؛ **نوش‌نوش:** دەگەڵ خـواردنەوەی پیاڵە بەدوی پیاڵەدا ـ یان (بەگوتنی نوٚشـت بیٚ‌نوٚشـــت‌بیٚ)؛ **مانە:** ماون؛ **ل‌دوٚریٚ:** لەدەورە؛ **جەما:** کوٚمەڵ.

مانا بەتێکڕایی:

شەرابخوٚرانی زوٚر لەزەبر،شەوو روٚژ لە مەیخانەدا بەســەر دەبەن‌و ئـەوەندە لە جـوٚشن کە لە بەرە بەیانانیشدا بەزم‌و ئاهەنگ سستی‌و کزی بەسەرا نایە! جا لە بەرەبەیاندا، کاتیٚ ئەو مەیگێڕە لوس‌و سادانە لەناو کوٚڕی سەرخوٚشاندا سورٚ ئـەدەن‌و بەزم گەرمە. شـەرابخـوٚرانی هاودەم‌و هام‌پیاڵەش پتر گەرم دادێن‌و پیاڵە بەشوێن پیاڵەدا، شەراب فڕدەکەن‌و بانگاوازی «نوٚشـت‌بیٚ نوٚشـت‌بیٚ» لەو ناوەدا، دەنگ ئەداتەوەو بەتێکڕایی‌لە دەوری ســەماو رەقصـی ئـەو مەیگێڕە لوس‌و پوســـانە، کوٚ دەبنەوەو تیٚ‌یان ڕائەمێنن.

٢ هن گولی بو عەنبەرن هِن دشیرین ئەسمەرن
هن گوهەری دانەیین میثلی سوهەیلی سەما

ماناى وشه‌كان:

هن: هێندێك؛ **گول:** گوڵ؛ **بو:** بۆن‌وبه‌رامه؛ **عه‌نبه‌ر:** شتێكى زۆر بۆن خۆشه كه له‌ناو ورگى جۆره ماسیه‌كدا ده‌س ده‌كه‌وێ؛ **گوهه‌ر:** گه‌وهه‌ر؛ **دانه:** بێوێنه؛ **مثل:** وه‌كو؛ **سوهه‌یل:** ئه‌ستێره‌ى سیوه‌یل؛ **سه‌ما:** عاسمان.

مانا به‌تێكڕایى:

ئه‌و منداڵه لوسه مه‌یگێڕانه، هێندێكیان گوڵن‌و به‌رامه‌ى عه‌نبه‌ریان هه‌یه. هێندێكیان گه‌نمره‌نگى دڵكێشن. هێندێك وه‌ك گه‌وهه‌رى تاقانه‌وان‌و به‌وێنه‌ى ئه‌ستێره سیوه‌یله‌كه‌ى عاسمان، تیشك ئه‌ده‌نه‌وه.

٣ هن زه‌رى‌نه پڕ سوڕن سه‌رب په‌رن دیم دوڕن
من كو دچه‌رخێ وه‌دى صه‌برو قه‌رارم نه‌ما

ماناى وشه‌كان:

زه‌رى: سه‌وزه ره‌نگ؛ **پڕ:** زۆر،یان (تژه)؛ **سوڕ:** دڵكێشى‌و جاذبێت؛ **سه‌رب‌په‌ڕن:** په‌ڕیان له‌سه‌ریان داوه - یان (سه‌رب پۆرن. كاكۆڵیان هه‌یه)؛ **دیم:** ڕومه‌ت‌و ده‌م‌وچاو؛ **دوڕ:** مروارى درشت؛ **كو:** كه؛ **چه‌رخ:** كۆزوكۆڕ؛ **وه:** وه‌ها؛ **دى:** دیت.

مانا به‌تێكڕایى:

هێندێكیش له‌و مه‌یگێڕانه سه‌وزه له ره‌نگ‌و خوێن‌شیرین‌و دڵكێشن. كاكۆڵیان هه‌یه. یاخۆ: په‌ڕیان له‌سه‌ریان داوه بۆجوانى، ده‌م‌و چاوو روخساریان، وه‌ك مروارى درشت، صاف‌و ڕوناكه. كاتێ من له‌كۆڕى بەزمدا ئه‌و دیمه‌نه‌م، به‌رچاو كه‌وت؛ ئیتر به‌جارێك آرام‌و ئۆقره‌م لێ هه‌ڵگیرا.

٤ صه‌برو قه‌رارم كوبر جان‌و جگه‌ر هور دكر
ظولمى وه‌ره‌نگ كى دكر جان دبرو دل ته‌با.

ماناى وشه:

صه‌برو قه‌رار: ئۆقره‌و ئارام؛ **كو:** كه؛ **بر:** بردى؛ **جان:** هم له‌ش هم‌روح؛ **جگه‌ر:** جه‌رگ؛ **هور:** ورد؛ **دكر:** ده‌كرد؛ **دبر:** ده‌برد؛ **ته‌با:** ده‌گه‌ڵ.

مانا به‌تێكڕایى:

دیسان مه‌لا، باى‌داوه‌ته‌وه سه‌ر ئه‌و باوه‌ڕه كه باسى‌كرا. به‌ڵام لێره‌دا، جارێ چوارچێوه‌یه‌كى

ئامانەتی بۆ دروست کردوە. ئەم دیمەنە جــوانەی رەقص‌و ســەمای ئــەو مەیگێڕە خــونچیلەو خوێن‌شیرینانەی بە تیشکێکی جوانی سەلما، داناوەکە خودی سەلماو جوانیەکەش، هەر پاژێکـن لە دەریای نوری خواو لێرەدا هەمو جوانیەکان، لەوسەرچاوەدا بەدی ئـەکرێن. جـا ئـەفــەرموێ: کاتێ من ئارام‌و صەبرم لەدەست دەرچو کە دیارە سەلما بە تاڵانی بردبو. بەوەندەشـەوە نەوەسـتا، گیان‌و جەرگیشمی هەنجنی. ئـاخر بابەبڕوانن کێ تائێسـتا ناهەقـی وای کردوە، کە گیان بەرێ‌و دڵیشی لەگەڵ بەرێ‌و هیچ بۆتاڵان کراوەکە نەهێڵێتەوە؟!

مەلا تائێرە دێت‌و گورجێ هۆشی خــواناسینەکەی لەم بێهــۆش بونەدا وشــیار ئــەبێتەوەو بەرپەرچی قسەکەی خۆی ئەداتەوەو ئەڵێ: ماڵ وێران، ئەم من‌من‌و تۆتۆیەت لەچی‌یە؟ تۆچـی، تاگیان‌و دڵێکـت هەبێ‌و یار بیبا؟ هەرچـی هەیەونیە، هەر خــۆیەتی: گیان‌و دڵێك کوا من بڵێم هی‌منە؟ هەر خۆیەتی کەگیان‌و دڵە. ئەفەرموی:

٥ جان‌و دلێ من ئەوە حور وەشێ من ئەوە
پادشەهێ من ئەوە ئەز لـدەرێ‌وی گەدا

مانای وشە:

حور: حۆری، جوان چاکی چـاوڕەش؛ وەش: ئـاسایی؛ ئـەز: من؛ لە دەرێ‌وی: لەدەرگای ئــەو؛ گەدا: پارسەك‌و سواڵکەر.

مانا بەتێکڕایی:

گیان‌و دڵی من ئەوە. رەنگ حۆریەکەی من هەر خۆیەتی. پاتشـای من هەر ئـەوە. من لەدەرگای ئەوا، گەدایەکی ڕوت‌و هەناسە ساردم

٦ یارێ کودی ئەم گەدا دەست بـدەستێ مەدا
ئەم بـسەمایێ برین رەقص‌و سەما ژێ وەما (یان ـ سەماژێ وەما)

مانای وشە:

یارێ: یارەکە؛ کودی: کاتێ‌دیتی؛ ئـەم: ئێمە؛ مە: ئێمە؛ سـەما: عاســمان،یان رەقص؛ برین: بردین؛ رەقص‌و سـەما: هەڵپەرکی‌و بەزم، یان ـ هەڵپەرکی‌و عاســمان؛ ژێ: لەو؛ ژی: یش؛ وەما: هەروەهاما، یان ـ بەجێ‌ما.

مانا بەتێکڕایی:

تا پێم‌وابو من منم‌و گیان‌و دڵێکم هەیە کە بە تاڵان براوەو ڕۆژێك لەرۆژان، خـاوەنی شـتێك بوم.

ئەوا سەرگەردان و بێدەرەتان مابومەوە. بەڵام کە لە جەرگەی بێهۆشیدا هۆشم هاتە بەرو تێگەیشتم کە نەمن هەم و نەجەرگ و هەناوو گیان هی‌من بوەو من جگەلە گەدایەکی هەناسە ساردی لەبەر ئاستانەی یار کەوتو، شتێك نیم و هەموشت هەر خویەتی. ئەوسا یار کەدیتی من بە گەدایی خۆم زانیوە، بەزەیی بزوت و دەستی خستە ناو دەستمەوەو منی بردە ناو کۆڕی بەزمەکەوەو بە چونی منی گەدا رەقص و ئاهەنگ هیچ تێك نەچو. لەپێشدا چۆن بو، هەروەك خۆی ما.

یان ئەڵێ: دەستی خستە ناو دەستم و منی بەرز کردەوەو بەرەوژوری بردم و گەیاندمیە جێگایەك و پلەیەك لەقەدرو عێزەت، کە سەهلە رەقص و بەزمی سەر عەرز؛ عاسمانیش لەوپلەیە بەجێ‌ماو نەوی‌تر خۆی دەنواند. واتا بەقەولی سعدی:

مرۆ دەگاتە شوێنێك مەگین خودا لەوێ بێ
بنوڕ چپایە بەرزیت هەر هێندەیە خودا نی

٧ گوتە مە دوڕ دانەیی ئەم ژتەوو تو ژمەیی
لەوب حەقیقەت یەکین مەسئلە بێ‌شوبهە ما

مانای وشە:

گوتەمە: بەئێمەی گوت؛ **دوڕدانە:** دوڕی تاقانەوبێ‌وێنە؛ **ئەم ژتە:** ئێمە لەتۆ؛ **تو ژمەیی:** تۆ لەئێمەی؛ **لەو:** بۆیە؛ **بەحەقیقەت:** لەراستی‌دا؛ **مەسئەلە:** مەسەلەکە؛ **بێ‌شوبهەما:** بێ گومان و رۆشن بووە.

مانا بەتێکڕایی:

ئەو گەوهەرە تاقانەو بێ‌چونە، بە ئێمەی گوت: ئێمە لەتۆین و تۆ لە ئێمەی. هەر بۆیە ئەگەر راست بیر بکەیەوە ئەزانی کەئێمە یەکێکین و من‌وتوییەك لەگۆڕی‌دا نیە. ئیتر مەسئلەلەکە لەلای‌من تەواو رۆشن بووەو هیچ گومان و دودڵیم نەما.

٨ دامە بەدەستی سری جاما ژرەنگێ دوری
جەذبە گەها جان و دل پر شەو شاندن هەما

مانای وشە:

دامە: دای بەئێمە؛ **بەدەستی سری:** بە دەستێکی نادیاری؛ **جاما:** پیاڵەی؛ **ژرەنگی:** بەوێنەی؛ **دوڕ:** مرواری درشت؛ **جەذبە:** حاڵەت لێ‌هاتن؛ **گەها:** گەیشت؛ **پر:** گەلێك، یەکجار زۆر؛ **شەوشاندن:** شێواندنی؛ **هەما:** هەروەها، بەبێ‌ئەوە خۆم ئاگا بکەم.

مانا بەتێکڕایی:

یار کەمنی گەیاندە بەزمی بارەگای خۆی و تێی گەیاندم کە هیچ فەرق‌و جیاوازیەك لە نێوان‌دا نیەو پەردەی گومان‌و دودڵی منی لەنێوان لابردو باشی تێگەیشتم مەسەلە چیە؛ ئەوسا بە دەستی نادیاری لەمن‌را - یاخۆ بە دەستی پڕلە جاذبێتی خۆی پیاڵەیێکی دایە دەستم، کە تەواو وەك‌مرواری ئەینواند. هەرکە پیاڵە گەیشتە دەستم جەذبە خۆی گەیاندمی‌و بەیەکجاری گیان‌و دڵمی آڵۆزو پەرێشان کردو ناشتوانم هۆی هاتنی ئەو حاڵەتە بەیان‌کەم.

٩ **بادە مەنۆشی ژدەست چومە ژخۆ مامە مەست**
قەطرە بەبەحرێ گها بەحر بعەینی خۆما

مانای وشە:

بادە: شەراو؛ **مەنوشی:** ئێمە خواردمانەوە؛ **ژ دەست:** لە دەست؛ **چومە ژخۆ:** لەخۆ چوم، بورامەوە؛ **مامە مەست:** بەمەستی مامەوە؛ **قەطرە:** تنۆك، دڵۆپ؛ **بەحر:** دەریا؛ **گها:** گەیشت؛ **عەینی‌خۆ:** هەروەك خۆی.

مانا بەتێکڕایی:

بادەمان لەدەستی ئەو گەوهەرە تاقانەیە وەرگرت‌و خواردمانەوە، دڵم بورایەوەو کەوتمە سەرخۆشیەکی بێ‌برانەوە. واتا: تنۆکە ئاو، گەیشتەوە دەریاو دەریاش هەروەکو خۆی ما. بەمن هیچ زیادو کەمی نەکرد و بە لێڵایی من لێڵ نەبو. دەپێشدا هەر پاژێك لە دەریا بوم‌و ئێستاش دەگەڵ دەریادا تێکەڵ بومەوەو دەریا منەو من دەریام.

١٠ **گوش بەعامی مەدە تەرکی مودامێ مەدە**
اکثرهُمْ فیْ غُمیٰ اغلَبُهُمْ فیْ عَمٰا

مانای وشە:

گوش: گوێ؛ **عامی:** خەڵکی ڕەمەکی؛ **مودام،یان - مەدام:** شەراب؛ **أکثَرُهُم:** زوربەیان؛ **فی:** لەناو؛ **غُمی:** بێهوشی؛ **اغلَبُهُم:** غالبەیان؛ **عَمٰا:** کوێری؛

مانا بەتێکڕایی:

مەلای جزیری دوای ئەوە کەخۆی لەو پلە بەرزەیەی خواناسین‌دا دیتوەو کورد گوتەنی: کەڵەشێری خۆی‌بە لەپەوە لێ‌ناوە، ئاوڕێك وەسەر خەڵك دەداتەوەوئامۆژگاری ڕێڕەوانی تەریقەت دەکا، کە نەچن گوێ بدەنە ئەو خەڵکە ڕەمەکیە کە لایان وایەئافەریدە لە خوا جیایەو بە من‌من

خۆیان هەڵدەمسێنن‌و ریزەوانی ڕاستە قینەیان، بەرتەوس‌و پلار داوەو ناوو نیرتکەی کفرو لەرێگە لادانیان پێوە دەلکێنن.

دەڵێ: نەکەی دەغیلەگوێ لەو ئـاپۆرە نەزانانە بگـری‌و تەرکی بادە نۆشـــیەکەی بەزمی ئێمە بکەی. ئەوانەی ئـــەو لۆمەو لەقـــەمانە هەڵدەبەســـتن، زوربەیان تۆزقـــاڵێك هۆش‌و بیریان‌نیەو غاڵبەیان هەر تەواو کوێرو کوترن‌و رەش‌و سپی لێك ناکەنەوە.

١١ حەرف ژیەك بونە فەصل گەر ببەری وان ب‌ئەصل
حەرف دبت یەك خەتەك خەت کونەما نوقطە ما

مانا بەتێکڕایی:

ئـەم مەوجـوداتەی کە هەیەو هەبوەو دەبێ؛ هەموی لەیەك نوختەی ســـەرەتایی‌یەوە پەیدایە. نوختەی سەرەتایی (واتا نوقطەی مبدأ)، ئـەزەلی‌یەو ئـەبەدی‌یە، هەربوەو هەر دەبی‌و گۆڕانێکـی بەسەردا نایەو. ناسوی‌و لەبەین ناچێ. جـا لەو نوختە سـەرەتاییەوە، هێل‌و خـەت کشـاوەو هێل‌و خەتیش پارچـە پارچـە کراوەو پیتی لێ پەیدا بوەو ئـەو پیتانە بونەتە درۆشـمی هەمو مەوجـوداتی جوراوجۆرو هەمەڕەنگە. ئێمە ئەگەر بێتو ئەوانە بەرینەوە سـەر عەصـل‌و ماك؛ پیتەکان دەبنەوە بە هێل‌و ئەگەر بە بناوانی هێڵەکەدا بڕۆین، توشی نوختەو خـاڵی ســـەرەتایی دەبین. ئــەگەر ئـــەو خەتەش کە پیتەکانی لێ پێك هاتوە نەمێنێ، ئـــەو خـــاڵە ســـەرەتاییە هەر وەك خـــۆیەتی‌و هەر لەجێگـەی خـۆیەتی‌و دوبارە دەتوانێ ببێتە ماکی خـــەت‌و خـــەت ببێتە رەگەزی پیت‌و پیت دوبارە بەشکڵی جیاواز خۆبنوێنن.

جا کەوابو، بۆ کەسێکی کە بەسەر راستی‌دا بکەوی‌و باشـی لێك‌بداتەوە؛ ئـەوی حـەسابی بۆ دەکری‌و ئەوی لەڕاستی‌دا ماکی هەمو پیت‌و خەتێکە. ئەو نوقطە ئـەزەلی‌و ئـەبەدیەیەو چیتر نیە. واتا وحدت مطلقە و جگە لە خوا شتێکی‌تر حەساوی بۆ ناکرێ.

١٢ وحدەتی موطلەق مەلا نورە دقەلبان جەلا
زۆر دقێ مەسئەلێ ئەهلی دلان شوبهە ما

مانای وشە:

حەرف: پیت؛ **ژیەك:** لەیەکتر؛ **بونەفەصل:** جـوێ بونەوە؛ **گەر ببەری:** ئـەگەر بەریەوە؛ **وان:** ئـەوان؛ **ب‌ئەصل:** بۆ سەرماك‌و بنچینە؛ **دبت:** دەبێتە؛ **یەك خەتەك:** تاکە خەتێك؛ **کو نەما:** ئەگەرنەما؛ **نوقطەما:** نوقطە ماوە.

ماناى وشه:

وحدت: یەکایەتی؛ **موطلق:** بێ بەندو چەندو چون؛ **جەلا:** مشتو ماڵ، یان ـ سورمە؛ **زۆر:** گەلێك؛ **دقـێ مەسئەلێ:** دەو مەسئەلەیەدا؛ **شوبهە:** گومانو دودڵی.

مانا بەتێکرایی:

ایمانو باوەڕی بەو یەکیەتی بێ چـەندو چـونو بەندو بارە هوٚمەلا! تێشکێکـە دڵان مشـــتو ماڵ دەکات. یان نورێکە هەر وەك سورمە، چـــاو ڕوٚن دەکاتەوەو خشــــتو خـــاڵی لێ لادەدا. ئـــەو باوەڕەش، دڵی ڕێڕەوانی راستی ڕوٚن دەکاتەوەو پڕوپوشی پڕوپوچی لێ رادەماڵێ.

بەڵام، بەو دەرەجەی ایمانو باوەڕی گەیشتنە، هەروا کارێکی سوكو هاسان نیەو زوٚری دەوێ تا ڕێبواری ڕێگەی خواناسین دەیگاتێ. بەشێکی زوٚرو زەبەندە لە ئەهلی دڵو ڕێڕەوانی تەریقـەت، هێشتا نەگەیشتونە سەر راستەڕێگەو لە بیابانی دودڵیو گوماندا سەرگەردانن.

قصیدەی پێنجەم

«غەم و شادی»

١ چین‌چین کرن زولفێن سیا کەسك ئەتلەسی دیبا قەبا
ایدی نیشان نابن خویا تێکەل کرن لازم صەبا

مانای وشەکان:

چین: گنج؛ **کرن:** کردن؛ **زولفێن:** زولفان؛ **سیا:** رەش؛ **کەسك:** سەوز؛ **ئەتلەس:** نەوعێك پارچە؛ **دیبا:** حەریر؛ **قەبا:** کەوا؛ **ایدی:** ئیتر؛ **نیشان:** خاڵ؛ **خویا:** ئاشکرا؛ **صەبا:** شنەبای بەیانی.

مانا بەتێکڕایی:

ئەو یارە جوانە، سەوزە پۆشەی کەوا حەریرە، ئەوەندەی ئەو زولفە رەشانە گنج‌گنج کرد کە بونەتە لەمپەری دیمەنی خاڵی روخساری، لێشم ڕونە ئـەوە کاری شـنەی بەیانە کە ئـەو بسکـە لولانەی تێکەڵ کردون‌و بەسەر روخساری یاری دارژتون‌و ئێمەی لە دیتنی خاڵان بێ‌بەش کردوە.

جامن وەنەبێ بوختان بەبای بەیان بکەم:

٢ من دی صبا دایی سەحەر مادار بەدرێ کر دوکەر
قەوس‌و قەزەح ژێ هاتەدەر دیسا بەزولفانرا تەبا

مانای وشە:

من دی: من دیتم؛ **صەبا:** سروە؛ **دایی‌سەحـەر:** شـەوەکی لێی‌دا؛ **مادار:** دەورەو خـرایی؛ **بەدر:** مانگـی چاردە؛ **کر:** کرد؛ **دوکەر:** دولەت؛ **قەوس‌و قەزەح:** کوڵکە زێڕینە، **ژێ:** لەو؛ **دیسا:** دیسان، یان ـ دایسا؛ **بە زولفانرا:** بە زولفانەوە؛ **تەبا:** دەگەڵ.

مانا بەتێكرایی:

من بەچاوی خۆم دیتم لە بەرەبەیاندا، بای بسكان، ئەو بسكە رەشانەی هەژاندو خستیەسەر روخساری یارو وەك ئەوەم هاتە بەرچاو، كە مانگی چاردەی كردبێتە دو لەتەوە. هەر ئەو شنەبایە كە لەهاتن‌دا، بۆ جاروبارەیەك كەمێك لەو بسكانەی سەر روخساری كە دەلەراندەوە، تیشكی كوڵمی یار جارو بارە لەپەنا زولفانەوە خۆی دەنواندو دیمەنی زەردایی ئەو تیسماڵكە تیشكە دەگەڵ دیمەنی ئەتڵەسی كەسكو حەریری رەنگاورەنگی بەرگی‌یار تەواو دیمەنی كوڵكە زێرینەیان هەبو. كە لەپەنا هەورەوە، دیاری ئەدەن‌و نابێ لەبیریشمان بچێ كە بسكەكانی وەك ئەو هەورە وابون كە رۆژیان نەدیو كردبو.

شیاوی‌باسە: مەلا لەوشیعرەدا ئیشارە بە موجزاتێكی پێغەمبەر (صلعم) دەكا، كە مانگی كردوەبە دوكوتەوە. واتا لەو دیمەنەدا، موجزەكە دیسان خۆی نیشان داوە؛ بەڵام ئەمجارە لەزولفو روخساری سەلماوە. پیاو وەختێ چاوی بە موجزات دەكەوێ دەبێ صلواة لێداو سەلام‌بڵێ. بۆیە ئەفەرموێ:

٣ ئیرۆ ژمە لبەدرا تەمام عەنبەر فشان بن صەد سەلام
ئەی هُدهُدی شیرین كەلام اهلاً وَسَهلاً مَرْحَبا

مانای وشە:

ئیرۆ: ئەمرۆ؛ **ژمە:** لەئێمە؛ **ل:** لە؛ **بەدر:** مانگی پڕ؛ **تەمام:** تەواو؛ **عەنبەر:** بۆنێكی خۆشە؛ **فشان:** پژێن؛ **هُدهُد:** پەپو؛ **شیرین كەلام:** گفتو لفت خۆش؛ **اهل:** ئاشنا؛ **سەهل:** هاسان‌و روح‌سوك؛ **مرحبا:** جێ‌گوشادە.

مانای بەتێكرایی:

لە كتێبەكانی ئاینی‌دا هاتوە كە سلێمان پێغەمبەری پادشای جولەكەكان، جگەلە ئادەمیزاد، هەمو جانەوەرێكیش لەدنیادا سەری وەبەرباری هێناوەو لەبەر فەرمانیدا لارەمل وێستاون. ئەویش زمانی دێوو درنجو درندەو پەرندەو چەرندەی وەك زمانەكەی‌خۆی زانیوە. ئەم سلێمانە دڵی چوەتە سەر شاژنی سەبا كە لە حەبەشەی ئێستادا بوە. ئەم دڵداریەش، لەقسەی پەپوێكەوە دەستی داوە كە بۆی گێراوەتەوەو گوتویە: قوربان پاشازادەیەكی مێچكەی زۆرجوانم لەسەبا دیوە كە جگە لە جوانیەكەی هێندەو هێندە زێڕو زێوی هەیەو تەنانەت ئەو تەختەی كە لەسەری دائەنیشێ لەزێڕی خالیسەو ئەگەر ئەوەت دەس كەوێ خەنی دەبی.

سلێمان نەدیتە عاشقی ئەو كیژە بوە كە ناوی بەڵكیس خانم بوەو هەر پەپوی كردۆتە دەڵالی نێوان‌و نامەی پێدا ناردوە بۆ بەڵكیس كە مێردی پی‌بكا. پەپو لەو دەڵالیەدا سەر كەوتوە، ئەمجار

دیتویانه كه هێنانی ئەو كیژه لەم ڕێگه دورەوه زۆر دژواره؛ چیبكەن چاكه؟ دێوێكی بنیچه جندۆكه، هەستایەپێو گوتی: خەمت نەبێ، بەرلەوه تۆ لەو مەجلیسه هەستی من دەچم تەختو بەلْكیس خانمتبۆ ئەهێنم. پەكێكیتر كه لەو زاناتربو، گوتی: من بەرلەوه چاوت بتروكێنی، ئەو تەختەت بۆ ئەهێنم. سلێمان دیتی وا تەختە دانراوەو وا بەلْكیسه بۆی ڕازاوەتەوەو ڕوبەرووی دێت. ئیتر لەو ساوه، ناوی پەپو بەسەر زمانی نوسەرانو شاعیرانەوه گەڕاوەو ئەیگەڕێو ئەیكەن بە ڕازداری خۆیانو بەودا دەردی دڵ ڕادەسپێرن بۆ یاره دور دەستەكانیان.

مەلای جزیری دوای ئەوه ئەو موجەزاتەی دیوه كه مانگی چارده بۆته دوكەرتو زوڵفە ڕەشەكان بەدەم باوه، بەسەر ڕوخساری یاردا، دەلەرێنەوەو بۆنی عەنبەرو گوڵاو لەوناوەدا بڵاوه! دەست دەكا به صڵاوەت لێدانو سەلام ناردن. دەفەرموێ: ئەمڕۆ لەئێمەوه صەد سەلام لەو مانگه تەواوه عەنبەرو گوڵاو پژێنەبێ. ئەوسا دەستەو دامێنی پەپو دەبێ، كه ئەوه خوایه ملبداو نامەی مەلا بۆ سەلما خانم بەرێ. جا دێ دەپێشدا، باسی جوانیو نەجیمزادەیی سەلمای بۆ دەكا تا ئەگەر نامەكەی برد یاربناسێو بیداته دەست خۆی دەڵێ: ئەی پەپوی گفتو لفت شیرین! یاخوا بەخێر هاتی، تۆ وەك كەسو كاری خۆمی، زۆر ڕەزا سوكی، جێگەت لەسەر سەرانو لەسەر چاوان. تۆ ئەبێ بزانی كه:

٤ من دلبەرەك وەك دوڕ هەیه مەحبوبی شیرین سوڕ هەیه
حوسنو جەمالەك پوڕ هەیه بەلقیس صفەت مەسكەن سەبا

مانای وشه:

دلبەرەك: گراویەك؛ **دوڕ:** مرواری تاقانه؛ **مەحبوب:** خۆشەویست؛ **سوڕ:** دڵكێشی و جاذبێت؛ **حسن و جەمال:** جوانیو لەباری؛ **پوڕ:** زۆر؛ **بلقیس صفەت:** بەلكیس ئاسایی؛ **مەسكەن:** ماڵ؛

مانا بەتێكڕایی:

پەپوگیان! من دڵ ڕفێنێكم هەیه، وەك دوڕ وایه. خۆشەویستێكم هەیه، تابڵێی ڕەزا شیرینو پڕلە جاذبیتو دڵكێشییه. هەرچەندی دڵ حەزبكا، جوانو لەباره، وەك ئەو بەلْكیسەوایه كه ماڵەكەی لەشاری سەبا بو (یانیئەویش پاشازادەیەكه، له بەلْكیسی سلێمان كەمتر نیه). دەبێ چیتبۆ سلێمان كرد، ئەوەش بۆمن بكەی. جا هەروەك جوانیو نەجیمزادەییه كەیم پێگوتوی، پێویسته هێندێك لەئاكارو كرداریشی بزانی:

٥ شوخو شەپالا مەی پەرەست ئەو زالما هشیارو مەست
ڤی نامەیی خەف دی ڤدەست فی طَيّها نَشرُالنّبا

مانای وشه:

شوخ: شەنگ؛ **شەپال:** بەژن‌وباڵا شوش‌و باریك؛ **زالم:** زۆرکار؛ **هشیار:** بەئاگا؛ **مەست:** سەرخۆش؛ **ڤی:** ئەو؛ **خەف:** بەنهێنی؛ **دی:** بدەی؛ **ڤدەست:** بەدەست؛ **فی:** لەناو؛ **طیّها:** لۆچی‌دا؛ **نشر:** بڵاو کردنەوەو درکاندن؛ **نبا:** خەبەرو دەنگ‌و باس.

مانا بەتێکڕایی:

ئەو شازدە بەڵکیس ئاساییەی من، شەنگ‌و شۆخێکی بەژن شوش‌و باریکەو لە پەستا شەراب دەخواتەوە. زۆردارێکە زۆری لە وشیارو مەستان دەکاو هیچ کەس، لە زوڵمی ئەو رزگار نیە. یا، ئەو زۆردارە هەم وشیارە هەم مەستە. چاوەکانی مەستەو دڵی تابڵێی وشیارە.

جا مام پەپو گیان! ئەوا بەو پێ‌و شوێنە، کە من بۆم دانای، بەو تاریفە کەمن کردم، تۆ دەتوانی بیناسی. ئەوا دەمەوێ نامەیەك‌و چەند راسپێریەکت پێدا بنێرم. نامەکەم کە پێچاوەتەوە لەناو لۆچ‌و لایەکەی دا دەنگ‌و باسی کەساسی خۆمی تەواو تێدا درکێندراوە. بەڵام دیسان بەزمانیش.

٦ بێژئەو شرینا سورێ پەری دورێ دانەیا ئەزموشتەری
کاعەهدو پەیمانا بەری؟ بێ‌فایدە چون شوبهی هەبا

مانای وشه:

بێژ: بێژە؛ **سورپەری:** دڵکێش وەك فرشتە؛ **دوڕدانە:** دوڕی تاقانە؛ **ئەز:** من؛ **موشتەری:** کڕیار؛ **کا:** کوا؛ **بەری:** پێشو؛یان (خالص)؛ **شوبە:** وەکو؛ **هەبا:** ئەو تۆزقاڵە تۆزانەن کە لە دەوری تیشکی خۆری ناو کولا نچکەی ماڵ دەهاڵێن.

پوختەی مانا:

پەپوی دەم‌و راوێژ خۆشی شیرین زوان، تۆش دوای تەسمیل کردنی کاغەزەکە؛ لەزمان منەوە بەو خوێن شیرینەی کە وەك فرشتە دڵ‌کێشەو دوڕدانەیەکە کە من بەگیان‌و دڵ بومە کڕیاری بێژە: کوان بەڵێن‌و گفتی پێشوی؟ یان (کوانێ مەرج‌و پەیمانە بێ غەوشەکانی؟ بۆ نەماون؟) بۆچی هەموی بێ‌جێ دەرچون‌و لەبەهرە کەوتن‌و وەك ئەو تۆزقاڵە تۆزانەیان لێ‌هات، کە لەدەوری کوڵەکە تیشکی ناوماڵ دەهاڵێن‌و بەچاو دەبیندرێن‌و بەدەست ناگیرێن‌و وەبەردەست نایەن؟

هەروەها لەبیرت نەچێ ئەوەیشی لەزمان منەوە پێ بڵێ کە:

٧ مە دڤێ پەری یا دل بەری لێ هەی ب‌ئوسلوبا بەرێ
لێ کەفش بەبێتە پەنجەرێ بێ‌وو بچت تەشبیهی با

مانای وشه:

مەدقی: ئێمەدەمانەویٚ؛ **پەری:** فرشتە؛ **لیٚ:** بەڵام؛ **هەی:** هەر؛ **ئوسلوب:** رەوشت؛ **بەریٚ:** پێشو؛ **لیٚ:** لەو؛ **کەفش:** کەشف، دیاری؛ **تەشبیهی:** وەکی.

مانا بەتێکڕایی:

عەرزی بکە، ئێمە وەنەبیٚ گلەمان لەوبیٚ، کە ئەو بە جوانی خـۆی دڵی بردوین. نەخێر، ئێمە بەدڵ ویســتومانەو دەشــمانەویٚ کە دڵمان بەتاڵانی فــرشتەیەکی وەها ناســكو نازدار بڕوا. بەڵام دەشمانەویٚ کە لە بەرانبەر ئەم دڵ بردنەدا، ئەویش ـ هەر وەك جـاری جـاران دەیکـرد ـ جــارەو بارەیەك لە پشت پەنجـەرەو دودەری کۆشـكو تەلاری خـونکاریەوە لەکاتی رەوتی سـوكو لەبارو بەلارو لەنجەیدا ـ کە وەك با لەتیفو شەفــافە ـ واپکـا چـاوێکمان لە دورەوە پێی بکـەویٚ. ئیتر لەدڵ بردن، گەردنی خۆشو ئازا بیٚو ئێمە چیترمان لەو ناگەرەکە.

٨ **دلبەر مەجالا نامەدی ناسی کونشیانا مەدی**
نونەك مخالف تیٚ نەدی هَلْ قَلْبُهَا نَحوٰی صَبَا

مانای وشەکان:

مەجال: وەخت؛ **دی:** دیتی؛ **نشــیان:** ناونیشــان، مۆرو امضــا؛ **نون:** کەمایەســی، (وەك لە کوردی خۆشمان‌دا؛ **دەڵێن:** نون لە چاوی مندا هەبیٚ لەودا نەبو)؛ **مخالف:** پیچـەوانە؛ **تیٚ:** تێدا؛ **هەل:** دەرکەوت، یان (آخۆ)؛ **قَلْبُهَا:** دڵی ئەو کیژە؛ **نَحوٰی:** بەرەومن؛ **صَبَا:** مەیل کردنی دڵدارانە.
«مانای ئەم بەیتەو بەیتی دوایین پێکەوەن»

٩ **نەی شە کەرا سپی دەستو زەند زانم مەجالا نامە خۆند**
لیڤان تەبەسسوم کر ژقەند ماسَت کَبَان فیْ رُبَا

مانای وشە:

نەی شە کەر: قامیشی شەکر؛ **دەستو زەند:** قۆڵو مەچـەك؛ **زانم:** دەزانم؛ **مەجـالا:** وەختێك؛ **خـۆند:** خوێندیەوە؛ **لیڤان:** لێوان؛ **تەبەسسوم:** بزە؛ **کر:** کرد؛ **ژقەند:** لەقەند؛ **ماسَتْ:** لارایەوە؛ **کَ:** وەکو؛ **بان:** جۆرەدارێکی لوسو لەبارو شــۆخو شــەنگــە. زوربەی بوێژانی عارەب، بەژنو باڵای یاری خــۆیان، بەو شبهاندوە؛ **فی:** دە؛ **رُبا:** تەپۆڵکە.

مانای هەر دوك بەیتی هەشتەم و نۆیەم بەتێکڕایی:

ئەویندارى بەتاسە، دواى ئـەوە کە نامەی بە پەپودا ناردوەو چـاوە نۆڕی هاتنەوی ئـەکات؛ هەمو ئـاواتی ئـەوەیە، نامەبەر بە موژدەوە بگـەڕێتەوەو یار دڵی نەرم بیٚو بەزەی پێدا بێتەوە. جـا دێنیٚ

دیمەنی یار وەك خۆی ئارەزو ئەکا، ئەهێنێته بەرچـاوی خـەیاڵ و لەبەر خـۆیەوە خـۆی دڵداری ئەداتەوەو دە ورتێنێ و دەڵێ:

لێم ڕۆنه دڵبەرم که نامەی منی دیوە، له خەتو امضـاکەمەوە زانیویه که ئـەوا من ناردومە. که خوێندویەتەوەو دیتویه هەر گلەو گازندەیەکی که من لەوم کردوە ڕاستەو درۆو شـتی پێچـەوانەی ئەدەبم تێدا نەنوسیوە، بێ‌گومان بەزەی پێما هاتوەو مەیلی دڵی روی کردۆته منەوە. یان لەخـۆی دەپرسێ، تۆبڵێی دڵی بەرەو ئێمه بزوتبێ؟ له خۆشیانا باوەر ناکەم.

بەڵێ دەزانم ئەو بەژن و باڵایەی که لەڕاستی و شیرینیدا، وەك قـامیشه شـەکر وایە؛ کاتێ بەو دەستو مەچـەکه سپیانەی خـۆی، نامەکەی منی وەرگرتوەو خـوێندوّتەوە، لێوە شـەکر بارەکانی بزەیان هاتوّته سـەرو خـۆی ڕاژاندوە بەڵام چـۆن ڕاژاندنێك؟ وەك نەمامی داری بان که لەسـەر تەپۆڵکەیەك شین بوەو شنەبا دەیلەرێنێتەوە، وابوە.

مەلا لەو خـەیاڵە خـۆشانەدا ژیاوە که نامەبەر گەڕاوە تەوەو موژدەی پێ داوە که کارەکه پێك هاتووەو بەختی دڵدار گرتوویەتی، دەڵێ:

١٠ قاصد ب مەقصودا مەهات با مژدەو ئەمرو بەرات
نیشان هەنارن هەم خەلات شەهزادەیا گولگون قەبا

مانای وشه:

قـاصد: ڕاسپاردە؛ **ب:** بە؛ **مەقصـود:** مراز؛ **مە:** ئێمە؛ **مژدە:** مزگێنی؛ **ئـەمر:** فـەرمان؛ **بەرات:** نامەی ڕەزامەندی سەروەران؛ **نیشان:** نشانەو یادگاری؛ **خەڵات:** دیاری شایانە؛ **هەنارن:** ناردن.

مانا بەتێکڕایی:

ڕاسپاردەکه پەیو بو، چۆنم ئارەزو بو وا هاتەوە. مزگێنی بەمراد گەیشـتنی پێدام. فـەرمانی قبوڵ و نامەی ڕەزامەندی و نیشانەو خەڵاتی بۆ هێنام، که ئەو شازدە، کەوا گوڵ گوڵیه بۆی ناردبوم.

١١ ئیرۆ مەجال لێ هاتو وەخت دیسا جوان بومن دەرخت
ئەو لامِعا دایی ژتەخت ماکانَ بَرقاً خُلَّبا

مانای وشه:

ئیرۆ: ئەمڕۆ؛ **مەجال:** وەخت، هەل؛ **وەخت:** کات؛ **دیسا:** جاریٓتر؛ **جوان:** جحێڵ؛ **درەخت:** دار؛ **لامع:** بروسکەدەر؛ **ژ:** لە؛ **دایی:** دای؛ **ماکان:** نەبو؛ **برقـاً:** بروسکـەیەك؛ **خُلَّب:** فـریودەر؛ **بەرقــی خُلَّب:** بەو بروسکەیە دەڵێن، که له هەورە درۆزنەوە دیار ئەداو بارانی بەشوێندا نایە.

مانا بەتێکڕایی:

ئـەمڕۆ هەلو دەرفـەت بۆمن رەخسـاوە. وا لە پاش پیری بەومژدەیە کە لەوە بەولاوە یار لە پەنجەرەی کۆشکەوە خۆی نیشانم دەدا؛ لەشـم کەوەك داری گەندەڵی لیٚ هاتبو، گەڕایەوە تافـی جوانیمو بومەوە بە نەمامێکی شلو شەنگ. چـابو، شـوکور، ئـەو بروسکـەیەی کە لە تەختی شـازادەی دڵبەرمەوە بەرەو من هاتوە، بروسکـەی هەورە درۆزنە نیەو راسـتە، بارانی بەزەیی بەشوێندایەو فریوو مریو دەئارادا نەبو.

١٢ **سەلوی روان زەرَین وەرەق چیچەك مەلیٚ دین صەد نەسەق**
یاقوُتها یَحکی اَلشفَق یَحکی عُقوداً کوُکبٰا

مانای وشە:

سەلو: سەرو، سەول؛ **رەوان:** ڕێكو بێگرێو قـوڕت؛ **زەرَین:** زێڕین؛ **وەرەق:** پەلك؛ **چیچـەك:** گوڵ؛ **مەڵیٚ:** ئێمە لەو ـ یان (مەلا)؛ **دین:** دیتن؛ **نەسەق:** جـۆربەجـۆری، بەتەرتیب دانراو؛ **یاقـوت:** بەردێکـی سوری بەقیمەتە؛ **یَحکی:** دەنوێنیٚ؛ **شەفـەق:** سـورایی ئـاسۆلە دوای زەردەپەڕ؛ **عقد:** گەردانەو لیزگە؛ **عقود:** جەمعی عقد؛ **کَوکَب:** ئەستێرە.

مانا بەتێکڕایی:

بەڵیٚ، موژدەو بەڵێنە کە راستبو. ئێمە لەو بەژن وەك سەروی رەوانی پەلکە زێڕینە، صـەد جـورە گوڵمان چاو پیٚ کەوتن، کە بەتەرتیبو ڕێكو پێکـی لێی ببونە خشـڵو خـەملٚ. یاقـوتەکانی ناو خشـڵەکان، لاسـایی سـورایی ئـاسۆگی دوای زەردەپەڕیان دەکردو دەناو لیزگەدا دەت‌گوت ئەستێرەنو کراونە گەردن بەندو لیزگەی بەرمورەکانی.

قصیدەی شەشەم

«دڵی یەخسیر»

١ دلبەر شکینا شەککەرەك فَقُلْتُ یاروحی متی
گۆ من حەتا خاطر هەبت منگۆ چکم ئەز با هەتا

مانای وشەکان:

شکینا: شکاندی؛ **شـەککـەرەك:** شـەکرێك؛ **فَقُلْتُ:** منیش گوتم؛ **یا:** هۆی؛ **روحـــی:** گیانیمن؛ **متی:** کەنگێ؛ **گۆ:** گوتی؛ **خاطر هەبت:** وازم لێ بێت؛ **منگۆ:** منگوتم؛ **چکم:** چەبکەم؛ **ئەز:** من؛ **با:** دەگەڵ.

مانا بەتێکڕایی:

دڵبەرم شەکرێکی لە لێوان باری (واتا بە لەبزی شیرینی خـۆی، بەڵێنی دامێ کە بەیەك دەگەین). گوتم: گیانە شیرینەکەم کەی ئەم بەڵێنە دێتە جـێ؟ لە وەراما فـەرموی: کەنگـێ خـــۆم وازم لێ هەبێت، ئەودەم. گوتم: من چە لەو کەنگێیە بکەم؟ خوا ئەزانێ ئەو کەنگێیە کەنگێ دەبێ.

٢ زولفان تو بەس چینچین بکە بسکێن موقابل دین بکە
پێشکێشی یەك زولفەك تەبن مولکی خوتەن تەختی خەتا

مانای وشە:

زولفان: کەزیان؛ **بسك:** پێ چـوکە؛ **موقـــابیل:** بەرانبەر؛ **دین:** شـێت، یان ـ دیتن؛ **یەك زولفـــەك:** تاقەزوڵفێك؛ **خوتەن و خەتا:** ناوی دومەملەکەتە کە ئاسکی میسکیان هەیە.

مانا بەتێکڕایی:

تۆ ئەگەر پێك گەیشتنەکەمانت حەواڵە بەو ڕۆژە کردوە کە خۆت کەنگێ حەز بکەی و من ئـەبێ لە

چاوەنۆڕیدا رای‌بوێرمو بە تاووتوێی ئارەزووی بەسەرچونی ئـەو کەنگـی‌یە بتلێمەوە؛ هیچ نەبێ بۆ ئەوە تا ئەو رۆژە بمێنم، تۆ ئەو کەزیانەت هێندە چین‌چین مەکە. ئـەو بسکـانە نیشـان مەدە، با بە یەکجاری شێت نەبم. یا ـ ئەو بسکـانەت وامەکە هێندە لە هاتوچـۆدا بێ کە وەك شـێتان ئـارامو ئۆقرەیان لێ هەڵگیراوەو پیاو شێت دەکەن.

رەنگە تۆ خۆت نەزانی ئەو کەزیانەی‌تۆ چەند نازدارو بەنرخـن، مەملەکەتی خـەتاو خـوتەن کە هەواری ئاسکی ناسکن، بە خڕوپڕی دەکرێنە پێشکەشی تاکە داوێك لەو زوڵفانەت.

٣ دل‌بەندی داوا زولفەکی کەفتی کەمەندی ئولفەکی
هَلْ فی یدالمَفْتونِ شَیْ أوکَیْفَ أصنعْ یافَتی

مانای وشە:

بەندی: گراو؛ داو: هەودا؛ کەفتی: کەوتوە؛ ئولف: خـۆشەویسـتو هۆگر؛ هل: ئـاخۆ؛ فـی: لەناو؛ یَدْ: دەست؛ مەفتون: شێواوی دڵداری؛ أو: یان؛ کَیْفَ: چۆن؛ أصنعْ: بکەم؛ یافَتیٰ: هۆی جوان.

مانا بەتێکڕایی:

وا دمردەکەوێ، تازەلاوێکی لە دەردی ئەوین بێ‌خەبەر، سەر کۆنەی مەلای کردوە کە ئەم کارەی تۆ دەسـتت داوەتێ، لەتۆ ناوەشـێتەوەو باش وایە لەم دڵداریە واز بێنی؛ مەلا لە وەرامیا دەڵێ: کوڕم، ئاخر چـۆن دەس هەڵگـرم؟ دڵە ئـەوا لە داوی زوڵفێلکدا گیری کردوە، دەسـتم پێ راناگا. کەمەندی عشـقێك لەدەوری دڵ هاڵاوە، کە هەرگیز رزگاری نابێ. پیاویش کە دڵی لەلای خـۆی نەما، سەری لێ‌دەشێوێ‌و شێت ئەبێ. دەباشـە تۆ خـۆت بڵێ، شـێتو دێوانەی دڵداری، چـی لەدەست دێ بیکا؟ یان ـ هەر لە خۆت دەپرسم، من دەتوانم چـی بکـەم؟ لێم رونە حـەقـی من ئەدەی کە شـێت بم؛ بەڵام کە دەڵێم دڵ لەداوی زولفـانی هاڵقـاوە، پێم نەگوتی زولفـەکان چین‌و چۆنن. گوێ بگرە تابزانی:

٤ ژُلفێن بتی شیرین لەبان ژەهرینە شوبهەت عەقرەبان
لێ‌من ژبسکا پڕگری   ایرۆ تنێ گرتن دوتا

مانای وشە:

ژُلفێن: زولفان؛ بت: خوای دەسکرد؛ شیرین‌لَبان: لێوشیرینان؛ ژهرینە: ژهردارن؛ شوبهەت: لەگوێن؛ عقربان: دوپشکان؛ لێ: لەو،یان ـ بەڵام؛ ژ: لە؛ پڕ: زۆر؛ گری: گرێ؛ ایرۆ: ئەمرۆ؛ تنێ: تەنیا؛ گرتن: گرتیان، یان ـ گرتمیان؛ دوتا: دوهەودا.

مانا بەتێکڕایی:

یاری من بۆتە بتی لێوشیرینو جوان چاکانو وەك خوای جوانی، دەیپەرستن. ئـاڵقەی زولفـی کە وەك کلکی دوپشك هەڵگەڕاونەوە، بۆ کوشتنی تەماشـاکاران، لە چـوزەی دوپشـك ژەهراویترو گوژەرترن. تاکە تاڵێك لە گوشـــتنی عاشـــقان یەکاویەکە، بەڵام چلەمن دەکەی کەمن بەتەنیا گیرۆدەی دولق لەوتاڵە زولفە پڕ لەگرێیانە، یا ـ ئەو دو زولفانەم.

٥ **نسبت پەری زیبایە ئەو وەك نێرگزا یەكتایە ئەو**
یامَنْ رَایٰ خِلِی ِ فَهَلْ یُشبی بِشَیٍ قامَتا

مانای وشە:

نسبت: لەحاند؛ **پەری:** فرشتە؛ **زیبا:** جوان؛ **نێرگز:** نەرگس؛ **یەکتا:** تاقانە، **یامَنْ:** ئەی کەسێکی؛ **رأیٰ:** دیتی؛ **خِلِی ِ:** دۆستم؛ **فَهَلْ:** ئاخۆ؛ **یشبی:** دەشبهێندرێ؛ **بشیٍ:** بەشتێك؛ **قامت:** بەژنوباڵا

مانای بەتێکڕایی:

ئەویارەی من، لەراست فـریشتەی راگری، لەو جـوانترە. لە بەژنو باڵای تورتو شـلکی بڕوانی، وەك لقە نیرگزێك،یان ـ وەك نێرگزێکـــە، کە لەناو نیرگزجـــاردا گوڵی ســـەرتۆپەو تاقـــانەی بێهاوتایە.

لێرەدا مەلا هەست دەکا کە تەشـبیە کردنی جـوانیو بەژنی یاری بەفـریشتەو نێرگز، جێگـەی خۆی نیەو ئەوپەسنو تاریفە، لە قەدری یار کەم دەکا. لەبەر ئەوە پەشـیمان دە بێتەوە هاواردەکاو دەڵێ: بابە، هۆی ئەو کەسـەی یاری منت دیوە، وەباڵ بکێشـە، داخـوا هیچ شـتێکی وا لە دنیادا هەیە کە ئەو بەژنو باڵایەی پێ تەشبیە بکرێ؟!

اشارەت بەو ئایەتەیە، کە دەفەرموێ: «هیچ شتێك نیە کەوەك خوا بێ» مەلا ـ وەك گوتمان ـ لەپلەی «وحدت مُطلق»دا خوای لەهەموشتدا بەدی کردوە، کەمەعلومە سـەلماش هەر بەو پێو دانە هاتۆتە بەر چاوی، دەڵێ: ناتوانم بڵێم وەك هیچ شتێك دەچێ.

٦ **مە ژبوغچەیا یار زەیتی بێپرس یەك سیڤەك چنی**
وَبِما جَنَیْتُ جَنْیتی اَلْقَتْ عَلَیَّ جِنایَتا

مانای وشە:

مە: ئێمە؛ **ژ:** لە؛ **بوغچەیا:** باغچەی؛ **زەیتی:** نواری،یان ـ رازاوە؛ **یەكسێڤەك:** تاقـەسێوێك؛ **جنیت:** گوناهم کرد،یان ـ چنیم؛ **جَنیە:** چنراو، لێکـراوەوە؛ **اُلقَتْ:** هاویشـتی؛ **عَلَیَّ:** سـەرمن؛ **جنایتا:** تۆمەتی تاوانباری.

مانا بەتێکڕایی:

ئەم بەیتە وەرامی پرسیارێکی، لاوە سەرزەنشت کارەکەیە، کە پرسیویە؛ باشە زیادلەو «ماخلق‌الله»یە بۆچی تۆ لەو کەمەندە پڕگرێیە هاڵقاویو دەرەتانت بۆ نەماوەو شێتو شەیدا کراوی؟ دەفەرموێ: من روانیمە باغچەی یار کە بە هەمەرەنگە رازاوەتەوە، ئیتر هۆشم لەخۆم بڕاو بەبێ ئەوە پرسی پێ بکەم، سەر بەخۆ چوم سێوێکم چنیو لەسەر ئەم هەڵە کاریەم، منی بە گوناهبار داناوەو ئێستا دەبێ تاوانەکەی بژێرم.

لە کتێبە ئاینی‌یەکاندا دەڵێ: خوا بە ئادەمی گوت: لە بەهەشتا ئازادی هەرچی دەکەیو هەرچی دەخۆی؛ تەنیا تخونی ئەو دارە مەکەوە کەمن لێم حەرام کردوی. زۆرکەس دەڵێن داری سێوبوەو بابە دەم لەسەر دنەدانو فریودانی دایکەوا، کە ئەویش شەیتان لەخشتەی بردبو، سێوێکی لە دارەکە چنیو خوا لەسەر ئەو کارە سەربە خۆیەی دەری کردە سەر دنیاو توشی شەڕەشەقی ژیانی کرد.

مەلاش نیازی لە سێو چنینەکە، مەمك گوشین بێ! یاخۆ، ماچ لە کوڵمە رفاندن بێ؛ ئەم حیکایەتی بابە دەمو دایکەوایەمان، وەبیر دێنێتەوەو دەڵێ: هەر کەس بەبێ پرسی خاوەنی دەست بۆ کارێك بەرێ، دیارە سەری لێ شێواوەو ئەگەر سەر شێوا، دڵیش دەشێوێو شێتی، سواری سەری پیاو دەبێ بینەقاقەی رێك دەکوشێ وەك من بەسەرم هاتوە.

قصیدەی حەوتەم

«ئاگری جیایی»

١ بناریٚ فیرقەتیٚ صوهتم ژفەرقی سەر حەتا پیٚدا
خەدەنگا غەفلەتی نوهتم ژبەرقا لامیعا تیٚ دا

مانای وشە:

نار: ئاگر؛ **فیرقەت:** جیایی؛ **صوهتم:** سوتام؛ **ژ:** لە؛ **فەرقی‌سەر:** تەپلّی سەر؛ **حەتا:** هەتا؛ **پیٚ:** پا؛ **خەدەنگ:** تیر، ناوی داریٚکی سەختو پتەو کە تیریان لەو دەتاشی. بەو هۆیەوە خەدەنگ، هەر بۆتە ناو بۆ تیریش؛ **غەفلەتی:** لەناکاو؛ **نوهتم:** پیٚکامی؛ **بەرق:** بروسکە؛ **لامیع:** بریقەدار؛ ورشەدار.

مانا بەتیٚکڕایی:

بەبیٚ ئەوە هیچ ئاگام لەخۆم بیٚ، کوتوپڕو لەناکاو تیری جیایی یار پیٚکامی. تیری جودایی بە ورشەو گرشەیەك‌بو، کە وەك بروسکە لیٚی دامو گڕی لیٚ بلّند کردمو سەر تاپامی سوتاندو کردمیە خۆلّەمیٚش.

٢ خەدەنگا فیرقەتیٚ ڕەعدە دلیٚ ئەو غەفلەتی لیٚ دەت
دبیژم وەر جەبەل بت ئەو بکەربت ویٚ دگاڤیٚ دا

مانای وشە:

خەدەنگ: تیر؛ **ڕەعد:** هەورەتریشقە؛ **غەفلەتی:** کتوپڕ؛ **دبیژم:** دەلّیم؛ **وەر:** حتیٚ ئەگەر؛ **جەبەل:** کیٚو؛ **بت:** بیٚت؛ **بکەربت:** لەت لەت دەبیٚ؛ **ویٚ:** ئەو؛ **دگاڤیٚ‌دا:** هەر لەجیٚ، فوراً.

مانا بەتێکڕایی:

ئایەتێك لە قورعانی پیرۆزدایە، کە فەرمویە:

«ئەگەر ئێمە ئەم قورعانەمان ناردبایەتە سەر کێوێك؛ دەت دی کە لە ترسی خودا، سەری کز کردوەو قەڵشی بردوەو لەبەر یەك چوە. ئەم مەسەلانە بۆ خەڵك ئەهێنینەوە، شایەتا بیر بکەنەوە.»

مەلا دەیەوێ تێمان بگەیەنێ، کە هەیبەتی جیا بونەوە لە یاریش لەوانەیە ئەگەر بکەوێتە دڵی کێوەوە، لەبەر یەکی هەڵ دەتەکێنێ. دەفەرموێ:

تیری جودایی لەیار وەك هەورە تریشقەیە؛ ئەمما هەورە تریشقەیەکی زۆر لە زەبرو حەستەم. ئەگەر کتوپڕ لە هەردڵێك بدات، من دەڵێم ئەگەر ئەو دڵە دڵ نەبێ‌و کێوبێ، هەر دەست بەجێ لەت‌و پەت دەبێ‌و لەبەریەك دەچێ.

٣ هەچی فیرقەت نەدی هجران نەبێ من داغو کەی لێنە
ژبل دەربێ دهجرانێ فیراقا روحو جان کی‌دا

مانای وشەکان:

هەچی: هەرچی، هەرکێ؛ **فیرقەت:** جیایی؛ **نەدی:** نەدیت؛ **هجران:** دور کەوتنەوە، ئاوارەیی؛ **نەبێ:** نەڵێ، نەبێژێ؛ **داغ:** داخ؛ **کەی:** داغ؛ **ژ:** لە؛ **بل:** بێجگە، غەیر؛ **دەرب:** زەربەت ویکەوتن؛ **روح:** گیان؛ **جان:** گیان.

مانا بەتێکڕایی:

کەسانێکی کە هیچ لە دەردی دڵ‌و ئەویندارى نازانن‌و بە دەردی دور کەتنەوە لەیار دوچار نەبون، نابێ بڵێن ئێمە داخ کراوی خەمانین‌و دەردو ئازارمان دیتوە. بێجگە لە دەردی دور کەتنەوە لەیار، هیچ ژانێك نیە کە روح‌و گیان لێك جیا کاتەوە. لێرەدا پێویستی بە درێژەدانێك هەیە.

بە اصطلاحی صۆفیان‌و ئەوانەی لە ناسینی خوادا وردەکارن، فەرقێك لەنێوان روح‌و نفس‌دا هەیە، کە لە فارسی‌دا بە «جان»و «روان» تەعبیر کراون. روح سەرچاوەو ماکی ژیانە. نوێنەری ئافەریدگاری توانایەو هیچ گۆڕان‌و نەمانی بەسەردا نایە. گیان، یان نەفس، نوێنەرێکی خزمەتکارەو لەلایەن روحەوە پێی سپێراوە، کە کارگای لەشی زیندو بەرێوە بەرێت. ئەویش هەتا سەرێکەو هەرگا روح ارادە بکا، دەس لەکار هەڵدەگرێ‌و ژیان دەپوچێتەوە. جا صۆفیەکان‌و لەپێش ئەوانیشدا، پەیرەوانی مانی، زۆرجار دەردی دڵیان لەوە کردوە کە لەروحی ماك‌و بنچینە، کە ئەویش پاژێکە لە ذاتی خودا جیا بونەوە. هەمیشە پاڕاونەوە کە زۆر زو ئەو لەشە قوڕینەیان، کەبوتە قەفەسی گیانیان، لەبەین بچێ‌و بچنەوە مەوتەنی هەرە پێشوی گیانی گەورە. ئەوانە هەتا لەسەر دنیا بون، خۆیان بە غەریب‌و ئاوارە زانیوەو دەردی دڵیان لە هجران‌و دوری کردوە. لە

شێعری صوٚفیانەی عارفان‌دا، زوٚر لەم نموونەیەمان دێتە بەرچاو. هەر وەك لە سـەرەتای «مثنوی مولوی»دا کە لە زمان بلوێرەوە پێمان دەڵێ:

زێدی من قامیشەڵان‌و گویٚ چەمە   دابڕاوم بوٚیە ناڵەو زاڵەمە

٤ ژهەر بێ داغو بێ دەردێ مەپرسن میحنەتا عیشقێ
چزانن بێ خەبەر ژانا دلێ داغو کەسەر تێ‌دا

مانای وشە:

ژهەر: لەهەر؛ **داغ:** داخ؛ **دەرد:** ئازار؛ **میحنەت:** پەژارە؛ **عشق:** ئەوین؛ **چزانن:** چـدەزانن؛ **بێ‌خـەبەر:** ئاگالە هیچنا؛ **ژان:** ئێش؛ **کەسەر:** غەم‌و حەسرەت.

مانا بەتێکڕایی:

وەك لە کوردی‌دا مەسـەلەو دەڵێن «تیر ئـاگای لە برسـی نیە»؛ مەلاش دەفـەرموێ نابێ لە کەسێکی کە هەرگیز عاشق نەبوەو تیری ئەوین نەی پێکاوەو بەداغی دڵداریەوە هەڵ نەچزاوە، بپرسن: ئەرێ بوٚمان باس‌کە داخـوا دەردی دڵداری چوٚنە. کەسێك دەزانێ دەردی ئێمە چیە، کە بوٚخوٚی عاشق بوبێ‌و بەدەردی ئەوینەوە تلابێتەوە. بە دەردی **بابەتایر** گوتەنی:

وەرن سوتەدڵان گەردین هەم ئایوم   کە دەردی سوتەدڵ دڵ‌سوتە زوٚنوٚ

٥ کەسێ میحنەت دی‌و فیرقەت قەخواری جورعەیا هیجرێ
گری وان تێ بحالی من دقێ هیجران‌و زەجرێ‌دا

مانای وشە:

کەسێ: کەسێك؛ **میحنەت:** پەژارە؛ **دی:** دیت؛ **فیرقەت:** جیایی؛ **قەخواری:** خواردیەوە؛ **جورعە:** قـوم، فڕ؛ **هیجر:** دوری؛ **گری:** گریان؛ **وان:** ئەوان؛ **تێ:** دێت؛ **دقێ:** دەئەو؛ **هجران:** ئاوارەیی؛ **زەجر:** ئازارو کوڵ.

مانا بەتێکڕایی:

ئەمن ئێستا هەزار هاوار بکـەم، ئـەوانەی بەدەردی ئـەوین‌و دوری یارەوە نەچـزاون، نازانن من چیمە. بەڵام ئـەو کەسانەی کە عاشـق بونو لەیار دور کەتونەوەو ژاراوی دوری دیداری یاریان بە گەرودا چوە ئەگەر چاویان بە من بکـەوێ، کەوا لە دیداری یار بێ‌بەش‌و ئـاوارە بوم؛ گریانیان بوٚ حاڵی من دێت‌و دەزانن چیم بەسەر هاتوە.

٦ بداما موحبەتێ بەندم خەدەنگا فیرقەتێ دل نوهت
بشوبهی مورغی نیم بەسمەل دهەڤ وەرتێم دِخونێدا

مانای وشەکان:

دام: داو؛ **موحبەت:** خۆشەویستی، دڵداری؛ **بەند:** ئــەســیر؛ **خــەدەنگ:** تیر؛ **نوهت:** پێکــای؛ **شوبهی:**وەکو؛ **مورغ:** مەل؛ **نیم بەسمەل:** نیوە بسم‌الله، تازە سەر بڕاو (لە فارسی‌دا بەحاڵی حەیوانێکــی کە تازە سەری دەبڕن‌و هێشتاگیانی دەرنەچووەو پەلەقــاژەو باڵەفــڕەی گیان دانیەتی، دەڵێن: نیم بەســمەل، چونکە، سەربڕ لەوەختی سەربڕین‌دا دەڵێ: بسم‌الله. جا یانێ ســەری بڕیوە بەڵام هێشــتا تەواو لە ســەربڕین نەبوتەوەو بسم‌اللەکەی تەواو نەگوتوە.) **دهەڤ:** تێکەوە؛ **وەرتێم:** دەگلێم؛ **دخونێدا:** دەخوێنێدا.

مانا بەتێکڕایی:

گراوی داوی دڵداریم. تیری جیا بونەوەم لەیار، دڵی پێکــاوم. وەك باڵندەی تازە ســەربڕاو، پەلەقاژەمەو دەخوێنی خۆمدا دەگەوزم.

٧ بروسکا باطنی دادل دپێتی سینەوی وەربو
کودێ بێتن تەبیتا دل دناڤ وێ نارو پێتێ دا

مانای وشە:

بروسك: بروسکــە؛ **باطنی:** نادیاری؛ **پێت:** گڕوبڵێســە؛ **ســینە:** ســینگ؛ **وی‌وەربو:** لێ‌هاڵا؛ **کو:** کوا، لەکوێ؛ **دی:** دەبێ؛ **بێتن:** ببێت؛ **تەبیت:** ئۆقرەو ئارام؛ **نار:** ئاگر.

مانا بەتێکڕایی:

بروسکــەیەکی نادیاری لە دڵمی‌دا، دەگەڵ بڵێســەی ئــاگری ســینەم لێك هاڵان‌و گڕی ناو هەناوم ئەوەندی بو، ئەوە ندەی تریشی هاتە سەر. جا ئێستا دڵ چــۆن لەناو ئــەو هەمو بڵێســەو ئــاگرەدا ئۆقرەو ئارامی بۆ دەمێنێ؟

٨ ژئولفێ شوبهەتی زولفێ مەدام لەو بێ قەرارم ئەز
کوجانێ من عەزیز ئیرۆ چوو دل وێ دئولفێدا

مانای وشە:

ئولف: هۆگری‌و مەیل؛ **شوبهەت:** وەکو؛ **زولف:** کەزی؛ **مەدام:** هەمیشــەو دایم؛ **لەو:** بۆیە؛ **بێ‌قەرار:** بێ‌ئۆقرەو ئارام؛ **ئەز:** من؛ **کو:** کە؛ **جان:** گیان؛ **عەزیز:** بەرێزو هێژا، **ئیرۆ:** ئەمڕۆ؛ **چو:** ڕۆیشت.

مانا بەتێکرایی:

لەتاوو توێی دڵداریەکی کە هەمەو هەمیشەو دایم وەك کەزیەکانی یارم لە لەراژان و هاتو چوّدام و هیچ ئوقرەو ئارامم نیە. بوّیەیە کە یارە بەنرخەکەم ئەمرّوّروّیشت و دڵیشم کە هوگری خوّی بوەو هەرگیز لێی دور ناکەوێتەوە، دەگەڵی روّیشتوە.

٩ ژمەحبوب دورکرم چەرخێ فەلەك وی پڕ هەلاڤیتم
نزانم دێ لکو دەت من دەڤێ دەوران و چەرخێ دا

مانای وشە:

مەحبوب: خوّشەویست؛ **کرم:** کردم؛ **چەرخ:** گەردونە؛ **فـەلەك:** زەمانە، عاسـمان؛ **پڕ:** زوّر؛ **هەلاڤیتم:** هەڵیهاوێشتم؛ **نزانم:** نازانم؛ **دێ:** دەبێ؛ **لکودەت:** لەکوێ بدات؛ **دڤێ:** دەو؛ **دەوران:** سـورِ؛ **چـەرخ:** خول.

مانای بەتێکرایی:

گەردونەی گەردون، دژی من سورّاو زوّری هەڵتەکاندم و هەڵی هاویشـتم و لەیاری خـوّمی جـوێ کردمەوە. هێشتا نازانم دەبێ لەو چەرخ و خولەدا بەکوێمدا بدات و بەکام پەلمەوە بکـاو چ پەندێکـم بەسەر بێنێ؟.

١٠ حەبیبی بێ خەتا کوشتم بـدەربا فیرقەتی ئاخر
ژوێ روّژێ دزانی من کویار ئەو تیر لجەرگێدا

مانای وشە:

حەبیب: خوّشەویست؛ **بێخەتا:** بێسوچ و تاوان؛ **کوشـتم:** کوشـتمی؛ **دەرب:** زەبر؛ **فیرقـەت:** جیایی؛ **ژوێ:** لەوێ؛ **دزانی‌من:** من‌دەمزانی؛ **کویار:** کەیار؛ **ئەوتیر:** تیرەکەی؛ **جەرگ:** جگەر.

مانای بەتێکرایی:

بەبێ‌ئەوە هیچ سوچ و گوناهێکـم لێ روبدات، یاری خـوّشەویسـتم، دوری خسـتمەوەو بەزەبری دەردی دوری منی کوشـت. من هەر لەروّژی هەوەڵێوە کەیار بەتیری دڵداری پێکـامی، دەمزانی ئەم دەردەم بەسەر دێت و لە دواروّژدا گەرەکە، نرخی ئەو شادی و خوّشیە بژمێرم و لەدوری دیداری یاردا بە عەزرەت و ئاواتەوە، گیانی ئامانەتی بسپێرم.

مەلا لەم چەند بەیتانەدا، ئیشارە بەو بڕوایە ئەکا کە دەڵێن: لەروّژی بناوان‌دا (روّژی ئـەزەل)، خودای مەزن، روحی هەمو ئـافەریدەکانی سـاز داوەو بە دیداری خـوّی شـاد کردون. بەڵام بوّ

مەبەستێکی تایبەتی ـ کە ئیرادەی خوێەتی ـ هەریەك لەو گیانانەی ناردوّتە ناو قـالبێکی قـوڕینو گڵینەوەو خستونیەتە سەر دنیاو بە رواڵەت تەنیا ماونەوەو روّژێك دێت، کە دوبارە دەچنەوە شـوێنی پێشـویانو گەرەکە حیسـابو کتابی روّژگاری ژیانی سـەرزەوی، بدەنەوە. جـا هەرگیانێك لەو گیانانە، کە لەماوەی ئەم ژیانە دنیاییەدا، نەکەوتوّتە ناو تاریکـایی دنیا پەرسـتیو بەرچـاوی ڕونەو بیر لە رابردوی هەرە پێشوی خوّی دەکاتەوە، هەمیشە بە عەزرەتو ئاواتی ئەو روّژەیەکە بگاتەوە بارەگای خوا. هەر بەو مانایە خواجە حافظی شیرازی دەڵیّ:

«کاتیّ کە لە مەیخانەدا، سـەرخـوّشو کەلەلا کەوتبوم؛ دەنگێکـی نادیاری لە غەیبەوە مژدەی پێدام کە: هوّی شابازی بەرزە نواری باڵا نشین! ئەم قـوژبنە مەینەت ئـاوایە، جێگـەی توّ نیە. توّ نازانی کەوا لەسەر برجەکانی تەختی خوداوە، فیتوت بوّلیّ دەدەن کە بە فیتی خوّت بزانیو بچیەوە. من نازانم توّ چیتە والەناو ئەو جێگەداوانەدا، ماتەت هەڵگرتوە.»

١١ گەلوّ دیسا ببینم ئەز چرایی وەصلەتیّ هلبت
بصوژم شوبهی پەروانیّ دبەر ویّ نورو شەوقیّدا

مانای وشە:

گەلوّ: خەڵکینە، ئاخوّ؛ **دیسا:** جارێکیتر؛ **ئەز:** من؛ **وەصلەت:** پێکگەیشتن؛ **هلبت:** هەڵبیّ؛ **بصوژم:** بسوتێم؛ **شوبهی:** وەکو؛ **پەروانە:** پەپولە؛ **نور:** روناکی؛ **شەوق:** تیشك.

مانا بە تێکڕایی:

توّبڵێی جارێکی تریش، ئەوهەلەم بوّ برەخسـێ؛ بەدیداری یار شـادو شـوکور ببمەوەو چـرای پێکگەیشـتن، دوبارە هەڵ بێتەوە؟ ئـەوسـا وەك پەپولە، بەدەوری گڕی چـرادا بێمو باڵو پەڕم هەڵپروزیّو بسوتێمو ببمە شەهیدی رێگای دڵداری؟

١٢ بـدەربیّ کەو کەبا صوبحیّ ل مەشرق زوهرە طالع بت
زوحەل دوربت بـشەش برجانو وندابت دغەربیّدا

مانای وشە:

بـدەربیّ: وەدەر کەویّ؛ **کەوکەب:** ئەسـتێرە؛ **صـوبح:** بەربەیان؛ **مەشـریق:** خـوّر هەڵات؛ **زوهرە:** ئەستێرەیەکی زوّر گەشە؛ **طالع:** هەڵاتو؛ **برج:** مەنزڵی ئەستێرە؛ **زوحەل:** ئـەسـتێرەیەکی گەروّکەو دەڵێن شومو نەحسە؛ **وندا:** گوم؛ **بت:** بێت؛ **غەرب:** خوّرنشین.

«مانای ئەم بەیتەو بەیتی دوایین پێکەوەن»

١٣ ژقوندوس زوهرە پەیدابت ژهەندس موشتەری بێت دەر
سپێدەی دەت ثورەییایێ شەفەق دەت قامەتی پیٚدا

مانای وشە:

قوندوس: تاریکایی توندو خەستی شەو؛ **هەندس:** شەوی زۆر تاریك؛ **زوهرەو موشتەری:** دو ئەستێرەی گەڕۆکن؛ **سپێدە:** سپیایی بەرەبەیان؛ **ثورەییا:** هێشوە ئەستێرەی کۆ؛ **شەفەق:** شەبەق، روناکایی ئاسۆ؛ **قامەت:** بەژن‌وباڵا.

مانای ئەو دو بەیتە بە تێکڕایی:

شاعیر خۆی لەناو تاریکە شەوی ناهومێدیدا دەبینێت‌و تەنها تروسکە هومێدێکی لەسوچی دەرونی‌دا ماوە کە دنەی ئەدا ئاوات بخوازێ بە وەختێکی کە دوبارە بە دیداری یاری شادو شوکور بیێتەوە. دەڵێ: تۆبڵێی ئەو دەمە ببینمەوە کە لەو تاریکاییە خەست‌و خوڵەدا، لەپڕ ئەستێرەی زوهرە لەلایەکەوە بدرەوشێتەوە، ئەستێرەی موشتەری، گرشەوورشەی بێت، ئەستێرەی زوحەل۔ کە مایەی نەحسی‌و شومی‌یە ـ لەئاسۆ ئاوا بیٚو بەد بەختیم ببڕێتەوە. ئەستێرەی بەرەبەیان، شەوق‌و شەبەقان بخاتە عاسمانەوەو سپیایی بەرەبەیان هێشوی ئەستێرەی پێرو مشت‌وماڵ بکاو لەشەوێکی وا خۆش‌دا، بەژن‌و باڵای خۆشەویستم، خۆنیشان بدات‌و من لەو تاریکایی دوری‌و ئاوارەییە رزگار بکات؟

١٤ ژشەوقی ئەبروان بنمێت هلال دیسا دقەوسەینان
ژخاوەر بێتە خورشیدی ظەلام وەربت دنوریٚدا

مانای وشە:

شەوق: مەیل؛ **ئەبرو:** برۆ؛ **بنمیت:** بنوێنێ؛ **هلال:** مانگی‌یەکشەوە؛ **قەوس:** کەوان؛ **قەوسەین:** دوکەوان؛ **خاوەر:** خۆر هەڵات؛ **خورشید:** خۆر؛ **ظەلام:** تاریکایی؛ **وەربت:** لەبەین بچیٚ؛ **نور:** رۆشنایی.

مانا بە تێکڕایی:

بۆ ئارەزوی دیداری یار، بەشەرتێك ئەو خۆی دەرخا هەمو شتێك دەکەونە هەڵپە بۆ دیتنی. هەرچەندە من دەڵێم بەیان بەربێ، بەڵام هیچ دورنیە کە مانگی یەکشەوە لە دولاوە بۆ لاسایی برۆکانی کەوانە بداو بێتە بەر چاو. خۆر زۆر زو لە رۆژهەڵاتەوە بۆ سەیرانی بەژن‌و باڵای ئەو سەر لە ئاسۆگ بەرز کاتەوە. ئەوسا تاریکایی شەوو تاریکایی بەختی من، بە یەکجاری لەبەین دەچن‌و لە ئارادا نامێنن.

١٥ ب وەردان زەيينين گولشەن چەمەن‌دا لالە بشكفتن
بنەفش‌و چيچەكان ڤيكرا شەفەق‌دا يەك درەوضێدا

ماناى وشە:

وەرد: گوڵی‌گوڵاو؛ **زەيينى:** رازايەوە؛ **گولشەن:** گوڵجار، گوڵستان؛ **چەمەن:** مێرگ‌و مێرخوزار؛ **لالە:** گوڵەمێلاقە؛ **بشكفتن:** پشكوتن؛ **بنەفش:** وەنەوشە؛ **چيچەك:** گوڵی‌دەشت لە هەمو جورێكى؛ **ڤيكرا:** هەمو پێكەوە؛ **شەفەق:** شەوق‌و روناكى؛ **دايەك:** دايان بە يەكتر؛ **رەوضە:** باغچەى گوڵان.

مانا بەتێكرايى:

واديارە عاشقى ئاوارە، لەپاش ئاوات خوازتن‌و بە خەياڵ، خوش كردنى دنيا بو ديدارى يارى ـ كە هێشتا هەر ئاواتەو بوى بەدى نەهاتوە ـ ديسانەوە دەكەوێتە گلەيى كردن لە بەختى رەشى خوى‌و دەيەوێ دڵى يار بوديدارێك، نەرم بكا. ئەمجارە باسى فەصڵى بو دەكا، كەوا بەهارەو دنيا رازاوەتەوەو تەنيا ئەوى كەمە كەمايەى دڵخوشى بو دروست بێ. دەفەرموێ:

ئەوا لەم كژى بەهارەدا، كە هەرەمەى گوڵانە، گوڵی‌گوڵاو بونەتە خشڵی دەشت‌و دەرو گوڵزاريان رازاندوتەوە. گوڵەمێلاقە، مێرگ‌و مێرخوزاريان داپوشيوە. هەمو جورە گوڵێك، كە وەنەوشەش يەكێكە لەوان، لە باخچوڵان‌دا پشكوتون‌و بەرانبەر بەيەك چەقيون‌و روناكايى دەدەن بەيەكتر.

١٦ سەحەرگەە عەندەليب مەستن ژبهنا وەردو بشكوژان
شوبە توتاگ‌و گوينان دەنالين ئەم دفرقێدا

ماناى وشە:

سەحەرگەە : بەرەبەيان؛ **عەندەليب:** بولبول؛ **مەست:** سەرخوش؛ **بهن:** بون؛ **وەرد:** گوڵی‌پشكوتو؛ **بشكوژ:** خونچەگوڵ؛ **شوبە** : وەكى؛ **توتاك:** مەلێكە شەو هەتا روژ ناخەوێ‌و هەردەڵێ «توت، توت»؛ **گوين:** مەلێكە شەو هەتا روژ ناسرەوێ‌و ناڵەى دێ‌و جارجار حيلەيەك دەكا كەوەك دەنگى گريان دەچێ؛ **دنالين:** دەناڵێنين؛ **ئەم:** ئێمە؛ **دفرقێدا:** لە جودايى‌دا.

مانا بە تێكرايى:

لەم بەهارە خوشەدا، كەدەشت‌و دەر بەگوڵ‌و خونچە رازاوەتەوەو بولبولان ـ كە ئەويندارى گوڵانن ـ هەمو بەيانيان، لەبەر بون‌و بەرامەى گوڵان مەست‌و سەرخوش دەچريكێنن؛ چە خوا بەر دارە منى چارەرەش‌و كڵوڵ، وەكو توتاك‌و گوين، شەو هەتا روژ بگريم‌و بناڵێنم‌و لە ديدارى يار بێبەش بمێنم.

١٧ ل کەلبیٚ ئاستانیٚ خوٚ نەپرسی قەط حەبیب جارەك
گەلوٚ نائینە بیری ئەم دڤیٚ نیچیرو راویٚدا

مانای وشە:

کەلب: سەگ؛ **ئاستانە:** دەرگانە؛ **قەط:** هەرگیز؛ **حەبیب:** خوٚشەویست؛ **گەلوٚ:** خزمینە، ئاخوٚ؛ **ئەم:** ئێمە؛ **دڤیٚ:** دەو؛ **نیچیر:** راو؛ **ڕاو:** شکار،

مانا بەتێکڕایی:

وەخت کە بەهار بیٚو هەرەمەی گوڵان بیٚ؛ دیارە میرو شازادە دەبیٚ بچنە راوشکاریٚ. باشە! شازدەکەی مەلاش دیارە لەو وەختە خوٚشەدا، چوٚتە راو. ئەدی چوٚنەکە جارێك لەجاران، هەرگیز بوٚ ئەو راوشکارانە، سەگی ئاستانەی خوٚی وەبیر نەهاتوٚتەوە، کە رەگەڵ خوٚی بخاو بەدیداری خوٚی دڵشادی بکات؟

١٨ دزانم شەهسەواریٚ من غەزالەکوی دفتراکیٚ
بە جایی صەیدی ئەز بوما دویٚ فتراکو بەندێدا

مانای وشە؛

شەهسەوار: سەر توٚپی سواران؛ **غەزال:** کەژاڵ، ئاسك؛ **وی:** وا؛ **فتراك:** بەن سامورتە؛ **صەید:** نیچیر؛ **ئەز:** من؛ **بوما:** ببوایەم؛ **دویٚ:** لەناو ئەو؛ **بەند:** بەن.

مانا بە تێکڕایی:

شاعیر کە جارێك خوٚی بەسەگی ئاسانەی یار دادەنیٚو گلەیی لە بەختی خوٚی دەکا کە یارەکەی وەبیری نەهاتوٚتەوە، کە بیباتە راوشکاریٚ؛ جارێکیتر بیری دەڕواتە ئەو دەشتو دەرە، کە سوکەڵە سوارەکەی خوٚشەویستی ڕاوی لیٚ دەکاو ئەوسا بەبیریدا دیٚ کە بوٚ جوانیکیوا، بیٚگومان ئاسکی دەشت زوٚر منەتبارن کە ببنە نێچیری. کەوابو، ئێستا هیچنەبیٚ ئاسکێك ئەو خوٚشیەی دیوەو بوٚتە نێچیری یارو بەبەن ساموٚرتەی زینەکەیەوە، تەکەتەکی دێت، دەڵیٚ: سور دەزانم، سوکەڵە سوارە خوٚشەویستەکەم، ئێستا کەژاڵێکی بەبەن ساموٚرتەوە گیرداوە. ئەی صەد خوٚزیا من بومایە لە جێگەی ئەو ئاسکەو بەو بەن ساموٚرتەوە هەڵاوەسرابام.

١٩ چ حەددی صەد هەزار جانبن دفتراکا حەبیبیٚ من
کو صەد جەمشیدو کەیخوسرەو غولامن سەر دڤیٚ ریٚدا

مانای وشه:

چەددی: ڕێی ناکەوێ؛ **فتراك:** بەن سامۆرتە؛ **حەبیب:** خۆشەویست؛ **جەمشیدو کەیخوسرەو:** دو پادشای بەناوبانگی ایران بون؛ **غولام:** نوکەر؛ **دقیٚ:** دەئەو.

پوختەی مانا:

مەلا لەپڕ، هۆشی دێتەوە بەرەخۆو دەبینێ کە لەو ئاواتە خوازیانەی‌دا زۆر لە بەرەی خۆی پتر پێی ڕاکێشاوە. گورجێک پەشیمان دەبێتەوەو دەڵێ:

نەك من، بەڵکو صەد هەزار گیانیش پێکەوەبن، هەرگیز ڕیێان ناکەوێ ئەوەندە بەرزەفڕی بکەن‌و ئاوات بخوازن، کە لەبەن سامۆرتەی ئەو شاسوارەدا بەند بکرێن. بگرە صەتانی وەك جەمشیدو کەیخوسرەو لەو ڕێگەدا خوڵامەتی دەکەن، هەر ئەوەندە یار بە دیدارێك بیان لاوێنێتەوە.

٢٠ **دده هسالان ملازم مامو یاریٚ رونەدا جارێك**
وەگەرنە یار ئەگەر رودەت هەیە جارەك دسالێدا

مانای وشە:

ملازم: هەمیشە ئامادەی خذمەت؛ **مام:** مامەوە؛ **وەگەرنە:** ئەگینا؛ **رودەت:** روبدا؛ **هەیە:** ممکنە.

مانا بە تێکڕایی:

مەلا لێرەدا دەکەوێتەوە گلەو گازندە لە بەختی ڕەشی خۆی‌و دەڵێ:

گریمان ڕێم ناکەوێ بمباتە ڕاوێ؛ گریمان ڕێم ناکەوێ بڵێم دەبەن سامۆرتەکەی‌دا بم. بەڵام من کە ماوەی دەساڵی ڕەبەق لەبەر دەرگاکەی کەوتومو هەرگیز روم لێ وەرنەگێڕاوە، نەدەبوایە جارێك لەجاران رومبداتی‌و بملاوێنێتەوە؟ خۆ ئەگەر بڵێم ئەو لەبەر کاری زۆری نەی پەرژاوە، ڕاست ناکەم؛ چونکە ئەو خۆ لێ بواردنەی منەی ئەگەر بە ئانقەست نەبا، دەیتوانی هیچ‌نەبێ ساڵێ جارێك ئەحواڵێکم بپرسی‌و بە روپێدانێك، بەسەرم بکاتەوە.

٢١ **دلۆ مزگینە من شابە کو سولتانیٚ مەدیٚ بیتن**
ژمن باوەرکە پەیغامیٚ سەحەر مزگین بەمن پێدا

مانای وشە:

دلۆ: ئەی دڵ؛ **مزگینە:** مژدەیە؛ **شابە:** شادبە؛ **کو:** کەوا؛ **سولتان:** خونکار؛ **دیٚبیتن:** لیٚبڕاوەبیٚ؛ **ژمن:** لەمن؛ **باوەر:** بڕوا؛ **پەیغام:** وەڵام؛ **سەحەر:** بەرەبەیان؛ **بەمن پێدا:** بەمنی‌دا.

مانا بەتێکڕایی:

باوەڕی صوفیان وایە، کە پیاو هەتا خۆی بەهیچ بزانێ؛ خوا ئاوڕی لێ ناداتەوە. وەختێك کە خۆی لەبیر بچێتەوە، ئەوسایە کە بەزەیی خوا بەسەری دەکاتەوە.

مەلا تا ئارەزو دەکا کەیار دیداری لێبکاو لەگەڵ خۆیا بەرێ بۆ راوو پێو چی... مانای ئەوەیە خۆی بەشتێك دەزانێو هەتا خۆشی بەشتێك بزانێ، لەلای خوا بەهیچ حیساب ناکرێ. بەڵام کە دەبینێ لەماوەی دەساڵدا، هیچ لێی نەپرسراوە؛ ئەوسا بۆی دەر دەکەوێ کە ئەم خۆ بینییە بوتە لەمپەر لەنێوان دڵدارو یاردا. لەو خۆ بە شت زانینە پەشیمان دەبێتەوەو سەری کزی، لەسەر ئەژنۆی هەژارانەی ئەنێتەوەو جگە لەیار هەمو شتێکی، تەنانەتخۆشی، لەبیر دەچێتەوەو بە سەرکزیەوە دەپارێتەوە. یار بەزەی پێدا دێتەوەو بەخۆیێنیشاندانێك دەی لاوێنێتەوە. مەلا مژدەی ئەو دیدارە بەدڵەمەینەت بارەکەی ئەداو ئەڵێ:

ئەی دڵ مژدەت پێدەدەم، شادبە. ئەوا خونکاری نازدارم بڕیاری داوە بێتە دیدارم. باوەڕم پێبکە راست دەکەم؛ چونکە لەبەرەبەیاندا؛ پەیام نێری صەبای صالحان ئەو مزگێنیەی بەمن داوەو تەواو جێگەی بڕوایەو هیچ گومانو دودڵی تێدانیە.

٢٢ شوکور بیناهی یامن هاتو یەعقوب دیدە رەوشەنبو
ببویا یوسفی میصری ل کەنعانێ بەصەر پەیدا

مانای وشە:

شوکور: سوپاس؛ **بیناهی:** روناکی چاو؛ **دیدە:** چاو؛ **بو:** بۆن؛ **کەنعان:** مەڵبەندێکە لەفەلەستین؛ **بەصەر:** هەم چاو هەم دیتن؛ لەم بەیتەدا مەلا، چیرۆکی یاقوبو یوسفمان بیر دەخاتەوە، کە یوسف لە یاقوب پێغەمبەری باوکی دور کراوەتەوە. باوك لە تاوی کوڕ، کوێربوە. لەپاش چەند ساڵان کە براکانی یوسف چونە میصر بۆ گەنمکرینو یوسف لەوێ کاربەدەستی دەوڵەتبو. گەنمی دانێو کراسەکەیخۆی بۆباوکی نارد. باوك بەبۆنی کراسی یوسف، چاوەکانی چاك بونەوە.

مانا بەتێکڕایی:

زۆر سوپاس یارم کە روناکایی چاوەکانمە هاتە دیدارمو چاوم بەدیداری رۆشن بووە. دیداری ئەویش هەروەك کراسەکەی یوسف، بەبۆن چاوی باوکی بینا کردەوە، منیش کە لەسوێی دیداری دنیا لەبەر چاوم تاریكببو بەدیتنی، تەمو تانەم لەسەر رەویو رون بومەوە.

٢٣ نەسیمی سونبولو سێڤان سەحەردا حەبسو زیندانێ
ڤەبو قفلا مەبێ مفتە زرنگینی ژقفلێدا

ماناى وشه:

نەسیم: شنەبا؛ **سونبول:** گوڵی سملّ؛ **سیّڤ:** سێو؛ **سەحـەر:** بەربەیان؛ **حـەبس:** گرتوخـانە؛ **ڤـەبو:** کرایەوە؛ **مفته:** کلیل؛ **زرنگینی:** زرنگانەوە.

پوختەی مانا:

ئێمە کە لەدوری یار وەك ئـەسـیری ناو حـەبس‌و زیندانان وابوین؛ لە بەرەبەیاندا شـنەبایەك کە بەسەر پرچەکانی وەك گوڵی سملّ بۆن‌خـۆش، بەسـەر کوڵمە سـورەکانی سـێوئاسایی‌دا هاتبو، ئێمەی گرتەوە. حەبس‌و زیندان لەلای ئێمە نەما. دڵی قفلّ دراومان، بەبێ‌کلیل کرایەوەو بەڵکـە لەخۆشی ئەو شنەبایە بۆن‌خۆشە زرینگە لەقفڵەوە هات. واتا، لەخۆشیان قفڵیش کردیە هاوار.

٢٤ **فیراقی شەو ب‌ئاخر چو سپێدە کەفش بو دیسا**
مەریخا نەحس ئاڤابو خویابو رۆژ دشەرقێدا

ماناى وشه:

فیراق: دوری؛ **سپێدە:** بەرەبەیان؛ **کەشف:** دیاری؛ **دیسا:** دیسان؛ **مەریخ:** ئەستیرەیەکە بەشوم ناوی دەرکردوە؛ **نەحس:** شوم؛ **خویا:** ئاشکرا؛ **شەرق:** خۆرهەڵات.

مانا بەتێکرایی:

شەوی دوری لە دیداری‌یار، دوایی هات. بۆجـارێکی‌تریش ئـۆخەی ئـەوا بەیانی پێك‌گەیشـتن پی‌گەیشت. زۆر سوپاس، ئەسـتێرەی نەحسـی بەختمان لەئـارادا نەماو رۆژی طـالعمان لەرۆژهەڵات، هەڵات‌و خۆی ئاشکرا کرد.

٢٥ **دچەرخێ وەك نجوم دیم‌دوڕ سەما هاتن قیڕانا یەك**
هەییڤا بەدربو ئەو سوڕپەری من‌دی درەقصێدا

ماناى‌وشه:

چەرخ: عاسمان؛ **چەرخ:** زەمانە؛ **چەرخ:** سوڕدان‌و خول خواردن؛ **نەجم:** ئەستێرە؛ **نجـوم:** ئـەستێرە گەل؛ **دیم:** روخسار؛ **دوڕ:** مرواری درشـت؛ **سـەما:** عاسـمان؛ **سـەما:** هەڵپەرکێ؛ **قیڕان:** بەرانبەری‌و لێکنزیکی؛ **هەییڤ:** مانگی‌عاسمان؛ **بەدر:** مانگی چاردە؛ **سوڕپەری:** وەك پەری لە دلکێشان‌دا؛ **رەقص:** هەڵپەرکێ.

مانا بەتێکرایی:

یاری خۆم دەگەری هەڵپەرکێ‌دا دیت کە سوڕی دەدا. کۆزی هەڵپەرکێکە، پڕی‌بو لەکیژی جوانی

روخســـار وەك مرواری. دەهاتنە بەرانبەری یەکترو لێك نزیك دەبونەوە. کە روانیم یاری من کە وەك پەری دڵ رفێنە دەوکوڕی رەقصەدا هەر دەتگوت مانگـــی چـاردەیە دەناو ئـــەســـتێراندا، لەعاسمانی جوانیدا چەرخ دەدا.

٢٦ ژوادی ئەیمەنی دلبەر نزام ئەنگوشتەك ئیظهار کر
کو خوش ئەنوارو بەرقن ئەو تەجەللابون دطورێدا

مانای وشە:

ژوادی: لەشیوی؛ **ئەیمەن:** راستە؛ **ئەیمەن:** جێگـــەی هەرە پیرۆز؛ **نزام:** نازانم؛ **ئـــەنگـــوشت:** قـــامك؛ **ئیظهار:** دیار؛ **کو:** کەوا؛ **خوش:** جوان؛ **ئەنوار:** رۆشنایی گەل؛ **بەرق:** بروسکە؛ **تەجەللا:** دیاردە؛ **طـور:** کێوێکە لە دەشتی سینا.

مەلا ئیشارە بە چیرۆکی موسا پیغەمبەر دەکا. کە وەختێك ژنەکەی زەیسـتان بوە، ویسـتویە بچـێ بزوتە ئاگرێکی بوبێنێ و ئاگری بوبکاتەوە. گەیوەتە ناو شیوەڵەیەك لە کێوی طور. خوا بانگـی لێ کردوە، کە تو لە پیرۆزترین شیوی طوردای، کەوشـــان داکەنە. هەروەها موســـا بەخـــوای گوتوە: دەمەوێ بتبینم. خـــوا فەرمویە: نامبینی، من خوم نیشـــانی کێوی طـــور دەدەم، ئـــەگەر خـــوی لەبەر دیداری من راگرت، توش وادەکەم بمبینی. خوا خوی نیشانی کێوی طـــور داوە، کێو ســـوتاوەو موســـا دڵی بوراوەتەوەو لەســـەرڕا بەربوتەوە.

مانای بەتێکرایی:

ئەو هەمو روناکاییە جوانانە، ئـــەو هەمو بروســکـــەدانە کە لەو بەرەبەیانە خـــوشەدا بوعاشـــقان بوتەدیمەن دەبێ چبێ، چقەومابێ؟ نازانم، توبڵێی یاری دڵرفێن قامکێکی نیشانی کێوی طوردابێ، کەوا ئێمە وەك موسا دڵمان دەبورێتەوەو بەرودا دەکەوین؟!

٢٧ قیرانا زوهرەیی من دی دبەر عەقدا ثورەییایێ
ژپەروینان دبێژم عەکسە هێژ کەفتی دجامێدا

مانای وشە:

قیران: بەرانبەر هاتنی دو ئەستێرە؛ **زوهرە:** ئەســتێرەیەکی گەشــە؛ **دی:** دیت؛ **عەقـد:** گەردانە؛ **ثورەییا:** هێشوە ئەستێرەی کو؛ **پەروین:** ئەســـتێرەی ناو هێشـــوە ئـــەســـتێرەی کو؛ **دبێژم:** دەڵێم؛ **عەکس:** تیشکدانەوە؛ **هێژ:** هێشتا؛ **جام:** پیاڵەی بادە نوشین.

مانا بەتێکڕایی:

لەو هەڵپەرکێیەدا، کچەکانی ترم وەك لیزگەی گەردنبەندێك هاتنە بەرچـاو، کە لەجـوانیدا بەکو

ئەستێرە دەشبهێندران. بەرانبەر بەمانگی روی یارم دەبون‌و تیشکیان لەو وەر دەگرت. من کەمەستی شەرابی ئەو جوانیەم، دەڕوانم پیاڵەکەم هەروا بریقەی ئەستێرانە لێ‌یەوە دیارە. من دەڵێم تیشکدانەوەی روی یارمە کە داویەتە ئەو ئەستێرانەو ئەوانیش تیشکیان داوەتە پیاڵەی بادەی منەوە.

٢٨ حبیبیٚ عەزمی موحبەت کر دجامان لەو شەڕاب ئانی
دلی من دی دو صەییادان ژبوریانا بەری ویٚدا

مانای وشە:
حبیب: خۆشەویست؛ **عەزم:** لێبڕان، قەصد؛ **صوحبەت:** هاودەمی؛ **لەو:** بۆیە؛ **شەراب:** مەی؛ **ئانی:** هێنای. **دی:** دیت؛ **صەییاد:** نچیرەوان؛ **بوریان:** بریانی، گۆشتی‌برژاو؛ **بەری‌ویٚدا:** لێی‌ڕوانی.

مانا بەتێکڕایی:
خۆشەویستەکەم، ویستی ببێتە هاودەم‌و هاونشینم. بۆ ئەوە بوکە شەرابی دەناو پیاڵاندا هێنا؛ یانیٚ چاوە مەستەکانی نیشاندام. دڵم دەس‌بەجیٚ هەستی‌کرد کە دو ڕاوکەر ـ واتا چاوەکانی ـ تیٚ‌یەوە دەڕوانن دەیانەویٚ بۆ مەزەی مەستیەکەی خۆیان بیکەنە بریانی. «سالم» لەوبارەوە دەڵیٚ:
وەی‌وەی چ مەجلیسی‌بو دوێنیٚ! لە دیدەوو دڵ   دڵبەر شەرابی گێڕا؛ سالم، کەبابی هێنا

٢٩ ب تولێن ئاستانیٚڕا ڤەخۆندم میر ب دەرگاهیٚ
بڤیٚ چاڤیٚ حەبیب دیتم شوکور ئەڤ شەفقە مەولیٚدا

مانای وشە:
تول: توڵە، سەگی پچوك؛ **ئاستان:** بارەگا؛ **ڤەخۆندم:** خوێندمیەوە؛ **بڤی:** بەو؛ **دیتم:** دیتمی؛ **شەفقە:** رحم‌و بەزەیی؛ **مەولیٚ:** مەولا، سەروەر.

مانا بەتێکڕایی:
خودایە ئەی سەروەری سەروەران، زۆر سوپاس بۆتۆ، کە بەزەییت بەمن‌دا هات‌و کارێکت کرد، دڵبەرم من بە توڵەی دەرگانەی خۆی حیساب بکاو بمخوێنێتەوە، منی‌هەژار لەدەرگای میرێکی‌وا دەسەڵات‌دار، ڕێگا بدرێم‌و یارم بەوچاوی خۆشەویستیەوە لێم‌بڕوانیٚ.

٣٠ ژشکلیٚ ئەبروێن ساقی هلاتن صەد هیلال ئیرۆ
وە بەدرەك من مقابل دی ئیشارەت من ژعەکسیٚ‌دا.

ماناى وشه:

ساقى: مەیگێر؛ **هلاتن**: هەڵاتن؛ **هیلال**: مانگى یەکشەوە؛ **ئیروٚ**: ئـەمرۆ؛ **وە**: وەها، ئـاوا؛ **بەدر**: مانگـى شەوى چاردە؛ **مقابل**: بەرانبەر؛ **دى**: دیت؛ **ئیشارەت**: ئیشارە؛ **عەکس**: تیشکدانەوە.

مانا بەتێکڕایى:

ئەمڕۆ کە یار روخسارى نیشان‌دا، صەد مانگى یەکشەوە بۆ لاساکردنەوەى برۆکانى ئـەو مەیگێڕە چاومەستە، لە ئاسوٚگ سەریان دەرێنا. هەروەها، مانگى چـاردەشـم دیت، کە بەرانبەر بە رومەت‌و هەنیەى وێستابو. من ئیشارەتى روخسارى یارم لە تیشك بەخشینى بەمانگى چـاردە پێ‌گەیشـت‌و زانیم دەرکەوتوە تا بى‌بینم.

٣١ بـزەهرێ خوٚى شەریف خوٚندم کو خدمەتکارى دێرینى
تەپڕ جەورو جەفا دینە سلوکو سەعیو جەهدێدا
لەهێندێك نوسخەدا (بە زارى خوٚى شیرین) هاتوە.

ماناى وشه:

زەهر: زار،دەم؛**شەریف**: ممبارەك؛ **خوٚندم**: بانگـى لێ‌کردم؛ **کو**: کە؛ **پر**: زوٚر، زیاد؛ **جـەوروجـەفـا**: دەردوئازار؛ **سلوك**: ڕێ‌ڕۆیشتن.

سلوك لە زاراوەى صوفیاندا، پلەپلە بەرەژور چـونە بەرەو خـودا؛ تا دەگەنە مزڵگـەى توانەوە لەخـوادا کە فـەنا فـى‌اللاى پێ‌دەڵێن. ئـەم پلانەش بریەتین‌لە: **توٚبە، کوٚشش، تەنهـایى، دورەپەرێزى، لەخواترسان، دنیافرێ‌دان، بێدەنگى، تکاو هى‌تریش**... **سەعى**: روێشتنى بەپەلە؛ **سـەعى**: کوٚشش؛ **جەهد**: تەقەلاو هەوڵ.

پوٚختەى مانا:

یارم‌بەدەمى‌پیروٚزو شیرین‌زمانى‌خوٚى، منى‌دواندو فەرموى کەتوٚ خـدمەتکـارى لەمێژینەى منى. توٚ لەرێگەى خذمەتى منداو بوٚ گەیشتن بەمن، زوٚر ماندو بوى‌و زوٚرت کوٚشش‌و تەقەلا کردوە.

٣٢ بچین وەردان ژگولزاران کو ئەغیاران بـدەست خارن
ژمەخصوصانى دەرگاهى دو عامن ئەو دهجرێدا

ماناى وشه:

بچین: بچنە؛ **وەرد**: گوڵ؛ **گولزار**: گوڵجار؛ **ئەغیار**: بێگـانە، غەوارە؛ **خـار**: درۆ، چقـل؛ **مەخصـوص**: تایەبەتى؛ **دەرگاه**. : دەرگا؛ **عام**: ساڵ؛ **هجر**: دورى‌دیدار

مانا بەتێکڕایی:

تۆ ئەوا دوساڵە، دەردی دوری دەکێشیو هەژ بەتەمای دیدار بویو خـۆت ڕاگرتوە. چـاکت‌کردوە، لەوە بەولاوە دەت‌کەم بە خوڵامی تایبەتی بەر دەرکی بارەگای خۆم. ئەوەندەش بزانە کە ئـەوانەی غەوارەنو لەئێمە بێگـانەن، لەدنیادا، جگــە لە دڕكو داڵ، چیان وەدەســت نەکەوتوە. ئــەوا تۆ گەیشتیە ناو باغو باغچەی ئاوات. دەسا دەس‌کە بە گوڵ‌چنین لە گوڵجاڕی ئارەزودا.

٣٣ بتەشریفا خو ئەز خوەندم ژلوطفێ بەندە نیشان‌کر
خەلاتو شەفقەوو دلدان شوکور خوازین کو باخوی‌دا

مانای وشە:

تەشریف: گەورەکردن؛ **تەشریف:** گەورەیی؛ **خو:** خـۆی؛ **خـوەندم:** خـوێندمیەوە، لاواندمیەوە؛ **لوطف:** التفاتو نەرمی؛ **بەندە:** کۆیلە؛ **خەلات:** بەخشش؛ **شـەفقـە:** محیبەتو خـۆشەویسـتی؛ **دلدان:** دڵدانەوە؛ **باخوێ:** خودا.

مانا بەتێکڕایی:

بەگەورەیی خۆی، گەورەی کردم. بە نەرمیو التفاتەوە، منی کۆیلەی خۆی نیشانە کرد. ئـەو هەمو بەخششو التفــاتو روخــۆشیو دڵدانەوەو لاواندنەوەی کە لە یارم دیت؛ لەهونەرو کردەوەی من بەدەرەو تەنیا خودایە بەزەی پێمدا هاتوەو خوێندومیەوەو بەسەری کردومەوە، زۆر سـوپاس‌گوزارم لەخودا.

٣٤ مە هادر سەجدەیا شوکرێ لوێ عەردێ مقەددەس بر
بموژگانێن خوە دوڕسوفتن ئەنی مالی لعەردێدا

مانای وشە:

مە: ئێمە؛ **هادر:** حازر، دەس‌بەجێ؛ **سەجدە:** سـەر وەسـەر عەرز کردن بۆ کرنوش؛ **شـوکر:** سـوپاس: کەسێك‌کە خوا خۆشی زۆری دەداتێ، سوژدە دەباو ناوی سوژدەی شـوکرە. **عەرد:** زەمین؛ **موقـەددەس:** پیرۆزو ممبارەك؛ **بر:** برد؛ **موژگان:** مژۆڵ؛ **دوڕ:** مرواری درشـت؛ **سـوفتن:** سـون، کون‌کردن؛ **ئـەنی:** توێڵ، ناوچاوان.

پوختەی مانا:

من لە خۆشیان کە یار بە سەری کردمەوەو بە غوڵامی خۆی حیساب کردم؛ هەر دەسـت‌بەجـێ لە حوضوردا، سوژدەی شوکرم برد. لەسەر ئەو زەمینە پیرۆزە کە وەك شیوە پیرۆزەکەی کێوی طـور

بو؛ پیاو لە هەرکوێ بە خوا بگا، ئەو شوێنە پیرۆزە. بە مژۆڵان مرواری فرمێسکانم دابێشتو دارشت. ناوچاوانم لەعەرز ماڵیو عەرزەکەم بەناوچاوانم ماڵیو گەسکمدا، بەڵام گەسگەکەم توێڵمبو.

٣٥ هەیا بیناهی‌یا چەهڤان بوتو عوززایو لاتی من
توئی پیش‌بەر سجودا من سەحەرگاهان دخەلوێدا.

مانای وشە:

هەیا: ئەی؛ **هەییا:** وەرە؛ **بیناهی:** سوما؛ روناکی چاو؛ **چەهڤ:** چاو، دیدە؛ **بوت:** بت؛ **عوززا:** بتێکبوە لە ماڵی کابە؛ **لات:** بتێکبوە لە ماڵی کابە. **پێش‌بەر:** قیبلە، روگە؛ **سجود:** سوژدەگەل؛ **سەحەرگاهان:** بەرەبەیانان؛ **خەلوە:** جێگەی تەنیایی؛ **بینایی‌چاوان:** ناوە بۆ خودا.

مانا بەتێکڕایی:

وەرە ئەی روناکی چاوانم، ئەی بینایی چاوان. وەرە ئەی کەسێکی کەمن تۆم کردۆتە بتو دەت پەرستمو لەجێگەی عوززاو لات کە بتپەرستان دەیان پەرستن؛ من تۆ دەپەرستمو وازم لە هەمو شتێك هێناوە، جگە لەتۆ. تۆ روگەو قیبلەی منی. من کە هەمو بەرەبەیانان بۆ کڕنوشت سەردەنێمە سەرزەوینو سوژدە دەبەم. روم دەتوێەو لەشوێنی تەنیایی‌دا تۆم دەگەڵی.

٣٦ ل‌بال عیلمی تە مەعلومە ژژینیٚ من تو مەقصودی
فیدای جانیٚ مەدیٚ جان‌بت دقەستا وەصلو دینیٚدا

مانای وشە:

ل‌بال: لەکن، لەلای؛ **عیلم:** زانست؛ **تە:** تۆ؛ **مەعلوم:** دیاریو ئاشکرا؛ **مەقصود:** مەبەست؛ **جان:** گیان؛ **فیدا:** قوربان، گۆری؛ **قەست:** نیاز؛ **وەصل:** پێك گەیشتن؛ **دین:** دیتنو چاو پیٚکەوتن.

مانا بەتێکڕایی:

پێی ناویٚ من‌بڵێم. خودایە، ئەی یار. ئەی بینایی چاوان. هەمو شتێك خوت دەیزانی. لەبەر زانستی تۆدا ئاشکرایە کە لە ژیاندا، جگە لەتۆ نیازێکم نیە. من دەمەویٚ لەرێگەی تۆدا ـ کە گیانی بەراستیم تۆی ـ گیانم فیداکەم. هەر ئەوەندە بەو هومێدەوە بم کە بەتۆ بگەمو بت‌بینم.

٣٧ بحوسنا خو ئیلاهی کی بسەهمو هەیبەتی دینیٚ
نجومو کەوکەبیٚ لامیع ژبالا تێن بە بەژنیٚدا

مانای وشه:
حوسن: جوانی؛ **ئیلاهی:** خوای‌من؛ **کی:** بکەی؛ **سەهم:** سامو ترس؛ **هەیبەت:** مەترسی؛ **دین:** دیتن؛ **نجوم:** ئەستێرەگەل؛ **کەوکەب:** ئەستێرە؛ **لامیع:** بریقەدار؛ **بالا:** لای‌سەرو؛ **بەژن:** باڵا.

مانا بەتێکڕایی:
خودایە بەو جوانیەی خۆت کەی کە بەشێکت داوە بە دڵبەرمو بەو هەیبەتو مەترسیو دڵە لەرزەیەکەی، کە لە دیتنی ئەو جوانیەتدا لەروی دڵبەرم دەیبینمو بەو دیدارە لەو بەژنو باڵا ڕێکەدا، نیشانمان دەدەی. ئەو خشڵانەی دەبریقێنەوەو لەسەررا تا خوار لە بەژنی یاردا، وەك ڕێزی ئەستێرە دەدرەوشێنەوە. کە ئەوانەش هەمو پاژێكو بەشێکی کەمن، لەجوانی‌تۆ، کە لەو بەشی یارمت داوە.

٣٨ بخالێن وەردو نەسرینان ژقودرەت خەط کشاندی لێ
بتەرحا نیرگزا عێلی سەحەرگاهان نەسیم لێدا

مانای وشە:
خال: خاڵی سەرڕو؛ **وەرد:** گوڵی سوری محمدی؛ **نەسرین:** گوڵێکی سپیە؛ **قودرەت:** توانایی؛ **قودرەت:** کاری خودا؛ **خەت کشاندی لێ:** خەتت لێ کێشاوە؛ **تەرح:** چوزە، چل؛ **نیرگز:** گوڵێکی سپی بۆن خۆشە؛ **عێل:** بڵند؛ **عێل:** عاشیرەت؛ **نەسیم:** شنەبا.

مانای تێکڕا:
خوایە، بەجوانی بەژنو باڵای یار کە جوانی خۆتە داوتەتێ. بە خاڵەکانی روخساری چە ئەوانەی لەسەر کوڵمەی سوری ـ کە وەك گوڵی گوڵاون ـ چە ئەو خاڵانەی لەسەر لاجانگو بەر گەردنێ ـ کە لاجانگو ژێرچەنەی وەك نەسرین وان ـ کە بە قودرەتی خۆت نەخشاندوتن. خودایە سوێندت دەدەم بەو بەژنو باڵایە کە وەك چڵە نێرگزی شلكو بڵندەو لەچاو هەمو جوانانی عاشیرەتدا گوڵی سەرتۆپە. ئەو چڵە نێرگزەی کە بەشنەبای بەیانان دەلەرێتەوە. یان ئەو بەژنە شلکەی کە بە هەناسەی عاشقانەی ئێمە دەهەژێت؟.

٣٩ کوتولی ئاستانێ دور نەکی ئیدی ژدەرگاهێ
ژبا خویێ ڤیرجو ناکین دبابێ لوطفو رەحمێدا

مانای وشە:
کو: کە؛ **تولێ:** توڵەی؛ **نەکی:** نەکەی؛ **ئیدی:** جارێکی‌تر، تازە؛ **باخویێ:** خودا؛ **ڤی:** ئەوەی؛ **رجو:**

تەمەننا، داوا؛ **باب:** دەرگا؛ **باب:** بابەت؛ **لوطف:** التفات؛ **رەحم:** بەزەیی.

پوختەی مانا:

خودایە، سوێندت ئـەدەم بەجـوانی یارم. بە بەژن‌و باڵای. بەو خـاڵانەی پێت نەخشـاندوە، کە هەموشیان تۆزێکە لە نمونەی جوانی خۆت. دڵم مەشکێنەو جارێکی‌تر دورم مەخەرەوە لە دەرگای خۆت‌و با هەر تولەی بەر دەرگانەی تۆ بم.

خـودایە، ئـەو تەمەننایەم تەنیا لەوەیە کە هومێدم بە لوطف‌و رەحمەتی تۆ هەیە. دەنا دەزانم عەبد حەقی نیە ئاواتی خۆی لەبەر خودا دانێ‌و بڵێ بیکە.

لێرەدا مەلا ئەو قسەی صوفیانەمان بیر دەخاتەوە کە: خـودا بەرانبەر بەهیچ نایدا. تەنیا ئـەگەر بەزەی بەکەسێکدا هات، دەروی خێری لێ‌دەکاتەوە. نوێژو تاعەت نابن بەهۆی بەخششی خودا.

٤٥ **تو ناری فیرقەتێ زانی دکارم ئەز تەحەممول کم**
دباری کوهی قەندیلم بلاقیلم دعشقێدا

مانای وشە:

نار: ئاگر؛ **فـرقەت:** جیایی، جـودایی؛ **دکارم:** دەتوانم؛ **ئـەز:** من؛ **تەحممول‌کم:** هەڵگـرم؛ **دبار:** کێو؛ **کوهی:** کێوی؛ **قەندیل:** ناوی کێوێکەلەکوردستان؛ **بلاقیل:** بێ‌قسەوباس؛ **عیشق:** ئەوین، دڵداری.

مانا بەتێکرایی:

خودایە هەرچەندە وای‌دا بنێم کە من کێوی قەندیلم، هیچ گلەو متەقیشم لە دڵداریدا قەت نەبوبێ. ئایا من چیتر دەتوانم تاقەتی جودایی بێنم؟ خوایە تۆ بۆخـۆت دەزانی ئـاگری جـودایی چـەند بە تەوژمو بێ ئامانە. دەشزانی خۆ لەبەر راگرتنی تەنانەت لە وزەی چیای قەندیلیش‌دا نیە.

مەلا ئیشارە بەو ئایەتە دەکا کە خوا فەرمویە:

ئەگەر ئەم قـورعانەمان ناردبایەتە سـەر چیا. دەت دیت بەذەلیلی لەترسی خـودا لەت‌لەت بوەو لەبەریەك چوە.

٤٦ **زەهی دەردی مەزن فیرقەت جگەرسوت ئاتەشی‌دا دڵ**
جیهی صەبرێ نەما چەندان فەرەج من دی دصەبرێدا

مانای وشە:

زەهی: یەك، چزۆر؛ **دەرد:** ژان؛ **مەزن:** زل؛ **فیرقەت:** جودایی؛ **سـوت:** سـوتا؛ **ئـاتەش:** ئـاگر؛ **جیە:** جێگە؛ **چەندان:** هێندە؛ **فەرەج:** فەرحانی؛ **صەبر:** حەوسەڵەو پشو درێژی.

مانای تیکڕایی:

ئاخ لەژانی گرانی جودایی چیپێکردم. جەرگی سوتاندم، ئـاگری دەدڵ بەردام. بەڵێ زۆرم صـەبر کردو لەصەبری زۆرەوە گەیمە فەرحانی. بەڵام ئیتر تازە کە دڵو جگەرم ئـەوسـا سـوتاوە، دڵیش جێگەی صەبرە ئاگری گرتو بو بەخوڵەمێش، ئیتر جێگـەی صـەبرکردنە کەشـم نەماوە. دەسـا خودایە دیسان توشی جوداییم مەکەوە.

٤٢ مەلا بیٚ قامەتا یەکتا قیامەت من بە چەهڤان دی
فیراقیٚ روسیا بن‌تە. ژمن جانی شیرین جیٚدا

مانای وشە:

قامەت: بەژن؛ **یەکتا:** بیٚوێنە، (نەمامی تاقانە)؛ **فیراق:** جودایی؛ **روسیا:** ڕوڕەش؛ **جیٚ:** جیا، جودا.

مانا بەتیکڕایی:

هۆی مەلا ـ وەك شـاعیرانیتر خـۆی دەدوێنیٚ ـ بیٚ بەژنو باڵای‌یار کە وەك نەمامی تاقــانەو بیٚوێنەیە، من قیامەتم بەچاوان دیت. ئەی جودایی، روت رەش‌بیٚ، تۆ بوی کەگیانی شـیرینمت ـ کەیارە ـ لیٚ جیا کردمەوە.

قصیدەی هەشتەم

«دوعا»

١ سەری زولفاتە بکوللابی دوعا
هاتە دەستی مە بجەللابی دوعا

مانای وشە:

کوللاب: قولاپ؛ **دوعا:** نزا؛ **جەللاب:** کێشەر؛ **جەللاب:** بەو کەوە دەڵێن کە دەناو حەشـاردا دەیشـارنەوەو کەوی پێ ڕاو دەکەن.

پوختەی مانا:

ئـەی‌یار، ئێمە دوعامان کردو دوعاکەمان وەك کەوی ڕاو، وەك قـولاپو داو، سـەری زوڵفـی ئاڵقەی قولاپ ئاسایی تۆ کەوتە دەستمان.

٢ صوفی‌یی خەلوەنشین بێنە سجود
هەردو برهێن تەنە میحرابی دوعا

مانای وشە:

خەلوەنشین: چلەکێش؛ **برهـ :** برۆ.

مانا بەتێکڕایی:

ئـەی یاری دڵرفێن، ئـەو تاقـی برۆیانەی تۆ پیرۆزترین میحـرابن کە هەر کەس بەرانبەریان ڕاوەستێو دوعابکا دەس لەجێ قبوڵ دەبێ. با صوفیە چلەکێشەکانیش بەرەو ئەو برۆیانەت سـوژدە بەرن، تا شتێکیان لە قودرەتی خودا لێ حاڵی بێ.

٣ عەرضی کی دیْبکرم صورەتی حال
کو تویی قیبلەیی ئەربابی دوعا

مانای وشە:

دیْبکرم: بکەم؛ صورەتیحال: باسی چۆنیەتی خۆم؛ کو: کە؛ قیبلە: روگە؛ ئەرباب: خاوەنان.

پوختەی مانا:

باسو خواسی چۆنیەتی خۆم، جگە لەتۆ لای کێ بدرکێنم. کە هەر خۆتی روگەی نیازو ئاواتانی.

٤ ژدوعائی قەدەحەك دەر دەستە
هەرسەحەر مەستی مەیی نابی دوعا

مانای وشە:

قەدەح: پیاڵە؛ دەر: دەناو؛ مەیی ناب: شەرابی بێخەوش.

پوختەی مانا:

لەسایەی پاڕانەوەم لەدەرگات، هەمو بەیانیان، مەستو سەرخۆشمو لەبادەی بێ غەوشی یادی تۆیە، ئەو سەرخۆشیەم.

٥ گولی ئیقبال ژگولزاری قەبول
مەچنیبو دشەکەرخابی دوعا

مانای وشە:

ئیقبال: روتێکردن، بەخت؛ شەکەرخاب: خەوی خۆش، شیرین خەو.

پوختەی مانا:

من کە هێندە بەکزیو کەنەفتی لەبەرت پاڕامەوە تاخەو بەلایدا بردمەوە. لەخەوما دیتم کەنزام قبوڵ بوەو گوڵی بەختم پشکوتوەو گوڵچنینم لە گوڵزاری قبوڵ کردنت بە نەسیب بوە.

٦ بەردو برهێن تە ب ئیخلاسو یەقین
مددبر سەجدە ب ئادابی دوعا

مانای وشە:

برهـ : برۆ؛ **ئیخلاس:** دڵپاکی؛ **یەقین:** بێگومانی؛ **مەدبر:** ئێمە دەمان برد؛ **ئاداب:** ڕێوشوێن.

پوختەی وتار:

من وام بەخۆم هەست کرد، کە بە دڵو یەقین سوژدەم دەبردە بەر میحرابی ئەو دو برۆیانەتو بەدامو دەستوری دوعاوە دوعام دەکرد.

٧ **ژدلەك صافی تو میحراب ببین**
سەجدەیەك لازمە دەربابی دوعا

مانای وشە:

ژ دلەك صافی: لە دڵێکی صافەوە؛ **لازمە:** پێویستە؛ **دەربابی:** لەبابەتی؛

مانا بەتێکڕایی:

ئەگەر بە دڵێکی پاكو بێخەوش، بڕوانیە ئەو برۆ میحرابیو کەوانییە؛ دەزانی کە بۆ پاڕانەوەو نیازگرتن، پێویستە سوژدەیەکی بۆ بەری.

٨ **مە ددل عوروەتی وثقایە بدەست**
ژ ئەنایاتە سەر ئەلقابی دوعا

مانای وشە:

مە: ئێمە؛ **ددل:** دەدڵدا؛ **عوروە:** دەسکەگۆزە، دەسکیهەرچی؛ **وثقا:** هەرەقایم؛ **ئەنا:** مەدحوپیێهەڵگوتن؛ **ئەلقاب:** نازناوان.

پوختەی مەبەست:

من کە مەدحی تۆدەکەمو ناوت دەبەم؛ ناوی تۆ، سەروەری هەموناوو نازناوانە. ناوی خۆت دەکەمە تکاکار لە دوعا کردندا. دەستم بە دەسکی هەرەقایمەوە گرتوەو هەرگیز تلنادەمو لەرێگــە لا ناکەوم.

٩ **ژ ئەزەل یەك جیهەتی دایە مەلیٚ**
هەرمە ئیخلاصە ژ ئەسبابی دوعا

مانای وشه:

ئەزەل: هەرەپێشو؛ یەك جیهەتی: یەكلایەنی؛ مەلێ: مەلا؛ هەرمە: ئێمەهەر؛ ئەسباب: هۆ.

مانا تیکرا:

هەر لە ڕۆژی بناوانەوە، خـوا یەکتاپەرسـتی داوە بە مەلا. هۆیەکی کە دەبێتە مایەی پاڕانەوەمان، ئەو ئیخلاص‌و دڵپاکیەمانە.

قەسیدەی نۆهەم

«دیدار»

١ دەستی قودرەت کو هلاڤیت ژبەژناتە نیقاب
لجەمالا جەبەروتی مەنەمان پەردە، حیجاب

مانای وشە:

قودرەت: توانایی؛ هلاڤیت: هاویشتی، هەڵیماڵی؛ نیقاب: سەرپۆش؛ جەمال: جوانی؛ جەبەروت: دەستەڵات؛ حجاب: لەمپەر.

پوختەی مانا:

لەوساوە کەوا دەستی بەهێزو توانای، سازدەری زەوی‌و عاسمانان، بەژنی تۆی هێناوەتە ئاراوەو پەردەی نێوانی لەناو لاداوەو خۆی بەئێمە نیشان داوە؛ ئێمە جوانی خوای گەورەمان لە روخساری تۆدا بەدی‌کردوەو بۆ دیتنی ئەو جوانی ئەو پەروەردگارە تواناو خاوەن دەسەڵاتە، هیچ پەردەو لەمپەرمان لەناودا نەماوە.

٢ لگولێن تەی تەرو نازك کو سەحەر گرتی خوناڤ
دئەباریق‌و قنینان ژحەسەد صوهتی گولاب

مانای وشە:

گولێن: گوڵان؛ تەرونازك: شەق‌وتورت؛ خوناڤ: شەونم، ئاونگ؛ ئەباریق: جەمعی ابریق، لولێنە؛ قنینە: دەفری‌شوشە؛ حەسەد: ئێرەیی؛ صوهتی: سوتاو؛ گولاب: گوڵاو.

مانا بەتێکڕایی:

لەوەتا سەرگۆنای‌تۆ کەوەك پەلکە گوڵی ناسك‌و تورت‌و تێراو وان- لەبەرەبەیاندا شەونمیان

پەڕیوەتە سەر؛ گوڵاو کە شیرەی گیانی گوڵانەو دەزانێ نەگەیشتۆتە بارتەقای ئەو شەونمە ـ کە بەسەر کوڵمەکانتەوەیە ـ لەبەر ئێرەییو چاونەزێری لەداخو حەسرەتان، لەناو تونگەی لو لەداروو لەناو شوشاندا، سوتاوە.

۳ عەینی کافوری‌یە مەشرەب مە ژحوسنا تەیی صاف
لەو ژعیشقاتە ددلدامە قەبو عیلمی عوباب

مانای وشە:

عەین: کانی؛ **عەین:** هەروەك؛ **کافور:** شیرەی دارێکە زۆرتر لەچینو ژاپۆن دەڕوێ. ئەویش وەك دارەبەنی وڵاتی خۆمان، لەلەدەکرێو شیرە دائەداو دوایە وشك دبێتەوە. رەنگی زۆرسپی‌یە، بۆنی خۆشە، بۆ داودەرمان بەکاردەبرێ. بە لاشەی مردویەوە دەکەن تا زۆر زو بۆن نەگرێ. خوا لە قورعاندا دەفەرموێ: «لەو دنیا کارچاکان، لە پیاڵەیەك دەخۆنەوە کە ناوەڕۆکی پیاڵەکە، کافوریشی تێکەڵاوەو لە کانیەك تێراودەبن کە هەرگا بیانەوێ هەڵدەقوڵێ»؛ **حوسن:** جوانی؛ **صاف:** بێ‌خەوش؛ **لەو:** بۆیە؛ **عیشق:** ئەوین؛ **قەبو:** کرایەوە؛ **عیلم:** زانست؛ **عوباب:** دەریای بەشەپۆلو شەپۆلی دەریا؛ **عوباب:** ناوە بۆ کتێبێکی فەرهەنگی عارەبی کە «صغانی» بیستبەرگی نوسیوە بۆی تەواو نەکراوە. (صغانی، ناوی ابوالفضایل حسن کوڕی محمد بو. لە نێوان ساڵانی ـ ۱۱۸۱ و ۱۲۵۲ ی ـ میلادی‌دا ژیاوە. لە شاری لاهوری هندوستان هاتۆتە دنیا. لەشاری غەزنە خوێندویەو لە بەغدا مردوە. دو فەرهەنگی عارەبی نوسیوە؛ یەکێکیان ناوی: «التِکْلَمة والذَّیل والصِّلَة» واتا: تەواوکەرو پەڕاوێزو پێکگەیاندن بوە. ئەویتریان، «اَلْعُبابُ الزاخر واللُّبابُ الفاخِر:» دەریای پڕو سەرڕێژ یان، شەپۆلی سەرڕێژکەری دەریاو کاکڵە خۆشەکان. ئەو فەرهەنگەی تاپیتی‌میم هێناوەو بۆی تەواو نەکراوەو مردوە. فەیروز آبادی، قاموسەکەی خوی، لەسەر داروپەردوی ئەم دوکتێبەوە هەڵناوە.

مانا بەتێکڕایی:

لەوساوە ئێمە رێگامان دراوە کە لەجوانی بێ‌گەردو بێ‌خەوشی تۆ بڕوانین؛ خۆمان لە بەهەشتا دەبینینو لەڕێزی پیاوچاکان داینو لەو سەرچاوە بەهەشتی‌یە، تێراو دەبین کە کافوری لەگەڵا تێکەڵاوە. هەر بۆیەشە کە دەرگای دەریای زانست بەڕوی دڵماندا کراوەتەوەو دڵمان لەزانایی خواناسیندا دەریایەکە شەپۆلئەداتو سەرڕێژ دەکات. یان، لەسایەی دیداری تووە، ئێمە زانستێك روی تێ‌کردوین کە زۆر لەناوەڕۆکی کتێبی العبابی صغانی زیاترە.

٤ مەژسەر چەشمەیی حەیوان قەدەحەك صافی قەخوار
ناگەهی لەذەتو ذەوقامە بصەد جلدی کیتاب

مانای وشە:

سەرچەشمە: سەرچاوە؛ **حەیوان:** ژیان؛ **قەدەح:** پیاڵە؛ **صاف:** رونو دور لە لێڵایی؛ **قەخوار:** خواردەوە؛

ناگەهی: ناگاتە؛ **لەذذەت:** خۆشی؛ **ذەوق:** چێژە؛ **جلد:** بەرگ؛ **کتاب:** کتێب.

مانا بەتێکڕایی:

ئێمە لەسەرچاوەی ئاوی حەیاتیٚ پڕی پیاڵەیەکی رون‌و رەوانمان خواردۆتەوە؛ خۆشی‌و چێژەیەکی کە ئێمە هەستمان پیٚ‌کردوە، بە صەد بەرگ کتێب باسی‌بکەین هێشتا دوایی نایە.

٥ **لەو دچەنگیٚ مە دخونیٚ کو دعشقا تە ب‌ساز**
مە ببەژناتە دخونن نەی‌و قانون‌و روباب

مانای وشە:

لەو: بۆیە؛ **کو:** کە؛ **دخونیٚ:** بانگ‌دەکا؛ **نەی:** بلوێر؛ **چەنگ، ساز، قـانون، روباب:** هەریەکە آمرازێکـی موسیقان؛ **بساز:** بساچینە، ئاشنابە.

مانا بەتێکڕایی:

ئـەوینی تۆو دیتنی دیداری تۆ، وەك ئـاوی‌ژیانە، کە مردن لەناو دەباو تام‌و چێژەی لە باس‌کردن نایە. واتازە تێدەگەم، کە بۆچی گویٚ لە هەر ئاوازو ئـامرازێکی موسـیقی دەگرم تێکـڕا هەر دنەم ئەدەن‌و ئامۆژگاریم دەکەن: کە تۆ دەگەڵ ئەوین ئاشنابەو دەست لە دڵداری بەرمەدە.

٦ **قەهوە یا تەلخ دگەل زەهری هەلاهیل ب دەری**
مەژدەستی تەمبارەك شەکەر ئامیزە خوشاب

مانای وشە:

قەهوە: مەی؛ **قـەهوە:** قـاوە؛ **تەلخ:** تاڵ؛ **زەهر:** ژەهر؛ **هەلاهیل:** گیایەکە شـیرەکەی ژەهرێکـی زۆر حەستەمە؛ **بدەری:** بدەیەی؛ **مە:** بۆمە؛ **مبارەك:** پیرۆز؛ **شەکەرئامیز:** شەکراوی؛ **خوشاب:** خۆشاو.

مانا بەتێکڕایی:

ئەگەر تۆ ژەهری هەلاهیل بکەیەناو قـاوە ـ یان شـەرابی زۆر تاڵەوە ـو بڵێی بیخـۆرەوە؛ چـونکە دەستی پیرۆزی تۆی ویٚ‌کەوتوە، بەلامەوە لە خۆشاوی شەکراوی شیرین‌ترو خۆشترە.

٧ **قولزومی عیشقیٚ ژبایێ خۆ موخالیف دەمەکی**
دهەماماتی عەجاجی مەل سەر دەستی غوراب

ماناى وشه:

قولزوم: دەریا؛ **عیشق:** ئەوین؛ **بای‌موخالیف:** بای‌پێچەوانە؛ **دەم:** تاو؛ **هەمام:** راتڵەکاندنی‌با؛ **عەجاج:** گێژەڵوکەو گەردەلول؛ **غوراب:** جورێك گەمیەی بەبادەوەی پێشوبوە.

مانا بەتێکڕایی:

ئێمە سەردەمێك لەدەمان، لەناو دەریای پڕلە توٚفاندا، وەبەر گێژو گەردەلولێ کەوتوین‌و بەدەم بای موخالیفەوە رەتمان دەبردو دەستەڵاتمان بەسەر گەمیەکەمادان نەما. گەمیەکەمان ئێمەی بەسەر دەستی خوٚیەوە گرتبو. بای پێچەوانە دەی‌رەتاندو سەرمان لێ‌شێوابو.

٨ سەحەری خضری عینایەت کو برین چەشمەیی دل
بجیهانێ مە نەظەردا کو جیهان عەینی سەراب

ماناى وشه:

خضر: سەوز؛ **خضر:** خدری زیندە. خدری زیندە یانێ، کەسکی نەمر. گوٚیا یەکێك لە خوٚشەویستانی خودا، گەیشتوٚتە سەرچاوەی ئەو ئاوەی کە هەرکەس بیخواتەوە، هەرگیز نامرێ. واتا وەك سەوزەگیایەك وایە کە هەرگیز وشك‌و سیس نابێ‌و هەمیشە کەسکە؛ **عینایەت:** بەسەرکردنەوەو ئاگاداری؛ **برین:** بردینیە؛ **چەشمە:** سەرچاوە؛ **جیهان:** دنیا؛ **نەظەر:** روانین؛ **عەین:** بەتەواوەتی؛ **عەین:** کانی؛ **سەراب:** تراویلکە، لە بیاباندا، پیاو لەدورەوە شتێك دەبینێ بەئاوی دەزانێ؛ بەڵام ئاوێك لە ئارادا نیەو چاوی فریو دەخوا بەوە دەڵێن سەراب‌و بەکوردی پێی دەڵێن **تراویلکە.**

مانا بەتێکڕایی:

ئەم تاکەشیعرە، تەواو کەروکلکەی شیعری پێشوە کە فەرموی: لە دەریادا، بەر گێژەڵوکە کەوتین‌و گەمیەکەمان با دەیڕەتاندو بەسەرگەدانی مابوینەوە. دەڵێ: شەوێکی زوٚر حەستەممان دەرباز کرد، تا لە بەرەبەیاندا، روحم‌و بەزەی خوا، لێمان بوبە خدری زیندەو لە توٚفان رزگاری کردین‌و دەستی کێشاین تا بردینیە سەرچاوەی دڵ؛ کە هەر چاوەی دڵیشە ئاوی ژیانی تێدایەو ئێمە پێی نازانین.

ئەوسا کە تماشای دنیامان کرد، بەو هەمو دەریاو وشکانیەوە کە هەیەتی، هەمومان تەواو بەسەراب‌و تراویلکە هاتە بەرچاوو زانیمان چاومان فریوی خواردوە.

٩ بحوبابێ مەبە مەغرور وەهە سەر گەشتە «مەلا»
باقبەر کەفتی‌یە وی بێ‌هودە سەرگەشتە حوباب

ماناى وشه:

حوباب: بلّقى سەرئاو؛ مەغرور: لەخۆبایی؛ وەهە: ئــاوا؛ ســـەرگەشـــتە: ســــەرگەردان؛ ڤبەر: وەبەر؛ کەفتی: کەوتو؛ بیٚهودە: لەهیچیٚ، بەخۆرایی.

مانا بەتیٚکڕایی:

ئەی مەلا! ژیانی ئەم جیهانە، وەك بلّقی سەرئاوە. بلّقی ســەرئـاو، بایەکی چـۆتە ناو، کەوا هەڵی مساندوە. ژیانی جیهانیش هەر وەك بلّقی سەرئـاو، بادی هەوایەو هەروەك بلّق، بە بالیٚدەرکەوتن دەپوچیٚتەوە. ژیانیش کە نەفەسیٚکیداو نەهاتەوە لەناو ئەچیٚ. جا ئاگات لە خۆت بیٚ، بلّقی سەرئاو هەڵت نەخەڵەتیٚنیٚو بەژیانی دنیایی، بایی نەبی.

١٠ وەیە هودهود ژسەبا بیٚتـو بزانین چیە حال
کو لحالیٚ مە غەریبان نەسوئالو نەجەواب

ماناى وشه:

وەیە: ڕەنگەهەیە؛ هودهود: پەپوسـلیٚمانە؛ سەبا: شــوێنیٚکبوە لە یەمەن کە بەڵکیس بەرلەوە بیٚتە ژنی سلیٚمان پیٚغــەمبەر، لەویٚ ژیاوە. (باســی ســلیٚمانو بەڵکیسو دەلالیە کەی پەپومان لەپیٚشـــدا کردوە.)؛ غەریب: ئاوارەی نیشتمان؛ سوئال: پرسیار؛ جەواب: وڵام.

مانا بەتیٚکڕایی:

ئیٚمە لەنیشتمانی ڕاستەقینە، دورخراوینەوەو لەم جیهانە ئامانەتیەدا بەئاوارەیی ماوینەوە، نە کەس لیٚمان دەپرســیٚ چـۆنیو نە وڵامیٚکمان بۆ دەنیٚرن کە دڵمان خــۆشکا. هومیٚدمان هەیەو ڕەنگـــە پەپوی پیٚۆقەدەم پیرۆز، مژدەیەکمان لەسەباوە بۆبهیٚنیٚو دەخــۆمان بگــەین کە چـــۆنینو چـــۆن دەبین.

١١ هەردو برهیٚن تەنە میحرابی چە ئیمانو چە کوفر
بودو نابود کویەکن ئەڤ چثەوابو چە عیقاب

ماناى وشه:

برە: برۆ؛ تەنە: تۆن؛ ئیمان، باوەڕی؛ کوفر: بیٚ ئــەمەگی؛ بودونابود: بونو نەبون؛ ثەواب: پاداشــت؛ عیقاب: تۆڵەوسزا.

ماناى بەتیٚکڕا:

ڕیٚبوارانی ڕیٚگەی خواناسین، بەقۆناغیٚکدا تیٚپەڕ دەبن. کەقۆناغی لەخــوا داونبونی پیٚدەڵیٚن. لەم

پلەیەدا، بەردو دارو گیاندارو بیٚگیان، بەلایانەوە هەموی هەر خـوا دەپەر سـتیٚ. ئـەوانەی کە بەروالٚەت، کافرن‌و سەجدە دەبەنە بەر بت؛ لەلای ئەوان سـەجـدەکەیان بۆ خـودایە. چـونکە باوەڕی‌و ناباوەڕیش هەر لەلایەن خوداوە بەبەندە دراوەو هەر فەرمانی خـۆیەتی، بەجـیٚ هیٚندراوە. لایان‌وایە پاداشتی چاکەو سزای خراپەش، هەر شتیٚکی ظاهری‌و روالٚەتی‌یەو کەسیٚکی فـەرمانی ئەوی پیٚك‌هیٚنابیٚ ـ فەرمانەکە هەرچیەك بیٚت ـ ناشیٚ دەردو ئازاری لەسەر ببینیٚ و هەروەك لەمەو بەریش باسمان‌کرد، صوٚفیانی پایە بەرز، دەلٚیٚن: یار هەموی هەر رەحمەت‌و خـۆشی‌یەو رەحمەت لە هەرکویٚ هەبیٚ ئازاری لیٚ‌نیەو خـوداش لە هەمو جیٚگـەیەك هەیە. کەوابو عەزاب نابیٚ هەبیٚ. زۆرجار لەگفتەی صوٚفیان‌دا توش دەبین کە دەلٚیٚن: ئەوەی شیخ لەخـانەقـادا بوٚی دەگەڕا ئیٚمە لە گوٚشەی مەیخانە توشی بوین... و...

مەلا لەم بەیتەدا، ئەم بڕوایە دەخاتە بەرو دەلٚیٚ:

هەر ئەو دو بڕوٚیەی راست‌و چـەپی توٚیە کە بونەتە سـوژدەگای باوەڕدارو بیٚباوەڕانی روالٚەتی. ئیتر کوفـرو ئیمان دەبڕیٚتەوەو تیٚکـەلٚ دەبن. بون‌و نەبون ئـەگەر هەیەو ئـەگەر نیە، هەر لە خۆتەوەیە؛ پاداشتی باش‌دانەوەو سزادان، چوٚن لیٚك جوٚی دەکریٚنەوە؟!

١٢ وەرە نیشانی «نیشانی» دەخوە بیٚپەردە سەحەر
لیٚ ژخونیٚ بکە پەرهیز کو شەهیدان چەحیساب

مانای وشە:

نیشانی: نیشانەی تیران؛ **نیشانی:** تَخَلُّصی مەلا لە شیعردا؛ **بیٚ پەردە:** ئـاشکرا؛ **لیٚ:** بەلاٚم؛ **خـون:** خویٚن؛ **پەرهیز:** پاریٚز؛ **شەهید:** کوشتەی ریٚگەی هەقانیەت؛ **حیساب:** ژمارە؛ **حیساب:** لیٚ پرسینەوە.

مانا بە تیٚکڕایی:

ئەی یار وەرە، دە بەرەبەیانان‌دا، خوٚت نیشانی ئەم نیشانەی تیرانەی خوٚت بدە. بەلاٚم هەر من نیم کە شەهیدی تیری ئەوینی توٚم؛ کوژراوانی ئەو ریٚگەیە، لەژمارە بەدەرن‌و هەموش لەریٚی هەق‌دا کوژراون‌و خویٚنیان لە بەردەڕوا. ئەگەر هاتیە سـەردانمان، توٚزیٚك بەپاریٚزوە وەرە، نەوەك خـویٚنی ئیٚمە پەلاٚویت بکاو دەشزانی کە شەهید لیٚ پرسینەوەیان بوٚنیە.

قصیدەی دەیەم

«پیاڵەی لێواولێو»

١ للهالحمد ژیاریٚ مەددەست جامە لەبالەب
ژلەبی نوشی پەیاپەی ددل ایلهامە لەبالەب

مانای وشە:

للهالحمد: شوکور بۆخوا؛ **ژیاری:** لەیارەوە؛ **مە:** ئێمە؛ **جام:** پیاڵە؛ **لەبالەب:** لیپاولیپ؛ **لەب:** لێو؛ **نوش:** رەواقی هەنگوین؛ **پەیاپەی:** لەسەریەکو بێپسانەوە؛ **ایلهام:** لەغەیبەوە خەبەر بەدڵ گەیشتن.

مانا بە تێکڕایی:

سوپاس بۆخوا، کەیار ئێمەی خوێندوٚتەوەو بەلێوە شیرینەکانی ـ کەهاوتای رەواقــی هەنگــوینن ـ ئێمەی لاواندوٚتەوەو لەوساوە جامو پیاڵەی لیپاولیپمان لەئـەوین هاتوٚتە دەســتو دڵمان پڕبوە لە موژدەو خەبەری غەیبی.

٢ د ڕییا وان خەتو خالان کو نەحەرفێن قەلەمینە
مە ژفەیضا تەیە مەستانە رەوان چامە لەبالەب

مانای وشە:

ری: رێگە؛ **وان:** ئەوانە؛ **خەتوخال:** خـاڵومیل؛ **حـەرف:** پیت؛ **قـەلەم:** بنوس؛ **فــەیض:** بەرەکەت، سەرریٚژ؛ **رەوان:** بێگریو قوڕت؛ **چامە:** شیعرو هەڵبەست؛ **لەبالەب:** لێواولێو.

مانا بە تێکڕایی:

ئەوخاڵو خەتەی لەروخساری توٚ دیٚتە بەرچاو، کاری قەڵەمی نوسەرو نەقاشان نیە. خـوای گەورە

بەدانستە رژتونی. من کە دڵم داوەتە ئـەوینی ئـەوانە، بەپلەو پایەیەك گەیشتوم کەلە بەرەکەتی ئەوانەوە کە ڕێژەوی کردوە سەر خۆشمو شیعرەکانم ئـاوا رەوانو بیٚگریٚو قـوٚرتنو بەسـەر لێوانەوە دەگەڕێن.

٣ **مەستی شەهکاسیٚ مە یا جاذبەیی روح دذات (یان ـ ددات)**
روح دزانت کوژبەر لە ذذەتی عیشق مامە لەبالەب

مانای وشە:
شەهکاسە: شاکاشی؛ **جـاذبە:** کێشـەر؛ **روح:** گیان؛ **ذات:** خـوێی؛ **کو:** کەوا؛ **لەذذەت:** خـوٚشی؛ **مامە:** ماوم.

مانا بە تیٚکڕایی:
لەو بادەیە ـ کە روح و گیان بەرەو خوٚی دەکێشیٚ ـ من بە شاکاشی فڕم کردوە. نەك تەنها لەشو ئەندامم تەزیوەو بلێم وەك خەڵکی رەمەکی سـەر خـوٚشم؛ بگـرە گیانیشـم بەو لەزەتەی زانیوەو دەزانیٚ کە من لەو خوٚشی دوبارەیەی ئەویناویدا بە لیپاو لیپی ماومەوە.

٤ **نیرگزا مەست ژبالا چەمەنا سونبولو گول تیٚ**
قەدەحی تازە بـدەستی خوە تنیٚ دا مە لەبالەب

مانای وشە:
بالا: بەژن؛ **بالا:** سەرو، ژورو؛ **چەمەن:** چیمەن؛ **سونبول:** سـمڵ؛ **تیٚ:** دیٚ؛ **تیٚ:** تیٚدا؛ **تازە:** هەرەباش؛ **تنی:** تەنیا؛ **دامە:** دایبە ئیٚمە؛ **لەبالەب:** لێواولێو.

پوختەی مانا:
بەژنو باڵای یارم، وەکو مێرگو مێرخوزارێکە کە هەمو جوٚرە گوڵێکی جوانو بوٚن خوٚشی تیٚدایەو لەواندا گوڵی رومەتیو سونبولی کەزیەکانیو لە سـەروی هەموا نیشـەوە، نێرگسـی چـاوە مەستەکانی، بەجوانی خوٚ دەنوێنن. دیتنی چاوەکانی، بوٚمن وەك ئـەوە وابو کە پیاڵەیەك شـەرابی هەرە باشی دابیٚتە دەستمو پڕ بە پڕ مەستو سەرخوٚشی کردوم.

٥ **وەحدەتی صرفەمە مەشرەب تە چەایکسیری وجود**
ئەم لەبالەب چە لەبالەب بـخوە هەم جامە لەبالەب

مانای وشه:

وەحدەت: یەکاڵایی؛ **صیرف:** بێخەوش؛ **مەشرەب:** ئاوخۆرە؛ **مەشرەب:** مەبەستو مەرام؛ **تە:** تۆ؛ **اکسیر:** ئەو دەرمانەی کەمس دەکا بەزێڕ؛ **وجود:** بون؛ **جام:** پیاڵە؛ **جامە:** لیباس، کراس.

مانا بە تێکڕایی:

ئێمە بە هەمو باراندا، لەگەڵ یارا تێکەڵینو بوینە یەکێك و لەسەر چاوەی خالیصو بێگەردو رون تێراو دەبین. تازەکارمان لەوە دەرچوە کەماموستاو پیری دەستگیر، اکسیری خۆیانمان لێ خەرج کەنو مسی وجودمان، بکەنە زێڕ. ئێمە زێڕی خالیصین، ئێمەوەها پڕبوین لە ئەوینی یەکیەتی لەگەڵ خوادا، سەرباری خۆمان بگرە کراسە کەشمان لە ئەوین سەر ڕێژ دەکاو لیپاو لیپە.

٦ **شەمعو پەروانە بذاتێ خوە ژحالی مە ددورن**
ئاتە شەك صِرفە ژعیشقاتە قەڤەستامە لەبالەب

مانای وشە؛

شەمع: مۆم؛ **پەروانە:** پەپولە؛ **بذاتێخو:** لەخودی خۆدا؛ **ددورن:** پەرتن؛ **ئاتەش:** ئاگر؛ **صیرف:** تەواو بێخەوش؛ **قەوەستان:** گیران؛ **ڤەوەستان:** هەستانەوە؛ **ڤەوەستان:** داوەستان.

مانای بە تێکڕایی:

چیرۆکو بەسەرهاتی مەلە ئەوین‌دا، بەهیچ جۆر نابێ دەگەڵ ئەوینداری پەروانەو مۆم، باسی بکرێو بلێن‌وێك دەچن. گڕی شەم جوانە بەڵام هەر دەمێکە، یان بەفوێك دەکوژێتەوەیان بە توانەوەی مۆم، دەبڕێتەوە. پەپولە دڵدارێکی گیانبازە بەڵام، بەباڵ سوتانێك لەئەوین دەتە کێتەوە. گڕی روخساری یاری‌من، لەگڕی شەم، تیشك هاوێژترەو هەرگیز بەهیچ باو توانەوە یەك، لەناوناچێ. من جێگەیەکم نیە بلێم بەگڕی ئەوین دەسوتێ؛ چونکە هەر خۆم ئاگری روتمو لەوئاگرە نەمرانەم کە هەرگیز، کوژانەوی بۆنیەو لەعیشق پڕوداوەستاوو راوەستاوم.

٧ **قەدەحەك تازە ژعیشقێ د ئەزەل دامەحەکیمی**
ژێ دنوشین هەیو هەی هێ بخوە جامامە لەبالەب

مانای وشە:

قەدەح: پیاڵە؛ **تازە:** زۆرباشو عالی؛ **ئەزەل:** هەرەپێشو؛ **دامە:** دای‌بەئێمە؛ **حەکیم:** زۆرزانا؛ **حەکیم:** دەسەڵاتدار؛ **حەکیم:** بژیشكو لقمان؛ **ژێ:** لێ؛ **دنوشین:** دەخوێنەوە؛ **هەی‌وهەی:** دایمو دەرهەم؛

بـخوه: بۆخۆ؛ **جام**: پیاڵه.

مانا بەتێکڕایی:
زانای هەرەگەورەو چارەسازی بێوێنە، هەر لە ڕۆژی بناواندا، لەشەرابی هەرەباشی ئەوینی خۆی، پیاڵەیەکی پێداوم؛ کەدایمەو دەرهەم لێی دەخۆمەوەو پێی سەرخۆش دەبمو پیاڵە هەروە کە خۆیەتی پڕاوپڕەو هیچی لێکەم نەبۆتەوەو نابێتەوە.

٨ **جارە کی گوهتی نیشانینە مەلایی (یان: نیشانی نەمەلایی) وەرەپاقیێ**
ئەۆدخواست مەژدلو جانو دەهەن کامە لەبالەب

مانای وشە:
جارەکی: جارێك؛ **گوهتی**: گوتی؛ **نیشانینە**: نیشانەکانی؛ **نیشانی**: تَخَلُّصی مەلا لەشیعردا؛ **مەلایی**: مەلایەتی؛ **پاقیێ**: بهاوێژە، فڕێبدە؛ **جان**: گیان؛ **دەهەن**: دەم؛ **کام**: مراد؛ **کام**: ناودەم.

مانا بە تێکڕایی:
ئۆخەی، جارێك لەجاراندا بە مراد گەیشتم. یار دواندمیو فەرموی: وەرە بەقسەم بکەوناوو لەقەبی نیشانیو مەلایەتی، لەکۆڵ خۆت بکەوە. چونکە **ناو و لەقەم**، نیشانەی ئەوەیە کەتۆ شتێك هەیو خۆتیان پێوە ڕادەنێی. لەبارەگای ئێمەشدا، هەرکەس خۆی بەشتبزانێو ناوونیشان بۆخۆی دانێ، ڕێگەی نادرێو بەهیچ حیساب ناکرێ. تۆئەگەر دەتەوێ ئێمەت هەبێ، ئەبێ، خۆت لەبیربچێتەوەو ناوونیشانی بونت، کوێربێتەوە. بەڵێ ئەوە ئەو پەڕی ئاواتم بو، کە پێك هاتووەو بەدڵ هەر ئەمەم ویستوە. لەوە تائەم فەرمانە شیرینەم بیستوە، گیانو دڵو دەمم، پڕە لەشیرنایەتی بەمراد گەیشتن.

٩ **تەدزانم، تەدبینم کوتوئی نوری وجودی**
اللە اللە ژچ نورە دسەرا یامە لەبالەب

مانای وشە:
تە: تۆ؛ **دزانم**: دەزانم؛ **دزانم**: دەناسم؛ **کو**: کە؛ **نور**: ڕوناکی، تیشك؛ **وجود**: بون؛ **اللەاللە**: پەك ماشاالله؛ **سەرا**: ماڵ.

مانا بە تێکڕایی:
ئەوا مەلایەتیم فڕێ داوە؛ هەمو نیشانەی بونم هاویشتوتە ناوچاڵی نەبونەوە. ئێستا جگەلە تۆ، کەس ناناسم. جگە لە تۆ هیچ نابینم. تێگەیشتوم کە بون تیشکێکی ڕوناکی تۆیە. صەد ماشاالله.

لەو روناکیەت کە لە خانوی جیّ ژیانی ئافەریدەکانتدا، ولەعەرزو عاسمان تیشکی داوەتەوە.

١٠ زعینایەت نەظەری خاصە کوهەر میصرەعو بەیتەك
قەدەحێن ئابی حەیاتێنە دشیعرا مە لەبالەب

مانای وشە:

عینایەت: چاولێبون؛ نەظەر: لیّروانین؛ خاص: تایبەتی؛ میصرەع: نیوەشیعر؛ بەیت: شیعرێکی دو میصرەعی؛ قەدەح: پیاڵە؛ ئابیحەیات: ئاوی ژیان.

مانا بە تێکڕایی:

دیارە یار بەچاوی مەرحەمەتو بەزەیی لە منی روانیوەو التفاتێکی تایبەتی، دەر بارەی من هەیە. ئەگینا ئەوە خوڕایی نیە کە هەر تاكو لەتێك لەشیعری من، بارتەقای پیاڵێکی پراو پر لە ئاوی حەیاتیّ دێنەوە.

قصيدەی یازدەمین

«رەنج و گەنج»

١ شاه ب قەصدا کوشتنامن رم هەژاندن راستو چەب
دامە چەشمێ قەهرو خەشمێ رمل دلدا کو ئەدەب

مانای وشە:
شاه: خونکار؛ **قەصد:** نیاز؛ **کوشتن:** مراندن؛ **رم:** رمب؛ **هەژاندن:** رایژاندن؛ رایتلەکاندن؛ **سەبەب:** هۆ؛ **دامە:** دای بەئێمە؛ **چەشم:** چاو؛ **قەهر:** تورەیی؛ **خەشم:** رق؛ **کو:** کە.

مانا بە تێکرایی:
یارم کە خونکاری هەمو جوانو نازدارانە، مژۆڵەکانی بە تورەییەوە تروکاندن؛ کەبۆمن وەك ئـەوە وابو، بەرمبان لەمن راسابێ. بەچاوی تورەیی و غەضە بەوە، تماشای کردمو دیارە مەبەستی ئەوە بو، کە لە خذمەتیا بە ئـەدەب تربم. هەرچـەندە من خـۆم لاموایە هیچ بێخـــذمەتیەکم نەکردوەو هۆی تورەیی ئـەوم پێك نەهێناوە. بەڵام هەروەك جـوانیو دڵنەرمی رەوشـتی یارە، هەر وەهاش، قەهرو تورەییش یەکێك لە صیفاتی ئەوە. کەوابو، نابێ ئێمە سەبەب بپرسین.

٢ کوشتیین دیدارو دینێ بێخەتا هەر دەهصەدن
هەر سەحەر دیسا ژنو وێن تێنە کێرێ صەد جەلەب

مانای وشە:
کوشتی: کوژراو؛ **دیدار:** چاوپێ کەوتن؛ **دین:** تماشا، دیتن؛ **بێخەتا:** بێسوچ؛ **دەهصـەد:** هەزار؛ **ژنو:** سەرلەنوێ، لەسەررا؛ **تێنە:** دێنە؛ **کێر:** چەقۆ؛ **جەلەب:** گەلە، کەرك.

مانا بەتێکڕایی:

وەنەبێ هەرمن بەتەنیا بێ‌سوچو هەڵە لەرێگەی دیداری یاردا، بەرتوڕەیی کەوتبمو کوژرابم؛ هەزارانی وەك‌من کە ئارەزوی دیتنی یاریان کردوەو لە رێگەی خۆشەویستی‌دا ـ کەبەلای ئەوانەوە هیچ گوناهێکی تێدا نەبوە ـ کوژراون. لەسەر ئەو حاڵەش را، ئەو کوشتنە هێندە خۆش‌و مایەی بەختەوەریە کە هەمو سبەینان، سەرلەنوێ صەد صەد گەلە دڵدار بە داو خوازی خۆیان دێنە بەر کێردو دەیانەوێ، لەو رێگەدابمرن.

٣ دیْ ژچەرخی پەنجەمین بیتن تەنەززول کەت مریخ
میثلی شەمسیْ گەر کشینیتن لوان تیغێن غەضەب

مانای وشە:

دیْ: بێ‌گومان، هەرئەبێ؛ **چەرخ:** عاسمان؛ **تەنەززول:** هاتنەخوار، داگەڕان؛ **مریخ:** ئەستێرەیەکە بەقسەی ئەستێرەناسانی پێشو، لەعاسمانی پێنجەمەو کێردێکی خوێناوی لەدەستایەو شەڕو شوڕی دنیا، ئەو دەی نێتەوە؛ **مثل:** وەکو؛ **شەمس:** خۆر؛ **کشی‌نیتن:** هەڵبکێشێ؛ **تیغ:** تیخ؛ **غەزەب:** توڕەیی.

مانا بە تێکڕایی:

هەر ئێمەی دڵداری سەر زەوەی نین کەمنەی کوشتن، بەتیخی توڕەیی‌و قەهری یار دەکەین؛ بەڵکو ئەگەر یاری خونکارم، تیخی غەضەبی خۆی بەرەو مریخ‌و خۆر راتڵەکێنێ؛ مریخ لە عاسمانی پێنجەم و خۆر لەعاسمانی چوارەمەوە، بەرەو زەمین دێنەخوارو منەت بارن کە وەبەر تیخی یار بکەون‌و ئەو بەختیاریەیان بەنصیب بێ.

٤ هەر مەجالا ئەو دجەنگیْ بێت‌و رەت هەر جارەکی
راست‌و چەپ دیْ بێختن صەد صەد بـمزراق‌و قەصەب

مانای وشە:

مەجال: کات؛ **مەجال:** شوێنی هاتوچۆکردن؛ **جەنگ:** شەڕ؛ **رەت:** بروات؛ **دیْ‌بیختن:** مەعلوم دەکەوێنێ؛ **مزراق:** نێزە؛ **قەصەب:** درێژوکەی ناوکلۆر وەك قامیش‌و حەیزەران‌و...؛ **قەصەب:** رمبی درێژ کە لەدار حەیزەران بوە.

٥ روستەم‌و جەمشیدو خالید، حەمزە یاشێری عەلی
ئافەرین یاشە هسەواری تورك‌و رمبازی عەرەب

مانای وشە:
روستەم: پاڵەوانی خەیاڵاتی ئێرانە؛ **جەمشید:** پادشایەکی کۆنی ئێرانە، کە کورد پێی دەڵێن (جەمشێر)؛ **خالید:** خاڵندی کوڕی وەلید، هەواڵێکی پێغەمبەربوە. **حەمزە:** ئیمام هەمزە، مامی پێغەمبەر؛ **عەلی:** ئیمامی عەلی، کە بەشێری خوا بەناوبانگە؛ **ئافەرین:** ئافەریم، لەمنت کەوێ؛ **یا:** هۆی؛ **شەهسەوار:** سەرتۆپی سواران؛ **رمباز:** رمبوەشێن.

مانای شیعری چوارو پێنج:
لەهەر مەیدانێکدا، خونکاری نازداری من، تاقەجارێك بێتو بچێتو شەڕبکا؛ بەزەبری نێزەی مژۆڵان‌و باڵای بەرزو شوش‌و باریك‌و نەرمونیانی - کەوەك رمبی حەیزەرانە - صەتان‌و هەزارانی وەك روستەم‌و جەمشێرو خاڵندو عەلی، خۆی لەبەر ناگرن‌و بەراستەو چوپەدا دایان دەپاچێ‌و لەمەیدان‌دا تخێلْ دەبن. ئەی هەزار ئافەریر، بۆتۆ ئەی شاسواری تورکان‌و سەرتۆپی رمب وەشێنانی عەرەب.

٦ لیٚلتولیٚ ئاستانیٚ چخبوان لەعلان کرن
دەرگەهیٚ فەتحیٚ ڤەبو ئیروٚ ل مەهجوران عەجەب

مانای وشە:
لیٚ: بەڵام؛ **تول:** سەگی چکۆڵە؛ **ئاستان:** ئاسانە؛ **چخ:** بەترکی‌یانی دەرکەوە. کورد ئەم وشەیە بۆ دەرکردنی سەگ بەکاردەبەن؛ **لەعل:** لالْ، بەردێکی بەقیمەتە. شاعیران لێوی یاریان پیٚ شبهاندوە؛ **فەتح:** کرانەوە؛ **فەتح:** بەئاوات گەیشتن؛ **ڤەبو:** کرایەوە؛ **مەهجور:** بەجیٚ هێڵدارو؛ **مەهجور:** تەرك کراوو دور خراو؛ **عەجەب:** سەیرو سەمەرە.

مانا بە تێکڕایی:
شتی زۆر سەیرو سەمەرە، ئەوەیە کە خونکاری من، بەو هەمو سام‌و هەیبەتەوە کە وەك گوتمان، ئەگەر بەقەهرەوە دەمریخ‌و رۆژ راخوریٚ، سەر بەرەو ژێر دێنە بەر دەستی‌و هەزاران پاڵەوانی بەناوبانگ لەروی ئەودا خۆناگرن‌و هەر لەجیٚ لەمەیدان تخێلْ دەبن‌و سلار دەبنەوە؛ هەر بەو تورەییەوە، بەو لێوە وەك لەعلانەی خۆی چغەی لە تولەی ئاسانەی خۆی - کەمنم - کرد. بۆمن بەخێر گەڕا. دەرگای مرادانم بەروداکرایەوەو لەپاش هەڵپەسێران‌و خۆتیٚ نەگەیاندن، بەدیداری شاد بومەوەو بەوتیٚ راخوڕینە، لاواند میەوە.

٧ بەندەیی صادق سەحەر ئامانجی رەشتو زێن خوەکر
من بقەولی دژمنان دەت بەرخەدەنگان بیٚ سەبەب

مانای وشە:

بەندە: کۆیلە؛ **صادق:** کارو قسە ڕاست؛ **ئـامانج:** نیشـانە؛ **ڕەشـتوز:** دەبان، دەبانی دەم ڕەش؛ **دەت:** دەداتە؛ **خەدەنگ:** تیر.

مانا بە تێکڕایی:

لە بەرەبەیاندا بو، کەیار منی بە تماشایەك لاواندەوەو کۆیلەی بێخەوشی خۆی، بەسەر کردەوە. منی کردە نیشانەی تیخی دەبانی تازە ساوی برۆ ڕەشەکانیو مژۆڵە جەرگ برەکانی. دوژمنان وایان زانی یار بڕیاری داوە بێهیچ سەبەبو هۆیەك من بداتە بەر تیرانو لەدیداری خۆی ناهومێدم بکا؛ بەڵام ئەو دوژمنانە، زۆر بەهەڵەدا چون.

٨ لەشکری قەهرو غەمان وێ چون حەصارا دل بکن
کَعبەو بَیتالحرامە لێ بنوربیتن (یان: دێ نەبورتلێ) ڕەجەب

مانای وشە:

لەشکر: سوپا؛ **قەهر:** خەفەت؛ **غەم:** پەژارە؛ **چون:** چلۆن؛ **حـەصـار:** ئـابلۆقە؛ **کعبە:** ماڵیخـوا؛ **بیتالحرام:** مەککە؛ **لێ:** لەوێ؛ **بنوربیتن:** ڕوناك بێت؛ **دێنەبورت:** هیچگا ڕانابرێ؛ **ڕەجەب:** مانگێکە لە مانگانی ساڵی عارەبیو یەکێکە لەو چوار مانگەی کە حەرامیان وەپا شـلێ خـراوەو عارەب، لەو چـوار مانگەدا یەکتریان نەدەکوشتو نەدە چـونە تاڵانو بڕۆی یەکتری. سـێ مانگـەکەی تریش، مانگـی ناو جێژنانو قوربانو محەڕەم بون.

مانا بە تێکڕایی:

دوای ئەوە کەیار بەلێوی مبارەکی خۆی، چغەی پێ گوتومو دوای ئەوەکە چاوم بەچاوو برۆیانی ڕون بوتەوە؛ تازە چـۆن لەشکـری خـەمو مەینەت، دەتوانن دەوری دڵم بدەنو توشـی ناهومێدیم بکەنەوە. دڵیمن بوتە مەککـەو ماڵی کابەو هیچ هێزێك ناتوانێ ئـازاری پێبگـەیەنێو هەتا هەتا منودڵم لە ڕەجـەبە مانگدا ینو هەرگیز مانگـی ڕەجـەبی ئێمە دوایی نایەتو هەمیشـە ڕوناكو مایەی ڕوناکی دڵە.

٩ سفتیین پرلەعلو مەرجانان ب موژگانان حەتا
دیدە ڕەوشەن بو ب دینا دیم دوری سیمین غەبەب

مانای وشە:

سفتی: سماو؛ **پر:** زۆر؛ **لەعلو مەرجان:** دوجۆرە گەوهەری ڕەنگ سورو ئـاڵن؛ **موژگان:** مژۆڵ؛ **دیدە:** چاو؛ **ڕەوشەن:** ڕوناك؛ **دین:** دیتن؛ **دیم:** ڕوخسار؛ **دور:** مرواری درشت؛ **سیمین:** زیوین؛ **غەبەب:** بەرچێلە.

پوختەی مانا:

منکە دەڵێم چاوم بەدیداری یار روناك بۆتەوەو شانازی برینی تیری مژۆڵانم بەنصیب بوەو خۆشەویستیو التفاتیی یار لەناو دڵمدا، جێگیرەودڵم لەو ساوە بۆتە ماڵی خودا، تازەخەم حەددی نیە بێتە ناوی. نابیّ وا بزانن کەئەم هەمو خۆشیەم، بەمفتو مەرحەبا دەس کەوتوە؛ نەخێر، لەو رێگەدا زۆرم دەردکێشاوە. زۆر فرمێسکی ئاڵو خوێن رەنگم ـ کە بەلەعلو مەرجان دەشبهێندران ـ بەسەرنوکی مژۆڵاندا هێناوەو دام باراندوەو وەك ئەوە وابوە کە لەعلو مەرجان، بەمژۆڵان بسمم. پاش ئەو هەمو گریانو زەجر کێشانو لاڵانەوە، یار بەزەی پێماهاتۆتەوەو رێگەی داوم بڕوانمە ئەو روخسارەی ـ کەوەك دوڕ وایە ـ وبە تماشای ئەو بەرچەنە زێوینە، بەختەوەر بم.

١٠ ای قەخضریْ رادقێت ئاقا حەیاتی بت نەصیب
دی ب سەعیو جەهد یەکسان بن ل باڵوی روزو شەب

مانای وشە:

ای: ئەوی، ئەوکەسی؛ **قەخضریْرا:** دەگەڵ خدری؛ **دقێت:** دەویْ؛ **بت:** ببێت؛ **نصیب:** بەش؛ **دیْ:** گەرەکە؛ **سەعی:** کۆششت؛ **جەهد:** تەقالا؛ **یەکسان:** بەرانبەر؛ **لبال:** لەکن؛ **روز:** رۆژ؛ **شەب:** شەو.

مانا بە تێکڕایی:

کەسێك بەتەمابیْ، رەگەڵ خدری زیندە کەویو بگاتە سەرچاوەی ئاوی حەیاتیو مەرگ لە خۆی دورخاتەوە؛ گەرەکە لە رێگە رۆیشتندا ماندوبونی لەبەر چاو نەبیو شەوو رۆژی بەخەیاڵ دا نەیەو هەرگیز هیچ ساتو کاتێك، لە کۆششتو ماندو بون وچان‌نەدات.

١١ خدمەتا پیری موغان دیْ کەت کەسیْ مەقصودە مەی
شیشەوو جاما زوجاجی ای دقێت دیْ رەت حەلەب

مانای وشە:

پیری موغان: خاوەن مەیخانە؛ **کەت:** بکات؛ **مەقصود:** نیاز، مراز؛ **مەی:** شەراب؛ **شیشە:** مینا، بلور؛ **جام:** پیاڵە؛ **زوجاج:** شوشە؛ رەت: بروات؛ **حەلەب:** شارێکە لەسوریا کەقەدیم بەشوشەی چاك مەنشور بوە.

مانا بە تێکڕایی:

کەسێکی تامە زرۆی فرکردنی شەرابە، لەسەریەتی خذمەتی مامە پیرەی خاوەن مەیخانە بکات. کەسێکی بەتەمایە پیاڵەو جامی شوشەی بلورینی هەبیْ، دەبیْ رێگەی حەڵەب بگرێتە بەر.

١٢ **جەوری هیندێ دێ کشێنت هەر کەسی طاوس دڤێت**
گەوهەرو دوررا یەتیم بێ تەرکی سەر تێتن طەلەب

مانای وشە:

جەور: ئازار؛ **هیند:** هیندوستان؛ دێ: گەرەکە؛ **کشینت:** بکێشێ؛ **دوررایەتیم:** مرواری تاقانەی ناو صەدەف؛ **طەلەب:** داوا، خواستن.

مانا بە تێکڕایی:

ئەو کەسەی بەنیازە تاوسی هەبێ، دەبێ ڕێگەی چونە هیندوستانی وەبەرچاو نەیەو گەرەکە خۆی لەو ڕێگەیەدا، ماندوکا. کەسێکی کە ئارەزویەتی، گەوهەرو مرواری تاقانەی وەدەست کەوێ، دەبێ خۆی بخاتەناو دەریاوەو ترسی خنکان فرێدا. ئەگینا بەبێ تەرکی سەرکردن، هەرگیز بەمراد ناگات.

١٣ **غەفلەتی ئەو کەششفی شیر دەست ب دەست هاتن جگەر**
گو: غەبینەت یا «مەلا» میسکین مەلێ کەرکر کەزەب

مانای وشە:

غەفلەتی: لەناکاو، کتوپڕ؛ **کەششفی:** خۆی دیاریدا؛ **دەست ب دەست:** لەسەر یەك و بێوچان؛ **جگەر:** جەرگ؛ **گو:** گوتی؛ **غەبینەت:** حەیف، ئەی بێچارە؛ **یا:** ئەی؛ **کەر:** لەت و کوت؛ **کەزەب:** جەرگ؛ **مسکین:** هەژار.

مانا بەتێکڕایی:

بەڵێ وەك گوتمان، دڵدار لەسەریەتی لەڕێگەی یاردا، زۆرخۆی ماندوبکاو تەرکی گیان و سەربکا. بەڵام نابێ لای وابێ کەیاریش لە سەریەتی لە بەرانبەر ئەو ماندو بون و جزیاکێشانەی دا، تۆڵەی بۆبکاتەوە. دیداری یار لە نرخاندن و کڕیار بەدەرەو بەدورە. عاشق دەبێ وەظیفەی خۆی کە جزیاکێشان وژان وایشانە پێك بهێنێ و ئەوسا چاوی لە بەزەیی و ڕوحمی یاربێ. نەك لای وابێ دەبێ حەق و کرێی ماندو بون وەرگرێ. من کە دەڵێم زۆرگریاوم و زۆر برژاوم، چاوم لەوە نەبو کەیار بۆم بەحیساب بێنێ. بەڵام خۆی بەزەی پێمدا هاتەوەو لەپڕونەکاوێك، خۆی نیشاندام و شیری بروّو تیری برژانگ لەجەرگم هاتنە دەست و بێوچان دایان پاچی و هێزیان لێبڕیم. یارکەمنی وا بە کەساسی و کەنەفتی دیت ئاوری بەخێری لێ دامەوەو فەرموی: ئەی بێچارە، مەلای هەژارو کلۆڵ! بەزەبری تیرو شیری ئێمە لەت و کوت کرا.

قصیدەی دوازدەهەمین

«مێی قەرەبەخت»

١ من ددل کوڤان هەژارن داغو کەیبەر بێحیساب
میحنەتا وەردێن بـخارن وین ددلدا صەد نوشاب (یان، نەشاب)

مانای وشە:
کوڤان: دەردوحەسرەت؛ **کوڤان:** کوانو برین؛ **کەیبەر:** برینی جورەتیرێکـی دەم وەك چـەقـۆ؛ **میحنەت:** پەژارە؛ **وەرد:** گوڵ؛ **خار:** چقڵ، درۆ؛ **نوشاب:** تیر؛ **نەشاب:** چنگ لێگیرکەر.

مانا بە تێکڕایی:
کەسێکی ئـارەزوبکـا کە لە گوڵان نزیكبێتەوەو لەدیمەنو بۆنو بەرامەیان کەیف بکـا گەرەکەتێ هەڵچەقانو ژانی درکانیش قبولبکـات. ئـەو گوڵەی منویسـتومە بۆی بچـمو لێی نزیك ببمەوە هەروەك بۆخۆی سەرتۆپی گوڵانە چقڵو درکی دەوریشی لەچاو درکان تیری دەمپانو گوێزانن جا شتێکی ئاشکرایە کەمن لەرێگەی گەیشتن بەم گوڵەتاقانەیە هەزاران برینوژان وداغو سەرەتیرم دەدڵداماوەتەوە.

٢ صەد نوشابن من ددل ایرۆ ژخارێن صۆر گولان
یەك بـیەك پەیکان چەڤی بون چونە جەرگیدا کولاب

مانای وشە:
نوشاب: تیر؛ **ئیرۆ:** ئەمرۆ؛ **خارێن:** چقڵان؛ **صۆر:** سور؛ **پەیکان:** سەرەتیر؛ **چـەڤـی:** چەمیو؛ **کولاب:** قولاپ.

مانا بەتێکڕایی:

بەڵێ من کەویستومە لەسورەگوڵان نزیك ببمەوە، ئەمرۆدەبینم کەصەد تیر لەدڵم هەڵچەقیوەو سەری هەمو تیرەکانیش پەرچیان خواردوەتەوە. بەقولاپە چنگیان لەناو جەرگو هەناوم گیر کردوە.

٣ پوڕ بوان جەرحان خوتیرن لو کووی دەرمان دەکەن
شەربەتو ئاقا حەیاتێ شەککەرو قەندو گولاب

مانای وشە:

پوڕ: پڕ؛ **جەرح:** برین؛ **لو:** کابرا؛ **لو:** هەی ماڵ ئاوا؛ **کو:** چون؛ **شەربەت:** دەرمانی‌تراو؛ **ئاقاحەیاتێ:** ئاوی‌ژیان؛ **شەککەر:** شەکر؛ **گولاب:** گوڵاو.

مانا بە تێکڕایی:

ئەم‌بەیتە، وەك وەرامێکە بو سەر کونەکارێك کە گوتبێتی: ئەم هاوارەی پێ ناوێ بچولای بژیشکان، بەتوزە شەربەتێك، چاکت دەکەنەوە. مەلا دەڵێ:

ئەو هەمو برینە ی کە، لەجەرگو دڵمەو هەمو برینێکیش پڕە لە تیرو سەرە تیرو نەهاتونە دەر، چون بەشەربەتو گوڵاو وشەکراو وقەنداو، چاری‌دەکرێ. کابرا بەخوا ئاوی حەیاتیشم بەگەرودا کەن، تازە من خوش نابمەوە کارم کراوەو دەر دم‌کاری‌یە.

٤ گەر دو صەد پەیکان دنیڤا دل بوان دێ خوش بوان
هەر دەما کەوکەب بدینا نەجم‌وپەروین بێ‌حیجاب

مانای وشە:

گەر: ئەگەر؛ **پەیکان:** سەرەتیر؛ **نیڤ:** ناوەند؛ **بوان:** ببان؛ **خوش:** چاك؛ **دەم:** کات؛ **کەوکەب:** ئەستێرە؛ **نەجم:** ئەستێرە؛ **پەروین:** هێشوی ئەستێرەی کو؛ **حیجاب:** پەردە؛ **حیجاب:** روپوش، لەمپەر.

مانا بە تێکڕایی:

ئەگەر دەڵێم دەردی من لەوانەنیە بە بژیشك‌و حەتارو لوقمانان عیلاجی بکرێ‌و ئاوی حەیاتیش، دەهانام نایە، مانای ئەوەنیە کە ئیتر ڕێگەی چارە، بەتەواوی بەستراوەو درگای هومێدی چابونم لێ داخراوە. نەخێر، ئەگەر من بەبێ پەردەو روپوش چاوم بە بەژن‌و باڵای ئەو سورە گوڵەی خوم رون بباوەو خشڵ‌و پرپرەو سسلەکانی، بەژنیم بدیتبا کە هەر وەك ئەستێرە و هێشوی کو، لەعاسمانی جوانی ئەودا، دە درەوشێنەوە؛ لێم رونە ئەگەر دوصەد سەرەتیریشم دە نێوە راستی دڵ

هەڵچەقیبا، دەستەو لەجێ برینیان کوێر ئـەبونەوەو گۆشتەزونیان دەهێناوەو حـەلەمم لیٚ دەبڕاو وەك گویزی ئازام لیٚ دەهاتەوە.

٥ زوهرەوو عیقدا ثورەییا کەششفی بون ئەو دشەرق
سایەیا بەختیٚ مە دایی مال سەر پەردەو نیقاب

مانای وشە:
زوهرە: ئەستێرەیەکی زۆرگەشی گەرۆکە؛ **عیقد:** گەردن بەند؛ **ثورەییا:** گەلە ئەستێرەی کۆ؛ **کەششفی:** دیاردە؛ **شەرق:** خۆرهەڵات؛ **سایە:** سێبەر؛ **بەخـت:** ئیقبالٚ؛ **داییٚ:** کەوتەسـەری؛ **مالســەر:** لەســەری مایەوە؛ **پەردە:** لەمپەر؛ **نیقاب:** رووپۆش.

مانا بە تێکڕایی:
من کە دەڵێم ئـەگەر یارم بەبیٚ پەردەو ئـاشکرا بدیتبا، خـەمم لەدڵ دەبڕان؛ مانای ئـەوەنیە کەیار خۆی لەمن پۆشیوە. نەخێر، یار هەمیشەو لەهەمو شـوێنان، حـازرو بەرچـاوە. بەڵام ئـەوە بەختی رەشـیمنە، کەنەی هێناوەوبوەتەلەمپەرلە نێوان‌من‌ویاردا. ئـەســتێرەی‌زوهرەوگردن‌بەندی گەلە ئەستێرەی کۆ ـ کەمرازم لە خشـڵەکانی بەژنیەتی ـ لەعاسـمانی باڵای یاردا، لەو لایەوە کە رۆژی روخســاری لیٚ هەڵدیٚ، دیارو تروسکــەدارن. بەڵام بەختی رەشــم ـ وەك هەورێکــی رەش ـ داوەستاوەو سێبەری کردۆتە نێوان‌و ناتوانم بی‌بینم.

شیاوی باسە «سعدی شیرازی»ش لە شوێنێکا دەڵیٚ:

دۆست پتر لە خۆم، نزیکی خۆمە. بەڵام ئـەوەمنم کە لەو دورم. چـی‌بکـەم! کیٚوا هەیە حـاڵی بکەم؟ کەدۆست لە تەنیشتمە وەیەو من لێی تەریکم.

٦ واژگون دەوری نومامن چەرخو باییٚ لەو لەبان
کەوکەبان سەیرا موخالیف گرتو تێکل‌کر حیساب

مانای وشە:
واژگون: بەراوەژو؛ **دەور:** گەڕ؛ **نوما:** نواندی؛ **چەرخ:** عاسمان؛ **چـەرخ:** سـوڕدان؛ **چـەرخ:** ئـامرازی هەڵپێچان؛ **با:** باو؛ **با:** سوڕو خول؛ **با:** رەوشت؛ **لەولەب:** لوولەپ؛ قڕقڕە؛ **کەوکەب:** ئـەسـتێرە؛ **سـەیر:** گەڕیان؛ **موخالیف:** پێچەوانە؛ **تێکەل:** ئاڵۆز؛ **تێکەلٚ:** لێكدراو؛ **حیساب:** ژمارە.

مانا بە تێکڕایی:
لە بەد بەختی‌و کڵۆڵی من، سوڕی گەردون پێچـەوانەو بەراوەژو بۆتەوە. باوی لوولەپەکان، بەباری

نائاسایی دایە. ئـەسـتێرەکان، کەمن بەختی خــۆم لێوە دەدیتن، هەموی ڕێگــەیان تێك داوەو بەتەواوی سەرم لێ شێواوەو حیسابو میسابم لەدەست دەرچوە.

٧ قیڵك کەتن شەمسو زوحەل ئیرۆ دبورجا عەقرەبێ
سەیف چو دەستێ مریخێ مولکیدل لەو بو خەراب

مانای وشە:

قیڵك کەتن: یەکدیگیربون؛ **شەمس:** خۆر؛ **زوحەل:** ئـەسـتێرەیەکی گەرۆکەو بە نەحس ناسـراوە؛ **بورج:** مەنزڵگەی مانگو ڕۆژلە عاسماندا؛ **عەقرەب:** دوپشك؛ **عەقرەب:** چەند ئـەسـتێرەیەکن لەعاسـمان کە لە دورەوە وەك دوپشکێك دێنە بەرچاو. مەنزڵگەیەکی عاسمانن بۆمانگو ڕۆژ لە حیسابی ئەستێرەناسو نجـوم گەراندا؛ **سەیف:** شیر، شمشێر؛ **مریخ:** ئەستێرەیەکی گەرۆکە. ئەستیرە ناسانی قەدیم، بە خـوای شـەڕو ئاژاوەو خوێن ڕشتنیان دەزانیو شکڵەکەیان وەها دەهاتە بەرچاو کە کێردێکی لەدەسـتایە. دڵۆپە خـوێنی لێ دەتکێ؛ **لەو:** بۆیە؛ **مولك:** ماڵ؛ **خەراب:** وێرانو خاپور.

مانا بە تێکڕایی:

بۆ چارەرەشی من، ئەمڕۆ خۆرو زوحەل، دەناو بورجـی عەقـرەبدا، گەیشـتونەتەیەك؛ کە بەهەمو حیسابان بەڵگـەی نەگبەتیو بەد بەختییە. مریخ کە کێردێکـی لە دەسـتابو، دەبوە مایەی خـوێن ڕژان لە جیهـاندا. ئێسـتا بۆ کڵۆڵیو نەگبەتی من، کێردەکەی بەشـیر گۆڕیوەتەوە. ماڵی دڵم بۆیە بەیەکجاری وێرانە.

٨ لەو تەنەززول کر مریخی نەوبەچو دەورازوحەل
چو طەرەف میهرا سوپیهرێ نەززلی عەردان عەذاب

مانای وشە:

لەو: بۆیە؛ **تەنەززول:** هاتنەخوار؛ **تەنەززول:** بۆسەلماندن؛ **نەوبە:** نۆرە؛ **دەور:** باو؛ **طەرەف:** لا؛ **میهر:** خۆر؛ **میهر:** خۆشەویستی؛ **سوپیهر:** عاسمان؛ **نەززلی:** دابەزی؛ **عەرد:** سەرزەمین؛ **عەذاب:** ئازار.

مانا بە تێکڕایی:

هەر لە بەختی ڕەشی منەوە بو، کە مریخی خـودای خـوێن ڕێژیو ئـاژاوە، لە پلەی فیزی خـۆی دابەزیو سەلماندی کە زوحەلی نەحسیش، دەورێکـی دەنەکبەتی مندا هەبێو لەم کارە سـاتەدا، هاریکاری مریخ بێ. لەو لایشەوە خۆرکەجێگەی هومێدو هانایانەو پشتم بە مەحەبەتی ئەو قایمە، لەعاسماندا خۆی لێ خستمە لایەکەوەو لاملێ ناکاتەوەو سەرئـەنجـام هەرچــی دەردو ئـازارو ناخۆشی بو، ڕوی کردە سەرزەمینو وڵاتانی گشتەنیەوە.

٩ لەو ب شەش بورجان عوطارید ژافتابێ دور بو
لێ زوحەل بو موشتەری آڤیتە چەرخێ ئینقلاب

مانای وشە:

عوطارید: ئەستێرەیەکی گەڕۆکە بەحیسابی نجـوم گەرانی پێشـو، لەعاسـمانی دوهەمدا دەخـولێتەوە؛ **ئافتاب:** خۆر، کەبەو حیسابەی پێشو، لە عاسمانی چوارە مادەگەڕێ؛ **زوحەل:** ئەستێرەیەکی گەڕۆکە، کەبە شومی مەشهورە؛ **موشتەری:** ئەستێرەیەکی گەڕۆکە. ئەستێرە ناسـانی قـەدیم دیانگـوت لەعاسـمانی شەشەمدا، خول ئەخوا؛ **موشتەری:** کڕیار؛ **چەرخ:** عاسمان؛ **ئینقلاب:** هەڵگەڕانەوەو ژێرو ژور کردن.

مانای بە تێکڕایی:

بەختیمن، کەوتۆتە ڕەشـاییەوە. بۆیە وادەبینم کە عوطـارید بە شـەش مەنزلێ لە خـۆر، دور کەوتۆتەوە. خۆدیارە ئەگەر ئـەم دوانە لێك نزیك بن، مژدەی خـۆشی وشـادیان، پێوەیە. جـا کە عوطارید دور کەتۆتەوە لە خۆر؛ زوحەلی نەحس‌و نەگبەت‌بار لە خـۆر بوتە کڕیارو بەنزیك بونەوەی خۆرو زوحەلە، ئاژاوە کەوتۆتە عاسمانەوەو مایەی بەختەوەری خەڵکی زەمین بەرئاوەژو بونەتەوەو هەموشتێك لەباری خۆی ترازاوە.

١٠ شەووَشی نەظما نجومان هەیئەتا چەرخ‌و بروج
لەو ل وەضعەك دەر نەتیتن ماهو زوهرەو ئافتاب

مانای وشە:

شەوَشی: شیواو، ئاڵۆزبو؛ **نەظم:** ڕێك‌وپێکی؛ **هەیئەت:** بیچم‌و تەرز؛ **هەیئەت:** زانستی ئەستێرەگەری؛ **چەرخ:** عاسمان؛ **بروج:** گەلە بورج؛ **بورج:** مەنزڵگەی مانگ‌و خۆر لەعاسـمانا؛ **لەو:** بۆیە؛ **وەضـع:** بار، حاڵەت؛ **دەرنەتیتن:** نایەتە دەرەوە؛ **ماە:** مانگ؛ **زوهرە:** ئەستێرەیەکی گەریدەیە؛ **ئافتاب:** خۆر.

مانا بە تێکڕایی:

لیزگەی هۆنراوەی ڕێك‌وپێکی ئەستێرەکان، شـێواوو ئـاڵۆزە. بیچـم‌و تەرزی بورجـەکان لەعاسماندا، بەرانبەر بەزانستی ئەستێرە ناسین. هیچی لە جێگـەی خـۆیدا نەماوەو شـیرازەیان لەبەریەك هەڵوەشاوە. هەرلەمەش ڕایە، کە لەبەر چاوی من، مانگ‌و زوهرەو خۆریش ـ کەجاران لەجێگەیەکی دیاریەوە هەڵدەهاتن ـ ئێستا ڕێگەیان گۆڕیوە.

١١ مونقەلیب من دی مەنازیل ڨاژی ئەو سەیرێ دکن
یەك بـیەك خون ژێ دبارن ئاتەش‌و لەمع‌و شیهاب

مانای وشە:

مونقەلیب: وەرگەڕاو؛ **مەنازیل:** گەلەمەنزل؛ **مەنزل:** قوناغی ئەستێرە؛ **قاژی:** بەرئاوەژو؛ **سەیر:** گەڕان؛ **خون:** خوێن؛ **ژێ:** لێ؛ **ئاتەش:** ئاگر؛ **لەمع:** تروسکە؛ **شیهاب:** پریشکەی ئەستێرە.

مانا بە تێکڕایی:

من وام دیت کە مەنزڵگەی ئەستێران، بارەو باربون. گەڕانی ئەستێران، بەپێچەوانەی پێشون. لەهەمو ئەستێرەیەك، هەرواخوێنو تروسکەو پریشکە دا دەبارن.

١٢ زوهرە چەنگی ئەڤ سواژدی ئەو ژی چەنگ ئاڤیتە چەنگ
خۆش لە پێ قانونی وی گوە دەتو قانونو روباب

مانای وشە:

ئەستێرەی زوهرە: لەبەرچاوی ئەستێرە ناسانی کۆندا، لە بیچمی کیژۆ لەیەكدابو کەسەمادەکاو چەنگ دەژەنێ؛ **چەنگ:** ئامرازێکی موسیقایە؛ **روباب:** ئامرازێکی موسیقایە.

مانا بە تێکڕایی:

زوهرەی چەنگ ژەن، کە ئەوشەرو کێشەو خوێن دابارینو ئاگر رێژانو ئاورینگ هێنانی ئەستێرەانەی دیت، پەنجەی هاویشتە چەنگەوەو هەوایەکی غەریبو خەمباری لێدا. دەسا تۆش ئەی کلۆلی داغدار! پەیرەوی لەرێوو شوێنی زوهرە بکەو بۆ لابردنی خەمان گوێ لەدەنگی خۆشی قانونو روباب، بگرە تاکوڵی دڵت پتر جۆشبدات.

١٣ ئەز دبێم ئاخر زەمانە دێ قیامەت رابتن
لەو شەڤا طاری کشاندیيو نهیشت ئەسوەد غوراب

مانای وشە:

ئەزدبێم: من دەڵێم؛ **ئاخرزەمان:** بڕانەوی دنیا؛ **قیامەت:** هەستانەوی پاش مەرگ؛ **رابتن:** رابێ؛ **لەو:** بۆیە؛ **شەڤاطاری:** شەوی تاریك؛ **کشاندی:** کێشای؛ **نهیشت:** نیشتەوە؛ **ئەسوەد:** رەش؛ **غوراب:** قاڵاو.

مانا بە تێکڕایی:

من دەڵێم دەمی بڕانەوی دنیا، داهاتوەو بێگومان قیامەتمان لێرادەبێ. هەر بۆیەشە کە تاریکایی شەوە زەنگمان بەسەر داکشاوەو دەڵێی قەلەرەشەمان، بەسەرەوە نیشتوتەوەو باڵەکانی

بەسەرمان‌دا، شوڕ کردوتەوەو ناهێلێ لەهیچ لایەکەوە چاومان بەروناکی بکەوێت.

١٤ خوش لمن عالەم سیاە ما ستێرو کەوکەب قەط نەمان
ئەز ژڤێ روژێ دترسام ئاخری زوکر شتاب

مانای وشە:

عالەم: دنیاو هەرچی تێی‌دایە؛ **سیاە:** رەش؛ **ستێر:** کەوکەب: ئەستێرە؛ **قەط:** هەرگیز؛ **ئەز:** من؛ **ژڤێ:** لەوی؛ **ئاخری:** سەرەنجام؛ **کر:** کردی؛ **شیتاب:** پەلە.

مانا بە تێکڕایی:

هاوارە لەمن، دنیای روناكو خوشی‌جاران، لەمن رەش هەڵگەڕاوەو لەتاریکاییەوە پێچراوە. هەرچەندی دەڕوانم، قەط ئەستێرەیەك لەعاسماندا نابینم کە دڵی خومی پێ خوش‌کەم. دەمێك بو، لەوە دەترسام کەتوشی ئەو روژە رەشەبم. ئەوا سەرەنجام توش بومو ئەوروژی لێی‌دەترسام بەپەلەو هەڵە داوان هات.

١٥ ئەڤ نە ئەو ئیقلیمە یا شەمس‌و کەواکیب تێ ب سەیر
ئەز نەوێ عەردێ دبینم یاکولێ ئەو ماهتاب

مانای وشە:

ئەڤ: ئەم؛ **ئیقلیم:** مەڵبەند؛ **یا:** ئەوی؛ **شەمس:** خور؛ **کەواکیب:** گەلەستێرە؛ **تێ:** تێدا؛ **سەیر:** گەڕان. **ئەز:** من؛ **وێ:** ئەو؛ **عەرد:** زەمین؛ **کو:** کە؛ **ماهتاب:** مانگەشەو، تریفە.

مانا بە تێکڕایی:

ئەو مەڵبەندەی ئیستا منی تیام، باوەڕ ناکەم ئەو مەڵبەندەکەی جاران‌بێ کە بەروژ خورو بەشەو ئەستێرە لە عاسمانەکەی‌دا، لەهاتوچوو گەڕان دا بون.
من هیچ ئەو سەرزەویەی جارانم وەبەرچاو نایە کە تریفەی مانگ، روناکی دەکردەوە.

١٦ جینو طەیارەك مەدی وەربو دمن وندا کرم
دامە بەر پەنجەو کولابان هەلفراندم وەك عوقاب

مانای وشە:

جن: جندوکە؛ **طیار:** فرندەی لەزەبر؛ **مەدی:** ئێمەدیتمان؛ **وەربو:** تێوروکا؛ **وندا:** گوم؛ **کرم:** کردم؛ **پەنجە:** چرنوك؛ **کولاب:** قولاپ؛ **عوقاب:** هەڵو.

مانا بە تێکڕایی:

منی وا داماوو سەرگەردان لەناو تاریکایی، ئەنگوست لەچاوا بەخۆم نەزانیبو. دیتم لەپڕو نەکاوێك جنۆکەیەکی زۆر فرندە خۆی لورکردمیّو تێمورو کاو بەر چڕنوكو چنگـاڵی خـۆی‌دامو وەك هەڵۆ بردمی‌و گومی‌کردمو خۆم‌لی‌ونبو.

١٧ **سوفلەوی اینامو ئاۋیتم زەمینا ظولمەتیّ**
لیّکو هشیارم گەلوّ یان خەونەمن دیتی بـخواب

مانای وشە:

سوفلەوی: بەجنۆکەو شەیتانان دەڵێن کە گوایە خەڵکـی دنیای خـوارەوەن‌و پەسـتن؛ **سـوفلەوی:** سەربەرەوخوار؛ **اینام:** هێنامی؛ **ئاۋیتم:** هاویشتمیە؛ **ظـولمەت:** تاریکـایی؛ **لیّ:** بەڵام؛ **هشـیار:** بەئـاگا؛ **گەلوّ:** خزمینە، هەیاران؛ **من‌دیتی:** من دیتومە؛ **خواب:** خەو.

مانا بەتێکڕایی:

ئەو جنۆکە باڵدارە کە دەمن رۆهات‌و لەناو چنگورکی خۆی‌دا؛ دای‌پۆشـیم‌و بردمی سـەربەرەو ژێر هێنامی‌و هاویشتمیە ناو وڵاتی تاریکسـتانەوە. بەڵام نازانم ئـاخۆ ئـەوەی من دیومە، خـەونەو من لەخەوا وام بەسـەر هاتوە، یاخـۆ لە ئـاگاداری‌و بێداری‌دام؟ لێم رون‌نیە. توبڵێی خـەون‌بی‌و بێدار بونەوەی بەشوێن‌دا بیّ؟!

١٨ **دێوی مەلعون‌و منافق ای خودیّ رورەش کری**
ما ببالا هەلکشیتن عاقیبەت چی‌بت صەلاب

مانای وشە:

دێو: نەوعیّ جنۆکەی بی‌فـەڕو بەگەڕو بەهێزە کە عیفـریتیشی پیّ دەڵێن؛ **دێو:** لێرەدا مەبەسـت نەفسـە؛ **مەلعون:** نەحلەتی؛ **منافق:** دوڕو؛ **خـودیّ:** خـودا؛ **ما:** ئێمە؛ **ما:** بۆچـی دەبیّ، سـەبەب چیە؛ **بالا:** بەرزی؛ باڵان؛ **عاقیبەت:** دوایی؛ **صەلاب:** چوارمیخەکێشان؛ **صەلاب:** سەختی‌و رەقی.

مانا بەتێکڕایی:

دێوی نەفسـی نەحلەتی و دوڕو، ئـەو نەفســە بەدکارەی کەخـوا روی رەش کردوەو بە نەحلەتی کردوە. چۆن دەبوایە ئەم هەلە دەست‌خاو ئێمە بەفریو هەڵفرێنی‌و ئەو کەتنەمان بەسەر بێنیّ؟...

جاکەمن لەبی‌ئاگایی‌دا ئەوەم بەسەر هاتوە، دەبیّ‌ئاخرو عاقیبەتەکەی چۆنم چوارمیخە بکێشیّو بەکام عەرزی‌سەخت‌و رەقەنم‌دا بدات؟!

١٩ ئەهرەمەن تەعلیمی دابو، ئەبیەضی دەست تیْ هەبو
پورْ بڤی تەعلیمو رایی هاتبو، چوبو، خیطاب

مانای وشە:

ئـەهرەمەن: شـەیتان؛ **تەعلیم:** فێرکردن؛ **ئـەبیەض:** سپی؛ **ئـەبیەض:** ناوی جندۆکەیەکی بەدکارە کە دۆستی نزیکی شەیتانەو پادشای گەورەی جندۆکانە؛ **پورْ:** زۆر؛ **را:** تەگبیر؛ **خیطاب:** وتوویژ.

مانا بە تێکڕایی:

نەوسی بەدکارم کە منی بەو دەردە بردوە، کارەکەی لەخۆیەوە نەکردوە؛ شەیتانو پادشای جندۆکە بەدکارەکان، دەمێك بو خـەریكبون نەوسـم لە خشــتە بەرنو دەگژمنی ڕاکەن. زۆریان وتوویژ لەنێواندا لەسەر ئـەم مەبەسـتە هاتبو چـوبو. تاپێك هاتبونو نەفســی منیان تەعلیم دابو کە چیم دەگەڵبکاو ئەویش دەرسی ئەوانی لەمن دەکار کرد.

٢٠ سەرسەری عیللەت نزانی سیحر یا ئەبیەض دکەت
پورْ غەلەط ئەرزان مەدی دەرحەق خوە ئەو عالی جەناب

مانای وشە:

سەرسەری: بەسوكو هاسان گرتنو گویْ نەدان؛ **عیللەت:** هۆ؛ **سـیحر:** جـادو؛ **ئــەبیەض:** پادشــای جندۆکەی بەدکار؛ **پورْ:** زۆر؛ **غەلەط:** هەڵە؛ **ئەرزان:** کەمنرخ؛ **عالیجەناب:** پایەبەرز.

مانا بە تێکڕایی:

ئێمە هەرچی بەسەرمان هاتوە، خەتای خـۆمان بوە. لەبارەگای ئـەو یارە پایەبەرزەدا جێگـەمانبو دیاری کرابو؛ بەڵام ئێمە قەدرمان نەزانیو لامان وابو التفاتی کەمەو کەوتبوینە گلەو گازندە. ئـەم دودڵیو بەنرخ نەزانینەی بونمان لەسایەی ئـەودا، ئێمەی لەرێگـە دەربردو گەیشـتینە حـاڵێك کە شەیتانو جنۆکە ظەفەرمان پیْ بەرن.

٢١ ئاە ئەییامێن ویصالیْ وەهکوخۆش بورینو چون
ئەو شەرابا عەیشو نۆشی ما لەپێش بەرمن سەراب

مانای وشە:

ئاە: ئاخوداخ؛ **ئەییام:** رۆژان؛ **ویصال:** پێکگەیشتن؛ **وەهکو:**پەکوکە؛ **خۆش:** بەپەلە؛ **بورین:** رابران؛ **چون:** رۆیشتن؛ **شەراب:** بادە؛ **عەیش:** ژیان؛ **نۆش:** خواردنەوە؛ **ما:** مایەوە؛ **سەراب:** تراویلکە.

مانا بە تێکڕایی:

ئاخۆ داخم بۆ ئـەو ڕۆژانەی کە لەیارەوە نزیك‌بومو لە خـۆشیەك‌دا ڕام دەبوارد کە قـەدرم نەزانی. داخەکەم ئەو خۆشگوزەرانیو عەیشو نۆشەی ئەودەم، ئێستا کەوەك تراویلکەیەك دێتە بەرچاومو کەبۆی‌دەچم، بەناهومێدی دوچار دەبمو نەماوە. یەکو لەو ڕۆژە خۆشانەی تەمەنم کە چـەند بەپەلە ڕابردنو لەبەین چون.

٢٢ شەربەتا شیرین لەبان زەهرا هەلاهیل بو دناڤ
لەو بناریٚ فیرقەتیٚ ئاخر لمن دلکر کەباب

مانای وشە:

شەربەت: خۆشاو؛ **لەب:** لێو؛ **زەهر:** ژەهر؛ **هەلاهیل:** گیایەکە شیرەی زۆر کوشـندەی هەیە؛ **ناڤ:** ناو؛ **نار:** ئاگر؛ **فیرقەت:** جودایی؛ **کەباب:** بریان.

مانا بە تێکڕایی:

وادیارە ئەو شەربەتەی کەمن لە لێو شیرینانەوە پێم‌گەیشتو خواردمەوە، ژەهری هەلایلی تێدابو. بۆیە ئاخرو عاقیبەتەکەی وام بەسەرهات کە توشی دەردی جودایی‌بومو بەئاگری دوری لەیار، دڵم برژاو بوبە بریانی.

٢٣ هودهودەك خۆش‌طەبع من ئیرۆ دڤیٚ هەروەك نەسیم
دا ببال دلبەر هنارا بانیادیسا جەواب

مانای وشە؛

هودهود: پەپوسلێمانە؛ **خۆش‌طەبع:** مرخـۆش؛ **ئیرۆ:** ئـەمرۆ؛ **نەسـیم:** شـــنەبا؛ **ببال:** بۆکن؛ **هنارا:** بناردایە؛ **بانیا:** بی‌هێنایە؛ **دیسا:** هەمیسان؛ **جەواب:** وەرام.

مانا بە تێکڕایی:

ئەو پەڕی ئاواتم ئەوەیە کە ئەمرۆ پەپو سلێمانەیەکی خۆش‌گفتو لفتو قسەرەوانو قالب سوك، کە لە ڕەوتا وەك سروەی بەیان، نەرمو نیانو خۆشرۆبیٚ، دەستم بکەوتایەو بم‌ناردایەتە لای یارمو ڕاسپێریو دەردی دڵی‌خۆم، بەودا بناردایەو لەوسەریشەوە وەرامی یاری بۆ بهێنامایەوە.

٢٤ عەرضی حالی من بگوتایە بـعینوانی ئەدەب
ئاستان بکرا زیارەت چەترو سەیوانو طەناب

ماناى وشه:

عەرض: شاندان؛ **حال:** چلۆنايەتى؛ **عەرضى حال:** باسى چلۆنيەتى؛ **عينوان:** دامو دەستور؛ **ئەدەب:** ژيرى؛ **ئاستان:** دەرگانە؛ **زيارەت:** ديدەنى؛ **زيارەت:** ماچ كردن؛ **طەناب:** رستە چادر.

مانا بە تێكڕايى:

ئەو قاصيدە سوك باڵو خۆش رەوتە، بگەيياية سەراو پەردەو چادرو رەشماڵى يارمو زۆر بەژيرىو عاقڵانە، سەردەرانەو لاشيپانەى دەرگانەكەىو چەترو سەيوانو رستەى رەشماڵەكەى ماچبكردايەو ئەوسا باسى كەساسىو بێكەسى منى بۆبكردايە.

٢٥ **دا دچەشمان من وەرێنا خاكى هەروەك توتيا**
يا حەبيب پىَ لىَ نهايى بانياوى ئەو توراب

ماناى وشە:

دا: هەتا؛ **چەشمان:** چاوان؛ **وەرينا:** كردبا، كێشابا؛ **خاك:** خۆڵ؛ **توتيا:** دەرمانێكى چاوانە، چاو رونو گەش دەكاتەوە؛ **يا:** ئەوەى؛ **حەبيب:** خۆشەويست؛ **نهايى:** ناويە؛ **بانيا:** بىهێنابا؛ **توراب:** گڵ.

مانا بە تێكڕايى:

ئەو راسپاردەيە، دواى ماچ كردنى دەركو لاشيپانەو سەيوانو چەترو رستەچادرو دواى گەياندنى راسپێرىو باس كردنى كەساسى من؛ لەو خاكەى كەيار پىَ خوستى كردوە، تۆزێكى بۆمن بەديارى بهێنابايەوە كەمن وەك تۆتيا، دەچاوەكانى خۆم بكێشاباو چاوم گەشو روناك ببونايەتەوە.

٢٦ **هەركەسىَ رابىَ دبەحسىَ جارەكى مەهدەر بكەت**
خەيرى هەفتىَ حەج ددێرت بەلكو بيهتر ئەو ئەواب

ماناى وشە:

رابىَ: هەستىَ؛ **بەحث:** باس؛ **مەهدەر:** تكا؛ **خەير:** چاكە؛ **هەفتىَ:** حەفتا؛ **حەج:** چونى ماڵى خودا؛ **ددێرت:** دەىبێت؛ **بەلكو:** تەنانەت؛ **بيهتر:** زياتر؛ **ئەواب:** پاداشتى چاكە.

مانا بە تێكڕايى:

من ئەوەندە كەساسو بێچارەو مستەحەقى بەزەييم، ئەگەر كەسێك هەستىو بچىَ لەلاى يار باسى كەساسىو كڵۆڵى من بكاو تكاشى لىَ بكا كە ئاوڕێكى بەخێرم لىَ بداتەوە؛ لێم رونە وەك حەفتا حەجى كردبىَ وايەو تەنانەت دەتوانم بڵێم كە خێرەكەى لەحەفتا حەجيش زياترە.

٢٧ **وەعدە دابو دیٚ شەهیدکم ویٚ بشیریٚخوٚی شەریف**
مانەبیٚ ئیروٚ پەشیمان ئەو ژتەدبیرا صەواب

مانای وشە:

وەعدە: بەڵێن؛ **دیٚ:** دەبیٚ؛ **وی:** ئەوی؛ **شەریف:** پیروٚزو بەرێز؛ **مانەبیٚ:** نەکا بیٚ؛ **تەدبیر:** تەگبیر؛ **صەواب:** راستو دروست.

مانا بە تێکڕایی:

دەمەویٚ ئەوکەسەی ئەو خێرە دەکاو بوٚم دەبێتە تکاکار لەلای‌یار، وەبیری بهێنێتەوە کەیار وەختی خوٚی بەڵێنی دابو. فەرموبوی مەلای بەشیری پیروٚزی خوٚم دەکوژمو دیاریشە کوژراوی دەستو شیری ئەویارەم دەرەجەی شەهیدانی هەیە. نەکابەهیچ باران لەو بەڵێنە خوٚشو تەگبیرە راستو دروستەی خوٚی پەشیمان بێتەوە تکا بکەن کە ئەو بەڵێنە بەجیٚ بهێنیٚو لەو شەهیدبونە بیٚبەشم نەکات.

٢٨ **شەرحی حالی من «مەلا» نارەت بەیاضی هیٚ تەمام**
قیٚ سەوادیٚ گەرچی هەردەم ژیٚبرن صەد انتخاب

مانای وشە:

شەرحی حال: ژینامە؛ **نارەت:** ناڕوات؛ **بەیاض:** سپیایەتی؛ **بەیاض:** دەفتەری شیعران؛ **بەیاض:** پاکنوس؛ **سەواد:** رەشایی؛ **سەواد:** پێش‌نوس؛ **هەردەم:** هەمو کاتو سات؛ **ژیٚ:** لەو؛ **برن:** بردن؛ **انتخاب:** هەڵبژاردن؛ **انتخاب:** لێرەبەمانا هەڵبژاردەیە.

مانا بە تێکڕایی:

ئەی مەلا، باسو خواسی عیشقو دڵداریو سوتانو برژانت، هەرگیز بەتەواوەتی پاك نوس ناکریٚ. چونکە فریای پاکنوسینەوە ناکەویو هەر پێش‌نوسەکەی دایمو دەرهەم دەستاودەست دەکاو لەهەمو ساتو کاتان‌دا بەصەتان هەڵبژاردەی لیٚبەریٚ دەکریٚ.

قصیدەی سێزدەهەم

«ڕاست و چەپ»

١ لەو سەحەر جەولان ددت بایی صەبایێ ڕاستو چەپ
سوسنو سونبول بمەستی بێن سەمایێ ڕاستو چەپ

مانای وشە:
لەو: لەبەر ئەوە، بۆیە؛ جەولان: هاتنو چوون؛ ددت: دەدات؛ بای‌صەبا: شنەبای بەیان؛ سوسن: سوێسنە؛ سونبول: گوڵی‌سمڵ؛ مەست: سەرخۆش؛ بێن سەمایی: وەسەما کەون، بڕەقصێن.

پوختەی مانا:
بسكو کەزیو پرچۆکەی ئەو نازنینە دڵ ڕفێنە، لە بۆن‌خۆشی‌دا، برەو بەری، سوێسنەو سمڵنو چونکە بونەتە هاوسای لاجانگو هەنیەی وەك مانگی ئەو شۆخە، دەگەڵ ئەوەشا کە بۆن‌خۆشن، مەستی جوانچاکی لاجانگو هەنیەشن. شنەبای بەیان کەدەنگوێ، دەیەوێ ئەو بسكو کەزیانە کەوا مەستی جوانی لاجانگن، بەراستو چەپەدا بخاتە سەماو هاتو چووەو ئەویش لەو دیمەنە کەیفی خۆی تەخت‌کاتو نیازی تریشی‌هەیە. وەك:

٢ دا ژمیحرابا دونونان سەجدە بەت ئەسوەد حەجەر
دل بمیزان ماهی نەو ئەبرۆ نومایی ڕاستو چەپ

مانای وشە:
دا: هەتاکو؛ ژمیحرابا: لەمیحرابی؛ میحراب: بەو کەوانەیە دەڵێن کە لەلای ڕوگەی ناو مزگەوت دەدیوار کراوەو مەلا لەوێوە پێش‌نوێژی بۆ خەڵك دەکا کە بەکوردی میعراویشی پێ دەڵێن؛ نون: یەکێکە لە پیتەکانی ئەلفو بێتکە کە هێندێك لە نوسەرانی پێشو، وەك کەوانێك هەڵیان دەخستەوە. نون نوختەیەکی

هەیە. زۆر لە شاعیران بڕۆی ماشــقەو گراوی خــۆیان بە نون شــبهاندوەو خــاڵی ناو کەوانەی برۆیان بەنوختەکە ناو بردوە؛ **سەجدە:** ســەر لەســەر زەوین دانان، بۆ ڕێز لیٚنانی ئافەریدەگارو دەســەڵات داران؛ **بەت:** بیات؛ **ئەسوەد:** رەش؛ **حەجەر:** بەرد؛ نیاز لە ئەسوەد حــەجــەر، ئــەو بەردە رەشــەیە کە دەماڵی کابە گیراوەو خەڵك «حَجَرُ اْلْاَسْــوَدْ»ی پیٚ دەڵێن، ئــەو بەردە زۆر پیرۆزو ممبارەکە. حــاجیەکان لەســەریانە ماچی‌کەن، ئەگینا حەجەکەیان ڕێك‌نایە. ئەگەر حاجی لەبەر ئاپۆرەی خەڵك نەتوانیٚ دەمی بگــاتە ئــەو بەردە رەشە، دەبیٚ هیچ نەبیٚ دەستی پانەویان نیشانی بەردەکە بداو ئەوسا لەپی دەســتی خــۆی ماچبکــا. هەر بۆیەشە کە دەبیٚ لەباتی پشتی دەستی حاجیان، کەتازە لەحەج دیٚنەوە بەری دەستیان ماچ بکــریٚ. واتا ئــەو جیٚگەیە ماچ‌کەن کە نیشان بەردەکە دریاوە.

نیازی مەلا لێرەدا خاڵی ناو کەوانەی برۆی سەلمایە؛ کە لەلای ئەو لە بەردە رەشــە بریقــەدارەکەی ماڵی کابە پیرۆزتر بوە؛ **میزان:** تەرازو، بورجێکــە لە عاســمان، میزان واتا ڕێك‌و بەرانبەر؛ **ماهی‌نەو:** مانگــی یەکشەوە؛ **ئەبرۆ:** برۆ؛ **نومایی:** خۆبنوێنیٚ، بیٚتە بەرچاو.

پوختەی مانا:

سروەی بەرەبەیان ـ کەبسك‌و پرچۆکەی ئەو نازداری باوانەی ڕاژاندو خستنیە جوڵان‌و هاتو چــۆ ـ مەبەستی ئەمەبو ئەو بسك‌و پرچــۆکانە کە بەســەر هەنیەو روخســاری یاردا پەرژو بڵاو بون‌و بونە هەورێك کە بەری ڕۆژو مانگی ڕومەت‌و هەنیەیان گرتبو، لادرێن. ئــەوســا برۆکانی یار ـ کەوەك نونی کەوانی‌و پیٚڵەی خــەت خــۆشە هەرە لە زەبرەکانن ـ خــاڵە رەشـــەکانی ناو کەوانەی برۆ، کە بونەتە نوختەی هەرە جــوان‌و دڵڕفیٚن؛ بەلادانی بســك‌و کەزیەکان دەرکەون‌و بیٚنە بەرچــاوی عاشقان. بەڵیٚ برۆکانی یار، لە تەرزو بیچمدا وەك نون، بەڵام لەباریکــی‌و خــۆشەویســتی‌دا، وەك مانگی یەکشەوەن کە بەعاسمانی ساماڵی هەنیەوە، گیرساونەوە. ئــەو دو مانگــەیە کشــەوەیەش هەر یەکە خاڵێکی رەشی بریقــەداری گرتوتە ناو کەوانەی خــۆیەوەو دەکریٚ بڵێین ئــەســتێرەی هاورێن. جا لادانی ئەو بسکانە لەراست‌و چەپەوە لە لایەن بای بسکانەوە کارێکــی‌وای کردوە کە دڵ چاوی بەو دوبرۆ میحرابی‌یە، رون بیٚتەوەو لە خۆشیانا سوژدەی شوکر بەرەو ئەو خاڵە رەشــانە بەریٚ کە لەناو کەوانەی برۆدا جیٚگیرن‌و هیچ چەپێکیان دەبەر بەردەرەشە پیرۆزەکەی کابەدا نیە.

٣ دل ژبسکا فلفلین‌بو فر ددا خالا سیا
شەهپەرێ زولفا شەپالیٚ دال دایێ راست‌و چەپ

مانای وشە:

فلفل: ئیسوەت؛ **فلفلی:** وەك ئیسۆ ت رەش‌و تیژی زمان سوتیٚن، زۆر لە شاعیرانی پیٚشو، بسکــی رەش‌و خاڵی‌رەشی ماشقەی خۆیان بەفلفلیٚ‌شبهاندوە؛ **فلفلی:** موی لێك‌هاڵاوو بەئــاڵقە داویســتاوو مۆنجدار؛ **فــر:** فڕین‌و باڵ گرتنەوە؛ **فردان:** بەرەو شتێك فڕین؛ **شەهپەر:** شاباڵ؛ **شەپال:** جــوانی خــوێن شــیرین‌و ڕەزا سوك؛ **دال:** پیتێکی خواری نیوە ئاڵقەیە لە ئەلف‌و بیٚتکەدا.

پوختەی مانا:

دڵ کە زۆر لەمێژبو دیل‌و زنجیر کراوی داوی بسکی رەشی ئاڵقەو مۆنجداری ئەو نازدارە بو، کاتێ سروەی بەیان ئەنگوَت‌و بسکەکانی لەسەرڕو لاداو میحرابی برۆو خاڵی رەشی ممبارەك، دەرکەوتن. هەلی بە دەرفەت زانی، خۆی لە زیندانی بسکان رزگار کرد، وزاقی خۆی‌دا، فرکەی کرد خۆی بگەیەنێتە بەر داڵدەی خاڵی رەشی ناو کەوانەی میحرابی برۆیان‌و لەپەنای ئەواندا بحەسێتەوەو بەسوژدە بردن بۆ ئەو خاڵانە، شوکری رزگاربون بکا. بەڵام ئاواتەکەی بۆ پێك نەهات؟ سەری زولفی یار ـ کەوەك شاباڵی پەری وانە ـ کەوتنە شوێن دیل‌و یەخسیری راکردوی خۆیان‌و لەراستەو چۆپەوە لە رەنگی پیتی دال بۆی چەمانەوەو بە ئاڵقە ئابلۆقەیان‌داو نەیانهێشت لە ئاین وەرگەڕێ‌و روگە بگۆڕێ. گورجێ گرتیان‌و خستیانەوە گرتوخانەکەی پێشوی.

٤ عالەمەك ویرانی زولفێن‌تە ژ ڕەنگی عەنبەری
چەرخ‌و پەروازێ ددەن جارەك لبایێ ڕاست‌و چەپ

مانای وشە:

عالەم: جگە لەخوا هەموشت؛ **عالەم:** خەڵکی سەر دنیا؛ **عالەمەك:** عالەمێك، واتا خەڵك‌و حەشاماتێکی زۆر؛ **ویران:** کاول، خراپ؛ **زولفێن:** کەزیەکان؛ **تە:** تۆ؛ **ژڕەنگی:** لەگوێنی، وەکو؛ **عەنبەر:** شتێکی رەشی بۆن خۆشە، لەورگی جۆرەماسیەك‌دا دێتە بەرهەم؛ **چەرخ:** سوردان؛ **پەرواز:** هەڵفڕین؛ **جارەك:** هەلێك؛ **لبایێ:** لەبەربا.

پوختەی مانا:

هەرچەند جارێك، کە بای بسکان، ئەو کەزی‌و پەرچەمە رەشانەی تۆ ـ کە لەرەنگ‌و بۆن‌و بەرامەدا، لە عەنبەر دەکەن ـ دەجوڵێنێ‌و دەخاتە سەماوەو لەچەپ‌و راستەوە رایان دەژێنێ‌و باڵیان پێ دەگرێ‌و سوڕیان پێ دەدا؛ حەشاماتێکی زۆرو زوربە لەتاو وتوێی دیمەنی جوانیت، ماڵ وێران‌و خانە خەراب دەبن‌و ئاگریان تێ دەچێ‌و دەبنە پوش‌و پەڵاشێك، بەدەم باوە سوڕ دەخۆن‌و باڵ دەگرنەوەو بەراستەو چەپەدا دەکەون.

٥ خەنجەرو تیرو تەبەر بارین شبە بەرق‌و بروسك
میصری‌یان لامیع ژ ئەڵماسان ددایێ راست‌و چەپ

مانای وشە:

تەبەر: بیور، تەور؛ **بارین:** داباربن؛ **شبهی:** وەکی؛ **بەرق:** هەورەتریشقە؛ **بروسك:** بروسکە؛ **میصری:** شیری دەسکاری میصری‌یان؛ **لامیع:** ورشەدار؛ **ئەڵماس:** بەردێکی بەنرخە؛ **ددایێ:** دەیدایێ، لێی‌دەدا.

پوختەی مانا:

بڕۆکانی یارم، بەوشـــیرە میصـــری‌یانە دەمێنن کە وەســـتاکاری زۆر دەســـت ڕەنگین، هەڵیان دەخەنەوەو هێندە بەنرخو خۆشەویســـتن کە بالچـــوغەیان بەئـــەڵماس دەڕازێننەوە. یاخـــۆ وەك شیرێك‌وانە کە وەســتاکاری میصــر، دەم‌و دوخیان لە ئـەڵماس دارژتوەو هەروا لە دورەوە بریقـەو گرشەی دێ.

جا کاتێ کە شنەبا بسکـی لەراندەوەو برۆ دەرکەوتن؛ حـەشـاماتی دڵداران هەســتیان کرد کە ڕێژنەبارانی خەنجەرو تیرو تەوریان بەسەردا دەبارێ‌و ورشەی برۆی تازە ساویان، بەشـیریك زانی کە لە میصر کراوەو لەئەڵماس دارژاوەو لەراستو لەچـۆپەوە، گرتونیە بەرو لەبریسکـەو ورشـەدا نوقمی کردون‌و وەك بریسکەی عاسمان هەڵیان دەپروکێنی‌و دەیانکاتە قەرەبروت.

٦ طەیركو عیقدو شوراب‌و نەترکو بەرگ‌و وەرەق
هەر بلەرزو جەذبەیێن یاقوتی تایێن راستو چەپ

مانای وشە:

طەیر: باڵندە؛ **طەیرك:** خشڵێکی ژنانەیە کە وەك کۆتر دەچێ‌و لەزێڕ دەکرێ؛ **عیقـد:** گەردانە، گەردن‌بەند؛ **شوراب:** گوڵینگەو پڵپڵەو لەرزانە؛ **نەترك:** گۆبەرۆك؛ **بەرگ‌و وەرەق:** خشڵی زێڕن لەشکڵی گەڵاو پرپرەو پەرەنگ؛ **لەرز:** لەرین؛ **جەذبە:** کێشان، حاڵات لێهـــاتنی دەروێشـــان کە ئێمە، جـــەزم بونی پێ‌ئـــەڵێین؛ **یاقوت:** بەردێکی بەنرخی ڕەنگ‌ئاڵە؛ **تا:** هەوداو لیزگە.

پوختەی مانا:

کاتێ بای‌بەیان، زولفی یاری بەراستو چەپدا هەژاندو چاوو برۆو هەنیەو لاجـانگ‌و کولم‌و خـاڵی ئەویارە شەپاڵەی، خستە بەرچـاو، نەك هەرئێمەی دڵدارو گیرۆدەی ئـەوینی ئـەو نازدارە، توشـی شـــێواوی‌و ماڵوێرانی‌و حـــاڵ‌لێ‌هاتن بوین، بگـــرە خشـــڵە بێ‌گیانەکانی، گەردن‌و بەرۆك‌و جلکـــەکانیشـــی ـ کە زێڕو بەردی بەقیمەت‌و ئـــاوریشمن ـ دەگەڵ ڕاژانی بسکـــان بەدەم باوە، ئەوانیش کەوتنە ڕاژان‌و سەماوەو ئەوانیش وەك ئێمەی ئەویندارو بریندار، ئـارام‌و ئـۆقرەیان لێ هەڵگیراوەو جـــەزمەیان لێ‌هاتوە. بڕوانە لەخشـــڵەکانی کە بریەتین لە کۆتری‌زێڕ، گەردانەی یاقوت، گۆبەرۆك، لاســـەرەو گوڵ‌و پەرەنگـــی گوارە. تەنانەت ئـــەو هەودا ئـــاوریشمانەش کە گەردن‌بەندو خشڵی دیکەی پێ هۆندراونەوە. گوڵینگەو لەرزانەکانیشی لەتاوی دیمەنی ڕوخسـاری دەلەرێنەوەو بەراستەو چۆپەدا تل‌دەخۆن‌و اختیاریان لەدەس دەرچوە.

٧ بشکوین بەندا گریبانێ ژڕەنگی کەوکەبان
بەرق‌و تیروژێن ژخورشیدێ قەدایی راستو چەپ

مانای وشه:

بشکـوین: هەڵپشکـوتن، دەمیان کردەوە؛ **بەنداگریبانی:** دوگمەی بەرکۆژە؛ **ژرەنگـی:** هەروەکو؛ **کەوکەب:** ئەستێرە؛ **بەرق:** درەوشین؛ **تیرۆژ:** تیشك؛ **خورشید:** خۆر؛ **قەدایی:** داییەوە.

پوختەی مانا:

یەخەی کراس داخرابو، زلفو کەزیش بەسەر سـنگو بەرۆکدا هاتبو دایان پۆشـیبو. دوگمەکانی یەخە، لەناو ئەورەشایی کەزیانەدا دەتروسکانەوە دەتگوت ئەستێرەنو لەشـەوی تەواو تاریکـدا، زریوە زریویانە. لە راستیشدا، ئێمەی دڵداری کڵۆڵو هەژار، کەوتبوینە شەوەزەنگـی ئـەنگـوست لەچاو هەر چاوەنوارِ بوین لە سوچێکەوە روناکایی هومێدێك بەدی بکەین. خواو راستان سـروەی صەبای ساڵحان ئەنگوت، زلفـی لەراسـتو چـەپەوە لادان. یەخـەو بەرۆکی راتڵەکاندو دەرزیو دوگمەی بەرۆکی ترازاند، رۆژی روناك لەئاسۆی بەرویەوە دەرکەوتو تیشکی لاجـانگو کوڵمەو هەنیانیش لەچەپو راسـتەوە، ئـاراستە بونو لەپاش شـەوی ناهومێدی رۆژی هومێدو خـۆشیان هەڵاتو هەژارانی چاوەنوار خەڵات کران.

٨ **کەوکەبو قەوسو قوزەح، لوئلوَیی بەندا حەیدەری**
تێن طەوافا زولفو خالێن دلرۆبایێ راستو چەپ

مانای وشە:

کەوکەب: ئەستێرە؛ **قەوس:** کەوان؛ **قوزەح:** بڵقی سـەراو؛ **قـەوسو قـوزەح:** پەلکـە زێرینە، کۆلکـەزێرینە؛ **لوئلوء:** مرواری؛ **بەندا حـەیدەری:** خشـڵێکی ژنانە کە بریەتیە لە لیزگە لیرەیەك لەنیوەی کڵاو وسەرپێچی سەردەدریو بۆیەش ئەو ناوەی لێنراوە، چونکە هەوەڵجار لەناو هۆزی حەیدەرانلوی کورد دا بوتە باو. ئێسـتا لەناو کوردەکاندا بەژێرچـەنەو لاسـەرەی لیرەو زێریش هەر دەڵێن بەندا حـەیدەری، کە زۆرجـارانیش جـەواهێراتیش کراوەتە نێوانی لیرەکان؛ **تین:** دێن؛ **طـەواف:** لە دەورەگەڕانو سـوڕدان؛ **زولف:** کەزی؛ **خالێن:** خاڵان؛ **دلروبا:** دڵرفێن.

پوختەی مانا:

ئێمە هەروەك گوتمان، عالەم کە بەمانا هەمو ئافەریدەیەکە، حەیرانو سەرگەردانی ئەو جـوانیەن کەیار هێناویەتە بەربارو بەرکار. ئیتر کار لەوە دەرچـوە کە ئێمەی گیانداری دڵدارو هەژار گرفتاریبینو ببڕێتەوە. نەخێر، تەنانەت خشڵەکانی بەریشی شێتوماڵوێرانو سەرگەردانی ئـەو جوانیەن. تۆ لەکاتی هەنگوتنی شنەبای بەیانا، وەرەو بڕوانە کە چۆن گیرەو لاسەرەو گەردانەکانی ـ کە لە زێرو جەواهیراتنو بەرەنگی پەلکەزێرینە لە حەوت وێنە دەنوێنن ـ دەوری سـەری زولفو خاڵان دەگەڕێنو دەیانەوێ ئەو زولفـە رەشـانە ـ کە وەك پەردەی ماڵی کابەن و ئـەو خـاڵانە ـ کە

جوانترو پیرۆزتر له بەرده رەشەکەی حاجیانن - زیارەت بکەن.

٩ دل دخونت زولفو خالان دیمو بالایێن ژنور
هەر بقانون موژدەیا غەیبی ژنایێ راستو چەپ

مانای وشە:

دخونت: بانگ دەکا؛ **دیم:** روومەتو کولمە؛ **بالا:** بەژن؛ **نور:** روناکی؛ **قانون:** دامو دەستور؛ **قانون:** ئامرازێکی موسیقایە؛ **موژدە:** مزگێنی؛ **غەیب:** نادیار؛ **نای:** بلوێر.

پوختەی مانا:

ئەگەر بێتو بەدڵێکی رونو وشیارەوە، گوێ له ئاوازەو لۆرەی بلوێر بگرینو بتوانین وەك پێویسته تێی بگەین؛ تێ دەگەین که بلوێر له دنیای نادیارەوە لەراستو چەپمانەوە مزگێنی بەدڵان دەداو بانگیان لێ دەکا که هەر دڵێك بەئاواتەوەیە توشی بەختەوەری بێت، با ئالودەو گیرۆدەی ئەو زلفو خالەو روومەتو بەژنو باڵایە بێت که له نوری خودا دروست کراون.

١٠ زەنگییان جەوشەن قەبەستن پێشبەری جوقا حەبەش
دابڕستن یەك بەیەك چون بەرلیوانێ راستو چەپ

مانای وشە:

زەنگی: تیرەیەك له قولە رەشەکانن که لەلای زەنگبارەوە هاتون. زەنگی لەشیعری شاعیرانی کۆندا، هەمیشە نیشانەی دڵڕەقیو بێبەزەیەتییە؛ **جەوشەن:** زرێ، ئەم وشەیە لەرەگەزدا کوردییەو گەوچن بوە. واتا بەئاڵقە چنراو. لەپاشان عەرەب وەریان گرتوەو گافیان کردۆتە جیمو چیمیان کردۆتە شینو بەماڵی خۆیان زانیوە؛ **قەبەستن:** دایان بەست، لەخۆیان شەتەکدا؛ **پێشبەر:** ڕوبەڕو؛ **جوق:** دەستە، تیپی لەشکر؛ **دابرستن:** دارژانە، هەڵیان کردە؛ **لیوا:** ئاڵا؛ **حەبەش:** واتا خەڵکی حەبەشە که ئەوانیش تیرەیەك له قولەرەشەکانن.

پوختەی مانا:

کەزیو بسکەکانی یارم، لەرەشیو دورەبەزەییدا، دەمێنن بە دو لەشکر که له زەنگیو حەبەشان پێك هاتبنو بۆشەڕوێلکدادان بەرانبەر بەیەك، تیپێك لەلای راستەوەو جوقەیەك لەلای چەپەوە ریزیان بەستبێ، وابو. کاتێ شنەبا لەراندنیەوە وەك ئەوە دەچو که ئەو دو لەشکرە دڵڕەقە، دابرژێنە یەکتری هەرلایەش که بەئاڵقەو مونج بون، وەك زرێیان دەبەر کردبێ دەهاتە بەرچاو. هەر لەشکرەبۆ ئەو هێرشە خۆیاندا بەر ئاڵای گەردنی کێل تا بەفەرمانی سەرکردەی هەمو نازداران دەگژیەك رابچن.

١١ چینگ‌چینگا بشکوان ئاوازو دەنگی زەرگوان
صەد مەلایك گوهدەن بەر وێ نەوایێ راستو چەپ

مانای وشە:

چینگ‌چینگ: جرینگەو زرینگە؛ **بشکۆ:** دوگمە، لێرەدا نیاز لە رزانەیە؛ **ئاوازو دەنگ:** خرینگو هۆڕ؛ **زەرگۆ:** گوی زێرین، مەنگوڵەو خرینگە؛ **مەلایك:** فرشتەی خودا؛ **گوهـ :** گوێ؛ **نەوا:** دەنگو صەدا.

پوختەی مانا:

دو لەشکری زوڵفان لەراستو چەپەوەبە ئاڵقەو مۆنج زریێان لەخۆیان شەتەك داوەو چونە بەر ئاڵاوەو بەدەم باوە تێك چرژاون، ئەم شەڕە، مارشی شەڕیشی دەوێ. شەقو هۆڕی ترازانی دوگمەو زرینگەو جرینگەی لەرزانەکانو خرینگو هۆڕی گوبەرۆکی زەردی زێڕین، کە ئەوانیش بەدەم شنەوە دەلەرانەوە، ببوە مارشی ئەو تێكچرژانو پێك هەڵپرژانە. جا وەرەو تماشاکە چەند خۆشە زلفو کەزی بەودیمەنە لەبارو دڵتەزینەوە، لەسەر کوڵمو لاجانگی وەك رۆژو مانگ بلەرێنەوەو خرینگو هۆری سسڵەو پلپڵەو لەرزانەو خرینگەو مەنگوڵەو چرپەی ترازانی دوگمەکانی بەروێ بێتەگوێ. نەك ئێمە بۆ گوێگرتنو سەیر کردنی ئەو دیمەنو ئەو دەنگە گیانپەروەرە، منە دەکەین بەڵکو فرشتەکانی خوداش کرومات گوێیان بوبیستنی ئەو دەنگەو دیتنی ئەم رەنگە هەڵخستوە و هاتونە تماشایە.

١٢ لەو ژعیشقا وێ دنالن بازنو بەرگو وەرەق
جەذبەیا دلمن ژرەمزا وانگەهایێ راستو چەپ

مانای وشە:

لەو: لەبەر ئەوە، بۆیە؛ **عیشق:** ئەوینو دڵداری؛ **دنالن:** دەناڵێنن؛ **بازن:** مەچەك بەند؛ **بەرگ:** پەلك؛ **وەرەق:** گەڵا، نیاز لەبەرگو وەرەق ئەو پەرەنگو پرپرانەیە کە لەشکڵی گەڵادار دروست کراونو وەخۆ خراون؛ **جەذبە:** جەزمەو حالێهاتنی دەروێشانە؛ **رەمز:** نیشانەو بەڵگە؛ **وان:** ئەوان؛ **گەهایێ:** گەیشتێ.

پوختەی مانا:

من کە خرمەی بازنەو مەچەكبەندو زرینگەی پرپرەو پەرەنگم لە قۆڵو بازنو بەرۆکی یارەوە بیستو بەدڵو داو گوێیدڵم دایە؛ تێگەیشتم کە ئەو بێگیانانەش، دڵیان داوە بەو دڵبەرە خوێن شیرینەو ئەوانیش وەك هەمو دڵدارێکی دڵسوتاو لە ئەوینی ئەو جوانە دەناڵێنن. ناڵەی ئەوان بۆمن بوبە دنە دەرێك کە منیش توشی جەزمە لێهاتنو لەهۆش چون ببمو دەردی دڵداری لەراستو چۆپەوە بمگرێتە ناو خۆیو دەرەتانم لێببرێ.

١٣ **زوهرەو عیقدا ثورەییایێ دشەرقیٚ کەششفین**
لەیلەتولقەدریٚ ژمەغریب پەردە دایێ راستو چەپ

مانای وشە:

زوهرە: ئەستێرەیەکی گەریدەی زۆر گەشە؛ **عیقد:** گەردانە؛ **ثورەییا:** هێشوە ئەستێرەی کۆ؛ **شەرق:** خۆر هەڵات؛ **کەششفی:** کەشفبو، دیاریدا؛ **لەیلەتولقەدر:** شەوی هەرە پیرۆزە لەلایەن موسلمانانەوە کە لەو شەوەدا قورعان بۆ پێغەمبەر، بە خەڵات هاتوەو پەرستنی خودا لەو شەوەدا خێری نوێژو رۆژوی هەزار مانگی هەیە؛ **مەغریب:** خۆرنشین؛ **پەردە:** لەمپەر؛ **دایێ:** پێیدادا.

پوختەی مانا:

گەردنی یارم کە لەسپیایەتیو روناکیداندا وەك ئەستێرەی زوهرەیە، گەردنبەندە مرواریەکەی ملی وەك هێشوی ئەستێرەی کۆیە کە لەدەوری زوهرە هاڵابێ. ئەو گەردنو گەردانەیە لەلای رۆژی روخسارەوە ـ واتا ئەو جێگەی رۆژی لێهەڵدێ ـ هاتنە بەرچاو. بەڵام شەوەزەنگی زولفەکانی، لەو شوێنەوە کە تیشکی روخسار دەبڕێتەوەو بە خۆرنشین حەساو دەکرێ، کە ئەو شەوی زولفانەش هیچ چەپێکی دەبەر لەیلەتولقەدردا نیە؛ بەسەر گەردندا پەرژو بڵاو بونو لەراستو چەپەوە پەردەیەکی رەشیان لەبەر زوهرەو پیرۆی گەردنو گەردانە گرتەوەو دیمەنەکەیان لەبەرچاو، ونکردین.

١٤ **زوهرە رەنگی ماهو خورشیدیٚ ژباڵا ویٚنما**
لەو دو کەوکەب چونە قێرا ئیستیوایێ راستو چەپ

مانای وشە:

زوهرە: ئەستێرە گەشەکە؛ **رەنگی:** هەروەکو؛ **ماهو خورشید:** مانگو خۆر؛ **باڵا:** بەژن، لایسەرو؛ **نما:** نواندی، دیاریدا؛ **لەو:** بۆیە؛ **کەوکەب:** ئەستێرە؛ **قێرا:** دەگەڵ؛ **ئیستیوا:** راستایی، خەتی ئیستیوا ئەو خەتەیە کە رۆژ لەنێوەراستی عاسماندا دەیداتەبەر.

پوختەی مانا:

لەلای سەروی بەژنی یارەوە، هەنیەی وەك مانگو کوڵمەی وەك خۆرو گەردنی صافو سپیو بێگەردو گەشەداریوەکو زوهرە خۆیان نواند. ئەم پێکەوە درەوشانەوەی ئەو سێ روناکیدەرانە، بۆ بە هۆی ئەوە کە دو ئەستێرە ـ **نیاز لە دوئەستێرەیان لاجانگی یارن یان جوتە مەمکی هەنارن** ـ راست وێستانو خەتی ناوەڕاستیان **لەچەپو راستەوە گرتەبەر.**

١٥ بێته ئەیوانێ ژخلوێ حوریا قودسی سروشت
صەد هەزاران حوٚری قودسی تێن لیقایێ راستو چەپ

مانای وشە:

ئەیوان: هەیوانو بەربێڵایی؛ **خلو:** بەتاڵ؛ **خلوە:** جێگەی تەنهایی؛ **حوٚری:** کیژی بەهەشت؛ **قودسی:** ممبارەکی خودایی؛ **سروشت:** ماکەوئاکار؛ **حوٚری قودسی:** کیژە جوانەکانی ناو بەهەشت؛ تێن: دێن؛ **لیقا:** توش‌بونو دیدەنی.

پوختەی مانا:

ئەگەر بێتو جارێك لەجاران، ئەو جوان چاکەی یاری من کە یەکێکە لەو کیژە بەهەشتیانە کە لەپاکی دروست کراونو ئاکاری پیرۆزو ممبارەکن، لە گوٚشەی تەنهایی دەرکەوێو بێتە بەر هەیوانو سەیوانی ماڵە گەورە؛ نەك هەر ئێمە ئاپوٚرەی دڵداران، بگرە بەصەتان هەزار لە کیژەکانی ناو بەهەشتی خوداش، بە سینەباز لە بەهەشت باز دەدەن. بوٚ ئەوە بێنە دیدەنی دیداری یارێ ئێمەو لەراستەو چوٚپە دەوری لێ دەدەن.

١٦ ما «مەلایێ» ئەز لەبی لەعل ئابی حەیوان بت نەصیب
قودسیان راگرتی‌یین دەستێ دوعایێ راستو چەپ...

مانای وشە:

ما: توٚبڵێی، ئاخوٚ ئەبێ؟؛ **ئەز:** لە؛ **لەب:** لێو؛ **لەعل:** بەردێکی بەقیمەتە کەزوٚر لە شاعیران بەلێوی یاریان شبهاندوە؛ **ئاب:** ئاو؛ **حەیوان:** ژیان؛ **بت:** ببێت؛ **نەصیب:** بەش؛ **قودسی:** ئەو فرشتانەی کە لە عاسماندان؛ **راگرتیین:** رایان گرتوە (یان، **راکردیین** واتا: بڵندیان کردوە)؛ **دوعا:** نزاو پاڕانەوە.

پوختەی مانا:

ئەوەندە بە ذەلیلیو هەژاری لەبەر خودا پاڕاومەتەوە، کە جارێك لە عومراتمدا ئەو لێوە ناسكو لەعل‌رەنگانە، راموسمو ئاوی ژیانو نەمردنیان لێ‌هەڵمژم. کە مەلائکەتەکانی عاسمانیش بەزەییان بەمنی کڵوڵدا هاتوٚتەوە. ئەوانیش هەمو بوٚ یاریدەی من دەستی نزایان بەرز کردوٚتەوە. لەراستەو چوٚپەوە بوٚم دەپاڕێنەوە کە نزام رەوابێ.

هوٚی مەلا توٚبڵێی خوا ئەو ئاواتەت پێك بهێنێو جارێك لەو لێوە سوروئاڵە ـ کە وەك یاقوتو لاڵە ـ مژێك بمژمو بەو ئاوی حەیاتەی کە لەلێوی ئەودایە منیش لەمردن رزگارم بێو ببمە خدری زیندەیەك؟

قصیدەی چواردەهەم

«چەپ و ڕاست»

١ نێرگزین شەنگ دمەستن چەپو ڕاست
ساقیان جام ددەستن چەپو ڕاست

مانای وشە:

نێرگز: نەرگس؛ **شەنگ:** شۆخ؛ **مەست:** سەرخۆش؛ **ساقی:** مەیگێڕ؛ **جام:** پیاڵە.

مانا بە تێکڕا:

چاوەکانی یارم ـ کە وەك نەرگزی شۆخو شەنگن ـ چە چاوی ڕاستو چە چاوی چەپی مەستو خومارن. پیاو لە دیتنیان مەستو سەرخۆش دەبنو بەراستەو چەپەدا دەکەون. دوچاوەکانت وەك دو مەیگێڕی شۆخو شەنگو چەلەنگ بەراستەو چەپەدا مەی دەگێڕنو سەرخۆشو کەلەلامان دەکەن.

٢ ڕاستو چەپ تێن جگەرو سینە کولاب
عەرعەرین شەنگ دلەستن چەپو ڕاست

مانای وشە:

تێن: دێن؛ **جگەر:** جەرگ؛ **سینە:** سینگ؛ **کولاب:** قولاپ؛ **عەرعەر:** دارێکی ئازادەو زۆر ڕاستو شەنگ هەڵدەچێ، شاعیران بەژنی یاریپێ دەشو بهێنن؛ **لەستن:** کورت کراوی وشەی **(لەیستن)** لەیستن واتا ڕقصو سەما کردنو خۆ بادان بە لارو لەنجەوە.

مانا بە تێکڕایی:

لە وەختێکدا کیژە قەد باریکەکان ـ کە بەژنو باڵایان وەك داری عەرعەر شەنگو شلو شۆخن ـ

دەستیان بە رەقص‌و سەما کردن کردو بەراستەو بە چەپەدا خوێیان بادەداو دەلەرانەوە؛ جەرگ‌و سینەو هەناوی عاشقان وەك وەبەر بارانی تیران کەون، وابون‌و بەراستەو چەپەدا دەکەوتنە مەیدانەوە. مژۆڵیان وەك قولاپ لەجەرگان گیرکەن وابون.

٣ تۆخ‌و عالا کو خویا بون ژعەجەم
عەرەبان تیپ شکەستن چەپ‌و راست

مانای وشە:

توخ: نیشانەی سەرکردەیی مغولان بوە، کە بریەتی بوە لە چەپکێك موی یاڵی ئەسپ‌و بنەکەی دەزێڕ گیراوە؛ **عالا:** ئاڵا؛ **خویا:** ئاشکرا؛ **تیپ:** دەستەی لەشکر؛ **شکەستن:** شکان؛ **عەرەب:** لە راوێژی شاعیراندا، بە شتی رەش رەنگ دەڵێن. زۆریان زولفی رەشی یاریان بە عەرەب شبهاندوە. عەجەم لەشیعری شاعیراندا بە رەمزی سپیەتی داندراوە.

وا دیارە مەلا دەیەوێ بڵێ: یار بەدەستی سپی‌و ناسکی، زولفی لەسەر رۆ لاداوە. رەنگە نیازی لە توخ شانە، یان، کەزی بەندی زێڕبێ. نیازی لە ئاڵا سەرپۆشی رەنگاورەنگ بێ.

مانا بە تێکڕایی:

یار بەدەستە سپیەکانی، کە زولفە رەشەکانی لەسەررۆ لاداو شانەی زێڕی دەبسکان گیراند. دەستەدەستەی زولفان بەسەریەکدا شکان‌و چین‌چین‌بون.

٤ بەر ڤەشەرقی دسەحەر وەستاین
هیندوێن روژ پەرستن چەپ‌و راست

مانای وشە:

بەر ڤەشەرقی: رو بەرۆژ هەڵات؛ **سەحەر:** بەیانی‌زو؛ **هیندو:** خەڵکی هیند؛ زۆر لە شاعیرانی کۆن خاڵی رەش‌و بسك و زلفی یاری خۆیان بە هیندو شبهاندوە، چونکە بەلای ئەوانەوە هیندو کافرن‌و کافریش بەرەنگی رەش کە نوری ئیمانی تێدانیە ناسراوە.

مانا بە تێکڕایی:

لەبەرەبەیاندا ئەو زولف‌و بسکەرەشانەی یارم کە بەلای راست‌و لای چەپی روخساری دا هاتبون، هەر دەت‌کوت ئەو بسکانە لەو هیندی یانەن کە رۆژ دەپەرستن‌و بەیانیان بەرەو رۆژ دەبن‌و کرنوشی بۆ دەبەن. چونکە روخساری یار وەك رۆژەو لاجانگی وەك سپیایی بەیانی پێش تاو هەڵاتەو ئەو بسکانە وەك هیندوی رۆژپەرست، پێسترەشو کافری بێ بەزەیین دەگەڵ عاشقان.

٥ قەیسەری رومیٚ لسەر حەددی فەرەنگ
توَق‌و زنجیر قەبەستن چەپو راست

مانای وشە:

قەیسەر: لەقەبی أمپراتوری روم. روم سەرزەمینی تورکیای ئیٚستا؛ **سەرحەد:** سنور؛ **فەرەنگ:** فەرانسە یان ئوروپا بەگشتی؛ **توق:** ئاڵقەی ئاسنین؛ **قەبەستن:** بەستنیەوە.

مانا بە تیٚکرِایی:

بسك‌و کەزی یارم کە بە زنجیرە چین بەچین‌و ئاڵقە ئاڵقە دەوری روخساری سپی‌و ناسکیان داوە؛ بەوە دەشبهیٚندریٚ کە قەیسەری روٚمیٚ دەوری وڵاتی فەرەنگانی بەزنجیرو ئاڵقەی لەشکر دەورە دابیٚ.

٦ هەردو دەستیٚن خوٚ حەمایل شەقەکیٚ
مە ژبو یاریٚ دخوٚستن چەپو راست

مانای وشە:

دەستین: دەستان، دودەست؛ **حەمایل:** بەندی شمشیرو بەندی نوشتە کەدەمل دەکریٚ‌و بە تەنیشت دا دیٚتەخوار؛ **شەقەکیٚ:** شەوٚیٚك.

مانا بە تیٚکرِایی:

ئیٚمە هەمو، ئاواتو نیازمان هەر ئەوەبوە کە تەنیا شەویٚك لە ژیانماندا هەردوك دەستو باسکمان، لە گەردنی یار وەك حەمایەڵ هاڵاباو لەراستو چەپەوە بەخوٚمانەوە کوشیبا.

٧ قە«مەلیٚ» سوٚر پەری‌یا حوری سرشت
صەد مەلەك دەست بدەستن چەپو راست

مانای وشە:

قە: ئەوە؛ **قەھ** : عەجەبا؛ **مەلیٚ:** مەلا؛ **سوٚر:** دڵکیٚشی‌و روٚحسوکی؛ **پەری:** جندوٚکەی جوان؛ **حوری:** کیژی بەهەشتی چاورەش؛ **سرشت:** رسکان.

مانا بە تیٚکرِایی:

ئەوە (یان، سەیرە) مەلا توٚ ئاواتی دەستەملان بونی بخوازی. ئەو پەریە دڵکیٚشەی کە وەك حوٚری بەهەشت خوڵقاوە. هەمیشە صەد خزمەتکاری کچی پاکی وەك فریشتەی خودا دەستیان

بەدەستیەوە یەتی لەراستو چەپەوە پاسەوانی لیٚدەکەنو چاوی لیٚخافلٚ ناکەن تا وەگیر توٚ کەویٚو دەستە ملانیبی.

قصیدەی پازدەهەم

گولباران

١ گەر ژوێ حوری سرشتێ عیشویەك ئیظهار بت
دی ببت ناری خەلیلواللەو دوژەھ ساربت

مانای وشە:
گەر: ئەگەر؛ **ژوێ:** لەومێوینە؛ **حوری سرشت:** وەك حۆری رسکاو؛ **عیشوە:** نازو غەمزە؛ **ئیظهار:** دیاری‌دان؛ **دیێ:** بێ‌شك؛ **ببت:** دەبێت؛ **نار:** ئاگر؛ **خەلیل:** دۆست؛ **خەلیلواللە:** دۆستی خودا. نیاز لە خەلیل‌اللە برایم پێغەمبەرە؛ **دوژەھ :** جەهەننەم؛ **سار:** سارد؛ **بت:** ببێ.

مانای تێکڕایی:
ئەگەر ژیانمان جەهەننەم بێ،یان وەك برایم پێغەمبەر دەناو ئاگر هاوێژرابین، بەو مەرجە ئەو حۆریە جوان‌چاکە، بە نازەوە گۆشەیەکی چاومان بۆ دەرخاو لێمان بڕوانێ؛ ئاگر بە دەردی ئاگرەکەی برایم دەچێو تەنانەت جەهەننەمیش‌بێ، بێ‌شك ساردوسڕ هەڵدەگەڕێ.

مەلا لەو شیعرەدا باسی برایم پێغەمبەرمان بیردەخاتەوە کە نەمرود بە تاوانی بت‌شکاندن خستیە ناو ئاگرەوەو خودا فەرمانی بەئاگردا کە ساردو سەلامت بەو ئازاری مەدە. دەڵێ: منی‌دڵدار، خۆمو دڵەکەم کەوتوینە ناو ئاگری ئەوینێکەوە کە هیچ لە ئاگری نەمرودو بگرە لەئاگری جەهەننەمیش کەمتر نیە. جا ئەگەر خوای کردبا ئەو نازداری باوانە بەو چاوانەی بەنازێکەوە لێی‌ڕوانیبام لێمڕونە ئاگرو گڕپەی دڵی منیش، بە دەردی ئاگرەکەی برایم سارد دەبۆوە، بەڵکە ئەگەر جەهەننەمیشم لە دڵدا بوایە تینی دادەمرکا.

٢ وەر ژبەر پەردێ یەدی بەیضا بە موعجیز بێتە دەر
شەمس‌و کەوکەب دیێ هلین عالەم تژی ئەنوار بت

مانای وشه:

وەر: وە ئەگەر؛ **ژبەر:** لەپشت، لەبن؛ **پەردێ:** پەرەدەیرا؛ **یەدی بیضا:** دەستی سپی؛ **موعجیز:** ئەوی کەسی تر نیەتی؛ **شەمس:** خۆر؛ **کەوکەب:** ئەستێرە؛ **دێهلین:** هەڵدێن؛ **عالەم:** هەمودنیاجگە لەخوا؛ **تژی:** پڕ؛ **ئەنوار:** ڕۆشنایی گەل.

مانا بە تێکڕایی:

مەلا دەیەوێ، دەستی حەزرەتی موسامان وەبیر بێنێتەوە کە موجزات بوەو هەرگا ناویەتە باخەڵیو دەری هێناوەتەوە لەسپیایەتیا شۆقی داوەتەوە.

گوتمان ئەگەر لێیڕوانییام ئاگری دڵم دادەمرد، خۆ ئەگەریش دەستە سپیو ناسکەکەی کە چەپێکی دەبەر دەستە موجزاتە کەیموسا دانیە، لەودیو پەردەوە دەرێنیو پیشانی دنیای بدا، وەك هەمو ئەستێرەو خۆر، وێکڕا هەڵاتبنو روناکایی بدا ئاوا هەمو دنیا پڕدەبێ لە روناکیو شۆق دانەوە.

٣ وەر ژعەکسی خەمرییان قەوسو قەزەح دەت یاسەمین
دێ گولو رەیحان ببارن، تێكو تێك گولزار بت

مانای وشە:

عەکس: تیشکدانەوە؛ **خەمری:** پارچە قوماشێکی سورە کە ژنان پرچیسەر تویڵیانی پێ گرێ دەدەن؛ **خەمری:** ئەو پەرچوکانەیە کە بەسەر تویڵدا دێنو لە ناوەراستی هەنیەدا هەڵدەپاچرێن؛ **قەوسو قەزەح:** کۆلکە زێرینە؛ **دەت:** بدات؛ **یاسەمین:** گوڵی یاسەمەنە کە زۆر سپیو زۆربون خۆشو زۆر ناسکە؛ **دێ:** بێشك؛ **تێكو تێك:** سەر لەبەر، گشتلە گشت؛ **گولزار:** گوڵجار؛ **بت:** ببیت.

پوختەی مانا:

ئەگەر روخساری یارم ـ کە وەك سەرپەڕی گوڵی یاسەمەنە، سپیو ناسکەو لەبۆن خۆشیدا لەو زیاترە ـ تیشك بداتە دەسرۆکەی سوری لە هەنیە گرێدراوی. یانتیشك بداتە ئەو پرچوکانەی کە بەسەر تویڵیدا هاتونو لە رەشییان دەبریقێنەوە. ئەوسا تیشك بداتەوەو تیشکەبگەرێتەوە بۆسەر گۆنایار کەوەك پەڕی سورە گوڵە. ئەوەندە ڕۆشنایی رەنگاورەنگ پەیدا دەبن کە کۆلکە زێڕینەی لێ دروست دەبێ. کۆلکە زێڕینەش، نیشانەی پاشبارانەو بارانەش هۆی شینبونی گیاو گوڵو ریحانە. کەوابو هەر کەیار روی نیشانبداو خەمریو پرچوکان روناكبکاتو ئەوانیش تیشکی بگەڕێننەوە، هەمو دنیا سەرلەبەری دەبێتە گوڵجارو لە هەمو شوێنان گوڵو رێحانە بەبارەو خۆشیو گەشی دادەبارێ.

٤ شەمع دیٚ جان‌دەت ژشەوقیٚ بیٚتەبەر صوبحیٚ نەفەس
نارت ئاخر گەر بەمویەك بەحسی زولفا یاربت

مانای وشە:

شەمع: مۆم؛ **دیٚ:** بی‌شـك؛ **جـان:** گیان؛ **دەت:** بدات؛ **بیٚتەبەر:** بچتەوە بەر؛ **صـوبحیٚ:** سـبەینیٚ؛ **نەفەس:** هەناسە؛ **نارت:** ناگاتە؛ **ئاخر:** دوایی؛ **گەر:** ئەگەر؛ **بەحس:** لیٚدوان؛ **زولف:** کەزی.

پوختەی مانا:

ئەگەر هەر لە هەوەڵی شەویٚرا، دەس‌بکریٚ بەباسی تاقە مویەك لە زولفی‌یار شەو خـەلاس دەبی، بەرەبەیان هەناسە دەدات‌و رۆژدەبیٚتەوە مۆم دەتویٚتەوەو دەکوژیٚتەوە. بەڵام تاریفی جـوانیو دریٚژی ئـەو تەنیاموە، هەر دریٚژەی پی‌دەدریٚو بەکەس نابریٚتەوە. هەر لەم مانایەدا، شـاعیریٚکی فـارس گوتویە: رۆژی قیامەت کەدەڵیٚن دریٚژیەکەی هەزارساڵە، چـی دەگەڵ دڵی پڕلە گازندەی ئیٚمە پیٚ دەکریٚ؟! ئەوا سەری زولفی تۆ، بەداستانی دڵداری ئیٚمە کورت بوٚتەوە.
«نالی خوٚشمان، چەند خوٚشی فەرموە کە دەڵیٚ:

هەر پەرچەم‌و پیشانی‌یە فکری شەوو رۆژم   هەر گەردن‌و زولفە ئەمەلی دورو دریٚژم

٥ سیلسیلا بەحسیٚ ژخونا دل بەران زولفا بەچین
دیٚ خەتا بت ناڤی میسك ئەر نافەیی تاتار بت

مانای وشە:

سیلسیلە: زنجیرو زنجیرە؛ **ژخونا:** لەخوێنیٚ؛ **بەران:** لەسـەرئـەو؛ **بەچین:** چیندار؛ **خـەتا:** غەڵەت؛ **ناف:** ناو، اسم؛ **میسك:** میشك؛ **ئەر:** ئەگەر؛ **نافە:** ناوکی ئاسکی میشـك؛ **خـەتا:** ناوەبوٚ مەڵبەندەکانی باکوٚری چین. کە ئیٚستا بریەتیە لە مەنچوٚری‌و مغولستان‌و تورکسـتانی روٚژهەڵاتی؛ **تاتار:** ناوی عەشـایریٚکی‌تورکە کە بە وڵاتەکەشیان تاتار یادەڵیٚن؛ **میسك:** نەوعیٚك ئـاسك هەیە، کە لە هەڵاتن‌و ماندوبونی زوٚرەوە، خـویٚن دەناوکیەوە دەتزیٚو خـویٚنەکە رەش هەڵدەگەریٚو وشـك دەبیٚتەوەو وەك دەناو کیسـەیەك دابیٚ، بەناوکیەوە تەکەتەکی دیٚو لەدواییدا، لە غاردانا لیٚی دەکەویٚت. ئەو خویٚنە وشك هەڵاتوە، عەطریٚکی زوٚر بوٚن‌خوٚشەو ناوی لی‌نراوە؛ **میسك:** یان، **میشك** یان، **موشك**. جـا وا زانراوە کە ئـاسکی دەشـتەکانی چین‌و خـەتاو تاتارستان میسکی هەرەچاکیان لی‌بەرهەم دیٚت.

مەلا لەو بەیتەدا، گاڵەی کردوە. زوٚر لە وشەکانی، دوجار دەبیٚ مانا بکریٚن؛ **خەتا:** هەم وڵاتی خەتا، هەم غەڵەت؛ **چین:** هەم وڵاتی‌چین، هەم چین‌چین‌بون‌و بەسەریەکدا شکانی موی کەزی.

پوختەی مانا:

خویٚنی دڵی دڵداران، کە لەتاوی کەزیە رەشە پڕچینە چین لەسەرچینەکەی ئەو نازدارە، هەڵقوڵاوەو

رژاوەو بەو تاڵە زولفانەوە بەندە؛ ئەوەندە لەسایەی زولفی تۆوە بۆنی خۆش‌بوە کە هەرکەسێك باسی میشکی ناو ناوکی ئاسکی چین‌و خەتاو تاتار بکاو بڵێ‌ئەو خوێنی دڵەو ئەو میشکی ئاسکە وەك یەکن، غەڵەت دەکاو بە هەڵەدا چوە. بۆنی خوێنی دڵمان بەهەوای زولفت هەزارقات لەبۆنی خوێنی وشك هەڵاتوی ناوکی ئاسکی میشك خۆشترە.

٦ طەوقی گەردەن حەلقەیی زوننارێ زولفا یاری من
دی‌کلیتا کەلبی عشقێ حەلقەیا زوننار بت

مانای وشە:

طەوق: قەڵادەی مل؛ **حەلقە:** ئاڵقە؛ **زوننار:** کەمەر بەندی ئاوریشمی خاچپەرستان؛ **کلیت:** کلیل، هاچەر؛ **کەلب:** سەگ.

لەم بەیتەدا مەلا، داستانی شیخی سەنعان‌مان بیردەخاتەوە، کە بۆکچێکی خاچپەرست، دەستی لەدین هەڵگرت. قورعانی سوتاند. شەرابی خواردەوە. زوننارى بەست. بوبە بەرازەوانی ماڵی دڵبەری. مەلا دەگەڵ ئەوەشدا کە وەفاو ئەمەگی شیخی سەنعانی بەرانبەر بەگرەی ئەوین بەلاوە پەسندە؛ خۆی لە ئەویندارێدا ئەمەگدارتر نیشان دەداو دەڵێ‌من خۆم بەسەگی ئاستانەی دڵبەر دەزانم‌و ئاواتم ئەوەیە قەڵادەی ملم‌و قفڵ‌و ئاغزونەکەی لە ئاڵقەیەکی زوننارى بەژنی یار بێ. جا چونکە پرچو کەزی یاری من لەناو قەدی هاڵاوەو احتیاج بە کەمەربەندی ئاوریشم‌نیەو هەر زولفە پرچینەکەی جێگەی زوننارى بۆ پڕ کردۆتەوە من‌ئاڵقەی زولفیم بەنصیب دەبێ. ئەگەر راستیشت دەوێ قفڵ‌و کلیلی قەڵادەی سەگی ئاستانەی عیشقێ هەر دەبێ ئاڵقەی زولف بێ. زۆر لە صوفیان دوعایان کردوە کە خودایە، واپکەی وەك سەگ وەفادار بم.

پوختەی ماناکە:

با تۆقی‌گەردنم ئاڵقەی زوننارى زولفی یارم‌بێ. ئاخر هەر دەبێ قفڵی قەڵادەی سەی عیشقێ ئاڵقەی ئەو زوننارە بێ، کە زولفیەتی. «مەحوی» دەڵێ:

دەگەڵ دەستی مەلا رێك ناکەوێ زوننارى زولفی یار
وەکو شیخ ئیختیاری مەزهەبی تەرسا نەکەم چبکەم؟!

مەولەوی تاوەگەوزیش فەرمویە:

بێ‌تەناب زولف مەحبوب نەگەردەن   حەیفەن وەقابض گیان تەسلیم کەردەن

٧ عەقدی ئیحرامێ دعیشقیدا کوپیری عیشق بەست
دی چغەم گەر خەرقە رەهنی خانەیی خەممار بت

مانای وشە:

عەقد: نیەت هێنان؛ **ئیحرام:** رۆژانی جەنگەی حەج کە حەجاج جلکی خۆیان فرێ دەدەن‌و پەشتەماڵو

فۆتە دەبەرده‌کەن؛ **پیری عیشق:** مامۆستاو ڕێبەری عاشقان، (یان، ئەوی لە عیشـقێدا پیربوە)؛ **بەست:** دابەست؛ **دێ:** ئیدی، ئیتر؛ **چغەم:** قەیدی چیە، چدەبێ؛ **خەرقە:** باڵاپۆشـی پڕپینەی دەروێشـان؛ **ڕەهن:** بارمتە؛ **خانە:** ماڵو دوکان؛ **خەممار:** بادە فرۆش.

مەلا دەیەوێ تەریقەتی خـۆی، لە تەریقـەتی وشکـە سـوفیە ڕواڵەتبینەکان، جیا کاتەوە. دەڵێ: ئەوان دەچنە حەج. نیەتی ئیحـرام دادەبەســتن. بۆ ئــەوە دەوری ماڵی کابە بدەن جلکــەکانیان دادەکەنن و تورێ هەڵدەدەن. ئێمەش بەشوێن پیری تەریقەتی عیشـقدا حـەجی خـۆمان هەیە. کابەی ئێمە ماڵییار نیە، بەڵکو خـودی یارەو یارەکەش لەهەمو جێگـا هەیەو لە هەمو ئـاقارانەوە دیارە... لە حەجی خۆماندا، ئەگەر پیری تەریقەت نیەتی ئیحـرام دادەبەسـتێو ئێمەش پەیڕەوی لێدەکەین. هەموشتێکمان تەنانەت دنیاو قیامەتو ئاواتی بەهەشـتو ترسـی جـەهەننەمیشـمان تورهەڵدەدەینو تەنیاو تەنیا یارمان لەبیرەو یار دەپەرسـتینو هیچـیتر. جـا لەوەختی وادا کە خەرقەو مەرقە، فڕێ دەدرێو تازە نامانگەرەکە، چی ئەبێ ئەگەر ئەو خەرقەیە لە دوکانی شەراب فرۆشدا، لە گرێوی شەراب داندرابێ؟! بگرە لەوەچاترە کە بەخۆرایی فڕێی بدەین. ناشـبێ لۆمەی شێخیسەنعان یامن، یاهەر ئەویندارێکی ڕاستی دیکـە بکـرێ کەچـۆن جبە بەزونار دەگۆڕینەوە. بەلای ئێمەوە یار، لە هەمو شوێنێکەو هەموشت نوێنەری یارە. حـافظ شـیرازی کە یەکێك بوە لە دەستەی ئەو دڵدارانە دەڵێ: لە مەیخانەی زەردەشتیاندا نوری خودا دەبینم.

٨ گەزمەیەك قەوسێ شەڤین عاشق بەنیڤا دل کەڤت
دێ ژجان دەستان بشوت خاسما کەڤان نوباربت

مانای وشە:

گەزمە: سەرەتیری چەقۆیی؛ **قەوس:** کەوان؛ **شەڤین:** دەشەوێدا؛ **شەڤین:** چـەماو؛ **نیڤ:** ناوەڕاسـت؛ **کەڤت:** بکەوێ؛ **دێ:** بێشك؛ **ژجان:** لەگیان؛ **دەستان بشوت:** دەستان دەشوا؛ **خاسما:** خـۆبە تایبەتی، مخصوصا؛ **کەڤان:** کەوان؛ **نوبار:** هەوەڵجار؛ **نوبار:** کچێکی تازە مەمکی خڕکردوە.

پوختەی مانا:

ئەوینی ڕاستەقانی (عیشقی حەقیقـی) کارێك بەسـەر ئـەویندار دێنێ کە ئـەوە هیچ هۆشو دینی لێدەستێنێ، بگـرە هەر خودی خۆشی لەبیر نامێنێو دەبێتە زیندوێکی مردو یان مردوێکی زیندو. ئەوانەی بەئاگری ئەم ئەوینەوە نەتلاونەوە، نازانن خەبەر چیە... ئەگەر سەرە تیرێکی عشـقێ لە بڕۆیەکی کەوانی چەماوەدا، لە نیوەشەوێکـا ناوەندی دڵی دڵدارێك بپێکـێ. ئـەو دڵە دەسبەجـێ دەست لەگیانی خۆی دەشوا. خۆ نەخوازەو بەتایبەتی کە ئەو تیرە لە کەوانی بڕۆێ کیژۆڵێکی تازە مەمك خڕکردو دەرچێو ئەوە هەوە ڵجاریشبێ کە دڵەکەی کردوتە نیشانە. چونکە هەوەڵ نیگای

پێك گەیشتنی دڵدارو دڵبەر هەرگیز شوێنەواری کوێر نابێتەوە. ئەو هەوەڵ تیری نیگـایە، لە هەمو برینگەرێك کاریگەرترەو لای عاشق پیرۆزترین شتە. مەولەوی تاوەگەوزی دەفەرموێ:

بیٚزام خەدەنگ مژەی مەهروان   نەنگەن وەسارای قیامەت لوان

واتا پیاو برینی تیری مژۆڵی مانگ روخسـارانی پێوە نەبێ، زۆر شـەرمو شـورەییە بڕوا بۆ دەشـتی قیامەت

٩ **وەر ژقەوسەینان بەمیزان بێتەدەر جوٚتەك خەدەنگ**
دێ جگەربت پارەپارە، سینە تارو مار بت

مانای وشە:

وەر: وەئەگەر؛ **ژقەوسەینان:** لە دو کەوانان؛ **بەمیزان:** بەرێكوپێکی؛ **جوٚتەك:** جوتێك؛ **خەدەنگ:** تیر؛ **جگەر:** جەرگ؛ **بت:** دەبێت؛ **پارەپارە:** لەتلەت؛ **تارومار:** تەرتوتونا.

پوختەی مانا:

گوتمان ئـەگەر سـەرەتیرێك لە کەوانی برۆوە وەناوەندی دڵ کەوێ، دڵ دەسـت لەگیان دەشـوا تیرێك لە کەوانەوە واتا ئەگەر گوٚشەی تاکە چـاوێکمان بداتێ. ئـەدیٔـەگەر یار چـاومان پێ هەڵێنێو بە هەردوك چاوە مەستەکانی لێمان بڕوانێ، ئەوسا دوتیر بەرەو هەناومان دێنونیشانەش ئەپێکن. چونکە میزان کراونو سێرە پیٚگیراون. ئەو کاتە جگە لەوە دڵ دەسـت لەگیان دەشـوا، هەم جەرگیش لەتلەت دەبیٚو هەم سینگو هەرچی لەبن سـەرپوٚشـی سـنگدایە، دادەفـەتیٚو تەرتو تونا دەبێ.

١٠ **خون ژمیلاکێ بدەربا خەنجەرێ گەربیتە دەر**
بو شەهیدی عیشق ئیدی دێ ژکو هشیار بت

مانای وشە:

خون: خوێن؛ **میلاك:** جەرگو هەناو؛ **دەرب:** لێدان؛ **شەهید:** کوژراوی رێگەی راسـت، (یان، کوژراوی خوٚشەویست)؛ **ئیدی:** ئیتر؛ **ژکو:** لەکوێ؛ **هشیار:** لەسەر هوٚش.

پوختەی مانا:

ئەوانەی بەدەردی ئەوین دوچار نەبونو ئاگایان لە حاڵی من نیە، لوٚمەم دەکەن کە بوٚچی هوٚشـت لەسەر خوٚتنیە؟ بوٚراوەدەکەی؟ بوٚباسی زوننارو شەرابو مەراب دەکەی؟ کورە ئـاخر کەسـێکی بەخەنجەری تازەسـاوی گوٚشـەی بروٚومژوٚڵی دڵبەرێکـیوا نازدار جـەرگو هەناوی کەوتبێتە

دەشتەوەو بوبێتە شەهیدی ڕێگای ئـەوین؛ چـۆن دەتانەوێ هۆشـی دنیای دەسـەردا بمێنیٚو وەك ئێوەی بێ خەبەر پێتان خۆشە، بتان دوێنیٚ؟؟!

١١ دیٚژوان لەعلان شفایی دل بقانون تەلبە کت
دا ئیشارەت خۆش بکن هەرچی کەسی بیمار بت

ماناى وشە:

دیٚ: لازمە، واباشە؛ **ژوان:** لەوان؛ **لەعل:** گەوهەرێکی ڕەنگ ئاڵە شاعیران لێوی ئاڵی گەشی یاریان، پیٚ شبهاندوە؛ **شفا:** لە نەخۆشی چاك بونەوە؛ **قانون:** ڕێوشوێن؛ **تەلبە:** داوا؛ **کت:** بکـات؛ **ئیشـارەت:** دوان بەدەست یا بەچاو؛ **خۆش:** ساغ؛ **بکن:** بکەنەوە؛ **بیمار:** نەخۆش‌و لەش‌بەبار.

نابیٚ ئەوەشمان لەبیربچیٚ، کە «ئـەبوعەلی‌سـینا» یان «ابن‌سـینا»، بۆ حـەکیمی زانین لە هەمو کەس بەناوبانگتر بوەو بە نمونەی حـەکیمی هەرە گەورە، ناوی هاتوە. ئـەبوعەلی سـینا، سـێ کتێبی بەناوی: «ئیشارات»، «قانون»، «شفا» نوسیوە. مەلا ناوی ئەو کتێبانەشـی بردوەو هەریەك لەوناوانە دوجـار دەبیٚ مانایان لێدرێتەوە.

پوختەی مەبەست:

ئێمە کە تائێستا هەر باسـی تیر وەدڵ کەوتن‌و جـەرگ لەت‌بون‌و هەناو بەخـەنجـەر دەر هاتنمان کرد؛ نابیٚ لامان وابیٚ کە دڵبەر هەر وازی لە جزیادان‌و کوشتن‌و بڕینەو دڵخـۆشی بە دیمەنی زام‌و برینە. نەخێر یار هەروەك دەردمان بۆ دەنیریٚ دەرمانیشـی لەلایە. ئـەو بریندارو لەش بەبارەی کە باری گرانی دڵداری لەسـەرشـانەو باری هەژاری لەسـەر لێوانەو هێندە دەردی گرانە، کە بەکتێبەکانی ئەبوعەلی سینا، ئیشارات‌و شفاو قانون چاری نایە. چـاریان والای جـوتە لێوی ئـاڵی بەرەنگـی لاڵن. بزەیەکی ئـەولێوانە، دەرمانی هەمو دەردانە. هەرکەسـێ دەردەدارە، باڵەبەر ئـەو لێوانە بپارێتەوە تا لەش‌ساغی بەسەر بگرێتەوەو لە هەمو کەس چاکتر بێتەوە.

١٢ بولبولی مەجروحی عیشقیٚ تاقەتا خاران نهن
دیٚ کولاڤا ڕێشی‌سینە بشکوەك بیٚ خار بت

ماناى وشە:

مەجـروح: زامدار؛ **کولاڤ:** چنگـورکی باڵندەی ڕاوکەر؛ **ریش:** زام؛ **بشکـوٚ:** خـونچەگوڵ (یان، گلوکی داری بەری)؛ **خار:** درك؛ **تاقەت:** تابشت؛ **نهن:** نیە.

پوختەی مەبەست:

دەست لە لۆمەم هەڵگـرن. بولبولێکـی کە دڵی زامداری تیری ئـەوینە، هێندە دڵناسـك بوە، کە

تاقەتی تێراچونی دڕوی سەرکۆنەو لۆمەی ئەغیاری پێوە نەماوە. بەڵکو ئەگەر خونچە گوڵێکی بێدڕکیشی، وەسینگی کەوێ، وەك بەچنگورکی باڵدارێکی گۆشتخۆر لێیدرابێ، دەروشێ. واتا، گوڵیشیوێ کەوێ بریندار دەبێ. لێرەدا چیرۆکی مەنصوری هەلاجمان بیر دەخاتەوە. کە خەڵك بەردو تیریان تێدەگرت. جونەیدی بەغدادی کە هەواڵو هاودەردیبو، خونچە گوڵێکی پێدادا. هاواری کرد. گوتیان: بۆتیر نانالی، چۆن لەگوڵ دەنالی. گوتی گوڵێك دوست پێتدا بدا، لە هەزار تیرو شیری بێ خەبەران بەژانترە.

١٣ هەر دلێ بازی صیفەت دێ صەیدێ تەیهو نك وەبێ
فەررو پەروازی هومایو پەنجەیی شنقار بت

مانای وشە:
بازی: بازی راوی؛ **صیفەت:** رەوشتو ئاکار؛ **دێ:** بێشك؛ **صەید:** نچیر؛ **تەیهو:** سوێسکە؛ **نك:** کن؛ **وە:** ئێوە؛ **فەرر:** شکۆو گەورەیی؛ **پەرواز:** فڕین؛ **هوما:** پیرۆزە، باڵداری بەختەوەری؛ **شنقار:** شمقار، کە وەك باز دەچێو لەباز گەورەترو بەهێزو گوڕترەو لەراو چابکترە.

پوختەی مەبەست:
هەردڵێکی کە ئاکاری لەناو خەڵکا، وەك ئاکاری بازەدەناو مەلانداو چاوی لە بەرەژور چونەو بەرزە فڕو بەدەمارەو ڕێگەی خۆی باش شارەزایە؛ حەزو منە دەکا کە تەنانەت بۆسوێسکەیەکی ئاستانەی تۆش ببێتەنێچیر، هەر ئەوەندە لە تۆنزیك بێو جارێك چاوی پێت بکەوێ. چونکە دەزانێ نێچیری بەردەستی تۆ حەتتا ئەگەر سوێسکەیەکیش بێ، شکۆو پایە بەرزی پیرۆزەی پیرۆزو هێزو گوڕو چابکی شمقاری وەگیر دەکەوێ.

١٤ یار دێ حاکم بتن قەولی رەقیبان گۆهنەکت
شاهی مولکی دلبەری دێ فاعیلەك موختار بت

مانای وشە:
بتن: ببێ؛ **دێ:** دەبێ؛ **قەول:** گفت؛ **رەقیب:** چاو نەزێرو شوفار؛ **گۆهـ:** گوێچکە؛ **نەکت:** نەکات؛ **فاعیلی موختار:** خاوەن دەسەڵاتی بێپرسوڕا. هەرچی بیەوێ بیکاو کەس نەتوانێ چۆنو بۆچی پێبڵێ.

پوختەی مانا:
شکایەتم لەوانە نیە کە لای یار خراپەم دەڵێن. بۆرە گلەییم لە یارە، کە بۆچی ڕێگا دەدا لای ئەو خراپی من بڵێن. ئەویارە کە هەر خۆی حاکمە و دەبێ حاکمی مولکی دڵبەری کاران بە کەیفی

خوّی بکاو گویّ نداته بوّلەو شەیتانی کردنی کەس.

۱۵ دل بـظولمیّ ناسوژیّ غەنجو خەتو خالن ددل
خەیرخواهی دەولەتیّ میری ژوان گوّهدار بت

مانای وشە:

ناسوژیّ: ناسوتیّ؛ **غەنج**: ناز؛ **خەتو خال**: خالّومیل؛ **خەیر خواە**: چاکە خواز؛ **گوهدار**: گویّدیّر.

پوختەی مانا:

ئەگەر گازندەم هەیەو خوّم ناوناوە دلّسوتاوی ئەوینیّ، مانای ئەوە نیە زولّمو ناهەقیەکم لیّکرابیّ. نەخیّر، دلّیمن کە پرّە لە نازو خەیالّی خەتو خالّیدلّبەر و ئەوانەش هەموی خیّرو خوّشین؛ ئاگرو سوتان ناتوانیّ روبکاتە دلّمەوە لەبەر ئەوان. بەلّام خـوّ دیارە نازو جـوانی ئـەو کە خـەیالّیان لە دلّمایە، پایەداری ئەو جوانیە دەخوازنو بوّ خونکاری مولّکـی عیشـق، خیّر خـوازن، باگویّ لەوان بگریّو ئەو دلّەی کە هیّلانەی نازو خوّشەویستی خەتو خالّی ئەوە توّزیّك بلاویّنیّتەوە.

۱٦ تەیریدل بیّ توعمەیەك (یان، بیّتەمعەیەك) نایێتە دەست شەهزادەیان
قوشچیئیّ شاهین ددەستیّ دیّ دبیّ ئازار بت

مانای وشە:

تەیر: بالّدار، **مەل؛ توعمە**: چێژە؛ **تەمعـە**: تەماح؛ **قـوش**: باشـوکە: **قـوشچی**: بازەوان؛ **دیّ**: لازمە، پیّویستە؛ **دبیّئازاربت**: بیّئازاربیّ.

پوختەی مانا:

شـازادەو نەجیمزادەکان، لە راوکردنی مەلاندا، ریّو شـویّنیان وایە کە تەماح وەبەر مەلان دەنیّنو چیّشکەیان دەدەنیّ تا بکەونە داویانەوەو راویان بکەن. بازەوانی شـازادان، کە بازیان شـاهیّنی لە سەر دەستە، دەبیّ مەلی راوکراو ئازار نەداتو بە نەژاکاوی بیداتە دەست ئاغاکەی خوّی.

جا کە منو دلّم بە خوّشی خوّمان بوینە نچیری خەتو خـالّو ئـالّووالّایتوّ، پیّویسـتە توّش لە ریّوشـویّن کەنار نەگری. تەماحیّکمان وەبەر بنیّی. تامی دەمی دلّمان بەگفتیّکـی شـیرن خـوّش بکەی. کاریّك بکەی کە ئازار نەبینینو بەدەستی نەزانانەوە نەژاکیّین.

۱۷ بەندەیی باخوّی بـڤیّت دیّ مەیلی سیمو زەر نەکەت
داعەتایا پادشاهان بیّحەدو ئەژمار بت

مانای وشه:

بەندە: کۆیلە؛ **باخوی:** خودا، خـودان؛ **دیٚ:** پێویسـتە؛ **سـیمو زەڕ:** زیوو زێڕ؛ **عەتا:** بەخشش؛ **پادشـاه:** خونکار؛ **حەد:** سنور؛ **ئەژمار:** ژمارە.

پوختەی مانا:

وادیارە مەلا لەوەندە داوایەشی لەیار پەشیمان بوٚتەوە. دەڵیٚ من کوٚیلەم. کوٚیلەش ئەگەر خودایان خودانیخوٚی بویٚ، نابیٚ زێڕو زیوو دنیاو خوٚشی خوٚیلیٚداواکا. چونکە ئەو دەمە بوٚ خوٚشەویستیە خالیسەکەی شـەریك پەیدا دەکا. ئـەگەر کوٚیلە هیچـی داوانەکردو هەر بوٚ رەزای خـاوەنی کاری کردو چیتری نەگرتە بەرچاو، لەلای خـونکاری خـاوەنی زوٚر بەرێز دەبیٚو بەخششـی لەسـنورو هەژمار بەدەری بەسەردا دەبارێنیٚو لەخەمو پەژارەی دەردێنیٚ.

۱۸ **سار دبت دل ما بـصەد جەورو جەفایان ذەررەیەك**
عیشق طەبعەت نارە هنگیدیٚ بچت دژواربت

مانای وشه:

سار: سارد؛ **دبت:** دەبیٚ؛ **ما:** مەگەر؛ **ذەررە:** توٚزقاڵ؛ **طـەبعـەت:** مزاجو تەبیات؛ **نار:** ئـاگر؛ **هنگـی:** هەرچەندە؛ **دیٚبچت:** خەریكبیٚ، بەردەوام بیٚو پێوەبچیٚ؛ **دژوار:** چەتونو سەخت.

پوختەی مانا:

جا ئەوە گوتیشم ئازار دەبینم. جا ئەوە پاڕاشمەوە کە گویٚ بوٚ شـوفارو چاونەزیٚران مەگرە. بەڵام ئایا ئەگەر صەد ئـەوەندەش ئـازارو دەردبچێژم، مەگەر دڵم لەئـەوین سـارد دەبێتەوە؟ نەخێر توٚزقاڵێکیش چیە، سارد نابێتەوە. چونکە مزاجی ئەوین ئـاگرینەو بڵێسـەی ئـاگر هەتا بچـیٚو بەردەوامبیٚ، بەرزترو بەتینترو دامرکانی دژوارترو سەختتر دەبیٚ.

۱۹ **لەشکری عالەم مەگەر یەکسەر تەدوژمن بن «مەلا»**
غەم بەمویەك ناکشینی گەر تەدلبەر یاربت

مانای وشه؛

مەگەر: گریمان، فەرزەن؛ **یەکسەر:** سەرلەبەر، بەگشتی؛ **تە:** لەتوٚ؛ **غەم:** کەسەر؛ **ناکشـینی:** ناکێشـی؛ **تە:** توٚ.

پوختەی مانا:

مەلا گلەیی کردن لە لوٚمەکەرانو لە جـەورو ئـازارکێشان، شـتێکی زیادە. توٚ کە دڵت داوە بەو

دڵبەرە، گریمان تەواوی هۆردوی دنیا بێتە دوژمنت. تۆ لەخـۆشی ئـەویندارییەکەت قـەت بەقــەد تۆزقاڵێکیش خەم ناخـۆی‌و کەســەر هەڵناگری. پیاو یاری وای هەبێ چـۆن گوێ بە دەردو ئـازار دەدات؟

«مەحوی» دەفەرموێ:

لەسەرتۆم دوژمنە دنیا قەضیّە مانیعول جەمعە

کە تەرکی تۆنەکەم تەرکی هەمو دنیا نەکەم چبکەم

قصیدەی شازدەهەم

ئیکسیری ئەوین

١ قەلبی‌مە شوبهی زێر ژفەیضاتە جەلا گرت
ما روسیەهو صیفرصیفەت رەنگی صەفا گرت (یان، رەنگی صەدا گرت)

مانای وشە:
قەلب: دڵ؛ **قەلب:** قەڵبو بەدەڵ؛ **شوبە:** وەك؛ **فەیض:** بەرەکەت؛ **جەلا:** مشتومالْ؛ **صیفر:** مس؛ **صەفا:** صافیو رۆشنی؛ **صەدا:** ژەنگ؛ **ما:** ئایا؛ **ما:** مایەوە.

مانا بە تێکڕایی:
دڵی ئێمەی قەڵبو دەغەزدار، کە وەکو مسی ژەنگاوی لەژێر باری گوناهان دا رەش هەڵگەڕابو، ئێمەی توشی رورەشی کردبو. لەئاوڕوێدانی پڕ بەرەکەتی تۆرا، وەکو زێڕی مشتو ماڵ کراوی لێ بەسەر هات. (یان، ئاخۆ قەت رویداوە شتێکی مسی‌ئاسایی رەش هەڵگەڕاو ببێتە زێڕی صاف؟ بەڵێ دڵی من ئەو مس ئاساییەبو کە لە بەرەکەتی تۆوە کراوە بە زێڕی بێ خەوش.

٢ تەشبیە بجەدوەل مە دنیڤ ئاتەشی عیشقێ
دل قەلبێ حەقیقەت بتو ئیکسیرێ هەما گرت

مانای وشە:
تەشبیە: وێچون؛ **جەدوەل:** جۆگەلەی‌بچوك؛ **نیڤ:** ناوەند؛ **ئاتەش:** ئاگر؛ **عیشق:** ئەوین؛ **قەلب:** وەرگەڕان؛ **حەقیقەت:** راستینە؛ **هەما:** بەهاسانی، هەروەها.

مانا بەتێکڕایی:

ئێمە دەناو ئاگری ئەویندا توابنەوەو وەك ئاوی ناو جۆگە رەوان بوین‌و دڵمان کەوەك مسی ژەنگاوی‌و رەش وابو، وەرگەڕا بە تواوەیەکی بێخەوش‌و ئەوسا بەهاسانی ئیکسیری ئاوردانەوەو بەزەیی توی وەرگرت‌و کرا بە زێڕی صاف‌و دورلە قەڵبی‌و دەغەڵی.

٣ سالیك کی‌یە؟ هاتی ژمەجازی ب حەقیقەت
صورەت نەشوناسی‌یو بەمەعنی نەفەنا گرت

مانای وشە:

سالیك: رێڕەو، رێبوار؛ **هاتی:** هاتو؛ **مەجازی:** رواڵەتی؛ **صورەت:** شکڵ؛ **مەعنا:** ناوەڕۆك؛ **فەنا:** لەناوچون، تێداچون.

مانا بەتێکڕایی:

رێڕەوانی رێگەی خوداناسین کێن؟ ئەوانەن کە بەئەوینی دنیاییەوە گیرۆدەبون‌و لە جوانیەکی کە خوا بە دڵبەرانی داوە، کەوتونەتە سەر ئەوینی ئەو جوانی دەرەو بونە دڵداری خوداو ئەوسا بە تەواوی لەناو ئەوینی خوایی‌دا، تواونەوەو هەروەك نەبوبن، وایان بەسەرهاتوە کە پێیان دەڵێن «فەنا فی‌اللا» بون. بەڵام ئەو کەسانەی کە هەر بەدەم دەڵێن خواناسین، بەڵام نەخودایان لەشکڵی جوانان دا دیوەو نە بەباطن گەیشتونە تاوانەوە لەئەوینی خودایی‌دا بەرێڕەو حیساب ناکرێن.

٤ تەنها نەلمن لامیعی حوسناتە شەفەق‌دا
عالەم بخوەوێحوسنو جەمالێ دخوەدا گرت

مانای وشە:

لامیع: بریقەدەر؛ **حوسن:** جوانی؛ **شەفەق:** روناکی کەنارەی عاسمان؛ **شەفەق:** بەزەیی؛ **عالەم:** جگە لەخوا هەموشتێك.

مانا بە تێکڕایی:

من وتم لە بەرەکەتی تۆ، مسی رەش‌و ژەنگاوی بوم، بومەزێڕی صاف. گوتم صۆفی بەراستی کەسێکە تۆلەروی دڵبەراندا بەدی دەکاو دەبێتە عاشقی خۆت‌و لەتۆدا، دەتوێتەوە. ئەمە ئەوە ناگەیەنێ، کە هەرمن هەستم بەجوانی تو کردبێ‌و بەس. هەرچی هەیەو ئافەریدەی تۆیە وەکو من، بریقەی جوانی توی دیوەو جوانی‌و دڵرفێنی تۆ، هەمو دنیای داگرتوەو توی کە بەزەت بە

کەسێکدا بێت، لە ئەوینی ڕواڵەتەوە دەیخەیە سەر ئەوینی ڕاستینی خواپەرستیو دەیتاوێنیەوە.

٥ تەیغون ددەستیتە زەهی دەولەتو ئیقبال
هەرچی تەبری دام دتۆرا خوەهوما گرت

مانای وشە:

تەیغون: وادیارە مەلێکی دەشتی بێت کە ڕاو دەکرێ. بەڵام من لە فەرهەنگاندا، نەم دیتەوە. وا بیردەبەم، تەیهو بێ کە تەیهو بە سوێسکە دەڵێن...؛ **زەهی:** های لەو، ئای چەند؛ **دەولەت:** بەخت؛ **اقبالْ:** ڕوداو، بەخت؛ **دام:** داو؛ **تۆڕ:** داوی بەگەوی هەراو؛ **هوما:** پیرۆزە. کەمەلێکی ئەفسانەیەو گوایە سێبەر لە هەرکەس بکا، دەبێتە فەرمانڕەوا.

مانا بە تێکڕایی:

سوێسکە بکەوێتە ناو دەستی تۆ دەبێ بە بەختو سەرکەوتنی خۆی بنازێ. هەرچی بە داوی تۆ بگیرێو بکەوێتە تۆڕی تووە، خۆی بە هوما دەزانێ. دەیسا چلەوە خۆشترە، پیاو گیرۆدەی داوی تۆ بێ.

٦ جانێ خوە مەکر دانەیی داڤا کوڤەدایی
ئاهو صیفەت ئەو پێ حەسیا ڕاهی خەطاگرت

٧ عەنقا نەشکلرا کەسە داڤان تو بچین ڤەر
داڤا کو لعەنقا توڤەدی بادی هەوا گرت

مانای وشە:

جان: گیان؛ **دانە:** دەنك؛ **ڤەدایی:** نراوەوە؛ **ئاهو:** ئاسك، مامز؛ **حەسیا:** هەستی کرد؛ **خەطا:** هەڵە؛ **خەطا:** مەڵبەندێکە؛ **عەنقا:** سیمرغ؛ **شکار:** ڕاو؛ **بچینڤەر:** هەڵ بچنەوە، کۆکەرەوە؛ **بادی هەوا:** خۆڕاییو هیچ.

مانا بە تێکڕایی:

ئێمە بەتاسەوە ویستمان گیانمان بەو دانەو داوەوە بکەین کەنراوەتەوەو ببینە نێچیری تۆو بەبەختی خۆمان بنازین. بەڵام بەداخەوە گیانمان وەك ئاسکی سڵ، بەبێ ئەوە بزانێ ئەو دەداو کەوتنە، چەند مایەی بەختەوەریو شانازیە؛ هەر هەستی بەداوکرد ڕەویەوەو خۆی گەیاندە مەڵبەندی خەطاو ڕێگەی هەڵەی گرتەبەرو لەقەی لەبەختی خۆیدا، ئێمە بەهەڵە چوبوین، کە بە خەیاڵی خۆمان، دەتوانین ببینە نێچیری بەردەستی تۆ. واتا ئێمە داومان دەنایەوە کە ئەو

بەختەوەریەمان دەسکەویٚ. بەڵام زۆر بەهەڵە چوبوین. هاتنە ناو تۆڕی‌تۆ، وەك ئەوە وایە، کە ئێمە سیمرغ بەداو بگرین. دەیسا داوو بەهانە کۆ کەرەوە سیمرغ بۆتۆ ناگیری‌و هەرکەس داو بۆ سیمرغ بنێتەوە هەربا بەدەستو دەم لەپوش دەبیٚ... خودا ئەگەر بۆخۆی ئیرادە نەکا، بەندەی لەخۆی نزیك بکاتەوە، هەمو فێڵو ئاواتی بەندە بەخۆڕایی دەچیٚ.

٨ هەرکەس سەحەریٚ طالبی تشتەك ب چەمەن هات
هن سوسن‌و هن سونبول‌و هن زولفی دوتا گرت

ماناى وشە:

هەرکەس: هەمو کەس؛ **سەحەر:** بەرەبەیان؛ **طالب:** داخواز؛ **تشست:** شت، چت؛ **چەمەن:** مێرگ، چیمەن؛ **سوسن‌و سونبول:** سویسنەو سملٚ دو گوڵن؛ **زولف:** کەزی؛ **دوتا:** دولایەنە.

مانا بە تێکڕایی:

بەختەوەری‌و بەش‌و بەهرە، لە خواوەیە. هەمو کەس لەسەرەتادا، لە بەرەبەیانی هەبون‌و ژیاندا، بەئاواتی شتێکەوە کە تاسەی گیانی بشکێنیٚ رویان کردە مێرگ‌و چیمەنی دنیاوە. هێندیکیان سوێسنەو هێندێك سمڵیان چنی‌و هێندێك دەستیان لەدولاوە بەکەزی یارەوە گیرساوە.

«نالی» شاعیری گەورەمان لەم بارەوە دەڵیٚ:

سەهەمو نەصیب ئەصڵی‌یە، باسی گیاووگڵ‌نیە   توتنە خەرجی سوتنە مۆدنە ماچی لەب دەکا

٩ دەستیٚ مە سەحەر گرت‌و برین سەیریٚ حەبیبیٚ
فی‌الحال رەقیبی ژحەسەد لەرزەووتا گرت

ماناى وشە:

سەیر: گەڕان‌و تەماشا؛ **حەبیب:** خۆشەویست؛ **فی‌الحال:** دەستەو لەجیٚ؛ **رەقیب:** چاونەزێر؛ **حەسەد:** ئێرەیی؛ **لەرزەووتا:** نوبەتیٚ.

مانا بە تێکڕایی:

یاری خۆشەویست، لەو بەرەبەیانەدا بەزەی بەمنا هاتەوە، لاواندمیەوە، دەستی گرتم‌و بردمیە گەڕان‌و تماشای گوڵان. دوژمنی چاو نەزێر هەر کە ئەمەی دیت، لە داخان‌و لە بەغیلی‌و ئێرەیی نوبەتێی هاتیٚ‌و دەلەرزی. لیرەدا مەلا، چیرۆکی ئادەم‌و حەوامان دەخاتەوە بیر کە خودا بەهەشتی پێدان‌و شەیتان فریوی‌دان‌و توشی نەگبەتی ژیانی سەردنیای کردن. کە ئەم مەبەستە، لە شیعرەکانی دوایی‌دا پتر رۆشن دەبێتەوە.

١٠ لەو کەبکی خەرامان کو دکوزیٚ لقەبو هات
شاهێنی قەضایێ بتەغافول ژخوە راگرت

مانای وشە؛

کەبك: کەو؛ **خەرامان:** بەلەنجەولار؛ **کۆز:** حەشارگە؛ **قەبو:** قاسپە؛ **قەضا:** حوکمی خودا؛ **تەغافول:** خۆگێل کردن.

مانا بە تێکڕایی:

ئەو کەوەکە لەخۆشی نزیك‌بونەوەی لە خۆشەویست، کەوتبوە لەنجەو لارکردن‌و دەحەشارگەدا، دەی‌قاسپاندو تەواو خۆی لەبیر کردبو. پەنجەی قەضا ـ وەك شاهێن کە دەکەو ڕۆ دەبێ ـ ڕۆی بۆیەو گرتی‌و بردی.

١١ زینهار کەسی دەست ببت ئەرقەمی سەرویٚ
بیٚ عیشوەیی لەعلان نە بتەسلیم ژها گرت

مانای وشە:

زینهار: دەغیلە؛ **ئەرقەم:** ماری جنجیر؛ **سەرو:** داری سەولٚ؛ **عیشوە:** ئیشارەتی بەنازەوە؛ **تەسلیم:** خۆ بەدەستەوە دان؛ **ژها:** هەژدیها.

مانا بە تێکڕایی:

دەغیلە هۆشتان لە خۆتان بیٚ. هەرکەسێك بە هەرپایە یەك بگات، ناشێ لە خۆی بایی بێتو جگە لە خۆتەسلیم کردن بەیارو چاوەنۆڕی کردنی فەرمان لە لێوە لەعلەکانی، هیچ کارێك ئەنجام بدات. ئەو کەسەی دەستی دەگاتە زلفی یار کە وەك ماری جنجیر لەو بەژن‌و باڵای وەك سەولەی هاڵاوە ـ ئەگەر بەبیٚ ئاگاداری‌و ئیشارەتی لێوی یار بیٚ، وەك ئەوە وایە کە خۆی گیرۆدەی هەژدیها کردبیٚ. لێرەدا شاعیر یادێك لە مارەکەی بەهەشت دەکا، کە شەیتان کردیە جاشی خۆی‌و بابە دەمی پیٚ فریودا.

١٢ صەبریٚ بەری شیرینە وەئوستادی خەبەردا
لەو دل مەبە تەحلی‌یو غەمان خوررەم‌و شاگرت

مانای وشە:

صەبر: پشو لەسەر خۆیی؛ **لەو:** بۆیە؛ **تەحلی:** تاڵی؛ **خوررەم:** خۆش؛ **شا:** شاد.

مانا بە تێکڕایی:

ئێمەی کە دەستمان گەیشتبوە زولفی یارو لە باخچەدا دەستی گرتبوین‌و سەیرانی پێ دەکردین‌و قەدری ئەو نیعمەتەمان نەزانی‌و لەخۆمان بایی‌بوین‌و ملمان لە نافەرمانی ناو بێ ئەوە گوێ بدەینە ڕێو شوێنێك کە یار بۆی دیاری کردبوین، بزوتینەوە. لەجیاتی زولف ـ کە وەك مار لە بەژنی یار هاڵابو ـ بێتە بەردەستمان، بوینە گیرۆدەی هەژدیهای دەردو بەڵایان. بەڵام بە فەرمودەی مامۆستا صەبرو، پشو لەسەر خوێی با تاڵیش‌بێ، بەری شیرین ئەدات. وابۆیە ئێمەش دڵی خۆمان بەتاڵی‌و خەمانەوە خۆش کردوەو چاوەنۆری ئەو بەرە شیرینەین کە داری صەبر بیدات.

١٣ هەر نەشتەرو شوکێن کو حەبیبی‌مە لدلدا
من یەك بیەكو تێك لدەردێ خوە شیفا گرت

مانای وشە:

نەشتەر: تیخی برین دڕین؛ **شوك:** درك‌و چقڵ؛ **تێك:** هەموی بە تێکڕایی.

مانا بە تێکڕایی:

بە هومێدی ئەو دەمەی کە داری پشو لەسەرخۆیی، بەری شیرینم بۆ بدات؛ وامن هەر نەشتەرو دڕکێك کە لەلایەن یاری خۆشەویستەوە چەقاوەتە دڵمەوە، بە مایەی خۆش بونەوەو چاك بونی دوارۆژی دەزانم.

١٤ عاشق ژغەمێ سایەی وێ جامێ طەلەب کر
پر عەقلێ ددێرت مە ژقسمی حوکەما گرت

مانای وشە:

عاشق: ئەویندار؛ **سایە:** پەنا، پەسیو؛ **وێ جامێ:** ئەو پیاڵەیەی؛ **پر:** زۆر؛ **ددیرت:** وەدی دێنێ؛ **حوکەما:** هۆزانان.

مانای تێکڕا:

ئەو عاشقە، پەنای لەو پیاڵەی غەم هێنە داوا کردو هانای پێ‌برد. لێت رون بێ زۆر عاقل‌و زانایەو ئێمە ئەو دەرسەمان لە شارەزایان‌و هۆزانان وەرگرتوە. غەم خواردن لەڕێگەی عیشقدا، دڵ پڕدەکا لە عەقل‌و زانایی.

١٥ صەف‌صەف نەتنێ گەزمە دبارن ژکەڤانان
دل کاکولو زولفان دکەمەندێ بتەبا گرت

مانای وشە:
تنێ: بەتەنیا؛ **گەزمە:** تیر؛ **کەڤان:** کەوانی تیر هاویشتن؛ **تەبا:** پێکەوە.

پوختەی مانا:
ئەو خەمەی کە ئێمە بەدڵ ویستومانەو خـۆمان داوەتە ژێر پەنایەوە، لەچـەند لاوە دەوری داوین. تیری مژۆڵ لەلای کەوانی برویانەوە بۆمان دادەبارن. جـا نەك هەر ئـەوەندە، بگـــرە کاکۆڵو کەزیش بە جوتە دڵمیان لەناو کەمەندا شەتەك داوە.

١٦ دێوانە هەرێ تێتە دڤێ سسلەو بەندێ
کو موستەحەقە خوسرەوی خوبان بجەزا گرت

مانای وشە:
دێوانە: شێت: **هەرێ:** بێگومان، چاری ناچار؛ **تێتە:** دێتە؛ **دڤێ:** دەنێو ئەو؛ **سسلە:** زنجیر، سسڵە؛ **بەند:** بەستن؛ **موستەحەقە:** رەوایەتی؛ **خوسرەو:** پاتشا؛ **خوب:** جوان چاك؛ **جەزا:** سزا، جزیا.

مانا بە تێکڕایی:
ئەوکەسەی شێتی دەستی ئـەوینە، بێگومان دەبێ لەشــی گیانو دڵی بخـرێتە ناو ئـەو زنجیرەی زولفانەوەو شەتەك درێ. سەرداری جوان‌چاکان، سزای ئەوانەی لە ئەوینی ئەودا شـێت بون، لە زنجیر شەتەکدانی دا ناوە.

١٧ پەیوەستە دوفێرس ژمەرا دابەرزین دل
زولفان بەچەپو راست لئوغلمە جەما گرت

مانای وشە:
پەیوەستە: پێکەوە نوساو؛ **پەیوەستە:** هەمیشە؛ **فێرس:** ئازا لە شەڕو کوشتاردا؛ **دابەڕزین:** هەڵکـوتانە سەر، راسان؛ **ئوغلمە:** تێکەڵ بەیەك‌بونی شەڕ کەران؛ **جەم:** تەنیشت، کن؛ **جەما:** کۆ، تۆپەڵ.

مانا بە تێکڕایی:
دو برۆی پەیوەستو پێکەوە نوساو، یاخۆ بەبێ وچان دو برۆکانی ـ کە لە دڵدار کوشتن زۆر ئـازاو بەکارن ـ هەڵیان کردە منی دیوانەی دڵداری، کەبمگرنو بەسزای خـۆم بگـەیەنو لەناو زنجیری

کەزیو بسکاندا، بمبەستنەوە. کەزیەکانیش لەراستەو چەپەوە هاتنە نزیك بسکانەوەو لە گرتنی مندا یاریدەیان دەدان‌و لەو ناوەدا پەلەقاژەو خوڕاپسکانی من‌و هێرشی ئەوان مەیدانی جەنگی مەغلوبەی پێك هێنابو.

١٨ قەوسی دو هیلالان کو لسەر بورجی ئەسەد بت
بوشوهرە دعامی عەمەل ئەنگوشت نوما گرت

مانای وشە:

قەوس: کەوان؛ **هیلال:** مانگی یەکشەوە؛ **ئەسەد:** شێر؛ **بورجی ئەسەد:** چەند ئەستێرەیەکن، کە لە دورەوە وەك شکڵی شێر دیارن‌و پێنجەمین قوناغی مانگانەی خورە؛ **شوهرە:** ناوکردو؛ **عامی:** مەردمی رەمەکی؛ **عەمەل:** کار؛ **ئەنگوشت:** قامك؛ **ئەنگوشت نوما:** بە ئیشارەی قامك نیشان‌دان.

مانا بە تێکڕایی:

ئەم بگرەو بەردەو هێرش‌و راسانی بروێیان‌و پەلاماردانی زولفان، بو شەتەكدانی دڵی منی‌دڵدار لە زنجیردا ـ کە وەك مەیدانی جەنگی مەغلوبەوابو ـ کارێکی ئەوەندە سەرسوڕێن‌و سەیربو کە مەردمی رەمەکیشی هێنابوە سەیرانێ. بەڵام عەجایبە کە لە گرتنی مندا نەبو؛ لەوەدابو کە دەیان دیت کەوانەی دومانگی یەکشەوە پێکەوە لە بورجی ئەسەددا خویان نیشانداوە. چونکە بورجی ئەسەد مەنزڵگای روژە نەمانگ. دو مانگی یەکشەوەش هەرگیز بەیەکەوە لە ئاسو نەبینراون. ئەم روداوە هەمو مەردمی سەرسام کردبو، بە قامك ئیشارەتیان بو دەکرد. مەبەستی شاعیر لە بورجی ئەسەد، ناو چاوانە. «اسد» بە حیسابی ئەبجەد شێست‌و پێنجە. «جبین» کە بە عارەبی بە توێڵ دەڵێن بەو حیسابە شێست‌و پێنجە. هەروەها «هنی»: هەنی کە بە کوردی بەتوێڵ دەڵێن، شیست‌و پێنجە. کەوابو پوختەی ماناکە ئەمەیە: دو بروی کەوانی کەوەك مانگی یەکشەوە لەسەر توێڵی یاری نازەنین دیاری دەدا، خەڵك هەمو حیکایەتی لەت‌بونی مانگیان وەبیر هاتەوە کە بە موعجیزەی پێغەمبەر لە ئیشارەتی قامکیەوە، لەت‌بو. بویە ئەم دیدارە، ناوبانگی بەناو خەڵکا بڵاو بوتەوە.

١٩ شیعراتە «مەلا» سیحری شەکەرریزە بە موعجیز
زانم ژلەبێ لەعل تەئەڤ لەفظو ئەدا گرت

مانای وشە:

سیحر: جادو؛ **شەکەر ریز:** شەکر هەڵرێژ؛ **موعجیز:** موجزات؛ **زانم:** دەزانم؛ **لەفظ:** ئەو قسەی لەدەم دەردەچێ؛ **ئەدا:** دەربڕینی وشە.

مانا بە تێکڕایی:

ئەی مەلا، شیعری تۆ موجزات دەکاو سیحرێکە شەکری لێ دەبارێ. دەزانم شـیعری‌وا، لە وزەی خۆتی تەنهادا نیە. لە خـۆشی‌و یادی لێوی ئـاڵی وەك لاڵ ئـەو قسـانەت بۆ هاتوە. دیارە ئیشارەتێکیشی بۆ ئەو ئایەتە تێدایە کە فەرمویە: وادەبێ دەربڕینی‌وتە کاری سیحراوی دەکا.

شاعیری خوا لێ خۆشبو «سالم» دەڵێ:

هەمو ئەشعاری دوشینم بەیادی لێوی نوشین بو

دەچەسپا لێو بەسەر یەکدا حیکایەت بەس کە شیرین بو

قصیدەی حەقدەهەم

«یار ئاگادارە»

١ مەحبوب ددلدا مەبە ئەڤراز چحاجەت؟
عەنقا ب خوە بێتن فرو پەرواز چحاجەت؟

مانای وشە:

مەحبوب: خۆشەویست؛ **ئەڤراز:** هەوراز؛ **ئەڤـراز:** هاوراز؛ **حـاجەت:** نیاز؛ **عەنقـا:** سـیمرغ؛ **پەرواز:** هەڵفرین؛ **پەرواز:** باڵ لێك کردنەوە.

مانا بە تێکڕایی:

یاری خـۆشەویسـت، لەناو دڵدا جێگیر بوە. پێی ناوی بۆی بڕوانمە بەرزایی عاسـمان، (یان، بەهەورازو ڕێگەی دژواردا بۆی بگەڕێم). سیمرغێك کە ئـاواتی منبو بیبینم، خـۆی هاتۆتە لام. ئیتر کارم بەوە نیە هەڵوەدای دیتنیبمو باڵ بگرم.

٢ نەی دورە حبیبێ مە چفەریادو فغان کین
وێ گوە ل ضەمیرا دلە ئاواز چحاجەت؟

مانای وشە:

فەریاد: هاوار؛ **فغان:** هەراو داد؛ **کین:** بکـەین؛ **گوە:** گوێ؛ **ضـەمیر:** دڵ، وەشـارتوی دەرون؛ **ئـاواز:** بانگ.

مانای تێکڕایی:

یاریمە لە ئێمەوە دور نیە. ئیتر هەراو دادو هاواری بۆ لێ بکەین. ئـەو وەشـارتوی ناو دەرونمانی

گویٚ لیٚیه. بوٚچی بەقەو بانگی کەین.

٣ گوٚ سوختە مورادا خوه ژمن طەلبەکە ئیروٚ
منگوٚ ژکەریم طەلبەو داخواز چجاجەت؟

مانای وشه:

گوٚ: گوتی؛ **سوختە:** تازه فەقیٚله؛ **موراد: نیازی دلٚ؛ طەلبه:** داوا، طەلٚەب؛ **ئیروٚ:** ئـەمرٚوٚ؛ **کەریم:** دلٚاوا، بەخشنده؛ **داخواز:** مەبەستو نیاز.

مانا بە تیٚکرٚایی:

گوتی: ئەی تازە شاگرد، چیت، گەرەکە داوای بکە، تابوٚت پیٚك‌بیٚنم:
گوتم: لە دلٚاوایان داوا کردنی شت پیٚویست‌نیه. بەخشـنده بەبیٚ داوا لیٚکـردن نیازی هەژاران پیٚك دیٚنن. نزیك بەمشیعره، «مەولەوی» چەند شیرینی فەرموە:

یاخەلیل دەخیل کیٚعادەت کەردەن   توٚشەوە دەرمالٚ کەریمان بەردەن

مەلا دەیەویٚ بلٚیٚ: خوایه هەرچەند فـەرموته لیٚم بپارٚیٚنەوەو چیتان دەوٚی بخـوازن؛ بەلٚام توٚ کە لە وەشارتوی دلٚمان ئاگاداری پیٚویست‌ناکا ئیٚمە بلٚیٚین. توٚ خوٚت زاناش‌و بەخشندەشی.

٤ من ناله رەفیقن غەمو تەخلینە موصاحیب
فەریاد ئەنیسی‌منە دەمساز چجاجەت؟

مانای وشه:

تەحلی: تالٚی؛ **موصاحیب:** هاورٚیٚ؛ **ئەنیس:** خەم رەویٚن؛ **دەمساز:** هاودەم.

مانا بە تیٚکرٚایی:

رەنگه هیٚندیٚك لوٚمەم بکەن، کە بوٚچی بەتەنیا دەژیم‌و گوٚشـە گیرم‌و هەوالٚو هاورٚیٚم‌نین... ئـەی نازانن من نالٚه هاوالٚمەو پەژارەو تالٚی هاورٚیٚمەو هاوار هاودەنگیمه. ئیتر کارم بەپیاوی هاودەم چیه؟

٥ دلدان‌و نەوازش چنه دوشنام بەسن من
پر دەردو جەفا حورمەت‌و ئیعزاز چجاجەت؟

مانای وشه:

نەوازش: لاواندنەوە؛ **چنه:** چین؛ **دوشنام:** جویٚن؛ **پرٚ:** زوٚر؛ **جەفا:** ئازار؛ **ئیعزاز: بەگەورە گرتن.**

مانا بەتێکڕایی:

من هیچ چـاوم لەوەنیە، کەس بمەلاوێنێتەوەو دڵم بداتەوە. چـونکە خـۆم بە کەمتر لەوە دەزانم کە کەس بمەلاوێنێتەوە.. بە جنێو پێدانیش بەسـەر کرێمەوە هەر زۆرە. کەسـێکی کە وەك من، لە دەردو ئـازار دارماڵبێ، کوا کاری بە حـورمەتگرتن‌و قـەدر لێنان دەمێنێ. هەمو تەمەنم بە هەژاری‌و خاکەساری رابراوەو هەرگیز وەبەرچاوان نەهاتوم. وەهاش فێری ئـەم ژیانە بەژانە بوم کە هەرگیز ئارەزو ناکەم بەژیانێکی تری بگۆڕمەوە.

٦ **صوحبەت بەمەی‌و چەنگ حبیبێ مە بـڤێتن**
فەریادو فغانی مە نەبەس ساز چحاجەت؟

مانای وشە:

صوحبەت: هەواڵەتی، هاودەمی؛ **بـڤێتن:** بیەوێ؛ **مەنەبەس: ئێمەی بەسـە؛ سـازو چـەنگ:** دو ئامرازی موسیقان.

مانا بە تێکڕایی:

ئـەگەر یار لە کۆڕی بەزمدا ـ کە مەی‌و موزیکـی بۆ ئـامادەیە ـ ڕێگـەی من بدات بچمە لای؛ گریان‌و هاواری من، جێگەی سازو چـەنگـی بۆ پڕدەکاتەوەو لەبەر سـوزی دەرونی من، دەنگـی موزیك دەر ناچێ.

٧ **رازێن مە چحاجەت وەکو غەمماز بزانن**
نەشـکێن مە بەسن دیدەیی غەمماز چحاجەت؟

مانای وشە:

راز: نهێنی‌دڵ؛ **غەمماز:** چاوداگر، ئەوانەی بۆ ئاشکرا کردنی سوری خەڵك چاو لەیەکتر دادەگرن: **نەشك:** فرمێسك: **دیدە:** چاو.

مانا بەتێکڕایی:

ئەوانەی لە ئاژاوە دەگەڕێن‌و دەیانەوێ بەچاوداگرتن رازی‌من دەخەڵك بگـەیەنن؛ با هیچ خـۆیان ماندو نەکەن. فـرمێسکی چـاوی من شـایەتیم لێ دەدەن، کە من ئـەویندارم. هیچ احتیاج بە اشارەی چاوی چاوداگران نیە.

٨ **هەر لەحظە چحاجەت کو بـنازان بـکوژی من**
جانا ژخوە قوربانێ تەمە ناز چحاجەت؟

ماناى وشه:

لەحظە: چاوتروكانێك؛ **لەحظ:** تماشا؛ **جانا:** گیانە؛ **ژخوە:** خۆ بەخۆ، لە خۆمەوە؛ **تە:** تۆ.

مانا بە تێكڕایی:

چپێویستە هەمو سـاتو كاتان بەروانینی پڕلەنازەوە من بكـوژی؟ گیانە ئـــەوە ئــاشكرایە كەمن بومەتە قـوربانیتۆ بەبێ ناز كردنیش. ئیتر نازی بۆچیە؟ واتا: مردو مردوە، تازە كاری بەچـەك نیە كە بكوژرێت.

٩ تاچەند بەهیجرا خۆ تومن تەجرەبە ئینی
زێڕێ ژخوە خالیص محەكو گاز چحاجەت؟

ماناى وشه:

هیجر: دوری؛ **ئینی:** دێنی؛ **خالیص:** بێ خەوش؛ **محەك:** بەردی ئەزمونی زێڕ.

پوختەی مانا:

تاكەی و تاچەند تۆ من بە دورخستنەوە لە دیداری خۆت، دە ئەزموی؟ تابزانی لە دڵداریدا چـەند بە ئەمەگمو چـــەند لە بەر دەردی دوری خـــۆڕاگرم. كە لێشـــت رونە من وەك زێڕی بێخـــەوش - لەدڵداریدا - بێ عەیبم. زێڕی صاف احتیاجی بە لە محەكدانو بەگاز لێ هەڵكراندن نیە.

١٠ حاجەت نیە جانا یەدی بەیضا بەدەر ئانین
ئینكار ددیندا نەبت ئیعجاز چحاجەت؟

ماناى وشه:

یەد: دەست؛ **بەیضاء:** سپی؛ **بەدەر ئانین:** دەرهێنان؛ **ئیعجاز:** موجزات.

پوختەی مانا:

گیانەكەم پێویست نیە تۆش وەك موسـا بە موعجیزە، دەسـتی بەسپیەتی لە گیرفـانی دەرهێنا، تا فیرعەونی پێ لە ئینكار كردن بگیڕێتەوە؛ موعجیزە بۆمن بكەیو دەستی سپیت دەرخەی. چـونكە من بڕوای تەواوم هێناوەو هیچ گومانم لە دڵدا نەماوەو هیچ كارم بەموجزە نواندن نیە تا ببمە خاوەن باوەڕ.

١١ ئەسراری ئەزەل دێ دئەبەد بێنە ظهورێ
ئەنجامی سەرئەنجام ژئاغاز چحاجەت؟

ماناى وشه:

ئەسرار: نهێنییەکان؛ **ئەزەل:** هەرە پێشو؛ **ئـەبەد:** هەرە پاشـین؛ **ظهـور:** دیاری دان، ئـاشکرا بون؛ **ئەنجام:** پێك هێنان؛ **سەرئەنجام:** ئاخری کار؛ **ئاغاز:** دەس پێکردن، سەرەتا؛ **دێ:** حەتماً دەبێ.

مانا بەتێکڕایی؛

نهێنیەکانی هەوەڵ کە خوا بڕیاری داون؛ بێگومان لە دوا ڕۆژدا، هەر دێنە دی. پیاو ناشێ هەر لە سەرەتاوە لای‌وابێ دەبێ بەسەرهاتی خۆی لە دواڕۆژدا یان لە پاش مەرگ بزانێت. نیازی شـاعیر ئـەوەیە کە خـودا بۆ بەندەو ژیانی دنیاو قیامەتی بڕیاری خـۆی داوە. ماندوبونی بەندە بۆ زانینی چارەنوسی خۆی بەرلە هاتنی بێسودو بەهەرەیە.

١٢ گەر لوءلوئی مەنثور ژنەظمێ تە دخوازی
وەر شیعری «مەلێ» بین‌تە بەشیراز چحاجەت

ماناى وشه:

لوءلوء: مرواری؛ **مەنثور:** پەرژو بڵاو، نەسمراو؛ **مەنثور:** پەخشان، بەرانبەر بەشیعر؛ **نەظم:** هۆندنەوە؛ **نەظم:** شیعر؛ **مەلێ:** مەلا؛ **شیراز:** شارێکە لە ئێران زێدی سەعدی‌و حافظو گەلێك لە شاعیرانی ترە.

پوختەی مانا:

ئـەگەر تۆ دەتەوێ مرواری هێشـتا نەسـمراوت لەهۆندراوەدا دەس کەوێ؛ وەرە بڕوانە شـیعری مەلا. ئیتر کارت بەسەر شیرازو بویژانیەوە چیە؟

قصیدەی هەژدەهەم

«هونەر مەرجە»

١ کەس بدادا مە نەپرست گلەو داد چکەت؟
تە نەبت دادرەسەك بێهودە فەریاد چکەت؟

مانای وشە:

گلە: شکایەت؛ **داد:** هاوار؛ **داد:** عەداڵەت.

پوختەی مانا:

ئەگەر هیچ کەسێك بەدادمان نەگاو لێمان نەپرسێتەوە، شکایەتو هاوارَ چی دەکا؟ تۆ ئەگەر فریا رەسێکت نەبێ، هاواری بێفایدە چیت بۆ دەکا؟

٢ بەشرینێ نەگەهت دەست ئەگەر رۆستەم بت
دێ بەبازوو ملان شوبهەتی فەرهاد چکەت؟

مانای وشە:

شرین: شیرنی بەرانبەری تاڵ؛ **شیرین:** ناوی دڵبەری فەرهاد؛ **نەگەهت:** نەگات؛ **رۆستەم:** پاڵەوانی چیرۆکی ئێرانی؛ **بازو:** باسك؛ **مل:** شان؛ **شوبهەت:** وەکو؛ **فەرهاد:** دڵدارە بەردبڕەکەی شیرین؛ **شیرین:** کیژە ئەرمەنیەك بو ببوە ژنی خوسرەوی پەروێزی، پاشای ئێران؛ **فەرهاد:** کوردێکی کەڵهوڕی بەردتاشی ملهوڕبو، دڵی چوبوە سەر شیرین.

پوختەی مانا:

ئەگەر خوا بڕیار بدا کار پێك بێت، بە باری نەرمیو بەبێ تاڵی چێژتنیش بە ئاواتت دەگەیەنێ.

بەڵام ئەگەر بڕیاری خوای لەسەر نەبێ، کار بە زۆرەملی پێکنایە. نەك هەر فەرهاد بە زۆری شانو باهۆو باسکی بەهێزی؛ بگرە ئەگەر رۆستەمیش بوایە ـ کە لەو پاڵەوانتر بوە ـ هێشتان دەستی نەدەگەیشتە یارە شیرینەکەی کە شیرین بوە.

٣ **فاعیلەك لازمە دا فیعلو ئەثەر پەیدا بت**
گەرتو حەدداد نەبت کورەیی حەدداد چکەت؟

مانای وشە:

فاعیل: کرگار؛ **لازم:** پێویست؛ **فیعل:** کر؛ **ئەثەر:** شوێنەوار؛ **پەیدا:** ئاشکرا؛ **حەدداد:** ئاسنگەر؛ **تو:** هیچ.

پوختەی مانا:

شاعیر دەیەوێ تێمان بگەیەنێ کە ئەگەر دەڵێ تا خوا نەیدا، زۆری بازو بەکار نایە. مانای وانیە تۆ هیچ نەکەی خوا دەیدات... نەخێر ئەشێ تۆ زۆر تەقەلا بدەیو هەمو هێزی خۆت بۆ بەدیهێنانی ئاواتت بخەیە کار. ئەوسا چاوەنۆڕی بەزەی خوا بی کە بە ئاواتت بگەیەنێت.

دەڵێ: دەبێ کارکەرێك هەبێ تا کارو کردەوەکەی بێتە بەر چاو. ئەگەر هیچ ئاسنگەرێك نەبێت کە ئاسن بوکتێو بیکاتە ئامراز، تەنیا کورەی ئاسنگەر چی پێ دەکرێ؟ دەبێ یەکێك نێڵیبداو ئاسنی تێدا سورکاتەوە.

٤ **مومکینەك دێ هەبتن داکو طەلەب حاصل بت**
صەیدو نێچیر کو نەبت تولەیی صەییاد چکەت؟

مانای وشە:

مومکین: شیاوی وەدی هاتن، رەوا؛ **دێ:** دەبێ؛ **هەبتن:** هەبێت؛ **دا:** تا؛ **طەلەب:** نیاز؛ **حاصل:** پەیدا؛ **صەید:** نێچیر؛ **نێچیر:** راو؛ **تولە:** سەگی چکۆڵەی راوێ؛ **صەییاد:** نێچیروان.

پوختەی مانا:

ئەم قەسیدەیە، رێوشوێنێك بۆ بیرو بڕوای مرۆ، بەرانبەر بە کارو بارو نەوی بونو بەرزبونی لەدنیاو قیامەتا، دادەنێو پێمان دەڵێ:

پیاو دەبێ خوابناسێو هاواری بەرێتە بەرێو بەتەمای ئەوبێ. ئەگەر خوا فریارەس نەبێ. هیچ کارێك ناچتە سەر. خوا کەیفی لێبێ، بە بێ زەحمەتی زۆریش بە ئاواتت دەگەیەنێ. نابێ ئەوی دەتداتێ، هەر لە زۆری بازوی خۆتی بزانی. ناشبێ لات وابێ تا کارنەکەی دەت داتێ. خوا

فەرمویە: (هەرچی پیاو بۆی نەکۆشێ، پێی ناگا). ئـەمجـار دەبێ بۆ کارێك هەم کۆشش بکـەی‌و هەم پەنا بەخـوا بەری کە بۆت پێك بێنێت کە لەوانەبێ پێك‌بێت. نەك شـتی محـالْ داواکەی‌و شوێنی کەوی. ئەگەر راوکەر نەبێ‌و نێچیر نەبێ، تولّە قەندی دەبێ بەتەمای گرتنی چی‌بێت؟

٥ هەر گل‌و سەنگ دبتن زێرّ ب تەدبیری حەکیم
قابیلییەت کونەبت حیکمەتی ئوستاد چکەت؟

مانای وشە:

حەکیم: زۆر زاناو حیکمەت زان؛ **قابیلییەت:** شیاوی؛ **ئوستاد:** مامۆستا.

پوختەی مانا:

دەبێ بۆ پێك‌هاتی ئاوات، خـوا پشـتیوان بێ. خـۆشت زۆر ماندوکەی، ئـارەزوی وات هەبێ کە محالْ نەبێ؛ دەبێ خۆشت ئەوەندە لێهاتو بی کە شـیاوی پێك هاتنی ئـەو ئـاواتە بی. ئـەوا وەك بیستومانە، زانای وا هەن لە گلْ‌و بەرد، زێرّ دەر دەخەن. بەلّام ئـەگەر گلّەکەیان بەردەکە لەوتەرزە نەبن کە زێرّیان لێ‌پەیدا دەبێ، زانایی مامۆستای زانا، بە هیچێ دەچـێ. دەبێ شـیاوی فێربونیش بیت.

٦ کان ب‌گەوهەر چبکەت گەوهەر ئەگەر پاك نەبت
تو بەصیرەت تەنەبت سیرەتی ئەجداد چکەت؟

مانای وشە:

کان: کانگا؛ **گەوهەر:** گەواهێرات؛ **گەوهەر:** جەوهەرو هونەر؛ **تو:** هیچ؛ **بەصیرەت:** بینایی؛ **سیرەت:** رەوشت؛ **سیرەت:** ژینامە؛ **ئەجداد:** باپیران.

مانا بە تێکرّایی:

سەرەرّای هومێد بە خواو کۆششی خۆت‌و شیاوی‌و قابلیەتت بۆ گەیشتن بە مراز، ئەشـێ پاك‌و بێ خلّەش بیت. نەك بەتەمابی کە لەسـایەی جـێ بەرزی باب‌و باپیرانەوە دەتوانی بە دەرەجـەیەك بگەی.

ئەگەر گەوهەر بۆخۆی صاف‌و بێ غەوش نەبێت؛ کانگاکەی چۆنی صاف دەکا؟ ئـەگەر خـۆت هێزی بینایی دلّت نەبێ؛ رەوشت‌و ژیانی باپیران چت بۆ ناکا.

٧ **زێرو زیوەر دکرن جەلبی قلوبان حاشا**
حوسن‌و سوڕ ذاتی نەبت قامەتی مەییاد چکەت؟

مانای وشە:

زیوەر: خشڵ؛ **جەلب:** هێنان؛ **قلوب:** دڵان؛ **حاشا:** نەخێر هەرگیز؛ **حوسن:** جوانی؛ **سور:** دڵکێشی؛ **ذاتی:** خۆیی؛ **قامەت:** بەژن؛ **مەییاد:** بەلارو لەنجە.

پوختەی مانا:

هومێد بەخوا، قابِلِیَّتْ، دڵ صافی، پێویستن لە تەریقەتدا، نەجیبایەتی کارناکا. هەروەهاش بە رواڵەت خۆنیشاندان‌و بەریش‌و پرچو جبەو تەزبێحیش هیچ ناکرێ. کیژێك کە بۆخۆی جوان نەبێت بە زێڕو خشڵ وەخۆ خستن، ناتوانێ دڵان بەرەو خۆی راکێشێ.

٨ **عاشقی مەست بەعیشقێ نیە حاجەت بەمەیێ**
واردی واردی ئەحوال بئەوراد چکەت؟

مانای وشە:

عاشق: ئەویندار؛ **مەی:** بادە؛ **وارد:** شارەزا؛ **وارد:** بەئاو گەیشتو؛ **وارد:** ئازاو نەترس؛ **ئەوراد:** کۆمەڵی ویرد؛ **ویرد:** دوعای بن لێوان.

پوختەی مانا:

ئەوانەی گەیشتونەتە سەرچاوەی ئاوی مرادو شارەزای حاڵ‌و باڵی تەریقەتن، کاریان بە ویردو دوعا خوێندنی بن‌لێوان نیە. ئەوکەسەی بەبادەی ئەوین سەرخۆشە، کاری بە شەرابخواردنەوە نیە. مەبەست ئەوەیە، ویرد خوێندن‌و لەبن لێوانەوە بۆڵەبۆڵ کردن، وەك مەی خواردنەوە بۆ مەست بونە. جا پیاو کە ئاوا مەستی ئەوین بو، نیازی بە شەراب چیە؟!

٩ **تەغەرەض ڤێك کەتنا یەك وەلی‌یەك مورشید بت**
سالیك‌و طالبی ئیرشاد بە بەغداد چکەت؟

مانای وشە:

غەرەض: مەبەست؛ **ڤێك کەتن:** توش بون؛ **وەلی:** پیاوی خوا؛ **مورشید:** رێ شاندەر، شارەزای کار؛ **سالیك:** رێبوار؛ **ارشاد:** رێ‌شاندان.

مانا بە تێکڕایی:

تۆ ئەگەر مەبەستت گەیشتن بە پیرێکی دەستگیرو ڕێشاندەر هەبێ؛ دەبێ بۆی هەڵوەدابیو داوای بکەی. ئیتر کارت بەشوێنو جێ هەواری مشایخانی بەناوبانگ نەبێ. بۆ نمونە لات وانەبێ، بەغدا ـ کە جێگەی گەیلانییە ـ دەردت دەرمان دەکا.

١٠ **جەهدەئو سەعیو طەلەب بێ ئەثەرەك صافی نەهن**
تونەبێ پەردەنشین چاکرو قەوواد چکەت؟

مانای وشە:

جەهدە: کۆشش؛ **سەعی:** دواکەوتنو تەقەلا؛ **طەلەب:** خواستن؛ **ئەثەر:** نیشانە؛ **نەهن:** نین؛ **تو:** هیچ؛ **پەردە نشین:** مەبەست لە پیاوی گەورەیە کە پەردەدارو دەرکەوانو لەشکریان هەبێ؛ **چاکر:** نۆکەر؛ **قەوواد: قائدان؛ قائد:** سەرکردەی لەشکر.

پوختەی مانا:

لە کۆششو تەقالادا، بۆ دۆزینەوەی پیر؛ تا نیشانی تەواوت دەس نەکەوێ، ناشێ خۆت دەگرێوی کەس بنێی... هەروا سەربەخۆ هەرکەس وتی پیری تەریقەتم، باوەڕ مەکە. نیشانی هەیە. جا هەروەك پەردەدارو سەکردەی لەشکر، نیشانەی بونی فەرمانرەوایەکن کە لەپشت پەردەوەیە؛ ئاکارو رەوشتی پیریش نیشانەی راستیو ناراستیەتی. ئەگەر میر نەبێ، **نۆکەروسەرکردەبۆهەن؟** چدەکەن؟

١١ **چیئەثەر دێ لبەری خارە بکەت قەطرەیی ئاب**
قەلەمی مە بدوسێ قەطرەیی زوهها د چکەت؟

مانای وشە:

بەر: بەرد؛ **خارە:** زۆر سەخت؛ **قەطرە:** تنۆك؛ **ئاب:** ئاو؛ **زوهها:** وشك؛ **د:** دێ، دەبێ.

١٢ **دێ ژحەق جاذیبەیەك دل بگرت وەرنە «مەلا»**
ژ ئەزەل گەرتو هیدایەت نەبت ئیرشاد چکەت؟

پوختەی مانای ئەو دو بەیتە:

مەلای جزیری دوای ئەوە کە رێوشوێن بۆ هەڵوەدای رێگەی خواناسینو صۆفیایەتی دیاری دەکاو چەند مەنزڵێکی لەبەر دادەنێ؛ کە دەبێ: بە تەمای خوا دەس پێ بکا، شیاوی ئەو کارەبێ،

دڵ‌صاف‌و بێ‌خەوش بێ، بە باب‌و باپیران نەنازێ، لای وانەبێ بەرگی دەروێشی بەهرەی بۆ دەدا، بەدنیادا بگەڕێ تا دەگاتە پیری دەستگیر، نیشانەی خواناسی لەپیر ببینێ. ئـەوسـا هومێدی هەبێ کە لەپلەی صوفیاندا، جێگەی دەکرێتەوە. دوبارە بادەداتەوە سـەر بێ ئیختیاریەکەی بەندەو دەڵێ: ئەگەر خودا هەر لەرۆژی بناوا نەوە بڕیاری نەدابێ کە تۆ لە ڕیزی خوا ناسان دەبی؛ من پێت بڵێم‌و نەڵێم، تۆ زۆریش خۆت ماندوکەی، هەر ناگەیە مراز. بەبێ بەزەیی‌و ئیرادەی خـوا، ئـەو پەندانەو ڕێوشوێنانە، وەك تنوکە ئاوێکە کە وەبەردی ڕەق بکەوێ. قـەڵەمی من بە دوسـێ تنوکەی وشـك کوا دەتوانێ هیچ کارێك بکات؟ پێویستە کێشەرێك لەلایەن خواوە دڵت رابکێشـێ. ئـەوسـا ئـەم ڕێگەیە بگریە بەرو بی‌بەیتە سەر.

قصیدەی نوزدەهەم

«بەشی ئێمە»

١ ئەووەل کویاریٚ دامە یەک ذەررەیەک عینایەت
قیسمەت مە خەمرو جامە ددەفتەرا هیدایەت

مانای وشە:
کو: کە؛ **دامە:** دای بەئێمە؛ **یەک ذەررەیەک:** تاقە تۆزکاڵێك؛ **عینایەت:** بەسەرکرنەوە؛ **قیسمەت:** بەش؛ **خەمر:** شەراب؛ **جام:** پیاڵە.

پوختەی مانا:
هەر لە سەرەتاوە کەیار تۆزێك ئێمەی بەسەر کردەوەو ئێمەی خوێندەوە؛ لەناو سیایی‌و پەراوی شارەزایانی ڕێگەدا، بەشی ئێمەی شەراب‌و پیاڵەی بەزەیی خۆی دیاری کرد. واتا ئێمەی مەستی بادەی ئەوینی خۆی کردو لە ڕۆژی ئەزەلەوە بەمەستی خوڵقاین.

٢ حوسن‌و جەمالی جانان نادێرتن توپایان
هەرچی نەبت بیدایەت ئەصلا نەهن نیهایەت

مانای وشە:
حوسن: جوانی هەندام؛ **جەمال:** جوانی لە بیچم‌و لە ئاکاریشدا؛ **جانان:** یار، دڵبەر؛ **جانان:** گیانان؛ **نادێرتن:** نیەتی؛ **تو پایان:** هیچ بڕانەوەیەك؛ **بیدایەت:** سەرەتا، دەس‌پێك؛ **ئەصلا:** بەهیچ جۆرێك؛ **نیهایەت:** دوایی هاتن.

پوختەی مانا:

ئەوینی ئێمە هەمیشە لە گەرمو گوڕیدایە. چونکە ئێمە کە دەڵێین عاشقی فلانە کیژین، عاشقی روحین. واتا عاشقی ئەو کەسەین کە روحی ئەوی داوەو خوای تێدا بەدی دەکەین. جا کەوابو چونکە خوای ئەزەلی لەبەرچاوەو هەرچی دەس پێکرانی نەبێ، دوایی‌هاتن‌و بڕانەوەشی نیە؛ عیشقی مە، هەرگیز دوایی نایەو کاری تەنیا بە جوانی روخسار نیەو یار هەمیشە لەبەرچاومان هەر ئەو جوانەیە کە هەوەڵ رۆژ دیتومانە.

٣ فەیضا عولومی حیکمەت جاما صەدەف کوگێرا
مە ژدەستی موغبەچان دیت بمەصحەفو بئایەت

مانای وشە:

فەیض: سەر رێژکردن؛ **عولوم:** زانستان؛ **حیکمەت:** زانستی راستو بێگری، فەلسەفە؛ **موغبەچە:** بەچکە مەلای زەردەشتی، بریەتیە لە شاگرد مەیخانەچی؛ **مەصحەف:** قورعان.

پوختەی مانا:

ئێمەی کە لە هەمو جوانیەکدا، هەر خودا بەدی دەکەین‌و هیچ شتێکی ترمان وەبەرچاو نایە؛ لە مەیخانەدا، کە شاگرد مەیخانەچیە جوانەکان، پیاڵەی لەصەدەفی پڕشەرابیان دەگێڕا، لە شەرابەکەیاندا دەمان‌دی کە فەلسەفەو حیکمەتی خواناسینی لێ هەڵدەرژی‌و ئەو زانستانەمان پێ‌دەڵێ کە لە قورعان‌و ئایەتدا، هەیە. یان، سوێند بە قورعان‌و ئایەت لە شەرابی مەیخانەدا، تیشکی خودا دەبینین.

حافظی نەمریش لەوبارەوە دەڵێ:

لە مەیخانەی موغان‌دا رۆشنی خوا دێتە بەرچاوم
چلۆن تیشکێ لەچۆن شوێنێك دەبینم؟ سەیرە، سوڕماوم

٤ عارف حەتا نەنوشێ ژدەستی مەی فرۆشێ
غائیب نەبو ژهۆشێ پەیدا نەکر ویلایەت

مانای وشە:

عارف: خواناسی بەراست؛ **حەتا:** هەتا؛ **ویلایەت:** شێخایەتی.

مانا بە تێکڕایی:

کەس ناتوانێ سەر بەخۆ، بەبێ ئەوە لەلای پیری تەریقەت فێری رێو شوێنی راستین بێ،

پیّبگات. بۆ ئەو کەسەی کە ڕێبواری ڕێگەی خوداناسینی بەراستیە، پێویستە شەرابی ئەوینی خودا، لە دەستی پیری تەریقەت بخواتەوەو بەتەواوی خۆی لەبیر بچێتەوەو خۆپەرستی بتوێتەوە، ئەوسا هومێدی هەبێ کە بکەوێتە پلەی دۆستانی خوداوە.

٥ **گوناهی زوهدو طامات هلناگرت خەرابات**
کەسێ بڤێ دەرێ رەت دڤێ بکت ریعایەت

مانای وشە:

زوهد: تەرکە دنیایی؛ **طامات:** ورێنەو قسەی هەلەق مەلەق کردن؛ **خەرابات:** مەیخانە؛ **ڤێ‌دەرێ:** بەولایەدا؛ **رەت:** برۆات؛ **ریعایەت:** هۆش پێوەبون، موراعات.

مانا بە تێکڕایی:

لەو مەیخانەی ئەوینی خودایەدا، نەرێگە بۆ قسەی دور لەمانای حالّ لێ هاتوان هەیە، نە سەر کزکردنو خۆ لە خۆشی دورکردن باویەتی. لەوێدا هەرچی هەیە سەرخۆشیو دڵخۆشیە. خۆ بەکزو کەنەفت نیشاندانو قسەی لابەلاکردن، گوناهن لەوێدا. هەرکەس دەیەوێ ڕێگەی تێ بکەوێ دەبێ ئاگای لەدامو دەستوربیّو موراعاتی ئەدەب بکا.

٦ **عیشقێ ژهەردو چەشمان ئەووەل ددل ئەثەر کرد**
لێ ذەررە ذەررە ئاخر صوتن کرو سیرایەت

مانای وشە:

چەشم: چاو؛ **لێ:** بەڵام؛ **ذەررە:** کەموسکە، قورسایی مێرولەی وردی زەرد؛ **صوتن:** سوتان؛ **سیرایەت:** گیرۆیی، تەنینەوە.

مانا بە تێکڕایی:

ئەوین لەسەرەتا، لەرێگەی هەردوك چاوانەوە کەوتە دڵو شوێنی تێدا کردەوە. بەڵام هەروا هێدی هێدیو تۆزە تۆزە، گڕی دەدڵ بەرداو سوتاندیو سوتانەکەش تەنیەوە بۆ دەرونو هەناوان.

٧ **شاکیالسلاح هەردەم بە کوشتنا «مەلێ» هات**
گازندەیان ژکیکم ژکی بکم شکایەت؟!

مانای وشە:

شاکیالسلاح: پرچەك؛ **هەردەم:** هەمودەمان؛ **گازندە:** گلەیی؛ **ژکی:** لەکێ.

مانا بە تێکڕایی:

یاری من، کە تەنیا هەر ئەو دەناسمو هەموو هاوارو هانام هەر دەبەمە بەر ئەو؛ هەموو دەمان بەبێ وچان، بە پرچەکی ـ واتا: بەمژوڵان، بەچاوان، بەبرۆیان، بەروخسار، بەقەدو باڵاو زولفو خاڵان، کە چەکی هەرە بەکارن ـ دێتە کوشتنی مەلا، کە خۆم بم. دەیسا ئەگەر فەرمانڕەواو پەنادەر بۆخۆی ئازارمبدا، من لەلای کێ گلەبکەم؟ شیکایەتم بەرمە بەر کێ؟ هەر خۆی دەبێ دادی من لەخۆی بستێنێ.

٨ جاما ددەستی شاهید ژەنگێ ژدل دشوتن
پیری موغان ژرەندان وەهوەدکر ریوایەت

مانای وشە:

شاهید: یار، گراوی؛ **دشوتن:** دەشوا؛ **رەند:** لەزاراوەی عارفاندا، بە کەسێك دەڵێن کە تێکەڵ بەخوا بووەو جگە لەخوا گوێ بەهیچ شت لەدنیاو قیامەت نادا؛ **ریوایەت:** گێڕانەوەی قسە.

پوختەی مانا:

لە پیری موغان ـ کە نیاز پیری تەریقەتە ـ بیستومە. ئەویش لەوانەوە کە تەواو تێکەڵ بە خوا بونو هیچیان جگە لەخوا لەبیر نیە، وای گێڕاوەتەوە: کە ژەنگی دڵ، تەنیا بەو پیاڵە مەیە دەشۆرێتەوە کە لە دەستی یار وەردەگیرێ.

٩ ئەطواری عیشقو مەستی، ئەسراری بوتپەرستی
تەقریری صەد ریوایەت ناکەت لبۆ کیفایەت

مانای وشە:

ئەطوار: طەوران؛ **طەور:** حاڵەت؛ **تەقریر:** گێڕانەوەو باس کردن؛ **کیفایەت:** بەس؛ **بوت:** بت، نیاز دڵبەرە.

پوختەی مانا:

حاڵاتی ئەوینداریو سەرخۆشیمان بەو ئەوینەو نهێنیەکانی یارپەرستن، بەگێڕانەوەی صەد داستانیش تەواو نابێو بۆ تێگەیاندنی بێ ئاگایان، بەش ناکا.

١٠ لیطمَئِنَّ قَلبی عَینُ الیَقینَ دبەخشت
عَینُ العِیان دڤێتن کافیێ نەن درایەت

مانای وشە:

لِيَطْمَئِـنَّ: تا خـاترجەم بێ؛ **قَلْبی:** دڵم؛ **عَيْنُ‌الْيَقين:** بێ‌گومانیو بڕوای تەواو؛ **عَيْنُ‌الْعَيان:** دیداری بێ‌پەردەو بەئاشکرا؛ **کافی:** بەس؛ **نهن:** نین؛ **درایەت:** زانست.

پوختەی مانا:

لەقورعانا دەفەرموێ: برایم پێغەمبەر گوتی: خـودایا نیشـانمدە چلۆن مردو زیندو دەکەیتەوە. خـوا فـەرموی: بۆچـی باوەڕت نەکردوە کە پێم دەکرێ؟ گوتی: بەڵێ باوەڕم کردوەو دەزانم مردوت پێ زیندو دەکرێتەوە. بەڵام دەمەوێ نیشانمدەی تا دڵم ئاو بخـواتەوەو خـاترجەم بم. خـوا فـەرموی: چوار مەلان، لە بەریەك هەڵوەشـێنەو لەسـەر هەر کێوێك پاژێکیان لێدانیو ئـەوسـا بانگیان کە بەغار بەرەو خۆت دێنەوە.

شاعیر دەگەڵ وەبیرهێنانەوەی ئەم مەبەستە، پێمان دەڵێ: نهێنیەکانی دڵداریو یارپەرسـتن، هەر بەوەندە پێك‌نایە کە بڵێی دەزانم. یان وا ریوایەت کراوەو باوەڕم کردوە. نەخێر خـودا بە ئاشکرا دیتنو دەگەڵ خودا تێکەڵ بونە کە دڵ خـاترجەم دەکاو ئـەم حـاڵەتەش هەر بۆ خـواناسە بەراستەکان دەست ئەدا.

١١ میریو پادشاهی مویەك لنك «مەلایێ»
نادم بـمولکی عالەم یەك‌ذەررە یەك عینایەت

مانای وشە:

مویەك: تاڵێك‌مو؛ لنك: لەکن؛ **عالەم:** هەموشت جگە لەخوا.

پوختەی مانا:

هەمو دنیاو هەرچی خوا دروستی کردوە، لەلای من تۆزکاڵێك لە بەسەر کردنەوەو لاواندنەوەی یار ناهێنێ. میریو خونکاری دنیایی لەکن منی مەلا نرخی تاڵێك‌موی نیەو بە هیچی ناکرم.

قصیدەی بیستەم

«گران ناز»

١ عەرعەر خەراما بـقەددو قامەت
یەك بوسە دامە بـصەد قیامەت

مانای وشە:

خەرام: لارو لەنجە؛ **قەدو قامەت:** بەژن‌و باڵا؛ **بوسە:** ماچ؛ **قیامەت:** رۆژی زیندو بونەوە.

پوختەی مانا:

ئـەو یارە جـوانە ـ کە بەژن‌و باڵای وەك داری عەرعەر، راسـت‌و بی‌گرێیەو لارو لەنجـە دەکا ـ تا ماچێکی دامێ، ئەوەندەی جزیاو ئازاریێ چێشتم کە بارتەقای دەردو ئازاری صـەد رۆژی قیامەت‌و ترس‌و لەرزەکەیەتی.

٢ یەك بوسە بەخشی ئەووەل بـئیحسان
ئاخیر لمن کر جورم‌و غەرامەت

مانای وشە:

ئیحسان: چاکە کردن؛ **جورم:** گوناه؛ **غەرامەت:** تاوان.

مانا بە تێکڕایی:

ماچی دامێ‌و سـەر لە هەوەڵەوەلام وابو هەر چـاکەم دەگەڵ دەکاو هیچـی‌تر. بەڵام دەرکەوت کە زۆرم تاوان بژاردەوەو کەوتمە بەر سزای گوناهکارانەوەو لە ڕێگەی ئـەویندا، بەدوی ئـەوماچـەدا هەزاران تاڵی‌و زەبونیم کێشا.

٣ ژ ژەنگو زەرقێ تادل بشوٚتن
جاما صەدەف بین رەندو کەرامەت

مانای وشە:

زەرق: ریاو مەرایی؛ **بشوٚتن:** بشوات؛ **بین:** بهێنە؛ **رەند:** زوٚرباش؛ **کەرامەت: قەدرو رێز.**

پوختەی مانا:

مەیگێڕ ئەو پیاڵە صەدەفیە پڕلەو مەیەی کە هەم جوان‌و باشەو هەم پیاوی دەباتە پلەی قەدرو حورمەتەوە؛ بێنەو بمان‌دەرێ. تا ژەنگی دڵ‌و نەنگی دوڕوویی‌و منافقی، لە دڵمان بشواتەوە.

٤ ژهەردو چەشمێن تەی مەستو خونریز
نورادو چەشمان کێ‌دی سەلامەت؟

مانای وشە:

چەشم: چاو؛ **تە:** توٚ؛ **خونریز:** خوێن‌ڕێژ؛ **نور:** ڕوٚشنایی؛ **سەلامەت:** دورلە نەخوٚشی.

مانا بە تێکڕایی:

ئەی یار! ئەی روناکایی دو چاوەکانم! کێ هەیە لە دنیادا، لە دەست ئەو دو چاوە مەستو عاشق کوژەی توٚ بە سەلامەتی دەرچێ؟

٥ لدەردو ئێشان پەیکان‌و نێشان
مە ژهەردو چەشمان کفشن عەلامەت

مانای وشە:

دەرد: نەخوٚشی؛ **ئێش:** ژان؛ **پەیکان:** سەرەتیر؛ **نێش:** پێوەدان؛ **کفش:** دیاری، کەشف؛ **عەلامەت:** نیشانە.

پوختەی مانا:

ئەو بەپەیکان پێکانەو ئەو پێوەدانەی کە دوچاوە مەستەکانت توشی منیان کردوە، ئەوەندە کاری‌گەربون، کە لە هەمو گیانی مندا، شوێنیان کردوەو برین‌و جێ پێوەدان نیشانەی کاری چاوی توٚمان بوٚ دیاری دەکا.

٦ ریسوایی عیشقیْ تەنها نە ئەز بوم
کەس دی زەمانان حوب بیْ مەلامەت؟

مانای وشە:

ریسوا: ناو زڕاو؛ **ئەز:** من؛ **حوب:** خۆشەویستی، دڵداری؛ **مەلامەت:** سەرکۆنە.

مانای تێکڕایی:

هەر تەنیا من نەبوم کە لەســەر دڵداری ناوم بزڕێو لۆمەم بکــریْ؛ هیچکەس لەهیچ دەورو زەمانێکدا، دڵداری بیْ سەرکۆنەو لۆمەی نەدیتوە.

٧ دوسەجدە فەرزن فیالحال ببین‌بەر
دەما خویابن ئەو قەددو قامەت

مانای وشە:

سوجدە: سوژدە، بۆ کڕنوش سەر نانەزەوی؛ **فەرز:** هەرە پێویست؛ **فـیالحــال:** دەس‌بەجــیْ؛ **خــویا:** ئاشکرا.

پوختەی مانا:

هەرگا ئەو بەژن‌و باڵایەی یارمان بۆ دەرکەویْو خۆمان لیْ ئـاشکرا بکـا؛ لەسـەرمان فــەرزە دو سەجدەی بۆ بەرین. سەجدەیەك بۆ پەرستنی ئەو کە شیاوی پەرستنە. سەجدەیەك لە شـوکرانەی دیتنی بەژن‌و باڵاکەی.

٨ دا عەیبی ڕەندان نەکی بەبادی
(نُفُوسُ قَوْمٍ بِهٰا تَسامَتْ)

مانای وشە:

دا: وشەیەکە بۆ شیار کردنەوە، دەغیلە؛ **ڕەندان:** ئەو سـەرخـۆشانەی گویْ بەدام‌و دەسـتور نادەن؛ **نەکی:** نەکەی؛ **بەبادی:** بەبادەییْ، بەشـەراب خـواردن، (یان، بەبادا بدەی)؛ **نفـوس:** گیانان؛ **قــەوم:** کۆمەڵ؛ **بِها:** بەوی؛ **تَسامَتْ:** بەرزەوە بو.

پوختەی مانا:

دەغیلە نەکەی عەیب لە ڕەندان بگری کە شەرابی دڵدارانەیان خواردوتەوەو سەرخۆشی ئـەوین‌و

بە لۆمەو لەقەمەوە عەیبو عاریان بەبادا بدەیو بەگوێی خەڵکی رابگەیەنی. چونکە ئەو بادەیەی ئەوان خواردویانەتەوە، گیانی زۆر لە کۆمەڵو پیاو چاکانی پێ بەرز بۆتەوە.

٩ «مەلا» لعمری بی فەیدە بوری
کیشا بزور ئان قەهرو نەدامەت

مانای وشە:

بوری: رابرا؛ **زور:** زیاد؛ **زور:** زۆری؛ **قەهر:** خەمو خەفەت؛ **نەدامەت:** پەشیمانی.

پوختەی مانا:

مەلا! داخی گرانی هەر ئەوەیە کە تەمەنی بێبەهرە رابراو دنیا بەزۆری توشی ئەو هەمو خەمخواردنو پەشیمانی لە کردەوەی رابراوی کردوە.

قصیدەی بیست‌ویەکەم

«ڕەنجی بێوەر»

١ عومرێ ضایع‌بو مەبێ دلبەر عەبەث
وەی تەقێ عومرێ مەبوری بەرعەبەث

مانای وشە:

عومر: تەمەن؛ **ضایع:** خەسار؛ **مە:** ئێمە؛ **عەبەث:** فیڕۆ؛ **وەی:** هەی مغابن؛ **تەقی:** لەو؛ **بوری:** رابرد؛ **بەر:** سەر.

پوختەی مانا:

تەمەنمان بەبێ‌یار، بە خەسار چوە. داخم بۆئەو ژیانەمان‌کە بەفیڕۆمان‌دا.

«خەییام» ئەم مەبەستەی لە چوارخشتەکیەکدا هێناوەو دەڵێ:

حەیفم لەدڵێ دێ کە بەبێ سوتمانە   دڵـداری تیـا نەکردوە هێلانە
هەر رۆژێ کەبێ دڵبەرو بێ دڵداری   بێ نرخـە، پڕو پـوچە، زیانی ژیانە

٢ دل ئەمانەت‌دا بەنائەهلان نەدی
لێ بنائەهلان مەدا گەوهەر عەبەث

مانای وشە:

دا: ها، وشەی خەبەردار کردنە؛ **نائەهل:** نابابەت؛ **لێ:** بەڵام.

پوختەی مانا:

هەرگیز نەکەی دڵی‌خۆت، بدەیە ســەر پێ‌نەزان‌و نەگونجـاوان. جـا کە پەندی تۆئــەدەم، لە

عیبرەتێکەوە یە کە خۆم گرتومە. من گەوهەری عومرم دابەوانەی کە شیاوی نەبون.

٣ دا دسەیرا عیشق بێدلبەر نەچی
لێ دبت سەیرا تەبی دلبەر عەبەث

مانای وشە:

سەیر: رۆیشتن؛ **عیشق:** ئەوین؛ **لێدبت:** لێدەبێتە.

پوختەی مانا:

دەخیلە بەبێ دڵبەر بەرێگای عیشقیدا مە بەرێبوار. چونکە رێبواری بێ دڵبەر، رۆیشتنەکەی بەفیڕۆ دەڕوات. واتا کەسێك کە بەبێ پیری شارەزا، لای وابێ بە خودا دەگا، هەرچی دەیکا بەهرەی بۆ نادات‌و بەئاوات ناگات.

٤ پور دپەی وەصلێ مە سەعیو جەهدەدا
جەهدە ئو سەعیا مەهاتن دەر عەبەث

مانای وشە:

پور: زۆر؛ **دپەی:** لەشوێن؛ **وەصل:** پێك گەیشتن؛ **سەعی:** کۆشش؛ **جەهدە:** تەقالا؛ **هاتن‌دەر:** دەرچون.

پوختەی مانا:

ئێمە بۆ گەیشتن بەیار، زۆرمان کۆشش کرد. هەموی بە فیڕۆ چو، هیچمان بۆنەکرا.

٥ ئاە وی‌کوشتم بدەربا خەنجەرێ
ما دمیلاکێ درەت خەنجەر عەبەث؟

مانای وشە:

وی‌کوشتم: ئەو کوشتمی؛ **دەرب:** زەبر؛ **ما:** چۆن؟، کەی؟؛ **میلاك:** جەرگ‌و هەناو؛ **درەت:** دەروا.

پوختەی مانا:

من کە وتم کۆششم بەفیڕۆ چو، راست نیە. ئاخو داخمە لە ئێشی ئەو زەبری خەنجەرەی، کە یار دەجەرگ‌و هەناوانی گێراوم. مەگەر ئەو خەنجەر لێدانە، کەم کارێکە کە من لە دەستی یار پێم گەیشتوە؟ دیارە کارەکەم بێبەهرە نەبوە.

٦ دل ژدەریا کاشوان بو پارەپار
گۆی دمەیدانێ دبت صەد کەر عەبەث؟

مانای وشە:

کاشو: شەق، گۆچانی گەمەی گۆیێن؛ **پارەپار**: لەت بەلەت؛ **کەر**: کەرت، لەت.

پوختەی مانا:

دڵم وەک گۆ، لە مەیداندا بە زەبری شەق‌و گۆچانی دڵبەر، لەت‌و پەت بوە. جا چۆن دڵ بە خۆڕایی دەبێتە صەد پارچە؟ دیارە یار بەزەی بە دڵما هاتوە. بۆیە بەرکاشۆی داوەو لەت‌و کوتی کردوەو ئەو صەد پارچە بونەی دڵم، بە خۆڕایی نەبوە.

٧ مەهدەرا وێ سوختەئێ ئیرۆ بکن
ئەز دبێژم نابت ئەڤ مەهدەر عەبەث

مانای وشە:

مەهدەر: تکا؛ **سوختە**: تازە فەقێلە، (یان، سوتاو)؛ **ئیرۆ**: ئەمڕۆ؛ **ئەز**: من؛ **نابت**: نابێت؛ **ئەڤ**: ئەو.

پوختەی مانا:

وەرن ئەی خێرەومەندان، ئەمڕۆکۆ بینەوە بۆتکاکردن دەربارەی منی سوتاوی ئەوین‌و تازە شاگردی ڕێگەی یارناسین. من دەڵێم تکای ئێوە بە فیڕۆ ناچێ‌و یار بەزەی پێمدا دێت.

٨ کفشە مەعنا کی ل لەوحی سیم دی
نوقطەیی میسک‌و خەتی عەمبەر عەبەث

مانای وشە:

کفش: دیار، کەشف؛ **مەعنا**: واتە؛ **لەوح**: تەتەڵە؛ **سیم**: زیو؛ **نوقطە**: خاڵ؛ **میسک‌و عەمبەر**: دو بون‌خۆشی ڕەنگ ڕەشن.

پوختەی مانا:

مەڵێن تکا بێ بەهرەیە بۆتۆ، کە بەخت ڕەشیت‌و یار وەك زیوی بێ خەوشە. کێ دەتوانێ بڵێ لەسەر تەتەڵەی زیوین خاڵ‌و خەتی ڕەش، خەسار بوە. بەڵکو جوانتری دەکا. یار کە پاك‌و بێ‌خەوشە، ئەگەر منێکی بەخت‌ڕەش، وەك ڕەشایی خەت‌و خاڵی عەنبەرین‌و میسك ئاسایی،

لەلای خۆی جێبکاتەوە چی‌تیایە؟...

یاخۆ: ئەگەر خاڵی وەك میسك بچێتە سـەر خـەتی عەمبەر، دەبێتە غەمبەرو ئـەوسـا غەمم لادەچێ.

٩ دا «مەلا» هشیار بی لێ پور کەسان
سینە پور لێدانە سەنگو بەر عەبەث

مانای وشە:

دا: ها، دەغیلە؛ **لێ:** بەڵام، (یان، لەو)؛ **پورکەسان:** زۆر کەس؛ **سینە:** سینگو بەر؛ **سـەنگ:** بەرد؛ **بەر:** بەرد.

پوختەی مانا:

هۆی مەلا! دەغیلە وشـیاری خـۆت بە، لات وانەبێ کۆششـت بەفیرۆ ناچـێ. زۆر کەس زۆریان لەورێگـەدا، بەرد لەسـنگی خـۆیان داوەو هیچیان بۆ بەهیچ نەکراوە. پیاو دەبێ تەنیا چـاوی لە بەزەی خوابێو نابێ لای وابێ بەسەرمایەی کۆشش پێدەگا.

قصیدەی بیست‌ودوهەم

«یاربینە»

١ نامی عەنبەر شکەنی بێت ژعەنبەر مەکە بەحث
بل ژوی سلسلە ئو زولفی موعەنبەر مەکە بەحث

مانای وشە:

نام: ناو؛ شکەن: شکێن؛ بەحث: دوان؛ بل: بەغەیرەز، بێجگە؛ سلسلە: زنجیر؛ موعەنبەر: عەنبەراوی.

پوختەی مانا:

تاکەزی‌و پرچـی بەزنجیرەی عەنبەراوی یار، لە خـەیاڵ دایە. یان، لەبەرچـاوە. بەراسـتی بازاری عەنبەری لەبرەو خستوە. جگە لەو نابێ باس بکرێ، عەنبەر دەبێ خۆی ون‌کا لە شەرمان.

٢ ڤەکە لێڤێ‌و ژنیڤێ بـوەرین قەندو نەبات
ژلەبی لەعلی شەکەر بیژو ژشەککەر مەکە بەحث

مانای وشە:

ڤەکە: بکەرەوە؛ نیڤ: نێوان؛ بـوەرین: داوەرێنە؛ شەکەربێژ: شەکردابێژ، (یان، وتەشەکر).

پوختەی مانا:

بزەیەکت بێتە سەر لێوان‌و لێوت لێك بکـەوەو قـەندو نەبات، لەلێوی شـەکر دابێژ، (یان، شـەکر بێژت) داوەرێنە ئەم‌ناوەوەو، هەرگیز باسی شەکری دەسکردی بنیادەم مەکە. چونکە ئـەو بەرانبەر بە شەکری لێوی تۆ‌ـکە بەرەنگی لەعلی ئاڵە ـ نەك هەر بێ‌تامە تاڵیشە.

٣ ب سەر ئەنگوشتی عەقیقی بدە فینجانا رەحیق
ئابی حەیوانی تەچین ناڤێ ژکەوثەر مەکە بەحث

مانای وشە:
ئەنگوشت: قامك، تلی؛ **عەقیق:** گەوهەرێکی رەنگ ئاڵە؛ **رەحیق:** مەی؛ **ئابی حەیوان:** ئاوی حەیاتی؛ **چین:** وڵاتێکە؛ **کەوثەر:** سەرچاوەیەکە لە بەهەشت.

پوختەی مانا:
یارە جوانەکەم! تۆ بەو قامکە یاقیقییەت، فینجانی مەی ببەخشی بە هەرکەس؛ ئیتر ئاوی حەیاتت داوەتیو پێویستناکا وەك ئەسکەندەر بەشوێنیدا هەتا وڵاتی چین بڕواو دەستیشی نەکەوێ. نەك هەر ئەوەندە بگرە نابێ لە بەرانبەر ئەو فینجانە مەیەی تۆدا باسی ئاوی کەوثەری بەهەشتیش بکرێت.

٤ زەریئێن شەهلەو دوڕدانەبین شاهیدی بەزم
ژگەنم رەنگو سیەچەردەو ئەسمەر مەکە بەحث

مانای وشە:
زەری: سەوزە رەنگ، سپی پێستی ئامالْ زەرد؛ **شەهلا:** چاوکالْ؛ **شاهید:** دڵبەر؛ **شاهید:** حازر.

پوختەی مانا:
من کە دەڵێم تازولفو لێوو پەنجەی فینجان لەسەری تۆهەبێ، نابێ باسی عەنبەرو قەندو ئاوی حەیاتو کەوسەر بکرێ. وەك ئەوەیە کە لە کۆڕێکی بەزمو ئاهەنگدا، جوانچاکی وەك دەنکە دوڕو چاوکالْ بەزم گێڕبنو کچانی رەش پێستو گەنم رەنگو رەش تاڵەش، خۆ بنوێنن کە هیچ نمودیان نابیو ناشێ باسیان بکرێ.

٥ دێ بیشارەت بئیشارەت ژنەیێ بێتە سیماع
تو ژنایێ دسەمایێ بکە باوەر مەکە بەحث

مانای وشە:
بیشارەت: مزگین؛ **نەی:** بلوێر؛ **سیماع:** شنەفتن؛ **سەما:** هەڵپەڕکێ.

پوختەی مانا:
مژدەی گەیشتن بەمراد، گەرەکە لەگەروی بلوێرەوە بەرگوێ بکەوێ. تۆ لەکۆڕی سەماو بەزمدا،

به لۆرینەوەی بلوێر باوەڕبکە کە دل دەزرینگێنێتە وەو، لەباس‌و خواس وازبێنە.

هەروەك مەولەوی لە سەرەتای مەثنەویدا فەرمویە:

گوێ لەبلوێر بگرە بیری لیّ‌کەوە   شیوەنی دەردی جودایی لای ئەوە

٦ وی نیهالی بدەر ئاغوش‌و بدی جانی شیرین
شاخی عومری ب‌خوە بەرژیّ‌و ژقەیسەر مەکە بەحث

مانای وشە:

نیهال: نەمام؛ **ئاغوش:** هامێز؛ **شاخ:** لك؛ **ژیّ:** لەو.

پوختەی مانا:

ئەو نەمامە دەباوەش بگری‌و گیانی شیرینی لە ڕێگەدا بدەی‌و لە هەمو درێژایی تەمەن‌دا، لکێك لەو نەمامە بۆخۆت تەرخان کەی؛ ئیتر ناشیّ لەبەرانبەرتا ناوی قەیسەر بگوترێ. چونکە تۆی کە بەو بەهرەیە بگەی لە هەمو قەیسەران بەختەوەرتری.

٧ ئایەتیّ حوسنیّ موفەصصەل کە ژکەششافی جەمال
علمی عیشقیّ بکە تەفسیرو ژدەفتەر مەکە بەحث

مانای وشە:

ئایەت: پاژێك لە سورەتی قورعان؛ **ئایەت:** نیشانە؛ **حوسن:** جوانی؛ **موفەصصەل:** شی‌کراوە؛ **کەششاف:** دۆزەرەوە؛ **کەششاف:** تەفسیرێکی قورعانە؛ **تەفسیر:** راوە؛ **دەفتەر:** کتێب، پەڕاو.

پوختەی مانا:

کاکی ئەوینداری خودا! تۆ بۆ روشن کردنەوەی جوانی خودا کارێکت بە دەفتەرو کتێب‌و تەفسیران نیە. تۆ کە جوانی خودات دیت، خۆت دەتوانی زانستی ئەوین شی کەیەوەو لە هەمو تەفسیران باشتری بەخەڵك تیّ بگەیەنی.

٨ رازی دەهریّ ژسوپیهریّ تو نزانی ب‌جەدەل
حیکمەتی داوەرە تو ژحیکمەتی داوەر مەکە بەحث

مانای شە:

راز: نهێنی؛ **دەهر:** زەمانە؛ **سوپیهر:** عاسمان؛ **جەدەل:** دمەقاڵە؛ **حیکمەت:** زانستی‌هێژا؛ **داوەر:** ناوی‌خوایە.

پوختەی مانا:

بە دەمەقـاڵەو کتێب خـوێندنەوەو روانینە عاســمان، نهێنی‌یە گرینگــەکانی زەمانە، رون نابنەوە. حیکمەتی خودا ئەوەنیە کە مەمانان پەی پیێ بەرین. توّ لەباسی حیکمەتی خودا گەڕێ.

٩ **ئابی حەیوان تە دڤێتن توببە هەمرەهی خوضر**
جامی جەم بین‌و ژداراو سکەندەر مەکە بەحث

مانای وشە:

ئابی حەیوان: ئاوی حەیاتیێ؛ **دڤێتن:** دەویێ؛ **هەمرەه** : هاوڕێ؛ **خوضر:** سەوز؛ **خوضر:** ناوی یەکێك لە پیاوانی خودایە کە دەڵێن ئـاوی حـەیاتی خـواردوّتەوەو هەرگیز نامریێو هەر بە سـەوزی واتا، بە لاوەتی دەمێنێتەوە؛ **جامی جەم:** ناوی ئاوێنەیەکە لە ئەفسانەدا، کە جەمشید تێی راونیوەو هەمو شتێکی تێدا دیوە؛ **دارا:** خونکاری ئێران بوەو لە ساڵی (٣٣٣ بەر لەمیلاد) لە بەر ئەسکەندەری خونکاری یوّنان بەزیوە.

پوختەی مانا:

توّ دەتەویێ ئاوی ژیانی هەمیشەییت دەس‌کەویێ کە گەیشتن بەخودایە. دەبیێ پیرێکی دەستگیری خدر ئاسایی بکەیە هاوریێو ریێنیشاندەر. ئەوسا جامی جەمت دێتەبەر چـاو؛ هەموشـتێك دەبینی. ئەگینا باس لە ئەسکەندەرو داراو چیروّکی کوّن، هیچ بەهرەت بوّنادات.

١٠ **ژئەزەل عاقیبەتی کار کو مەعلوم نەبت**
جامی مەی نوش‌و ژتەقدیری موقەددەر مەکە بەحث

مانای وشە:

ئەزەل: هەرمزو؛ **عاقیبەت:** بنەتا، دوایی؛ **تەقدیر:** لێکدانەوە؛ **موقەددەر:** ویستی‌خودا.

پوختەی مانا:

هەر لەروّژی بناوانەوە، کە تیێ نەگەیەنراوین دواییمان بەچی دەگاو چارەنوسـمان چیە؛ چـاكوایە پیاڵەی بادەی ئەوین بخوێنەوەو سـەرخـوّشی ئـەوین بین‌و لەوە نەکوّڵینەوە کەیار چـی بڕیار داوە بوّمان. هەرچی خوّی‌داناوە دەبیێ پێی شادو شوکور بین.

١١ **دلێ یاریێمە نەبو نەرم بـصەد ئابی گری**
ژدلی دلبەری ماوو بەری مەڕمەڕ مەکە بەحث

مانای وشە:

گری: گریان؛ **بەر:** بەرد.

پوختەی مانا:

دڵی یارەکەمان، بە فرمێسکی زۆری صەدجار گریان نەرم نەبو. تۆ ناشێ دڵی رەقی یاری ئێمە، دەگەڵ رەقایی بەردی مەڕمەڕدا ـ کە زۆر سەختە ـ بەراوردبکەی‌و لێی بدوێی.

١٢ **تیر صەد تێنە جگەر سینە لبەر مایە چەپەر**
ژدڵ‌و جەرگی‌کوڵ‌و سینەیی کەرکەر مەکە بەحث

مانای وشە:

تێنە: دێن؛ **جگەر:** جەرگ؛ **سینە:** سینگ؛ **چەپەر:** سەنگەر؛ **کوڵ:** بریندار؛ **کەرکەر:** لەت‌لەت.

پوختەی مانا:

لەسەر کۆنەو لەمژۆڵەکانی یارەوە بەصەد صەد تیر، بەرەو جەرگم دێن. تەنیا سەنگەرو مەتاڵم سنگی بێ‌تین‌و تاومە. دەسا ئیتر خۆت دەزانی برینی جەرگ‌و دڵی‌بریندارو سینگی لەت‌لەت کراوم هەرباسی ناکرێ کە چۆنن.

١٣ **شیری ئەلماسی کشینت تو ژلامیع دەخەبەر**
ڤەکرت حوققەیی یاقوت ژگەوهەر مەکە بەحث

مانای وشە:

لامیع: بروسکە دەر؛ **لامیع:** تروسکەی هەور؛ **ڤەکرت:** بکرێتەوە.

پوختەی مانا:

لەکاتێکا کەیار قامکی سپی‌و تروسکەداری بۆ سەرکۆنەی ئەویندار، رادەدێرێ، تۆ لات‌وایە، بروسکەی هەور دیاری داوە. ئەگەر لێو بیزێوی‌و ددانی بەرچاو کەوێ ـ کەدەمی وەك قوتوی لەیاقوتە ـ ناشێ تۆ باسی گەوهەر بکەی. چونکە گەوهەر لەبەرانبەر دەم‌و ددانی یاردا، هیچ برەوێکی‌نیە.

١٤ **ژشەفەق زوهرە خویابت توبنێ پەروینان**
جەبهەتی ئەو بنومێت تو ژمەهو خاوەر مەکە بەحث

مانای وشه:

شەفەق: کەنارەی سوری عاسمان لەئێوارەدا؛ **خویا:** ئاشکرا؛ **بنیّ:** برِوانە؛ **پەروین:** ئەستێرەی پێرو؛ **جەبهەت:** توێڵ؛ **بـنومێت:** بنوێنیّ؛ **مەه:** مانگ؛ **خاوەر:** رۆژهەڵات.

پوختەی مانا:

لەلاجانگی یار ـ کە سپیەو نزیك شەوی پرچەو تیشکی سوری رومەتی داوەتەوەو ئەو لاجانگە ـ لە زوهرە جوانترە ـ دیاری بدات، تۆ چۆن دەبیّ برِوانیە جوانی ئەستێرەی پیرۆ؟ هەنیەی یار خۆی بنوێنیّ، کیّ‌ڕای دەکەویّ باسی خۆرو خۆر هەڵاتو مانگ بکات؟

١٥ لروی یاریّ دو مەهنەو مەقران‌دینە دمەست
تو ژسەیرا قەمەری طالعو ئەختەر مەکە بەحث

مانای وشه:

نەو: نویّ؛ **قران:** نزیکی؛ **قەمەر:** مانگ؛ **طالع:** هەڵاتو؛ **ئەختەر:** ئەستێرە، شیاوی باسە ابراهیم پێغەمبەر، ئەستێرەو مانگو رۆژی دیوە. لای وابوە خودای ئەون. کە دیتونی ئاوادەبن؛ گوتویە ئاوا بوم خۆش ناویّو داهێنەریان خودای منە.

پوختەی مانا:

تۆ چیتە باس لە هەڵاتنی مانگو ئەستێران دەکەی‌و بە بەڵگەیان دادەنێی؟ وەرە سەیری من کە. من دومانگی تازەهەڵاتوی یەکشەوە مەستو سیوەنگیم لەنزیك یەکەوە لەروی یاردا دیوە کەئاوا بونیان بوّنیەو گومانم نەماوە کە یار شیاوی پەرستنەو کارم بەباسی مانگو ئەستێرە نەداوە.

ئەستێرەناسان دەڵێن: ئەگەر دوئەستێرەی بەودمڵێك نزیك بن، دنیا بەختەوەر دەبیّ. مەلا دەڵیّ نەك دوئەستێرە، من دومانگم لە نزیك یەکەوە دیوە کە مایەی ئەو پەڕی بەختیاریمە.

١٦ پور ژدیمو خەتو خالان تەخەبەر دایە «مەلا»
نەظەری وەر بدە بەژنیّ ژموفەسسەر مەکە بەحث

مانای وشه:

دیم: روخسار؛ **وەر:** وەرە؛ **بەژن:** قەدو باڵا؛ **موفەسسەر:** راوەکراو.

پوختەی مانا:

هۆ مەلا! تۆ زۆر بەتەواوی دەربارەی پەسنی روخسارو خەتو خاڵی‌یار دواوی. دەوەرە چاوێکیش

لەو بەژن‌و باڵاشەنگ‌و چەلەنگە بکەو ئیتر ئـەوپەڕی شـیرینکاری خـودات بۆ دەردەکەوێ‌و نیازت بەوە نامێنێ کە دەربارەی داهێنانی بێ‌وێنەی خودا مانای کتێبانت بۆ لێکدەنەوە.

قصیدەی بیست‌وسێهەم

بازاری جیهان

۱ تو سەحەرگە بەتەماشا وەرە بازاری حُدوث
لیٚتە بیٚفائیدە ئازار نەدەت خاری حُدوث

۲ دا ژدل غونچە لەبەك نازكو تەردانە بژیری
ب تەبەسسوم بتەرا بیٚتە ژگولزاری حُدوث

مانای وشە:

حُدوث: پەیدابون، فەیلەسوفان بەدنیا دەڵێن حُدوث، چونکە خوٚی نەبوەو خوا سازی‌داوە؛ **حُـدوث:** روداو؛ **حدوث:** کارەسات؛ **لیٚ:** بەڵام؛ **خار:** درٚك؛ **دانە:** تاقانە، بیٚوێنە؛ **بتەرا:** دەگەڵتو؛ **تەبەسسوم:** بزە.

پوختەی مانای ئەودو بەیتە:

لە دەمی بەربەیانێکدا، وەرە بازاری دنیا بوٚ تماشایە. بەڵام هوٚشت هەبیٚ، بیٚبەهرە ئازارت نەدا درٚکی. هەتا بتوانی بەدڵی خوٚت یەکێکی جوانی بیٚوێنەی تەرٚو ناسك ـ کە لێوی خونچە ئاسا تەنگ‌و رەنگ ئاڵە ـ لەگەڵتا بیٚولە گوڵزارا بەرەو رویتوٚ بزەی بیٚتیٚ.

۳ صەد گریهمن ددلن لەو کو چەپو راست دکر
شاهی حوسنی قیدەمیٚ زولفی گریهداری حدوث

مانای وشە:

لەو: لەبەرئەوە؛ **حوسن:** جوانی؛ **قیدەم:** هەرهەبو، بەرانبەری پەیداکراو.

پوختەی مانا:

لەوساوە کە پادشای جوانی خودایی ـ کە ئـەو جـوانیە هەر هەبوەو پێشـینەی نیە ـ زولفـی یارمی بەلای راستو چـەپدا خسـتوەو هەریەك لەو کەزیانە، هەزار چینو گرێی تیٚکەوتوە؛ منی هەژار بەصەد جیٚ دڵپڕلە گرێمو هاوارمە لەدەست زەمانەو بەو حاڵەش هەر شادو رازیم.

٤ بل ژسولتانی قیدەم من بتو ئیقرار نەهن
گەر لکا بامە نهەن متقەبو بزماری حدوث

مانای وشە:

بل: بەجگە؛ **سـولتان:** دەسـتەڵات دار؛ **تو:** هیچ؛ **کاب:** گوێزنگ؛ **نەهن:** نین؛ **نهـەن:** دانێن؛ **متقـەب:** مەتکەو، ئامرازی کون کردن.

پوختەی مانا:

من کە دڵم داوە بەو جوانیەی یارو صەتان گرێم کەوتوٚتە دڵ لە دیتنی زولفـی چینچینو پڕگرێی؛ هەربوٚیەیە کە بەجـوانی خـوای دەزانمو لام وایە بەرلە پەیدابونی دنیا، هەر بوەو گوٚرانی بەسـەردا نایە. ئەینا هەرگیز جگە لەخـوا، دڵم نادەم بەهیچ شـتێك کە رودەداو پەیدا دەبیٚ. تەنانەت ئـەگەر گوێزنگم بەمەتکەو کون کون بکەنو بزماریشـی لیٚ داکوتن؛ دڵداری خـوامو هیچـیتر. جـوانی خودا لەروی سەلمادا دەبینم.

٥ دل ددەریایی قیدەم قافە بثابت قەدەمی
گەرچی دایم لسەریٚ فەرقەمە مینشاری حُدوث

مانای وشە:

قیدەم: هەربو؛ **قـــەدەم:** پا؛ **قـــاف:** دەیانگـــوت چیایەکە دەوری دنیای داوە وبنی لەدەریادایە؛ **فـــەرق:** تەپڵەسەر؛ **مینشار:** هەڕە، مشار.

پوختەی مانا:

دڵم لەدەریای ئەوینی ئەو جوانیە خودا نوێنەدا، وەك کێوی قاف خوٚی داکوتاوەو پیٚ داگرە. ئەگەر بێتو بەمشاری کارەساتو روداوەکانی سەر دنیا ـ کە لام هیچە ـ تەپڵە سەریشم شـەق بکـەن؛ نە دەلەرزم، نە لە ئەوین دەس هەڵدەگرم.

٦ بەڵکو دیوار بگوٚهبن بخودیٚ کی بخودیٚ
ب تورەنگی نەکری ئەشکەرە ئەسراری حُدوث

مانای وشە:

بەڵکو: بەشکەم؛ **خودێ:** خودا؛ **ئەشکەرە:** ئاشکرا.

پوختەی مانا:

مەلا! زۆرت پێ لێ هەڵێناوە. نەکەی بۆخاتری خودا، بۆ خـاتری خـودا؛ بەهیچ باراندا نهێنیەکانی رویداوەو نهێنیەکانی دنیایە، ئاشکرا کەی. تەقـائەوە دیوار خـاوەن گویٚ بیٚو لیٚنەزانان قسـەی دڵت لیٚبیبیسن.

٧ **لەمعەیەك گەر ژکەناری قیدەمیٚ پورتەوی دەت**
دیٚ ژبەر ویٚ سەعەتی مەحوبن ئەنواری حُدوث

مانای وشە:

لەمعە: تروسکە؛ **پورتەو:** تیشك؛ **سەعەت:** دەم، کەمترین وەخت، سەعات؛ **مەحو بون:** لەبەین چـون؛ **ئەنوار:** رۆشناکیان.

پوختەی مانا:

ئەو دڵدارەی گەیشـتۆتە بارەگای یار؛ نابیٚ بەهیچ جـۆر ئـەوی لە یاری دەزانیٚ، نەك لایخـەڵك، بگرە لای خۆشی بیدرکێنیٚ. چـونکە تەنانەتی ئـەگەر هەر تەنیا تروسکــەیەکیش لە خــەرمانەی تیشکی جوانی یاری ئەزەلی ـ کە خوایە ـ بداتە سەر ئـەم دنیایە، هەرچـەند تیشــكو رۆشــناکی لەدنیایە. لەتاوی ئەو، دەستەو لەجیٚ لەناو دەچن.

٨ **وی بـصەد پەنجەرەیان دایە شوعاعا قیدەمیٚ**
گونبەدی عیشقیٚ لەسەر کورسییی دەوواری حُدوث

مانای وشە:

وی: ئەو؛ **شوعاع:** تیشك؛ **دەووار:** خولخولە، زۆر بەسوڕانەوە.

پوختەی مانا:

ئەو نهێنیەی کە من دەڵێم نابیٚ وناشیٚ بیدرکێنمو خەڵکی لیٚ ئاگادار بکەم؛ نهێنی لە نێوان خـوداو دڵدارەکانی خودایە کە بریەتین لە: ئەولیا واتا بەفەرمودەی سەعدی:

بولبول دەوەرە فێری ئەوینبە لە پەپولان   نوزەت نەیە باش هەڵبکروزیتو بسوزیت

نەك لام وابیٚ کە تیشکی هەمیشــە بویی (ئــەزەلیەت) خــودا، بەرپیوارو نادیارە، نەخێر، ئــەو

ڕۆشناکیه له صەتان ڕۆچنەو دەلاقەوە لەم گونبەزە خولخولەو سەر لێ سوڕماوەی دنیای نەهەتا سەری داوەو بە هەزار جۆر دێتە بەرچاو. بڕوانیە گیاندار یان بێگیان، هەرچی ئافەریدە هەیە، نیشاندەری ئەو تیشکەیە... تەنانەت جوانی دڵبەران، زۆر بە ئاشکرا، ئەو جوانی خودایی‌یە پیشان ئەدات.

٩ تو حُدوثێ وەمەبین قەنج نەظەرکی جارەك
ل ئەساسی قیدەمێ دانی‌یە دیواری حُدوث

مانای وشه:

وە: ئاوا؛ **قەنج:** باش؛ **نەظەر:** ڕوانین، تماشا؛ **ئەساس:** هیم؛ **دانی‌یە:** داندراوە، داینراوە.

١٠ هەڕە ئەصلێ خوەو تەرتیبی قیاسی ژێکە
گەر نزانی چیە یەكجار بەری داری حُدوث

مانای وشە:

هەڕە: بچۆ؛ **تەرتیبی قیاسی:** بە بەراورد کردن هەرشتە لەشوێن خۆ دانان.

پوختەی مانای هەردوك بەیت:

تۆ ناشێ هەروا بەسەرچڵی بڕوانی‌و بیر نەکەیتەوە. ئەگەر باش هەر لەم دنیایەو چی‌تێدایە بە زیتی‌و وردی بڕوانی، باشت بۆ ڕون دەبێتەوە، کە هیمی دنیاو ڕوداوەکانی کە ڕودەدا لەسەر خواستی خودای، هەربوەو هەر دەبێ، دامەزراوەو خۆبەخۆ پەیدا نەبوگە. جا ئەگەر هەتا سەرچاوە پێدا بچی‌و بەراوەردێکی ورد بکەیتو بەباشی هەر شتەی هەیە بەریەوە سەر بنچینەکەی ئەوسا بۆت ڕون دەبێتەوە بەری داری دنیای فانی لەچی‌و لە کوێوە هاتوەو سەرەتای بە چیەوە بەندە.

١١ ئاتەشێ عیشقێ شبێ زێڕ وجودێ حەل کەت
هەیە مومکین نەفرت زەیبەقی فەڕراری حُدوث

مانای وشە:

ئاتەش: ئاگر؛ **حەل:** توانەوە؛ **شبێ:** وەك؛ **زەیبەق:** جیوە؛ **فەڕرار:** زۆر بزۆزو دانەسەکناو.

پوختەی مانا:

هەروەك چۆن زێڕ لە بۆتەدا، لەسەر ئاگر دەتوێتەوە؛ ئێمەش بەتینی ئەوینی یاری خۆمان

تواوینەوەو خشتو خاڵی خۆشەویستی دنیایی‌مان ـ کە وەك جیوە بۆ هیچ کەسـێ ئـۆقرە ناگریۆ لەناو دەستاندا رادەکا ـ لەکوڵ کەوت. دیارە تینی ئـاگرێکی زێڕی پێ بتاوێتەوە، جیوە هەر خـۆی لەبەر ناگرێ.

«نالی دەربارەی دەس لەدنیا بەردان، بۆ دڵبەرەکەی فەرمویە:

بۆتۆ کە بیکرو تازەو وەکو حۆری جەننەتی   قەیدی چی‌یە عەجوزەیی دنیا بدەم تەڵاق؟

١٢ الله الله کو دعومرێ خوە توجارەك نەبهی
چصەدا تێتە ژوی گونبەدێ دەوواری حُدوث

١٣ تو ژبەر پەردەیی وەهمێ وەرە دەر تا ببهی
چنەوا تێتە بـصەد نەغمە ژ ئەو تاری حُدوث

مانای وشە:

تو جارێك: هیچ جاران؛ **نەبهی:** نەبیسی، نەت‌بیست؛ **وەهم:** خـەیاڵی پوچ؛ **نەوا:** ئـاواز؛ **نەغمە:** هەوای موزیك؛ **وەتەر:** ژێ تارو کەمانو کەمانچە؛ **الله الله:** وشەی سەیر مانە واتا؛ زۆر سەیرە.

پوختەی مانای هەردوك بەیت:

کابرای بێخەبەر لە دەردی دڵی ئەویندارانی جـوانی خـودایی! زۆر پێم ســەیرە، کە لەبەر ســوڕ خـواردنت، لەناو ئـەم گونبەزە ســوڕدەرەدا ـ کە دنیایەو هیچ مانو بەقــای بۆنیە، وا کەوتویە ناو گێژی خەیاڵاتەوە، گوێچکەی دڵت کپو کەڕەو هیچی بەکەڵك نابیســی. وەرەدەر لەناو خـەیاڵات، ببیسە چەند هەواو دەنگی هەمە جوڕ. کە حیکایەت لە گەورەیی‌و جوانی بێوێنەی یار دەکا، لە ژێ کەمانچـەی دنیایە دێتە بەر گوێ. من دەیبیســم تۆ نایبیســی. بەراســتی زۆرم بەزەیی بەتۆدا دیۆ سەیرماوم.

١٤ حالو موستەقبەلو ماضی دخوەدا تێك یەکن
صوبح مەوجودە بعەینی خوە دئیقاری حُدوث

مانای وشە:

حال: ئێستە؛ **موستەقبەل:** ئـایندە؛ **ماضـی:** رابردو؛ **تێك:** تێکـڕا؛ **عەینی خــوە:** بێ زیادو کەم، تەواو ڕزبەڕز.

پوختەی مانا:

لەو شـوێنەدا کە ئێمەی دڵدار گەیوینێ، ئـایندەو رابردەو ئێســتای تیا نەماوە. بەرەبەیانو ئێوارەو

درەنگو زو، لە بەرچاوی لەدڵداری بێ ئـاگایان هەیە. لای ئێمە بەیانو ئێوار، هەر یەکێکـەو لەبارەگای یار، حیسابی کاتو ساتو بەیانو ئێوارێك نیە. پێغەمبەری خوا فەرمویە: «لەکن خودا، بەیانیو ئێوارە نیە» وادیارە مەلا ئیشارەی بەو فەرمودەیە کردوە.

١٥ راستو چەپ گاڤو سەعەت هەر لمە ئەوداتینت
ذوالفقاری قیدەمێ حەیدەری کەرراری حُدوث

مانای وشە:

گاڤ: کات؛ **سەعەت:** دەم؛ **ذوالفقار:** شیرە دو دوخـەکەی بەناوبانگــی ئیمام عەلی؛ **حــەیدەر:** شــێر؛ **کەررار:** ئەوی زۆر بادەداتەوە سەر دوژمن. چەرخی؛ **حەیدەری کەررار:** نازناوی ئیمام عەلی بوە.

پوختەی مانا:

ئەوانەی تانەی نەزانی لەچاوی دڵیان پەڕیوەو بەرەو خـودا ســەر دەکەون؛ قسـەکانیان دوتوٚمەنو یەکترناگرن. بە دەردی سەعدی گوتەنی: گا یەکجار باڵا نشینم. گاپشتی پای خـوٚم نابینم. دەمێك لە گەشەی سەرخـوٚشی بەبەختی خـوٚیان دەنازن. کاریان بەدنیاو قیامەتو بەهەشـتو دوٚزەقیش نیە. لە هەموشـــت باڵاترن. دەمێك دێنەرێکـی هەردیو دەردی دڵیان لەزەمانە دەس پێدەکا؛ هەژارانە دەیکەن بەنوزەو کروزەو خوٚ بە گوناهبار دەزانن‌و دەترسن نازیان بشێوێ.

جا کە مەلا لە شیعرەکانی پێشویدا، دەگەڵ سەرچاوە تێکـەڵەو لە نهێنی تایبەتی شـارەزا بوەو زێڕی قاڵەو جیوەی دنیای لەلابایە. لەم بەیتانەی ئایندەدا جـوریتر خـوٚ نیشـان دەداو بەئـاخەوە پێمان دەڵێ:

هەروەك چوٚن ئیمامی عەلی بەشـیرەکەی دەکەوتە جـەسـتەی دوژمنان؛ دنیاش لەراســتو چوٚپەوە ئاوا دڵو گیانی منی وەبەر شیری بەڵا داوە.

١٦ راستو ئەڤرازو نشوڤێ مەبوارن یەكو یەك
لێتنێ وێ لمەبو دائرە بەرواری حُدوث

مانای وشە:

راست: دەشتایی؛ **ئەڤـرازو نشـوف:** هەورازو نشـێو؛ **بوارن:** بورین؛ **یەکو یەك:** یەکی یەکی؛ **دائـــرة:** جەغز؛ **بەروار:** گەوە، رێگە لەقەدی چیا.

پوختەی مانا:

هیچ هەورازو نشێوم هەڵنەبواردوە، کە پێیاندا رانەبورم. تەنیا گەوەی دنیا ماوە کە وەك جـەغز،

دەناوی‌دا هەڵدەخولێم‌و قەتیس ماوم.

١٧ **دێ لقەلبێ مە چ‌دەت لامیعە یا ئیسلامی**
کو لجانێ خوە مەخەف بەستی‌یە زوننارێ حُدوث

مانای وشە:

لامیعە: تروسکەدەر؛ **خەف:** بەنهێنی؛ **زوننار:** پشتێندی گاورانە.

پوختەی مانا:

دەسا ئێمەی کە بە رواڵەت ئیسلامین‌و لەبنەوە زیننارێ دنیاپەرستی‌مان لەپشتایە، چۆن بەئـاوات‌و تەمابین کە وەبەر تیشکی بی‌گرێی ئیسلامەتی راست بکەوین؟

١٨ **رەنگ‌و ژەنگێ حەدەثێ نەقشی حُدوثێ مە ددل**
بدە بەر رەندشی عیشقێ ئەوە قەصصاری حُدوث

مانای وشە:

حەدەث: روداو؛ **رەندش:** رەندە، چڵك‌بەر؛ **قەصصار:** گازر.

پوختەی مانا:

لە روداوە کارەسا تەکانی دنیا، دڵمان ژەنگی هەڵێناوەو رەنگی زۆر خراپ گۆڕاوە. چار هەر ئەوە بە دەس ئەوینی بسپێرین کەبۆمان خـاوێن کاتەوە. ئـەوین بۆ دڵ وەك گازرە بۆ پارچـەی چڵکـن‌و گەمار.

١٩ **جان لسەر دەستێ نهایی درێیا جانان‌دا**
روح صەف‌صەف کو قەوەستانە دبازارێ حُدوث

مانای وشە:

نهایی: داندراوە؛ **جانان:** یارو دڵبەر؛ **قەوەستان:** راوەستان.

پوختەی مانا:

لەکاتێکـا کە هەمو گیانێك دەیەوێ لەبازاری جیهـان‌دا بمێنێتەوەو ریزبەریز لێی راوێسـتاون؛ من گیانم والەسەر دەستم کە لە رێگەی یاردا بیدەم‌و خۆم لەدنیا رزگار بکەم.

٢٠ **دیٚ ژغەفلەت برەتن سایە زەوالیٚ ئەی دل**
رونەنیٚ داتو ئەمانەت لسیهاداری حُدوث

مانای وشە:

دیٚ: ویٚدەچیٚ، رەنگە؛ **غەفلەت:** نەکاو؛ **برتن:** بروات؛ **زەوال:** لادانی رۆژ لە ناوەندی عاسمان؛ **رونەنیٚ:** دامەنیشە؛ **ئەمانەت:** خاترجەمی، دەغیلە؛ **سیها:** سێبەری.

پوختەی مانا:

دڵی سەرچڵو سەرەرۆ لەوانەیە لەنەخافڵ سێبەری جەنگەی نیوەرۆی ژیانی دنیاییت برەویٚو بکەویە ئاسوٚی رۆژپەری بەرەو نەمان. دەغیلە هەرگیز خاترجەم لەبن سێبەری دنیادا رۆمەنیشە.

٢١ **تو ژفەصلیٚ وەرە ئەصلیٚ کو دقیٚ دەیری خەراب**
دا نەبی مەرکەبی جەهلیٚ تو دبن باری حُدوث

مانای وشە:

فەصل: جیایی؛ **ئەصل:** رەگەز؛ **دەیر:** نوێژگەی رەبەنانی خاچپەرست؛ **خەراب:** وێران؛ **مەرکەب:** ئەوی سواری دەدا، بارەبەر.

پوختەی مانا:

تا لەم دنیا وێرانو بەقوڕیٚ گیراوە، بیٚدەرەتانو گیروٚدەی؛ وەك بارەبەر لە ژێر باری نەزانی دای. بادەرەوە سەر رەگەزو سەرچاوەتو واز لەم جیابونەوەیەت بەهوٚی دنیاوە بهێنە تا لەبن‌بار قوتار ببی.

٢٢ **دا نیگاری خوە بـصەد رەنگی ببینی ئیروٚ**
وەرە جارەك بکە سەیریٚ تو دئەطواری حُدوث

مانای وشە:

نیگار: جوانی دڵبەر؛ **سەیر:** تماشا؛ **سەیر:** گەشتو گەڕان؛ **طەور:** بار، حاڵەت؛ **طور:** کێوێکە لە سارای سینا.

پوختەی مانا:

ئەم دنیایە هەرچەندە زۆر خراپیشەو بەخەرابە دێتە حیساب؛ بەڵام باری زۆر لە باریشی تیٚدایەو چیای توریش ـ کە موسا لەویٚ دەگەڵ خوا دەئاخاوت ـ لەم جیهانەس. توٚ گەرەکتە یاری خوٚت

ئەمڕۆ بەصەت ڕەنگ بێتە بەرچاو، خۆت ئامادەی گەشتێکی موسا ئاسا کەو بگەڕە توری سینایە.

٢٣ تو بحالیٚ مە دزانی چیـیە هەر لەحظە «مەلا»
مە ددل تێتو دەرت خەنجەری غەدداری حُدوث

مانای وشە:

لەحظە: چاوتروکانێك؛ **غەددار:** بێ ئەمەگو بەڵێن شکێن.

پوختەی مانا:

مەلا! گەرەکمە پێت بڵێم من چۆنمو دەردم چەندە. لەهەر چاوتروکانێکدا، خەنجەری دنیای بێ بەڵێن دەناو دڵما دێتو دەچێت، تێی دەچەقێتو دەردەچێ.

قصیدەی بیست‌وچوارەم

سەوڵی ناز

١ شمشادی خەرامو سەروی غەنناج
جانان دبرت بعیشوە تاراج

مانای وشە:

شمشاد: داری‌شمشاڵ؛ **سەرو:** داری سەوڵ؛ **خەرام:** لەنجەو لار؛ **غەنناج:** زۆر بەناز؛ **عیشوە:** قـەمزەو ناز؛ **تاراج:** تاڵان.

پوختەی مانا:

ئەو بەژنە بەلارو لەنجەو زۆر بەنازە، کە لە سـەوڵو شـمشاڵ دەکا؛ بە سـیلەی چـاو داگرتن‌و ناز فرۆشتن گەلە گیان بەتاڵان دەبات.

٢ من دی سەحەرێ دخوابی مەستی
بێ دەنگ تەزەرو، لال دورراج

مانای وشە:

خواب: خەو؛ **تەزەرو:** باڵدارێکی پنۆك پنۆکی کلكدرێژە؛ **دورراج:** پۆر.

پوختەی مانا:

من لە بەرەبەیانێکدا، کە هێشتان پۆرو تەزەرویش، لاڵو پاڵبون‌و بۆخـوێندن وەخـۆ نەکەوتبون؛ یارم دیت کە هێشتان خەواڵویی شەو، بەری نەدابو.

٣ بشكفت ژغونچه نیرگزا مەست
بو فەرق ژسەر قەدیفە دیباج

٤ جەبهەت کەشفی ژصوبحی صادق
نوریٚ کو قەدا لسەر شەبی داج

مانای وشە:

فەرق: جیایی؛ فەرق: تەپڵەسەر؛ قەدیفە: پارچەی مەخمەر؛ قەدیفە: گوڵێکە؛ دیبا: پارچەی ئاوریشم؛ جەبهەت: توێڵ؛ صوبحی صادق: بەیانی رون؛ نور: رۆشنایی؛ نور: گوڵ؛ داج: تاریك.

پوختەی مانا:

یار کە مەستی خەواڵو بو، چاوەکانی ـ کە وەك دو نێرگزی مەستن ـ بەروی گوڵزاردا هەڵێنا. پارچەی ئاوریشمی سەرپۆشی لەسەر ناوچاوانی لادا. لەخۆشی ئەو دیمەنەی ئەو، نێرگز چاوی داپچراندو لە خونچەییەوە بوبە گوڵ. گوڵی قەدیفەی رەنگ ئاڵیش بۆ لاسایی ئەو روخسارەو بۆ دیداری، خۆی لە سەرپۆشی گەڵای شین، رزگار کردو هەمولا دەبەژنی ڕاماین. روناکیو صافی هەنیەی یار کە دەرکەوت، تاریکایی شەوە زەنگی لەبەررەویو بەیانی رونی وەدەر خست.

٥ ئەلماسی نومانە شوبهی میصری
دانین جەگەریٚ مە دل کر ئاماج

٦ نەسرینو بنەفشە تەووزاندن
ماوەرد درەشاند شوشەیی عاج

٧ جوهتی حەبەشان بطُرفَةُالعَیْن
ئانی قەدەرەك ژئەسپەهان باج

مانای وشەی ئەو سیٚ بەیتە

نومانە: نواندیان؛ میصری: شیری میصری کە بە تیژو جەوهەر دار بەناو بانگە؛ دانین: دایان گرت، هاتنیٚ؛ ئاماج: نیشانە؛ نەسرین: گوڵێکی زۆر سپییە؛ تەووزاندن: رازاندنەومو رێكو پێك کردن؛ ماوەرد: گوڵاو؛ رەشاندن: پرژاندن؛ شوشە: گوڵاودان؛ عاج: ئێسکیدانی فیل؛ جوهت: جوت؛ حەبەش: خەڵکی حەبەشە؛ طُرفَةُالعَیْن: چاو تروکانێك؛ طرفە: جوانو لەبەر دڵان؛ عەین: چاو؛ ئانی: هێنای.

پوختەی مەبەست:

دیمەنێکم دێتە بەرچاو:

مەلا دوای نوێژی بەیانی ـ کە دنیا زۆر ماتو کشە ـ لە مزگەوت دەرکەوتوە، گەشتێك دەکا... بەگیانو دڵ، چاوی دڵو گیانی چاوی، بەرەو شانشینی کۆشکی سەلمای گراوی، دەڕوانن. لەپڕ پەنجەرەی هەیوانی روبە باخچە، دەکرێتەوە، یار خۆیەتی، چاوی هێشتان مەستی خەوە، بەژنو باڵای بەرزو تەرزی، تلدەدا دەلەرێتەوە. چاوێك بە گوڵاندا دەگێڕیو بزەیەك دێتە سەر لێوی. کارەکەرێك ئاوێنەو شانەو گوڵاودانو کلو کلتوری بۆ دێنیو لەسەر کورسی روبەروی دای دەمەزرێنێ، کە خانم خۆی وەرازێنیو لە داهێنانی پەلکەی شۆڕ، دڵی دنیا بشۆرێنیو بشێوێنێ.

کەزی دادێن، لەلادانیان، لاجانگی سپی دەنوێنێ. بە کلچوك چاوان دەرێژێ. دەستێك بە بڕۆیاندا دێنێ. کڵاو زێڕێکی پڕ پەرەنگ لەسەر دەنێ. بەسینگو بەرۆكو کەمەر، چەند لیزگە لە زێڕو گەوهەر، سەربەرزو بەختەوەر دەکا. لە وێنەدانی ئاوێنە، خۆیشی عاشقی خۆی دەبێ. جا واوەیلا لە مەلای دڵ برینداری ئەویندای دورە هومێدو هەژاری پاكو بێگەرد! لەم کاتەدا، چی بەسەر دێت؟ سەرچاوەی شیعر دەجۆشێ، فیچقە دەکا. مەرەکەفو قاقەزو قەڵەمی ناوێ. ئەشکی سورو بژانگو پەڕەیدڵ، هەیە. دەبابزانین لەم سێ بەیتەو بەیتەکانی ئایندەی ئەم قصیدەدا، ئەو دەڵێ چی؟

برۆ ـ کە وەك شیری میصری بەکەوانەن ـ بەمشتو ماڵی سەرپەنجەی وەك ئەڵماسی تیژیان لێهات. دڵمی کردە نیشانەیان، جەرگیشمیان پارەپارەکرد. لاجانگی سپی زێوینو کەزیە رەشو بۆنخۆشەکەی، خونچەی نەسرینو وەنەوشەی پێ گەشاوەو پشکوتنو بۆ دیداری دەستێکیان بەخۆدا هێناو رازانەوە. گوڵاودانی عاج، لە تاوی لاجانگو مەچەکی سپیو بۆنی خۆشی بسکی خاوی، لیکاوی لەدەم دەپڕژا. کل فرۆشانی ئیصفەهان ـ کە بەکلچاکی ناودارن ـ لەوە ترسان، چاوی رەشی بێ سورمەی یار ـ کە بازاری کلە سوبحانیش دەشکێنێ ـ برەوی سەودایان بەرێ. ملیان بۆ خوڵامی چەماندو بونە باجدەری چاوانیو لە چاو تروکاندنێکا سەرانەیان گەیاندە لای ئەو دو حەبەشیە مەستانە. ئەگینا نەکەزیەکانی کاریان بەعەطرو گوڵاوەو نە چاوە مەستە کانیشی کلیان دەوێ. بۆنی خۆشی خودادادەی، بسکی خاویو رەنگی لە ئەزەل دارژاوی جوتە چاوی، هیچ کارێکیان بە دەسکردی بەندەی خوداوە بەند نیە.

٨ سیما کو نوما نەما لهش سیم
سیماب ژخەجلە مایە رەجراج

٩ میرئاتی سکەندەری لپێشە
(بحرُو لهاالُعُکوسُ امواج)

١٠ دۆرا قەمەرێ ژبەر شەفەقدا
کو سپێدە لفەرقێ سەر نها تاج

ماناى وشه:
سیما: کەسم؛ **هش:** هۆش؛ **سیم:** زیو؛ **سیماب:** جیوه؛ **خەجلە:** شەرمەزاری؛ **رەجراج:** بەلەرزە؛ **میرئات:** ئاوێنە؛ **سکەندەر:** دنیا گرێکی بەناوە، دەڵێن ئاوێنەیەکی هەبوە، هەمو دنیای نیشان داوە؛ **عکوس:** وێنە دانەوە؛ **ئەمواج:** شەپۆل گەل؛ **دوڕ:** دەورە؛ **شەفەق:** ڕۆشنایی ئاسۆ لە ئێوارەدا؛ **سپێدە:** بەربەیان؛ **نها:** داینا.

پوختەی ماناى ئەو سێ بەیتە:
کەسمو بیچمە ڕەزاسوكو ڕازاوەکەی، کە دیاری دا؛ زیو لەتاوان، لە هۆش چو، سپی هەڵگەڕا. جیوە لەشەرمی لەرینی بەژنو باڵای، لە ڕەوتو لارو لەنجەدا، لەرزی لیهات. ئاوێنە کە وێنەی جوانی بێوێنەی هەمو دنیای ئەدایەوە؛ دڵی کەوتە شەپۆڵدانو شەپۆلی جوانی دەوێدا، ببوە تۆفانو فەرتەنە. سپیایەتی بەرەبەیان، بە دیمەنی ئەوناسکە سپیە لە خۆشیان، بە سوپاسەوە قەدەمی وەك تانج نایە سەر. تەنانەت روناکی ئاسۆی ئێوارانیش، لە عەیبەتان، ڕۆژو شەوی لێ گۆڕابو. چوبو دەوری مانگی دابو، کە هیچ نەبێ، کەموسکەیەك وەك روخساری یار دەنوێنێ. مەبەستی مەلا ئەوەیە؛ بریقەی کڵاوزێڕەکە لە دەورەی سەرو سیمای یار، وەکو روناکی ئاسوبێ لە دەوری مانگی چاردەدا دێتە بەرچاو.

١١ چەرخە، فەلەكو مەلەك دبازن
(شمسٌ وکواکبٌ وابراجٌ)

١٢ زوهره بقیرانی قابەقەو سەین
(والنّجمِ اذا هَوىٰ بِمِدْراج)

١٣ دەنگێ مەلەکان زمیهنە زەمزەم
ئەرواح ژعیشقێ تێنە میعراج

ماناى وشه:
چەرخ: عاسمان؛ **چەرخ:** کۆزی هەڵپەرکێ؛ **فەلەك:** عاسمان؛ **فەلەك:** زەمانە؛ **مەلەك:** فرشتە؛ **بازین:** سەماکردن، لەیزتن؛ **شەمس:** خۆر؛ **کەواکب:** ئەستێرەگەل؛ **ئەبراج:** ڕێبازەکانی ئەستێران؛ **قیران:** نزیك بونەوە؛ **قاب:** ئەندازە؛ **قابەقەوسەین:** ئەندازەی ژێکەوانێك؛ (یان، ئەندازەی دودەست لە پەنجە تا هانیشك)؛ **نەجم:** ئەستێرەکوێ پیرۆ؛ **هەوێ:** داکەوت؛ **مِدراج:** پلەپلە؛ **زمیهتن:** گاڵەگاڵ کردن؛ **زەمزەم:** ویرە ویر، زەمزەمە؛ **زەمزەم:** بوێسە؛ **زمەزم:** گورەو هەرا؛ **تێنە:** دێنە؛ **معراج:** بەرەو سەر کەوتن.

پوختەی مانا:
مەلای ئێمە کە لە بوتەی ئەوینی خوداناسیندا، قاڵ کراوەو پاڵێوراوە؛ لەپڕ دڵی دادە خوربێو

هۆشی گیانی لەسەیری جوانی سەلمایە ـ کە پاژێکی زۆر وردیلە لە دەریای جوانی خودایە ـ رادەپەڕێو خوڕەی سەرچاوەی دێتەگوێ. حاڵی لێ دێ. هەمو نهێنی پشتپەردەی خاكو ئاوی ئەم زەمینەی دێتە بەرچاو. چیببینێ؟ نەك هەر ئەو لەجوانی خودای جوانیدەر بە سەلماکەی ئەو، سەر خۆشەو دڵی دەجۆشێ؛ بگرە هەردو عاسمانو هەرچی لە ناویاندا هەیە، کەوتونە خۆشیو زەمزەمەو هەڵپەرکێو بەزمو دیلانە. فەرمویەتی:

کۆزی هەڵپەرکێو سوردانە، عاسمانو فرشتەکانو رۆژو ئەستێرەو بورجەکان، سەما دەکەن، زوهرە، بەدەم هەڵپەرکێوە نزیك بۆتەوە لە پیرۆ. ئەستێرەی کۆش، بەسەماوە پلەپلە بەرەو ئەو بەیانە جوانە، دادەکەوێ. پۆلپۆل فرشتە لێك کۆنو هەرایانە، گاڵەیانە، ناڵەیانە، هەڵدەپەڕن، دادەپەڕن، بە ویرەویر، بە دەنگی قەو پەسندی ئەو جوانیە دەدەن. هەمو گیانێکی بەختەوەر، بەرەو تیشکی جوانی خودا، بۆسەر کەوتن ملە دەکەن. گەرەکیانە زوی بگەنێو سەیری بکەن. «سەعدی»ش لەمبارەدا دەڵێ:

گەڵای شینی داران لەکن پیاوی وشیار   لەپەسنی خودا هەر پەلەی دەفتەرێکە

شیاوی باسە، مەلا لەم چەند بەیتانەدا، میعراجی پێغەمبەریشمان، بۆ باس دەکا. کە چۆن لە گەڕانەوەیداو گێڕانەوەی ئەو سەفەرەی کافر باوەڕیان نەدەکردو عوتبەی کوڕی ئەبولەهەبی زاواشی، زۆر بێعەدەبانە دواندیو گوتی: بڕوات بە ئەستێرەو خوای ئەستێرانیش نەماوە... خودا سورەی «نەجم»ی ناردو لەسەر راستی روداوەکەی ئەو سەفەرە، هەر بە ئەستێرە سوێندی خواردو فەرموی:

«سوێند بە پیرۆ لەوکاتەدا دادەکەوێو بەرەبەیان ئاوا دەبێ. ئەو هەواڵەو نە گومبوە، نەگومرایە. لەخۆیەوە قسە ناکا. هەرچی دەیڵێ لەخواوەیەو فرشتەی زۆر تواناو بەهێز فێری دەکا... ئەو فرشتە وەحی بەرە. لە ئاسوگ خۆی نیشانداوەو لەپاشانیش بە ئەندازەی ژێکەوانیو نزیکتریش، خۆی لێ نزیك کردۆتەوەو فەرمانی ئێمەی پێداوە.»

مەلای خواناس کە لە حاڵاتی جەزمەدا، زۆر نهێنی گرینگی ئاشکرا کردون. سور دەزانێ لەوانەیە وشکەسۆفی کە سەریان لەهیچ دەرناچێ؛ بڕوانەکەن. بە بزەی پڕ بەزەییەوە فەرمویەتی:

١٤ دل بەحرە ئو صەدهەزار مەوجن
زاهید چخەبەر ژبەحری مەوواج؟

مانای وشە:

زاهید: تەرکەدنیا، لێرەدا مەبەست وشکە صوفیە؛ مەوواج: زۆر بە شەپۆل.

پوختەی مانا؛

دڵی منی پێگەیشتوی تێگەیشتو، وەك دەریایەو لە صەد هەزار لایەنەوە، شەپۆل دەدات.

وشکەسۆفی ـ کە لەسەر خوڵ مەلە دەکا ـ خەبەری لە دەریا چی‌یە؟! «نالی» دەڵێ:

بڕوانە وشکە صۆفی یو رەقصی بە هەروەلە دیسان لەبەحری وشکی هەوا کەوتە پێ مەلە

١٥ بوری‌و بەغەنجەکی «مەلا» کوشت
ئەو غونچە لەبا دەلال‌و غەنناج

مانای وشە:

بوری: رابرد؛ **غەنج:** ناز؛ **دەلال:** بە عەرەبی نازەو بە کوردی جوان چاکە؛ **غەنناج:** زۆر بەناز.

پوختەی مانا:

دیارە مەلا بەئەمەگە. چاکەی سەلما، لەبیر ناکا کە بەو دیدارەی بەیانەی لانەی دڵی، شێواندوەو گەیاندویەتە ئەو حاڵەی کە زۆر نهێنی گرینگی بۆ دەرکەوێ، دەڵێ: ئەویارە دەم بیچکەڵانەی لێوئاڵەی لەبەردڵانە، لەو تولحی بەرەبەیانە، بەنازەوە هات رابردو مەلای هەژاری لەگیان کرد.

قصیدەی بیستو پێنجەم

«سەروەری جوانان»

١ دل ژعیلاجیٚ کو بدەرکەت میزاج
دیٚ ژلەبی نوش عەطابت عیلاج

مانای وشە:

عیلاج: دەرمان؛ **عیلاج**: چارە؛ **نوش**: ڕەواقی هەنگوین؛ **عەطا**: بەخشین.

پوختەی مانا:

دڵێك کە نەخۆشی بگاتە دەرەجەیەك کە بە هیچ کەس دەرمان نەکرێت. لە لیکی ڕەواق ئاسایی لێوی تەنکیـیار چارەی دێت.

٢ ئایینەیی جامی جیهان‌بینی جەم
بادەیی لەعلینە دجاما زوجاج

مانای وشە:

جام: پیاڵە؛ **جام**: شوشە: جام: ئاوێنە؛ **جیهان‌بین**: دنیابین؛ **جەم**: ناز ناوی پاشایەکی کۆنی ئێرانە کە گوایە پیاڵەیەکی هەبوە هەمو دنیای تێدا دیوە؛ **بادە**: مەی؛ **زوجاج**: شوشە.

پوختەی مانا:

بادەی ئاڵ بە ڕەنگی لاڵ، کە دەناو پیاڵەی شوشە بکریٚ؛ دەبێتە پیاڵەکەی جەم کە خۆرەوەی هەمو شتی دنیای فراوانی دێتە بەرچاو.

٣ ژاڤی حەیاتێ بمەدا شەربەتەك
زیندە کرین ما ژعەدورا نەشاج

مانای وشە:

ژاوی: لەئاوی؛ **عەدو:** دوژمن؛ **نەشاج:** گریان‌و شیوەن.

پوختەی مانا:

مردبوم، یارم لە ئاوی ژیان ـ کە مەیەك بو، لیکی وەك رەواقـی خـوّی تێدابو ـ کە شـەربەتێکـی دەرخوارد دام، زیندو بومەوەو گریان‌و شین‌و قورپێوان هەربوّ دوژمنان مایەوە.

٤ بەندکرم گەرچی شبی فیل بوم
سیم بەری ساعیدو بازو ژعاج

مانای وشە:

ساعید: قوّڵ؛ **بازو:** باسك.

پوختەی مانا:

منێك کە بەلای خـوّمەوە، لە هێزو پێزو توانا دا، خـوّم بە هاوتای فیل دەزانی؛ کەچـی ئـەندام زێوینێکی قوّڵ‌و باسـك سپیواشـی بەرەنگـی ددانی فیل، گرفتاری خــوّی کردم‌و بەندو پێوەندی کردم. «نالی» دەڵێ:

ئەلا ئەی ئاسکی ناسك بەباسك   شکاندت گەردنی صەد شێری شەرزە

٥ ئەختەری ئیقبال‌و مەهی بورجی بەخت
میهری سپهرێ کەمەرو تەخت‌و تاج

٦ کوس‌کو هەنگافت بشاهی لتەخت
پادشەهان نەقدی رەوان دان خەراج

٧ خوسرەوی شیرینی ل‌دەر بەندی حوسن
سیم بەران لازمە لێ موهرو باج

مانای وشە:

ئەختەر: ئەستێرە؛ **ئیقبال:** بەخت؛ **میهر:** خوّر؛ **میهر:** خوّشەویستی؛ **سپیهـر:** عاسـمان؛ **کوس:** تەپڵ؛

هەنگافتن: لێدان؛ **رەوان:** رەواج؛ **رەوان:** گیان؛ **خوسرەو:** پاشا؛ **شیرین:** جوان‌و لەبەردڵان؛ **شیرین:** ژنی خوسرەوی پەروێز، کە فەرهاد لەسوێی‌مردو لە دەربەندێك کۆشکی هەبو کە جێگەی ئێستا شارێکە لە کوردستان، بەناو قەسری شیرینەوە؛ **موهر:** مۆر.

پوختەی مانا:

یارە جوانکیلانەکەی من، بەراستی دەکرێ بەپادشای هەمو جوانانی سەر زەمین دابندرێ. ئەستێرەی بەودم وپیت‌و مانگی بورجی بەختەوەری، بونە کەمەری زێڕینی‌و تەختی لەسەر رۆنیشتنی. خۆر لەعاسمان بەئاواتە، وەك تانج لە سەر سەری ئەوبێ. یاری‌من کە گەیشتە سەر تەختی پادشایەتی جوانان‌و لەخۆشیان تەپڵیان بۆکوتا. پادشایانی دنیا، تێکڕا ئامادەیی خۆیان شاندا کە نەغدینەی گیانی خۆیانی بە شاباش‌و باج بۆ بەرن. ئەو جوان‌و لەبەر دڵانە کە لە دەربەندی جوانی‌دا، هەر بۆ خۆیەتی‌و هیچ کەس‌نا. پێویستە ناسك ئەندامان بەدەستی گەل نامەی خوڵامی‌و بەندەیی بۆ مۆرکەن‌و سەرانەو پیتاکی پێ بدەن.

٨ **سککەیی شیعرامە بەناقێ تەهات**
لەو بعەیاری دجهان‌دا رەواج

مانا:

شیعری ئێمە ـ کە سکەکەی بەناوی تۆوە لێدراوە ـ بۆیە بەعەیارتەواوی لە هەمو دنیا ناسراوەو پەرەو برەوی وا زۆرە.

٩ **ئابی رەوان من دیە شیعرا «مەلا»**
(یُنْکَرُ لِلماء لِسوءِالْمِزاج)

مانای وشە:

من‌دیە: من‌دیتومە؛ **یُنْکَرُ:** ئینکار دەکرێ؛ **للماء:** بۆئاو؛ **لِسوءِالمِزاج:** لەبەر بەد میزاجی.

پوختەی مانا:

من دەبینم شیعری مەلا بەرەوانی، وەك ئاوی کانی رەوانەو هەتا بڵێی‌خۆش‌و جوانە. کێ دڵی لەئاو ببێزێ دیارە بۆخۆی لەپاڵە خۆی‌دا نەخۆشەو هیچ تاوانێکی ئاو نیە.

قصیدەی بیست‌و شەشەم

«مەی چارەیە»

١ دیسا ژنو بیٚحاله دل ساقی وەرین جاما زوجاج
موشتاقی خەمرا ئاله دل لیٚ خوٚشی ئانی بت میزاج

مانای وشە:
ژنو: سەرلەنویٚ؛ وەرین: بهیٚنە؛ زوجاج: شوشە؛ موشتاق: بەتاسە؛ خەمر: بادە؛ خوٚش: ساغ؛ ئانی: دەس‌بەجیٚ؛ میزاج: تەبیات.

پوختەی مانا:
مەیگیٚڕ! بەو پیاڵە بلورینەی خوٚت سا بادەیەکم بوٚبیٚنە، وا سەرلەنویٚ، دڵ بیٚحاڵەو ئارەزوی بادەی ئاڵ دەکا. هەر بمگاتیٚ، دەس‌بەجیٚ دڵ‌و تەبیاتم ئازاو ساغ‌و خوٚش دەبنەوە.

٢ ساقی کو دیم مەهوەش بتن کاکول ژشیڤا رەش بتن
قەرقەف بلا ئاتەش بتن ئەم دیٚ بوی دل کین عیلاج

مانای وشە:
دیم: روخسار؛ مەهوەش: مانگ ئاسایی؛ شیڤارەش: شەوی تاریکی ئەنگوستە چاو؛ قەرقەف: بادە.

پوختەی مانا:
ئەگەر مەیگیٚڕ وەك مانگ جوان‌بیٚ‌و کاکوڵی وەکو شەوەزەنگ رەشی توٚخ بیٚ؛ بائەو مەیەی دەمانداتیٚ، وەك ئاگر جەرگ سوتیٚن بیٚ. گویٚ نادەینیٚ و دەردی دڵمان دەرمان دەکا.

٣ دا ئەم بوی دل حەی بکین پێ سینە داغو کەی بکین
صەد مەنزلان پێ طەی بکین ئەودێ دسەیرێ کەت رەواج

مانای وشە:

حەی: زیندو؛ **کەی:** داغ؛ **طەی:** پێچانەوە؛ **سەیر:** رۆیشتن؛ **کەت:** دەکا؛ **رەواج:** برەو.

پوختەی مانا:

مەیگێڕ! بادەی ئاگرینمان پێ ببەخشە، تا دڵمان زیندو کاتەوە. سینەو هەناومان، داغ بکا. مەی دەستی تۆ، بۆ رێڕەوان دنەدەرەو بیخۆینەوە دەتوانین صەد مەنزڵ ببڕین‌و نەوەستین.

٤ بێ نورو ناری موحبەتێ بێ نەقش‌و صونعی قودرەتێ
ناچین مەقامی وەصلەتێ (نورٌ لَنا وَاللَّيْلُ داج)

مانای وشە:

نار: ئاگر؛ **موحبەت:** خۆشەویستی؛ **مەقام:** جێگە؛ **وەصلەت:** پێك گەیشتن؛ **لَنا:** بۆێمە؛ **لەیل:** شەو؛ **داج:** تاریك.

پوختەی مانا:

شەو تاریکە. سەر دەرناکەین. نازانین بەرەو کوێ دەچین. ئەگەر روناکایی‌و گڕی ئەوین‌و نەخشی دەسکردی توانایی خوای مەزن رێگەمان بۆ رۆشن نەکات؛ هەرگیز ناگەینە ئەو پایە کە بە بارەگای یار بگەین.

٥ ئەڤ نار سیقالادلە دائیم لوی قالا دلە
نەوروزو سەرسالاد لە وەقتێ هلیتن ئەوسیراج

مانای وشە:

سیقال: مشت‌و ماڵ؛ **قال:** گاڵەو هەرا؛ **هلیتن:** هەڵێت؛ **سیراج:** چرا؛ **سیراج:** بریەتیە لە خۆر.

پوختەی مانا:

ئاگری ئەوین‌و خۆشەویستی، کە دڵی من هەمیشە بۆی دەگاڵێ‌و لەتاسەی ئەوا دەناڵێ؛ تەواو دڵ مشت‌و ماڵ دەکاو هەرگا خۆری ئەوینی یار، تیشك بخاتە دڵەوە؛ لێی دەبێتە جێژنی نەورۆزو ئازادی.

٦ حەتتا بنورا بادەییٚ ڕەنگین نەکی سەججادەییٚ
دوری ژوی شەهزادەییٚ دوردانەیا گەردن ژعاج

مانای وشە:

سەججادە: بەرماڵی نوێژ، دوگرد؛ دوردانە: گەوهەری تاقانە.

پوختەی مانا:

ئەی ڕێرەوی ڕێگـەی ئـەوین! باش‌بزانە، تا دوگردت لەناو شـەرابدا ڕەنگ نەکەی؛ ناگەیتە لای ئەو شازادەی کە گەوهەری تاقانەیەو گەردنی‌سپیە وەکو عاج.

«مەحوی» لەو بارەوە دەڵێ:

بەنوری بادە کەشفی ظولمەتی تەقوا نەکەم چبکەم؟
بە نورێکی وەها چارەی شەوێکی‌وا نەکەم چبکەم؟

«حافظ» دەڵێ:

ئەگەر پیرت گوتی دوگردده مەی هەڵکێشە بی‌کێشە
بە فەرمانی بکە خوی شارەزایەو ڕێگە ناگوڕێ

٧ دوردانەیا گەردەن بلور ڕەیحان لسەر وەردێن دجور
هەی‌هەی بەمەستی تێنەدور خالًا لنك فەرقیٚ بتاج

مانای وشە:

وەرد: گوڵ؛ جور: گوڵی گوڵاوی؛ لنك: لەکن.

پوختەی مانا:

ئەو گەوهەرە تاقانەی گەردن بلورینە ـ کە ڕێحانەی بسکـەکانی کەوتونە سـەر گوڵی گوڵاو ـ ئـەو بسکە ڕێحانیانەشی، مەستی جوانی خاوەنیانن. هەر لەپەستا، دێنە دەورەی ئەو خاڵی سـەر هەنیە جوانەی کە بەرانبەر بە نێوانی سەر دیار ئەداو نەخشێکە لەبن تاجەکەی.

مەبەستی مەلا ئەوەیە: یار بسکەکانی لاجـانگی لەسـەر گوناوە لادەخـاو بەرەو سـەر هەڵیان دەوێژنێ و لەنزیك خاڵی سەر توێڵی بە کڵاوەکەی بەندیان دەکات.

٨ میهراتە پورٚ ئەبتەر کرین خالان ژبەر بسکان دەرین
زولفا موسەلسەل عەنبەرین چین‌چین ژچینیٚ تێتە باج

ماناى وشه:

میهر: ئەوین؛ ئەبتەر: بێبیت؛ موسەلسەل: بەزنجیرە کراو.

پوختەی مانا:

لە رێی خۆشەویستی تۆدا، دەردێکمان بەسەر هاتوە، بەهرەو پیتمان لەدەس داوە. دەسا بەزەییەکت هەبێ، خاڵەکانت ـ کە ژێر بسکەکانت کەوتون ـ دەر بهێنەو بیان نوێنە. ئەو کەزیانەت ـ کە بە زنجیرەت هۆنیون‌و بە بەرامە بازاری عەنبەر دەشکێنن بادەرکەون. خەڵکی چینێ پێی بزانن. ئەگەر چی میشکی خوتایەش لای خۆیانە. دەستەدەستە دێنەلات‌و باج بۆ ئەو کەزیانەت دێنن.

٩ تەنها نەکوردستان ددن شیرازو (ینگ)و وان ددن
هەریەك لسەر چەهڤان ددن ژ ئەسپەهان تیتن خەراج

ماناکەی:

جگە لە خەڵکی کوردستان ـ کە شانازی بە جوانی کچی کورد دەکەن ـ خەڵکی تریش لەشیرازو ینگ (؟) و وان‌و ئیصفەهان‌و شوێنی تریش، باج بۆ ئەو جوانیەت دەنیرن‌و چی بفەرموی لەسەرچاوان پێکی دێنن.

١٠ چەهڤێن بەلەك قەوسێن هەلەك چەرخ‌و فەلەك، غالب مەلەك
(فی حُبِهَا عُمری دَلَك) (والحب یجری فی عَجاج)

ماناى وشه:

چەهڤ: چاو؛ هەلەك: هیلاك‌و خەتەر؛ هەلەك: خوارەوەبو؛ چەرخ‌و فەلەك: هەڵپەرکێ بەکۆز؛ غالب: بەشی هەرە زۆر؛ مەلەك: پەری‌و فرشتە؛ فی حُبِهَا: لە ئەوینی‌دا؛ عُمری: تەمەنم؛ دَلَك: لەسەر ئاوا بونە؛ والحب: ئەوینیش؛ تجری: دەڕوا؛ فی‌عَجاج: لە گێژەلوکەدا.

پوختەی مانا:

لەو کۆزی هەڵپەرکێیەدا ـ کە بەشی زۆر لە سەماکەر وسوردەران وەك فریشتەو پەری دەچن ـ چاوی بەڵەك‌و بڕۆی کەوانی پیاوکوژی ئەو نازدارە، دەردی داومێ. لە ئەوینی ئەو چاوانە، تەمەنم لە ئاوابونەو هێشتان گەمیەی ئاواتانم دەبەر گێژەلوکە دایەو زۆر چەتونە گەردەلول تێکی نەشکێنێ.

١١ شاهید هەزار ڕەنگ خەمملین ڕەقص و سەما بیْ کەمملین
ئیروْ «مەلا» ئەم صەد دلین ساقی وەرین جاما زوجاج

مانای وشە:

شاهید: دڵبەر؛ خەمملین: خوْیان ڕازاندەوە؛ کەمملین: بیْ کەمایەسی بون.

پوختەی مانا:

لەم بەزم و ئاهەنگ و کوْڕی سەمایەدا، دڵبەران بەهەزار تەرز خوْیان جوان ڕازاندبوْوەو کوْڕەکە هیچ کەمایەسی تیْدا نەبو. مەلا! ئیْمە ئەمروْ دڵمان لەصەد جیْوە لەت لەت بوە. مەیگیْڕ وەرەو پیاڵەی بلورینت بیْنە، تاوەخوْین و برینی دڵمان دەرمان کەین.

«نالی» دەڵیْ:

بوْچی نەگریم صەد کەرەتم دڵ دەشکیْنی   مەی چوْن نەرژیْ شوشە لەصەد لاوە شکاوە

قصیدەی بیستو حەوتەم

«رازداری»

١ پورٚ مەکە اِسراف دقەتلیٚ مُباح
(سَفكُ دَمِ الْعاشِقِ مالا یُباح)

مانای وشە:

اسراف: لەرادە دەرکردن؛ **مُباح:** نهێنیٚ درکێنراو؛ **مُباح:** رەواو حەڵاڵ؛ **سَفك:** رژاندن؛ **دَم:** خوێن؛ **ما:** شتێکە؛ **لایُباح:** دروست نیەو رەوا نابیٚ.

٢ سینە بدەستیٚ خوە مُبارەك قُەکە
(تَعْرِفُ کَمْ فی‌کَبَدی مِن جِراح)

مانای وشە:

تَعْرِف: دەزانی؛ **کَمْ:** چەند؛ **فی:** لە؛ **کَبَدی:** جەرگم؛ **جِراح:** برینان.

پوختەی مانای ئەو دو بەیتە:

کوشتنی دڵدارەکانت لە ئەندازە دەرکردوە. کە دەشتەویٚ هەر بیان‌کوژی. وا بەکۆمەڵ مەیان‌کوژەو وامەکە، بە زۆریکاریو هەژار کوشتن،.ناوت دەرچیٚ. چونکە هێندێك دڵداری وایان لەناودا، وا لە ئەویندا سوتاوە، هەربینا گیانی دەر دەچیٚو خوێنەکەشی ناخەنە گەردنی تووە. بۆنمونە من خۆم دەڵێم: بە دەستی ممبارەکی خۆت، سینەم شەق‌کەو لە هەناوانم بڕوانە، تابزانی کە چەند برینی کاریگەر، لە جەرگم‌داو مزگێنی مەرگم پیٚ دەدەن. من هەر لەسوێی تۆ، گیان دەدەمو کەسیش ناڵیٚ خوێنی بەناهەق رژاوەو کەس گوناح ناخاتە سەرتۆ.

«سەعدی» لەو کوشتو کوشتارە تۆڵەی دەویٚ. بە عەرەبی گوتویە:

دەڵێن راموسانی کچی جوان خەتایە ئەدی رشتنی خوێنی عاشق رەوایە؟!
واتا: ئەم حەقیچە بەم حەقیچە.

٣ دل ژهەواياتە دفكرێن دهور
(فی لُججِ بَيْنَ هُبوبِ الرِّياح)

٤ عیشق کوگەها کیٚ وەل‌عەقلی خوەما؟ (یان، عیشق گەهاکیٚو لعەقلی خوەما؟)
(يَفتِكُ بالْعاشِقِ حُسنُ‌الْمِلاح)

مانای وشە:

هەوا: ئەوین؛ **هور:** ورد؛ **لُجج:** لوججەگەل؛ **لوججە:** نێرینەو پڕایی ئاوی بەربەرین؛ **هبوب:** هەڵکردنی‌با؛ **ریاح:** باگەل؛ **گەها:** گەیشت؛ **يَفتِك:** دەکوژیٚ بی‌ٚئەمان؛ **حوسن:** جوانی، باشی؛ **مِلاح:** بای گەمیە ئاژۆ؛ **ملاح:** جوان چاکان.

پوختەی مانا:

منێك کەخۆم بە خاوەن ئاوەز دەزانی ودەمگـوت دڵم‌کانگـای بیری ژیرانەیە؛ لەوەتا بومە دڵدارت، خـۆمو دڵم، وەکو گەمیەی بادەوانی ـ کە لەناوەندی دەریادا، قـەتیس مابیٚو لە هەمو لا، بای گەردەلول دەوری دابیٚو رای‌تەکێنیٚو بی‌رەتێنیٚو نزیك‌بیٚ تێکی بشکێنیٚ ـ هومێدم لەمان بڕاوە.

هەرکەسیٚ تریش کە وەك من، لە ئەویندارێدا بگاو کاڵی‌و تاڵی بەجـیٚ بێڵێت؛ وەك ئـەو گەمیە لیٚقـەوماوەیٚ لیٚ دێت. تەنانەت ئـەگەر باش باش‌و بەئـارەزوی گەمیەوان بێت؛ لە گێژاوی دڵداری‌دا، بی‌ٚگومان لەبەریەك دەچیٚ. ئاخ لەدەس ئەوینی جوانان!! دڵدارکوژی بیٚ ئامانن.

٥ دیٚ دو سیەهسورمەیی چەهڤێن خوەکەت
خاکی رەهی یاریٚ صەبا هەر صەباح

٦ توزو غوباری سەحەری بەرچەمەن
(قَدْ نَشَرَالطِّيبَ و بِالْمِسكِ فاح)

مانای وشە:

صەبا: شنەی بای رۆژهەڵات؛ **صەباح:** شەوەکی؛ **چەمەن:** مێرگو چیمەن؛ **قد:** لێرەدا مانای تەواو؛ **نَشَرَ:** بڵاوی کردەوە؛ **فاح:** بۆنی‌دا.

پوختەی مانا:

سـروەو شـنەی بەیانان ـ کە لەرۆژهەڵات هەڵدەکا ـ هەمو رۆژیٚ بەخـاکی بەرپێی یارەکەم،

چاوەکانی خوێ دەرێژێ. توزی پاڵای یارە باڵا بەرزەکەی من، بۆنی خۆشی دا بە مێرگو باغی گوڵانو بۆنی میسکیش نیسکێك لەو توزەی تێدایە کە هێندە بەرامە خۆشە.

٧ فێرسو رمباز گەهان یەك بتیر
(أحْمَدُ فیالبینِ قَتیلُالرماح) یان، (قَتیلَالرماح)

مانای وشە:

فێرس: ئازای سوارچاك؛ بەین: نێوان؛ بەین: دور کەوتنەوە، هجران؛ قَتیل: کوژراو؛ رماح: رمبگەل؛ أحْمَدُ: سوپاسو تاریف دەکەم.

پوختەی مانا:

بە نازەوە، چاوەمەستەکانی لێك ناپیلوەکانی لە دولاوە، بەتیرورمبی پژۆڵان، هاتنە سەریەكو تێكگیران. لەو ناوەدا، ئەحمەدی بێ سوچو تاوان، بەنوکی ئەو بژانگانەی لەرمب درێژترو تیژتر، شەهید کرا!

ئەگەر قَتیلَ بێ؛ واتا: سوپاسو ئافەرین دەکەم لەو کەسەی کە هەر دوربەدور کوشتەی ئەو مژۆڵانەیە.

٨ (بوسە زنان هرکە بران آستان   مَکّنَ مِنْ جَبْهَتِهِ لابَراح)

مانای وشە:

بوسە: ماچ؛ بوسە زَنان: بەماچ کردن؛ بَرْ: لەسەر؛ آستان: پێش دەرگا؛ مَکّنَ: بوێلوا؛ مِنْ: لە؛ جَبْهَە: سەردارو سەرومر؛ جَبْهَە: سەردەرانە؛ لا: نا؛ بەراح: لاکەوتن، جێهێشتن.

پوختەی مانا:

هەرکێ هەرجارێك بوێ بلوێ، سەر لە دەرگانەی یار بسوێو سەرداری ماڵ رێگەی بدا، سەردەرانەکە راموسێ؛ تازە هەرگیز لاناکەوێو هەتاهەتایە، لەژیانی بەختەوریدا رادەبوێرێ.

٩ (حَلَّ لَهُ القتلُ بِشَرْعِ الْهَوىٰ   مَنْ کَشَفَالسِرَّ وَبالسِر باح)

مانای وشە:

حَلَّ: رەوایە؛ قتل: کوشتن؛ شەرع: دەستور؛ هَوىٰ: ئەوین؛ من: کەسێ؛ کَشَفَ: پەیدای کرد؛ سِر: نهێنی؛ باح: درکاندن.

پوختەی مانا:

مەلا! تۆ بۆچ ئەم نهێنیەت ئاشکرا کرد، کە ماچێك لە دەرگانەی یار، هۆی هەرمان‌و سەرچاوەی هەمو خۆشیانە؟ بە شەریعەتی دڵداران، هەرکێ بەسرێك بزانی‌و ئاشکرای کا؛ کوفرەو کوشتنی ڕەوایە.

«حافظ» دەڵێ:

وتی ئەویارە کە سەرداری قەنارەی شادکرد
سوچی گەورەم ئەوەبو رازی دڵی خۆم درکاند

١٠ حوسنی ئەدایاتە «مەلا» هەرکێ دی
(صحَّ لَهُ إنكَ عَيْنُ الفِصاح)

مانای وشە:

حوسن: باشی‌و جوانی؛ ئەدا: پێك هێنان؛ صَحَّ: بەراست گەڕا؛ لَهُ: بۆئەو؛ إِنَّكَ: تۆ؛ عَيْن: سەروەر، سەردار؛ فِصاح: قسەرەوان گەل.

پوختەی مانا:

مەلا! هەرکەسێ کردەو هونەرتی چاو پێ بکەوێ‌و بزانێ چەند جوان‌و ڕەوان شیعر دەڵێی؛ بێ‌گومان بۆی دەردەکەوێ، کە تۆ سەروەرو سەرداری زمان‌تەڕو پاراوانی.

«نالی» دەڵێ:

نالی عەجەب بەقودرەت‌و حیکمەت ئەدای دەکا
مەعنایی زۆرو گەورە بە لەفظی کەم‌و بچوك

قصیدەی بیست‌و هەشتەم

«حوسنا موقەددەس»

١ حەیف دقەیدا خاك‌و گیل بت عارفی چالاك روح
دیٚ موجەررەد بت کو پورتەو دەت ژنورا پاك روح

مانای وشە:

حەیف: مخابن؛ **قەید:** بەند، زنجیر؛ **گیل:** حەڕی، قور؛ **چالاك:** چوست؛ **موجەررەد:** روتەوەبو؛ **پورتەو:** تیشك.

پوختەی مانا:

زۆر حەیفە گیانی چاکی بزۆزو چالاکی خودا ناس، لەناو بەندی قورو خاکی لەشی سەرزەوی بمێنێ. پێویستە ئەو بەندو کۆتەی فرێبدا تا سەرلەنوێ گیانی پاکی وەبەر تیشکی جوانی خوای تاك کەوێ.

٢ قەیدی خاك‌و گیل نەبت دابیٚ حیجاب‌و پەردە بیٚ
میثلی بەدریٚ جارنان تێخت خوسوفیٚ خاك روح

مانای وشە:

حیجاب: پەردە، لەمپەر؛ **جارنان:** هێندیٚ جاران؛ **تێخت:** بخاتە؛ **خسوف:** گیرانی مانگ.

پوختەی مانا:

وا باشە گیان ئازادبێ‌و هیچ لەمپەڕو بەندی خاك‌و قوڕی لەبەرو لەسەر نەمێنن. چونکە تا دیل‌و یەخسیری ناو ئەو کەلاکە خاکەیە؛ چاری ناچار با وەك مانگی چاردەش وابێ، توشی گیرانیٚ هەر

دەبیّو خاك دەیگریّ.

شیاوی باسە، گیرانی مانگی عاسمانیش، هەر لە سوّنگەی زەمینی خـاكو ئـاوی‌یە، کە دەبیّتە لەمپەر لە نیّوان مانگو روّژ.

٣ شەمعی سەرنور نادرت گەر ئەو نەکەت پەرهیز دل
ذەوقی جاما عیشقیّ ناکەت گەر نەکەت ئیمساك روح

مانای وشە:

شەمع: موّم، شەم؛ **پەرهیز:** پاریّز؛ **ذەوق:** چیّژە؛ **ئیمساك:** خوّراگرتن لە خواردنو...

پوختەی مانا:

موّم ئـەگەر لە ناوەروّکدا، پیسو خـوّلاوی بیّت؛ هەلّ نابیّو روناکی نادات. ریّرەوی ریّگــەی عیرفانیش، هەروەهایە. ئەگەر بەدلّ پاریّز لە خلّتو خاشی دنیایی نەکا؛ هەرگیز روناکایی جـوانی خودا، لەسـەری خـوّی دا نابینیّ. هەتا عارف خـوّی لەهەمو لەزەتو خـوّشیان دور نەگریّو لەم دنیایە واز نەهیّنیّ، لەبادەی ئەوینی خودا، چیّژە ناکات.

٤ دل بـطایەك نیّرگزان‌دە نازکەك تەروەندە دە
گول دکن تەشبیهی خاران هەرخەس‌و خاشاك روح

مانای وشە:

طا: چلّ، قل؛ **تەروەندە:** نوّبەرە، تازە پشکوتو؛ **خار:** چقلّ؛ **خەس‌و خاشاك:** زبلّو زالّ، پرّوپوش.

پوختەی مانا:

ریّبواری سەر ریّگەی عیرفان، لەدوای ئەوە کە لەخوّشی‌و شادی دنیا دەست بەر ئەداو دلّو گیانی بەپاریّزو خوّراگرتن، تەمیزو بیّخلّتە دەکا؛ ئەوسـاش دەبیّ لە هەلّبژاردنی یاری دەسـتگیردا، پەلە نەکاو فریوی روالّەت نەخوا. کەسیّك کە دەستی بگاتە باغی گولّان‌و ریّگەی بدەن گولّیّك بوّخـوّی هەلّبژیّریّ، باتی‌گەرّیّو چلّیّك نەرگزی ناسکی تازە پشکوتوّی نوّبەرەی بیّهاوتا، بکـاتە هی خـوّ. ئیتر وەك ئەوانە نەبیّ کە روحیان لە زبلّو زالّداو چقلّانیش بەگولّ دەزانن.

٥ جامی عیشقی پاکی روحانی طەهورا باطینە
ئی‌نەنوشی هەروەها حەتتا ئەبەد ناپاك روح

مانای وشە:

طەهور: خاوێنو خاوێن کەرەوە؛ **باطین:** دەرون؛ **نوشین:** وەخواردن.

پوختەی مانا:

بادەی ئـەوینی پاکی خـوداناسی ـ کە تایبەتی گیانپاکانە ـ دڵو دەرون لە پیسـیەتی دەشـواتەوە. هەرکەس لەو بادە نەنۆشـێ، هەزار سـاڵیش تێبکـۆشێ گیانی بۆ هەتا هەتایە گەمارو چڵکـن دەمێنێ.

٦ **هەیئەتا کەیفو کەمی بێکەیفە کەیفا عارفە**
دێ بمێنت گەر نەبت ناچار بێتریاك روح

مانای وشە:

هەیئـەت: تەرز، رواڵەتی؛ **کەیف:** چـۆنیەتی؛ **کەمی:** چـەندی؛ **کەیف:** ئـارەزو؛ **دێبمێنت:** هەردەمێنێ؛ **تریاك:** دەرمانی دژی ژەهر.

پوختەی مانا:

چۆنی خوداو تەرزو بیچمو چەندایەتی رەوشـتو ئـاکارەکانی (صیفاتی)، هەرچـی باس دەکرێو دەگوترێ، لەراستیدا هیچـی دەگەڵ راسـتەقـانی تەواو یەکتر ناگرنەوە. هەرکەسـێ هەرلە ئەندازەی ئاوەزو بیرکردنەوەی خۆی بۆی چوە. دڵو گیانی رێرەوانی رێگەی عیرفان، بەو چـەندو چۆن لێکدانەوەی ئاکارو تەرزو دیمەنی خودای مەزن، ژان لەگیانو دڵ پەشێوو سـەرسـوڕماون. هەرگا یار یاری کردنو چاوی دڵیان لەدینی دیداری گەشبو؛ لەو دڵەتەپێو دودڵیەی توشیان بوەو ـ چون مارانگەزتە، پێچ دەخۆن ـ رزگار دەبن. کێ بە خوا بگا، تێدەگا، کە بۆ ئـەو یارە تاقـانە، نە چۆنی هەیەو نە چەندی. خۆیو صیفەتو ئیرادەی هەر یەکەو خـۆی سـەرچـاوەیەو لێك جیانین. واتا بەدەردی کورد دەڵێ: خودا یەکەو نابێ بەدو.

٧ **دێ بەگولزارا جەمالا سەبزە پوشان وی چکەت؟**
ئی دمیهرێدا نەبت دل پارەپارە، چاك روح

مانای وشە:

جەمال: جوانی؛ **سەبزەپوش:** لێرەدا بریەتیە لەو کەسانەی دەگەڵ خودا تێکـەڵاونو هەرگیز سـیسو پیر نابنو لەناو ناچن. (ناوی حەزرەتی «خضر» کە کورد دەڵێن: «خدر» واتا هەمیشە سەوزو دور لەسیسبونو وشك بون)؛ **میهر:** ئەوین؛ **چاك:** دادڕاو.

پوختەی مانا:

کەسێکی لە دڵداری پاکدا، دڵێ لەتلەت نەبوبێتو پارچەی گیانی دانەدرابێ، قەت رێی‌نابێ بچێتەناو باغی گوڵانی ئەو جوانانەی کە تا هەتا بە ئەوینی یار، زیندون‌و سیسی‌و کزی‌وهەڵوەرینیان نایەتە رێ.

٨ بەر ژجان دەررا کەیەك رەوشەن‌ترو والا دقێت
صورەتی حوسنا موقەددەس دابکەت ئیدراك روح

مانای وشە:

بەر: پێشتر؛ **دەرراکە:** زۆر زو لەشت گەیشتو، زۆر لەسەر هەست؛ **والا:** بەرز، هێژا؛ **صورەت:** شکڵ؛ **موقەددەس:** پیرۆز؛ **ئیدراك:** پێزانین.

پوختەی مانا:

هەر ئەویندارێکی خودا، کە بەنیاز بێ بەدیداری یار شادبێ، پێویستە سەرەرای گیانی خاوێن هۆش‌و بیرو تێگەینەکی زۆر لە پلەی بەرزا هەبێت؛ تا توشی هەڵەموت نەبێ‌و هەڵنەدێرێ. ئەوسا دەکرێ بەدیداری ئەو جوانیە هەرە پیرۆزە، گیانی شادبێ‌و لە بەندی خەمان ئازادبێ.

٩ گەر خەبەرداری ژسیررا (کُنتُ کنزاً) گۆهبدێر
دا بەصەد تەورێ بەیانکەت مەعنی‌یێ (لولاك) روح

مانای وشە:

کُنتُ: بوم؛ **کەنز:** گەنجینە؛ **گۆهـ** : گوێ؛ **تەور:** جۆر؛ **لولاك:** تۆ نەبای.

«دوفەرمودەی پیرۆز (حدیث قدسی) هەیە، پێغەمبەر لەزوان خوداوە فەرمویەتی: من گەنجینەی نهێنی بوم، ئەم جیهانەم هەر بۆیە کردوە بناسرێم. جارێکی تریش فەرمویە: گەر تۆ نەبای، ئەم عاسمانانەو جیهانەم ساز نەدەدا.

ئەگەر ئێمە بە رواڵەت بینی‌و سەرچڵی لەو دو فەرمودە بڕوانین؛ وا ئەزانین پێچەوانەو دژ بەیەکن. ئەم سازدانە بۆکامیانە؟ بۆ ناساندنی خودایە؟ یان بۆ رێزنان لە پێغەمبەر؟

بەڵام ئەگەر سەرنج بدەین، زو تێدەگەین هەردوك لا لکی دارێکن‌و ناو ئاخنی تابارێکن. با بزانین چۆن؟! خوا ویستویە خەڵك دروس‌کا بیناسن. پێغەمبەری هەڵبژاردون‌و ناردونی مرۆ ئامۆژگاری بکەن کە بیناسن. محمدیش (ص) بەرانبەر بە فەرمودەی خۆی «من بیومە پێغەمبەرو هێشتان بابەدەم لیتەبو» پێشینەی پێغەمبەرانەو لەدوای هەموانیش هاتوە. خودا گیانی محمدی بەر لە هەرشت وەدی هێنا. واتا ماك‌و هەوێنی سازدانی دنیا محمدە. بونی پێغەمبەرو جیهان وەك دو شەنگڵە بەرەکەتەن کە لێك جیا ناکرێنەوە. «شێخی‌خانی» لە پێشەکی «مەم‌و زین» دا لەو بارەوە بە کرمانجی فەرمویەتی. کە سۆرانیەکەی

ئەمەیە:

گەنجینەیی گەوهەری وەشێراو — پاش پەردەیی کردە دێتە بەرچاو
چی جوانو بەنرخی ئەم جیهانەن — لەجوانی خودای نەمر نیشانەن
دای جوانی نەمر بروسکەیەك لەم — پێغەمبەری ئێمە هاتە بەرهەم
ئەو تیشکی خودایە بۆ هەمیشە — بۆ هەرشتێ بۆتە پنجو ریشە
گیانان لەگیانی ئەو پەیا بون — چەند تیرەو و هۆز لەیەك جیابون
سەرپاکی لەتیشکی رونی ئەوبون — گش هاتنو بون لەبونی ئەوبون
هێشتا نەزەوی، نە عاسمان بو — ئەو سەروەری هێزی سەروەران بو
عاسمانو زەوی لەبەر ئەوی بون — بووی بو فریشتە سەرنەوی بون
پێغەمبەرێ بو لەلای خودا ئەم — بێ خوێ یەکی قوربو باوە ئادەم
ئەو پەنجەرەیەو خودا دەوێرا — تیشکی لە دڵی رەشی مە گێرا

پوختەی مانای بەیتەکە:

ئەگەر لە مانای نهێنی «گەنجینە بوم» ئـاگاداری، دەگوێ بگـرە؛ بزانە گیان چـۆن بەصـەد تەرزو جۆر مانای «گەر تۆ نەبای»ت پێ دەڵێ...

١٠ لامیعی سیررا تەجەللی سەر لطوری دل ددەت
ضەبط ناکەت وێ مەجالێ صەد هەزار ئەفلاك روح

مانای وشە:

لامیع: تروسکەدەر؛ **تەجەللی:** خۆشاندان؛ **ضەبط:** راگرتنو گرتن؛ **مەجال:** وەخـت، دەم؛ **ئـەفـلاك:** عاسمانان.

پوختەی مانا:

هەروەك موسا لە کێوی تور، لە خوا پاڕاوە بیبینێ، خـودا فـەرموی: تۆ نامبینی، بەڵام بڕوانە ئـەو کێوە. ئەگەر خۆی لەجێی خۆی داگرت، سا ئەوسا کە تۆش دەمبینی. وەختێ خودا خۆی نیشـانی چیاکە دا، لەبەریەك چو. موسا بە بێهۆشی کەوت.

ئەگەر تیشکی جوانی خودا خۆی بۆ دڵ ئاشکرا بکـا؛ گیان خـۆی ناگرێ. ئـەگەر صـەدهەزار عاسمانیش لە هەمو لاوە بیگرن، وەك کێوی توری بەسەر دێ.

١١ هەردو ئیلانێن تەدیمن طەوقی گەردەنکر مودام
دامە هەربێتن تەبەسسوم وەك‌گولا ضەحاك روح

مانای وشە:
ئیلان: مار؛ **طەوق:** بەندی بەئاڵقە؛ **مودام:** هەمیشە؛ **ضەحجاك:** زۆر بەپێکەنین؛ **ضەحجاك:** گوڵی جوان پشکوتو.

پوختەی مانا:
مەلا لەپاش ئەوهەمو ئامۆژگاریانەی خواناسانەو دەنگ‌و باسانەی، چۆنیەتی بەخوا گەیشتن‌و تێگەیشتن لەمانای ئایەتو حەدیث؛ بۆ وچانێك بادەداتەوە سەر دنیاو دیسان رودەکاتە سەلمای دڵ رفێنی‌و فەرمویەتی:
چەند خۆشە پیاو دیلی تۆبێ‌و خەڵکیش بەوکارە بزانن، کە تۆ یەخسیرو دیلی خۆت رست کردوە. جا بۆئەمە من کە هەردو پرچی وەك ماری رەشتم دیت، کردمنە تۆقی گەردنم، تا لای هەموکەس شانازی بەو بەختەوەریەم بکەم‌و هەمیشە وەك گوڵ گەش‌ببم‌و لەخۆشیانا هەربخەنم‌و بزەم لەسەر لێو لانەچێ.

١٢ جەوهەری حوسنی ئەدا تەنها دبت مەقبولی طەبع؟
گەر نەصەیقەل دەت بنورێ عیشق وەك حەککاك روح

مانای وشە:
جەوهەر: گەوهەر، عەصل، لێرەدا بەمانا هونەرە؛ **صەیقەل:** مشتومالْ؛ **حەکاك:** ئەوی شتدەرنێ تا ژەنگی لێ بکاتەوە.

پوختەی مانا:
شیعرو گفتی من، بۆیە لە چاو قسەی خەڵکیتر زۆر لە بەردڵانەو خەڵك پێیان خۆشە، چونکە گیانم کە بەتیشکی ئەوین قاڵە، زمان‌و دڵ‌و مێشکمی بە خاوێنی راهێناوەو وەکو ژەنگرن ژەنگاوی مشتومالْ دەکا. ئەویش مشتو ماڵی داون، بۆیە وا خۆش‌و لەبارن.

١٣ دی بوێ ئەندازو تەرزی کی دبێت سیحری حەلال
گەر نەبالا طەبع بت وەك پەهلەوان چالاك روح

مانای وشە:
دی: لێرەدا بەمانا دەنا؛ **سیحری حەڵال:** بریەتیە لە شیعرو وتاری زۆرباش.

پوختەی مانا:
دەنا کێ دەتوانێ بەم تەرزو بەو ئەندازە زۆرە، سیحری حەڵاڵی بەدەمدا بێ. ئەوە کاری کەسێکە

که گیانی وەك پاڵەوانی زۆرچوستو بەکار مرخـی‌شـــیعری بەپایەو پلەی بەرزە تی گەیاندبێ.
«نالی» دەڵێ:

فارس و تورکو عەرەب هەرسێم بەدفتەر گرتوە
نالی ئەمڕۆ خاوەنی سێ موڵکە دیوانی هەیە

١٤ دل بڕم ئاڤیهتو وی لێ بارکر قەوسی شەڤین (یان، چەڤین)
دێ بدەت بەر گەزمەیان بێ‌سوچ ئەو سەففاك روح

مانای وشە:

ڕم: رمب؛ **ئاڤیهت:** هاویشت؛ **بارکر:** ئامادەی کرد؛ **شـەڤین:** بەرەنگـی شـەو؛ **گەزمە:** تیر؛ **چــەڤین:** چەماو.

پوختەی مانا:

ئەویارە عاشق کوژو خوێن ڕێژە، بە ڕمبی مژۆڵان جەرگی هەنگاوتومو ئێستا بەوە نەوەسـتاوە؛ دو برۆ کەوانیەکانی ـ کەچەماونو رەشن وەك شەوی زۆر تاریك ـ ئـاراستەی گیانم کراوەو دەیەوێ ئەو بێ‌گوناهەش هەر بێ‌تاوان بەرتیران دات.

١٥ شەهسەوار ئیرۆ کەمەند ئاڤیهتنە قەلبێ «مەلێ»
بەند ناکەت غەیری فیتراکاتە صەد فیتراك روح

مانای وشە:

فیتراك: بەن سامورتە.

پوختەی مانا:

ئەمڕۆ زۆر لەوانەی کە لە مەیدانی جوانیو دڵبەری‌دا بە سوار چاك دەژمێردرێن؛ ویسـتیان دڵی‌من بخەنە ناو کەمەندی خۆیانەوەو لە تۆم بسـتێنن. بەڵام خـەیاڵیان خـاوە، من بەوانە ناگیرێمو گیانی من تەنیا بەبەن سامۆرتەی پشت زینی ئەسپی تۆنەبێ؛ لە هیچ بەندێکی دیگـەدا، ئـۆقرە ناگرێتو ناگیرێ.

«سەعدی» دەڵێ:

ئەگەر تۆ ڕاو بکەی وەحشی بە خۆشی دەبنە نێچیرت
هەمو گیانێك گرفتاربونی تۆی بۆ بەختەوەر بونە

قصیدەی بیست‌و نوهەم

«کلیلی دڵ»

١ عیشقیٚ کوبدەن بەیەکدو ئەرواح
پەیوەستە دقیٚ بەهەڤبن ئەشباح

مانای وشە:

بەیەکدو: بەیەکتری؛ **پەیوەستە:** پێکەوەلکاو؛ **پەیوەستە:** هەمیشە؛ **بەهەڤ:** پێکەوە؛ **ئەشباح:** شەبەحگەل؛ **شەبەح:** تارمایی، ئەو تەرزو شکڵەی کە گیان لەپاش دەرچون لەلەش بەخۆیەوە دەگریٚ کە لەشیش نیەو هەروەك لەشە دنیاییەکە دەچیٚ؛ **شەبەح:** ئەو زنجیرەی لاقی دیلی پیٚ دەبەستن.

پوختەی مانا:

ئەگەر گیانان لەبەر بارەگای خودادا ئەوین پێکتر بگۆڕنەوەو بەتەمابن هەر ئەویندارى یەکتربن؛ زۆرپێویستە تارمایی گیان هەڵگریشیان هۆگر بەیەکتر بگرن‌و بۆ هەمیشە خۆیان بەزنجیری ئەوین بەیەکەوە ببەستنەوەو هەرگیز لێك جیانە نەبنەوەو تەواو هەروەك تێکەڵاوی لەش‌و گیانی دەورانی ژیانی سەردنیا لێکدرابن.

٢ جان‌و جەسەدان کو ئیتتیحادن
(والماءُ لَهُ‌المِزاج بالراح)

مانای وشە:

جەسەد: لەش؛ **ماء:** ئاو؛ **لَهُ:** بۆئەو؛ **مِزاج:** تێکەڵاوی؛ **راح:** بادە، مەی.

پوختەی مانا:

تێکەڵاوی لەش‌و گیانی ئەویندارانی بەراستی‌و دەرون خاوێن‌و داوێن پاك، تا لەروی خاك‌بون

چۆن بوە. دوای دەرچونی گیان لە ڕکەی لەشـی خـاکیش، هەڕوا دەبن. تێکـەڵی گیان‌و تارمایی گیان هەڵگــری ئــەوینداران، وەك لێكدانی مەی‌و ئــاوە كە تازە بەهیچ ئــاوایەك لەبەریەك هەڵناوێردرێن.

٣ وەصلاتە لجان‌و دل حەیاتە
(مَنْ ذاقَ مَرارَةَالنَّویٰ طاح)

مانای وشە:

مَنْ: کەسێ؛ **ذاقَ:** چەشتی؛ **مَراره:** تاڵی؛ **نَویٰ:** دوری، هجر؛ **طاحَ:** بەهیلاكچو؛

پوختەی مانا:

نزیکی‌و گەیشـتن بەتۆ، مایەی ژیانی گیان‌و دڵە. کەسـێك تاڵایی دوری تۆی تام‌کردبێ، گومانت نەبێ مردوە.

٤ تەنها نە دسینە من خەدەنگن
(مِنْ لَحظِكَ فیالقلوبِ أرْماح)

مانای وشە:

خەدەنگ: تیر؛ **لحظ:** چاو، تماشا؛ **قلوب:** دڵان؛ **ارماح:** ڕم‌گەل.

پوختەی مانا:

نەك هەرمن گرفتاری تۆم‌و سینگم پڕە لە تیری نیگـای لاتیلی چـاوەکانت. ڕمی تیژی مژۆڵانت ـ کە لە تەماشا کردنا دڵ دەپێکن ـ زۆر دڵی وەك دڵی منیان هەنجنیوە.

٥ پەروین ژشەفەق سەحەر خویابون
(لابِدعَ وَفیهِ مِنْكَ مِصْباح)

مانای وشە:

پەروین: کۆ ئەستێرەی پێرو؛ **شەفەق:** لێرەدا بەمانا کوردی‌یەکەیە کە بە شەبەقی روناکایی بەیان دەڵێن؛ **خویا:** ئاشکرا: **لابدعَ:** تازەیەك‌نیە، واتا شتێکەئاسایی؛ **فیهِ:** لەودایە؛ **مِنكَ:** لەتو؛ **مصباح:** چرا.

پوختەی مانا:

ئەگەر ئەسـتێرەی کۆ، بەرەو روناکی بەربەیان هاتن‌و خـۆیان ئـاشکراکرد؛ هیچ نائـاسایەتی نیە.

چونکە روخساری تۆ، بە شەوارەی خستبونو بە تیشکی چراوە هاتن.

٦ (لَومِستَ مِنالهوىٰ كَبان لابِدعَ وَقَدْ تَميدُ ارواح)

مانای وشە:

لەو: ئـەگەر؛ **مِسـتَ:** راژای، لەریتەوە؛ **مِنَالهـوىٰ:** لەبەر شـنەبا؛ **كَبانِ:** وەك نۆنەمامی داری بان کە دارێکی زۆر شەنگو شۆخە؛ **قەد:** لێرەدا خۆدیاریشە؛ **تَميُد:** دەلەرێو دەهەژێ.

پوختەی مانا:

ئـەگەر دەبینم کە لەبەر شـنەبایەك، بەژنو باڵات، بەنازەوە بەملاو ئـەولادا رادەژێ؛ بە نائـاسایی نابینم، چونکە تۆ وەك ئێمە لەش‌نی. لە نازکی‌دا گیانێکـیو گیانیش دیارە بە هاسـانی شـنەبا یەك دەیلەرێنێ.

٧ سەییاح مەدین دخەلوە ئیرۆ
الله کو چخەلوە ئو چسەیاح!؟

مانای وشە:

سەییاح: سائح‌گەل؛ **سائح:** پێنج مانا دەدا، رەبەنێك بۆ خواپەرستی روبکـاتە چیاو چـۆڵان، ئـاوی رەوان، وتار نەخشین، گەرێدە بە وڵاتان‌دا، رۆژووەوان؛ **مەدین:** ئێمە دیمان؛ **خەلوە:** کونجی تەنیایی.

پوختەی مانا:

ئەمڕۆ لە کونجی تەنیایی بەچاوی‌دڵ سـەیرم دەکرد، رەبەنانی خـواپەرسـتو دەمبەرۆژوی مرۆی نوێژو رۆژی پاكو دنیاگەڕی زمان شـیرینو دەمپاراو، کە گشـتیان وەكمن دڵداری دیداری یاری نازدار بون؛ دەستە دەسـتە وەك ئـاوی رەوانی ناو جـۆ. بە بزەی هومێدواریەوە، هەر دەهاتنو تێ دەپەرین. ئای خودایە. لەو کونجە خامۆشە چیم دیت!!

٨ (اِفتحْ بِلِقاكَ قُفْلَ قَلْبِى فالْقَلْبُ لَهُ لِقاكَ مِفْتاح)

مانای وشە:

افتح: وەکە؛ **لِقا:** توش‌هاتن؛ **قُفل:** قفڵ؛ **قَلْبِى:** دڵم؛ **لَهُ:** بۆئەو؛ **لِقاكَ:** توش هاتنت؛ **مِفتاح:** کلیل.

پوختەی مانا:

دڵم بە جارێك داخراوەو تەنیا بەتۆگەیشتنو دیداری‌تۆ، دەتوانێ بۆم بکاتەوە.

٩ بەرقیٚ کو قەدا ژبەر نیقابیٚ (فاللّامعُ مِنْ سَناهُ قَدْلاح)

١٠ قەوس‌و قەزەحان نومان ژبالا (والْعَنْبَرُ مِنْ شَذاهُ قَدْفاح)

١١ ئِاییینە دلیٚ «مەلا» جەلادا (مِنْ طَلْعَتِهِ فَقد صَفا الرّاح)

مانای وشەی ئەو سێ بەیتە:

بەرق: بروسکە؛ **قەدا:** دای، دایەوە؛ **نیقاب:** روپۆش؛ **لامع:** تروسکەدەر؛ **سَنا:** رۆشناکی؛ **لاحَ:** دیاری‌دا؛ **قەوس‌و قەزەح:** پەلکە رەنگینە؛ **شەذا:** بۆن‌و بەرامە؛ **فاح:** بڵاوەوەبو؛ **جەلا:** مشت‌و ماڵ؛ **طلعـة:** دیتن، هاتنەدەر؛ **صَفا:** پاڵاوتەبو؛ **راح:** بادە.

پوختەی مانای ئەوسیٚ بەیتە:

دیارە پاڕانەوەی مەلا قبوڵ بوە. بۆیە دەڵیٚ:

بروسکێکی تروسکە زۆر. لەو دیو پەردەی پیوارەوە چەخماغەی‌دا، ریٚژنەی بەزەیی لە دوهات‌و دای‌باراند کەی‌کەم ئیستەی‌کەم. دڵی سیس‌و تینوی ژاری هەزاران کزونزاری دورە هومیٚدو بیٚچارەی ئیٚمە گەلی ئەویندارانی پاراوبون‌و گەشانەوە. لەو هەمو ئاڵ‌و واڵایەی ئەو باڵایە، پەلکە رەنگینە وەدی هات. عەنبەر کە بۆن‌و بەرامەی ئەو بەژن‌و باڵا نەمامەی بەرکەوتبو، بۆن خۆشی بڵاو کردەوە. دڵی مەلا کە تا ئەوسا وەك ئاوێنەی ژەنگاوی رەش هەڵگەڕابو، بە نەمنەمی پریشکەی هەوری بەزەیی خاوێن بۆوە. گیانی کە لەخشت‌و خاڵی دنیا وەك بادەی پرتڵتەو خڵتە شلویٚ بو. بەو دیمەنە دڵرفێنە واپاڵێوراوە، هێند رونە یادەی نمونەش نایگاتیٚ.

قصیدەی سیهەم

"ناڵەی دڵ"

١ ئاهیٚ ژدەردی دل دکت هەرچی کودی ئازاری چەرخ
دەربیٚ لنیڤا دل ددەت لامیع صیفەت نوباری چەرخ

مانای وشە:

ئازار: ژان؛ **چـەرخ:** زەمانە؛ **دەرب:** زەبر؛ **لامیع صـیفەت:** وەك بروسکـە؛ **نوٚبار:** جـوٚرە کەوانێك بوەکە چەند سەرە تیری وێکرا دەرکردوە.

پوختەی مانا:

هەرکەس وەك من، ژانی دەستی زەمانەی پەستی چێشـتبیٚ؛ ناچـارە دەردی دڵ بکـاو ئـاخ هەڵکێشیٚ. کەوانی دەسـتی زەمانە، تیران داوێتە دڵی من بە زەبرێکـی هێند دەسـتو برد، دەڵێی بریسکە لێم دەدا.

٢ تێن سینەیان پەیکان نهین ئامانجی وان تیران ئەمین
داما بەلاییٚ دەر کەمین هەر گوشە دوٚر ماداری چەرخ

مانای وشە:

پەیکـان: سـەرەتیر؛ **نهین:** بەنهێنی؛ **ئـەمین:** ئێمەین؛ **دام:** داو؛ **دەرکەمین:** لەبوٚسـەدا؛ **دوٚرمادار:** دەوراندەور.

پوختەی مانا:

زەمانە لەهەر گوٚشـەو کەناران، بوٚسـەی بەڵای بوٚ داناوین‌و دەوری داوین. سـەرەتیران بەرەو سینگمان دەهاوێژیٚ‌و ئێمەی نیشانەی تیرانین.

٣ بیرا خوتینن غەنجەیان عاشق دنیڤ ئەشکەنجەیان
ئاڤێتە دل بەرپەنجەیان هەردەم ژنو شونقاری چەرخ

مانای وشە:

غەنجە: ناز؛ **ئەشکەنجە:** ئازاردان؛ **ئاڤێتە:** دەهاوێتە؛ **شونقار:** جۆرێك بازی زۆر چنگاڵ تیژو بەهێزە.

پوختەی مانا:

لەجەنگەی ئازاردانێکدا، کە لە زەمانەی دەبینین؛ سەبوریمان هەر بەوە دێت، کە نازی یارمان دێتە بیرو ئازارمان لەسەر سوك دەبێ. بەڵام زەمان لێ ناگەرێ ئـاسودە بین. هەر دەمێك سـەرلەنوێ، دڵمان دەخاتە بەر پەنجەی دەردو ئازاران. کە وەك شمقار نچیر دەگرێ، هەڵیدەدرێ.

٤ کوڤان لەطیفان گول عیذار شونا گولان روستینە خار
لەو تێن ژبولبول ئاهوزار نیڤا جیهێ گولزاری چەرخ

مانای وشە:

کو: لەکوێ؟؛ **لەطیف:** نەرمو ناسك؛ **عیذار:** لاجانگ؛ **روستینە:** رواون.

پوختەی مانا:

کوان؟ بۆنەمان لاجانگ وەکو پەڕەی گوڵان؟ بەداخەوە لەشوێن گوڵان درك رواون. بۆیە بولبول، لەشوێنی چوڵی گوڵاندا، لە چنگ دنیا گریانو ئاخو ئۆخیانە.

٥ صەد بازیان ئەڤ حیلەباز تینت بحیلە کارساز
گەهگە هکو نازەو گەهنیاز سەحجارو پڕ مەککاری چەرخ

مانای وشە:

بازی: عوین؛ **گەهـ** : جار، گا؛ **سەحجار:** زۆر جادوگەر؛ **مەککار:** زۆر بەگزی.

پوختەی مانا:

ئەم زەمانە، هەتا بڵێی جـادوگەرێکـی بەفێڵە. بەنازو قـەمزەو عیشـــوەبێ، بەنیازو نوزەو کزی بێ، کاری خۆی بەپیاو پێك دێنێو صەتان فێڵی لەبن سەردا.

٦ هەرچی بخونت صوحبەتێ ئاخر دجاما شەربەتێ
زەهرا هەلاهیل دێ دەتێ دادل نەدن ئازاری چەرخ

مانای وشه:
بخونت: بانگ بکا؛ **صوحبەت:** هاودەمی؛ **هەلاهیل:** گیایەکە کە شیرەکەی ژەهرێکی زۆر کوشندەیە.

پوختەی مانا:
هەرکێ بەدەنگیەوە بچیٚو دڵ بەزەمانە خۆشبکا، زیان دەکا. لە جەنگەی دۆستایەتی دا، کە شەربەتی ئەداتە دەست؛ ژەهری هەلایلی تێدایەو دەیەوێ دەرمان خواردوی کا. دەغیل نەکەن باوەر بە زەمانە کەن‌و دڵی خۆتانی بدەنێ.

«مُحی‌الدین عەرەبی» دەڵێ:

کەیارم دیتی مەستم، دەستی بەستم، دامیە بەر شیران
بەڵێ هاوپیاڵەیی حەزیا سزای جزیای بەدودا دێت

٧ ئەڤ ئەررەیا ژەهری ددان من ژێ ددل دانن سینان
مالبەهری فەرقێ دوژمنان بێت‌و برەت مینشاری چەرخ

مانای وشە:
ئەررە: هەرە، مشار؛ **من‌ژێ:** لەوی؛ **سینان:** نوکەرمب؛ **مینشار:** مشار.

پوختەی مانا:
زەمانە وەك مشارێکە، ددانەکانی بەژەهر ئاو دراین. من زۆر نوکەرمبم لەدەست دنیا لەدڵ دایە. با ئەو مشارە ژەهراویە، هەر بەشی دوژمنانمان بێت‌و لەسەر تەپڵە سەری ئەوان بێت‌و بچێت.

٨ دوژمن ژجان تالان بتن ئەو خوە هەروٚ نالان بتن
میلاك‌و دل کالان بتن لێ بێت ورەت غەداری چەرخ

مانای وشە:
تاڵان: پوڕ؛ **هەروٚ:** هەموروٚژێك؛ **نالان:** بەناڵە؛ **میلاك:** سی‌و جەرگ‌و دڵ؛ **غەدار:** قەدارە، قوڵە شیرێکی دم ساتۆری‌یە؛ **کالان:** بەرگی شیرو خەنجەر.

پوختەی مانا:
دەبا سەرەرای مشاری ژەهراوی، قەدارەی زەمانەی غەددار، دڵ‌و هەناوی دوژمنان کالانی‌بێ. یا خوا گیانیان بەتاڵان چیٚو هەمو دەمان بناڵێنن.

٩ داڤ کوهنه خانی میثلی دەیر چەندین کەواکیب تێنە سەیر
پەیکان بداڤێ شوبهی طەیر هەرژێ دبارن ناری چەرخ

مانای وشە:

داڤ: دەئەو؛ **کوهنە:** کۆن؛ **خان:** کاروانسەرا؛ **دەیر:** شوێنی رەبەنان؛ **سەیر:** تەماشا؛ **سەیر:** رۆیشتن؛ **شوبە:** وەکو؛ **نار:** ئاگر.

پوختەی مانا:

دەو کۆنە خانەدا ـ کە وەك دەیری رەبەنانە ـ چەندو چەندجار، ئەستێرە دێن‌و دەڕوانن‌و بەجێی دێڵن. ئەو هەر لەسەر رەوشتی پیسی خۆیەتی. پەیکان دەگرێتە ئەستێرانیش کە وەك چۆلەکە راویان‌کا. لەم زەمانە هەمیشە ئاگر بارانەو دنیا دۆزەقی یارانە.

١٠ شەمسێ بشەمسی جام بجام حەتتاد کن دوری تمام
ئاتەش درێژە هەر مودام ئەڤ گونبەدی دەواری چەرخ

مانای وشە:

شوموس: بادە؛ **شەمس:** بریەتیە لە مەی؛ **شەمس:** دوژمنی زۆر سەخت؛ **شەمس:** هەلتۆزاندن‌و بار نەبردن، چەموشی؛ **مودام:** مەی.

پوختەی مانا:

زەمانە وەك مەیگێڕێکی دڵپیسە. بەنیازی دوژمنایەتی پێك لەسەر پێك، بادە بۆ خەڵك تێ دەکا. بە هەموانی دەچەشێنێ‌و بەو مەیە دەیان مرێنێ. بادەکەی ئەو ئاگرێکە بۆگیانی وەخۆرەوەکان. لەو گونبەزە خول‌خولەیە ئاور دەرژێت.

١١ ئاگر دئاب‌و گیل دکەت قەلبان ژقەلبان هل دکەت
میتقەب دجان‌و دل دکەت دائم ئەڤستن کاری چەرخ

مانای وشە:

هل دکەت: هەڵ دەکا؛ **هل‌دکەت:** هەڵ دپچرێ؛ **میتقەب:** مەثکەو؛ **ئەڤستن:** ئەوەن.

پوختەی مانا:

ئاگر دەخاتە ناو لەشی مرۆ، کە لە ئاو وگڵە. دڵان توشی یەك دەکاو پێکیان دا دەگیرسێنێ‌و

لێکیان هەڵدەپچرێ. گیان‌و دڵان کون‌کون دەکا. هەمیشە کاری زەمانە ئەو کارە نالەبارانەن.

١٢ چەندی کو خوبان بێن رەزم من‌ژێ ددلدانن گەزم
ئامانجێ وان رەمزان ئەزم سەرعەسکەری سەییاری چەرخ

مانای وشە:

خوب: جوان چاك؛ **رەزم:** جەنگ؛ **من ژێ:** من لەو؛ **گەزم:** تیر؛ **رەمز:** نیشانی نهێنی؛ **ئەز:** من؛ **سەرعەسکەر:** فەرماندە؛ **سەییار:** گەڕۆك.

پوختەی مانا:

هەرچەندی جوان چاکان، دڵیان لەدەردی زەمانە دەرەنجێ‌و دەیانەوێ بەگژی داچن؛ منی کڵۆڵ بەر دەکەوم. لە وتاری بەتێکوڵیان تێ‌گەیشتوم کەمن کراوم بە ئامانج‌و منیان بەسەرکردەی بەڵای زەمانە داناوە. هەربۆیە منی بێچارە، دایم دڵم بەتیرو تانەی چاو جوانان بریندارە.

١٣ من پورشەڤان حەتتا سەحەر دانینە رێ سەمع‌و بەصەر
ئەو ماهرو مابێتە دەر تا ببمە نەوبەت داری چەرخ

مانای وشە:

سەمع: گوێ؛ **بەصەر:** چاو؛ **نەوبەت‌دار:** جەزایەرچی، کێشك‌گر.

پوختەی وتار:

گەلێك شەوان تا بەیانی، لە دەورەی یانەی ئەویارە، گوێ لەسەر هەست‌و چەمەرام کە بەشکو بەختم بیهێنێ، ئەو رومانگە سەر لە پەنجەرە دەرێنێ‌و دوا بە رۆژ رەشی من بێنێ. ئەگەر زەمانەش ـ خوا نەکا ـ نیازی وابێ بەردوزیپکی ساردو گەرمی لەرێ دانێ، خۆم بکەمە بەڵا گەردانی باڵاکەی.

«کوردی» دەڵێ:

چاوەکەم زانیوتە بۆچی خەولە چاوم ناکەوێ
چونکە من پێش خزمەتم پێش‌خزمەتان نانون شەوێ

١٤ کەس دی لـ‌لەوحی سینەدا نەقشەك وەهاتی بێ غەلەط
هەر دەم ژنو یەك تازە خەط تاڤێتە دەر پەرگاری چەرخ

مانای وشه:

لەوح: تەتەڵە؛ **وەهاتی:** ئاواهاتو؛ **ئاڤیتە:** دەهاوێتە؛ **پەرگار:** جەغز کێش، جەغزینگ.

پوختەی مانا:

هەرچی دەردو ئازاری بەشی دڵدارانە، بە پەرگاری دەستی زەمانە، لە تەتەڵەی سینەی من نەخش کراوەو هەمو دەمو کاتێك خەتێکی تازە دێتە سەر خەتان‌و هەرگیز نوسەری بەڵایان، بۆ جارێکیش هەڵە ناکا، هەڵم بوێرێ.

«ئەنوەری» دەڵێ:

هەر بەڵایێ کە لەعاسمانەوە دێ   بەر لە هەرشت دەڵێ کوا ماڵی فلان

١٥ ما ژحەسرەتا شیرین لەبان خەوتێتە چەهڤان قەط شەبان
فەریاد دەربەر کەوکەبان پرسێ بکە ژبێداری چەرخ

مانای وشە:

ما: بۆچی، مەگەر؛ **فەریاد:** هاوار؛ **دەربەر:** لەپێش؛ **بێدار:** نەخەوتو.

پوختەی مانا:

من کەوتم شەوان هەتارۆژ ناخەوم‌و دڵو چاوم بریوەتە ئـەو سـەرسـەرایەی، یارتێدا. مانای وانیە دەتوانم بنوم‌و نانوم. بۆچی مەگەر لە عەزرەت‌و ئاواتی دینی لێوانی شیرینی وەکو هەنگوینی، خەو تخـون چـاوان دەکەوێ؟ هەیهـات، منی دڵدار شـەو هەتا رۆژ، هەر هاوارمەو ناڵەم گەیوەتە عاسمان‌و ئەستێرەشم لە خەو کردون. ئەگەر برۆا بەمن ناکەی، باسم لە زەمان بپرسە، کە شەوو رۆژ لە خولدایەو خەوی نایەو ئارام ناگرێ. تا بزانی کە هەرگیز منی نەدیوە لە خەودابم.

«سەعدی» دەڵێ:

درێژی شەو لە برژانگم بپرسە   کە هیچ تاوان بەسەر یەکدا نەهاتون

١٦ ڤان رەهرەوێن هیممەت بولەند بەردانە مەیدانێ سەمەند
سەر گەشتەبن حەتتا بەچەند ئەو رەکبی مەشعەلداری چەرخ

مانای وشە:

رەهرەو: ریڤنگ؛ **سەمەند:** ئەسپ یان ماینی شێ؛ **سەرگەشتە:** سەرگەردان؛ **رەکب:** دەستەی سواران؛ **مەشعەلدار:** گرهەڵگر.

پوختەی مانا:

ئەو ڕێبوارە بەجێو پایەبڵندانە کە ئەستێرەن لەو عاسمانە. بە ئەسپی شێ لە مەیدان هاتو چۆیانە. وەك دەستە سوارانێك دەچن کە لەشەو دابەرەو بەزمو ئاهەنگ دەچنو چۆڵە چرایان لە سەرشانە. بەڵام لەچونو هاتن‌دا، سەرگەردانن. نازانن بەرەوکوێ دەڕۆن، بۆ هەڵدێن؟ بۆئـاوا دەبن؟ کەی دوایی بەم ئاهەنگە دێ کە ناومان ناوە زەمانە.

«خەییام» دەڵێ:

لەم جەغزە کەشوێنی هاتو چۆی هەموانە — بێ ژێرو سەرەو دور لە نەمانو پوانە
کێ زانی لەکوێوە هاتوەو کێوە دەچێ — هوزانو نەزان وەك یەکە، سەرگەردانە

١٧ گاڤەك ژدەنگێ زەنگلان ئەیمەن چرونین مەنزیلان
هەی‌هەی دبینن مەحمیلان فەریادە هەر قەنتاری چەرخ

مانای وشە:

گاڤ: تاوێکی‌کەم؛ **زەنگل:** زەنگوڵە؛ **ئـەیمەن:** هێمن؛ **رونین:** دانیشـپن؛ **مەحمیل:** کەژاوە؛ **قـەنتار:** قەتار، گەلە بارەبەر پێکەوە لە کاروان‌دا.

پوختەی مانا:

لە بەر دەنگـی زەنگـی کاروانی بارکردن بەرەو ئـەودنیا، کە زەمانە سـازی داوەو کەژاوە لە دوی کەژاوە دێتەبەرچـاوو هەروا هەیدیی بارکردنە؛ کوا دەتوانین ـ با بۆ کەمە تاوێکیش بێ ـ بە ئارامی‌و خاترجەمی لەم دنیایە پاڵ دەینەوەو دانیشینو قاچ راکێشین.

«حافظ» دەڵێ:

چلۆن پێم‌وابێ ئاسودە دەژیم تاسەر دەگەڵ یاران
دەبیسم زەنگی کاروان بانگ‌دەکا زو لێ‌بنێن باران

«خەییام» دەڵێ:

هەربێنە بەرەو هەڵخولو هاتو چۆیە — گوێ هەڵخە هەمو دەنگی بژی‌و ڕۆڕۆیە
خەرمانی ژیانە سورە، گەردون سەرکار — ڕۆکردنو پێوانی مەیە لەوکۆیە

١٨ پورمن ژڤێ چەرخێ «مەلا» کیشا نەئافاتو بەلا
ئەبلەهدبینم وی هەلا٠ هەرچی ژدل بت یاری چەرخ

مانای وشە:

ئافات: زیان گەل؛ **ئەبلەهـ** : کەم‌ئاوەز؛ **هەلا:** هۆی؛ **هەل:** وەخت.

پوختەی مانا:

مەلا! هەر من خۆم دەیزانم ئەم دنیایە، چەند بێفەڕو ئازار دەرو بێبەقایە، زۆرم زیان لەدەس دیوەو فرەم جەزرەبەی چەشیوە. با پێت بڵێم، لە کاتو ساتی ژیاندا، هەرکەس بەدڵ بیێتەدۆستی زەمانە، زۆر بێئاوەزو نەزانە.

قصیدەی سی‌و یەکەم

«شەپالاشەنگ»

١ دلبەریٚ ئیروٚ سەحەر ئاڤیتە جەرگیٚ من دو دوٚخ
یەك لسینە، یەك ددلدا لەو ژمن تێن ئاخ‌و ئوٚخ

مانای وشە:
دوٚخ: راستایی تیر؛ **دوٚخ:** کوتەکی سەر بەبزمار، دوٚق؛ **ئوٚخ:** هاواری ئێشان؛ **ئوٚخەی:** چخوٚشە.

پوختەی مانا:
یاری نازدار ئـەمڕوٚ لە بەرەبەیاندا، کە چـاوی هاتنە بەرچـاوم؛ لە دولاوە بەرتیری مژوٚڵی داوم. لە لایەك سینەی پێکاوم، لایەك دڵی وەبەرداوم. جـا بوٚیە هەر ئـاخ‌و ئـوٚخمە. بوٚ هی بەرسـینەم کەوتوە، دەڵێم ئاخ دڵمی نەپێکا. بوٚ ئەوەیش دڵمی گرتوە، دەڵێم ئوٚخەی بە ئاواتی خوٚم گەیشتم.

٢ ئاخو ئوٚخێن من ژدل تێن لی ژبەر تیرا قزل تێن؟
یان ژکوڤانێن دکول تێن ژیٚ دزیت هەر خون‌و زوٚخ

مانای وشە:
لیٚ: بەڵام؛ **قزل:** سور؛ **کوٚڤان:** کوان‌و برین؛ **کول:** بەژان؛ **دزێت:** دەدەڵێنیٚ؛ **خون:** خوێن؛ **زوٚخ:** زوخاو.

پوختەی مانا:
بەڵیٚ دڵم هەر بەدڵ، ئاخ‌و ئوٚخیەتی. ئاخوٚ لەبەر سەرەتیرە کە بە خوێنی منی بیٚ بایەخ، سور بون؟ یان لە برینی زوٚر بەژانە، کە بە دایم خوێن‌و زوخاو دەدەڵێنیٚ‌و ترسی هەیە تیری تیژی بژانگی‌یار، شەڵاڵ‌و ژەنگاوی بکا؟

٣ خون ژدل جۆجۆ ڕەوان تیٚ وەك عەقیقو ئەرغەوان تیٚ
لیٚ ژدەست سەلوا جەوان تیٚ ئەو شەپالا شەنگو شۆخ (یان، سەلوارەوان)

مانای وشە:

ڕەوان: جاری، دانەوەستاو؛ **عەقیق:** یاقیق؛ **ئەرغەوان:** گوڵێکی ئاڵی دارە؛ **سەلو:** سەرو؛ **سەلوارەوان:** بریەتیەلە بەژنو باڵای شۆخ؛ **جەوان:** تەڕو تازە پێگەیشتو؛ **شەپال:** خونچیلانەی خوێن شیرین.

پوختەی مانا:

جۆگەجۆگە خوێنم لەبەردڵی دەڕوا. خوێنی من نەدەبو جوان با. بەڵام چونکە بەدەستی سەلما ڕژاوە - کە بەژنی وەك داری سەوڵی تازەنەمام، ڕێکەو تاخوا حەزکا خونچیلانەو ڕەزا سوكو خوێن شیرینە - خوێنەکەشمی جوان کردوە. هەر تنۆکەی بەرەنگی دەنکە یاقیقەیان وەك گوڵی ئەرخەوانە.

٤ ئەو شەپالا شۆخو شەنگە کافرە، ڕومو فەرەنگە
دامە بەر جۆتەك خەدەنگە ظالمیٚ کُشتم بدۆخ

مانای وشە:

کافر: بریەتیە لە بیٚبەزەیی‌و دڵڕەق؛ **ڕۆمو فەرەنگ:** لە زاراوەی شاعیراندا بە سپی پێستی زۆر جوان دەڵێن؛ **خەدەنگ:** تیر؛ **دۆخ:** ذلیلیو زەبونی.

پوختەی مانا:

ئەونازدارەی لەبەردڵەی شۆخو شەنگە، چەند بەدیمەن سپی‌و نەرمە، هێندەش دڵی ڕەقو سەختەو بەزەیی پێمدا نەهاتو لەدولاوە دامیەبەر شیری بژانگو زۆر بە زەلیلی کوشتمی.

«نالی» دەڵیٚ:

دەخیلت بم، نەخیلی با ڕوطابی وەها شیرینو سینەنەرمو دڵڕەق

٥ ظالمی کوشتم شەپالیٚ نازکی غەنجیٚ دەلالیٚ
بون حیجابا زولفو خالیٚ ئیدەکو عالاو تۆخ

مانای وشە:

قەنج: پەسندو بیٚخەوش؛ **دەلال:** دڵگرو جوان؛ **حیجاب:** پەردە؛ **ئیدەك:** سوخمە؛ **عالا:** بریەتیە لە پارچەی ڕەنگینی توێڵپێچ؛ **تۆخ:** جوققە، لێك هاڵانو پێچانو بەرەو ژورو قیت هەڵگەرانەوەی مو لە

ناوەڕاستی ناو چاوان، کە وەك جوقەی پادشایانی لێدێت؛ توخ: بەو جوقەیان دەگوت کە لە موی ئەسپ پێکدەهێنراو لەجیاتی میداڵ دەدرا بە پیاوانی ئازای هەڵبژاردە، لە سەریانی دەن.

٦ نەترکو تایێن بریشی ئی دزێرن پێقە ویشی
من دوفیرس دین دپێشی مروەتو ئینصاف یوخ

مانای وشە:

نەترەك: مانگوڵەی بەر لەرزانە؛ **تا:** هەودا؛ **ریشی:** ریشو؛ **ویشی:** هێشو؛ **فیرس:** سوارچاك، سوکەڵەسوار؛ **مروەت:** پیاوەتی؛ **یوخ:** نیە.

پوختەی مانای ئەو دوبەیتە:

ئەو خونچیلە خوێنشیرینەی دنیا پەسندەی جوانچاکە، زۆر بەزۆردارانە کوشتمی. چونکە هەر نەمتوانی بەدڵ، سەیری خەتو خاڵی بکەم. دەسماڵو هەنیەپێچەکەی، موی پێشەسەری پێچراوی بەرەو ژور هەڵگەڕاوەکەی، لاگیرەی پێچە سەرەکەی، هەودای بەریشوی دەسماڵی کە هێشوی زێڕیان پێوە بون؛ بونە پەردە لە نێوان چاوی بەتاسەمو دینی کەزیو خاڵەکانی وەك دەمەویست، پێشاوپێش هەر چاوەکانیم دیت کە بە مەستی وەك دوسوارچاك، هێرشبەرن بۆ سەر دوژمن، بە سیلەو گۆشە روانیمیانو بێبەزەییو لێ ڕاوەستان گیانو دڵیان شەقار کردم. دادو هاوار لەدەس ئەو چاوە مەستانە؛ نە پیاوەتیان دەگەڵ کردم نەهیچ ئینصافیشیان هەبو. ئەگەر ئینصافیان هەبوایە، یەکجارەکی دەیان کوشتم.

٧ لەو هەرفتم ئەز ژمەیلێ شوبهەتی سیهلێ و سەیلی
موحبەتو عیشقا دلەیلێ ئەز کرم یەکسەر پلوخ

مانای وشە:

هەرفتم: تێك روخام، تێك تەپیم؛ **مەیل:** ئارەزو؛ **سیهل:** گڵو خوڵێك کە وەك رەملێ سێلاو دەیبا؛ **لەیلێ:** گراویەکەی قەیسی عامیری؛ **ئەزکرم:** منیکردە؛ **یەکسەر:** بەتەواوی؛ **پلوخ:** پۆلوە ئاگری زۆر گەش؛ **پلوخ:** داپەڵۆخاو، تەواو رزیو.

پوختەی مانا:

هەر لەترسی زۆرداریو دورەئینصافی چاوانیەتی کە قەڵای ئارەزوی دینیم تێك تەپیوە. بومە ئەو خوڵە نەرمیلەی کە لافاو وەبەرخوێ دەداو بە دارو بەردی دا دەدا. ئەگەر قەیس لە ئەوینی لەیلایەدا پێ داگر بو، ناگاتە من. من لە ئەوینی لەیلای خۆم لەسەر هەتا پێ ئاگرمو بەسوتانەوە

گرشەمەو هەربینا هەر داپڵۆخام.

٨ دەست نەهیلم ئەز ژدینێ شوبهی فەرهادی شیرینێ
وەر ژبەر عیشقو ئەڤینێ من درێ چت ئەف کلۆخ

مانای وشە:

نەهیلم: هەڵناگرم، بەرنادەم؛ **دین:** دیتنو تماشا؛ **فەرهاد:** ئەویندارە بەناو بانگەکەی شیرین کە چیای بێستونی تاشی؛ **وەر:** تەنانەت ئەگەر؛ **کلۆخ:** کەللەسەر.

پوختەی مانا:

بەڵام نابێ کەس لای وابێ، من بەم سوتانو کوژرانو ئاوبردنە، وازم لە دیداری یار هێناوە. تا هێزم هەبێو بۆم بلوێ، دەچمە سەرسوێو بۆ دیداری یار دەڕوانم. من لە ئەوینی شیرینی ئەو شیرینە. کە لە گیانم شیرینترە ـ ئەو فەرهادەم کە دڵ لە ئەوین بەرنادەم. تەنانەت ئەگەر سەریشم لەو ڕێگەدا بدۆڕینمو وەکو فەرهاد، بەدەستی خۆم دوایی بە ژیانی خۆم بێنم.

٩ صوحبەتا چەرخو سەما تێ وەك «مەلا» صەد موبتەلا تێ
زەمزەمەو ئاڤا حەیاتێ موشتەری صەد شێخو شۆخ

مانای وشە:

صوحبەت: کۆڕی دۆستانە؛ **صوحبەت:** باس؛ **چەرخ:** سوڕدان؛ **سەما:** هەڵپەڕکێ؛ **موبتەلا:** گیرۆدە؛ **حەیا:** شەرم؛ **حەیات:** ژیان؛ **زەمزەم:** ئاوێکە لە مەککەو پیرۆزە؛ **زەمزەم:** ویرەویر؛ **موشتەری:** کڕیار.

پوختەی مانا:

لە کۆڕێکدا کە نازداران دێنە سەماو گەڕی دیلان دەبێتە کۆزو بادەی وەکو ئاوی ژیانی تاهەتاییو پیرۆز وەك ئاوی زەمزەمەو چۆڕەچۆڕی زەمزەمەی دێو تنۆکەی شەرم لە سەرروی شەرمینو نەرمینان دیارە؛ بە صەتان لە پیرو لاوان، وەك مەلا گیرۆدە دەبنو بەدڵ لە خودا دەخوازن لەو کۆرەدا، ڕێگە بدرێن.

قصیدەی سی‌و دوهەم

«چداوەتە»

۱ هەی هەیا رەقص‌و سەمایا تە چخوەش بەستی‌یە چەرخ
کو دبورجێ بسەما تێتە لسەر دەستێ خوە بەرخ

مانای وشە:
سەما: هەڵپەرکێ؛ **سەما:** عاسمان؛ **چەرخ:** کۆز؛ **چەرخ:** خولدان بەگەرمی، چەرخ بەستن.

پوختەی مانا:
کۆڕو کۆزی بەزم‌و سەمای کە تۆی تێدای‌و ئەو هەراو هوریاو بەه بەه و ماشالله، لەو جوانیە گوتنەی ئەو کەسانەی لە سەمادا تۆ دەبینن؛ وای کۆڕ گەرم داهێناوە، دەنگی گاڵەو تینی ئەوینی دڵداران، لە عاسمان دەنگی دایەوە، بورجی بەرخ (خاکە لێوە) ـ کە خور لەودا لە هەمو دەمان گەشترە ـ بە رۆژەوە لە خۆشیان هەر هەڵدەبەزێ‌و بە چوار پەلان سەما دەکا.

۲ صوفی‌یێن هەر دطەوافێ حەجەرالاسودە قەصد
گول‌و سونبول بسەماتێن حەمی‌یان زەمزەم‌و چەرخ

مانای وشە:
طەواف: لەدەورەگەران؛ **حەجەر:** بەرد؛ **ئەسوەد:** رەش؛ **حەجەرالاسود:** بەردی رەشی حاجیان کە دە دیواری کابە گیراوەو ماچی دەکەن تا حەجەکەیان بەرکەوێ؛ **حەمی:** هەمو.

پوختەی مانا:
هەروا پۆل‌پۆل، شیخ‌و صۆفی، بۆ زیارەت‌و راموسانی خاڵی رەشت، لە کابەی روت لە دەورەی

سەرت، دەگەڕێن. لە کاتێکا کەزیەو بسکت، لەبەر شنەی هەناسەی ساردی دڵداران، وەك لقی گوڵ‌و سونبوڵان کە سروەی بەیان لێی دەدا، دەلەرێن‌و دێن‌و دەچن. حەجیان هەر لەبیر نامێنی‌و تێکرا دەیکەن بە زمزەمەو چەرخ‌و خول‌دان.

٣ نەقشی ئەلماسی لئەلماسی بنیٚ گرتی‌یە حەرف
خەطّی یاقوتی لیاقوتی شکێناندیە نەرخ

مانای وشە:

ئەلماس: گەوهەرێکی سپی‌و رونی هەرە بەنرخە؛ **بنیٚ:** بڕوانە؛ **حەرف:** رەخنەو ئیراد؛ **یاقوت:** گەوهەرێکی رەنگ ئاڵە؛ **نەرخ:** بایی، نرخ.

پوختەی مانا:

پێستی سپی‌و تیشك‌دەری روخساری‌یار ـ کە بۆجوانی بەئەلماس دەشبهێندریٚ ـ بڕوانە تانە دەئەلماس دەگری‌و کردویەتە گەپجاری خۆی. چونکە ئەو نەوەك ئەلماسە هەر ساکار بێت، دەستی خودا، بە چەندین رەنگ رەنگاندویە. ئەو سورایییەی کە خوا لە لێوو کولمی ئەو خەتی داوەو لەچاو خەتان وەك خەتی یاقوتی وایە؛ نرخی یاقوت‌و ئەلماسی شکاندوە.

٤ کەرخین ئەم دقیامیٚ مە ژدل پەردە دراند
عارفی وەقتم‌و مەعروف بلابێتە ژکەرخ

مانای وشە:

کەرخین: تەزین؛ **کەرخین:** وەرەزبوین؛ **قیام:** راوێستان، هەستان؛ **عارف:** پیری تەریقەت، خواناس؛ **مەعروف:** بەناوبانگ؛ **کەرخ:** گەڕەکێکە لە بەغدا، شیخ مەعروفی کەرخی ـ کە لە ئەولیای بەناوبانگ بوە ـ لەویٚ ژیاوەو هەر لەو کەرخەشدا نێژراوە.

پوختەی مانا:

ئێمە زۆر راوێستاوین‌و راستی پلەو پایەی خۆمان لە خواناسین دەرنەبڕیوە. پەردەیەکم گرتبوە کە کەس لە تێکەڵاوبونی گیان‌و دڵم دەگەڵ یار خەبەردار نەبێت. نەك نائاگادارو بەدکاران ئینکار بکەن؛ بەڵام کەلەم وێستانەدا، ئێستا هەستم بە تەزین‌و لەبەر سەرکۆنە نەبەزین کروەو ئەوەن پێم‌دەڵێ: خۆم دەرخەم. ئەدرکێنم کە من ئەمڕۆ ئەو عارف‌و خودا ناسەم لە دنیادا تاکم نیەو لەناو جەرگەی گیان پاکاندا، بەناوبانگم. ئەگەر یەکی وکو مەعروفی کەرخی بەناوبانگ ئەمڕۆ زیندو بایەتەوەو بهاتایەتە سەر دنیا، ئۆباڵی بۆ لەمل دەدام کە هەرچی دەیڵێم تەواوە.

٥ **دابناسی خەتەری ڕێ تونەبێ غافڵبی**
دیجلەیە لێ دپڕن بڕبڕی پیلو بەرو مەرخ (یان، بەربڕی پیڵ)

مانای وشە:

دیجلە: زێ گەورە بەناوبانگەکە؛ **لێ:** لەوێدا، تێیدا؛ **بەر:** سنگ؛ **بڕ:** برستوتوانا؛ **پیڵ:** شەپۆل؛ **پیل:** فیل؛ **بەر:** بەرد؛ **مەرخ:** بودڕو کەندەڵان، ئاودڕ.

پوختەی مانا:

کاورای ڕێبوار لە ڕێگەی خوداناسیندا ـ کە ئەتەوێ بگەیە کاروانی ئێمەی دڵخۆش بە ئەویندارییمان لات وانەبێ هیچ دژواریت نایەتە ڕێو گەیشتن بە دیداری یار، زۆر هاسانە. ئەمکارە وەك لە دەجلەدانە، لە هەرەتی تەوژمو سەرریژ کردندا، بەر شەپۆلی وا دەکەوی، تواناو بڕست لە فیل دەبڕێ. گاشەی لوسو زەلامت زۆر دێنە بەرێ کە نەدیتە تێ هەڵدەنگوی، لەپڕ سەرەنگری دەبی. پڕیە لە کەندالو ئاودڕ، تێ دەکەوی‌و نوقم ئەوی‌و گێژت ئەداو ئەت خنکێنێ. دەغیلت بم، تا نەزانی کە مەلەوانی لە زەبری‌و دەتوانی لەو خەتەرانە خۆ دەربازکەی، مل لێمەنی‌و خۆی لێ مەدە.

٦ **پیری شەعارە دشیعریو «مەلی» شال فروش**
تونیشان منمەدە فەرخی کولنکمن بویە فەرخ

مانای وشە:

شەعار: کوێنچن؛ **شەعار:** هەرزە وێژی کوڵان گەڕ؛ **شال:** پارچەی پەشمینە؛ **فەرخی:** فەرروخی شاعیری دەرباری غەزنەویان؛ **فەرخ:** جوجەڵە.

پوختەی مانا:

مەلا ئەمڕۆ لەبازاری هونەری شیعرو شاعیری، کاڵای پەشمینە دەفرۆشی، تۆ ناشێ لە بەرانبەریا ناوی فەرروخی بهێنی. ئەو لەچاو من، کوێن فرۆش‌و هەرزە وێژێکی هەرجایی حیساب دەکرێ. فەرروخی بەرانبەر بەمن، جوجەڵێکە زەرنەقوتەو هێشتا توکی لێ نەڕواوە.

قصیدەی سی‌و سێهەم

«دەریایەکە»

١ سیرری وەحدەت ژئەزەل گرتیە حەتتا بەئەبەد
واحیدو فەردە بذاتێ خوە وی‌نینن چوعەدەد

مانای وشە:

وەحدەت: تاکی‌و بێ‌شەریکی خـودا؛ **ئـەزەل:** هەربو؛ **ئـەبەد:** تاهەتا؛ **واحید:** یەك؛ **فـەرد:** تاك؛ **نینن:** نین؛ **چو:** هیچ؛ **عەدەد:** هەژمار.

پوختەی مانا:

بەڵگەی پەی‌بردن بە یەکایەتی‌و بێ‌شەریکی خوداو هەربویی‌و هەرمانی، بە پانایی‌و ڕۆشنایی هەر بوییەکەی‌و هەرمانی لە بەرچاوە. خۆبەخۆ یەك‌و تەنهایەو ژمارە کردن هەڵناگرێ.

٢ دقیدەمدا ئەزەل‌و عەینی ئەبەد هەردو یەکن
سەرمەدیت وە دخوازت نە ئەزەل بت نە ئەبەد

مانای وشە:

قیدەم: هەرە پێشینەیی؛ **عەین:** تەواوخۆی؛ **عەین:** سەرچاوە؛ **سەرمەدیت:** هەرمانی بێ‌کەم‌و مەرج.

پوختەی مانا:

ئەگەر وتمان خودا هەرە پێشونەیەو خۆی زەمان‌و جیهانی بەرهەم هێناوە؛ ئیتر پێشـینەو دوایینە ـ ئەگەر هەبێ ـ بۆ عەقڵی کورتی ئێمەیەو لە بازاری یەکایەتی‌و هەمەکارەیی خودادا، ناکرێ باسـی

رابردوگـو ئێستاو ئایندەو پاشەرۆژ، هەر بکریە.

٣ فەرقە واحید ژئەحەد لێ دمەقامی صەمەدی
بـحەقیقەت کویەکن هەردو چواحید چئەحەد

مانای وشە:

واحید: تاك؛ **ئەحەد:** یەك؛ **مەقام:** جێگە؛ **صەمەد:** بێنیاز لە هەمو شتو جێ نیازی هەمو شت.

پوختەی مانا:

واحد بۆ کەسێك دەبێژن، کە هیچ کەسێ لە ئاکاردا، تایئەو ناکاولە صیفات دا تاقانەیە. ئەحەد بۆ کەسێك ئەگوترێ کە لە چۆنایەتی خۆیدا، (لە ذاتیدا) بێ هەوالو بێ شـەریکــە. جــا ئــەگەر گوتمان واحیدە یاخۆ ئەحەد، هەر یەکێکەو جیاوازی لەناودا نیە.

٤ یەکە دەریا توبزان قەنج چمەوجو چحوباب
دئەصلدا کو حەمی ئاڤە چئاڤو چجەمەد

مانای وشە:

قەنج: باش، راست؛ **حوباب:** بلقیسەراو؛ **حەمی:** هەمو؛ **جەمەد:** سەهوڵ.

پوختەی مانا:

زۆرباش سەرنج دەو تێبگە. ئەگەر ناوی دەریامان برد، شـەپۆلو بلقـی سـەراویش، هەر دەریاکە دەگرێتەوە. سەهوڵو ئاویش هەروەتر یەك رەگەزن.

٥ ئافتابی ئەحەدیەت دخوەدا گرتییە کەون
نەکو عەورەك هەیە لێگرتییە چەهڤێن مەرەمەد

مانای وشە:

ئافتاب: تیشکـی هەتاو؛ **کەون:** هەرچــی ئــافەریدەو داهێنراوی نێوان عەرزو عاســمانە؛ **عەور:** هەور؛ **رەمەد:** چاوێشە.

پوختەی مانا:

بەڵگەی تاقانەیی خـودا، وەك خـۆر تیشکـی هەمو دنیای داگرتوەو لە رۆژیش ئـاشکراترە. بەڵام ئێمەی چاوێشەدار، چـاو پروشـینو لە بەرچــاومان هەورێك هاتۆتە بەر تیشــكو ناتوانین هەتاو ببینین.

٦ **حوسنی ذاتی بت‌و لاتان ژجه‌مالا صه‌مه‌ده**
ژمیثالی صه‌نه‌میٚ وه‌کو ته‌جه‌ڵایه صه‌مه‌د

مانای وشه:

حوسن: جوانی؛ **لات:** ناوی‌بته؛ **صه‌نه‌م:** بت؛ **ته‌جه‌ڵا:** ئاشکه‌رابون.

پوخته‌ی مانا:

ئه‌و جـوانیه دڵڕاکێشــه‌ره‌ی، بت‌په‌رســتان له بتانی‌دا ده‌بینن‌و بویته هۆی بت‌په‌رســتنیان؛ هه‌ر تیشکی جوانی خودایه داویه‌ته‌وه‌و داویه‌ته‌وان. ئای چــه‌ند ســه‌یرو ســه‌مه‌ره‌یه! له هه‌یکــه‌لی بتانیش‌دا، خودا چه‌ند ئاشکرا دیاره.

٧ **غه‌یری ده‌ریا نیه صه‌حرا بـحه‌قیقه‌ت ئه‌مما**
ژروی که‌یفه کوئه‌ف ئاقه بوی شوبهی زه‌به‌د

مانای وشه:

که‌یف: چۆنیه‌تی؛ **شوبهی:** وه‌کی؛ **زه‌به‌د:** که‌ف.

پوخته‌ی مانا:

ئه‌گه‌ر راستت ده‌ویٚ، ساراش هه‌ر ده‌ریایه. به‌ڵام ته‌رزێك گۆرانی به‌ســه‌ر هاتوه، ئــاوبه‌ئــاوی ماوه‌ته‌وه‌و ره‌مڵی سارا، که‌فێکه ده‌ریا چنیویه.

شیاوی باسه، خودا به‌رله وشکانی‌و به‌ژ، ده‌ریای هێناوه‌ته به‌رهه‌م. ورده‌ورده تێکـوڵی لیٚ‌په‌یدا بوه‌و ئـاوه‌که‌ی به‌جێی هێشـتوه‌و به‌ژ وه‌کو که‌ف کردن وایه که له ده‌ریاوه ده‌رچــوبیٚ‌و توێی به‌ستبیٚ‌و که‌ژو کۆی لیٚ په‌یدا بوبیٚ.

٨ **كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِیْ شَاْنٍ» نه‌بی غافل ژیٚ**
هه‌ر په‌یاپه‌ی ژشئونان دکرت فه‌یض‌و مه‌ده‌د

مانای وشه:

كُلَّ يَوْمٍ: هه‌مو رۆژیٚ؛ **هُوَ:** ئه‌و؛ **فِیْ شَاْنٍ:** له‌حـاڵێکدا؛ **ژیٚ:** لیٚی؛ **په‌یاپه‌ی:** بیٚ پســانه‌وه، به‌دوای یه‌کا؛ **شئونان:** حاڵاتان؛ **دکرت:** ده‌کا؛ **فه‌یض:** به‌هره‌گه‌یاندن؛ **مه‌ده‌د:** یاریده‌و کۆمه‌گ.

پوخته‌ی مانا:

خوا له قورعانا فه‌رمویه: هه‌رچی له عه‌رزو عاسماندان، نیازیان له خودا ده‌خوازن. خـوا هه‌ر رۆژیٚ

حـاڵەتێك بەخـۆوە دەگرێ. بۆ ئـەم حـاڵەت گۆیزانەوە، زۆر مانا لێدراوەتەوە. دەڵێن دەر بارەی کوشـتن‌و لە نەبو زیندو کردن‌و رۆژی پێدان‌و لێ‌خـۆشبون‌و تاوانبار تەنبێ کردن‌و تۆبە بەخشـین‌و چاو پۆشین‌و لێك جیاکرنەوەی یاران‌و پێك‌گەیشتنی دورانە. واتا خودا هەمو کارێکی لەدەس دێ‌و پیاو نابێ ناهومێد بێ‌و ناشێ لەنیاز بۆ بارەگای، سستی بکا.

مەلا بە مریدی رێ دەڵێ: چاوت لە بەزەیی خوابێ. دڵیشت لەسەر ئـاگابێ. بەهرەو یاریکـاری خودا، بێ پسانەوە بەرەو دنیاو خەڵکی دنیا بە رێوەیە. لێی بخوازەو مەیژە ناگا.

٩ گەر دئادەم بدیا سیررری عیلم ئیبلیسێ
(حِینَما أَبْصَرَهْ كَبَّر حِيناً وَسَجَدْ)

مانای وشە:

ئیبلیس: شەیتان؛ **حینما:** هەرکە؛ **أَبْصَرَه:** چاوی پێ کەوت؛ **كَبَّرَ:** اللهاکبری گوت؛ **حیناً:** دەمێك؛ **سَجَدَ:** سوژدەی برد.

پوختەی مانا:

ئەگەر شەیتان نهێنیەکانی زانستی بزانیبا، کە ئادەم چی دەپاڵدایەو خودا فێری چی کردوەو بنیادەم چەند لەلای خودا، دەسـتی قـەدری لێ نراوە؛ هەر کە تازە لەشـی بابە دەمی دەدیت‌کە لە قـوڕ دروسکراوە، بێ خۆگرتن، لە دوای بەخودا هەڵگوتن سـوژدەی دەبردە بەر ئـادەم. بەڵام نەیزانی‌و تێداچو.

١٠ چزەمان‌و چمەکان‌و چجهات‌و چحدود
چمەقادیرو تەفاصیل‌و حیسابن چعەدەد

١١ چمنافات‌و لزومن چقیاس‌و چمیثال
ئەف چتەولیدو چتەرکیبە چروحن چجەسەد

١٢ سەر بـعیجزێ ددرت قووەتی دەرراکەیی ما
(رَجِعَ الْعَقْلُ كَلِيلاً وَمَتىٰ قامَ قَعَدْ)

مانای وشەی ئەو سێ بەیتە:

زەمان: دەم؛ **مەکان:** جێ؛ **جهات:** لاگەل؛ **حدود:** کەوشەنان؛ **مەقـادیر:** ئـەندازەگەل؛ **تەفـاصیل:** زۆر درێژەدان؛ **حیسـاب:** هەژمار؛ **عەدەد:** ژمارە؛ **منافـات:** پێچـەوانان؛ **لزوم:** پێویسـت؛ **قیاس:** بەراورد؛ **میثال:** نمونە؛ **تەولید:** بەرهەم دان؛ **تەرکیب:** لێکدان وتێکەڵ کردن؛ **جەسەد:** لەش؛ **ددرت:** دە دات؛ **دەرراکە:** زۆر لەسەر هەسـت‌و شـتزان؛ **ما:** ئێمە؛ **رَجَـعَ:** گەڕایەوە؛ **کەلیل:** کول‌و برسـت بڕاو؛ **مَتیٰ**

کەنگیٚ؛ **قامَ:** هەستا؛ **قَعَدَ:** دانیشت.

پوختەی مانا:

توٚژینەوەو لیٚکدانەوەو پیٚوانەی کاتو شـوێنو جـیٚو هەژماردنو پیٚكگرتنو شـت لەبەریەك راگرتنو دوان لەمەربەرهەم هیٚنانو پاژ لەیەکتر گاوکردنو باسیبونو چوٚنیەتی گیانو لەشـانو ژماردنو بژاردنو هەرنابیٚو ئەشـیٚ کردنمان، لە بەرانبەر زانسـتی خـودای مەزندا، کەڵکـی نیەو بەهرە نادا. ئاوەزو هوٚشی بنیادەم، تا بیری لیٚدەکاتەوە، سەری لە بەردی رەق دەداو هوٚشی تیژی زوٚر بەکولیو کەلەلایی، بەرەو خـوٚی دەگەرێتەوەو هەرگا ویسـتی هەڵبویٚسـتیٚ؛ گورجـیٚ روٚدەنیٚشیٚتەوە.

١٣ **حیرەتو عیجزە سەرەنجام دبابیٚ نەظەری**
(کَیْ بِخالق نَظَرِ قاصِرِ مَخْلُوقْ رَسَدْ؟)

مانای وشە:

حیرەت: سەرسورٚمان؛ **عیجز:** زەبونی؛ **سەرەنجام:** ئاخری؛ **باب:** درگا، پاژیٚك لە کتیٚب؛ **نەظەر:** تماشا؛ **خالق:** داهیٚنەر؛ **مخلوق:** داهیٚنراو، دروس کراو؛ **قاصِر:** کورت؛ **رَسَد:** دەگا.

پوختەی مانا:

هەرچەندی لیٚکی دەیەوەو گەو بەگەو تیٚکـی کەیەوەو بیدەیە بەر بیری تیژو، بتەویٚ لە نهیٚنیەکانی زانستی خـودا بزانی؛ بیٚبەهرەیە. ئـەو کارە بە چـاوی رواڵەت، زوٚر دژوارە بزاندریٚ. ئـاخر بیرو روانینی کورتو نەبەگەی دروس کراو، کەی دە وەستاکەی خوٚی دەگات؟

١٤ **گفتوگوٚی مەعریفەتیٚ چەندی «مەلا» پەیداکی؟**
گەوهەرا مەعریفەتیٚ ناگیهیٚتیٚ کەس بخیرەد

مانای وشە:

مەعریفەت: ناسین؛ **خیرەد:** عەقلو ئاوەز.

پوختەی مانا:

مەلا! هەرچەندی بخـوێنیو لە وتوویٚژ دەربارەی ناسـینی خـواوە، کارامەو زمان پاراوبی؛ دیسـان هیچ دادت بوٚنادا. کەس بەعەقـڵ گەوهەری خـودا ناسـینی دەس ناکەویٚ. مەگین خـوا کوٚمەگی بکا.

قصیدەی سی‌و چوارەم

جێژنە پیرۆزە

١ عیدەوو هەرکەس ژدیداراتە لیٚ پیرۆزە عید
ئەز تنیٚ مەحرومی دیدارم بصەد مەنزل بەعید

مانای وشە:

عید: جێژن؛ **مەحروم:** بیٚبەش؛ **بەعید:** دور.

پوختەی مانا:

رۆژی جێژنەو هەرکەسێکی تۆببینیٚ، جێژنی لیٚ پیرۆز دەبیٚ.

هەرمنم تەنیا بەخت رەشم‌و لە دینت بیٚبەشم. من لەدوری تۆ دەگەڵ خۆشی، بە صەد قۆناغ جودام.

٢ هەرسەحەر دهنێرم ئەز جانا بـئاهانرا ژدل
(بارَكَ‌البارى بِاسعادٍ عَلَيها يَومَ عيد)

مانای وشە:

بارَكَ‌البارى: خوا مبارەکی‌کا؛ **بِاسعاد:** بە بەختەوەری؛ **عَلَيها:** لەسەر ئەو مێوینە؛ **یوم:** رۆژ.

پوختەی مانا:

گیانە من لە ناخ دڵمەوە، هەمو رۆژێك سەرلەبەیان، بە هەناسە ساردەکەمدا وڵام دەدەم: خوایە هەمو رۆژی یارم بە بەختەوەری‌و جێژن‌و شادی‌و دڵخۆشی بیٚ.

٣ دەرگەهیٚ لوطفاتە خانم مال مەحرومان قەبیٚ
(انَّ کلباً باسِطاً دَهْراً ذِراعاً بالْوَصید)

مانای وشە:

خانم: ئەی گەورەی من؛ خـانم: ژنی بەرِیٚز؛ ما: توٚبلٚیی؛ انَّ: لیٚرەدا بەمانا ئـەوا؛ کلب: سـەگ؛ باسِـط: راخەر؛ دەهر: زەمان؛ ذراع: دەست لە پەنجەوە تا هەنیشك؛ وَصید: ژیٚر دەرانە، پیٚش دەرگانە.
خوا لەباسی ئەصحابی کەهفا فەرمویە: «سەگەکەشیان لەبەر دەرگای ئـەشکـەوتەکەدا کەوتوەو هەردو چەموٚڵەی داداوە.»

پوختەی مانا:

گەورەم (یان، خانمە جوانەکە)! منیش وەکو گەماڵەکەی پیاوچاکانی ناو ئەشکەوت، دیٚر زەمانە لە دیاری بەر دەرگانەکەت، چاوەنوٚرِی لاواندنەوەم. توٚبلٚیی جـاریٚك ئـەو دەروە لەمنی ناهومیٚدو دورە بەخت بکریٚتەوە؟!

٤ پیرەمەردم عاشقم ئیروٚ مورادا من ببەخش
(یا حبیبی یامُرادی یامُنیٰ قَلْبِالْمُرید)

مانای وشە:

مُراد: جیٚنیاز؛ مُرید: بەنیاز؛ مُنیٰ: ئاوات؛ حبیب: خوٚشەویست.

پوختەی مانا:

پیرەمیٚردم، ئەویندارم، چاوی دڵم هەر لەتوٚیە خوٚشەویستەکەی جیٚنیازم. توٚ ئەو پەرِی ئـاواتمی. دەسا بەزییت پیٚما بیٚو توٚزیٚکم بلاوینەوەو دیداریٚکم پیٚ ببەخشە.

٥ (فَرَّ عَقْلی مِنْ لَهیبی مِثْلَباز اَوْعُقاب)
(ذَابَ روحی مِثْلَمٰا انْحَلَّ فی نار جَلید)

مانای وشە:

فَرَّ: رای‌کرد؛ مِنْ: لە؛ لَهیبی: بلٚیسـەی‌من؛ مِثْلَباز: وەك بازیٚك؛ او: یان؛ عُقـاب: هەڵوٚ؛ ذاب: توایەوە؛ مِثْلما: هەر وەکو؛ انْحَلَّ: لەبەریەك بلاوبو، تاوایەوە؛ نار: ئاگر؛ جَلید: سەهوٚڵ.

پوختەی مانا:

ئـاخر تاکەی دوربم لە دیداری دەرگات. عەقلٚیکـم‌بو، بەگور وەکو بازو هەڵوٚ، لەبەر تینی بلٚیسـەی

دڵ و هەناوم، لە هێلانەکەی تەڕەبو. ئەو گیانەش کە لە لەشمابو، وەك چۆن سەهۆڵ لەسەر ئاگر دەتوێتەوە، تاوایەوە.

٦ (دَمعُ عَینی مِنْ بُکائی مِثلَ نَهرٍ فی سُکوب)
(نارُ قَلبی مِنْ غَرامی فی ضَرامٍ فیالْوَقید)

مانای وشە:

دمع: ئەسرین؛ **عینی:** چاوم؛ **بُکائی:** گریانم؛ **نَهر:** چەم؛ **سکوب:** دارژان؛ **نارُقلبی:** ئـاگریدڵم؛ **غَرام:** ئەوین؛ **فی:** لەناو؛ **ضَرام:** گڕپە؛ **وَقید:** دەستە چیلەی ئاگر.

پوختەی مانا:

هێند گریاوم، لوزەوی فرمێسکی چاوم، وەك ئاوی روبار، دێتە خـوار. دڵ وا بە ئـەوین سـوتاوە، ئێژی گڕپەت لە پوش و پەڵاش بەرداوە.

٧ دل ژبەر ناری مەجازی بِالْحَقیقَتْ بو پەرەنگ
(نارُ قَلبی فیهَواهُ مثلُ نار فیالحَدید)

مانای وشە:

مەجازی: داهاتوی بەدەڵ؛ **حەقیقەت:** راسـتو رەسـەن؛ **پەرەنگ:** پۆلو، سکـڵ؛ **هَوا:** ئـەوین، مەیل؛ **حَدید:** ئاسن.

پوختەی مانا:

دڵم کە بەرلە دڵداری ساردو سـڕبو، هەرکە ئـاوری ئـەوینی تێدا هەڵکرا، راسـت وەك سکڵی گەش و بەگڕشەی بەسەرهات. ئەوئاگرەی کە لە ئەوینی یارەوە لەدڵمدا هەڵگـڕاوە، وەك ئـاسنی سورەوەبو، دڵم نەرم و پڕلەتینە.

شیاوی باسە، ئاسن کە سور دەبێتەوە، تینەکەی زۆر بەتەوژمەو درەنگیش سارد دەبێتەوە.

٨ (کَیْ خَلاص أزْ دوزَخِ هِجرِ تو یابَمْ ای جَوان)
(هَر نَفَسْ دارَد صَلاءو نعرهْ هل مِنْ مَزیدْ)

مانای وشە:

أز: لە؛ **یابَم:** گیرم ئەکەوێ؛ **دارَد:** هەیەتی؛ **صَلاء:** بانگ‌وقاو؛ **نَعرَە:** گوڕە؛ **هەل:** ئاخۆ؛ **مَزیدْ:** زیادە.

پوختەی مانا:

کەی لە دۆزەقـی دوریتۆ، رزگار دەبم، یارە تازە پێگـەیوە کەم؟ کە ئـەم دوریەت هەمو دەمان بە نەعرەتە هاوار دەکا: ئاخۆ لەوە زیاتر هەیە بیسوتێنم؟

لێرەدا مەلا ئیشارەی بە ئایەتێکـــی قـــورعان کردوە کە فـــەرمویە: رۆژی قیامەت خـــوا لە جەهەندەم، دەپرسێ ئەری پڕ بوی؟ دەڵێ ئاخۆ پتر هەیە بۆمی بێنن؟!.

کێ دزانت من ژرمبازان دەما ئوغلمە تێن
تێنە دل صەدرم ژوانو سینە تێنێ صەد جەرید

مانای وشە:

ئوغلمە: جەنگی مەغلوبە، هێرشی توندو تیژ؛ **جەرید:** جلیت، کورتە ڕمب.

پوختەی مانا:

کێ دەزانێ من لەدەستی چاوی مەستتچم بەسەردێ؟ بێبەزە کەوتونە جـەستـەی گیانی پرژانی دڵم. بویتە کوڵکی گۆڕو مەیدانی جلیت بازانی شۆرە سوارو نیشـانی نیشـان پێکـان بە پەیکـانان. هەردەمێ دێنو دەچن، سینگم بە رمبان کون کونەو دڵ بە نوکی تیری برژانگ بویتە بێژینگ.

٩ **من ژصەففەینان ژنیڤا مەقتەلێ رم تێنە دل**
لێ لوان دەستان نیهن خونا غەزایا ئەز شەهید

مانای وشە:

صەففەینان: دورێزان؛ **نیڤ:** ناوەراسـت؛ **مەقتەل:** شـەرگە؛ **مەقتەل:** برینی‌کاری؛ **لێ:** بەڵام؛ **نیهـن:** نین؛ **غەزا:** پەلامار بۆسەر دوژمن، خەزا؛ **شەهید:** کوژراو لە راهی خوادا؛ **شەهید:** حازرو ئاگادار.

پوختەی مانا:

کەزیەکانت لە دولاوە بە هۆی ســـروەی شـــنەباوە ـ کە تێکـــەڵ بەیەکتر دەبنو روخســـارتم لێ دەشێرنەوە ـ وەك لێكدانی دورێز لە شەرکەران دەچێ. کە پەلاماری یەك دەدەن. منی بێچـارەی هەژاری دڵ بریندار، لەو ناوەدا بێ ســـوچو تاوان، دەکوژرێم. خـــوێنیشم بەفیرۆ دەرواو کەس کوشتنم ناگرێتەخۆو شەهیدی گوژەر نەناس خۆم.

شیاوی باسە، شەڕی صەفین کە لە ساڵی ٣٧ ی کۆچـی، سـەفـەرەمانگ. لە دەم فـورات، لە نزیکی شاری رەققەی لای حەڵەبێ، لە سـوریا، لە مابەینی عەلیو معـاویە روی داوە، لەم بەیتەدا ئیشارەتێکی بۆ کراوە. کێشە زۆرە؛ ئاخۆ کوژراوی ئەو شەڕە هەمویان شەهیدن یان‌نا؟

١٠ **موصحەفا حوسن‌و جەمالێ سورەتا خال‌و خەتان**
(ماتَلَوْنا غَيْرَ حَرْفِ لا وَ قُرآنِ مَجيد)

ماناى وشە:

موصحەف: قورعان، پەراوى؛ **حوسن‌و جەمال:** جوانى‌و خوشيكى؛ **سورەت:** بەقەدرى‌و گەورەيى؛ **سورەت:** بەشێكى سەربەخۆ لە قورعان يان لە كتێب؛ **ما:** نە؛ **تَلَوْنا:** خوێندمان؛ **حەرف:** پيت؛ **لا:** نا؛ **وَقُرآنِ مَجيد:** سوێند بە قورعانى جى‌گەورەو پيرۆز.

پوختەى مانا:

سوێند بەقورعان، منى دڵدارى سەرگەردان لەوەتا هەم، بە ئاواتم لە كتێبى پڕلە پەڕى جوانى‌و دڵگرى ئەويارەو بەتايبەتى، لە سورەتى خەت‌و خاڵى سەر رومەتى تێر بڕوانم. بەڵام هێشتا جگەلە پيتى «نا»م نەخوێندوەو هەر وشەى نام گوێ لێ بوە كە ئەو نايەش «لا»ى تێك‌نانى نێوان دو برۆكانيەتى.

«نالى» دەڵێ:

وتم ئايا بەزارى خۆت دەپرسى حاڵى زارى من؟
برۆى هێنايە يەك وەك شكڵى‌لا يەعنى كە بێزارم

١١ **گەرچى هەردايم ژميهرێ نەينەكا دل بەدرە من**
وەك هيلالێ صوبح تێم ئەز جارنان‌بم ناپەديد

ماناى وشە:

ميهر: خۆر؛ **ميهر:** ئەوين‌و خۆشەويستى؛ **نەينك:** ئاوێنە؛ **بەدر:** مانگى چاردە؛ **هيلال:** مانگى يەكشەوە؛ **تێم:** دێم؛ **بم:** ببم؛ **ناپەديد:** ناديار.

پوختەى مانا:

هەرچەند هەميشە دڵەكەم وەك ئاوێنەى كە تيشكى رۆژ بداتەوە؛ لە تيشكى ئەوين رۆشنەو وەك مانگى شەوى چاردەهەم، روناكەو بگرە زياتريش؛ بەڵام جارجار كە پرشنگى ديداريم لێ لادەكەوێ، دەبمە ئەو مانگە يەكشەوەى كە بەيانى بۆى بڕوانن. كە هەر نيەو بە يەكجارى تواوەتەوە.

«نالى» بەيارەكەى دەڵێ:

ئەى ميهرى ميهرەبان وەرە سەربام باميداد   تا مەهروان بين بەهيلالى شەوى محاق

١٢ ما بلەعلێن جانفزا ناڤێ مەبینت جارەکی
(بِالدُّعا بَلغْ تَحِیّاتی لِسَلْمیٰ یا بَرید)

مانای وشە:

ما: بەڵکـو؛ **لەعلێن:** لەعلان؛ **جـانفزا:** پیتـدەر بەگیان؛ **بالدُّعا:** بە نزاو پاڕانەوە؛ **بَلغْ:** بگـەیەنە؛ **تَحِیّاتی:** درودو سەلامەکانم؛ **لِسَلْمیٰ:** بۆ سەلمایە؛ **یابَرید:** ئەی پەیتی نامەبەر.

پوختەی مانا:

ئەوە خوایە بەڵکو سەلما جارێك یادێك لەمن بکاو بەو دو لێوە تەنك‌و ئاڵە یاقیقیانەی ـ کە گەشەی گیان لەوان رایە ـ ناوی مەلا بدرکێنێ. دەتو خـوا! پەیتی نامەبەر وێرای درودو سـڵاوان، بۆ پێك‌هاتی ئەم ئاواتەم، لەبەر سەلما بپاڕێوە.

١٣ تو ژ «مەلا»یی هەر بپرس ئەسراری عیشقێ حەل دکت
ڤێ موعەممایێ چزانن صەد مەلاوو موستەعید؟

مانای وشە:

حەل‌دکت: هەڵ دێنێ؛ **موعەمما:** مەتەڵ؛ **موستەعید:** فەقێی لەسەر ئیجازە، بەرەژورتر لە سوختە.

پوختەی مانا:

تۆ گەرەکتە نهێنی‌یە دژوارەکانی دڵی دڵداران بزانی؟ ئـەو مەتەڵە هەر لای مەلای جـزیری هەڵدەهێندرێ‌و کەسی‌تر نا. مەلایان‌و خوێندەوارانی لەزەبر، بە سەتانیش هیچی لەهیچ لێ‌نازانن.

١٤ ئەر بکوشتن وەر بهشتن ئەمرو فەرمانا تەبت
(أحمدُ عَبْدُ رقیقُ واقِفُ بَیْنَ الْعَبید)

مانای وشە:

عەبد: کۆیلە؛ **رەقیق:** بەنی‌و کۆیلە؛ **رەقیق:** تەنك، باریك، نەرمونیان؛ **واقف:** راوێسـتاو؛ **عەبید:** کۆیلەگەل.

پوختەی مانا:

ئەگەر دەتەوێ بمکوژی،یان دەتەوێ بمهێڵیەوە، فـەرمانت چـۆنە با وابێ‌و بەدڵ رازیم. ئـەحمەد کۆیلەی ئـاڵقەبەگوێی بەر دەرگاتە. بۆ فـەرمانت لەناو کۆیلەکانی دیت‌دا، هەڵوێسـتاوەو گوێ لەمست‌و لەسەر هەستە.

قصیدەی سی‌و پێنجەم

«وادو مەدەد»

١ ئەی شەککەرا گەردن ژعاج دیسا ژرەشتوزێن صەمەد
قەوسێن لبالا فەرق‌و تاج کەیبەر رەشاندن بێ‌عەدەد

مانای وشە:

ئەی‌شەککەر: قامیشی شەکر؛ **رەشتوز:** رەشی بریقـەدار؛ **صـــەمەد:** بێ‌نیازو جـێ‌نیاز؛ **کەیبەر:** تیری دەم‌پانی وەك چەقۆ؛ **لبال:** لەکن؛ **لبالا:** لە بەرەژور.

پوختەی مانا:

بەژنی باریك بەراستی‌و شـوشی‌و شـیرینی ـ کە برەوی قـامیشی شـــەکر دەشکێنێ ـ و، گەردنی زەردی سپی واش ـ کە عاج لە تماشا کردنی رادەمێنێ ـ ئەوا دیسان لەو جوتە بڕۆی سێونگی زۆر رەشـی بریقـەداری بەکەوانەی کە نێوانیان لە بڵندایی باڵای‌دا، بەرانبەر بە دوڕ کاکۆڵ‌و تانجـــی سەریەوە دیار دەدەن‌و ئەو دو کەوانە رەشانە دەسکردی وەستای بێ‌هاوتای دنیاسازدەری بێ‌نیازە؛ دەستی بە تیرەبارانی هەژاران لە دڵداران کرد.

٢ کەیبەر رەشاندن بێ‌حیساب میصری کودان سیقال‌و تاب
صەد روستەم‌و ئەفراسیاب کوشتن لوان کەرکر جەسەد

مانای وشە:

رەشاندن: پرژاندنی؛ **سیقال:** مشت‌و ماڵ؛ **تاب:** تیشکەو بریقە؛ **کەر:** لەت؛ **جەسەد:** لەش.

پوختەی مانا:

جگـە لەوە چـاوی مەسـتی بە مژۆڵان، تیرەبارانی دڵمی‌کردو لە هەژمار بەدەر بۆی هاویشـت؛ برۆکانی - کە وەك شیری میصری تیژو خـوارو جـەوهەردارن - وەها مشـتو ماڵ کریاوو بریقـە داری کردبون، کە نەك هەر منی هەژاری بەستەزمانیان پیّ دەکوژرا، ئەگەر روسـتەمی دەسـتانو ئەفراسیابی تورانی وەبەر هاتبا، بە قەڵتێك دایدەهێنانو کەلاکیشیان هەنجن دەبو.

٣ صەد پادشاهو خوسرەوان جان دان ژعیشقیّو رەوان
نەسرینو لەبسیّ ئەرغەوان من دین لبەژنا سەرو قەد

٤ من دین لبەژنا عەرعەرین تاییّن زەبادو عەنبەرین
بایی صەبادا چەنبەرین زولف چونە سەرنورا صەمەد

مانای وشە:

خوسرەو: قەراڵ؛ **رەوان:** گیان؛ **لەبس:** جلكو شمەك؛ **عەرعەر:** دارێکی راسـتو بڵندە؛ **تا:** هەودا؛ **تا:** لابار؛ **زەباد:** بۆن خۆشێکە لە جانەوەرێك هەڵدەوەریّ کە وەکو پشیلە دەچیّ؛ **چەنبەر:** گەو، ئاڵقە.

پوختەی مانا:

منَ یارمدیت چیبینم؟ ئـەو باڵا سـەوڵو عەرعەرە، بە بەرگی ئـاڵو واڵاوە. دەت‌گوت نەمامی عەرعەرەو بە نەسرینو ئـەرخـەوان گوڵی کردوە. کەزیەکانی ئـەتوت تاتای میسکـی زەبادو عەنبەریان بەر گرتوە. لەو کاتەدا بای بسکان هاتو ئاڵقەی زولفان، چونە سەر رومەتی جوانی کە تیشکی روناکی خودا دەداتەوە. جا نەك هەرمن صـەد پادشـاو قـەراڵیش ئـەوە ببینن لە عەزرەتان گیان ئەدەنو فەراقی رەشیان لیّدەبڕیّ.

٥ زولف چونەسەرنورا زولال جارەك وەرە باییّ شیمال
بسكان ژسەر دیمیّ قەمال زولفان ژبەر جوتیّ ئەسەد

مانای وشە:

زولال: رونو لوسو رەوان؛ **دیم:** روخسار؛ **قەمال:** بماڵەوە؛ **ئەسەد:** شێر.

پوختەی مانا:

بای‌شەماڵ! دەستم دامێنت. وەرە ئەو بسكـە رەشـانەی کە نوری روخسـاری یاریان داپۆشـیوە، لادەو ئەگەر دەتوانی راماڵەو با ئەو چـاوانەش ببینم. کە لە کوشـتنی دڵداران، لە جـوتێك شـێر خەتەرترن. چونکە من بەدڵ ئاواتمە بەو چاوە جوانانە بمرم.

٦ **سەححار جوهتی جادوان ئیروٚ ژرەمزا ئەبروان**
دل گرتو دابەر کاشوان کەر کر لمسکینان کەبەد

٧ **دل گرتو دابەر خەنجەران کوشتم نیگارو دلبەران**
مە ژدەستی ظولما ئەسمەران دادو مەدەد، دادو مەدەد

ماناى وشە:

سەححار: جادوگەر؛ **رەمز:** ئیشارەت؛ **کاشو:** گوٚچانی گەمەی شەقێن؛ **ئەسمەر:** گەنم رەنگ.

پوختەی مانا:

ئەو دوچـاوە سـیحراویانەی ـ کە وەك دو جـادوگەر وانە ـ چـاوێکیان لە بروٚیان داگرتو تیٚیان گەیاند کە دلٚمیان لەبەر لابەریٚ. بروٚی چەماو لەچـەشـنی گوٚچـانی شـەقێن، دلٚیان کردم بە گوٚی مەیدانو رفاندیانو کەلە خەنجـەریش تیژترن، ئـەو بێچـارەیان هەنجنیو لەتبەلەت کرد. هاوار لەمن منی هەژار، بەر زولٚمی زوٚردار کەوتومو زوٚر کاری من نازەنینێکـی دلٚبەرو زەرد ئـەسـمەرە. ئەی خوایە بەدادم بگە، نیازم زوٚر بە یارمەتیتە.

٨ **دلبەر ژلەعلێن خوٚی شەفاف دامن مەیا گولگونو صاف**
دەریایی عیشقیٚ قافو قاف پەیوەستە تیٚتن جەزرو مەد

ماناى وشە:

شەفاف: رونی شـوشەیی؛ **گولگـون:** گولٚ رەنگ؛ **قـاف:** کێوێکـە لە دەریاداو دەوری هەمو دنیای داوە؛ **جەزر:** کشانەوەی دەریا؛ **مەد:** هەلٚکشانی دەریا.

پوختەی مانا:

مەلا دیارە زوٚر زو دوعای قبولٚ دەبن. لەپاش ئەو دادو هاوارە، دیارە دلٚیان داوەتەوە. کە فەرمویە: یارم لەو جـوتە لێوانەی ـ کە وەك بلور، رونو پاكو لەئـالٚیدا لە لالٚ دەکەن ـ بادەی گولٚرەنگـی روناکی پیٚ چەشاندمو تێی گەیاندم کە ئـەگەر لەسـەر واز نەبو، جـارجارە دلٚی ئێشـاندم؛ گویٚ نەدەمیٚ چونکە ئـەوین وەك دەریایەو هەمو دنیای داگرتوەو دەریاش بیٚ جـەزرومەد نابیٚ. جـارێك لێم نزیك دەبێتو جارێکیان دەستم نایگاتیٚ.

٩ **حوسنا مونەززە بیٚ میثال سەردا لیباسیٚ خەتو خال**
سەر گەشتە حەیران ماو لال ئەحمەذ کودی نورا صەمەد

١٥ الله ژنورا سەرمەدی یەك قەطرە یەكدا ئەحمەدی
شیرینی‌و رەمزەك وەدی مەدهوش‌ما حەتتا ئەبەد

مانای وشە:

مونەززەه : پاك‌و دور لە كەمایەسی؛ **سەرگەشتە:** سەرگەردان؛ **حەیران:** حەپەساو، سەرسورماو؛ **رەمز:** ئیشارە، نهێنی؛ **مەدهوش:** تاساو.

پوختەی مانا:

منی دڵدار، كە ئەو جوانیە پاك‌و بێ عەیب‌و بێ وێنەم بە گلێنەكانی خۆم‌دیت‌و سەیری خەت‌و خاڵانم كرد، كە بونە نەخشی روخساری، بە یەكجاری بۆم دەركەوت كە وێنەی نوری خودایە لەو روخسارە جوانەدایە. ئیتر تاسام، سەرم سوڕا، لاڵ‌و پاڵ بوم. خوایە نوری بێ‌ئاوابون‌و سنورت كە خۆی نیشانی بەندەدا، چەند گرینگە . من تنۆكێكم لە دەریای نوری هەمیشەیی تۆ، پێ گەیشت. شیرنایەتی‌و مژدەی نهێنی وای داومێ، كە هەتاهەتا سەرخۆش‌و بێ هۆشم دەكات.

قصیدەی سی‌و شەشەم

«سەفینەی مەی»

١ ئاەژ دەستی وێ سرێ دل بمەیێ حەواله کر
هەرچی لمن‌کری «مەلا» جامی مەیا دوساله کر

پوختەی مانا:

ئەی‌داخە کەم! هیچ نازانم مەبەستی نهێنی چبو. دڵە دەردە دارەکەی من، حەواڵەی پیاڵەی مەی کرا. مەلا! هەرچی بەسەرت هات، لەو بادە کۆنەی بزانە.

«حافظ» لەو بارەوە دەڵێ:

چل‌ساڵە دەردەدارەو وا تازە تێ دەگەم — چاری هەژاری دڵ‌بەجغار مەی دوساڵە بو

٢ شەنگێ بناز مەششها میسكو زەباد وەششها
روی‌ما دبن پیانه هێژ زێدە لمن دەلاله کر

مانای وشە:

مەششها: ڕۆیشت؛ وەششەها: وەشێنرا، داوەری، پەرژو بڵاو بۆوە؛ هێژ: هێشتا، هێمان؛ دەلال: ناز؛ ما: ئێمە.

پوختەی مانا:

ئەو شەنگو شۆخە بەنازە، هاتو ڕابرد. ڕەوتە بەلەنجەو لارەکەی، میسكو زەبادی دەوەشاندو بۆنی خۆشی بڵاو دەکرد. بۆ پایەنداز لە ڕێبازی، ئێمەی دڵدار، ڕوبەعاسمان تخێڵ بوین‌و ویستمان بەختەوەرمان بکاو پێ لەسەر چاوانمان دانێت. بەڵام پێ لەچاوی تەڕو سور نان، بۆ بەری پێ ناسکەکەی ئەو، دیارە زۆر بو. بەنازەوە هێشتا ئێمەی بە تاوانبار دەرێناوەو منەت دەکا.

٣ چیچەك‌و گول سەحەرگەهان نەستەرەنێن دخەرگەهان
تێك ژمیسكو ماوەرێ ماهێ خوناڤو ژاله کر

مانای وشە:

چیچەك: گولێ؛ سەحەرگە: دەمی بەیانی؛ نەستەرەن: جورێ گوڵەباغی ئاڵە؛ خەرگە: خێوەتی گەورە؛

خەرگەی کەسك: بریەتیەلە عاسمان؛ **خەرگەی مانگ:** خەرمانە؛ **ماوەر:** گوڵاو؛ **ماە:** هەیڤ؛ **خوناڤ:** شەونم؛ **ژالە:** شەونم، ئاونگ.

پوختەی مانا:

یارم لە بەرەبەیاندا، کە روخساری خۆی نیشاندا، کوڵمی سوورو لێوی ئاڵیو لاجانگی ژێرتای دەسماڵیو هەنیەی مانگو کەزیو بسکی، بەرامە بڵاوکەرەوەی لەبەر ئەم عاسمانە شێنەو لەسەر ئەم کۆنە زەمینە، دیمەنی دا. هەرچی گوڵبون، لە خۆشیانیو لەشەرمانی کە لەجوانیدا تاینەکەن، ئارەقیان کرد. عاسمانیش بەئەستێرەوە، لە عەزرەتی ئەو دیدارەو لە پرشنگی ئەو روخسارە، تكتك ئاوی لەلێوانو ئەسرین لەچاوی دەباری. کە ئەو ئەسرینانە، دەگەڵ خوەدانی گوڵاندا، تێکەڵ بونو شەونم ئەنگوت. بەڵام نەك ئاونگی بێبۆن، لە نیزیکی ئەو تازە گوڵە نازدارە، بۆنی میسكو گوڵاوی وەخۆ گرتبو؛ بەکوردی لێکی دەینەوە مەلا دەڵێ:

لە بەیاندا کەگوڵ شەونمیان لەسەر بو، یار هاتەدەر، لە ناو گوڵان پیاسەی کرد.

٤ دیمی دبسكو خەمری‌یان تاوو لەفێن دشەتری‌یان
مانە تەمام کەسكو صوڕ بەدرە لدوڕی هالەکر

مانای وشە:

دیم: روخسار؛ **خەمری:** پەرچوکە، نیوەرو بەندێکی توڕیو بەگەو؛ **لەف:** پیچ؛ **شەتری:** گولینگەی بان شەدە؛ **کەسكو صوڕ:** کوڵکە زێڕینە؛ **بەدر:** مانگیپڕ؛ **بەدرە:** بەهەڵپەو پەلە؛ **بەدرە:** کۆمەڵێك لە سکەی زێڕو زیو.

پوختەی مانا:

دیمەنی ئەو دەمو چاوە، لە ناو بسكو گێلگێلەو گوڵینگەو دەرزیو لاگیرەو خرینگەو سەرپۆشو سەرپێچو هەوریو گەردنبەندان، وەك مانگێك دەهاتە بەرچاو کە لە شەوی چاردەدا بێو پەلکەزێڕینە بوبێتە خەرمانەو دەوری لێدابێ.

٥ دوڕ کرین ژسونبولان چیچەكو بشکوو گولان
دل مە ژرەنگێ بولبولان شبهەتی داغی لالەکر

مانای وشە:

دوڕ: دەورە؛ **بشکو:** بشکوژ، خونچە؛ **شبهەت:** وەکو؛ **لالە:** گوڵە مێلاقە.

پوختەی مانا:

بەو کەزیانەی، کەوەك سونبول بۆنیان خۆشە، خونچەی لێوو گوڵی کوڵمی خستوتەناو پەرژینەوەو دڵم لەتاو نەدیتنی، داخ لەدڵەو وەك مێلاقە، رەشبوە جەرگو هەناویو، بومە هاودەردی بولبولان لە ناڵەو گریانی بەکوڵ.

نالی دەڵێ:

گریانی بەیانانی منە یا عیشی خەندەتە پشکوتنی گوڵ مایەی لێنانی شەواوە.

٦ پیری موغان ژشیشەیێ دامە سەفینەکێ مەیێ
شوکری خودێ کوقولزمەك منژخوڕا قەبالەکر
مانای وشە:
موغ: مەلای زەردەشتی؛ **پیری موغان:** مەیخانەچی؛ **پیریموغان لە زاراوەی عارفاندا، بەپیری تەریقەت دەڵێن؛ سەفینە:** گەمیە؛ **سەفینە:** لەزاراوەی مەیخۆراندا، پیاڵەی پڕە؛ **قولزوم:** لەبنیچەدا ناوی دەریای سورەو چونکە نیزیك بەشاری «قولەیزمە»ی نزیك سویسی میصربو ئەو ناوەی بەسەرا بڕاوە. بەڵام لەشیعری شاعیراندا تەنیا واتای دەریا دەدا؛ **قەبالە:** تاپۆ.

پوختەی مانا:
پیری تەریقەت، لە بادەی دڵداری خودا، پیاڵەیەکی دەخوارد مندا. سوپاس بۆخوا، کە لە سایەی ئەو پیاڵەوە، دەریایەکم وەگیر کەوت. واتا دڵم بوبە دەریا لەناسینو ئەوینی خودای مەزندا.
٧ خضری برەمزو موعجیزێ مەست مەدی ددینگزێ
هات پیالەیەك ددەست ئەشکەرە صەد پیالەکر
مانای وشە:
خضر: سەوز؛ **خضر:** ناوی یەکێك لە نزیکان بەخوادایەو مەرگی لێ دور کەتۆتەوە دەڵێن ئاوی ژیانیشی خواردۆتەوەو هەمیشە هەر جوان دەمێنێ؛ **رەمز:** نهێنیو ئیشارە؛ **موعجیز، موعجیزە:** ئەو شتەی لە عەقلو دەسەڵاتی ئادەمی بەدورە؛ **دینگز، دینیز:** دەریا.
پوختەی مانا:
پیریمن وەك خدری زیندە، لە دەریای دڵما خۆی نواند. ئێمەی دی مەستی ئەوینین؛ پیاڵەیەکی لەدەستدا بو، بەو پیاڵە صەدپێکی دامیو صەد ئەوەندە مەستی کردم.
شیاوی باسە، قورعان باسی موسا دەکا، کە توشی یەکێك هاتوە زۆر لەخۆی زاناتربوەو لە دەریادا پێکەوە بون. تا ئاخری چیرۆکەکە. دەڵێن ئەو پیاوە خدر بو. مەلا لێرە ئیشارەتێك بەو باسەی قورعانەش دەکات.

٨ غونچە لەباژرەنگ گولێ دیمێ بسیرنوما «مەلێ»
شوبهەتی بولبولان سەحەر لەومە فغانو نالەکر

مانای وشە:
لەب: لێو؛ **سیر:** نهێنی؛ **فغان:** هاوار.

پوختەی مانا:
خونچە لێوەی بەرەنگ گوڵە. بەنهێنی لەبەیاندا، روخساری نیشان مەلادا. هۆی ئەمەیە کە هەمو بەرەبەیانان، وەك بولبولان ئێمە گاڵەو ناڵەمانە.

قصیدەی سی‌و حەوتەم

«حەجی کەورە»

١ دەری مەیخانەیا عیشقیٚ سەحەر عارف زیارەت کر
ب‌ئابی چەشم‌و خونیٚ دل وضو بەست‌و طەهارەت کر

مانای وشە:

چەشم: چاو؛ **وضو:** دەسنویٚژ؛ **طەهارەت:** پاك‌و خاویٚنی.

پوختەی مانا:

خواناس (عارف) لە بەرەبەیاندا، دەرگای مەیخـانەی ئـەوینی نیشـاندرا. بۆ ئـەوەی بۆماچ کردنی سەردەرانەو چونە ناو مەیخانە بشیٚ، گەرەكبو پاك‌و خاویٚن بیٚ. لەسـەر دەسـتوری خـواناسان، لە خویٚنی دڵدا خۆی ششت‌و بە ئاوی چاو دەسنویٚژی گرت.

٢ ورین جاما هیلالی دا ژعەکسی ماهی نەو بینی
کو خانی میهرو جەرگی چەرخ‌و خوانی روزە غارەت کر

مانای وشە:

وەرین: بهیٚنە؛ **هیلالی:** لە بیچمی مانگی یەکشـــەوە (یان، لە رەنگـــی مانگـــی یەکشـــەوە)؛ **عەکس:** گەراندنەوە؛ **ماهی نەو:** مانگی تازە؛ **بینی:** ببینی؛ **خان:** ماڵ؛ **خوان:** سفرە.

پوختەی مانا:

مەیگیٚڕ! بەو پیاڵەی سەر دەستت کە لە شکڵی مانگی نویٚ دروست کراوە، مەییٚکی زەردی تیشك دەر وەك مانگ بیٚنەو بمان دەریٚ‌و روخسـارتی تیٚدا بنویٚنەو بروٚکانت لەو بادەی لەرەنگ ئـاویٚنەدا

تماشاکە، کە هەرچەند لەگوێن مانگی نویٚ، کەوانیو باریك دەنوێنن؛ چوٚن پشێویو ئاژاوەیان ناوەتەوە؟ تیری ئەوان لەو ماڵە کەوانیانەوە، ماڵی خوٚرو جەرگو هەناوی عاسمانو سفرەی روٚژوی روٚژو دارانی تاڵان کردو سوتاندنی. لەوساوە توٚ دیاریتداوە، نە روٚژ پەرستن لەباوەو نە روٚژو لەبەرمانگ دیتن.

٣ بمیزان قەوسی ماهینەو لوەجهیٚ دلبەریٚ من دی
ژچەشمو گوشەیی ئەبروٚ بدوٚر جامیٚ ئیشارەت کر

مانای وشە:

میزان: تەراز، بەرانبەر؛ **میزان:** بورجی تەرازو لە عاسمان؛ **قەوس:** کەوان؛ **قەوس:** بورجێك لە عاسمان؛ **وەجە:** روخسار؛ **وەجە:** لا؛ **بدوٚر:** بوٚ دەورەی.

پوختەی مانا:

من کەوانەی بروٚی یارم، لەبەر هەنیەی بەدی کردن. کە وەك مانگی تازە هاتو، لە گوٚشەی عاسمانی ساودا، هاتە بەرچاو. لە تەرازیو رێكو پیٚکیو کەوانەی ئەودوکەوانە، بورجی کەوان لە عاسمانا، دەگەڵ ئەستێرەی تەرازو شەرمەندە بون کە گروٚی لیٚ بردبونەوە. یاری نازدار، بە گوٚشەی بروٚو تیلەی چاو، هانەیان دام کە لە پیاڵە نزیككەومو لە تیشکی ئەوان لەمەیدا سەرخوٚشو دورە هوٚشببم.

٤ بئەبصاران نەظەرمن چو ژچەرخی قەوسی ئەبروٚیان
شوکور خوازین کو چاڤان کار بەرعەینی بەصارەت کر

مانای وشە:

ئەبصار: چاوگەل؛ **بەصارەت:** عیلمو زانست؛ **نەظەر:** تماشا؛ **چەرخ:** سوڕاندن، بزواندن؛ **چەرخ:** جەغز؛ **چاڤان:** چلوٚن؛ **چاڤان:** چاوگەل؛ **عەین:** چاو؛ **عەین:** خودیخوٚ، تەواو.

پوختەی مانا:

کاتیٚ یارم گوٚشەی بروٚی بزواندنو بەتیلەی چاو تیٚی گەیاندم بادە وەخوٚم؛ چاوم لە جەغزی بروٚکەی هەڵخلیسکاو چاوە مەستەکانیم دیتنو بەوان مەست بوم. سوپاس بوٚخوا، کە چاوانم هەلێك کاریان لەروی زانینەوە توشهات. سەیر ماوم چلوٚن ئەوجارە بەختیمن ئەوەندە باشی هیٚناوە؟

٥ ژسەر دیمێ نیقاب ئاڤێت‌و دەستورا طەوافێ دا
دسەعیێ بەیت‌و ئیحرامێ‌و من ئەسوەد زیارەت کر

مانای وشە:

نیقاب: روبەند؛ **دەستور:** ئیجازە؛ **طـەواف:** دەدەورە گەڕان؛ **سـەعی:** ڕۆینی بەپەلەو غاردان بەتایبەتی بۆ حاجیان لە هەرەتی حەجدا؛ **بەیت:** ماڵ، ماڵی‌کابە؛ **ئیحـرام:** دەربەسـتبون بە چـەند شـتێك کە هەرەتی حەج مەرجە بۆ حاجی؛ **ئەسوەد:** رەش، بەردی رەشی حاجیان.

پوختەی مانا:

یار روبەندی لەسەر روخسـاری تورٚ هەڵدا. ئیجـازەی‌دا کە لە دەوری سـەری گەڕێم‌و دنیا لەخـۆم حەرام کەم‌و بەرەو کابەی روخساری ئەو، بەغار برۆم. خوا شوکور حەجم قبوڵەو خـاڵی وەك بەردە رەشەکەی حاجیان ـ پیرۆزو رەنگ شەوەم ـ زیارەت کرد.

٦ ددیداریێ هەزاران جان نثاری مەقدەمی یارن
کەسێ جانان بـجان بینت دعیشقێ وی تجارەت کر

مانای وشە:

نثار: پەرژکردن، شاباش؛ **مەقدەم:** جێگەپێ، پێوقەدەم؛ **تجارەت:** قازانج لەماملە.

پوختەی مانا:

لە ڕێگەی دیداری یاردا، هەزاران گیان بەشـاباشی بەری پێی کەم، لەقـازانجمە. کەسـێك یاری بەچاوی گیان ـ وەکو من دیومە ـ ببینێ، لە بازاری ئەوینێ، سودی بێ‌هەژمار وەگیر دێنێ.

خوا لە قورعانا فـەمویە: «خـودا لە خـاوەن باوەڕان گیان‌و ماڵیانی کڕیوەو بەهەشـتیان لەبات دەداتێ. دەچنە خەزا لەرای خـوادا، کافـر دەکوژن‌و دەشکـوژرێن. خـوا لە تەورات‌و ئینجیل‌و قـورعان‌دا، ئـەم گفتەی داوەو کێ لەو پەیمان پتەوترە؟ مزگێنی لەو سـەودایەتان، کە بڕیارتان لەسەر داوەو لەراستی‌دا، سەرکەوتنێکی گەورەیە.»

٧ بدیناری دنێ زینهار دا یاری خوە نەفروشی
کەسێ یوسف فروتی وی دعالەم‌دا خەسارەت کر

مانای وشە:

زینهار: دەغیلە؛ **عالەم:** دنیا؛ **خەسارەت:** زیان.

پوختەی مانا:

دەغیلتبم نەچی هەرگیز بە زێڕو ماڵی دنیا، یار وەگۆڕێ. کەسێکی یوسفی میصری فرۆشت، هەر خوێ لەدنیادا، زیانبار بو.

٨ تنێ ئەو سەجدەیا شوکرێ تەبر میحرابی قەوسەینان
کودەلقو شەملو سەججادە بقێ ئاڤێ قەصارەت کر

مانای وشە:

دەلق: خەرقەی پڕلەبینەی دەروێشانە؛ **شەمل:** ئەو چارەکە یان عەبایە کە دەلەشیان دەهاڵێنن؛ **سەججادە:** دوگردی نوێژ؛ **قەصارەت:** شوشتن؛ **قەصصار:** گازر، جل‌شۆر.

پوختەی مانا:

تەنیا هەر ئەو سوژدەو کرنوشەت بەکار هاتوە کە بەرانبەر بە میعراوی کەوانەی برۆی یار، بۆ سوپاسی دیدارەکەی بەجێت‌هێناو هەرکەسێکیش وەك‌تۆ خەرقەو بەژن‌پۆش‌و بەرماڵەکەی بەئاوی چاوو خوێنی دڵ نەشورێ، بە ئاواتی دڵی ناگاو کرنوشی لێ قبوڵ ناکرێ.

٩ دبەحتی لەعلی لەب هەرخام نارت طەبعی ئەلماسی
وەلی تەئثیرو فەیضی میهر تەدبیری حەرارەت کر

مانای وشە:

خام: کاڵ، خاو؛ **نارت:** ناگاتە؛ **تەئثیر:** کارتێکردن؛ **فەیض:** بەهرە؛ **فەیض:** سەرڕێژ کردن؛ **میهر:** خۆر؛ **میهر:** ئەوین؛ **حەرارەت:** گەرما.

شیاوی باسە، لەعل‌و ئەڵماس دو گەوهەرن، کە دەڵێن کارتێکرنی رۆژ بە صەتان ساڵ لە دڵی بەردا سازیان دەدا.

پوختەی مانا:

هەرکاڵ‌و خاوێك ناتوانێ مرخی وەك ئەڵماس برابێ‌و بتوانێ لەباس‌کردنی لەعلی لێوان‌دا سەرکەوێ. کەمن دەتوانم لێی بدوێم، تیشکی خۆری ئەوینی بە سەرڕێژی من، ئەو گەرمایەی داوە بەدڵ کە بتوانێ لەم دژواریە سەر دەر بکا.

١٠ دئیعجازی بەیانی‌دا سوخەن گەر بێتە ئینصافێ
دزانت موختەصەر هەرکەس «مەلێ» سیحرە عیبارەت کر

ماناى وشه:

ئیعجاز: شتێك كه لەتواناى كەس‌دا نەبێ؛ **سوخەن:** وته؛ **موختەصەر:** كورته؛ **عیبارەت:** قسەدر كاندن.

پوختەى مانا:

ئەگەر خەڵك هەروا كەمێك ئینصافیان بێ، باش دەزانن مەلا لەو شیعرانەى خـۆى‌دا، كارێك‌دەكا كه بەهیچ كەسێك ناكرێو هەرچى لەدەمى دەردەچێ وەك سیحرى جادوگەرانه.

شیاوى باسه، مەلا لەم قصیدەیه دا، شوێنى حـافظى گرتوەو دوقصـیدەى خـواجه حـافظ، لەو كێش‌و قافیەو مانایه، لەناو دیوانەكەى‌دایه.

قصیدەی سی‌و هەشتەم

«هەمیشە بەهار»

١ خەلقوٚ لمن کن شیرەتیٚ ئەو دلبەرا زەررین کەمەر
من دی دحالی غەفلەتیٚ هات دەر ژبورجیٚ وەك قەمەر

مانای وشە:

خەلقوٚ: گەلوٚ؛ **شیرەت**: تەگبیر؛ **بورج**: مزڵگەی مانگ؛ **بورج**: باڵە خانەی کوٚشك.

پوختەی مانا:

خەڵکینە تەگبیرم چی‌یە؟ چم لیٚ دەکەن؟ نازانن ئـەمڕوٚ چـم‌دیە؟ لەپڕ دیتم یار ـ کەمبەرەی زێرن لەپشت ـ لە باڵەخانە دیاری‌دا، وەك مانگ هەڵیٚ.

٢ هات‌دەر ژبورج‌و پەنجەران دڵ‌گرت‌و دابەر خەنجەران
ئەڤ رەنگە حالی دلبەران لەو عاشقان خون بون جەگەر

٣ قەلب‌و جەگەر من بونە خوین لەورا کونو دەربون برین
ئەی جان وەرە حالم ببین وەر روح ژقالب بێتەدەر

مانای وشە:

جەگەر: جەرگ، کەزەب؛ **روح**: گیان؛ **قالب**: بەدەن.

پوختەی مانا:

هەر کە پەنجەرەی کردنەوەو لە دورەوە لەژوری باڵەخانەی‌دا خـوٚی نیشـاندام، ژانێکـی وام لەدڵ وەستا دەت گوت بەرخەنجـەر دراوە. خـوێن لەجـەرگ‌و هەناومەوە، هەڵدە چـوڕاو کوٚنەبرینم

کولانەوە. وەرە ئەی گیانی شیرینم. تۆ هیچنەبێ، لە برینەکانم بڕوانە کە دەشزانم گیانی ئامانەتی ناو لەش هەرتوی لێنزیك کەویەوە؛ خۆی لەلەش رادەپسکێنیو بۆ سەیری بەژنو باڵای تۆ، دێتە دەریو نایەتەوە. کە بەراستی دەبێتە مایەی شانازیم.

٤ جانی من ئەر بێ سەر جەسەد مزگین بئافاقان رەسەد
عالەم حەمی پێبن حەسەد ئینسانو جینو جانەوەر

مانای وشە:

جەسەد: لەش؛ **ئافاق:** ئاسۆگەل؛ **ئـــافاق:** هەمودنیا؛ **رەســـەد:** دەگا؛ **عالەم:** هەرچـــی ئـــافەریدەیە؛ **حەسەد:** ئێرەیی؛ **جین:** جنۆکە؛ **جانەوەر:** زیندەوەر.

پوختەی مانا:

یارم - کەگیانی بەراستم هەر خۆیەتی - گەر بێتە سەیری برینان، گیانە سیسەکەی ناو لەشـم، بۆ دیداری دێتە دەرو بەیەکجـاری لە لانی لەش تەرە دەبێ. کەوابو یار دێتە سـەیری جـەندەکە بێگیانەکەی من. بەڵام هەر بگاتە سەرم، لە دنیادا دەبێتە قـاو. خـۆشیو مژدەی دیدارەکەی گش ئاسۆیەك بەرخۆ دەدا. هەرچی ئافەریدە هەنە، مرۆو جنۆکەو زیندەوەر ئێرەیی بەلاشەم دەبەن.

٥ عالەم حەمی تێكبونە صەف سەیرین لشاهی من بەخەف
هاتن تماشا چار تەرەف شاطر خومار تیتن دبەر (یان، خیمار)

٦ هات پادشاهی پور سوپاە قامەت ئەلیف دیم شوبهیماە
دادو مەدەد صەد ئاەوئاە زولفان عەقارب تینە سەر

مانای وشە:

سەیرین: روانیان؛ **شاهی:** شادی؛ **شاە:** پاتشا؛ **خـەف:** نهێنی؛ **شـــاطر:** چـوستو مەزبوت؛ **شـــاطر:** جڵەوداری پاتشایان؛ **خومار:** مەیگەستە، سەرگێژی سەرخۆشی؛ **خیمار:** نیوە روبەندێك؛ **سوپاە:** لەشکر؛ **قامەت:** بەژن؛ **عەقارب:** گەلە دوپشك.

پوختەی مانا:

مەلا بەخـەیاڵ داینـاوە، کەیار بەزەی پێدا هاتو هاتە سـەیری کەلاکە بریندارەکەی. فـەرمویەتی: هەمو دنیا کۆ بوتەوەو ریزیان لە دەورم بەسـتوە. کە هیچ نەبێ بە دزیەوە، هەسـت بە شـادی لەشەکەم کەنو لەو پاتشای نازدارانەش، بەسیلە چاوێك بڕوانن. پیادەی جڵەوداری ئـەسپی ئـەو مەستە فەرمانڕەوایەش، لە جوانیەکەی مەی گەستەیەو پێشی تماشـای گرتوە، کەزیەکانیشـی -

که سەریان بەئاڵقە هەڵگەڕاونەوە ـ وەك دوپشك لەو سەرەوە، گەف لە تماشاکەر دەکەن. خیماریش نیوەی روخساری داگرتوە، هەی داد، هەی خودا کۆمەگێك لەدەس ئێرەیی پاسداری ئەو نازدارەو کەزیەی ئەو باڵا نەمامەی کەوەك پیتی ئەلف راستەو تەختی هەنیەی وەك مانگوایە.

۷ گەستیمە خەلقۆ عەقرەبێ مەستم ژشەوقا غەبغەبێ
طالع تنێ مەد کەوکەبێ ئیرۆ عەقارب تینە دەر

۸ ئیرۆ عەقارب هاتە خوار چو نیقی باغی گولعوذار
ئەو بوغچەیا هەر لێ بوهار لەو بولبولان لێقالو شەر

مانای وشە:

شەوق: مەیل، ئارەزو؛ **شەوق:** پرشنگ؛ **غەبغەب:** بەرچێلە؛ **عوذار:** لاجانگ؛ **بوغچە:** باخچە؛ **بوهار:** بەهار؛ **قال:** گاڵە.

پوختەی مانا:

لە پرشنگی سپیایەتی ژێر چەناگەی، چاوم بەشەوارە کەوتو بە بۆنی ئارەزو، مەست بوم. هۆشم نەبو، سەری نوکی کەزیو بسکی ـ کە وەك کلکی دمارەکوڵ بوە ئاڵقە ـ پێیەوە دام، سستی کردم. بۆ چارەنوس، کە لە فاڵنامە دەڕوانم هەر بورجی دوپشکی عاسمان لە بەختمە.

بەڵێ ئەمڕۆ کەیار کەزی بەشانە کرد، گەوەکانی هاتنە سەر رومەتی جوانی، دەتگوت هەزار دمارەکوڵ کەوتونە ناو گوڵزارەوەو لاجانگی وەك گوڵ ناسکی داپۆشرابو. بولبولان لە پیواربونی ئەو گوڵزارە، هەر بەهارە، کەوتونە ناڵینو گاڵینو لەگەڵ بەختی رەش، شەڕیانە.

۹ بیحەد ژدل نالیو کەیب دا بوغچەیا رضوانی غەیب
ڤا نالییان نینن چوعەیب صوهتینە ئەم دل بوسەقەر

مانای وشە:

بیحەد: لەهەژمار بەدەر؛ **بیحەد:** بێسزادان؛ **کەیب:** ماتیو خەمگینی؛ **رضوان:** بەهەشت؛ **رضوان:** بەهەشتەوان، رەزەوان؛ **سەقەر:** جەهەندەم؛ **غەیب:** نادیار.

پوختەی مانا:

ناڵەو گاڵەی خەمبارانەی ئەویندارن، هێند لە ئەندازە دەرچوە؛ ئەو بەهەشتی خودایەشی ـ کە

روی **یاره** ـ داگرتوه. بەڵام ناڵین بۆئێمەی دڵداری بێبەش، سزای نیەو ئاساییە. چونکە ئێمە دلمان وەك جەهەندەم گەرمەو خەڵکی جەهەندەمیش لەولا ناڵەیانەو دەنگیان دەگاتە ناو بەهەشتو هاوار دەکەن کە ئێوە فریامان کەون.

١٠ صوتن لمن جەرگو هەناف وەردێن دهور گرتی خوناف
زولف هاتە سەر لێ کربلاف بایێ نەسیم وەقتێ سەحەر

١١ ترسم موخالیف بادەتێ زولفێن ددورا جەبهەتێ
راکت قیاما ساعەتی عالەم ببت زیرو زەبەر

١٢ ظاهیر دبێژم پەندگیر دادل نەدی زولفا حەریر
شوبهی «مەلێ» مێنی ئەسیر گوهدێرە قەولی موعتەبەر

مانای وشە:

وەرد: گوڵ؛ **هور:** ورد؛ **موخالیف:** پێچەوانە؛ **جەبهەت:** توێڵ؛ **زیرو زەبەر:** ژێرو ژور؛ **راکەت:** هەستێنێ، پەیداکات؛ **قیام:** هەستان؛ **ساعەت:** رۆژی قیامەت؛ **پەند:** ئامۆژگاری؛ **گیر:** بگرە؛ **قەول:** گفت؛ **موعتەبەر:** بەئیحتوبار.

پوختەی مانا:

گوڵی روخساری ئەویارە، لە بەیانا وردە شەونمی لەسەربو. کەزیەکانی بەسەردا هاتو بای بەیان، لەسەر روخسار پەخشی کردن. سەیری گوڵانم لەدەس چو، لە تاوانا جەرگو هەناوم سوزاون. زۆر دەترسم ئەو بای پێچەوانەی بەختە، کارێك بکا، زولفان لە دەوری هەنیەشی بهاڵێنیو قیامەت لە دنیا رابێنێو دنیایە ژێرو ژور بکاو ئیتر بۆ دڵداری هەژار، هیچ دەروی خۆشیان نەمێنێ.

کاکی رێبوار! من کە مەلام، دەبێ بە رواڵەت پێت بڵێم: دڵت مەدە بە کیژۆڵەی بسك ئاوریشمی دڵرفێن. با وەك من گیرۆدە نەبی. بەڵام ئەم ئامۆژگاریەی من لە دڵمەوە هەڵنەقوڵیوە. پەندی بەراستیم ئەوەیە، دڵ دەگرۆی جوان چاکێك نیو گیرۆدەبە؛ تا ئامادەی دڵداری یاری مەزن بیت.

قصیدەی سی‌و نوهەم

«مەستی ئەبەدی»

١ جانا ژجەمالاتە موقەددەس قەبەسم ئەز
گەر حورو پەری‌زادە نەظەرکی تەبەسم ئەز

مانای وشە:
موقەددەس: پیرۆز؛ **قەبەس:** بزوت؛ **نەظەر:** تماشا؛ **ئەز:** من.

پوختەی مانا:
گیانە من لەخۆمەوە هیچ‌نیم. من گڕێکم‌لە کۆی گڕی تۆوە هاتوم. من نەهۆریم دڵ دەیگـرێ، نە لەشوێن پەریان دەگەڕێم؛ من لە دنیاو قیامەتما تماشایەکی تۆم بەسە.

٢ میثلی مەهی نەو گەرتە دقێتن مەببینی
مێزەبکە جامێ تو دبینی چکەسم ئەز

پوختەی مانا:
راستە من لە دڵداریدا، هێندە لاوازو بێ‌ڕەنگم کە وەك مانگی یەکشەوەم بەسـەر هاتوەو دەبێ زۆر ورد بۆم بڕوانن تادەم بینن. بەڵام تۆ ئەگەر بەنیازی من‌ببینی، بڕوانە پیاڵەی مەیەکت خـۆت ببینە، منیش هەرتۆم، مەڕوانە ڕەنگـی دنیاییم. منیش‌و تۆش هەر دانەوەی تیشکـی جـوانی خـوای مەزنین.

٣ یەغما ژمە جان‌کر کو تەجەللایی لدلدا
من روحی دقالب توی تەنها قەفەسم ئەز

مانای وشه:

یەغما: تاڵان؛ **تەجەللا:** ئاشکرابون؛ **قەفەس:** رکە.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! هەرکە پرشنگی جـوانی تۆ، خـۆی بۆ دڵم ئـاشکرا کرد؛ گیانە رواڵەتیەکەمی بەتاڵان برد. ئێستا تۆم گیانی شیرینیو من بومە قەفەسێك بۆتۆ.

٤ **حوببا تەیە من رادهەژینی کوبنالم**
شەب تابسەحەر نالە ژرەنگێ جەرەسم ئەز

مانای وشە:

راهەژاندن: راتەکاندن، راژاندن؛ **شەب:** شەو؛ **جەرەس:** زەنگوڵە.

پوختەی مانا:

وەك دەنگی زەنگ، بەهۆی دەستێك پەیدا دەبێ کە زەنگوڵە رادەژێنێ؛ ناڵەی منیش نە بە خـۆمە. ئەوینی تۆ دەمخاتە سەر ناڵەکردن.

٥ **منگۆ مەهی نەو چاشیتییی ئەبروی یاری**
گۆ من چحەدە شوبهەتی نەعلی فەرەسم ئەز

مانای وشە:

چاشیتی: چەشیت، چەشن، لەگوێن؛ **گۆ:** گوتی؛ **نەعل:** ناڵ؛ **فەرەس:** ئەسپە چنیرچمێ.

پوختەی مانا:

بەمانگی تازەهاتوم گوت: تۆ لە چەشنی برۆی یاری. گوتی: رامناکەوێ ئەو پەسنە. من وەك ناڵی ئەسپانم.

«نالی» دەڵێ:

بەسەروم وت کە راستو سەرکەشو بەرزی کەچی، لەرزی
کە فەرقیشم بگاتە ئاسمان بەندەی قەدی یارم

٦ **ساقی ژئەزەل یەکدو قەدەح بادە بەمندا**
حەتتا بئەبەد مەستو خومارو تەلەسم ئەز

مانای وشە:

ئەزەل: رۆژی بناوان؛ **قەدەح:** پیاڵە؛ **ئەبەد:** بێبڕانەوە؛ **تەلەس:** شلو شەوێقو خوێنەگر، مەستی کەلەلا.

پوختەی مانا:

هەر لەرۆژی بناواندا، مەیگێڕ دوپیاڵە مەیدامێ. تا هەتایە مەستو سەرخۆشو کەلەلا دەمێنمەوە. ئەغیار بونەوەم بۆ نییە.

٧ جانا تویی من جان، گولی بێخار گەرمبێ
میننەت کو نەوەك بولبولی میحنەت عەبەثم ئەز

مانای وشە:

خار: دڕك؛ **میننەت:** سوپاس؛ **میحنەت:** مەینەت؛ **عەبەث:** بێهودە.

پوختەی مانا:

گیانە لەوساوە تۆم گیانی، وەك خێوی گوڵی بێ دڕکم. سوپاس بۆخوا، کە وەك بولبول بابەدەستو رەنجخەسار نیم. چونکە گوڵی یاری بولبول بە چقڵ دەوری دراوە.

٨ صەد جەورو جەفا دی بمە ناچین ژدەرێ تە
یەکسەر تو نەباتییو لطەبعی مەگەسم ئەز

مانای وشە:

نەبات: شەکرێکە لەکوڵاندنی چەوەندەر بەدەست دێ؛ **مەگەس:** مێش.

پوختەی مانا:

صەد جارانیش جزیام دەیو بێئەمەگیم دەگەڵ بکەی؛ لە دەرگاکەت لاناکەوم. تۆ نەباتیو تەبیاتی، منیش وەك مێشە، لە شیرنایەتی دەگەڕێم.

«سەعدی» دەڵێ:

دڵ وەلا ناکەوێ هەر دێتە وەلات تا ماوە　　شانە هەنگوین! لە وزەی مێش نیە لات لێلادا

«ناری» دەڵێ:

مێشی خاڵت نافڕێ بەس باوەشێنی کە بەناز　　چونکە پابەندە بە شەهدی رومەتی زیباتەوە

٩ گەروە تە دقێتن ببری سەر بکە فەرمان
داقێ سەعەتێ سەر ببرم خوەش مقەسم ئەز

١٠ سەرتا بقەدەم ئەز بصوژم شوبهی «مەلا»یێ
پەروانە صیفەت صوهتمو بی صەوتو حیسم ئەز

مانای وشە:

سەعەت: دەم؛ **مقەس:** قەیچی؛ **صوژین:** سوتان؛ **حیس:** هەست؛ **صەوت:** دەنگ.

پوختەی مانا:

ئەگەر دڵت وادەخوازێ هەر سەرم پێوە نەمێنێ؛ فەرمانت هەر بدە بەخۆم. لەسەر پەراندنی خۆمدا، وەك مقەستم؛ هەر دەستبەجێ دەیپەرێنم. ئەوسا وەك مۆم ـ کە بۆ داگریساندن هەودای سەری دەقرتێنن ـ سەرتاپام بۆسوتان دەبێو دڵدارانیش بە دەردی پەپولە دەبەم. هەروەك خۆمی مەلا، لە چەشنی پەپولە سوتامو هیچ دەنگو هەستیشم نەبو.

قصیدەی چلەمین

«دڵ دەریایە»

١ طورم بدڵو پەیرەوی موسایم ئەز
ئاتەش پەرس‌و نوری تەجەللایم ئەز

٢ باری ژ «وَعَلَّمْ» کو خەبەردار کرین
ئیرۆ توبزان ئادەمی ئەسمایم ئەز

مانای وشە:

باری: خودا؛ **عَلَّمَ:** فێری کرد؛ **ئەسماء:** ناوان؛ **ئەسما:** هەرە بەرز.

پوختەی مانا:

لەقورعانێدا هاتوە: خوا بەفرشتەکانی فەرمو: «من جێ‌نشین لەسەر زەمین ناودێر دەکەم. گوتیان: ئاخر لەسەردنیا، کاری خراپ وەدی دێنیۆ خوێن دەرژێنێ. ئێمەش پەسندی تۆ دەدەین‌و بەپیرۆزی تۆ هەڵدەلێین... فەرموی ئەوی من دەیزانم، ئێوە سەرتان لێ‌دەرناچێ.» خوا ناوی هەموشتێکی فێری ئادەم کرد. لەپاشان لەبەر فرشتانی راناو فەرموی: «ئەگەر لاتان وایە راستن، ناوی ئەم‌شتانە بڵێن. گوتیان خوایە، پاکی هەر بۆتۆ رەوایە. هەرچی بۆخۆت فێرمان نەکەی، لێی نازانین. زاناو هەمەکارە خۆتی. فەرموی: ئادەم! ناوی ئەوانەیان پێ‌بڵێ. کاتێ ئادەم ناوەکانی لەلای فرشتەکان درکاند؛ خودا فەرموی: نەموت پێتان، من نادیاری عاسمانان‌و سەرزەویشم ئاگا لێ‌یەو دەیان‌زانم‌و هەرچی ئاشکرای‌بکەن‌و هەرچی گوم‌و نهێنی‌تانە دەیزانم؟»

مەلا دەڵێ: لەشوێن موسام، کە لەگەڵ خوا گفتوگۆ کەم‌و بیدینم. لەلایەکیش وەك چیای تور، نوری خوا خۆی نیشانداوم. وەك موسا، بەرەو ئاگر چوم‌و بۆتاوێك ئاگرپەرست بوم کەچی هەرخۆم نوری خودام. لەوساوە کە خوای بانی‌سەر، هەمو ناوی فێری بابەدەم کردوە؛ من ئەمرۆ

ئەشیٚبزانی کە جیٚبەرزتر ئادەمیم.

٣ ئینشائی علومی لەدونی چونکە مەزانی
زانی بحەقیقەت کوچئینشایم ئەز

مانای وشە:

ئینشاء: ایجاد؛ **علومی لەدونی:** زانستە تایبەتەکانی خودا.

پوختەی مانا:

چونکە خودا لە زانستیە تایبەتەکانی ـ کە هەر نزیکانی خۆی لیٚ شارەزا دەکا ـ تیٚگەیاندم؛ ئـەوسـا لەراستیدا، بەخۆم زانی کەمن چلۆن ئیجادیٚکم.

٤ حەرفیٚن رەقەمی لەوحی وجودا مەبخوان
داقەنج بزانی کو چئیملایم ئەز

مانای وشە:

رەقەم: ژمارە؛ **لەوح:** تەتەڵە؛ **ئیملا:** نوسینەوەی گوتراو.

پوختەی مانا:

ئەگەر تۆ بەو پایە بگـەی کە بتوانی لەسـەر تەتەڵەی فـەرمانی دیٚرینەی خـودا، ژمارەو ناوان وەخویٚنی؛ ئەوسا باش بۆت دەردەکەویٚ کە من چـۆن لەروی سـیایی نزیکـانی خـودای گەورە، نوسراومەوە.

٥ ظاهیر توپەریشانییی حالیمە نەبین
مەجموع دذاتیٚ خوەو طوغرایم ئەز

مانای وشە:

ظـاهیر: رواڵەت؛ **پەریشـانی:** بڵاویو پەشـیٚوی؛ **نەبین:** مەڕوانە؛ **مەجموع:** کۆ؛ **طـوغرا:** مۆری بەقیچەڵفیچی پادشایان لەسەر سکەو فەرمان.

پوختەی مانا:

نابیٚ تۆ لەوە بڕوانی کە بەرواڵەت، پەریٚشانو حاڵپەشیٚوم. لەراستیدا، منوەك مۆری پادشـایان، هەرچەند بەدیمەن تیٚكهاڵاوو وشەکانی لیٚك بڵاون، بەڵام جوانو پڕلەمانان؛ منیش هەروام.

«حەریق» لەباسی شێخی خۆیدا دەڵێ:

هەم حاضرو هەم غایبو هم جەمعو پەرێشان
ئەم جەمعە نەقیضەینە لەتۆ بوبە ریوایەت

«حافظ» دەڵێ:

لەمەیخانان گەدام ئەمما لەمەستیدا وەرە سەیرم
ستێرەم وان لەبەر دەستانو نازم پربەعاسمانە

٦ عالەم چپ ئیعرابو حروفو کەلیماتن
ئەو نوقطە دنەفسا خوەوو مەعنایم ئەز

مانای وشە:

ئیعراب: سەرو ژێرو بۆر؛ **کەلیمات:** وشەگەل؛ **نوقطە:** خاڵ.

پوختەی مانا:

هەمو دنیا، بە سەرو بەرو ژورو ژێرو هەمو وشەو هەمو پیتێك ـ کە بونە ناو بۆ ئافەریدانی خودا ـ لە خاڵێکەوە دامەزران کە ئەویش بونی خودایە. دەسا من دەرچوم لە پیتو سەرو ژێران. من هەرخۆم، ئێستا بومەتە ئەو نوختەیەو مانای نوقطەش لەمندایە.

مەلا لێرەدا، وەکو زۆر لە صوفیەکانی مێژویی، وا تێکەڵ بەخودابوە؛ کە جیاوازی لەناو خۆی، وەك ئافەریدێكو خودای سازدەری نەدیوە.

٧ صەد نیلو فوراتێ تێنو دەرن قەلبی مەدا
پێ ناحەسهین قولزمو دەریایم ئەز

مانای وشە:

نیل: چەمی گەورەی میصر؛ **فورات:** روباری بەناوبانگی شَطُّالعَرَب؛ **تێنو دەرن:** دێنو دەرون.

پوختەی مانا:

صەتان روبار بەپڕایی نیلو فورات، لەزانستو بەهرەی خوایی بەناو دڵما تێدەپەرن. من کە بۆخۆم بومە دەریا، هەست پێ ناکەم.

٨ توژ نوسخەیی تەوحید مەخون ئایەتی نەفیێ
بێ ئالەتی ئیثبات کوالأیم ئەز

مانای وشە:

نوسخە: وەنوسراو؛ **تەوحید:** بەتاك زانین؛ **نەفی:** دانپێدا نەهێنان؛ **ئـالەت:** ئـامراز؛ **ئیثبات:** وەراست گەڕاندن؛ **اڵا:** بێجگە.

پوختەی مانا:

ئەی کەسێکی ئـەو نوسـراوە دەخـوێنیەوەو (لاالەالاالله)یە. و مانایوایە هیچ شـت نیە کە بۆ پەرستن رەوابێ، جگە لەخوا. ناوی شـتو کەس زیادە. هەر بێجگـە لەخـوا هیچ مەڵێو ئـەو بێجگەیەش بزانە خۆم دەگرێتەوە.

شیاوی باسە، زۆر لە صـوفیان، وەك «بایەزیدی بوسـتامی» و «محـیالدین ابن العـربی» و «هەللاج»و گەلێك وەك ئەوان، وەها تێکـەڵ بەخـودا دەبون، کە دەیانگـوت خـوا ئێمەیەو ئێمە خوداینو هەر یەکینو نەلێك جـوداین. هەللاج دەڵێ: من خـودامو خـوا لە باڵاپۆشـەکەمدا. محیالدین عەرەبی دەڵێ: هەرچەند پەسنی خودا ئەدەم پەسنی خۆمە...

٩ **صەد نەقلو ریوایەت دمەیا صافییە مویەك**
ئیرۆ کو ژپیرێ خوە بفتوایم ئەز

مانای وشە:

نەقل: راگوێزان؛ **ریوایەت:** گێڕانەوە؛ **فتویٰ:** ئیجازەدان.

پوختەی مانا:

ئەوەی کە دەڵێن وانوسراوەو واگوتراوەو دەبێ وابکرێو وانەکرێ، لەکن صوفی کە دەگەڵ خودا تیکەڵە؛ وەك مو وایە کە لەناو بادەی بێخلتە دیاری بدا. من هەرچـی دەیڵێمو دەیکـەم، بە فتوای پیری دەستگیر رێمدراوە.

١٠ **پەیوەستە تو هەربانگی مەکی شوبهەتی نایێ**
بێیارو مەیو ساز مەگۆ نایم ئەز

ماناکەی:

کاورای مەلای زانستە رواڵەتیەکان! ئەگەر قـورگت وەك بلوێر بلورێتەوەو گازیم بکـەی کە بێمو ببمە پەیرەوت؛ بێبەهرەیە. من پێم گوتوی کەناچمە ناو کوڕێکـەوە، بادەو سـازو یاری بەنازی لێ نەبێت.

١١ هەرچی تەبڤێتن ژمە وەر جان بخوێتن
جانا بکە فەروار ڤەوەستایم ئەز

مانای وشە:

وەر: تەنانەت ئەگەر؛ **فەروار:** فەرمان؛ **ڤەوەستان:** هەڵوەستان.

پوختەی مانا:

یارە جوانە تاقـانەکەم، هەرچیەکم لێ داوا بکـەی، گیانیش دەگەڵ. بۆ فـەرمانت هەڵوەسـتاوەو ئامادەم کە پێکی بێنم.

١٢ صەد شیش ددلدانە ژمیهری مە «مەلا»یێ
لەو هەر بفغان میثلی نەیو نایم ئەز

پوختەی مانا:

ئێمەی مەلا، دڵمان بەئاگری ئەوین دەبرژێنرێ. لە صەد لاوە لەشیشی مژۆڵ دراوە. کزەو چـزەو هەڵچزانم، وەك بلوێر دەنگ ئەداتەوەو هاواریەتی.

«ناری» دەڵێ:

روت وەکو ئاگر، موژەت وەك شیشو ئەبرۆت قیمەکێش
میروەحەت زولفو کەبابت جەرگی پارەی ناری‌یە

قصیدەی چل‌و یەکەم

«عیشقی مەجازی»

١ عاشق ئەر جارەك ژبالا لیٚ بدەت بەرقا مەجاز (یان، موجاز)
دیٚ لنك صاحیب‌دلان حەتتا ئەبەدبت سەرفیراز

مانای وشە:

بالا: بەژن؛ **بالا:** بەرەو ژور؛ **بەرق:** بروسکە؛ **مەجاز:** نارەگەزی؛ **موجاز:** مەرەخەس کراو؛ **سەرفیراز:** سەربڵند.

پوختەی مانا:

هەرکە جارێك بروسکەیەك لەدڵداری، وەبەر دڵی هەرکەس کەویٚ؛ تاهەتایە، لەکۆڕی دڵ‌روناکان‌دا ڕێگەدەدریٚ‌و سەرفرازە.

٢ کەشفی ئەسراری صیفاتان بیٚ‌محەببەت نابتن
صورەتی ئەسما دقیٚتن دابکین ژیٚ فەهمی‌راز

مانای وشە:

کەشف: پیٚ‌زانین؛ **صورەت:** وێنەی دیاردی؛ **ئەسما:** ناوان؛ **فەهم:** تیٚ‌گەیشتن؛ **راز:** نهێنی.

پوختەی مانا:

هەتا گیانێك تامی ئەوینیٚ نەچێژیٚ؛ وزەی نابیٚ کە لە رازی نهێنی بارەگای خودا، هیچ بویٚژیٚ‌و هیچ تیٚ‌بگا. گەرەکە ئاکاری خوداو وێنەی رەوشت‌و صیفاتی، بێتە بەرچاوو دەربخریٚ. ئەوسا دەکریٚ بێژین خودامان ناسیوە. یەکێك لە صیفاتی خودا، خوشیکی‌یە.. پیاو هەتا ریٚز لە جوانی‌و

دڵراکێشانی جوانانی سەردنیا نەگریێ، چوزانێ جوانیەکەی خودا مانای چیە؟! خـوا بۆ ناوی خـۆی ناوە جوان؟ جارێ دەبێ لەو جـوانانەی، کە بەر تیشکـی جـوانی خـودا کەوتون، دڵ بۆ دڵداری رابێنی‌و ئامادەبێ تا لەجوانی خواش حاڵی‌بێ.

«جەلال‌الدین رومی» دەڵێ:

ئەو مەلایەی لە دڵداری بێ خەبەرە گاجوتێکە، مێزەرێ زلی لەسەرە

٣ لامیعا حوسن‌و جەمالێ دی ژعیلمێ بێتە عەین
عیشق دا ژێ هلبتن کی‌دی حەقیقەت بێ مەجاز

مانای وشە:

لامیع: بریقەدەر؛ **عەین:** خودی‌شت؛ **هلبتن:** هەڵبێت.

پوختەی مانا:

پێویستە هەست بە بریقەی جوانی کردن، لەچاو راگویزرێ‌و بێتە دڵ‌و گیان بیچێژێ‌و لێی تێبگا. هەروا دیتنی دوراودورو پێزانینی بەکارنایە. دڵداری جـوانی دنیایی، کە ناونراوە: ئـەوینی بەدەڵ (عیشقی مەجازی) وەك ئەو بەردەستێیە وایە کە ئاگری پێ هەڵ دەکەن. تا ئەو نەبێ‌و پزیسکـی لێ نەبێتەوە، بڵێسەی ئاگریش نیە.

٤ حوسن‌و حوب بێ‌یەکدو نابن دی بکن شاهو گەدا
نور نادەت شوعلەیا مەحمود بی شەمعا ئەیاز

مانای وشە:

حوب: خۆشەویستی؛ **مەحمود:** سـوڵتان مەحمودی غەزنەوی کە دەڵێن دڵی خـۆی داوە بە خـوڵامێکی کە ناوی «ئەیاز» بوە.

پوختەی مانا:

تینی جـوانی‌و خـۆشەویسـتی، لێك جیاواز ناکرێنەوە. لە بازاری دڵداریدا، شـاو گەدا، دێنە ریزی یەك. ئەوینی بەگڕەی مەحمود، لە چوڵەچرای روی ئەیازی هەڵگیرساوەو لەو بارەگای ئەوینەدا، ئەیاز لە مەحمودی ئاغای بەرێزترە.

٥ مەعنی‌یا عیشقێ دزانی ئایەتا حوسنێ بخون
داتو حەرفێن موحبەتێ یەك‌یەك ژهەڤ کی ئیمتیاز

پوختەی مانا:

ئەگەر لەمانای ئەوینێ دەگەرێی، دەبێ ئـایەتی جـوانی بزانیو بیشـیخوێنیو زۆری خـۆتێدا سەرراست کەی. تا بتوانی پیتەکانی خـۆشەویسـتی شـیکەیتەوەو پلەپلەی ئـەویندارییت بۆدەرکەوێ.

٦ کی خەبەردار بت ژعیشقێ کەی ژبەر وەستاگرت
گەرچی راە ئەز ذەررە ذەررە سینەسوزو جانگوداز

مانای وشە:

وەستا: وەستان، وچان؛ **راە:** رێگە؛ **ذەررە:** تۆسقاڵ؛ **سوز:** سوتمان؛ **گوداز:** توانەوە.

پوختەی مانا:

کێ لەئەوین ئاگادار بێت، هەرگیز لەرێی دڵداریدا، وچانو پشـو نازانێ. بارێگـەشـی هەمو تۆزو تۆسقاڵێکی سینگسوتێنو گیانتاوێن بێت.

٧ عاشقان بێگاڤ لەوگالین ژدل تێن شوبهی رەعد
وان ژبالا لێدبارن وەك بروسکان رەمزو ناز

مانای وشە:

بێگاڤ: بێوەخت؛ **رەمزو ناز:** ئیشارەتو ناز.

پوختەی مانا:

دڵداران وەختو بێوەخت بۆیە وەكهەور دەناڵنو حاڵیان نیە، چونکە لە بەژنو باڵاوە تیری چاوان وەك لەدوی هەورەتریشقەی بەریژنە بۆیان دەبارێ.

٨ ئافەرین صەدئافەرین هەیمن ژوانرا ئافەرین
ئیژتیرێن دلبەران دایم ددل پەیکانو گاز

مانای وشە:

پەیکان: سەرەتیر؛ **گاز:** قەیچی، قرتێن.

پوختەی مانا:

هەرئەوانە هونەرمەندو دڵپەسندن، کە دڵیان بەگازی ئەوینێ قرتێنراوەو سەرەتیریان تێ چەقاوە.

صەد ئافەریم بۆ ئەوانەو ئافەرینم پێش‌کەش بەو دڵ بەئەوین گازانە.

٩ گوە دەئاوازی نەیێ وەقتی سەما تێن موغبەچە
فەهمی رازێ گەردکی چاوا دنالن چەنگو ساز

مانای تێکڕا:

وەرە صوفی، لەو کاتەدا کە بەزمە لەمەیخـانەداو بەچکـەگاور مەیدەگێڕن‌و بەدەم سـەماوە سـوز دەدەن؛ ئەگەر هیچ لەنهێنی ئـەوین گەیەنرابی، دەزانی‌کە دەنگـی چـەنگ‌و لێدانی بلوێرو سـازان چیت پێ دەڵێن.

١٠ ئەو دلی من وەك کەبوتەر نابتن کەس لۆمەکەت
لەو دڤێ توریوەدا کەفتی مەدین صەد شاهباز

مانای وشە:

کەفتی: کەوتو؛ شاهباز: بازی‌سپی؛ کەبوتەر: کۆتر؛ لەو: چونکە.

پوختەی مانا:

بۆکەس ناشێ سـەرکۆنەی دڵی من بکـا؛ کە چـۆن کەوتۆتە تۆڕەوە. دڵم وەك کوترێکـی بێ‌هێز، لەتۆڕی ئەوینێك گیرە کە صەد شاباز لەو تۆڕەدا گیرۆدەن‌و کەوتونە پەلەقاژەوە.

١١ وەر دلۆ داچین تماشایا جوانانێن چەمەن
وی‌هلانی سەربنازو سایەبان دایێ نیاز

١٢ زولف‌و سونبول موشك‌بوی‌و بسك‌و سوسەن سوڕشیرین
سەرو بالا سەبزپوش‌و گل‌نیشان‌و غونچەباز

١٣ نیرگزێن قامەت زومەڕڕەد سەرگران هاتن خەرام
چارئەطرافان برەف رەف لێبمەش تێن سی‌و قاز

١٤ دل بکی‌دەم ئەز ژوان هەریەك بغەنجان دل‌دبن
دل روباییێن، جان فزاییێن، دلبەرێن عاشق‌گوداز

مانای وشەی ئەو چوار بەیتە:

وەر: وەرە؛ **دلۆ:** هەی‌دڵ؛ **چین:** بچین؛ **چەمەن:** مێرگ، چیمەن؛ **هلانی:** هەڵی‌هێناوە؛ **سور شیرین:** دڵکێش‌و ڕەزا شیرین؛ **باز:** ئاواڵە؛ **زومەررەد:** گەوهەرێکی سەوزە؛ **خەرام:** لەنجە؛ **رەفرەف:** پوڵ‌پوڵ؛ **غەنج:** ناز؛ **دل‌روبا:** دڵرفێن؛ **جان‌فزا:** گیان‌گەشێن؛ **گوداز:** توانەوە؛ **نیشان:** خاڵ.

پوختەی مانا:

ئەی دڵ وەرە بچینە سەیری مێرگوڵان. تازەگوڵان سەریان بەناز هەڵێناوەو خۆیان وەبن سێبەر داوە. گوڵی سمڵ، بۆنی میسك‌و عەنبەر دەدەن. وەك بۆنی زوڵفی یارەکەم. سوێسنە لە ڕەزاسوکی‌داو لەبۆن‌و بەرامەی خۆش‌دا، وەك بسکی ئەو شۆخە دەچێ. داری سەوڵ سەوزە پۆشە. وەك بەژنی‌یار کە جلکی سەوز دەبەرکا. بەڵام ئەوەندەیان فەرقە، کە باڵای یار، خاڵی‌هەیە. وەك کلەسوبحانی دەچی‌و خونچەی دەمی پشکوتوە، کە لە باڵای سەوڵا نیە. گوڵی نێرگز کە لاسکیان وەك زومەررەدە، لەسەوزایی. وەك چاوی مەستی یارەکەم بە سەرخۆشی‌و بە لەنجەو لار، خۆ دەنوێنن. لەهەرچوارلاوە، پوڵ‌پوڵی قازو قورینگ، دێنە سەیرانی مێرگوڵان‌و لەناویاندا دێن‌و دەچن. هەرچی دەیبینم بەنازو دڵرفێنەو گیان گەشێنەو ئەویندار دەتوێنێتەوە؛ تێماوم کامیان پەسندکەم‌و خوی پی‌بگرم‌و بیکەمە خەمرەوێنی خۆم؟

١٥ **عەقدی ئیحرامێ دەما دلبەر خویابێ فەرضی عەین**
سەجدەیەك بەروان دوبرهان ناگرت جیهصەد نوماز

مانای وشە:

عەقد: بەستن؛ **ئیحرام:** کەوتنە ناو هەرەتی حەجەوە کە زۆرشت لەپیاو حەرامە؛ برە : برۆ؛ **فەرضی عەین:** هەرە پێویست؛ **نوماز:** نوێژ.

پوختەی مانا:

مەلا کە پەسنی مێرگوڵان لە جەنگەی بەهارادەداو دڵخۆشی دڵ دەداتەوە کە پێکەوە برۆنە سەیری گوڵان‌و هوگر بەهێندێکیان بگرێ؛ دڵی بیری‌دەخاتەوە کە ئەوینداری بەراستی، ناشێ بەجگە لە یارەکەی، دڵ‌بدا بەهیچ شتی‌تر. بۆیە دەڵێ:

خۆ بێ‌بەش کردن لە زۆرشت لەکاتی زیارەتی کابەی پیرۆزو بەرزی دڵداران، وەك نوێژ لەسەر پیاو واجبەو سوژدە بردن بەرەو میحرابی برۆی یارێ هێندەبەجێ‌و جێ‌گەورەیە کە صەد نوێژی بەرەو میحرابی مزگەوتان، جێی ناگرن.

١٦ عیدەوو میری‌مە ئیرۆ دەرگەهی لوطفیٚ ڤەکر
گۆ «مەلا» هنگی بخوازی دیٚدەم بەس توبخواز

مانای وشە:

هنگی: ئەوەندەی.

پوختەی مانا:

جیٚژنەیەو ئەو سەروەرەی من، ئەمرۆ دەرگای ئیلتیفات ولاواندنەوەی خستە سەرپشت. فەرموی مەلا! هەرچی نیازیٚکی تۆ هەتە، لیٚم بخوازە. تۆچیت ئاواتە، دەت دەمیٚ.

خوا لەقورعانا فەرمویە: «ئەگەر بەندەی من! لیٚتپرسن خودا چۆنە؛ من‌نزیکم بەدەنگ ئەو کەسەوە دەچم کە هانام دیٚنیٚتە بەریٚ. دەبا هاوارم بکەنیٚو برۆای تەواویان بەمن بیٚ. شایەت شارەزای ریٚبن.

قصیدەی چلو دوهەم

«کوژراوی چاو»

١ ژرەعنا نێرگزێن تەیمەستو خونریز
زەمان بوعەهدی جەنگ ئەنگیزی چەنگیز

مانای وشە:

رەعنا: نەرموشل؛ رەعنا: توندو بزۆز؛ رەعنا: جوان؛ عەهد: دەوران؛ جەنگ ئـەنگیز: شـەر هەڵایسێن؛ چەنگیز: خانە خوێن ڕێژە بەناوبانگەکەی مغول (لە ١١٦٢ تا ١٢٢٧ م) کە هەر لەچینەوە تا سـەرکەنارەی دەریای رەشی، خستە ژێرچۆکی خۆیەوە.

پوختەی مانا:

لەسۆنگەی نێرگزی مەستی دوچاوی‌تۆ - کە خوێنی هۆگران دەرژن - زەمانی بێ‌ئـەمانی خوێنڕژانی دەوری چەنگیزمان وەبیر دێنێ... دەبێ کێ‌بێ، بەتیری چاوەکانت، نەنگوا بێتو دەبێ کێ‌بێ، کە لەم کوشتارە بێ‌ئامانە سەر دەرکا؟!

«حەریق» دەڵێ:

قرانی عاشقانە کەس‌نەما دەرچێتو سەر دەرکا
مەگەر بۆ موفلیسی وەک‌من کەبێ‌قرانو پەناباتم

٢ تەجانێ من دڤێت ئەی جانی عالەم؟
ژمن بستین بلەعلێن خۆی شەکەر ریز

مانای وشە:

دڤێت: دەوێ؛ شەکەر ریز: شەکر هەڵرێژ.

پوختەی مانا:

تۆ کەگیانی هەمو ئافەریدەکانی؛ کەنگیّ بەزەت بەمن‌دادیّو بەو لێوە ئاڵی یاقیقیو شیرینە شـەکر پژانەت، فـەرمان دەدەی کە بەگیان دەبەرت مرم؟ دەتۆخـوا دڵم مەشکێنەو خـوّت دوایی بەژینم بێنە.

٣ دو عەنبەر بو لشمشادیّ ب مەستی
قەبەستن لەو هەوابو عەنبەر ئامیز

مانای وشە:

قەبەستن: بەستنەوە؛ لەو: بۆیە؛ ئامیز: تێکەڵاو.

پوختەی مانا:

پرچەکانت لە دولاوە ـ کە هەمیشـە بوّنی خـوّشیان لیّ بڵاوە ـ لە جـوانی بەژن‌و گەردنت مەسـتی شەشدانگ لە دەوری لاجانگ دەهەژان‌و بەم‌لاو بەولادا دەکەوتن. لەبەژنی راست‌و بێگرێی وەك داری شمشاڵت بەستن چونکە مەسـتن. کەچـی هێشـتان راناوەسـتن‌و بزوّزن. کە رادەژێن بوّنی عەنبەر بڵاو دەبیّ. بوّیە هەوا لە دەوری تۆ بەبوّنی خوّش هەڵآزناوە.

٤ ژئاخا ئاستانیّ مستەکی بین
لداغان دا ببینم خوەش صەبا تیز

مانای وشە:

ئاخ: خاك؛ ئاستان: سەردەرانە، بارەگا؛ تیز: بەپەلە؛ خوەش: ساغ.

پوختەی مانا:

ئەی سروەبا! زوّر داخ‌دارو بریندارم. توّخوا کەدێی، لەرێی خوّتا، لەخاکی بەر دەرگای یارم، مشـتە خوّڵێکم بوّبێنە. دەرمانی دەردم هەر ئەوەو یەکاویەك هەمو برینم سارێژدەکاو بلوّقم دەپوچێنەوە.

٥ تنیّ فەرهاد دزانت لەذذەتیّ عیشق
کووی جان دایە شیرینیّ، نە پەرویز

مانای وشە:

لەذذەت: خوّشی؛ پەرویز: نازناوی خوسرەوی پادشای ئێرانی مێردی شیرینی بەناوبانگە.

پوختەی مانا:

حەزلێ کردویی خوسرەوم بۆشیرینێ، بەدڵ نیە. وەك پێویستە دەردی دڵی نەچێشتوە. تەنیا فەرهاد تامی ئەوینی چەشیوەو خۆشی دیوە؛ کە گیانی شیرینی خۆی دا بە شیرینە دڵبەندەکەی.

«سالم» دەڵێ:

بەئیمای دیدەیی مەعشوقە عاشق کێو لەبن دێنێ
لەلای سالم کەنندەی بێستون موژگانی شیرین بو

٦ تەبو تابی هەزار ئەشکەنجە دادل
ژشیرازی نیگاهی مەستی تەبریز

مانای وشە:

تەب: تا؛ **تاب:** یاو، هەڵچوقان؛ **ئەشکەنجە:** ئازار؛ **شیراز:** ناوی شارێکە؛ **شیرازە:** کەنارە؛ **شیرازە:** بەندی بنەکتێب؛ **تەبریز:** ناوی شارێکە؛ **تەبریز:** نوبەتێ رێژ، نۆبەتێ پەرێن؛ **نیگاه:** روانین.

پوختەی مانا:

روانینی چاوی مەستی یار کە دەرمانی گش‌دەردانەو بەسیلەی چاو، یاووتا چا دەکاتەوە ـ بۆمن پێچەوانەی هێنا. هەر کەتیلەی چاوی دامێ؛ هەزار ئازاری دابەدڵ. دڵم وەك نۆبەتێ داران هەڵدەچۆقێو هەڵدەبزۆقێ.

٧ اِلٰهی نێرگزا مەی مەستو نازك
ژدەستی خوارو بەدخواهان بپاریز

مانای وشە:

اِلٰهی: ئەیخوایە؛ **خوار:** ناراست؛ **بەدخواه:** دڵ‌پیس.

پوختەی مانا:

ئەی خودایە! ئەو یارەی من ـ کە وەك چڵەنێرگز شلكو تورتەو چاوی گرۆی لەنێرگسی مەست بردەوە ـ بی‌پارێزەو وامەکە خوارو بێ‌فەڕان، بۆ چاوێنی تماشای کەن.

٨ کولێ تێت ئەو قەبایی ئاسمانی
لەطیفا شەنگو نازك وەك بەلازیز

مانای وشە:

کولیْ دێت: چەندەی لیْدێت؛ **قەبا:** کەوا؛ **ئاسمانی:** بەرەنگی عاسمان؛ **بەلازیز:** گەزیزە.

پوختەی مانا:

ئەی خودایە! ئەو کەوایە رەنگ عابیەی، چەندە جــوان لیْ دەوەشــێتەوە. نەرمە، شــەنگــە، لەشــیناسکــەو هەروەك گوڵە گەزیزەی دەمەو بەهارە، کە ســـەرەڕای دیمەنی جــوان، موژدەی نەمانی دەمی زستانی خەمان‌و هاتنی هەرەتی خۆشی‌و دیمەنی جوانی بەهاری بەپێوەیە.

٩ سەوا شەك ریهتە دیسا عالەما دل
بجادویی دوچەشمی فیتنە ئەنگیز

مانای وشە:

سەواش: شەڕو هەرا؛ **ریهتە:** رژتیە؛ **عالەم:** جیهان؛ **فیتنە:** گومڕایی، ئاژاوە؛ **ئەنگیز:** هەڵایسێن، هۆ.

پوختەی مانا:

ئەو چاوە سیحر بازانەی، کە دنیا لەسۆنگەی ئەوان، پڕلە ئاژاوەو هەرایە؛ ئەوا دیسا خۆیان نواندو بەجیهانی رواڵەتیەوە نەوەستاون. دنیای دڵی خاوەن دڵانیشــیان تێکــداو پڕیان کرد لە پشــێوێنی‌و رێگەی چارەیان لیْگوم‌کرد.

«نالی» دەڵیْ:

وەرە تا عالەمی قەلبت نیشان‌دەم کەوا فەقری غینایەو مردنی‌ژین

١٠ «مەلا» جانی‌تە چاوان پەهلەوان کر
لتاییْ خەمری‌یان زولفا دل‌ئاویز

مانای وشە:

پەهلەوان: پاڵەوان، تەنافباز؛ **خەمری:** بسکوڵە؛ **دل‌ئاویز:** دڵپێوە هەڵاوەسراو؛ **ئاویزە:** هەڵاوەسین.

پوختەی مانا:

مەلای دڵدار! ســـەرم لەکارت ســـوڕماوە. تۆ لەلایەك، دڵت بەتای کەزیەکانی گیرۆدەیەو هەڵواســراوە، لەولاشــەوە، گیانت هەروەك هونەرمەندانی تەناف باز، لە ســەرتای بسکــوڵەکانی دێن‌و دەچن. چۆن ناترسی؟

١١ ژحوسنا بیٚنیشان نادەی نیشانەك
«نیشانی» گەرژدل نەکراتە پەرهیز

مانای وشە:

بیٚنیشان: نادیار؛ **نیشانی:** نازناوی مەلایە لەشیعردا.

پوختەی مانا:

جوانی یارم وێنەی نیەو وەك هیچ جوانیەکیتر ناچیٚو کەمکەس هەیە ئەم جوانیە، بەچاو ببینیٚ. تۆش ئەی نیشانی بویٚژ! بۆیە توانیوتە بیبینیو پەسنی بدەی، چونکە لەخوٚت لەگیانو دلٚ، دەستت بەرداو جگە لەیار، پاریٚزت لە هەمو شت کرد.

١٢ خەباثەت طەبعە ژەهلی سەگ سرشتە
یەقین ئەوکەر ژجانان لەو دکەت بیز

١٣ مەبین ئەو گەر بصورەت ئادەمینە
هەمی دارن ژئیٚگر ڕاکری ریز

مانای وشە:

خەباثەت: پیسی؛ **ژەهلی:** لە ئەهلی، لە رەگەزی؛ **جانان:** دڵبەر؛ **بیز:** خوٚپاریٚزی، قیٚز؛ **صورەت:** شکلٚ، بیچم؛ **ئیٚگر:** ئاگر.

پوختەی مانا:

توٚ تادلٚ نەدەی بەیاریٚك، نابی بەپیاو. ئەوکەسانەی دەڵیٚن دڵداری خراپەو بەبیٚزەوە لیٚی دەرٚوانن؛ وەك کەرانن هیچ تیٚناگەن. دەرونپیسن وەك سەگ بە گڵاویان بزانە. توٚ مەرٚوانە کە لەبیچما وەك مروٚنە. گشتیان داری قەڵاشکەرین بوٚ سوتاندن ریٚز کراون.

قصیدەی چلو سێهەم

«شەو و ڕۆژ»

١ تودزانی بخودێ من توخەیالی شەبو روز
بخەیالا خوە مەدام من تو لبالی شەبو روز

مانای وشە:
مەدام: هەمیشە؛ بال: دڵ؛ لبال: لەکن؛ شەبو روز: شەوو ڕۆژ.

پوختەی مانا:
ئەی یار! سوێندەکەم بەخودا. واتا سوێندەکەم هەر بەخۆت. خۆت دەزانی کە شەوو ڕۆژ، هەر بیر لەتۆ دەکەمەوەو تۆ لە خەیاڵم دەرناچی. بەبیری خۆم، هەمیشە لەناو دڵمدای و شەوو ڕۆژ هەر لەلای خۆمی و لەدیدارت بێبەش نابم.

٢ هەر بمیزان درەشێنی جەگەرێ تیرو خەدەنگ
ژنەسەق صاعیقە مەژقەوسێ هیلالی شەبوروز

مانای وشە:
درەشێنی: دەپرژێنی؛ نەسەق: تەرتیبو تەکوزی؛ صاعیقە: بروسکە؛ قەوس: کەوان؛ هیلالی: لەبیچمی مانگی یەکشەوە.

پوختەی مانا:
خوا فەرمویە: «هەمو شتێك لەخوداوە ئەندازەی بۆ داندراوەو بەتەکوزی و ڕێکوپێکی، دێتە بەرهەم.)

مەلا دەڵێ: ئەگەر بروسکـە لەهەورەو ئـەگەر تیر لە کەوان رادێ‌و ئـەگەر نیوە جــەعزو کەی مانگ، بۆ وەخـتـو کات ناسـینەوەو بۆ روناکی دێتە بەرچـاو؛ تۆ بەمیزان بەوپەڕی رێك‌وپێکیەوەو بێ‌هەڵبواردن، بەبێ هیچ‌جــار هەڵەکردن، جــەرگی منت وەبەر تیری بژانگ داوەو لەکەوانەی مانگی‌یەکشەوەی بروڕا، ئەو تیرانەم دادەرژێنە سەر جگەری‌و شەوو رۆژیشیان بۆنیە.

٣ میثلی گوێین تەرەوان نال ژدلی میسکین تێن
ئەم‌نزانن توچرا هەروە دنالی شەب‌و روز

مانای وشە:

گوێین: باڵندێکە شـەو هەتا رۆژ دەناڵێنێ‌و بێدەنگ نابێ‌و هەرلات وایە لەبەر خـوێیەوە دەڵێ: نا. نا؛ **رەوان:** بەدویەك داهاتنی بێ‌پسانەوە؛ **چرا:** بۆچی، لەبەرچی؛ **میسکین:** هەژار.

پوختەی مانا:

مەلا ئەی دڵداری هەژار! چیتە وەکو گوێین، هەر دەنگی ناڵەو ناناکەت لە دڵی‌بێچـارە دەبیسـرێ. ئەگەر گوێین هەرلەشەودا دەناڵێنێ، دڵی‌تۆ بەشەوو بەرۆژ ناڵەیەتی‌و پشونادا.

٤ تە بـفەریادو فغانان بـخوە بولبول کەڕکر (یان، کڕکر)
الله الله ژچدەردێ وەدکالی شەب‌و روز

مانای وشە:

فەریادو فغان: دادو هاوار؛ **کەڕ:** گوێ‌کپ؛ **کڕ:** ماتو بێدەنگ؛ **کالین:** لەبەر دەرد هاوار کردن.

پوختەی مانا:

دەمانگوت بولبول لەخوێندن چـەقـەسـرۆیەو بێدەنگ نابێ. بەڵام تۆی دڵ بریندار‌ی تیری بەژانی دڵداری، بەهاوارو گاڵەو ناڵەت کارێکـت کرد، کە تەنانەت هەرخـۆی بولبول وازی لەخــوێندن هێناوەو کڕوماتـو دوژ داماوەو لە بەرهاواری زۆری تۆ، گوێی کەڕبوە. کە شەوو رۆژ، نای بڕیەوە. دەبێ دەردت چەند گران بێ؟ هەرخودا بۆخۆی دەیزانێ، راستی سەیرە، راستی سەیرە.

٥ داکو دلبەر قەدەمێ لێ بنەهەد رەوشەن کەت
لەو توخونی وە ژچەهڤان ڤە دمالی شەب‌و روز

مانای وشە:

قەدەم: پێ؛ **بنەهەد:** دابنێ؛ **لەو:** بۆیە؛ **ڤەمالین:** ماڵینەوە.

پوختەی مانا:
تۆ شەوو رۆژ، هەر خەریکی خـــوێن لەچـــاوانت دەماڵی. بەخـــەیاڵی کە جـــارێك‌یار، بەلاتا بیءو بت‌لاوێنیءو پیء لەسەر چاوانت دانیءو ببێتە مایەی رۆشنیءو سوٚمای چاوە کوێرەکانت. کە لەسـوێی دیدارێکی ئەو، تانەیان پەریوەتە سەر. جا ناشتەویء یار پیء لەخـــوێن بنیءو ئـــەو لاقـــە ناســـك‌و خاوێنەی خوێناوی بێت.

٦ تەتنی ذەوق‌و صەفا کر بـصەیین دلبری‌را
سەرنخون گاە شوبی‌نون گاە وەکو دالی شەب‌و روز

مانای وشە:
صە: سەگ؛ **گاە:** جار؛ **شوب:** وەکو؛ **نون:** ماســـی؛ **نون:** پیتی «ن»، لە ئـــەلفـــوبێتکەدا کە قـــەدیم بەراوەژوی ئێستایان دەنوسی: **دال:** داڵاش؛ **دال:** پیتی «د» لە ئـەلفـو بێتکـەدا؛ «ن» و «د»: دەبێتە، ند؛ **ند:** واتا هاوتاو هەواڵ.

پوختەی مانا:
مەلا! ئەگەر خۆشی لەژیانتدا دەس‌بکەویء، هەر ئـەوسـایە کە دەگەڵ سـەگی بەر دەرگای یاری دڵبەر، کەوتبویە بەزم‌و کایە. جـارێك لاســـای ماســـی‌گرتوت دەکردەوەو خـــۆت وەك «نون» هەڵدەگێڕاوەو جارێك وەك دال باڵت ئەگرت‌و بەرەو ئەو ســەرنخــون دەهاتیە خـواریءو ئـــەویش پەلاماری ئەدایءو بەوکایە دەگەڵ کردنەخۆت کردە هەواڵءو هاوتای.

«نالی» دەڵیء:

هەر لەحظە دەڵێم من سەگی دەرگامو رەقیبیش — دێتە سەرو چاوم کەمنیش سەگ‌مەگەسێکم
گرتویە سەگت چاکم‌و لای تۆمەوە دێنیء — یعنی وەرە نالی کەمنیش دادرەسێکم

٧ فتوەیا پیری «مەلا»یان تو بـایلهامی نەبی
ڤی‌مەییء هەر وەدنوشی بـحەلالی شەب‌و روز

مانای وشە:
فتوی: ئیجازەدان؛ **ایلهام:** خستنەدڵەوە؛ **نەبی:** پێغـــەمبەر؛ **نەبی:** کەســی کە لە نادیار پیاو ئـاگادار دەکا، پێشکۆ؛ **حەلال:** رەوا؛ **نوشین:** وەخواردن.

پوختەی مانا:
مەلا چیتە دەت‌بینم بەشـــەوو بەرۆژ بەبیء وچـــان مەی دەنۆشـــیءو لات رەوایە. ئـــاخۆ لات‌وایە

نەخۆشیو بەفتوای شــەرعی پێغــەمبەر، کە مەی بۆ دەرمان حــەڵاڵە دەخــۆیتەوە؟ یان پیرە دەستگیرەکەت ڕێگەی داوی بخۆیەوە؟

قصیدەی چلو چوارەم

«ئاوێنەی دڵ»

١ شاهیدی جیلوەنوما قودسی‌یی فەیروزە لیباس
هەرچی رەنگی‌تە نیشان‌دەت تونیشانی خۆبناس

مانای وشە:
شاهید: دڵبەر؛ **جیلوە:** خۆ ئاشکرا کردن؛ **قودسی:** پیرۆز؛ **فەیروزە:** پیرۆزە.

پوختەی مانا:
پێغەمبەری خوا (ص) فەرمویە: (هەر کەسێکی خۆی نەناسێ، خواش ناناسێ).
مەلا دەڵێ: تۆ مەگەڕێو چاو مەگێرە، کە دڵبەرت دەلیباسی رەنگ پیرۆزەو عاسمانی یان بەهەر رەنگێکی دیکە، خۆت‌نیشاندا؛ دەبێتە مایەی ناسینو شارەزاییت. تۆ هەرخۆت یەك لەو رەنگانەی، کە یارت خۆی پێ دەنوێنێ. کەوابو تۆ خۆت بناسە، ئەوسا کەیارت ناسیوە.

٢ حوسن بێ ئایینەیی عیشق تەجەللی نادت
عیشقی مەحمود دمەعنی نەمەکی حوسنی ئەیاس

مانای وشە:
ئایینە: نەینك؛ **مەحمود:** پەسند؛ **مەحمود:** مەبەست مەحمودی غەزنەوی؛ **نەم:** تەڕایی، نم؛ **نەمەك:** خوێ؛ **ئەیاس:** هەیاسی خاس، دڵبەری مەحمود غەزنەوی.

پوختەی مانا:
ئەگەر تۆ خۆت باش نەناسیو دڵت ئەوەندە پاك‌نەبێ لەئەوین، کە وەك ئاوێنە بنوێنێو بۆیار،

دەوێرا بڕوانی؛ هەرگیز چاوی دڵو گیانت، بەجوانی دڵبەر ناکەوێ. ئاوێنەی دڵی دڵدارە، کە دڵبەری تیا دیارە. دڵو دڵدارو دڵداریش، تنۆکێکن لەدەریای پڕلەشەپۆلی خۆ ئاشکراکردنی‌یار. ئەوینی پاکو پەسندی، سوڵتان مەحمودی غەزنەوی، شەیەکبو لە دەریای جوانی هەیاسی خاسی دڵبەری. (یان، چێژەی خۆشی دڵداریەکەی، ئەو دڵ بەهەیاس دانە بو کە خویو تامێکی تێ گەڕێ.)

٣ هەرچی ڕەنگی‌تە بقێتن خوە ببینی للهِ
نەظەرێ وەربدە کاسێ چخۆش ئاایینەیە کاس

مانای وشە:

للهِ: بۆخوا؛ **نەظەر:** ڕوانین؛ **کاس:** پیاڵە، کاسە.

پوختەی مانا:

دەغیلە بۆخوات پێ‌دەڵێم، کە دەتەوێ خۆت ببینی، داخۆ لەکام پلەدای‌و بەکام ڕەنگی. چاو لەولاو لەملا مەگێڕە، بڕوانە پیاڵەی پڕ لەمەی، ئەوینی پاکو بێ‌خەوشت. بڕوانە خۆت، کە خۆشت وەکو ئاوێنە، وێنەی یارت تێدا دیارەو ئەوسا تێ‌دەگەی چرەنگی‌و سەنگت لە بارەگای یاردا چەندە. ئەی‌نامە خوا پیاڵە چۆن ئاوێنەیەکی وێنەدەرە!!

٤ توشەرابێ بغەرابێ بنەهەنگان دەدەمی
دێ کیفایەت بەچرەنگێ مەبکت کوزەوو طاس

مانای وشە:

غەراب: جۆرێ کەشتی بارکێش؛ **غەراب:** مەشکە؛ **غەراب:** دۆڵچەی گەورە؛ **غەراب:** پیاڵەی زێوینی مەیخۆران، غەررابە؛ **قەررابە:** کوپەی گەورە؛ **کوزە:** گۆزە، جەررە؛ **تاس:** زەرك.

پوختەی مانا:

مەی‌گێڕ! تۆ ئێمە ناناسی. ئێمە لەدەریای ئەوین‌دا، بوینە نەهەنگ، بە زەرکو پیاڵەی چکۆلە سەرخۆش نابین. تینوایەتیشمان ناشکێنێ؛ ئەشێ بادە بۆ نەهەنگان بکرێتە ناو گەمیەی باری ئەوسا بەنیازبی مەستبین‌و بەنیاز بگەین.

بوێژێکی فارس دەڵێ:

تینوایەتیم بەتاس‌و زەرك چاری ناکرێ — مەیگێڕ بەگۆزە بادە برێژە بەقورگما

٥ ڕەمزو ڕازێن نەیو نایێ کوسەماعینە هەمی
ژمحالاتە بعەقلێ خوە بزانی ژقیاس

مانای وشە:

ڕەمز: ئیشارە؛ **سەماع:** بیستن؛ **محال:** نامومکین، نەشیاو؛ **قیاس:** بەراورد کردن.

قیاس لەزانستی مەنطقدا، مەبەستێکە چەندلای جیاجیای هەیە. ئەگەر یەکێکیان سەلمێنرا؛ خوانەخواهی ئەویتریش دەسەلمێنرێ. بۆنمونە، ئەگەر گوتمان: جیهان گۆڕانی بەسەر دێت. هەرچی گۆڕانی بەسەربێت، دیارە دروست کراوێکە. کەوابو ناچارین بێژین دنیا تازە پەیدابوەو هەر لە پێشوورا وا نەبوە.

پوختەی مانا:

ئاوەز لەناسینی یاردا، بێچارەیەو بێکارەیە. ئەوی لەوبارە دەیبیسی، لەرێگەی گوێوە دێتە دڵ. بیستنی دەنگی بلوێرێ، چلۆنایی قامیشت بۆ دیاری ناکا. تۆ ناتوانی لەبیستنی بەڵگەی تاقانەیی یارت، یار وەكپێویستە، بناسیو بزانی بەراستی چۆنە. بەراورد کردن لێرەدا، لنگی شەلەو چاوی کوێرە. گەرەك واز لەبیستن بێنیو بۆخۆت ئەوەندە بکۆشی، تایار ڕوبەرو دەبینی. هەردوك پیاڵەی بیستنو بەراوەرد کردن، دەس بۆمەبە. بە دەفری گەورەی وەك گەمیە، بادەی یارناسین پێداکە.

٦ ویدکەت مەغلەطە هەردەم لحەریفان بجەدەل
بدوجامان قەدخۆن سیرەت ئەبیەض وەسواس

مانای وشە:

مەغلەطە: هەڵەکاری، بەهەڵە بردن؛ **حەریف:** هاوپیشەو هاودەم؛ **جەدەل:** دەم لەدەم نان، کێشەی بەدەم؛ **قەدخۆن:** دەخۆنەوە؛ **ئەبیەض:** سپی؛ **وەسواس:** دودڵی.

دەڵێن شەیتانێکی سپی، کاری دودڵیو گومانە کە بیخاتە ناو دڵی خاوەن باوەڕان.

پوختەی مانا:

ئەو کەسانەی گەرەکیانە کە بەمەنطیقو فەلسەفەو بەبیستنو بەراوردکردنی خۆیان، چۆنیەتی یارمان بۆدەرخەنو بەو دوپیاڵە گێژمان کەنو هۆشمان بەرن؛ وەك ئەو شەیتانە سپیەوان، کە توشی هەڵەی گومانو تەڵەی دودڵیمان دەکەن. بونی خودا، دەلیلو بەڵگەی پێناوێو ئەوانەی لەوبارە دەدوێن، دەنگی بلوێریان بیستوەو بلوێرو بلوێرژەنیشیان هەر نەدیوەو ناشی بینن. لنگیاندارەو ناتوانن ئەم ڕێگە سەختو دژوارە لەپێش بەرن.

٧ دەستگیری تەنەبت خضری عینایەت لقیدەم
ئاگەهی ئابی حەیاتێ بدو عەسکەر ئەلیاس

مانای وشە:

خدرو ئەلیاس: دو پیاوی خوان تا ئاخرەزەمان دەمێنن. خدر بەسەر بەژ رادەگاو ئەلیاس چاودێری دەریایە. دەڵێن خدر ئاوی ژیانی خواردۆتەوەو بە سەرچاوەکەی دەزانێت؛ **عەسکەر:** کۆمای خەڵك؛ **ئـەلیاس:** هەی ناهومێدی؛ **عینایەت:** مشور خۆری، ئاگاداری.

پوختەی مانا:

ئەگەر هەر لەرۆژەکەی بناوان، خدری لاواندنەوەی خودا، دەستت نەگریو رێگەی سـەرچـاوەی ژیانی هەرمانت پیێنیشـان نەدات؛ تۆ لەسـۆنگەی دەمەدەمانیو قسـە بەزۆرانی دانی کۆمای بەراوردکەرانو بیسەرانی قسەو باسان؛ هەرتاسانو ناهومێدیت بۆ دەمێنێ.

٨ توبنێ ماهی نەوو دەستی قەضایێ هەیهەی
ئەلزەرعی فەلەکێ بەلکە لعومری مەبداس

مانای وشە:

بنێ: بنۆرە؛ **قەضا:** فەرمانی پێكهاتوی خودا؛ **هەیهەی:** بیوچانو پسانەوە؛ **زەرع:** چێندراو.

پوختەی مانا:

تۆ لەمانگی نویێ برۆانە، کە لەدەست قەضاو قەدەردا، بۆتە داسـێك جگـەلە چێنگـەی عاسـمانێ تەمەنی مەش درەو دەکا.

«حافظ» دەڵێ:

لە داسۆکەی مانگی یەکشەوەم دەروانی لە چێنگەی شینی عاسمانێ
پوشو پاری تەمەنی خۆم هاتە بیرو زانیم کاتی دروێنەی هات

٩ تورکی خونریزو خوماری مە بیەك غەمزە یەکی
زوهدی چلساله لمن زیرو زەبەر کر ژئەساس

مانای وشە:

تورك: لە زاراوەی شاعیراندا بێ بەزەیە؛ **غەمزە:** عاشـیرەت وەچـەم؛ **زوهد:** تەرکەدنیایی؛ **زیرو زەبەر:** ژێر بەرەژور؛ **ئەساس:** هیم.

پوختەی مانا:

چل‌ساڵان هەر چلەم کێشــاو خــۆم لەدنیا دورخســتەوە. بەتیلەی بێبەزەییانەی چــاوی یارە چاومەستەکەم، هەر لەبناغەوە هەڵتەکاو ژێرو ژور بو.

مەبەستی مەلا ئەمەیە: رێرەو نابێ هەرلای وابێ یار هەمیشە لەباری بەزەیی دایە. ئـەو یارەی ئـەو ـ کە خـودایە ـ دەگەڵ دلۆوانیو بەزەش، تورەییو قــەهری لەلایە. لەوانەیە هەمو ژیانت لەتاعەتا بەخت کەیو بەرتورەیی خـودا کەویو بەدبەخـت بی. هەر ئـەو خــوایەی کە بۆ «لوت» بەزەو خـۆشییە؛ بۆ گەلە نافـەرمانەکەی، توشــیو نەگبەتی دەنێرێ. وەك لەقــورعانی پیرۆزدا، سەبارەت بە سزادانی هاوشاریانی لوت فەرمویە:

«هەر کەفەرمانی ئێمەهات، سەرومان خستە ژێرەوە (ژێرو ژوربون) ئەوساش بەگزمو لەقوڕی وشکەوەبوی تێك‌تەپاوی رێزکراوی نیشانەدار، بەگەل بەردبارانمان کردن.»

١٠ ژلەبی لەعلی شەکەربار قە نەکر پرسا «مەلێ»
میصرییان گەزمە رەشاندن کوکشاندن ئەلماس

مانای وشە:

قە: هەرگیز، قەت؛ مە: ئێمە؛ لێ: بەڵام؛ مەلێ: مەلا؛ میصری: شیری میصری کە جـەوهەردارو نایابن؛ کشاندن: کێشانی.

پوختەی مانا:

هەرکارێك یار کەیفی لێبێ، چۆن چۆنیو بۆچیو لەبەرچی، مافی کەس‌نیە بپرسێ. ئـەوین پرس بەکەس ناکاو هەر بۆ خـۆی هەمەکارەیە. دەبڕوانە هەرگیز بەو دولێوە ئـاڵە شـەکر بارەی هێشـتا حاڵی نەپرسیوین. بەڵام کەوانەی دوبرۆی کە لەشـیری میصــری دەکەنو لەتیخــی ئــەڵماس تیژترن، جەرگیان بریم. تیرەبارانی دڵمیان کرد.

قصیدەی چل‌و پێنجەم

«زوننار بەس»

١ دڵیەکە دیٚ‌عیشق یەکبت عاشقان یەکیار بەس
قیبلەدیٚ یەکبت قولوبان دلبەرەك دلدار بەس

پوختەی مانا:

خوا زۆر لە ئەندامی ئێمەی، وەك دەستو پاو چاوو گوێ‌و لێو، جوت دروست کرد. بەڵام دڵمان هەریەکێکە. بەوەدا دەبیٚ تیٚ‌بگەین، بیرو هۆش‌و ئەوین‌و خوداناسین مان، کە بە دڵمان سپێراوە؛ پێویستە لەسەر تاقانێك ساغ بێتەوە. دڵ‌یەکە ئەوینیش یەکبیٚ، دڵبەر یەکبیٚ، روگە یەکبیٚ‌و هەر دڵەی دڵبەرێکی بیٚ‌و بڵاو نەبیٚ. جابزانین من‌بەرانبەر بەو ئامۆژگاریە، چۆنم کرد؟

٢ من دبەندا زولفەکی دل دابدەستی پیری عیشق
لەو دعیشقیدا کوبەست ئیحرام یەك زوننار بەس

پوختەی مانا:

لەتاکە بەندیخانێکدا ـ کە پرچی پرپێچی یارە ـ دڵم گیرا. خۆم‌بە ئەوینێکی پاك‌و بیٚ‌وێنەو تاقانە، ئەسپارد. دڵبەرم فەرمانی دامیٚ، بۆ زیارەتی روی ـ کە تەنیا روگەی پیرۆزم هەر ئەوە ـ ئامادەی ئیحرام بەستن بم. ئەگەر ئیحرامی حاجیان فوتەیەو لەدو پارچەیە؛ فەرموی: تۆ لەتای بسکی من، زوننارێك بیەستی، بەستە.

٣ طەرح‌و طەرزی بونە زوننارو چەلیپا یەکبیەك
لەومە زوننارو چەلیپا یەكتنیٚ یەکجار بەس

مانای وشە:

طەرح: بیچم؛ **طەرز:** دیمەنی ڕێك؛ **طەرز:** جۆر؛ **چەلیپا:** خاچ.

پوختەی مانا:

کەزی یارم، جار لە کەمبەری دەهاڵێن‌و دەبنە زوننار. جارجارەش بەسەر یەکدا دێن‌و لە وێنەی خاچێك دەنوێنن. ئێمەی گیرۆدەی ئەوینی ئەو تاقانە، کە دەبینین زوننارو خاچی زولفانی، هەر یەکێکن؛ هەرکامێکیان بپەرستین، دەزانین یەکتا پەرستین‌و بەیەکجارە هەر بۆ یەکێك ئەویندارین.

٤ **هن ژنك دێرێ ڤەتێن قەستا کەنشتێ هن دکن**
نەی ژوانم نەی‌ژوانم من دەری خەممار بەس

مانای وشە:

هن: هێندێك؛ **ژنك:** لەکن؛ **کەنشت:** نوێژگەی جولەکان؛ **خەممار:** بادەفرۆش.

پوختەی مانا:

من لام وایە، یار لە هەمو جێی‌یەك هەیە. خوا فەرمویە: «رو دەکوێ کەن، خوا لەوێ‌یە.» ئەوانەی ڕەبەنی دێرن‌و هاتوچۆی کلیسا دەکەن؛ ئەوانەش کە دەڵێن جوین‌و سەرلە کەنشتەکان دەدەن؛ دەگەڵ ئەوانەی لەدەرکی مەیخانەدا بونە سیپاڵ؛ گشت‌لەگشت رویان دەیارەو یار لەهەمو شوێنان دیارە. جا ئێمە بۆ یار پەرستن، لە بەر دەرگای بادە فرۆش، لا ناکەوین‌و بەسمانە.

٥ **گەرچی تێن ڕەقص‌و سەمایێ هەر سەحەر صەد نەی‌شەکەر**
من دبەزما سورێ شیرینان ئەو شرین ڕەفتار بەس

پوختەی مانا:

هەرچەندە هەمو بەرەبەیانان، صەتان جوانی بەژن زراوی شەکراوی، وەك قامیشی شلکی شەکر، لە کۆڕێ سەما دەلەرن‌و دڵ‌و چاوان بەزۆر بەرەو خۆیان دەبەن؛ بەڵام من لەناو ئاهەنگی ڕەزاشیرین‌و ڕوح‌سوکان، تەنیا دڵم گیرۆدەی ئەو شۆخە بە لەنجەو لارەو شیرین ڕەوت‌و ڕەفتارەیە.

٦ **وەهچوالا گەوهەرن هاتن لیباسێ جیسم‌و جان**
من ژوان حوری سرشتان ئەوپەری ڕوخسار بەس

مانای وشه:

وەه : ئای‌سەیر؛ **والا:** جی‌بڵندو بەوەج؛ **جیسم:** لەش؛ **حوری:** کیژی بەهەشتی؛ **حور:** سپی چاورەش.

پوختەی مانا:

من زۆر گیانی جی‌بڵندو رەگەزپاکم دێنە بەرچاو، کە هاتونەتە ناو بەرگی خوێن‌و رەگی لەشی ژیانی دنیایی. کە هەمویان لە جوانیدا، سەرسوڕێنن‌و پەك‌پەك‌و بەه بەهیان دەوێ. من لەناو ئەو گەلە حوری‌و ئەو پەری‌و فرشتانەدا، ئەم یارەم هەڵبژاردوەو دڵی‌خۆم پێ‌سپاردوەو، جیا لەو کەسم ناگەرەکە.

٧ حەوجە سیحری سامیری نینن کو زولفا رەش بکت
چەشم بەندا دلروبایان کاکولا عەییار بەس

مانای وشە:

حەوجە: نیاز؛ **سامیری:** خەڵکی سامرە؛ **سامرە:** پاتەختی وڵاتی جوان‌و لەشوێن شاری «نابلس»ی ئێستادابوە. وەختێ موسا لەکاتی گوم‌بونی خۆیو پەیڕەوانی لە بیابانی سینادا، بەرەو چیای تور بەرێبو کە لەگەڵ خوادا بدوێ؛ موساناوێك کە خەڵکی ئەو سامرەیە بو، لە زێڕی زەنبەری ژنان، کوتەڵە گوێلکێ سازکردو جادوی لێکرد. لەدواوە فوی‌پێدادەکرد، بوی دەبوڕاند. گوتی: ئەمە بپەرستن. واز لەموساو خواکەی بێنن. زۆر جولەکەی لەموسا هەڵگەڕاندەوە. جا لە زاراوەی شاعیران، سامیری بە جادوگەری هەرە زانا ناسراوە.

چەشم بەند: چاوەبەست؛ **عەییار:** ئەسپی ئارام نەگرو سەرهەڵگر؛ **عەییار:** نازناوی ئەو ئازایانە بو کە وەك سوارانی ئەوروپای چەرخەکانی ناوەراست بون؛ **عەییار:** فێڵبازو چاوبەست‌و پیاو خەڵەتێن.

پوختەی مانا:

کەزیە رەشەکانی یارم، ئەگەر وازی بچێتە سەر جادو کردن. هەزار سامری بەپولێك. ئەو کاکوڵە عەیارانەی، بۆ چاوبەستی ئەو جوانانەش ـ کە دڵ لەعالەم دەفڕێنن ـ کیفایەتە.

٨ بولبولان صەدگول دچاڤن چاڤ لصەد گول دی دکن
من دباغی گولعوذاران یەك‌گولی گولزار بەس

پوختەی مانا:

من کەیفم بە بولبول نایەو لام‌وایە هیچ لە دڵداری نەزانیوە. لە کاتێکا کە دەڕوانێتە صەد گوڵان، چاو لەصەتی دیش دەگێرێ. من لەم باغی جیهانەدا ـ کە لاجانگ وەك گوڵی زۆرن ـ تاقە گوڵێکم هەڵبژارد. تەرو تازەو گوڵ بەدەمەو گوڵی لەزاری دەبارن.

٩ من دباغی گولفرۆشان دی عەجەب رەسمەك غەریب
خارطەبعان گولدەستن گولپەرستان خاربەس

پوختەی مانا:

دەباغی گوڵفرۆشاندا، ئەوی مندیم کەس نەیبینێ. بەراستی سەمەرەو سەیرە. ئەوکەسانەی وەك درك وان، دەسکەگوڵیان بەدەستەوە. ئەوانەش کە گوڵپەرستن، هەر درکیان بەنصیب دەبێ.

١٠ ئەو جەفا دەرچو ژحەد ظوڵماتە برحەتتا بچەند؟
رەحمەکی جارەك نەکی هەیظالم ئەڤ ئازار بەس

ماناکەی:

تاکەی وا ئازارم دەدەی، ئەی نازدارە زۆردارە کەم؟ دەسا جارێك بەزەییت بە منی هەژارا بابێتەوەو ئەو ئازاردانو سزایە ببرێتەوە.

١١ غەرقی دەریایی گوناهین تەشنەیی لوطفا حەقین
رەحمەتێ ئامورزگارو شەفقەیی غەففار بەس

مانای وشە:

تەشنە: تینو؛ لوطف: نەرمی؛ حەق: خودا؛ رەحمەت: بەزەیی؛ ئامورزگار: گوناح بەخش؛ شەفقە: رحمو دڵنەرمی؛ غەففار: زۆر بەخشندەی گوناە

پوختەی مانا:

لەدەریای گوناح خنکاوم، تینوی لاواندنەوەی خودام. بەزەو روحمی خوای بەخشندە بۆمن بەسە.

١٢ ئەهلی دنیایی سەراسەر دژمنێن منبن «مەلا»
پشتە مێری من عەلیبێ، حەیدری کەرار بەس

پوختەی مانا:

ئەگەر خەڵکـی هەمو دنیا، دوژمنم بن؛ گوێ نادەمێ. ئیمام عەلی حـەیدەری کەرارە پشـتیوانمە، بۆمن بەسەو چاوم لەهیچکەس ناترسێ.

قصيدەی چلو شەشەم

«گولا گەش»

١ ئیرۆ مەلا سەراپا لەوتێك بومە ئاتەش
مندی سەحەر خەرامان نەیشەکەرا شرین مەش

مانای وشە:

سەراپا: لەسەر تاپێ؛ ئاتەش: ئاگر؛ خەرامان: بەلەنجەولار؛ مەش: رەوت.

پوختەی مانا:

ئەمرۆ مەلا گرمگرت. سەرتاپام بوبە ئاگر. دەزانی بو؟ بەیانی بەژنی زراوی یارم کە بەلەنجەولار، دەهاتو هەر شیرنایی لێدەرباری هاتە بەرچاو.

٢ یارەب چطورفە میوە ئەڤ رەنگە مەی دبەخشت
شیعرا مەتێ پەرێشان، نەظما مەتێ مشەووەش

مانای وشە:

یارەب: ئەی خودا؛ طورفە: جوانو نایاب؛ رەنگ: جوڕ؛ نەظم: هۆنراو؛ مشەووەش: تێکەڵ پێکەڵ.

پوختەی مانا:

ئەی خودایە چۆن میوەیەکت دروس کرد! ئەوەندە جوانو بەتامو بەبەرامە، کە ئەو بادەی لێ سازبوەو من نۆشیومەو ئەوەندەی لەهۆش دەربردومو مەستی کردوم؛ کە شیعرم تێکەڵ پێکەڵەو هۆنراوەم پەرژو بڵاون.

٣ دڵگەشتە مەژ دێری، ناچم کەنیشتەیی قەط
میحرابی وی بمن‌ڕا وەردا بچینە «لالەش»

مانای وشە:

دڵگەشتە: دڵ‌بێزراو؛ **دێر:** ماڵی رەبەنانی خاچپەرست؛ **کەنیشــتە:** نوێژگەی جـولەکان؛ **لالەش:** روگەو شوێنی هەرەپیرۆزی یەزیدی‌یەکان.

پوختەی مانا:

دڵم لەدێران بێرزاوەو روش ناکەمە کەنیشتەی‌جو. من لەکوێ‌بم، دەزانم یارم لەوێ‌یەو پەرســتنی لەهەمو شوێنان رەوایە. من روم دەمیحرابی بڕۆی ئەوە. ئەگەر بچێتە لالەشــیش، من سـوژدە لە لالەش دەبەم. جا ئەگەر میحرابی بڕۆی لە لالەشە، وەرە تابچینە لالەش.

٤ مەحبوب وەك ستێرە گۆڤەندو عیشقبازی
تێکل بچین سەمایێ هشیارو مەستو سەرخۆش

مانای وشە:

مەحبوب: خۆشەویست؛ **گۆڤەند:** زەماوەندو بەزمو ئاهەنگ؛ **تێکل:** تێکـەڵاو؛ ســەما: عاســمان؛ **ســەما:** هەڵپەرکێ.

پوختەی مانا:

سەیرانە، بەزمە، ئاهەنگە، هەرکیژێك لەو گۆڤەندەدا، جوانە، دڵرفێنە، شەنگە. کۆڕی داوەت وەك عاسمان دێتە بەرچاوم، کە پڕلە ئەستێرەی گەشــە. وەختە؛ وەختی دڵداری‌یە. وەختی هەڵپەرکێ‌و یاری‌یە. کەس نەوەستێ؛ ئەوی خۆی لەلا وشیارەو ئەوی مەستو سەرخـۆشی چـاوی یارانە، با تێکەڵ بین‌و دەس‌بگرین‌و لەو سەمایەدا بەشداربین.

«حافظ» دەڵێ:

چۆن هەوایێکە لە بلوێر ژەنەوە؟ وەبسەمای خستوە مەستو ئەغیار.

٥ حەیوان لکو دمینت ئەم مفتی‌یێ زەمانین
بیتن ژدەستی ساقی جاما زولالی بێ‌غەش

مانای وشە:

حەیوان: زیندەوری جگە لەئینســان؛ **حـەیوان:** زیندویەتی؛ **لکـو:** لەکوێ؛ **ئــەم:** ئێمە؛ **مفتی:** فتوادەر؛ **زولال:** رون‌و رەوان.

پوختەی مانا:

ئەوی لەوکوڕو بەزمەدا، بە وشیاری خۆی ڕاگریٚ، مرۆنیەو لە حەیوانیش نزمترە. کیٚ دەڵیٚ مەی لەوەختی وادا حەرامە؟ وامن کە مفتی زەمانەم فتوا دەدەم بخۆنەوە. با بادەی ڕەوانی پاكو بیٚ خڵتەو تڵتە، لەدەستی ناسکی مەیگێڕ وەرگرنو لیٚ ڕانەوەستن.

٦ وەر گۆهدە چەنگو نایێ شیرین کوبێن سەمایێ
جامێ بنوشە قێڕان چسادەوو چزەرکەش

مانای وشە:

قێران: پێرا، دەگەڵ؛ **زەرکەش:** زیرکفتکراو؛ **وەر:** وەرە.

پوختەی مانا:

کاورای وشکە صۆفی! وەرە لەوکاتەدا کە ئەو جوانو شیرینانە دێنە کوڕێ، گویٚ لەدەنگی چەنگو شمشاڵان ڕاگرەو دەگەڵ جوانان، پیاڵە فڕکەو گویٚ مەدەریٚ مەی ساکارە یان ڕەنگینە، پیاڵە گڵینو سەنگینەیان بلورینو ڕەنگینە.

٧ طالع کوتێتو فرصەت موهلەت لنك حەرامە
من عومری نوح نینە وەر ساقیوٚ بلەزخوەش

مانای وشە:

طالع: بەختو تالح؛ **فرصەت:** هەل؛ **موهلەت:** ماوەدان، مۆڵەت، درەنگی؛ **نوح:** پێغەمبەرێكبو کە تەمەنی پاڵی وە هەزارساڵ دا؛ **لەز:** پەلە؛ **خوٚش:** زو؛ **ساقیوٚ:** هوٚی مەیگێڕ.

پوحتەی مانا:

هەرگا هەلێك لە تەمەنتدا هەڵکەوت، کە بەختەکەت چاکی هێنا؛ گەرەکە گوردی خۆت بگریو دەرفەت لەدەستەخۆت نەدەی. ئێستا بۆمن ئەم دەرفەتە هەڵکەوتوە، کە ڕێم دەمکوڕە کەوتوە. نارەوایە خۆبگرمو لەدەستیدەم. خۆ تەمەنی نوحیم نیە، کە لام وابیٚ هەلی دیکەش هەڵدەکەون. هاکا مردم. دە مەیگێڕ! دەستم دامانت زوبە. وەرەو خۆشبرۆ بادەم بۆتێکە.

٨ نەیشەکەرا شیرینقەد مە ژدەست تەمەی دقێتن
داسینە پیٚ جەلادەین ڕەوشەن بکین دلیڕەش

مانای وشه:

جەلادان: مشتومالٚ؛ **رەش:** تاریك.

پوختەی مانا:

هەریٚ هەی مەیگێڕی بەژنو باڵا شیرینو جوان! بەو دەستە ناسكـانەی خـوٚت، مەیمان دەیە؛ تا سینگی پرخـەمو كوٚلی، پیٚ لەدەردان مشـتو مالٚ كەین. تا ئـەودڵەی كە لەداخـی زەمانە، رەش هەڵگەڕاوەو روناكی تیٚدا نەماوە؛ تیٚشكدارو پرلە روناكی كەینەوە.

٩ جامید چكن بحوسنیٚ كووان نەظەر لخوارە
خەرطەبعەتیٚن دئەبلەه چنیرٚگزو چكەربەش؟

١٠ كورە خوٚ ناسپیٚرت جارەك بدەست دەلیلان
ئەبلەهچكەت تەوافیٚ نابینتن بەری رەش؟

١١ بیٚزیٚ دكت ژقەنجان ژرەمزو نازو غەنجان
قەدریٚ گولان چزانت كەربەش دقیٚت كەریٚ رەش

مانای وشەی ئەم سیٚبەیتە:

جامد: وشك هەڵاتو، رەقو تەق؛ **نەظەر:** روانین؛ **خوار:** ژێرو؛ **خـەر:** كەر؛ **طـەبعـەت:** میجـاز، تەبیات؛ **ئەبلە:** دەبەنگ، ناتیٚگەیشتو؛ **كەربەش:** كەركوٚلٚ، گیایەكە دڕكاوی كەر زوٚری حـەزلیٚ دەكا؛ **كور:** كوێر؛ **دەلیل:** شارەزا، چاوساغ؛ **بەریرەش:** بەردی رەشی حاجیان؛ **قەنج:** جوانو باش.

پوختەی مانای ئەو سیٚبەیتە:

وشكەصوٚفی میٚشك وشكی نەگەیشتوی دەبەنگی تیٚنەگەیشـتو، وا ئـەزانن هەر لەروی جـوانان بڕوانن، دنیاو قیامەتیان دەدوریٚو نەوەك توشـی نەزەر بن، سـەریان دەبەر خـوٚیان ناوەو لە نەویایەتی دەڕوانن‌و هەر دەیان‌بینی سەرشوٚڕن. ئەوانە خوا لیٚی گوٚریون. نازانن تماشای جـوانی، روانین لە تیشكی خـودایە. بیٚزیان لە نازو نیمنازو لەنجـەولاری نازداران دیٚت. ئـای كە شـیٚتن!! لەلای ئەوان ـ كە لەمیزاجی كەران‌دان ـ نیٚرگزو كەركوٚلٚ هەریەكەو بوٚ لەوەڕەو بگرە كەركوٚڵیان لەنیٚرگز، پیٚخـوٚشترە. وشكـەسـوٚفی وەك كویٚر وایەو دەشـــیەویٚ لەماڵی كابە، بوخلیٚتەوە. بەڵام شارەزاو چـاوساغی دەگەلٚ نیەو پەیداش ناكا. نازانم لە راموسـانی بەردی رەش ـ كە وەك خـاڵی لەیلای منە ـ چوٚن سلٚنابیٚ. یان بیٚ چاوساغ، چوٚن دەیبینیٚ؟

١٢ فەیضامە شوبهی نیلە ئەم دەجلەوو فوراتین
گەر شیخ، وەر ئیمامە قیٚرایەمن كەشاكەش

مانای وشه:

فەیض: بەهرە؛ **فەیض:** سەرریژکردن؛ **دەجلەو فورات:** دو چۆمی گەورەن؛ **شیخ:** پیری سەربەرماڵ؛ **ئیمام:** پیشرەو؛ **قیرا:** دەگەڵ، پیرا؛ **کەشاکەش:** کیشەکیش.

پوختەی مانا:

ئەوسوفیە سەرکزولکانەی روگرژانە، کە بونە شیخی بەرماڵو خۆیان بەپیشەنگ دەزانن؛ هەرەش لەبرە، ناکەنەوەو تلپاتی تەریش نازانن. دین دەگەڵ من کیشە دەکەن. وەك تنۆکە ئاویکم دینە بەرچاوان کە شانلەشانی دەریا دەن. ئیمە وەك نیلو فوراتو روباری دەجلەین لەزانستو، بەهرەمان لی سەرریژ دەکا. نازانم بەو چۆرەچۆرە، چیان دەگەڵ ئیمە پیدەکری؟!

۱۳ شوخا کو ئەز دبەندی دل گرتیە کەمەندی
لەطیفە زوهرە سیما، ئەبرۆ هیلالو مەهوەش

۱٤ برهین ژقەوسی قودرەت نیشانەکر «نیشانی»
لامع ژبەر دەبارن چیەنگی یەك وە پەروەش

مانای وشە:

لەطیف: نەرمو ناسك؛ **سیما:** دیمەنی روخسار؛ **مەهوەش:** لەچەشنی مانگ؛ **قودرەت:** توانایی؛ **لامع:** تروسکەدار؛ **یەنگی:** جۆریك تیر؛ **وەش:** وەشاندن، بلاوکرنەوە.

پوختەی مانا:

ئەویارە شۆخو نازدارەی، کەمن کەوتومە کەمەندیو لەبەندی ئەودا گیرۆدەم؛ زوانخۆشە، نەرمو نیانو ناسکە، وەك ئەستیرەی زوهرە گەشە، برۆی مانگی یەکشەوەیە، هەنیەی وەك مانگی چاردەیە. برۆکانی کە توانایی خودای مەزن، رایکیشاون بە کەوانی «نیشانی»یان تیرەباران کرد. ئای لەو تیرانەی دەبارن، چەند تیژو بروسکەدارنو پەرۆەشینو ریشەی بریندار دەردینن.

۱۵ الله لمن حوباتە چشە ککەرو نەباتە
ژنو قەدی جوانبم بیهنبکم گولا گەش

مانای وشە:

الله: نامەخوا؛ **حوب:** خۆشەویستی؛ **بیهن:** بۆن.

پوختەی مانا:

ئەی نامەخوا! ئەوینی تۆ بۆمن وەك شەكرو نەباتی تێكەڵ بەئاوی حەیاتە. تۆ گوڵێكی تازەو گەشیو زۆر بۆنخۆشی. هەرجارێك بۆنێكت بكەم، هەرچەند پیرم، سەرلەنوێ جحێڵ دەبمەوەو بۆئەوین، تێهەڵدەچمەوە.

قصیدەی چلو حەوتەم

«شەهیدی ئەوین»

١ شەبی قەدرێ لمە رەوشەن کە تو روحی وەرە خوەش
مە ژنو خۆش‌کە لسەر چەهڤێ شەهیدێن خوە بمەش

مانای وشە:

شەبی‌قەدرێ: لَیْلَةُالْقَدْر؛ **روح:** گیان؛ **روح:** فرشتەی وەحی‌بەر؛ **روح:** وەحی؛ **ژنو:** سەرلەنوێ؛ **بمەش:** برۆ؛ **بمەش:** بەرۆیشتن.

دەربارەی شەوی قەدرەوە، سورەتێکی قورعان هەیە خوا فەرمویە: «لە شەوی قەدرا، قورعانمان ناردە خوارێ. چی ئەزانی کە لَیْلَةُالْقَدْر چی‌یە؟! شەوی قەدر، لە هەزار مانگان باشترە. لەو شەوەدا، فرشتەو فەرمانی خودا دەربارەی هەمو مەبەستان بەئیزنی خوا، دەهەنیرّدرێنە خوارێ. ئەو شەوە دور لەئازارە تاسپێدە دەردەکەوێ».

پوختەی مانا:

ئەی‌یار! تۆ گیانی، فرشتەی راسپێرّاوی خواو گیان‌پەروەری. ئەمشەو وەك لَیْلَةُالْقَدْر ممبارەکە ئەی خۆش هاتی‌و بەهاتنت، دیسانەوە گەشاینەوە. وەرە پات لەسەر چاوانی کوژراوانی چاوەکانی خۆت دابنێ‌و چەند هەنگاوێك بەسەر ئەوچاوانەدا برۆ باپلەو پایەی شەهیدمان بەنصیب‌بێ.

٢ ما لمن‌کی نەظەرەك لوطف ژدل غەمزە نیهان
برەشینی جەگەری ریش ژقەوسی‌خوە بوەش،

مانای وشە:

ما: بەڵکو؛ **ما:** ئارەزومە؛ **لوطف:** بەزەیی‌و التفات؛ **نیهان:** بەنهێنی؛ **ریش:** بریندار؛ **وەش:**

وەشاندن، چاندن، پرژاندن.

پوختەی مانا:
دەی بەڵكو بێتە دڵتەوە، پەنامەكی نیوە ئاورێكم لێ وەدەی. لە كەوانی برۆیانڕا، جەرگو هەناوی زامارم، بەرتیران دەیو سەرەتیری لێ بچێنیو بەئارەزوم بگەیێنی.

٣ سەحەری جوملە شەهیدێن تەبەڕم ئاڤیهتێ
ئی ژمارینە یەكایەك مەحەمی شەشصەدو شەش

مانای وشە:
جوملە: هەمو، تێكڕایی؛ **ڕم:** ڕمب؛ **ئاڤیهت:** هاویشت؛ **حەمی:** هەمو.

پوختەی مانا:
ئەوانەی كوژراوی تۆنو بەرەبەیان بەڕمبی بژانگ كوشتوتنو بونە شەهیدی ئەوینێ؛ لەسەر ژماردنی ئێمە بەتێكڕایی، هەمو دەبنە شەشصەدو شەش؟؟ ڕستی «بدل دعشقی فداء» كە واتا: لە ئەویندارێدا وا سوتابون، كە بەئاواتی دڵی خۆ، خۆیان بەقوربان كردوە. لەسەر ژمارەی ئەبجەدی دەبێتە شەشصەدو شەش. من وای بۆچوم. لاموایە نیازی وابوە كە هەریەك لەو كوژراوانە؛ بەدڵ فیدای ئەوینێ بون. وێشدەچێ من نەمزانیبێو نیازی مەلا، لەوباسی شەش‌صەدوشەشە، ڕازو نهێنیەكی تربێ.

٤ لێ شەهیدێن تە بئەژمار بخەنجەر كوشتی
هێ نەچو خون ژبرینان صەدو هەفتادو دو لەش

مانای وشە:
خەنجەر: تیخی بەرپشتێند، لێرەدا مەبەست لەخەنجەر برینی لۆمەكردنە؛ **هێ:** هێشتا.

پوختەی مانا:
بەڵام سەرەرای ئەوانی؛ بەڕمبی بژۆڵ پێكراونو لەرای تۆدا، گیانیان داوە. هێندێك كوژراوی تریش بون، كە بە خەنجەری سەركۆنە،یان بە خەنجەری عەزرەتو ئاواتی تۆ، شەهید بونو هێشتان خوێنیان لەبرینان نەتكاوەتەوە. ژمارەیان بەلەش، صەدو حەفتاودون!!
لێرەشدا من، هەر هاوارم بۆ ئەبجەدەكە بردوە؛ كە مەلایان لەقەدیمدا، زۆرجاریان دەكار هێناوە. ڕستی «نوسلوك» بەپێی ئەبجەد، دەبێتە صەتو حەفتاودو. واتا: ئەوانەی ناشیبون، تازە

هاتبونە ناو ریزی ریرەوانی خوداناسین؛ لە تامەزرۆیی دیدارت، گیانیان دەرچو. لیرەش‌دا، بەهەڵە چوبم هیچ دورنیەو رەنگە نیازی شتیکی جیاواز بوبیت.

٥ جەنگی هیندی دکرن فیرس‌و رمبازی عەرەب
تۆخ‌و عالا دفرەنگینە کەمانداری حەبەش

مانای وشە:

فیرس: سوارچاك؛ **تۆخ:** جوقەی سەری فەرمانرەوا؛ **عالا:** ئالا؛ **دفرەنگینە:** هی فەرەنگن.

لە زاراوەی شـاعیران‌دا، «هیندی» بۆ خـالی رەش دەلین. «رمبازی عەرەب»، مژۆلن. پرچیش بە «رەشی حەبەشی» دەشبهینن.

پوختەی مانا:

بەژنی یارم، لەگەری زەماوەندی‌دا، دلەریەوە. برۆکانی وەك کەوانداری حـەبەشـی، ئـامادەی تیر پی‌هاویشتن بون. چاوەکانی وەك سوارچاکانی ئازا، بە رمبی‌مژۆلانەوە هیرش دینن. خالی رەشـی سەرگۆنایان دابوە بەری‌و لەسەر ئـەوەی کام رەشـترن، ببوە شـەریان. کاکۆلی هەلگـەراوەوەو بسکانی کە وەکو ئالای جـەنگ دەشـەکاوە؛ برەوبەری ئـەو ئـاوریشمە نایابە بون، کە لەولاتی فەرەنگان بەدیاری دینن.

٦ توبنی روم‌و عەجەم کوشتنە زەنگی دکەمین
هانە هەرتیتە پەیاپەی ژطەرەف رۆم خوەش‌و خوەش (یان، رەوم)

مانای وشە:

بنی: بنورە؛ **زەنگی:** رەشـی ئـەفـریقایی؛ **هانە:** کۆمەگ؛ **پەیاپەی:** یەك لەدو یەك بی‌پسـانەوە؛ **رەوم:** شلکەی گوی، جیگەی گوارە.

پوختەی مانا:

لەناو کوردەواری خۆمان، بۆ شەری زۆر گەورە دەلین: وەك شەری رۆم‌و عەجەمە.

تۆ برۆانە، لەو سەربادانەی یارەکەم، لەدیلانا. کەزیەکانی لەسەر رومەت. ویك دەکەون. دەلیی شـەری نیوان رۆم‌و عەجـەمە رویداوەو لەشکـریان گەیشـتونە یەك‌و لە هەردولای گوارانەوە، کۆمەگ بۆ هەردولایان دی‌و هیچ پسانەوەو سانەوە، بەرچاو نایە. خالی رەشیش کەدەلیی بەچکـە زەنگیەکی بەستەزمانە ـ لەترسان خۆی پەنا داوەو لەبەر کەزیان داپۆشراوەو ئـەویش وەك ئیمەی ئەویندار، ئەگەر نەش‌کوژرابی چاکە.

٧ دامە شەهزادە بدەستیٚ خوە موبارەك قەدەحەك
نەغوبارەك ژخوماریيو نەتوندیو نەغەش

٨ دوقەدەح مەی بنیشانی ددرت رەنگ برەنگ
نێرگزا نازكو رەعناو گولا تازەیە گەش

مانای وشە:

موبارەك: پیرۆز، بەودم؛ **قەدەح:** پیاڵە؛ **غوبار:** تۆز؛ **خومار:** سەرێشەی دوای مەستی؛ **توندی:** تیژی، تورەیی؛ **غەش:** خەوش؛ **رەعنا:** نەرمو شلو بزۆزو جوان.

پوختەی مانا:

یارەکەم ـ کە لەچاو جوانان، شازادەیە ـ بەدەستی ممبارەکی خۆی، پیاڵەیەکی دایە دەستم؛ کە بەدەستی پیرۆز ببو. زۆریش روی دەگەڵما خۆش‌بو. گەردی دەردی سەرخۆشانی لیٚ دیار نەبو. نەرمو نیان، دەیدواندم. نەتورەیی نە فریودان‌بو. دوجار پیاڵەکەمی پڕکرد. بەڵام لەچی لەدوجۆر بادەی رەنگاورەنگ. لەبادەی چاوە مەستەکەی وەك نێرگزی تازە پشکوتو لەمەی روانینی کوڵمەکەی کە وەکو گوڵی گەش دەچو. لەوساوە من سەرخۆشێکم نەدەترسم لەخوماریو نەلام وایە، ئەو مەیەی دراوە بەمن، خەوشی تێداو چێژەی تاڵو تیژی دەدا.

٩ غالِباً ئەهلی زەمانی ما «مەلا» ئادەمیی‌ین؟
قەنەماییین ژکەریٚ مەی رەشو گاییٚ تەیی بەش

مانای وشە:

غالباً: زور بەو پڕایی؛ **ما:** بۆچی، مەگەر؛ **قەنەماییین:** نەماونەوە؛ **بەش:** حەیوانی توێڵ سپی.

پوختەی مانا:

زۆربەی خەڵکی ئەمزەمانە، مەگەر لات وایە ئینسانن؟ نەخێر لەبیچما وەك مرۆن؛ بەڵام لە عەقڵو کەماڵدا، لە کەرە رەشەکەی ئێمەو گاهەنیە سپیەکەی ئێوە بەجیٚ ماون.

١٠ عارفێن ئەهلی بەصیرەت ژنەسەق مەردومی چەشم
سورمەپۆشن دبەیاضیو قەبایی خوەیی رەش

مانای وشە:

ئەهلی بەصیرەت: ئەوانەی دڵیان روناکەو خوا دەبینن؛ **نەسەق:** هەروەك، لەچەشنی؛ **مەردومی**

چەشم: گلێنەی چاو؛ سورمە: کل؛ بەیاض: سپیەتی؛ قەبا: کەوا.

وا دیارە پیاوانی گەورەی تەریقەت، لە رۆژگارانی مەلادا، کراس سپیو کەوا رەشبون. بۆسـوننەتیش، کلیان دەچاویان کێشاوە. مەلا پەسنیان دەداو دەڵێ:

ئەو خواناسە دڵرونانە، کە بەدڵ خودا دەبینن؛ لە کراسی سپیو کەوای رەشو سورمە لەچاو کێشانیاندا، وەك گلێنەو بیبیلەی چاو، دێنە بەرچاو. ئەویش بەسورمە رێژراوەو کەوای رەشـی دەبەردایەو لەناو سپیایی دا دەژی.

قصیدەی چلوهەشتەم

«رەقصی مەستانە»

١ سەلوا سەهی قەد خەمملی لەو کەمملی مەستانە رەقص
وەر صوحبەتیٚ گەر قابیلی دیٚبیٚت ورەت شاهانە رەقص

مانای وشە:
سەلو: سەرو؛ **سەهی:** راستو بیٚگریٚ؛ **خەمملی:** رازایەوە؛ **کەمملی:** بیٚکەمایەسی بو؛ **صوحبەت:** هەواڵەتی؛ **قابیل:** شیاو؛ **رەت:** دەروات.

پوختەی مانا:
بەژنی وەك داری سەوڵی راست رازایەوە. ئیتر گووەندی مەستانە، زۆر تەواوە. ئەگەر خۆت بەشیاوی کوڕی ئەو جیٚژنو بەزمە دەزانی، وەرە تیٚویٚ. ئەو داوەتە شاهانەیەو شای رەقصانە.

٢ مەستانە مەستان نوشە نوش قەرقەف دجامان هاتە جوش
مادیٚ بمینت کەس لهوش وەقتیٚ کوبیٚن دوڕدانە رەقص

مانای وشە:
نوش: خوارنەوە؛ **نوشانوش:** بەگیانت خۆش‌بیٚ؛ **قەرقەف:** بادە؛ **دوڕدانە:** گەوهەری تاقانەی بیٚهاوتا. **ما:** مەگەر.

پوختەی مانا:
گویٚ بگرە مەستان مەستانە، هەر دەنگی نۆشانۆشیانە. بادە دەناو پیاڵان‌دا، هاتۆتە جۆش‌و دەهەژیٚ. لەکاتیٚکا کە مەیگیٚڕی وەك مرواری بیٚهاوتا، بادە بگیٚڕیٚ؛ مەگەر هیچ کەسی واهەیە،

هۆشی بەلاوە بمێنیٚ؟ ئەگەر مەستی بادەش نەبیٚ، بەو دیمەنە، سەرخۆش دەبیٚو بێهۆش دەبیٚ.

٣ صوحبەت بسازان هاتە ساز پیٚ مەووجی دەریای ناز
دادل ژنو باییٚ مەجاز وی کەشتیییٚ سوککانە رەقص

مانای وشە:

مەووجی: شەپۆلیدا؛ **کەشتی:** گەمیە؛ **سوککان:** ئامرازی دارین یان ئاسنین، کە لە دوای کەشتی دەبەستنو شارەزایی رێگا بەوە؛ **مەجاز:** بەدەلٚ؛ **موجاز:** درست.

پوختەی مانا:

کۆڕی بەزم، بە دەنگی سازان سازدرا، دەریای ناز، کەوتە شەپۆلدان. ئەم کۆڕە، وەك گەمی وایە؛ بەناو دەریای نازدا دەروا. سوکانەکەش هەڵپەرکێیە. جا هەروەك گەمیە بای باشی دەبیٚ هەبیٚ بۆئاژۆتن؛ دڵداری لەباتی بایەو گەمیەکە بەرێوەدەبا.

٤ مەحبوب بیعەینی کەوکەبن رەقصا کوتیٚ دلبەر هەبن
صەدجان گرامی من هەبن باڤێمەریٚ ئەرزانە رەقص

مانای وشە:

بیعەینی: هەرتەواو وەك؛ **تیٚ:** تێدا؛ **گرامی:** بەنرخو خۆشەویست؛ **ئەرزان:** هەرزان، کەمنرخ.

پوختەی مانا:

ئەو جوانە خۆشەویستانە، هەر وەك ئەستێرەی بەرعاسمان هەرلەدور دەدرەوشێنەوە. ئەو گۆوەندەی جوانی وادڵبەری لیٚبێت؛ ئەگەر صەد گیانی شیرینم دەبەردابیٚو بیهاوێمە سەر رێگەی کۆزی هەڵپەرکیٚ؛ لاموایە هیچم نەداوەو ئەو شاباشەم زۆر بە بیٚنرخ دەزانم.

٥ گرشمەوو رازا بەری عارف ڤەنابن لی دەری
حەتتا دنیڤا ئاگری ئەو خەف نەبت پەروانە رەقص (یان، خۆف نەبت)

مانای وشە:

گرشمە: ناز؛ **بەری:** سادەو ئاسایی؛ **ڤەنابن:** ناکرێنەوە؛ **دەری:** دەرگا؛ **خەف:** ونو وەشێراو؛ **خۆف:** ترس.

پوختەی مانا:

راستە ئەوینی مەجازی، دەرگایەکە بەرەو ئەوینی راستینەی خوداناسی. بەڵام ئەوینی مەجازیش، مەرجی هەیە. ئەگەر تەنیا بەنازێکو بەرازو نیازێکی سەرچڵ، لاتوابێ وەهای گەیاندوی، کە دەرگای ئەوینی خودات لێ داناخرێ؛ بە هەڵەچوی. عارف دەبێ لە ئەوینی مەجازی‌دا، وەك پەپولە خۆی بخاتە ناو گڕەوەو بسوتێو لەبەین‌بچێ. ئەوسا شیاوی ئەوینی خوای مەزن دەبێ.

٦ پەروانەیی شەمعا گەشین زولفین وەنازك راوەشین
شەوکین ددلدا پێخۆشین مەژ پەنجەیی شێرانە رەقص

مانای وشە:

شەوك: دڕك؛ **پێخۆشین:** پێشادین.

پوختەی مانا:

ئێمە بۆسوتان، ئامادەین. وەك پەروانەین لە ئەوین‌دا. لە دەورەی رومەتی گەشت. ئامادەین گڕمان تێبەربێ. بۆ خۆش بونی ئەو ئاگرەی کە ئێمەی پێ دەسوتێنی؛ کەزیە هەودا ناسکەکانت راوەشێنەو باوەشێنی‌کە، گەشتر بێ. دڵمان هەرچەند پڕیە لە دڕکی ئازارت؛ بەڵام ئێمە پێی دڵشادین. لەو گووەندە کەتۆی تێدای، دەزانم منی پێدەمرمو خۆم لەبەرچاوت ناگرم. دەزانم من وەك لەناو چەمولەی شێردا، سەمابکەم وایە. بەڵام ئەگەر بش‌مرم، قوربانی تۆبم؛ ئەوە ئەوپەڕی ئاواتمە.

٧ عالاو تایێن قرمزین ئەصلان دبەردا بەرزین
نێرگز دباغان تەووزین نەی‌شەکەران نیشانە رەقص

مانای وشە:

عالا: ئاڵا، مەبەست لێرە لفکەی سەرو دەسماڵیەتی؛ **تا:** هەودا؛ **ئەصلان:** شێر؛ **بەرزین:** شاڵاویان هێنا؛ **تەووزین:** رازانەوە.

پوختەی مانا:

لفکەی شۆڕی شەدەو دەسماڵ، هەودای گوڵینگەی سورو ئاڵ، بونە نەخش لەو روخسارە. چاوی مەستی دڵدارکوژی، وەك شێری پەلامار دەرن. بۆلاسایی بەژنی جوانت، نێرگز لەباغو چیمەنان، زۆرجوان خۆیان رازاندەوە. نەمامی قامیشی شەکریش، بەدەم باوە دێن‌و دەچن. لاسای لەرینی بەژنی‌تۆ دەکەنەوە، کە دەرەقصی.

٨ وەقتی خویابن ئەرغەوان گولچیچەكو تەرحێن جەوان
قێرا نەبێ سەلوا رەوان عارف لفەرقێ جانەرەقص

مانای وشە:

خویا: ئاشکرا؛ **گولچیچەك:** گوڵی پشکوتو؛ **تەرح:** لك؛ **جەوان:** تەروتازە؛ **قێرا:** دەگەڵ؛ **فەرق:** جودایی.

پوختەی مانا:

لە هەرەتی بەهاراندا؛ کە ئەرخەوان دێنە بەرچاو؛ گوڵ دەپشکون؛ لکی ناسكو شلوول، بەدەم باوە دێنو دەچن؛ ئەگەر ئەو بەژنو باڵایەی یاری نازدار ـ کە وەك سەوڵ راستو شەنگە ـ خۆی دەرنەخا؛ رێڕەوی رێگەی خواناسی، دەبێ سەمای گیان لەلەش جودابون، واتا: هەروەك پەلەقاژەو هەڵبەزینی مەلی تازە سەر لێهەڵقرتاو رەچاوکا.

٩ ئیرۆ شەکەرخەندێ برین دەستێ سپی زەندێ برین
دیسا بگۆ قەندێ برین دەردی مەلێ دەرمانە رەقص

مانای وشە:

شەکەرخەند: بزەشیرین؛ **برین:** بردینی؛ **زەند:** باسك.

پوختەی مانا:

ئەمرۆ یاری لێوبەبزەو خەندەشیرین، بەو دەستو باسکە ناسکانەو سپیو جوانەی دیسان بردینیە گۆوەندێ. دەردی ئێمە دەرمانەکەی هەر سەمایەو هیچیترنا. (یان، بۆ دەردی دڵی مەلا رەقصو هەڵپەرکێ، دەرمانە.)

قصیدەی چل‌و نۆهەم

«وەصلی گیان»

١ مە ژبل حوسن‌و جەمالیٚ چغەرەض
بیٚ جەمالی ژپیالیٚ چغەرەض؟

مانای وشە:

بل: جگە؛ غەرەض: مەبەست‌و نیاز.

پوختەی مانا:

ئێمە جگە لەتماشای جوانی‌و دیمەنی لەباری یاران، هیچ ئاواتی ترمان نیە. ئەگەر سەیری بەژن‌و باڵای ڕێك‌و جوانی مەیگێڕ نەبیٚ؛ کارمان بەپیاڵەی مەی چیە؟!

٢ گەرنە تەشبیهی دوبرهێن‌تە بتن
مە دعیدان بهلالیٚ چغەرەض؟!

پوختەی مانا:

ئـــەگەر بۆیەنەبیٚ کە هیلال وەك برۆکانی تۆ دەچـــیٚ‌و جێژنەمان بەدیتنیەتی؛ هەرگز بۆیم نەدەڕوانی. جێژنی‌من هەر ئەوسایەیە، کە مانگی یەکشەو دەبینم‌و برۆی تۆم بیردەخاتەوە.

شاعیرێك نایناسم دەڵیٚ:

وەرە سەرسوانەوو گۆشێکی بڕۆتمان شان‌دە کۆمەڵی ڕۆژوگران، چاوەنواری جێژنن

«مەولەوی» فەرمویە:

هەرمانگیٚ‌نەو بۆ حاڵم پەشێوەن هیلالش شێوەی ئەبرۆی تۆش پێوەن

٣ گەرنە قەصتا دلو جانی مە دکت
مەژویَ شوَخو شەپالیَ چغەرەض؟

مانای وشە:

شوَخ: شەنگ؛ **شەپال:** رەزاشیرنو خونچیلانە.

پوختەی مانا:

ئەگەر بوَمان رون نەبوایە، کە ئەو شوَخو نازەنینە، رەزاسوكو خویَن‌شیرینە، لیَبڕاوە کە گیانو دلَمان برفیَنیَو ژینمان بەتیری دلَداری دوایی‌بیَنیَ؛ ئیَمە بوَ شویَنی دەکەوتین؟ ئیَمە ئەگەر بەئەوینیَ بەکوشت بچین، ئەوپەڕی بەختەوەریانە.

٤ گەرنە روحی‌مە دپەی دلبرتن
مەژویَ قەنجو دەلالیَ چغەرەض؟

مانای وشە:

قەنج: دلَپەسند؛ **دەلال:** جوانی نازدارو رەزاشیرین؛ **پەی:** شویَن؛ **برتن:** بڕوات.

پوختەی مانا:

گوتمان دلَبەر، بەلاَم نابیَ هەر بەدلَبردن رازی‌بیَو گیانمان نەبا. ئەگەر لەدوای دلَبردنیَ، گیانیشمان دەگەلَ خوَی نەبا؛ هیچ ئاواتو ئارەزومان، لەو شوَخو جوانو شیرینو نازەنینە بوَپیَك نەهات.

٥ گەرنە بیسمی‌تە موعەممابن حروف
مە بشکلی خەطو خالیَ چغەرەض؟

مانای وشە:

بیسمی: بەناوی، بەئیسمی؛ **موعەمما:** مەتەلَی دژوار؛ **حروف:** پیتگەلی ئەلفو بیَتکە؛ **حروف:** کەناران؛ **شکل:** تەرح، ویَنە.

پوختەی مانا:

لە قورعاندا، چەند پیتیَك لەسەر سورەتان، دەبیندریَ. وەك: ا ـ ل ـ ر ـ ق ـ ك ـ ه ـ ع ـ ص ـ ن ـ ط ـ ه ـ ی ـ س... ئەوکەسانەی قورعانیان ماناکردوە، لەبارەی ئەوپیتانەوە،

گەلێك شتیان دركاندوه. دەڵێن ئـەوانە هەریەكێك نیشـانەی ناوێكـی خـودان. هێندێكیان رو دەپێغەمبەرەو هەرپێغەمبەر خـۆی زانیویە. واتا: بۆ ئێمەی كەم زانا، ئـەو پیتانە، وەك مەتەڵۆكەی دژوار وان‌و خواو پێغەمبەری‌خوا نەبێ، كەس بەتەواوی نازانێ. مەبەسـت چیوە؟ «بۆ ئـەوباسـە، بڕوانە تەفسیرەكان‌و لێرەدا بۆ درێژەدانی، مەودانیە ـ هـ .»

مەلا دەڵێ: من هەر بۆیە دەڕوانمە خـەت‌و خـاڵان‌و لە دیداری یار دەنۆڕم؛ لە كەزی بەشكڵی لام‌و چاوی لەسەر بیچمی صادو میمی دەم‌و ئـەلفـی قـەدو خـاڵی نوختەو برۆی وەك نون، ورد دەبمەوە. دەزانم هەریەك نیشانەی یەكێك لە ناوەكانی تۆن. دەمەوێ ئـەو مەتەڵۆكە هەڵبێنم‌و بەو ناوانە تۆ بدوێنم. ئەگینا من هیچ‌كارێكم بەو خەت‌و خاڵانە نیە.

«نالی» دەڵێ:

لەبت میم‌و قەدت ئەلف‌و زولف چیم   دەزانی بەو سیانە طالبی چیم

٦ نەكو شەرمەندە ژرویی تەبوا
ئافتابی بزەوالێ چغەرەض؟

مانای وشە:

شـەرمەندە: فهێت‌كار؛ تەبوا: تۆبوایە؛ ئـافتاب: خـۆر؛ زەوال: لاكەوتنی رۆژ بەرەو ئێوارە لەناوەڕاسـتی عاسمان.

پوختەی مانا:

خۆر ئەگەر لەروی تۆ ـ كە لەو جوانترو روناكترە ـ بەشـەرمدا نەكەوتایە؛ لەناوەڕاسـتی عاسـمانێ لای نەدەداو بەرەو ئێوارو ئاوابون، نەدەرۆیشت.

٧ قەستی وەحدەت دكرت روح بروح
وەرنە عاشق ژویصالێ چغەرەض؟

مانای وشە:

قەست: نیاز؛ وەحدەت: یەكیەتی؛ ویصال: پێك‌گەیشتن.

پوختەی مانا:

ئەگەر ئێمەی دڵداری ژار، ئاواتە خوازی ئەو كاتەین كە دوری لەناو هەڵگیریێو بەدۆست بگەین؛ بەوتەمایە نین كە بەلەش بەیەك بگـەین. دەمانەوێ گیان لەگەڵ گیان‌دا، تێكـەڵ‌بێ‌و گیانی ئێمە دگەڵ گیانی یاردا، بینە یەك‌و هەرگیز جودا نەبینەوە.

٨ دشەبی قەدریٚ تەجەللا توبکی
مەلپەی مومو شەمالیٚ چغەرەض؟

مانای وشە:

تەجەللا: خوٚئاشکرا کردن؛ **شەمال:** موٚمی داگیرساو.

پوختەی مانا:

ئەگەر لە شەوی قەدردا (لَيلَةُالقَدْر)، توٚ تیشکی خوٚت، بوٚئیٚمە ئاشکرا بکەی؛ کارمان بەموٚمو چوڵەچرا، دەبیٚ چیبیٚ؟

٩ نە جەمالاتە تەجەللی بکرت
مە ژخوبان بەجەمالیٚ چغەرەض؟

مانای وشە:

خوب: جوان؛ **تەجەللی:** خوٚ دەرخستن.

پوختەی مانا:

ئەگەر ئیٚمە، تەماشای جوانچاکان دەکەین؛ تیشکی جوانی بیٚهاوتای توٚ، لەروی ئەواندا دەبینین. ئەگینا ئیٚمەو جوانی چیو تەماشای روپاکان لەچی؟

١٠ نە ژلەعلیٚن تە «مەلا» بەحثی بکت
مەژڤیٚ بەحثو سوئالیٚ چغەرەض؟

پوختەی مانا:

مەلا کە پرسیاران دەکاو باسو خواس دادەمەزریٚنیٚ، هەر دەیەویٚ سەروبنی قسەکانی بەباسی جوانی لیٚویار ـ کە بەرەنگی لاڵەو ئاڵە ـ دوایی بیٚنیٚ. ئەگینا هیچ بەپرسو باس کاری‌نیە.

قصیدەی پەنجاهەم

«عەنبەر بار»

١ دیسا لبەدری کاتبی کێشا ژنو ژەنگاری خەط
نورە رەشاندی واهیبی دەر گەردشی پەرگاری خەط

مانای وشە:

کاتب: نوسەر؛ **کێشا:** کێشای، رەسمی کرد؛ **ژەنگار:** سەوز؛ **ژەنگار:** تیشکی مانگو رۆژ؛ **ژەنگار:** ئاو، بادە؛ **ژەنگار:** توندو تیژو سوتێن؛ **واهب:** ناوی خوایە واتا بەخشندە؛ **دەر گەردشی:** لەگەڕانی؛ **پەرگار:** جەغزینگ.

پوختەی مانا:

ئەوا دیسان دەستی توانای خودای مەزن، خەتی سەوزی سەوزەی گەندەموی بەبریقەی بە پەرگاری قودرەتی خۆی، لە کەناری مانگی چاردەی هەنیەی یارم، جێ‌کردەوە. گەندەموی چی هەموی رۆشناکیو نورە، لە دەوری مانگی هەنیەیو خۆری‌روی، دیاری دەدەنو ناکرێ هەر ناوی بنێن خەت.

٢ حەرفێن ژقودرەت نقطە پور مادار حەوضا لەعلو دور
ئەڤ رەنگ کی‌دی‌وە بەسوڕ قودرەت نمون زەنگاری خەط

مانای وشە:

حەرف: پیت؛ **حەرف:** کەنار؛ **قودرەت:** توانایی؛ **پوڕ:** زۆر؛ **مادار:** دەورە؛ **حەوض:** جێ‌ئاو؛ **دور** مرواری؛ **سوڕ:** دڵکێشی؛ **نمون:** نوێن، نیشاندەر.

پوختەی مانا:

ئەو خەتە سەوزەی کە وتمان سەوزە گەندەموی لاجانگو کەناری ژێر چەناگەیەو دەوری لەمانگو رۆژ داوەو ئێژی بە پەرگار کێشراوە؛ پرکراون لەخاڵی رەش، کە لەو سپیایەتی ئاسۆی رۆشنی جەغزی دەوری رو، دەدرەوشێنو هێندێکی دیش لەو خاڵانە، بۆ تاڵانی دڵی دڵدار، پەڕیونە کەنارو دەوری دەمی تەنگی کە دەڵێی حەوزۆکەی لاڵەو، (لەعل) پڕە لە دوڕی ددانان. دەکێ شتی هێندە جوانو دڵرفێنی دیوە؟ کێ دەتوانێ رەخنە لەو خەت کێشە بگرێ، کە ئەو خەتە گەندە موە پڕلە خاڵانەو ئەو خاڵانەی دەوری لێوی یاری بە پەرگاری قودرەتی خۆی بۆکێشاوین.

٣ **ئەو چیچەکێن شەتری شبیهت ئەفعی صیفەت قەلبێ مەمیهت**
سەلوا ژبالایی وەریهت ئەڤ پەردەیا گولناری خەط

مانای وشە:

شەتری: گوڵێنگە؛ **شبیهت:** وەکی، لەچەشنی؛ **ئەفعی:** مار؛ **میهت:** مژی؛ **سەلوا:** هەنگوین؛ **سەلوا:** خەم رەوێن؛ **سەلوا:** شێلاقە، مەلێکە. خوا لە بیابانی سینادا، گەزۆو شێلاقەی بۆ جوەکانی هەواڵی حەزرەتی موسا، باراندوە. لە قورعاندا فەرمویەتی: (هەورمان نارده سەرسەرتان نسێو لێ بکا. هەروا گەزووۆ شێلاقەشمان بۆ ناردنە خوار)؛ **بالا:** بەژن؛ **بالا:** سەرو، ژورو؛ **ریهت:** رژت.

پوختەی مانا:

چاوم بەسەلمایە کەوت. سایەی سوری گوڵهەناری راراو خەتخەتی دەبەردا. گوڵێنگەی سەرو شەدەکەی هاتبونە خوار، کە بەدیمەن لەگوڵ دەچون. بەڵام بۆ پێوەدانی دڵ، ببونە ماری پێوەدەر. ئەو شیرینەی وەك هەنگوینەو ئەو خەمروێنە بێوێنە ـ کە باڵای دەهاتو دەچو ـ هەر دەتگوت بەزەیی خودا لەو باڵایە بۆئێمەی لە موساییەکانی ئاوارەی دەشتی سینایە بۆ دیتنی بەژنی رێکی تینوترو بێتینو هێزو تاوتر بوین. گەزۆی دیداری یارمانی بۆ باراندینو بەسێبەری ئەو باڵایە، تینو تاوی گەرمایی دڵی تاراندین.

٤ **نەقشو نیگارین دلبەران دەرجێن ژرمزێن ئەسمەران (یان، دورجێن...)**
هەرتێن ژدەست نەیشەکەران مەژ گولشەنی فەرخاری خەط

مانای وشە:

نیگار: نوسین، بوت، دڵبەر، یار؛ **نیگار:** خەنەی دەستو پێی جوانان؛ **نیگار:** نەخش؛ **دەرج:** رۆیشتن؛ **دەرج:** تۆمار؛ **دەرج:** چونەناو؛ **دورج:** قوتوی جەواهیرات؛ **فەرخار:** مەڵبەندی جوانچاکان؛ **فەرخار:** بتخانەو دێر؛ **فەرخار:** رازاوەو جوان.

پوختەی مانا:

وادیارە مەلا، ئەو سێ شیعرە پێشەکیانەی، دەربارەی جوانی خەتیموی لەدەوری روخساری یارو باسی پیرۆزی دیداری؛ هەر بۆیەبو پێمان‌بڵێ: نامەیەکم ئـەمرۆ بەدەستی کیژێکـی بەژن زراو بەدەس گەیشت کە سەلما بۆخۆی نوسیبوی‌و تێی‌دا دڵی‌دابومەوەو فـەرموبوی نامەی تریشت بۆ دەنوسم.

لە مەڵبەندی جـوانانەوە، کە بۆمن وەك بوتخـانەیە بۆبتپەرسـت، لەناو باغچـە رازاوەکەی، نامەیەکم بۆ نوسرابو. کیژێکی باڵا نەمامی وەك قامیشی شەکر راست‌و شیرن‌و پڕلە لارو لەنجـە، نامەی کە پێچرابۆوە ـ وەك تۆمار ـ دایە دەسـتم. تۆماری چـی؟ قـوتولکەی جـەواهێراتبو. بەو دەستە سپی‌و ناسکانەی، نەخشاندبوی؛ کە لەپیرۆزی‌و قـوزیدا، نەك هەر دڵدار، دڵبەرانیش دەیان پەرست. ئەو خەتەی لەوی درابو، گشتی دەتگوت چـاوی رشـی جـوانەکانی گەنمرەنگـە. لەپاڵ یەکتر ریزکراون‌و پرن لە رازی دڵداری. مژدێکـی بۆمن تێدابو، کە نامەی منت هەر بۆدێن. دڵت خۆش‌بێ... ئەی من چیم کرد؟

٥ مە دەس‌خەتا تەرحێن شەلال خال‌و خەطێن نورا زەلال
دانی دصندوقان لبال مالی مەصەد قینطاری خەط

مانای وشە:

تەرح: لکی‌شلك‌و نەمام؛ **شەلال:** خەمرەوێن؛ **شەلال:** باریکی لوسی، کەم گەڵا؛ **دانی:** دانا؛ **لبال:** لەکن؛ **بال:** دڵ؛ **مالی:** ماڵیەوە؛ **قینطار:** وەزنێکە بەرانبەربە دوصەتو پەنجاو شەش کیلۆو چوارصەد گرام.

پوختەی مانا:

ئێمە هاتین ئـەو دەس‌خـەتە خـەمرەوێنەی کە کرابو بە تۆمارێك، وەك لکـەدار، یان نەمامێك دەبیندرا کە لەگەڵا روت کرابی‌و لەناوی‌دا، نوخـطەو خـەتی یاری‌تێدا، کە وەك لە روناکی‌و نوری خـودا نەخشـرابێ وابو؛ نامانە ناو صـندوقخانەی دڵمانەوەو لە گۆشـەی دڵدا، هەڵمان‌گرت‌و نەمان‌ویست لەلامان لاچێ. دوای هاتنی ئـەو نامەیە، صـەد قینطار کتێبی دەسـخەت، کە بەردڵم کەوتبون‌و لە بەرم بون؛ بە کتێبەوەو بەزانسـتی ناو دڵمەوە، هەموم یەکجـاری ماڵیەوەو جگـە لەو خەتە پیرۆزە، هیچی نەماوگشتی لەبیرم چونەوە.

٦ بەرگێن گولا رەیحانی‌یێ کاتب نموچەك دانی‌یێ
کەس دی‌بوێ شیرانی‌یێ دەر صەنعەتی جەبباری خەط

ماناى وشە:

بەرگ: پەلك؛ **رەيحانى:** وەك ريحانە، جۆرە خەتێكە؛ **نموچەك:** نمونەيەكى پچوك؛ **شيرانى:** شيرنايەتى؛ **صەنعەت:** دەسكرد؛ **جەبيار:** قەرەبودەر؛ **جەبيار:** شكستەبەند؛ **جـەبيار:** بەرزىٚ كەدەسـت پێى راناگات؛ **جەبيار:** دەسەڵاتدارى سەربەخۆ. **جەبيار:** ناوى ئاكارێكى خوايە.

پوختەى مانا:

ئەوقاقەزەى كە خەتى دەستى يارى لەسەر دياربو، پەلكى گوڵ بو بەشێوەخەتى ريحانى‌و بەرامەى گوڵ‌و ريحانەى بڵاو دەكرد. جوانى‌و خۆشى خەتى دەستى ـ كە دەبوە شكستە بەندى دڵشكـاوان ـ لەناو خەتان، هێند تەرزو پايەبەرزبو، دەستى‌هيچ بنيادەمێكى نەدەگەييە. بەڵام هونەرى خۆى نەبو، نمونەى كارى خەت‌خۆشى ئەزەلى‌بو. خوا سيماى روخسارى يارى بەجوانترين خەت، خـەتداوە. ئەويش لەبەر ئاوێنەدا، رۆانيويەتە خەتى توانايى خـودايى‌و توانيويەتى نمونەيێكـى زۆر گچكـەى لەسەر قاقەز، نيشان‌بدا. ئـەو شــيرنايەتى‌و جــوانيەى، لەو نامەيە دەبيندرا، ديارە كارى خــواى جەبيارەو لەبەرى نوسراوەتەوە.

٧ ريحان‌و سونبول تىٚ‌هەنە صەد چيچەك‌و گول تىٚ‌هەنە
زەرباڤو بولبول تىٚ‌هەنە ئەو بەغچەيا گولزارى خەط

٨ گول چيچەك‌و نەقشێن غەريب نەسرين‌و رەيحانىٚ عەجيب
لىٚ راست‌و چەپ بويين صەليب جەدوەل كەشين زوننارى خەط

ماناى وشە:

زەرباڤ: زەردەزيرە، قەنارى؛ **صەليب:** خاچ؛ **جەدوەل:** جوگەئاو، چەمەك؛ **جەدوەل:** خەتدانى خانەخانە؛ **جەدوەل:** جەغزى بەجەغزينگ كێشراو.

پوختەى مانا:

هەر وەك ريحانەو سونبوڵى زولفەكانى خەتى ريحانى‌و بۆن خـۆشى، گوڵى پشكـوتوى سـەرچڵى گەش‌و ئاڵى بەرەنگى كوڵمەو لێوانى، نامەكەيان وەك گوڵزارى روخسـارى رازاندوٚتەوە. تەنانەت لە خوێنەوەى‌دا، خورەى ئاوى چـەم دەبيسـم. دەنگـى قـەنارى‌و بولبولان كە وەك ئێمە دڵيان لە پەرٚى‌گوڵانە، دێتە بەرگوێى گيان‌و دڵان. خــەتەكان هێندىٚ وەك زولفــى، تێك‌پەرێون‌و وێنەى خـاچن. هێندێكيان وەك تاڵەكەزى كەمبەرگرى لەوێنەى زوننار دەنوێنن. گشـتى هانەى هەسـتم دەدەن، كە وەكو شێخى سەنعانى چەليپاو خاچ بپەرستم‌و لەرێى‌يار، زوننار ببەستم. دەيسـا ئـەگەر دەڵێم نامە. نامە خوا لەروى خەتى‌خوا هەڵگيراوە بىٚ‌گومانم. باش دەزانم دەسكردى بەندە وانايە.

٩ **ئیرۆ سەحەر طوغرا نیشان ئیعرابو حەرفێن زەرفشان**
هاتن دگەل بایێ صەبان مەژ جانبی دلداری خەط (یان بایێ صیبان)

١٠ **ئیرۆ بەراتا ئەحمەدی طوغرا نیشان زەرکەش مەدی**
خەطی هومایون کێ وەدی شیرینو مەعناداری خەط

مانای وشە:

طوغرا: مۆری تایبەتی سوڵتانان؛ **ئیعراب:** بەیانی مەبەست؛ **ئیعراب:** بزاوی سەرپیتان؛ **حەرف:** کەنارو پیت؛ **زەرفشان:** زێڕ وەشێن؛ **صەبا:** ئارەزو، تاسە؛ **صەبا:** شنەی رۆژهەڵاتی؛ **صەبا:** دڵبەری؛ **صیبا:** منداڵی؛ **صەب:** عاشقو دڵدار؛ **بەرات:** خەڵات؛ **بەرات:** خەڵات نامەی پایەبەرزان؛ **بەرات:** نازناوی شەوی نیمەی شابان کە شەوێکی زۆر پیرۆزەو خوا رۆزی تێدا بەش دەکا؛ **خەتی هومایون:** دەستخەتی سوڵتان.

پوختەی مانا:

ئەمڕۆ لە بەرەبەیاندا، دەگەڵ هەنگوتنی سروە، بەدەستی کیژێکی جوانی تەڕوتازە، نامەیەك کە هەمو عومرم بۆی بەتاسەو ئارەزو بوم؛ گەییە دەستم. نامەی خەڵاتو بەراتبو، لە شەوی جێژنی بەراتا، لە لایەن پێغەمبەرەوە (ص) بۆ هاوناوی ـ کە ئەحمەدە ـ ناردرابو. مۆری سوڵتانی جوانانی لێدرابو. بە زێرکفت نەخشێنرابو، هەموبزاو و مەبەستو پیتەکانی خوێنەریان زێڕەوشان دەکرد کێ بێ خەتی تایبەتی هیچ سوڵتانێکی دنیایی، واشیرینو پڕ لەماناو جوانو رەوانی دیتبێ؟ خەنی لەخۆم خەڵات کرام.

١١ **الله دبەر (قالوا بلێ) دایە غمەکت قەلبێ «مەلێ»**
ئاڤیهتە چەرخی جەدوەلێ ئەڤ رەنگە عەنبەرباری خەط

مانای وشە:

دبەر: لەپێش (قالوا بَلیٰ) گوتیان ئارێ؛ (خوا کە گیانی دروست کردن، بەرلە چونەلەش لێیپرسین: ئایا من خودای ئێوە نیم؟ ئەو گیانانەی پاك خولقابون، گوتیان ئارێ تۆ خوای ئێمەی. ئەوانەش کە پیس گورابونو دەبو بەکافری بمرن، گوتیان نا تۆخوای ئێمەنیت)؛ **چەرخ:** سوڕان، خول.

پوختەی مانا:

گیرۆدەییم بەداوی بسکی سەلمایە، کاری خوایەو لەدەستەڵاتمدا نیە. بەرلەو رۆژەی کە خوا گیانان دروسبکا؛ بریاریدا، من لەناو جەغزی دڵداری ئەو کیژەدا، سەرگەردانو گێژو وڕ، بسوڕێمەوەو بەدەوری خۆمدا خولبخۆم. بەڵێ کەزی بۆنعەنبەری دڵبەریشم، خەتێکی دەستی

خودایه؛ که فەرمانی گرتنی منی تێدایە.

«نالی» دەڵێ:

بێ فایدەیە مەنعی من ئێستا کە لەگریان بۆ عاشقی بێچارە زو ئەو ئاوە رژاوە

قصیدەی پەنجاو یەکەم

«شەپۆلی خوێن»

١ خون کوژدل بمەوج بێت ئەشکی رەوان مەتینە خەط
نیل ژدیدەیان دزێت کەفتمە ناڤێ شوبهی بەط

مانای وشە:

ئەشك: ئەسرین؛ **رەوان:** گیان؛ **رەوان:** جاری؛ **نیل:** خم؛ **نیل:** روباری میصر؛ **بەط:** مراوی.

پوختەی مانا:

دەریای دڵم کە دەکەوێتە فەرتەنەو شەپۆل دەدا، فرمێسکی رون لەسەر چاوەی چاوی گیانمەوە سەردەکاو ریز دەبەستیێو پاڵە پەستۆی یەکتر دەداو لە چاوانمەوە هەڵدەرژێو روباری نیل. دروست دەبێو من لەو ناوە، وەك مراوی بەسەر ئاوەوە خول دەخۆم.

٢ کاتبی نەقشی قودرەتێ زێڕ رەشاندی سەر خەتێ
ئەرزەن‌و دیم‌و جەبهەتێ پێ نەقشاندو کرنوقەط

٣ جەبهەت‌و دیمێ نەققشاند میسك‌و زەبا دلی ڤەشاند
نورێ ژظولمەتی رەشاند تازە کشاندی خەطبخەط

مانای وشە:

رەشاند: پرژاند؛ **خەط:** سنور؛ **سەرخەط:** سەرسنور؛ **ئەرزەن:** چەناگە، ئەرزینگ؛ **جەبهەت:** توێڵ؛ **تازە:** زۆرجوان‌و پەسند.

پوختەی مانای ئەو دوبەیتە:

وێنەکێش‌و نوسەری قودرەتی خـودا، بۆنمونەی دەسکـردی جـوانی هەرە جـوان؛ یارەکەی منی دروس کرد. هەروەك روپەرەکانی قورعان، بەزێڕکفت دەنەخشێنرێن؛ ئـەویش دەوری روخسـاری یاری دڵبەرمی، بەزەردایی لەسەر سپی، رازاندەوە. لەناو تاریکایی خەستی کەزیو پۆڕی، تیشکی روناکی لاجانگی، پەرێشان کرد. تیشکی تاوێ لەسـیلەی پڕایی کەزی بەپرژاوی، هاتە بەرچـاو. چەناگەو هەنیەو کوڵمەکەی، لە گزمولەی زۆر بچوکی میسك‌و زەباد، شوێنی سنوری بۆدانان‌و لەو ناوەدا، خەت‌و خاڵی بە جوانترین وێنە رشتو، هەزاران دڵداری پێ‌کوشت.

٤ **حورو فرشتە کێ‌وەدین نازك‌و خوب‌و سوڕ شیرین**
دیمێ نمونە بەربکین صورەتی چین نوما غەلەط

مانای وشە:

خوب: جوان‌چاك؛ **سوڕ:** دڵکێشی؛ **بەربکین:** لەبەری دروس‌کەین؛ **غەلەط:** هەڵە.

پوختەی مانا:

ئەوانەی حورو فرشتەیان دیوە، بابێن بڵێن: کەی جوانی وەك سەلما هەبوە؟ کێ ئەوەندە ناسـك‌و جوان‌و خوێن‌شیرین‌و دڵگیر دەبێ؟ ئـەگەر لەبەر روی سـەلماوە وێنەیەك هەڵگـرینەوە؛ وێنەکانی «مانی» نەققـاش، ـ کە پێغـەمبەری چینێ‌بو، موجـزاتی وێنەگری بێ هاوتابو ـ لەبەرانبەر وێنەی ئەودا، پریە لە خەڵەت‌و پەڵەت.

٥ شیعری «مەلێ» کو وەك ژوان دایەتە جانی مەروڤان
پورمە لبەرگێ ئەرغەوان دینە غەزەل لنك شەطەط

مانای وشە:

رەوان: گیان؛ **جان: گیان؛ مەروڤ:** مرۆ، پیاو؛ **شەطەط:** دور لەراستی.

پوختەی مانا:

شـیعری مەلا، وەك گیان وانە؛ زۆری دڵ‌مردوی بێ‌ئـاگای وەگیان هێناو فێری دڵداری کردن‌و خستنیە سەررێی خواناسی. زۆر غەزەل‌و شـیعری واهەن، زۆر بەرێزو زۆر پرمانان. وێژەوانان، لە پەڵکی ئەرخەوان رەنگا دەینوسـنەوەو بەدیاری دیدەن بەیەکتر. بەڵام گشـتیان لەبەرانبەر شـیعری مەلا، پڕهە لەو لەرێ لادەرن.

قصیدەی پەنجاو دوهەم

کوانێ غەلەط

١ مەی نەنوشی شێخی صەنعانی غەلەط
ئەو نەچو نیڤ ئەرمەنستانی غەلەط

٢ میثلی موسی وی تەجەللایا تەدی
ئیٚتودی کانی خەطا هانی غەلەط

مانای وشە:

کانی: کوانێ؛ **هانی:** کێهە.

ماناکەی: شێخی صەنعانی، چیرۆکی لە (منطقُ الطّیر)ی عەطاردا هاتوە. شێخێکی سەربەرماڵ بوەو زۆر مریدو دەروێشی بون. رۆژێك سەری هەڵگرتوە، روی کردوّتە هەرمەنستان. چاوی بە کیژێك کەوتوەو عاشق بوە. کیژە هەرمەنی، گوتویە: بەو مەرجە دەبم بەیارت؛ لە دینی ئیسلام وازبێنی. پەڕی قورعان بسوتێنی. زوننار لە پشتت ببەستی. مەستی بکەی. ببی بە بەرازەوانی من. شێخی دڵدار، هەمو مەرجەکانی یاری بەگیان و دڵ پێكهێناوە. تا رۆژێکیان شێخی چازان واز لە بەرازان دەهێنێ و رۆژی ئیمان، تیشکەی دەداتەوە دڵ و کوڵ دەیگرێ و دێتەوە سەر دەقی پێشوی. کیژی دڵبەر، کە بەدڵ گیرۆدەی شێخە؛ شوێن نچیری خۆی دەکەوێ و بازی دڵداری خودایی راوی دەکاو دەیکا بە قەرەواشی شێخ.

مەلا دەڵێ: شیخی صەنعان، کە گەییە ئەرمەنستان و بادەی لەدەستی چاومەستان، فرکرد؛ هەڵە نەبوە. هەروەك موسا لە چیای تورا، خودا نوری خۆی نیشاندا؛ خوا لە روخساری ئەو کیژە هەرمەنیەدا، دیاری داوەو شیخ بەتیری خوا پێکراوە. دەیسا خەڵەت لەکوێ دایە.

۳ وی‌نەدی بەژنا تەوودایی قیاس
حیکمەتی لەو چویە بورهانی غەلەط

مانای وشە:

وی: ئەوی؛ **قیاس:** بەراورد؛ **حیکمەت:** زانینی شت لە ئەندازەی توانای مرۆ؛ **بورهان:** بەڵگەو دەلیل.

پوختەی مانا:

ئەوکەسەی چاوی بە بەژنت رۆشن نەبوەو تۆی نەدیوەو هەر لە ئەندازەی عەقڵی خۆی، لەتۆ دەدوێ‌و بە بەڵگە هێنانەوەی زۆرو بەراوردکردن، دەگەڵ شت، لای وایە دەزانێ چۆنی؛ زۆر هەڵەیەو تانەت بینن نازانن‌چی. خوا فەرمویە: (هیچ شتێك وەك خودانیە)

٤ سطوەتا لەیلی یەقین مەجنون تەپاند
وەرنە قەیس ناکەت بیابانی غەلەت

مانای وشە:

سطوەت: دەست بەسەراگرتنی زۆرەکی؛ **مەجنون:** شێت، نازناوی قەیسی عامیری کە عاشقی لەیلێ بوەو بۆی شێت‌بوەو روی کردۆتە بیابان‌و سەرگەردانی دڵی بوە؛ **تەپاند:** توش‌کرد؛ **وەرنە:** ئەگینا.

پوختەی مانا:

دەستی زۆرداری دڵداری لەیلایە بو، کە مەجنونی توشی توشی‌و خەمباری کرد. ئەگینا قەیسی ماڵوێران، نەدەکەوتە بیابان‌و بەشێت ناوی دەرنەدەچو.

۵ وەك «نیشانی» نەقش‌و نیشانەك تەدی
ئی‌کو نیشانەك تەدی کانی غەلەط

مانای وشە:

نیشانی: نازناوی مەلایە؛ **نیشانە:** درۆشم؛ **کانی:** کوانێ.

پوختەی مانا:

مەجنونیش هەروەکو مەلا، نیشانێکی لە جوانی تۆ ئەی خودایە! لەروی لەیلایەدا دیوە. هەرکەس هەڵوەدای نیشانەی جوانی تۆبێ؛ هەرگیز رێگەی خەڵەتی هەڵنەبژاردوە.

٦ ئەز گەهام ئاڤا حەیاتێ خەف ژدل
خوضر ڤاژی چویە حەیوانی غەلەط

مانای وشە:

گەهام: گەیشتم؛ **خەف:** نهێنی؛ **خوضر:** خدری زیندە؛ **ڤاژی:** بەراوەژو؛ **حەیوان:** ئاوی حەیاتێ.

پوختەی مانا:

من بێ ئەوەی کەس بزانێ، لە رێگەی دڵی خۆمەوە، توشی ئاوی حـەیاتێ بوم. دیارە خـدر کە لە دنیا بۆی گەڕاوە، بەراوەژوی لێ تێگەیوەو هەڵەبوە.

٧ شانشینێن نازکان ضایع مەکون
دانەبێنی دل بڤێ خانی غەلەط

مانای وشە:

شانشین: باڵەخانە، تەختی پادشـا؛ **ضـایع:** **گوم؛ مەکون:** مەکە؛ **دا:** تا؛ **نەبێنی:** نەبەسـتی؛ **خـان:** کاروانسەرا.

پوختەی مانا:

چاوت لەدیداری یارت، مەتروکێنەو ئـاور مەدە سـەر دنیایە. ئـەگینا وەك ئـەوەت لێدێ، کە شانشینی نازداران بەجێ دێڵێو دڵی دەگرۆی کاروانسەرایەکی وێرانو بۆگەن دەبەستێ.

٨ الله الله چەرخو دولابی دنێ
نوقطە قەط ناکەت ددەورانی غەلەط

٩ روزو شەب هەر سەیری دیدارا تەتێن
ناکرن ئەو دەورو سەیرانی غەلەط

١٠ هون نەبێن مەششاطەیی خەف دانیە
هەم قیران کرد خالو نیشانی غەلەط

مانای وشە:

دولاب: خەرەك؛ **سەیر:** تماشا؛ **سەیر:** گەڕان؛ **مەششاطە:** بەشانەکەر، بوكرازێنەوە؛ **دانی‌یە:** دای‌ناوە؛ **هون:** ئێوە؛ **نەبێن:** نەڵێن.

پوختەی مانا:

ئەی نامەخوا خەرەكو چەرخـی دنیایە، چـەند تەكوزو ڕێكو پێك دەسـوڕێتەوەو هەرگیز بەقـەت نوختەیەكیش، هەڵەنابێ. ئەی خودایە! ئەو شەوو ڕۆژەی كە دادێن؛ دێنە سەیرانی جوانی تۆو لەو بەشوێن یەكدا هاتنەیان، هەرگیز هەڵەیەك ڕونادا. ئەی ئەوانەی لاتان وایە شت دەزانن! نەچـن بڵێن: بەرانبەر بەیەككردنی خاڵو ڕوخساری جـوانان لەدنیا، ڕازێكـەو دەسـتی وەسـتاكار نەیگەیوەتیو، بۆخۆی لەخۆوە ڕسكاوە. خـوایەك هەیە كە هەرشـتەی لەشـوێنی خـۆیدا داناوەو زانایەكە هەرگیز كاری هەڵە ناكات.

١١ دی بسەرجانێ مەمورووەت دامەئیخ
بشكوێن بەندا گریبانی غەلەط

مانای وشە:

دی: دەسا؛ **بسەر:** لەسەر؛ **مورووەت:** پیاوەتی؛ **دامەئیخ:** دامەخە؛ **بشكو:** قۆپچە؛ **گریبان:** یاخە، پێسیر.

پوختەی مانا:

دەسا ئەی‌یار! بەزەت پێمان دابێتەوەو پیاوەتیمان دەگەڵ بكە. قۆپچەی یەخەت جارێك هەرچـەند بەهەڵەش‌بێ؛ لەڕوی چـاوی گیانی دڵداران دامەخــە. با ســەیرت‌كەنو ســەبوری، بەدیدارت پەیدابكەن.

١٢ سەرنەبی بەركفری زولفێ عاقیبەت
ئەز دترسم لێ ژئیمانی غەلەط

پوختەی مانا:

كابرای دڵدار! ئەگەر سەرت بەرانبەر بە كوفـری زولفــی ڕەشــی دڵبەر، دانەنوێنی؛ زۆر ترســت لەئیمانت بێ. كە لەڕێگەی خواناسین بەهەڵە چوبیت.

١٣ پەهنیاوێ چەرخو دولابی دنێ
نیسبەتا ئەربابی عیرفانی غەلەط

١٤ نوسخەیی عالەم هەمی عینوانەكە
نوقطەیەك نابت دعینوانی غەلەط

مانای وشە:

پەهنی: پانایی، هەراوی؛ **دنیٚ:** دنیا؛ **نیسبەت:** لەگوێرەی؛ **ئەرباب:** خاوەنان؛ **عینوان:** ناوونیشان.

پوختەی مانا:

پانایی‌و هەراوی دنیاو چەرخ‌و خەرەکی عاسمانان - کە زانایان دەیکەن بە بەڵگەی بونی خوا - لەلای ئەوانەی خواناسی بەراستینە؛ بەڵگەیەکی زۆر هەڵەیە. هەرچی لەسیایی دنیادا، ئافەریدە جیٚکراوە؛ بەتیٚکڕایی دروٚشمیٚکی بچوکی خوداناسینەو لەو دروٚشمەش‌دا هیچ هەڵە، روی نەداوە.

١٥ **قولزم‌و بایێ موخالیف تیٚ‌پرن**
دانە کەلشیٚن داری سوککانی غەلەط

١٦ **دابزانی پەهلەوانی مویەکی**
دەست نەدی لله میزانی غەلەط

مانای وشە:

قولزم: دەریا؛ **بای موخالیف:** بای پیٚچەوانە؛ **تیٚ:** تیٚدا؛ **نەکەلشیٚن:** نەقەلشیٚن؛ **سوککان:** ئامرازی گەمیە ئاژوٚتن؛ **پەهلەوان:** تەناف‌باز؛ **میزان:** ئامرازی راستەو پاستە کردن.

پوختەی مانا:

ئەی ریٚرەوی ریٚگەی خواناسینی بەراست! باش بزانە کە توٚ لەناو دەریادای‌و بای پیٚچەوانەش زوٚر هەیە. دەبیٚ زوٚر ئاگات لەخوٚت بیٚ. نەچی لەخوٚت بایی‌بیی‌و خوٚت بە تەناف‌باز بزانی‌و بڕوات وابیٚ کە دەتوانی گەمیەی ئاوات، بەبیٚ وەستا، لەو دەریایەدا دەرانی‌و توشی هەڵەو پەڵە نایەی. دەغیلت بم نەکەی بەئەندازەی مویەك، دەست بوٚ ئامرازی گەمیەکەی ئەم‌ناوی دەریایەت بەری. بترسە داری سوککانی، لەوانەیە قەڵش بەریٚو لەگیٚژاودا، سەر دەرنەکەی.

١٧ **وی ددەستیٚ من گولاگەش پوڕ خوناڤ**
حەیف بولبول چو گولستانیٚ غەلەط

مانای وشە:

پوڕ: تژی، پڕ؛ **خوناڤ:** ئاونگ.

پوختەی مانا:

ئەوی ریٚرەوی عیرفانەو دەیەویٚ یاری ببینیٚ؛ بابیٚتە لام. من دەزانم یار لەکویٚو چوٚن دەبیندریٚ.

دڵم بە بولبول دەسوتێ، کە بۆ دینی گوڵ دەچێتە ناو باغچۆڵان. گوڵی گەشی پڕ لەئاونگ، والەناو لەپی مندایەو ئەو بەهەڵە چوّتە جێی تر.

١٨ هێژ سەهوا خامەیی بو وەرنەمن
ئەڤ غەلەط ناکرد دیوانێ غەلەط

مانای وشە:

هێژ: هێشتا؛ **سەهو:** هەڵە؛ **خامە:** قەڵەم؛ **ناکر:** نەدەکرد؛ **دیوان:** بارەگای گەوران؛ **دیوان:** کتێبی شیعران.

پوختەی مانا:

من کە ئەم رازەم دەربری‌و لە دیوانە کەمدانوسیم: گەیشتومە گوڵی گەشی پرلە ئاونگ. هەڵە لەقە ڵەمەکەم بو. دەنامن کەزۆر شارەزای دام‌و دەستوری بارەگای یارەتاقانە کەی خۆمم قەت ئەوهەڵەم لێ‌رونادا کەرازی دڵ بدرکێنم.

١٩ وی لسەر بەژناتە ئەڤ سەیوان ڤەدا
وەرنە نادا روژ سەیوانی غەلەط

مانای وشە:

سەیوان: هەرچی‌سێبەر ئەدا، چەتر، کەپر؛ **ڤەدا:** هەڵی‌دا؛ **وەرنە:** ئەگینا.

پوختەی مانا:

روژ کە هەمو روناکی‌یەو ناشێ سێبەر لە هیچ لاخۆی لە بەربگرێ، رێگەدەدا سێبەر هەبێ تابەژنی تۆ لەگەرمایە بپارێزێ. واتا هەڵە لەرۆژەوە روی‌نەداوە پێی سپێراوە وابکا.

٢٠ گەهـ دڵ‌و گەهـ جان دبن تورکێن تەتێن
ناکرن یەغماو تالانی غەلەط

مانای وشە:

گەهـ : جار؛ **تورك:** مەبەست چاوە؛ **یەغما:** تاڵان.

پوختەی مانا:

تورکی چاوت، دێنە تاڵان. جارێ گیان‌و جارێ دڵمان لێ دەسێنن، دەیرفێنن. تاقەجارێکیش

نەمان‌دی؛ واز بهێنن‌و هەڵەیەك لەکاریان‌دا بێ.

٢١ مەشرەبی تورکان فورات‌و نیل‌کر
تەشنەلەب چو طەرفی عوممانی غەلەط

مانای وشە:
مەشرەب: جێگەی وەخـواردن: **تورك:** لێرەدا بەمانا زۆرکارەو لەوانەشـە هەر مەبەسـت تورك‌زمان بێ کە زۆرساڵان نیل‌و فورات هی‌ئەوان بو.

پوختەی مانا:
باس لێرەدا لەسەر بەشی خودا داوە. تورکی دڵ‌رەق، لەسـەر نیل‌و فـوراتێ، ئـاو دەخـۆنەوەو ئەوانەش کە لێویان وشکی تینگی‌یە؛ بەهەڵە دەچنە سەرلێوی دەریای عومانی تاڵ‌و سوێر، بۆ ئاو خواردن.

«نالی» دەڵێ:

سەهم‌و نەصیب ئەصلی‌یە باسی گیاوو گڵ نیە　　　توتنە خەرجی سوتنە مۆدنە ماچی لەب دەکا!!

٢٢ پیری حیکمەت بین لویفقامەشرەبان
کەس نەدی مەی ریهتە فینجانی غەلەط

مانای وشە:
ویفق: بەپێی، بەگوێرەی: **مەشرەب:** تەبیات‌و واز؛ **ریهت:** رژتی.

پوختەی مانا:
پیری مەیخـانەکەی ئێمە ـ کە زۆر وردبین‌و زانایە ـ لەوسـاوە مەی‌مان دەداتێ، بۆ هەرکەسـەی بەرانبەربە تەبیاتەکەی، بادە دەدا. کەس نەی‌دیوە قەت بەهەڵە، مەی دەفینجانێك برێژێ‌و مەیەکە دەگەڵ تەبیاتی خۆرەوەکەدا، نەسازێت.

٢٣ راستە یەك‌قانون سەراسەر نینەتێ
خوەهری‌و پێچین، پەریشانی‌و غەلەط

٢٤ پاك‌طەبع‌و قووەتەك مەوزون دقێت
دانەدەت صەنعەت بـئیدمانی غەلەط

مانای وشە:

خوەهری: خواری، لاری؛ **پەریشانی:** بڵاوی؛ **مەوزون:** ڕێكوپێك؛ **ئیدمان:** خوپێ گرتن.

پوختەی مانا:

پیری مەیخـانەکەی ئێمە ـ کە باسـم کرد ـ دامو دەسـتورێکی وەهای لە مەیخـانەدا داناوە؛ کە هەرگیز خواریو بڵاویو پێچو لاری، لە کەسەوە سـەر هەڵ نادات. ئـەم قـانونو زاکونەشـی، نیشانەی هیممەتی بەرزو توانایيو هێزی زۆریەتی؛ کە هەرگیز قازانجو سودی پیشەکەی خـۆی، دەپێناو هۆگر گرتنو خوپێ‌گرتنی چەڵو مل، نادۆرێنێو هەڵەناکا.

٢٥ **مەردومێن چەهڤێن مەلێ عەکسا خوەدی**
وەك «نیشانی» ما لنیشانێ غەلەط

مانای وشە:

مەردوم: بی‌بیلەی چاو؛ **عەکس:** ڕەنگ‌دانەوە؛ **نیشانی:** نازناوی مەلا؛ **نیشان:** خاڵ؛ **مەلی:** ئێمەلەو.

پوختەی مانا:

مەلای دڵدار، کە دەی ڕوانیە ڕوخساری‌یار؛ لە ئاوێنە ڕوناکتربو. شکڵی بیبیلەی چـاوی خـۆی، لە ڕوخساری یارا دەدیت. وای زانی خاڵی سەرگۆناس. بە غەڵەط چو.

«حەمدی» دەڵێ:

بازاری دەهرە قیمەتی ئەشیا بەجێگەیە　　　مێشێ گەیشتە ڕوی نیگارێ لەخاڵ ئەچێ

قصیدەی پەنجاو سێهەم

«ئاگری رەوان»

١ بێ لەبی لەعل «مەلا» من ژمەیا ناب چحەظ؟
صوحبەتا تێ نەبتن یار بـهەرحال چحەظ!

مانای وشە:

ناب: بێخەوش؛ **حەظ:** بەش، بەهرە؛ **صوحبەت:** کۆڕی هەواڵان.

پوختەی مانا:

ئەگەر ئەو لێوە ئاڵە، رەنگ لاڵەم لێدیار نەبێ؛ من چدڵخۆشیم بە مەی بێ؟ جا با ئەو بادەش، بێ خەوش‌و زۆر نایاببێ. ئەگەر یارم، لەکۆڕی یاران‌دا نەبێ؛ با ئەو کۆڕە بەهەشـتیش بێ، من هیچ خۆشی لێ نابینم.

«نالی» دەڵێ:

شەرابی لەعلی روممانی لەنالی   حەرامە بێمەزەی ماچێکی لێوان

«سەعدی» دەڵێ:

هێندەگێل نیم فێرنەبوبم چیحەرامە وچیحەڵاڵ   مەی لەگەڵ تۆدا حەڵاڵەو بێتۆ ئاوم لێحەرام

٢ قەدەحەك بادە بدەستێ خوە لقەلبیمە برێژ
عاشقی سوختە بێ ئاتەشی سەییال چحەظ؟

مانای وشە:

سوختە: سوتاو؛ **ئاتەش:** ئاگر؛ **سەییال:** رەوان، جاری.

پوختەی مانا:

گڕم گرت لە ئەوینی تۆ دڵم هەمو بوّتە پشکـوّ. لەو مەیە زوّر مەسـتی هێنەی کە وەك ئـاگر. بەڵام ئاگرێکی رەوان، هەر پریشكو ئاورینگی لیّ دەبێتەوە. پیاڵەیەك ئەگەر نەرێژیە ناو دلّ؟ کوڵو کوّم، دانامرکێتەوە.

٣ نەکو وەك طەیر ژموژینی‌تە ببارن پەیکان (یان، ژرەمزێن‌تە)
ژبرینێن ددلی شوبهەتی غیربال چحەظ؟

مانای وشە:

طەیر: باڵدار، وێشدەچیّ نیازی تەرنەبابیلەبیّ، کە لەشکری ئەبرەهەی پادشـای یەمەنیان سـەنگباران کرد؛ **تەیروّك:** تەرزە؛ **موژینی‌تە:** مژوّڵانی توّ؛ **رەمز:** ئیشارەت؛ **غیربال:** بێژنگ، قەڵبیر.

پوختەی مانا:

ئــەگەر لە مژوّڵەکانتەوە، بە فــەرمانت، پەیکــان وەك تەرزە نەبارن بوّ ســەر دڵمو بە دەردی پەیڕەوەکانی ئـەبرەهەی یەمەنی نەبەن‌و هەمو ئـازای وەك بێژنگــی کون‌کون نەکەن؛ ئــەودڵە بەهرەی چی‌هەیە؟

٤ حەظظو لەذذەت مە بعومریّ خوە دعیشقاتە نەدی
هەم بقان دەردو غەمان زێدە تو ئیسال چحەظ؟

مانای وشە:

حەظظ: بەخت؛ **لەذذەت:** خوّشی؛ **ئیسال:** ئەمساڵ.

پوختەی مانا:

لە هەمو تەمەنی خـوّمدا، لە ئـەوینی باڵاکەی توّ، هیچ بەخـتو خـوّشیم هەر نەدیت. روّژ دەگەڵ روّژ، خەم‌و دەردم پتر دەبیّ. دەبیّ ئەمساڵ بەختی کلّوڵ چیم بوّبکا؟!

«نالی» دەڵیّ:

هەمو روّژیّ لەتاو هیجرانی ئەمساڵ   تەمەننای مردنی پێرارە بیّ‌توّ

٥ حوسن‌و سورّ ذاتی نەبت، جەذبە لدل دەت مەحبوب
مە ژزولفو خەطو خال‌و قەدی مەییال چحەظ؟

مانای وشه:

ذاتی: دەخوٚیەتی خوٚدا؛ **جەذبە:** راکێشان؛ **مەحبوب:** خوٚشەویست؛ **مەییال:** بەلەرە.

پوختەی مانا:

ئەگەر یار وەك بەرو جوانە، لە دەرونشیدا جـوان نەبیٚو بەدڵکێشـی دڵمان بەرەو خـوٚی نەکێشـیٚ؛ تەنیا زولفو خەتو خاڵو بەژنی بەلەرەی زراوی، بەهرەی چی‌یە؟

٦ **عیلمی عیشقی بتو لاتان بریوایەت نابت**
قەدەرەك حال کونەبت شبهەتی هەرقال چحەظ؟

مانای وشه:

لات: ناوی‌بتێك‌بووەو لێرەدا هەر مانای بت دەگەیەنیٚ؛ **ریوایەت:** گێڕانەوەی باس؛ **قەدەر:** ئەندازە؛ **حـال:** زانستی دەرونی؛ **قال:** گفتی سەرزمانی.

پوختەی مانا:

دڵ دان بەبت، پەرسـتنی جـوانان وەك‌بت، بە گێڕانەوەی سـەرهاتی فڵان‌و فیسـارە دڵدار، بەهرە نادا. گەرەك بە ئەندازەی وتار، لە دەرون‌و هەناویشدا، هەست بە ئەوینداری بکەیت. تا تیٚبگـەی حاڵی عاشق نەك هەر هێندە، کە توٚ لە خەڵکت بیستوە.

٧ **بە دەوی پاك چکەت فەسحەتی مەیدان کونەبت**
موستەمیع گو نەدرت موطریبو قەووال چحەظ؟

مانای وشه:

بەدەوی: چوٚڵ‌پەرست، صەحرانشین؛ **پاك:** سـوارچاکی هونەرمەندی بیٚعەیب؛ **فـەسـحەت:** گوشـادی؛ **موستەمیع:** بیسـەر؛ **گوٚنەدرت:** گویٚدێر نەبیٚ؛ **موطـریب:** بەزمگێڕ؛ **قـەووال:** زوٚربێژ، خـوٚش‌بێژ؛ **قـەووال:** بەو مەلا گچکـە یەزیدیانە دەڵێن کە بە ماڵانەوە دەگەرێن‌و گوٚرانی دینی دەڵێن‌و کرێی زمانیان دەستێنن.

پوختەی مانا:

ئـەسپی عەرەب زوٚر کەحێل‌و نەجیمزادەن. سـوارچاکی زوٚر چـالاکیشیان لەناو هەیە. مەیدانی ئەسپغاردانیٚ ئەگەر نەبیٚ؛ سوار چـوٚن هونەری خـوٚی دەرخـا. با بەزمگێڕ، باقـەووال، زوٚریش بزانن. ئەگەر کەس گویٚ یان لیٚ نەگریٚ، کام بەهرەو بەشیان پیٚدەگا؟

٨ **دوڕی ناسوفته دبێژم ژلەبی لەعل «مەلا»**
گەر ڕەوان بەخش نەبت نەظم کەرولال چحەظ؟

مانای وشە:

دوڕ: مرواری درشت؛ **سوفته:** سواو، سماو، **نەظم:** هۆنراو.

پوختەی مانا:

مەلا! شیعرت دەربارەی لێوی ئاڵی یار، وەك مرواری سەرمۆرو دەست لیٚنەدراوە. بەڵام ئەگەر هۆنراوەکەت گیانی بیسەر نەبزوێنیٚو گیان وەبەر وشکەسوفیانی دورە دڵداری نەهێنیٚ؛ قسەبو کەڕو لالٚ دەکەی کە هیچ بەهرە ناگەیەنیٚ.

شاعیرێكنایناسم دەڵیٚ:

خەڵکی هەمو کەڕن، منی خەو دیتە بیٚزوان   توانام نیە بڵێم وبڵێم. نایبیەن ئەوان

قصیدەی پەنجاو چوارەم

«موبتەلای زولف»

١ سەرددت ئاوی کەوثەری زەمزەمەو سەمای زولف (یان، زلف)
سایەنومایی خاوەری سیدرەیی مونتەهای زولف

مانای وشە:
سەرددت: سەر دەگەیەنێتە؛ **کەوثەر:** چاوە کانیەکە لە بەهەشت؛ **زەمزەم:** ئاوێکی پیرۆزە لە مەککە؛ **زەمزەمە:** دەنگی سەبرو ویرەویر؛ **سیدر:** داری کنار؛ **سیدرةُالمُنتَهیٰ:** دارکناری ئەوپەر، دارکنارێك لەلای راستی عەرشی خوداوەیە. **سەما:** عاسمان؛ **سەما:** هەڵپەرکێ؛ **سایە:** سێبەر؛ **خاوەر:** خۆرهەڵات؛ **زولف:** نزیکی؛ **زولف:** پێشکەوتن؛ **زولف:** قەدرو حورمەت؛ **زولف:** بەشێك لەشەوی لای‌بەیان؛ **زیلف:** باغچە.

پوختەی وتار:
بەژنی یارم وەك دارەکنارەکەی دەستە راستی عەرشی خوایەو هەمو بەرزایی دنیایەی بەزاندوە. لك‌وپۆپی، کە بریەتین لە پۆرو کەزیو بسکانی، کە بەدەم بای بسکانەوە، سەما دەکەن؛ سێبەر لە رۆژهەڵات دەدەن. واتا: لەوجێ کە روخساری یار دەنوێنێو خۆیان نزیك دەکەنەوە، تا سەریان دەگاتە سەر لێوکە چاوەی ئاوی کەوسەرەو خورەو زەمزمەی کەوسەرێ لە خۆشیانا تانە دەزەمزەمێ دەگرێ. پرچی رەشی، نمونەیەك لە تاریکی نیوەشەوی لای بەیانە. روی وەکو باغچەی بەهەشتەو ئەوبسکەی بەسەماکردن لەو باغچەدا، دێتو دەچێ. خوێ زۆر بەقەدر دەزانێو لە هەرشت بەختەوەرترو لەپێشترە.

٢ سایەنومایی جەبهەتێ نەقشو خەطی ژقودرەتێ
نوقطەو حەرفو جەزمەتێ بالو پەرین هومای زولف

مانای وشه:

جەبهـەت: هەنیە؛ **نەقش:** نەخش؛ **حـەرف:** پیت؛ **جـەزمە:** زەنە؛ **هوما:** مەلی پیرۆزە کە دەڵێن سـێبەر لەهەر کەسێك بکا، دەبێتە خونکارو پاشا.

پوختەی مانا:

هەنیەو روخساری یاری‌من، بە دەستی قـودرەتی خـودا نەخشـێنراوەو خـەت دراوە. پڕە لەپیتی نورانی. نونی بەراوەژوی برۆی، صادی چـاوی، ئـەلفـی کەپۆی، میمی‌دەمی، لەملاو لەولاش بە نوختەو زەنەی وردە خـاڵ، دەورە دراوە. بۆ ئـەوەی بەتینی تاوێ، ئـەو تازە خـەتدراوانە، کاڵ‌نەبنەوە، بسکی ـ کەوەك شاباڵی پیرۆزە وایە ـ سێبەر لەو بەهەشتە دەکا.

٣ باڵو پەرێن صیفەت هوما سایە لجەبهەتێ نوما
خەمری‌و لەف دچن سەما یەك‌بیەك ئەو لبایی زولف

مانای وشە:

خەمری: پەرچوکە؛ **لەف:** پێچراو؛ **لبا:** لەکن، دەگەڵ.

پوختەی مانا:

پرچـەکانی بەتێك‌رایی، بڵاوی‌و بادراوی‌و بسکـی، وەك شـاباڵی پیرۆزی مەلی پیرۆزەن. کاتێ لەبەربا دەلەرن، سێبەر دەخەنە سەر توێڵی‌و لەخۆشی ئەو بەهەشتەیە دێنە سەما.

٤ نەترك‌و بەرگ‌و شەتری‌یان رەقصە ژرەنگی خەمری‌یان
بازو عوقاب‌و قومری‌یان سەیرە سەحەر تەبایی زولف

مانای وشە:

نەترك: مانگوڵەی بنی لەرزانە؛ **بەرگ:** پەرەنگی‌زێڕ وێنەی گەڵا؛ **شـەتری:** گوڵینگـەی سـەر؛ **عوقـاب:** هەڵۆ؛ **قومری:** یاکەریم؛ **تەبایی:** ئاشتی؛ **تەبا:** دەگەڵ؛ **ژرەنگ:** وەکو، لەچەشن.

پوختەی مانا:

کە سروەو شـنەی‌بای بەیان، لەو پرچو بسکـانە دەدا؛ وەرە سـەیرێ چلۆن بەزم‌و گۆوەندێکـە. هەروەك پەرچوکەو بسکانی ـ کە دەلەرێن ـ خشڵەکانی، بە گوڵینگەو مانگـوڵەو لەرزانەکانی‌و ئـەو زێڕانەی کە لە وێنەی بازو هەڵۆو قومری‌یانن؛ دەلەرنەوەو لە خۆشیانا سەما دەکەن.

٥ **هەرمە ژبورجی سونبولە پەنجە دسینەو و دلە**
دورو درازو موشکیلە قیصصەیی ماجەڕایی زولف

مانای وشە:

بورج: کۆشك؛ **بورج:** مزڵگەی ئەستێرە لە عاسمان؛ **سونبولە:** گوڵی دەغڵ؛ **سونبولە:** شکڵی بورجێکـە لەعاسمان، کە شەشەمین بورجی ساڵە؛ بە دیمەن چەند ئـەسـتێرەییێکـن بەتێکـڕایی وێنەی کیژ عازەوێك دەدەن. وەك فرشتە دوباڵیشی لێ ڕواوە. بە دەستێکی داوێنی بەلادا دەکا. زۆر لەزانای ئەستێرەناس ناویان ناوە «عەذرا» واتا کیژی شونەکردو؛ **دراز:** درێژ؛ **موشکیل:** دژوار؛ **قیصصە:** چیرۆك؛ **ماجەرا:** ڕوداو.

پوختەی مانا:

ئەوکیژە تازە عازەبەی لەو شانشینو کۆشکـەدا ـ کە لە عاسـمانی جـوانیدا، وێنەی بورجـی سونبولەیەو پرچەکانی وەك دوشاباڵی فریشتە لەسەر تا پایان گرتوە ـ داوێنی بەلادا دەکا وا دەزانم خەریکی کوشـتنی منە. زۆر دەترسـم وەك با بەدەم، دڵی بۆ گوڵە گەنمەکەی بەهەشـتیخـوا بەهەڵەی برد؛ دڵە هەژارە کەی منیش، بۆ سەیری پرچی بادراوی، ڕکەی سینە هەڵتەکێنیو بێتە دەرێ. ئەوسا بەبێدڵ بکوژرێم. لەوترسـانە، من هەمیشـە، دەستم بەسـینەو دڵمەوەو دڵەتەپێم وێکەوتوە. چیرۆکی منو کەزیەی یارەوەك درێژی کەزیەکانیو تێكهاڵقانی تایەکانی پڕلەگرێو ئاڵۆزاوەو زۆر دژوارە باسکردنی.

شاعیرێك ناینانسم دەڵێ:

لەگەڵەی بەختی ڕەشم ڕۆژی قیامەت چدەکا؟ لەشەوی پرچەکەتا گازنی دڵ دوایی نەهات

٦ **بەستنە زولف دەر کەمین حەلقە بحەلقە چین بچین**
یەغمە دکن دلان نهین تێنە یەقین خەطای زولف (یان، نینە...)

مانای وشە:

کەمین: بۆسە؛ **یەغمە:** یەغما، تاڵان؛ **خەطا:** هەڵە؛ **خەطا:** وڵاتی خەتایە کە بەئاسکی میسك بەناوبانگە.

پوختەی مانا:

ناهەق نیە هەمیشە دەستم لەسەر دڵمبێ، لەترسانا. ئاڵقەئاڵقەو چین لەسـەرچین، کەزیەکانی بونە داو لەرێگەی دڵانو دەیانگـرنو دەیانکـەنە ماڵی تاڵان. لەهەمو لا بەداوەوە بۆسـە بۆدڵ داندراوە. ناشتوانین خەتای ئەوکارە، بخەینە سەر پرچەکانی. ئـەوان وەك ئـاسکی خـەتایە بارەمیسـك هەڵدەرێژن. دڵی هەژار چۆن بەو بۆنو بەرامە خۆشە، گێژ نەبنو نەچنو نەکەونە داوەوە.

«نالی» دەڵێ:

زولفت لەقەدت‌دا کە پەرێشان‌و بڵاوە   ئەمرۆ لەمنی شیفتە ئاڵۆزو بەداوە

٧ رۆم‌و عەجەم ژهەر طەرەف جەنگ‌و سەوا شەوان بخەف
هیندی‌و زەنگی صەف بصەف هاتنە بەر لیوایی زولف

مانای وشە:

سەواش: شەروپێك هەڵپرژان؛ **زەنگی:** قولەرەشە؛ **لیوا:** ئاڵا.

پوختەی مانا:

لەهەردوك لا، ریزی پەرچوکەو بسکانی ـ کە بەدەم باوە دەلەرن ـ وەك لەشکری رۆم‌و عەجەم، تێك بەربن‌و پێك دابدەن. لەسەرو، توشی‌یەك دەبن. وردەخاڵە رەشەکانی ـ کەدەڵێی رەشی زەنگین‌و لەفلفلی هیندی دەچن ـ لەبن ئاڵای پرچەکاندا، پەناگرتەو خۆوەشارتون.

٨ هەردەم‌و هەرسەعەت ژنو پێتە دسینە نارودو
صەبرو قەراری مِن ژکو عاشق‌و موبتەلایی زولف

مانای وشە:

پێت: گریەو بڵێسە؛ **نار:** ئاگر؛ **دو:** دوکەڵ؛ **موبتەلا:** گیرۆدە.

پوختەی مانا:

من واگیرۆدەو دڵداری پرچی یارم؛ وا لەتاوان، بێ وچان‌و بێ‌ئارام‌و بێ‌قەرارم؛ کە هیچ ئاگام لەخۆ نیە. ئاگر بەربوتە هەناوم. وا سوتاوم هەمیشەو هەمودەم لەنوێ، گرو گریەی دڵی ژارم، لەسینەوە دێتە دەرێ‌و دوکەڵی هەناسەم بەرزە.

٩ زولفی سیاهی بێ‌وەفا قەط مەنەدی ژوی صەفا
کوشتمە ئەز بصەد جەفا ئاه ژدەست جەفای زولف

١٠ زورو فەقیرو موبتەلا زاهیدو صوفی‌یو مەلا
کوشتنە ئەو بصەد بەلا کەس نەکەڤت بەلایی زولف

مانای وشە:

وەفا: ئەمەگ؛ **قەط:** هەرگیز؛ **صەفا:** خۆشی‌و ئاشتی؛ **جەفا:** ئازار؛ **زور:** زویر، وەڕەزو نارەحەت.

پوختەی مانا:

ئێمە هێندە بەو کەزیە ڕەشە هەڵدەڵێین؛ ئـەوەندە خـۆشمان گەرەکە. کەچـی ئـەو نامان لاوێنیۆ صەد بەڵامان بەسەردێنیّ. هەرگیز خـۆشیمان لیّنەدیو هەر ئـازاری دڵمان دەدات. ئێمەی دڵدار، زویرو هەژار، کە بە هەزار، صـوفیو مەلاو تەرکەدنیامان تێدایە؛ بەو کەزیانەوە گیرۆدەینو کوشتەی ئەو کەزیە ڕەشانەین. ئاخ لەدەست ئازاری زولفی. داخ لەدەست بیّ ئەمەگیەکەی.

قصیدەی پەنجاو پێنجەم

«فینجانا صەدەف»

١ ئیرۆ ژشەهکاسا سورێ مەی هاتە فینجانا صەدەف
میننەت کوئیرۆ دیم دورێ دامن مەیا حوسنا خوەخەف

مانای وشە:

شەهکاسە: شاکاشی؛ **میننەت:** سوپاس؛ **دیمدوڕ:** رومرواری.

پوختەی مانا:

زۆر لەخودا منەتبارم. کە یارە رومرواری یەکەم، لە بادەی دڵگـری‌و جـوانی ـ کە خـودای گەورە پێی‌داوە ـ بەنهێنی بە شـاکاشی کردە ناو صـەدەفـی دڵم. بەو بادەی دیداری یارە، لەمەیخـــورەوە مەستترم.

٢ خەف دامە جاما کەوثەری شیرین قەدو لەب شەککەری
بایی صەبا دا چەنبەری هاتن سەما شەتری‌و لەف

مانای وشە:

چەنبەر: ئاڵقە؛ **شەتری:** گوڵینگ؛ **لەف:** پێچراو.

پوختەی مانا:

بادەی دیدار ـ کەیار منی پێ سەرخۆش کرد ـ بادە نەبو؛ پیاڵێك لە ئـاوی کەوثەری بەهەشـتیێ بو. کەلەو باڵا تەرزوجوان‌و لێو قەیتانەشەکرینانەوەپێم گەیشـت. لەوکاتەدالەبەختی‌من،شـنەئـەنگـوت، گوڵینگەی سەرومێزەری‌وبسکوڵە پیچدراوەکەی. کەوتنەسـەماوبەدەم باوەئـاڵقەیان‌داو رادەهەژان.

٣ **شەتریو زولفو بەلگو پەر هەمیان لدیم دەعوی‌یو شەر**
ئیلان لسەلویٚ بونەگەرٚ عەقرەب خویان ئەز هەر طەرەف

٤ **عەقرەب نهن ئەو سونبولن بو عەنبەرن داقا دلن**
نیشان ژمیسكو فلفلن وان سینەییٚ من کر هەدەف

مانای وشە:

بەلگ: گەڵا، خشڵی لە شکڵی گەڵادار؛ **پەر:** خشڵی لەگوێن گەڵاگوڵان؛ **ئیلان:** مار؛ **گەرٚ:** گەڕان.

پوختەی مانا:

ئۆخەی چەند دیمەنیٚ جوانم هاتە بەرچاو. گوڵینگو کەزیو پەرەنگی خشڵەکانی، تێکڕایی دەلەرینەوە. قەفقەف کەزیە رەشەکانی ـ وەكمار ـ لەو بەژنو باڵایە هاڵابونو دەبزوتنەوە. سەری بسکی هەڵقرتاوی هەڵگەراو بەرەو بەرەوژور، لاسای کلکە دوپشکانیان دەکردەوەو لە هەمولاوە دەبینران.

بەهەڵەچوم، دوپشکی چی؟ ئەو بسکانە، لەسونبولن؛ بۆن عەنبەرن؛ داوی دڵن. ناوو نیشانیان بپرسی، لە رەشیدا بەشی میسكو، لەتیژی‌دا، ئیسوتن کە ئەویش رەشە. ئەو هەموانە: کەزیو بسكو خشڵەکانی دڵیان کردبومە نیشانە.

٥ **داسینە جوهتیٚ تیر خوەشە قەوسی هیلالی توز رەشە**
یەكتیر پورٚ کوشتن لەشە خونیٚ دجەرحان دایە کەف

٦ **منخون بجوٚ تێتن ژدل ئەو بازییٚ بیٚ تورو سل**
داکەفتە نیڤ تورا قزل قومری نەهشتن رەفبرەف

٧ **رەفرەف نهشتن زاغزاغ دانین لدل من داغداغ**
دی‌کی بمینت ساغساغ وەستانە لەشکر صەف بصەف

مانای وشە:

خوٚش: تیژروٚ؛ **توزرەش:** رەشی بریقەدار؛ **جەرح:** برین؛ **کەف:** خەستاوی صابونو ئەسپۆنو...؛ **کەف:** لەپی دەست؛ **سل:** سرکو قوشقی، سڵ؛ **قزلٚ:** سور؛ **رەف:** پۆل؛ **زاغ:** قاڵاو؛ **داغ:** بەئاسنی گەرم چزاو؛ **داغ:** کێو.

پوختەی مانا:

لە کەوانەی مانگی یەکشەوەی بروٚیان، جوتە تیرێك زوٚر بەپرتاو، هاتنە سینەم. ئەوا دلٚ خوێن

دەدەلێنیو بە جۆگە لەبەری دەروا. ئەگەر بۆمن دوتیر هاتن؛ هەریەکێکیان هەزار کەسی پێ کوژراوەو لەشی لەخوێندا گەوزاندون و کەفی خوێنی ئەو دڵدارە کوژراوانە وا بە لەپی سوری گەشی یارەوەیە. چاوی یارم وەك ئەو بازەن، کە نەتوڕ خوی لەبەر دەگرێ، نە لە سرکیو سڵیانیشی بۆ هیچ کەس دەستەمۆ دەبێ. دڵداری یار، لە هەمو توخمو تووێك بون. زۆری وەك من، هەژارۆکەی دڵ برینداروخوێناوی. زۆریش لەوانەی دنیایی، دەبنە دڵدارو،دڵیان لەراست ئەوینی پاك، رەش و برشە. واتا هێندێکمان بەستەزمان، وەك قومری توق لەگەردانداو هاوارمان دەکرد یاکەریم. هێندێکیش وەك قەلە رەشە، دیدار شوم و دەم بەقرەو گرانجان بون. بازی چاوی ئەو یارە، بەڵەك چاوەمان، بەرلە هەرشت، ئێمەی گیرۆدەی تۆرەکەی - کە بەخوێنی دڵمان سوربو - پۆل پۆل کوشت و هەر تاقیشی لێ نەهێشتن. ئەوجار نورەی راوکردنی قاڵاوان هات. قەل بەقەلی هەڵبژاردن و بەدەستی مەرگی ئەسپاردن. بۆکڵۆلێم، تەنیا هەرمنی هێشتەوە؛ بەو دڵە بریندارەوەو بەو هەڵبواردن لەکوشتنە، داخی دڵم چەند داخی تری هاتە سەرو داغ وەك کێو، بەسەریەکدا هات. ئاخر ئەگەر کڵۆڵی و بەدبەختی نەبێ؛ کێ لەبەر ئەو چاوە بازەو ئەو هەمو تیری کەوانەی جوتە برۆو مژۆڵانەی، وەك من ساغی ساغ دەمێنی؟! جگە لەچاوو برۆیان، ئاخر کەزیەکانیشی هەن. کە هەتا با لێیان بدا، پێك دادێن و دڵدار دەبەرپێدا دەچن. دەبرۆوانە هەر ئێستاکە رێزرێز بەرانبەر بەیەکتر راوێستاون...

٨ صەفصەف مەدین هیندیو زەنگ چەنگیز هات تەیموری لەنگ
خەفوان رەشاندن دل خەدەنگ تەشبیهی تیرێن خان شەرەف

مانای وشە:

چەنگیز: لەبەشی زیدا باس کرا؛ **تەیموری لەنگ:** (٧٣٦-٨٠٧ کۆچی) بەرانبەربە (١٣٣٦- ١٤٠٥ میلادی) لەشاری کەش، لای سەمەرەقند هاتەدنیا. تەمەنی ٢٤ ساڵ بو، کە بە خوێن رێژ ناوی دەرکرد. لە روسیا موسکۆشی گرت. شاری بەغدایەی وێران کرد (١٣٨٦ م) لە ساڵی ١٤٠٢ ی میلادی سوڵتان بایەزیدی دوهەمی عوثمانیانی بەدیل گرت لەکن (ئەنکارا). سەمەرقەند پایتەختی بو؛ **خان شەرەف:** کوری خان ئەبدال، میری جزیری بوتانی کە شەرەفخانی بدلیسی لە ساڵی ١٠٠٥ کۆچی زۆر بە ئازایی و خێرخوایی و ئیمانداری، بەو خان شەرەفە هەڵدەلێو چەند روپەری لە شەرەفنامەکەی خۆیدا، بۆ خان شەرەف تەرخان دەکات. مەلای جزیری رۆژگاری ئەوخانە، لە جزیر ژیاوەو لە مزگەوتی دەسکردی ئەو، دەرسی عیلمی گوتوتەوەو هەر لەو مزگەوتەش نێژراوە؛ **هیندی:** شیری دەسکاری هیند.

پوختەی مانا:

کەزیەکانی لەدولاوە، بەرانبەربەیەك وێستابون. لەوناوەدا، برۆ دیاربون لە شیری هیندی براتر. خاڵت دەدین زۆر لە قولەزەنگییان رەشتر. شنەبای بسکان هەڵیکرد. هەردوك لەشکری کەزیانی،

وەك لەشکـری تەیمور لەنگو چـەنگیزخــانی بیٚڕوحمانە، گەینە یەکتر. تیر بۆ دڵیمن، دابارین. بەڵام زۆر تیری نادیاری. لەتیژیو کاریگەریدا، دەتگوت تیری خـانشـەرەفـن کە بەدوژمنیەوە دەنیٚ.

٩ **تیرەك ژقەوسیٚ مال زراڤ تیدل قەوی تاڤیٚژە ناف**
خون تیٚپوڕی تەشبیهی ئاڤ فەریادو ئەفغان صەد ئەسەف

١٠ **جان دی نەدت ئەو مالخەراب هەرسینەییٚ جوتەك غوڕاب**
تیٚدابرن پەنجەو کولاب وی جان ژدەست وی روح دکەف

مانای وشە:

مال: گوشـادی ناو کەوان؛ **زراڤ:** باریك؛ **قــەوی:** توند، بەهێز؛ **تاڤیٚژە:** دەهاویٚژیٚ؛ **ئــەســەف:** داخو حەیف؛ **کولاب:** قولاپ.

پوختەی مانا:

تیریٚکی خانشـەرفیانەی مژۆڵانی، لەماڵی کەوانی ناسکـی برۆکانی، بە تەوژم، وە دڵم کەوتو لە ناوەراستەکەی چەقی. خویٚن سەریکرد وەك ئاوی رەوان، رەوانبو.

ئەودڵەماڵویٚرانەیمن، چەندبیٚبەخـتوچـەندگیانسـەختە؛ جگــە لە تیژی مژۆڵیش، لە دولاوە بسکەکانی ـ کە وەك قاڵاون بەرەشی ـ پەنجـەو قـولاپیان لەسـینەی سـەردڵم گیرەو گیانم بەدڵ ئامادەیە خۆی بەدەست ئەو دوانەوە داو گیانی لەسـەر دەســت داناوە. ئــامادەیەو بەتاســەیە کە بەقـوربانی تیری کەن. بەڵام دڵم بەم هەمو برینەشـەوەو بەو هەمو خــویٚن لەبەرچــونەش؛ هەر واماوەو هەرگیان بەدەستەوە نادا.

١١ **جانیٚ مەلیٚ روحا مەلیٚ نورا ژقودرەت نوقطە لیٚ**
رەمزەك نهین دامن وەلیٚ نالی ژبەر وەك نایو دەف

پوختەی مانا:

گیانە راسـتینەکەی مەلا ـ کە ئـەو گیانە ئـامانەتیەش هەر لەورایە ـ نیشـانیٚکی لە نوری توانایی بەرزی، بەنهیٚنی نیشـــانی گیانی مەلادا، کە تنۆکیٚكو نوختەیەك لە دەریاو پەرأوی گەورەی خواناسی بو.

وا لەوسـاوە گیانی مەلا، وەك بلویٚر دەسـتی بەناڵە کردوەو،وەکو دەفــەی دەس دەرویٚشـــان، کەوتۆتە دڵەتەپیٚوەو هەر تەپە لە دڵیەوە دیٚت.

قصیدەی پەنجاو شەشەم

«تانە لەگوڵ»

١ نازکامن دسەمایێ بسەرئەنگوشتی عەقیق
دامە ئیروّ دسەرایێ قەدەحەك تازە رەحیق

٢ مە ژدەستو یەدی بەیضا قەدەحەك صافی ڤەخوار
(شعشانیِ کَنَجْمِ بسناهُ و بریق)

مانای وشە:

ئەنگوشت: ئەنگوست، تلی؛ **سەرا:** کۆشكو سەرسەرا؛ **رەحیق:** مەی؛ **تازە:** لە نەوعی هەرە باش؛ **یەدی بەیضا:** دەستی سپی، (یەك لە موجزاتی موسا، دەستێك لەناو باخەڵنانو بەسپیەتی دەرهێنان‌بو)؛ **شعشعانی:** روح‌سوكو خۆش‌دیمەن؛ **شعشعان:** شەرابێك کە ئاوی تێکەڵ کرابێ؛ **نەجم:** گیا؛ **نەجم:** ئەستێرە؛ **سەنا:** رۆشنایی؛ **بەریق:** تروسکەدەر.

پوختەی مانا:

یارە ناسكو نازدارەکەم، ئەمڕۆ لە کۆشکەکەی خۆیدا، لەکاتی سەماو هەڵپەرکێ، پیاڵەیەك بادەی زۆر توندو بێخڵتەو تڵتەی تێکردو بە سەرپەنجە سورەکانی - کە یاقیقیان بەزاندوە - و بەو دەستوپەنجە ناسکانەی وەك دەستی سپی موسایەو بە موجزات دەژمێردرێ؛ بەمنی بەخشی. خواردمەوە چۆن بادەیەكبو؟ رەوان، بێخڵتە، دیمەن جوان، لە ئەندازە دەگەڵ ئاوا تێکەڵکراو. لەروناکیو بریقەدا، وەکو ئەستێرە دەدەرەوشا.

٣ سیرری لەعلی لەبی جان‌بەخش نزانی تو ببەحث
(أعِدِالنَّظْرَةَ یاناظِرُ فالسِرُّ دَقیقْ)

مانای وشه:

أعِذ: دوپاتەی کەوە؛ **نظْره:** روانین؛ **ناظر:** تماشاکار؛ **ناظر:** بەکێشەو دمەقاڵە؛ **دَقیقْ:** باریك، ورد.

پوختەی مانا:

کابرای بەدەم داتمەزراندوتە قسەو باس، دەربارەی ئەو لێوە تەنکەی - کە گیان بەمردو دەبەخشیێ - لێم رونە چی لیێنازانی. دیسان تماشای کەرەوە، دیسان زۆر لێی وردبەرەوە. رازی تەنکایی لێوانیو نهێنیی پچوکی زاری؛ لە وزەی باس لێوە کردنی سەرزارەکی زۆر بەدەرە.

«نالی» دەڵێ:

بەحتی سیرری دەهەنی نوقطەبەنوقطە بگەڕێی   سەری مویێ نیە بێنوکتە لەدیوانمدا

٤ بلەبی لەعلی شەکەرخەندە شکێنا شەکەرەك
(أنا بالْوعدِ لَواثِقْ فَلَهاالْوَعْدُ وَثیق)

مانای وشە:

وەعد: پەیمان؛ **واثق:** بە باوەڕو خاترجەم؛ **فَلَها:** بۆ ئەو هەیە؛ **وثیق:** قایمو پتەو.

پوختەی مانا:

یار بەو لێوە تەنكو جوانەی - کە وەکو دەنکی لاڵ ئاڵەو لەکاتی پێکەنینیدا، شەکری لەلێوان دەباریێ - ئەمرۆ شەکری بۆمن شکاندو بەڵێنی دیداری دامیێ. دڵم خۆشە. چونکە دەیناسم. بەڵێنی ناشکێنیێو لەپەیمان پێك هێنانیێدا، زۆرپتەوە.

٥ دریا دوری مورادیێ مە سەریێ دانیەریێ
(خُضْتُ فیالْبَحْرِ وَلاَزَوْرَقَ والْبَحْرُ عَمیقْ)

مانای وشە:

خُضْتُ: خۆم تێخست، چومەناو؛ **فیالْبَحر:** لەدەریا؛ **وَلاَ:** نەیش؛ **زَوْرَق:** بەلەم؛ **عمیق:** قوڵ.

پوختەی مانا:

هەڵوەدا بوم کە مرواری مرادان، وەدەس خۆم بخەم. سەرم لەو ڕێگەیە دانا. خۆم هاویشتە ناو دەریاوە. هیچ بەلەمیشم پێنەبو؛ دەریاش بەگێژو بێپەی بو.

٦ مه ژغەفلەت سەحەریٚ دیو دو رەمزان کوشتم
خوەش بحەققیٚ خوە گەهیشتم (اَنَا بِالْقَتلِ حَقیق)

مانای وشە:

رەمز: ئیشارەت؛ خوەش: زو؛ أنَا: من؛ قَتْل: کوشتن؛ حَقیق: مستەحەق.

پوختەی مانا:

لە بەرەبەری بەیاندا، لەپر دەیار هەڵەنگوتم. بەدیتنی چـاوی، کوژرام. زوم توڵەی ئـەو دینە داوە؛ گوڕی گیانمە، کوشتنم بوئەو رەوایە.

٧ قەط نەگوٚ قەتلە دکم بیٚگونەهو مەظلومە
(رَشَقتنی بِنبِالِ وَرَمتنی بِرَمیق)

مانای وشە:

رشَقَتنی: هاویشتیە من؛ نِبال: تیرگەل؛ رَمَتْنی: پیٚیەوە نام، بوٚی فریٚدام؛ رمیق: سوکە تماشا.

پوختەی مانا:

هیچ بەزەیی پیٚما نەهات. نەیگـوت بیٚسـوچو تاوانە، بوٚ بیکـوژم. بیٚ سـیٚو دو، بەر بارانی تیری دامو بەگوٚشەی چاو، سەیری کردم. تاگیان بوٚ دیتنیٚ چاوی لەقالبی لەش بیٚتە دەریٚ.

٨ تیرورم هەردو لدلدان لجەگەر چەسپان کر
ئەو ژخونا مەنەرشتی تلییین صوهری عەقیق

مانای وشە:

چەسپان: لکاو، پیٚوە نوساو؛ تلی: قامك؛ صوهر: سور.

پوختەی مانا:

بژوٚلی لەپیلوەکانی سەرو ژیٚرو ـ کە وەکو رمبو تیران وان ـ لە دڵدران‌و جەرگیشـمیان پیٚوە درو. ئەو قامکە سورە ئاڵانەی لەخویٚنی ئیٚمە رشتوە. نازانم کیٚ لە شاعران گوتویە:
بەرگی گوڵە یان خویٚنی دڵە ناو لەپی مشتت   دەینی بە ملت عاشقی بیٚچارە کە کوشتت

٩ سوسنیٚن تەی تەرو نازك لگولان طەعنە ددن
(فَیِها الْعَنْبَرُ فائحٌ و بِهاالمِسكُ عَبیق)

ماناى وشه:

فيها: بەو؛ **فائح:** بۆندەر؛ **عبيق:** بۆنبڵاوكەر.

پوختەى مانا:

بسكــەكانت كە بەســوێسنەى تەڕوتازە دەشــبهێنرێن؛ تانە دەگوڵى تر دەگرن. چــونكە عەنبەر لەسايەى پرچەكانى تۆ، بۆنى هەيەو ميسكيش بەرامەى ئەوانى لەباخەڵدا.

١٠ **چبەكوشتن چبەهشتن توكو فەرمان بكرى**
ئەز بحوكمىٚ تە خوەشم (أَحْمَدُ عَبدُ وَرَقيق)

ماناى وشه:

عەبد: بەندە؛ **رەقيق:** بەندە، بەنى.

پوختەى مانا:

من هەرپێم خۆشە دەربارەى من فەرمان بدەى. ناوى منت بێتە ســەرلێو. ئيتر فــەرمان بەكوشــتن يان بەهێشتن‌بىٚ، فەرقى نيە. هەر دڵخۆشم. ئەحمەد خوڵامێكى تۆيەو بەندەى ئاڵقەبە گوێتانە.

«حافظ» دەڵىٚ:

وەدەر نرێمەو سزاى زۆر درێم، گرژ نابم   گوناحو كفرە وەرەز بون لە شەرعى دڵداران

قصیدەی پەنجاو حەوتەم

«لەعلێن شەفەق»

١ منِ‌دی ژغەفلەت جام دکەف شاهی نەجەف دل کر هەدەف
رۆژ هات شەرەف ستێر بونە خەف هەر چارطەرەف نورا یەقەق

٢ ظولمەت نەما صوحبەت وەما نورا شەمالان چو سەما
لێ ئەو دەما زولف بون جەما هاتن سەمایێ یەك نەسەق

مانای وشە:

کەف: لەپ؛ **شاهی نەجەف:** ئیمام عەلی؛ **هەدەف:** ئامانج؛ **شەرەف:** بڵندایی؛ **ستێر:** ئەستێرە؛ **خەف:** وەشارتو؛ **یەقەق:** زۆرسپی؛ **ظولمەت:** تاریکی؛ **صوحبەت:** گفتوگۆ؛ **صوحبەت:** کۆبونی دۆستانە؛ **شەمال:** مۆم؛ **لێ:** لەو؛ **جەما:** کۆمبو؛ **نەسەق:** ڕێكوپێکیو بە تەرتیب.

پوختەی مانا:

لەپڕ، چاوم بەیار کەوت. نیشانەی لەدڵ گرتبو. وەکو چۆن ئیمامی عەلی، بەنیازی شەڕی کافران، ئامادەی مەیدانێ دەبو؛ سەرەڕای چاوە مەستەکەی، ـ کە هەستی عالەمیان دەبرد ـ پیاڵەی بادەی لەدەستابو. لەوکاتەدا ڕوی‌نیشاندا؛ نورێکی زۆر سپیو بەهێز، هەرچوار قورنەی دنیای داگرت. ئەستێرە خۆیان شاردەوە. خۆر هاتەدەر تا لەو سەرە، تماشای‌کا. تاریکی بەجارێك ڕەوی. تەنانەت گڕی سەرمۆمان، بۆ تماشای دیداری ئەو، هەڵکشان تا چونە عاسمان. لەودەمەدا کەزیەکان دەوری ڕویان‌داو لە خۆشیو جوانی دیمەنی، هەمو زۆر بە ڕێكو پێکی، دەستیان بەرەقصو سەماکرد.

٣ وەردان گولاڤ گرتن خوناڤ لێ‌من دناڤ صوهتن هەناڤ
منِ‌دی بچاڤ زولفێن بلاڤ لێ‌بونە داڤ بەندکر بناڤ

٤ **نورا بەصەر گفتو خەبەر قەندو شەکەر زولفان لسەر**
خالێن دقەر بایێ سەحەر دابێتەدەر صوبحا بحەق

مانای وشە:

وەرد: گوڵ؛ **خوناڤ:** ئاونگ؛ **تاڤ:** تیشكو تینی هەتاو؛ **داڤ:** داو؛ **بناڤ:** لەناوەندا؛ **بەصەر:** چاو؛ **قەر:** رەش؛ **صوبحا بحەق:** فەجری صادق، بەیانی راست.

پوختەی مانا:

گوڵان بەدینی کوڵمەکەی ئاونگی گوڵاویان لێنیشت. بەڵام من لەتاوو تینان، بەجارێك جەرگو هەناوم، بەتیشکی روخساری سوتا. بەچاو دیتم؛ کەزیە پەرژو بڵاوەکەی، بونە داو لە دەوری گۆنای بۆ ڕاوی دڵی دڵداران و ئەو روخسارە جوانەیان، دەنێوان خۆگرت.

سروەی بەیان! تۆخوا وەرە. زولفان لەسەر وردە خاڵی رەش لابەرە. با ئەودەمو لێو شیرینەی گفت خۆشە ـ کە روناکی چاوانمانە ـ روی بۆ ئێمە هەڵبێتەوەو سۆمامان بێتەوە چاوان و بەختی رەشی سەرگەردانمان، لە تاریکیشەوی زولفاندا، توشی بەربەیان بێتەوەو بەیانی لاجانگ ببینێ.

٥ **مە ژبەهریان پوڕ نالیان شەڤ تاریان جەنگ بومیان (یان، مە ژبوهرییان...)**
وەر کوشتییان ژوان بەنگییان بوان تلییان خوەش کەگیان

٦ **کر شەفقە میر ئانی مەبیر بەردان مەتیر کرمە ئەسیر**
نەگها فەقیر زولفا حەریر ئاڤیهتە شیر داپێ مەحەق

مانای وشە:

بەهر: روناکایی زۆر بەهێز؛ **بەهر:** تروسکەی بروسکە؛ **بوهر:** پشوبڕان؛ **وەر:** وەرە، سەیرکە؛ **تلی:** قامك، تبل؛ **ئەسیر:** دیل؛ **فەقیر:** هەژار؛ **حەریر:** ئاوریشم؛ **مەحەق:** لەناوبردن، مراندن، هیلاك.

پوختەی مانا:

لەو شەڕەدا ـ کە لەنێوان، ریزە پرچەکانی قەوماو لەسەر روپێکدا هاتن و شەوی تاریك لەمە داهات ـ ئێمەی دڵدار، گشمان هەناسەمان سواربو. لەتاو کەوتین. کوژراوی تیری مژۆڵان، لەو تاریکیەدا، گەل بەگەل، گیانیان سپارد. وەرە سەیرکە! کوژراوان،کەبێ تاوان، بەتیری ینگی کوژراون و کوشتەی مژۆڵانی چاون. بۆ خوا شوکور، میری جوانان ئێمەشی وەبیر هاتەوەو، چەند تیرێکی دەئێمەش گرت و یەخسیری پرچی خۆی کردین. دەمانەویست دڵ و گیانمان بە هەودای ئاوریشمی خاوی کەزیەکانی، هەڵاوەسرێن. بەڵام کوا بۆ پیاوی هەژار، دەستی دڵ و دڵی گیانی، بە هەودای بسکی یار بگات؟ چاری ناچار، هەر بەدینی برۆ شیر ئاساییەکانی، بەرقەڵت دراین، و

هەر نەماین. دەسا ئێستاش نەچوە بچیٚ یاری نازدار. تۆ ئـەگەر قـرانمان تیٚخـەی؛ پەکی بازاری خۆت دەخەی. هەروەك مردنت بەدەستە، ژیانەوەش وا لەپەنجەتا. بەو قامکە باریکـانەی خـۆت، کەزیت لەسەر رو لابدە، تا هەمو کوژراوی دەردت، پێکەوە زیندو ببنەوە.

٧ ای موشتەری دیمی زەری نەبر سەری نەی جان‌بەری
ئاڤیت سەری گاڤا بەری لازم هەری وی ئەڤ‌پەری

٨ کەلبی دەری نیشان بەری تیر ئاوری موژگین پەری (یان، ئاوڕی)
بەحرو بەری عشق‌و سوڕی ئاڤیهتەری سەرما قەلەق

مانای وشە:

موشتەری: کڕیار، مەبەست دڵدارە؛ **دیم:** روخسار؛ **زەری:** سپی ئامالٚ زەرد، سەوزە رەنگ؛ **نەبرسەری:** سەری خۆی دۆراند؛ **نەیجان‌بەری:** نەگیانی دەربرد؛ **ئاڤیت‌سـەری:** سـەری هاویشـت؛ **گاڤـابەری:** لەهەنگاوی هەوەلٚدا؛ **لازم هەری:** هەر لازمیە؛ **کەلبی دەری:** سەگی دەرگا؛ **نیشـان بەری:** دروشـمێك هەلٚگریٚ؛ **تیرئاوری:** تیری ئاگرینی؛ **تیرئـاوڕی:** تیری ئـاوڕدانەوە؛ **موژگین:** بژانگـان؛ **ئـاڤیهتەری:** هاویشتە ریٚگە؛ **قەلەق:** لە نارەحەتیان بەجوڵەو بزوتن.

پوختەی مانا:

ئەو دڵدارەی بە ئارەزوی دیتنی ئەو، دەم‌و چـاوو روخسـارە سـەوزەڵەی سپی، ئـامالٚ بەزەردی بیٚگەردی دلٚ تالاٚن کەری دڵبەر بیٚ؛ گەرەك ئەوەندە بزانیٚ، کە لە ریٚگای دڵداری‌و بەیار گەیشتن، هەوەلٚ هەنگاو دۆڕاندنی سەرو گیانەو، ئەشیٚ سەری لەم ریٚگەیەدا بروا. دەنا هەنگاویٚکیش نارْوا. با بۆ نمونەی دڵداران، من ببینن؛ چونکە ئـەو پەریزادە شـۆخەی وا بەدڵکیٚشـی‌و دڵبەری خـۆی، دەریاو بەژی خستۆتە ژیٚرفەرمانەوە. سەگی دەویست کە پاسی ئەو هەمو سـامانەی جـوانی بکـا. منی هەڵبژارد پاسداربم. سەگی پاس لە دەرکی هەرکەس، دەبیٚ داغی خاوەنی لە لەشـی دیاربیٚ. ویستی بەتیری ئاوڕی ـ کە ئاوری لە مژۆڵانی دەپریشکان ـ من داغبکا. خۆ ناشکریٚ هیٚندە خۆی نزم‌کاتەوە، دەس لەمن‌دا. تیری ئاورینی هاویشتمیٚ. لەجیاتی داغ سەرم پەری‌و ئێستاش سـەرم بە سەرسورمانەوە، لە بەر پیی داو لەسەر ریٚدا، هەڵدەبزوقیٚ‌و نارەحـەتە کە نیشـانەی داغی یاری، پیٚوە نیە تا بیکاتە شایەتی شەهید بونی خۆی‌و لەناو کۆڕی کوژراوانی دڵداری‌دا، بەشانازی نیشانی دات.

نازانم کیٚ‌گوتویە:

ریٚرەوی ژیر لەبیابانی ئەوین وشیار بە   سەربەبادان‌و نەمان مەرجی یەکەم هەنگاوە

٩ من‌دی دنەو بیٚ‌یار تەو (نەو) سوندی (سوندم) ب‌ئەو بێم بیٚ دەرەو
من‌بو دەقوسی بوی ئەو شیڤان مەلەو نایی‌ٚمە خەو

١٠ هێستر رەوان تێن وەك جوان تیردان ئەوان رەش ئەبروان
دل وەك گوان بەرکا شوان سەر لوئلوان بەرگێن وەرەق

مانای وشە:

دنەوبیٚ: لەوەختی کێشك‌و شەو بێداری‌دا؛ **تەو**: تەواو؛ **نەو**: تازە؛ **بێم**: دەبێژم؛ **بیٚ دەرەو**: راست‌و بیٚ‌درۆ؛ **دەق‌وسی**: دەردەباریکە، سیل‌ودیق؛ **شیڤان**: شەوانە؛ **شیڤان**: شێواند؛ **لەو**: بۆیە؛ **نایی‌مە خەو**: خەوی ئێمە نایە؛ **نایێمەخەو**: ناکەومە خەوەوە؛ **هیستر**: هسر، فرمێسك، ئەسرین؛ **جوان**: جوان، جۆگەلان؛ **گوان**: گۆگەلی شەقێن؛ **کاشو**: گۆچانی گەمەی گۆیێن؛ **لوئلوان**: مرواوری‌یان؛ **بەرگ**: پەڕە؛ **وەرەق**: گەڵا.

پوختەی مانا:

لێم دەپرسن بۆ هێندە زەردو لاوازو پەژارو کزو نزاری؟ خواردن‌و خەوت لیٚ حەرامەو هەمیشە دەگری‌و دەباری‌و گۆنای زەردت، فرمێسکی پێدا دێنە خوار. راستو دەویٚ، راستی دەڵێم‌و سوێند بەیار، درۆ ناکەم. شەوێك لەشەو بێداریمدا؛ کە گیان بەرەو بارەگای یار، پاسی دەداو دڵم سەری لەژێر دەرانەی دەماڵی. بە ئاشکراو بەتەواوی، یاری خۆم هاتە بەرچاوی‌و ئەو دیدارە بۆمن نوی‌ٚبو. والەوساوە، بۆ ئارەزوی دیداری یار، جاریکی‌تر، دەردە باریکەم گرتوە. جا هەرچی لەمنی کردوەو ژیانی منی شێواندوە، ئەو شەوە بو کە یارم خۆی‌دا نیشانم. جا چۆن من خەو رێگە دەدەم بێتە چاوم؟ چۆن شەو دەنوم؟ هەر چاوەنۆڕی دیداری دوبارەی ئەو یارەم دەبم. لەو سویٚ‌یانە، ئەسرین لەچاوم رەوانە. وەك جۆگەلان فرمێسکی رون لەسەر لاڕومەتی زەردم، وەك مرواری لەسەر گەڵای وەریوی پاییزان، دەبیندرێن.

شیاوی باسە، لەو نوسخانەی کەمن دیومن؛ ئەو شیعرە ئاوا نوسراوە:

من‌دی دنو بی یاری تو سندسه أوبیم بی درو
من بو دقوسی بوی أو شیڤان مەلو نایيمه خو
هیستر روان تین وەك جوان تیردان أوان رش ابروان
دل‌وك گوان برکا شوان سر لوءلؤان برگین ورق

من بۆ ئەوە شتێك لە شتێك حاڵی ببم؛ دەستێکی کەمم تێداوە. بەڵام رەنگە خوێندەوار باشتر بزانی‌ٚو سندس کە بە پارچێك دەڵێن؛ لەو شیعرەدا، جیٚ بکاتەوەو باشتر مانای لێداتەوە ـ هەژار ـ

١١ بەژنا شەپال دیمی بخال ئیعراب‌و دال قەوسیٚ هیلال
نەقشیٚ جەلال جاما زەلال خەمرا حەلال صوحبەت بحال

١٢ ئەز طەلبەیا ئاوا حەیا تی‌بوم تیا کەژ بادەیا
جاما خویا بو عیشوەیا یار لەو پەیا پەی تێن سەبەق

مانای وشە:

شەپال: خونچیلەو دڵگرو ڕەزاشیرین؛ **ئیعراب:** دەربڕینی مەبەست؛ **ئیعراب:** بزاوی سەرپیتان؛ **دال:** شارەزایی کەر؛ **دال:** پیتی (د)؛ **جەلال:** شکۆ؛ **جەلال:** ناوی خودا؛ **خەمر:** بادە؛ **صوحبەت:** گفتوگۆ، هەواڵەتی؛ **حال:** ئێستا؛ **حال:** چلۆنەتی باری دەرون؛ **طەلبە:** داخواز؛ **حەیا:** حەیات، ژیان؛ **تیا:** تیهـ ، سەرگەردان‌و ڕێ‌گوم کردو؛ **خویا:** ئاشکرا؛ **پەیاپەی:** بێ‌بڕانەوە؛ **سەبەق:** ملەکار لە کێ‌بەرکێ‌دا. **کەژ:** کە، لە.

پوختەی مانا:

من هەڵوەدای ئاوی ژیان بوم. لەو ڕێگەدا، سەرگەردان بوم. تا خوای گەورە، وێنەی جوانی نەمری خۆی، لەروی سەلمادا، نیشاندام. ئەم وێنەی جوانی خودایە، ئەی خودایە چۆن نەخشاوە؟! بەژن تابڵێی ڕێك‌و پێك‌و ڕەزاشیرین‌و ئێسك‌سوك. وردەخاڵ لەسەر ڕوانی‌و کەوانەی مانگی یەکشەوەی برۆکانی‌و بسکی وەکو دال شکاوی، وەك نوسراوی سەرو ژێرو بۆرکراوبێ؛ زۆر هاسان لە دڵدارانیان حاڵی دەکرد، کە ئاشکرا نوری خوایەو لە روخساری سەلمادایە.

ئەو دیدارە، وەك جامێکی پڕلەبادەی حەڵاڵی ڕۆشن‌و زوڵاڵ؛ کە بەرهەمی عیشوەو نازی تێ‌کرابو، صەدقات لەبادەی ئاسایی بەهێزتربو. منی مەست‌کردو دەستم‌کرد بە گفتوگۆ دەگەڵ یارم. بەڵام گفتوگۆ نەبەدەم، بەدڵ، بەگیان، بە دەرونی پڕلە ئاگری دڵداری. دەمەقاڵەی تێدا نەبو؛ دەمە حاڵ‌بو. بوبە مایەی ژیان‌و مان‌و هەڵنەوەرین. هەر بۆیەشە کە دەستەدەستە دڵداران، ملە دەکەن‌و لەغاران. بە ئارەزون وەك‌من بە ئارەزو بگەن. وەك‌من چێژەی بادەی دیداری یاربکەن.

١٣ جانی «مەلێ» ژقالو بەلێ بەندم وەلێ دەر کاکولێ
بەلگێن گولێ رو هەیکەلێ ئەو میسکە لێ جارەك هەلێ

١٤ پەردەو ستور دابێ قصور بێتن ظوهور دیمێ بنور
نورا غەفور خالێن دهور جاما طەهور لەعلێن شەفەق

مانای وشە:

قالو بەلێ: گوتیان ئارێ، لەپێشدا باسمان لێوە کرد؛ **وەلێ:** بەڵام؛ **بەلگێن:** گەڵایانی؛ **هەیکەل:** وشەیەکی لەرەگەزدا یۆنانی‌یە، واتا بەژن‌بڵند، بەلەنجەولار، بت‌و کۆتەل؛ تمثال؛ جێگەی قوربانی موقەددەس لەکلیسا؛ **هلێ:** لادرێ، لاکەوێ: **ستور:** پەردەگەل؛ **قصور:** دریغ، کۆتایی؛ **ظهور:** دیاردان؛ **غەفور:** ناوی خوایە بەمانا بەخشندەی گوناح؛ **طەهور:** خاوێن کەرەوە (خوا فەرمویە:

بادەی طەهور دەرخواردی بەهەشتیان دەدریّ)؛ **شەفەق:** سورایی ئاسوّ ئیّواران.

پوختەیٚ مانا:

سەلما گیانە شیرینەکەی مەلا! هەر لەو ساوە خوا گیانەکانی دروس‌کردو هیّشتا دەناو رکەی رەشی لەشی خاکی نەکردبون؛ من گیروّدەم. بەڵام گیروّدەی کاکوڵت. گیروّدەی ئەو دیمەنەتم کە وەك بت دەپەرستریّو وەکو بتی زوّر جیٚگەورە، جوانکراوە. سەری کولّمەت، وەکو پەرِی سورەگوڵە. وردە خاڵت، وەك هەڵوەرێنراوی میسکن. بەئاوات لەخوا دەخوازم، پەردەو لەمپەر لەنیّوانمان‌دا نەمیّنیّ، روخساری گەش‌و روّشنت ـ کە نمونەی نوری خوایە ـ خوّی بنویّنیّ. خاڵە وردەکانی سەرروت، لیّوەکانت ـ کە وەك پیاڵەی مەی‌و بادەی بەهەشتی‌یەو رەنگی ئاڵی لالّ ئاسایەو لەو بەرزە سورایی ئاسوّی عاسمانی جوانی و نازداریت دیّتە بەرچاو ـ بەچاوی دلّ، تیّرببینم.

١٥ یار هات‌و مەست، صوبحا ئەلەست من دەست بدەست دی‌جام ددەست
کاکول دبەست تایەك ڤەرەست ڤیّرا شکەست نیشانە قەست

١٦ ئەو لەب شەکەر وا هاتە دەر رابو ژبەر تایێن دبەر
خالێن دقەر زولف چونە سەر ئەصلان سەحەر لیٚبون فەرەق

مانای وشە:

صوبحا ئەلەست: بەرەبەیانی ئەو روّژەی خودا گیانی دروست کردن؛ **دەست بەدەست:** روبەرو، لەنزیکەوە؛ **ڤەرەست:** دەرچو، دەرپەرِی؛ : **نیشان:** خالّ؛ **قەست:** ئامانج؛ **رابو:** هەستا؛ **بەر:** پیّش؛ **دبەر:** لەبەردا؛ **قەر:** رەش؛ **ئەصلان:** شیّر؛ **ئەصلان:** رەگەزان، بنەرِەتان؛ **فەرەق:** ترساو، بلّاو؛ **فەرەق:** پەیدابونی سپیایەتی بەرەبەیان.

پوختەی مانا:

لەروّژی هەرە بەریّوە، کەخوا گیانی دروست کردن؛ زوّر لەنزیك، توشی ئەوسەلمایەی خوّم‌بوم. پیاڵە بەدەست، هاتە دەریّ. بەلەنجەو لار، دەستی برد کاکوّڵەکانی شانە بکاو تیّك‌پەرِیّنیّ، چەپکە تالّیّك لەو ناوە، جیا بونەوەو خوّیان گەیاندە خاڵی رەشی سەر روومەتی. ئەو لیّو شەکرینە شیرینە، کە پەیدابو هەمو گیان، لەبەری هەستان؛ تەنانەت تالّیّ بسکانی ـ کە دەوری خاڵانیان دابو ـ لەبەر ئەو نازدارە، هەستان‌و چونەوە سەر بنکەی خوّیان لەو سەرەدا. بەو تالّ لەسەر خاڵ‌لادانە، شەو نەماو سپیّدە دەرچو. (یان، کە زولفەکانی هەڵاویّزنی چاوی کە بەهەیبەت شیّرن، بەو بەیانە مەستانە خوّیان وەدەر خست، شیّران لەترس‌و عەیبەتان، واترسان هەر زراویان چو.)

قەصیدەی پەنجاو هەشتەم

«یەك ویەك»

١ دلبەرا من سەحەری هات بتوّخو بیەدەك
صەد یەدەك بون دبەری تیّك بسنجابو وشەك

مانای وشە:

توّخ: جوقەی سەر لە توّپەلّیّكمو؛ **یەدەك:** سوخمە؛ **سنجاب:** جانەوەریّكە خزمی سموّرە، كەولّەكەی زوّر بەنرخە؛ **وشەك:** وشەگ، جانەوەریّكە خزمی شیّرو پشیلەو لەتایەفەی گویّ رەشانە. كەو لّەكەی زوّر بەقیمەتە.

پوختەی مانا:

یارەكەم بەریبەیان هات. كاكوّلّی وەك جوقەی شایان، لەسەر دیاربو. سوخمەیەكی دەبەردابو بەصەتان سنجابو وشەگ، بەئاوات بون كەولّیان لەو سوخمەدا بوایە.

٢ یاربو چومە بواری بزیارەت كەفی پا
(قَالَ یاعاشِقُ هاتیكَ یَدی هاتِ یَدَكْ)

مانای وشە:

بوار: ریّباز؛ **كەفیپا:** بەریپیّ؛ **قال:** گوتی؛ **یاعاشِقُ:** ئەی دلّدار؛ **هاتیك:** ئەوەتانیّ؛ **یَدی:** دەستم؛ **هاتِ:** بدە؛ **یَدَكْ:** دەستت.

پوختەی مانا:

خوّم خستەسەر ریّبازەكەی، كە ماچی بەری پایبكەم. فەرموی دلّدار دەستت بدە هەلّت هیّنمهانیّ دەستم، ماچیبكە.

٣ دلوجان هەردو مەدانیٚ کو ئیجازەت ژمە خواست
(قُلتُ أسْتَوْ دِعكَ الْبارى اللهُ مَعَكْ)

مانای وشە:

قُلتُ: گوتم؛ **أستَودِعُكَ:** بە ئامانەتت ئەدەم؛ **باری:** خودا؛ **مَعَك:** دەگەڵتۆ.

پوختەی مانا:

یار کە رابرد، فەرموی بەئیجازەی تۆ ئەوا دەڕۆم. گوتم بەخودات دەسپێرم، خوات دەگەڵبێ.

٤ تەدقیٚ صافو زەغەل ژێك قەدی تەجرەبەکە
داعیاریٚ بتەمامی بنومێتن تەمحەك

مانای وشە:

صاف: پاكو بیٚخەوش؛ **زەغەل:** چروك؛ **ژێكقەدی:** لێكبکەیەوە؛ **عیار:** هەڵسەنگانو ناسین؛ **محەك:** ئامرازی کڕاندن؛ ئەو بەردەی چۆنیەتی زێڕی پیٚ دەردەخەن.

پوختەی مانا:

دەتەویٚ بیٚخەوشو چروك، لەیەکتری هەڵاوێری. پاكو پیسان، تاقی کەوە. محەك دەزانیٚ زێڕ تەواوە، یان چەند مسی تیٚکراوە.

واتا ئەگەر لاتوایە دڵداری راستنیم، بمئەزمو تابۆت دەرکەویٚ چەند پاكو ساغم بوئەوین.

٥ دەوری زولفاتە موسەلسەل بنەظەر حەل کونەبت
نەظەری صافی دلی سەر ددرت نوقطەیی شەك

مانای وشە:

دەور: دەورەدان، ساڵ، خەرمانەی مانگ؛ **دەور:** لەزاراوەی زانایانی عیلمی کەلامدا، دو مەبەست بەستەبەیەکن کە بیٚیەکتر یانناکریٚو ئاکام هەردەبێتەوە یەکو پێدابڕۆ؛ **موسەلسەل:** بەزنجیرە؛ **موسەلسەل (یان، تەسەلسول):** لە زاراوەی زانایاندا، چەند کارێك یا چەند مەبەستێك یەك بەیەکەوە لکاونو هیچیان بەبیٚ هیچیان نابنو بڕانەوەشیان بونیە؛ **نەظەر:** دیتن بەچاو؛ **نەظەر:** لە زاراوەی زانست، چەند مەبەستێکی ئاشکرا بێنیە پاڵیەك تا نائاشکرای پیٚ دەرخەی؛ **شەك:** گومان؛ **نوقطەی شەك:** واتا کە لە دەورو تەسەلسولدا، پیاو سەرگەردان دەمێنێتو رێگەی حەلکردن ون دەکات. بەخەیاڵو نەظەرییە، بەڵگەیەك دەدوٚزێتەوە کە کلیلی رزگار بونە. واتا بەگومانی دەراوی دەرەتان رەچاو دەکا؛ **سەر ددرت:** سەر هەڵدەدا.

شیاوی باسەمەلا لەوبەیتە شیعرەدا، مەبەستەکانی لێکجیای عیلمی حیکمەتو کەلامی، داونەپاڵیەك.

پوختەی مانا:

دەورەدانی خـەرمانەی مانگــی روخســارت، کە زنجیرەی لێك نەپســاوی کەزیەکانت، لەکەزیە بێبڕانەوە کانت دەوری‌داوە؛ ســەری ئێمەی لەناو ئـەو جــەغزە بێدەرکە، گێژ کردووەو کەوتوینە باسی دژواری دەورو تەسەلســول لەســەررووت. کەزیت جــوانیەکەی لەروتە، جــوانی روت بەو پرچــانەوە. هیچیان بێ یەکتریان ناکرێو هەتا زۆر لێی بکـوڵینەوەو لەنوختەی خــاڵ وردبینەوەو بەگومان بەهۆی خـاڵەوە، دەرەتانێك بەدی‌بکـەین؛ لەشـكو گومان دەرناچین‌و لەوهەمو بەچــاو دیارانە، ناگەینە مەبەستی نادیار، کە هۆی جـوانی لەبسـكو خــاڵو رودایە. دەبێ چــاوی دڵمان رون‌بێو، بەو بروانینە جوانی‌تۆ. ئەوسا سەرەتای کڵافـەی گومان‌و شـك، سـەرهەڵدەداو دەزانین جوانیت لەچیەو حاڵی دەبین.

«مەلا حیسام‌الدینی سەرا» دەڵێ:

بە صوغرایی دەمو کوبرایی چاوت مەطلەبێکم بو
بەصەد دەورو تەسەلسول هاتە پێش زولفی پەرێشانت

٦ **ئاهوا من نەکورەنجەك تە بخاطر بگەهت**
بەخودیکی تو کو ئەوسەگ بەخودی هاتە مەسەك

مانای وشە:

خاطر: دڵ، بیر؛ **بەخودیکی:** تۆبی‌و خودا؛ **خودی:** خۆبەخۆ، لەخۆیەوە؛ **مەســك:** گیران؛ **مەسـەك:** بەناچاری قافیەوە هاتوە.

پوختەی مانا:

ئاسکە چاوجوان‌و ناسکـەکەم! تۆبی‌و خــودا لەمنی دڵدار ـ کە ســەگی بەر دەرکی خــۆتم ـ دڵ مەگۆرەو لێم مەرەنجی‌و مەڵێ سەگ هاتوەبۆ راوەئاسك. نەخێر ئەم سەگەی بەردەرگات. خۆی بە ئارەزوی دڵی‌خۆی، کردۆتە نێچیری چاوت‌و گیرۆدەی داوی جوانیتە.

نازانم کام شاعیر دەڵێ:

سەیری نابینم نێچیروانێك بەشوێن نێچیرەوە
سەیری خۆش ئەو حانەیە نێچیر وەدوی راوکەر کەوێ

٧ **بئەڤینێ مەلەكو چەرخو فەلەك تێنە سەما**
رەوشەنن تێك بمیهرێ ژسەما تابسەمەك

مانای وشه:

میهر: هەم ڕۆژ هەم خۆشەویستیو دڵداری؛ **سەمەك:** ماسی، نیاز ئەو ماسیەیە کە زەمینی لەسەر پشتە.

پوختەی مانا:

سەروبەر عاسـمانو زەویو بەرزو نەویو هەرچـی لەناویاندا هەیە، بە فـریشتەو بەعاســمانو بە عەرزەوە، تەنانەت بەو ماسیەشـەوە کە دەڵێن لەژێر عەرزایە، لەشـوّقو شـەبەق دانەوەی خـوّری ئەوینی خودایی کەوتونە سەماو هەڵپەرکێو بێ‌ئارامن.

٨ نەکو پەیوەستە بیەكبن ژسوری عیشقێ دوروح
دێ بئەشباح بین واصیلو پەیوەستە بیەك؟

مانای وشە:

سورّ: دڵکێشی، جازیبە؛ **ئەشـباح:** تارماییگەل؛ **ئـەشـباح:** بریەتیە لەو گیانانەی کە لەسـەر زەوی کوّچ دەکەنو بەدیمەن دەچنە ناو لەشـێکی روناك کە لە لەشـە گڵینەکەی ژیانی سـەرزەمینیان دەکا؛ **واصــیل:** گەیشتو؛ **پەیوەستە:** هەمیشە؛ **پەیوەستە:** لکاو.

پوختەی مانا:

ئەگەر دوگیان لەسەردنیا، بەر کێشەری دڵداری نەکەوتبێتنو ئەوین لێکیان پیلّوّز نەکا؛ چـوّن لەو دنیا لەپاش کوّچ‌کردن لەزەوی، تارمایی ئەو دوگیانانە بەیەك دەگەنو هەمیشە پێکەوە دەبن؟!

٩ ژموسەمما عەدەدو کەثرەتی ئەسما تومەبین
زەیدو عەمرێن مەحەتا چەند؟ دونینە یەكویەك

مانای وشە:

موســەمما: ناوبراو، ناونراو؛ **کەثرەت:** زوّری؛ **زەیدو عەمر:** ناوی پیاوی کەس‌نەناســن، کە لەکتێبی ڕێزمانەکاندا بوّنمونە باسیان دەکرێ.

پوختەی مانا:

لەبازاری دڵداریدا، منمنو توّتوّ یەكنیە. با لەناونرانیش جیابن؛ بوّ ناســینەو رزگاربون لەســەر تاسینە. زەیدو عەمر هەر یەکێکن. مەڵێ دوانن. ئەوین دوەتی نازانێ.

شیاوی باسە: مەلا باسی ناوە زوّرە کانی خودا دەکا کە هەمویان ناون بوّ تاقە خودایەك.

١٠ **چفەصاحەت بمەلاحەت وەددێری تو«مەلا»**
ئەڤ ئەدایاتە دشیعرێ وەشرینو بنەمەك

مانای وشە:

فەصاحەت: گفتڕەوانی؛ **مەلاحەت:** مەزەداری؛ **نەمەك:** خوێ، لێرەدا بریەتیەلە دڵڕفێنیو مەزەداری.

پوختەی مانا:

مەلا! بەراستی لەشیعرا گاڵە دەکەی. ئەوگفتو لفت ڕەوانیو قسەبەتامو خۆیانەت چلۆن بۆدێن؟ شیعرەکانت هەتا بڵێی ڕێكو شیرنو مەزەدارن.

قصیدەی پەنجاو نویەم

«پارەی جەرگ»

١ تَعالیٰ‌الله زەهی حوسنا موبارەك
تەبارەك، صەد تەبارەك، صەد تەبارەك

٢ مەگەر شیرین بڤویٚ شیرانی‌ییٚ بو؟؟
(ألا شَمسُ الَملاَحَةِ قَدْ تُشارَكْ)

مانای وشە:

تَعالَ‌الله: پایەبەرزی بۆخوا؛ **زەهی:** چزۆر، عەجـایب؛ **موبارەك:** پیرۆزو بەپیت؛ **تەبارەك:** پیرۆزی بۆخـوا؛ **شیرانی:** شیرنایەتی؛ **ئەلا:** ئاگاداربە؛ **شەمس:** خـۆر؛ **قـەد:** لێرەدا واتای (دەبیٚ؟)؛ **تُشـارَك:** هاوبەشـی لەگەڵ بکریٚ.

پوختەی مانا:

چۆن جوانیەکە خودای گەورە بەتۆی‌داوە؛ دەس‌ڕەنگینیو پایەبەرزی هەر بۆخوایە. هەی ماشاالله صەد ماشاالله! صەد ماشاالله! کەی شیرینەکەی کە فەرهاد دڵی‌دایە، بەجوانیو شـیرینی تۆبو؟ تۆ خۆرێکی لەعاسمانی دڵکێشیو مەزەداریدا. خۆر لەعاسمان هاوتای کوانیٚ؟

٣ ژغونچێن بوغچەیا ویٚ گولعوزاریٚ (یان، گولعیذاری)
ژهەر غونچە ددلدا مایە خارەك

مانای وشە:

بوغچە: باخچەی گوڵان؛ **عیذار:** لاجانگ؛ **ما:** ئێمە؛ ددلدا مایە: دەدڵدا ماوە (یان، دەدڵی ئێمەدایە).

پوختەی مانا:

لەهەر خونچێکی ناو باغچەی گوڵی ئەم گوڵ لاجانگەدا، درکێکی داخو عەزرەتمان لەدڵدایە.

٤ **لتەختی دلبەری رونیٚ بشاهی**
لتەشاهی موبارەك بت موبارەك

٥ **ژدیداریٚ مورادا من ببەخشە**
مورادا من ژتە دیدارە جارەك

٦ **ددل دائی یودیسا دل دصوژی**
(أتحرق یاملیكَ الحُسنِ دارَك؟)

٧ **عیزاری گەر لمن دی تو لدلدە**
لاِنَّ القلبَ قدیهوی عیزارَك) یان (عِذارَك)

مانای وشە:

شاهی: شادیو دڵخۆشی؛ **دصوژی:** دەسوتێنی؛ أ: ئایا؛ **تَحرق:** دەسـوتێنی؟؛ **یا:** ئـەی؛ **ملیك:** خـاوەن، پادشا؛ **حُسْن:** جوانی؛ **دارَك:** ماڵیخۆت؛ **عیزار:** تیری هەردو قەراغ تیژ؛ **عیزار:** بسـەرکۆنەو لۆمە؛ **عِذار:** لاجانگ، کاکۆڵ، رومەت؛ **لانَّ:** چونکە؛ **یَهْوی:** عاشقەبە.

پوختەی مانا:

تۆ سـەردا ِی دڵبەرانیو هەمو دڵبەر تۆیان بەگەورە قبوڵە. دەبە شـادی لەســـەر تەختی گەورەییو سەروەری جوانان، رۆنیشە. لێت پیرۆزو ممبارەكبێ.

هەر شـایەکی لەسـەر تەختی بەختەوەری جێگیردەبێ، هەژاران دەلاوێنێتو خێریان بەسـەردا بەشدەکاو بەخشش بەبێ بەشـان دەدا؛ منی هەژاری دڵدارت، هەمو ئـاواتو ئــارەزوم، دیتنی دیداری تۆیە. بیکە بەخێر بۆجاریك خۆتم نیشاندە.

زۆر پێم سەیرە تۆ لەناو دڵمدا دەژیو کەچی بەر ئاگری دەدەی. پاشـای جـوانی جـاوادەبێ تۆ ماڵی خۆت بسوتێنی؟! ئەگەر هەر بڕیارت داوە، بەتیری تانەو سەرکۆنە، یان بە پەیکانی نوكتیژی سەری بسكو موی کاکۆڵت، من بکوژی؛ دڵەکەم تیرەباران‌کە چونکە ئەوی گیرۆدەی لاجـانگو کاکۆڵانتە دڵە شێتو دێوانەو بێ ئارامەکەمە.

٨ **تەجەرگیٚ من ژدل کر پارەپارە**
(فَجارَكْ یا بدیعَ الحُسنِ.جارَكْ)

مانای وشە:

ژدل: هەر بەراستیو لەتەهیدڵ؛ **جارَك:** هاوسـات؛ **جـارەك:** پەنادانیتۆ؛ **جـارك:** پەنابەربەتۆ؛ **بَدیع:** تازە

داهاتو؛ **حُسن**: جوانی.

پوختەی مانا:

لە تەهی دڵدا دەتەویست جەرگەکەم پارەپارەکەی. ئەوا کردت. ئەی تازە جوانی بێوێنە! چۆن تۆ دەبێ گوێ بەو فەرمودەیە نەدەی کەپێغەمبەر فەرمویەتی: هاوسایەکەت، دیسان هاوسات ئەمجاریش هەر هاوسایەکەت. خۆت ئەزانیت؛ جەرگ هاوسای دڵەکەمەو تۆش لە دڵمای. کەوابو جەرگ هاوساتە. پەنام بدە، پەنام بەجوانیت هێناوە. خوا فەرمویە: (ئەگەر کافری خوا نەناسیش بێتە پەنات، پەنای بدە). تۆ چۆن لە ژێر پەنای خوتا، منو دڵو جەرگو هەناوی سوتاوم، پەنا نادەی؟؟!

٩ وەرە خانم بکوژ بستە بخەنجەر
«مەلێ» ئەمما بدەستی خوی موبارەك

مانای وشە:

بستە: بێترس، بەراشکاوی، بێسڵ کردن.

پوختەی مانا:

میروگەورەم! (یان، خانمە نازەنینەکەم!) لە کوشتنم بەخەنجەران هیچ سڵمەکە. خوێنەکەمت لێ حەڵاڵ‌بێ. بەو مەرجەی بەو دەستە جوانو پیرۆزەی خوت خەنجەرم لێ داوەشێنیو دوایی بە بەدبەختیم بێنی.

قصیدەی شیێستەم

«چاوی بەلەک»

١ نازکەك من سەحەریێ دی بجەمالا خوە نەوەك
حورو ویلدانو پەری بو نەبەشەر بونە مەلەك

مانای وشە:

ویلدان: ئەو کوڕە تازەلاوانەی لە بەهەشتان؛ **بەشەر:** مرۆ.

پوختەی مانا:

سەرلەبەیان، جوانێکی ناسكو نازدارم، هاتە بەرچاو. وەك چی ئەچو؟ سەرگەردانم بڵێم وەكچی. کچۆلە چاورەشەکانو لاوە خوێنشیرینەکانی بەهەشتو پەریو فرشتە، لێم رونە ـ بەجوانی ـ نەدەگەینە ئەو. خۆ مرۆش هەر باسیمەکە.

«خانی» دەڵێ:

پەسنت چبدەم؟ ئەوەندە جوانی   وەك هەرچی بڵێم جوانی وانی

٢ وەر تەماشایی شەهیدێن خوەکە جارەك توبنیێ
(أحسَن اللهُ تَبارَك) ژدو چەهڤێن دبەلەك

مانای وشە:

بنیێ: بنۆرە، بنێڕە؛ **أحْسَنَ:** چاکەیکرد، جوانی دروس کرد؛ **تەبارەك:** گەورەییو پیرۆزی بۆخوا.

پوختەی مانا:

گەورەییو پیرۆزی بۆخوا؛ جوانی چۆنی دروسکروە. تۆ بۆئەوە کەبزانی چەندە جوانی، هەر

جاڕێك وەرەو بنوڕە لە کوژراوانی چاوانت. ئەی نامەخواو پەنا بەخوا، لەو دوچاوە بەڵەکانەت.

٣ سونبولێن تەر لگولان پال بمەستی ددرن
سوسنێن تازە لنەسرین وەرەقان بونە هەلەك

مانای وشە:

ددرن: دەدەن؛ **وەرەق:** پەڕە؛ **هەلەك:** ئـاڵقە؛ **هەلەك:** سـەرگەردان؛ **هەلەك:** بەلاداهاتن و شکـــان؛ **هەلەك:** تەماحی زۆر؛ **هەلەك:** تینوەتی گیای بیّباران.

پوختەی مانا:

کەزی یارم ـ کە بە سمڵی تەر دەشبهێنرێن ـ بە دینی کوڵمە سورەکەی ـ کە وەك پەڕی گوڵی ئاڵە ـ سەرخۆش بون و بەمەستی پاڵیان وەگوڵدا. سـوێسنەی هەرە پەسـندو جـوان ـ کە مەبەسـت بسکەکانیەتی ـ لەسەر پەری هەرە سپی گوڵی نەسرین ـ کە نیازم لەلەجانگانە ـ بونە ئـاڵقە. یان، لە تاوان تێك شکان و بەولاو بەملادا دەکەوتن.

٤ نازکامن کوبمەستی دچەمەن هات خەرام
ژحەسەد چونە خوسوفێ مەهو میهری دفەلەك

مانای وشە:

حەسەد: ئێرەیی؛ **خوسوف:** قوپان؛ **خوسوف:** گیرانی مانگ.

پوختەی مانا:

یاری ناسك و نازداری من، کە لەجوانی خۆی مەست بو، بە لەنجەو لار، هاتە گوڵزارو مێرگوڵان. مانگ و خۆر کەدیتیان یارم زۆر جـوانترو لەبارترە لە هەردوکیان، لەعاسـمان خـۆیان شـاردەوەو بەپەڵەی ئێرەیی گیران.

٥ ئی ژغەفلەت تەببینت کو دمینت هەیهات
تە بچەهڤێن دبەلەك کوشتنە مەظلوم گەلەك

٦ ذەررەیەك عیشق گەهاکیّ و ژعەقلیّ خوە نەبر
(کُلُ مَنْ صادَفَهُ داهِیَةُالْعِشقِ هَلَكْ)

مانای وشە:

هەیهات: دورە، هەیهو؛ **گەلەك:** یەکجار زۆر؛ **کُلُمن:** هەرکەسێك؛ **صـادَفَهُ:** توشـی‌هات؛ **داهیە:** بەڵای

زل؛ **هەلەك**: بەهیلاكچو.

پوختەی مانا:

هەرکەس لەپڕ تۆ ببینیٚ، چۆن دەمێنیٚ؟ دوره مانی، هەیهوی دەویٚ. تۆ بەو چـاوە بەڵەکانەت، زۆر بیٚسوچو گوناحت بەکوشتن‌داوه. هەر تۆزقاڵێك لە ئـەوینیٚ، وەکام پیاوی ژیر بکـەویٚ؛ ئـاوەزی لەبەر نارٚفێنیٚ؟ هەرکەس توشـی بو بەتوشـی ئـەو بەڵایە ـ کە ناو نراوە دڵداری ـ دەبیٚ فـاتیحای بخوێنن.

٧ **خوسرەوی عیشقیٚ کورونیشتی لسەر تەختی وجود**
(فَتحَ‌الْقلبَ عَلَى‌الْفورِ وَلِلرَوحِ مَلَكْ)

٨ **وە چعیشقو چسەلامەت کود دورن ژیەکی**
(کُلُ مَنْ یَسئلُكُ حُبّاً سُبُلَ‌النَار سَلَكْ)

مانای وشە:

وجـود: بون‌و هەیەتی؛ **فَتحَ**: کردیەوە؛ **فَتحَ**: گرتی؛ **قلب**: دڵ؛ **علی‌الْفَـور**: دەســتەولەجــیٚ؛ **مَلَك**: بوبە خاوەن؛ **یَسئلُك**: دەروابە؛ **حُبّ**: ئەوین؛ **سُبُل**: ریٚگایان؛ **نار**: ئاگر؛ **سَلَك**: روێشت پیٚدا.

پوختەی مانا:

پادشای ئەوین هەرکە گەییە سـەرتەختی سـەروەری دنیاو هەبون. دەســتەولەجــیٚ بوبە خێوی موڵکی‌گیان‌و هەمو شاری‌دڵانی‌گرت.

ئێوە چۆن دەگەڵ ئەوین‌دا باسی مان‌و ساغی‌دەکەن. هەرکەســیٚ ریٚگــەی ئـەوینی گرتۆتە بەر خۆی خستۆتە ناو ئاگرو لەسەرپۆلوان هەنگاو دەنیٚ.

٩ **ئاهی بیٚگاف ژدل‌تێن مە ژپیٚتاد جەگەر**
بەس توبیٚ فەیدە نەصیحەت کە مەدل بویە پەلەك

١٠ **ما ژعومریٚ مەچمابت وەرە ئیدی قْمەرا**
دا دئەقطاری وجودیٚ بکرین سەیری مەلەك

مانای وشە:

گاف: وەخت؛ **پیٚت**: بڵێسە؛ **فەیدە**: بەهرە، فـایدە؛ **پەل**: پۆلو، سکـلٚ؛ **ما**: ئـەشـیٚ؛ **قمەرا**: وێرای ئێمە، دەگەڵمان؛ **ئەقطار**: مەڵبەندگەل؛ **سەیر**: رۆیشتن، تماشا.

پوختەی مانا:

بۆ جەرگی من، وەختو بێوەخت نەماوە. هەمو دەمان، لەو بڵێسەی کە تیایە؛ دوکەڵی هەناسـەی بەرزە. برا بەس ئامۆژگاریمکە، بەهرەی نیە. سەرەرای جەرگی پڕ لەگڕ، دڵیشم وەك سکلْ وایەو هەر خۆی، پەنگری ئـاگرە. هەودای تەمەن، وا هەڵدەکریْو بۆ مردن زۆرم نەماوە. یاری جـوانم دەسا بەزەییت پێمدابێ. بمخە شـوێن خـۆت؛ با لەهەمو مەڵبەندی ئـەم دنیایەدا، گەشـتێکی فرشتەئاسام بەنصیببێ.

١١ دەستیوائیْ کو ژحوسنا تەڤدا لامیعەکی
«نَظَرالشَمس مِنَ‌الشَرق اِلی‌الغَرْبِ دَلَكْ:

١٢ ئافتابیْ کونە تەصویر ژحوسناتە بتن
(نورُهاْ فی‌نَظَری ظُلْمَةٌ داجٍ وَحَلَكْ)

مانای وشە:

استیواء: راستبون؛ **خەتی ئیستیوا:** ئەو هێڵەیەکە رۆژ لە ناوەندی عاسمان بەرخۆی دەدا؛ **ڤەدا:** دایەوە؛ **لامعە:** بروسکەدار؛ **نَظَر:** چاو، تماشا؛ **مِنَ‌الشَرْق:** لە خۆر هەڵات؛ **اِلی‌الغَرب:** بۆلای رۆژ پەڕ؛ **دَلَك:** بەرەو ئاوابون چو؛ **نورُها:** رۆشنی ئەوخۆرە؛ **فی‌نَظَری:** لەبەرچـاوی من؛ **ظُلْمَة:** تاریکـی؛ **داج:** شـەوی تاریك؛ **حەلەك:** زۆرتاریكو رەش.

پوختەی مانا:

لە جوانی‌تۆ، بروسکەیەك گەیشتە خەتی ئیستیوا. خۆری هێندە شەرماوی کرد، کە چاوەی چاوی لە ئالی رۆژهەڵاتەوە وەرگێڕاو، روی کردە لای خـۆرپەڕەوەو بەرەو ئـاوابون، راخـوشی... ئـەو خۆرەی کە وێنەی جوانیت نەداتەوە، لەبەرچاوم رەشە وەك شەوی تاریکی ئەنگوست لەچاو.

١٣ ژهەویْ بەند تەکرم شوبهەتی بایێ دسڤك
چژ بسکاتە ببێم؟ ئاە ژبسکاتە چەلەك

١٤ ئەز ژزولفاتە ڤەرستم مەطەلەب کر لەبی لەعل
لیْ دچاها ذەقەنیْ بێسەروپا چومە هەلەك

مانای وشە:

هەوا: ئەوین؛ **هەوا:** با؛ **هەوا:** بەرزایی، حەوا؛ **سڤك:** سـوك؛ **ببێم:** بێژم؛ **چـەلەك:** چـەلەنگو شـۆخ؛ **چەلەك:** خوارایی سەری دارگۆچان؛ **ڤەرستم:** راپسکام؛ **ذەقەن:** چەنە؛ **هەلەك:** سەرگەردان، پشوسوار، هیلاك.

پوختەی مانا:

لە ئەوینت وا تاسابوم، دامابوم کە بۆکوێ بچمو چمبەسەردێ. لەپڕ بەندی بسکەکانت ئاڵقەیان‌دا لەگەردنمو وەك بایەکی سوكو بێسەنگ، هەڵیان بڕیم. لە حەوادا، ملم لە پەلەقاژە نا. ئاخ لەو بسکە ڕەشانەی تۆ! نەك هەرمن، باشیان ـ بەوسوکی‌یە ـ لەناو خۆیاندا گرتوە.

لەپڕێکا خۆم لەگەوی بەندی بسکانت، ڕاپسکاندو بەهەڵەداوان دەچومە تماشای لێوە ئاڵەکەت. خوتو خافڵ دەچاڵی چەناگەت کەوتم. وەك مەلێکی بێباڵو پەڕ، بێ دەستوپێ، لەو چاڵەدا سەرگەردانمو بێپشومو بەرەو نەمان شۆڕ دەبمەوە.

«حافظ» دەڵێ:

دڵە نەمگوت کە بەپارێزبە لەپرچی یارم   باش تەنانەت لەگەوی بسکی ئەوا گیراوە؟!

١٥ **بئومیداتە هومایێ نە «مەلێ» تۆر قەدا**
وەر تماشای جیهان بویە هەمی‌تورو شەبەك

مانای وشە:

هوما: پیرۆزەی سێبەرپیرۆز؛ **قەدا:** نایەوە؛ **شەبەك:** تۆڕی‌ڕاو.

پوختەی مانا:

نەهەرمەلا بە هومێدی گرتنی سێبەرەکەی تۆ، کە پیرۆزەی سێبەر پیرۆزی بەودمی. داوی ناوە. وەرە سەیرێ هەمو دنیا تەپکەو داوەو هەمو عالەم وێڵن لەشوێن سێبەری تۆ. بۆ هەرکوێ دەچی هەر تەپکەو فاقەو داوموسکە دانراوەو لەرێتا نراوەتەوە.

قصیدەی شێستویەکەم

«دڵ پەرەنگە»

١ کو ئیشارەت بیبشارەت بدرت نەغمەیی چەنگ
ژروی ئایینەیی دل برتن پەردەیی زەنگ

٢ فەهمی راز ئەر بکری وەربیهی موژدەیی ساز
چەنگ بیٚ پەردە دبێژت نەنەیو نای بدەنگ

مانای وشە:

بیشارەت: مزگێنی؛ **نەغمە:** ئاواز؛ **زەنگ:** ژەنگ؛ **ببهی:** ببیسی.

پوختەی مانا:

هەر ئەگەر مزگێنیەکی خۆش، لە ئاوازی چەنگەوە چەنگ لە دڵماندا؛ ئاوێنەی دڵ مشتو ماڵەو ژەنگی لەسەر رادەماڵێ. ئەگەر لەوانەی کەشیاوی راز پێوتن‌بیو لەنهێنیان حاڵی‌ببی؛ وەرە گوێ لە سازان بگرە، کە چۆن رازان وەدەر دەخەن. چەنگ بەئاشکرا پێت دەڵێ چخەبەرەو بلوێرو شمشاڵیش بەدەنگ بانگت ئەکەن.

٣ وەه کوبیٚ شاهیدو مەحبوب تەعومریٚ خوەبوار
کارەکی رابەبکە وەقتە کوئێوارە درەنگ

٤ بەری مەقصودیٚ ژطوبی نەگرین مەعلومە
مە ژدەستی خوەیی کوتاهو ژپایی خوەیی لەنگ

مانای وشە:

شاهید: دڵبەر؛ **بوار:** رابوارد؛ **رابە:** هەستە؛ **طوبیٰ:** خێرو خۆشیو بەختەوەری؛ **طوبی:** دارێکە لە بەهەشت. بەهەشتیەکان دەچنە بنی؛ **کوتاه** : کورت، کن؛ **لەنگ:** شەل.

پوختەی مانا:

بەداخەوە تەمەنی خۆت بێیارو دڵبەر گوزەراند. هەستە چارێکی خۆت بکەو کارێك بکە. تەمەن گەیوەتە ئێوارەو هەربینا لەدنیا دەرچوی.. هەتاخێوی ئەمدەستە کورتو قولانەو، ئەم لاقە شەلو گێرانەی؛ هەر دەبێ بەتەمانەبی بەر لەداری بەختەوەری دا بوەریٚو بیچنیەوە.

خەییام» دەڵێ:

حەیفم لەدڵێ دێ کە بەبێ سوتمانە   دڵداری تێا نەکردوە هێلانە
هەر رۆژێ کە بێ دڵبەرو بێ دڵداری   بێنرخە پروپوچە زیانی ژیانە

۵ **دلی یارێ مە نەبو نەرم بصەد ئابی گری**
ئەثەرێ دێ چبکەت ئاب بصەد قەطرە لسەنگ؟

٦ **سینە گەه تێت کوبکەربێت ژدەربێ عیشقێ**
مە جەگەر شوبهەتی باروتەو دل مایە پەرەنگ

مانای وشە:

ئاب: ئاو؛ **گری:** گریان؛ **ئەثەر:** شوێن؛ **دەرب:** زەبر؛ **پەرەنگ:** پۆلو، سکلێ.

پوختەی مانا:

زۆر گریامو زۆرم فرمێسك داباراند. بەڵام دڵی ئەویارەیمن، بەئاوی چاو نەرم نابێ. بەردی رەقە. ئاو کەنگێ کاری لێدەکا. دیومە وەستای کەڤرتاشین بەرد دەکوڵن، باروت دەکەنە ناوکوڵیاو. پۆلوێکی لەسەر دادەنێن. بەرد ئەتەقیٚو بەجارێك لەبەریەك دەچێ. سینگم جارجار لەبەر زەبری خۆشەویستنی ئەو یارە، بەدەردی بەردەکە دەچێ. جەرگم رەشە وەك باروتو وەکو باروت ئاگرگرە. دڵەکەشم بەتەواوی بویتە پۆلو. چۆن سینگی هەژار نەتەقیٚو هەڵنەتەکێ؟!

«بابا هەژاری موکوریانی» دەڵێ:

بەگریەم پێکەنی، خەندەت بەشینە   دەڵێی پاش گریە نۆرەی پێکەنینە!
دڵت گەر صەدپەکی سینگت نەرمبا؟   نەرم بوی ئێستە بۆماچێك لەسینە

٧ **بچرەنگێ مەددل خەفبتن گەوهەری عیشق**
عاشقان موحبەتو میهرا زەرییان کفشە ژرەنگ

٨ **کفشه مەجموعو پەریشانی‌یی حالی مە ددل**
ژسەری زولفا پەریشانو ژبسکا تەیە شەنگ

مانای وشە:
کفش: دیار، کەشف؛ **زەری:** سەوزە رەنگ، سپی پێستی ئامالْ زەرد؛ **مەجموع:** تۆپەلْ؛ **پەریشان:** بڵاو.

پوختەی مانا:
گەوهەری بێوێنەی ئەوین، چۆن دەتوانین لەناو دڵماندا وەشێرین. خۆشەویستی زەرد ئەسمەرو سەوزە رەنگان، زەردی دەدەن بەرەنگی دڵدارەکانیانو دڵیان دزی گەوهەری لێ دەردەکەوێ. لەولایشەوە سەری پرچی پەرێشانو تۆپەڵە موی بسکی شەنگت، پەرێشانیو بڵاوی دڵو دەرونمان وتێکە ڵاوی پڕایی دڵدارەکانت، نیشان ئەدەن.

٩ **نەتنێ گەزمە دبارن مە ژقەوسی دوهیلال**
مە ژموژگانی سیەه تێنە جەگەر تیرو خەدەنگ

١٠ **میثلی وی قەوسی هیلالی کو دونون رەیحانی**
کی نیشان دانە ژشیرازو کی‌ئانینە ژیەنگ

مانای وشە:
رەیحانی: وەك ریحان؛ **رەیحانی:** شێوە خەتێکی زۆر جوانە؛ **شیرازو یەنگ:** دوشارن بەکەوانی چاك ناسرابون.

پوختەی مانا:
جگە لەوەی کە لەکەوانی دوبرۆی ـ کە وەك مانگی یەکشەوەنە ـ تیرمان بەسەردا دەبارنو، ئەو کەوانە برۆیانەش، لەوانەنین کە لەشیرازو ینگەوە، دەیان هێنن. نەخێر ئەوانە بەتیشکن وەك مانگی یەکشەوە دەچن، کە خەڵك دەس لەبان چاوان بەخۆشی بۆیان دەڕوانن. دەگەڵ تیشكو بەرچاویشدا، وەك دونونی زۆر هونەرین کە بە دەسخەتی رەیحانی نوسرابنو بۆنی ریحانانیش دەدەن؟ لە تیری مژۆڵەکانی، رەشیو تیژیش، بێبەش نەبوین. لەپەستا تیری ئەوانیش دادە رژێنە سەر جگەرمان.

١١ **هەر لەدۆرا حەجەرئەسوەد حەبەشان چەرخو طەواف**
تێنو قوفا عەرەفاتێ بسەمانوبیو زەنگ

١٢ صەف بصەف تورك‌و موغول دوگوش‌و هيندی دكەمين
بعەجەب هاتنە جەنگیٚ حەبەش‌و روم‌و فەرەنگ

١٣ ميرو كرمانج لهەولان (لهوٚلان) قەدەرەك وەستانە
لیٚبنيڤیٚ بصەف‌و تيپی عەرەب هاتنە جەنگ

مانای وشە:

حەجەر: بەرد؛ **ئەسوەد:** رەش؛ **چەرخ:** خول؛ **وقوف:** ویٚستان؛ **عەرەفات:** جیٚگەيەكە لەمەككـە حـاجی وچانی لیٚدەدەن؛ **نوبی:** خەڵكی نوبە كە وڵاتیٚكە لەنیٚوان ميصـرو سـودانـدا؛ **زەنگ:** خـەڵكـی زەنگبار، قولەرەشە؛ **موغول:** خەڵكی مغولستان؛ **دوگوش:** شەڕو كیٚشـە؛ **مير:** نەجيمزادە؛ **كرمانج:** لیٚرە مەبەسـت ئاپۆرەی كوردە؛ **هەول:** ترس؛ **هوٚل:** گەمەی شەقیٚن؛ **تيپ:** دەستەسوار.

پوختەی مانا:

هەرگا يارم دیٚتە دەریٚ، يا لە پەنجەرەی كوٚشكەوە سـەر دەردیٚنیٚو تماشـای دەشـت‌و دەر دەكاو، ریٚزی بسك‌و كەزيەكانی بەسروەی با دەهەژیٚن‌و خاڵ‌و ميلان لەرومەت‌و گەردن‌و لاجانگەكانی دا دەپوٚشن‌و جاروبارە دياری دەدەن؛ دڵم دەڕوا. ديمەنی سەيرو سەمەرەم دیٚنە بەرچاو. جاریٚك دەڵیٚم: خاڵی سەرڕوی، بەردی رەشی حاجيەكانە. بسكەكانی ـ كە بەرەشی وەك حەبەشیو نوبیو زەنگين ـ لە دەوری، چەرخ‌و خوليانەو دەڵیٚی حاجين لە تەوافیٚو لەسـەر چيای عەرەفـاتی ئـەوباڵايە جـار دەویٚستن پشو دەدەن، جار لەخوٚشيان سەما دەكەن. خوٚ ئـەگەر شـنەبای بسكـان، توٚزیٚك بەهیٚزو گور هەڵكاو كەزيەكانی بلەرینیٚو بيان خاتە سـەر دەم‌و چـاویو لەسـەر هەنيەی بیٚن‌و بچـن، يەكجاری دڵم دەشیٚویٚو كوٚنە شەڕی دەوڵەتانم دیٚتە بەربيرو خـەياڵ‌و خـوٚم هەر لەبير دەچیٚتەوە. لەلام وايە كەزيەكانی لە دولاوە بوٚكیٚشەو شەڕو ئـاژاوە، ئـامادەنە. لەشكـری تورك‌و مغـولان لەلايەك‌و لەشكری حەبەشـیو روٚم‌و فـەرەنگ لەو ئـاليەوە بوٚيەكدیٚن‌و دەبیٚتە شـەڕو پیٚكدادان. خاڵە رەشە ئيسوٚتيەكەی ـ كەوەك ئيسوٚتی هيند ئەچـیٚ لە رەشـیو جـەرگبریدا ـ لەبوٚ سـەدا ماتەی داوەو دياری نادا. لاجـانگ‌و بەرچیٚڵەی سپی ـ كە لەپاكیو روناكیدا وەك بەگزادەو ئاپوٚرەی سادەی كوردانن ـ لەو مەيدانە بوٚ سەيری گوٚی چـەناگەيو بسكـی سـەرلیٚچـەماوەوەی كاشوٚ ئاسای راویٚستاون‌و لايان وايە جـەنگ بەسـەرواندا نايە. بەڵام زوٚر خـەياڵيان خـاوە. پرچەكانی پەریٚشانی ـ كە لە بیٚڕوحمیو دڵڕەشی، وەك عارەبە رەشكە وانە ـ هیٚرش دیٚنن‌و ئـەو مەڵبەندانەش دەستیٚنن كە بوٚمن‌و چاوی دڵم، جیٚگەی هوميٚدو ئاوات بون.

١٤ ژگوهەر غونچە گوشايی دكرت دورجیٚ عەقيق
بشەكەر خەندە زەنی گەر بگريت شەككەری تەنگ (يان، تونگ)

مانای وشە:

گوهەر: گەوهەر؛ **گوشایی:** بکەیەوە؛ **دورج:** قوتوی جەواهیرات؛ **خەندە:** کەنین؛ **زەنی:** لێدەی؛ **بگریت:** دەگرێ؛ **تەنگ:** بار؛ **تەنگی شەکر:** بریەتیەلە لێوی دڵبەر؛ **تونگ:** کوپەڵەی دەمتەنگ.

پوختەی مانا:

خونچەی دەمت، بپشکوێو ددانە وەك گەوهەرەکانت ببیندرێن؛ یاقیق لەبەر تەریقی خوی، دەرگای قوتوەکەی تێیدایە گاڵەدەدا، تا نەیبینن. ئەگەر بەلێوی شەکرینت، زەردە خەندەی شەکربارت بێتە سەرزار؛ باری شەکر بەدیل دەگریو شەکر لەناو تونگەی دەمتەنگ بەزەی بەخوی دادێتەوەو بو حاڵی زاری خوی دەگریو لە عەیبەتان دەتوێتەوە.

١٥ وەرە بیپەردە «مەلا» وێ غەزەلێ بینە مەقام
هەردەما بینە سەما دەفبدەفو چەنگ بچەنگ

مانای وشە:

پەردە: لەمپەر، هەوای گورانی، ژێ تارو تەنبور؛ **پەردە:** قوناغ لەتەریقەتدا؛ **غەزەل:** گورانی دڵدارانە، بەستەو هونراوەی دڵداری؛ **مەقام:** لاوكو گورانی؛ **مەقام:** کورو مەجلیس؛ **دەف:** دەفە؛ **دەف:** پەلەکردن؛ **دەف:** تەنشت.

پوختەی مانا:

مەلا! وەرە ئەو غەزەلەت بەراشکاویو بێ وەشارتن، بخە کوری یارانەوە. با بەهەوای گورانیەوە بیخوێننەوەو با کورەکەش دەفەو چەنگی تێدا لێدرێ. لێم رونە لەو غەزەلەی تو، دەفە وەپەلە دەکەوێو لەسەر تەنیشت، دەس بەسەما کردن دەکاو چەنگیش بەدەنگیشو بەچنگ، هەڵدەپەرێو هەڵدەبەزێ.

قصیدەی شێصتو دوهەم

درمانی دەردان

١ گەر بدیا (گەر نەدیا) ئەو صەنەما سور جەمیل
نازلی ئەرضان نەدەبو جوبرەئیل

مانای وشە:

صەنەم: بت؛ **جەمیل:** جوان؛ **نازل:** داکەوتو؛ **جوبرەئیل:** فرشتەی وەحی.

پوختەی مانا:

روی مەلا دەپێغەمبەرەو بەسیمای جوانی نورانی پێغەمبەری‌خوا (ص) هەڵدەلێ. کە پێی دەڵێ:

ئەگەر فرشتە جوبرائیل، ئەو سیما جوانەی لەعاسـمانان‌دا بدیبای کە بۆ دڵان وەك‌بت جێگـەی پەرستنی‌و ئەو هەمو جـوانی‌و دڵکێشـیەت لەلاهەیە، دانەدەکەوتە سـەرزەمین. هەر لەعاسـمان، لەجـوانیت دەبورایەوە. بەڵام چـونکە تۆی نەدیبو زۆر بە تەمابو بت‌بینیۆ دڵ‌و چـاوی بەدیدارت رۆشن‌و شـادو گەش‌بکـا. هاتە سـەرزەوی‌و لێت‌گەڕاو دۆزیتیەوەو بە دیدارت بەختەوەربو. (یان، ئەگەر بەگیان نەی دیبای کە خوا چـەندی دڵکێشـی‌و جـوانی بەشــداوی، بۆ دیتنت دانەدەکەوتە سەرعەرزان.

٢ من نەظەرەك حوسن‌و جەمالا تەکر
ئایینەیەك دی مژنورا جەلیل

٣ لەو ژلەبی لەعلێ تە جام‌بۆ خەجل
بادەیی ئەنگوری کوجا، سەلسەبیل

ماناى وشه:

جەلیل: خاوەن‌شکۆ، یەکێك لە ناوەکانی خوایە؛ **خەجل:** فهێت‌کارو شەرمەزار؛ **ئەنگـور:** ترێ، هەنگـور؛ **کوجا:** لەکوێ؛ **سەلسەبیل:** ناوی کانیەکی بەهەشتە؛ **م:** من.

پوختەی مانا:

لە دەرفەتێك روانیمە روخساری جـوانت. ئـاوێنەم دی تیشکـی خـودای لێوە دیاربو. بۆیە لەتاوی لێوی تۆی ئاڵ، پیاڵەی بادە، لە شەرمان سور هەڵگەراوە. چـونکە دەزانێ ئـەم لەکوێ کە ئـاوی ترێی تێدایەو لێوی یاقیقی تۆ لەکوێ؟ کە لیکاوی لەسەرچاوەی سەلسەبیلە.

٤ **دیل‌مە هەزاران تە دبەندێ وەلێ**
(لیس لنا عنك مجالٌ بدیل)

٥ **(ماأنا وَحدی بكَ مِنْ مُغرَمٍ. یان، مغرمِ)**
(کم لك قبلی شغفاً مِن قَتیلْ)

ماناى وشه:

دیل: یەخسـیر؛ **لیس:** نیە؛ **لنا:** بۆمان؛ **عنك:** لەتۆ؛ **مجـال:** دەرفــەت؛ **بدیل:** بارتەقـا؛ **ما:** نە؛ **انا:** من؛ **وحدی:** تەنیا خۆم؛ **بك:** بەتۆ؛ **مِنْ:** لە؛ **مغرەم:** شێتی ئـەوین؛ **مغـرم:** ئـەویندار؛ **شــغف:** پەردەی دڵ؛ **شغف:** بەهەڵپە لە دلداریدا؛ **قتیل:** کوشتە.

پوختەی مانا:

یارە جوانە تاقانەکەم! دەزانم بەجگـە لەمنیش هەزاران دڵداری ترهەن کە ئـامادەن بەگیان‌و دڵ، خۆ بەقـوربانی تۆبکـەن‌و لەسـەر ژێردەرانەت بمرن. ئـەوانە هەمو دیلی‌تۆن. گیرۆدەی داوی دڵدارین. منیش نەبم، تۆ بە هەزاران دڵدارت، لە دەورەیەو پەکت لەسـەر کەس ناکەوێ. بەڵام بۆ ئێمە دەڵێی چی؟ تۆ ئەو گەوهەرە تاقـانەی کە وێنەی تۆ، لەم سـەرزەویە، تازە نایەتەوە بەرچـاو. کێ هەیە وا بەدڵ‌وگیان، خۆمانی دەگرێو بنێین؟ هەر تۆمان هەی.

٦ **داروی دەردێ مە تویی جانی من**
(هَلْ بِسویٰ الْوَصلِ شِفاءُ الْعَلیلْ)

٧ **صەبرو سکون چونە مەنیف دەجلەدا**
لەو ژدو چەشمان مە دزێت ئابی‌نیل

٨ بەس نەمە صەد چەشمە ژچەشمان دزێت
(مَزجُ دَمٍ دَمعُ عُيونی يَسيلْ)

ماناى وشه:

دارو: دەرمان؛ **هەل:** ئاخۆ؛ **بسوىْ:** بەغەيرەز؛ **وصل:** پێك‌گەيشتن؛ **شفاء:** خـۆش‌بون؛ **عَليلْ:** نەخـۆش، دەردەدار؛ **سكون:** ئۆقرە؛ **دەجلەو نيل:** دو روبارى گەورەن؛ **نيل:** خم، چويت؛ **چەشمە:** كانى، سەرچاوە؛ **مَزجْ:** تێكەلْ؛ **دَمْ:** خوێن؛ **دَمعْ:** ئەسرين؛ **عيون:** چاوان؛ **يسيل:** رەوان دەبێ.

پوختەى مانا:

بريندارو دەردەدارم. صەبرو قەرارم نەماوە. هەرچـى ئـارامو ئـۆقرەم بو، لەناو روبارى فـرمێسكى وەكو دەجلەى بەتەوژمم، بەدەم شەپۆلى ئاودا چو. فـرمێسكى رون، لە چـاوانم وشكـاوى هات. رەنگى فرمێسكى ئێستاكەم چويتين كەنيشانەى شينە بۆدلْ، جار سورى تێكـەلْ بەخـوێنن‌و وەك قوڕاوە سورى نيل، دەنوێنن. هەرمن وانيم، بە صەتان چاو وەك سەرچـاوە ئـەسـرينى خـوێن، هەڵدەرێژن. سا بەزەييت پێما نابێت. ديتنى تۆ دەرمانى هەمو دەردانەو خۆت دەزانى هەر گەيشـتن بەوبالْايە، چابون‌و شابونى تيايە.

٩ پورْ مەنەظەر داتە ژسەر تاقەدەم
(قد رَجعَ الطَّرْفُ وَعَقْلى كَليلْ)

١٠ ميثلى تەما بونە؟ وەيا ما دەبن؟
رۆژ كو تەجەللايە چحاجەت دەليل؟

ماناى وشه:

رَجعَ: گەڕايەوە؛ **طرف:** چاو؛ **كَليلْ:** كول‌و بێ‌سۆ؛ **ما:** بۆ؛ **دەليل:** بەڵگە.

پوختەى مانا:

وا ديارە يار بەزەى بەمەلاى هەژاردا هاتۆتەوە. خــۆى شــان‌داوەو مەلا تێرى تێ‌ڕوانيوە كە فەرمويە: زۆرم روانيە ئەوجوانيە. هەر لەسەر هەتا بەرى‌پێم، بەچاو پێوا. بەڵام هيچ تێ‌نەگەيشتم. چاوم بەكولى‌و بێ‌سۆيى، بەروناكايى ئـەنگـوت‌و لە رومەتى هەڵبەزيەوەو دابەزيەوە، بەشـەكەتى. دەروانمەچى؟ چۆن پەسنت دەم؟ كەجوانى‌و بەڵگە بۆجوانيت بهێنمەوە. خۆرەتاو كەخۆى نيشـاندا، ئيتر بەڵگە بۆ بونى خۆر، هيچ ماناى تێدا نامێنێ. بۆچـى جـوان‌و نازدارى وەكو تۆ هەرگيز لەدنيادا هەبوە؟ يان تازە دێتە سەرزەوى؟

«مەولەوى رۆمى» دەڵێ:

بەڵگەیە بۆ بۆنی خۆشی گوڵ، گوڵاو   ڕۆژی ڕۆشن شاندەدا تیشکی هەتاو

١١ (قَدْ سَلَبَ الروُحَ عَلىٰ غَفْلَةٍ)
(إذهَجَمَ اَلْقَلْبَ بِطَرفٍ كَحيلٰ)

١٢ گەرچی لبەر ضەربو جەفان فیلبوم
بیٚ مەفەر ئەز مات كرم شاهوفیل

مانای وشە:

سەلب: داگیرکردن، زەوت؛ **غەفلەت:** نەخافڵ، لەنکاو؛ **هَجَمَ:** پەلاماریدا؛ **كَحیل:** بەسورمەڕێژراو؛ **ضەرب:** زەبر؛ **جەفان:** ئازاران؛ **شاه:** بیٚزەلەتو بەدشكڵ؛ **شاه:** داشە گەورەكەی شەترنج؛ **فیل:** كەمزانو بیرسست؛ **فیل:** جانەوەرێكی زەلامە؛ **فیل:** داشێكی گەمەی شەترنجە؛ **مەفەر:** دەرەتان.

پوختەی مانا:

یار بەتیلەی چاوەکانی ـ کە هەر دەڵێی بەکلە سوبحانی ڕێژراون ـ لەپڕ دایبەسەر دڵمداو لەنەکاو بیٚ هەستو چرپە، گیانی دەست بەسەردا گرتو تاڵانیکرد. هەرچەند من خۆم لەبەرانبەر زەبرو ئازار، وەکو فیل بە هێزدەزانی؛ لە کایەو گەمەی دڵداری، گیانم داناو ئەو سەروەرو شای جوانانە، وەهای منی ـ فیلئاسایی ـ دەماڵی، کول پەستاوتوە کە هیچ دەرەتان نەماوە لێی دەرچمو بیرو مێشکیشم کارناکا کە تەگبیرێك بۆخۆم بکەم. بۆیە دژومات داماومو لەوگەمەدا ماتکراوم.

١٣ جان ددرم گوفت بیەك بوسە دە (یان، گفت...)
لیبتن لەعلی شەکەرخا کەفیل

مانای وشە:

گوفت: وتی؛ **گفت:** بەڵێن؛ **بوسە:** ماچ؛ **شەکەرخا:** شەکرکرۆژ؛ **کەفیل:** دەستەبەر.

پوختەی مانا:

یارم فەرموی: خەمیٚ مەخۆ ئەگەر گیانت لەرێگەی دڵداری دەرچیٚ، لێوی ئاڵی شەکربارم، دەستەبەرەو بەڵێن ئەدا، کە لەو دنیا بەماچێك بتخوێنێتەوە. دەیسا من چۆن ئەو سەودایە بەگیان ناکەم؟

«هەژار» دەڵێ:

سەرو ماڵو گیانم دابە ماچێك   وتی پێکنایە زۆری من کەمی تۆ

١٤ گەرچی دنیف حەلقەیی شیرانم ئەز
(لَیْسَ عَلَیْنا لِعِدانا سَبیلْ)

١٥ زور «مەلا» فیرقەتیْ ئەبتەر کرین
(اِنَّ مِنَ السّاعَةِ یَوْمَ الرَّحیلْ)

مانای وشه:

لیسَ عَلَیْنا: بەسەر ئێمەدا نیە؛ **عِدا:** دوژمنان؛ **سَبیل:** ڕێگە؛ **زور:** زوڵم. زۆر، زویری و خەم؛ **زۆر:** گەڵێك؛ **ئەبتەر:** دوابڕاوو بێپیت؛ **ساعه:** ڕۆژی قیامەت؛ **یَوْم:** ڕۆژی بەرانبەری شەو؛ **رَحیل:** بارکردن.

پوختەی مانا:

زۆر لەو خـەڵکـە کە دەبینن، زەردو کزو لانەوازم؛ وا دەزانن دوژمنان جــزیایان داوم. نەخێر. من لەناو ڕیزی دڵداران ـ کە هەمو لەســایەی دڵیان وەك شــێری بەهەیبەت وان و کەس ناوێریْ بەدوژمنی توخنیان کەویْ ـ ترســم لە دوژمنان نیەو دوژمنان ڕیْیان ناکەویْ بگــەنەمن. بەڵام دەستی زۆری دوری لە پەڕوپۆی کردومەوەو خـۆشی لەبیر بردومەوەو پیتو پێزم لیْبراوە، ڕۆژی جیابونەوە لەیار، پاژێکە لە ڕۆژی قیامەت، کە منداڵیش لە عەیبەتانی پیردەبن.

قصیدەی شێصتو سێهەم

«بادەی ئەبەدی»

١ شاهیدی قودسی نیشان حوسنە ژرەمزا ئەزەل
دامە بدەستی سورێ جامی مەیا لەم یەزەل

٢ مەی کوبچت ساغرێ هێژ ددەست دلبەرێ
صوندی بخالق دخوٚم روٚژە دبورجا حەمەل

مانای وشە:

قودس: پاکیو پیروٚزی؛ **قودسی نیشـان:** سـەر بەبارەگای بەرزو پیروٚزی خـودایی؛ **لەمیەزەل:** هەرگیز لانەچوە، هەمیشەییو نەمر؛ **ساغر:** پیاڵە؛ **صوند:** سـوێند؛ **خـالق:** دروس‌کار، داهێنەر، مەبەسـتخـوایە؛ **حەمەل:** بەرخ؛ **بورجا حەمەل:** بورجی هەوەڵ بەهارێ، خاکەلێوە.

پوختەی مانا:

دڵبەری من ـ کە لەجوانی ئەزەلیو ئەبەدی خودا، نیشـانەیێکـی پیروٚزە ـ بەدەسـتی دڵڕاکێشـی خـوٚی، پیاڵەیەك بادەی بارەگای دوانە هاتوی خـوای مەزنی، دایە دەسـتم. بادە لەناو پیاڵەدا، کەهێشتا هەر لەدەست یاردا. دەتوانم سوێند بەخـوا بخـوٚم کە روٚژێکـە لەسـەرەتای بەهاردا دێتە بەرچاوان. کە ئەو سەردەمانە، روٚژ لە هەمودەمان گەشترە.

٣ دیم دجامێ مەدی سورێ دمەدامێ مەدی
لەو مە ژمەیخانەیێ گرتییە بەر دەر مەزەل

٤ هەر ژکەڤانی بوەش قەبضە زەری گوشە رەش
گەزمە بجوهت تێنە دل کەس دمرت بێ ئەجەل؟

ماناى وشە:

مەدام: هەمیشە؛ **مەدام:** بادە؛ **بوەش:** وەشێنەر؛ **قەبضە:** دەسگرە، جیّدەست لە شیرو کەواندا؛ **جوهت:** جوت؛ **ئەجەل:** وەختی دیاری کراوی مەرگ؛ **مەزەل:** مەنزلّ، جێگەی ژیان.

پوختەی مانا:

دەپیاڵەدا وێنەی روخساری یارم دیت. لەو مەیەوە رازی دڵراکێشی خودا، خوّی نیشاندام. بوّیە هەروام لەبەر دەرکی مەیخانەدا، بومبە سیپالّو کردومەتە ماڵی حاڵی یەکجاری خوّم.

دایمو دەرهەم لەکەوانی تیر پرژێنی دەست وەشێنی بروّکانی، کە زەردە وردە موەکانی ناوەراستی وەك دەستگیرەی کەوان زەردەو هەروەك پەڕە تیری لەزێرّوانەو ئەو تیرانە گوّشە رەشنو بەرەشاوی دڵی ئێمە، ئاو دراون. جوتجوت تیرم بوّ دەبارن. هەرجارە لەبروّ یەکەوەو هەرجارە لەچاوێکەوە. هەمو تیر لەدڵ دەنیشن. کەچی بەو حاڵەش هەر دەبزومو هێزی ناڵینم هەرماوە. بوّ نەمردوم؟ چونکە خودا هێشتا لە روّژی نەکردومو هیچ کەس تاوەختی خوّی نەیە، نامریّ.

«شیخ رەضا» دەڵیّ:

دەزانی بوّ لەدوری توّ نەمردم   ئەمن سەگمەرگمو گیانسەختو دڵرەق

٥ **حوسنو سورا صورەتیّ کەس ددرت قودرەتیّ**
لەو دئەصل دورە ژیّ طەعنەیی (لَمّا أفَلْ)

ماناى وشە:

صورەت: شکڵو وێنە؛ **قودرەت:** توانایی؛ **ژیّ:** لیّ؛ **طەعنە:** تەوس، تانە؛ **لَمّا أفَلْ:** وەختیّ ئاوابو..

خوا لەقورعاندا دەربارەی ابراهیمەوە فەرمویە: «کە شەوی لیّتاریك داهات، ئەستێرەی دیت. گوتی ئەمەیە خودای من. کاتیّ ئەستێرە ئاوابو، گوتی: خوّشم لە ئاوابوان نایە. کاتیّ کە مانگی دیت هەڵات، گوتی: ئەمەسا خودای من. هەر کەدیتی مانگ ئاوا بو. گوتی ئەگەر خودای خوّم شارەزام نەکات، یەکیّ دەبم لە گەلی ریّ لیّ ونبوان. وەختیّ دیتی وا روّژ هەڵات، گوتی: ئەمە خودای منە، ئەمە لەگشت گەورەترە. وەختیّ خورەکەش ئاوابو، گوتی خزمینە بیزانن من بەدورم لەو شتانەی ئێوە بەشەریکی خوای دەزانن.»

پوختەی مانا:

جوانیو دڵکێشی لە یاردا، لە دەسکردی هەمو داهێنەرێکی جیا لەخوا، زوّر بەدورە. ئەو جوانیە نەوەك ئەستێرە یامانگە. نەوەك روّژە کە ئاوابیّو تانەو تەوسی تیّ بگیریّ. جوانی یارم کە وێنەیەك لە جوانی خودای مەزنە، پەیدا نەبوە لەهەرە پێشینەوە هەبوەو هەر دەشمێنیّو هەڵاتنو ئاوابونیشی بوّنیە.

٦ زوربەوە تێتن عەرەب تێك چەڤاندن قەصەب
قەنج بچەهڤان مەدی جەنگو جیدالا جەمەل

مانای وشە:

زوربە: یەتەوژم؛ **زوربە:** بەشی هەرەزۆر؛ **عەرەب:** لە زاراوەی بوێژە کوردەکاندا، بەمژۆ لی جوانان دەڵێن؛ **چەڤاندن:** تێکیان‌راکرد؛ **چەڤاندن:** چەماندیانەوە؛ **قەصەب:** قامیش؛ **قەصەب:** رمبی بەقەف؛ **جەمەل:** وشتری نێر؛ (شەری جەمەل بەناوبانگە. دوای کوژرانی عوثمانی خەلیفـەی سێهەم؛ تاوان خـرایە سـەر عەلی، عایشەی ژنی پێغەمبەر، دەگەڵ طەلحەو زوبەیردا ـ کە هەردوکیان ئەصحابە بون ـ بۆ خوێنەخوێیی لە عوثمان، لە شکریان هێنا سەرعەلی. لەبەیانی رۆژی دەی مانگی جیمادی دوهەمی سـاڵی سـیوشـەشـی کۆچی؛ لە نزیك بەصرا دو لەشکر پێك هەڵپرژان‌و تێك‌چـرژان. عایشـە لە کەژاوەدا ـ کە لەسـەر پشـتی وشتربو ـ سەر کردەیی شەڕی دەکرد. طەلحە لەمەیدانا کوژرا. زوبێر بەپەندی عەلی کرد. لە شەڕەکە خۆی کێشاوە، لە مەیدان دەرکەوت‌و کوژرا. تابەرە بەری ئێوارە، بڵێسەی شـەڕ هەر گەرم‌بو. یەك لە چـەکدارانی عەلی، بەناوی «مالکی ئەشتەر» خـۆی گەیاندە بەر کەژاوەکەی عایشـەو پەلی وشـترەکەی پەیکـرد. کەژاوەکە بەلادا هات. عەلی عایشـەی بەدیل‌گرت. زۆر بەحـورمەت ناردیە بەصـراو بەمحمدی برای‌دا. ـ مُحمّد کوڕ ئەبوبەکر ـ بەرێی کردەوە مەدینە. لەو شەرە عەلی سـەرکەوت‌و دەسـتی بەسـەر عیراق داگرت. شەر بەناوی وشترەکەی عایشەوە ناوی دەرچو.)

پوختەی مانا:

وەختێ دەمدی یاری نازدار، بەچـاوی بەڵەك دەیروانی‌و بژانگـی درێژو کورتی، وەك رمب‌و تیری رەش دەچون؛ کە پیلوی‌پێك دادەهاتن؛ وام سەرشێواو کەوتمە دەریای مەترسی‌و خەیاڵاتەوە، کە شەری جەمەل دەبینم‌و هەروا چەکداری عارەبن بەتەوژم پەلاماری یەکتر دەدەن‌وبە تیرو بەرمب، تێك بەربون.

٧ شیرو رمان ڤێك ران پەنجەبرن تێك‌ران
لەو مەدکن ژیك‌ران قیمەدکن دل دگەل

مانای وشە:

ڤیکران: تێکڕا؛ **قیمە:** گۆشتی هەنجناو.

پوختەی مانا:

بەچاوی خـەیاڵ باش دەمدی، کە چـەکدارە عارەبەکان، بەشـیر بەرمب، بە چنگـورك، یەکتر دەکوژن‌و دەدڕن، هەر بۆیەشـە کە ئـەو مژۆڵە رەشـانە، لاسـای عەرەب دەکەنەوە. ئێمە گەلی دڵدارانیان، تێکڕا وەبەر زەبر داوەو دڵمانیان پێ هەنجناوە.

٨ نازکو قەنجا شەپال دل ڤەگەرینت محال
لێ ژمەدێ دل ببەت دل بمەدەت موحتەمەل

مانای وشە:

محال: نەشیاو؛ **موحتەمەل:** وێدەچێ، ڕێگەی تێدەچێ.

پوختەی مانا:

یاری جوانو خـونچیلانەو نەرمو ناسـك، تازە کەدڵمان دەسـتێنێ ڕێی تێ ناچـێ هەرگیز بۆمان وەگەڕێنێ. بەڵام ڕەنگە لەجیاتی ئەو دڵ بردنە، دڵمان داتێو تۆزێك دڵداریمان بدات.

٩ نەیشەکەرو دیم دورێ دامە بدەستی سورێ
جامو قەدەح شوبهی ئاڤ لەو مەرەوان تێن غەزەل

١٠ گەرچی دچەهڤێن (أنا) عالەم «مەلا» کر فەنا
(دونَ فَنا بابِکُمْ اِنَّهُ عَبْدٌ أقَلّ)

مانای وشە:

أنا: من؛ **عالەم:** هەمو ئافەریدەی خوا؛ **مەلا:** پڕ؛ **فەنا:** لەبەینچو، نەبو؛ **فەنا:** بەر دەرگای حـەوش؛ **باب:** دەرگا؛ **اِنَّهُ:** ئەو؛ **أقَلّ:** کەمترین.

پوختەی مانا:

ئـەو بەژن قـامیشە شـەکرەی لارومەت وەك مرواریـیە، بادەیەکی پڕلە ڕازو دڵڕاکێشـــی، دەناو پیاڵەو جام دا دامێ. پیاڵەو جام لەرەنگی ئـاو بون. بۆیە هەڵبەسـتەکانی من، ئـەمڕۆ وەك ئـــاوی ڕەوانن. من بەو مەیە وا سەرخۆش بوم، هەمو دنیا لەبەرچاوم تاوایەوەو هەستم نەدەکرد هەر بش بێت. خۆم وا تێکەڵ بەخودا دیت، بانگاوازم دەکرد «هەرخۆم». بەڵام هەرچەندکە خـۆم لە تۆش‌دا دەبینم، وەکی دیکە من لە بەر دەرگانە کەی تۆدا، سەری نیازم لەسەر خـاکەو خـۆم بەکەمترین و سوکتر بەندەی بارەگات دەزانم.

قصیدەی شێستو چوارەم

«مەنصورە دڵ»

١ ئیرۆ ژرەمزا دیم دورێ میننەت کومن مەسرورە دل
دلبەر بفنجانا سورێ مەی دامەوو مەخمورە دل

٢ رەمزەك نهین ئاڤێتە دل میهری ژباطن میهتە دل
شەهزادەیێ سوژ ریهتە دل شەهکاسەیا فەرفورە دل

٣ هۆستایی عیشقێ دل هەڤۆت سەرتا قەدەم هنگی دصوت
رەمزا (اناالحق) هەر دگۆت باوەر بکن مەنصورە دل

مانای وشە:

مەسرور: شاد؛ **مەخمور:** مەست؛ **میهت:** مژی؛ **ریهت:** رژاندی؛ **فەرفور:** کاسەی چینی، فەخفوری؛ **هەڤۆت:** فێری کرد؛ **هەڤۆتن:** فێرکردن، تەعلیم؛ **هنگی:** ئەوسا؛ **انا الحَقْ:** منخوام؛ **مەنصور:** سەرکەوتو؛ **مەنصور:** حوسێن کوری مەنصور کە بە مەنصوری هەللاج بەناوبانگە. خواناسێكبو جەزمە دەیگرتو لەوەختی حاڵ‌لێهاتن‌دا، هاواری دەکرد: «منخودام». لەسەر ئەوتاوانە ساڵی ٣٠٩ ی کۆچی بەرامبەربە ٩٢٢ ی میلادی گرتیان، جەزرەبەیان‌داو کوشتیان.

پوختەی مانا:

سوپاس بۆخوا، من ئەمرۆ زۆر دڵم شادە. دڵبەری‌من کە شاو شازادەی جوانانەو روخساری وەك مرواری‌یە. لەبادەی دڵرفێنی خۆی، فینجانێکی بۆتێکردم. بادە هەر گەیشتە دڵم، لەرازی نهێنیۆ گرینگ، ئاگادار بوم. دڵ لەدەرون ئەوینی هەمیشەیی مژت. وەك شاکاشی گەورەی لێهات کە پڕبێ لەمەی ئەوینێ. ئەوجار مامۆستای ئەوین هات؛ دڵمی فێری دڵداری کرد. وا لەوساوە دڵ سەرتاپای بۆتە ئاگرو گری بەرزەو (هەر خۆم خودام) دەدرکێنێو بویتە هاودەنگ دەگەڵ

مەنصوری هەللاجدا. باوەربکەن دڵم هیچ تاوانی نیەو لە ئەویندا، سەرکەوتوەو هەرچی بڵێ، پێویستە باوەری پێبکەن.

٤ دل لێبدەت نورا مەیێ وەقتی سەواش‌و هەی هەیێ
فەهم ئەر بکت وەحیا نەیێ ژێدت خەبەر مەئمورە دل

٥ نورا ژقودرەت لێ دونون ژێرا دنالن ئەرغنون
وەر ئایەتا عیشقێ بخون خۆش نوسخەیەك مەسطورە دل

مانای وشە:

سەواش: شەرو هەرا؛ **هەی‌هەی:** گورەگورێ مەستانە؛ **وەحی:** وڵامی‌خوا؛ **مەئمور:** فەرمانبەر؛ **ئەرغنون:** ئەرگانون، سازێکە یونانی پێشو سازیان دەکرد. حەوت لولەی کورت‌و درێژی هڵوڵیان لەیەکتر دەبەست. وەك بلوێر تێیان دەتوراند. مەزامیریشیان پێ دەگوت. سرودی داود پێغەمبەر کە ناو نراون مەزامیر، وا دیارە حەزرەتی داود لەلێدانی ئەوسازەدا زور سازبوە. سازێ تریش بەناوی ئەرغنون هەیە کە وەك دەفەی جوڵا دەچی‌و زور هەودای تێلی تێدایە. لەزاراوەی شاعیراندا، هەمو سازو ئامرازێکی موسیقایە؛ **نوسخە:** نوسراوە؛ **مەسطور:** خەتدراو.

پوختەی مانا:

دڵ گەر بەر تیشکی مەی کەوێ لە جەنگەی مەستی‌و هەو هەوێ
لەوەحیی بلوێریش بگات فەرمانبەرە خەبەر دەدات

روخساری یار، تیشکی توانایی خودایە. خوا ئەگەر سوێندی بەنون خوارد؛ دونون لەو روخسارە دایە. کە بونە قاشی بروێان. هەرچی سازو بەئاوازن، بۆ بروێ ئاواتەخوازن‌و لەتەهی دڵیان دەناڵن.

وەرە صوفی ئایەتی ئەوین وەخوێنەو رامەمێنە. تابزانی کە دڵ نوسخەی خەت دراوی ئایەتی تیشکی روی‌یارەو زوریش خۆش نوسراوەتەوە.

٦ تەفسیری سیررا ئایەتێ عارف دڤێتن گوە دەتێ
رازا رموزێن قودرەتێ گەر دین بکت مەعذورە دل

٧ دل کەعبەیە مەولایەلێ ناری کەلیم ئیسایە لێ
بانگی (اناالله) دایە لێ هەم کەعبەو و هەم طورە دل

مانای وشە:

تەفسیر: راوە، ماناکردنەوە؛ **گوەدەتێ:** گوێبداتێ؛ **رموز:** ئیشارەت گەل؛ **دین:** شێت، لیوە؛ **مەعذور:**

عوزر قبول؛ **مەولا:** بەردەست؛ **مەولا:** دۆست؛ **مەولا:** گەورەو خاوەن؛ **نار:** ئاگر؛ **کەلیم:** دوێن؛ **کَلِیمُ‌الله:** نازناوی موسایە کە خوا دەیدواند؛ **اناالله:** من خودام.

خوا لەقورعانی پیرۆزدا، روبە پێغەمبەر فەرمویە: «ئـەدی تۆ چیرۆکی موسـات گەیوەتەلا؟ کە ئـاورێکی چاوپێ‌کەوتو بە خێزانەکەی خۆی‌وت: ئاگرێکم بەدی کروە ئەشێ بچم بەڵکو سـەرە بزوتێکتان بۆ بهێنم. یان لەسەر ئەو ئاگرەوە توشـی شـارەزایەك ببم. وەختێ لێی نزیك کەوتەوە. بانگــی لێ کرا: موســا! من خوداتم سۆلەکانت دابکەنە، تۆ لەناو شیوی پیرۆزدای.»

پوختەی مانا:

ئایەتی خوا پرە لە رازی نهێنی. خواناسی بەراسـتی دەوێ گوێچکـەی بداتێو تێ‌بگـا مانای‌چیە؟ ئیشارەت‌و رازی توانایی خودایی، ئەگەر دڵ، شـێت‌و دین‌بکـا؛ نابێ سـەرکۆنەی دڵ‌بکــرێ. دڵ کابەیەو خودای تێدا. ئاگرەکەی موسای بانگ دەکرد، لەچـاوگەی دڵدا دایسـاو «من‌خـوداتم»ی بەموسا گوت. دڵ هەم کابەیە هەم طورە.

٨ **صەد حۆو صەد جوبارەتێ صەد گولشەن‌و گولزارە تێ**
چەندان ژعیشقێ نارەتێ صافی نەظەر دی نورە دل (یان عیشقی یارەتێ...)

٩ **صوحبەت کوکامیل بو بری جارەك بجایی عەنبەری**
قەلبێ بئاڤێ مەجمەرێ خوەش عەنبەرو کافورە دل

مانای وشە:

گولشــەن: گوڵجــار؛ **کامیل:** بێ‌کەمایەســی؛ **بری:** برۆی؛ **بری:** بەی؛ **بری:** بریا، خــۆزیا؛ **عەنبەر:** بۆن‌خۆشێکە لەورگی جورەماسیەك‌دا؛ **مەجمەر:** مقەڵی، ئاگردان؛ **کافور:** شیرەی دارێکـە لەژاپون‌و چین‌و ئەندونیزیا دەروێ. بۆنی خۆشەو بۆ سەرێشــەی بەکاردێنن‌و لەشــی مردوی پێ دەهەنون تا نەگەنێ. بۆ بۆن خۆشی بەسەر ئاگریشی دادەکەن.

پوختەی مانا:

ئەو دڵەی من، لە پیرۆزی ئەوینەوە، بۆتە بەهەشت. پریە لەجۆگەو روبارو تژیە لە گوڵ‌و گوڵجارو ئەوەندەی دڵداری تێداو، ئاوری ئەوین ئـەوەندی تێ هەڵگـراوە، ئـەگەر بەچـاوی رون‌و پاك لێی بنۆڕێ؛ ئاگر نیەو تیشکــی خــوایە. خــوزی هەرگا کۆڕی یاران گەرم دەبێ، جــارێك لەجیاتی عەنبەرێ، دڵم بخەیە سـەر پۆلوان، لە ئـاگردانی مەجلیس‌دا. تابزانی چـۆن لەعەنبەرو کافـوریش بۆن خۆش‌ترە.

١٠ **شۆخ‌و شەپالا لەب ژقەند ئەو نازکا وی قەنجو رەند**
وی دل ژدل دلداو خوەند ئیرۆ یەقین فەغفورە دل

١١ ئەر دل ژتە مەسرور بتن من ژی «مەلی» دەستور بتن
دی کت جیهان پڕنور بتن لێ دائیما ڕەنجورە دل

مانای وشە:

قەنج: لەبار؛ **ڕەند:** جوان‌و پەسند؛ **خوەند:** خوێندیەوە؛ **فەغفور:** قەراڵی مەملەکەتی چین؛ **دەستور:** ئیجازە؛ **دی‌کت:** کارێکی وادەکا؛ **ڕەنجور:** نەخۆش‌و دەردەدار.

پوختەی مانا:

یارە شۆخ‌و خونچیلانەو لێو قەندەکەم، ئەو ناسکە جوان‌و ڕێك‌و دڵ‌پەسندە، ئەمڕۆ بەراستی‌و هەر بەدڵ، دڵی هەزارمی خوێندەوەو لاواندەوە. دڵی من ئێستا دەتوانێ بە قەراڵی چینیش بڵێ: کاورای هەتیمچە چکارەی؟ من هەمیشە دڵم بە دوری‌و بێ‌مەیلیت نزارو دەردەدار بوە. بەڵام ئێستا کە دڵداریت داوەتەوە ئەو شادیەی هەروا بمێنێ‌و منی مەلاش ڕێگەی بدەم کە ڕازی دڵ بدرکێنێ؛ لێم ڕونە کارێ وا دەکا هەمو دنیا پڕبێ لەنور.

قصیدەی شێصتو پێنجەم

«زەکات بەعەبد»

١ شەربەتا لامەو بیان ئەز بەحەیاتێ نادم
بادەیا لەعلێ بناڤا ظولوماتێ نادم

٢ حورو ویلدانو پەری جوملە جەمابن ئیرۆ
مویەکی پێ ژخەطێ وی بتو لاتێ نادم

٣ گەر بدەت دەست طەوافا پی ودەستان بگرم
وی مەجالێ بوقوفا عەرەفاتێ نادم

مانای وشە:

شەربەت: شلیِنۆشین؛ **لامەوبێ:** لەب، لێو؛ **حەیات:** ژیان؛ **حەیات:** ئاوی ژیان؛ **ظولومات:** تاریکستان؛ (سەرچاوەی ئاوی حەیاتێ لەناو تاریکستان دایە)؛ **جوملە:** بەکۆمەڵ؛ **طەواف:** لەدەورە گەڕان.

پوختەی مانا:

تەڕایی وشەی ئەو لێوانەت، نادەم بەئاوی حەیاتێ. چۆن بادەی ئاڵی خودایی بە ئاوی تاریکستانێ دەگۆرمەوە؟!

هۆریو لاوانی بەهەشتو فرشتەو پەری، کۆوەبنو بێنەسەودا؛ من هەمویان بەتێکڕایی بە تاڵێك موی سەرو پۆری ئەو بتو لاتەی خۆم ناکرم. ئەگەر خودا بەختم بداو دەدەوری یارم بگەرێمو لەجیاتی بەردی رەش ماچ کەم، رێگەم هەبێ بکەومە سەرپاو پلیو دەستەکانی رابموسم؛ پێم لە ڕاوەستانی حاجیان، لە عەرەفاتێ باشترەو بەخێرترە.

٤ ئەزویار گەر شەڤەکێ هەردو هەمئاغوش ببین
لَیْلَةُالقَدْرِه مە ئەوشەڤ بیەراتێ نادم

٥ جانی شیرین کو ژیاررا بخودان ئەز دکرم
نە بیاریٚ خوە دوەقتیٚ سەکەراتیٚ نادم

مانای وشە:

ئاغوش: هەمێز، باوەش، هەمبێز؛ **لَیْلَةُالْقَدر:** شەوە پیرۆزەکەی رەمەزان؛ **بەرات:** شەوی پازدەی شابان کە رسقو رۆزی تێدا بەش دەکریٚ؛ **خودان:** صاحیب، خاوەن؛ **سەکەرات:** وەقتی گیانەڵاو.

پوختەی مانا:

گەر منویار، شەوەکی یەکدی دەباوەش بگرین، شەوی قەدری منە، هەرگیز بە بەراتی نادەم. یار ئەگەر گیانی منی جاریٚ بەخاوەن کربا؛ لە سەرەمەرگو دەمی گیان لەبەدەن دەرچونا، جگە لەو یارە، گیانم بەکەسی تر نادەم.

٦ شەربەتا زەهری هەلاهیل کو حەبیبیٚ مە بدەست
بگولابو شەکەرو قەندو نەباتیٚ نادم

٧ نەبقانون کوئیشارەت بشیفاییٚ بکرت
ئەز هیلاکیٚ خوە دعیشقیٚ بنەجاتیٚ نادم

٨ طەلبەکر وەصلیٚ ژدلبەر مە بعنوانی زەکات
گوٚ تو عەبدیو بعەبدیٚ خوە زەکاتیٚ نادم

مانای وشە:

قانون: رێوشوێن؛ **ئیشارەت:** دەس‌نیشان کردن؛ **شیفا:** خۆش بونەوە؛ **نەجات:** رزگاری؛ **شیاوی باسە: قانون، شیفا، ئیشارات، نەجات،** ناوی چوار لە کتێبەکانی ئەبوعەلی ابن‌سینای بەناوبانگن (٣٧٠ تا ٤٢٨ ی کۆچی)؛ **عینوان:** ناوونیشان؛ **عینوان:** مەبەست.

پوختەی مانا:

جامی ژەهراوی هەلاهیل بیٚ کە یار بمداتیٚ؛ بە گوڵاوو شەکەرو قەندو نەباتی نادەم. گوێم لە رێو شوێنی حەکیمان نیە چاکم کەنەوە. لە ئەویندا بمرم، چیمە بەسەر رزگاری.

وتم: هوٚ جوانیٚ! بەشم‌کوا لە زەکاتی جوانیت؟ وتی: توٚعەبدی. زەکاتی مە بە کوٚیلان ناشیٚ.

٩ وی بپەیکی بکرین مات رەقیبی دیسا
بروخو فیلو فەرەس ئەز شەهوماتیٚ نادم

١٠ دسەمایا سەحەرێ دەست بکەس دی ئیرۆ
غەیری شیرین قەدو مەوزون حەرکاتێ نادم

١١ هاتە دەستێ مە درەقصێو دگۆ بل ژمەلێ
دەست بکەس دی دسەمایا کو مەلاتێ نادم

مانای وشە:

پەیك: پیادەی شەترنج؛ رەقیب: چاو نەزێر، هاوبازی؛ روخ: قـەڵا. کە داشـێکی گەمەی شـەترنجـە؛ فەرەس: ئەسپ؛ فیلو فەرەس: دو داشن لە شەترنجدا؛ شامات: واتا، شای شەترنج لە کار کەوتو مرد. یان، ماتەیدا؛ مەوزون: رێكو پێك؛ حەرەکات: بزاو؛ بل: جگە؛ کومەلاتێ: کە مەلای تێدابێ؛ شامات: شامەگەل؛ شامە: خاڵی سەرڕو.

پوختەی مانا:

چاوچنۆکی پیسو شوفارو زمانشڕ؛ کە لەبازاری دڵداری بویتە سەربارو چـەلومل؛ ئـەوا دیسـان توشی ماتی کردم. پیادەی پیێیەو دەیەوێ بارگینو فیلو قەڵاکەشم لەناو بەریو پاشان شاماتم پیبلێ. من هەرگیز نابێ بدۆڕێمو قەت رێگەی شاماتی نادەم. وا ناکەم لە سەیری خـاڵان دەگەڵما ببێتە هاوبەش. بڕیارە ئەمڕۆ بەیانی، کۆڕی سەما دامەزرێنن. من دەستی خۆم باهەرکێبێ بەجگە لەو بەژن باریکەو لارو لەنجە رێكو پێکەو خوێن شـیرینە، بەکەس نادەم. ئـوخەی شـوکور ئـەوا لەگەڕێ هەڵپەرکێ، یاری شۆخم دەستی گرتمو بەدەم فـەرموی: لەهەرکۆری داوەتێکـدا مەلای لێ بێ، من جگەلەو دەستی هیچ کەسی تر ناگرم.

هەر لەبارەی شەترەنجەوە «حەریق» دەڵێ:

هەمو عالەم دەزانێ من کە سەودای زولفی تاتاتم
لەخانەی کوڵمدا کولم بەفەرزی شای روخت ماتم

«کوردی» دەڵێ:

تۆ بەو دوروخی خۆتەوە وەك شاهیو فەرزە دایم کە لەپێش ئەسپەکەتا وەك نەفەرت بم

«هەژار» دەڵێ:

کشوماتە جیهان لەژوانی لەنوێ گەلاوێژ بۆمە دەڕوانێ لەسەر سوێ
چریکەی بولبولێك دێ وا دەزانم چیەی ماچی منوتۆی هاتە بەرگوێ

قصیدەی شێست‌و شەشەم

«فینجان‌و جام»

١ عیدەوو داعالەمێ بانگی صەفایێ خاص‌و عام
ماهی نەو ئەبرو نوماندن چو ژبەر عەورو غەمام

٢ خوەش بدۆر جامێ ئیشارەت‌کر هیلالێ ساقیان
ماهتابێن زوهرە سیما چاردەسالی تەمام

٣ نامەطەی‌کر روزەئی عیدێ قەکر فەصلا مەیێ
لێ بزەمزەم تێن بئاوازی نەیێ فینجان‌و جام

مانای وشە:

عەور: هەور؛ **غەمام:** هەور؛ **ساقی:** مەیگێڕ؛ **ماهتاب:** مانگەشەو، ترێفە؛ **طەی:** پێچانەوە؛ **روزە:** رۆژو؛ **فەصل:** کژ، هەرەت؛ **زەمزەم:** زەمزەمە، ویرەویر.

پوختەی مانا:

ئەوا جێژنەو هەمو عالەم گەورەو کچکە، گش لەگشتیان بەدڵخۆشی مژدە دەدەن، کەوا ئەمرۆ مانگی لەنوێ ـ وەك برۆی‌یار ـ خۆی نیشانداو پەڵەهەوری لەبەر رەوین.

بۆ مەیگێڕانیش برۆی یار ـ کە لەمانگی یەکشەوە گەلێك جوانترە ـ هاتە بەرچاو. بە گۆشەیەکی نازاوی تێی گەیاندن کەدیسان با دەبگێڕن. جا ئەگەر مانگی عاسمانێ، زەردو لاوازو باریکەو هیچ روناکاییشی‌نیە؛ مانگی مەیخۆرو مەیگێڕان، لە روخسارێکەوە دیارە کە لەباتی چاردە شەوی مانگێ، ئەو چاردە ساڵی تەواوە رۆژ لەرۆژێ جوانتر دەبێ‌و ئاوابون‌و کەم‌کردنیشی بۆنیە. دیمەنی ـ بەتیشك‌و رونی ـ وەك زوهرەیە. بەڵام پتر لەمانگی شەوانی چاردە، ترێفەی داوەتە دنیا. نامەی رۆژو پێچرایەوەو فرێدرا. هەرەتی مەی وەخواردنە؛ لەم رۆژەدا، فینجان‌و پیاڵەی

مەیگێڕان، بەدەنگ‌و صەدای بلوێران، هەر خرینگەو زرینگەو ویرەویریانە.

«خەییام» دەڵێ:

ئۆخەی کەنـەمـا بـاوی خەیاڵی خاڵی   مەیگێڕی دەبینمەوە بەبادەی ئاڵی
گێرەی رەمەزان بەربو ئەوا جێژن هات   دەم‌بێنی لەدەم گاوو کەران داماڵی

٤ شاهیدێن گول‌رەنگ ساقی بەلکە نەسرینن بەشەر
ئی دلەبسێ ئەرغەوانی نێرگزێن عەرعەر خەرام

٥ یارەب ئەو روحن موجەسسەم یان میثالی روحن‌ئەو
لەو بسیرٚ جامان دبەخشن نازکێن شیرین کەلام

٦ ئەو چعالی گەوهەرن هاتن لیباسی جیسم‌و جان
عیشوەیێن وان شوبهی ئیکسیریٚ دقەلبانن مەقام

٧ وەك «مەلێ» گافەك تنێ غائب ژدیداری نەبم
وەربیم وێ ساعەتێ لێ‌بن ژمندا صەد سەلام

مانای وشە:

بەشەر: بەشەرە، پێست؛ لەبس: بەرگوشمەك؛ موجەسسەم: هاتوەتە ناو لەش، بەچاو دەبینرێ؛ میثال: پەیکەر، کوتەڵ؛ گەوهەر: رەگەز؛ گەوهەر: جەواهێر؛ کەلام: گفت‌و لفت؛ ئیکسیر: تۆزێکە بەسەر مسی‌داکەی دەیکاتە زێڕ؛ قەلب: دڵ؛ قەلب: چروك؛ مەقام: جێگە؛ گافەك: تاوێك؛ گافەك: هەنگاوێك؛ وەر: وەئەگەر؛ وەك: دەغیلە، هۆشت‌بێ.

پوختەی مانا:

ئەی خوایە! ئەو مەیگێڕانە، بەو هەمو شوش‌و ناسکیە، گیانن ئێمە دەیان بینین؛ یان پەیکەرن بۆ نازکی گیان، نیشاندان؟ چۆن گەوهەرێکن ئەوانە؟ دەبێ لەچی دروست بوبن‌و چۆنە هاتونە ناو لەشی بنیادەمەو؟ زمان خۆشن، بەنازو ناسك ئەندامن، ئەگەر پیاڵەت دەدەنەدەست؛ وادەزانی بەنهێنێ ئەوپیاڵە هات. چونکە هێند رون‌و ناسکن نایان‌بینی. نازو قەمزەی ئەوان دەیکەن، دڵی قەلبیش وەکو ئیکسیر دەکا بەزێڕ. دڵمان بویتە مزڵیان‌و لەناو دڵماندا دەرناچن. مەلا هۆشت لەسەر خۆبێ! نەچی جارێك بۆ تاوێکیش هەنگاوێکیش لەیارت دور بکەویەوە. ئەگەر هەرتاوێك دورکەوتی، سەلامان بنێرەو بڵێ: من ئیتر لەدنیا دەرچوم.

شیاوی باسە، بەعەرەبی لەباتی بڵێن فاتیحای بۆ فلانەکەس بخوێنن؛ دەڵێن: سەلامی لەسەربێ.

قصیدەی شێستو حەوتەم

«جەذبەیا عیشقێ»

۱ دانەیێن عەنبەر لنەسرینان رەشاندن خال خام
سوسنێن نازك لسەرخالان چەڤاندن دالی دام

۲ جەبهەتو دیمێ لقودرەت لێ نڤیسی حەرف و حەرف
کاکولان تاتا لسەر حەرفان کشاندی لامو لام (یان، لامُلام)

۳ لیلةالقدرو بەراتن زولفو جەبهەت صوبحیعید
دیم وەکو فەصلا بەهارێ لێقیامەت قەددو قام

مانای وشە:

دانە: دەنك؛ **خام:** خاو؛ **چەڤاندن:** لارکرنەوە؛ **حەرف:** کەنار، لێوار؛ **لام:** پیتی (ل)؛ **قام:** بەژن؛ **قام:** هەستا؛ **لاملام:** کەس لومە ناکرێ؛ **قەد:** نوشتانەوە.

پوختەی مانا:

ئەو لارومەتو لاجانگەی ـ کە وەك پەڕی گوڵی نەسرین، ناسكوسپین ـ خاڵی رەشو بەبەرامەی وەك عەنبەری خاوی دانەدانە لێپرژاوە. بسکەکانی کە لە سوێسنە زۆر تورتو زۆر بۆنخۆشترن؛ لەسەر خاڵان لار بونەوە، وێنەی دالن (د)و بونە داو لە راوگەی دڵان. دەستی هونەری بەهێزی خودای مەزن، چەند پیتێکی زۆر پیرۆزی ناو قورعانی وەکو: صادەکانی چاویو نونی برۆو ئەلفی کەپۆو لامی بسكو میمی دەمو نوختەی خاڵان ـ کە دڵان دەبەن بەتاڵان ـ لەسەر هەنیەو روخساری یار، لە ناوەوەو لە کەناران نەخشاندوە. کاکۆڵەکان لەسەروی ئەو پیتانەوە، بەزوانی حاڵ پێمان دەڵێن: دڵدار کەشێتو هاریشبن، لۆمە ناکرێن. شەوی رەشی کەزیەکانی وەك شەوی لیلةالقدرو بەرات وانە، کەهەم تیشکی جوانی خوایان دەناودایە؛ هەم هەمو بەرەکەتو

پیتی رۆژی دڵمان لەوانرایە. تەختیٰ سپی‌ناو چەوانی، سپێدەی جەژنی پیرۆزە. روخساری جـوانتر بەهارە، نەخێر. وەك باغی بەهەشـتە، کە هەرگیز پائیزی نیە. ئـەگەر دەڵێن بەهەشـت لە رۆژی قیامەتا دەبینذریٰ، دەلەو باڵایە بڕوانن. کە هەرگا یار هەڵدەوسـتیٰ، قیامەت دەکاو هەرگا قـەد دەنوشتێنێتەوە ئێمەی دڵدار، قیامەت بەچاوان دەبینین.

٤ ئەوپەری وەقتیٰ دسوندوس‌دا ژقوندوس بت خویا
بەندەدیٰ شاهو گەدابت خوسرەوی شیرین کەلام

٥ هەرکەسی جارەك دیە ئەو زیندەما حەتتا ئەبەد
وی نەدیتی ئەوپەری رو، زیندەگی لیٰبت حەرام

٦ هەرکەسی جامیٰ ژدەستی وی بنوشت نوش‌بت
ئی ژوی دەستیٰ نەنوشی زەهربت ئەو لیٰ مەدام

مانای وشە:

سوندوس: پارچەی ئاوریشمی بەزێڕ چنراوی زۆر نایاب؛ **قوندوس:** تاریکـایی خـەسـتی شـەویٰ؛ **گەدا:** پارسەك؛ **مەدام:** هەمیشە؛ **مەدام:** بادە.

پوختەی مانا:

ئەو پەریە ناسكو نازدارە، دەم‌کوڵو شیرین وتارە ـ کەشای سەرتەختی جوانی‌یە ـ بە بەرگی ئاڵو واڵاوە ـ کە لە قوماشی سوندوسە ـ لەشەوی ئەنگوست لەچاوا، بێتەدەرو خۆی نیشان‌داو تیشکـی روخساری لەدنیا پرشنگ بدا. هەمو شاهانی سەرزەوی، باخوسرەوی شـیرینیش‌بن؛ لەبەر دەرکی ئەو دەکەونو لە دامێنی ئـەو دەنەونو دەبنە عەبدێکـی سـەرکزیو بەگەدایی لەدەرگای شـانازی دەکەن. چونکە هەرکەس هەرجارێك یارم ببینیٰ، هەرگیز مردن توشی نابیٰو هەرکەس چاوی بەو دیدارە رۆشن نەبیٰ، خۆشیو ژینی لیٰ حەرامە.

هەر ئەو بادەی، لەدەستی ئەو ئەخورێتەوە، نۆشـی گیانەو بەگیان خـۆشە، بەدەسـتی ئــەو ژەهریش هەمیشە لەبادە بەرێزترە. هەرکەسیٰ لەیارم دورەو دەیەویٰ بادەبنۆشیٰ، یاخـوا بادەی لیٰ بیٰ بە ژەهری مارو سندانو قوززە لَقورتی‌بیٰ.

٧ وان درەقصێدا کودیم ئاور پەیاپەی دانەمن
بەرقو تیرێژان لدلدان جەذبەیا عیشقی رەقام

٨ عومرەکە دوربوم ژجانان کەتمە بەندا فیرقەتیٰ
ناگەهان پەردە هلانی گۆ: مەلایم السلام (یان، مولایم...)

مانای وشه:

وان: ئەوان، بۆ ڕێزگرتن بۆ یەکێك ئەوان دەگوترێ؛ **ئـاور:** ئـاگر؛ **ئـاوڕ:** بۆ دواوە ڕوانین، بەتیلەی چـاو ڕوانین؛ **پەیاپەی:** بەشوێن یەکا، خۆش‌خۆش؛ **تیرێژ:** تیشك؛ **جەذبە:** کێش؛ **ڕەڤـام:** ڕفێندرام؛ **هلانی:** لای‌برد، لای‌گرت؛ **مولایم:** هێدیو لەسەرخۆ؛ **مەلایم:** مەلای من؛ **اَلسلام:** سـڵاوت لێ؛ **اَلسـلام:** هەر نەماوی.

پوختەی مانا:

لەکۆڕی گۆبەندو بەزما، یار دیتمیو لەسـەریەك ئـاوڕی وی دەدامو ئـــاوری دەهەناوم بەردا. بروسکەو تیرێژی جوانی، هاتنە دڵو کێشەری ئەوین ڕای‌کێشامو ڕفاندمیو من هەرنەمام. دوری لەیار هەرتاوێکیش بێ، عومرێکــە. من عومرێك بو کەوتبومە ناو زیندانی خــەمی دوری یاری دڵبەند. ئەو ڕۆژە لەو گۆوەندەدا، لەپر یار لە پەردە دەرهات؛ لەمپەری جودایی پەڕاند، زۆر بەنەرمی پێمی فـەرمو: مەلای منی؟ سـڵاوت‌لێ. هەر بەو تۆزە دواندنەی ئیتر من یەکجـاری مردم. ئەلفاتیحا.

قصیدەی شێصتو هەشتەم

«نەترک و بازن»

١ رەمزێن‌تە دجانان نە بەئەندازە درازن
هەریەك بهەزار رەنگ رەوانێ مە دخوازن

٢ وان دەر بەلجانان مەوەکی بەرق‌و بروسکان
تیرێ تە دجانان نەتنێ سینە گودازن

٣ جانا ژجەفایاتەو ظولمێ چخەبەر دین
کوتیر ژجەوراتە ددلدامە بگازن

٤ پەروانەو بولبول بدلن شوعلەیی عیشقێ
لێ‌کوتو نەظەردی بخوە ئەو گولشەنی رازن

مانای وشە:

دراز: درێژ؛ **رازان:** راکشان؛ **درازن:** رادەکشێن، خۆ درێژ دەکەن؛ **رەوان:** گیان؛ **رەوان:** پەلەو خۆش‌رۆ؛ **دەرب:** زەبر؛ **دەرب:** رێگە؛ **سینە گوداز:** سنگ تاوێن؛ **جەور:** زوڵم؛ **جەور:** لەرێ کلابون؛ **جەور:** دەنگی بەقەوی هەورە تریشقە؛ **گاز:** گەزی پێوان‌و گەزی ددان؛ **گازن:** گلەو شکایەت؛ **گولشەنی راز:** باغچەی پڕلەنهێنی؛ **گولشەنی‌راز:** کتێبێکە شیخ محمودی شەبستەری (ساڵی ٧١٧ کۆچی) لە هەزار بەیتا، دای‌ناوەو هەموی هەرباسی عیرفانە.

پوختەی مانا:

ئیشاراتی نهێنی تۆ، لەگیانانداً، لەو ئەندازەیە دەرچو، کەهیچ گیانێك دەری بەرێ‌و گیانمان زۆر بەرتەسك‌ترە لەوەی رازی تۆی تێ‌بچێ‌و جێی بێتەوە. کە لە گیاندا پاڵ دەکەوێ. هەریەك لەو رازی واگرینگ بە هەزار رەنگ‌و تەرزەوە خۆ دەنوێنێ‌و دەیەوێ گیانمان بستێنێ‌و بە پەلە بیبا بۆ

خۆیو دەرسی دڵداری ئەوینی پێ ڕەوان‌کاو گیان ئەو ئـەرکەوا گرانەی زۆردژوارە، بۆ هەڵگیرێ. ڕازی ئەوین، وەك تیرێکن لە بروسکەی عاسـمان دەکەن. تەنیا بەوەندە بەس ناکەن. سـینەمان بتاوێننەوە. نیشـانەیان لە گیانمانەو هەر دەیپێکـن. یارە گیانە شـیرینەکەم، چـۆن ڕێم دەکەوێ بەگلەیی لەدەست ظوڵمت بناڵێنم. ئەوی منیش ئازار دەدا، هەر ڕوحمو بەزەیی تۆیە و من نایزانم. من لەدەس تیران دەناڵم. تیریش گلە لەبەختی خـۆ دەکەن؛ کە تۆ دورت خسـتونەوەو لە دڵی مندا جێگـات داون. چیرۆکی منو تیری‌تۆ، وەك چیرۆکی بولبولو پەپولە دەچـێ. بە ڕواڵەت گڕی ئەوینێ بڵێسەی داوەتە دڵیان بەڵام بی‌ێنە باری ڕاستی؛ ئـەو هەردو دڵسـوتاوانە بونەتە گوڵجـاری ڕازانو لەناو بەهەشتی ئەویندا، دێنو دەچنو دڵیان بویتە گوڵشەنی ڕاز. پڕیە لە باسی خواناسی.

٥ پەیوەستە ژوەصلێ تەدمێنم کوسەراسەر
بشکوژ وطەلیسمو وەرەقو نەترکو بازن

٦ سوببوحی‌و قودوسی‌و حورێن دبەهەشتێ
پەیوەستە شەبی قەدری لیقایاتە دخوازن

مانای وشە:

پەیوەستە: هەمیشە، بی‌نێوان؛ **بشکوژ:** قۆپچە؛ **طـەلیسـم:** پارچێك خشـڵی زێوینە. دوعای لەسـەر هەڵدەکەنن تا لە جنۆکەو دێوو درنج بپارێزرێن؛ **وەرەق:** گەڵا، خشـڵێکە وەك گەڵا دەچـێ؛ **نەترك:** مانگوڵەی لەرزانە؛ **باز:** دەرزیلەی خشلێ بەشکڵی‌باز؛ **بازن:** دەسـتەوانەی لە زێڕو زێو؛ **سـوببوح:** ناوێکـی خوایە؛ **سوببوحی:** بەو فـرشتانە دەڵێن کە هەر دەڵێن سـوببوح، سـوببوح، واتا خـوایە پاکی هەربوتۆیە؛ **قوددوس:** ناوی‌خوایە؛ **قوددوسی:** ئەو فریشتانەن کە هەمیشە دەڵێن قـوددوس، قـوددوس، واتا خـوایە هەر تۆ خاوەنی پیتو پیرۆزیت؛ **لیقا:** توش‌بون.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! خۆت لە دڵی من بەئـاگای. جیا لەتۆ، هەمو شـتێك لەبەرچـاوم بێگـانەیە. دەمەوێ ئـەگەر بت‌گەمێ هیچ‌شـت، هیچ ئـافەریدەیەك بەگیان، بی‌گیان، بەنهێنی نێوان منو تۆ نەزانێ. نامەوێ تەنانەت قۆپچەو خشڵە زێڕو زێوەکانیش، کە تەلیسمو پەلكو خرینگەو مەنگوڵەو دەرزیلەو لەرزانەو بازنو خـرخاڵنو لەسـەر تاپای تۆ هاڵاون؛ پێ بزانن. بەزرینگـە، دەنگ دەدەنو لێم تێك دەدەن. بۆیە هەمیشە لەهاتن بۆ بارەگاو دیداری تۆ، من داماومو بەش‌بڕاوم.

نازانم کێ گوتویە:

مەڵێ بۆ نامە نانوسی، لە نێوانی منو تۆدا   قەڵەم بێگانەیە نابێ لەرازی ئێمە ئاگابێ

٧ سونبول بسەماتێن‌و گولان پەردە دراندن
بشکفتنە ئاڵ‌ئاڵ‌و هشین بونەتەڕازن

٨ جوبار درەوانن چەمەنان تەرح جوانن
مەستانە برەف رەف لکەناران سی‌و قازن

٩ هەریەك بتەماشاگەهی حوسناتە ژهەرجا
تەشبیهی نیگاران بجەمالاتە دنازن

مانای وشە:

ئاڵ‌ئاڵ: گوڵێکی کوێستانە؛ **هشین:** شین، کەوە؛ **هشین:** سەوز؛ **تەراز:** ڕێك‌و لەبارو بەرانبەر؛ **تەڕازن:** مێرگی بەتەڕایی، تەرەزن؛ **تەرح:** بیچم، لق، چڵ.

پوختەی مانا:

ئەی‌دڵە! وەرە بڕوانە؛ بەهارە دنیا خەملیوە. سمڵان بەدەم شنەباوە سەمایانە، دەلەرنەوە. گوڵی‌گوڵاو ـ کە خونچە بون‌و لە شەرمان، دەرنەدەچون ـ لە خۆشیانا، سەرخۆش بون. پەردەیان دڕاند. بڕوانە چلۆن پشکوتون. گوڵی ئاڵ‌ئاڵ، بەهەزار ئاڵ‌و واڵاوە، خۆ دەتوێنن. هەرچی چیمەن‌و مێرگوڵەن، لە خۆشیانا گەش بونەوەو لەتاسەی دیداری گوڵان، ئاویان دەچاوان تزابو. ئێستە لە خۆشی دیمەنیان، هەمو دەمیان پڕ لەئاوەو لە تریقەی خەندەی جۆگەلان، هێند پێکەنین، شین بونەوە. بڕوانە چەند ڕێك‌و پێکن، تیپی گوڵان، بە تەکوزی هەڵوێستاون. جۆگەی ئاوان، بە ڕەوانی‌و بیچمی چیمەن وابەجوانی، کارێکی وای‌کرد کەسی‌و قاز لەو دیمەنە گەشکە بن‌و وەك سەرخۆشان، بێنە دەورەی گوڵ‌و ئاوان‌و پۆل پۆل لە دەورەیان گەڕێن. یاری گیانم! دڵی‌دڵم! هەم گیان هەم دڵم، هەم گوڵم. ئەو هەموانە چگوڵن، چمەلن؛ چقل. چئەو سەوزەی لە چیمەندا پیْ‌دەکەنن؛ گشتیان سەریان دەرێناوەو بە چاو، بەدڵ‌دەروانن‌و بەتاسەوەن تۆببینن. هاتونە سەیری جوانی تۆ. هەمو گیاندارو بی‌گیانێك، وەك هەمو جوان‌و دڵبەران، بەجوانیت شانازی دەکەن.

١٠ تیران لمەدەت دوست مەتیْ سێنە هەدەف‌کر
نازان لمەکەت یاری، مەزاری‌و نیازن

١١ میحرابی دوئەبرو کو ژبالاتە خویابن
دەر سەجدەگەهی عیشق نیازی مە نەمازن

١٢ گەر حوسن‌و مەحەببەت بسەراپەردەیی جان‌بن
گەه شاهو گەدا، گەه بخوە مەحمودو ئەیازن

١٣ ئەڤ حورو پەریچیهرە بتولاتی جەمالێ
دەر صورەتی تەحقیق «مەلا» عەینی مەجازن.

مانای وشە:

هەدەف: ئامانج؛ **زاری:** گریان‌و شیوەن؛ **نیاز:** پاڕانەوە؛ **نەماز:** نوێژ؛ **نەمازە:** تایبەتی؛ **چیهرە:** روخسار.

پوختەی مانا:

ئەگەر یار تیرمان باوێتێ؛ ئێمە سینەی بۆدادەکەین بەنیشانە. ئەگەر ئەو دەسکا بەنازان؛ ئێمە بەگریان‌و نیازو پاڕانەوە دەیدوێنین.

ئەگەر طاقی بروکانی، لەو باڵایە بێنە بەرچاو؛ سوژدە دەبەین لە جێگای سوژدەی ئەویندا. نوێژەکانمان تایبەتین‌و نوێژو نزای دڵدارانەن. ئەگەر جوانی دەگەڵ ئەوینی راستیدا، بکەونە ناو سەرسەرای گیان‌و تێکەڵاوبن؛ نەشایەتی لەناو دەمێنێ‌و نەروتی، لە بازاری ئەوینێ، سوڵتان‌و گەدا دەبنە یەك‌و مەحمودو هەیاسێك نیە. هەر یەك لەوان هەم مەحمودە هەم هەیاسە. چونکە تازە لە بوتەیەکدا تواونەوەو جیاوازی لەناو نەماوە. ئەو جوانانەی کە وەك حوری‌و روخساریان وەکو پەریانەو، ئەو بتە جوان تاشراوانەی ـ کە خەڵکیان پێ گومرا بوە ـ ئەگەر بەراستی بڕوانین‌و بەوردی لێی وردبینەوە؛ پێدەزانین جوانی بەدەڵن‌و جوانی راست لەپشت پەردەی ئەزەلیەوە تیشکی داونێ.

قصیدەی شێصت‌و نۆیەم

«دەینی بوسە»

١ مەلامە لگەردنا دلبەر ژنوصەد بوسە ماین دەین
مەجالێ دێ بخوازم ژێ دبێ دەینێ‌تە (فَوْقَ ٱلْعین)

٢ برەمزا قاب قەوسەینێ ژوان بورهان خەبەردارین
(فاتِ ٱلْقَوْسَ بٰاریهٰا ألاٰ یارامیَ ٱلْقوسَیْن)

مانای وشە:

مەجال: وەخت؛ **دبێ:** دەبێژێ؛ **دەین:** وام، قەرز؛ **فَوْقَ ٱلْعَیْن:** باڵای چەم، لەسەر چاو؛ **قاب قەوسەین:** بە ئەندازەی ژێ کەوانێك (باسمان لێکرد)؛ **فات:** دەبێنە؛ **بٰاریها:** تاشەرەکەی؛ **الا:** هۆی؛ **یا:** ئەی؛ **رامی:** هاوێژ؛ **قەوسەین:** دوکەوان.

پوختەی مانا:

یار دەیفەرمو ئەگەر لە ئەویندا مردی؛ ماچێکت پێ قەرزداربم. تۆ لە کۆنە قەرزان گەڕێ کە نەگەیون. وا سەرلەنوێ، صەدجار لەبەر پێی‌دا مردوم. دەبێ صەد ماچی گەردنیم لەسەری‌بێ. هەتا دەڵێم کوا قەرزەکەم، دەڵێ قەرزت لەسەر چاوان. ناڵێ لەسایەی گەردنم، دیارە دیسان وای‌نیازە چیم پێ نەگا. هەر لەباسی قابەقەوسەین لەرازی نهێنی بروی ـ کە ئەندازەی دوکەوانن ـ ئاگادارین. کەوان بدەرە دەست وەستا، ئەی تیر بەدو کەوان هاوێژ.

هەروەك لەکوردی‌دا دەڵێن «نان بۆ نانەوا رەوایەو گۆشت بۆ قەصاب». لەناو عەرەب بۆتە مەسەل «کەوان بدە دەس کەوان تاش». واتا هەریارم دەزانێ دڵان بەتیری مژۆڵان‌و لە کەوانی بروی کەوانیەکەیەوە، بپەنگێوێ. هەمو تیر هاوێژێکی‌تر، بابچنەوە ماڵی خۆیان.

٣ ژسیررا لامەکان واجب تەنەززول کر دئیمکانێ
(فَأينَ العِلمُ، أينَ العين، وَأينَ اللأين إذلاأينْ)

مانای وشە:

لامەکان: بێجێگە؛ **واجب:** پێویست؛ **واجبالوجود:** خودا، واتا بێگومان هەر هەیە؛ **ئیمکـان:** شـیاوی، ئیمکان لە (ا)راوەی فەلسەفەدا، بۆ کردارێك یان شـتێکیوا دەبێژن کە لەسـەر بونو نەبونی پەك نەکەوێ. وەك بونی مرۆو شـینایيو جـانەوەرو دورەگیانی بێبزوتن. ناوی مومکین لە بە رانبەر وشـەی واجبدا دەگوترێ؛ **اين:** لەکوێ؛ **عَين:** چاو، بەرچاو؛ **إذ:** کە.

پوختەی مانا:

خودای گەورە، لە نهێنی بێجێگەیی دەستی هەڵگـرتو خـۆی لە شـیاوان (لەئێمکـانی)دا، نیشاندراین. وەك خۆی فـەرموی: «گەنجینێکـی نهێنی بوم، ئـافەریدەم هێنانە گۆڕ تا بمناسـن» ئەگەر لەبەر ئەو رازە گرینگە نەبا؛ چۆنمان دەتوانی بیناسین؟ کوانێ زانست، کوا سۆمای چاو، کوا شتی دیار، تەنانەت کوا لەکوێ هەبو، کە ئەگەر خوا، دنیای دروس نەکردایەو وەختو رۆژو شەوو دەمی دانەنایە؛ وشـەی کوانێو لەکوێش، نەدەزانرا چیە. بۆخـوای گەورە نە دەمو کاتو سـات هەیەو نە جێگەو شوێن.

٤ ژمابەینا دوئەبرویان پەیاپەی بەرقی لامیع تێن
بعەینی گەربیی صافی چنورەك صیرفە ئەو مابەین

مانای وشە:

مابەین؛ نێوان؛ **مابەین:** دەرباری سوڵتان، هۆدەی چاوەنۆڕی بۆ دیتنی سوڵتان؛ **صـیرف:** خـالیصو پاکی بێ خەوش.

پوختەی مانا:

لەنێوان هەردو ئەبرۆیان، لە سەریەك هەر بروسکەی پڕتروسکە دیار دەدەن بۆمن. بەچاوی رونو بێتانە، کە بیبینی، دەزانی لەو نێوانەیدا نیشانەی کامە نوریپاکە دەنوێنێ.

٥ بدەستورا تەدا، وی ژی ژڤێ ناڤێ ڤەرێکم ئەز
(فَصِّف العَينَ نُورَ العَين ألا يا زَين كُلَّ الزَّين)

مانای وشە:

دەستور: ئیجازە؛ **ویژی:** ئەویش؛ **ژڤێناڤێ:** لەونێوانە؛ **ڤەرێکم:** بەرێ بکـەم، لەنێوان لابەم؛ **فَصَـف:**

دەسا رون بکەوە؛ **نورالْعَیْن:** ئـەی نوری چـاو؛ **ئـەلا:** بریەتیەلە: دەگەڵ توٚمە؛ **یا:** ئــەی؛ **زَیْن:** زینەتو جوانی؛ **کُلّ:** هەمو، گش.

پوختەی مانا:
یاری تاقانەی بیٚهاوتام! ئەگەر توٚئیجازە بدەیو ڕێگـە بدرێم بوٚ بارەگای نزیکـانت؛ من گەرەکمە ئەو نێوانەش کە بروٚی یاری دنیایینو لەوانەوە تیشکی خـوٚتت نیشـانداوم؛ لە ناو بچـیٚو چــاوم بەخوٚت ـ کە سوڵتانی سـوڵتانانی ـ بە بیٚ نێوانو ناوبژیو پەردەو لەمپەر رون بێتەوە. دەزانم ئـەو دیتنەی توٚ، چاوی دڵی رونی دەویٚو ئــەشــیٚ تانەی لەســـەر نەبیٚ. دەســا بەزەییت پێمدا بێت. روناکایی چاوەکانم چاوی دڵم رون‌کەرەوە؛ با جوانیەکەت بیٚ پەردە بێتە بەر چاوان؛ ئـەی جـوانتر لە هەمو جوانانو ئەی مایەی جوانی گش‌جوانێك لەعالەمدا!

٦ **بەهایی عیشوەیەك لەعلان مەیەکسەر (مامَلَكْ) بەخشی**
دلو جان ژی لسەردانیو ظالم هێژ دبیژت: دەین

مانای وشە:
بەها: نرخ، بایی؛ **یەکسەر:** بەیەکجارەکی؛ **مامَلَك:** هەرچی شکـی دەبرد، هەرچـی هەمبو؛ **هێژ:** هێشـتا، هێمان.

پوختەی مانا:
لە نرخی نازی لێوانی، بەجارێك هەرچی هەمبو دام
دڵو گیانیش کرا پارسەنگی، زاڵم هەر دەڵیٚ: کوا وام
«نالی» دەڵیٚ:
قیمەتی ماچی دوصەد کیسەیی ساغەو نیمە   غەیری یەك کیسەیی صەدپارە لە گیرفانم دا

٧ **مەلا هەروی ببین هەروی ئەگەر هەروی دناسیتو**
(هُوَالْمَعْبود. هُوالْمشهود. بَلْ لاغَیْرَ فی‌الْدّارَیْن)

مانای وشە:
هُوَ: ئەو؛ **مَعْبود:** پەرسراو؛ **مَشهود:** دیارو بەرچاو؛ **بَلْ:** بەڵکە؛ **لاغیر:** نەشتی‌تر؛ **فی‌الدّارین:** لە هەردوك ماڵاندا، واتا، دنیاو قیامەت.

پوختەی مانا:
مەلا لەکوێی؟ لە بارەی کێوە توٚ دەدوێی! ئـەگەر یاری تاقـانەی سـەروەری یاران، دەناسـیو تانە

لەسەر چاوی دڵت نیە؛ هەر لەو بڕوانە هەر لەوی. هەر ئەو شیاوی پەرستنە. هەر ئـەو دیاری بێ پیوارە. تەنانەت ئـەوەش بزانە کە لە هەردوك دنیایاندا، جگـە لەخـوێ؛ هیچکەس نیە کە بۆ پەرستنێ بشێ.

قصیدەی حەفتایەمین

«چیرۆکی جوانیت»

١ من دبەر (قالوابَلیٰ) باطن ڤەویرا بو ئەڤین
هێژ لسەر عەهدا ئەلەستم تابرۆژا ئاخرین

٢ من دڤیٚ لیٚ ئەشکەراکەم جارەکی داغا نهین
(گُفتَمْ اورا ما دُعاگوی ِ توایم اَیْ حورعین)
(أعْرضَتَ عَنّی وَقالَتْ مادُعاءُ الْکافِرین)

مانای وشە:

قالوابَلیٰ: باسی‌کرا؛ **ڤەویرا:** دەگەڵ ئەو؛ **عەهد:** پەیمان؛ **عەهدا ئەلەست:** پەیمانی ئەو رۆژەی کە خـوا گیانی دروس کردن؛ **گُفتَم:** گوتم؛ **ما:** ئێمە؛ **حورعین:** کیژە چاو رەشەکەی بەهەشت؛ **عین:** چاو گەورە؛ عین: گاکێوی کە زۆر بەچاو جوان ناسـراوە؛ **أعْرَضَتْ:** روی وەرگێڕا، نارەزایەتی نیشـان‌دا؛ **عنّی:** لەمن؛ **قالَتْ:** گوتی ئەو مێوینە؛ **ما:** چیە؟؛ **دُعاءُالکافرین:** نزای خـوانەناسـان. خـوا لەقـورعان وتووێژی جەحەنندەمیان دەگەڵ پاسەوانی تونی ئـاورمان بۆباس دەکاو فـەرمویەتی: «ئـەوانەی لەناو ئـاگران بە پاسداری دۆزەق دەڵێن: داوامان بۆ لەخوا بکـەن رۆژێك لەسـزامان سـوك‌کا. پاسـدار لەوەراما دەڵێن: راسپاردەتان لە ئێمەوە نەهاتەلا، بە بەڵگەی زۆر ئاشکراوە. دەڵێن بەڵیٚ: دەڵێن بۆخـۆو دوعابکـەن. دوعای کافران، جیا لەریٚ لیٚون‌کردن؛ چیتر ناکا.»

پوختەی مانا:

من بەرلەو رۆژەش کە خودا گیانی بۆ لەشـان دروسـت کرد؛ بیومە دڵداری یارم لە دەرون‌دا. هەتا ئێستاش، هەر لەسەر پەیمانم ماوەونەگۆڕاوەو، تا دوارۆژیش هەروا دەبم. هەمو ئـاواتم ئـەمەیە جارێك داخی ناودڵم ئاشکرا بکەم.

پێم گوت: ئێمە نزاگۆتین، هۆی چاورەشـە بەهەشـتیەکە! روی لەمن وەرگێڕاو گوتی: دوعای

کافر بەچی دەچی؟!

٣ ئەی شەهی عالیجەناب، پور عاجزو پەرگەندەئەم
ئاە ژدەست جەورا ئەڤینیٚ چبکرم؟ من بەندەئەم

٤ صەبرو طاقەت من نەمان لیٚ بیٚکەس‌و دەرماندەئەم
(گر بخوانی ور برانی بندەام تازندەام)
واجِبٌ لی إمتثالُ الْآمر ماذا تَأمُرِین)

مانای وشە:

عالی: بڵند؛ **جـەناب:** لایەن؛ **عالیجـەناب:** وشـەی ڕێزگرتنە بۆگەوران، واتا: پایە بەرز؛ **پەرگەندە:** پەراگەندە، پەرێشـان وبڵاو؛ **دەرماندە:** داماو؛ **بخـوانی:** بانگ‌کەی؛ **برانی:** دەرکەی؛ **واجـب:** پێویسـت؛ **لی:** بۆمن؛ **إمْتِثالْ:** بەجیٚهێنان؛ **ئەمر:** فەرمان؛ **ماذا:** چی؛ **تأمُرِین:** ئەمر ئەفەرموی خانمەکە.

پوختەی مانا:

پادشای پایەبەرزی جوانان! زۆر وەرەزو پەرێشانم. ئاخ چی‌بکەم لەدەس ئازاری ئـەو دڵداریە. من کۆیلەی تۆم. ئۆقرەو ئارامم پیٚنەما. یەکجـار بیٚکەس‌و داماوم. گەر دەرم‌کەی یان وەمخـوێنی، من هەر کۆیلەم هەتا زیندوم. پێك هێنانی فەرمانی‌تۆ، بە ئەرکی پێویست دەزانم، چۆن دەفەرموی تا وابکەم.

٥ صوهتم ئەز پێتا ئەڤینیٚ تێك بو ئەم گەردو هەبا
(إنَّ لی آیاتُ صِدْقٍ کانَ فی‌هذا ألنَّبا)

٦ حوری‌یا روٚژا لیقائیٚ، نازکا مەخمەرقەبا
(حَبَّذا رَوضاتُ نَجدٍ زُرْتُها عَهْدَالْصِبا
(رَوْضَةٌ یَجْری عَلیٰ أرْجائِها ماءُمَعین)

مانای وشە:

پێت: گڕ؛ **گەرد:** تۆز؛ **هەبا:** تۆزە وردیلەی دەوری هەتاو؛ **إنَّ‌لی:** تەواو بۆم هەیە؛ **ئـایات:** نیشـانگەل؛ **صِدْقْ:** ڕاست؛ **کانَ:** بو؛ **فی:** لەناو؛ **هذا:** ئەم؛ **نَبا:** خەبەر؛ **لیقـا:** توش‌هاتن؛ **مەخمەر:** پارچێکـە؛ **حَبَّذا:** چەند خۆش‌بو، ئای کەباش‌بو؛ **روضات:** باغچەگەل؛ **نەجد:** زورك؛ **نەجد:** تەپۆڵکەی بیٚگیا؛ **نەجد:** ناوی ئەو گردەیە کە قەیسـی عامری (مەجنون) لەسـەر ئـەویٚ دوربەدور دەیڕوانیە ڕەشـماڵەکانی هۆبەی لەیلیٚو گۆرانی پێدا هەڵدەگوت؛ **زُرْتُها:** دیدارم لیٚکرد؛ **عَهْد:** زەمان‌و چاخ؛ **صِبا:** منداڵی؛ **یەجـری:** ڕەوان دەبیٚ؛ **عَلیٰ:** لەسەر؛ **ئەرجائِها:** لایەن‌گەل؛ **ماء:** ئاو؛ **مَعین:** ڕەوان.

پوختەی مانا:

بەگڕی ئەوینێ سوتاوم؛ تۆزو خوڵیشم بابردی. درۆ ناکەم شایەتم هەن. هەرچی بو، دڵداری کردی. حۆریەکەی بەهەشتی خودا، نازکۆڵەی کەوا مەخمەرم! بیرێك لە هەژاریم بکە. ئاخر بێ‌تۆ چۆن دەربەرم؟ خۆزگەم بە دەوری منداڵی‌و چونە نەجدی پڕلەوەڕێ. چەند کانی‌و ئاویشی لێ‌بون. داخم ئەو خۆشیە تێ‌پەڕی.

شیاوی باسە، ئەو بەیتە لە شیعرەکانی قەیسە بۆ لەیلای داناوە. گۆیا دەگەڵ لەیلایەدا بەمنداڵی لەنەجد، بەرخو کاریان دەلەوەڕاند.

٧ من لسەر بەدری مونیر مەکتوب دیە نەقشی سەواد
سەر بەیەك ئانی دونونان خەططی ڕەیحانی دوصاد

٨ حادری من سەجدەبر لەو غەرقی خونێ بو فوئاد
بَرْ دَر باغِ وصالَشْ هاتِفی آواز داد:
(هٰذِهِ جَنّٰاتُ عَدْنٍ فادخُلواها خالِدِين)

مانای وشە:

سەواد: ڕەشایی؛ **حادری:** دەس‌بەجێ، هەرلەجێ؛ **فوئاد:** دڵ؛ **بەردەری:** لەبەر دەرکی؛ **وصال:** پێك گەیشتن؛ **هذِه:** ئەمانە؛ **جَنّاتْ:** باغات؛ **عَدْن:** ئەو بەهەشتەی خوا دابوی بە بابە دەم؛ **فادخلواها:** بچنە ناویەوە؛ **خالدين:** هەتاهەتایە.

پوختەی مانا:

لەسەر مانگی چاردەشەوەی ترێفەدەر، من نەخشێکی ڕەشم دیوە. دو نونی خەتی ریحانی ـ کە وەك دو برۆی یارم دەچون ـ گۆشەیان دابوە سەر دوصاد ـ کە بە چاوی یار، دەشبهان ـ دڵم بوبە گۆمی خوێنێ لەو دیمەنەو سەرم خستەسەر سوژدەوە. لەو حانەدا، لە دەرکی باغی یارەکەم ـ کە جێ ژوان بو ـ دەنگێکی بێ‌ڕەنگم دەبیست دەیگوت: ئێرە بەهەشتی ئادەمە بچنە ژورو لێی دەرمەچن.

٩ نائیتن گۆتن بقال شەرحو بەیانی حوسنی‌تو
دی بحالو سێربناسن دل فەسانێ حوسنی تو

١٠ خوەش «مەلا» ئامانجی تیران‌کر کەمانی حوسنی‌تو
قِصّەی عِشْقِ جَلالو داستانِ حُسنِ تو
تِلْكَ أنْباءُ يَقولُ ألنّاسُ مِنّا بَعْدَحين

مانای وشە:

فەسانە: ئەفسانە، چیرۆکی کۆن؛ **داستان:** سەرگوروشتە؛ **تِلْكَ:** ئەمانە؛ **انباء:** دەنگو باس‌گەل؛ **یقولُ:** دەڵێ؛ **ناس:** مەردم؛ **مِنّا:** لەئێمە؛ **بعد:** دوای؛ **حین:** ماوەیەك لە رۆژگار.

پوختەی مانا:

هەر بەگفتی سەرزارەکی باسی جوانی تۆناکرێ. دەبێ ئەهلی دڵ بزانن چیرۆکی جوانی تۆ چـۆنە. ئەم جـوانیەی چـەندبە باشـی‌مەلای وەبەر تیران داوە. چیرۆکی دڵداری «جـەلال» لەگەڵ باسی‌جوانی تۆدا، دەبن بەباس‌و خەبەرێك کە مەردم لە دواڕۆژێکا، بۆ یەکتری دەگێڕنەوە.

شیاوی باسە، وەختە بڵێم بێ‌گومانم ئـەو شـیعرانە هی بوێژێکـی ناو «جـەلال» بوە. مەلا تەضمینی کردوە. بەڵام داخـەکەم نەمزانی ئـەو مەلا جـەلالە کێ‌بو. جـەلال‌الدین رۆمی نەبوە. جەلال‌الدین دەوانیەکی شاعیر هەبو؛ لە چەرخی نۆ تا سەرەتای چـەرخـی دەهەم (٨٣٠ تا ٩٠٨) ژیاوە. نازناویشی فانی‌بوە. سەیرئـەوەیە: لە هەمو ئـەو نوسـخانەدا، کەمن دیومن؛ هەوەڵ لەتی دوامین بەیتی قصیدەکە، زیاد لەهەموان، تەواو کوردانە نوسـراوە. نوسـیویانە عشـقا جـلال‌و داستانا. بۆ ئەوەی سێ لەتەی مەلاش وەك ئەوبچێ. پاشڵەکانیان دەگەڵ ئەو هێناوەتەوە. بەیانا، فەسانا، کەمانا، ئـەمانە هەر ویسـتویانە قصـیدەکە خـڕوپڕ هەر هی مەلابێ بەڵام پیاو کە مرخو چێژەی شیعری مەلای باش چێژتبێ؛ دەزانێ شیعری ئەو نیە (هەژار)

قصیدەی حەفتاو یەکەم

«کەمان کشاندن»

١ صەنەمیٚ ژقەوسی ئەبرو دوهیلالی نەو نوماندن
دوکەمان لبورجی میزان بغەضەب لمن کشاندن

٢ نە دونون بخەط موقابیل ببەدیع خەط نقیسی
دوهیلالی دەستی قودرەت، بقیرانی یەك نیشاندن

مانای وشە:

صەنەم: بت؛ میزان: بورجیٚکـە لەعاســمان، تەرازو؛ میزان: بەرانبەر؛ غەضــەب: تورٚەیی؛ موقــابیل: بەرانبەر، روبەیەك؛ بەدیع: تازەی کەس نەدیتو؛ نیشاندن، نیشاندەن: دانان.

پوختەی مانا:

ئەویارە جوانو دڵگرە ـ کە هەمو جوانیٚکی دیکە، دەیپەرستنو بوٚتە بتی دڵدارانی ـ بروٚکانی هاتە بەرچاو، هەرنە بروٚ، وەك دومانگی یەکشــەوەبون، لەعاســمانیٚكدا دیار بدەن. ئــەو دومانگــە لەنویٚیانە ـ کە زوٚر لەبارو میزانبون ـ لە مزڵگـەی ئـەوباڵایە، وەك دو کەوانی میرغەضـــەبی ئەویندارکوژ، لەمن کیٚشران (تەرازو کیٚشانی هەیە). دەستی قـودرەتی خـودایە کە ئـەو دومانگـە یەکشەوەی لە عاسمانی صافی توێڵی بەرانبەر بەیەك داناوەو نیشانی مەردمیداوە. دیارە موجـزات قەوماوە. لەبەر چاوی هونەرمەندانی خەت پەسـند، جـوتیٚك نون بون. لەسـەر تەتەڵەی نورینا، دەستی بەهیٚزی ئەزەلی خەتی دابون. نون دەچاوی ئەوانا با، لەودو نونانە دانەبون.

٣ چبەراتی حوسنە یارەب بنیشانی پادشاهی
بطەرەف دوطورٚە طوغراوە بەماوەری رەشاندن

مانای وشه:

بەرات: خەڵاتنامەی گەورە گەوران، جەژنی ڕۆژی بەش‌کردنێ؛ **طـەرەف:** لا؛ **طـورره:** پەرچـوکەی بڵاو لەسەر تویڵ، کەنارە، مێزەربەند، ڕیشوی بانەدراوی بڵاو؛ **طوغرا:** فەرمان، مۆری قیچـەڵ‌فیچـی سـوڵتان؛ **ماوەر:** گوڵاو.

پوختەی مانا:

ئەی خودایە! ئەو ڕوخسارەی داوتەبەیار؛ چۆن خەڵاتو بەراتێکە بۆ دڵتەڕانو دڵداران لەدنیادا. کە بۆت ناردون. ئەگەر بەراتی پادشایان، هەر تەنیا مۆرێکـی پێوە. ئـەوبەراتە کە نیشـانەی پاداش‌و بەخششـی زۆرتەو لەجیاتی جێژنی بەراتە؛ لەهەردولاوە مۆری توی کە دوکەزی بەلادا کراوی بەگریو ئاڵقەو طـوغرا ئـاسان. پێوە دیارەو دەوریان لەپەرچـوکەی هەنیەی ـ کە لە قـاقەزی مەرجانیش سپیترو ناسك‌ترە ـ داوە بەجـوانی‌و لەباری‌و، بۆن‌و بەرامەشـیان هێندە خـۆشن دەڵێی گوڵاو دەپرژێنن؛ نەك گوڵاویان لێ پرژاوە.

٤ **ئەلیفـو دولام‌و هیَ‌دین مەدئایەتا جەمالێ**
ژجەگەر مەکر تەسەللی‌و ژسینە دەست فەشاندن

مانای وشە:

تەسەللی: سەبوری؛ **دەست فەشاندن:** دەست هەڵتەکان، دەست بەردان.

پوختەی مانا:

ڕوی یاری من، لەقورعانی جوانی خوادا، ئایەتێکـەو نیشـانەی جـوانی خـودایە. لێم دەڕوانی کەپۆکەی وەکو ئەلفێکی ڕاسـتو شـوش‌و، کونە کەپوی وەك هیَ یەکی دوچـاویلکەی دەسـتی گەورەترین خەت‌خۆش. دولابسکە سەرهەڵگـەڕاوەکانیشـی بەدوپیتی لام «ل» دەبینددران. ناوی «الە»م خوێندەوەو لە عەیبەتان وازم لەژیانی خۆم هێنا. سـەبوریم‌هات کە جگـەرم سـوتاوەچش، دەستم لە سینەشم بەرداو دەستم لەدنیاش ڕاوەشاندو شێتی جوانی خـودایی بوم. شـیاوی باسـە، هێندێك لەبوێژانی‌دی، دەمیان بەهێی وەکو زەنە «ە» شبهاندوە.

سەید ڕەشید (شەهید) دەڵێ:

کەدوخاڵم لەڕاستەی بێقلت دیت   خەمێکم گەر هەبو لێم‌بوبە صەد خەم

٥ **نەتنێ ژقشت‌و زولفان مە دسینە صەد کولابن**
لجەگەر سیەکەمانان دوهەزار تیر ڕەشاندن

٦ ژجەگەر «مەلا» پلینگان بکولابو چەنگ کەرکر
ئەسەدان ژی پەنجەڤێران دلو سینە هەڕشاندن

مانای وشە:

قشت: ڕیزە بسکێك کە بەڕێکی بەقەیچی خشتیان دەکەنو لەسەرهەنیە دادەوەستن؛ **کولاب:** قولاپ؛ **ڤێران:** دەگەڵ، پێرا؛ **هەڕشاندن:** هەڵدراندن؛ لەبەریەكبردن.

پوختەی مانا:

دەردی جەرگو هەناوی من، دوسەرەیەو دەسەرەیە. پەرچوکە قشتیلەکانیو کەزیەکانی بە بژانگی سەربەقولاپ، تێروپڕ لەجەرگم نیشتن، دوهەزار تیریان تیچەقاند، ئەوجار نۆرە راوی چاوی، دەستی پێکرد. ئەوچاوانەی بۆراوی دڵو هەناوان پڵنگو شێریان ناگاتێ. بە مژۆڵان پەنجەیان لەسینەو دڵم، وەکار خستو قولاپیان لێگیر دەکردو کوتو پارچەو لەتیان دەکرد بەراستو چەپیان دادەبرد؛ بەجارێك لێکیان هەڵوەشاندو لەکاریان خست.

نازانم کێ گوتویە:

مەدە شوشەی دڵم بەوچاوە مەستەت   بەسەرخۆشی دەترسم بیشکێنێ

قصیدەی حەفتاو دوهەم

«دەردی دوری»

١ خەشمیٚ لفەقیران مەکە زوپادشاهیٚ من
پرسیٚ بکە جارەك لخەطائو گونەهیٚ من

٢ تەفتیش بمومو بکە ئەر ئەم بخەطائین
هینجا نەکەبیٚتن تەوەلاتی‌تە جیهیٚ من

مانای وشە:

خەشم: تورەیی؛ **هینجا:** هێنگین، ئەوسا؛ **ولات:** مەڵبەند؛ **جیهی:** شوێنی.

پوختەی مانا:

توٚ لەجوانی‌دا پادشای، من دڵدارێکـی هەژارم. بەرگەی تورەبونت ناگرم. خـوٚم بەگوناحبار ئازانم. لام وانی‌یە بوٚ هەژاران، دڵ‌بە جوانی‌دان گوناحە. جا ئەگەر لەنەزانیەوە کارێکـم‌کرد، کە خـوانەکا گەردێکی خستە سەردڵت؛ هەرگوزو گومبەت مەرەنجـیٚ، نێوچـاوانت گرژ مەکەو خـوێنم بی‌تاوان مەرێژە. توٚ هیچ نەبیٚ، لەتاڵ تاڵی کەزی‌و پرچە کافرە دڵرەشەکانت ـ کەپڕن لە میسکی خـەطـاو دڵی‌منیان بەند کردوە ـ پرسێك‌بکە؛ داخوٚ دڵی بەندکراوم، هیچ گوناهی لیٚ روداوە؟ با موبەمو دڵی هەژار بپشکنن ئەگەر جیا لەئـەوینی باڵات، هیچ شـتێکی دی لەلابو؛ ئـەو بەداوێك بخنکێنەومنی دڵ‌تاڵانکـراویش لە دەورەی خـوٚت، لەو وڵاتەش کە توٚی تیایی‌و بوٚتە مەڵبەندی دڵداران. بتارێنەو جێی‌من بدەبە یەکی‌تر.

«نالی» دەڵیٚ:

سەری هەرموی بەدەنم تەرزە تەمەننایێکە   گەردشی توکی‌سەرم هێلەگی سەودایێکە

٣ جەوراتە بەهیتینو جەفایاتە پەریتین
قوربانی تەبم گوەبدە جارەك گلەهیٚ من

٤ زانی کو ژبەر جەورو جەفایان ئەلەمین دلٚ
رەحمیٚ بگەدائیٚ خوەکە سولتانو شەهیٚ من

٥ سی سالە ژدەردو ژبەلایاتە هیلاکین
حەتتا بفەلەك هەر دڕتن ئاهوئەهیٚ من

٦ ما یەك نەفەسەك من دبتن صەبرو قەرارەك
قەد بێتەوو بیٚتە دبتن میثلی سەهیٚ من

مانای وشە:

بەهیتن: توانەوە؛ **پەریتن:** پەڕتاندن، وردو خـاش‌کردنو لەبەین بردن؛ **گلەهـ** : شکـایەت، گازندە؛ **ئەلەمین:** ئەلەم، ئێش‌وژان؛ **ئەلەمی:** ئێشا؛ **بەلا:** بەڵا؛ **بەلا:** گیرۆدەیی؛ **ئاهو ئەهـ** : ئاخو ناڵە.

پوختەی مانا:

بە جـزیادانو ئـازاران، تاواندیتین. لەبەریەکت هەڵتەکاندینو بەجـارێك هەر وردو خـاش بوین، لەبەین چوین. دڵی برژاوم پرژانە، ئـەوەبو بە ماوەی سـێ (سـی) سـاڵ، بەدەردی گرانی دوری گرفتارم، کە تاوێکیش لەدوریتدا لێم بە هەزارساڵ دەبوریٚو خوٚت دەزانی ئوٚقرەو ئارامم نەماوەو هەناسەی ساردم لەدوریت، وەك بڵێسەی تەندوری سـور، گەرمو گوڕەو چـرە دوکەڵی هێندبەرزە، سەری گەیوەتە عاسـمانان. ئـەو بەژنو باڵاراسـتەی توٚ ـ کەتانەی لە سـەوڵی بەژن رێك‌ولوس دەگریٚ ـ سێبەرێکی دەبیٚ هەبیٚ. من سێبەریم. توٚ بفەرمویو نەفـەرموی، تازە هاتوم؛ لا ناکەوم. دەسا ئەی سوڵتانو شاهی بەراستی من!گویٚ مەدە سوچو گوناهی ناراسـتی من.. لەراسـت منی ئاوارەی بیٚ دەرەتانی گەدای جوانیت؛ لە تاواندنەوە وازبێنەو بە لاواندنەوە، وەم خوێنە. دڵم خوێنە جارێك گلەو گازندەکانی ببیسەو دادی بدە.

٧ گر شوبهەتیٚ پەروانە دبەزمیٚ تە چصەد گڕ
صەدناڵە هەزار رەنگی وەکی چەنگ وژیهیٚ من

٨ نورین قەدەحا خەمرو حەیاتا مابسەردان
گەروی بدەتن دەست بدەست موشتەری هیٚ من

٩ یەك عیشوە «مەلایی» ببوها بیٚتە ژلەعلان
صەدجان مە هەبن هێژ کوموقەصصیر دبەهیٚ من

مانای وشه:

گر: گرتی؛ **گڕ:** پێت‌و بڵێسە؛ **ژیھ** : ژێ‌تار؛ **بسەر:** سەربەسەر؛ **هێمن:** هەی لەمن؛ **بوها:** نرخ؛ **بەهێ:** نرخ.

پوختەی مانا:

لەبەزمێکدا توێ تێدابی، بە هەزار ئاهەنگ‌و هەوا، لەچەنگ بەسینگا کوتان‌و لەشی لاوازو باریکم ـ کە وەك ژێ‌کەمان زراوە ـ گوێت لە دەنگی وەکی چەنگ‌و ناڵینی بلوێری دەبێ.

من بەخەیاڵی خاوی‌خۆم وام داناوە یار بەدەستی ناسکی‌خۆی، لەبادەی بەرروناکایی تیشکی کوڵمی، پیاڵەیەك بداتە دەستم؛ ژیان‌و هەستم لەبەرانبەری‌دا بدەم‌و سەربەسەر سەودا سەربگرێ. ئاخ ئەگەر یار بەو سەودایە رازی بوایەو دەستی دەناو دەستم نایەو بیفەرموایە وا سەری‌گرت. هەی لەبەختم، لەناو هۆزی کریاراندا، کەس وەکو من سودی‌نەبرد.

مەلا ئەوقسانە چین دەیانکەی؟ کەی‌یار سەودای وا پڕ لەزیان قبوڵ‌دەکا. ئەگەر هەرتەنیا نازێکی بە بزەی لێوە ئاڵەکەی، بەنرخی سەدگیان بفرۆشێ هێشتان تۆ ئەگەر کڕیاربی، لەقازانجتەو هێمان لەو نرخەی دیهێنێ زۆرت کەمتر پێ دراوەو نرخی تۆ کورتی هێناوە.

قصیدەی حەفتاو سێهەم

«دور ناکەوین»

١ ئەز نزانم سەبەبێ یار چرا دور کرین
شاهی شیرین‌دەهەنان ئەم ژخوە مەهجور کرین

٢ میثلی گوی بێ‌سەروپا بومە لبەر ضەربو شەکان
لەو بچەوگانی جەفایا خوە ژدل هور کرین

مانای وشە:

چرا: بۆچی؛ **دەهەن:** زار، دەم؛ **مەهجور:** تەرك‌کراو، دورەوەخراو؛ **ضەرب:** زەبر؛ **شەك:** لێدان بەگۆچانی شەقێن؛ **چەوگان:** گۆچانی شەقێن.

پوختەی مانا:

هیچ تێناگەم، چۆن بو دڵم تا ئەو رادە خۆی خوێن‌تاڵ کرد؛ کە سەرداری لێو شیرینان‌و دەم قەندان، ویستی لای لێ لابدەم‌و دور کەومەوە.

من وەکو گۆی گرۆڤەربوم، دەبەر زەبری گۆچانی دوری دیداری، رادەرفێنرام‌و لێ دەدرام. بەڵام هەرمام. ئەوجار ناچار وردی‌کردم‌و پێی رێ‌خستم، لای‌وابو لەناوی‌بردم. بەڵام ئەویش بەهرەی نەدا.

٣ دامە صەد جامی فیراقێ ژخوە غائیب نەبوین
ژویصالێ قەدحەك دامەوو مەخمور کرین

٤ نوری چەشمی‌مە کو عالەم مە بچەشمێن تە ددی
بجەمالا خوە تەوەك دیدەیی بێ نور کرین

٥ نەفەسەك بێ تەمەناچی نەدژین بێتە دەمەك
ژتەهات ئەمری هومایون تەوە مەئمور کرین

پوختەی مانا:

صمت پیاڵەی ژەهراوی دوری، بەگیان‌و دڵم چەشاندو دیتی من لەهۆش دەرناچم‌و لەدەرگای ئـەو نەدیارو بەرپیوار نابم، لەلایێ ترەوە بۆم‌هات. بە ڕۆخـۆشی بانگـی کردم. وای بەدیداری مەسـت کردم، خۆم‌و هەموشتم لەبیرچو. لە سەرخـۆشیان پیلوی چـاوم بەســەر یەکتردا لکــاون‌و هێندە سستو لەش‌گرانن، لێك نابنەوە کە دوبارە بی‌بینمەوە..

ئەی‌یارە مەستە چاوەکەم! تۆی سۆمای چاوی گیان‌و دڵ، هەمو دنیام هەر بەخۆشی‌و سۆمای چاوێکەوە دیوە، کە هەر خۆت بەمنت بەخشیوە. بەجوانی‌تۆ روناك‌بوە. ئێسـتا کە جـوانیت نەبینم، وەك چاوی کوێرم بەسەردێ. دڵم دەستەکوتێ‌دەکاو گیانم سەرە نگرێ دەبێ‌و رەتان دەدا. گیان‌و دڵی بەراستم تۆی. تۆ هەناسەی، بەبێ هەناسە چۆن دەژیم؟ ئـەگەر گەدای دەرکیماڵم، ئـەگەر دڵداری خـوێنتاڵم، دەسکـاری تۆم. فـەرمانی پیرۆزی تۆبو، کە من وابم؛ من‌و گیانم، راسپاردەی بەر فەرمانی تۆین. گوڵچنی سەر خەرمانی تۆین. ئێمەی فەرمانبەری کزو زەبون‌و ژارو خاکەسەر هیچکارە نین، هەرخۆتی خۆت.

٦ مە دزانی کو تودێ (عاقِبَةُ الْأَمْر) چکی
لەبی لەعلی شەکەرین ئاە کو مەغرور کرین

٧ ذەررەیەك بوم دهەوایاتە دویرانەیەکی
میثلی رۆژێ بشوعاعا خوە تەمەشهور کرین

٨ ژ (أَنَاالْحَقْ) بلەبێن لەعل خەبەردار کرین
بکولابا سەری زولفا خوە تەمەنصور کرین (یان، بکولابا...)

مانای وشە:

عاقیبة: ئاکام؛ **ئـەمر:** کار؛ **مەغرور:** بادی‌هەوا، بەفیز؛ **مەغرور:** فـریودراو؛ **شـوعاع:** تیشـكو تیرێژ؛ **أَنَاالْحَقْ:** من‌خوام؛ (باسی‌کرا).

پوختەی مانا:

هەر کەدڵت کردینە هۆگری جوانی خۆت، دەمانزانی ئاکامی دڵداران چـۆنەو چـۆن توشـی دەردی دڵ دەبین‌و چلۆن پەندێکمان پێ دەدەی. بەڵام چی‌بکەم لەدەست شیرنایەتی لێوی رەنگ ئاڵ، کە بەدینی فریودرام‌و لەبەندی دڵداری خـرام‌و کرامە پەندی عالەمێ‌و لەناو ریزی دڵداران‌دا، ناوم‌براو

ناومزڕا. تۆ بە ئەوینی لێوانی سەلما ناوێك، توشی ئەوینی بەتینی راستەقانی خۆتت کردم. دەگەڵ نورت دا تێکەڵبوم. گیانم وەك ئـەوتۆزە وردەی لێهـاـت کە لە دەلاقـەی وێرانە لەتیرێژی رۆژ دەهاڵیو دەبیندریو ناوبانگی بەئـەویـنداری رۆژ بڵاو دەبێ. لەخـۆشی ئـەوتێکـەڵ بونە، دەگەڵ تیشکت، گیانم لەخۆی بایی ببو، خۆی بەتۆ دەهاتە بەربیر؛ هاواری دەکرد «من خودام». بەتاوانی درکانی نهێنی دڵی، بەرەو بۆنی گوڵاوی کەزیت راکێشـاو بە قـولاپی کەزیانتدا هەڵاوەسـیو بەدەردی مەنصور هەللاجی مەشهورت برد.

٩ مونصەریف مادبویین ئەم بەدوصەد جاری «مەلیْ»
لیْ بویْ کەسرو ئیضافیْ قەخۆ مەجرور کرین

پێش گوتنەك:

«لە رێزمانی عارەبیدا (نەحو) **مونصـەریف** بەوشـەیەك دەڵێن کەبزاوی سـەرو بۆرو ژێرو جـوت بزاوی (تەنوین). بەپێی پیتو ئامرازی تربچتە سـەریْ. **نامونصـەریف** بریەتیە لەو چـەندشـتانە کە هەر لە بارێك دەمێنو ئەگەر ئیضافە نەکرابن؛ بزاوەکانیان ناگۆڕێت. **ئیضافە:** بەرسـتێك دەڵێن لەدووشـە پێك هێنراوەو یەكمانای ئەویکەیتریان تەواو دەکا. بەوی هەوەڵ دەڵێن **موضاف**، دوهەمیان **مُضـافُالیە**، لەدەسـتوری خوێندنەوەدا، مُضافُالیهِ ژێردارەو عارەبان پێی دەڵێن **مەجرور**. موضافو چـەند پیتی دیش هەن. کەناویان ناون **جارْ (یان، حەرفی جەرْ)**، ئامرازی جەڕ، هەرگا دەکەونە سـەرناوێك، ناوەکە ژێر پەیدا دەکا. وشـەی «احمد» لە رێزمانی عەرەبیدا، ئەگەر چیئیضافەنەکریْ؛ لەبەر دوشت لەمونصەریفی بیْشـە: یەکیان وەزنی وشەکەیە، دوهەم ناوی ئاشکرایە (ئیسمی عەلەم) مەلا ناوی: احمد بوە.»

مانای وشە:

مونصەریف: وازلیْ هێن، وەگەڕیاو؛ **جار:** هەل؛ **جارْ:** راکێشـەر؛ **کەسـر:** شکـان؛ **کەسـر:** بزاوی، ژێر لەدوای پیتان؛ **ئیضافە:** زیادە، سەربار؛ **ما:** بۆچی.

پوختەی مانا:

بەدوصەت ئەوەندەش جزیای دڵو مەینەت کێشانو ژانو برکو گیان کێشانەش، بۆچی وازمان لە دڵداری تۆ دەهێنا؟ نەخێر. ئێمە بۆیە نەهاتوین بگـەرێینەوە. تەنانەت من کە ناوی رواڵەتیم ئەحمەدیشەو ناوەکەشـم بۆهیچ ئـامرازێکی کێشـان بار ناگۆڕیو دانانەویو نەوینی پیْ کەسـری شانە. بەڵامتۆ کە لە ئەوینیْدا، هەوەڵجار بە ئاڵقەو چینی تێكشکـاوی بسـكوکەزی یارت گرتمو ئەوینی جوانی دنیاییت کردە سـەرباری ئـەوینی راسـتەقینەو بە دو زنجیر لە دولاوە بەندت کردمو راکێشرام. چاری ناچار منی زەبون، ملم شۆرکردو بۆرمخواردو تێكشکـامو دانەویام بۆ تیروتانەی نائاگاو نائاشنایانو ملیگیان بەدەم پەتەوە، وەك مەنصـور لەژیانیشبومو بەکافـریشیان لەقـەڵەم دام. بەڵام ئێسـتاش لەدڵداری پێژەوانیمو بەهەمو دەردێکـی شـادمو هەرگیز وازی لیْ ناهێنمو

ناوەگەڕێم.

«مەحوی» دەڵێ:

هەتا حەق ناصرە هەر حەقمە مەنظور وەکو مەنصور ئەگەر بکرێم بەدارا

قصیدەی حەفتاو چوارەم

«پێتا ئاتەشێ»

١ ئیرۆ ژحوسنا دلبەرێ دیسا هیلاکو سەرخوەشین
رەمزێن دوی شیرین‌سورێ صوهتم بپێتا ئاتەشین

٢ صوهتم ببەرقا لامیعە ئەو نەجمو بەدرا طالیعە
شەمسا سەمایێ رابیعە لەوپڕ دشەوقێ شەووشین

٣ پڕشەو وشاندن وی دلە زولفێن سیاە سەردان ملە
تورا موخالیف سیلسیلە سەلوا عەقارب لێ‌مەشین

مانای وشە:

پێت: بڵێسە؛ **ئاتەشین:** ئاگرین؛ **نەجم:** ئەستێرە، وردیلەگیا؛ **طالیع:** هەڵاتو، دەرکەوتو؛ **رابیع:** چوارەم؛ **شەوق:** رۆشناکی، ئارەزو؛ **شەووشین:** ئاڵۆزبوین، شێواین؛ **مل:** شان؛ **موخالیف:** ناتەبا، پێچەوانە؛ **مەشین:** رۆیشتن.

پوختەی مانا:

ئەمرۆ دیسان ـ وەك هەمودەم ـ سەرخۆش‌و کەلەلاو شەکەت، لەهێز کەوتوم. جوانی دڵبەر هیچ ئاهێکی بۆ نەهێشتوم. ئیشارەو نازی ئەوجوانە رەزاشیرین‌و دڵکێشە، بەگڕی کوڵمەی ئاگرینی سوتاندمی، برژاندمی. سەرەرای ئەو بەگڕسوتانە بەبروسکەش هەڵپروزام؛ ئەوی مابوم لێی سوتاندم. یاری‌من هەر شتێك نیە، هەمو شتی جوان هەر خۆیەتی. چاوەکانی وەك ئەستێرەی کاروان کوژە، رێ‌لە کاروانی دڵداران هەڵەدەکەن. هەنیەی وەك مانگی چاردەیە، لەشی ئێمەی کڵۆڵ‌و بێ‌تالح‌و بێ‌بەش ـ کە لەکەتان بێ‌رەنگترو هڵۆڵ‌و بێ‌پوو سوکترە ـ دادەرزێنێ‌و ئاوی چاومان وەك ئاوی دەریاو دەراوان دەبزوێنێ‌و بەرەو باڵای‌خۆی دەکشێنێ. روخساری وەکو رۆژ

وایە. لەعاسمانی بڵندی بەژن‌و باڵای‌را ـ کە سەر لەعاسمانی چوارەم دەسوێ ـ تیرێژی جگەر سوتێنی بەرێ دەکاو پڕشنگی زۆر بەتەوژمی دێتە چاومان؛ هیچ نابینین‌و سەریشمان لێ‌دەشێوێ. هێشتان زۆر بەڵای دی‌ماون کە لەو باڵایە دەی بینم. ڕیزی کەزیە ڕەشەکانی لەسەر ملی سپی‌و جوانی، وا پاپۆکەیان خواردوە، ئاڵقە ئاڵقە دێنە بەرچاو بۆ دڵە بەدبەختە کەی من، هەریەك پێچەوانەی یەکتر بونە زنجیر لەملی دڵ‌و، هەریەك بۆخۆی رادەکێشی‌و چەند گەوێکیشیان ـ تۆرئاسا ـ مەلی دڵم راوەدەکەن‌و لەو زیندانە ڕەش‌و بۆن خۆشە گەوگەوە، بەصەد داو شەتەکی دەدەن. باسی بەژ نەنەمامەکەی هەرناکرێ. بسکە سەرهەڵگەراوەکان، لەو باڵایە گیان دەگەزن، پێوەدەن. تۆ هەردەڵێی وێنەی دمارە کوڵانن لەمیسکـــی‌ڕەش ... بون‌و، لەبەدبەختیم وەگیان هاتون‌و لەسەرداری سەوڵی باڵای دێن‌و دەچن.

٤ سەلوا عەقاریب لێ وەطەن ئەو نازکا نورین بەدەن
قەندی دڕێژن گفت‌و کەن بسکان دلێ کر باوەشین

٥ بسکا سیا ڕەعنایە مەست یەکدی بحەیران پێڤە بەست
حەمیان بمەستی حەلقەبەست دەربەندی ئەو زولفا ڕەشین

مانای وشە:

کەن: پێکەنین، خەنین؛ **باوەشین:** باوەشێن؛ **حەیران:** سەرگەردان؛ **حەیران:** چاو بە ڕۆشناکی لەسۆ کەوتن؛ **حەیر:** کۆبونەوەی ئاو؛ **حەیر:** باغ؛ **حەیر:** نۆبەتێ، تاولەرز؛ **وەست:** وەستا، نەرۆیشت؛ **حەمیان:** هەمویان، گشتیان.

پوختەی مانا:

مەلا سەول‌و دوپشکی چی، تۆ چی ئەڵێی؟! یارم بەژنی لەتیشکی جوانی خودایەو لەناسکیش ناسکترە، لەکاتێکا قسان‌دەکاو پێدەکەنێ؛ قەند دەوەرێ. بۆ دەرکردنی دڵی‌مە ـ کە وەکو مێشی لاسارە ـ بسکی کردوێتە باوەشێن. بسکی ڕەشی شلك‌و بەلەرەو شۆخ‌و شەنگ؛ بەمەستی لەتویا دەگەڕان. لەناو ئەو باغی بەهەشتەو لەبەر بۆن‌و بەرامەی خۆش، ڕێگەی دەرچونیان گوم‌کردو بەسەرگەردانی مانەوە. وەك نۆبەتی دار، دەلەرزین. لەترسا پاڵیان دایەیەك‌و لە دەورەی یەکتر بەئاڵقە هەڵوێستان‌و سەرخۆشانە لێکتر هاڵان‌و دەستیان کرد بە تاڵانی دڵان‌و سەیرانی خاڵان. ئێمە لەوساوە گیرۆدەی بەندی ئەو کەزیە ڕەشانەین.

٦ ئێسیر کرم زولفا چەلەك ئەو حوریا شوبهەت مەلەك
تیردان ژرەشتوزێن هەلەك مەجروحی قەوسی پەرۆەشین

٧ تیردان ژقەوسیٚ مالزراڤ ئەو گەوهەرا پوڕشەوق‌و تاڤ
صوٚتن لمن جەرگ‌و هەناڤ لەو تیٚك لجەرگیٚ هەڕشین

٨ جەرگ‌و جەسەد تیٚك صوٚهتنە لەو خەف خەدەنگان نوهتنە
ژقەوسی هیلالی ژیهتونە حەیرانی دیما مەهوەشین

مانای وشە:

ئیٚسیر: دیل، یەخسیر؛ **چەلەك:** خوارەوەبو وەك سەرە گوٚچان؛ **چەلەك:** چەلەنگ‌و شوٚخ؛ **هەلەك:** گوٚشە خوارەوەبو؛ **هەلەك:** ئالقە؛ **هەلەك:** هیلاك‌و بە مەترسی؛ **تاڤ:** تیشك؛ **تاف:** تەوژم؛ **نوهتن:** سمین؛ **تونە:** هەرنیە؛ **هەڕشین:** لەبەریەك بڵاوبون، پڵیخانەوە، داپڵوٚخین.

پوختەی مانا:

دیلی ئەو پرچی چەلەنگم؛ ئەو فرشتەی شوخ‌و شەنگم؛ تیری لەبرویٚ رەشی بریقە دارەوە ـ کە زوٚر جیٚ‌ترس‌و هیلاکە ـ بە کەوانە هاتنە دڵم. برینداری ئەو کەوانە پەڕوەشیٚنەم. ئەو گەوهەرە ـ کە تیریٚژی بەتەوژمن ـ جەرگ‌و هەناوی سوتاندم. جەرگم هەر داپڵوٚخاوەو هیچ کەڵکی پیٚوە نەماوە. لەشیشم وەك جەرگم سوتا. ئەو هەمو تیرانەم دیٚنیٚ؛ ناتوانم خوٚم پەنا بدەم، چونکە تیرەکان نابینم. کەوانی بروٚی باریکەو وەك کەوانی خەڵکیدیٚکە ژیٚیەکی پیٚوە دیارنیە. لە روخساری وەکو مانگیش ـ کە چاومی لیٚ ناتروکیٚنم‌و لەجوانیەکەی سەرسوڕ ماوم ـ مەودای خوٚشارنەوەم نیە.

٩ هەم بەدرو هەم زەهرایە دیم ژوی عالەما کوبرایە دیم
خوەش دەست خەطو طوغرایە دیم حەرفان ژمیسکیٚ لیٚنشین

١٠ لەوحیٚ ژنوسیقال بدن هەردەم ژنو ڤە خال بدن
دادل بیەکدی پال بدن نوقطان ژزیٚرابیٚ وەشین

مانای وشە:

زەهرا: صافی‌بیٚ‌گەرد؛ **کوبرا:** هەرە گەورە؛ **نشین:** نیشانە؛ **نشین:** دانیشتو؛ **لەوح:** تەتەڵە؛ **سیقال:** مشت‌ومالٚ؛ **خال:** سەرپەرشتی؛ **خال:** خاوەن؛ **نوقطە:** دڵوٚپە، نوختە؛ **نوقطە:** دیاری بوٚبوك؛ **زیٚراب:** ئاوەزیٚر، زیٚری صاف؛ **وەشین:** بوەشیٚنە.

پوختەی مانا:

روخساری یار، لە مانگی چاردە جوانترە، مانگ پەڵەی رەشی تیٚداهەن؛ لە جوانیەکەی بونە بەڵا. بەڵام رویٚیار، لە پەڵەی ناشیرین پاکەو هەموی هەر صافی بیٚ‌گەردەو لە عالەمی باڵادا جوانتر

دیمەنە.

دەسا قوربان توخوا دیسان سەرلەنوێ هەر وەکو بەرێ، خۆت بۆدڵان وەرازێنە. تەختی هەنیەت - کەوەك تەتەڵەی زێوینە - بەدەست پێدا هێنانی خـۆت، مشـتومالْ کەو هەرگیز لە بەخێوکردنی خۆ مەبوێرە؟ چەند دڵۆپێك لە ئاوەزێڕ بکە بە خشـڵی دەوروبەر. تا دڵان بۆ تەماشـایە پاڵەپەسـتۆی یەکتر بدەن.

١١ زولفا سیاه عەنبەربکە خەملی ژزیڕی زەربکە
زەربافو دیبا بەربکە میسكو گولابێ لێڕەشێن

١٢ ماوەرکە طەرحو پشکوان جیرانی بەرگو لولوان
ئەو عەرعەرو سەلوا جوان شەتری بمەستی لێخوشین

مانای وشە:

خەمل: خشڵ؛ **زەرباف:** پارچەی رایەڵزێڕ؛ **دیبا:** حەریر؛ **ماوەر:** گوڵاو؛ **طەرح:** قلەگیای شـلك؛ **طـەرح:** تیسکی بسکوڵان؛ **رەشین:** بپرژێنە؛ **بشکۆ:** قوێچە، خـونچە؛ **بەرگ:** گەڵا، نیاز ئـەو پەرەنگـە خشـڵانەیە کەوەك گەڵا ساز دراون؛ **شەتری:** گوڵینگەی سەروپۆر؛ **خوشین:** خشەیان هات؛ **خوشین:** بەخشەخشە.

پوختەی مانا:

لە خۆرازاندنەوەکەت دا، بیرت نەچـێ کەزیە رەشـە عەنبەرینەکانیشـت بەخـودان کە، دایان بێنە، خشڵی زێڕی زەرد لەخۆتدە. زەڕیو حەریر دەبەربکە، میسكو گوڵاو لەجلەکانت بپرژێنە، تیسکـی جوانی بسکەکانتو قوێچەکانی یەخـەو بەرۆك کە هەروەك چڵی شـلكو شـۆخو غونچـەی گوڵان دێنە بەرچاو. لە هاوسایەتی مرواریو گەڵای خشڵی گەردنت دان، بابۆنی گوڵاو بڵاوکەن.

ئۆخەی ئـەوا یار نیازی دڵەکەیمنی پێك هێنا. سـەرلەنوێ خـۆی رازاندەوە، دە لەوبەژنو باڵا شلكو رێکـەی - کە وەك داری عەرعەرو سـەوڵی نۆنەمام، تەرزو جـوانە - وردبنەوە، چـۆن رێزە گوڵینگەکانی خشەیاندێ. ئێژی مەستی ئەو جوانیەنو ناڵەو گاڵەی مەستانەیان دێتە بەرگوێ.

١٣ شەتری وتایێن صورو زەر بایێ نەسیم دایێ سەحەر
لوێ جەبهەتێ هەژیان دوپەر لەورا سوکارا بێهشین

١٤ مەشها سەحەر یارێ شەفیق دامن بئەنگوشتێن عەقیق
ژوی بادەیا نورین رەحیق مەخموری خەمرا بێغەشین

١٥ مەخموری وێ جامی ئەزم یەغما کری رامی ئەزم
چاو نێری پەیغامی ئەزم پەروانەیی شەمعا گەشین

١٦ پەروانەیی صوٚتی کەبەد دلبەر ژبەر بورجا ئەسەد
تیردان ژرەشتو زین صەمەد لەو تێك ژخونیٚ نەققشین

مانای وشە:

مەشها: روٚیشت، گەڕا؛ **شەفیق:** دلوٚوان‌و خـاوەن بەزەیی؛ **ئــەنگــوشت:** تلی، قــامك؛ **رەحیق:** بادە؛ **یەغما:** تاڵان؛ **رام:** کەوی؛ **رامی:** تیر هاویٚژ؛ **رامی:** داواکار؛ **چاونێر:** چـاوەنوارٚ؛ **پەیغـام:** وڵام؛ **کەبەد:** جەرگ؛ **صەمەد:** ناوی خوایە، واتا بیٚنیازو جیٚنیاز.

پوختەی مانا:

گوڵینگـەو هەودای سـورو زەرد، کە وەبەر بای بەیان کەوتن؛ لەو هەنیە پاکەی یارەوە، جــوتێك شـابالٚ ـ کەبسـك‌و کەزیەکانی بون ـ هاتنە بەرچــاو وەمان‌زانی روٚژ گیراوەو قیامەت لەدڵداران داهات. (هەر وەکو خودا فەرمویە: (روٚژی قیامەت خەڵکی دەبینی سەرخوٚشن. بەڵام مەسـت‌نین، جزیای خودا زوٚر بەتەوژم‌و بەترسـە)؛ هەمو دڵدار بەو دیمەنە سـەرخــوٚش بوین‌و لەســەرهوٚش چوین.

سپێدە بوکەیاری‌دڵ بە بەزەیی هات‌و رابرد. بەقـامکی وەك یاقیقـی خــوٚی پیاڵەیەك لەبادەی دامیٚ، ســەرمەســتی ئــەو پیاڵە منم. تاڵان کراوی تیرهاویٚژو کەوی لەبەردەســتی راوکەر منم. چاوەنوٚری وڵام منم. پەپولەی دەوری موٚمی گەش، هەر بوٚخوٚمم. پەپولەی جەرگ سوتاوم، دڵبەر لەسەروی چاوانرا لەکەوانی بروٚکانی ـ کە رەشو بریقەدارو دەسکاری توانایی خـودان ـ جـەرگمی تیرەباران کرد. بوٚیە لەخوێن‌دا گەوزاوم.

١٧ کوشتم بقەوسی عەنبەرە شوٚخی ژدل مل‌دان بەرە
ئێخستەدل صەد پەنجەرە ئەڤ رەنگە ئەم میحنەت کەشین

١٨ میحنەت کەشین روزو شەبیٚ دەرفیرقەتا شیریٚن لەبیٚ
ظولما ژبەر دەستیٚ تەبیٚ ئەو عەدلە ئەم پر پیٚخوشین

١٩ ظولما توکی پرپیٚ خوەشم صوٚهتی دلیٚ هیجران کەشم
میٚثلی پەرەنگیٚ ئاتەشم روحەك موجەررەد بیٚلەشین

٢٠ مِن‌دی سەحەرگاها ئەلەست جامەك ژکەوثەر دوست ددەست
ژیٚدا «مەلیٚ» لەو مایە مەست حەتتا حەیاتیٚ سەرخوەشین (یان، حیسابیٚ...)

مانای وشە:

میحنەت: مەینەت؛ **میحنەت‌کەش:** مەینەت‌کێش‌و بەئـەرك‌و ئـازار؛ **دەر:** لە؛ **فیرقـەت:** جیایی؛ **عەدل:**

ڕەوا، عەداڵەت؛ **موجەررەد:** ڕوت‌و ڕوتەوەکراو؛ **کەوثەر:** کانیاوێکی بەهەشتە. خوا بە پێغەمبەری فەرموە: «ئێمە کەوثەرمان دابەتۆ»؛ **ژیٚ:** لەوی؛ **لەو:** بۆیە؛ **حەیات:** ژیان؛ **حیساب:** ڕۆژی قیامەت.

پوختەی مانا:

کوشتمی بەو کەوانی بڕۆی؛ دەڵێی لەعەنبەر سازبوە. ئەو شۆخ‌و شەنگــە چـەلەنگـە هەر بەگاڵتەو شۆخی‌کردن، بەڕاستی شـانی دایە بەرو بەدڵ وەبەر تیرانی دام‌و باش پێکـرام. صـەد دەلاقـــەی دەدڵ کردم؛ ئەگەر بێ‌ئەجـەل نەمردم، مەینەت کێشـانەکەم هەیە. نەلەبەرتیران خــەمدەخـــوم، شەوڕۆژو دەم‌و ژەمان لە دوری دیداری یاری لێو شیرینم، دەردەدارم‌و خەمبارم.

یاری شیرین !ئـەگەر ئـەو هاوارە دەکەم، لام وانی‌یە تۆ زوڵمت لەمن کردوە. من دەسکـردی دەستی خـۆتم، ڕام‌گری یان بمشکێنی، وەم خـوێنی یان ئـازارم دەی، لە هەزار بەردو دارم دەی، مافی خۆتەو هەمو ئاکارت ڕەوایەو، عەداڵەت لەشوێن خۆی‌دایە. هەرچی دەربارەی من بکـریٚ، با ئازارو مەینەتیش‌بیٚ، زۆر پیٚ ڕازیم‌و دڵشادم.

بەڵام گەرەکمە پێت‌بێژم، کە دڵم لە دوری دیدار وا سوتاوە بۆتە پەنگری ئاگرو، هەر گرشـەی دێت. سوپاس بۆتۆ کە لە ڕکەی ئاوو خاکی لەشـی ڕەشـم، ڕوتت کردم. بومەوە بەوگیانە پاکەی کە هێشتا لەلەشدا نەبوم. لە بەیانی ئەو ڕۆژەدا، کە خوا گیانی ئافەریدانی سازدابو،بەرلەوە بەسـەر لەشانیان‌دا بەش‌بکات؛ یاری خۆم دیت، پیاڵێکی لەئاوی کەوثەر لەدەستابو، چـۆرێکی بەشـی من لیٚ‌دا، هەر لەو ساوە، من مەستی بادەی دڵداریم، تا دشـچمە دنیای بون‌و یەکجـاری نیشـتەجـیٚ دەبم؛ هەر بەمەستی‌و یار پەرستی دەمێنمەوە.

شـیاوی باسـە: خـواناسان لەلایان وایە، پیاو تا لەم دنیایە نەڕوا، نەکەوتۆتە پلەی ژیان. وەك مەولەوی تاوەگەوزیش لەم‌بارەوە فەرمویەتی:

بااڵم کردەوە مەیل وەلای پەستی   وردیکەلانەن دەروازەی هەستی

قصیدەی حەفتاو پێنجەم

«ئاتەش پەرەسین»

١ وەرە جانم کو چنازك وەرەسین
ژگولو نەستەرەنان ئەم تەبەسین

٢ تو شەهەنشاه بەسی من ژبتان
نەموحیب هەر نەکەسو خارو خەسین

٣ ژخوە خانم قەدی ناکی مەبتیغ
تو نەباتیو لطەبعێ مەگەسین

٤ هەر شەقم نەعرە زەنان تابسەحەر
بسەگی کویتوڕا هەم نەفەسین

٥ بێتو باللە نەبوین یەك نەفەسەك
مەتوی روحو موجەررەد قەفەسین

مانای وشە:

وەرەس: گیایەكو گوڵێکی سورە بۆ رەنگی سور دەکار دەکرێ؛ **رەسین:** گەیشتون؛ **مُحِبْ:** خۆشەویست؛ **خەس:** دڕك؛ **خارو خەس:** پروپوش؛ **قـەدی:** دەرکەی: **مەگەس:** مێش؛ **نەعرە:** نەعرەتەو هاواری بەقەو؛ **نەعرەزەن:** هەراوقاوکەر؛ **هەمنەفەس:** هەواڵی نزیك.

پوختەی مانا:

گیانە دەوەرە بڕوانە! چـەند گوڵی ناسـك گەیونیو خـۆ لە بەرچـاوان رادەنێن. وەرەسو گوڵی گولاویو گوڵ نەستەرن، هەریەکە بانگ دەکا کەمن لەهەموان تەرزو خونچیلەو دڵگـرترم. بەڵام من لەناو گوڵاندا، هەر تۆم بەسە. تۆ لەناو جەرگەی جوانان‌دا، شـای شـایانیو لەناو مەکۆی ئـەو

بتانەی بتپەرستان گیرۆدەی بون؛ تۆم هەڵبژاردو تۆ بەسمی. من زۆر بەرزەفڕی دەکەم، نابم بەیاری ناکەس‌و دڕك‌و داڵان. گوڵ‌و بت‌و پادشایانی سەرزەوی لەچاو تۆ، وەك خت‌و خاڵن.

گەورەی من خانمەجوانەکە! خۆت بۆ دەرکردنی ئێمە ماندو مەکە. نەك هەر بەدەست هەڵتەکاندن، بە تیخیشەوە بۆمان بێی، دەست بەرنادەین. تۆ نەباتی‌و ئێمەش خۆمان وەکو مێشین‌لە شیرنایەتی خۆشمان دێ. شەو هەتا ڕۆژ، هەر نەعرەتەو هاوارمە و بەگیان‌و بەدڵ دەناڵم دەگەڵ سەگی بەردەگانەکەت هاواڵم. سوێندم بەخوا. هەناسێکمان بەبێ یادی تۆ نەداوە، تۆ گیانمانی‌و ئێمە بوینە ڕکە بۆتۆ. بەبێ‌تۆ بێ پشودان‌و لەشێکی پوکی بێ‌گیانین.

٦ جەذبە دل رادهەژینت ژمە لەو
دشەقان نالە ژرەنگێ جەرەسین

٧ مە ژزلفێن دبتان رەشترەبەخت
سەحەران تێت پەری پێ نەحەسین

٨ وەرە مەیخانەیی شاهید پەرەسان
شەمعی تە ئەرنە بئیسین چکەسین

٩ مە ژناری دیەنوراتە ددل
لەو ژعیشقێ‌تە هەرئاتەش پەرەسین

١٠ عەینی عیشقین‌و ددل ئاتەشێ طور
ژسەنا بەرقی جەمالێ قەبەسین

مانای وشە:

جەذبە: ڕاکێشان؛ کێشان؛ **رادهەژینت:** ڕادەژێنێ؛ **جەرەس:** زەنگولە؛ **حەسین:** پێ‌زانین، هەست‌پێ‌کردن؛ **پەرەسان:** پەرستان؛ **بئیسین:** بئایسێین؛ **نار:** ئاگر؛ **نور:** ڕوشنایی؛ **ئاتەش‌پەرەس:** ئاگر پەرست؛ **عەین:** کانی؛ **عەین:** هەرخۆ؛ **سەنا:** ڕۆشنایی؛ **قەبەس:** بزوت؛ **بت:** لێرەدا بەمانا دڵبەرە.

پوختەی مانا:

زەنگوڵە تا ڕای‌نەتلەکێنن ئاواز نادا. منیش کێشەری دڵداری ڕامدەژێنێ؛ بۆیە دەنگی ناڵەم بەرزە.

چارەنوس‌و بەختەکەی من، زۆر زۆر لەپرچی دڵبەران ڕەشترو پرگرێ‌ترە. دەوەرە ئەو بەختە ڕەشە، بەری‌بەیان پەریت بەلادا تێ‌پەڕێ‌و هەست پێ‌نەکەی!. یاری چاومەست! وەرەو سەرێك لەمەیخانەی ئەوانەی جوانی پەرستن، دابنیشە. مەڵێ تاریك‌و تنوکە. ئەگەر خۆمان نەکەینە مۆم‌و لەبەرتۆ ئاگر دەخۆمان بەر نەدەین، تاتۆ لەبەری دانیشی؛ دیارە ئێمە زۆر ناکەسین‌و لەدڵداری‌دا بەدەڵین. ئێمە لەگری ئاگری دڵی خۆمان‌دا، ڕۆشناکی تۆمان دیوە؛ بۆیە لەسەر خۆشەویستیت

پێمان دەڵێن ئاگرپەرست.

ئێمە خۆمان سەرچاوەی کانی ئەوینین و هەرخۆمان تەواو ئەوینین و ئـاگری کێوە کەی‌تورێ - کە بە موسای گوت من خودام ـ لەناو دڵی من دایسێ. من لە بروسکەی جوانی‌تۆ، ئەو بزوتەم کە موسای بەرەو طورکێشا. شیاوی باسە، خوا لە قورعان، دەربارەی بروسکـەی هەور لە شـوێنێکدا فەرمویەتی: (نزیکە تیشکی بروسکەی هەورەکانی خوا دەینێرێ سۆما لەچاوان بڕفێنێ.)

١١ تە دقێ داوی بری بت نهەدا
ببرم سەر بدوئەنگوشت مقەسین

١٢ گەرچی یەکسەر لروخێن فیل صیفەت (یان، لرەخێن...)
راستو چەپ بازی لسەیری فەرەسین

١٣ بمەیی صافی بدین خەرقەی زەرق
بخەراباتی موغان ئەر برەسین

١٤ ئەم قەدیم بادە دنوشین ژطەهور
لەو موقیم مەستو خومارو تەلەسین

١٥ مە شەڤان جام دکەفو یار دبەر
هەی‌هەیو صوحبەتو میری عەسەسین

مانای وشە:

داوی‌بری: دوابڕاو، لەبنەهاتو؛ **نهە:** هەرئێستا؛ **رەخ:** لا، طـەرەف؛ **روخ:** رو؛ **روخ:** قـەڵا لە شـەترنجدا؛ **فیل:** داشێکی شەترنج و جانەوەرێکی زەبەلاح؛ **بازی:** کایە، گەمە؛ **فـەرەس:** ئـەسپی سـواری و ئـەسپی شەترنج؛ **زەرق:** شین؛ **زەرق:** فێڵ و گزی؛ **خەرابات:** مەیخانە؛ **ئەر:** ئەگەر؛ **برەسین:** بگەین؛ **طەهور:** پاك و خاوێن‌کەرەوە؛ **تەلەس:** شرو شەپرێو؛ **بەر:** باوەش: **عەسەس:** جەزایەرچی؛ **موقیم:** نیشـتەجـێ؛ **موقیم:** هەمیشە.

پوختەی مانا:

گەر دەتەوێ ئەوسەرە پڕگۆنگەڵەی‌من لێخەت وەبێ و بیری دڵداری لەسەردا بنەبربێ؛ فەرمان بدە تا بەدو پەنجەی دەستی خۆم، بێ‌پەڕێنم. لە سەری خۆم پەراندن‌دا وەك مقەستم.

گەرچی لە گەمەی ئەڤیندا، وەك قەڵا، کەوتومە پەرو، وەك فیل، کولاو کول بۆی‌دەچـم؛ بەڵام ئەمەم هەر بۆیەیە شوفار بەکارم نەزانن. ئەگینا من وەك ئـەسپ وامە. دوخـان دەروم بادەدەمەوە بەردەرگای ماڵەکەتان.

هەر بەو مەرجەی بگەمە دەرکی مەیخانەو پیری موغان رێگـەمبدا بچمەژورێ؛ ئـەم روپۆشـە

پڕپینەیەی صوفیانەیەم - کە پڕە لە حیلەو گزیو دزیو فزی - بە بادەی رونی دەفرۆشم.

ئێمە هەر لەئەزەلەوە، بادەی پاکی بەهەشتیمان خواردوتەوەو دەخوێنەوە. بۆیە هەمیشە مەستینو شروور وەك سیپاڵە کۆن، لەدەرکی مەیخانە کەوتوینو نیشتەجێ بوین. ئێمە هەرچەند بوینە سەرۆکی دارۆغەو ئەشێ مەیخۆرەوەو دڵدار، لێن بترسن؛ بەڵام هەر شەو تابەیانی دەگەڵ خەیاڵی یارمدا، هەم باوەشو گۆرەو هەرای مەستانەو وتووێژمانە.

١٦ مە سەراپەردەیی حورانە مەقام
ژسیا زولفی بتان ئەر ڤەرسین

١٧ قەلبی ئەعیان دکرت حبو وجود (یان، وەجود)
عیشق ئیکسیرەو ئەم سیمو مسین

١٨ مولهیمی غەیبی وە ئیملا دکرت
مەددەدو فەیض ژروحُالقُدُسین

١٩ جەوهەری عالیە عونصور مە «مەلا»
بیلحەقیقەت نەژخوار ئوستوقوسین

مانای وشە:

ڤەرسین: رزگاربین، راپسکین؛ **قەلب:** بەراوەژو کردن؛ **ئەعیان:** عەینگەل؛ **عەین:** شتی دیاری وبەرچاو؛ **حوب:** ئەوین؛ **وجود:** بونێك کەلەبەرچاوەو چاو هەستی پێدەکا؛ **وەجود:** وەجدگەل؛ **وەجد:** ئەوینو خۆشەویستیو تاسە؛ **ئیکسیر:** دەرمانێکە دەیانگوت بەمسو زیوی داکەن دەیکا بەزێڕ؛ **مولهیم:** ئەوی بیر دەخاتە دڵەوە؛ **ئیملا:** گوتن بۆ نوسینەوە؛ **روح:** گیان؛ **قودوس:** پیرۆز؛ **روحالقُدُس:** جوبراییل؛ **جەوهەر:** رەگەز؛ **عالی:** بڵندو پایە بەرز؛ **عونصور:** ماك؛ **بیلحەقیقەت:** لەراستیدا؛ **خوار:** ژێرو؛ **خوار:** زەبون؛ **ئستوقوس:** وشەیەکی یونانیە بە ماکی بنچینە دەڵێن کە بریەتین لە خاكو باو ئاگرو ئاو.

پوختەی مانا:

ئەگەر ئێمە لە ناو داوی کەزی رەشی ئەو جوانانەی کە لەدنیا گرتویانین، رزگار ببین؛ دەگەینە ئەو سەرسەرایە کە حوری زۆری تێدایەو لەوێدا پاڵ دەدەینەوە.

ئەوین ئیکسیرێکی سەیرە. هەر کانێکی تۆ دەیبینی، مسە یان زیوە یان هەرچی؛ تەنانەت دڵو گیانی مەش، وەردەگێریو دەیکاتە زێڕی بێخەوش. لەپشت پەردەی پێوارەوە ئیلهام نێرێك وای خەبەردا، کە جوبرائیل بەهرەدەرو کۆمەگو یاری مەلایە. ماکی مەلا رەگەزەکەی زۆرجێ بەرزەو ئەگەر بەراستی تێبگەن، لە خاكو باو ئاگر وئاو نەجیمترە. چونکە هەرکەس بە ئەوینی خوا، ئاشنا بێ؛ ئیتر قاپێلکی گڵینی فڕێدەداو دەبێتە گیانێ نورانیو کاری بەچوارماك نامێنێ.

قصیدەی حەفتاو شەشەم

«هەستی هەرشاندن»

١ پەیوەستە دوئەبرو لمە مەحبوب کشاندن
صەد گەزمە پەیاپەی لئەزی خەستە رەشاندن

٢ تیرەك ژکەمانێ غەضەبێ دا جەگەری ریش
ملدانە بەرو سەر ژدوگوشان ڤەوەشاندن

٣ جوهتێ ئەسەدان پەنجە لسەرسینە نهاندن
کوللاب گهاندن دلو هەستی هەرشاندن

٤ بورهێن تە ژقودرەت کونومان گوشەیی ئیعجاز
پەیوەستە کەمانان لگوهان گوشە کشاندن

مانای وشە:

پەیوەستە: پێکـــەوە لکـــاو، هەمیشـــە؛ **پەیاپەی:** یەك لەدویەك؛ **غەضـــەب:** تورەیی؛ **ریش:** زامار؛ **ڤەوەشاندن:** دایوەشاندن؛ **نهاندن:** دایاننا؛ **هەستی:** ئێسك، پێشـە؛ **هەسـتی:** بونو ژیان؛ **گوشـە:** قوژبن، کلکە؛ **گوه :** گوێ؛ **ئیعجاز:** موجزات؛ **خەستە:** نەخوش؛ **خەستە:** شەکەت.

پوختەی مانا:

یاری دڵگرو خوشەویست، دوبرو پەیوەسـتەکانی، ڕێكو باریكو کەوانی، بەرەو خـواربو لاجـانگی برد، وەك کەوان لەروم بکێشێ. بەشـوێن یەکداو بێپسـانەوە صـەدتیری بومنی زامار.کردەپلار. لەوناوەدا بەتورەیی تیرێکی لەو کەوانەوە کە لە شـیری سـەربران زور بەسـامترە، لە جـەرگی بریندارم دا. چونی پێکا؟ وەك کەوانداری دەست راسـتی نیشـانەپێك شـانی دابوە بەر گوشـەی کەوانەی بروو لەسەر هەر توك گوشەی گیرەی بنەتیران، سێرەی گرتو دایوەشاندمێ. راوکەر

که نێچیر دەپێکیٚ، تاژی دەنێریٚ بۆی بگـــریٚ. بەڵام ئـــەوٚ شـــێری کەوی‌هەن ـ کە چـــاوە مەستەکانیەتی ـ لەدوای پێکانی جەرگی‌من، بەپەیکانان؛ ئەوشێرانە پەنجەیان خستە سەرسینە.
شیاوی باسە وەك باسمان کرد «أسَدْ» کە عارەبان بەشێر دەڵێن، بە ئەبجەدی شێصت‌و پێنجە «عَیْن» کە بەچاو دەڵێن، صەتو سی‌یە. دوشێر دەبن بەچاو.

٥ میهراتە دجانیٚ خوە ژدل خەف کربو دل
دلچو جەگەرو سینە لسەر جانیٚ ڤەشاندن

٦ نونێن تە هیلالی بقیران یەك ژسوڕا حەق
بیٚعەیب لدیمیٚ قەلەمیٚ غەیب کشاندن

٧ نەقاشیٚ ئەزەل ئیسمی جەمالیٚ کونڤیسی
حەرفێن تە موجەسسەم ژسوڕی تازە رەشاندن

٨ رەیحانی‌و دیوانی‌و هەم ثولث‌و موسەلسەل
یەك‌یەك وەهەزار رەنگیٚ ژحوسنیٚ نەقشاندن

٩ ئەڤ ئایەتی نوریٚ ژ«مەلا» راکو نڤیسی
کاتب ژسوڕیٚ نوقطە بزێرابیٚ رەشاندن

مانای وشە:

خەف‌کربو: شاردبویەوە؛ **شاندن:** ناردنی؛ **موجـەسسـەم:** بەرزو بەرچـاو؛ **رەیحـانی‌و دیوانی‌و ثولث‌و موسەلسەل:** چوارشێوە خەتی هونەرین؛ بەمانا وەك ریحان‌و رەوای ماڵی پاشایان‌و سی‌ێەك‌و بەزنجیرەن.

پوختەی مانا:

من مەیل‌و خۆشەویستی‌تۆم، لەکونجی قـوڵی دڵمدا، وەشـارتبو. تۆ دڵت‌برد هەرچـی تێشـی‌دابو بردت. گیان وەبەر تاڵانیٚ کەوت، کە لەناو دڵم جێگیربو. تەنانەت جیرانەکانی دڵیشـم هەر بەدەردە کەی گیانم چون. جـەرگم کە هاوسـای دڵم‌بو؛ سـینگم کە ئـەنوای دڵم‌بو؛ هیچیان نەمان‌و تێداچون. ئەو دونونە بەراوەژوە، لە چەشـنی مانگـی یەکشـەوە، لە لایەن هێزی کێشـەری خوداییەوە بەقـەڵەمی نادیاری بەبیٚهیچ کەم‌و کوریەك‌و کەمایەسـیەك لەروت کێشـران. ئـەو شکل‌نوسە ئەزەلیە کە ناوی جوانی دەنوسـی. پیتی ناوی تۆی بەزۆپی‌و لەبەر چـاوی، لەسـەروی جوان‌چاکان نوسی‌و دڵکێشی‌و رەزاشیرینی هەرە پەسندی لیٚپرژاند. ئەمجـار کەوتە نەخشـاندنی. بە هەمو شێوەی هونەری بسك‌و خاڵ‌و کەزی‌و روخسارو لێوەکانی، بە قـەڵەمی قـودرەت کێشـاو ئەوسا وەکو نەخشـاندنی یەکەمین روپەری قـورعان، بەزێرکفـت دەوری لێداو هەزاران رەنگـی جۆرجۆری لەو بەژنەدا، جیٚکردەوە.

قصیدەی حەفتاو حەوتەم

«نازو خەشمان»

١ شۆخو شەنگی زوهرە ڕەنگی دڵژمن بر دل ژمن
ئاوڕێن هەیبەت پلەنگی دل ژمن بر دل ژمن

٢ وێ شەپالێ میسك خالێ دیم دوری گەردەن شەمالێ
جەبهەتا بسکان سەمالێ دل ژمن بر دل ژمن

٣ زولفو خالان نونو دالان وان ژمن دلبر بتالان
گوشەیێ قەوسێ هیلالان دل ژمن بر دل ژمن

٤ دیم نەدیرێ بوعەبیرێ خەمریو گیسو حەریرێ
سینەکر ئامانجی تیرێ دل ژمن بر دل ژمن

٥ سورشیرینێ نازەنینێ کوشتمو ناکەت یەقینێ
وی بچەنگالا ئەڤینێ دل ژمن بر دل ژمن

مانای وشە:

ئاوڕ: خێسە، ئاوڕ؛ **هەیبەت:** مەترسی؛ **شەمال:** مۆم؛ **نەدیر:** ئاگری سەر کێوان بۆ خـەبەردان؛ **گیسـو:** پرچی هۆنراو؛ **یەقین:** باوەڕ؛ **نونودال:** ند؛ **ند:** هاوتاو شەریك.

پوختەی مانا:

یاری جوانی شۆخو شەنگم وەکو ئـەسـتێرەکەی زوهرە، هەر لەدور دەدرەوشــێتەوەو هەرچــەند ئاوڕان وەپیاو دەدا، وەك پڵنگ چـەند بەهەیبەتە، ئـاوڕی هێندە جێگـەی ترســە. دڵی بردم! دڵی بردم!

ئەو خونچیلەی رەزاسوکەی خاڵ لەمیسکـە، روخسـاری وەك مرواری‌یەو سـای گەردنی وەکو مۆمی ماڵەمیران، زەردو بەرزو کەڵەگەتەو، بسکەکانی لەسەر هەنیەی لەسەمادان. دڵی بردم!دڵی بردم!

بسكو خاڵ ـ کە وەك یەك رەشن ـ بۆ کوشتنی من بونە یەك، دڵی منیان بەتاڵان برد. گۆشەی کەوانی برۆیان ـ کە چەشنی مانگی یەکشـەوە باریكو لەبارو جـوانن‌و هەمو عالەم بەتاسـەوە لێی دەروانن ـ دڵیان بردم! دڵیان بردم!

باڵای وەکو چیا بەرزە؛ کوڵمی سـوری وەکو ئـاگری سـەر چیا، لەدور دیارەو دڵداران ئـاگادار دەکا، کە دەس لە دڵیان هەڵگـرن. بسکـوڵەو کەزی هۆنراوی ـ کە لە نەرمی‌و بریقـەدا، وەك حەریرن ـ سینەیان کردە نیشانەو بەگەل تیرەبارانیان کرد. دڵیان بردم! دڵیان بردم!

ئەو دلکێشە خوێن‌شیرینەی نازەنینە، باوەرناکا کە کوشتومی،بەچنگـوروکی ئـەوینێ. دڵی‌بردم! دڵی‌بردم!

٦ **فەتلو تابان داغورابان ئەبلەق‌و جوهتێ شیبابان (یان، شۆرابان)**
دامە بەرپەنجەو کولابان دل ژمن‌بر دل ژمن

٧ **خوەش خەرامی ئەز غولامی نازکی شیرین کەلامی**
طوطیا ئەیوان مەقامی دل ژمن‌بر دل ژمن

٨ **ماهرویی میسك‌بویی سورٚ پلەنگی شیرخویێ**
وی بزولفا شوبهی گویی دل ژمن‌بر، دل‌ژمن

٩ **هەردو چەشمان نازو خەشمان کی ژبەروان عەقلو هش‌مان**
ساعەتا من‌دی بوەشمان دل ژمن‌بر، دل ژمن

١٠ **ماهتابێ، ئافتابێ دیم ژرۆژو شەب نیقابێ**
خوەش بچەنگال‌و کولابێ دل ژمن‌بر، دل ژمن

مانای وشە:
فەتل: پێچان؛ **تاب:** بادان؛ **غوراب:** قاڵاو؛ **ئەبلەق:** رەشوسپی؛ **ئەبلەق:** سـەرگەردان؛ **ئـەبلەق:** بەردی مەرمەر؛ **شۆراب:** گوڵینگەی شورٚ؛ **شیباب:** چـاوگەی ئـاگر؛ **غولام:** بەندە، کۆیلە؛ **ئـەیوان:** دیوەخـانی شاهان؛ **ئەیوان:** هەیوان، بەربێڵایی؛ **سورٚ:** رەوشت؛ **خـەشـم:** تورەیی؛ **هش:** هۆش؛ **وەشـم:** خـاڵ، عارەبان بەخاڵی کوتراو دەڵێن.

پوختەی مانا:
ئەو کەزیە شەوە رەشانەی ـ کە وەك باڵی قەلە رەشەن ـ لە رەشی‌دا، بە بادانەوە پێچـانی‌و دەگەڵ

سیپایی لاجانگی، وەکو شەوو بەرەبەیان، هەر سپیو رەش، دەچونەوە، جوتە گوڵینگە شۆڕەکەی سەرو شەدەی، جارجار وەکوڵمی دەکەون ـ کە وەکو چاوگی ئاگرەو دڵی دڵدار دەسوتێنیٚو هەردیٚ بڵێسەی خۆش دەبیٚ ـ کەزیەکانی لەلایەکو جوتە گوڵینگ دەپاڵ واندا، بەجوت پەنجەو قولاپیان لەمن گیرکردو، دڵمیان بردهەی دڵەکەم رۆ.

من بەدڵ بومەتە کۆیلەی لارولەنجەی واخۆشو دڵرفێنەکەی. قسەی هێندە لەدەم خۆشەو گفتو لفتی هێندشیرینە، کە تەنانەت توتیەکەی لەدیوەخانیٚ بەگێڕانەوەی گفتییار، دڵی بردوم! دڵی بردوم!

یارم کەلێم تورە دەبیٚ؛ رەوشتی وەك شێرۆ پڵنگ، دڵی ژاری لیٚدەترسیٚ. بەڵام ئەگەر بوێرم تماشای‌بکەم؛ روی وەك مانگی لەچاردەیەو بونی میسکی دەگەڵ ترێفەکەی لیٚدیٚ. ئاخ لە دەستی زولفەکانی کە سەریان وەکو گۆچانیٚ خواربوتەوە. دڵی منیان وەك گۆبردو هەر بردیانو ئێستەش بردیان.

دوچاوی یار، چلەوەختی نازکردنا، چلەکاتی تورەبوندا، عەقڵو هۆش لەپیاو دەستێنن. دڵدار لەهۆش دەتەکێننو لە سەیری روی، رادەمێنن. من جارێك لەو رامانەمدا، خاڵەکانی سەرکوڵمیم دیت. دڵیان بردم! دڵیان بردم!

روخساری رۆژی روناکە، لەژێر پەردەی رەشی روبەندە کەیدا دەدرەوشیٚ. کە وەك شەو رۆژی گرتوە. لەو شەوەشدا، هەنیەی مانگی ترێفەو گرشەگرشیەتی. بسکە سەرقولاپیەکانی، چنگیان داوەتە هەناوم. دڵیان بردوم! دڵیان بردوم!

١١ سەروی نازی سەرفیرازی شوبهی زێڕ رەمزا مەجازی
دامە بەر چاکوچو گازی دل ژمن‌بر دل ژمن

١٢ بەژنو بالا تۆخو عالا من‌کرن ڤێکرا مطالا
چیچەکا تەرحێن دوالا دل ژمن بر دل ژمن

١٣ میری غازی شیری طازی ڤێکران من دین ببازی
کر لمە ژغەفلەت ڤەگازی دل ژمن‌بر دل ژمن

١٤ شیرو خشتن زولفو قشتن هن ڤەشارن هن ڤەهشتن
پەهلەوانان دەست ڤەمشتن دل ژمن‌بر دل ژمن

١٥ روهنیا چەهڤێن «مەلا»یێ ئەو تەجەللایا تەداییٚ
یا ژئەحمەد دل رەڤاییٚ دل ژمن‌بر دل ژمن

مانای وشه:

سەرویناز: داری سەوڵی لەسەوڵان جوانتر؛ **سەرفیراز:** سەربڵیند؛ **چاکوچ:** چەکوچ؛ **گازی:** گلەیی؛ **گازی:** بانگ کردن؛ **گاز:** قرتێن، گاز؛ **مطالا:** توێژینەوەو تیڕوانین؛ **غازی:** پەلامارده‌ر؛ **طازی:** روت؛ **بازی:** کایە، گەمە؛ **خشت:** نیزەی پچوکی هاویشتنی؛ **قشت:** موی سەر هەنیەی هەڵپاچراو؛ **ڤەهشتن:** هێشتنەوە؛ **پەهلەوان:** قارەمان؛ **ڤەمشتن:** هەڵماڵین؛ **رەڤاییِ:** رفاندویە؛ **روهنیا چەهڤ:** روناکی چاو؛ بینایی چاوان، ناوی خودایە.

پوختەی مانا:

ئەو بەباڵا سەوڵی نازەی، کە لەناو داری سەوڵاندا، هەڵکەوتەیەو بەراستیو شوشی دەنازیو سەربڵندە (یان، لەناو سەربڵیندان‌دا، وەك سەوڵی‌ناز خۆدەنوێنیو شانازی بەراستیو رێکیو شلكو باریکی خۆی‌دەکاو) لەناو ئەو نیشانگانەدا ـ کەخوا بۆ وێنەی دڵداری لەسەردنیای هێناونە رو ـ یارم وەك زێڕی بێ‌خەوشەو جوانانی‌تر مسو زێویان تێکەڵاوە. لەسەر چەقو لاساریم لە دڵداریدا، بەر کوتکی لۆمانی‌دامو بەگازی گازنان دڵمی لیّ جدا کرمەوەو بردیو بردی!

بەژنو باڵای بە جوقەی کاکۆڵانیەوەو پلکەو پەلکەی سەرپۆشیەوە، هاتە بەرچاو. ملمنا لە توێژینەوەو تێوە رامان. لەوناوەدا، گوڵی سەرچڵی جیّبەرز، ـ کە کوڵمی‌بو ـ دڵی بردم! دڵی بردم!

دڵبەریەکەی هەر وەکو میری هێرش‌بەر، بەهروژمە؛ بەشیری برۆی کشاوی تازە ساوی، گەمەی دەکرد. لە نەکاو بانگی منی‌کردو دڵمی بردو، دڵەکەم‌چو!

کەزیو پەرچوکی سەرهەنیەی، توێژی ئەوشیر، ئەم‌نیزەن. هێندێکیان وەشێردراوی ژێرکڵاونو هێندێکیشی بۆ گیان کێشانی دڵداران، هێشتونەوە. بەدەم باوە هاتنە لەرە، دەت گوت پاڵەوانی ئازان دێنە مەیدان. یاریش ئەو زەندو باسکانە، سپیو ناسکانەی هەڵماڵی. یاخوا خێربیّ. دەبیّ چیبکا؟ ئاکامی ئەو خۆسازدانە، دڵ‌بردن‌بو. دڵمی‌بردو! دڵمی‌برد!

خوایە ئەی بینایی چاوان! تۆ چیت بەسەر مەلا هێنا، تۆ تیشکتدا لە روخساری ئەو جوان‌چاکە. روناکی جوانی تۆم‌دیوەو دڵی‌بردوم. هەر ئەو خۆ دەرخستنەی تۆ بو، دڵی ئەحمەدیشی رفاند. ئەحمەد ناوی پێشوی مەلابوە. ئەحمەد ناوی پێغەمبەرە (ص) دورنیە مەبەستی مەلا، لێرەدا پێغەمبەریش بیّو نیازی وابیّ هەر ئەو جوانیەی کە پیغەمبەرت بەرەو خوّت پیّراکێشا، ئێستا لەروی سەلما نیشان منتداوەو دڵی بردوم، خۆشی لەخۆم.

قصیدەی حەفتاو هەشتەم

دیمێ بنجال

١ مەلەو فینجان لسەردەستە کو مەهتابا هیلال ئەبرو
نومایىن‌من دمیرئاتێ مەیا صافا زەلال ئەبرو

٢ بشیرینی، بزیبایی، برەفتاری، ببالایی
بنێ نونین دطوغرایی لبالا هەردوفال ئەبرو

٣ بلا بیت (صائِمُ‌الدَّهر)ی (بِلاإفطار) جارەك بت.
کەسی زانی ژدلبەر وی خویابن هەردوسال ئەبرو

مانای وشە:

مەهتاب: طاڤ هەیڤ، مانگەشەو؛ **لبال:** لەنك؛ **صائِمُ‌الدَّهر:** هەمیشـە بەرۆژو؛ **بیلا:** بەبێ؛ **افـطار:** رۆژو کردنەوە؛ **بلا:** بڵان.

پوختەی مانا:

من بۆیە فینجانی بادەم لەسەر دەستەو لێی دەروانم؛ یارم ـ کە روخسـاری مانگـی، تیشـك دەرەو برۆکانی وەکو مانگـی یەکشـەوە نە ـ لەناو بادەی بێخـەوش‌و رون‌دا ببینم‌و بادەبیێتە ئـاوێنەی تریفەی روی، چاوم بەبرۆیان بکەوی‌و مژدەی جەژنیان لێوەرگرم.

تۆ بڕوانەو ماشەاللە لەکاری خواکە. هێندە شیرین، ئەوەندە جوان، ئـەو بەژن‌و باڵای شـوش‌و رێك، بەو هەمو لارو لەنجەوە، نونی برۆی کە نیشان‌و مۆری پادشای گەورەیەو ئـەو خـاڵانەی لە دەوری ئەو دوبرۆیانەن. کێ دیویەتی؟ لێم رونە کەس. ئەگەر یار بەڵێنی‌بدا، کە لە دوسـاڵدا تەنیا جارێك دێتە بەرچاو؛ پێویستە هەمو دڵدارێك رۆژوی دوساڵانە بگری‌و بەبێ خـواردن‌و خـواردنەوە، چاوەرێبێ بەشکو خودا بەختی بداو جـارێك چـاوی بەو برۆیانە بکـەوی‌و جێژنی هەرە پیرۆزی بۆ

هەڵ بکەوێ.

٤ **مەشی مەستانە رەیحانی دلێ من دی دئامانجێ**
رەشاندی سینەیێ تیران بقەوسی هەردومال ئەبرو

٥ **سەحەرگە زوهرە سیما وادەچو گولشەن بسەیرانێ**
بسەر چەهقێن نیشانیدا خەرامی ئەو هیلال ئەبرو

٦ **دبێن خاوەر پەرستی تو نزانن من دکەشفێدا**
نومایین من دشەرقێ نازکا گەردەن شەمال ئەبرو

٧ **تنێ ماهەر تەرازونە دبابی حوسن کێشانی**
هیلالی خاتەمی حوسنن لوێ دیمێ بخال ئەبرو (یان، خاتیم...)

مانای وشە:

مەشی: رۆیشت؛ **مال:**ماڵی کەوان، خوارایی کەوان؛ **خـاوەر:** خـورْ هەڵات، لێرەدا مەبەسـت خـۆرە؛ **کەشف:** دیاری کردن؛ **کەشف:** لە زاراوەی صـۆفیاندا، لەبەر رەوینی نهێنیانە، دەڵێن کەشـفو کەرامات؛ **خاتەم:** ئەنگوستیلە؛ **خاتیم:** دوایی پێهێن؛

شیاوی باسە، سوڵتانان مۆری بەنیشـانی مانگیلەیان تایبەتی بەفـەرمانی ئـەوانەوە دەنا کە تەرخـان بیو هەمو کارێك بەکەیفی خۆی بکاو کەس خۆی لەو بەزلتر نەزانێت.

پوختەی مانا:

لە دەمی بەرەبەیاندا، یارم ـ کە تیشکی روخسـاری وەك ئــەسـتێرەی زوهرەدەچـو ـ هاتبوە ناو باغچەی گوڵان بۆ سەیرانێ. بەژنو باڵای دەلەریەوە دەتگوت چڵە ریحانەی شلكو بۆنخۆشەو با لێی دەدا، لارو لەنجەی مەستانەبو. بەهەوای سەخۆشیو مەسـتی لەجـوانی خـۆی، خـەیاڵیکرد راوێك بکا. دڵمی بەتەماڵ هەڵێناو کردیە ئـامانجی تیرانی. لەماڵی هەردو کەوانی برۆکانی، تیری دەهاویشتە سینەم. مردم، لەبەرپای تخێڵبوم. بەنازەوە بەسـەر چـاوە سـیسەکانمدا دەبوری. واتا لەپاش کوشتنم لاواندمیەوەو ئـەو پاوو پلە پیرۆزەی، لەسـەر چـاوی بەموڵەق وەسـتاوم دانا. بۆ کروشمەو خەڵوەکێشان، لەجیاتی روبکـەمە روگە؛ روبە خـۆرهەڵات مات دەبم. پێم دەڵێن تۆ رۆژ پەرسـتی. نازانن من لەودەمەدا، کە گەیمە پلەی دڵرونیو نهێنیم بۆ ئـاشکرابون، ئـەو ناسکـەی گەردن وەك مۆمی گەورەماڵ زەردو بڵندو بەشۆقە، لە ئالی خـۆرهەڵاتەوە گۆشـەی برۆی نیشـان داوم. چۆن هەتا هەم، رو لە شوێنێکی تر دەکەم؟

برۆی یارم گەلێك شتە. بۆ کێشـانی جـوانی بەخـەڵکـی دنیادان لەدولا دوتای تەرازون. لەولایشەوە، مۆری بەمانگیلەی پاتشـایانە کە داویەتی بەجـوانیەکەیو لە روخسـاری

بەخاڵی خۆ نیشان‌دەدا.

٨ **مە جەوهەر عونصرەك خامیس نوما ئیرۆ دطالیع‌دا**
دڤێ تەقویمی ئینسانی لطالیع بونەفال ئەبرو

٩ **بزوننارا ددێرێ‌دا لهنداڤا چەلیپایێ**
ب‌میحرابێ مەبر سەجدە بەلێ ئەمما خەیال ئەبرو

١٠ **دمابەینا دو ئەبرویان دبینم قاب قەوسەینێ**
ددەت‌من طورفەتو لعەینێ جەوابا صەد سوئال ئەبرو

مانای وشە:

جەوهەر: رەگەز؛ **عونصور:** ماك؛ **خامیس:** پێنجەم؛ **طالیع:** دەرکەوتو؛ **طالیع:** بەخت؛ تەقویم: ڕێك‌و لەبارکردن؛ **تەقویم:** ساڵ‌پێو؛ **فال:** لەکتێب روانین بۆ تالح؛ **فال:** خۆشی وەرێ هاتن.
خوا فەرمویە: (ئێمە بیچمی بنیادەممان بەجوان‌ترین رێکی‌و لەباری دروست کرد)؛ **هنداڤ:** لەلایەن، لەدیار؛ **قاب‌قوسین:** ئەندازەی ژێ کەوانێك؛ **طورفەتوالعەین:** چاو تروکانێك.

پوختەی مانا:

ئەمرۆ فاڵم بۆ بەختی خۆ دەگرتەوە؛ باسی برۆی یاری هێنا. دیارە بەختەکەم هێناویەو زۆر مژدەی خۆشم پێ‌دەگا. روانیمە کتێبی ساڵ‌و مانگ نیشاندەری وەخت‌و زەمان. هەر لە رۆژی بناوانەوە تا ئەمرۆ، بۆم دەرکەوت کە خوای گەورە، ئەو دەمەی مرۆی لە چوار ماکی ئاوو ئاگرو خاك‌و با، هێنا بەرهەم؛ بۆمن ماکی ئەوینیشی دەکار هێنا، من ماکی پێنجەمم هەیە کە ئەوینەو ژیانم لەسەر ئەوین بەندە. زوننارم لە پشتێ دابو لە دیاری خاچیش وێستابوم، سوژدەم دەبرد. بەڵام سوژدەم بۆ وان نەبو، بۆ میحرابی برۆی‌یاربو، کە بەخەیاڵ هێنابومە بەرچاوی دڵ. دەنێوانی دوبرۆی‌دا، نێوانی ژێ‌کەوانێکم دێتە بەرچاو، کە هەر لەچاو لێك نانێکدا، وەرامی صەدپرسیاری‌من دەداتەوە. لێرەدا ئیشارەتێك بەهاتنی فرشتەی وڵام بەر بۆلای پێغەمبەر (ص) هەیە.

١١ **دباطین سەجدەگاهێ من لبەروان هەردو ئەبرونە**
بیعەینی طاقی میحرابن دعیلمی ئەهلی حال ئەبرو

١٢ **ئەگەر دەعوایی موسایی دعیشقێدا بکم جائز**
«مەلا» دایم تەجەللایە ژوێ‌طەرحا شەلال ئەبرو

١٣ **بشیرینی، بزیبایی، چکاتب‌بو وەکێشایی**
تعالی‌الله نیشان‌دانە وەشیرین ئەو میثال ئەبرو

١٤ نه شیرینا لدەربەندی، نه مەحبوبی سەمەرقەندی
نەکێشاین بقێ ڕەندی لنەقشی بێ زەوال ئەبرو

١٥ نیشانا قاب قەوسەینان کو قەوس ئاویتە ئەبصاران
دتەقویما تەجەللایێ بسەرلێ بون هیلال ئەبرو

مانای وشه:

بعەینی: هەرتەواو؛ **بعەینیێ:** لەچاوان، لەبەرچاوان؛ **طـەرح:** لق‌وقـل؛ **شـەلال:** باریك، هەودای باریك؛ **تعالی‌الله:** پایەبەرزی بۆخوا؛ **میثال:** نمونە؛ **بێ‌زەوال:** لەنەمان بەدور؛ **ئـەبصـار:** بەصـەرگەل؛ **بەصـەر:** چاو؛ **نیشانا:** ئەی‌نیشانی؛ **نیشانا:** نیشانەی؛ **نیشان:** ئایەت.

پوختەی مانا:

لەتەهی دڵو گیانەوە، جێگـە بۆ سـوژدە بردنم‌و روگەی نازو نیازانم دوبرۆی یارن. لەزانسـتی ڕێگەناس‌و ئەهلی حاڵدا، کەوانەی برۆ میحرابی ڕاسـتینەو بەمیحـرابی شـیاوی سـوژدە دێتە بەرچاوی ڕێرەوان.

ئەگەر بڵێم لە ئەویندا، من بەپلەی موسا پێغەمبەر گەیشـتوم؛ ڕێی تێ دەچـێ، ئـەو جـارێکیان بەدیداری خودا شادبو. من هەمیشە لەو لقە ناسکانەی برۆی دڵبەرەوە ڕۆشنی خودا دەبینم.

کام نوسەرو کام وێنەکێش لەدنیادا، توانیویەتی ئەو شیرینی‌و ئەم جوانیە نیشان‌بدا. بەرزایەتی هەر بۆ خوایە. کە برۆی یاری تاقانەی وا بەتاق هێناوەتەوەو جـوانتر نمونەی بێ‌وێنەی، لەو برۆیە جێ‌کردەوە.

زۆر وێنەکێشی لەزەبر، وێنەی شیرینی فـــەرهادو شکڵی جـــوانانی بەناوی ســـەمەرقـــەندیان بەدی‌هێنا. بەڵام هیچیان نەگەیونە ئـەو جـوانیە نەمرو هەرهەیەی کە لەبرۆی یارمدا هەیەو خـوا بۆخۆی خەتی لێداوە.

ئــەو ئــایەتەی کە دەربارەی نزیك‌بونی ژێ‌کەوان لەقــورعانایەو ئێســتامن کەوانی برۆ، کەنیشانەی صنعەتی جـوانی خـودایە دەی‌دینم، سـوٚمای چـاوان لەدینی هەڵدە بەزنەوەو بەرەودڵ کەوانە دەکەن‌و تیشکی وەك پەلکـەزێرینە دێتە بەرچـاوی گیان‌ودڵ. روخسـاری‌یار لەرێکـــی‌داو لەجوانی دەسکاری خودا، دیاردەیەکەو مانگی یەکشەوەی برۆکەی مۆری تەرخانی خـودایە بەوی داوە، کە لەسەر جوانان سەروەر بێ.

قصیدەی حەفتاو نۆیەم

«خەمراحەلال»

١ مندی سەحەر شاهی مەجەر لەبسی دبەر مەخموربو
ئەودیم زەری سورٚ موشتەری یارەب پەری یاحور بو

٢ حوری وەشە، شیرین مەشە کاکول رەشە، خال حەبەشە
خالێن دقەر میسکاتەتەر نازك بەشەر کافور بو

٣ نازك لەطیف، گەردەن ظەریف لەبسی شەریف، کیمخەو قەدیف
مندی بوەخت، ئەو نیكبەخت ئیروٚ لتەخت فەغفوربو

٤ فەغفور سورٚە، سیما دورٚە هەیبەت پورٚە، پورٚدل گورٚە
ئەو هاتە مەش، من چونە هش دلمن دعیشقێ فوربو

٥ دلبو کەری زایا بەری لازم هەری دیئەو زەری
مندی گەلەك، ئەو سورمەلەك وەك مەشعەلەك پورٚنو ربو

٦ مەی بەرکەفێ مەشها صەفی سوٚزا دەفێ داقەرقەفێ
حوسنا لدێم وەصفان نەشێم هەرچی دبێم ژێ دوربو

٧ دامن سروش وەر مەیبنوش ذەوق‌و خوروش لەو چوم ژهوش
ژوێ عیشوەیا یاربو خویا ئەو نە ژمەیا ئەنگور بو

مانای وشە:

مەجەر: کاکێشان؛ **زەری:** سەوزەرەنگ؛ **قەر:** رەش؛ **تەتەر:** تاتار. کە وڵاتەکەیان بە ئاسکی میسك ناسراوە؛ **کیمخە:** پارچەیەکی نایابە، کیمخوا؛ **قەدیف:** قەدیفە، مەخمەر؛ **گورٚ:** بڵێسە، گرٚ؛ **فور:** لە کوڵیندا، وەکولٚ هاتو؛ **کەری:** پارچە، لەت؛ **زایا:** هەر لەوەی؛ **لازمهەری:** هەر پێویستە؛ **گەلەك:** زوٚر،

زیاد؛ **فەنەر:** چرای هەڵواسراو؛ **مەشها:** ڕۆیشت؛ **مەشها:** جێگەی ئارەزو؛ **قـەرقـەف:** بادە؛ **ئـەنگــور:** تری؛ **سروش:** وەحی، فرشتەی وەڵام بەری خودا؛ **خوروش:** هاوار، هەرا؛ **ذەوق:** چێژە.

پوختەی مانا:

هەر وەکو چۆن خۆر لە حاندی پۆلە ئەستێرەی کاکێشان سەردارێکە؛ یاری منیش لەچاو جـوانانی سەردنیا، وەك خۆر وایە، لەنێو جەرگەی ئەستێراندا. سەوزە ڕەنگە، وەك ئەستێرەکەی موشتەری هەر لەدور دەدرەوشێتەوەو دڵ دەکێشێ. ئەمرۆ سپێدەی بەیان بو کە توشی بوم. خـوایە چـەدی؟ حۆریو پەری کەی وا دەبن؟ بە بەرگی ئـاڵو واڵاوە، چـاوی مەسـتی تەواو خـەو بەرینەدابون. وەك چاو ڕەشانی بەهەشتە، لەنجەو لاری زۆر شیرینە. کاکۆڵ ڕەشــە، خـاڵی وەك خــەڵکــی حەبەشە، لە ڕەشیان بریقە دەدەن. خـاڵی نەتەنیا ڕەشـنو بەس؛ بۆنیشــیان وەك بۆنی میسکــی ئـاسکی تەتەر، تۆمار بەتۆمار لێپرژە. پێسـتی ناسکـی پێتوابو لەکافــورە. نەرمو نیانو گەردن کێل، دەناو پۆشاکی ماقوڵدا، کە زوربەی کیمخواو مەخمەربو، من لە هەڵێکـدا بەدیم کرد. های لەبەر بەختی باشیخۆم. ئەو ئەمرۆ لەچاو جـوانیتر وەك قــەراڵی چینێ وایەو لەســەر تەخــت پاڵکەوتوەو دینی هۆی بەختەوەریانە. لە دڵکێشـانیش سـەردارە. ڕوخســاری وەکی مرواری، دیداری بۆ دڵدارانی بە هەیبەتێکە مەپرسـە. هەرکە دەسـتی بەگەڕان کرد، هۆشـم نەما. دڵم گڕی تێ هەڵگڕاو، زوخاوی ناوی هاتەکوڵو سەرڕێژی کرد.

هەر لە یەکەم چـاوپێ کەوتن، دڵ لەتبوو. دڵ پارە بون بە دیتنی هیچ شـتێکی سـەیر نیەو ئەرکی دڵە، کە بە دیتنی پلپل بێ. یارم کە لە دڵکێشیدا، دەتگوت فرشتەی خودایە؛ گەلێكجار هاتە بەرچاوم، ئیتر بۆیە دڵ بەلەتبون ڕانەوەستاو هەربوبە چۆڵە چرایەك، پڕ لە ڕۆشنایی جـوانی ئەو. ئەوگڕەشی لە ڕوخساریيار هاتەگیان چونکە ڕوخسـاری یارەکەم، وەك فـەنەرەو دڵم لەوێوە داگیرسا. خاڵی نوختەی لە عەنبەرە. بۆنی وەك گوڵاو بڵاوە. لێوی وەکو شـەکری خـاوە. لە بادەی جوانی خۆی مەستو پیاڵە یبادەی ـ کە چینیبو ـ لەسەر دەستی بە مەسـتی دەهاتو دەچـو، دڵدار ئـارەزوی دەکردو بە عەزرەتی دیداریبو. پیاڵەی مەسـتی دەری بادە، لەســەر دەســتی پاکی بێ خەوشی دڵبزوێن. یار بردیە ناو ڕیزی یاران. بوبە بەزم، سـوزەی تەپەی دڵی دەفـە، کاری کردە سەر شەرابیش. ئەویش کەوتە لەرزەو سەما. بۆم ناکرێ پەسـنی یار بدەم، هەر لە باسـیجـوانی ڕوخساری داماوم. هەرچی دەیڵێم زۆر لێی دورەو یارم وەك هیچشتێك ناچـێ. (خـوا دەفـەرموێ: هیچ شتێك وەك خودا ناچـێ). فـرشتەی وەحـی پێیگوتم: وەرە بادەبخـۆرەوە. هەر چێژەم کرد، هاوارم لەبەر بڵندبو. بورامەوە. بۆم دەرکەوت، ئــەو بادە هین ترێ نەبو. بادەی نازی یارەکەم بو. گیرۆدەی بومو لەخۆ چومو لەدنیایە تەرە بومو ڕومکردە بەهەشتی خودا.

٨ **مندی بخواب ئەو ماهتاب دادل کولاب جوهتی غوراب**
دل شەو وشاند خوێ لێ ڕەشاند خوەش هەر شاند، تێك هوربو

٩ هورکر جەسەد قەوسێن صەمەد تیردان کەبەد. دادو مەدەد
جەرحان ژنەو، خون‌دایە کەو عیشقا مەلەو مەشهور بو

١٠ لەو یەك نەسەق، من تێن سەبەق نورا یەقەق دادل شەفەق
شیرین لەبی دیم کەوکەبی لێ بەندە بێ دەستور بو

١١ دلبەر نەظەر دامن سەحەر خەجلیم ژبەر لێ ئەو قەدەر
زانم گووا ئەو مەهروا وەك لولوا مەنشور بو

١٢ پاش فیرقەتێ زۆر موحبەتێ مژطەلعەتێ چوم حەضرەتێ
وەصلا حەبیب من بو نەصیب مەلعون رەقیب رەنجور بو

١٣ جاما زەلال خەمرا حەلال یاری شەپال دامن بحال
عیشقا غەدار صوهتی ستار نیڤ‌ماو یار صەد سوربو

مانای وشە:

شەووشاند: شێواندی؛ **رەشاند:** پرژاندی؛ **هەرشاند:** پلیخاندیەوە؛ **کەو:** داغ؛ **نەسەق:** نەظم‌و تەرتیب؛ **سەبەق:** ملەو کێبەرکێ؛ **یەقەق:** سپیایی زۆرسپی؛ **دەستور:** ئیجازە؛ **گوو:** گوتن، گفت؛ **مەنثور:** نەهۆندراو، پەخش‌و بڵاو؛ **طەلعەت:** روخسار؛ **حەضرەت:** حضور، لای‌خۆی؛ **رەنجور:** نەخۆش‌و لەش‌بەبار؛ **سور:** وارش.

پوختەی مانا:

لەو بێهۆش‌و بورانەوەی ـ کە لە دینی بەسەرم هات ـ دەم‌دی‌وەك خەون ببینم، ئەومانگە تیشك هاوێژە، بە سەرمەوە هەڵوێستاوە. دوشتی رەشی وەك باڵی قاڵاو لێم هاڵان‌و پەنجەیان لەدڵم گیرکردو وەك قولاپی لێ‌دەن وابو. دڵیان لەشوێنی خۆی لابردو. هێلانەکەیان لێ‌شێواند. بەجارێك لەت‌و پەتیان کرد. تا تەواو وردو خاش‌کرا، ئەوسا کە خوێیان پێوەکرد؛ تا زامی پترژان بکا. پاشان جوتێك کەوانی رەش ـ کە بە دەستی توانای خودا راکێشرابون ـ جەرگمیان تیرەباران کردو لەشیشم پارچە پارچەبو. خوا هاوار بەدادم بگە. زامی جەرگ‌و هەناوانم ـ کە بەداغی دڵداری هەڵچزێنرابون ـ سەرلەنوێ لێم کولانەوەو خوێن جێ داغەکەی داپۆشین. هەر ئەم دەردو ئازارەش بو، کە بوبە هۆی ناوبانگی ئەوینداری من. هەر بۆیەشە کەوا بەرێز، بە تەکوزی، نورو روناکی زۆر بەهێز، دێنە دڵ‌و روناکایی تێ‌دەگێڕن. بەو سوتان‌و داغ‌کران‌و جزیادانەش، بۆم نەبو هاوارێك بکەم، یان هیچ نەبێ، بناڵێنم. چونکە یاری شەکر لێوی رو ئەستێرە، دەستوری بەمن نەدابو کە هاوار کەم.

بەڵام یارم بۆخۆی بەزەیی پێماهات. هەر لەو بەیانە خۆشەدا، بە دڵخۆشی لێمی روانی. من لەشەرمان نەم‌دەتوانی برۆانمە سیماو روخساری. بەڵام ئەوەندە دەزانم کە قسەی دەکرد.

گفتەکانی وەك مرواری لیٚ دەپرژا.

زۆر لەمیٚژبو، لەیار دوربوم. بۆ خوا سوپاس بەودیدارەی کە روبەرو بەچاو دیتم؛ خەمی دوریم لیٚتاران‌و سەبوریم هات. ئۆخەی ئەوا بەدیداری یار گەیشتم. شوفار وەختە لەعەزرەتان وەزگ بدەن. لە ئیٚرەییان لەش بەبارو شەرمەزارن. هەی نەحلەتی خوایان لیٚ‌بیٚ.

یاری نازداری خویٚن‌شیرین، کە منی بەدەم خویٚندەوە، گفتەکانی بادەی حەڵاڵی‌بەهەشت بون ـ کە هیچ تلٚتەی تیٚدانیە. هەرچەند صەد لەمپەرو وارش، لەنیٚوان من‌و یار هەبو، کەپیٚك بگەین؛ بەڵام ئەوین زۆر بەهیٚزە، لەمپەری لەبەر پەڕاندم‌و پەردەی بەرپیواری سوتاندو منی‌بەو دیدارە شادکرد.

شاهی جەڤین غەم ژی رەڤین ماری شەڤین ئیساند ئەڤین
دەردو بەلاوین چون هەلا عومرەك مەلا مەهجور بو

١٤ پورمن زەجر دیتن هەجر مابو ئەجر صبح‌و فەجر
شەمعا مە هەل‌بو صەد محەل میننەت مەدل مەسرور بو

١٥ یار وەعدەدا بلەعلیٚن خوەدا وەربا مەدا چین پەردەدا
دسپیٚدەییٚ چوم وەعدەیی کوژ بادەییٚ مەخمور بو

١٦ ئیحرام مەبەست ئەسوەد بقەست یار هاتە مەست ئەز چومە دەست
جوهتی حەبەش تیردان بوەش حەججا مەخوەش مەبرور بو

١٧ ڤیٚ کاکولیٚ چینیٚن دلیٚ قەلبیٚ «مەلیٚ» داڤ دانەلیٚ
داڤا دلان نیڤ سونبولان سەرصوٚر گولان مەنقور بو

مانای وشە:

شاهی: شادی، گۆوەند، شایی؛ جەڤین: کۆوەبون؛ شەڤین: وەك شەوی رەش؛ شەڤین: خوارو چەماو؛ ئیساند: ئایساندی؛ بەلاوی: بەلوایان، دەردوئازارگەل؛ هەل: بەرەژور؛ ئەجر: پاداشت؛ فەجر: سەرەتای بەیان؛ مەحەل: جیٚگە؛ مەحەل: جار؛ وەر: وەرە؛ بامە: دەگەڵ‌مە؛ چین: دەچین؛ مەبرور: بەخیٚرو قبولٚ؛ چینیٚن دلیٚ: چینی تیٚدان؛ مەنقور: دندوك لیٚدراو، غونچەی تازە پشکوتو کە هیٚشتا تەواو بلاو نەبوە، بولبول دەچیٚتە سەری بەدندوك لیٚی‌دەدا، تاخوٚی بەتەواوی نیشاندا. پیٚی دەلیٚن: گولی مەنقور.

پوختەی مانا:

بەمەی کەیار خویٚندمیەوە، خۆشی‌و شادیم لیٚ کۆ بۆوە. خەم‌و کولٚ لەبەریان رەوین. کەزیەکانی ـ کە وەکودوشا ماری رەش لەسەرشان پاپۆکەیان بو ـ بزوتن‌و خۆیان راوەشاندو باوەشیٚنی گڕی ئەوینیان بۆکردم. هەرچی دەردو بەڵا هەبون، بەرەو ژورچون. پەڕینە کیٚو. بەلیٚ عومریٚك لەیار

دوربوم. لەو دوریەدا زۆرم ئازارو جەفا دیت. هەزاران سوپاس بۆخودا؛ کە توڵەی دەردی کردەوەو شەوە زەنگی لەسەر بەختی رەشم رەواندو بەسپێدەی بەختەوەری دیداری یاری گەیاندم. وا لەوساوە لەصەدلاوە، مۆمی خۆشیم داگیرساوەو تیشك دەدا. کێ بێ لەمن دڵخۆشتربێ؟ یار بە لیوە ئاڵەکانی، بەڵێنی پێدامو فەرموی: وەرە لامان هەر بەتەنیایی ذەتبینم. لە بەرەبەیانێکدا چوم؛ کە هێشتان لە بەندی شەوێ بەیان تەواو بەرنەبیو. دیارە زیارەتی ئەو، حەجە. ئیحرامم بەست، رومکردە خاڵی سەر گۆنای ـ کە وەك «حَجَرُالاسوَد» رەشو بەودمو پیرۆزە ـ یاری چاومەست، لەجوانی مەست، دیداریدا. چومە راموسانی دەستی. لە دوچاوە رەشەکانی، تیری مژۆڵم دارژانێ. بۆم دەرکەوت کە حەجەکەم قبوڵ بوە.

(شیاوی باسە: لەوەختی حەج ئەگەر بارانە بباریۆ حاجی بچنە بەر پلوسکی بانی کابە، کە پێی دەڵێن: لوسی رەحمەت. و، تەربین؛ نیشانەی حەج قبوڵ بونە). ئەو کاکۆڵە بەچینانەی، داویان بۆ دڵی هەژاری مەلای دڵدار ناوەتەوە. داو لەنێو چڵە سونبولی بسکانیدا شێراونەوەو گەیشتونە سەر کوڵمانی. کەتازە لە پشکوتنان. جاچۆن دڵم پێوە نەبێ؟!

قصیدەی هەشتایەم

«بەختی دەرویشان»

١ دەدەستدا یەنگیەك نوبار منڕدی ئەو کەمان ئەبرو
لبالا جەدوەلەك جەبباری لێدا هەمقیران ئەبرو

٢ کوحەق ئەڤ حەرفو خەط کێشان لطالایی مە دەرویشان
دو قەوسان گوشە لیٚ بادانو سەرپەیوەستەمان ئەبرو

٣ تە دیداری، تە رەفتاری، تە ئەلماسین شەکەر باری
بعەینی ریٚ لسەر صادان، دونون رەیحان نومان ئەبرو

٤ (بِحمدِالله) بفەیروزی لوەجهیٚ دلبەریٚ منڕدی
کوماهی نەو نیشان مندان لطاقی ئاسمان ئەبرو

٥ تعالیالله نیشان دانە، بحوسنیٚ ئەو نەسەق دانە
ژنەقشو صەنعەتیٚ حەق ئەڤ نیشان چەشم، ئەڤ نیشان ئەبرو

٦ ژرەعنا نیرگزێن شەهلا مەجالیٚ هەمقیران بینم
هەزار رەمزو ئیشاراتن ژوان قەوسێن چەڤان ئەبرو

٧ «مەلا» دل تێك تەپەیکانن، ژمەحبوبان مە نیشانن
کەماندارین دغەددارن دبورجا ئەسمەران ئەبرو

مانای وشە:

نوبار: تازە وەکارخراو؛ **جەدوەل:** جەغزینگ؛ **جەببار:** زۆر خاوەن زۆر؛ **جەببار:** ناوی خودایە؛ **طالا:** بەخت؛ **تەدیداری:** دیداری تۆ؛ **بِحَمْدِالله:** بە شکورانەی خوا؛ **فەیروزی:** سەرکەوتن، بەمرادگەیشتن؛ **وجە:** روخسار؛ **چەڤان:** چەماو، خوارەوەبو.

پوختەی مانا:

یارم کەخۆی جوتە برۆی وەك کەوانن؛ ئەمرۆ دیتم کەوانێکی کاری یەنگی تازەکاری لەدەستا بو، روانیمە بەژن‌و باڵاکەی، لەو باڵایە، جەغزینگی قودرەتی خودا، دو برۆی بەرانبەر بەیەك زۆر لە ئەندازەو رێك‌و پێك دارژتبو. خوا ئەوپیتە پیرۆزانەی ـ کە ناویان خەتی رویارە ـ چۆن کێشاوە. دەڵێی خەتی بەسەر بەختی ئێمەی هەزارانی دەروێش‌دا کێشاوە. هەردو کەوانی برۆیان سەریان گەیشتۆتە یەك‌و گۆشەیان بای داوەتەوەو بەرەولا رومەت چەماون. وەك پیتی رێن لەسەر صادان. کە دوبەدو، وشەی «رص»یان لێ ساز دەبێ. کە واتا، پاڵ‌پێکەوەداو. بۆ کوشتنی ئێمەی دەروێشی جەفاکێش؛ دیداری تۆ، رەفتاری تۆ، ددانی سپی ئەڵماسی ـ کە لە دەمی شیرینتدان ـ ئەو دوبرۆیە ـ کە وەك دو نونی هەرە جوان، بەخەتی ریحانی نوسراو ـ بۆ نیشیان، وەك ریحانەیە. خۆزگەم بەوەی دەیان بینێ.

سوپاس بۆخوا بەختم هێنای وسەر کەوتم. برۆی یارم لەسەر هەنیە پاکەکەی دیت. کە عەیناً مانگی یەکشەوە، لە عاسمانی ساو. بنوێنێ چۆنە؛ وابو. گەورەیی هەر بۆ خودایە. چەند ئاکارو کردەوەکانی جوانن. دەبروانن، چۆن بەتەکوزی‌و رێك‌و پێك ئەو روخسارەی رازاندەوە. چاوی‌و برۆی هەریەکەی نیشانەیەکن لە صنعەتی خودای جوانی.

لەکاتێکا کە دوبرۆی چەماوەی وەکو کەوانی بەرانبەر بەیەك دەبینم‌و ئەو چاوە مەست‌و کاڵانەی لەژێریاندان؛ هەزار ئیشارەت‌و بەڵگەم لەدەست رەنگینی داهێنەر نیشان دەدەن.

مەلا! تۆ خۆت هەمو گیانت لە دلبەر نیشانی پێوە. بەتایبەتی دڵی ژارت، پڕ لە تیری دڵداری‌یە. ئەو کەواندارە بەهێزە، لەو کۆشکەوە ـ کە بورجی گەنم رەنگانە ـ بە کەوانی برۆیان دڵی پێکاوی.

قصیدەی هەشتاویەکەم

«ماهی نەو»

١ وی سپیدە ژبورجی قەوس ئەبرو نوماندن ماهی‌نەو
خوەش ژقەوسی ئەبروان ڤێرا کشاندن ماهی‌نەو

٢ گۆشەیێن نونان بسەربادان ژقەوسی بیٚ وەتەر
میثلی ئەنگوشتانەبی صەدسیر بەیاندن ماهی‌نەو

٣ کەششفی بەدرا تەمام ئەحسەن ژبالا طەلعەتی
ژە ستیوادا گەزمەیان چەرخیٚ رەشاندن ماهی‌نەو

٤ وی لوەجهی ئافتابیٚ گاهی کفش‌و گاهی خەف
عارفی ئەهلی بەصارەت حەیێراندن ماهی‌نەو

٥ مل دزانم دانە بەر قەوسیٚ هیلالی گوشە زەر
لەو ژبالا گوشەیێن نونان لڤاندن ماهی‌نەو

٦ ئەز دبێژم دی لمن دیسا جەگەر صەد پارەکن
وی بمیزان هەردو شیرازی چەڤاندن ماهی‌نەو
داخلی مەجلیس بوی ئیشەڤ «نیشانی» لەو کوخەف
جامی روحانی لئەهلی دل نەشاندن ماهی‌نەو

مانای وشە:

بادان: بەبادان، چەرخاندن؛ **بەیاندن:** درکاندن، مەعلوم کردن؛ **کەششفی:** ئاشکرابو؛ **ئەحسن:** جوانترو باشتر؛ **کفش:** دیاری؛ **حەیێراندن:** سەرگەردان کردن؛ **لڤاندن:** بزواندن؛ **شیراز:** شارێکە جێگەی سەعدی‌و حافظ؛ **شیراز:** دارێکی سورە وەك بەلالوك دەچیٚ؛ **شیرازی:** جۆرە کەوانێك بوە کە لەشیراز دروست کراوە.

پوختەی مانا:

ئەم بەیانە، مانگی تازە وێنەی برۆ لە بورجی قەوس، خۆی نواند. من وای بۆ چوم، کە ئەم مانگە، لە وێنەی برۆی یاری‌من، دروست‌کرا. گۆشەی برۆی وەك نونی سەر بەرەو ژێری، لە کەوانی ژی تێ تەخراویکیان دەکرد. کە بۆ سەربەبادانی دڵدارانی ئامادەیە. هەروەك قامکی ممبارەکی پێغەمبەر (ص)، کە مانگی تازەی لەت‌کردو صەد نهێنی کەس نەزانی ئاشکرا کرد.

یارم کە روخساری دەرخست، مانگی چاردەو جوانتر لە مانگی چاردە بو. لەو باڵایە ـ کە سیمای لیوە خویابو ـ شەوی چاردە بێ مانگی یەکشەوە دیارە. بەڵام روخساری یاری من، لەسەر خەتی ناوەراستی عاسمانی ساوی هەنیەی‌دا برۆی کە وەك مانگی نوێ، لەو عاسمانەوە تیرداوێ بۆ دڵداران دێتە بەرچاو.

روخساری یارم وەك خۆرە، کەچی برۆی ـ کە وەك مانگی یەکشەوەیە و نەدەبو دەگەڵ خور دیاربێ ـ جارجار دیارو جارجار ونە. نەك هەرمن بگرە ریناسانی چاوی دڵرون، وەك من لەو مانگی تازەیەی ئەو روخسارە سەرگەردان بون. من دەزانم یارەکەی من، شانی داوەتە بەرکەوان، واتا ئەبرۆی ئامادەی تیر هاوێژی کرد. بۆیە لەو ژوروی عاسمانە، گۆشەی مانگی نوێ دەبزون‌و دەیانەوی لاسای برۆی ئەو کەنەوە؛ کە لەو باڵا بڵیندەوە دیاری دەدا.

وا بیردەبەم، برۆکانی ـ کە وەك کەوانی شیرازی‌و حەستەم ترن ـ دیسان خەریکن جەرگی‌من بەصەد لەت کەن، بویە وا دیسان چەماون. وەك مانگی نوێ‌و رێك بەرانبەریەك وێستاون.

نیشانی! وادیارە ئەم شەو بە دزیەوە چوبویە ناو کۆری بەزم. هیچ کەس تۆی بانگ نەکردبو بۆیە ئەو مانگی تازەیە، جامی بادەی گیان گەش کەری، بۆ دڵدارەکانی نەنارد.

قصیدەی هەشتاو دوهەم

«جەردەی دڵان»

١ ژرەمزێ دلبەرێ دیسان لمن باطین ڤەژین دەردە
دلەبسێ طاریێ من دی خویا بو ئەو سیا چەردە

٢ دلەبسێ طاریو نورێ پەری رەنگێ صیفەت حورێ
ژوادی ئەیمەنا طورێ موقەددەس کر لمن عەردە

٣ ژنارو نوری تەقدیسێ تەجەللاکر لمن دیسێ
لسەر تەختێ خوە بەلقیسێ هلانین بێحیجاب پەردە

٤ حیجابو پەردە ئاڤیهتن صەبا رەیحان هلاڤیهتن
ژبورجان تیر پوژ ریهتن گەهان من راستو چەپ جەردە

مانای وشە:

باطین: هەناو؛ باطین: بەنهێنی؛ ڤــەژین: ژیانەوە؛ لەبس: پۆشــاك؛ سـیاه چــەردە: گەنم رەنگ، رەشئەسمەر؛ وادی ئەیمەن: شیوی هەرە پیرۆز؛ تقدیس: پاكیو پیرۆزی؛ دیسێ: دیسان، دەئـایسێ؛ هلانین: لایدان؛ هلاڤیهتن: پەخشو بڵاوی‌کردن؛ جـەردە: ڕێگـر؛ جـەردە: تیری بێپەڕ؛ جــەردە: جلیت.

پوختەی مانا:

خەنی لەخۆم، ئەوا بۆ جارێکی تریش، یاری خۆم دیت. ئـەم جـاریش بە جـۆرێکی تر کە فێڵێکـی داهاتوبو لە دڵبردن، خـۆی نیشـاندام. بەرگی رەشبو. خـۆی لەوێدا وەك ڕۆشـناکی دەینواند. گەنمرەنگە، وەك هۆری بەهەشت، چاورەشە. ئـاکاریشی حـۆریانەیە. ئـەو دیدارە، وەك چیرۆکی موساو چونی بەرەو چیای طور، وایە. کە هەم ئاگر، هەم نوری خـودای بەدیکرد. بەو دیدارەی ـ

که ماڵەکەی وەك شیوی هەرەپیرۆزی جیێ ڕاوەستانی موسایە - تیرێژیی‌یار، دایە دەرو هەمو دنیای کردە سەرزەوی ممبارەك، وەك هەردی بیت‌المقدس. وەکو شازادە بلقیسێ لەسەر تەخت ڕۆنیشتبو. ڕوبەندی بەرووەوە نەبو، پەردەی لادان. سروە، ڕیحانەی بسکانی پەخش‌کردو ڕای هەژاندن. بۆن‌و بەرامە بڵاوبو. لە دودەری‌و شانشین‌ڕا، لەمنی ڕوانی. چاوی مەستی بەمژۆڵانی بەرێژنە تیریان تیێ‌گرتم‌و لەڕاست‌و چەپ، ڕێگری دڵ‌و گیان ڕفێن، دەورەیان دام‌و کردیانم بە کۆلکی ئەزمون بۆ جلیتان.

٥ کرم ئامانجی میزراقان ددلدا تیر چون فاقان
بجەللادی خوە ئەو خاقان دبێژت هێژتو خەنجەردە

٦ بدەربێن خەنجەران کوشتین بخونا صوهر لێمشتین
دچینا سونبولێن قشتین مەدل پڕمیسك‌و ماوەردە

٧ گولێن هەر میسکی ئەذفەرلیٚ عەبیرو عەنبەری تەرلیٚ
سەمایا سوسنان هەرلیٚ بزولفان ماتو ماوردە

مانای وشە:

کرم: کردمیە؛ **میزراق:** کورتەرمب، نێزە؛ **فاق:** گیرگەی تیر لە ژی‌کەوان‌دا، بنی تیر کە دەکەوێتە سەر ژیێ‌کەوان؛ **خاقان:** قاقان، قەراڵی مەملەکەتی چین؛ **لێمشتن:** تیێ گەوزاندن، تیێ‌وەدان؛ **قشت:** بسکی سەر هەنیە؛ **ماوەرد:** گوڵاو؛ **ئەذفەر:** زۆر بۆن خۆش‌و بێن بڵاوکەر؛ **عەبیر:** چەند بۆن‌خۆشێکی تێکەڵاو؛ **عەنبەری‌تەر:** عەنبەری هێشتا وشك نەکراوی تازە لەورگی ماسی عەنبەر دەرهێنراو؛ **ماوەر:** گوڵاو؛ **ماتو:** دەی‌ساتوێ؛ **ما:** بۆچی؛ **تو:** هیچ.

پوختەی مانا:

چاوی مەستی کە بەرەو ڕومی هەڵێناو لەڕاست‌و چۆپ وەکو چەتە شاڵاویان بۆگیان‌و دڵ بردو تیریان تیێ‌گرت. مژۆڵیشی وەکو نێزە بەرێزە، دەدڵم چەقین. سەرەرای ئەمەی کەتیری غەمزەو نازی چاوەکانی، هەتابن چەقینە دڵم‌و کرام بە نیشانە نێزە، ئەو قەراڵی مەملەکەتی دڵدار کوژان، میرغەزەبی چاوەکانی لیێ‌هان دەدام. کە نیزیك‌تر تماشام‌کەن. واتا، نە وەك دوربەدور بۆی تەواو نەبم، با بە خەنجەری مژۆڵان تەواوم کەن. ئیتر هومێدی ژینەوە بۆ گیان‌ودڵ لەناو بچیێ. بە زەبری خەنجەری کوشتین. دڵی دەخوێنی خۆ گەوزاندو خەنجەرە خوێناویەکانی، پیێ سریەوە. بەڵام دڵی هەرزەکارم، بەو هجوم کردن‌و کوشتنە، زۆر دڵخۆشە. لە تماشای بسکە سەر قرتاوەکانی بان هەنیەکەی، پربو لە بۆنی میسك‌و گوڵ. لە تماشای گوڵی ڕومەت، تاهەتایە بۆنی میسکی هەرەباش‌و بۆنی عەنبەری هەرتەری، لیێ نابڕێ. لە سەیری عاسمانی ڕوخسار - کە

سوێسنەی بسکان لەوێدا سەمایانەو دەلەرنەوەو بەو کەزیانە لە رەشیەتی‌و بۆنخۆشیدا، تانە دەعەنبەر دەگرن ـ کە نزیك کەوتون لەدڵم. دڵ ئەوەند بۆنی گرتوە، کە نیازنیە گوڵاو لە لاشەکەی مردوی بپرژێنن؛ وەك بۆ مردوی دورلەدڵداری دەکاردێنن.

٨ بسەروی سونبولێن تاری بهەڤرا بازی‌و یاری
بجودا خون ببت جاری ژقەوسان گەزمەیان بەردە

٩ ئەزم ئامانجی وان تیران ژپەیکانان‌و سەرتیران
بویم پولاد لبەر شیران سەراسەر تێکمام بەردە

مانای وشە:

وی: ئەو، مەبەست روخسارە؛ **پەیکان:** سەرەتیر؛ **پولاد:** پۆڵا؛ **تێکمام:** بەتێکڕاییمام؛ **بەردە:** لەپێشیدا؛ **تیر:** سەرکۆنە، تیرو تانە.

پوختەی مانا:

لەسەر ئەو روخسارە پاکەت، بسکەکانت ـ کە رەنگ رەش‌و لە بۆنخۆشیدا، سونبولن ـ پێکەوە گاڵتەو گەپیانەو دێنە یاریدەی یەکتری. ئەگەر تماشا دەستبدا ـ وەك دەستیدا ـ کوژرانی چی‌و مردنی چی؟ هەزار هێندە جەزرەبەو ئازاری بدرێ، هێند بەو بەرامانە مەستە، هەست پێناکا. دەبێ منەت بەو، لەبەریشت وەدەپارێم تا دەتوانی لە کەوانی برۆ کەوانیەکانتەوە، تیر باوێژە، بم کە نیشانەو بمپێکە. با بەجۆگە خوێن لە لەشمەوە جاری بێ. تابۆتدەکرێ کارێکبکە، برینم پتر کاری‌بن. گوێ نادەمێ. هێندەم سەرەتیری چاوی، پر لەنازو تیری بەهانەی نازاویم وێ کەوتوەو نوکی مژۆڵ وەك سەرەتیر لەگیانی دڵم چەقیون، هەمو گیانم وەکو پۆڵای لێهاتوە. شیرم لێدەن زرینگەم دێ، چونکە لە هەر لاو یەکەوێ، هەر سەرەتیری وەبە ردێ. گیان بەئاواتی دیداری چاوەکانت هەر دەمێنێ‌و هیچ هێزێك لەبنەی ناهێنێ.

١٠ کو دلبەر هاتەوی یولێ ژبەر پورێ هن کەتن چولی
ژقەنجان کورەڤاند هولێ ژمەحبوبان برن نەردە

مانای وشە:

یوڵ: رێگە، رەوشت؛ **هن:** هەن؛ **قەنج:** جوان‌و لەبار؛ **هوڵ:** بازی‌گوێین؛ **تو:** هیچ.

پوختەی مانا:

کاتێ دڵبەر لەخۆپۆشین بەروبەندی وازی‌هێناو رەوشتی خوێنیشاندانی کردەپیشە؛ زۆرکەس

هەبون، لەتاوان شێتو شەیدابون. کەوتنە چۆلان. دڵبەرانی لەبارو جوان، لەمەیدانی ملەی جوانیو دڵرفێنیدا، دۆڕاندیان. گۆی سەرکەوتنی بۆخۆی برد. لە باری جوانیو لەباریو لەنەردی گەردن زەردیدا، دەستی هەمو نازدارانی لە تەختە بەستو صەد دەستی لێبردنەوە.

١١ ژقەددو بەژنو بالایێ ژرەنگێ دیەو سیمایێ
تو رەنگی قەط خەبەر نایێ دحوسنێ جەوهەرەك فەردە

١٢ بخەملو رەنگو رەعنایی بمەحبوبی، بزیبایی
بئەو حوسنا خودێ دایی ژگول رەنگان گولا زەردە

مانای وشە:

تورەنگی: هیچ رەنگێك؛ **رەعنا:** شلكو شۆخ؛ **زیبا:** جوانی بەردڵ؛ **خودێ:** خودا؛ **خەمل:** خشڵ؛ **جەوهەری فەرد:** ماکی بێهاوتا؛ **جەوهەری فەرد:** ئەو عەصڵەیە کە خۆی بەخۆیەوە بەندەو بۆبەشو پاژکردن ناشێ.

پوختەی مانا:

هیچ جوانێكو خوێن شیرینێك، بەرەنگو خشڵو زەنبەریش خۆ جوان بکەن؛ هەرگیز لە رەزاشیرینیو رەنگو رو، لە بەژنو باڵاو سیمادا، تۆزقاڵێکیش وەك یار ناچن. جوانی یارم ـ کە تایبەتی بەشێکە، خوا بەوی داوە ـ لە دنیا جەوهەری تاکەو ماکی جوانی هەر خۆیەتیو کەس ناتوانێ بەشێکی لەوجوانیە هەبێ. گوڵی زەرد، لەو ئێرەییانەی کە نەیتوانی وەك ئەو جوانبێ؛ رەنگی زەردە. شیاوی باسە، خوا فەرمویە: «هیچ شتێك وەك خودانیە». مەبەستی مەلا ئەوەیە، جوانی سەلما، وێنەی جوانی خوای سەلمایەو کەس لەرەنگی خودا نیە.

١٣ نەباتو شەککەرا لێڤێ نەسیمێ وی گولو سێڤێ
هلینت پەردەیا شێڤێ شیفایا هیندەکی دەردە (یا، هندکی...)

١٤ ژنەقشو صونعی جەبباری موطەررا طوررەیا طاری
لنورێ میسکی تاتاری لسەروان خەمریان بەردە

١٥ لبەر روژی ببت خێلی بنێرم قامەتا عێلی
قەدیفو زەرکەشو تێلی زەبادو میسكو عەنبەردە

مانای وشە:

هلینت: لادا؛ **شیفا:** عیلاج؛ **هندك:** کەم؛ **موطەررا:** کۆوەکراو؛ **طوررە:** بسکی لای لاجانگ؛ **طاری:**

تاریك؛ **خێلی:** تەمو سـێبەر؛ **بنێرم:** بڕوانم؛ **عێلی:** بڵند؛ **قـەدیف:** مەخمەر؛ **زەركەش:** زەرری؛ **تیلی:** پارچەیەك كە هەودای زێوو زێڕی تێوە درابێ؛ **زەباد:** بۆن خۆشی زەباد، كە جـانەوەرێكـە لە بەرەی شـێرو پشیلە.

پوختەی مانا:

شەكرو نەباتی لێوانی، سێوی چەنەی، گوڵە باغی سەر كوڵمانی ـ كە سروەی هەناسـەی سـاردم دەیانگـاتێ ـ شـەوە رەشـــی كەزیەكانی ـ كە بونە پەردە لەرویدا ـ وەلا بەرێ. هەر كەمێك لە دیتنیوان، دەرمانی هەمو دەردانە.

ئـەوبسكـە لێك هاڵاوانە، كە بەم لاو بەولادا كراون‌و رەنگـی تاریكـاییان هەیەو بۆنیان وەك میسكی تاتاری، تۆمار بەتۆمار بڵاوەو لەسـەر وانیش پرچ بەندت ـ كە لەسـەر توێڵ دیاری ئـەدا ـ لەسەر روخساروە لابەرە؛ با ئەو نورو تیشكی خـوایە، بێتە بەرچـاوی دڵداران‌و ئـەو سـێبەری بسكانەی‌تۆ چیدی بەری رۆژی نەگری‌و مەخمەرو زەرری وزێڕپۆیان با لەجیرانەتی لەشـت، بۆنی عەنبەرو زەبادو میسك بگـرن. بێرە دەرێ با دەو بەژن‌و باڵایە زراوەو كە لەگەتەی تۆ ـ كە نمونەی دەسكاری خوای شیرینكارە ـ تێر رامێنم.

١٦ بسیماڤێ بزێراڤێ توروژێ نەقشەكی باڤێ
كودا ئەرژەنگ ژوێ ناڤێ لبەر رۆژێ نەبت پەردە

١٧ ئەگەر بەرقەك ژوێ روژێ ژبەروێ عیقدو بشكۆژێ
بدت قەلبێ وەكی دۆژێ لبەر دۆژە دبت بەردە

مانای وشە:

سیماڤ: ئاوەزێو؛ **باڤی:** بهاوێژە؛ **ئەرژەنگ:** وێنەنامەی مانی وێنەگرو پێغەمبەری موجـزات وێنەكێشـان؛ **وێ‌ناڤێ:** ئەو ناوە؛ **عیقد:** گەردانە؛ **بشكۆژ:** قۆپچەو خونچە؛ **دۆژ:** جەهەندەم؛ **دۆژەھ** : دۆزەق؛ **بەرد:** سەرما، ساردی.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! هەر تۆ رۆژێك وەرە دەرو خۆت نیشان‌دە، با ئەو نەخشەی دەستی خـودا، ببیندرێ. با لەشەرمان، وێنەنامەی موجـزاتی مانی، ون‌بێ‌و خـۆ وەشـێرێ‌و خـۆ لەبەر رۆژی روت نەگرێ‌و، نەبێتە پەردەی بەرچاوان‌و چاوان بەخۆ خەریك نەكا. من لێمرونە هەر لەو شوێنی بە گەردانەی كە دنیای لێ سەرگەردانەو لەو سـینەو بەرۆكەی قـۆپچەت لێ‌كردۆتە جـەزایەرچـی. تۆزێك وەكو بروسكەیەك دیاری بدات. دڵی پرلە ئاگری من ـ كە لەناو بڵێسەی ئەوینی تۆدا، قەتیس ماوە ـ لە

سوتان رزگاری دەبیٚو تەنانەت دوٚزەهی گەورەش، لەرویا سارد دەبیٚتەوە.

شیاوی باسە، مەلا چیروٚکی ئیبراهیم پیٚغەمبەر بیر دیٚنیٚتەوە. کە بتەکانی شکاندو لەسزادا، خستیانە ناو ئاگرەوە، خودا فەرموی: «ئاگر ساردی سلامەت بە!» ئاور نەیتوانی ئیبراهیم بسوتیٚنیٚ.

١٨ **دمەیدانیٚ شیرین غەنجان بچەرخن میثلی شەطرەنجان**
توراٚبا بەرپی‌یی قەنجان زەبادو عەنبەرین گەردە

١٩ **دبت بیٚژن وی سولتانی بهەفت ئایاتی قورئانی**
لمەحبوبان تو خاقانی وەرە دەربیٚ لقەیصەردە

مانای وشە:

مەیدان: گوٚرەپان؛ **توراٚب:** خوٚڵوخاك؛ **گەرد:** توٚز؛ **قەیصەر:** قەراڵی‌روٚم؛ **هەفت ئایاتی قورئانی:** واتا، هەمو قورعان، یان سورەتی فاتیحا، یان حەوت سورەتی هەوەڵی قورعان. کە لەقورعان‌دا خوا فەرمویە «وَ آتیناكَ سَبعاً من‌المثانی» داومانە پیٚت حەوتی لیٚك‌چو. ئەوکەسانەی تەفسیرنوسن، زوٚریان لەوبارەوە گوتوە.

پوختەی مانا:

ئەگەر لە دەشتایی جیٚ داوەتیٚکدا؛ هەمو نازدارانی رەزاشیرین، کوٚببنەوەو بەلاسایی تەختەی شەترنج، هیٚندیٚکیان لەپلەی جوانی‌دا، بە وەزیرو روخو فیل‌و ئەسپ، دابندریٚن‌و هیٚندیك پیادە بمیٚننەوەو بەتیٚکراش ئەوەندە جوان‌و نازداربن، کە توٚزی بەر پاڵاکەیان، وەك عەنبەرو زەبادی دابیٚژراو وابیٚ؛ بەتیٚکرایی‌و بیٚ لام‌و جوم، توٚ بە شای خوٚیان دادەنیٚن. سویٚندم بەحەوت ئایەتەکانی قورعانیٚ، توٚ لە ناو جوانانی دنیا، وەکو قەراڵی چینیٚ وای. تانجی سەری قەیصەرانی. دەتوانی لەباری جوانی، زەبریکیٚ باش لەوانەدەی کە بەجوانی خوٚ دەنازن‌و لایان‌وایە، بونە قەیصەر لەناو جوانان.

٢٠ **مەلا زانم ژمەجذوبان تنیٚ نازی توبیٚ خوبان**
دەما دل‌دی بمەحبوبان بشوخ‌و شەنگ‌و ئەسمەردە

٢١ **دەما جەللاد بیٚن بازی بشیرو خەنجەریٚن طازی**
لدەرگەدا نەکی گازی دەلال‌و نازپەروەردە

٢٢ **ئەمانەت دا ژبیٚ هوشی دوریٚن ناسوفتە نەفروشی**
«مەلا» زانم ژمەدهوشی تەدل بیٚ‌خواب‌و بیٚ‌خوردە

مانای وشە:

گازی: گلە؛ **گازی:** بانگ، هاوار؛ **سوفتە:** سماو؛ **مەدهۆش:** لەهۆشچو.

پوختەی مانا:

مەلای دڵدار! دەزانم چیت. ئەگەر ریزەوانی تەریق ـ کە هاتونە ناو ریزی خوا ناسانەوەو ئەوینی خودا کێشاونیو دڵو گیانیان لەهۆش چوە ـ گشتیان بەبێ یاری مەجازی، هەڵبکەن؛ تۆ لەو ناوە، تەنیا کەسێکی هەڵناکەی. جا ئەگەر هەردڵیش دەدەی بە دڵبەرێکی دنیایی؛ شۆخو شەنگی گەنم رەنگی وەك سەلمات قەط دەسناکەوی. دڵەکەت دەقەبەڵ ئەوکە.

هەرگاش چاوە دڵدارکوژەکانی ـ وەك میرغەزەب ـ بەشیری تیژی برۆیان، بەخەنجەری مژۆڵانیان هاتنە گەمەی دڵدارکوشتن؛ نەچی هاوارو دادبکەی! ئەویارە، هێندە ناسکەو هێند نازدارە، لە دەنگی گلەت دەرەنجێ. نازکۆڵەیە، مەیرەنجێنە. توزێکیش ئاگات لەخۆت‌بێ تۆ لەکاتی حاڵ‌لێ‌هاتن، رازی گرینگ ـ کە وەك مرواری نەسماون ـ ئەدرکێنی. دەزانم خەوو خواردنت لێ حەرامەو دڵت گەرمەو هۆشو گۆشت، لەدەست داوە، بەڵام دیسان ناشێ ئەوی ناشێ بێژی، بێژی.

قصیدەی هەشتاو سێهەم

«عیشق وجەذبە»

١ دلبەری سەرداری خوبان ئەز نزام ئاگاه هەیە
حەبسی زیندانیٚ‌و ئەسیرو گرتی‌یێ دەرماندەیە؟

٢ گرتی‌یم مایم دحەبسیٚ کی گەلوٚ مەهدەر بکت؟
جارەکی ناڤیٚ مەبینت پورٚ ئەوابەك زێدەیە

٣ میحنەت‌و حالیٚ ئەسیران کی لمیران عەرضە کت
دی‌بتن پورسی لمن لەو پور برەحم‌و شەفقەیە

مانای وشە:
ئاگاه: خەبەردار؛ **دەرماندە:** داماو؛ **گەلوٚ:** خەڵکینە، ئاخوٚ؛ **مەهدەر:** تکا؛ **ئەواب:** خێر؛ **میران:** میری‌گەورە؛ **عەرضە:** لەبەر ڕاتان؛ **لەو:** چونکە؛ **شەفقە:** بەزەیی؛ **ئەز نزام:** من‌نازانم.

پوختەی مانا:
من نازانم ئەو دڵبەرەی سەروەری گش جوان چاکانە، خەبەردارە کە من لەزیندانی ئەوا بەندو دیل‌و سەرگەردانم، زوٚر دەمێکە بەندکراوم‌و لەو زیندانەدا داماوم. ئاخوٚ هیچ کەسی وا هەیە جارو بارێك، ناوی ئێمەی بێتە بیرو ئەو خێرە گەورەیە بکا. مەینەت‌و دڵپەریشانی یەخسیرانی ئەو جوانی‌یە، بە عەرضی میری مەزنی موڵکی جوانی بگەیەنێت؟ لیم رونە لێمان دەپرسێت. چونکە دەیناسم کە بەزەو دلوٚوانی یەکجار زوٚرە.

٤ گەر بپرٚست جارەکی خاتون لحالیٚ سوختەییٚ
قوفل‌و زنجیر دیٚ ڤەبن بیٚ‌ئیسم‌و دەست‌و میفتەیە

٥ بەندو زنجیر دێ ڤەبن جەرحێن دکول دێ خوەش بکت
لەو کوناڤێ دلبەرێ دەرمانێ دەردێ بەندەیە

٦ هەرچی بێڤیری کو ناڤێ دلبەرێ بیتن لسەر
خوەش دبت حادر (هادر) دگاڤێ بی‌گومان‌و شوبهەیە

مانای وشە:

خاتون: وشەی ڕێزلێنانە بۆ ژنان؛ **سوختە:** تازە فەقێلە؛ **ئیسم:** ناو، مەبەست ئیسمی ئەعظەمە، ناوی هەرە گەورە؛ **میفتە:** کلیل؛ **کول:** بەژان، بەناسۆر؛ **بێڤیر:** نەخۆشی لەسەر مردن، لەهێز کەوتو؛ **حادریاهادر:** دەستەو لەجێ؛ **دگاڤێ:** هەر دەم‌و دەست.

پوختەی مانا:

ئەگەر جارێك ئەو خاتونە پایە بەرزە، لەمنی تازە فەقێلەی دەرسی دڵداری، پرسیار بکاو بڵێ چۆنە؛ قوفڵ‌و زنجیری دەست‌و پێم، بەبێ دەست لێدانی کەس‌و، بێ کلیل‌و بێ خوێندنی ئایەتی قفل کرنەوەو ناوی دایکی موسا زانین، دەکرێتەوە! هەر ناڤی خۆی لەبەربێنێ؛ یان هەر دەردێك دڵمان بگرێ‌و ناوی ئەو بێتە سەر زارمان کارمان سازەو رزگاری‌و چا بونەوەمان، کە کۆیلەی بەردەرگای ئەوین‌و بە ئەوینی ئەو گیراوین. بەوی بەندە. هەر بەندەیەکی لەش بەبار، ـ با کەوتبێشتە گیانەڵاو ـ ناوی یارمی لەسەر بێنن، دەستەولەجێ، نون دەلەشیدا نامێنێ‌و چابونەوەی هیچ گومانی تێدا نیە.

٧ بی‌گومان خاکا ڕێاوی توتیاو دانەیە
گەر دچەهڤێن کور ڤەئینن خوەش دبن پێ دیدەیە

٨ مەییتی صەدسالە ژی وی ری ڤبەر ڤەبری کەڤت
دی ڤەژی روح بێتە سەر ساتا خوەبیتن زیندەیە

مانای وشە:

توتیا: بەردێکە بۆ روناکی چاو دەیهارن‌و چاوی پێ دەرێژن؛ **ڤەئینن:** دانێن، تێ‌بکەن؛ **مەییت:** مردو؛ **ڤبەر:** دەسەر، دەبەر؛ **سات:** کات؛ **دانە:** دەرمانێکی چاوانە.

پوختەی مانا:

خاك‌و خۆڵی ڕێبازەکەی، وەك توتیاو دانە وایە. ئەگەر دەچاوی کوێر کرێ؛ بی‌گومانم دەست‌بەجێ، سۆمای دێتە بەرو زۆر بە ڕۆشنی دەبینێ.

ئەگەر یارم، ڕێگەی بەسەر گۆری مردوی صەدساڵەدا بڕوا. یان دەبەر گۆری ببورێ؛ هەر

ئەوساتە کۆنەمردو گیانی دێتەوە بەرلەش‌و وەك گوێزی ئازا، دێتە دەر.

٩ **مەییتان لەورا دکت یەکسەر دلان یەغما دکت**
ئیسمی ئەعظەم ما دزانت یا مەسیح ئەو بخوەیە

١٠ **ئەز دبێم عیسایە ئەو، یا بوعەلی‌سینایە ئەو**
لەو برەمزو عیشوە یان پوڕ موعجیزات‌و شیوەیە

١١ **عیشوەو رەمزێن دوی تەشبیهی بەرقێ لامیعن**
کوهی قاف بت کەردکت ساتا خویا بت پەردەیە

مانای وشە:

ما: مەگەر، چما؛ **مەسیح:** هەنواو؛ **مەسیح:** دەست‌پێدا هێنراو؛ **مەسیح:** ممبارەك؛ **مەسیح:** شوەو بەدفەڕ؛ **مەسیح:** نازناوی عیسا پێغەمبەرە لە ممبارەکیان؛ **مەسیح:** بە جرجاڵ دەڵێن لەبەر شومی‌و جوت قۆشەیی؛ **کوهی‌قاف:** کێوی قاف (باسکراوە)؛ **کەر:** لەت.

پوختەی مانا:

جا وەختێ یارم دەتوانێ مردو زیندو بکاتەوە؛ دیارە تاڵان کردنی دڵان، کارێکی زۆر هاسانترە. ئاخۆ ناوی هەرە گەورەی، فێر کراوە؟یان هەر خۆی وەکو عیسایە، کە دەیتوانی بە ئیزنی‌خوا، کۆنەمردوش زیندو وەکات؟ بەڵام دیسان لەوناوە سەرم سوڕماوە. ئاخۆ وەك عیسا نەفەسی ممبارەکە؟ یان وەك ئەبوعەلی‌سینا، بە لێزانی نەخۆشان خۆش‌دەکاتەوە؟ بە ئیشارەتی چاوانی، دەڵێم مۆجزەی عیسایە. بە گفت‌و نازو نیمنازی دەڵێم بژیشکی چازانە. هەم شێوەو هەم مۆجزاتی، وەك بروسکەی تروسکە دەر، یەکاویەکن. یار دیار نیە، ئەو مۆجزاتە دەنوێنێ. ئەگەر تاوێك خۆی نیشانی دنیا بدات‌و پەردە لەناوا نەمێنێ؛ چیای قافیشی بێتەبەر، لەت‌لەت دەبێ.

خوا فەرمویە: «ئەگەر ئێمە ئەوقورعانەن ناردبایەتە سەر کێوێك؛ دەت‌دی سەری کز دەکردو لەترسی‌خوا، شەقار دەبو، هەڵدەتەکا.

مەلا، لەو چەند بەیتانەدا، ئەو ئایەتەو باسی موساو کێوی طورو نوری خوامان وەبیر دێنێ.

١٢ **پەردەیا مەحبوب دنیڤ قەلبان کودێ کەرکەر بکت**
قەط دپەردێ خەفدبن خورشیدو ماهو زوهرەیە

مانا:

ئەو پەردەی دڵبەر، لەنێوان خۆی‌و دڵمان رای‌هەنگاوت؛ دڵمی خستە تاریکایی. ئەو پەردەیە لەت‌لەت بکاو فرێی بدات؛ دڵ وەك خۆرو مانگ‌و زوهرە، تیشك‌ئەداو هیچ ئافەریدێکی خودا،

وەك ناتوانیٚ پەردە لەبەر خوٚرو مانگو زوهرە بگریٚتەوە. ناتوانیٚ دلّمان داپوٚشیٚو روناکی لیٚ نەدیو بکا.

١٣ **زوهرەو خورشید من دیتن دقەوسیٚ هەم قیران**
سورری دا دل عەقرەبان چەرخو سەماوو هەیهەیە

١٤ **عەقرەبو قەوسو قەزەح، ڤیٚرا موقابیل موشتەری**
روٚژو شیڤو نورو تیریٚژ، بەرقو هەم ئیسپیٚدەیە

١٥ **ئەو حەمی ڤیٚکرا مەدین، تیٚکل دچەرخیٚ جارەکی**
هی ژوان بیٚحالم ئەز ئەحوالو عیشقو جەذبەیە

مانای وشە:

هەمقیران: نزیكو بەرانبەر بەیەك؛ **سورر:** دلّکیٚشی؛ **قەوسو قـەزەح:** پەلکـە زیٚرینە، کەسـكو سوٚر؛ **موشتەریو زوهرە:** دو ئەستیٚرەی گەریدەن؛ **تیریٚژ:** تیشك؛ **ئیسپیٚدە:** سپیٚدە، بەرەبەیان.

پوختەی مانا:

چـاومکەوت بە رومەتو چـاوەکانی؛ کە دوبروٚ کەوانیەکەی لەسـەر دیار بون. دەت گوت خـوٚرو ئەستیٚرەی زوهرەو موشتەری، لە مزلّگـەی قـەوسـی عاسـمان، لیٚك نزیكو بەرانبەر بەیەك دیار ئەدەن. دلّکیٚشی ئەو لیٚكنزیکیە، بسکە سەر خـوارەو بوەکانی ـ کە وەك کلکـی دمارەکولّی رەش دەچن ـ بزواندەوەو دەتگوت لە خوٚشیان دەرەقسن. لارومەتو کەزیو هەنیەو لاجانگو تیشكو پرشنگی چاوەکانی، دەتوت خوٚرو شـەوو روٚژو بریسکـەو بەرەبەیانن. پارچــەی هەمەرەنگــەی سەرپیٚچو خشلّی سەرو، گەردانەکەی، ببونە کوٚلکـە زیٚرینەی بەر هەتاویٚ. من جـاریٚکی ئـەوانەم هەمو بەچاوان دیتن. کە لە کوٚری هەلّپەرکیٚدا، تیٚکەلّ ببون. وا لەوساوە، حالّم شرەو دلّم سـەری لیٚشیٚواوەو جەزمەی ئەویٚنیٚ گرتومیو بەرمنادا.

١٦ **حال ژویٚ رەمزیٚ گەها من مەستی ویٚ رەمزیٚمە ئەز**
سەرخوەشم حەتتا ئەبەد بیٚجامو نوقلو بادەیە. (یان، نەقلو...)

١٧ **سەرخوەشم بیٚ جامو مەی، رەمزا نهین ئەبتەر کرم**
ناگەهان تیر دانەدل لەو کوشتە حادر سوختەیە

١٨ **کوشتییان خون دیٚن لیقائیٚ لەو بوی دی خوٚشبین**
هیٚڤیان قەط نابرم مەقصود مە دیدارا تەیە

مانای وشه:

نوقل (یا) نەقل: مەزەی بادەخۆران؛ **ئەبتەر:** دوابراو، بێسەروبەر؛ **حادر:** دەست بەجێ؛ **سوختە:** فەقێلە؛ **سوختە:** سوتاو؛ **لیقاء:** توش هاتن؛ **هێقی:** هومێدو هیوا.

پوختەی مانا:

لە ئیشارەو نازو غەمزەت، حاڵەتێکم بەسەرداهات، کە هەتا دنیادنیایە، بەبێ بادەو پیاڵەومەزە سەرخۆشم، لالامو ناکەم. رازی نهێنی ئەوینی، وزەو هێزی لێ ئەستاندم. لەپر تیر دابارینە دڵو کوژرامو سوتێندراشم. دەڵێن شەهید دەبێ بەخوێنی لەشەوە بنێژرین. چونکە بەو خوێنەگەشەوە، دەچنە لای یارو بە دیداری یار، شاد دەبن. جامن پێم خۆشە هەزارجار، لە ئەوینی تۆدا بمرمو دڵەکەم خوێناو هەڵێنیو گیانیشم خوێن بدەڵێنی. بەو هومێدە کە بەو هۆیە تۆ ببینمو هەرگیز نابێ ناهومێدی بەلاما بێت.

«کوردی» دەڵێ:

شەهیدی عیشقمو مەمشوونو کفنم بۆمەکەن یاران
گەواهی حەشرە بۆ دەعوای شەهادەت بەرگی خوێنینم

«مەولەوی» فەرمویە:

هەرساتێ صەدجار بەوتیر بەو تەرکەش   زیندەگیو مەردەن ئامان وەشەن وەش

١٩ هێڤیان قەطنابرم جارەك تودینێ شەفقەکی
عەقدی ئیحرامێ دیێبینم حادری بمسەجدەیە

٢٠ سەجدەیا بەر ئەسوەدان نادم بصەد حەج ئەکبەران
سوند بوان زولفانو خالان هەچ وەکی بێژم وەیە

٢١ سوند بوێ زولفا سیاە ئەز عابیدێ حوسنا تەمە
خەف دنوشم وێ شەرابێ خوەش شەرابو قەهوەیە

مانای وشە:

دین: دیتن؛ **شەفقە:** مەرحەمەت؛ **عەقد:** بەستن؛ **ئیحرام:** نیەتی حەجکردن؛ **حەج ئەکبەر:** حەجی هەرە گەورە، ئەگەر شەوی جەژنی قوربان هەینیبێ پێی دەڵێن حەجی گەورەتر، چونکە پێغەمبەر فەرمویە: «هەینی حەجی هەژارانە» دوحەج پێکەوە رو دەدات؛ **هەچوەکی:** هەروەکو؛ **قەهوە:** بادە؛ **خۆش:** بەتام؛ خۆش: بەپەلە.

پوختەی مانا:

هەرگیز لەو هیوایە نانێم. کە تۆ جارێك بە دیدارێك مەرحەمەتم دەگەڵ بکەی. هەر بتبینم،

دەزانم دەبێ وەك حاجی، نیەتی ئیحرامێ بێنم. لەخۆشیانا سوژدە دەبەم. سوژدە بردن‌بۆ بەر خاڵت ـ کە وەك حَجَرالأسْوَدن بەصەد حـەجـی هەرەگەورەی ناگۆڕمەوە. سـوێندەکەم بەو کەزیانەی‌تۆ، هەرچی دەیڵێم قسەی دڵمە. دیسـان سـوێندم بەو پرچو کەزیە رەشـانەت؛ من جـوانی تۆ، دەپەرستم. لە بادەی مەسـتی هێنەری، ئـەوینی تۆ ـ کە لە هەرشـت بەتامترە ـ بێ خـۆگرتن دەخۆمەوە.

٢٢ عومرەکە دصوژم بخەف چەهڤ نێری یەك پرسەك تەمە
دا بەیان‌کەم شەرحی حالی دل بحەرفو نوکتەیە (یان، نوقطەیە)

٢٣ صەدهەزار بار شاکرم ئەز کو ژبەلقیسا پەری
هودهودی شیرین زەبان ئیرۆ خەبەرداریێ مەیە

٢٤ ئیسمو ناڤێ تەی‌شەریف حەی‌کر لمن قەلبێ مری
لەو دمەدحێ تەو ئەنائێ بوییمە چەنگو نەیە

٢٥ شوبهەتێ چەنگێ دنالم هێژ ژدەست داغا قەدیم
هەروەکی مەشعەل دصوژم دوست نزام ئاگە هەیە؟

مانای وشە:

چەهڤ‌نێر: چاوەروان؛ **نوکتە:** وردەکاری، باریك‌بینی؛ **بار:** جـار؛ **شـاکر:** بەسـوپاس؛ **شـەریف:** بەرێز، ممبارەك؛ **ئەنا:** پەسن؛ **حەی:** زیندو؛ **مری:** مردو؛ **مەشعەل:** چوڵەچرا؛ **نزام:** نازانم.

پوختەی مانا:

من عومرێکە چاوەنۆڕم. تۆ هەرجارێك لێم‌بپرسی حاڵت‌چۆنە؛ تا زۆر ورد بۆتی باس‌بکەم.

هەزاربارو هەزار جاران، سوپاس بۆخوا. کە پەپوی گفتو لفـتـخـۆش، ئـەمڕۆ منی لەو پەریە ناسكو نازدارە ـ کە وەك بەڵقیس لەسەر تەختی سەروەری جوانان، جێگیرە ـ خەبەردار کرد. هەر ناوی پیرۆزی تۆی برد، دڵی مردوم زیندو بۆوە. وا دەمبینی کە لەپەسـن‌و تاریفـتـدا، دەنگـم وەك چەنگو نەی وایەو وەك بلوێر لەبەر ئـەو داخـەی کە لە مێژە دڵمی پێ کون‌کون کراوە، دەناڵێنم. وەك چوڵە چرا، هەمو ئەندامم بۆتە گڕ. دەسوتێم بەڵام نازانم دۆست هیچ ئاگای لەمن هەیە؟

٢٦ من دڤێ سەرلاستانێ هەروەکی تولان نەهم
بەلکە جارەك کەیل (لەیل) بپرسـت ئەڤ چمەحروم تو لەیە

٢٧ گەر بناڤێ تولەیان جارەك ڤەخونت بەندەیێ
ب «مەلێ» خوەشتر ژمالو گەوهەرو گەنجینەیە

٢٨ گەوهەرو گەنجێن مەلێ حوسن‌و جەمالا دلبەرە
صەد (تعالیٰ‌الله تبارك) ئەڤ چحوسن‌و جیلوەیە

مانای وشە:

تولان: تولەگەل؛ **تولە:** سەگی چکۆلە؛ **نەهم:** دانیم؛ **کەیل:** هەڵبژاردە؛ **کەیل:** قەیل، فەرمانرەواو سوڵتان؛ **مەحروم:** بەش‌بڕاو؛ **تعالی:** پایەبەرزی؛ **تبارك:** پاکی‌و پیرۆزی؛ **تعالیٰ‌الله تبارك:** بەرزی‌و پاکی‌و پیرۆزی بۆخوا.

پوختەی مانا:

بەئاواتم وەك سەگەکانی دەرماڵی، سەرم لەسەر بەر دەرگانەی بسومەوە. شایەت جارێك ئەو سەروەرەی لەناو جوانان هەڵبژاردە، بپرسێ ئەو تولە بەستەزمانەیەی بەئاوات نەگەیوە چییە؟ هەر کەجارێك منی‌کۆیلە، بەناوی تولە بانگ‌بکاو، بەو بەزەی بم خوێنێتەوە؛ بۆ منی مەلا لەهەمو دارایی دنیاو گەوهەرو گەنجینەکانی، باشترو دڵخۆش‌کەرترە.

گەوهەرو گەنجینە لای‌من، جوانی‌و لەباری دڵبەرە. ئەی خودایە! پایەبەرزی‌و پاکی‌و پیرۆزی، بۆ تۆیە. کە ئەو جوانی‌و دیمەنە لەبارو ڕێکەت، داوە بەیار. چەند زۆرە؟ هەر خۆت دەیزانی.

قصیدەی هەشتاو چوارەم

«سینه‌که بابه»

١ فەلەکا ئەطلەسیٚ سەرگەشتە دجاما مە حوبابە
مەوج ددەت قولزومی عیشقیٚ مەلسەر دەست غورابە

٢ دل کەمەربەستەیی عیشقە مەخوە زوننار پەرەستین
مەی‌و مەعشوقە دوعائیٚ مەئو سەجادە قیبابە

٣ ژحیجابیٚ وەرە دەر نازك‌و مەستانە بمەش‌تو
تەجیهان زیروزەبەر کر بخودیٚ ئەڤ چحیجابە؟

مانای وشە:

فەلەکی ئەطلەس: لە زاراوەی ئەستێرەناسانی پێشین لەسەروی هەمو عاسمانان‌و هیچ ئەستێرەشی لیٚ نەبون؛ **سەرگەشتە:** سەرگەردان؛ **حوباب:** بڵقی سەرئاو؛ **قیباب:** پەڕۆی ناوگیرفان؛ **قولزوم:** دەریا؛ **غوراب:** پیاڵە؛ **غوراب:** جۆرێك گەمیەی قەدیم؛ **زیرو زەبەر:** ژێرو ژور.

پوختەی مانا:

دەریای ئەوین، لە دڵی مەدا شەپۆل دەدا. پیاڵەیەك‌مان لەسەر دەستە کە دەمانەویٚ مەستمان کا. هەمو هەردو عاسمان‌و تەنانەت عاسمانی ئەطلەس، وەك بڵقێکە بەسەر بادەی ناوپیاڵەی سەر دەستی مەوە.

دڵم بوٚتە کەمەربەستەی ئەوینی پاك. زوننای یار دەپەرستین. نوێژو نزاو پاڕانەوەم، هەرڕوٚ بەدڵبەرو مەیەو بەرماڵەکەم، پەڕۆی مەی‌سرینەوەیە. لەو پشت‌پەردە، وەرە دەریٚ. مەستانەو بەفیزو بەناز، سەیریٚ بکەو، بڕوانە چوٚن ئەم جیهانەت، بە پیواری دیداری خوٚت، سەروژێر کرد. توٚبی‌و خودا، ئەم لەمپەرەت چوٚن پەردێکە کە هێندە دەردی پێداوین.

«خەییام» دەڵێ:

بۆ ژانی دڵان هەر مەیە دەرمانی بێ   زانا ئەوەیە تامی لەمەی زانیبێ
ئەو کۆنە پەڕۆی لێوی لەمەی پێ دەسڕن   بەرماڵی هەزار صوٚفی بە قوربانی بێ

٤ **دەستی جیبریل هلاڤیت ژبەژنا تەنیقابێ**
بیەقین قافە لروژێ وەرە، دەرسینە نیقابە

مانای وشە:

جیبریل: فرشتەی وڵامدەر؛ **هلاڤیت:** لای گرت؛ **قاف:** «ق» ناوە بۆ قورعان، ناوی خوایە واتا تواناتر لە هەمو توانایان؛ **قاف:** ناوی کێوێکە دەوری دنیای داوەو دەیانگوت خۆر شەوانە لەپشت قاف ماتە هەڵدەگرێو دەحەسێتەوە؛ **لروژێ وەرە:** لە خۆرەوە.

پوختەی مانا:

تۆ وەکو خۆر، چۆن لەپشت کێوی قاف پەنای دەگرتو قاف لێی دەبو بە پەردەیەك، نەمان دەدیت؛ چاوی دڵمان تۆی نەدەدیت. خودا بەدەستی فرشتەی وڵام بەری؛ پەردەی لەبەر بەژنت لاداو، پەردەی سینەی گیانی ئێمەش کە لەمپەرێكبو لەنێوان، وەلا کەوتو توانیمان روناکایی تۆ، بەدڵو گیان، هەست پێبکەین. قورعانو ناوی خوایتوانا، بونە هۆ ئەتۆ بناسینو لەسینەدا جێگەت بەدڵ بۆبکەینەوە.

شیاوی باسە، من وام مانا لەو بەیتە لێ داوەتەوە، چیترم بەبیردا نەهات. زۆر وێ دەچێ نەم زانیبێو ماناکەی لەمەقوڵتربێ (هەژار)

٥ **مە بئیشراقی سوئالەك ژلەبی غونچە گوشاکر**
کو بئیلهامی دزانی دسوئالا مە جەوابە
(یان، گۆ بئیلهامی دزانی دسوئالاتە جەوابە)

مانای وشە:

ئیشراق: تیشکدان؛ **ئیشراقیون:** ئەو کەسانەی سەر بە فەلسەفەی ئیشراقن، کە بەخۆیان گوتوە ئیشراقی. فەلسەفەی ئیشراق لای وایە زانستی راستو دروستو بێخەوش، تەنیا لەرێی دەرونی رونو دڵی روناك پەیدا دەبێو هیچیترنا. داهێنەری ئەم فەلسەفە لە ئیسلامدا، شیخ شەهابالدین سوهرەوەردی کوردە کە سالی ٥٨٧ کۆچی مەلاگەل بەگژیداهاتنو لای سوڵتان صلاحالدینی ئەیوبی بە کافریان لەقەڵەمداو فەرمانی بە «مەلیك ظاهیر»ی کوری خۆیدا گرتیو کوشتی. وەك هەمیشە کورد کوردی کوشت. ئیشراقیەکان کاریان بە قسەکردن نەبو. رازی دڵیان دەخوێندەوەو بە تماشای بیچمو کەسم دەیەکتری دەگەیشتن؛ **ئیلهام:** بیرخستنە دڵەوە.

پوختەی مانا:

ئێمە هەر لەرێی دەرونەوە، پرسیارێکمان لەو لێوەی - کە هەمو خونچەی پێ دەپشکوتن - کرد. دەشمان‌زانی هەر لەرێی دڵیەوە دەزانێ کە وەرام بۆ پرسیارەکە هەر لەناو پرسیارەکەدا. ئەو دەزانێ من‌چیم دەوێ‌و دەشزانێ کەمن دەزانم ئاواتم بۆ پێك ناهێنێ. یان بەخستنەدڵم گوتی تۆ دەزانی وەرام هەر لە پرسیاری خۆت دایە.

«هەژار» دەڵێ:

گوڵی باخان لەشەرمی کوڵمە سورە   لەروی ئەو پەلکی گوڵ ئەستورە زورە
گوتم مردم نەگەیمە ماچێ فەرموی   هەژار بم‌بورە دورە ئەو سنورە

٦ **توبنێ سازێ بئاواز چرەنگی مە دخوازت**
اللەاللە بخودێ قەط دبهی ئەڤ چخیطابە؟

٧ **گوهدە نایێ ژلەبێ لەعلێ بقانونێ حیکایەت**
دی چشەهدە بدە فێرا بدرت شەهدە رەبابە

مانای وشە:

توبنێ: توبڕوانە؛ **دبهی:** دەبیسی؛ **خیطاب:** دواندن؛ **سازو دەفو قانون‌و رەباب - یان، روبابە:** ناوی چەند ئامرازی موسیقان.

پوختەی مانا:

تۆ بڕوانە ئامرازەکانی موسیقا، بە دەفەو بلوێرو روبابەو قانونەوە، چۆن دڵ‌و گیانمان دەخوازن‌و چۆن وەزوان حاڵ دەمان دوێنن؟ چۆن بەناڵەو سۆزەی دەرون، چیرۆکی دوری دیداری، لێوە ئاڵەکانی یارێ، ئەدرکێنن؟ ئەی خودایە! سەیر ماوم ئەوانە چەند بەئاشکرا شایەتی لە جوانی یارو دڵی کلۆڵی دڵدارانی ئەو لێوە جوانانە ئەدەن؟!

«جلال‌الدین رومی» دەڵێ:

گوێ لەبلوێر بگرە دەکرو زێتەوە   زامی دەردی دوری پێ دەکولێتەوە

«هێمن» دەڵێ:

شیوەنێکم پی‌یە نەی نەی کردوە   بۆیە ناڵەم تێکەڵی نەی کردوە

٨ **خوەش پەریشان صیفەت‌و مەجمەعەیی صورەتی حالین**
پیری عیشقین‌و جوان طەبع‌و دلێ عەهدی شەبابە

ماناى وشه:

خوەش: سەیر؛ **پەریشان:** بڵاو، شەپرێو؛ **مەجمەعە:** جێگـەی کۆبونەوە؛ **صـورەت:** شکـڵ؛ **صـورەت:** سیایی؛ **عەهد:** زەمان، چاخ؛ **شەباب:** لاوێتی.

پوختەی مانا:

ئێمەی دڵدار، زۆر لە بارێکی سەیرداین. چەند شـتی دژ بەیەکترمان لەلا کۆیە؛ لە ئـاکاردا، پەرژو بڵاوو شپرێوین. کەبێتە سـەیری دەرونمان، خـروپرین‌و گردو کۆین‌و سـیایی پەرێشـانیمان لەلا کۆیە. پیربوین لەدەردی ئـەویندا‌و بوینە پیری دەسـتگیری ئـەویندارانى. بەڵام دڵمان هێشـتا لە ئەویندا لاوەو تەبیات‌و ئاواتەکانمان، هەر پیر نابن‌و هێشتا لەتافی جوانی‌دان.

٩ دوره دەستین ژخەیالان مەدڤیْ یەك ژخودیْ را
خەف دبەحثا مەژدل بێت‌و برت عەینی ثەوابە

١٠ مە موشەررەف‌کە دو چەشمێن مە بیساطا قەدەمیْ‌کە
پورْ لنك من هەیە مەی، مێژەکە من سینە کەبابە

ماناى وشه:

ژدل: بەدڵ؛ **عەین:** کانی، بەتەواوی؛ **ثەواب:** کاری خێر؛ **موشـەررەف:** بەپیرۆزی گەیشـتو؛ **بیسـاط:** رایەخ؛ **مێژەکە:** برۆانە.

پوختەی مانا:

بەخەیاڵ دێمە دیدارت بەڵام دەستی خەیاڵاتیشم نات‌گاتیْ. خێرەو مەندێکم گەرەکە لەرای خـوادا، نەهێڵی شوفار بزانن بە نهێنی‌و بەدڵ، لەنێوانمان بێت‌و برۆاو داوای دیدارم بۆبکات. زۆر خێرێکـی گەورەدەکا. دەیسا وەرەو بەهاتنت گەورەمان کەو بەسەر رایەخی چاومان‌دا هەنگاو بنیْ. مەفەرمو، لە وزەی‌دا نیە، میوانداریمان لیْ‌بکـا. فـرمێسکی سـورم بادەیە، لە کوپەی دڵی هەڵ دێنجـم‌و هەرچەندی بتەویْ هەیە. دڵ‌و جەرگ‌و هەناویشم لە ئەویندا، بویتە کەباب‌و برژاوە.

«مەولەوی» فەرمویە:

هەمراز ئاخ‌و داخ ناڵە نەوای نەی   دڵ کەواو، چەم جام، خەم ساقی، هون مەی

١١ کەسك‌و صوران توبنیْ چەرخ لدۆرا دو هیلالان
دوقیران مانە بەرابەر شەفەقیْ پەردە عیصابە

ماناى وشه:

کەسك‌و صوۆر: پەلکەزێرینە؛ **شەفەق:** روناکی ئاسۆ؛ **عیصابە:** هەنیەپێچ.

پوختەی مانا:

وادیارە یار تکــای مەلای هەژاری دڵ بریندارى، قبوڵ کردوەو هاتۆتە کۆڕی ســەماوە. مەلا بە دیمەنی یار هەڵدەڵێو فەرمویەتی:

دەبرۆانە، خشڵو زەنبەرو پەلکەشۆڕو گوڵینگەو سەرپێچو شەدە، لە دەورەی ئـەو روخسـارەدا ـ کە لە رۆژ بەتیریژترە ـ چۆن وەك کوڵکە زێڕینە دەنوێنن، کە دەورەیان لە خۆردابێ. سەیر ئـەوەیە دومانگــی یەکشــەوەی برۆش، لەو ناوەدا دیاری دەدەن. کە ناوی لێ ناون: بروو رێكو پێكو بەرانبەرن‌و، سپیایی تەختی هەنیەکەی لەبن بسکــان، وەکو روناکایی ئــاسۆی بەرە بەیان دێنە بەرچاو؛ بەڵام پارچەی توێڵ پێچــی وەك پەڵە هەورێك لەوســەرە بویتە لەمپەرێك لەنێوانی چـاوی من‌و دیداری ئەو هەنیەپاکە.

«نالی» دەڵێ:

دەسرۆکەیی هەوری چیچجابێکە کەتێ‌دا (شمسُ فَلَكِ الحُسْن أنارَتْ فَتَوارَتْ)

عەرعەران تا دشەپالن وەرقان جەذبە یەقێرا
نێرگزان سەر دگرانن، لبنەفشان خەمو تابە

۱۲ چیچەکێن قەوس‌و قەزەح رەنگ هەزار رەنگ سەمایە
سونبولان گرتی خوناڤو لگولان تازە گولابە

۱۳ مەستو هشیار هەمە کەج کولەهن رقص‌و سەماتێن
ئەز نزانم چنەسەق کەیفە نزانم چشەرابە

مانای وشە:

تا: لق؛ سەرگران: زۆرمەست؛ خـەم: لارەوەبو؛ تاب: پێچ؛ تازە: هەم نوێ هەم زۆرباش؛ کەج کولەھ : کڵاو لار؛ نەسەق: تەرتیب‌و تەکوزی؛ کەیف: دڵخۆشی.

پوختەی مانا:

پۆل بەپۆلی کیژی نازدار، باڵا وەك نەمامی عەرعەر شـلكو خـونچیلانەو دڵگــر، کە دەلەرن. پەرەنگــی زێڕی خشـڵەکان ـ کە لەبیچمی گەڵای دارن ـ وەك من توشــی جــەزمە دەبن‌و دەگەڵ سەریان رادەهەژێن. نێرگسی چاو هێندە مەستن، ســەرگرانن. وەنەوشــە لە شــەرمی بسکــان، خواربونەوەو پێچ دەخۆن‌و لاتوایە ئـەوانیش وێرای ســەماکەران ســەما دەکەن. هەزاران گوڵی پشکوتوی هەمە رەنگە، لەو دەشتی جێ‌داوەتەدا، بە سروە کەرۆیشکە دەکەن. ئێژی ئـەستێرەن لەعاسمان دەدرەوشێن‌و تێکرا وەك پەلکــە زێڕینە، دێنە بەرچــاو. لە خــۆشیان هاتونە ســەما. ســونبول‌و گوڵ، پر ئـاونگن. گوڵاوی نوێ‌و هەرە بەبۆن، بەبارانەو، وەك شــاباشی دڵدارانە

لەبەریاران. هەرچی دیبینی نازدارەو کڵاو لارەو لەسەمادا بەتەمایە لەگشتیان جوانتر هەڵپەڕێ. ئەی خوایە! چەند دڵخۆشکەرەن؟ پیاو لە دیداریان مەست ئەبێ. تێ ناگەم چۆن بادەیە کە لەو روخسارە سادەو پاکانە دەبارێو پیاو سەرخۆشی بێهۆش دەکات.

١٤ خاکیپایێن تە درێزا سەگو تولان خوە دەناسین
مەنەسوچو نەگوناهو نەخەطا ئەو چعیتابە؟

١٥ ژویصالا خوە زەکاتێ بدە میسکینو فەقیران
کو جەمالا تەیە کامیل دکەمالا خوە نیصابە

مانای وشە:

خاکیپا: خۆڵیڕێباز؛ **عیتاب:** سەرکۆنە؛ **ویصال:** گەیشتن؛ **زەکات:** پیتاکی ئایینی؛ **فەقیر:** نەدار؛ **میسکین:** هەژار؛ **کامیل:** تەواو؛ **کەمال:** تەواوی؛ **نیصاب:** رادەی زەکات لێکەوتن.

پوختەی مانا:

وا دیارئەدا یار مەلای لۆمە کردوە کە بۆچی روی لەو وەرگێراوەو پەسنی کیژی تریداوە؟

دەڵێ: تۆنابێ سەرکۆنەم بکەی. بێگوناهم؛ چاوی دڵم هەر دەتۆیەو هەرچی دەگەڵتۆش دەبینمو لەلام جوانە، بەتیشكو شەبەقی جوانی بەژنو باڵای تۆی دەزانم. من خۆم وەك ئەو تولەو سەگانەی بەردەرگانەکەت دێنمە حەساو کە دەکەونە ژێر خاكو پاتو بەتۆزی پاڵا واڵاکەت بەختەوەرو سەرفیرازن. من گەدایەکم لەدەرگات. دور لەباڵات گەلێك نەدارو هەژارم. جوانیو نازداریت نامەخوا. هێندە زۆرە، زۆر پێویستە زەکاتەکەی لێ دەربکەی. کەست لەمن مستحەقتر دەسناکەوێ. دەستی من وکەرەمی تۆ.

«حافظ» دەڵێ:

لەرادە دەرکەوت جوانیو لەباریت   هەژاری تۆم بەئاواتی زەکاتم

١٦ عاشقی مەسئەلە خواهی وەرە ئەم موفتییێ عیشقین
دەستەکی سوننەتە تێدا دیەکێ نەصصی کیتابە

١٧ دلبشو تۆژقێ نیفاقێ کوبدەت سینە بەراقێ
بصەفا هەمرەهی ئەربابی دلو ئەهلی صەفابە

١٨ نەظەرا عەینی عینایەت بمەدا شاهی ویلایەت
ژعینایەت نەظرێ دل مەتژی عیلمو عوبابە

مانای وشه:

خواه: داواکار؛ **سوننەت:** ڕەوشت؛ **سوننەت:** فەرمودەی پێغەمبەر؛ **نەصێ:** دەق؛ **کیتاب:** کتێب؛ **نصێ کیتاب:** دەقی ئایەتی قورعان؛ **نیفاق:** دوڕویی؛ **بەراق:** بریقە؛ **صەفا:** پاکیو تەبایی؛ **ئەرباب:** خاوەنان؛ **ئەهل:** خزمو ناسیاو؛ **ئەهلی صەفا:** ئاشتی خوازان؛ **إخوانُ الصَّفا:** کۆمەڵێکی نهێنیبو. لە چەرخی چوارەمی کۆچی، ناوەندەکەی لەشاری بەغدا وبەسرابو. لە هەمو وڵاتی ئیسلام زۆرکەس بونە پەیڕەویان. دەیانەویست موسوڵمان دژبەیەك نەبنو هەمو پێکەوە تەبابن. تاواش نەبن بەهیچ نابن؛ **عینایەت:** دلۆوانیو دڵسۆزی؛ **ویلایەت:** گەورەیی، دۆستی؛ **عوباب:** جێشەپۆلو نێرینەیئاو.

پوختەی مانا:

ڕەنگە هێندێك لەلایان خۆش نەهاتبێ، مەلا خۆی لە ڕیزی سەگی بەردەرگای‌یار، حیساب بکا. لە وەرامی ئەوجۆرە کەسانە دەڵێ: تۆ چوزانی ئەوینو دڵداری چی‌یە؟ هێشتا زۆرت دەوێ، فێربی. ئەگەر دەتەوێ لەوبارە شت بزانی، وەرە لەلای من هوین ببە. من لەم زانستە بەرزەدا ـ کە ئەوینە ـ بومە مفتی. لە دەستێکما قورعان هەیەو فەرمودەکانی پێغەمبەر بەو دەسمەوە؛ هەرچی دەیڵێم، هەرچی دەیکەم، بەرانبەر بەمانی دەکەم. تۆی بەرواڵە وادەنوێنی کە دڵداریو لە دڵیشتدا، لەدڵداری بێخەبەری. دوروی. پیاوی منافقو دوروش، لە کافران خراترە. دەس لەو دوروییە هەڵگرە. تیشکێکی رونی ئەوینێ با ئەو دڵە ڕەشەت رونکاو بروسکەیەکی تێبگەرێ. ببە هاورێی خاوەن دڵان. لە کۆمەڵی پاکاندا، ببە بەهەندامو لەدژایەتی وازبێنەو دەگەڵ ئێمەدا هەواڵبە؛ تا بەپایەی ئێمە بگەی، گەورەی بەرزو خاوەن شکۆی مەملەکەتی ئەوینداری جارێك سیلەی چاوێکی بە بەزەییەوە داوەتە من. لەوساوە دڵمو دەرونم، بوتە دەریای زانستانو لە هەمو لا شەپۆل دەدا.

١٩ **لەبی لەعلێن تەدبی هەر بیەکێ نوقطەیێ عیلمن**
بخەطی حەرفی ئەلیف جەزمە شوبی حەلقەیی بابە

مانای وشە:

دبی: دەبێژی؛ **نوقطە:** ماکی ناوەندی کە ڕەگەز و بنچینەی هەمو شتێکە؛ **خەط:** نوسراو؛ **جەزم:** درزبردن؛ **جەزم:** بەش؛ **جەزم:** زەنەی هاوکاری سەرو ژێرو بۆر ئاڵقەیەکی زۆر پچوکە (ہ) پیتی ئەلف (ا) کە لە چوار نوقطەی لەسەریەك دروس دەبێ؛ دروشمی ناوانی خوا (اَلله، اَوّلَ، ئاخر. ئامر، أحَد)و دو صیفەتی خوا (ئەزەلیو ئەبەدی‌یە)؛ **حەلقەی باب:** ئاڵقەی دەرگا.

پوختەی مانا:

لێوی وەك لاڵ ئاڵەکانت، دەڵێی هەردوك بەتێکڕایی تەنیا نوختەی ناوەندی هەمو عیلمانن. ئەو

نوختەیە بە نوقطەی سەرەتای پیتی ئـەلفـی ناوی خـودا، درزی داوەو زەنەیەکی کە نیشـانەی راوەستانە، لیّسازبوەو ئەمە نیشـانەی ئـەوەیە کە هەمو ئـافەریدەیەك بەزنجیرە سـەریان بەیەکترەوەیەو لیّوەکانت دەبنە پشـوگەی گیانانو ئیتر لەویّ کە نوختەی بناغەی ئـەلفـە رادەوەسـتن. هەروەها بوّیە لەونوختە بویتە ئـاڵقە، کە بزانین ئـاڵقەی دەرگای زانسـتیمان، بەزانستانی دانستە لیّوی توّیە، تا لەو خـەبەر وەر نەگرین؛ ناتوانین بچینە ژوری بارەگای زانسـتی خودا.

٢٠ خەتو خالین‌تە بمومو ژمەرا مەسئەلە گویین
مەژوان حاشیەیان سینە تژی شەرحی لوبابە

مانای وشە:

حاشیە: پەڕاویز؛ **شەرحـی لوباب:** توّژینەوە لەکاکڵان؛ **شـەرح:** تویّ کراو؛ **لوباب:** دڵان؛ **لوباب:** چـەند کتیّبیّك لە دەورانی مەلایەتی شیّخی جزیری، بەوناوە هەبون:

١ـ لوباب (کاکڵان): نوسینی ئەبوالحسن محاملی لە شەرعی شافعیدا. ئیمامالحـرمینو جـەلال بەکری، شەرحیان لیّکردوە.

٢ـ لُباب‌الالباب (کاکڵەی دڵان): ژینامەی ١٦٩ شـاعیرە لەسـاڵی ٦١٨ ی کوّچـی لەلایەن سـەدیدالدّین محمدی عەوفیەوە نوسراوە.

٣ـ لُباب‌الاحیاء: نوسـینی ئـەحمەد غەززالی. پوختەی (أحیاءالعلوم)ی محمدی غەززالی. نوسـەر لەسـاڵی ٥٢٠ کوّچی مردوە.

٤ـ لُباب‌المعنوی: هەڵبژاردە لە مەثنەوی. نوسینی حوسیّن کەمال‌الدین کاشفی. کە ساڵی ٩٠٦ یان، ٩١٠ ی کوّچی مردوە.

٥ـ لُباب‌فی‌النحو: ریّزمانی عارەبی، نوسینی ابوالعباس ئـەحمەدی ئیسـفەراینی کە سـاڵی ٤٠٤ یان، ٣٩٨ کوّچی مردوەو زوّرکەس شەرحی لەوکتیّبەی کردوە.

پوختەی مانا:

خـاڵو میلیّ توّرژتوتن. هەر مویّکـی موبەمو وەرامی پرسـی دژواری‌من ئـەدەنەوە. ئیّمە لەو پەڕاویزانەی کە لە لاجـانگ ئـاویزانەو بریەتین لە کەزیەکانت؛ سـینەمان هەموی تویّ تویّیەو کاکڵی سینەش ـ کە دڵمانە ـ تویّ کراوەو پڕکراوە لە زانستیو ئیّستا وەك شەرحی لوبابە.

٢١ ئابی حەیوان تەدقیّ راست بنوّشی شەبی قەدریّ
دەست بەرگەردەنی پڕپیچو خەمی زولفی دوتابە

٢٢ مە ژبسکیّن تە گریهدار ژبەختیّ خوە گرینە
مە ژزولفیّن دخەم‌وتاب ددلدا خەم‌وتابە

مانای وشه:

دوتا: دولا؛ دوتا: قەدکراو، بەسەریەکا هاتو؛ دوتا: دولابار؛ گریهدار: بەگرێو چین لەسەرچین؛ خەم: لار؛ خەم: غەم؛ تاب: پێچ؛ تاب: تین‌و تاو.

پوختەی مانا:

لەوشتانەی کە شەرحی خەت‌و خاڵی یار باسی‌دەکا، یەك ئەوەیە: ئەگەر بەراستی دەتەوێ شەوی بەرێزی دیدارم، بۆت دەس‌بداو ئاوی ژیانی دیدارم بخۆیەوەو هەرگیز نەمری؛ دەبێ لەخەمی کەزیەکەی ئاڵۆزاوو چین لەسەرچین‌و لارەکەم، کزومات‌و دەس‌لەگەردن بۆی دانیشی‌و دەستی هومێدو ئاواتت، بەشکاوی بکەیتە وەباڵی ئەستوێت. ئەوسا بزانین چۆن دەبێ. یاری جوانم! ئەوامن لەو بسکە رەشە پرگرێیەت، بۆ بەختی رەشی خۆم دەگریم. لەپێچ‌و لاری‌و قەدقەدی، دڵم پڕە لەپێچی دەردو خەمان‌و لەصەدلاوە قەدکراوە.

٢٣ تەدڤێ بەرق‌و بروسکان برەشینی؛ تو نەظەردە
تەدڤێ رۆژ خویا بت؛ ژشەباکێ تو خویابە

٢٤ تەدڤێ زیرو زەبەرکی مە؛ دوزولفان بدە بەربا
تە دڤێ قەنج قیامەت لمە رابت. بخوە رابە

مانای وشە:

شەباك: پەنجەرە؛ بخوەرابە: بۆخۆت هەڵسە؛ قیام: قیامەت، هەڵسان.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! ئەوجار نۆرەی منە بڵێم چی‌بکە. گەر دەتەوێ تروسکەی عاسمان لێمان‌دا؛ تۆ خۆت تماشامان بکە، ئەوا بەبروسکەی چاو،دەمرین. ئەگەر دەتەوێ خۆر هەڵێ؛ سەر لە پەنجەرە دەربێنەو خۆت نیشاندە. گەر بەنیازی هەمو دنیا ژێرو ژورکەی؛ کەزیەکانت بدە بەربا. ئەگەر ویستیشت دڵداران قیامەتیان لێ‌رابێ؛ بۆخۆت هەستە. ئەوە قیامەتیش دەقەومێ.

٢٥ قەصدی سەرچەشمەیی حەیوانی حەقیقەت‌کە «نیشانی»
بجیهانێ مەبە مەغرور کوجیهان عەینی سەرابە

٢٦ سەرکەشی شیوەیی ئەربابی وەفا نینە رحێ‌من
تە ژدل صوهتی مەلا، بەس بمەلێ‌را بجەفابە

مانای وشه:

قەصد: نیاز؛ **سەرچەشمە:** سەرچاوە؛ **حەیوان:** ژیان؛ **حەقیقـەت:** راسـتینە؛ **سـەراب:** تراویلکـە؛ **سەرکەشی:** لاساری؛ **وەفا:** ئەمەگ؛ **رحیٚمن:** روحی‌من، گیانەکەم؛ **جەفا:** ئازار.

پوختەی مانا:

ئاوی ژیانی بەراستی، کەوتن بەسـەر راسـتی‌دایەو ئـەگەر دەتەویٚ نەمر بی؛ لەدوی راسـتی هەڵوەدابە، نابیٚ بەدنیا بایی‌بی‌و فریوی دنیایە بخۆی. دنیا وەك تراویلکەیە. چاوت بەئاوی دەزانیٚو لەراستی‌دا، بیابانیٚکی بیٚرونەو دەم تەڕناکا. ئەی‌یار! هەرچەند ئـازاریشت بەدڵ دەکرٚم. بەڵام تۆش بەزەت پیٚم‌دابیٚ. لە لاساری دەست هەڵگرە. ئەمەگداری واهەڵدەگریٚ کە هەروەك ئازارم دەدەی، جاروبار بشم‌لاویٚنی. تۆ زۆر بەدڵ مەلات سوتاند، دەبەسیە ئازارم مەدە.

قصیدەی هەشتاو پێنجەم

«دەردی بێ دەرمان»

١ موحبەتێ میحنەت دزورن حوب دبێم بێشك بەلایە
عومروژی خوەش پێ دبورن صوتن‌و دەردو جەفایە

٢ صوتن‌و دەردێ ئەڤینێ عیللەتێ داغو برینێ
خوەش دبن مائەو بدینێ شەربەتا لێڤان موفایە

٣ هەردلێ صوتی بئولفێ یار نەدەرمان‌کت بزولفێ
تا ئەبەد ئەو بەندو قولفێ عیشق دەردەك بێ دەوایە

٤ عیشق دەردەك بێطەبیبە لێ موفا وەصلا حەبیبە
کوشتمە جەورا رەقیبە پورێ لەعینی روسیایە

مانای وشە:

ژی: ژیان؛ **عیللەت**: هۆ؛ **موفا**: چارە؛ **ئولف**: هۆگر؛ **قولف**: ئاڵقەی جۆشدراو؛ **جەور**: نارەوایی؛ **رەقیب**: چاونەزێر؛ **روسیا**: رورەش.

پوختەی مانا:

مەینەتی دڵداری زۆرن من دەڵێم دەردو بەڵایەو بێگومانم...

گەرچی دڵداری سەرانسەر دەردو ئازارو سوزانە. بۆ ژیان هۆی سەرگەرمی‌یەو پیاو دڵی پێ شادو خۆشە. چونکە رەنگە یار هەڵێك لێمان وەپێچێو بێتە سەر پێکراوەکانی چاوەکانی. دەردی دڵداری‌و برینی گیان‌و جێداخ‌و سوتانێ هەر بە دیدارێکی یارێ دێنەوە سۆ، خۆ ئەگەر لەو لێوە ئاڵەی، شەربەتێکمان بۆ بنێرێ؛ چاری گش دەردو برین‌و سوتن‌و ئازارو ئێشە. هەر دڵێکی

هۆگری یار، گەر بسوتیٚو یار بەپرچان باوشێنی لیٚنەکاتوپێی نەچاریٚ؛ تا هەتایە هەر دەناو بەندی کەزیدا، وەك لەناو ئاڵقەی بەیەکدا جۆش درابیٚ؛ هەر بە دەور خـۆیا ئـەسـوڕیٚو شـوێنی دەربازبونینابیٚ. دەردی دڵداری بەژانەو زۆر گرانە. هیچ بژیشکێك چـاری ناکا. جـا مەگەر یار بێتەهاوارو بەدیداری، کە بۆگش دەردان مەفـایە لێی رەها کات. یار دەهات گەر چـاونەزێران لیٚگەڕابان. ئاخ لەدەس دەستەی شوفاران. چەندە شومو روسیان. خوا نەحلەتیان کا.

٥ داغو کەی من لیٚ هەزارن گول ددەست شەو کێن بخارن
سوڕپەری دێووی کەنارن ئەهرەمەن خاتەم رەڤایە

مانای وشە:
کەی: داغ؛ **شەوك:** دڕك؛ **خار:** چقڵ؛ **دێو:** عیفریت؛ **ئەهرەمەن:** شـەیتان؛ **خـاتەم:** ئـەنگـوستیلە، کلکەوانە؛ **رەڤایە:** رفاندویە.

پوختەی مانا:
داخ لەدەس چەپ گەردی گەردون. لەو هەزارداخم لەدڵدا. گولٚ دەداتە دەسـتی دڕکان. دێو لەکن پەریان دەبینم. بەچکەشەیتان هەنگولیسکی ڕاڕفـاندو بردی بۆخـۆی. شـیاوی باســە، مەلا لێرە نەقڵی تەختی سولەیمانو کلکەوانەکەی باسدەکا. کە چـۆن دێوێك لێی رفـاندو تەختەکەی کردە شوێنی خۆی.

٦ طەبع دیوان دەست گەهشتی حورو ویلدانین بەهیشتی
عاشقی دلبەندی قشتی جان بدەت یەکجار رەوایە

٧ میحنەتو جەورا حەبیبیٚ قەهرو ئازارا رەقیبیٚ
حەق تنیٚ دامن غەریبیٚ لیٚ شوکور باخوەی وەدایە

٨ روهنی یاویٚ شەوقو تاڤیٚ شەربەتا قەندو گولاڤیٚ
کەس نهن مەحروم ژناڤیٚ لیٚتنیٚ بۆمن غەلایە

٩ بیٚنەصیب مندی ژجامی دوردور مەحروم ژرامی
گرتییٚ ویٚ قەیدو دامی ئەڤ غەریبیٚ جان فیدایە

١٠ دورەدەستم بیٚنەصیبم دلبەرم خانم حەبیبم
پورٚ ژدیناتە غەریبم روحو راحەت من لیقایە

مانای وشه:

قەهر: تورەیی، غەم؛ **غەریب:** ئاوارە؛ **غەریب:** زەبون و بێچارە؛ **باخوە:** خـودا؛ **غەلا:** قـاتی و گرانی؛ **رامی:** ئۆقرەو ئاسودەیی؛ **قەید:** بەندو زنجیر؛ **خانم:** گەورەم؛ **راحەت:** ئاسودەیی؛ **راح:** بادە.

پوختەی مانا:

دێومیجازی توش و بەدفەر چاوەدێری‌کیژولاوانی‌ناو بەهەشت‌بن؛ دیقی مەرگی‌عاشقانە.

مەینەت و ئـازاری یارێ، تورەیی و ژانی شـوفاران، خـوا لەناو گش دڵداراندا داویەتی بەمنی کڵۆڵ. ناشکوری ناکەم بەشی خوایەو ئـەوەندەی داوەپێم. رۆشـنی ئـەو تیشـك و تاوەی کوڵم و چاوەی، ئەو هەمو شـەکرو گوڵاوەی لێوی‌یارم؛ هەر بەتەنیا بۆمنی بێچـارە قـاتەو هەرکەسـی‌تر، هیچ نەبێ تۆزێکی دیوە. دیتنی ئەو مەسـتە چـاوە، هەر لەمن رێی بەسـتراوەو دەرکی ئـۆقرەو شادیانم داخراوەو هام لەناو زیندانی خەم‌داو گیان لەسەر دەسـت و ئـامادەم خـۆم بەقـوربان‌کەم لەرێدا. یاری دڵبەر! میرو گەورەم! خـۆشەویسـتم! دەردی دوریت زۆر گرانە. زۆر دەترسـم‌پێ نەوەستم دەربەرم. بۆدیدارت زۆر زەبونم. زۆر بەتاسەم. گیانی من بی‌دیتنی‌تۆ، چۆن دەمێنێ!

١١ **یوزْ مولازم دێم لیقایێ مامە حەتتا مولتەقایێ**
من رحێ شیرین ددایێ هودهود ئەر مزگین بدایێ

١٢ **هودهودێ ریضوانی غەیبێ صەد خەبەر شیرین ژجەیبێ**
دادلێ من موردە حەی‌بێ گوە لەرێ من وەك صەبایە

١٣ **چەهڤە نێرم گوە لرێمە لێ صەبارێ دایە بێمە**
عەرضحالا صوحبەتێ مە بەندەیەك صادق مەلایە

١٤ **جان‌فیدایێ من درێدا فیرقەتێ دەردەك وەلێدا**
قالبەك بی‌روحە وێدا کوشت دبێم من لێ رەوایە

مانای وشه:

ملازم: هەمیشە لێ، هەمیشە دەگەڵ؛ **مولتەقا:** توشی یەك‌بون، ژوان؛ **ریضوان:** باغچەگەل؛ **ریضـوان:** رەزەوان؛ **جەیب:** دڵ و سینە؛ **موردە:** مردو؛ **حەی:** زیندو؛ **بێمە:** دەبێژم؛ **عەرضحال:** رانانی چلۆنەتی.

پوختەی مانا:

هەمیشـەودایم لە دەرگام، لاناکەوم؛ بەڵکـو چـاوم بەیارم رون‌ببێتەوە، دەمێنمەوە، ناهومێد نیم. ئەگەر ئەو چاوەنوڕیەی من، تا رۆژی حەشریش بمێنێ؛ کە لەوێ توشی یەك دەبین. ئـاخ ئـەگەر پەبوی نامەبەر ـ کە باغچەوانی بەهەشـتەو دەتوانێ یارم ببینێ ـ خـەبەرێکـی دڵخـۆشکەرەی

بۆهێنابام؛ صــەد گیانم‌با، لە مزگێنی‌دا دەمدایە،بەمژدەی‌وا،دڵی مردولەم دەژیاوە. گوێ لەســەر هەستو چاوەڕێم. دەڵێم بەڵکو بەسروەدا، خەبەرێکـی خـۆشم بۆبێت. من لام‌وایە، سـروە دەردو داخـی دڵی‌منی، گەیاندۆتە بارەگای یارو،دڵداریو ئـەمەگداریمی باس‌کردوە. یار فــەرمویە: مەلا کۆیلێکی راستمەو گیانی بە قوربانی منەو دوری لەمن، زەبرێکی وای لەدڵ داوە؛ کە ئێستا لەشـی بەتاڵەو گیانێکی تێدا نەماوە. منم کُشتم، بەڵام ئەگەر دڵبەران دڵدار بکوژن لە ئـاینی ئـەویندارىدا، رەوایە. چی‌تیایە؟

١٥ دەم بدەم ئەو چەهڤە نێرە بێتە نیشانەك مەژێرە
دابیت ئەو زیندە ڤێرە یاری صادق بێ بوهایە

١٦ عاشقێن صادق دکێمن ما دبێ صەدجان فدی‌من
زانم ئەو ناژیتە بێ‌من عاشق‌و پڕ موبتەلایە

١٧ عالمین ئەم ڤێ دزانین جیسمە ئەو ئەم روح‌و جانین
قەط ژهەڤ باطین خویانین گەرچی ظاهیر ئەو جودایە

١٨ هودهودێ وێ رەمزو رازێ بابو ئەو چو گوفت بسازێ
قیصصەبر بەحثا مەجازێ قاصیدەك خۆش طەبع بایە

مانای وشە:
ژێرە: بۆئەو؛ **ڤێرە:** دەگەڵی، پێرا؛ **بوها:** نرخ؛ **جان‌فـدیێ:** گیان‌فیدا؛ **موبتەلا:** گیرۆدە؛ **ژهەڤ:** لەیەکتر؛ **ظاهیر:** رواڵەت؛ **باطین:** بنەڕەت‌و دەرون؛ **بەحثامەجازی:** باسی دڵداری دنیایی.

پوختەی مانا:
هەمیشە واچاوەنۆرە، کە نیشانی لەلای ئێمەوە بۆبچێت‌و دەگەڵ گەینی نیشـانەکە، بژیتەوە. یاری وا راست، هەرگیز نرخی تەواو نابێت. دڵداری بەراست، زۆر کەمن. لە صـەتان یەکی وەك مەلا، هەڵدەکەوێ گیانی لەرای دڵدا بدات. دەزانم ئەو بێ‌من ناژی.
زۆر گیرای دڵداری منە. تێدەگەم زۆر باش دەزانم ئـەولەشــەو من بومە گیانی. لە رەگەزو لە دەرون‌دا، من‌و مەلا بەهیچ کەس لێك ناکرێینەوە، هەر یەکێکین، بەڵام بەرواڵەت لێك جیاین.
پەپوی ئەو رازو نیازانە ـ لە بەختانم ـ ئەوجار بابو. هەرچی بەسەرمن هاتوەو هەرچی ناڵەو دادو هاوارم کردوە، گشتی لەمن وەرگرتوەو بەگوێی سازو بلوێری داسـرکاندوەو بلوێرو سـاز، بەگوێی دڵبەریان داداوەو لەپێشــەوە وەك چیرۆکی دڵدارانی دنیایی باســیان کردوە. های لەمنت کەوێ سروەبا! چەند پەیکێکی خاوەن مرخی.

١٩ بادەمی وەقتی مەجال‌دا چو کو ئەوّیارە بپال‌دا
قیصصەیا حالی بحال‌دا گوه ددیرت یاربایە

٢٠ موحبەتا مەحبوبو لاتان پوڕ ڤەکر زیوەر صیفاتان
دایە قەلبو روحو ذاتان روّژ دمیرئاتیّ خویایە

٢١ صوحبەتا صوری دوقیسمە قوفلو میفتاحو تەلیسمە
هن ژروحن هن ژجیسمە نارو نورە هن هەوایە

٢٢ حوببی جیسمانی دوروّژن گەرچی دل پڕیّ دصوّژن
خەف جەگەر پەیکان دنوّژن میثلی نەقشی بیّ بەقایە

٢٣ گول حەتا صوهرن بطیّڤە بین تەبەسسوم پیّڤە پیّڤە
بولبولی سەرخوەش دنیّڤە نەغمەو نالو نەوایە

مانای وشە:

مەجال: بوار؛ **لاتان:** بتان؛ **ذات:** هەبو، هەرهە؛ **میرئات:** ئاویّنە؛ **صوری:** شکلّی؛ **میفتاح:** کلیل؛ **جیسم:** لەش: **دنوّژن:** دەسمن، کون‌دەکەن؛ **بەقا:** مانەوە؛ **پیّڤە:** بەویّوە؛ **پیّڤە:** دەگەلّ؛ **نەغمە:** ئاوازی‌بەسوز؛ **نەوا:** ئاوازی بەقەو؛ **طیّ:** تا، لق.

پوختەی مانا:

کاتیّ با بواری درایەو یار لەسەر تەختی نازداری، پالّ کەوتبو؛ ویستی گویّ لە سازان بگریّ. دیتی هەلەو یار ئامادەی گویّگرتنە. چیروّکیّکی بەزمان بلویّرەوە بوّگوت. کە پڕیبو لەباس‌و خواسی دلّداران. چوّن دلّداران یاری خوّیان دەپەرستن. باسی ئەو ناسك‌و نازدارە دلّبەرو دلّرفیّنانەی کرد کە لە دنیا بەناوبانگ‌بون. وردەوردە، لەباسی خشلّ‌لەبەران کەوتە سەر باسی ئەوانەی بەگیان دلّداری یەکتربون. لە روالّەت خوّشەویستنەوە گەیشتە چیروّکی دلّی ئەویندارانی دەرونی‌و پیّی راگەیاند کە سەرەتای هەمو جوّرە دلّداریەك دەگەریّتەوە بوّ خوداو رومەتی جوان ئاویّنەیەو بەرانبەر کراوە بەخوّرو تیشکی خوّرە لە ئاویندا دیارە. دلّداری روالّەت بینیش، دەبتە دوبەش. هەر بەشیّکیان چەند قفلّ‌و تەلیسمی هەیە بەکلیلی‌خوّی دەکریّتەوە. هیّندیّك ئەوین لەگیانەوەن. هیّندیّکیان هەر سەربەلەشن. هیّندیّکیان ئاگرو تیشکن. هیّندیکیشیان بادی هەوان.

ئەوینی لەش، هەر دوروّژە. هەرچەندە زوّر دلّسوتیّنەو بەنهیّنی پەیکانی جەرگان کون دەکەن. بەلاّم وەك نەخشی سەرئاوەو لەناو دەچیّو زوّر نامیّنیّ. گولّ هەتا لەسەر چلاّنەو گەش‌و ئالّەو، زەردە خەنەی لەلیّوانە؛ بەرەو روی بزەیان دیّتیّ. بولبول لەناو دلّبەراندا، لەخوّشیان مەست‌و سەرخوّشەو دەنالیّنیّو دەگالّیّنیّو جارجار بەسوّزەو بە ورتەو جارجار دەنگی‌لیّ هدلّدیّنیّ.

٢٤ هەرچی جیلوا بو ژناڤی نوگولەك دی گرت خوناڤی
وی ژدل چو موحبەتاڤی ئەو بیادی راتەبایە

٢٥ هەرکەسیٚ موحبەت ژروحە موبتەلای نورا سبوحە
وی ددلدا صەد جروحە جەذبەو لەرزینو تایە

٢٦ هەر دوروح یەك نوری طاڤن چەرخەكو دوستێر دناڤن
هەردو دانەو مورغی داڤن ئیسمی حەی داڤ لیٚڤەدایە

٢٧ نورە پڕ نادر وجودە گەرچی ئەووەل نارودودە
بەرقی لامیع دیلکودە حوب دقەلبان کیمیایە

٢٨ عارفی جەوهەر شوناسی ئی بڤیٚ وصفو لیباسی
دی قەدر بیهتەر بناسی مەقعەدی صیدەقیٚ جەزایە

ماناى وشە:

جیلوا: سیس؛ **نو:** تازە، نویٚ؛ **یادی:** ئەوی‌تر؛ **تەبا:** ئاشناوئاشت؛ **سوبوح:** سوببوح، واتا، پاكو پیرۆز؛ **سوببوح:** ناوی‌خوایە؛ **جروح:** برینگەل؛ **طاڤ:** هەتاو؛ **دانە:** دەنك؛ **حەی:** زیندو؛ **حەی:** ناوی خوایە؛ **دود:** دوکەڵ؛ **کیمیا:** بەو زانستەیان دەگوت کە مسو زیو دەکا بەزێڕ؛ **جەوهەر:** گەوهەر، رەگەز؛ **مقعَد:** جێگەی دانیشتن؛ **صِدْق:** راستی؛ خوافەرمویە:«لەخواترسو خۆ پارێزان، لە بەهەشتانو چۆمان‌دا لەجیٚ نیشتنی راستی‌دا، لە لای خودای توانا دەبن».

پوختەی مانا:

بەڵیٚ هەتا گوڵ تورتو شەق مابیٚ؛ خوێن شیرینەو بیٚ دڵدارو بولبول نابیٚ. بەڵام هەر گوڵێك سیس‌بیٚو هەڵبوەریٚ؛ دڵداری لیٚ دەتەکنەوەو رودەکەنە گوڵی تازەی دەم بەئاونگ. بەڵام دڵداری گیان بەگیان، لە دڵداری گوڵانی دنیایی جیایە. دڵدار گیرۆدەی پاکی‌یەو رۆشناکی گرتوتەوە. صەد برینی دەدڵدایەو هەمیشە لەجەزمەدایەو گیانی توشی لەرزو تایە. لە ئەوینی پاکی گیانی، گیانی دڵبەرو دڵداران، هەرتك تیرێژی تاوێکن. دو ئەستێرەن لەناو عاسمانە ساوێکن. هەردوك دانەن. هەردوك مەلن. هەردوك داون. هەردوك بەجوت بەداوی خودا گیراون. دڵداری دوگیان بەپاکی، هەرچەند لەدەس پیٚکردنا ئاگر گرتنو دوکەڵی هەناسەی تێدا؛ بەڵام ئاکام تیشکێکی یەکجار نایابەو تیشکی بروسکەی گیانی پاك، لە هەرچی‌دا، برەوی پیٚپەیدا دەکا. دڵداری دڵی ئاسنیش دەکاتە زێڕ، کیمیایە. دور ناسێکی گەوهەری ئەوینی گیانی، باش بناسیٚ. دەزانیٚ چەندە بەنرخەو دەزانیٚ دڵداری گیانی، لەناو بەهەشتی خودادا، جێگەی بۆ دیاری کراوەو خۆشترین جیگا هین ئەوە.

٢٩ دور نەکی داوی ژدەریٚ خوە وەرنەگیٚریٚ ژوی بەری خوە
بوریە ئەو دسەری خوە سەر دناڤا ریٚ نهایە

٣٠ مادبت ئەو دورە دەستبت دیٚ ژفینجاناتە مەست بت
جام ژشەهکاسیٚ بدەست بت ئەبتەران ئەومەی دەوایە

٣١ یار پوڕ حوسنەك لبالبو دلبەرەك غایەت جەمالبو
ئەو بحال ئاگەهـ بحالبو شوبهیٚ ویٚ شەفقەو عەطایە

٣٢ مەهدەرا وی خەیر خوازی نوکتەیەك ژوی رەمزو رازی
ویبدل صەحکر ژسازی موغنیو قانونو نایە (یان، مەغنیو...)

مانای وشە:

بەر: رو؛ بەر وەرگیٚڕان: رو وەرگیٚڕان؛ بوریە: بوردوە، دەستی هەڵگرتوە؛ ئـەبتەر: دوابڕاو، لیٚرەدا مەبەست زۆر چارەرەشو پەشیٚوە؛ مەهدەر: تکاو شەفاعەت؛ صەحکر: تیٚگـەیشـت، پیٚیزانی؛ موغنی: موغەننی، گۆرانیبیٚژ، بەزمگیٚڕ؛ مەغنی: مەغنا، گۆرانی.

پوختەی مانا:

سـروەبا، تکـاکاریمن، دەگەروی بلویٚرەکەدا، بەیارمی گوت. دڵداری وا پاكو گیانیت نەکەی لە دەرکی خۆت دورکەی. نەچی روی لیٚوەربگیٚڕی. دڵداری وا دەسـتی لەسـەری بەرداوەو دەمیٚکـە لەگیان بوریوە. سـەری پر دەبازی ریٚیە، کەیار بەسـەریا ببوریٚ. چـۆن رەوایە دڵداری وا، لەبەر دەستتدا نەوەستیٚو لەپیاڵەی دەسـتت مەسـت نەبیٚ؟ پیاڵەی چـی؟ بۆ دڵداریوا گەرەك مەی بە شاکاشیبیٚ. بۆ نازشـیٚواوو دوابراوی شـیٚتی ئـەوینی گیانی پاك؛ بادەی دەسـتی تۆ دەرمانە. چاکترین چـارەی دەردانە. یاری نازدار، ئـەوەندەی جـوانو لەبارە، ئـەوەندەش دڵنەرمو باشو دڵاوایەو صەدئەوەندەش، بەدڵو بەگیانو شیارەو لە دەردی دڵ، ئاگادارە. لە دەنگی سازو ئـاوازی قانونو بلویٚرو سازان، پەی بە هەمو رازان بردو، لە تکای شنەبای خیٚرەو مەند، زو تیٚگەیشت. کە لەو بەزمە کیٚی مرازە.

٣٣ یوسفی دەوروزەمانیٚ گو نەسیم هان ڤیٚ نیشانیٚ
لیٚ ژبۆ نەکهیٚ دەهانی نەخوەشان ئەو لیٚ شیفایە

٣٤ ماوەرا بەلگین گولیٚبو بیهنو بویا کاکولیٚ بو
داروی قەلبی مەلیٚبو لەو بچەهڤین من جەلایە

٣٥ با نەسیم دیٚ چی لەزینی ساغو سالم ماتو بینی
ڤیٚ کومیدی لیٚ گەهینی دا سواربت لیٚ پەیایە

مانای وشه:

هان: بگره، ها؛ **نه‌كهه:** بۆنی خۆش؛ **بیهن:** بۆن؛ **له‌زینی:** په‌له ده‌كه‌ی؛ **كومید:** ئـه‌سپی‌كوێت؛ **كومێد:** ئه‌سپی‌مرادان؛ **په‌یا:** پیاده.

پوخته‌ی مانا:

ئه‌ونازداره تاقانه‌یه‌ی كه وه‌ك یوسف له‌ناو خه‌ڵكــی میصــرا چــۆن گرۆی جــوانی بردەوه؛ له‌م رۆژگاره‌ی ئێمه‌دا، له‌چاو هه‌مو جـوانی دنیایه، یوســفه‌و هه‌مو كه‌س بۆ دیداری ئــه‌و، ده‌ســت ده‌شكێنن‌و دڵیان به‌سه‌ر تیغ دادێنن. گوتی: سروه بای تكاكار، به‌و نیشانه‌ی كه تۆ له نزیكی مندا، ئه‌وه‌نده بۆنت خۆش‌بوه. هه‌ر نه‌خۆشێك هه‌ڵت‌مژێ، ده‌ست به‌جێ چاك ده‌بێته‌وه. ده‌مو زاران بۆن خۆش ده‌كا. ئه‌و بۆنه له‌گوڵاوی په‌لكـی گوڵی سـه‌ر رومه‌ت‌و له عه‌نبه‌ری كاكۆ ڵانمه‌وه بۆ تۆدێ؛ ده‌رمانی دڵی مه‌لایه. (یان، ده‌رمانی دڵی ئێمه‌بو، چـاویشمانی وه‌ســه‌ر بینایی خســـته‌وه‌و، كۆنه چیرۆكی یاقوب‌و بۆنی كراسه‌كه‌ی یوسف، روی دایه‌وه). فـه‌رموی ده به‌و نیشـانه‌وه، به‌په‌له بۆم بگه‌مه‌لا، فریای كه‌وه. باسواری ئه‌سپی مرادیی‌و چی دی له‌شـوێن خێڵ‌وێڵ نه‌بی‌و نه‌ڵێ پیاده‌م‌و ناگه‌مه شوره سواران. له‌تۆم ده‌وێ. به‌سڵامه‌تی بۆمی بێنی.

٣٦ غه‌فله‌تی بایی نه‌سیم هات خه‌ف ژبال یارێ كه‌ریم هات
پۆرێ بئیحسانه‌ك عه‌ظیم هات قاصیدی شاهو گه‌دایه

٣٧ دل نه‌فه‌س دیسان ببه‌رهات له‌و حه‌كیم لوقمان بسه‌ر هات
نافعێ ده‌ردێ جه‌گه‌ر هات طالعی كه‌وكه‌ب نومایه

٣٨ من كو ئه‌و نیشان گه‌هیشتێ ئه‌ڤ دلی صه‌د داغی ره‌ش‌تێ
ذه‌رره‌یه‌ك خه‌وش لێ نه‌هیشتی ئیسمی ئه‌عظه‌م پێ گه‌هایه

٣٩ چومه سه‌رپشتا كومه‌یدی من ژی‌پورێ ئه‌وژان‌و كه‌ی‌دی
به‌حروبه‌ر مه‌لبه‌ر خوه‌طه‌ی دی ده‌شت‌و چوڵ‌و كه‌ربه‌لایه

٤٠ مه‌و نه‌سیم خوه‌ش په‌نجه‌تێكرا وی دچین وه‌ك طه‌یر ڤیكرا
به‌حتێ زولفا یار پێكرا بوری عیشقێ پورێ فرایه

٤١ گونبه‌دا نورین خویابو سپێده‌یا صادق نومابو
یه‌ك بیه‌ك شه‌وقێ ڤه‌دابو قه‌صرو ئه‌یوان‌و سه‌رایه

٤٢ قومری‌و بولبول دخونن لێ عه‌جه‌ب ئه‌و خوه‌ش ده‌مینن
هه‌ر سه‌حه‌ر مه‌حبوب دبینن عه‌نده‌لیب ڤێرا ته‌بایه

٤٣ بوغچەیا صوڕ گول دگەش‌تیٚ چیچەك‌و ڕەیحانی ڕەش‌تیٚ
دلروبایان بیٚنە گەشتیٚ سونبولان تاتا سەمایە

٤٤ سەبزەیا شەبنم گولاڤ لیٚ صوڕ عەقیقان دوڕ خوٚشاف لیٚ
دلبەران سەیران‌و ڕاڤ لیٚ عەرعەران سیتاب دایە

مانای وشە:

غەفلەتی: لەنكاو؛ **خەف:** نهێنی؛ **خەف:** سوك؛ **بال:** كن، نك؛ **كەریم:** بەخشندە؛ **عەظیم:** مەزن؛ **نافیع:** بەهرەدەر؛ **طالیع:** بەخت؛ **طالیع:** دەركەوتو، هەڵاتو؛ **داغی ڕەش:** تیراویٚ، برینارەش؛ **ئیسمی ئەعظەم:** ناوی هەرە مەزن، یەك لەناوەكانی خوایە تەنیا نزیكان لەخوا دەیزانن؛ **طەی:** قەد، پێچراو؛ **كەربەلا:** ناوێكی ئارامی ـ ئاثوری‌یە، واتا، نزیكی‌خوا. لەو شوێنەی كە ئێستە شاری كەربەلای عیراقی لیٚ‌هەیە، بتێك هەبوە كە بە بت گوتراوە «اِله»، جیٚ‌پەرستن؛ **كوٚرب:** واتا نزیك؛ **كوٚرب‌ئیلاە**، بوٚتە كەربەلاو چونكە ئیمام حوسێنی لیٚ شەهید كراوە، لەزوٚر دنیادا ناسراوە. لە زاراوەی كرمانجی‌دا، بە بیابانی چوٚل‌و واحیدەلقەهار دەڵێن، كەربەلا؛ **طەیر:** مەل؛ **بوٚر:** ئەسپ، ئەسپی مراد؛ **فرایە:** تیژباڵە، زوٚر بەفڕینە؛ **عەندەلیب:** بولبول؛ **تەبا:** بەشوێنەوە، ئاشت، هەوالٚ؛ **گەشت:** سەیران؛ **دوڕ:** مرواری؛ **سیتاب:** سێبەری كاتی هەتاو.

پوختەی مانا:

منی چەمەرای بەتاسە، لەپڕدیتم، سروەی پیروٚز ـ كە لەنێوان شای جوانان‌و منی گەدای هەناسە سارد، ببوە پەیامنیٚری لەش سوك ـ بەكزەیەكی نهێنی هاتەوە لام‌و ئەوچاكەیەی ـ كەزوٚر خێرەومەندانە بو ـ پیٚ‌گەیاندم و تیٚی‌گەیاندم؛ كە لای یاری بەخشندەوە مژدەی خوٚشی بوٚهێناوم. دڵی مردوم كەوتەوە هەناسەدان‌و ئاهێكی تیٚ گەڕایەوە. سروە لیٚم‌بو بە لوقمان‌و چارەسازی هەرە چازان، بەرگی ژیانی دەبەر جەرگ‌و هەناوم كرد. توٚزی پاڵای سوٚلی یاری دەچاوم كرد. مژدەی ئەو وەك ئیسمی ئەعظەم، بەهرەدەر بو، صەد برینی سەرەتیران لەدڵمدا ـ كە گش ببونە تیراویٚ ـ گوٚشتەزونیان هێنایەوەو توٚزكاڵێك خەوشی تیٚ‌نەماو هەربومەوە گوێزی ئازاو ئازا خوٚم ئامادە كردو پەڕیمە سەر خوانی زینی ئەسپی مراد. دەردو داخی ڕوٚژانی دوریم ـ كەدیبوم ـ فەراموٚش كرد. سروەش دەگەڵما گەڕاوە. بەجوتە فڕین لەدەشتان، لەسەر چوٚل‌و كەربەلایان. من‌و سروە، پەنجەمان تیٚك پەڕاندبو. وەك دو باڵداری زوٚر هەوالٚ، پیٚكەوە لە شەقەی باڵدەن، نەدەكرا لێك جویٚ بینەوە؛ چونكە ئەسپە بوٚری ئاوات، زوٚر تیژباڵەو پیاو دەترسیٚ لەو بەرزە بەو خوٚش فڕینەی چاوی ڕەشكەو پێشكە بكاو لەسەر زینەكەی بپەریٚ. من‌و سروە لەو ڕیٚگەدا، لەپەستا باسی كەزی یاری نازدارمان، و تووێژ بو؛ لە ئاكاما گونبەزی نورین دەركەوت. سپێدەی بەرەبەیانی ڕاستیمان هاتە بەرچاوان. كوٚشك‌و سەرسەراو دیوان‌و بەربێلایی‌و هەیوان‌و باڵەخانەكان، تیشكیان لەیەك دەگەڕاوە. لە گوڵجاری حەوشی یاردا، هەزاران گولٚ پشكوتبون. ڕەشەریحانەش لەوناوە، دەگەلٚ

گوڵان لاسای کوڵمو کەزیەکانی جوانو بۆنخۆشی ئەویانبو. یاکەریمو کەناریو بولبولو سێرو، سەرمەستی دیمەن ببونو، پەستەو مقامیان خۆش دەگوت. من لەوناوە سەیر مابوم کەچۆن مەلو بولبولەکان، چەندبەیانیان یاریان دیوەو توانیویانە لەخۆشیان گیانیان دەرنەچێو چۆن هێزی خۆێندنیان ماوە؟ زۆر جوانی دڵرفێنم دین. لەوناوە سەیرانیان دەکرد. تاتای بسکیان ـ کە وەك لقە سملێ وابون ـ دەلەرینو لەشادبون بەنزیکیی یار، کەوتبونە سەماو هەڵپەرین. تنۆکی شەونمی بەیان، لەسەر چڵچڵی سەوزەڵان، ببوە گوڵاو، گوڵی ئاڵی بەرەنگی لاڵ، مرواری ئاونگی لەسەر، دڵرفێنان بەدەم گەشتو گەڕانەوە، سەرگەرمی راوی دڵانبون. بەژنو باڵا نەمام عەرعەر، نسیێان لە گوڵەکان دەکردو دڵی گوڵیان بەنێچیر بۆ خۆیان دەبرد..

٤٥ بوم شەریف ئەز باستانێ شاهیدێن وێ گولستانێ
ساقیان جامجام ددانێ کەوکەبان سەیوان ڤەدایە

٤٦ چەندەکی چیمەن حەرەم (خورەم) بو لێمەدام ئەو صوبحە دەم بو
من بهیش باغێ ئیرەم بو لێ صەبا گومن سەبایە

٤٧ صەفبصەف ویلدان پەریبون بەندی زولفا عەنبەری بون
تێك لدیمێ موشتەری بون رەقصو گوڤەندو صەفایە

٤٨ پورێ عومرمن چو بسەختی لێشوکر خوازم ژبەختی
زوهرەیەك بو ئەو لتەختی بەلکو بێم (شَمْسُ الضُّحا)یە

٤٩ پەردەیا خەلوێ کوهلدا یەنگیيەك مندی دملدا
گەزمەیا ژەهری لدلدا قەط نەگۆ قەتلو خەطایە

٥٠ حادری چوم سەجدە ژێرا لێ نیەت ئێحرام نەڤێرا
عاشقی ئەڤ گەزمە تێرا هەرچی طاعەت کت رەوایە

مانای وشە:

شەریف: بەرێز؛ **سەیوان:** سایەدەر؛ **حەرەم:** پاوان؛ **مەدام:** هەمیشە؛ **ئیرەم:** بەهەشت؛ **ئیرەم:** بەهەشتی شەدداد؛ **شمس‌الضحی:** رۆژی چێشتەنگاو؛ **بێم:** دەبێژم؛ **خەلوە:** جێی تەنیایی؛ **مل:** شان؛ **حادری:** فەوری؛ **طاعەت:** خزمەتو بەگوێکردن.

پوختەی مانا:

بەدیتنی ئاسانەکەی، سەرفرازو ممبارەك بوم. چیببینم؟ هەروا جوانی ناسکو نازدار لەوناو باغە مەی دەگێرنو پیاڵە بەپیاڵەراناگا. لە دەوری یار دێنو دەچن خذمەتکارن، ئەوەندەش شوشو شەفافو رێكو جوانکیلەو لەبارن؛ وادەزانی ئەستێرەی لەدەوری مانگنو بونە چەتری دەوری

سەری. چیمەنی خۆشی بارەگا ـ کە پاوانی چاوانی ئـەویندارانی گیان بەگیانە ـ قـەت شـەوی بەسەردا نایەو هەمیشە بەرەبەیانی رونو ساوی بەهارانە. بە بیری خۆم دەمگـوت ئێرە باغو باغاتی بەهەشتە. بەڵام سروە لەبەر خۆیەوە دەی سرتاند، گوڵجـاری باغچـەی سـەبایەو نشـیمەنی بەلقیسـایە. لە دەوری ئـەو سـەرسـەرایە، بەزنجیرەو ریزبەریز هەروا کوڕی لاو، کیژی لەباری مەستەچـاو، دەبیندران لەویلدانو حـوریان دەکرد. گش سـادەو پەریزادە بون کە هەموشـیان بەخسیری کەزی عەنبەربۆی یاری منن، گشتیان وەك من، ئەویندار روخساری بونو گیرۆدەی داوی ئەوینیْ. تێکڕا لەخۆشی ئـەو هەلەی کە دڵبەرمیان لێنزیکـە؛ گەشکـەبیون. لە دڵشـادی بەسەماوە سوڕیان دەدا. سوپاس بۆخوا هەرچەند لەتەمەنی خۆشما زۆرم پەژارەو خەم دیوە؛ ئێستا بەبەختم دەنازم. کە گەیشتومە ئەوپایەی بەراموسانی ئاسانەی یاری نازار، سەرفیرازم.

یارم لەسەر تەختی نازان، شۆقو شەبەقی دەداوە. وەك ئەستێرەی کاروانکوژەی نیوە شەوان، دەدرەوشاوە. نەخێر زوهرەو گەلاوێژو ئەستێرەی چی؟ خۆری دەمەو چێشتەنگاویش، لەتاوی ئەو تاوی نەبو؛ لەشەرمان دەتاوایەوە.

پەردە لەنێوان لادرا یار کەوانێك بەشـانەوە ـ کە بریەتی بو لە کەزی رەشـی دڵ و گیان گەز ـ بە کەوانی دەبیندران. چۆن کەوانێك؟ هەرتیرێکی کە لەوێوە بێتە ناودڵ، ئێژی بەژار ئـاو دراوە. دڵم پێکراو هیچ نەشی گوت کوشتنی هەژار گوناحەو نارەوایە. دەس بەجێ چـومە سـەر سـوژدە بەرەو باڵای، نیازی ئیحـرامم دانەبەسـتو بەنیازی زیارەتی کابەی ئـەو روخسـارە، بەدڵ لەدەوری دەگەڕام. مەڵێن حـەج بێئیحـرام بەسـتن رەوا نابێ. دڵی هەرکەس کە تیری ئـەوی لێدرابێ، هەرچۆنێك تاعەتی بۆبکا، زۆر دروستە.

٥١ چوم زیارەت پیٚو دەستی لیٚ نهیشت ئەووەل بقەستی
دا بصوژت روحو هەستی عاشقان صوتن جەزایە

٥٢ شەربەتا وەصلا خوە نادەت تا هنەك عاشق جەزادەت
دلبەران ئەڤ رەنگە عادەت مەهروان کەمتر وەفایە

٥٣ پیشەییٚ وان غەنجو نازە صەنعەتیٚ عاشق نیازە
یار لبەر زاران ئیجازە شەربەتا شیرین موفایە

٥٤ چوم طەوافا پیٚ ودەستان شوبهەتی سەکرانو مەستان
ئەهلی حالو خوب پەرستان وان ژعومر ئەو موددەعایە

٥٥ تللی‌ییٚن نازك شەمالین منلسەر چاوی خوە مالین
طالبی وەردین بخالین دل دڤیٚ فکری تەیایە

مانای وشە:

زیارەت: ماچ‌کردن؛ **بقەستی:** لەنقەست، بەنیازێك؛ **هەستی:** بون‌وو جود؛ **هەستی:** پێشە، ئێسقان؛ **هنەك:** هێندێك؛ **عادەت:** رەوشت‌و خو؛ **مەهرو:** رومانگ؛ **غەنج:** ناز؛ **نیاز:** پاڕانەوە؛ **زار:** زارە، گریانی بەکولْ، ناڵە؛ **سەکران:** سەرخۆش؛ **خوب:** جوان‌چاك؛ **موددەعا:** داواو ئاوات؛ **تللی:** تلهی، تبل، قامك، ئەنگوست؛ **شەمال:** مۆم؛ **تەیا:** سەرگەردان‌و لێ‌شێواو.

پوختەی مانا:

هەر کەدیتم، سوژدەی سوپاسم بۆخوا برد. کە دیداری یاری شاندام. سەرم لەسوژدە هەڵێناو خۆم دەدەوری سەری گێڕا، باڵا گەردانی باڵای‌بم، کە حەوجار تەوافیشم کرد؛ دەستم دەلاقی وەڕینا کە ماچی کەم‌و بخوازم دەستیشم داتێ رای‌موسم. بەڵام سەر لە هەوەڵەوە، روی‌گرژ کرد. ئەو تورەییەش بە قەستی‌بو، دەزانم لە ئانقەست وای‌کرد. ویستی گیان‌و سەرتاپای بون‌و نەبونم، تەنانەت ئێسکەکانیشم بسوتێنێ. ئەزمونی دڵداران وایە، لەبەر سوتان خۆ رابگرن. هەمو دڵبەرانی رومانگ، ئەو رێو شوێنەیان هەیە. بەرلەوەی دڵدار ئازاردەن، بواریْ نادەن دڵیان بەدیداری شادکەن. ئەوەی ئێمە ناومان ناوە وەفاو ئەمەگداری یاران؛ لەلای چاومەست‌و نازداران، زۆر کەمتر لەدڵدارانەو ئەمەش هەر لەخۆیان جوانە. ئەوان دەبێ نازبکەن‌و دڵدار دەبێ بپارێتەوەو خۆ کزکاو بناڵێنێو ئەوسا لەپاش گریان‌و شیوەن‌و ناڵین، ئەگەر لاوێندرایەوە، ئەو پەڕی خۆشی‌و شادی‌یە. وەك خواجە حافظی خۆمان فەرمویەتی:

لەچی‌و بۆچیت نەبێ، هەرکەس بەئاکارێکەوە جوانە

کەیارت روی‌گرژکاو نازبکا، تۆ هەر بپارێوە

بەدوای نازو نیمنازاندا، رێگەی دام دەستی راموسم، توێڵم ڕەپەنجەی پای بخەم. لەخۆشیان هۆشم نەمابووەك سەرخۆش‌و مەستی دەبەنگ، تلم ئەداو بەم‌لاو بەولادا دەکەوتم. ئەوەی من لەو دیدارە دیم‌و پێی خەنی‌بوم، هەمو ئەهلی حاڵی دیکەو هەمو جوان پەرستانی دیش، لە درێژایی تەمەنیان، گەورەتر ئارەزویانە. یار بەو قامکە ناسکانەی کە بۆمنی پەپولە وەکو مۆمێك‌بون داگیرسابن؛ فرمێسکی لێ سڕیمەوە. من تاوێك بەسەر چاوی خۆمدا ماڵین، ویستم چاوم گەش‌بنەوەو بزانم راست یارم‌دیوە یان خەونێ خۆشە دەبینم؟. بە دەردی «نالی» گوتەنی:

وەها مەستی تماشای چاوتە نالی کەنازانێ   بە بێداری دەبینێ یان لە نەشئەی مەستی‌و خەودا

ئێمە زۆر ساڵ‌و زەمانە، بەدڵ لەشوێن سەیری پەڕی گوڵی ئاڵی کوڵمەی یاری، روبە وردەخاڵ، هەڵوە داین؛ لە بیابانی سەرگەردانی‌دا، سەرگەردان، بێ دەرەتان رای دەبوێرین.

٥٦ چو عومر مە دڤێ خەیالێ ماشەڤەك عیدان دسالێ

بێم زیارەت زولفو خالێ رۆژو شەو من ئەو دوعایە

٥٧ چەرخ دترسم کت شتابیٚ زو ئەجەل پیٚدەت ریکابیٚ
جان برەت مەدڤیٚ عەذابیٚ ئەڤ سیاە رەنگ ئەژدەهایە

٥٨ چەندەکی صادق جەمابن ئەر ببیٚژی جان فیدابن
وەك «مەلیٚ» لازم تونابن وی ژدل جانیٚ خوەدایە

ماناى وشە:

ئەجەل: وەختیمردن؛ **ریکاب:** ئاوزەنگی، رکیٚف، زەنگو؛ **ئـەژدەها:** حـەزیا، هەژدیهـا، زەها؛ **جـەمابن:** کوٚبنەوە، کوٚمبین؛ **لازم:** سوربزانە، باوەڕبکە؛ **تو:** هیچ.

پوختەی مانا:

تەمەنم بەوبیرە بوری‌و خەیالٚ دەکەم، ئاخوٚ دەست ئەدا شەویٚکی لەساڵاندا، توشـی ئـەو جـەژنە خوٚشەبم، بیٚمە سەیری ئەو کەزی‌و خاڵە رەشانەت؟ زوٚر دەترسـم زەمانە وەپەلە کەوی‌ٚو مردن بەو پەلە کردنەی، پابنیٚتە ناو رکیٚف‌و گیانم لەدوی خـوٚ رەکیٚش‌کاو منی ئـاوات پیٚکنەهاتو، تا هەتایە، بەو پەژارە بتلیٚمەوە. مردن وەك هەژدیهای رەشـەو بەزەیی بەکەس‌دا نایە. نەوەك بمرم‌و نەت‌گەمیٚ، پیٚویستە مەلا بناسی. هەرچەندی دڵداری بەراسـت کوٚوە بن‌و بەفـەرمانیٚك لە لیٚوانت گیانیان بکەن بەقوربانت؛ لیٚت رون‌بیٚ هەرگیز هیچکەسیان ناگاتە من. من هەر بەدلٚ، بە ئـارەزو گیانی خوٚمت قوربان دەکەم، پیٚی‌ناوی توٚ پیٚم بفەرموی.

قصیدەی هەشتاو شەشەم

«تونگی شەکر»

١ طوررەیی تابدار عەنبەرکە
خەمری‌یێن شەنگ میسکی ئەذفەر کە
٢ لگولان میسكو عەنبەریٚ برەشین
ژگولاڤیٚ جونەسری‌یان تەرکە

٣ کەسكو صوٚرێن ژرەنگی قەوس‌و قەزەح
ژسەراپا گولاڤو ماوەرکە
٤ سورمە پوشین سوری بسەرکلدە
عاقیلان لیٚ خەرابو ئەبتەر کە

٥ هەر سەحەر دەستەکی ژنو وەرگر
عەرعەری تێکدا سەراسەر کە
٦ نیرگزێن سەرگران هلین جارك
دوقیرانی لیەك بەرابەرکە
٧ قەدو قاما شەریفو نازكو تەرٚ
لیٚ سەراسەر بفەصلین، کەرکە

مانای وشە:

تابدار: بەپێچ؛ **جونەسری:** هێشوی نەوعەدار خورمایەکی بەنرخو هەرەباشە؛ **خەراب:** مەست؛ **خەراب:** وێران؛ **وەرگر:** وەرگێرە، بگوٚرە؛ **فەصل:** برٚینی بەرگ‌درو.

پوختەی مانا:

کاریٚ بکە بسکی بەلادا کراوت، عەنبەر توشی تاووتویٚ کەن، با پێچ بخوٚن‌و بتروسکێن. بسکوٚڵە

هەڵگەراوەکەت، بابیێتە مایەی شۆخو شەنگی میسك. میسكو عەنبەری بسکانت، بەسەر گوڵی رومەتتدا، پەرژ بکە. خشڵەکانت ـ کە وەك هێشوی خورما لەو باڵایەوە دیار دەکەنو گزوفتی چاوان ـ دەدەن ـ با لەناو گوڵاوی شەرما، شەهەڵێنن. با لەسەر تاپا، شمەکی کەسكو سورت بین بە پەڵکەزێرینەی پاش بارانی پڕلە گوڵاو لە دەوری تیشکی باڵاکەت. چاوت رەشی دەستی خوایەو هیچ کاری بە سورمە نیەو پڕە لە کلی دڵکیشیو رەزاسوکی. بەڵام لەترسی چاوێنی ئەوانەی شێتی تۆنینو خۆیان بەعاقڵ دەزانن؛ بە تۆزیٚ کل، دایان پۆشە. با عاقڵان مەستو هەناو تێكروخاوو دوابراو کات. هەر بەیانیەك دەستێك جلیٚنویٚبگۆڕەو، لەنەمامی عەرعەری باڵای هاڵێنە. دڵی هەمو بەژن نەمامانی شلكو ناسكو خوێنشیرین لە عەزرەتان بەر قەیچیدەو لەتلەتیکە. ئەوچاوانەت ـ کە وەکو نێرگسی مەستن ـ هەڵیانبێنەو هەمو جارێك دو ئەستێرەی بەختەوەری بەرانبەر بەیەکتر بکە.

٨ تو بمەش کوك بسەردەری قەصریٚ
بخوە کو، کی؟ لشاهو قەیصەر کە
٩ وەرە وەك روٚژ بسەردەری کەلەهیٚ
عالەمیٚ تێکدا مونەووەر کە

١٠ وەك گولەك زەردی بوغچەیاتە مەئەز
تومە تێکل خوە وەك گولازەرکە
١١ زاهیدی هویشك طەبع سەودایە
بدو جامان طەبیعەتی تەرکە

١٢ ڤەکە جارەك بخەندە شەککەر تونگ
تێك میصرا مە قەندو شەککەرکە
١٣ پیٚ لسەر دیدەیی «مەلیٚ» دائین
خەلوەیا صوفیان موکەددەر کە
١٤ خەطو خالان نیشان «نیشانی» دە
مەژناڤیٚ خوەرا بدەفتەر کە

ماناى وشە:

بمەش: برۆ؛ **کوك:** کەیفساز؛ **کۆك:** زۆر پۆشتە؛ **کەلەه :** قەڵا، کۆشکیمیر؛ **هویشك:** وشك؛ **سەودا:** نەخۆشی کەللەییبون؛ **سەودا:** ئەوین؛ **سەودا:** مامڵە؛ **طەبیعەت:** میجاز، تەبیات؛ **تونگ:** تونگە، کوپەڵەی دەمتەنگ؛ **میصر:** شار؛ **خەلوە:** کونجیتەنیایی؛ **موکەددەر:** تاریكو لیٚل؛ **دەفتەر:** پەڕاو.

پوختەی مانا:

زۆر بەفیزو کەیفسازی، لە سەربانی دەرکی کۆشکێ وەرەو بچۆ، بە هەزار پاشاو قەیصەران گەمە بکەو بەمبڵێ: کواچتکردوەو لەو پرسە: کابرا ئەتۆ کێی؟ تۆ وەکو خـۆری ناو ماڵی لە کۆشکـەوە سـەر دەرێنە؛ هەمو دنیا رۆشـن کەوەو دوایی بەتاریکـــی بێنە. مەڵێ مەڵێ ماتو رەنگ زەردی! دزێوی، گوڵی سـور بەتەنیا جـوان نین. من رێ دەبێمە باغچـــەکەت با زەردی لە ئـــاڵان هاڵێو دیمەنەکە لە بارتر کات. وشکە صۆفی کە خۆی بە دڵدار دەزانێ؛ نەخـۆشێکی گەلالاییەو سـەودا گەرێکی خەسـیسە. دەیەوێ بە دو دوعاو نوێژ، بەهەشـت بکـرێ. دوپیاڵە بادەی پێبدە با تەبیاتی تەر بێتەوە.

دڵم خەڵوەتگەی سۆفیانەو رۆشناکی لە دەلاقـەی چـاومەوەیە. وەرە پایەك لەسـەر چـاوەکانم دانێو لێڵایی بەچاوی کزی وشکەسـۆفیەکاندا بێنە. خـاڵو میلان نیشـانی نیشـــانی بدە. با ناوی مەلای دڵداریش لە دەفتەری دڵداراندا، بێتە بەرچاو.

قصیدەی هەشتاو حەوتەم

گول و بولبول

١ گەرچی بولبول جەوهەری ذاتی گولە
لیٚ‌گولیٚ رەونەق ژعیشقا بولبولە
٢ گوهدە ذیکری حال‌و جوشا بادەییٚ
وی ببولبول‌را دخونت بولبولە
٣ سوسنان صەدرەنگ ئاڤیهتن کەمەند
وان نەگوٚ دل‌بەندی تایەك سونبولە
٤ سونبولان سەیوان لدیمیٚ تازەکر
ئافتاب ئیروٚ دبورجا سونبولە
٥ عەرعەرین رەنگین ژتاییٚن صوٚرو زەر
قومری‌یان صەدرەنگ شورو غولغولە
٦ زەمری‌یا عیشقیٚ ژبالا هاتە خوار
قودسی‌یان ئاڤیٚهتە چەرخیٚ هەلهەلە
٧ نیٚرگزا نازك‌قەدی شەهلایە مەست
دین‌کرم ئەز بولبولان سەودا گولە
٨ زلف‌و بسکان پورژمن دل‌بر بەلیٚ
رشتەیا جانیٚ مەلیٚ ئەو کاکولە
٩ بولبول‌و پەروانە ئەو فەصل‌و دەمن
جینسی عیشقامن تنیٚ دەردی کولە
١٠ من ددل ناصوٚرەکی دا هەستی ییٚ
لاجەرەم هیٚژ نەشئەیا داغا کولە
١١ طەبعی لامیع وەش زمیننەت بو حَسَنْ
من ددەست‌دا ذوالفەقارو دولدولە

١٢ **هشکەروی بەدفیعل چی هین‌کر عەجەب**
بارَكَ‌الله خوەش بەزی ئەسپیٚ قوله
١٣ **قەط ڤەریٚکیٚ ڤی دەمیٚ حاضر دبت**
قیصصەیا فەصلیٚنە کاری سونبوله

مانای وشه:

جەوهەری ذاتی: زیٚهاتوییو هونەری سەربەخوٚ؛ **رەونەق:** برەو؛ **جوش:** قـولٚت؛ **بولبوله:** لولەی لولیٚنه؛ **نەگوٚ:** توٚمەز، توٚمەلیٚ؛ **تازە:** زوٚرباش‌و جوان؛ **ئـافتاب:** خـوٚر؛ **شـورو غولغـوله:** هەراو هوریاو زەنازەنا؛ **هەلهەله:** تلی‌لیلی‌و هەلهوله؛ **شەهلا:** رەنگـی‌کالٚ بوٚچـاو؛ **زەمری:** بەفـو دەموسـیقا، توریٚن، وەك بلویٚرژەن‌و...؛ **هەستی:** ئیٚسك، وجود؛ **لاجەرەم:** بیٚ‌گومان؛ **فـەصـل:** کژی‌سـالٚ، لیٚك هەلٚپچـران؛ **نەشئە:** کەیف، نیشه؛ **لامیع:** بەفیز؛ **وەش:** لەچەشن؛ **حەسەن:** باش؛ **بو:** باوك؛ **بوحەسـەن:** کونیەی ئیمام عەلی؛ **من دەدەستدا:** دەدەست مندا؛ **ذوالفـەقـار:** دوخدار؛ **ذوالفـەقـار:** ناوی شـیری ئیمام عەلی، چونکه دوخی هەبو، وەك ساتوٚر نەبو؛ **دولدول:** سیخورٚ کەژوشکیٚکی گەورەیه؛ **دولدول:** ناوی ئیٚسـتریٚکی رەش‌بورەی پیٚغەمبەر (ص) بوە، داویە بە ئیمام عەلی؛ **هشکەروٚ:** وشکەروٚ، رەوتی ئـەسپی تەعلیم نەدراو؛ **بەدفیعل:** توٚسن‌و بەدفەرٚ؛ **هین‌کرن:** فیٚرکردن؛ **خوش‌بەز:** تیژله غاردان؛ **ڤەریٚکی:** بەریٚوە؛ **قیصصـە:** سەرگوروشته؛ **قـەصٚ:** برین، هەلٚپاچین؛ **قـوله:** کلك کورت، کویٚتی قـاپ‌رەش، نارەسـەن؛ **کول:** غەم، هەمو، تەشەنەی دەرد، ژان؛ **سونبوله:** برجیٚك لەعاسمان، گولٚی وشکی دەغلٚ؛ **سونبول:** گولٚی سملٚ.

پوختەی مانا:

ئەگەرچـی هەمو هونەرو جـەوهەری بولبول لەگولٚرایەو ئــەگەر گولٚی جـوان نەبوایەو نەبوبا بە ئەویندارى؛ ئەو بەسـتەو گورانیەی ئیٚسـتای، کوا دەزانی. بەلاٚم گولٚیش برەوی لەسـای بولبوله. ئـەگەر ئـەو پیٚی هەلٚنەگوتایه؛ ناوی گولٚ وا دەرنەدەکەوت‌و ناوبانگــی بلاٚو نەدەبو. واتا، دلٚبەرو دلٚداریش، هەردوك دەبیٚ سـوپاسگوزاری ئــەوین‌بن. کە کردونی بەتای یەكـو بەبیٚ یەکتر، هیچ کارە نین. تو گویٚ‌بگرە کە بادە لە لولیٚنەوە بە قولٚتە دەرژیٚتە پیالٚه. ئـەویش چـوٚن وەکو بولبولان، چریکەی دیٚو باسی حـالٚی ئـەوینداری‌و، کولٚی دلٚی هەژار دەکا. ماكـو جــەوهەری هەرشــتیٚك لەدنیا، بە دلٚداریەوە بەسراوەو ئەگەر دلٚداری نەبوایە، دەبو دنیا کوندە بەبوی لیٚ بخویٚنیٚ. هەرچـی بوەو هەرچی هەیەو هەرچی دەبیٚ، هەم دلٚدارە هەم دلٚبەرە. سـویٚسنەی بوٚن‌خـوٚش‌و سـوروزەردو هەمە رەنگە، لە گولٚجـارٚان کەمەندی ئـەوین داویٚژن، کە دلٚی بولبول دەداوخـەن. بەلاٚم ئــەگەر زوانیان بوایه؛ دەمان‌زانی دلٚی خـوٚیان بە تالٚیٚك تای سـونبولیٚوە ـ کەبسکــی یارەکەی منە ـ هەلٚواسراوە. بسکی وەك سونبولیٚ یارم، سیٚبەریان لە روخسـاری کرد. کە لەوپەرٚی جـوانی دایەو تابلٚیٚی تەرٚو تازەیە ـ بەلاٚم نەخیٚر سیٚبەری چــی؟ روخســاری یارەکەم ئــەمروٚ ـ کە بەبسکــان داپوٚشراوە ـ وەکو خوٚرە لەناو بورجی سونبولەدا.

نەمامی عەرعەری بالاٚی لەبەر لەرزانەو پلٚپلٚەو گولٚینگەو پەلکـەشوٚرانی زەردوسـوری، ئیٚمەی

دڵداری وەك مەلی یاکەریم خستەسەر صەدجۆر هەراو قولەو ناڵەو گاڵە. بلوێرژەنی هەوای ئەوین، لەعاسمان بو؛ خودا ناردیە سەرزەمین. فرشتەکان ئەوکاتەی بەرێیان دەکرد، تلیلیلیو هەلهەلەیان لەعاسمان دەنگیئەداوە.

ئەگەر بولبول شێتی ئەوینی گوڵانن، من بێهەستو شێتی دەستی دو نەرگسی کاڵو مەستی بەژن زراوی بەنازم. کەزیو بسکی بەڵێ زۆرجار دڵیان بردومو دەشیبەن. بەڵام گیانم بەداوی کاکوڵی بەندەو بەو هەمو دڵڕاتەکانە، بەندی ژیانم هەر نەپساوە. پەپولەو بولبول دڵداران، بەڵام لەوەختی گوڵاندا، یان لە سەردەمی شەواندا کە مۆمو شەم داگیرساون؛ واتا دڵداری دەمدەمینو لە گوێن من نین. ئەو بابەتە ئەوینداریەی کە لای منە، لای کەس نیە. دەردو ژانی بێڕانەوەو گشت لەگشتە. ئەو ناسورەی دەدڵم دایە، ژانی داوەتە ئێسکانمو هەمو وجودی داگرتوم. زۆرژان دەکا، لێشم رونە ئەو دڵخۆشیو نەشەو کەیفەی کەمن هەمە، بەرهەمی ئەو داغو کوڵو خەمو ژانەی دڵی خۆمە. خەمی ئەوین، دەبتە ئامیانی خۆشیانم. میجازی من، طەبعی شیعرم، زۆر لە خۆبایيو سەرکێشبو. وەك بارگیری تۆسن دەچو. وشکە رۆشبو. سوپاسگوزارم بۆخودا، کە بۆم هاتە سەر رەدایەو ئێستا باشە. هەروەك چۆن ئیمامی عەلی، زولفەقاری دەخستەکارو چۆن دوڵدوڵی بۆسواری خۆی راهێنابو؛ طەبعی شیعرم ئەوێستا لەدەستی مندا ئاوا بڕاو ئاوا رامە. طەبعی شیعرم کە وشکەرۆو بەد ئاکاربو، نازانم چیبو بەسەبەب، کەوا بەجوانی راهێنیو رەوتی پێشوی پێ بگۆڕیو ئەو رەوانیەی پێڕەوان کا. بەخوا سەیرە! ئەی ئافەریم ئەسپە قولە ئوباڵ بە ئەستۆم خۆش بەزی. لێمرونە فێرکارەکەیتۆ، زۆرت دەگەڵ ماندو بوە تا فێری ئەم رەوتەی کردوی. ئەگینا چۆن هەر لەرێداو بێ مامۆستا، گوزو گوممەت وا ئامادەو حازری هەرکارێك دەبوی؟ نەخێر، چیرۆکت چیرۆکی گوڵە گەنمی گەیشتوە کە دوکژی ساڵی بری، تازە وەختی درەویەتی.

قصیدەی هەشتاو هەشتەم

«داڤادل»

١ یاریٚمە پورٚ نیشانو سورٚ سیما ژدورٚ دیم کەوکەبە
ئەو لەب شەکەر نازك بەشەر جەبهەت سەحەر کاکول شەبە

٢ شەب کاکولە خال فلفلە چین سونبلە داڤا دلە
من غەفلەتی دی قبلەتی وەك ماه دتەیسا غەبغەبە

٣ مندی بخەف صوحبەت بدەف شاهی نەجەف، فینجان دکەف
نونێن ژیەنگ بەردان خەدەنگ وی پورٚ ژتەنگ شیرین لەبە

مانای وشە:

بەشەر: پێست؛ **جەبهەت:** هەنیە؛ **شەوە:** بەردێکی رەشی بەنرخە؛ **فلفل:** ئیسوٚتی رەش؛ **قیبلەتی:** بەرانبەرم؛ **تەیسان:** بریقەدان؛ **غەبغەب:** بەرچیٚلە؛ **نەجەف:** تەپوٚلکە، ئاوگیٚرٚەوە، دەفری گوشاد؛ **شاهی نەجەف:** ئیمام عەلی؛ **کەف:** لەپ.

پوختەی مانا:

یاری‌من خالٚ لەروی زوٚرن، کە هەمویان زوٚر دلٚکیٚشن. سەروسیمای لەدورٚ ئەکات. روخساری وەك ئەستیٚرەیە. لیٚو شەکرینە، پیٚست ناسکە، هەنیەی وەك بەرەبەیانە، کاکوٚلی رەشی وەك شەوەن، کاکوٚلی ـ کە وەك شەو وایە ـ خاڵەکانی وەك ئیسوٚت دلٚ دەسوتیٚنن. چین لەسەرچین کەزیەکانی ـ کە وەك سونبول بەبەرامەن ـ داوی‌دلٚن.

من لەنەکاو بەرانبەر چاوم پیٚکەوت، بەرچیٚلەی سپی وەکو مانگ لەسپیایەتیان دەبریقا. بەدزی دیتم، دەفەی پیٚبو... فینجانی مەی لەسەر دەستی، لیٚوی دەوری دەمی تەنگی هەر شیرنایی لیٚ دەباری. بروٚی وەکو کەوانی یەنگ ـ کە وەك دونون دەیان نواند ـ بەردەسریٚژی تیرانیان دام.

هاوارم کرد: ئیمام عەلی، هانام بەتۆ!

مەیگێڕ بەپیاڵەی زێڕەوە وەرەو بادەکەت بگێڕە. ئەو دڵکێشە جوان و شەنگە، وازی لەمەی خواردنەوەیە. با مەستبیّ و روخسارە پڕلە نورەکەی ئاشکراکاو وردەخاڵانمان نیشان‌داو لێوەکانی - کە مەی بەهەشتیان پێوەیە بێتە بەرچاو.

٤ خاڵو خەتی شوّخ قامەتیّ مە ژقیّ کتێبو دەسخەتیّ
هەردەم ژنەو دل فەیضە ئەو ئەڤ عیشقو سەودامەو هەبە

٥ من بیّ قەدار ئەو سیر ڤەشار عیشقا غەدار صوهتی سیتار
میهرا بوتان خاڵو خەتان صندوقەخان‌و مەقلەبە

٦ دیمیّ بخال ئەو نون‌و دال ئیسمی جەلال بەژنا شەپال
یەکتا ئەلف نایێ وەصف من عەقل طفلی مەذهەبە

٧ حەتتا نەمام سالەك تەمام شیرین کەلام ما دامە جام
بی جەهد قەط تێن ئەمرو خەط هەرچی‌کو مەطلەب مەنصەبە

٨ دەرماندەییم، حەیران تەییم پیرانەییم خوەش بەندەییم
زارا بسیر دل ژیم ڤەکر دەرحەق مەپرّ ئەرزان مەبە

٩ بەرگین گولێ ئەو میسکەلیّ هور هور وەلیّ دەرحەق «مەلیّ»
بی‌پەردەو خوەش مەعدەوو یەك وەعدەوو پورّ شەفقەبە

مانای وشە:

سەودا: ئەوین؛ **مەوهەبە:** بەخششی خودایی؛ **قەدار:** قەدەر، ئەندازە؛ **سیتار:** پەردە؛ **صندوقەخان:** صندوقخانە؛ **مەقلەب:** جێگەی دڵ؛ **دال:** شارەزاکەر؛ **ئیسمی جەلال:** ناوی خودا؛ **مەذهەب:** ئاین، رێوشوێن؛ **ئەمروخەط:** فەرمان‌و دەسنوس؛ **مەطلەب:** نیاز؛ **مەنصەب:** پلەو پایە؛ **زار:** ناڵەو هاوار؛ **ئەرزان:** بێ‌موبالات، گوێ‌نەدەر؛ **خوەش مەعدە:** روخۆش، رەنگ خۆش.

پوختەی مانا:

ئەوین بەخششە لەخواوە، چاوی دڵ، رون دەکاتەوە. من لەسایەی ئەوینەوە توانیم لە پەڕاوی جوانی کە دەست نوسی خودای تواناو دەس رەنگینە؛ بەژنی شەنگی ئەونازدارەو خاڵ‌و میلی سەر روخساری بخوێنمەوەو هەڵیان بێنم. وا لەوساوە هەمو دەمان دڵم پڕیەتی لەبەهرەو هەروا نوێشی بەسەردا دێت.

نهێنی سۆزو ئەوینم. لە صندوقخانەی دڵمدا، شاردبۆوە. زیاتر لەوە کە دەتوانم دەرم نەبری، بەڵام چدەکەی لەئەوین؟ ئەو زۆردارە بو بەئاگر، سەرپۆشی لەسەر لاگرت‌و، نهێنی‌و دڵیشمی

دەگەڵ، ئاگرداو کردیە خوڵەمێش‌و نهێنی هەمو بەبادان. بروّکانی، روخساری بەوردەخاڵی، بەژنی زراوی بەرچاوی کە لە بیچمی ئەلفەو بێ هاوتایە لە دنیایە. نامەخوا ئەوەندە جوانن. ناوی خوامان بیردێننەوە، کە چوّنی دروست کردوە. دڵم ـ کە خوّی وەك منداڵەو عەقڵم کاڵەو پێویستی بەفێربون هەیە ـ هەتا بگات؛ وا وەك منداڵێکی بچوك کە تازە دەیبەنە فێرگە؛ خەریکی دەرسی ئەلفم. هێشتا تەواو رەوانیشم نەکردوە. ئەویارە زمان شیرینەی کە فێرکاری دڵداریمە ساڵێك رەبەق گوێی پێ‌نەدام، تا هەر نەمامو لەناو چوم. ئەوسا پیاڵەی دایە دەستم بوّیە مەستم. ئەو ئازارو جزیادانەش، زوّر رەوابو. هەرکەس گەرەکیەو بەنیازە لەبارەگای ئەوینداری پلەو پایەی وەدەس کەوێ؛ نابێ لای وابێ بەبێ‌کار، بەبێ هەڵسورو تەقالا، بەهیچ دەگاو نامەی پایەی بوّ دەنێرن.

ئەی‌یار! بم‌بەخشە کە دەڵێم، جزیام کێشاو لە توّڵەی‌دا، پیاڵەم لەدەستی توّ وەرگرت. مامڵەو سەودا لە بارەگای توّدا نیە. توّ هەموت بەزەیی‌و روحمی‌و ئێمەش تەنیا لەسەرمانە، لێت وەپارێین. سەرگەردانتم، بەقوربانتم، هەژارو پیرو داماوم، کوّیلەی خوّتم. گریان‌و ناڵەی نهێنی نیوەشەوان، دڵ‌و هوّشی لێ‌کردمەوە. لەبەرت دەپارێمەوە. بەسە ئیتر دەربارەی من، خوّمەبوێرەو وردەخاڵێ ـ کە وەك میسك پرژاونە سەر پەلکی گوڵی لارومەتت، لە منی نزار مەشێرەوە. پەردە لادە، بەزەییت بێ. تەنیا جارێك، دەگەڵ مەلای دڵداری خوّت روخوّش‌و بەڵێن شیرین‌بە.

قصیدەی هەشتاو نۆهەم

«پەریشانی مەلا»

١ ئیرۆ ژدەربا خەنجەرێ لازم بئیشانی مەلا!
تەشبیهی زولفا دلبەرێ زانم پەریشانی مەلا!

٢ زانم پەریشانی ژدل بێحەد بئیشانی ژدل
تەشبیهی بریانی ژدل باللە نەئینسانی مەلا!

٣ باللە چطەبعەت ئادەمی یەکسەر دبێم یەك عالەمی
دەریای قافو قولزومی یان چەرخی گەردانی مەلا!

٤ یارەب چوی میحنەتکەشی سەرتا قەدەم تێك ئاتەشی
مەجروحی قەوسێ توزرەشی لەودل بپەیکانی مەلا!

٥ زانم ژعیشقێ دۆژەهی بەحرەك ژناری ئاسیهی
ئیرۆ لماهی خەرگەهی تەشبیهی سەیوانی مەلا!

٦ ئەڤ سینەیا وەك نایو نەی پورێ لێ کشاندن داغو کەی
هێ دل بنائەهلان ددەی یارەب چنادانی مەلا!

مانای وشە:

دەرب: زەبر؛ **بئیشـانی:** پرژانی؛ **لازم:** بێگومان؛ **بێحــەد:** لەڕادەبەدەر؛ **بریان:** کەباب؛ **دبێم:** دەبێژم؛ **دەریای قاف:** بەحری موحیط، کە دەیانگـوت کێوی قـاف دەوری دنیای داوەو پێشـیشی لەهەرچــوارلاوە دەریایە؛ **چەرخی گەردان:** عاسمانی گەرۆك؛ **میحنەت:** ئازارو مەینەت؛ **کەش:** کێش؛ **ئـاتەش:** ئـاگر؛ **مەجروح:** بریندار؛ **قەوس:** کەوان؛ **توز رەش:** رەشی بریقەدەر؛ **دۆژە:** جەهەندەم؛ **نار:** ئاگر؛ **ئاسیهق:** چاڵوك؛ **ئـاسێ:** زۆر دژوار؛ **ماه:** هەیف؛ **ماهی خـەرگەهی:** بریەتیە لە جـوانی دڵبەر؛ **خــەرگاه:** بارەگای گەوران؛ **سەیوان:** سایەدەر؛ **کەی:** داغ؛ **نائەهل:** ناباب، نەگونجاو؛ **نادان:** نەزان.

پوختەی مانا:

مەلا! ئەمرۆ لەبەر نوکی خەنجەری سەری مژۆڵان، لێمرونە ژان‌و سوێت زۆرن. وەکو پرچی ئاڵۆزی یار، پەرێشان‌و بیربڵاوی. بەوهەمو ئێش‌و ژانەوە، بەوهەمو دڵپرژانەوە، بەوگش پەرژو بڵاویەوە، چۆن دەردەبەی؟ بەخوا تۆ وەك هیچکەس ناچی. مرۆ ناتوانێ خۆبگرێت. تۆ هەرماوی!! من ئێژم تۆ ئادەمی نیت؛ تۆ عالەمێکی بەتەنیای. دەریای، یاخۆ ئەو عاسمانەی کە خول دەخوا. ئەی خوا هاوار چەندت دەردو ئازار چەشی. سەرتاپا ئاگری گەشی، بریندارى کەوانی رەشی زۆر رەشی. دڵت بە پەیکان داچناوە. دڵت لەئەوین ئاگرە؛ وەك ئاگری جەحەندەمێ. وەك دەریایەکی ئاگری؛ لەئاگری زۆر دەورەدەرو سوتێنەر. دەڵێی بەدارکە چاڵوکان، نێل‌دراوە. گڕت بەرزە. گەیوەتە تەشقی عاسمانی ئەوباڵایەو، خەرمانەیە لەدەوری هەیڤی روخساری یاری خوێن‌شیرین، هاڵایە. سینگت وەك بلوێر کون‌کونە. داخی دڵداری لێ‌دیارە. ئەگەر بێتو دڵت‌بدەی بەدنیایەو جگەلەیار، هیچ کەسی ترت لەبیربێ؛ دەردەکەوێ کە زۆر نەزان‌و دەبەنگی.

١٠ دوڕدانەیا دیم گەوهەرە ئایینەیا ئەسکەندەرە
بێ مروەتی دلکرکەرە مەجروحی خالانی مەلا!

١١ بی‌مروەتی دلهەڕشاند تەشبیهی شیشێ لێ‌کشاند
کەرکر جەگەر خوێ لێ رەشاند ئاتەش لسەردانی مەلا!

١٢ ناری ژرەنگی دوژەهێ حوسن‌و جەمالا وی مەهێ
مەدپەردەیا ڤێ خەرگەهێ خەفکر چعوممانی مەلا؟

١٣ ئیرۆ لعومری خوێ تەلەف بێ‌شاهیدو جاما صەدەف
بێ‌چەنگ‌و سازو نای‌و دەف زانم پەشیمانی مەلا!

١٤ زانم تەکوهی طورە دل لەو هەربنارو نورە دل
شەهکاسەیا فەرفورە دل لەو مەست‌و سەکرانی مەلا!

مانای وشە:

دوڕدانە: گەوهەری تاقانە؛ **دوردانە:** قوتوی مرواری؛ **کەر:** لەت؛ **بێ‌مروەت:** بێ‌پیاوەتی، بێ‌ئینصاف؛ **هەڕشاند:** لەبەریەکی‌برد؛ **خەف:** وەشارتی؛ **تەلەف:** فیرۆ؛ **صەدەف:** دایکی مرواری؛ **نار:** ئاگر؛ **سەکران:** سەرخۆش.

پوختەی مانا:

دڵی مەلا، کە هەمیشە خەیاڵی ئەوروبەخاڵەی گەوهەرینەی لەناودایەو بوتە قوتولکەی گەوهەران‌و هێندە رونە ـ وەك ئاوێنەکەی ئەسکەندەر ـ لێی بڕوانە، هەمو دنیای تێرا دیارە؛ یار

شکاندی‌و بی‌ئینصاف نەیگوت خەسارە، بۆ لەتی کەم؟ لەپاش لەت کردن، قیمەی کرد. تێکی هەڵشێلا، بە ئیسوتی خاڵەکانی کزاندیەوە. بەشیشی بژۆلیەوە کردو هێندێکیش خوێی لەلێوی نمەکینی خۆی پێوەکردو تینی ئاگری رومەتی، لەسەر دانا، وا لەبرژانەو بەژانە. تۆ بزانە ئاگری ئەوین ـ کە تەواو وەك ئاگری جەهەندەمە ـ جوانی یارم ـ کە لە ئەندازە بەدەرە ـ دەناو بارەگای دڵمدا جێی بۆتەوەو وێك ناکەون. وەشارتیشن کەس پێ نازانێ لەوێدان. بەراستی دڵی تۆ مەلا! هەراوە وەك دەریای عومان. مەلا! ئەمرۆ یارت نەدی. پیاڵەی صەدەفی پڕبادەت، لێ وەرنەگرت. گوێت لە دەنگی سازو بلوێرو دەفو چەنگ، نەگرتوە؛ کە لە کۆڕی ئەودا هەیە. واتا ژیانت بەفیرۆ چو. پەشیمانی لەوژیانە.

دڵت پر ئاگرو نورە؛ دڵی چی هەر کێوی طورە. کە خودا خۆی نیشان‌داوە. لەبادەی ئەوین تژەیەو بۆتە شاکاشی هەڵازناو. بۆیە دەت‌بینم سەرخۆشی.

١٥ هەرسینەتا بێ ناتەمام ناپوختە خام، بی‌میهرو جام
غەرقین دخونا دل مەدام لەعلا بەدەخشانی مەلا!

١٦ پوڕ لەعلو دوڕ تەژ کلکی عیشق ئانینە نەظما سیلکی عیشق
دەربەڕو بەحری مولکی عیشق مەعلومە خاقانی مەلا!

١٧ بی‌حەد لقەلبێ شوبهی نەی جەوراتە دانین داغو کەی
لەو بی‌حەمەل خوش نینە مەی ئەمما بەشیرانی مەلا!

١٨ میننەت ژطالیع هەم ژبەخت ئاصەف بتەختو بەختو رەخت
بەلقیس ئەوی ئانی بوەخت ئیرۆ سولەیمانی مەلا!

١٩ ئەو هەردو لەعلو هەردو وەشم گەهگە بنازو گەه بخەشم
ئەو بەژنو بالا هاتەچەشم مە دسەیری روحانی مەلا!

مانای وشە:

ناپوختە: پێ‌نەگەیشتو؛ **خام:** خاو؛ **میهر:** ئەوین؛ **مەدام:** هەمیشە؛ **مەدام:** بادە؛ **لەعل:** لاڵ، کە بەردێکی بەنرخە؛ **بەدەخشان:** ناوچەیەکە لە ئەفغانستان سەربە مەڵبەندی فەیضا بادە، لاڵی زۆرباش لەوێ دێنن؛ **کلك:** قەڵەم؛ **نەظم:** هۆنینەوە؛ **سیلك:** لیزگە؛ **بەڕ:** بەژ؛ **خاقان:** وشەیەکی تورکی جەغەتایە، نازناوە بۆ قەراڵەکانی چین‌و خانەکانی مغول، تەنانەت سوڵتانەکانی ئەستەمبوڵ‌و قوڵە پادشاکانی قەجەریش ناوی خۆیان دەنا خاقان. کە بەکوردی بویتە «قاقان»؛ **حەمەل:** بەرخ؛ **حەمەل:** هەوەڵ‌مانگی بەهار، کە رۆژ لەبرجی کاوڕە؛ **شیرانی:** شیرنایەتی؛ **بەشیر:** مژدەدەر؛ **ئانی:** هێنای؛ **طالیع:** چارەنوس؛ **ئاصەف:** وەزیری دەستی راستی سولەیمان پێغەمبەر؛ **رەخت:** شتومەك؛ **بەخت:** **بەختی:** لۆکی‌بەربار؛ **بەلقیس:** بەڵکیس، شازادەخانمی سەبا لە یەمەن، کە بەتەگبیری وەزیری دێو بۆ سولەیمانیان بەبوك هێناو پەپو

دەلالی نێوانبو؛ **وەشم:** خاڵ؛ **خەشم:** تورەیی؛ **سەیر:** گەشت؛ **روحانی:** گیانی.

پوختەی مانا:

هەر سینەیەك، هەر هەناوێك، ئـەوینداری نەزانیبیو تامی بادەی دڵدارانەی نەچێژتبیٚ؛ هەرگیز ناگاو پوختە نابیو ناتەواوەو شلو خاوە. خۆشی هەر لەخۆتە مەلا! دڵت نوقمی خوێنی ئـەوینی دڵدارەو ئەوخوێنە لێت بوتە بادەو هەمیشە سەرخۆشت دەکات، بەراستی تو ئێستاکانیٚ لەچاو خەڵکی ـ کە وەك خشتی کاڵ ماونەوە ـ وەکو لەعلی بەدەخشانی. نەك هەرخۆت بویتە لەعل وبەس؛ لەعلو دورت لەنوکی قـەلەم هەڵدەرژێنو بە لیزگەی ئـەوین هونراون. لەسایەی ئـەو نوسینانەت، ناوت لە دەریاو بەژ هەیەو، ئێستا تو وەك قەراڵێکی لە مەڵبەندی ئەوینداران.

یاری نازدار! زورت داغ بەدڵەوە ناوم. سەرەو ژێر حەو کونت تیٚکرد. ئێستا بلوێرەو دەناڵیٚ. وا مانگی سەرە بەهارە، جەنگەی بادە فـرکردنە. بادەش بیٚکەبابی گوشتی بەرخو بیٚ شـیرنایی، ناتەواوە. جەرگم هەیە بو کەبابت، دڵم بلوێرەو لێدەدا. لێوەکەشت لە شـیرینی شـیرینترە، (یان، مزگینیو بەڵێنی تو کە دەتبینم، دەبێتە نوقڵی مەجلیسـیٚ). مەلا دا دەنگ! ئـەوا گوێم لە مژدە دەرێکـە، دەڵیٚ یار هات. خـودایە لێت منەتبارم، دیارە بەختم وەك ئـاصەف بو سـولەیمانە، کە بەڵکیسی بەتەختەوە، بەکەلو پەلی بەریەوەو بەکاروانی شـرو شـاتاڵی جیازەوە، گەیاندە ماڵی سـولەیمان. مەلا! توش لە مرو بەولاوە سـولەیمانی ئـەم زەمانەی. یارهاتو چـاوم پیٚکەوت. دوخـاڵ لەدەوری لێوی بون. نازی دەکرد، بەناز خـوی لێم تورە دەکرد. گیانم کەوتە گەشـتو سەیرانو سەیرانێکی زورگیانانەی لەو بەژنو باڵا جوانەکرد.

شیاوی باسە، بریان لەناو کرمانجاندا، بەو کەبابە دەڵێن کە گوشت دەخرێتە قوڵکەوەو توزێك بەگڵ دایدەپوشن، ئاوری لەسەر دەکەنەوە تا دەپیشیٚ.

قصیدەی نەوەدەمین

«زولفان شەکە»

١ ئەی شاهیدی قودسی، ڤەکە بەندێ ژنیقابێ
تاچەند وەسەر گەشتە بمینین دحیجابێ

٢ بسکێن ژحەریری توژنو ماوەرێ لیٚکە
زولفێن ژعەبیرێ شەکە باڤێ خەمو تابێ

٣ قشتێن دخوە چینچین بدە بەر میسكو زەبادێ
تاییٚن دعیصابێ برەشینن بگولابێ

٤ هەریەك بهەزار رەنگ لبەژناتە سەماتێن
خەمریٚو لەفو شەتریو تاییٚن دعیصابێ

٥ من جان یەدی بەیضایە ژئیسان چخەبەردەم؟
من ئاتەشی موسا دیە گولناری شەرابێ

مانای وشە:

شەکە: بەشانەبکە؛ **خەموتاب:** خوارو پێچ؛ **عیصـاب، عیصـابە:** پارچەی تویٚلێ پێچ؛ **لەف:** پێچـراوو لولدراو؛ **گول:** پۆلو؛ **نار:** ئاگر؛ **گولنار:** گوڵە هەنار؛ **ئیسان:** ئایسان.

پوختەی مانا:

ئـەی دڵبەرە عاسـمانیەکەم! بەندی روبەندەکەت وەکە؛ با بتبینینو چیدیکـە لەژێر پەردەی دڵ کوێریدا، ماتو سەرگەردان نەمێنین. گوڵاوێکی عارەقی روت، لەو بسکـە ـ وەك ئـاوریشمانەت بپرژێنە. کەزیەکانت ـ کە هەمو بۆنێکی خۆشیان لیٚبڵاوە ـ بەشـانەکە. پەرچـوکە سـەرخشـت بوەکانت ـ کە چین لەسەر چین وێسـتاون ـ بۆنی میسـكو زەبادیان بالێ بۆن بکـەین. ئـەو تاڵە

بسکـــانەی ـ کەوا کەوتونە ژێر هەنیەپێچـــت ـ وەدەرخـــە؛ با بۆنی گوڵاو، بڵاو بێ. بسکـــوڵەی داهێڵدراوت، وردەکەزی لولدراوت، تاڵ‌تاڵە موی بەر کڵاوت، تای گوڵینگەی سەرو شەدەت، لەو باڵایەی باڵاتەوە، سەما دەکەن.

چیم لەباسی موسا داوە؛ کە بەنیازی سەلکـەبزوت، بەرەو ئـاگرێك پەل بوە کە دایسـاو ئـاگر گوتویە من خواتمو، موجزاتی دەستی سپی، بە خەڵات لەخوا پێگەیوە؟ من ئەو ئاگرەی کە موسا، لەشـــیوی پیرۆزدا دیتی؛ لەبادەی رەنگ گوڵهـــەناری لێوی یارم، خـــۆی شـــانداوم. گیانم ـ کە لەکورەی نێڵی ئەوینداریدا قاڵبوە ـ لە دەستە سپیەکەی موسا، رۆشن‌ترەو سەرتۆپی موجیزاتانە.

٦ میننەت کو ژبەختێ خوەو طالع بنصیبم
حوسنا تەیە ئیرۆ ژمەڕا چویە نیصابێ

٧ عیشقا مە ژبەر مەوجو عەجاجێ بوە دەریا
وی زیرو زەبەر کت مە بدەست هیندو غورابێ

٨ نەهچەرخی سپیهرێ ژهەوایا تەوو میهرێ
سەرگەشتە نەئەو تێك قمەرا شوبهی حوبابێ

٩ وەك با دلەزینی تو کومێدێ دبەزینی
عومرێ مە عەزیزی بخودێ بەس کەشیتابێ

١٠ یاپێ بزیارەت بدەمە، یا سەری ئەنگوشت
دەستێ خوە مەئاڤیتیە بێچارە ریکابێ

١١ من رێ ژسەرابێ بشەرابێ برو مونکیر
حەتتا بئەبەد، تەشنە جەگەرما دسەرابێ

مانای وشە:

نیصاب: رادەی زەکات لێ‌کەوتن؛ **نصیب:** بەش؛ **عەجاج:** گێژەڵوکەو فەرتەنە؛ **غوراب:** جـۆرێ گەمیەی بادەوەیی؛ **هیند:** هیندو، هیندی؛ **هیندو:** بریەتیە لە دڵرەش‌و بێبەزەیی؛ **نەه** : نۆ؛ **حوباب:** بڵقی سەراو؛ **لەز:** پەلە؛ **لەزین:** پەلەکردن؛ **کومێد:** کوێت؛ **بەزین:** غاردان؛ **شیتاب:** پەلە؛ **ریکـاب:** ئـاوزەنگـی؛ **سەراب:** تراویلکە؛ **مونکیر:** بێباوەڕ؛ **تەشنە:** تینگ.

پوختەی مانا:

جوانیت لەرادە بەدەرە. زەکاتی جـوانیت لەســـەرە. ئـــەی خـــوایە! زۆر منەت بارم، کەمن نەدارو هەژارمو لەوانەیە لە زەکاتی جوانیەکەت، بەشم بەرکەوێ‌و تێر بت‌بینم.

ئەوینی من، بویتە دەریا؛ شـەپۆل دەداو دەکەوێتە فـەرتەنەوەو گێژم دەدا. لەشـــم لەناو ئـــەو

دەریایە، وەکو گەمیەی باژۆ وایەو نەوسـی‌چنۆکو بەدکارم، لە گەمیەوانی بیٚ‌فـەڕی هیٚندۆك، زۆر ئەحمەق‌و دلڕەق ترە.زۆر دەترسم شەپۆلی دەریای دلداریم، لەپڕ سەروژورم بکاو سەرومالم تیٚدا بچیٚ.

هەرنۆ نهۆمی عاسمانیٚ بە خۆرەوە، لەناو دەریای ئـەوینی تۆ، بە منیشـەوە، وەك بلقـی سـەراو دیار ئەدەن‌و سەرگەردانن.

چیتە ئەی‌یار! ئەی سـوکەلە سـواری نازدار! بۆچ پەلەتە؟ بۆ ئـەسپی کویٚت ئـاوا بەپڕتاو غاردەدەی؟ تۆ نازانی عومری منی‌و عومری هەرە خۆشەویستمی؟ تۆبیو خـودا، وا زو مەڕۆ، پەلە کەم‌کە. کەس حەزناکا عومری بەپەلە ببوریٚ. منی هەژاری بیٚچارە، لە ناچاری، دەستم دەقـولفی ئـاوزەنگیت وەریٚناوە. نە وەکا زو بەجیٚم بیٚلی‌و بەسـەرگەردانی‌و بە ویٚلی بمیٚنمەوە. بەزەییم لیٚ دریغ‌مەکە، یان ئەنگوستت نیشان بدە تارای‌موسم، یان ڕیٚم‌بدە، پای ناو ئاوزەنگیت ماچ‌بکەم.

هی‌وا هەیە بڕوای بە دلداری نیەو لۆمەم دەکا. منیش ڕۆژیٚك وەك ئـەوان بوم. لەدوی بەردە تراویلکە، هەلوەدا بوم. بەلام وامن لەسەراب ڕزگارم بوەو لەجیاتی ئاو، بادەی ئەوین دەخـۆمەوە. بیٚ ئاگاش لە دەردی ئەوین، هەروا لەتونیان تل‌ئەدەن‌و لە عەزرەتی تنوکیٚك ئاو، جەرگیان ڕەشە.

١٢ سیرپوش‌و قیبابامەیە تەسبیح‌و موصەللا
وەر دا بدرینین لخوە ئەو پەردە قەتابیٚ

١٣ لِلە وەرە ساقی بدو جامان مە جوان‌کە
موطریب بدەفیٚ رابدە سیگاهو شەبابیٚ

١٤ وەر گۆهبدە نایێ کو شیرین‌قەد دسەماییٚ
پور حەل کرنە مەسئەلە ڤیٚ فەصلی خیطابیٚ

١٥ جاما نەشەکەرلەب بمەدەت عەینی حەرامە
فتوا وەنوما حاشیەیا شەرحا لوبابیٚ

١٦ موفتی‌مە نەی‌و نایەو نەی قەولی قەدیمە
باوەڕتە نەهن؟ گوهبدە بەر چەنگ‌و روبابیٚ

١٧ نەردامە چبازی بنومیتن مە ژی رازی
بەندین دسوئالی‌و گوشادین دجەوابیٚ

١٨ ئەز چومە سەراییٚ کوشیرین قەد دسەماییٚ
گۆ ئەڤ نە«مەلایی» مەیە؟ بیٚ‌پەردە بلابیٚ

مانای وشە:

قیباب: گومەز؛ **موصەللا:** جیٚنویٚژ، بەرمالٚ؛ **قـەتابیٚ:** پسـابیٚ، درابیٚ؛ **سـیگاه:** ئـاهەنگ‌و هەوایەکە؛

شەباب: شمشالّ، بلوێری ئاسنین؛ **فەصلی خیطاب:** قسەیەك كە هەموقسان ببڕێت؛ **حاشیە:** پەڕاوێز؛ **شەرح:** راوە؛ **لوباب:** كاكڵان؛ **لوباب:** دڵان؛ **لوباب:** ناوی كتێبێكی شەرعە. ابوالحسن محاملی ـ كە لە ٤١٣ هەتاوی مردوە ـ داپناوەو ئیمامالحرمین، عبدالملك نیشابوری (٤٢٠-٤٧٩ كۆچی) شەرحی كردوە؛ قەولی قەدیم لەشەرعی شافعی (محمدی كوری ئیدریس (١٥٠-٢٠٤ كۆچی) بەفتواكانی سەرەتایی شافیعی دەڵێن. كە بەرلە هاتنی بۆعیراق (١٩٤) نوسیونیو كەمیان مانو لەبرەو نەكەوتن؛ **نەرد:** تەختەی تاوڵی؛ **شەرح:** توێ، لا؛ **بەند:** شەشدەر؛ **گوشاد:** داشی تەنیا كە دەكوژرێ، فەتح.

پوختەی مانا:

ئەم تەزبیحو دوگردەمان، كردوّتە رازپوّشی خوّمانو لە پەنایان هەرچی نارەوایە دەیكەین. وەرە صوفی با ئەو پەردەی نێوان خوّمانو خەڵكیتر پس‌پس‌كەینو، بدڕێنین. توّبیو خودا، مەیگێڕ وەرە! بە دوپیاڵە لەو بادەیە جوانمكەوە. دەی با كاكی بەزمگێڕیش، بە هەوای شمشاڵو دەفە، ئاهەنگێكی سێگا لێدا. كابرای بەپرسیاری لاسار! توّ ئەوكاتەی كەیارە بەژن نەمامو شیرینەكەم دێتە سەماو، دەنگی بلوێر دەویرێنێ، وەرە سەیرێ. بزانە چوّن مرقەت دەبڕیّو ناچارت دەكا كڕ بیی. مەڵێن بادە هەمو دەمان نارەوایە. بەڵێ ئەگەر یاری شەكر لێو نەفەرموێ بخوّرەوە؛ نابێ وەخوّین. بەڵام ئەو بوّخوّی بیهێنێو خوڵقم بكا؛ حەڵاڵە وەك گەزوّ مازو. باوەڕ ناكەن؟ دە بڕوانە شەرحی لوباب كە مەبەستم ناو توێی دڵی دڵدارانە. تا بزانن دڵی دڵدار فتوای چوّنە؟

مفتی ئێمە ئەویندارن، بلوێرو شمشاڵو سازە. نە قسەی كوّنو لەكار كەوتوی، لەدڵداری بێخەبەران. باوەر ناكەی؟ گوێ لە دەنگی چەنگو روبابێ بدێرە تاتێبگەی.

نەردێنی ئەوین زوّر سەیرە. خراپیش بوّ دڵداران بێ، قبوڵیانەو زوّریش رازین. بوّ داواكردنی مەبەست، شەشدەرمانە. ناشێ هەر دەم ببزوێنین. لە وەراما كە هەر بڵێین بەڵێ قوربان، لەگش‌لا گوشادمان داوەو دڵبەر چوّنی ئارەزوی بێ، لێمان دەداو دەمان كوژێو بەو دوّڕاندنەش دڵخوّشین.

گوّوەندبو لە بارەگای میر. یاری بەژن زراوی رەزا شیرینم، سەمای دەكرد. كە منی دیت، فەرموی: ئەوە مەلای خوّمان نیە؟ دەبا بێپەردە، بێتە ناو.

قصیدەی نوٚتویەکەم

«بەهیشتا ئیرەمێ»

١ هێڤی‌و تەوقە دکم ئەز ژخودانا حەشەمێ
وێ نیگارو صەنەم‌و پادشەهو موحتەشەمێ

٢ جارنان بەندەیی دل‌صوٚهتی‌یی مەهجور ڤە ڤەنێر
بلەبی لەعلی شەکەربارو ژعەینی کەرەمێ

٣ پرسیارەك لمە جارەك بکە شیرین دەهەنا من
کو پەریهتینە فیراقاتە لسەر دەردو غەمێ

٤ ئەرنە هودهود ژسەبا بێت وەکی بادی صەبا
دی ژهیر کو بگەهت دەست ڤپەیکی حەرەمێ

٥ پرسیارا لمەبت وەرنە خوە مەهجوری غەریب
دێ لکی عەرضە بکم ڤێ غەم‌و دەردو ئەلەمێ

٦ شەرحی حالی غەمی عیشقاتە ژکو تیتە نویسین
مەدحی ئەو صافی جەمالاتە کوجاتێ رەقەمێ

٧ وێ مەجالێ کو جەمالا خوە تەجەللا دکری
لازمە سەجدە ببین بەرتە دوێ گاف‌و دەمێ

٨ سەجدەبن بەرتە رەوایە دحەمی مەزهەب‌و دینان
کێ دبت موشریك‌و کافر ژوێ شیرین فەمێ

٩ حاشەللهِ کوبکم ئەشکەرەڤان غوصصەوو دەردان
وەر بصوژم ژغەمی عیشقی‌تو سەرتا قەدەمێ

١٠ مه بصەحرای ویصالا خوە دەرین تو ژخودیٓ ڕا
وەرنە وەقتە کوببین غەرقەیی بەحرا عەدەمیٓ

١١ ژگولستانی جەمالاتە گولەك بیٓتە ظهوریٓ
ژدنیٓ دیٓ بچتن ناڤی بەهیشتا ئیرەمیٓ

مانای وشە:

تەوقە: تَوَقعْ، چاوەنوٚڕی پیٚكهات؛ **خودان:** خێو؛ **حەشەم:** کوٚیلەو دەستو پێوەند؛ **موحتەشەم:** بەشەرمو حەیا؛ **موحتەشەم:** پایەبەرزو گەورە؛ **پەریهتن:** داتوڵان؛ **هیر:** ئێرە؛ **پەیك:** قاصید؛ **حاشا:** بەجگە؛ **حاشەللە:** نەبەخوا، خواگیربم، موشکوڵوٚزمەبم؛ **کوجا:** لەکویٚ.

پوختەی مانا:

ئەی دڵبەرە بەنازەکەم! ئەی بتیڕەزا شیرینم! ئەی سەرداری دڵوگیانم! ئەی دەریای شەرمو حەیایە! ئەی پایەبەرزی بیٚوێنە ـ کە هەزاران دڵداری هەژار کوٚیلەتن!ـ لەبەرت دەپاڕێمەوەو هیوادارم، دلوٚوانبیو بەدەنگ لاڵانەوەکەم بێی. جارجار بە چاوی مەرحەمەت، نیوە ئاوڕێکی بەزەیی، وەسەر منی کوٚیلەی دورەدیداری خوٚت وەدەی. بەو لێوە ئاڵە تەنکانەی ـ کە لە تونگەی شەکر دەکەنو شیرنایەتیان لیٚ دەباریٚ ـ لێم بپرسی حاڵت چوٚنە؟ تا بزانی کە لە دوریت، ژانو کولیٚ دایان توڵاندوم.

مەلاقسان دەبزرکێنی، کیٚ گوێی لە پاڕانەوەتە. ئەگەر شنەبای بەیانی ـ وەك پەپو سلێمانەکەی سولەیمانی ـ لەنێوانی یارو توٚدا، نەیەو نەچیٚ؛ چوٚن توٚ لێرە لەو کونجی خەمخانەیەدا، دەستت دەگا بە قاصیدی بارەگای یار، کیٚ نامەی پڕپاڕانەوەت دەباتە حەرەمسەرای میر؟ ئەگەر سروە ئەوپیاوەتیەی بکردایەو بەزەی پێمابهاتایەو بیتوانیایە کارێك بکا، یار لەدەردم ئاگاداربیٚو ئەوە خوایە لێم بپرسیٚ، کارم باشە. ئەگینا منی بێکەسی ئاوارەو سەرگەردانو وێڵ، باری دەردو غەمو ئازار، لەلای چکەسیٚ هەڵڕێژمو چوٚن دەردی خوٚم، بەناموٚو ئەغیار بیێژم؟ خوا ئەیزانیٚ هەزار ئەوەندەش بسوتێمو لەئاگری ئەوینێدا هەڵپروزێمو سەرتاپام بیێتە قەقنەس؛ جگە لەیار، نهێنیدڵ لای هیچکەسیٚ نادرکێنم.

دەسا ئەییار! توٚبیو خودا، بەدیدارێك لەو دەریای خەمەم دەربێنە. تا بەجارێك نەخنکاومو نەفەوتاوم، بمخەسەرسارای هێمنیو ڕێم نیشاندە چوٚن دەتوانم توٚببینم. لە گوڵجاری جوانی توٚوە، تەنیا چڵێك خوٚبنوێنیٚ، لەدنیادا ناوی بەهەشتی ئەودنیا، لەبیر خەڵك دەچێتەوە.

جوانیەکەی توٚ، تەنانەت لەخەمو کوڵی میش، زوٚر زوٚرترە. ئەگەر باسی دەردی ئەوین، لەبەر زوٚری، زوٚر دژوارە بێتە نوسین؛ لەتوانای کام نوسەردایە پەسنی جوانیتوٚ بژمێریٚ؟یان بەکتێبی بسپێریٚ؟

لەوکاتەدا کە روخسارت روبە دنیا خۆ دەردەخا؛ لەسەر هەموکەس پێویستە، دەستەولەجێ سوژدەبەریۆ کرنوش بکا. سوژدە بردن بەرەو رویتۆ ـ کە تاقانەی لە جوانی دا ـ بە هەمو مەزەبو دینێك راستو دروستو رەوایە. ئەوکەسەی برۆا نەهێنێو لای وابێ کەس وەك تۆ دەچێو شەریکت بۆ پەیدا بکا؛ هەر بەگفتی لێوە شیرینەکانی خۆت، کافرەو لەدین دەرچوە. چۆن کافرو دلڕەشێکەو چەند خوێن تاڵە ئەو بێتاڵەی، برۆای بەدەمی شیرینت نەهێنابێ، کە وێنەی نەبوەو نەدەبێت.

١٢ گەربیم بەرتە سجودێ ددەما کەشفو شهودێ
مِلدل دێ بدرت پورتەوی نورا قیدەمی

١٣ (قِبْلَتی وَجْهُكَ فی كُلِّ صَباحٍ وَمَساء)
بدو ئەبروی تە جانا دخورم ئەز قەسەمێ

١٤ مویەکی ئەز ژتە نادم بدوصەد زینو شیرینان
چەدبت گەرتو حەسیب کی مە بفەرهادو مەمێ

١٥ تە فەرەنگو عەرەبستانو مەجەر تێك ستاندن
جەلەوێ خوەش وەگەرین هاتی یەنۆبا عەجەمێ

١٦ ما ژدیوانێ سەعادەت سەکری شوبهی «مەلایێ»
تو بناڤێ مەگەدایێ بکشینە قەلەمێ

مانای وشە:

کەشفو شهود: دیاریدانو حازربون، لە زاراوەی صۆفیاندا بەو دەمە دەڵێن کە دەگەڵ خوا تێکەڵ دەبنو لەنیزیکەوە خوا بەچاوی‌گیان دەبینن؛ **قیدەم:** هەرەپێشو: ئەزەل؛ **قِبْلَتی:** روگەی من؛ **وَجْهُكَ:** روخساریتۆ؛ **فی کُلِّ:** لەهەمو؛ **صباح:** بەیانی؛ **مساءِ:** ئێوارە؛ **قەسەم:** سوێند؛ **زین:** دڵبەری مەم، کە دڵبەرو دڵدارێکی کوردی بەناوبانگنو بەیتیان بە کرمانجیو سورانی هەیەو شێخ ئەحمەدی خانی (١٠٦١-١١١٩ ك. م) کتێبی بەشیعری لەوبارەوە بەناوی «مەم‌وزین» داناوەو بە زۆرزمان وەرگەڕاوەو لە دنیادا بەناوبانگە. هەژاریش ئەوەکەی خانی بە سورانی وەرگێراوەو دوجارانیش چاپ‌کراوە.

شیرین: ژنی خوسرەوی پاشای ئێرانبو، حەزی لە فەرهاد ناوێکی کوردی کەڵهوڕی بەردبڕ کرد. خوسرەو پێی گوت: ژنەکەی خۆمت ئەدەمێ، بەومەرجە کەژی بێستونم بۆ کون‌بکەی. فەرهاد بێستونی کون‌کردو بەتەمابو شا بەڵێنەکەی پێك‌بێنێ. بەڵام درۆی دەگەڵ‌کراو قاو داخرا، کە شیرین‌مرد. فەرهاد لەتاوی شیرینێ، هەر بەو قوڵینگی دەستی خۆی، هەستو خوستی لەخۆ بڕیو لەرێی گیانە شیرینەکەی گیانی شیرینی بەخت‌کرد. پادشای گەواد، سەرەڕای بێ‌ناموسیەکەی قەتڵیشی کرد.

چیرۆکی فەرهادو شیرین، لەلایەن دو بوێژی کورد، یەکیان «ئەلیاسی نیظامی» کە لەنێوان ساڵانی پلەی چوارەمی سەدەی شەشی ـ کۆچی مانگی ـ لە مەڵبەندی گەنجەی ئاران، پای ناوەتە ناو دنیاوەو

لەیەکەمین دەیەی ساڵەکانی چەرخی حەوتەمدا مردوە. شیرین‌و فەرهادەکەی ئەو بەفارسی‌یەو لەراستیشدا دادی داوەو هەمو بوێژو ئەدیبی فارسی‌زمانی بوڕداون. دوهەم «خانای قوبادی» کوردی گۆرانە. کە مێژوی ژینی نازانین. بەکوردی هۆندویەتەوەو چاپکراوەو نمونێکی بێوێنەیە.

مەجەر: مەجارستان؛ **عەجەم:** خەڵکی ئێران، خاکی ئێران؛ **سە، سەح:** بیسن؛ **سەگری:** بیستراو.

پوختەی مانا:

من هەرکاتێ لەگەڵتا روبەرودەبمو چاوم بەدیمەنی پاکت پیرۆز دەبێو سوژدەی سوپاس دەبەمە بەر ئەو بەژن‌و باڵا بەرزەی‌تۆ؛ نوری هەرە پێشینەو لە دوا نەهاتوت، تیشک ئەداتە دڵمەوەو تاریکیم لەبەر دەڕەوێ. هەمو بەیانی‌و ئێواران، سوژدە بەرەو میحرابی برۆی تۆ دەبەم. روی تۆ، تەنیا روگەی منە. گیانە سوێندم بە دوبرۆت، کەمن تاڵێك لەموی کەزیت، بە صەد جوانی وەکو زین‌و شیرین، ناگۆڕمەوە. دەیسا خۆ قیامەت رانابێ کەتۆش ئێمە بەفەرهاد، یان مەم بزانی‌و بەتیلەی‌چاو، لێم‌بڕوانی. باسی جوانیت عەرەبستان‌و فەرەنگ‌و مەجارستانیشی داگرت. ئەمجارە نۆرەی ئێرانە، بەجوانی خۆت، بەرخۆتی دەی. جڵەوی ئەسپت بادەوە بەرەو ئێران. با لەجوانیت بێبەش نەبن.

شیاوی باسە، عوثمانیەکان لە رۆژگاری ژیانی مەلا، عەرەبستانیان گرتبو؛ مەجارستان‌و زۆربەشیان لە ئوروپا لەدەستابو. هەمیشەش دەگەڵ ئێراندا، لەشەڕو مشت‌و مڕدا بون. وەك مەجنونەکەی عامیری، کە لێیان پرسی، دەربارەی ئیمام عەلی‌و معاویە تۆ چی‌ئەڵێی؟ حوکم بەکامیان رەوایە؟ گوتی: ئەگەر راستو دەوێ، حوکم شیاوی لەیلای‌منەو بۆ هەموکەس نارەوایە. مەلای دڵداری سەلمایەش دەڵێ: داگیرکردنی دنیایە هەر بۆ جوانی ئەو دڵبەرەی‌من رەوایەو تا ئەو هەبێ، هیچ سوڵتانێك رێی‌ناکەوێ بڵێ من‌هەم. لەبارەگای بەختەوەری ـ کە سەراو پەردەکەی تۆیە ـ لە دەفتەری سیایی ناوی بەختەوەران بەدیدارت؛ بیستوتە لەشوێنێك ناوی کوڵکە مەلایەك نوسرابێ؟ ئەگەر هەبو، ئەوا منی پارسەکی بەر بارەگاشت، لەپەنا ئەودا بنوسە. یان، زۆر ناجۆرە ناوی گەداو کوڵکەمەلا، دە دەفتەری تۆدا هەبن. رێیان ناکەوێ بێنەناو. ئەگەر بیستت کەناوی منی پارسەك‌و کوڵکەمەلا، لە دەفتەری دڵدارانتدا نوسراوە. بۆخۆت قەڵەمیان بکێشە، هەر ئەو قەڵەم لێکێشانەت، کە بەو دەستە ناسکانەت دەیان‌کێشی؛ گەورەترین مایەی بەخت‌و تالحمانە.

قصیدەی نۆتو دوهەم

«کوڤاناگیان»

١ غەما عیشقێ پەریهتم ئەز حەبیبا غەمرەوین کانێ
سەراسەرتێك بەهیتم ئەز ژدەردێ فەرق‌و هیجرانێ

٢ فیراقا دلبەرا رندە بەهیتم ئەز وەکی فندە
موسلمانەك درێ من‌دە خەبەربت بالی سولطانێ

٣ خەبەربت بال شەکەرخایێ شەپال‌و خوب‌و زیبایێ
کومیرە بەلکە بیرنایێ ئەسیرەك وی دزیندانێ

٤ ئەسیرم لەرزەیو تاڤێ نەطاقەت ڤێ نە پەرواڤێ
ژحەبساوی قەمن ناڤێ بکم فەریادو ئەفغانی

٥ م ناوی ئەز بفریادکم لظولما دلبەرێ دادکم
صەحی دێ شوبهی فەرهادکم بدم روحێ ژکوڤانێ

٦ ژکوڤانا تە شیرینێ دنالم شوبهی گوێینێ
درێژم هێسترێن خوینێ وەکی طاڤێ دبارانێ

مانای وشە:

پەریهتن: برژانی لەڕادە بەدەر؛ **بەهیتن:** توانەوەو چوڤان؛ **رند:** جوان‌و لەبار؛ **فند:** مۆم؛ **بال:** نك، کن، لا؛ **لەرزەو تاڤ:** تاولەرز؛ **پەروا:** تابشت، ترس؛ **فەریادو ئەفغان:** دادو هاوار؛ **صەحی:** بەراستی؛ **گوێین:** باڵدارێکی شەوبێدارەو هەر دەناڵێ؛ **طاڤی بارانێ:** تاوی باران، رێژنە؛ **هێستر:** ئەسرین، هرس؛ **کوڤان:** عەزرەت، دەردو کوڵو کەسەر.

پوختەی مانا:

گڕەی ئـەوین‌وای برژاندم، لە کەڵك بوم. بەتینی دەردی جـودایی، هەمو لەشـم تواوەتەوەو داتوڵاوە. لەو توانەوەی لەشی کزم ـ کە زەردیشەو وەکموّم دەچێ ـ دەکرێ شەمم لێدروس کەن‌و داگیرسێم. خوّشەویسـتی خـەمرەوێنی لەجـوانی‌دا بێ‌تاو بێ‌وێنە، لەکوێ‌یە دەفـریام‌بێ؟ کوا موسوڵمانێ خێرەومەند توشم بێ‌و لەڕای‌خـودا، خـۆ ماندوکا. دەنگ‌وباسـی کەسـاسی من، بەو سوڵتانی گش‌جوانانە بگەیەنێ. ئـەو سـوڵتانی مەڵبەندی هەمو نازداران، خـونچیلانەو خـوێن شیرین‌و جوان‌و باش‌و بەئـاکارەو لەکاتی قسـەکردنا، شـەکری لەزاری دەبارێ. موسـوڵمانەکەی خێرەومەند، بەونیشانانەی من دەڵێم با بیناسێ. ئەو لەسەر جـوانان ئـەمیرەو، کاروباری دڵبەران‌و دڵداران گشتی لای ئەوە. سەری قاڵە لەوانەیە هەر لەبیریشـی نەمابێ کە یەخسـیرێك لە زیندانی دڵاندا بێ‌دەرەتانە. بەڵێ ئەویەخسیرە منم. سـەرەڕای دیلی. لەرزوتای تاسـەو ئـارەزوی، تابەتای ئەوکەزیە بەلەرزانەی ئەو، توشـی توشـی لەرزو هەڵچـوّقانیان کردوم. هێزو تابشـتم نەماوە. ناشمەوێ لەبەندی ئەودا، هاوار بکەم. بڵێم زوڵمم لێکراوە. راستت دەوێ، من دەمەوێ دەرسێك لە فەرهاد فێرببم. گیانی خـوّم لەعەزرەت دینی دیداری یاری شـیرینم بەقـوربان کەم. لەعەزرەت توّی گیانی شیرین، شەو هەتا رۆژ، وەکو گوّیین دەناڵێنم. وەك ڕێژنەی تاوی بارانێ، فـرمێسکی خوێن، لەچاوانم دادەبارن.

۷ وەکی بەرقی بوهاری ئەز ژدەست چەشمێن خوماری ئەز
دکم فەریادو زاری ئەز مەگەر جارەك کی ئیحسانێ

۸ تو پورئیحسان‌و خوەی نەشمی لدەرویشان ئابێ خەشمی
چبیتن گەر بنیڤ چەشمی نەظەرکی تولا ئاستانێ (یان، تو لئاستانێ)

۹ لمن پرسەك بدلداری دبت هەمپایی دیداری
ڤەڤە وەستایم دفەرواری لعەبدێ خوە کە فەرمانێ

۱۰ دفەرمانێ ڤەڤە وەستایم دبەندا خدمەتی دایم
وەکی گوّی بێ سەروپایم هەمان لێدی تو چەوگانێ

۱۱ لبەر چەوگان‌و کاشویان ژدەربا تورك‌و هیندویان
دبازم هەروەکی گویان دەما ئەوتینە مەیدانێ

۱۲ دەما ئەوتین ببازی تێن دگەل قەوسێن شیرازی تێن
چموکارن؟ دتازی تێن بدەعوا تێنە لێکدانێ

۱۳ بدەعوا تێن مە یەغما کن دعامی شورو غەوغا کن
سواش‌و فیتنەیان راکن بشیر ئەوتێنە تالانێ

١٤ دوتالانچی دمەشهورتیْ ژمەعدەن عەینی کافورتیْ
دتێکەل ظولمەتو نورتیْ مەکوفریْ دی دئیمانیْ

مانای وشە:

خوَی: خێو؛ **خەشم:** رك؛ **نەشـم:** ناوی بەرزو پایەی بەرز؛ **هەمپا:** بەرانبەر؛ **فـەروار:** فـەرمان؛ **هەمان:** ئیتر ئامادەیە؛ **کاشوَ:** داری سـەرخـواری گەمەی شـەقێن؛ **دبازم:** غار دەدەم؛ **بازی:** گەمە؛ **تازی:** روت؛ **موکار:** زۆر تیژ کە مو هەڵدەگریْ؛ **دەعوا:** شەڕ؛ **یەغما:** تاڵان؛ **عامی:** ئـاپۆرەی خـەڵك؛ **شـورو غەوغا:** پشێوی‌و هەراهەرا؛ **سواش:** شەڕو دمەقاڵە؛ **مەعدەن:** کان؛ **عەین:** کانی.

پوختەی مانا:

لەدەست ئەو چاوە مەسـتانەت، کە لەو دیوی پەچـەی روبەندە وە هەر گرشـەگرشـیانەو، وەك بروسکـەی هەوری پری مانگـی گوڵان، دەتروسکێن‌و تریشـقەو گرمەو بارانیان بەشـوێن‌دادیْ. ئەوامنیش وەکو هەوری بوهاران، ناڵەناڵم دیْو، بەتاو ئەسرین دەبارێنم؛ ئەسرینی خـوێن. دەڵێم جارێك بەبارێکدا، بەزەت بەمنی هەژاردا بیْ. دەزانم هەر پێم بزانی، بەزەت دادێت. ئەتوَ زوَرچاكو پرچـاکەو دلوَوانی‌و لەراسـت روت‌و گەدایان رك لەدلْ ناگری. هەمو ئـاواتی من هێندە، کە جارێکیان، لە گوَشێکرا، بەچاوی کز، لەئاسانەکەت بنوڕم. توَش بەتیلەی چـاوەکانت، توڵەی بەر ئاستانەی خوَت، تماشـاکەی. ئـەگەر واکەی، چناقـەومێت‌و بەو دیدارە، دیواری کابە نارو‌خـێ. ئەگەر هەر ناشتەویْ بم‌بینی، پرسێکی لەحاڵم‌کە، کە پرسیارت لەمن، کەمتر لەدیدارت نیە بوَمن. ئیتر دیدارە یا پرسیار؛ بەدەست خوَتە. ئـەمن کوَیلەم، لەخـزمەت‌دام. چفـەرمانێك بدەی، سـازم بەجێی بێنم. وەکو گوَی‌بازی ئـامادەم لەبەر شـەقتا. سـەری سـەرکێش‌و پای راکردنم لانین. بەگیان‌و دلْ، بەئاواتم بەگوَچانت خەڵاتم‌کەی. چخـوَشە دلْ وەکو گوَیەك لەمەیداناو دویاریکـەر، یەکیْ چـاوت ـ کە وەك تورکان، لەحـاند بیْ دەسـتەڵاتان زاڵم‌و تیژن ـ ئـەویتر کەزیەکانی رەنگ شەوەت ـ وێنەی چەتەی هیندی بیْ‌ئامانن ـ وەبەر کاشوَی دەن‌و رایدەن؟

گەلێك‌جار، پرچو بسکی‌توَ، دەگەڵ چاوت، بەشیری خواری دوبرۆوە ـ کە وەك جوتێك کەوانی کاری شـیرازن‌و تیری مژۆڵان داوێژن ـ دێنە یاری شـیرو تیرو کەوان‌بازی. بەڵام چـەند شـیری موکارن‌و لە کالانیش دەرکشـاون. بەشـیری روت، بەرێژنەی تیر دەگەنە یەك. پیاو لای وایە، شەڕیان لەناو خوَیاندایە. کەچی نەخێر کێشە بوَ دڵی مەلایە؛ هاتون تاڵانی دل‌بکەن. هەراو ئاژاوە بەرپاکەن. قیامەت لەدنیایە راکەن. رێزی دڵان بشـێوێنن. هەراو هوریا لەناو خـەڵکـا بنێنەوە. سەرتەریدەی ئەو دزانەش، چاوەکانن؛ هەر ئەوانن بوَ تاڵانی دڵی هەژار، بەناوبانگـن. شـیری بروَ وەکار دەخەن. هەڵدەکەنە سەر دڵداران دڵیان دەبەن. ئەمما چەند تاڵانچی جوانن؟ دڵدار حـەزدەکا بیان‌بینیْو صـەدجـار گیانی بدورێنیْ. سپی‌و رەشـن. واتا دوچـاوی بەڵەکن. سپیایەتی لەکانی کافورسپی تر؛ رەشیەتی‌یەکەش وەکو ئەو تاریکستانەیە ئـاوی حـەیاتی تێدایە. سـەیرە چلوَن

تاریکیو نور، گەیونە یەك؟ ئێمە کەلیان دەڕوانین، کوفرمان دێتە بەرچاوان، کەدەناو خواناسیندایە.

١٥ مەکفری دی دئیسلامبێ ژشەرقێ ظولمەتو شامبێ
ژزولفان عەنبەری خامبێ کەناری خالو نیشانێ

١٦ دو زولفی عەنبەر ئەفشانن دو لەعلی شەککەرستانن
دو چەشمی سیحری فەتتانن دلیمن وان خەدەنگ دانێ

١٧ دلیمن وان خەدەنگ لێدا دبورجا روزو شەب تێدا
لسەلوا مارلڤین پێدا بمەستی هاتە سەیرانێ

١٨ لسەلوا مار بلەف هاتن دبورجان تیپ بصەف هاتن
ژباطین تیر بخەف هاتن ژبەر بەندا گریبانێ

١٩ ژبەر بەندا نیقاباوی لبەر فەتلا عیصاباوی
جەمالا ماهتاباوی مەبەدرەك دی دسەیوانێ

٢٠ هەیڤ بو ئەو دظولماتێ دخوَم صوندێ بئایاتێ
کونوریدا سەماواتێ ئەسەد هات راستی میزانێ

٢١ قەمەر هات راستی پەروینان ژبوێ خەملێ شەمال ئینان
م نێرگز دی دنەسرینان دنیڤ باغێ گولستانێ

٢٢ دباغێ من مەدام دلتێ جنەسریو سوسنو گولتێ
بنەفشو طەرحو سونبولتێ چەڤین سەر شوبهی رەیحانێ

٢٣ لدیمێ سونبولان سەردان چەڤین سەرسوسنو وەردان
لماهێ عەقرەبان گەردان دسەردا ئابی حەیوانێ

٢٤ ژعیشقێ لەو «مەلا» خەستە ژحەرفا بادەیێ مەستە
ژهوشو عاقلی رەستە لدەر گوشێن دمەیخانێ

مانای وشە:

شام: شەو؛ **ئەفشان:** بڵاوکەرەوە؛ **فەتتان:** جوانی دڵشێوێن، ئاژاوەچی؛ **لڤین:** جوڵان، بزوتن؛ **لەف:** پێچ؛ **تیپ:** کۆمەڵێکی لەشکر؛ **گریبان:** بەرۆك، پێسیر؛ **فەتل:** لێكهاڵاو، بادراو؛ **سەیوان:** سایەدەر؛ **سەیوان:** خرمانە؛ **خەمل:** رازاندنەوە، رازانەوە؛ **جنەسری:** دارخورمایەکی نایابە؛ **چەڤین:** خوار بونەوە، چەمانەوە؛ **گەردان:** لەگەڕدان، بەدەورەدا؛ **خەست:** تیرو تۆخ؛ **خەستە:** نەخۆشو ماندو؛ **حەرف:** کەنار؛ **حەرف:** تیژ لە چێژەدا؛ **حەرف:** پیت؛ **رەستە:** رزگاربو؛ **دەرگوش:** جوڵانەی بەگوریسو پەڕۆ کە منالو

نەخۆشی تێدا دەحاوێننەوە.

پوختەی مانا:

بۆچی دەڵێم کوفرم لەئیسلامدا دیوە؟ زولفی رەشی ـ کە عەنبەری خاو بەردەگرن ـ هاتبونە دەوری خاڵانیو دەتگوت تاریکایی شەویّ، دەوری روخساری وەك رۆژی بەتیرێژی یارمی داوە. ئەو روخسارە لەپاکیدا، وەك ئیمانی موسوڵمانی خوداناسی بەراستییە. زولفو خاڵە رەشەکانیش، وەکو کافر دڵیان رەشە. ئاوا من ئیسلامو کوفرمپێکەوە دین.

پرچی عەنبەر دەپرژێنن؛ لێوەکانی هێند شیرینن، تۆ ئێژی بونە شەکراوا. چاوی جادوی دڵشێوێنن، هەر ئەوان بون، دڵی منیان بەرتیراندا.

لەو مزگەی عاسمانی روخساری پاکرا ـ کە وەك رۆژ لەناو شەودایە ـ دڵم تیرەباران کرا. دو رەشماری کەزی یارم، لەباڵای راستی وەك سەوڵی، جوڵانەوە. وەك سەرخۆشان تلیاندەداو دەیانروانیە ئەم تیرهاویشتنەی چاوان. جەرگو دڵپێکانی منیان، بەخۆشو سەیر دەزانیو سەیریان دەکرد. کەزی رەشمار، هەر دو نەبون؛ زۆر بون. رێز بەرێزو تەکوز وەك تیپی لەشکری راهێندراو، هاتنە پێشیّ. هێندێکیان لەگەردن هاڵانو سەریان گەیاندە سەر بەرۆك. لەبەر دوگمەو بشکۆژی سەر بەرۆکیەوە بەدزیەوە زۆر تیر داباریە هەناوم.

لەبن بەندی روبەندیدا، لەژێر ئەو بسکە لولانەی ـ کە بەر توێڵپێچی کەوتبون ـ جوانی هەنیەی وەکو ترێفەی مانگەشەو، دەبریقاوە. هەنیەی یارم، وەك مانگی چاردە شەوێك دی؛ کە هەنیەپێچ خۆی لیّکردبوە خەرمانە.

روخساری دەناو بسکاندا، وەك مانگ لەناو تاریکاییدا، دەینواند. بە ئایەتان سوێندیّ دەخۆم کە تیشکی روخساری یارم، روناکایی دایە عاسمان. بورجی ئەسەد، خۆی بەرانبەر بەمیزان کرد. وەك چۆن چاوە مەستەکانی، لەراست برۆی وەك تەرازوی نازکێشانیّ، خۆ دەنوێنن؛ مانگو هێشوی ئەستێرەی کۆ، هاتنە پاڵیەك. تا وەك ناو چەوانی یارو لیزگە مرواری سەرتوێڵی، خۆ نیشاندەن. کۆ ئەستێرەی بورجی میزانو ئەسەدو پێرو، مانگیش پێرا. هەریەك مۆمیخۆی هەڵکردو لالەبەدەست بە بەهانەی رازاندنەوەی ئەو روخسارە، هاتنە دیدار. کە لەخۆیان جوانتریان چاو پیّبکەویّ.

ئەدی منی دڵداری ژار، کە پرکوڵمو دڵم بۆگوڵ دەکورکێنیّ؛ لەو بەژنو باڵاو روخسارە، چیم بەدیکرد؟! نێرگسی کاڵی چاوانی، لە کەناریش لاجانگی سپی وەك نەسرین، لەناو باغچەی بەهەشتی ئەو روخسارەدا ـ کە دڵم باغەوانیەتیو لێی دەرناچیّ ـ بەژنی وەك داری جنەسری ـ کە خورمایەکی زۆر شۆخو زۆر بەرشیرینو نایابە ـ هەڵوێستابو. هەر شیرنایی لیّ دەباری. بسکی بۆنخۆشی وەكسوێسن، گوڵی رومەت، وەنەوشەی خاڵ، چڵی ریشوی سەرو شەدەی، گوڵی سمڵی پەرچوکەکەی، گشتی لەریحان بۆنخۆشتر، لە رەشەریحانە رەشتر، نوسەری قودرەتی

خودا، له شێوه خەتی ریحانی، نوسـیبونیو سـەری خـوار کردبونەوه. کەزیه بۆن سـونبولەکانی، سەریان لەروخساری دەدا. بەسەر بسکی وەك سوێسنیدا چەمابونو گشتلا دەوری پەڕەی گوڵی سەررومەتی ئاڵیاندابو. کەزیەکانی سـەرچـەماوەم، وەك دوپشکـی لەعەنبەر دروسـتکرابنو هاتبنەگیان بەدی دەکرد؛ کە پاسی لاجانگی دەدەن. ئەو لاجانگەی ئاوی ژیانی تێدایەو لە دەوری مانگیش دەسوران. کە مانگ لەبورجی عەقرەبدا، زۆر بەتیشکە. بۆیە مەلا ئەمرۆ لەباسی دڵداری، هێندە خەستەو قسەکانی هێندە کرژن. چونکە بادەی توندو تیژو خەستو خوڵی ئەوینی دەرخـوارد دراوەو مەسـتو کەلەلا کەوتوه. لەوشـتانەی کە ناو نراون عەقـڵو هۆش، رزگار بوه. هێزی بزوتنی نەماوه. ئەوا لەناو مەیخانەدا، خراوەتە جوڵانەوەو رای دەژێنن. بەپیری منداڵ بۆتەوه.

«مەحوی» دەڵێ:

لەپێ کەتومو نەفسم بۆ هەوا دەشنێ وەکو منداڵ

لەبەر پیری سەرم خۆی ناگرێ، من تازە پێ دەگرم

شیاوی گێڕانەوەیە:

شەرحدەری ئەم دیوانە بەعەرەبی، نوسیویەتی: شیخ عەلی فەندەکی گوتی: لەخـەوما شـێخی جزیریم چاوپێ کەوت. گوتم قوربان، تۆ «ئابێخەشمی»ت کە فـەرموە، من لاموایە «ئـا» یەکە زیادە. تێ ناگەم. مەلا فـەرموی: تۆ نازانی. «ئـا»لە مانای ئـارێدایەو زۆر لەکورد دەکاری دێنن. «ئابێ خەشمی» کەوتۆتە بەیتی هەشتەمی ئەم قصیدە.

قصیدەی نەوەدو سێهەم

«سەمەن سایان»

١ بحوسنا (احسن التّقویم) و ظاهیر صورەتی ذاتی
نەظەردی (عَلَّمَ الأَسماء) و باطن عەینی میرئاتی

مانای وشە:

اَحْسَن: باشترین، جوانترین؛ **تَقْویم:** راستو رێككردن، هەڵخستنەوە؛ **صورەت:** وێنە؛ **ذات:** خـوٚ؛ **ذات:** بریەتیە لەخودا؛ **عَلَّمَ:** فێری کرد؛ **اَسْماء:** ناوان؛ **ظـاهیرو باطـن:** دەرو ژور؛ **عەین:** هەرخـودی؛ **عەین:** چاو؛ **عەین:** خوٚر؛ **میرئات:** ئاوێنە.

پوختەی مانا:

خوا فەرمویە: (ئادەم نوێنەری خودایە لە سەرزەمین. هەمو ناوێکیشـی فێرکرد.) فـەرموشـیەتی: (ئێمە مروٚمان جوانترینو رێكو پێكتر لە هەرشـتێك هەڵخسـتەوە.) پێغـەمبەری خـواش (ص) فەرمویە: (خوا عینسانی لەسەر وێنەی خوٚی سازداوە.)

جا ئەگەر لە دڵبەری من ورد ببیەوەو ئاگایەکت لەو ئایەتو فـەرمودانەی خـوداو پێغـەمبەریش هەبێت؛ زوٚر شتت لێ حـاڵی دەبێ. لە رواڵەتە کەی بروٚانەو ئــەو جــوانیو ئــەو دڵرفێنیەی بێنە بەرچاو، تابزانی ئەوکەسەی ئەوی لەشکڵی خوٚی هەڵخستەوە، چوٚن جـوانێکەو چـوٚن هەر تەنیا ئەوە کە دەبێ بپەرستریٚو کەسیتر نا. خوٚ ئەگەر بەچـاوی دڵت، وردتر لە رواڵەت بروانیو قـوڵتر بچیتە ژورەوە؛ تێدەگەی کە جوانیو رێکی ئـەندامی ئـەو دڵبەرەی من، جگـە لە ئــاوێنە نیە، کە بەرەو خوٚر راگیراوەو جوانی سیماو بەژنو باڵای، تیشکێکی جوانی خودایە داویەتەوە.

٢ دڵبوسا سەمەن سایێ مەنیٚری بەژنو بالاییٚ
(لَعَلّی اَبْلُغُ الاَسْباب، اَسْبابَ السَّمواتِ)

مانای وشه:

بوس: ماچ؛ **سەمەن:** گوڵی یاسەمەنە؛ **سا:** (وشەی پاش‌بەندە)؛ **بەمانا:** وەکو؛ وردکەر، خـوڵێدەر. دێت؛ **سەمەن‌سا:** وەك یاسەمەن، یاسەمەن بەریێ دەر، خـوڵە یاسـەمەن دەر؛ **لَعَلّي:** شـایەتامن؛ **اَبْلَغُ:** بگـەم؛ **اسباب:** لایەن‌و پێ‌پیلکەو کەنار؛ **سَمٰوات:** عاسمانان، بڵندایيان.

پوختەی مانا:

ئەو پاوپلە ناسکانەی ـ کە یاسەمەن ئەگەر بۆی بلوێ ماچیان کاو خۆیان لێ‌دا، شانازی بە بەختی دەکاو هەمیشە بەو ئـاواتەوە لە ڕێبازی کەوتۆتەوە. پەلامارمدا ماچیان‌کەمو خـــۆم خســـتەســـەر پێڵاوەکەی. لەو خـوارەوە خێســەم لەبەژن‌و باڵای کردو تێم‌هە ڵروانی. دڵی نەزان، ئـارەزوێکـــی بەدڵ‌دا هات؛ کە بەڵکو ڕۆژێك لەڕۆژان، بگـەمە سـەیری عاسـمانی جـوانی لەو باڵایەو بڕوانمە مانگی ڕوخساری. بەڵام دڵەنەزانەکەم وەك فیرعەون لێی شێوابو. وەکو قورئان باسی دەکا، کە لە وەرامی موسادا بە هامانە ـ وەزیرەکەی خۆی ـ گوتوە: هامان بورجێکم بۆ سازکە، بەشکـو بەوێدا بگەمە پلەپلەی عاسمانان‌و کەنارەکانی بگەڕێم؛ تا بزانم ئـەوخـوایەی موسـا لەکوێ‌یە؟! خـەیاڵ پڵاوی دڵەکەم، وەك خەیاڵ پڵاوی فیرعەون، پڕو پوچەو دەستی بەباڵا ڕاناگات.

٣ **ژڤێ تەقویمی ئینسانی نەظەردا سیرری سوبحانی**
(فَهذا اُلْوَجهُ مِنْ اَجْلیٰ بَراهینِ وآیاتِ)

مانای وشه:

ئینسان: مرۆ؛ **ئینسان:** ئەمجۆرە؛ **ئینسـان:** بی‌بیلەی چـاو؛ **سـوبحان:** پاك‌و دور لە هەڵە؛ **سـوبحانی:** خودایی؛ **هٰذا:** ئەمە؛ **وجـه:** ڕوخســـار؛ **اَجْلیٰ:** ڕۆشـــن‌تر؛ **بَراهین:** بُرهان‌گەل؛ **بُرهان:** بەڵگــە؛ **آیات:** ئایەتان، **آیَت:** نیشانە.

پوختەی مانا:

هەر چـاوێکی کە خـاوەنی بی‌بیلەیەکی بینابێ‌و بەو بروانێتە یاری من ـ کە نمونەی هەرەجـــوانی دروست کردنی ئینسانەو بەوجۆرە کە نهێنی‌خـوا، بۆ نیشـــان‌دانی دەسکـــاری بێ‌هاوتای خـــۆی شانی‌داوە ـ کافریش بێ، ناچاردەبێ ئیمان بێنێ. چونکە ئەو ڕوخسارە پاکە، ڕۆشن‌ترو بەهێزترین بەڵگەو نیشانەی قودرەتی لەبنە نەهاتوی خودایە.

٤ **کونوری عیشقێ لامیعەدەت لطوری قەلبی جامیع دەت**
دسەیرا (بَرزَخُ الاسماء، نِهایاتُ بِدایاتی)

مانای وشه:

لامیع: تروسکەدەر؛ **جامیع:** کۆ، کۆکەرەوە؛ **سەیر:** گەشـت؛ **بەرزەخ:** بەرزەك، نێوان، لەمپەر، ماوەیەك دەناو دودەمدا؛ **نهایات:** پاشینەکان؛ **بدایات:** پێشینەکان.

پوختەی مانا:

ئەویندارى راسـتو دروسـت، گەرەكبیرى بڵاو نەبێت؛ جگـەلەیار، هیچشـتى بەدڵدا نەیەت. دڵى بۆیار کۆکاتەوەو خروپڕ بیدا بەیارو ئاوڕ وەهیچ نەداتەوە، کە یارى لەبیرباتەوە. جا ئـەوسـایە ئـەبێ هومێدێکـى هەبێ کە تروسکەى نورى خـوداى ئـەویندارن، وەك چـۆن لەکێوى طـورىدا، لەویشبداو لەبەر روناکى ئەوتیشکـە بەناو ناوەکانى خـوادا ـ کە هەریەکێك لەوناوانە جـۆرە بارو حـاڵەتێك لە رێرەوىرىٚ پەیدادەکا ـ پێهەڵێنێ؛ ئەوە خوایە بەشکـو بگـاتە هەوارى بەختیارىو بە یەکجـارى لەگەڵ یارى هەرە نازدارى؛ کۆوە بێت. سوپاس بۆخوا، کەمن لەم گەشتو سەفـەرە پرخـەتەرە، گەیشـتومە دواییەکانى تازە دەسـت پێکراوەکانم.

نازانم کێگوتویە:

دنیا لەدڵما ناحەوێنمەوە　　　گشکى دەربەستە وەدۆس دریاوە

٥ **نیشانێن طورەیى طوغرا دوەصفى زوهرە سیمایان**
(لِعِنْوانِ التَّجَلّی مِنْ بَراعاتِ الْعِباراتِ)

مانای وشه:

عینوان: نیشانو بەڵگـە؛ **تەجـەللى:** بە روناکى خـۆنیشاندان؛ **بەراعات:** بارع گەل؛ **بارع:** سـەرکەوتو لە ئاکارى پەسنددا؛ **بارع:** زۆر دەمپاراوى قسەرەوان؛ **عیبارەت:** تەرزىقسە، قسەدەربڕین.

پوختەی مانا:

بۆشایەتىو بەڵگەى هەرە زۆپو دیارى، کە نورى خـودا داویەتە روخسـارى پاكو جـوانچـاكو بیچمو سیماى زوهرەئاسایان؛ ئەو مۆرە بەقیچەڵ فیچـەى قـودرەتىیە، کە پادشـاهى پادشـایان بۆى ناردونو بۆىکردون بە بسكو کەزى. تۆ بڕوانیە ئەوبسکانەى لە دەورى رون، فەصـیحترین عیبارەتن بۆ ناوونیشانى دەسکارى خوداى مەزنو زو تێدەگەى کە نورى خـوا بە مۆرەوە، بەمۆرى لە روخسارى جواندا دێتە بەرچاو. پێغەمبەرى خوا فەرمویە: (چاکەتان لە روى جوانبوێ).

٦ **دلۆ وەر سەیرى بالایان دگولزارا سەمەن سایان**
(بِها تَهْتَزُّ باناتٌ لَنا مِنْ مَیْسِ قاماتِ)

مانای وشه:

سەمەنسا: وەك گوڵە (یان، چڵە یاسەمەنە)؛ **بِهـا:** لەوێدا؛ **تَهتَزُّ:** رادەژىٚ؛ **لَنا:** بۆمان؛ **مَیس:** لەرینەوەى

بەناز؛ **قامات**: قامەتگەل؛ **قامەت**: بەژن.

٧ سەمایا جوملە دیم دوڕتیٚ بئیعجاز ئەهلی سوڕ پوڕتیٚ
(بِهٰا تَصنطَفُ قاماتُ بِعیدانٍ وَنایاتِ)

مانای وشە:

جوملە: بەتوێەڵو کۆمەڵ؛ **ئیعجاز**: موجزات شاندان؛ **تَصنطَفُ**: ڕیزە دەبەستیٚ؛ **عیدان**: عودگەل؛ **عود**: ئامرازێکی موزیکە؛ **نایات**: نەیگەل.

پوختەی مانا:

ئـەیدڵ! وەرە لەو کوڕەدا کە بویتە باغچـەی نەمامی بەژنو باڵا لەگوێن قلەیاســەمەنان، تاوێك چاوێك بەو بەژنو باڵاشەنگانەی چەلەنگانەدا بگێڕە. چەندجـوان بەدەم هەڵپەرکێوە دەلەرنەوە؛ تۆ ئێژی نەمامی بانن، رادەهەژێن بەدەمباوە.

چۆن رەقصـێکە؟ سـەرلەبەر روخسـار مروارین، لەوێدا کۆنو، هەمویان لە دڵکێشـیدا گەیونە پلەی موجزات نیشاندان. بۆ ئەهلی دڵو دەروێشان، پڕن لە بەڵگەی ڕیٚشاندەر بۆئەوینیٚ. چـەند جوانو لەبار بەهەوای عودو تارو بلوێرەوە، ریزەبەریز دەستیان گرتوەو باڵایان پێکەوە داوەو کوڕی داوەتیان جۆشداوە.

٨ سەماییٚ راستو چەپ تینن شەمالێن خاصّە هلتینن
(فَیَا للهِ فی مَیْلا تِها مِنْ عَطفِ باناتِ)

مانای وشە:

راست: جوڕێکە لەرەقص؛ **چەپ**: نەوعێکی تریەتی. لە وڵاتی بۆتان بیستو پێنج جۆر هەڵپەرکیٚ هەیە، کە دوجۆریان ناویان راستو چـەپە؛ **شـەمالێن خـاصّە**: مۆمی تایبەتی، مۆمی صـافی زەردی بەژنبڵندی ماڵە میران کە بخـوری تێکـەڵ دەکراو دەگەڵ روناکاییدانیش بۆنی خـۆشی بڵاو دەکرد؛ **هلتینن**: بڵندەکەن، رایدەدێرن، هەڵیدەکەن؛ **فَیٰاللهِ**: ئەینامەخوا؛ **مەیل**: لارەوەبون؛ **عَطف**: گەڕانەوەو خوارەوبون؛ **عَطف**: بەزەییو خۆشەویستی؛ **بانات**: بانگەل؛ **بان**: دارێکی بەلەنجەولارو شۆخو شەنگە.

پوختەی مانا:

لە سەمادا، بەلای راستو چۆپەدا دێن. جۆری راسـتو چـەپ دەرەقصـن. هەمو وەك شـەمی تایبەتی هەڵکرابن، تیشك دەدەن. شەمی تایبەت لەوناوەدا، بەدەست خذمەتکارانەوە هەڵێنراون تا کوڕی داوەت ببینریٚ. ئەی نامەخوا! لەو نەمامە شلكو بەنازو ڕێکانە. چۆن بەهەناسـەی دڵداران، دەلەرنەوەو خوار دەبنەوەو راست دەبنەوە! دەڵێی خەڵفی شلکی بانن بەدەم سـروەی بەیانەوە دێنو

دەچن. ئێمەی دڵدار، لەو دیدارو تماشایە، چیمان کەمە؟ هەر تەنیا مەیگێڕو بادە. دەسا زوکەن:

٩ بیێژن غەمزە ئەلماسێ بزەمزەم بینە شەهکاسێ
کوحەل‌کت مەعنیێین ئاسێ (فَیا هَیّا لَنا، هاتِ)

مانای وشە:

ئاسێ: دژوار، عاسێ؛ **فَیا:** دەئەی فڵان؛ **هیّا:** پەلەبکە؛ **لَنا:** بۆمان؛ **هاتِ:** بهێنە.

پوختەی مانا:

بڵێن بەو جوانە مەیگێڕە کە هەر چاوداگر تنێکی، وەك نوکی تیخی لەئەڵماس، جەرگ‌بڕە. بە زەمزەمەی گۆرانیەوە خورخوڕ بادە بکاتە ناو شاکاشیەوەو بمان‌داتێ. تا ئەوبادەی کە هەمو گیروگرفتی سەختو دژواریش هەڵدێنێ، لە نەزانیمان دەربێنێ. دەسا مەیگێڕەشۆخەکە! پەلەبکەو رامەمێنەو بۆمان بێنە.

١٠ دبینی نەغمەیا چەنگێ دەما ئاڤیهتە ئاهەنگێ
بقانون وی دخونت مە (لِمیعادٍ وَمیقاتِ)

مانای وشە:

قانون: رێوشوێنی دیاری‌کراو؛ **قانون:** ئامرازێکی موزیك؛ **میعاد:** ژوانگە؛ **میقات:** وەختی دیاری‌کراو.

پوختەی مانا:

مەیگێڕ گیانە! دە بلەزەو بادەبێنە. وادەبینی ئاوازەی چەنگ، بە ئاهەنگە تایبەتیەکەی ـ کە تۆش وەکومن تێی دەگەی ـ بەرانبەر بە رێوشوێنی ناو دڵداران، بانگ‌مان دەکاتە جێ ژوانی‌و کاتی بەیەك گەیشتنمان بەگوێی دڵدا دەسرکێنێ.

١١ ژرەمزین غەمزە چالاکی بدل دی بێنە ئیدراکی
(مَعانٍ لَمْ یَسَعْها اُللَفظُ مِنْ ضَیَقِ العِبَاراتِ)

مانای وشە:

چالاك: چوست؛ **ئیدراك:** تێگەیشتن؛ **مَعانٍ:** مەعنایان؛ **لَمْ‌یَسَعْها:** لەوزەی‌دا نەبوە؛ **لفظ:** وتەی دەم؛ **ضَیَق:** تەنگی.

پوختەی مانا:

هەر بە چاوداگرتنێکی زۆر چاپوکانە لە دڵبەر ـ کە شوفارو نابابان هەستی پیێنەکەن ـ دڵ دەزۆر مانای وا دەگا، کە لەوزەی دەمو گوتن بەدەربووەو هەرگیز وتاری وا نەبوە کە بتوانێ ئەو مانایانە دەربڕێ. زمان لەوە بەرتەنگترە کە ئەو مانا نهێنیانە ئاشکراکا.

ئەحمەد شەوقی دەڵێ:

زوانی زوان لەسەیری لێوی ئاڵی لاڵو پاڵ داما

بەسرتەی دڵ وتووێژی دەکرد چاوم دەگەڵ چاوی

۱۲ ژنازك دلبەرا نازك دسەهمێ دی مەئیعجازك

(وَكَمْ مِنْ خَشْفِ غِزلانٍ أهابَتْ لَيْثَ غاباتِ)

مانای وشە:

نازك: نازێك؛ **سەهم:** بەش؛ **سەهم:** تیر؛ **كَمْ:** چەند؛ **خَشْف:** کارمامز؛ **غِزلان:** ئاسکان؛ **أهابت:** ترساندی؛ **لَيْث:** شێر؛ **غابات:** لێرەوارو جەنگەڵ.

پوختەی مانا:

لەکاتێکا کە ئەو یارە نازارەی من، نازی بەسەر دڵدارانیدا بەش دەکرد؛ لەو بەشەی کە بەمن بڕاو نازێکی وەكتیر هاتە من. ترسێکیوا روی تیێکردم، کە بە موجزاتم زانی. دەشزانم زۆرجار کارمامز، شێری جەنگەڵ دەترسێنێو زۆر رویداوە شێر لە کارمامز ترساوە.

ابنُالفارض (٥٧٦-٦٣٢) دەڵێ:

وەك لەو دڵە هەژارەی من قەوماوە لەکێ قەوماوە؟

خۆی بە شیرەدڵ دەزانیو چاومامزێك راوی ناوە

«نالی» دەڵێ

ئەلا ئەی نازەنین ئاهو بەباهۆ دڵی صەییادی خۆت هێنایە لەرزە

«هیمن» دەڵێ:

ئەمن دەمگوت لەدنیا تابمێنم لەبەرکەس ئەستەمە سەر دانەوێنم

کەچی ئێستا لەداوی بسکی تۆدا گرفتارم گوڵم، مو ناپسێنم

۱۳ نەتەنها پێشبەری یارین، ژئەمری کُن خەبەردارین

(وَمَنْ أهْواهُ سارٍ فيمَساري كُلِّ ذَرّاتي)

مانای وشە:

پێشبەر: روبەرو؛ **كُن:** ببە؛ **وَمَنْ:** ئەوکەسەیش؛ **أهْواهُ:** دڵم لەسەریەتی؛ **سار:** لەگەڕانایە؛ **مساری:**

شوێنانی گەڕیان؛ **کُلّ**: گش؛ **ذَرّاتی**: وردیلەکانم.

پوختەی مانا:

ئەم ئـەوینە گیان برژێنەی ـ کەمن لەژیانا توشـیبوم ـ کاری ئـەمرۆ ودوێنیّ نیە. لەو رۆژەوە کە چاوم بەویارە کەوتو روبەروی بوم، پەیدا نەبوە. هەر لەوساوە خوا فەرمانی بە ئافەریدەکان داوە، «ببە»و ئەوانیش «بون». من گیرۆدەی ئەم ئەوینەم. ئاگادارم کەخوا ئەوینی ئەمجـوانەی چـۆن تێکەڵاوی گیانم کردو، هەمو توسـقاڵە وردیلەی لەش‌وگیانم، ئـەوینی ئـەوی تێکـەڵەو تازە لێك هەڵناوێردرێن.

١٤ (هُوَالاَوّلْ، هُوَالآخِرْ، هُوَالظّاهِرْ، هُوَالْباطِنْ)
(هُوَالْمَعْبود وَالْمَشْهودُ فیکُلّ الْهُوِیّاتِ)

مانای وشە:

هُوَالْاَوّلْ: ئەو یەکەمە؛ **هُوَالْآخِرْ**: ئـەو دوایینە؛ **هُوَالظّاهِر**: ئـەو دیارە؛ **هُوَالْباطِـن**: ئـەو ناوەرۆکی نادیارە؛ **هُوَالْمَعْبود**: هەر ئەوە دەپەرستریّ؛ **وَالْمَشْهود**: حازرو بەرچاویش؛ **فـیکُلّ**: لەگش؛ **هُویّات**: هُوِیَتْ گەل؛ **هُوِیە**: بەڵگەی راستینی بونی شتێك، پێناس.

پوختەی مانا:

ئـەوکەسـانەی لایان‌وایە هەوسـاری کارو ژیانمان لەناو لەپی خـۆمان‌دایەو گوناهی دەردی ئەوینمان، دەکەوێتە سەرشانی دڵو چاوانمان؛ زۆر زۆر هەڵەن. ئەوانەیش کە لایان وایە دڵداری یەکیّ وەکومن، بۆ کیژێکـی سـەلماناوەو دنیاییە؛ لەوی پێشـوش هەڵەترن. نەخێر بابە، تیّنەگەیون. خوا کە هەرگیانەی بەکارێك سەرگەرم‌کرد. ئێمەی کردە ئەویندارى جەماڵی خـۆی. هەر لەرۆژی بناوانرا تا دوامین کات ـ کە ئـەو دوا مینەش هەرنایە ـ ئێمە ئـەویندارى جـوانی خوداین. جا لەکویّدا، یان لەکیّدا خۆی نیشانداین، خۆی دەزانیّو ئێمە سـوتانو برژانو گریانی دڵدارانەمان لەسەرشانەو ئەرکێکـە دەبیّ بەجـیّبێت. یاری سـەرەتایی خـوایە. رواڵەتو بەرپیوار خوایە. جێگەی پەرستنمان خوایە. ئەوی دێتە بەرچاو خوایەو ئێمە خۆمان نە خۆمانین، نە دەزانین چین. یاخۆ کێین. هەرخوا ناوونیشانمانەو هەر خۆی بەڵگەی پێناسمانە. ئەوین ئـەوینی خـودایەو مەلاو سەلماو هەمو دڵبەرو دڵداری ئەمجیهانە، بەدەوری جوانی خودادا وەك ئەو تۆزکاڵە تۆزانەن، کە لە دەوری تیرێژی رۆژیّ خول دەخۆن...

١٥ ژلا شَیْئی، ژمەعدومی، مەناسی سیرری قەییومی
(سُجُودی فیتُرابِ الْمَحْو مِنْ اَعْلیٰ اُلْمَقامات

ماناى وشە:

لاشيئى: نەتشتى؛ **مەعدوم:** لەبەين‌براو؛ **قەييوم:** راگرو پارێزەر؛ **قەييوم:** ناوى خوايە؛ **سُجُودى:** سوژدەكانم؛ **تُراب:** خۆڵ؛ **مەحو:** نەمان؛ **اَعْلىٰ:** بەرزترين؛ **مقامات:** شوێنان، جێگەيان، پلەوپايەگەل.

پوختەى مانا:

رێڕەوى رێگەى خواناسين، تا وشەى منى لەلابێ‌و بڵێ من دەبم بەدڵدار، من وادەكەم، من وادەچم، من ئيمانم بەخوا هەيە؛ هەرگيز بەهيچ ئاواتێكى دڵى ناگا. دەبێ من‌من‌و خۆخۆيى‌و ئێمەو ناموێى‌و تۆتۆيى، هەر لەئارادا نەمێنێ. بڕواى وابێ كە يارى نازدارى گيانان، هەرخۆى بەكارى رادەگاو دەيپارێزێ. نابێ لەبەرانبەر ئەودا، نقەى هەبێ. بڕو بيانوى بەهەشت چون‌و جەهەندەم نەچونى نەبێ. ئەوينداری بەراستى‌بێ‌و هيچى‌ترنا. هەرچى يار بەسەرى دێنێ، دڵى شادكا. با سوتان‌و قورپێوان‌بێ. نابێ بڵێ ئاخ! من‌سوتام. وشەى من لە شەريعەتى دڵداريدا شەريك بۆيار پەيدابونەو بە دەردى كافران چونە.

سا لەسايەى يارى نازدار، رازى نهێنى نازناوى قەييۆمى خوامبۆ دەركەوت. من‌منى‌و خوێەتيم نەما. ئەگەر خۆم بەشت دەزانى، لەناوم برد. لەسەر خاكى هەرنەمانم سوژدەى سوپاسم بۆيار برد. ئەو سوژدانەم گەياندييانمە بەرزو بەرێزترين پايە لەناو كۆڕى ئەويندارنا، لە بارەگاى بەرزى ياردا.

١٦ **بحەق رەندێ خەراباتم ژدێرێ ڤێ دەمێ هاتم**
چهێڤى هون دكن ئێرۆ ژڤێ رەندێ خەراباتى

ماناى وشە:

رەند: گوێ‌نەدەرو گەللايى؛ **خەرابات:** مەيخانە؛ **هون:** ئێوە.

پوختەى مانا:

رەنگە هێندێك لەوكەسانەى كە بەعاقڵ ناسراون‌و لەراستيشدا هيچ لە دەردى دڵ نازانن؛ تەوس‌و توانجم تێبگرن، كەمن چۆن قسەى وا دەكەم، كە دەگەڵ ئاوەزى ئەوان يەكتر ناگرن؟ چەندم پێخۆشە تێم‌بگەن، كەمن لەدەستەى ئەوان نيم. راستى دەڵێم من سيپاڵى مەيخانەمو تازە لەدێرێوە هاتوم. گوێ نادەمە لۆمەو لەقەم. دەسا ئێوە لە گەللايى ناومەيخانە، چيتان دەوێ‌و چۆن بەهيوان باربگۆرێ؟!

١٧ **دعيشقێ شێخى ثانيمە بدل بەحرى مەعانيمە**
(لذى‌حِجر وَذى قَلْبٍ شِفاءٌ فى اِشاراتى)

مانای وشه:

ثانی: دوهەم؛ **مەعانی:** مەعناگەل؛ **ل:** بۆ؛ **ذی:** خاوەن؛ **حِجر:** عەقڵو ئـاوەز؛ **قَلب:** دڵ؛ **شِـفاء:** چـارە؛ **اشارات:** دەسنیشان‌گەل؛ **شفاءِو اشارات:** ناوی دوکتێبی ابن‌سینایە.

پوختەی مانا:

ئەگەر شێخی صەنعانی یەکەمین کەس‌بو کە لە ڕێگـەی دڵداریدا، دەسـتی لەدنیاو دین بەردا؛ من دوهەمم. داومەتە سەر ڕێوشوێنی ئەو. جا ئەگەر لە ڕواڵەتی‌دا مەستمو زونار دەبەستمو یارم بتەو دەپەرستم؛ لە دەرونم ئـاگادار بن. دەریای تژی لە زانسـتم. بۆ ئـەوانەی دڵیان هەیەو ئـاوەزیان دڵدارانەیە؛ ئیشارەی من چارەی هەمو ژانو دەردو نەخـۆشیانەو هیچ کارێکیان بە بژیشکـی وەکو ئیبنوسینا نیە.

١٨ **دئیقلیمی سوخەن میرم دشیعرێ دە جەهانگیرم**
(وَیعلو مَوکِبَ العُشناقِ أعْلامی وَرایاتی)

مانای وشە:

سوخەن: وتار؛ **یَعلو:** بەرز ئەبێت؛ **مَوکب:** دەستەی سـوارو پیادە پێکـەوە؛ **عُشـّاق:** دڵداران؛ **أعلام:** عَلَم گەل؛ **عَلَمْ:** ئاڵا؛ **رایَتْ:** بەیداغ.

پوختەی مانا:

گوتم دڵم دەریایەکی پرزانستەو ئێشـارەتم دەرمانی دەردی عاقڵانە. واتا: هەم زانام هەم حـەکیم. هەر هێندەش‌نیم. لە مەڵبەندی دەمپاراوو قسـەرەوانان‌دا، میرم. لە شـیعر هۆنینەوەدا، دنیام خستۆتە ژێر دەسـتم. هەرگاش دەسـتەی دڵبەسـتەی داوی دڵداری، سـوارو پیادەو بۆرە پیاگو نەجیمزادە، بەیەکەوە بەرەو دیداری یاربچن؛ من ڕەمکێشو هەر لەپێشـمو بەیداغو ئـاڵاکانی من، لە ئاڵای گشت بەرزترو بڵندتر خـۆ نیشـان دەدەن. واتا هەم زانام، هەم بژیشـك، هەم میرم، هەم جیهانگیرم. هەم سەرداری دڵدارانم.

١٩ **چخوەش نورەك زەلالی تو دقەلبی من شەمالی تو**
(وَقَلبی حَیْثُ فِیهِ الحُبُ مِصباحٌ بِمِشکاتِ)

مانای وشە:

زەلال: صافو ڕۆشن؛ **وَقَلبی:** دڵیشم؛ **حَیْثُ:** هەرگا، لەهەرکوێ؛ **فِیهِ:** تیا؛ **مِصباح:** چرا؛ **مِشکات:** تاقە، دەلاقەی بەتاق سەرگیراو.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! ئەو هەمو پایەو پلانەی تۆ بەمنتدا، لە سایەی ئەو نەمانەبو کە لە دڵداری توشـمبو. دڵم کەدنیاو هیچ‌کەسـی تێدا نەما؛ تۆی هاتیە ناو. تۆ چـەند نورێکـی روناکی. تۆ مۆمێکـی داگیرسـاوی لە تاریکـایی دڵم‌داو دڵمت روناك کردۆتەوە. دڵم هەرگا دڵداری تێدا بایسـێ. وەك چرایەك لەناو دەلاقە دابندرێ دەلاقەکەش هەر رۆشنە.

خوا فەرمویە: (وێنەی نوری خودایی من، وەك چرایە کە لە دەلاقە دانرابێ.)

٢٠ **تەقاضا وە دکر حیکمەت کو چەرخو لەولەبی بابن**
(هُوَالْفَعَالُ لاتَغْتَرْ بِاَسبابٍ وَآلاتِ)

مانای وشە:

تەقاضا: حوکم، داوا، رەوادیتن؛ **حیکمەت:** لێزانی؛ **لەولەب:** لوولەپ، هەرلوسێکی خـرهەڵدراو کە لەناو شتێکی دیکەدا، چەرخ‌بخوا؛ **هُوَ:** ئەو؛ **فَعَالْ:** زۆر کارا؛ **لاتَغْتَرْ:** فـریومەخـۆ؛ **اَسْـباب:** هۆگەل؛ **آلات:** ئامرازگەل.

پوختەی مانا:

کابرای خۆ بەعاقـڵ‌زانی دنیاپەرسـت! کە لات‌وایە خـۆت دەتوانی هۆی ئـاسودەییت پێك‌بێنی‌و هەل‌و دەرفەت بە ژیری‌خۆت بۆ بەهرەی خۆت برەخسێنی؛ زۆر پێچـەوانەی تێ‌گەیوی. خـودای گەورە. بۆیەی ئەم عاسـمان‌و عەردە خسـتۆتە خـول‌و هەر بە بایەك دەیچـەرخێنێ، تا هی وەك‌تۆ تێ‌بگەیەنێ کە هەرچی جگـە لەخـوایە، وەکو خـول‌خـولەی بەربایەو بادی هەوایەو بەربادە. بە ئەسپاب‌و ئامرازو هزرو بیری خۆت، بەس بنازە. فریو مەخۆ. تەنیا خـودایە کارایەو هەرچـی ئـەو نەیکا، روناداو هەرکەس دەس دەکاری خوادا، لەقەلە بەختی خۆی دەداو چارەرەشە تاهەتایە.

٢١ **ئەزەل عەینی ئەبەد یەك‌ئان ددەییومی دقەییومی**
تەنەززول دێتە تەفصیلێ (بآناتٍ و اوقاتِ)

مانای وشە:

ئان: دەم، تاو؛ **دەییوم:** زۆر خۆراگر؛ **قەییوم:** راگرو پارێزەر؛ **تەنەززول:** دابەزین، هاتنەخوار؛ **تَفصـیل:** درێژەدان‌و رۆشن کردنەوە؛ **اَوْقات:** دەمان، کاتان.

پوختەی مانا:

کاورای خۆت زۆر بەزانا زان! رەنگـە بێژی ئـەی ئـەم هەمو بارگۆڕانەی دەورو زەمانە بۆچـی‌یە؟

ژیان‌و مەرگ‌و شادی‌و خەم‌و زۆروکەم‌و روتی‌و بەرگ‌و دوری‌و سەبوری بۆ هەیە؟ خوا بۆچی ئەم‌هەمو دژەی لەیەکتری کۆکردەوەو؟ ئەم نێوانەی ئەزەلیەت‌و ئەبەدیەتی بۆ بەوانە پڕکردەوە؟ دیسان دەڵێم بەهەڵە چوی. بۆ خوا وەخت‌و کات‌و زەمان‌و دەم نیە. نێوانێکیش لەنێوانی ئەزەلی‌و ئەبەدییەتی ئەودا نیە. خوا کە هەربوەو هەر دەبێ‌و خۆی راگرو پارێزەری ئەم ئەزەلیەت‌و هەتا هەتایی خۆیەتی؛ نە گۆڕانی بەسەردا دێت، نە گۆڕاوە. بەڵام بۆ تێگەیاندنی ئێمە ئافەریدەکانیەتی، کە وای بە رەوا زانیوەو رەوای دیوە، لامان وابێ نێوانێك دەئارادایەو گۆڕان بەسەر دنیاو ژیانی زەوین‌دا دێ. خوا هەرشتەی لەکاتی خۆی، بەرانبەر بە لێبرانی خۆی لەدنیا، دادەبەزێنێ‌و لە کارایی بێ‌چونی خۆی، ئێمەی نەزان، وردەوردە حاڵی دەکاو کردونیە محەکی ئەزمون بۆ بڕواو هزرو ژیریمان.

٢٢ **تَعالی‌الله ژئیحسانی بدلداری بدل‌دانی**
«مەلا» ئیرۆ تەکر پاشا لسەر چەهڤێن مەلێ هاتی

مانای شیعر:

هەی نامە خوا لەو چاکەیەی دەگەڵمت‌کرد؛ کە هاتی‌و بە دیداری خۆت شادت کردم. لاوانتمەوەو زۆرت دڵداری دامەوە. ئەمڕۆ بە خەڵاتی شایان خەڵات کرام. یار بە خێربێی سەر هەردو چاوی من هاتی.

قصیدەی نەوەدوچوارەم

«خەیالی خال»

١ ئەی نەسیمی سەحەری مادمەجالا صبەهی
صەد سەلامان بگەهینی ژمەویٚ پادشەهی

٢ عەرعەرا قامەت ئەلیف نەی شەکەرا شوخ‌و شەپال
نازکا سیم‌تەن‌و خوسرەوی زەرین کولەهی

٣ دبەریٚ‌دا توببوسی بدوصەد زاری‌و لوطف
ئاستان‌و دەرو دیوارو شەباکێن کەلەهی

٤ نامەیا جەورو جەفاوو ئەلەم‌و دەردو غەمان
دی‌بدەستی زەریٚ موحتەشەمیٚ سەروی سەهی

٥ بەلکو دلبەر ژروی عادلی‌و مەرحەمەتیٚ
رەحمەکی‌کەت بفەقیران‌و بپرست گلەهی

٦ حەق دزانت وشەڤان شوبهەتی ئاڤین درٚەوان
مە بدل زاری‌و کالینە حەتا صوبحگەهی

مانای وشە:

کولەهیٚ: کڵاویٚ؛ **لوطف:** نەرمی؛ **شەباك:** پەنجەرە؛ **کەلەهـ** : قەڵا، کۆشکی میرنشـین؛ **ئـەلەم:** ئێش‌و ژان؛ **گلە:** گلی، شکایەت‌و داد؛ **کالین:** زۆرٚەو دەنگی‌گریان.

پوختەی مانا:

شنەبا! دەستم دامانت، لەکاتی بەربەیانێکدا وەرەو سڵاوی من بەرە بۆ ئەو سەرداری جـوانانە ـ کە لە مەڵبەندی جوانی‌دا پادشایە ـ نیشـانەشـت با پیٚ‌بڵێم. باڵای وەکو تازەنەمامی عەرعەرە. راسـتە

وەك پیتی ئەلفێکە، کە خەت خۆشی زۆر لە زەبر نوسیبێتی. هەر شیرنایی لیٚدەباریٚ. وەك قامیشە شەکری تەڕە، شۆخو شەنگو شلكو ناسكو خونچیلەو ڕەزاسوكو لەبەردڵە. ئەوەندە سپیو ناسکە، زێو شەرم لە لەشی دەکا. تانجێکی زێڕی نیشانەی پادشایەتی هۆزی جوانان لەسەر ناوە. شنەبا گیان! بەرلەوە بچیە خزمەتی، خوٚت کزبکەو تا دەتوانی کزە بایەکی نەرمبە. سەر لە ئاسانەکەی بسو. دەرکو دیوارو پەنجەرەی کۆشکی شاهانە راموسە.

ئەوساکە ئەو نامەیەی من ـ کە پڕە لە باسو خواسی دەردو کولٚو ئێشو ژانو سزاو ئازارو کۆڤانو کەسەرو عەزرەتو ئاوات ـ بدە دەست ئەو ڕەنگ سەوزەڵەی پایە بەرزو شەرمێونە ـ کە لەناو جوانانی دیدا وەك سەولێکی هەرە نایاب لەناو داراندا دەنوێنیٚ ـ ئەوە خوایە بەشکو دڵبەر بکەوێتە سەر دادپرسیو باری بەزەیی بجوٚڵیٚو دڵی بەهەژار بسوتیٚو بڕیار بدا کە بە دادی من رابگا.

خوا دەیزانیٚ بە درێژی هەمو شەوگاران، بارانی هسرم ڕەوانەو لەتینی خەم، خۆشم تەواو تاواو مەوەو هەر بومە ئاو. وەکو خوڕخوڕی ئاوی چەم، دەنگی گریانم دەبیسریٚو تارۆژ هەر ناڵەو زاڵەمە.

٧ ماژبەر دەربی فیراقاتە سکونەك مەهەیە؟
جەرگودل هەردو بنالینە وەکی چەنگو ژیهیٚ

٨ پەردەیا خێلیو چاریٚ تو ژسەردیمی هلین
دا ژشەوقاتە بخەف بت شەفەقا میهرو مەهیٚ

٩ دین ئەگەر بێتە بەها، جان ددرم لیٚ ئەمما
مە هەزار جانی عەزیزی دهلیتن دبەهیٚ

١٠ قەط دبت وەك تە شەپالی نە دشامو نە دشەرق؟
کیٚ نیشاندا دجەهان میثلی تە خوندکارو شەهیٚ

١١ عالەمەك شەهدەئییا حوسنو جەمالا تە ددت
تو زولەیخای زەمانییو چحاجەت مەدەهی

١٢ حەق نیگەهداری تەبت پادشەها سەرو قەدان
بکەناری مە فەقیران بکە جارەك نیگەهیٚ

١٣ خوبیو دلبەریو نازو تەلەططوف بتەشێن
خوسرەوا پادشەهانییو خودانا جەبەهی

مانای وشه:

سکون: ئۆقرە؛ **خێلی:** روبەند؛ **چاری:** چارۆکەی سەر؛ **دهلیتن:** تیٚ هەڵدێنیٚ، بارتەقای دەکا؛ **خوندکار:** خونکار، پادشای گەورە؛ **شەهدەیی:** شایەتی؛ **زولەیخا:** ناوی کوێخاژنێکی میصری بوە، کە یوسف پێغەمبەری بۆ کۆیلەیی خۆی کڕیوەو تەماحی تیٚکردوەو گەلێك فێڵی لیٚکردوە کە سواری بیٚ. یوسف خۆی تیٚ نەگەیاندوەو توشی دامێن‌تەڕی نەبوە. قورعان لە سورەی یوسف‌دا باسی‌دەکا. بەڵام ناوی لە زولەیخا نەهێناوە. ناوەکە زولەیخا نیە، زەلیخایەو عارەب بەودەردەی بردوەو مانای لوسی جیٚخلیسکی بچوك دەدا.

مەدەه : پەسن، تاریف؛ **نیگەهیٚ:** تماشایەك؛ **بتەشێن:** شیاوی‌تۆن؛ **خودان:** خاوەن؛ **جەبەه** : جبەخانەو قۆڕخانە؛ **نیگەهدار:** ئاگادار.

پوختەی مانا:

مەفەرمو با ئارام بگریٚو هەدابدا. بۆچی لەبەر زەبری دوریت ئۆقرەم ماوە؟ جەرگو دڵم لەبەر ناڵینیٚ رۆژو شەو، ئێژی چەنگو ئامرازی ژێدار ئەژەنن، بێدەنگ نابن. دە بەزەییەکت پێمابێت. روبەندو سەرپۆشت لادە، با ئەو روخسارەت دەرکەویٚو بۆ تەماشات روناکی‌و تیشکی مانگو خۆر، وەکو من لە سوچێکەوە بێنە سەیرانی جوانی‌تۆ (یان، تا مانگو رۆژ، لە روناکی‌دان بکەون‌و هەموکەس هەر بڕوانێتە تۆ). ئەگەر دیتنی دیدارت بەکڕین‌با؛ من هەر گیانم هەیەو دەمدا. بەڵام دیارە بیٚبەهرەو ناهومێد دەمام. چونکە نرخی دیدارێکت هەزار گیانی زۆر بەرێزیش بارتەقانەی نایەتەوە.

خونچیلەو رەزاشیرینی وەك‌تۆ، لەدنیادا نیە. نە بەشەو ئەستێرەو مانگو نە بەرۆژ خۆری خۆرهەڵات، دەگەنە تۆ. وەك تۆ پادشاو خونکاری جوان‌و نازداران لەدنیادا، نەدیتراوەو ناش بیندریٚ. نە هەر من، دنیا سەرانسەر شایەتی جوانی‌و نازداری‌و لەباری تۆن. تۆ زەلیخای ئەم زەمانەی. لەپیٚ هەڵگوتن زیاتری‌و ئاتاجیت بە تاریف نیە.

ئەی سەرداری بەژن‌شۆڕو پەلکە شۆڕان! خوای مەزن ئاگادارت بیٚو هێندەت بەزە بخاتە دڵ، سیلەی چاوێك بدەی بە ئێمەی هەژاری دڵداری خۆت. بەراستی پایەی سەروەری پاتشایانی موڵکی جوانی هەر لەخۆت دیٚ. جوانی‌و نازو دڵرفێنی‌و ناسك‌ئەندامی‌و شەفافی، کاڵایەکن پڕ بەباڵات‌و تەنیا لەتۆ دەشێنەوە. بەزەو رحم‌و دلۆوانیش شیاوی خۆتەو هەر لەخۆت دەوەشێنەوە.

١٤ حەجەر ئەسوەد بدرت دەست زیارەت بکرم
نەذری من‌بت بگرم خواس طەریقا مەکەهیٚ

١٥ ژ ئەزەل حەق «بمەلیٚ» دایە ژعیشقیٚ قەدەحەك
تا ئەبەد مەست‌و خەرابین ژمەیا ویٚ قەدەهیٚ

مانای ئەو دوبەیتە:

خاڵی گۆنات ـ کە هەر وەکو حەجەرالاسوەد پیرۆزە ـ ئەگەر جارێ دەستی بدایە رای موسم (یان، ئەگەر بەدەست ئیشارەم بۆ بکردایەو دەستی خۆم ماچ بکردایە)؛ مەرجەو نەزری سەرشانم بێ: بەپێ خواسیو بەسەر قوتی رێگەی مەکەم بگرتایەو لەمەکەدا لەسەر حاجیان نازو شانازیم بەبەختم بکردایە.

خوا هەر رۆژەکەی بناوان، پیاڵەیەك بادەی ئەوینی دا بەمەلا. هەتا هەتایە بەبادەی ئەو پیاڵەیە مەستو سەرخۆشو بێهۆشین.

قصیدەی نۆتوپێنجەم

خەدەنگا ئاوران

١ ئیرۆ ژنو پورئاتەشم دیسا ژرەمزا دلبەرێ
مەجروحی قەوسی پەروەشم تیردانە نیڤا جەگەرێ

٢ تیردان ژقەوسێ ئەسوەدە شەهزادەیا شیرین قەدە
کوشتینە وەك من چەند صەدە وێ پادشاهو بەکلەرێ

٣ وێ بەکلەرێ پورێ کوشتنە ئەنگوشت بخونێ رشتنە
ما ئەهلی دل قەط هشتنە؟ صوهتینە میثلی مەجمەرێ

٤ لێ ئەز تنێ سەر تا قەدەم یەکسەر دصوژم دەم بدەم
وەصفێن دعیشقێ ئەز چدەم؟ نایێن حیسابو دەفتەرێ

٥ وەصفێن ئەڤینو عیشقەهێ حوسنو جەمالا وێ شەهێ
نایێنە شەرحو مەدەهێ ئەحسەن ژنەقشی بەشەرێ

٦ ئەحسەن ژحوسنا دیم دورێ شیرینیو گفتو سورێ
صەد زاهید ئێخستن ژرێ وێنازکو لەب شەککەرێ

٧ شەککەر دنیڤ لێڤانەوی ریحان لدۆر سێڤانەوی
مەشعەل دنیڤ شیڤانەوی تەیسێ ژرەنگی فەنەرێ

٨ فەنەر نیە نورا حەقە حوسنو جەمالا موطلەقە
بەرقە سپێدەو شەفەقە زوهرەو شەمسا خاوەرێ

٩ زوهرەو ماهو موشتەری من دین لدیمێ ئەنوەری
زولفا موسەلسەل عەنبەری سەردایە حەوضا کەوثەرێ

١٠ حەوضا ژکەوثەر چەشمەتێ یاجیە درەوضا قودرەتێ
هەردەم ژنو وی سەردەتێ خەمریو تایێن عەرعەرێ

مانای وشە:

پەرووش: پەڕە پرژێن؛ **بێكلەر:** گەلەبەگ؛ **بیکلەر، بێگلەر:** نازناوی میریمیران بو کە بەسەر گەلەبەگێك رادەگەیشت؛ **رشتن:** رەنگاندن؛ **ئێخستن ژرێ:** لەرێ لایدان؛ **فـەنەر:** چـرای ناو شـوشە؛ **ئەنوەر:** هەرە روناك.

پوختەی مانا:

ئەمرۆش لەسۆنگەی ئیشـارەی چـاوی دڵرفێن، سـەرلەنوێ پڕبوم لەئـاگر. بەکەوانی برۆکانی، تیریمژۆڵ ـ کە وەکو تیری پەڕدارن ـ دامبارینیو دەناو جـەرگم هەڵچـەقینو جـەرگو گیانم برینداری. ئەوشازادە چەلەنگو رەزاشیرینە، هەر بەو کەوانە رەشانەی برۆکانی، چەندین جار صەد لە پاشاو میری میرانی، بەدەردی ئێمە بردوەو لەگیانو ژیانی تەکاندون. دەستی بەخوێنی دڵدارانی پایەبەرز رەنگاندوە. هەر میرو پاشای کوشـتوە؟ نەخێر.. ئـەیبۆچـی قـرانی دەکۆمەڵی دڵدارانی نەخستوە؟؟ گش لەگشمان وا سوتاوین، هەر خۆمان بوینە ئـاگردان. بەڵام من لەچـاو هەموانیان زۆرتر سـوتاومو برژاوم. بەبێوچــان هەمو دەمان گڕم بەرزەو سـەرتاپام لەسـوتاندایە. نازانم دەربارەی ئەوین چیبێژم؟ لە دەفتەرا جێگەی نابێو بۆشـم نایەتە حیسـابێ. پەسـنو تاریفـی ئەوجوانە ـ کە پادشای گش جـوانانە ـ و باسـی ئـەوینو دڵداریم، بەزمان رۆشـن نابێتەوە. هەر ئەوەندەم لەتوانایە، بڵێم خوایە چەند صنعاتکارێکی چاکی. چـۆن نەخشـێکت لەو بنیادەمە کردوە. شیرینکاری هەر بۆ تۆیە. شیرنایەتیو گفتو لفتی دڵرفێنن، دڵکێشـیو سـیمای وەك دوڕت، داوە بەیار، کە بەبزەی لێوی شەکریو تەنكو ناسك، صەد سۆفی سەرگەردان کردو لەرێ دەربرد.

شەکر لەلێوی دەبارێ. کوڵمی سوری دەناو بسکاندا دیار ئەدا. وەك ریحـانەی دەوری سـێوی لاسور دەچێ. روخساری لەناو بسکاندا تیشـك دەدا، وەك چـرای دەناو شـوشەدا. شـوشەو چرایچی؟ زۆر هەڵەی. نوری خوایە. جوانی بێگەردی خـۆیەتی، بروسکـەی داوەتە سـەرروی. بەرەبەیانی لاجانگو سورایی ئـاسۆی عاسـمانی، لە کوڵمانیەوە دیاری داو، گرشـەی چـاویو تیشكهاوێژی روخساری ـ کە لە زوهرەو خۆر رونترن ـ هاتونەرو. مانگـی هەنیە، زەردی گەردن، تیشکی سپیەتی بەرچەنەی. لەو روخسـارە هەرەرونو تیشـكدارە، وەکو زوهرەو مانگـی چـاردەو مشـتەری دەتروسکێنەوە. کەزی زنجیرەکراوی عەنبەراوی، سـەریان داوە لە قـوڵکەی گەردنی زەردی، کە لەجێی حەوضـی کەوثەرە. بەڵێ سـەرچـاوەی کەوثەرێ لەوێوەیە. جێگـەی کەزیان، لەناو باغچەی دەسکاری خـودای تواناداو هەر لەپەسـتا بسکـۆڵەی بەلادا کراوی لەسـەر نەمامی عەرعەری بەژنو باڵای سەر دەبزێوێو دەروانێتە ئەو روخسارە.

١١ خەمری درەش بسکا حەریر وەربون لدۆربەدرا مونیر
بورجا کوحاکم لیٚ دومیر من دین لتەختی کیشوریٚ

١٢ تەختی دمیرو بەکلەران مەیدانی جوقا گۆی گەران
ئەصلان‌و جوتی مەی‌خوران مەی‌دان شەرابا ساغریٚ

١٣ ساغر بدەست، سەرخۆش‌و مەست وەقتی سەحەرگەهدەست بدەست
غەفلەت دوبەکلەر مەی پەرەست کوشتم بدەربا خەنجەریٚ

١٤ کوشتم بدەربا کەیبەران گەزمەو خەدەنگا ئاوڕان
رەمزو ئیشارات‌و سوڕان دان دل ژنیڤا پەنجەریٚ

١٥ دان دل ژبەر حوسنا بنور بەرقا تەجەللایا صودور
لەو صوهتیەم وەك کوهی طور حوبب‌و ئەڤینا ویٚ زەریٚ

١٦ حوببا تەما خوەش هشتمە؟ هەررۆ ژنو ئەز کوشتمە
یەکسەر ژخونیٚ رشتمە تیرو خەدەنگێن مەجەریٚ

١٧ گەزمێن دشیرین نازکی دەربین دوی رمبازکی
چوبینە نیڤ دل گازکی من‌داد ژظولما دلبەریٚ

١٨ دلبەر چبیٚحەد ظالمە جارەك نەکر پرسیٚ لمە
لازم بحالیٚ عالمە لیٚپورٚ ددیرت غەدەریٚ

١٩ لازم بقەتلا من دڤی هێژ ئەڤ ددل ماری شەڤی
پەیکان دجەرگێدا چەڤی بەندکر بشەوکا عەنبەریٚ

٢٠ بەندکر کولاب‌و پەنجەیان دل‌ما دنیڤ ئەشکەنجەیان
من ئاە ژدەست وان غەنجەیان کوك‌و کوبارین دین‌بەریٚ

مانای وشە:

وەربون: کۆبونەوە؛ **کیشوەر:** مەملەکەت؛ **جوق:** دەستە، تاقم؛ **گۆی‌گەر:** گۆباز؛ **کەیبەر:** تیخ‌و تیری دەم‌پان؛ **گاز:** گەزی‌پێوان؛ **غەدەر:** پەیمان‌شکێنی؛ **شەوك:** دڕك؛ **شەوك:** قولاپەی سەرلەزەنبەری ژنان؛ **ئەشکنجە:** شکەنج، چین؛ **کوبار:** زۆر بەرێزو بەدەمار؛ **کوك:** سازو تەیار؛ **صُدور:** سینەگەل، لایانی سەرو؛ **چوبینە:** چوبونە.

پوختەی مانا:

بسکۆڵەی رەش، کەزی وەکی ئاوریشمی خاو، دەورەیان‌دا لە مانگی چاردەی بەترێفەی ناو چەوانی. کەزی لەم‌لاو لەولای توێڵی، وەك دوحاکم لە مەملەکەتی مانگیٚ‌دا حوکم بکەن، وام

دەدیتن. یان ئەو هەنیە پاكو ساوەو دانەی خاڵی رەش لەو ناوە، وەك مەیدانێك لەعاسمانی ساودا دەچو، گۆیەکی رەشی لێ دیاربێو میرو بەگلەری کەزیانی، دەگەڵ بسکو پەرچوکانی، بوبنە دودەستەی گۆیەنێو بەکاشۆ بەرەو ئەوخاڵە هێرش بەرنو کایەبکەن.

چاوەکانی ـ کەوەك دوشێری مەستوانە ـ بەپێوانە بادەیان لەکوڕ دەگێڕا، لە بەیاندا کە بایبسکان کەزیەکانی دەلەراندنو دەگەینە لای پیاڵەی پربادەی چاوانیو سەرخۆش ببون. لەهەردولا بەجوتە، یەکتریان گرتو دەست لەدەستا ئەو دومەستە هەڵیان کردە منی هەژار. بەرخەنجەری تاڵی سەری زولفانیان دام. تیرو پەیکانی ئاوڕان، کە هەروا ئاورینگیان دێنان، چاوداگرتنو ئیشارەو نازی دڵکێش، کە لە پەنجەران دەدیتران گشتی وەکو تیری دەمپان، دەناو دڵو جەرگم چەقین.

لەو جوانیەوە کەتیشکی جوانی خودایەو دەرون رۆشن دەکاتەوە بروسکەیەکم بەدی‌کرد. ئەوینی ئەو سەوزە رەنگەی دایەسینەم. بۆیە وەك طوری سینایە ـ کە کەوتە بەر تەجەللایە ـ بەو تەجەللایە گری‌گرت. یاری نازدار! لێم مەپرسە ماوی یان‌نا؟ خۆت دەزانی، خۆتی هەمودەم کوشتوتم. بۆ هێشتوتم قەت زیندوبم؟ بڕوانە تیرەکانی خۆت ـ کە لەتیری کاری خەڵکی مەجارستان بڕاترن ـ هەمو بەخوێنم شەڵاڵنو بەرەنگی ئاڵ رەنگ کراون. تیری نازی ناسكئەندامی خوێن شیرین، زەبری رمبی بڕۆڵی ئەورم هاوێژە: هەریەك گەزێك بە دڵمدا چوبونە ژور. هەی داد لەدەس ئەو ناهەقیەی یار لێم دەکا. بەراستی دەردم دەداتێ. دەزانێ حاڵم چلۆنەو جارێك بەدەردم راناگاو لێم ناپرسێ. بەراستی پەیمان شکێنە، فەرموبوی برینی‌تیرم بە پرسیاران دەرمان دەکەم. کەچی نای‌کا: دیارە گەرەکیە بم‌کوژێو تازە نەیەمە بەرچاوی. بۆیە هێشتا سەرەتیری ماری رەشی بەرەنگ شەوەی، لە هەناوما چەماونەوەو بە ئاڵقەی داوی عەنبەرین بەستونیە وە؛ کە نەلەقێنو دەرنەچن. قولاپەی سەری بسکانی، پەنجەیان لەدڵ داگیرەو دڵ گیرۆدەی چین‌چینی یەك لەسەریەکی پرچانیەتی. هاوار لەدەست ئەو نازانە، هاوار لەو چاوە بازانە، کە هێندە سازو تەیارو بەحورمەتنو کاریشیان ئیمان بردنە.

٢١ رەمزو سوڕێن شیرین لەبان تیروژو بەرقێن کەوکەبان
رێزا موسەلسەل عەقرەبان گەردان لە دۆرا قەمەرێ

٢٢ من‌دین لدۆر بەدرا تەمام حەرفێن دمەکتوب دالو لام
وی پێشرەوی باطن رەڤام یەغما کرم سیمین بەرێ

٢٣ سیمین بەرانەی شەکەری ئەو حوریا نیسبەت پەری
بەژنا شیرین دیمی زەری بو ژگولابو ماوەرێ

٢٤ بو ماوەرو شیرین لەبێ وی خوبو نورین غەبغەبێ
بەدرا دبورجا عەقرەبێ کەنگی ژبەر پەردێ دەرێ

٢٥ بەدرا ژقودرەت لیٚ دونون ئەو قاتلا ئەسوەد عیون
پورٚ راکرن وی قەتلو خون عالەم پەریهت یەغما کریٚ

٢٦ هەردەم بظولمیٚ وە دصوژی قەلبیٚ ژحوبا تەی تژی
لازم دبیٚم مندیٚ کوژی کەس نینە چیتن مەهدەریٚ

٢٧ کەس نینەرەت مەهدەر بکت بەس گرتیان ئەبتەر بکت
خەملیٚ ژزیٚری زەر بکت شەفقەت ژیەکتا بدریٚ

٢٨ شەفقیٚ بدیداری خوەکت قەستا بریندار‌ی خوەکت
شەهیدی رەشماری خوەکت ئیسەر لفەتلا پیشتەریٚ

٢٩ فەتلی سیاە ماری شەڤین ریحان بدور سەروان چەڤین
ئاخر بسەلویٚدا رەوٚین خەفبون دتاییٚ چەنبەریٚ

٣٠ خەفبون دنیڤ تورا قزل ئیلان میثالی سەر لەمل
کوشتین وژەهر ئاویتە دل هیٚژ کوشتییێن رەمزا بەریٚ

٣١ کوشتینە ئەم شیرین لەبیٚ تەحلی کەشین روزو شەبیٚ
گەر ئەز ببینم ئەوبخوەبیٚ ناکم ژدل هیٚژ باوەریٚ

٣٢ ئەو نازکا نیسبەت گولیٚ جامەك ژکەوثەردا «مەلیٚ»
مەستم ژبەر قالو بەلیٚ حەتتابروٚژا مەحشەریٚ

مانای وشە:

گەردان: خولدەر؛ **گەڕدان:** گەڕیان؛ **نیسبەت:** بەرەگەز؛ **عیون:** چاوان؛ **مەهدەر:** تکا؛ **ئەبتەر:** دوابراو؛ **پیشتەر:** لەپێشەوەتر؛ **قزل:** سور؛ **ئیلان:** مار؛ **مل:** شان؛ **تەحلی:** تاڵی؛ **کەشین:** خوٚرەوەین.

پوختەی مانا:

غەمزەو نازی زوٚر دڵکێشە. لێو شیرینە، تیشكو بروسکەی ئەستێرەی سەر روخساری، کە بریەتین لەخشڵی سەرتوێڵو گوارەی، رێزی بەزنجیرەهاتوی بسکی، وەك دوپشکی رەشی لەعەنبەری خاوکراوی، کە لە دەوری روخساری، وەك مانگی چاردەی دەگەڕانو دەوریان دابو؛ بسکی وەك دال «د»و لابسکی وەك لامم «ل» دین کە واتا دڵ لێرە بەندن. ئیتر لەپێشدڵدارانداا منبوم لە تەهی دەرونم رفێندراموو سینگی لەزێو چەرموگترو نەرمو بەشوٚق، دڵو دینی تاڵان کردم. سینەو بەروٚکی وەك زێوە، باڵای وەکو چڵەقامیشێکی لوسە شەکری پێوە. حوٚریەو بەرەگەز پەرییە. بەژن شوٚخو رەنگ زەرییە. بوٚنی گوڵاو بڵاو دەکا. لێوی شەکرەو بوٚیگوڵ دەدا. تیشکی بەرچەنەو لاجانگی، لەدڵ دەدا. هەنیەی لەژێر پرچوٚکانی وەك مانگی چاردە لەبورجی

عەقرەبی عاسمانی ساودا، پەناگیرە. خوایە کەی ئەو مانگە جوانە، لەپشتی پەردە دێتەدەر. لەسەر مانگی چاردەی هەنیەی دونونی سەرەو بەرەژێر لە خەتی خودا دەبینم. کەلێم بونەتە کەوان‌و بەهانە دانی چاوانی کە لە کافران رەشترن‌ولە کوشتنی ئێمەدا بێبەزەترن؛ دەستیان بەکوشت‌و کوشتار کرد. دنیا پربو لە ئاژاوە. هەمو ناوچەو مەڵبەندی دڵانیان سوتاند. هەرچی وەبەرگیریان کەوت، تاڵانیان کرد. ئاخر یارە دڵرەقەکەم! خۆت دەزانی دڵم پڕە لە ئەوینت. چۆن رەوایە هەمیشە ئاوا بەناهەق ئەنوای ئەوین بسوتێنی؟ من دەڵێم بڕیارت داوە، نەمهێڵی لەسەر دنیایەو خۆشت لەچاری من‌نایە. کەسی واشم پێشك‌نایە، رۆژێك بینێرمە تکایەو تکات لەخزمەت‌دا بکاو چی‌دی دیلی ئەوینت دوابراو نەکەی. بۆ چاری دڵی دیلانیش، هێندە بەسە خۆت بە زەنبەری زێڕی زەرد، وەرازێنی، بیستنی خرمەی خشڵان‌و دیتنیان لەو بەژنە جوانەت، دەرمانی دەردی دڵانە. منی تەنیاو بێکەس‌و بێدەرو دیلیش، کە دەردم یەکجار گرانەو لە دیلی‌تر هیلاکترم؛ بە دیداری روخساری خۆت، چا دەبمەوە، دەسا وەرە منی مەلای ئەویندارو کۆیلەو دیل‌و بریندارت، بەدیدارت دڵخۆش‌بکە. من نامەوێ ساغ‌بمەوە. من ئاواتمە تۆ خۆت بێیتە سەرسەرینم‌و بەهۆی سەری بە قولاپەی کەزیەکانت ـ کە وەك سەری رەشماری بەژەهر دەچن ـ تەواوم کەی، ببمە شەهیدی ئەوینت.

ئەو کەزیانە کەمن دەڵێم ماری رەشی سەربەئاڵقەن. بۆنیان هێند خۆشە دەشتوانم بێژم چاکترین رەشەریحانەی بۆن خۆشن‌لە دەوری باڵای وەك سەوڵا لار بونەوە. لەولاشەوە وەکو ماری پاپۆکەدەر لە سەرشان پاپۆکەیانەو، بەپرچ بەندی سورو ئاڵ شێراونەوە. رەشماری ئەو جوتە کەزیە، درێشوکەیان هاتەدڵ. ژەهریان پژاند، لایان وایە من ماران گەستەی ئەوانم. بەڵام نەخێر من‌هەر زۆر لەمێژینەوە هەر ئەو ساتەی کەوتومە ناو گێژی ئەوین، دەستم لەگیانم بەربوە. ئێستاش لەپاش گیان‌دەرچونیش، شەوو رۆژ لەتاو ئەو لێوە شیرینانە تاڵی‌کێش‌و بەئازارم‌و ئاخ هەڵکێشم. نازانم تکاکارەکەم بەکام باردا چارەم دەکا؟ ئەویارەی کەمن دەیناسم، ئەگەر ئێستا هەر بە چاوی خۆم‌بی‌بینم، لەبان سەرینم وێستاوە، لە خۆشیانا باوەر ناکەم. هەرجارێکیش چاوم بەچاوی بکەوێ؛ حەو روحم‌بێ، تازە نازیم. گەشکە دەگرم‌و بۆی دەمرم. ئەوناسکۆڵەی رەگەز گوڵە، بەرلەوە خوا گیانی ئێمە دروس بکا؛ پیاڵەیێکی لەئاوی کەوثەرێ دامێ. منی مەلای دڵدارو هەژارو بێکەس‌و زەبون، هەتا رۆژی عەشرێ مەستم. ئەغیار بونەوەم بۆ نیە.

قصیدەی نۆتو شەشەم

«سولطانی بوتان»

١ لاتی حوسنیو شەهی خوبانی
بخوە هەم خانیو هەم خاقانی

٢ یوسفی ثانی تو ئیروٚ خانم
کو بحوسنا خوە نەدیری ثانی

٣ بسورٚو هەیبەتو سەهمی خوە پورٚی (پەری)
بتەشینت لبوتان سولطانی

٤ بطەبل خانەیی شاهی وەرە تەخت
کو تو ئیروٚ شەهی کوردستانی

٥ کاکولیٚ بەردە بسەر خالو خەتان
کو موسەلسەل بنومیٚت رەیحانی

٦ ئیسمی ئەعظەم تەدڤیٚ چلئیسمیٚ (چلئیسمیٚ)
ژدوحەرفان بموعەمما زانی

مانای وشە:
لات: بت؛ نەدیری: نیٚتە؛ بتەشیتن: بەتوٚ دەشیٚت، بوٚتوٚ رەوایە؛ طەبلخانە: نەقارەخانە، دەستەی موزیکی شایانە.

پوختەی مانا:
توٚ نمونەی خودای جوانیو، جوانان دەبیٚ بتپەرستن. خونکاری گش نازدارانی. چاوجوانان ناوی

خان بێنن، بەتۆ دەڵێن. ئەگەر باسی قەراڵ‌و قـاقانانیان کرد؛ تۆ مەبەسـتی. خـانمە ناسـك‌و نازدارەکە! تۆ ئـەمڕۆ یەکەمین جـوانی لەدنیادا. ئـەگەر لە مێژوش بنۆڕین، تۆ لەپاش یوسـف دوهەمی‌و بۆخـۆت هیچ دوهەمت نیە. بەدڵکێشـی‌و هەیبەت‌و سـامێك کە هەتەو ـ لەو بابەتەدا زۆرزۆری ـ سولطانی هەمو نازداران شیاوی خۆتەو بۆت هەیە پەڕی سوڵتانی لەسەرت دەی.

دەسا با نەقارەخانە، تەپڵی شادی‌و خـۆشی لێداو تۆ لەسـەر تەختی سـەروەری هەمو جـوانان جێگیرببە. ئـاشکرایە کە کیژە کورد، لە جـوانی‌دا لە هەمو دنیا بێ وێنەن. تۆش لەچـاو گش کچەکوردێك، وەك پادشای لەچاو گەدایان. واتا: ئـەمڕۆ تۆ خـونکاری کوردسـتانی. کاکۆڵەکەت بابێتە سەر خاڵ‌و میلت. تا رەشەریحانەی بۆن‌خۆش، بەزنجیرە خـۆ بنوێنێ؛ ببنە نمونەی دوشـێوە خەتی ریحانی‌و موسەلسەل، بەرێك‌وپێکی‌و بەجوانی.

تۆ بۆ دنیا هێنانە بەر فـەرمانی خـۆت، بۆ ئیسـمی ئـەعظەم مەگەڕێ‌و گوێ مەدەرەێ کەدەڵێن دەبێ چل‌ناوان لەناوی خودا لەبەرکەی. شایەت لەناو ئـەو چلەدا، توشـی ئیسـمی ئـەعظەم ببی‌و بەجامی چل‌کلیل ئاوێ بخـۆیتەوەو بەخـۆی‌داکەی. تۆ لە دوپیتی روخسـارت، ئـەو مەتەڵۆکە هەڵدێنی. صادی چاوت ـ کە صاد خۆی ناوی قورعانە ـ ئەلفـی بەژنت ـ کە بەڵگـەی زۆر لەناوانی خوای‌گەورەیەو دوجاران لەناوی گەورە (اسمی ئەعظەم)دا هاتوە ـ بەڵگـەت بەسـە، کە تۆ تونی‌و نوری خودا، لەتۆی داوەو ئەو هەمو جوانیەی پێت داوەو دەتوانی لەسـەر دنیایە شـانازی لە زەمین بکەی کە بەو جوانیە خودا دادەت، هەنگاوی لەسەر هەڵدێنی.

٧ چبەرات‌بو وەبسەردا کاکول
چین‌بچین میسك بطوغرارانی

٨ تە چحاجەت بسولەیمانی‌یێ حوسن
خاتەمەك (خاتَمَكْ) لەعلە بگەوهەر ئانی

٩ چخەط ئەشکستە موسەلسەل یارەب
کو تەپێ نەسخ کری دیوانی

مانای وشە:

خاتَمَكْ: ئەنگوستیلەی تۆ؛ **خاتەمەك:** ئەنگوستیلەیەك؛ **خەتی شکستەو موسەلسەل‌و نەسخ‌و دیوانی:** چوار شێوە خەتی هونەری‌و جوانن؛ **نەسخ:** سرینەوە، لەناوبردن؛ **نەسـخ:** نوسـینەوە؛ **شکسـتە:** شکـاو؛ **موسەلسەل:** بەزنجیرە؛ **دیوان:** بارەگای مەزنایەتی؛ **دیوان:** کتێبی شیعر.

پوختەی مانا:

ئەو کاکۆڵە چین لەسەر چینەی تۆ هەتە، مۆری پادشـای شـاهانە بۆت بەخـەڵاتەوە نراوە. خـەتی

بەرات‌و مۆرەکە، نە رەنگە نە مەرکەفە. میسکی چینە، چین لەسەرچین داندراوەو لە سەر سەری تۆ نراوەو لەبەر چاوان رانراوە. تۆ هیچ کارت بە ئەنگوستیلەی سولەیمان ـ کە بەهۆی ئەو، حوکمی لەسەر دنیا دەکرد ـ نابیّ‌و نیە. تا بەجوانی، لەسەر جوانان داوای سولەیمانی بکەی؛ ئەنگوستیلەی سەرداری‌و فەرمانرەواییت لەسەر عالەم، لێوی ئاڵی رەنگ لاڵەتەو لە بنیادو ریزە گەوهەر، ریز کراوە. هەرچی بەلێو بیدرکێنی، هەمو خاوەن ژیان‌و گیانێك، بەگیان‌و دڵ پێکی دێنیّ‌و دێویش ناتوانیّ بیرفێنیّ‌و ئەو کەتنەی بە سلێمان‌کرا، بەتۆش بکریّ.

ئەی خودایە! چنەخشکێت لەروی یاری من شان‌داوە؟ بسك‌و پەرچوکەو کاکۆڵ‌و کەزیەکانیت، بەهەمو شێوە خەتێکی دەستی قودرەتت کێشاوە. هێندێك شکاون بۆجوانی، هێندێك هۆنراو بەزنجیرە، هێندێك ریك‌و پێك، وەك نەسخ. هێندیّ‌وەك خەتی دیوانی، لەبەر چاو ئالۆزو تێکەڵ. لە راستیشدا مولەموتیّ نەپەڕیوە. هەمو نەخشی هونەراوی خەڵکی زەویت پیّ سڕیەوەو لەدیوانی شاعیراندا، وات‌کرد هەر ئەو بنوسنەوە. یان، لەبەری بنوسنەوە.

١٠ گەرچی پورخاڵ‌و نیشانی ئەمما
بنیشانی کو تو بیّ نیشانی

١١ ئەی پەری حور سرشتیّ هەرچەند
بیەشەر ئادەمی‌و ئینسانی

١٢ سوزی (سیرری) سوبحان تە ژحوسنی دنومێت
(أحسَن‌ألله) ژسوزا (سیرا) سوبحانی

١٣ چحەدی عەقلە قیاسی تەکرت؟
ئەڤە بورهان کوتو بیّ بورهانی

مانای وشە:

سوز: دڵکێشی؛ **سیرر**: حیکمەت؛ **سوبحان**: پاك؛ **سوبحان**: ناوی خودا؛ **احسن‌الله**: بنازم بەکاری خوا، خوا چەند جوانی‌کرد؛ **حەد**: کەوشەن، سنور؛ **بورهان**: بەڵگەی زۆر رون.

پوختەی مانا:

ئەگەرچی چاو لە رواڵەتدا، خاڵ‌و خەتی تۆ دەبینیّ‌و لای‌وایە بونە نیشانەت، لە خەڵکی دیت جیاکاتەوە؛ بەڵام چاو بە هەڵە چوە. نیشانەی تۆ لە بیّ‌نیشانی تودایەو رەنگت نیەو دەهەمو رەنگانیش‌دا هەی. هەرکەسیّ دەڵیّ من دیومە، دیارە نەی دیوی‌و نات‌ناسیّ. هەرکەسیّ کە تو ناسیّ، هەر هێندەی لیّ حاڵی دەبیّ. کە تۆ هیچ نیشانت نیەو نازانیّ تۆ وەك‌چی دەچی.

بەریەکەی ئامیان حۆریەکەهەرچەند لەرواڵەتا مرۆی، پێستی مرۆت دەبەردایە؛ بەڵام ئەو

دڵکێشیه پاکەی دەتۆدایە، نوێنەری رازی نهێنی سوری هونەری خـوادیە. ئـەی نامەخـوا لەو حیکمەتەی خوا نواندویە! صەد ماشاالله لەو دەسکارە جوانەی خودا.

لەرادەی عەقل بەدەرە، بەراوەردت دەگەڵ ئافەریدەکان بکریّ! بەڵگە لەسەر جـوانی بیّ وێنەت لەدنیا، بیّ بەڵگەییو سەرگەردانی دڵدارانتە.

١٤ مە تەمەننا ژنەسیم خاکی رەهە
پیّبکین دیدەیی دل نورانی

١٥ نەفەسەك بیّتەمە نابی بِالله
نەتنیّ روحی تو روحو جانی

١٦ صەد هەزاران ژتە پەیکان ددلن
لیّ لسەرویّ مەتنیّ دەرمانی

١٧ تە برینێن مەکە واندن دیسا
ژنو ئاگرتە لداغان دانی

١٨ تە «مەلا» پور دجگەر گەزمە نەلوّ (لەو)
وە پەریشانیو پرئێشانی

مانای وشە:

روح: گیانی ماك، کە خوا فەرموی: هەر خوّم دەیزانم چلوّنە؛ **جان:** گیانێکـە دەزگای لەشـی زیندوەری، لە ماوەی دیاری کراوی ژیانی ئەم سەرزەمینەدا پیّ سپێراوەو دەبەر فەرمانی گیانەکەی سەرەکیدا. کە فارس بە رەوانو جان ناویان ناون؛ **کەواندن:** داغکردن؛ **لوّ:** بوّچی؛ **لوّ:** کابرا، لاووّ؛ **لەو:** بوّیە.

پوختەی مانا:

دەسـتەو داوێنی شـنەباین. توّزێك لەتوّزی رێبازت بوّمە بێنیّ. تا دەچـاوی دڵمانی کەین، دڵمان روّشن ببێتەوە. سوێند بەخودا، هەناسێکیش بیّتوّ ناژیم. توّ هەر روحی بەتەنیامنی. توّ روحیشـمو رەوانیشـمی. زوّرم سـەرەتیری دوریت لەدڵدایە. دەرمانی برینی دڵم، لەدەسـت دیداری توّدایەو بەکەسیتر چارم نایە. فەرموت ناتوانی بمبینی. ئەی خوا هاوار. برینە جیّ داخەکانی جەرگو دڵم، هێشتا هەر خوێنیاں دەدەڵاند. سەرلەنویّ داغت پێوەنانو ئاگرت تیّ بەردانەوە.

کاورای مەلای دڵداری ژار! چیتە هێندە پەرێشـانو دەم بەهاوارو پرژانی. دڵبەرت توّی خوێندوّتەوە کە جەرگی بەتیر هەنجنیت. کێیتر وەكتوّ بەختەوەرە، یار بەتیرانی وەخـوێنیّ؟ چـوّنە بەچاکە نازانیو گلە دەکەی؟

قصیدەی نەوەدو حەوتەم

چین و ماچین

١ مزگین ژمەرا بیتە ژسور شیرینیٚ
جانی خوەیی شیرین ددرم مزگینیٚ

٢ صەدچین دخوەدا گرتی‌یە زولفاتە بچین
شیعرا مە وەحەق لەو چو حەتا ماچینیٚ

٣ نەقشیٚن فەلەکان گوهدەدرن ڤیٚ نەظمیٚ
تەنها نەبەشەر هەر دکرن تەحسینیٚ

٤ عیشقی ژخودیٚدا تو بخازی ژیٚرا
گەردی لنەیارەك خوەبکی نەفرینیٚ

٥ یەك سەجدە تنیٚ فەرضە ددینیٚ عیشقیٚ
بن بەرقەدی یاریٚ دمەجالی دینیٚ

٦ عاشق کوبدل فاتیحەیا عیشقیٚ خوٚند
ئایات یەکایەك دکرن ئامینیٚ

٧ مە ژلەعلی لەبی یاری خوە ڤەخار ئاڤیٚ حەیات
ئەغیار بلاتیٚکی بچن دارینیٚ

مانای وشە:

چین: قەدیم بریەتی‌بو لە مەڵبەندی کاشغەرو خوتەن، کە بە ئـاسکی میسـك ناسـرابون؛ **ماچین:** کورتەی مەهاچین، چینی گەورە. کە ئێستا مەهاکە فرێدراوەو هەر چین ماوە؛ **تەحسـین:** ئـافەریم؛ **نەیار:** دوژمن؛ **نەفرین:** توك.

پوختەی مانا:

هەرگا مژدەی دیدارێکم لەیاری خوێن شیرین بوبێت؛ گیانی شیرین بەمزگێنی دەدەم بەو مزگێنی هێنە. پرچەچین لەسەر چینەکەت ـ کە صەد چینیش پتر دەبێ ـ ناوی هاتە ناو شیعری من، بوّیە شیعرم وەك میسکی خەتاو خوتەنێ بەبوّن خوّشی بەناوبانگە. تەنانەت خەڵکی ماچین‌و چینی گەورەش، ـ کە میسك ماڵی خوّیانە ـ بەئاواتن ئەو شیعرانەی منیان هەبێ. نەك تەنیا خەڵکی رەمەکی بە شیعرم دەڵێن ئافەریم؛ ئەو ئەستێرەی دەدرەوشێن‌و بونە نەخش لە عاسمانان، پەسنی هوّنراوەی من دەدەن. ئەوەش هەموی لەسایەی پرچی هوّنراوی بە ئاڵقەو داوی چین‌چینە. ئەوینی کەزی توّ وای‌کرد، کە من هێندە دەم پاراوبم. ئەگەر دوژمنێکت هەیەو دەتەوێ توّکی لێ‌بکەی، بڵێ خوایە ئەوینی بخە دڵەوە. لایەك دەسوتێ‌و دەپروکێ‌و لە لایەکیش کینەی لەدڵدا نامێنێ‌و دەبێتە دوّست. لە ئاینی دڵداراندا، لەکاتی دیتنی یاردا، سوژدەیەك بوّ بەژنی فەرضە. سوژدەی تریش ئەگەر بەرین، سوننەتەو خێری تێ‌دایە.

«نالی» دەڵێ:

خەتات فەرمو کە خوّشە چین‌و ماچین   کە ناچین لێرە خوّشە چینی ماچین

ئەو دڵدارەی خوّی دەقەبەڵ ئەوین‌دە کاو بوّ پێك‌هاتنی سەوداکە، سورەی فاتیحا دەخوێنێ؛ هەمو ئایەتی قورعانێ دەڵێن خێری لێ‌ببینێ؛ پیروّزت بێ. دەڵێن خدر دەگەڵ موسا، لەنێوانی دو دەریایان لە شوێنێکا بەناو «دارین» توشی یەك‌بون. کە چیروّکی ئەم توش‌بونە، لە قورعانێدا هاتوە. بەڵام ناوی خدر ناباو دارینیشی تێدانیە. من لە لێوی یارەکەی خوّم، ئاوی ژیانم خواردوّتەوە. باناموّیان بەتێکڕایی بەشوێن خدرو ئاوی ژیاندا بەرەو دارین هەڵوەدابن.

٨ لازم بخوە ئایینەیی (روح‌القُدسی) تو
لەوکەس نەدیەن حوری بڤێ ئایینێ

٩ جائز بتە (مِنْ حَيْثُ بَشَرْ) نسبەت دان
بیهن‌و شەفەق‌و نازکی‌یا نەسرینێ

١٠ ئەڤ رەنگی فەصاحەت ژبەشەر سیحری حەلال
ئیعجازی بەیان ئانی‌یە بەرتەدوینێ

١١ دانالەو ئاهین‌مە ژدل صەح بکری
وەر گوهبدە هنداڤی سەری بالینێ

مانای وشە:

ئایین: رەوشت، خشڵ، شکوّ، جوانی؛ **مِن‌حَيث:** بەو ئیحتوبارەی؛ **بەیان:** وتار، رون‌کرنەوە؛ **تەدوین:** کوّکردنەوە؛ **هنداڤ:** لەدیار، نیزیك؛ **بالین:** سەرین، باڵگە؛ **صەح‌بکری:** ببیسی.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! بەبیری‌من، تۆ دەبێ ئاوێنەیەك‌بی جوبرایلت تێدا دیاربێ. ئەگینا قەت حـوری‌و پەری واجوان‌و شەنگ نەرەخساون. چونکە لە بیچمی ئادەمیت، دروستە پێت بڵێن: مرۆ. ئەگینا بۆنی وا خۆش‌و روخساری وا تیشك‌دەرو ناسکی پێسـت ـ کە وەك پەلکـی گوڵی نەسـرین دەچـێ ـ کام بنیادەمی وا هەیە؟ گفـت‌و لفتت هێندە رەوان‌و شـیرینە؛ وتارت هێندە رەنگینە؛ بویتە جـادوگەر لە دڵان‌و جادوەکەشت بەشەرعی خودا رەوایەو دەکرێ بڵێین موجزاتە.

بۆ ئەوەی دەنگی ناڵین‌و ئاخ‌هەڵکێشـانم ببیســی؛ دەبێ بێیتە نزیك ســەرینی جێگــاکەم، کە نەخۆشمەو تیا کەوتوم. ئەوسا بەحاڵ نوزەی منت گوێ لێ دەبێ‌و خۆم نابینی.

مُتَنَبی» (٣٠٣-٣٥٤ کوچی مانگی) تاك‌بەیتێکی هەیەدەڵێ:

ئەوەندزاروزەبونی‌تۆم‌کەلێم برۆوانی‌نام‌بینی　　مەگین‌دەنگم ببیسی‌وباوەڕی‌بێنی کەهەرماوم

«حاجی‌قادر» دەربارەی دەمو بەژنی‌یار فەرمویەتی:

تا دەستی نەدا خەنجەرو نەیفەرمو دەسا دەی　　حاجی بکوژن خێرە مەدەن ئیتر ئەمانی

ئیمکانی لەلای ئەو عولەمای مو دەقەڵێشن　　عەنقاو وەفا بو چمیانی، چدەهانی

١٢ فەرهاد دزانت تو ژپەرویز مەپرس
ئەطواری غەمێ عیشق‌و سورا شیرینێ

١٣ بێ‌نوقطە نهن دائیرە ئیحسانکە «مەلا»
دەووار چکت دائیرەیا تەکوینێ

مانای وشە:

نهن: نین؛ **ئیحسان:** چاکە؛ **دەووار:** زۆر خول‌دەر؛ **تەکوین:** پێك‌هاتن؛ **ئەطوار:** گۆڕان گەل، بارگەل.

پوختەی مانا:

پەروێزی مێردی شیرینێ چوزانێ ئەوین یانی‌چی؟. دەبێ لە فەرهاد بپرسین. ئەو دەزانێ دڵکێشی شیرین تاکوێ‌بو. ئەوین چەند جورە دەردی هەن. هەمو جـەغزێك نوقـطەی ناوەندی هەر هەیە. ئەوین ئەو نوختەی ناوەندەس لە جەغزی ئەم جیهانەدا. هەتا پیاو بەو نوختە نەگا، سـەرگەردانەو بەدەوری جەغزا خول‌دەخوا. دەسا ئەی‌یار! بەزەییت بە مەلادا بێت. شـارەزای کە لە بارەگات؛ کە چیتر بە سەرگەردانی بە دەوری جەغزا نەسـورێ. با بگـاتە تۆ؛ کە نوختەی ئـەو جـەغزە گەورەی هەمو ئافەریدەی تێدا، هەرتوی، هەرتوی.

١٤ ژمابەینا دونەبرویان دبینم قا بە قەوسەینێ
(تَعالَی‌الله) بنێ رەمزی چرەنگ ئاڤیتە مابەینێ

١٥ بنیٚ نونێن لسەر صادان کوکاتب گوشە لیٚ بادان
سەراسەر قاف تاقافە رموزا (حِکْمَةُالْعَیْنی)

١٦ بەقا نینن لبوٚ تشتی، حەتا کەنگی بکین پشتی
دعیشقا وان پەری رویان وەرن دنیایە دادەینیٚ

١٧ ببەرقا شیرو ئەلماسان بتیریژێن دشەهکاسان
سەراسەر ئەهلی دنیاییٚ دصوژی (طُرفةُالعینیٚ)

١٨ مەلاٰبِالله، دڤیٚ دەوریٚ بڤیٚ رەنگیٚ بڤیٚ تەوریٚ
نیشان‌دا وەك نیشانی کەس دەرانین دورٚ ژبەحرەینیٚ

مانای وشە:

تَعالَی‌الله: پایەبەرزی بوٚخوا، نامەخـــوا؛ **حِکْمَةُاُلعَین:** راســـتی تەواو؛ **حیکمەت:** ســـورٚ؛ **عەین:** چـــاو؛ **حِکْمَةُاُلعَین:** کتێبێکە لەعیلمی حیکمەتدا نوسینی «نەجم‌الدین قـەزوێنی»؛ **پشـتی:** کوڵەپشـت، تێلەکە؛ **پشتی:** پاڵەوپشت؛ **دەینیٚ:** بدەینیٚ؛ **طُرفَةُالعَین:** چاو تروکانێك؛ **تەور:** رەوانی ئاو؛ **بەحـرەین:** دو دەریا؛ **بەحرەین:** ناوی مەڵبەندێکی میر نشینە لەسەر خەلیج کە دەریاکەی جێگەی راوی مرواری‌یە؛ **نَصّ:** دەق.

پوختەی مانا:

لەنێوان دوبروٚیاندا، بە مەودای ژیٚ کەوانێك دێتە بەرچـاوی دڵو گیانم. خـــودایا گەورەیی بوٚتوٚ. بەچەند رەمزو ئیشارە، ئەم نێوان دو بروٚیە نەخشـاوە. دە بڕوانە کە ئـەو جـوتە بروٚیانەی لە شکڵی نون، لەسەر چاوانی وەك صادن «صـ » دەســی توانای هونەرمەندی خـودای گەورە، بەرەو تیلە چەماندونی. وەکو نەصصێك گەیاندویە. ئیشارەی راستی ئەو چاوە، هەمو دنیای لەقـاف تا قـاف، وەبەر داوەو لە دەسکاری خودای جوانی، نیشانێکن. کتێبی حکمةالعەینی وەلا ناوەو کەسیٚ ئـەو چاوو ئەبروێە بەچاوی دڵ تماشاکا، چحەددی هەس لە وەستای کارسـازی بیٚنیازی جـوانی وابیٚ وێنە حاشا کا؟!

دنیایە کە بیٚبەقایەو هەرچی لەناویشـی‌دایە، بوٚ کەس هەتا سـەر نەمایە. تا کەنگـیٚ پاڵی پیوە دەین؟ تا کەنگـیٚ لەکوڵمانی دەین؟ وەرن وەك من بکـەن یاران، شـتی دنیا بە دڵداری وەگوٚڕین‌و لەسەودادا بزانن ئێمە سەرکەوتوین.

«نالی» فەرمویە:

بێزارە لەتوٚ.ئێستە هەم‌ئاغوشی عەدوتە دنیا کەدوێنیٚ حەرەمی موحتەرەمت بو

بروٚی وەك شیری ئەڵماسن لەتیژیدا، تروسکەی چاوەکانیشی، لە شاکاشی گروٚی مەیخـوٚری دڵداران، بەدی‌بکریٚ. لە چاو لێك‌نانی یارم‌دا، لە ماوەی چاوتروکانێك، هەمو دنیا بە گڕیەی ئاگرو تینی ئەوینی خوٚی دەسوتێنیٚ. مەلا سـوێندت دەدەم بەخـوا! لەوان روٚژان وەکو شـیعرت رەوان‌و

جوان‌و ڕەنگینەو بەماناو خۆش‌و سـەنگینە لە توانای کام غەواص‌دایە لەناو دەریاش دوڕو مرواری وابێنێ کە نیو هێندەی بنرخێنن.

قصیدەی نەوەدو هەشتەم

پەسنی میری بوتان

١ ئەی شەهەنشاهی موعەظظەم! حەق نیگەهداریٚ تەبیٚ
سورەیی «اِنّافَتَحنا» دوٚرو مادارێ تەبیٚ

٢ هەرکەناری پیٚقە وەرگیٚری عینانی هیممەتیٚ
زوهرە بیٚپەیکی تەوو کەیوان رەکیبداریٚ تەبیٚ

٣ دائیما مەنزلگەها سوراتە بت بورجا شەرەف
طالیعی فەرخوندەوو بەختیٚ سەعید یاریٚ تەبیٚ

٤ سەبعەیی سەییارەو نەهچەرخی سەرگەردان بقیٚ
گەردش‌و دەوریٚ عەجەب دەرخدمەت‌و کاریٚ تەبیٚ

٥ ماهتابا دەولەتیٚ یەك پورتەوەك شەمعا تەبت
ئافتابا رەفعەتیٚ، بەرقەك ژئەنواریٚ تەبیٚ

٦ لامیعیٚ فەتحا ئەزەل بەرقیٚ ژبەر تاجیٚ تەدت
کەوکەبا سەعدا ئەبەد، نەجمەك ژسەییاریٚ تەبیٚ

مانای وشە:

نیگەهدار: ئاگادار؛ **دوٚرومادار:** لە دەوراندەور؛ **پیٚقە:** بوٚلای؛ **عینان:** جلەو؛ **رەکیب:** رکیٚف، ئاو زەنگی؛ **رەکیبدار:** مەیتەر؛ جلەودار، پیادەی گەلٚ سواران؛ **سور:** وارش؛ **شەرەف:** بلندی‌و گەورەیی؛ **فەرخوندە:** ممبارەك؛ **سەعید:** پیروٚز؛ **سەبعە:** حەوت؛ **سَیارە:** گەروٚك؛ **سەبعەی سَیارە:** حەوت ئەستیٚرەی گەڕیدە لەعاسماندا، نەچەقیو؛ **دەر:** لە؛ **پورتەو:** شەبەق؛ **دەولەت:** بەختەوەری.

پوختەی مانا:

ئەی پادشای زۆر بەقەدر! خـوادای مەزن ئـاگای لێت‌بێ. سـورەتی «اِنّافَتحنا»ـ کە خـەڵاتی سەر کەوتنی پێغەمبەرە لەسـەر کافـران ـ هەمیشـە لە دەوری توبێ. بۆ هەرکوێ جڵەووەرگێری؛ زوهرە قاصیدی رێگەت‌بێ‌و زوحەل بێتە مەیتەرت: رکێفەکەت بۆ دابگرێ، تا سـوار دەبیت. ئـەو بورجەی کە مزڵی تۆیەو کەوتۆتە ناو وارشی شارو ناویان ناوە بورجی شەرەف، بەراسـتی بورجـی شەرەفەو بە وجودی نازەنینت، شەرەفی پەیدا کردوە. یاخـوا هەمیشـە ئـاوابێ. هەمیشـە هەر بەختەوەر بی‌و گش‌رۆژت جەژنی پیرۆزبێ. حەوت ئەسـتێرە گەریدەکانی عاسـمانێ، بە عاسـمانی خول‌دەرەوە ـ کە سەرگەردان چـەرخ دەخـۆن ـ بەو گەڕانە سـەمەرەوە لە کارو خـزمەتی تۆبن. تیشکی مانگی دنیاداری‌و سەرکەوتن‌و بەختیاری وەك گری مۆمی تۆ وابێ، کە گری مۆمی پێشـە تۆ، لەمانگەشەو رۆشنترە. خۆرەتاوی پایەبەرزی بروسکـەی رۆشـنی تۆبێ. تروسکـەی خـودای ئەزەلی، بۆ سەرکەوتن بەسەر نەیارانی دەوڵەت لەتانجەکەت دا بتروسکـێ. ئـەسـتێرەی بەودمی عاسمان، تا هەتایە یەك لە کێشك‌گرانت بێ.

٧ بەرقی سوببوحی کو ئیشراقێ لصەد جانان ددەت
ئەو کو کەشفا دل‌دکت رەمزەك ژئەسراری تەبێ

٨ رایەتا فەتحێ ژنەصراتە کو هەر مەنشور بو
شەهسەواری فەرری سوبحانی عەلەمداری تەبێ

٩ نەی‌تنێ تەبریزو کوردستان لبەر حوکمێ تەبن
صەد وەکی شاهی خوراسانێ دفەرواری تەبێ

١٠ گەرچی دەر ئیقلیمی رابیع هاتی‌تەختی سەلطەنەت
پادشاهی هەفت ئیقلیمان سەلامکارێ تەبێ

١١ چیمەنا سولطانی‌یێ یەك‌لا لەیەك باغێ تەبت
گولشەنا خاقانی‌یێ خارەك ژگولزارێ تەبێ

١٢ ئی ژئەمرا تەی موکەررەم سەرکەشی کت میثلی شەمع
بەرسەری تیخێ تەوو مەقتولی موکارێ تەبێ

مانای وشە:

سوببوح: خودا؛ ئیشراق: تیشك هاوێژی؛ نەصر: سەرکەوتن، یاریدەدان؛ مەنشـور: بڵاوکراو، شـەکاوو هەڵکراو؛ عەلەمدار: ئاڵا هەڵگـر؛ ئیقلیم: مەڵبەند؛ رابیع: چـوارەم؛ سـەلطەنەت: دەسـتەڵات‌و فەرمانڕەوایی، سولطانی؛ چیمەنی سوڵتانی: بنکەی تەیموری لەنگ‌بو لەئێران؛ موکار: تیژی موهەڵگر.

پوختەی مانا:

تروسکـەی نوری خـودا، هەرگا لەصـەد جـورەگیانان بدات؛ دەزانیٚ چیان دەدڵدایە. رازان بۆتۆ ئاشکراکاو رازداری نهێنی تۆبێت.

ئاڵای مەملەکەت گرتنت، هەر بشەکیٚو سەرکەوتو بی. شـاسواری شـەوکەتی خـودا، ئـەو ئـاڵایەت بپارێزیٚ. نەك هەر کوردسـتان بەتەنیٚ، یاخـوا تەورێزیش هی توٚبیٚو فـەرمانرەوای خوراسانیش، سەر بۆ فەرمانت نەوی‌کات. هەرچـەند لە مەڵبەندی چوارەم چـویە سـەر تەختی گەورەیی. بەئاواتم پادشای حەوقورنەی دنیایە بێنە سڵاوت. لە تەیموری لەنگ، زلتربی. لە خـانی مغول، گەورەتر. چیمەنی سـوڵتانی تەیمور، تاکە گوڵە مێلاقـەیەکی باغتبیٚ. باغچـەی خـاقان، درکێك لە گوڵزاری تۆ نەهێنیٚ.

هەر کەسێکی لەفەرمانی بەرێزی تۆ سەرکێشـی کات؛ یاخـوا وەك مۆم سـەری بەتیخ بەبڕین بچیٚو بەرتیخی موکارت کەویٚ.

١٣ شاهباز ئەرچەند پەروازی بیالا بێتو رەت
دی دنیڤ توراتەبێتو صەیدی شونقاریٚ تەبیٚ

١٤ شاهی پورهەیبەت ددیرت لیٚ بسەهمیٚ زێدەیی
ساعەتا غەفلەت خویابیٚ کوز دبن باریٚ تەبیٚ

١٥ هەرسەری دەولەت هەبت، دیٚ هەر دنیڤ بەندا تەبت
هەرکەسی عاقل بتن، هەر دیٚ دچوکاریٚ تەبیٚ

١٦ ئی دڤیت ئازادە بت دی چەهڤنێر لوطفا تەبت
هەرچی ئیستغنا ددل بەر میننەتو پاریٚ تەبیٚ

١٧ هەرکەسی قەستەك ددل دیٚ قەستی دەرگاهیٚ تەکت
ئی دخاطر ئەرجوکت دی هەر رەجاکاریٚ تەبیٚ

١٨ ئی نە دەولەتخواهی حەضرەت بت ژنیڤا جانو دل
شوبهەتی ئەهلی شەقا بەر قەهرو ئازاریٚ تەبیٚ

مانای وشە:

شاهباز: بازی‌سپی؛ **پەرواز:** فڕین؛ **کوز:** پشتچەماو، کووڕ؛ **چوکاری:** چاکیری، خزمەتکـاری؛ **ئـازادە:** سەربەست؛ **ئیستیغنا:** بیٚنیازی؛ **پار:** بەش؛ **ئەرجو:** ئاوات، رەجا؛ **حەضـرەت:** حضـور؛ **حـەضـرەت:** وشەی رێزلیٚنانە؛ **شەقا:** بەدبەختی؛ **شەقی:** یاغی؛ **ئەهلی شەقا:** جەهەندەمی؛ **قەهر:** تورەیی.

پوختەی مانا:

ئەوانەی شاباز ئـاسایی بەرزەفـرن، هەرچـەندی کە بێن و بچــن، هەر دەکەونە تۆری تووەو دەبنە راوی شمقاری تۆ. شـای ئیرانیٚ، هەیبەت و مەترسـی زۆرە؛ بەڵام ئـەوبەشـەی لیٚ زیادە. دەمەویٚ لەخوت و خافلٚ پەیدا بیٚ و پشتی لەژیٚر باری تۆدا، دابنەویٚ. هەرسـەریٚکـی خـوا بەخـت و ئیقباڵی دابیٚ، خوی دەخـاتە بەر داڵدەی تۆ. هەرکەس ئـاوەزی لەلابیٚت، هەر خـذمەتکـاری تۆ دەکا، کیٚ بخوازیٚ ئـازاد بژی؛ چـاوەنۆری بەزەی تۆیە. کیٚ دەیەویٚ بیٚ نیازبیٚ؛ بەر منەتی ئــەو بەشــەیە تۆدەیدەیەی. هەرکەس نیازی لەدڵدایە، بیٚتە دەرگات نیاز رەوایە. کیٚ ئارەزوی هەرچیدەکا، بابیٚو لەتۆ داوا بکا.

هەرکەسیٚکیش بەدڵ و گیان تۆی خۆشناویٚ؛ یاخـوا وەکو جـەهەندەمیانی بەدبەخـت، قـەهرو ئازاری لیٚباریٚ.

۱۹ **ما بعەیش و نوش و شاهی ئەوقەدەر عومریٚ تەبت**
چەندەکی سالیك موجەددەد (سالیکی موجەدەد) بیٚت و بیٚ، زاری تەبیٚ

مانای وشە:

ما: ماو، باقی؛ **عەیش:** ژیان؛ **عەیش و نوش:** خۆش رابواردن؛ **شـاهی:** شـادی؛ **شـاهی:** خــونکاری؛ **قەدەر:** ئەندازە؛ **سالیك:** سالیٚك؛ **سالی:** بەژمارەی ئەبجەدی صەتویەکە. قەرن، صەت ساڵە. بەو سـاڵەوە کە قەرنی تازە دەست پیٚدەکا، دەبیٚتە صەتو یەك؛ **موجەددەد:** تازەوەکراو؛ **موجـدەد:** بەبەهرە؛ **بیٚت و بیٚ:** هەر بێن و بێن؛ **زار:** سازگارو موافق؛ **زار:** منالٚ؛ **زار:** زەبون؛ **زاری:** لاویٚنی.

پوختەی مانا:

هەر باقی بی و خۆش رابویٚری. تەمەنت هیٚندە دریٚژبیٚت، کە هەتا قەرن کۆن دەبن و سەرلەنویٚ تازە دەبنەوە، هەمو قـەرنیٚك تۆ هەر لاوبی و زەمان دایم لەگەلٚ تۆدا سـازگار بیٚ و، تۆ هەمیشــە هەر خونکار بیت.

شیاوی باسە: نیمەیٚ دوهەمی ئـەمبەیتە، وا نوسـرابو: «چندکی سـالِك مجـــدد بیت و بیزاری تەبی» منەتبارم خویٚندەواران لەمن باشتری بزانن. هەژار

۲۰ **هەرکەسی نە ژجان دوعاگوی و ئەناخوانی تەبت**
گرتی یٚ قەیداتەو ئامانجی نوباریٚ تەبیٚ

۲۱ **مەدرەکی عیلمی ضەمیریٚ شەممەیەك وەصفا تەهات**
وەرنە کیٚ عالم بشەئنی قەدرو میقداریٚ تەبیٚ

٢٢ **قەستو داخوازا «مەلیٚ» دائیم ژجانو دلئەڤە**
هەر دبەندا خذمەتیٚ پیش دەستی دیداریٚ تەبیٚ

مانای وشە:

نوبار: تازەکەوان؛ **ضەمیر:** بریەتیە لە دلٚو هەناو؛ **شـەممە:** کەمیٚك؛ **شـەئـن:** رەوا، دەربارە؛ **میقـدار:** ئەندازە؛ **مەدرەك:** هوٚی تیٚگەیشتن.

پوختەی مانا:

هەرکەس نزا بوٚ توٚ نەکاو لە دلٚەوە پەسنی توٚ نەدات؛ یاخوا لەزنجیری توٚدا شـەتەك دریٚو بەتیری توٚ سەکەتبیٚ.

بە ئەندازەی زانستو هەستی دلٚی خوٚم، ئەو کەموسکە پەسـنەم داوی. دەشـزانم لە هەمو دنیا کەس بە ئەندازەی جەنابت پایە بەرزو بەریٚز نیە. لە دەست کیٚ دیٚ وەکو توٚهەی، پەسـنت بدات؟ لەگیانو دلٚمەوە دەلٚیٚم: هەر بوٚ ئەوەی بە دیداری توٚ شادبیم؛ خـذمەتکـاریو بەردەسـتی توٚ بویتە ئەوپەڕی ئاواتم.

قصیدەی نۆتو نۆیەم

دیسان پەسنی میرشەرەف

١ خانیخانان لامیعی نەجماتە هەر پرنور بیٚ
کەشتییا بەختیٚ تە ئەز باییٚ موخالیف دوربیٚ

٢ کەوکەبا سەعدا شەرەف طالیع دنیڤ بورجا تەبت
داتنیٚتو ژچەرخی بالا شوبهی مەه مەنظور بیٚ

٣ ئەنجومی چەرخی موحەددەب هەر ژذاتی تەی شەریف
کەسبی ئەنواریٚ بکن حەتتاکو نەفخا صور بیٚ

مانای وشە:

خانیخانان: سەروەری سەروەران؛ **طـالیع:** دەرکەوتو، هەڵاتو؛ **طـالیع:** بەخـت؛ **مەنظور:** بەرچـاو؛ **ئەنجوم:** نەجمگەل؛ **نەجم:** ئەستیٚرە؛ **موحەددەب:** پشتکوڕ؛ **نەفخ:** پف؛ **صـور:** کەڵەشـاخ کە قـەدیم تیٚیان دەتوڕاند وەك شەیپوری ئیٚستا. بۆ ئـاگادار کردنی دنیا لە هاتنی کاتی قیامەت فـرشتە ئیسـرافیل دە کەڵەشاخ دەتوڕیٚنیٚ؛ خوا فەرمویە: (هەرگا دەصـور توڕیٚندرا، باسـی شـانازی بەرەگەز لەناو دەچـیٚ)؛ **سەحەرگاهان:** دەمەو بەیانان.

پوختەی مانا:

ئەی مەزنی هەمو سەروەران! ئەسـتیٚرەی بەتیشکـی بەختت، هەمیشـە هەروا پرنوربیٚ. گەمیەی بەختت لەبای پیٚچەوانەی ژیان، خوا بیپاریٚزیٚو بەدوربیٚ ـ هەر وەکو ناوت شەرەفە، ئەسـتیٚرەی شەرەفو ئیقبالیٚ، هەر لەناو بورجـەکەت دابیٚ. تا لەو عاسـمانە بەرزەوە ـ کە بریەتیە لە ماڵەکەتو سەری لەعاسمانیٚ دەسویٚ ـ وەکو مانگ تریفە بداو لەبەر هەمو چاوان دیاربیٚت.

ئەستیٚرەکانی عاسمانی، پشـت چـەماوە هەتا ڕۆژی قیامەتیٚ دیٚ، لە ئـەسـتیٚرەی ئیقباڵی تۆ،

تیشكو روناكی وەرگرن. خۆر بەیانان بەرلە جێیتر، گزینگ لە كۆشكی تۆ دەدا. دیارە بەنیازە هەمو رۆژ، رۆشنی لە زیارەتی تۆ بەنصیب بێو ئەوسا بەسەر دنیایەیدا، پەخشان بكات. (دیارە كۆشكی میر لە جزیرێ لەجێیتر بەرزتر بوەو هەوەڵ گزینگ لەوی داوە.)

٤ ئەختەرا تە ژپەردەیا غەیبی ئەگەر بیتن ظهور
دێ بتن (نِصفُالنَّهار)ێ وەر شەبی دەیجور بێ

٥ (آیَةَالكُرسی)و (ئەنعام) هەیكەلا توخی تەبن
بێنیهایەت پور مرادو بێعەدەد مەنصور بێ

٦ هەركەناری وەرگەڕینی پیڤە عەزمو هیممەتێ
رایەتا فەتحێ بنەصرا (لَمْیَزَلْ) مەنشور بێ

٧ خەیمەتا نوری عینایەت ظِلّ مەمدودی تەبت
سورەیی (أمُّالكِتابْ) ماداری حەضرەت سوربێ

٨ پاشی نەوشیروان دبێم دی حاكمی عادل توی
میثلی حاتەم دێ بدانێ دەرجیهان مەشهور بێ

٩ ما جزیرێ شوبهی داری تەختی هەفت ئیقلیم بت
هەم بحوكم وسەلطەنەت ئەسكەندەرو فەغفور بێ

مانای وشە:

ئەختەر: ئەستێرە؛ **نِصفُالنَّهار:** نیوەرۆ؛ **دەیجور:** تاریكی توخ؛ **هەیكەل:** حەمایەلو نوشتە؛ **پیڤە:** بۆی، بۆلای؛ **ظِلّ:** سێبەر؛ **مەمدود:** درێژكراو؛ **أمُّالكِتاب:** سورەتی فاتیحا؛ **نەوشیروان:** پادشایەكی ئێران بو بە خاوەنداد ناوی كردوە؛ **حاتەم:** عارەبێكی هۆزی طەی كە بە دەهندە ناوی دەرچوە؛ **دان:** بەخشین؛ **توخ:** جوققەی پاتشایەتی.

پوختەی مانا:

وەك لەپێشەكی باسكرا؛ لە زەمانی میرشەرەفدا، شاری «جزیرابۆتانێ» وارشێكی لە بەردی تاشراو لێكراوە. هەمو قورعان لە بەردەكان هەڵكەنراوە. مەلا دەڵێ: ئەستێرەی تۆ، ئەگەر لە پەردەی بەرپیوار لە شەوی تاریكە شەودا بێتە دەرێ؛ دنیا دەبێتە نیمەرۆ. لەبەر خوا دەپارێمەوە ئەو قورعانە بەسورەتی فاتیحاو ئەنعامو ئایەتەلكورسیو تێكراوە، هەروەك لە وارشی شارەكەی پایەتەختت پارێزگارن؛ نوشتەی جوققەی سەریشتبن. هەمیشە سەر سەلامەت بیو بە هەمو ئاواتان بگەیو سەركەوتنت بە سەر دوژمن، لەبنە نەیەت. بەرەو هەركوێ بڕیار بدەی هێرش بەری، ئاڵای پیرۆزیو سەركەوتت شەكاوە بێو، قەت نەنەوێ. تیشكی بەزەیی خودایی، وەكو

سێبەر دەگەڵت بێو سێبەرت کورتی نەهێنێو هەر خاوەن پایەو سایەبی. سوڕەی پیرۆزی فاتیحا، وارشـــی دەورو بەرت بێو لە بەڵایان بتپارێزێ. بەبیری من، فـــەرمانڕەوای هەرەبەداد، پاش ئەنۆشیروان هەر تۆ بوی. بە بەخشینیش وەك حـاتم، ناوبانگـت دەڕوا. بە هومێدم شـاری جـزیرا بۆتانێ. پاتەختی هەر حەوت ئیقلیم بێو بە شەوکەتو حوکمرانی، وەك ئەسکەندەرو فەغفوربی.

۱۰ میثلی جەم جاما زەرین خالی نەبێ تە ژبادەیێ
دا ژخەمرا شادمانی دائیما مەخمور بێ

۱۱ ما دباغی عەیش‌و نوشی هەر بسازو ئەرغنون
کامران‌و کامبەخش‌و دلخوش‌و مەسرور بێ

۱۲ چەندەکی شیرین بسوڕ دەربەندی دیوانا تەبن
بەندی شاپوری تەبن تا خوسرەوو شاپور بێ

مانای وشە:

جەم: کورتەی ناوی جەمشید کە پادشایەکی ئێران بوە؛ **مەخمور:** سـەرخـۆش؛ **دەربەند:** خـذمەتکـاری دەستەو نەزەر؛ **دەربەند:** ئەو شوێنەی شیرینی فـەرهادی لێبو؛ **شـاپور:** کوڕیشـا؛ **شـاپور:** ناوی پادشایەکی ئێران‌بو کە هێرشی کردە سەر عەرەبان‌و پەنجاهەزار دیلی لێگرتن‌و شانی سمین‌و بە پەتێکیەوە بەستنەوەو عەرەب بەناوی شاپورەکەی شانان (ذوالاکتاف) ناوی دەبەن؛ **خوسرەو:** پاشا، مێردی شـیرینی فەرهاد، شاپور وێنەکێشـێك‌بو ببوە دەڵاڵی خـوسرەو، شـیرینی بۆ تاو دەکرد. مەلا لەوشـــیعرەدا،زۆری تەڵە ناوەتەوە.

پوختەی مانا:

وەك جەمشید خاوەن شکـۆبی. جـامت دنیای تێرا دیاربێ. هەمیشـە لەبادەی شـــادی مرۆ پڕبێو هەرگیز پیاڵەت خاڵی نەبێ. لەباغی خۆش‌گوزەرانی هەمیشە دڵشـادو سـازبی‌و ئـاهەنگ‌و بەزمت بگەڕێ. بەمراد بگەی. خەڵکیش بەمراد بگـەیەنی‌و هیچ کەمایەسـی نەهێنی. هەرچـی جـوان‌و خوێن‌شیرین‌و دڵ دەکێشن بەرەو خـۆیان؛ نۆکەری دەسـتەو نەزەربن لە دیوانت. هەرچـەند شـاو شازادە هەیە لە دنیادا، ببنە نۆکەری کوڕیتۆ، هەمو فەرمانڕەوای نامۆ، وەك عارەبیان لێ بقـەومێ بەدەستی شاپوری ئێران، خوسرەوو دەڵا لەکەشی‌و شـــیرینەکەی دەربەندیشـــی، خـــذمەتکـــارو کارەکەری ماڵی تۆ بن.

۱۳ هیندیکو ڕۆژو شەڤن تێك عیدو لەیلی قەدربن
جام مەدام پڕ بادەبت، لێ نە ژمەیا ئەنگوربێ

١٤ شوبهەتی روح‌القُدُس عەردیٚ تو پیٚ لیٚ داینی
سەبزەوو رەیحان‌و نەسرین‌و گولی مەنقور بیٚ

١٥ هەردەری نەعلیٚ فەرەس شوبهەت بوراقیٚ ڤیٚ کەڤت
چەشمەیی حەیوان ژئەو عەردیٚ موبارەك فوربیٚ

١٦ ما تەعومری خضرو نوح‌و مولکی (ذوالقَرْنین) بتن
گونبەدا چەرخی مولەممەع هەر بتە مەعمور بیٚ

١٧ خاصتی تەشریفاتە بن دەریاو دەربەندی عەجەم
دا خەلاتیٚن هەر سەحەر صەد زەرکەش‌و مەخمور بیٚ

مانای وشە:

ئەنگـور: تریٚ؛ **لیٚداینی:** لیٚ دادەنیٚی؛ **مەنقـور:** دندوك لیٚدراو؛ **نەعل:** نالٚ؛ **بوراق:** ئـەو فـرشتەی بوبە ئەسپی پیٚغەمبەرو بوٚ میعراج سـواری بو؛ **فـوربون:** فیچقـەکردن؛ **نوح:** پیرە پیٚغـەمبەریٚك بوە تا تەمەنی نوٚسەتو پەنجا سـالٚی دەگەلٚ ئـوٚمەتەکەیا ژیاوە. باوەڕیان پیٚ نەهیٚناوە. نەفـرین‌و توکی لیٚکردون. خــوٚی گەمیەی لە دار تاشیوەو هەوالٚو کەس‌و کاری خوٚی‌و لەهەمو زیندەوەریٚکیش نیٚرو میٚویٚکی تیٚناوە. ئـەوسـا باران دای‌کردوە، لافاو دنیای داگرتوە. هەرچـی جـانەوەر لەدنیان جگـە لەوانەی ناو گەمیە، لەو لافـاوەدا خنکاون. گەمیەش لەپاش لەهی نەمان، لەسەر دوندی کیٚوی «جودی» لە کوردستان نیشـتوٚتەوە. نیرومیٚ تیٚك بەربونەوەو ژیانیان بەسـەر گرتوٚتەوە؛ **مولەممەع:** بریقـەدار کراو؛ **مەعمور:** ئـاوەدان؛ **تەشـریف:** خەلاٚت؛ **دەربەند:** بەندەر؛ **مەخمور:** مەخمەر، قەدیفە.

پوختەی مانا:

هەرچەندەی روٚژو شەوی توٚن، جیٚژنەو لەیلەتولقەدرن؛ پیالٚەت هەمیشـە پڕمەی بیٚ. بەلاٚم بادەی تریٚ نەبیٚ. بادەی خوٚشەویستی خوابیٚ. وەك نازانم کیٚ گوتویە:

لە ئەسپابی فەرەح سالٚونی عەیشت پر تەدارەك بیٚ

شەوت هەر روٚژو روٚژت جەژن‌و جەژنت لیٚ مبارەك بیٚ

یا خوا لەکویٚ پیٚ دادەنیٚی، ودمی وەکو شویٚن پای فرشتە جوبرەئیل وابیٚ. لە ودمی ئەو، ئـەو زەمینە پڕبیٚ لە سەوزەو ریحانەو غونچەی خەریك پشکوتن‌و لقە نەسرین. یاخوا نالٚی ئـەسپەکەی توٚ، وەهەر زەمینیٚك دەکەویٚ، ودمی ئەسپە بالٚدارەکەی پیٚغەمبەری کە بەسواری ئەو چوە میعراج، بوٚویش هەبیٚ. ئاوی ژیانیٚ لەجـیٚ نالٚی فیچقـە بکـات. تەمەنت وەکو تەمەنی نوح‌و خـدران، هەر لەدو بیٚ‌و پاتشایەتی ذوالقەرنەینت بە نصیب‌بیٚ کە باجی لە روٚژیٚ ئـەسـتاندو پیٚشــی بە عاجــوج باجوج گرت. تایبەتی خـەلاٚت دانیٚت بن بەندەرگەو دەریای ئیٚرانیٚ‌و، لە بەهرەی وان، هەمو روٚژیٚ لە بەیاندا ـ کە تەشریف دیٚنیە دیوانیٚ ـ صەتان پارچەو بالاٚپوٚشی زەڕی‌و مەخمەر، بەسەر نزیکـانی خوٚت‌دا، دابەش بکەی.

١٨ گەرچی دەر دیوانی حەضرەت پور حەقیرین شوبهی مور
چەشمیٚ تە چەشمی سولەیمانی بحالی مور بیٚ

١٩ ئی نەوەك گوٚی بیٚ سەروپا بیٚت دبەندا خدمەتیٚ
ما دچەوگانا تەهەر پەرکەندەوو مەقهور بیٚ

٢٠ مالیسانیٚ من دوعاگویی لدەر حەق وەصفی خان
مەظهەری سیررا کەلامیٚ وەك درەختا طور بیٚ

٢١ هەر دمەدحیٚ تەو ئەنایێ سینەوو قەلبی مەلیٚ
بیٚ تەفاوت قولزوما پور لوئلوئی مەنثور بیٚ

٢٢ ژاستانی دەولەتیٚ غایب نەبیٚ جارەك «مەلا»
دا ژفەرمانی موکەررەم دەمبدەم مەئمور بیٚ

مانای وشە:

حەقیر: بیٚنرخو سوك؛ مەقهور: غەزەب لیٚ گیراو، تیٚشکاو، خـەمگین؛ لیسـان: زمان؛ مَظْهَـر: دیاری دەر؛ درەخـت: دار؛ مەنثور: پەرژ؛ موکەررەم: بەرێزو حـورمەت؛ مەئمور: فـەرمانبەر؛ بیٚتەفـاوت: بیٚفەرق.

پوختەی مانا:

خـانی سـلێمان ئـاسایی، من خـوٚم لە بارەگای توٚدا ـ کە پریە لە پیاوی گەورە ـ وەك مێرولە دێتە بەرچاو. بەڵام توٚش هەروەك سـلێمان، لە مێرولەی دەپێچـاوە، بەچـاوی خـوٚشیو بەزەیی وەملاوێنە. هەرکەس وەك گوٚی گروٚوەرو بیٚپاوسەر بوٚ بەهرەی توٚ هەڵنەسـوریٚ؛ گوٚریەتی لەبەر کاشوٚی توٚ، سەرگەردانو پەرباڵاوو تێك شکاوبێت. زمانم لەپەسنی توٚدا، وەك چیروٚکی ئەو دارەیە کە لە طوریٚ موسـای دەدواند. دار نەیدەدواند، خـودا دواندی. خـودایە، کە توٚی خـوٚشدەویٚ. پەسنیتوٚ فێری زمانی بەستەزمانی مەلا دەکا. لەوساوە کە پەسنت ئەدەم، دڵو سینەم وەکو دەریا پرن لە مرواری پرژاو.

هەرگیز مەلای لەدەرگای خوٚت دور مەخەوە، با هەمیشە گویٚ بەفەرمانی بەرێزی جەنابت بیٚو شانازی بە بەختی بکات.

قصيدەی صەدەمين

«بەيانى باش»

بەشێوەی سەربەندی (تَرجيع‌بَنْد)

١ (صَبْاحُ‌الْخَير) خانیٚ من — شەهی شيرين زەبانیٚ من
تـوی روح‌و رەوانیٚ من — ببت قوٚربان تە جانیٚ من
تعالی‌الله چـذاتی تو — چویٚ شيرين صيفاتی تو
نەوەك قەندو نەباتی تو — يەقين روح‌و حەياتی تو
حەيات‌و راحەتا جانم — (صَبْاحُ‌الْخير) ياخانم!
وەرە بيناهی‌يا چەهڤان — ببينم‌بەژن‌و بالایێ

٢ (صباح‌الخير) مەستا من — لەطيفا جام‌بدەستا من
خومارو مەی پەرستا من — توی مەقصودو قەستا من
ژمەقصودان توی بەس من — ببن بەرچەرخی ئەطلەس من
ژغەيریٚ تە نەڤێت کەس من — برەشتوزين موقەووەس من
دبەندا زولفی چەوگانم — (صباح‌الخير) ياخانم
وەرە بيناهی‌يا چەهڤان — ببينم بەژن‌و بالایێ

٣ ژویٚ زولفیٚ، ژویٚ بەندیٚ — رەهابم لیٚ ژپەيوەندیٚ
سيە چەشمیٚ سپی زەندیٚ — تە صوهتم شوبهەتیٚ فەندیٚ
شوبی شەمع‌و شەمالم ئەز — ژبەر حوبا تەلالم ئەز
ضەعيفم وەك هيلالم ئەز — صيفەت گوٚيين دکالم ئەز
ڤە بولبولڕا بئەفغانم، — (صباح‌الخير) ياخانم!
وەرە بيناهی‌يا چەهڤان — ببينم بەژن‌و بالایێ

٤ ڤە بولبوبرا شەڤو روٚژیٚ — لسەروی تەرح‌و بشکوٚژی
ئەنی ماهی، شەفەق روٚژی — تە صوهتم شوبهەتی دوٚژیٚ
کو دورم ئەز ژویٚ حوریٚ — تنی جارەك لسەر سوریٚ
ژوادی ئەيمەنا طوریٚ — تەجەللا کر دنيڤ نوریٚ

ژویٚ صوهتی دل و جانم (صباح الخير) یاخانم!
وەرە بیناهی یا چەهڤان ببینم بەژن و بالایٚ

٥ ژحوسنا وی تەجەللایێ یەدی بەیضاو بالایٚ
چوەصفان بێم خەبەر نایێ وەلیٚ دل جەذبەیی دایێ
نەهشیارم ژویٚ بەرقیٚ ژ زەرتاجیٚ لسەر فەرقیٚ
سپێدە دا هەتا شەرقیٚ بەلیٚ نائیٚخمیٚ فەرقیٚ
ژضەربێ عیشق نالانم (صباح الخير) یاخانم!
وەرە بیناهی یا چەهڤان ببینم بەژن و بالایٚ

٦ ظەریفی نازکی شەنگی صیفەت حوری پەری رەنگی
بروٚژێرا تو هەڤدەنگی دورەشتوزین سیه رەنگی
کشاندن لیٚ نەوەك جاران خەدەنگێن قەوسی نوباران
ژرەنگی شیرو موکاران رەشاندن سینه وەك باران
ژویٚ ضەربێ پڕٚئیشانم (صباح الخير) یاخانم!
وەرە بیناهی یا چەهڤان ببینم بەژن و بالایٚ

٧ قەکە جارەك خەت و خالان لسەروان مەسنەدو پالان
بخونە لیٚ مە عەبدالان ببینین عیدو سەرسالان
ئیجازەت دی مە دەستوری پەری رەنگی صیفەت حوری
ژنیڤا ظولمەت و نوری بنوشین مەی دفەرفوری
ژدل تالانی خالانم (صباح الخير) یا خانم!
وەرە بیناهی یا چەهڤان ببینم بەژن و بالایٚ

٨ ژشەهکاسا کو قەرقەف تیٚ مەیا نورین موشەررەف تیٚ
نیشانەك دلبەریٚ کەفتیٚ ژبوٚمن هەر سەحەر خەف تیٚ
ژوی جامی دنوشم ئەز سەحەر لەو نەی لهوشم ئەز
ژعامی لیٚ دپوشم ئەز بجان هەرلیٚ دکوشم ئەز
کوغالیب مەست و سەکرانم (صباح الخير) یاخانم!
وەرە بیناهی یا چەهڤان ببینم بەژن و بالایٚ

٩ وەرە پێشبەر مەلایٚ خوە شەهیدو موبتەلایٚ خوە
بشەفقەت کە لیقایٚ خوە «مەلا» نەمرت بدایٚ خوە
مەسیحایی لبیماران کەسین گەزتی دو رەشماران
شەهیدێن شیرو موکاران کری ئامانجی نوباران
لدیداراتە حەیرانم (صباح الخير) یا خانم!
وەرە بیناهی یا چەهڤان ببینم بە ژن و بالایٚ

مانای وشە:

صباح الخير: بەیانی باش؛ **شەهی:** پادشای؛ **شەهی:** جێی ئارەزو؛ **یا:** ئەی؛ **خانم:** گەورەی من؛ **خانم:**

خاتونەکە؛ پەیوەندی: گرفتاری، گیرۆدەیی؛ ئـەنی: هەنیە، توێڵ؛ وەلیٚ: وەهالێی؛ بەلیٚ: ئـاری؛ بەلیٚ: بەڵام؛ **نائێخمیٚ:** ناخـەمیٚ، نای‌یەخـم؛ **ضـــەرب:** لێدان؛ **ضـــەرب:** ژەنینی موزیك؛ **عەبدال:** دەروێش‌و هەڵوەدا؛ **سەرسال:** نەورۆز؛ **قەرقەف:** بادە؛ **پێشبەر:** روبەرو؛ **مەسندوپال:** پاڵەو پشت.

پوختەی مانا:

شیاوی باســە: هەمو وشــە دژوارەکانم مانا کردەوە. خـوێندەوار دەیانزانیٚ. ئــەگەر گویٚ نەدەینە یەك‌بەیەکی وشەکان؛ ماناکە وای لیٚدیٚ:

١٠ بەیانت خۆش‌و گەش خانم — کزەو هیوای دڵو گیانم
لەبسکت دایە تای ژیانم — ئـەوینت بۆتــە ئامیـانم
بڵێم تۆ چـەندە شیرینی!؟ — نـەوەك قەنـدی نەهەنگوینی
ئەتۆ گیانی ئەتۆ ژینی — ئەتوٚم هێزی ئەتوٚم تینی
بەقوربانتدە کەم گیانم — بەیانت‌خۆش‌و گەش‌خانم
وەرەروناکی‌چاوانم — ببینم‌بەژن‌وباڵاکەت

١١ لەمەستی چاوەکەت مەستم — نەما هوٚشم برا هەستم
بەنازو غەمزە ناوەستم — بەخێری خۆت وەرە دەستم
لەجوانیت بویە پیری‌من — ئەوینتە دەستگیری من
تەنیٚ هەرتوٚی لەبیری من — ئەتوٚی سەردارو میری من
پەنای بوٚمن کەسی بوٚمن — ئـەتوٚ فـریا رەسی بوٚمـن
خەنیم تاتوٚ هەسی بوٚمن — لەعالەم توٚ بەسی بوٚمن
گراوی‌داوی‌کەزیانم — بەیانت‌خۆش‌و گەش‌خانم
وەرەروناکی‌چاوانم — ببینم‌بەژن‌وباڵاکەت

١٢ دڵم بـەربیٚ لـەکـەزیـانت — رەهــا نـابم لە چـــاوانت
لـەپەنجەی ناسك‌و جوانت — گـرم‌گـرت بـومە شەمـدانت
ئـەوینـــداری ژیـان تاڵم — پـەپـولـەی رومـەتی ئاڵم
گڕی تێچو پەڕو باڵم — دەسوتێم ناشیٚ بشناڵم
لەتاوان‌بیٚ‌سەروزمانم — بەیانت‌خۆش‌و گەش‌خانم
وەرەروناکی‌چاوانم — ببینم‌بەژن‌وباڵاکەت

١٣ خودا، لـەو بـەژن‌و باڵایە — لـەنـاو ئەو ئاڵو واڵایـە
پـشێـوی خستـە دنیایـە — دڵم پوٚلوی لەبـەربایـــە
گڕێکی خـــوا لەطور جاریٚ — کە موسا دی لەسەر داریٚ
ئەمن دیتم لە تالاریٚ — دەسا چوٚن ئوٚقرە ناتاریٚ
لەتینی‌دینیٚ‌بریانم — بەیانت‌خۆش‌و گەش‌خانم
وەرەروناکی‌چاوانم — ببینم‌بەژن‌وباڵاکەت

١٤ شەوەی بسکوڵو کاکوڵی   سپێدەی لاملو قوڵی
بەرو سینگی سپیو سوڵی   پەلو پوزی خرو خوڵی
لەهەرلا ڕێزی بشکوژێ   کڵاوی زێر لەسەر ڕوژی
دەدەن پرشنگو تیروژی   دڵم هەر دەستی دەکروژی
وەکودڵ خانەوێرانم   بەیانت خوش وگەش خانم
وەرەڕوناکی چاوانم   ببینم بەژن وباڵاکەت

١٥ لەشوخیو ناسکیو شەنگی   لەچاوی مەستو سیوەنگی
پەریزادەش پەڕی ڕەنگی   ڕوحم کەوتە نەفەس تەنگی
کەزیت وەك جوتە ڕەشمارن   بروت وەك شیری موکارن
مژوڵت تیری پەڕدارن   بەرەو جەرگم سەرەو خوارن
بەبرژانگانەبرژانم   بەیانیت خوش وگەش خانم
وەرەڕوناکی چاوانم   ببینم بەژن وباڵاکەت

١٦ لە ڕوژی جێژنو سەرساڵان   کەدارو دەستە لێت هاڵان
بپرسە حاڵی بێ حاڵان   بفەرمو بێنە دیار خاڵان
چنا قەومێ ئەگەر وابێ   یەقینم کابە کەچ نابێ
ئەوەندەت با لەرای خوابێ   دەگەڵ دڵدار دڵت چابێ
نەماوی وردەخاڵانم   بەیانیت خوش وگەش خانم
وەرەڕوناکی چاوانم   ببینم بەژن وباڵاکەت

١٧ لەبادەی بەردەمیم ڕوانی   لەوێنەی ڕومەتی جوانی
دڵم بوراوە ئەوعانی   لەهوش خوم چوم لەرامانی
لەوێ ڕوژێوە بێهوشم   پەروشو ماتو خاموشم
وتـم ڕازێکـە دەیپوشـم   بەڵام هەیهاتە تێ کوشم
بەسەرخوشی چدەتوانم؟   بەیانیت خوش وگەش خانم
وەرەڕوناکی چاوانم   ببینم بەژن وباڵاکەت

١٨ بزەی ئەو تەنکە لێوانە   شیفـان بو شێتو دێوانــە
لەرەی ئەو شەکرە سێوانە   لـەگش ئازارێ هەتوانــە
نـەخوشی چـاوی بەخومارم   بـەنـازانت بـریـنـدارم
مـەلای ژاری بەئـازارم   دەبـا نـەمـرم بکـەچارم
لەدەستت دایەدەرمانم   بەیانیت خوش وگەش خانم
وەرەڕوناکی چاوانم   ببینم بەژن وباڵاکەت

قصیدەی صەتو یەکەم

«بێ جوانان»

١ صەنەما سور ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودێ
گەر عەزازیل بدیتا، نەدبر غەیری سجودێ
غەرق بوم ئەز دغەما عیشقێ دوەقتی سەحەری بو
کو تەجەللایی جەمالێ لمیثالی بەشەری بو
نە ژلەونی بەشەران من دیە لێ دیمی زەری بو
ئەز دبێم روحی قودوس بو بخوەیا حورو پەری بو
لەو بحوسنو نەظەرێ رەمز ژسررا قەدەری بو
خەمرییێن سەیر لدیم حەلقە لدۆرا قەمەری بو
صەد خەدەنگ دانە جەگەر سینە ژضەربێ بەکەری بو
لمە ئێشو ئەلەمان زێدە ژتیرا قەجەری بو
دل ژمە بویە پەلەك جانو جەسەد تێك سەقەری بو
لەومە شەب تا بسەحەر نالەیە وەك مەغنییێ عودێ
صەنەما سور ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودێ
گەر عەزازیل بدیتا نەدبر غەیری سجودێ

مانای وشە:

عەزازیل: شەیتان، مەلەك تاوس؛ **ضەرب:** زەبر؛ **بەکەری:** لەتوپەت؛ **قەجەر:** خۆشبەز، بەپێ؛ **قەجەر:** ناوی عەشرەتێکی مغولیبو. کە تەیموری لەنگ سالی ٨٠٣ هێنانیە ئێرانو شەرکەری صەفەویانیش بون. لە سالی ١٢١٠ را تا ١٣٤٤ کۆچی مانگی پادشایەتی ئێرانیان لەدەستابو؛ **پەلەك:** پۆلوێك، پەنگرێگ؛ **سەقەر:** جەحەندەم؛ **مەغنی:** مەغنە، ئاواز؛ **عود:** سازێکە وەك تار دەچێ.

پوختەی مانا:

شەپالێکی کە وەك بت دەپپەرستم من، تروسکەو شوٚقی نوری خوایە؛ دیتومە لە دنیایە.

ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم، یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەکجێ بەرەو ئـەو بەژن‌و باڵایە.

بەیانێك بو کە پرشنگی خودای جوانی، وەکو عینسانێ خوٚی شاندام. بەرەو دەریای ئەویندارى‌و خەمی هاندام. لەگێژاویا نوقوم بوم؛ بێ‌سەرو شوێن چوم.

بەدیمەن ئادەمیزاد بو لەبەر چـاوم؛ بەڵام جـوانی وەها سـەوزەو بەنازو غەمزە، قـەت نابێ لەدنیابێ. بلێم حوٚری‌و پەری بو؟ نا. دەڵێم هەر عەزرەتی جوبرایلە هاتبوە بەرچاوم.

لەرەی پەرچەم بەدەم سـروەی بەیان لەو مانگـی روخسـارەو لە دەورەی سـێوی کوڵمانی، نمونێك‌بو لە کردەی جوانی بێ‌وێنەی دەسی رەنگینی خوای جوانی. وەبەر تیری تەماشـای دام؛ بە پەیکانی بژانگ پێکرام‌و جەرگم ئەنجن ئەنجن‌بو. خـودا هاوار! بەچـی ئـاو داون ئـەو تیری بژوٚڵانە؟! لەجێ تیری قەجەر فیشتەر بەدەردو ئێش‌و پرژانن. لە دیداری پروٚی لاری، لەش‌و گیانم بە یەکجاری، وەکو کوانوی قەڵاشکاری، لەگوێن تەندوری گڕسـورە، لەدور هاڵاوو تینی تێ. دڵی چوٚڵ‌و بیابانم پەرەنگێکـە کە لەو چـوٚلە لەبەربا بێ. لەتاوی دیتنی چـاوی، دەناڵێنم بە سـوتاوی، شەوو روٚژ دەنگی ناڵینم، وەکو بلوێرو شمشاڵە لە گاڵیندا.

شەپالێکی کە وەك بت دەپپەرستم من، تروسکەو شوٚقی نوری خوایە؛ دیتومە لەدنیایە.

ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم، یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەکجێ بەرەو ئـەو بەژن‌و باڵایە.

۲ نەظەرەك وی بەشەری لەب شەکەری حوری سرشتێ
نادرم ئەز بمەی‌و کەوثەرو حورێن دبهشتێ
ئی دی‌یە ئەو بخوە جارەك دعەجێبم کو بهش‌تێ
تەژوان قەوس‌و کەڤانان چخەدەنگن دبەوەش‌تێ
ئەوە من شافی‌یی دەردان مەچحاجەت بنڤشتێ
گەر بکت حوسن‌و جەمالا خوە تەجەللا دکەنشتێ
دبتن بەیتی قودوس، ئەهلی زیارات ژحەبەش‌تێ
سینە پوت خانە یەئیروٚ، مەژدیم‌و قەدو قشتێ
بدلی سادە چکم ئەز؟ کو تەجەللا نەگەهیشتێ
ئەوەمن قبیلەیی جەبهەت دقیام‌و دقعودێ
صەنەما سوڕ ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودێ
گەر عەزازیل بدیتا نەدبـر غەیـری سجودێ

مانای وشه:

سرشت: ماكو ئامیان؛ **نادرم:** نادەم؛ **ئی‌دیه:** ئەوی دیتویه؛ **شافی:** شفادەر؛ **نقشت:** نوشته؛ **کەنشت:** هەم کلیسا، هەم نوێژگەی جو؛ **پوت:** بت؛ **جەبهەت:** توێڵ، روبەرو؛ **قیام:** هەڵسان؛ **قعود:** ڕۆنیشتن.

پوختەی مانا:

نیگای چاوێکی ئەو جوانە ـ کە چاوی هۆریە کانیشی لەبەر پرشنگی هەڵنایە ـ و لە تاسـەی لێوی شیرینی، تکەی لێکاوی دەمیانە، بەبادەی پاكو ئـاوی کەوثەرو حـۆری بەهەشـتی گەر وەگۆڕم؟ شێتو دێوانەم. ئەوی جارێك ئەوی دیبێ؛ ئەگەر جارێك وەسەر هۆش بێتەوە، سەیرە.

ئـەتۆ بڕوانە لەو جـوتە کەوانانەی برۆیانیو سـەری نوکی بژۆڵانی ـ کە پەیکـانان دەبارێنن ـ چڕاست هاوێژو توندو تێژو لەش‌دا بێژو دڵ‌پێکن. ئەمن جـەرگم بەسـەر ئـەو نوکی پەیکـانانەوە ماوەو بەخـوڕ زوخـاوێ هەڵدینێ. بژیشکـی‌وا لەکوێ بێنم بەدەرمانو بە هەتوانان برینی گیان وەبرژێنێ؟ عیلاجی دەردی دڵداران نە لوقمان پێی دەچارێنو نەکاری نوشـتەنوسـانە. بەتەنیا یارە چارە، هەرەوکو ئازار لەوی رایە، ئەویش دەرمانە بۆ دەردم.

ئەگەر پرشنگی روخساری، لە گۆشێکی کلیسا، ورشە ورشی بێ؛ حـەبەشـیانیش بەرەو خـوێ رادەکێشێ بێنە کرنوشی. «مەلا باسی لەدایك بونی عیسامان وەبیر دێنێ. کە ئەستێرێك لەهەنداو غارەکەی زێدی، قەتیس مابو. مەجوسیو پیاوی جێ‌گەورەی حەبەشیانیش ـ کە بەو ئەسـتێرەوە هاتبون ـ بەهۆی ئەسـتێرەکە زانیان مەسـیح هاتۆتە دنیاوە.» لە نوێژان‌دا، لە سـوژدەمدا ئـەمن کرنوش بەرەو یارم دەکەم. لەدانیشتن لەهەستانا هەمیشـە روبە دڵبەرمو ئـەوێسـتا کە دڵو گیانم وەکو بتخانەیێك وایەو بتی من کوڵمو پەرچوکەی گەش‌و ئاڵو ڕەشـی بۆن خـۆشی نازدارە. دڵی ساکار چلێبکەم من؟! بەبێ پرشنگی دڵداری.

«مەحوی» دەڵێ:

سەر کە شۆرێکی نەبێ، من زرکە تاڵم بۆچی‌یە؟

دڵ کە عیشقێکی نەبێ، شوشەی بەتاڵم بۆچی‌یە؟

شەپاڵێکی کە وەك بت دەپەرستم من، تروسکەو شۆقی نوری خوایە؛ دیتومە لەدنیایە.

ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم، یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەکجێ بەرەو ئـەو بەژنو باڵایە.

٣ **قبیلەیا ئەهلی دلان گەر بکتن کەشف جەمالێ**

یا تەجەللا کە ژبەر تاجو پەران قەوسی هیلالێ

کی بدل کافرە ئی سەجدە نەبت جەبهەتو خالێ

یا نەدت شەهدە بئایات، دوێ وەقتو مەجالێ

(لیلَةُالقَدره) بمن ئەو سەعەتو عیدە دسالی
شەفقە کر پەردە هلانی سەحەری شوخو شەپالیٚ
ئەیپساندیم ژئەنوارو سوری شوبهی شەمالیٚ
مەشیها مەست شەکەر لەب بمەدا مەی ژپەیالیٚ
نەگهام سەجدە ببم پورٚ خەجلیم ئەز ژویصالیٚ
حادری بەرقی لدلدا، ژتەجەللا وشهودیٚ
صەنەما سور ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودیٚ
گـەر عەزازیل بـدیتـا نەدبـر غەیـــری سجودیٚ

مانای وشە:

پەرٚ: پەرەتاوس کە شازادە خانمان لە دەوری تانجـە زێڕەکەی سـەریان دەدان؛ **شـەهدە:** شـادەوئیمان، شایەتی؛ **مەشها:** ڕۆیشت، رابرد؛ **خەجلیم:** شەرمەزار بوم؛ **حادری:** فەوری.

پوختەی مانا:

ئەگەر جارێك بەرەو ئەهلی دڵان، ـ یارم ـ پەچەو روپوش لەرولادا؛ کەوانەی مانگـی دوبرۆکەی، لە خوار تانجو پەراندا بێتە بەرچاوان؛ دەبیٚ کیٚ هێندە کافـر بیٚو دڵی رەش بیٚ، نەچێتە سـوژدە بۆ ئەو تویٚلو خاڵانەو نەکا باوەر بەوەندە ئایەتانەی وا لە روخساری ئەوا دیارن؟ شەوێك. شــەونا. لە نێوانی شەوو رۆژا، ـ کە تازە بەربەیان دەنگـوت ـ بەزەی بەمنی هەژارداهاتو روبەندی لەرو لادا. بەدینی چاوی‌دڵ پشکوت، لەسەیری بەژنو باڵای شۆخو شەنگـی، واقو ورٚ دامام. لە دڵکێشـیو لەمەستی چاوەکانی، هەر گڕم گرت. لەچەشـنی مومیٚ داییسـام. بە مەســتی هات بەلاما، ئــەو شەکرلێوەو بە مەی جوانی مەسی کردم. لە شەرمانا لەبیرم چـو کە سـوژدەی بۆبەرم ئــەوســا. بروسکـەی رۆژی روخسـاری، دڵی گرتم. لە جێوە کاری خـۆی کردو دڵی بردم. چلۆن سـوژدەم لەبیرچو؟! خوایە تۆبە.

شەپالێکی کە وەك بت دەیپەرستم من، تروسکەو شۆقی نوری خوایە؛ دیترمە لەدنیایە.

ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم، یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەکجیٚ بەرەو ئــەو بەژنو باڵایە.

٤ روهنی‌یا چەشمو چرایامە نزام هێژ دبیرم
کو دزیندانو حەبس خانەیی وی بەندو ئەسیرم
ژخەدەنگێن قەجەری سینە تەژی گەزمە ووتیرم
دل دنیڤ حەلقەیی زولفا سیەها بو ژعەبیرم
تێك پەریشان ژلەفو شەتریو تاییٚن ژحەریرم
تو هەیی من ددنیٚ لەو ددنیٚ بەگلەرو میرم

زێرو ماڵ ئەرچی نەدیرم تە ددیرم نە فەقیرم

ژ ئەڤیناتە شەپاڵێ دشەڤان شوبهی نەدیرم

ژلەبی لەعلی شەکەرباری تە وەك شەككەرو شیرم

مە ژسەر تا بقەدەم صوهتنە وەك ئاتەش‌و عودێ

صەنەما سور ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودێ

گەر عـەزازیل بـدیتا نەدبـر غەیری سجـودێ

مانای وشە:

روهنی: روناکی؛ **تو هەیی من:** تۆ بۆمن هەی؛ **تە ددیرم:** تۆم هەیە؛ **نەدیر:** ئـاگری سـەر چیا؛ **عود:** نەوعە دارێکە بۆبخور دەیسوتێنن.

پوختەی مانا:

تۆی بۆ شـەوی بەختم چـرای. تۆ سـۆمایی چـاوەکانمی. من هەر بەو بیرەوە دەژیم کە گیرۆدەی ئـەوینی تۆم‌و لە بەندی تۆ رەها نابم (یان، ئـاخۆ هیچ لەبیری ماوە کەمن یەخسـیرو دیلی ویم؟ هەناوم پر لەتیری تیلە چاوی تۆن ـ کە لە تیری کاری قەجـەر، حـەسـتەم‌ترن ـ دڵم دەناو گەوی رەشی هەرە بۆن خۆشی کەزیتدا، سەرگەردانە. وەکو بسکی لول‌دراوت، وەك گوڵینگەی سـەرو شەدەو هەوری لاری بان کڵاوت ـ کە لەسەر ئاوریشمی پرچان پەرێشانن ـ پەرێشانم. کێ لەمن بەختەوەر ترە؟ هەتا تۆم هەی، خۆم بە بەگلەر، بەمیری میران دەزانم. جا با زێڕو ماڵ شك‌نەبەم. تا تۆم هەی، ناڵێم هەژارم. لەسـایەی ئـەوینی تۆوە، هەمو شـەوگار، بەهۆی گڕی دەرونمەوە ـ وەکو ئاگری سەرچیا ـ لەهەمو ئاقاران دیارم. لەسای باسی لێوە ئاڵە شـیرینەکەت، هێندە خـوێنم شیرین بوە، قسەکانم چێژەی شیرو شەکر دەدەن.

هەم ئاگرم لەئەوینت هەم بخورم، بۆخۆم دەخـۆم دادەسـوتێم‌و دوکەڵەکەم ـ کە یادێکـی تۆی تێکەڵە ـ بۆنی لە عودو بخوران، زۆر خۆشترە. تۆ مەخلوقێکی تایبەتیت.

شەپالێکی کە وەك بت دەیپەرستم من، تروسکەو شۆقی نو.ی خوایە؛ دیتومە لەدنیایە.

ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەکجـێ بەرەو ئـەو بەژن‌و باڵایە.

٥ بی‌حیساب شوخ‌و شەپالێ «لمەلێ» قەهرو غەدەر کر

نە ئەم ئانینە خەیالێ نە لخالێ مەنەظەر کر

قەط نەکر شەفقە، لیباسی غەضەبێ زیدە دبەر کر

عیللەتا جەورو جەفاوو ئەلەمێ جی بجەگەر کر

عەڵلاندین دفیراقێ ستەمێ سینە بکەر کر

ئاه!حەتتا مرنێ ئەڤ ژمەرا داغو کەسەر کر

سەفەرا شامو عیراقیٚ لمە خوەش لازمو فەرکر
بمەدا ژەهرو رەقیبان ددەقیٚ شەهدو شەکەر کر
ئەم بوین پیٚتو پەرەنگ، لەو ژویصالیٚ مە حەذەر کر
نازکو نەیشەکەرو خوبو شرین قەددو خدودیٚ

صەنەما سورٚ ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودیٚ
گـەر عـەزازیل بـدیتا نـەدبر غەیری سجودیٚ

مانای وشە:

قەهر: غەزەب؛ **غەدەر:** بیٚشەرتی؛ **عیللەت:** سـەبەب؛ **عیللەت:** نەخـوٚشی؛ **عەڵلاندین:** تەفـرەی داین، خافڵاندینی؛ **ستەم:** زوڵم؛ **ستەم:** حەستەمو دژوار؛ **کەسەر:** خەمو کولٚ؛ **فەر:** کورتەی وشەی فـەرض؛ **پیٚت:** بڵیٚسە؛ **پەرەنگ:** سکلٚ؛ **خدود:** کوڵمان؛ **دەڤ:** دەم، زار.

پوختەی مانا:

یاری چەلەنگو شـوٚخو شـەنگ! رەنگـە لەمەلا دڵتەنگ بیٚ. لە بەڵیٚنی دیداری پاشگـەز بیٚتەوە. بەخت رەشم هەر بەیادیشیدا نایەم. لە ئاورٚ ویٚدانەوەشی، دورە بەشـم. سـەرەرٚای بیٚ ایلتیفـاتی، بەرگی غەزەبی پوٚشیوەو تیٚکـوٚشیوە دەردەکەم لیٚ گرانترکا. دەردو کوانی زوٚر بەژانی داخـی دڵنو لەناو قوڵایی جەرگمدا جیٚ خوٚش دەکەن.

بوٚ دیداری دەم خافڵیٚنیٚو هەر ئەمرو بەسبەم پیٚدەکا. ئەم دەستاو دەست پیٚکـردنە، داخـی دڵمن هەتا مردن. لە عەیبەت دەردی دەرونم، ئـاوارەبوم؛ هەتا شـــامو عیراقیش چـــوم. بەڵام بەچـــی سـەبوریم دیٚت؟ بەراسـتی ناهەقـی یارم لەمنی دەکا، لە ئـــەندازە دەرکەوتوە. ژەهری دوری دەدا بەمن، کەچی شوفارو بەدکارم، لە دەوری ئەو، هەمو روٚژیٚك روی دەبینن‌و لە رەواقـی هەنگـوینی دەمی شیرینی، دەمشیرینن.

راستو دەویٚ، من مافی گلەییم نیە. ئەو بەژن شوٚخو شیرینەی، وەك قـامیشە شـەکر دەچـیٚ. ئەو کوڵمە ئاڵو ناسکانەی، لە پەرەی گوڵی گوڵاویٚ ناسکترن. چوٚن بەرگەی ئاگر دەگرن؟ منیٚك کە لە تینی ئەوین، گرم بەرزەو هەمو گیانم بوٚتە پوٚلو؛ دەبیٚ لەخـوٚی بپاریٚزم. واگریمان فـەرموی مەلا با بیٚتەلامو بمبینیٚ. چـــوٚن دەویٚرم بچمە دیاریو لەو ناسکـــە نزیك ببمەوە؟ یاری من لەو بتانەیە کە ناشیٚ پەرسیارەکەی تخون کەویٚ.

شەپالیٚکی کە وەك بت دەیپەرستم من، تروسکەو نوری شوٚقی خوایە؛ دیتومە لە دنیایە.
ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەکجـیٚ بەرەو ئـەو بەژن‌و باڵایە.

قصیدەی صەتو دوهەم

تیری نیگا

بەشێوەی کلکەدار (مُستَزاد)

۱ یارامیَ قَلْبی بِسِهْامِ اُللَّحَظاتِ! هَیْهاتَ نَجْاتی
مازالَ فِداءُ لَكَ روحی وَحَیْاتی مِنْ قَبْلِ مَمْاتی

مانای وشە:

یارامی: ئەی هاوێژەر؛ **قَلْبی:** دڵم؛ **بِسِهْام:** بەتیرانی؛ **لَحَظْات:** نیگـایان؛ **هَیْهـات:** زۆر دورە، چـەتونە؛ **نجاتی:** رزگاریم؛ **مازال:** هەر هەیە؛ **فِـداء:** قـوربان؛ **لَكَ:** بۆتۆ؛ **روحـی:** گیانم؛ **وَحَیاتی:** ژیانیشـم؛ **مِنْ قَبْل:** لەپێش؛ **مَمْاتی:** دەمی مەرگم.

پوختەی مانا:

ئەی ئـەوکەسـەی دڵت کردمبە ئـامانجی تیری نیگـات! زۆر دژوارە رزگاریم بێت. گیانو ژینم قوربانی تۆن. هەر بە قوربانیشتی دەکەم، هەتا ماوم و نەفەوتاوم.

۲ نَمَّقْتُ اِلٰی بابِكَ یاقُرَّةَ عَیْنی! بِالدَّمع کِتاباً
اشْهَدْتُ علی اَلْوَجِد مِدادی وَدَواتی سَلْ مِنْ عَبَراتی

مانای وشە:

نَمَّقتُ: نوسیم؛ **الیٰ بابك:** بەرەو دەرگات؛ **قُـرَّة:** فێنکـایی؛ **عَیْنی:** چـاوم؛ **بالدّمعِ:** بە فـرمێسك؛ **کتاباً:** نامەیەك؛ **أشْهَدت:** ئاگادارم کرد؛ **عَلیٰ:** لەسەر؛ **وَجْد:** ئەوین، تاسە، مەیل؛ **مِدادی:** مەرەکەفم؛ **ودواتی:** مەرکەف دانەکەشم؛ **سَلْ:** بپرسە؛ **من:** لە؛ **عَبَراتی:** فرمێسکانم.

پوختەی مانا:

فێنکیو سومای چاوەکانم! نامەیەکم بە فـرمێسکی خـوێنین نوسـیو بۆ ئـاسانەتم بەرێ کرد.

مەرەکەفو دەواتەکەش بە ئەوینی منیان‌زانی؛ دەتوانی لە ئەشکم پرسی.

٣ مُذْ زَيَّنَكَ الْدَهْرُ بأزْهارِ جَمالٍ   يارَوْضَةَ حُسْنٍ!
أَخْجَلْتَ طَلَ الْوَرْدِ بِحَبَ الْوَجَناتِ   بينَ الْعَرَمات

مانای وشە:

مُذْ: لەوەتا؛ **زَيَّنَكَ:** رازاندویتەوە؛ **دَهْر:** زەمانە؛ **ازهار:** گوڵان؛ **جَمال:** جوانی؛ **رَوْضە:** باغچەو گوڵجار؛ **حُسْن:** جوانی؛ **أخْجَلْتَ:** شەرمەزارت کرد؛ **طَلْ:** ئاونگ، شەونم؛ **حەب:** دانە؛ **وَجَنات:** وجنەگەل؛ **وجنە:** کوڵمە؛ **بَيْن:** نێوان؛ **عَرَمات:** نوختەگەلی رەش لەسەر سپی.

پوختەی مانا:

لەوساوە دەستی زەمانە بەجوانی تۆوە خەریکەو بەگوڵانت وەدەرازێنیو، تۆی کردوتە باغچەی گوڵان؛ ئاونگ لەشەرمی ئارەقی دانەدانەی، دەوری خاڵانی سەرگۆنات، سەردادەخاو زۆر تەریقە.

٤ جِلْبابُ دُجى صُدْغِكَ الْهابُ فُؤادى   يَحْكيكَ عِياناً
نيرانُ جحيمى حُجِبَت بالْشَهَواتِ   مِنْ كُلّ جِهاتى

مانای وشە:

جِلباب: سەرپۆش؛ **دُجى:** تاریکی؛ **صُدغ:** لاجانگ؛ **الْهاب:** گڕپەگرتن؛ **فؤاد:** دڵ؛ **يَحكيك:** بۆت دەگێڕێتەوە؛ **عياناً:** بەئاشکرا؛ **نيران:** ئاگر؛ **جَحيم:** جەحەندەم؛ **حُجِبَتْ:** بەرپیواربوە؛ **شَهَوات:** ئارەزوگەل؛ **مِنْ‌كُل:** لەگش؛ **جهات:** لایەنان.

پوختەی مانا:

بسکی رەشت ـ کە لاجانگیان داپۆشیویو هاتونە سەر کوڵمەی سورت ـ ئاشکرا تێت دەگەیەنێ: کە دڵم چۆن گڕپەی بەرزەو ئاگری ئەوین لەدڵما ـ کە وەك ئاگری دۆزەقە ـ لە هەمولاوە ئارەزوی دیداری تۆو رەشایی بەختی نەگبەتم، دای‌پۆشیوەو لەبەر چاوی‌تۆ نەدیوە.

٥ فى ظُلْمَةِ اَصداغِكَ مُذْ اَصبحَ مِسكٌ   ياظَبىَ حَريمٍ
قَدْ اَحْرَقَ فىالصِنينِ قُلُوبَ الظَّبِيْاتِ   نارُالْحَسَراتِ

مانای وشە:

فىظُلْمَة: لەتاریکایی؛ **اَصداغ:** لاجانگان؛ **اَصبح:** گەڕیاوە، بوەتە؛ **اَصبحَ:** کەوتوتە بەرەبەیانەوە؛ **ظبى:** ئاسك؛ **ظَبيات:** ئاسکان؛ **حَريم:** ئەندەرونی ماڵ؛ **قد:** لێرەدا بەمانا بێ‌گومان؛ **اَحْرَقَ:** سوتاندی؛

فی‌الصّین: لەچین؛ **قلوب:** دڵان؛ **حَسَرات:** عەزرەت‌و ئاواتان.

پوختەی مانا:

هەر لەوساوە، لە شەوی کەزیەکانتەوە بۆنی میسـك، لە سپیایی بەربەیانی لاجـانگت پەرژو بڵاوە؛ بەکۆمەڵ کەژاڵانی چین ـ کە میسکی چاك والای‌وانە ـ و تێگەیشتون میسکیان رەواجـی نەماوەو ناگاتە ئەو بۆنە میسکەی لەتیسکی بسکی تۆوە دێت. بەعەزرەت‌و ئـاواتەوەن، بگـەنە تۆ. زۆریش ئێرەییت پی‌دەبەن، کە تۆی کارامزێکی ماڵی، گرۆت لەوان بردوّتەوە. بەئاگری ئێرەیی‌و تاسـە، سوتاون‌و دڵیان لەسوێت پرۆکاوە.

٦ كَمْ تُحرِقُ أحشایَ وَفی فیكَ زُلالُ   والشاربُ مِنهُ
یَحکی خَضِراً مَورِدُهُ ماءُ حیاتِ   لا فی‌الظُّلُماتِ

مانای وشە:

کَمْ: چەند؛ **تُحرِقُ:** دەسوتێنی؛ **أحشای:** هەناوم؛ **فیكَ:** دەمی‌تۆ؛ **زُلال:** ئـاوی شـیرین‌و رەوان؛ **شـارب:** خۆرەوە؛ **مِنهُ:** لەو؛ **خَضِر:** سەوزەگیا؛ **خَضِـر:** عەزرەتی خـدری زیندە؛ **مَوْرِدُه:** شـوێنی خـواردنەوەی، کانیەکەی؛ **ماءُحیات:** ئاوی ژیان؛ **فی‌الظُّلُمات:** لەتاریکستان‌دا.

پوختەی مانا:

ئەو لێوە شیرینانەی تۆ، لەبان دەمی بیچکەڵانەت ـ کە سەرچـاوەی ئـاوی ژیانی شـیرین‌و فێنك‌و رەوانن ـ هەرکەسێ خوا بەختی‌بداو لەو لێوانەی تۆ هەڵمژێ؛ وەك سەوزەیەك لەئاوی ژیان پاراو بوبێ، قەت سیس‌نابێ. یان، وەك خدری زیندەی نەمر، گەیشتۆتە سەرچاوەی ژین؛ نەش‌گەیوەتە تاریکستان، هەتاکەی دڵ دەسوتێنی‌و هەروا تینوم دەهێڵیەوە؟ دە بەزەییەکت پێمابێت.

٧ مِنْ «أحْمَدَ» فی‌لَیْلَةِ أصداغِ مِلاحِ   لاحَتْ کَلِماتُ
مَنْ یَسمَعُها فاح بِمِسكِ‌الدَّعَواتِ   جَیْبَ‌الْغَدَواتِ

مانای وشە:

مِلاح: خوێن‌شیرینان، جوانان؛ **لاحَتْ:** دیاری‌دا؛ **کَلِمات:** وشـەگەل؛ **یَسـمَعُها:** دەی‌بیسـێ؛ **فـاح:** بۆنی بڵاوکردەوە؛ **دعَوات:** نزایان؛ **جیب:** دڵ، ناوەرۆك؛ **غَدَوات:** بەیانان.

پوختەی مانا:

چەند وتارێك لەپەسـنی شـەوی کەزیانی‌و، بەرەبەیانی لاجـانگی سپی‌و جـوانی یاری‌نازدار، لە

جەنگەی بەرەبەیاندا، ئەحمەدی دڵدار درکاندی؟ کێ بیان‌بیسێ بۆنی میسکیان لێ هەڵدەمژێ. کە لەناوهێنانی بسکی، بۆن‌خۆش‌و بەبەرامەبون.

قصیدەی صەتو سێهەم

چرای کوردستان

١ پور ژدیناتە غەریبم خانم   ژتەسەر تابقەدەم حەیرانم
هەربجان تەشنەلەبی لەعلانم   دل دبەندا گریها زولفانم
موسیفو جورعەکەشی هیجرانم   نوقطەیا دائیرەیی زیندانم
لەو شوبی دایرە سەرگەردانم   بادەنوشی قەدەحی حیرمانم
بدل ئاتەش ژجەگەر بریانم   لەو پەریشانمو پورْ ئیشانم
عاشقی نازکو مەحبوبانم   تومەبین بیْسەرو بیْسامانم
گولی باغی ئیرەمی بوْهتانم   شەب چراغی شەبی کوردستانم
چطەبیعەت بەشەرو ئینسانم؟   للهِ الْحَمْد چعالی شانم
دەرییاباری لریزاصانم(یان،سانم)   لەو دئیقلیمی سوخەن خاقانم
صبەهی عیدەوو ئەز پیْزانم   کوبکێراتە سەحەر قوربانم
خوەش بریندارەکی بیْدەرمانم   جارەکی شەفقەکە،روحم! جانم!
ژخودێرا قەکە بەندا بەرییْ   دین بەریْ حوری میشالیْ زەرییْ
نازکیْ نەیشەکەریْ سورپەرییْ

مانای وشە:

موسیف: دلْبەداخو خەمبار؛ **جورعە:** قوم، فرْ؛ **حیرمان:** بیْبەشی؛ **سامان:** دارایی؛ **بیْسەروسامان:** بیْسەروبەر؛ **بوْهتان:** مەڵبەندی بوْتان لەکوردستان؛ **شەبچراغ:** چرای شەو، گەوهەری هەرەنایاب کە بەشەو دەتروسکیْ؛ **عالی‌شان:** پایەبەرز؛ **صان:** سەگان؛ **سان:** رانان، رانراو.

پوختەی مانا:

سەروەرەکەم! بوْ دیدارت زوْر بەتاسەم. سەرتاپام لەسەر هەتا پیێت سەرگەردانە کە چەند جوانی؟ گیانم تینوی دینی لێوی تەنکو ئاڵتە. دڵم گراوی کەزیانتە. پڕلەداخم، ژەهری دوریتم چێژتوە.

لەزیندانی ئەوینتدا، بومەتە نوختەی ناوەندی. بۆیە جەغزی سەرگەردانمو لەگش‌لا بیٚدەرەتانم. لەجیات بادە، بیٚبەشیم لەدیداری تۆ، دەرخوارد درا. دڵم وەك ئاگردانیٚکە، جەرگمی لەسەر دەبرژیٚ. پڕلەژان‌و پەریٚشانم.

دڵداری خوێن شیرینانم! دۆستی ناسك‌و نازدارانم! لیٚم مەڕۆانە کەوا بیٚسەرو سامانم. **تاقەگوڵەی بەهەشتەکەی مەڵبەندی چیای بۆتانم! بومە شەوچرای کوردستان.** بابمناسن کەمن چتۆ مرۆڤیٚکم، چۆن کەسیٚکم. سوپاس بۆخوا، لەسایەی ئەوینی تۆوە؛ جیٚبڵندو پایەبەرزم. خۆم لەڕیزی دڵداران‌دا جیٚکردەوەو، خۆ بەسەگی دەرگای یار دەزانم. بۆیە وا گفت ڕەوانم‌و لەچاو شاعیران قاقانم. دەزانم سبەینیٚ جیٚژنەو منت دەویٚ بۆ قوربانت؛ چونکە هەرچەند بریندار ئەوینی تۆم، بەلەش ساغم‌و، نام‌گەرەکە دەرمان بکریٚم، لە ئەوینت رزگارم‌بیٚ. دەسا گیانە شیرینەکەم! بەزەت بەگیانی من‌دا بیٚ. بیکە لەراهی خودادا، دوگمەی سینە بترازیٚنە، با بەرلە قوربانی کردن، بڕوانمە ئەوسینە جوانەت. تۆ وەك حۆریت، تۆ دین‌بەری، تۆجوانترین سەوزەرەنگی، تۆناسکی، تۆ وەکو قامیشەشەکری ـ لەباڵادا ـ تۆ وەکو پەری دڵکیٚشی.

٢

سوسەنیٚن تازەو میشکین والان	**بەس پەریشان‌کە لسەر سەرمالان**
ڤەکە جارەك تو ژدوڕا خالان	**ژدل ئەم داینە بەر چەنگالان**
خەنجەرو شیرو رمیٚن قەتتالان	**نەظەریٚ وەربدە صاحیب حالان**
کو ئەسیرین ددەست حەییالان	**لەو ئەلف تیٚن مە دحەرفیٚن فالان**
کولشکلی رەقەمیٚ سەرسالان	**توی مورادا مە ژعەرعەر بالان**
زەمزەمەو دەنگەو زمیهنا لالان	**جەذبەدا مە بهەزار ئەحوالان**
لەو دنالین ژنەسەق عەبدالان	**کو بمەستی ددرن یەك پالان**
عەنبەرین خەمری‌و سوسن ئالان	**صوهروزەر،شەتری‌وچیچەك‌ئالان**
میصری‌یان دل مە ژخوە کر کالان	**تە ژقەوس‌و قەزەحیٚن خەلخالان**
کو بوین دایرە شوبهەت هالان	**خەمری‌یین‌خەمزەدەنیسبەت‌دالان**
کو چەڤاندینە ژرەنگ کوپالان	**میصری‌یان وەربدە بەر سیقالان**
زوهرە رەنگیٚو شەفەق موشتەری‌یێ	دین بەریٚ حوری میثالیٚ زەری‌یێ

نازکیٚ نەیشەکەریٚ سوڕپەری‌یێ

مانای وشە:

والا: بەرزو بەقیمەت؛ **مالان:** ملان؛ **سەرمال:** دەسماڵی سەر، سەرپۆش؛ **قەتتال:** کوژەر؛ **حەییال:** خاپینوك؛ **بالان:** باڵایان؛ **لال:** بیٚزمان؛ **ئالان:** ڕەنگ‌ئاڵان؛ **ئالان:** هاڵان، لیٚك هاڵان؛ **خەلخال:** قۆڵبەند، پاوانە؛ **هالان:** خرمانانی مانگ؛ **خەمزەدە:** لارەوەبو؛ **کوپال:** گۆچان؛ **سیقال:** مشت‌وماڵ.

پوختەی مانا:

کەزیەکانت ـ کە وەك میسکی بەقیمەتو، وەك سوێسنی تەڕوتازەن ـ بەس بەسەر دەسماڵەکەتاو لەسەر ملان، بڵاوبکە، جارێك لەدەوری خاڵانیان وەلا بدە. ئەو بسکە سەربەقولاپانەت، چنگیان لەناو دڵمان گیرن. هەم خەنجەرن، هەم شمشیرن. هەم رمبی دڵدار مرێنن. فێڵەبازن بەرەو خۆیانمان دەکێشن. دەتۆ وەرە سەیرێکی دڵداران بکە، چۆن ئەسیرن لەناو زیندانی پرچاندا. لە ناچاری فاڵمان بۆ خۆمان گرتەوە. ئەلفی هێنا. واتا: ساڵەکەی خۆش دەبیٚو بە دڵداری بەژن ئەلفێك ـ کە وەکو عەرعەر بەرچاوە ـ دەمێننەوە. وەشوێن بەختی خۆمان کەوتین. ڕێمان کەوتە نزیکیتۆ. خرمەو زرمەو گرمەو قرمەی، زێڕو زەنبەری بیٚزمان ـ کە لەجوانیت سەرخۆش ببونو دەهەژان، جەزبەو حاڵی لیٚمان هێنا. گشمان وەکو دەمان بینن، وەك عەوداڵانی شوێن خاڵان، ناڵەمانەو، لە ئەوینت وا سەرخۆشین، پاڵمان بەیەکەوە داوە، تا نەکەوینو بۆنزیکیت گشتمان پاڵەپەستۆمانە. هەی لەوەی زوتر بتگاتیٚ. لابسكو کەزی عەنبەریو لەگوێن لقە سوێسنەی تازە، لێك هاڵاون. گوڵی ئاڵی سەرکوڵمانت، دەگەڵ گوڵینگەی سەرپێچت، وێك دەکەون. بازنەو خرخاڵو لاسەرەو گوڵو گوارە، لەدەوری مانگی روخسارت، بە خەرمانە دێنە بەرچاو. بسکەکانت وەکو داڵێك چەماونەوە. سەریان وەکو گۆچان. لارە. برۆکانت ـ کە وەك شیری میصری دەچن ـ دڵی مەیان کردە کالان، دەریان کێشەو لەخوێن مشتوماڵیان بکە. بەرەنگ زوهرەی، بەتیشك چەشنی موشتەری، وەکو حۆریەکی دینبەریو سەوزەرەنگی. نازکیو نەیشەکر ئاساى. بۆ دڵکێشان وەك پەری وای.

۳

سونبولێن تازە موئەننا نەکری — **طوررەیا شەنگ موطەررا نەکری**
خەمرییان شیفتە، طوغرا نەکری — **عەرعەریٚ خارەو دیبا نەکری**
دلودین غارەتو یەغما نەکری — **سەری سەودا زەدەسەودا نەکری**
گوهرییی نەرگسی شەهلا نەکری — **کوشتییی خەنجەری بوررا نەکری**
ساعەتیٚ ڤیٚ سەعەتیٚ را نەکری — **مە ژقەیدا خوە تەسەللا نەکری**
لیٚ خەرامیٚ ژمە، مەستا نەکری — **ژمە دل کەعبەو بوتخانە کری**
دەعویی دلبەرییٚ دا نەکری — **جیلوەیەك میریو شاهانە کری**
پیشیشەمعاخوە،مەپەروانەکری — **دلی غەمدیدەیی ما، شانەکری**
لمە بیٚپەردە تەجەللا نەکری — **وەهە جارەك مە تەوەللا نەکری**
غەنجەکی قەنج لمەللا نەکری — **جەگەری ریش موداوا نەکری**
بکوژی عاشقو پەروا نەکری — **لشەهیدیٚ خوە تماشا نەکری**

ما، وە، دلبەر دکرن دلبەرییٚ — دین بەریٚ حوری میثالیٚ زەرییی

نازکیٚ نەیشەکەریٚ سورٚ پەرییی

مانای وشە:

موتەننا: نوشتاو، قەدکراو؛ **موتەننا:** دولایەنە؛ **موطەررا:** لولدراو؛ **شیفتە:** شێواو؛ **سەودا:** شێت، مامڵە، ئەوین، رەش؛ **گوهری:** گۆری، قوربان؛ **ساعەت:** قیامەت؛ **تەسەللا:** سەبوری، تەرك؛ **تەوەللا:** بەسەرکردنەوە، دۆستی؛ **تەوەللا:** هەڵوەدا، دورخراو.

پوختەی مانا:

سونبولی تازەی کەزیانت بەدولا نەنوشتێنیەوە؛ لابسکان پێچو لور نەدەی؛ بسکی ئاڵۆز ـ وەك مۆری سوڵتان ـ رێك نەخەی؛ تافتەو خارا دەبەر بەژنی ـ وەکو عەرعەر ـی خۆت نەکەی؛ تا دڵو دینمان تاڵان کەی‌و بەخەنجەری مژۆڵانت بمان‌کوژی‌و بمان‌کەیە قوربانی نێرگسی چاوی مەستو کاڵتو، سەری شێتی ئەویندارمان، بۆخۆت نەبەی؛ هەر ئێستە قیامەت رانەکەی، لە زنجیری کەزیەکانت رەها نەبین؛ ئێمە دڵمان بوتخانەیە کە تۆی تێدای‌و لە سایەی تۆ بۆتە کابە. تۆ بە مەستی‌و بەلەنجەو لار روی تێ نەکەی؛ داوای دڵبەری بێوێنەی تێدا نەکەی‌و، خۆت دەر نەخەی کە بزانن تۆ میرو شای دڵبەرانی، ئێمە نەکەی بەپەپولەی بەرمۆمی‌روت. دڵی خەمبارمان شاد نەکەی؛ هەمیشە هەر دەرمان بکەی، جارێك خۆتمان نیشان نەدەی؛ نازێکی زۆر نازەنینانە بەرامبەر بە مەلا نەکەی؛ـ کە جەرگە بریندارەکەی دەرمان بکرێ ـ هەر دڵداری خۆت بکوژی‌و گوێ نەدەیەی، هەر تەماشای کوژراوەکانیشت نەکەی؛ چۆن پێت بڵێم تۆ لە دڵبەری دەزانی؟ تۆ دڵبەر نیت‌و دین‌بەری، ئەی یاری سەوزەڵە رەنگی حوری‌ئاسا!

٤ **هەردوقەوسێن تەژقودرەتێ نەژیەنگ** — **ژێ بمیزان برەشینن مە خەدەنگ**
بدرن سینە بسەرپەنجە پلەنگ — **رومپشت‌دەت‌عەجەمی‌بێتەفرەنگ**
لێ‌نەوەك‌واقیعەیاگیووپەشەنگ — **هلبتن قەنج ژنیڤ ئاتەشی جەنگ**
تێن‌سواشی‌حەبەشی‌ونوبی‌وزەنگ — **تو دزانی چنەهەنگن چنەهەنگ**
ڤەکەلەعلان‌توژسەرشەککەری‌تەنگ — **کوژموراداتە بوین پێت‌و پەرەنگ**
مەستی جەوراتە مەبێ بادەو بەنگ — **بێتە جانا لمە عالەم بویە طەنگ**
ژجەفایاتە نەما قەط لمە رەنگ — **تو دزانی چدەبیژت نەی‌و چەنگ؟**
ژچیەیوەستە دنالن سەرە دەنگ — **مە دخونن قەدو بەژنا تەیی شەنگ**
چبکم فەیدە، کو ئیڤارە درەنگ — **موطریبان‌دانەکەون‌چەنگ‌ژچەنگ**
دانەدت پەردەیێ ئایینەیێ زەنگ — **کو ژچەنگامە بنالت خەرچەنگ**
وەك مەلایی بهزار رەنگ ئاهەنگ — **بفغان بێت ژبەر صەد فرسەنگ**
نەکری تەرك توقێ کافری‌یێ — دین بەرێ حوری میثالێ زەری‌یێ
نازکێ نەیشەکەرێ سورپەری‌یێ

مانای وشه:

واقیعه: روداو، جەنگ؛ **پەشەنگو گیو:** دو پاڵەوانی چیرۆکن؛ **نۆبی:** خەڵکی ژوروی میصر کە رەش‌پێستن؛ **سەرەدەنگ:** **بەستەی گۆرانی؛ خەرچەنگ:** قرژاڵ، برجی سەرەتان لە عاسمان؛ **ئاهەنگ:** هەوای گۆرانی؛ **فغان:** هاوار؛ **فرسەنگ:** فرسەق، پێوانەی رێگەیە بریەتیە لە چوارهەزارو چوارصەتو هەشتاو دومیتر.

پوختەی مانا:

بەو کەوانەی برۆیانەت ـ کە کرگاری تایبەتی دەستی قودرەتێن ـ رێكو پێك تیران بگرە دڵ. با لە هەردولاوە کەزیت، لەسەر گۆنات بەیەك بگەن. وەك لەشکری رۆمو عەجەم، پێکا بدەن. با چاوە مەستەکانیشت ـ کە وەك فەرەنگی ئیسلام‌کوژ، لە هەزار کوشتن زۆر خێران ـ بێنە ویزەی گیانی سیسم. وردە خاڵت ـ کە لەگوێن حەبەشیو زەنگین‌و لەناو دەریای جوانی تۆدا، وەك نەهەنگی تینو بەخوێنی دڵداران دێنە بەرچاو ـ بێنە بەرچاو. باجەنگ جەنگی مەغلو بەبێ و، لەشەرەکەی پەشەنگو گیو ـ کە شانامە باسی دەکا ـ حەستەم تربێت، ئاگری جەنگ پێت‌وبلێسەی بڵند بێ‌و، ببێتە کڵ بۆ سوتانی دڵو گیانم، لەدوا هەناسەی ژیانمدا، چاوێکم بەگڕ بکەوێ. واتا: سەرکوڵمەت ببینم ـ کە لە لابەلای بسکاندا، وەك گڕی ئاگر لە شەودا، تروسکەی دێ ـ لەم ئاواتەم نیازم وایە، لێوە لەعل رەنگەکانت ـ کە تونگی تەنگی پرشەکریان داپۆشیوە ـ بکرێنەوە، بەبزەو بە بەزەییەوە، وەدرۆم خەیتەوەو بفەرموی: دڵداری زار، تۆ لەمێژە لەتاسەی ئێمە سوتاوی، گڕت تێچو، بویە پۆلو، بویە سوتو، سوتاو چۆن دەسوتێتەوە؟! ئەوسا بزەو زەردەخەندەشت ببینم، ئەوەندەی مەستی ئەوینم، صەدئەوەندەی تر مەست‌بم.

یاری نازار! گیانی شیرینی گش‌گیانان! خۆت ئەیزانی کە نات‌دینم. دنیای هەراو لەبەر چاوم، وەکو دڵو بینم تەنگە؛ هەرچی دەی‌بینم ـ دور لەتۆ ـ وەك روخساری خۆم بێ‌رەنگە. دەگوێ‌بگرە، سەروبنی لۆرینەوەو دەنگ دانەوەی بلوێرو چەنگ، دنەی منو دڵو گیانە نزارەکەم دەدەن، کە هەڵوەدای دیداری بەژنی شەنگت بین‌و، بەتینی ئەوینت بژین‌و، بیر لەچیتر نەکەینەوە.

بەختەوەرم کە لەوەتا لەسەر دنیام، گراوی داوی بسکانم. تیا پیربوم، گەیشتومە زەردە پەری ژیانی ئامانەتی دنیا. بەرەو ئاسۆگی جیهانی هەرمانی دڵداران دەچم. زۆر زامی کاریم، لەنازی چاوی مەستی تۆ، لەدڵدان؛ کە دەبنە مایەی شانازیم لەناو یاران. بەئاواتم، هەتا کاتی ئاوابونم، بۆ ئەوەی دڵم ژەنگ نەگرێ‌و دڵرون‌و دڵنیا بڕۆم؛ بەزمگێران، بە بلوێرو چەنگو بەدەنگ، لەگەڵ منا هاودەنگ‌بن‌و ئاوازەمان هەردو عاسمانان دابگرێ‌و، لەبەر تۆ بپارێینەوە، کە دەغیلە لەو کافریەو دڵدار کوژیەت واز نەهێنی. ئەی دین بەری چەشنی پەری بۆدڵکێشی! ئەی باڵا قامیشەشەکری سەوزەرەنگی شوخو شەنگی حوری‌ئاسا!

۵ نیرگزا مەستی چیای بوهتانی نازکو شەنگ شوبی رەیحانی

چخەط ئیشکەستەو پورعینوانی کـو تەپێ نـەسخ‌کری دیوانی
ألله الله ژچـرەنـگ ئینسـانی یوسفی لەبشەکەری عیبـرانی
بـەسـە گـەر وەك‌تە بدیرت ثانی (احْسَنَ‌الله) ژسـورا سـوبحـانی
کـو جـەمـالەك وە مونەززە ثانی وەك‌تـە سـەر تابقەدەم نورانی
دمیثـالەك بـەشـەری دادانی مـە بئیلهـامی ئیـلاهی زانی
بنیشان قـودرەتی بی نیشانی چنیشان؟ ظولمەتی نورئەفشانی
لجەمالا صەمەدی بورهانی تو لدەر حەق مەچرا ئەرزانی
کـو سـەحەرگە بمەشی سەیرانی تـە مـەلایێ خوە قەجارەك نانی
بسـەر ئەفـرازیو عالی شانی سەجدەبت بەر قەدەما سولتانی
زینەتا حوسن‌و سورا خوبانی تاجی فەرقی سەری مەحبوبانی
تو بشیرانیو لەب شەککەرییێ دین‌بەرێ حوری میثالێ زەرییێ

نازکێ نەیشەکەرێ سورێ پەرییێ

مانای وشە:

نەسخ: بێبرەو کردن‌و لەناودان؛ **عیبرانی:** جولەکە؛ **مونەززە:** پاك‌و بێخەوش؛ **ئەرزان:** گوێ‌پێ نەدەر، بێ‌موبالات.

پوختەی مانا:

وەکو ریحـانەی شـلك وای. بەڵام بەچـاوی کاڵتـرا، لەو نەرگسـە کاڵانەی تۆ، کە لەچیای بۆتانێ دەروێن. خەت‌و خاڵی بەعینوان‌و پڕلەنازت، دیوانی ناوی جوانانیان لەبەین برد. ئەی نامەخـوا! تۆ چجۆرە ئینسانێکی؟ ئەگەر یوسفی جـولەکە تۆببینێ، دەزانێ دوهەمی هەیە. تۆ حـۆریەکی لەگیان رسکای، سەرتاپات لە تیشکی خوایە. گەورەیی هەر بۆ خودایە. جـوانیەکی وا پاکی هێنا، خستیە قاپێلکی بنیادەم. ئێمە لەخواوە زانیمان کە تۆ نیشانی‌کری خوای بێ‌نیشانی. تۆ لەناو تاریکی لەش دایت‌و، پرشنگ بڵاو دەکەیتەوە. تۆ بەڵگەی بۆ جـوانی خـودا. چـۆنە جـارێك مەلات ڕێ نەداییتە لات، تا سوژدە بەرێتە بەرپێت‌و شانازی بەبەختی بکات؟!

تۆ نەك تەنیا گیانی شیرنی، گیانی گیانیشـمان هەر خـۆتی. جـوانیو دڵکێشـی هەموکەس، لەتۆرایە. تۆ تانجی سەری جـوانانیو بەخـوێن شـیرنیو ڕەزاسـوکی، کەس تات ناکات. وەکو حۆریت‌و دین دەبەیت‌و سەوزە ڕەنگیو نازکی وەك نەیشەکەریو پەری ئاسایی دڵکێشی.

سەرنجێك:

قصیدەی «یەلمومی عیشقیٚ» پاشڵ ئـەلفـە. لە زوربەی زۆری دیوانە دەسخەت‌و چاپکراوەکاندا، رەمکێشەو لەپێشەوەیە. لە شەرحە عەرەبیەکەدا، دوا خراوەو نوسراوە: «دەڵێن هی شێخی جزیری‌یە».

لە بەر زۆری شیعرەکانی، کە دوسەتو هەشتاو چوار لەتەبەیتی دوپارچەیەو لەبەر دژواری وشەکان‌و ماناکانیان، منیش رامگوێزایە دواوە. مانای وشەکانم کردو بە سەرچلیش بەپێی توانا، لە پوختەی ماناکانیش دوام. بەبیری‌من، تەنیا شەرحی ئەم قصیدە، وەك پێویستە کتێبێکی ئەستورو سەربەخۆی دەوێ. کە بیرو بڕوای لێكجیای فەیلەسوفانی لاهوت‌زان‌و خاوەن مەنطیق، شی‌کاتەوە. ئەوسا فەرمودەی جزیری رۆشن دەبن. بەداخەوە لەبەر بەرتەنگی جێگاکەو، نەفەس تەنگیم لەزانستا، ئەم ئەرکەم بۆپێك نەهێنرا. هێندەم توانی، رچە بۆ خوێنەر بشکێنم، خۆ ماندوکاو سەر لە سەرچاوەکان بداو باشتر لەخۆمی تێ بگا. خودا یاربیٚ.

هەژار

قصیدەی صەتو چوارەم

«یەلمومی عیشقی»

١ اَللە سەحەرگاها ئەزەل — یەلمومی عیشقی شوعلەدا
نورا جەمالا لەم یەزەل — ذاتی تەجەللایا خوەدا
٢ ذاتی تەجەللا بولذات — بی‌ئیسمو ئاثارو صیفات
سیررا حروفێن عالیات — خەفبو دسەترو پەردەدا
٣ ذاتی موقەددەس بو وجود — جوشش نەدابو بەحری جود
وەصفو ئیضافاتو قیود — یەك ژی تەجەللایی نەدا

مانای وشە:

یەلموم: چوڵەچرا، خەتیرە؛ **حروف:** پیتان؛ **عالیات:** بندان.

پوختەی مانا:

ئەی نامەخوا! لەبەرەبەیانی هەرە پێشیندا، چوڵە چرای ئەڤین هەڵکراو تیشکیدا. نوری جوانی خودای نەمر، هەر لەخوداوە دیاری بو. هێشتا هیچ ناوو نیشانێکی بۆ خۆی بڕیار نەدابو کە ئێمە بەو هۆیەوە بیناسین. رازی پیتە بەرزکانی ناوی خودا، هێشتان لەژێر پەردەدابو. خودای گەورە، خۆی هەر هەبو؛ بەڵام هێشتان دەریای بەخشش بە روی ئێمە داپۆشرابو، هەڵنەقوڵیبو. پەسنی چۆنەتی خودا، فەرمانەکانی بۆ بەندە، چارەنوسی قەرەبەختو بەختەوەران، دیار نەکرابون.

٤ حوسن‌وجەمالی‌خواستئەڤین — ڤیکرا دیەك ذاتی جڤین
نورا قەدیم بو عیشق‌و ڤین — وان لێك نازو عیشوەدا
٥ عیشقا ژنورا لایەزال — حوسن‌و جەمالا بی میثال
ئەیساند یەلمومو شەمال — دیسا خوەلی پەروانە دا

٦ حوسن‌و محه‌ببه‌ت هه‌ر هه‌بو — حه‌ق عاشقی ذاتی خوه‌بو
موحتاجی حوسنه‌ك دی نه‌بو — نه‌قل‌و ریوایه‌ت پیٚ وه‌دا
٧ بورهانی عه‌قل ئه‌و کر قیاس — ئیسم‌و که‌مالا تیٚن دخاص
ئه‌ووه‌ل ئه‌لیفیٚ پیٚ بناس — ڤیٚ نوری ئه‌و پورته‌و ڤه‌دا
٨ ئه‌ونوره دایێ شه‌وق‌و طاڤ — عاله‌م خویابو، ما دناڤ
به‌ر ڤیٚن خوه ئاڤیتن بلاڤ — ره‌نگ ره‌نگ به‌رق‌و له‌معه‌دا

پوخته‌ی مانا:

جوانی خودا، ئه‌ڤینی ویست؛ ئه‌ڤین له‌ذاتی خودادا، هاته به‌رهه‌م. نورو ئه‌ڤین لیٚکتر هاڵان‌و نازیان له‌سه‌ر یه‌کدی ده‌کرد.

ئه‌وین له‌نوری نه‌مر بو. جوانی بیٚوێنه‌ش هه‌ر خوابو. نورو جوانی گه‌یانده یه‌ك، هه‌ردوکیان هه‌م ببونه موٚم، هه‌م په‌پوله بوٚ یه‌کتری.

جوانی‌و ئه‌وین ـ وه‌ك ذاتی خودا ـ قه‌دیمن. خودا بوٚخوٚی ئه‌ویندارى جوانی خوٚی‌بو. ئاتاجی هیچ جوانیه‌ك نه‌بو، که جوانی خوٚی پیٚ ته‌واوکا. ئه‌م باوه‌ره له ریوایه‌تدا هاتوه. عه‌قڵ به‌به‌ڵگه دینه‌وه، خوای ناسیوه‌و به‌راوردی ده‌گه‌ڵ شتی‌تر کردوه‌و بوٚی رون بوه، که خوا هه‌یه‌و ناوی تایبه‌تی لیٚناوه‌و بیٚکه‌مایه‌سی زانیوه. خوا به‌رانبه‌ر به‌هه‌رشتیٚك ـ وه‌ك پیتی ئه‌لفی ئه‌لف‌وبا ـ سه‌ره‌تایه‌و پیته‌کانی تر له‌وڕایه‌و له‌وه‌وه هاتونه به‌رهه‌م. ئه‌و یه‌که‌مه، نوری خوٚی ده‌دنیا گیٚراو پرشنگی بڵاو کردوه‌و تروسکه‌ی به‌چه‌ندین جوٚرداو، عاله‌می ده‌ناو خوٚ پیٚچا.

٩ سوبحان ژره‌مزا خالیقی — نورا سپیٚده صادقی
تاڤیٚته قه‌لبی عاشقی — له‌رزین‌و تاوو جه‌ذبه‌دا
١٠ مه‌عنایی عیشقیٚ بیٚم چی‌یه؟ — له‌ومن بچه‌شمیٚ دل دیه
عه‌کسا جه‌ماله‌ك صافی‌یه — لامیع دمیرئاتا مه‌دا
١١ حوسن‌و محه‌ببه‌ت ذاته‌کن — مه‌عشوق‌و عاشق لاته‌کن
لیٚ صوره‌ت‌و میرئاته کن — هه‌ریه‌ك دمه‌عناییٚ خوه‌دا
١٢ گه‌ر دلبه‌رو، وه‌ر عاشقن — عارف دڤیدا صادقن
ئایینه‌یی نورا حه‌قن — جیٚجیٚ، دواندا جیلوه‌دا
١٣ عاشق ئه‌وه، دلبه‌ر ئه‌وه — ظاهیر ئه‌وه، مه‌ظهه‌ر ئه‌وه
روح‌و به‌ده‌ن گه‌وهه‌ر ئه‌وه — هه‌ر شاهده‌ك دوڕدانه‌دا
١٤ هه‌ر شاهده‌کدا دیم ژدوڕ — روحه‌ك دبه‌خشی بره‌مزو سوڕ
خه‌طی غوباری نوقطه پوڕ — کاتب ژبالا نوسخه‌دا
١٥ حه‌رفیٚن کشاندی کاتبی — نورا دروح‌و قالبی
یه‌کیه‌ك بئیسمی واهبی — إعراب‌و جه‌زم‌و نوقطه‌دا
١٦ نورن ژسه‌رحه‌تتا قه‌ده‌م — نه‌ققاشی سه‌رمه‌شقی قیده‌م

پێ زەییناند لەوحی عەدەم   هەریەك بیەكدی چەشنەدا

١٧ ئەڤشكل‌وصورەت‌چەشنەئین   ئەصلن لبالاتەر هەئین
نیسبەت بوان ئەم سایەئین   تەرتیب خەلاقی وەدا

١٨ عالەم بعالەم ئەو نەسەق   بو ئاینە ئەسمائی حەق
نورا تەجەللایا توتوق   عكس‌و خەیالەك سادەدا

١٩ هەر هەیئەتا لێ روح‌و جیسم   كلكێ كولی دانی تەلیسم
هەریەك ژیەكرا بونە ئیسم   لەو حەرف حەرف ئەندازە دا

٢٠ ئەم تێك هەوییاتین یەقین   ئیسمین ژمەصدەر موشتەقین
مەوهوم‌و لاشەی موطلەقین   عەكسین دنیڤ ئاییـنەدا

٢١ پورتەو ژعەینی نورەكی   تین‌تین تەجەللا طورەكی
ئەو سەرددت یەك فورەكی   لەو چەند لبلب قەطرەدا

٢٢ ئەو شاهدین بێری ژعەیب   هەر جیلوە لێ دائی دغەیب
ڤێ عالەمێ ئەو تێنە جەیب   دیسا لها ئەو جیلوەدا

٢٣ رەنگ‌رەنگ حوسنی صورەتان   نەقش‌و نیگارێن دەست خەتان
بالاو بەژن‌و قامەتان   شیرین لەبان پور خەندەدا

٢٤ شیرین لەبین قەد نەیشەكەر   سیمین بەرێن نازك بەشەر
زولفان ستاربو روژ دبەر   بسكان لمسكێ طەعنەدا

٢٥ گولدەستەیێ نورێن قیدەم   دەستان ژئەنگوشتان قەلەم
ئەو لالەیی باغی ئیرەم   ماوەر لبەلگان ژالە دا

٢٦ هن ئەسمەرن، هن دیم زەری   مەهپەیكەرن، سورْ موشتەری
ویلدان‌و حورو ئەو پەری   هاتن لیباس‌و جامەدا

٢٧ چەندی بخەمل‌و رەونەقن   تەزیین ژحوسنا موطلەقن
تیك جیلوەیی نورا حەقن   عیشقا ئەزەل پێ شیوەدا

٢٨ حوسنا مونەززەه بێ‌نیشان   وی لێ نقێیسی زەركەشان
خال‌و خەطێن عەنبەر فشان   هەركەس بوان دل یەغمەدا

٢٩ داروی حوسنا دلبەران   بخەمل‌و لیباس‌و زیوەران
بیتە شهودا بەصەران   بیناهی‌یا هەر دیدەدا

٣٠ بنمیتە حوسنی رەنگ‌رەنگ   نای‌و دەف‌و قانون‌و چەنگ
ئەو عیشقەوان تینت بدەنگ   لەو وان بحوسنێ نەغمەدا

٣١ سیررا كەلامی ئەقدەسی   دەم‌دەم دلەبسێ ئەنفەسی
تیتن تەنەززول بێ‌حسی   نەبگوفتو گویێ قیصصەدا

٣٢ وە دوێن كو عوششاقن هەبن   دلدارو موشتاقن هەبن
وی شەمسی ئافاقن هەبن   داكفش بیت دسپێدەدا

٣٣ دا كفش بین كەوكەب دچەرخ   رابن هەزار مەعروفی كەرخ
شبلی‌یو سەعدی ئالی فەرخ   عیشقێ دوان كەشفا خوەدا

۳٤ داحوسن‌وحوب‌دن‌مەظهەران کفش‌کن لهەر عەردو دەران
عاشق بخونن دەفتەران دلبەر محەببەت نامەدا
۳٥ حوسن‌و جەمال‌و عیشقەیە ئارام دپەردێدا نەیە
مەحبوب لەو حەتتا هەیە نابت دپەردەو خەلوەدا
۳٦ مەحبوب‌و خوب‌و دلبەران بگری لوان هەفتێ دەران
دی خوە ژشباك‌و پەنجەران ظاهیر بکن دهەر عەردەدا
۳۷ ئەو لالەیین گول تازەتەر فەصلا بوهاری بیتەسەر
جی‌جی‌بەهەڤرا تینەدەر خوەش خوەش دعەردی خارەدا
۳۸ رمزەك غەریب‌و فاطری پەیدا ببت تیڤ خاطری
قووەت تەنینن راگری خەفکی دنیڤ قەلبێ خوەدا
۳۹ مەفهوم کوبو مەعلوم ددل زیوەر بدی تی صەد عەمیل
بینت لیباسك پور خەمل هیندی کو سەعی‌و جەهدەدا
٤۰ لەفظو عیبارات جامەیە مەحبوب مەعنایێ بخوەیە
لێخەمل حوسنەك زێدەیە لەورا بحوسنێ زیبەدا

مانای وشە:

ئیعراب: بزاوی پیت، دەربڕینی مەبەست؛ **جەزم:** زەنە، سوربون‌و پیّدا گرتن؛ **چەشنە:** چێژەو تام، نمونە؛ **توتوق:** خێوەت‌و پەردەی زل؛ **توتوق:** عاسمان؛ **هویە:** بەڵگەی بون؛ **مەصدەر:** چاوگ؛ **موشتەق:** وەرگیراو، لەت‌بولەشت؛ **مەوهوم:** خەیاڵی؛ **لاشەی:** نەتشت؛ **لب‌لب:** دانەدانە؛ **بیّری:** بەری، پاك‌و دور؛ **جەیب:** دڵ، ناوەند؛ **لیها:** لەوێ؛ **دیسالها:** هەروا ساڵان؛ **ژالە:** شەونم؛ **ئەنفەس:** هەرە هێژا؛ **ئافاقن:** ئاسوگەل؛ **فاطر:** وەدی‌هێن، داهێنەر؛ **مەفهوم:** زانراو، مەبەست؛ **عەمیل:** کەرّەت، جور.

پوختەی مانا:

پاکی‌و پیرۆزی بۆخودا. رۆشناکیەکی - وەکو بەیانی بەراستی - هاویشتە دڵی دڵداران، کە توشی جەزمەو لەرزین بون. بامن مانای ئەوین بێژم چۆنەو چیە؟ خۆم بەچاوی دڵ دیتومە، تیشك‌دانەوەی جوانی‌یەو، دڵی دڵدار، ئاوێنەیەو دەینوێنێ. جوانی‌و ئەوین لە رەگەزدا هەر یەکێکن؛ دڵدارو دڵبەر بوتێکن. هەرتك ئاوێنەی یەکترن. بەڵام هەریەك بەبارێکدا. ئەوانەی بەراست خواناسن، چبنە دڵبەر یان دڵدار، ئاوێنەن لە بەرانبەری نوری خوداو بەدوجێ خۆی نیشانداون. دڵدار خوایە، دڵبەر خوایە، رەگەز خوایە، هەمو جوانێکی بێوێنە، وێنەی خوامان نیشان دەدا. خوای تێدایە. خودا لەجوانی جوانان دا، بۆتە دڵ‌کێشی‌و نازداری، خاڵ‌و میلی دڵ تاڵانکەر، خەتی وردی دەستی نوسەری قودرەتە، لەو باڵاوە خەت دراوە، بەرچاو خوایە، جوانی دیاری‌دەر هەر خوایە، خودا تیشکە لەلەشی بنیادەمان‌دا. ئەو پیتانە کە درۆشم‌و نیشانگەی جوانی بێوێنەن‌و، بونە سەرو بۆرو نوختەو زەنەو، ئیشارەتن بۆ دڵکێشی‌و، لە روخسارو بەژن‌و باڵای

نازداران دەخوێندرێنەوە؛ بە نوری خودا ڕەنگاون و چەند سەرمەشقن دادراون و، لەسەر تەتەڵە نوسراون و، لە نەبوڕا هێندراون و هەریەك مانای تایبەتی بەخۆیان هەیە، تا ئێمە لەبەر سەرمەشق خوا بناسین. ئەو شکڵانەی تۆ لەسەرزەوی دەیبینی، هەر لەعاسمان خەتدراون و، عەصلەکەیان وا لەوێیەو سێبەریان داویەتە چاومان. ئێمەو هەمو ئافەریدە سێبەرێکین کە سایە دەرمان خودایە. دنیا ئەمدیوەو ئەودیوی، بەو هەمو ڕێك و پێکیەوە، ئاوێنەی ناوی خودایە. نوری خودا، لەو خێوەتە کەوە ڕەنگەی ـ کە عاسمانە ـ خۆی نیشانی زەوین داوەو، زەمین وەکو ئاوێنەیەك ئەیداتەوە. هەر هەندامێك و هەر گیانێك، پیتێکی بۆتە درۆشمو، سەر بەناوێکی خودایەو، هەر پیتەی نیشاندەرێکی ئەندازە دارو پێوراوە، بۆ ناسینی داهێنەرو سازدەری ئەم دوجیهانە. ئێمە بوینە بەڵگە بۆ بونی وەستاکار. ئێمە ناوین، لەچاوگەیەك ساز دراوین، ڕاستت بوێ، خۆمان هەرنین، وێنە شاندەرین، ئاوێنەین. خوا لە ئاوێنەدا دیارە. نورێکە لە طوری داوە. لەو نورە چیا سوتاوەو کلی چیا سومایی دەدا بەچاوان.

کردەوەی نهێنی خودا، جۆشێك دەدا؛ بەشوێن یەکدا تکەتکە تنۆك دەرژێ. خودا بەجوانی بێ غەوشە. هەرجار لەبەر پیوارەوە خۆی دەردەخا. دنیایەك دەناو خۆ دەگرێ و هەزاران ڕەنگ، هەزاران جۆر جوانی دڵکێش نەخش دەکاو، خەتی ئەدا، بەژن و باڵای ڕاست و ڕێك و لێوی شیرین و پرخەندە، پێستی نازك و زێوین ڕەنگ، کەزی ڕەشی بە ڕەنگی شەو، ڕوخساری وەکو ڕۆژی ڕون، بسکی لەمیسك بۆن خۆشتر، پەنجەو ئەنگوستی دەناسك، خڕو خۆڵی قۆڵ و باسك، شەونمی گوڵان لەکوڵمە، ـ کە وەك مێلاقەی بەهەشتن ـ بەتێکڕایی دەسکەگوڵەو لە نوری ئەزەلی خواوە بە دیاری هات. ئەو نورە ڕەنگان دەگۆڕێ و دەچێتە ناو لەشانەوە. تۆ دەبینی هەر لە جوانان، هێندێکیان شیرین ئەسمەرن، هێندێك سەوزەن، کوڕن، کچن، پەریزادەو حۆری و لاوی ناو بەهەشتن، ڕوخسار هەیڤن، دڵکێشن وەکو مشتەری. هاتونە ناو شمەکەوە. ڕازاونەوە، زۆر بەبرەون. ئەوانە گشتی تروسکەی نوری خودان؛ ئەوینی ڕۆژی بناوان سازیداون. بۆ نیشانەی دەسکاری خۆی خاڵ و خەتی عەنبەرینی لێ کێشاون. دڵانیان پێ تاڵان دەکات. خوا ویستویە. ئەو جوانیەی داویە بەجوانان، فێرکارێك بێ، بۆ چاوی دڵ، ڕوناکی خودا بدینێ. هەر ئەو ئەوینەی پێشینە بلوێرو دفەو سازیتر وەدەنگ دێنێ. تا هەریەکەی ڕازێك لە دڵکێشی و ڕندی جوانی خودا بدرکێنێ. ڕازی فەرمانی خوای گەورە، بەبێ زوان، هەر هەلە بەجۆرێکی نوێ و هەر دەمە بەڕەنگێکی جوێ، دێتە بەرگوێی دڵ و گیانان، بێ ئەوە گوێمان پێ بزانێ و، باسی جوانی هەرە پیرۆزی خوا دەکا.

ڕازی ئیرادەی خودایی، دەیەوێ دڵداری هەبن. وەك بەرەبەیان لە دنیا بڵاو دەبێ، تاچەند ڕۆژێکی لەدوا بێ، کە ئاسۆیان ڕوناك بکەن، تا ئەستێرەی جوان بدرەوشێن. هەزارانی وەکو شبلی و سەعدی و شیخ فەرخ، بە ئەوینیەوە بسوتێن و باسی جوانیەکەی دەربرن. تا دڵداران کتێبی ئەوین وەخوێنن و، جوانی ئەزەلی بناسن. ناشێ جوانی و ئەوینی جوانی ئەزەلی، دەناو پەردەدا

بمێنێ. هەمو جوانێك حەفتا دەرکیشی لێداخەن، لە پەنجەرەو رۆچنانەوە دێتە دەرێ. بەڵام بەسات و وەختی خۆی. گوڵ بەبەهار لە زەوی غار دێتە دەرێ و، خۆ نیشانی دنیا دەدا. هەرگا ئیشارەتی خودا بداتە دڵ، قەت بوّت ناکرێ هەمیشە لەناو دڵتدا بیشێریەوە. هەر ناچاری راستی بڵێی، جا بەکام زمانی دەڵێی؟ چۆنت بۆدێ؟ ئەوە بەستە بە دەم راستی خۆتە. قسە، لیباس و زەنبەرە. دڵبەر، مانایەو کاکڵە. زەنبەری باش، جوانی پتر وەدەر دەخا. ئەگینا نرخی جوانیەکە بێ کەمایەسی و نوقصانە.

٤١	من ئەڤ میثال لەو بوتە بەست	زوران بزولفان دل قەبەست
	هەرچی تەدی صورەت پەرەست	دووری یەتیم بێ فەیدەدا
٤٢	پیس و خەراب و زشت و عار	ما ئەو بخەملێ تێنەکار؟
	ئی دقەیدی لەبسی نەدیە یار	حوببی بخوە داقی نەدا
٤٣	چاری هلین یاری ببین	نە دپەردەیا طاری ببین
	صەد جاری ئەر کاری ببین	گول وی دنیڤا بوغچەدا
٤٤	ئەو بومورادا کردگار	لەوکر ئیرادەو ئیختیار
	ڤی بوغچەیێ هەرلێ بوهار	گول گەش دباغی غونچەدا
٤٥	بایێ ئەڤینێ کولڤی	ئەو قشت و زولفی سەر چەڤی
	هەردەم هەزار دل داکەڤی	خال لەو ددامێ دانەدا
٤٦	بەحرا وجودی جوشی هات	نورەك تەنەززول بو ژذات
	هاتن تەعەیيون تێك صیفات	ئەشیاء ظهور عیلمییەدا
٤٧	ئەشیا دعیلمێ بون ظهور	ئیسمان ژفەیضا ئیسمی نور
	تەقویم بەستن بێ قصور	حوکمی صیفاتی سەبعەدا
٤٨	ڤی عالەمی تەقویم بەست	هەر ئیسمەکی فیعلاخوەخوەست
	حوکمی تەصەرروف دا بدەست	هەروی دمولك و قەبضەدا
٤٩	ئەعراض و عەین و جەوهەران	واحید ژئەصل و مەصدەران
	تاثیر بەخشی مەظهەران	صەد رەنگ حەرف و صیغەدا
٥٠	فەیضا حروفێن عالیات	بەحتا سطورێن سافیلات
	ئایات و وەصفین موحکەمات	تەرتیب عوشرو سورەدا
٥١	کاتب نڤیسین ئەو حروف	هەرطالبی پێ بو وقوف
	هاتن ژدل صەد ئاهو ئوف	سەرخەط للەوحێ سادەدا
٥٢	ئەودەست خەطێن کاتب صەمەد	واحید لسەر لەوحا ئەحەد
	نەقشەك رەشاندی بێ عەدەد	جەعدا جەمالێ شانەدا
٥٣	ئەسما تەکامول راست کرن	بالا فەواعیل راست کرن
	جی جی قەوابل راست کرن	ژێ عیللەتەك صورییە دا
٥٤	ئەسما موقابیل بونە زەوج	لێ جوملە ژێ بون فەوج فەوج

بەحرا وجودێ هاتە مەوج　　مەوجان دبەحرێ لوججەدا
٥٥ جوشش کودا دەریای جود　　داینە یا ئیسمی وەدود
جارەك تەجەللابو وجود　　فورەك ژنوری ژێ وەدا
٥٦ فورەك ژنوری ویڤەکر　　گەنجا ظهوری پیڤەکر
مفتە بقفل کەنزێڤەکر　　هێژوی دقوفلو مفتەدا
٥٧ حوسنەك مونەززە صەووراند　　نورا حەبیب ژێ ئافراند
عالەم دکونهێ حەییراند　　روح‌القدس جان نەفخەدا
٥٨ عەرش‌و جیهات لێ بو حەیات　　ئەو شاهیدی قودسی صیفات
ژبونا یەقینا نوری ذات　　سەیوان‌و شەوق‌و هالەدا
٥٩ حوسنا ژعیشقێ صەووری　　غارەت کرن حورو پەری
هەرچی دکونهێ فەککری　　ئەو ما دعیجزو حیرەدا
٦٠ ئەو صورەتی میرئاتی حوسن　　ژێ بو ظهور ئایاتی حوسن
لێ بو تەجەللا ذاتی حوسن　　ڤێ حوسنێ ئەو سەرچەشمەدا
٦١ سەرچەشمە یا حوسنێ ئەوە　　خورشیدە، عالەم پورتەوە
گەر بەدرە، وەر ماهی نەوە　　وەر موشتەری یان زوهرەدا
٦٢ ویلدان‌و حورو گەر پەری　　شیرین‌و مەحبوبێن بەری
هەمیان ژحوسنا خاوەری　　نورێ دەوان یەك ذەررەدا
٦٣ نورێ ژنورا ئەحمەدی　　سیررا صیفاتێن سەرمەدی
داینەیا ذاتێن خوەدی　　کەشفا کەمالاتێ خوەدا
٦٤ ئەو بو قەلەم، ئەوبو عەقل　　لەو پێ حەدیثێدا نەقل
دەریای عیلم ئەو بو شەقل　　تەفصیلی عیلمێ جوملەدا
٦٥ ئەوبو دجوملە رابیطە　　میزان‌و ئیسم‌و باسیطە
فەیضا حەق ئەو بو واسیطە　　چەشمی وجودێ سورمەدا
٦٦ یەك‌بو ئەلیف، یەك نوقطەکر　　چەند شکلی دی لێ زێدەکر
هەردەم پەیاپەی صیفرەکر　　بالا ببالا روتبەدا
٦٧ واحید ژنورا وی دورێ　　پەیمانەوو جاما سورێ
مەی ریهتێ ئانی بەرفرێ　　هەم جام، هەم پەیمانەدا
٦٨ غەیب‌و میثالن هەردە سیلك　　پەیوەستە ئانین میمی میلك
ئەو کاتبی ئەلماسی کلك　　ژوی خامەیی ئەو رەشحەدا
٦٩ نورا تەجەللا هاتە عەرش　　ئەسما هەمی لێبونە نەقش
شەوقا دوان چو تابفەرش　　ئیسمان بذاتێ سەجدەدا

مانای وشە:

زشت: ناحەز؛ **عار:** شورەیی؛ **لەبس:** پۆشاك؛ **ئەرکاری:** ئەگەر دەتوانی؛ **تەعەییون:** دیاری‌کردن؛ **تەقویم:** راست‌کردن؛ **صیفاتی سەبعە:** حەوت صیفەتان، مەبەست حەوت صفەتی ئەزەلی خودایە کە

بریەتین لە: «هەبون»، «زانین»، «توانایی»، «ویستن»، «گوتن»، «دیتن»، «بیستن»؛ **ئـەعراض:** عەرەضان؛ **عەرەض:** شـتێکە بنەڕەتی نەبێو بەسـەر بنەڕەتێکـدا هاتبێ، بێتو لەبەینیش بچێت. ئـەگەر تایبەتی بە رەگەزێك بێ، وەك پێکەنین، یا نوسین. کە تایبەتی مرۆیە، عەرەضی خاصی ناوە. ئەگەر جـوڵانە ـ کە هەمو زیندوی تێدا هاوبەشن ـ عەرەضی گشتی (عام) ناوە؛ **قـەبضـە:** لەناودەسـت گرتن؛ **باسـط:** بڵاوکەرەوە، راخەر؛ **سافیل:** نزم؛ **عوشر:** دەیەك؛ **عەشەرە:** دە ئایەتی قـورعان؛ **وقـوف:** ئـاگا؛ **جـەعد:** موی‌لول؛ **فواعیل:** کارکەران؛ **ئافراندن:** دروست کردن؛ **کونهـ :** بونی‌شـت وەك هەیە؛ **سـەرمەد:** بێ بڕانەوە؛ **شەقڵ:** درۆشم؛ **سیلك:** هەودا؛ **میلك:** خـاوەنی؛ **عەرش:** تەختی لەسـەر دانیشـتن؛ **فـەرش:** رایەخ، مەبەست زەمینە؛ **نەفخە:** فو.

پوختەی مانا:

بۆیەم نمونە هێناوە، چـونکە زۆر کەس دڵیان دەکەزیان هاڵقـاوە. هەر کەسـت دیت رواڵەتی دەپەرستێ، گەوهەری بە خەسار داوە. شت جوان نەبێ، کەی بە خەمڵاندن جوان دەبێ؟ پیاو نابێ بروانێتە رو، تا دڵ بدا. دەبێ لەگیان ببیە دڵدار، چـاوت لە رواڵەتی نەبێ، گیانە بۆ دڵداری دەبێ. لەش تاریکیە لە دەوری گیان، لەش وەك وارشـی باغچـەیە. گیان گوڵە لەو دیو وارش‌دا. خـودا گیانی پاکی ئێمەی، وەکو باغچـەیەك سـازداوە، پرە لە غونچـەو گوڵی جـوان‌و، هەرگیز پایزی بۆنایە. خودا جوانی رواڵەتی سازدا، پەرچوکەو کەزی سـەرخـواری بەدەم باوە، وە جـوڵە خسـت. خاڵی لەرو جـێ کردەوە، تا ببنە دانەو داو بۆ گیان‌و، دڵدار لە ئـەوینی ئـەوان گیرۆدەبێو لەوێوە بە ئەوینی گیان گرفتار بێ.

خوداویستی‌عالەم‌سـازدا. تیشکـەی‌نوری‌خـۆی‌بەرێ‌کرد، تاکارهەموی‌بەتەکوزی‌وڕێکـی‌پێك بێن. کرداری خۆی لەسەر ئافەریدان بەش‌کرد. هەمو شتێك هاتە زانین‌و دیاری‌دا. ناوانی خـواو، حەوت رەوشتە نورانیەکەی، بێ کەمایەسی هاتنە رو. هەر ناوێکی چی هەڵدەگرت، ئـەوەی دایەو جـۆرێك کاری شـیاوی واتای ناوەکەی لێ‌کردە ئـەرك. ماكو رەگەزو داهێنراو، لە بنچینەدا دەبنە یەك. بەڵام بۆ ئێمە ـ بە رواڵەت ـ لێکتر جیان. پیتی ناوەکانی خودا، هەریەکەی بۆ دەستەوجونێك وەکار کەوتن. بڵندیان بەرزەوە کردو، ئـەوی شـیاوی نەویایەتین نزمیان کردن. هەر ئـاگادارو دڵرونێك کە لەو پیتانە بزانێ؛ دەزانێ هەرچـی رودەداو بون‌و نەبون، لە دەسـتەڵات کەس‌دا نیە، جگە لە خوا. ئـەوسـا دڵی هاوار دەکاو دەناڵێنێ، کە دەزانێ خـۆی بۆی ناکرێ خـۆشبەختی‌و قەرەبەختی خۆی بخاتە رو. خوای بێ‌نیازو بێ شەریك، لەسـەر تەتەڵەی ئـەزەلی، زۆری نەقش‌و نیگار چێ‌کرد. کاکۆڵی لولی شانە کرد، هەمو مایەی تەواوبون‌و کاری بونی بۆ رێك هێنا. بە رواڵە کردنی بەهۆ، بۆ دیاری دانی دەسکاری. نیشان دەری ناوەکانی بە کۆمەڵ بەرانبەر کردن. فەرمانی بەدەریای بون‌دا، شەپۆل بداتو سەررێژکات. لە ئاوێنە ئەوناوەی‌خوا کە «وەدود»ەو واتای زۆر پر لە ئەوینە، تروسکە یەك تیشکی وەدا. ئەو تیشکـە بوبە کلیلی‌قفڵی گەنجینەی نهێنی‌و بوبە مایەی ناساندنی نوری خودا، لە سەر زەوین‌و عاسمانان. لەوتیشکە پێغەمبەری خوا: «محمد «ص» هاتە

بەرهەم. جبرایل گیانی وێ هێناو ختسیە ئەو قاپێلکە پاکە. ئەو نورە تاڵو تاقانە، کرایە ئامیانی ژیانی گش ئافەریدەکانی دیکە. جوانیەکەی ئەو - کە لە ئەوین ساز درابو - دڵی حۆرو پەریزادانی تاڵان کرد. ئەگەر رۆژە، ئەگەر مانگە، ئەگەر زوهرەو موشتەرییە، ئەگەر جوانی لاوەکان‌و کیژی وەك حۆری‌و پەرییە، گشتی تۆزقاڵێك لە جوانی، نوری ماکی پێغەمبەری خودای تاکە. هەوەڵین قەڵەم هەر ئەو بو. هەوەڵین عەقڵ درا بەو. بۆ دەریای زانست درۆشمە. ئەو نێوانە بۆ ئافەریدەکان‌و خواو، لە قیامەت تکا کاریانە. چاوی هەبون بەو دەرێژریۆ بەهۆی ئەو لە ئاکاری خوا شارەزا بوین، کە پێشوکوی دروست کردوین. خودا خوێ نوختەی ناوەندە. نوختە دەکرێتن بە ئەلیف، ئەلیف صیفری لێزیاد کران. ژمارە هەر بەرە ژور چو، ئەلیف بەزۆر شکڵو بیچمان چەرخ درا، ناوو پیتی لێ چێ کران. ئەلیف نیشانەی یەکیەتی خوای نیشانداو، بو بە نیشانەی یەکەمین نوری پرشنگ‌دەری خودا. کە مُحَمَّدی نازدارە، سەبارەت بەو پیاڵەی بادەی خواناسینی پێ فرکردین. میمی ناوی مُحَمَّدی نیشانەی پادشایەتیەتی لەسەر عالەم. لەپاش ناوی مُحَمَّدی ناوی تریش سەریان هەڵداو، لە دەورەی ناوی نەخش بون. ناوو خاوەن ناوەکانی زەوی‌و عاسمان سوژدەیان برد.

٧٠ کاتب قەلەم دیسا گەراند — ئیسمەك ژئیسمان صەووراند
کورسی ژنوری ئافراند — جەنناتی خولدو سیدرەدا

٧١ سەرچەشمەیا نورا سەخی — بەحرا جەمەد دابو رەخی
فەیضی ژبەردا بەرزەخی — داگرت‌و گەهگە فورەدا

٧٢ ئەو بەرزەخا رەنگ ئایینە — هەنگی کو ئەشیا داییینە
وان تی شەمال ئیساییینە — ژێ صورەتەك عەکسییەدا

٧٣ وەصفو کەمالا تێن سبوح — حەرفێن کیتابا عەقلو روح
ئیسمە دڤێ لێ بن وضوح — لەو لەوح‌و کلك‌و خامەدا

٧٤ ئەو نوسخەیا عالی ئیسم — لەو حەك دڤێ ژێرا جیسم
داحەرف لێ بن مورتەسیم — حەرفان شکل نورییەدا

٧٥ نوقطی کو مەعنایەك دڤێ — تەرکیبی ئیملایەك دڤێ
صورەت هیولایەك دڤێ — روحان دنەفسی جوثەدا

٧٦ ماتێنە دیتن حوسن‌و سوز — بێ بەژن‌و بالاییێن ژدوز
کاتب ژڤان حەرفێن دپوز — نونەك خەیالی بەصمەدا

٧٧ دوردانەیین خاوەر میثال — ئاییینە یێن تێدا شەمال
نورەك مونەززە ئەو جەمال — مەی‌کر دنیڤا شیشەدا

٧٨ روحانییێن قودسی میثال — دێ بێن لیباسی خەطو خال
ساقی مەیا گولگون‌و ئال — تینت دفینجانا مەدا

٧٩ مەی کو دجامێ بیتە نوش — بێ‌دەنگ‌وصەوت‌هەرتیتەگوش

ژێ تێته دل هەردەم سروش — لەو ئەڤ شەراب ئالودەدا
٨٠ ئەڤ رەنگ تەجەللاکر سوبوح — شاهی ژشەهکاسا فوتوح
مەی ریهتە جاما عەقلو روح — رۆژبو دقەوسی قوببەدا
٨١ رۆژ بو دنیڤا نەینکی — کاتب ژحەرفی عەینکی
نیڤ گوشەیا قەوسەینکی — طوغرا بنیسمەك تازەدا
٨٢ طەیکر دنیڤ طوغرایە ئیسم — تەکسیر کر حەرفێن طەلیسم
حوسنا موقەددەس بو دوقیسم — حوکمی تەجەللایێ وەدا
٨٣ یەك عەقلو روحی ئەعظەمە — میصباحو نورا عالەمە
حەووائو نەقشی ئادەمە — بێ موددەو بێ مادەدا
٨٤ ئێ دی کو نەفسا کوللی‌یە — حوسنەك موقەددەس عالی‌یە
ئەو ژێ بروحرا ئەصلی‌یە — وان هەردو هەڤرا سایەدا
٨٥ ئایینەیی ذاتی یەکن — لەو دلبەرو لاتی یەکن
ڤیکرا دمیرئاتی یەکن — هەم تازە تازە عیشوەدا
٨٦ ئەوتێن بجەمعی فەرعو ئەصل — مائیل دبن ڤێکرا بوەصل
نابن ژیەك ئەوفەرق وفەصل — حوکمی ویصالێ پێ وەدا
٨٧ ڤێکرا کوبونە وەصلو جەمع — بارین ژمابەینێ دو لەمع
ئیسا ژئەرواحان دو شەمع — شەمعا نفوسان شوعلەدا
٨٨ ئیسا ژئەرواحان قەبەس — پوڕ شوعلەتێن نورین قەفەس
نەفسان بعیشقێ دانەفەس — قەلبان بحوببێ لەهجەدا
٨٩ ئەو لاتو حوسنو عەینی‌نور — صورەت بصورەت تێن ظهور
ئینسو پەری، ویلدانو حور — جی‌جی دواندا جیلوەدا
٩٠ هەریەك ژفەیضا ئیسمەکی — تێن صورەتا طەلیسمەکی
لەو مەعنی‌یا هەر جیسمەکی — پوڕ تەو ژنوری لێ ڤەدا

مانای وشە:

خولد: تاهەتایی، بەهەشت؛ **جەمەد:** سەهۆڵ؛ **بەرزەخ:** لەمپەر، بەرزەك؛ **وضوح:** ئاشکرا؛ **مورتەسیم:** کێشراو بە قەڵەم؛ **هَیولیٰ:** وشەیەکی یۆنانی‌یە: ئامیانی هەمو گیاندرانە کە هێشتا نەهاتونەتە سەر شکڵو بیچم، صورەت دوای هیولا پەیدا دەبێ؛ **بەصمە:** وشەی جەغەتایی‌یە، واتا: مۆرو شەقڵ؛ **فتوح:** فەرحانی‌گەل؛ **نەینك:** ئاوێنە؛ **طەی:** پێچانەوە؛ **تەکسیر:** شکاندنەوە؛ **ئەعظەم:** گەورەترین؛ **نەفس:** ئەوگیانەی سەروکاری دەگەڵ لەشی زیندو هەیەو بەردەستی گیانی گەورەو بنەرەتی‌یە؛ **نەفسی کول:** لەزاراوەی صوفیاندا گیانی هەمو عالەمەو نوێنەری عەقڵی یەکەمە کە هەمو وەدی هاتو لەو پێکهاتون، پێشی دەڵێن «نەفسی رەحمانی»؛ **لەهجە:** قسەکردنو زمان‌گرتن.

پوختەی مانا:

نوسەر قەڵەمەکەی گەڕاند، ناوێکی تری وەبەر هات. کورسی‌لەنور وەدی هێنا. بەهەشت‌و داری نەبگی کرد. دەریای سەهوڵ لەنێوان بو، سەرچاوەی نور، لەو لەمپەرە سەرریژی کرد. بە فیچقەهات. بوبە مۆمێك پرشنگی لە ئاوێنەدا. دەبوایە تەتەڵێك هەبێ، رەوشت‌و ناوی بەرزی خوای لێ بنوسرێ، تەتەڵەو قەڵەم دروست بون. بڕیار درا هەر گیانێك دەچتە هەرلەشێك، سیایی لەوشوێنە بنوسرێ.

جوانی‌و دڵکێشی خودایی، خرایە ناو لەشی جوانان. تیشکی خۆرئاسایی جوانی، لەگیانەوە دایە لەشان. جوانی دیارو رواڵەتی - وەکو بادە - دڵدارانی گیانی پاکی پێ سەرخۆش بون. عەقڵ‌و روح کەلەلا کەوتن. هەر ئەو جوانیەی خودایی، خۆی بەشکرد بە دو بەشەوە. بەناوی ئادەم‌و حەووا هاتە دنیا. حەواو ئادەمیش - بە رەگەز - هەر یەکێکن. هەردوك سێبەری نوری خوان. هەردوك ئاوێنەن بۆ یەکدی. لك‌و قەوارەی یەکترین، بۆیە بەرەو یەکتر دەچن‌و تێکەڵ دەبن. دوگیان وەك دو شەم ئایسان. گڕیان گەیاندە دەورو بەر. بەرو بەهرەیان زیادی کرد. هەمو زیندوی بەرەی ئادەم، بە ئەوین هەناسە دەدەن. هەمو دڵێك، بە ئەوینێ گەشە دەکا. هەر زیندوێك، بەرانبەر بە ناوێکی خوا، لەسەر ئەم دنیایە دەژی‌و خوا بڕیاری خۆی بۆداوەکە چۆن بژی.

٩١ دێ سیرری تەولیدێ ببێم — نەبوەهەمو تەقلیدێ. ببێم
مەعنی ژتەوحیدێ ببێم — دل ڤی ئەدایێ شەهدەدا
٩٢ مەعشوق‌و عاشق هەردو لات — مەجذوبی دی یەك بن صیفات
حینا کو بویەك التیفات — بەعضەك صیفاتان حیصصەدا
٩٣ های‌و هویا سوببوحی یان — رەقص‌و سەمایا قودسی‌یان
تەشبیهی جوقا صوفی‌یان — فەریادو ذیکرو لەرزەدا
٩٤ وەستانە شاخیص صەف‌صەفن — باطین دعەینی‌دا خەفن
تەشبیهی بەرقا خاطیفن — لامیع دچەرخی تیسعەدا
٩٥ بزازو جاما بادەیێ — یارتیتە نیڤا حەلقەیێ
مەدهوش‌و مەستی وێ مەیێ — شاش‌و کولاە ئاشوفتەدا
٩٦ رەمزا دجاما شەربەتێ — خەف تێتە نیڤا صوحبەتێ
هەرچی کو فینجانێ دەتێ — وی جان بنەذرو صەدقەدا
٩٧ شەمعا ویصالێ هەرگەشە — شەوقا شەمالێ ئاتەشە
خەمرا پەیالێ بێ‌غەشە — ساقی عەجەب رەنگ بادەدا
٩٨ ساقی عەجەب رەنگ بادەریت — عاشق ژمەعشوق ئەو دڤیت
فینجان بفینجان داومیت — کاما دلێ بیچارەدا
٩٩ ئەشیا لپەی هەڤ وەللدین — یەك‌یەك ژوەصلێ بەذدین
هەم‌مەصدەرین،هەم‌مەوردین — ڤێ قولزومێ ئەڤ رەشحەدا

١٠٠ ئەو رەشحەدا وێ قولزومی — مەی هاتە طاسا عالەمی
جاما جیهان‌بین دا جەمێ — بەسکەندەری ئایینەدا
١٠١ عەکسا ژحوسنا مەی فروش — ئاڤیتە فینجانین بپوش
ناگە دجامان هاتە جوش — فوری دنیڤا کوزەدا
١٠٢ ساقی ژدەنگی بولبولە — ئاڤیتە چەرخی غولغولە
روحان لدورێ سیلسیلە — گوڤەندو رەقص‌و حەلقەدا
١٠٣ مەحبوب خوە نیشاندا صەفێ — جارەك دجاما قەرقەفی
هاتی بئاوازی دەفێ — طەنبورو چەنگی نەغمەدا
١٠٤ عەینی طەبیعەت جسمی‌کول — بشکفت دوێ باغی دوگول
عیشقێ گەراندی جامی مول — حوسنی دوانـدا پەنجەدا
١٠٥ بەرزەخ ببەرزەخ بونە راست — نینن دنیڤدا کیم‌و کاست
مەنزل بمەنزل هلگوهاست — حەتتا کو دور چو حوققەدا
١٠٦ ئاڤیتە دوردانا خوەدور — ئیساند ژمیصباحا خوە سور
دولابی نەجمی نەحس کر — میهرا ستێرا سەعدەدا
١٠٧ چەوگانی بایی لامەکان — فولکا فەلەك قائیم سوکان
تەشبیهی گوێ دا بەرشەکان — هەر بی‌سکون‌و سوکنەدا
١٠٨ ئەو کامیلی بی‌عەیب‌و نەقص — چەرخین‌بهەریەك‌نەوع‌وشەخص
وی یەك‌بیەك ئانینە رەقص — تی سەبعەیی سەییارەدا
١٠٩ هەر نەه بقێ جەهدو لەزی — چەرخن لدورا مەرکەزی
بەحرا دوعالم لێ کەزی — تێ ئەو حوباب سەرگەشتەدا
١١٠ بەحرا دوعالەم لێ زەبەد — مەوج‌و حوبابن هن جەمەد
پەیوەستە تێتن جەزرومەد — سەیوان لصەحرایێ ڤەدا
١١١ ئەو خێڤەتا کەوکەب میثال — گەهبەدرە تیتن گەههیلال
سی‌دە دوازدە ماهو سال — چەرخن دسەیرا تیسعەدا
١١٢ من‌دل ژفەهمێ قاصیرە — ژوی صورەتی چار باگرە
پێ کر تمام ئەو دائرە — نەقشەك ژوی تەروەندەدا
١١٣ یەك ژی ژتەقویما قەدیم — لی بونە سەق حوکمی حەکیم
ئاڤیتە وی لەوحی رەقیم — تیك عالەمی پێ شوعلەدا
١١٤ هنگی کوخەطو نوقطەنە — ئەوضاع‌و ئەشکال تێ هەنە
هەریەك بمقداری خوەنە — ئەصلا تەصەوور، رێ نەدا
١١٥ میقدارو شکلێ هەندەسی — کێم زیدەیەك پێ ناحەسی
تەصویر دکر أُقلیدُسی — حەتتا بسەطحی سوفلەدا
١١٦ مەرصەف دناوڤان مەشعەلان — قەطعا مەسافا مەرحەلان
سیررا بروج‌و مەنزیلان — رەسما سلوکی جادەدا
١١٧ ئەو یەك‌بیەك خالی نهن — بێ حیکمەتەك عالی نهن

١١٨

گەرڤان سورەك حالی نهن ... ئەو رەقص چرا مەستانە دا
مەستانە گوڤەندیٚ دکن ... رەقصیٚ لدوٚر فەندیٚ دکن
قەستا شەکەرخەندیٚ دکن ... لەعلان ژگەوهەر خەندە دا

مانای وشە:

تەولید: بەرهەم هێنان؛ **تەقلید:** لاسا؛ **شەهدە:** شایەتی؛ **ئیلتیفات:** ئاوڕوێدان؛ **دی یەك:** یەکتری؛ **حیصصە:** بەش؛ **شاخیص:** دیار؛ **خاطیف:** رفێن؛ **تیسعە:** نۆ؛ **زاز:** ساز؛ **شاش:** شاشك، مێزەر؛ **ئاشوفتە:** شێویاو؛ **ریت:** رژاندی؛ **میت:** مژتی؛ **کام:** کاو، مراد؛ **وەللدین:** زان؛ **بەڎدین:** لەبەین چون؛ **مەصدەر:** شوێن بردە؛ **مەورد:** جیٚهاوردە؛ **رەشحە:** شە، تەڕایی؛ **بپوش:** بەسەرپوٚش؛ **بولبولە:** لولەی لولێنە؛ **مول:** بادە؛ **هەلگواست:** رای گوێزا، هەڵیبوارد؛ **دولاب:** چەرخ؛ **کڕ:** ماتو خوست؛ **فولك:** گەمیە؛ **شەك:** شەقی گوێین؛ **سەبعە:** حەوت؛ **سەییارە:** گەروٚك؛ **سەبعەی سەییارە:** حەوت ئەستێرەی بەگەڕی نەچەق؛ **کەزی:** قەوزە؛ **زەبەد:** کەف؛ **تەروەند:** تازە داهاتو؛ **رەقیم:** نوسراو؛ **مەرصەف:** شەقام؛ **اُقلیدُس:** فەیلەسوفی ریاضی زانی یوٚنانی (٣٠٦-٢٨٣ بەرلە میلاد) لە ئەندازیاری روکارو نورپێواندا بەناوبانگە.

پوختەی مانا:

رازی بەرهەم ئەدرکێنم. من بە ئاشکرا دەیزانم نەك بڵێم خەڵك وا دەڵێن.

یارو دڵدار بتی یەکن. لە ئاکاریٚ خودا پێی داون، هاوبەشن. بەو هوٚیەوە دەگەنە یەك. بەو پێك گەینە، فرشتەکانی عاسمانی، پیروٚزبایی‌و شاباش‌و هەر بژی دەڵێن. وەك کوٚڕی بەزمی صوفیانە، دێن‌و دەچن‌و جێژنەیانە. سازو بادەش ـ کە وەرگێڕی زمانی گیانی پاکانن ـ دێنە گوٚڕیٚ. کوٚڕی بەزم، گەرم دادیٚ. صوٚفی مێزەرو کڵاوی بڵاو دەبیٚ. هەرکەس لەو بادە بنوٚشیٚ، گیانیشی لەریٚ دەبەخشیٚ. مەی پێك گەیشتن بیٚ خەوشە، شوٚقەکەی هەمیشە گەشە. دڵبەر بادەی دلٚ تاڵانکردن دەگێڕیٚ، دڵدار لەو مەیە هەڵدەمژیٚو، بەکاو دەگا. گش ئافەریدە بەوجوٚرە لە پێگ گەین رولەزیادین‌و توٚرەمە بڵاو دەبنەوە. عالەم لەم چورەچورەوە، وەکو دەریای لیٚهاتوەو، هەزار جەمی بە جامەوەو صەتانیش وەك ئەسکەندری ئاوێنە لەدەستا دیوە.

تیشکی روخساری مەیفروٚش، بە نهێنی دایە پیاڵە، پیاڵە دڵی وەجوٚش کەوت. مەی ناوکوپەشی گرتەوە. ئەویش بەفیچقە دەرکەوت. گیانان کەوتنە هەڵپەرکیٚو گوٚوەندو سەما. یار ـ کە خوایە ـ جارێك لەجامی بادەدا، خوٚی نیشانی خەڵکی دەداو جارێك لەناو دەنگی بلوێر، خوٚی دەر دەخا. بە دیار کەوتنی نوری ئەو، سرشت ـ کە گشتایی‌لەشە ـ گەشەوەبو. دو گوڵ لە باغی‌دا پشکوت. ئەوین مەی لە کوٚڕیٚ گەڕاند. جوانی خستە ژێر دەستی خوٚی. لەمپەر لەنێواندا نەمان. هەمو کارێکی راست هێنا. پلەپلە هەر پێدا هات. هەتا دوڕ کەوتە ناو دوڕدان. چرای دڵکێشی خودایی تیشکی دایە. ئەستێرەی ودمی بوٚ هەڵات. شومی خوٚی نەگرت‌و هەڵات. بای رەحمەتی

خودای مەزن، گەمیەی زەمانە دەگیرێ‌و، ناهێڵێ لەکار بکەوێ‌و، ئەو گەمیە توندو پتەوەی، وەبەر کاشوێ قودرەت داوەو، لە چەشنی گۆ لە مەیداندا، ئەی‌سوڕێنێ. هەمو کەس‌و هەمو شت‌و، حەوت ئەستێرە گەڕیدەی عاسمانیش پێرا، لەو مەیدانەدا خول دەدەن. هەر نۆ عاسمان وا بە کۆشش‌و بە پەلە، لە دەوری ناوەند خولیانە؛ نوختەی ناوەند دەریایەکە، هەردوك دنیا وەکو قەوزەی قەراخی وان. (یان، هەر دودنیا وەکو کەف لەسەر ئەو دەریایە دیارن.) لەو قەوزەدا یان، لەو کەفە شەپۆل هەیە، بڵقی سەرئاو دێتە بەرچاو، هەیە دەریای سەهۆڵ بەستە، دەریای بە هەڵکش‌و داکش، چەتر لەسەر سارا دەگرن. ئەو خێوەتە پان‌و بەرینە ببینە. جارێك مانگی یەك‌شەوەمان نیشان دەدا، جارێك مانگی چاردە شەوە. سی‌رۆژەی مانگ، دوازدە مانگەی هەمو ساڵان، ئەو نۆ عاسمانە لەگەڕدان، دڵم بۆی ناکرێ تێ‌بگا، هەر چوار لای گرێ پوچکەیە. هەمو دەمان، ئەو جەغزە، بەو سوڕانەیان تەواو دەبێ‌و، هەر دمێکیش نوبەرێکی تازە دەدەن. یەکیش لە کاری سەرسوڕێن ـ کە قودرەت بەرهەمی هێنا ـ ئەو راست‌و پاستە کردنەی پێشینەیە ـ کە لە سەر تەتەڵەی نوسی‌و دنیای پێ رۆشن کردەوە ـ ئەو هەمو خەت‌و نوختانەی لە زەوین‌و عاسمانێ بە هەمو جۆر، شکڵ‌و بیچم دێنە بەرچاو؛ هەموی دە ئەندازە یەکدان، کە هەندەسەی ئەندازیاری هەرە ماهیر بۆی داناون، زیادو کەمی تێدا نیە. تۆ بڕوانە لەو نەخشە ئیقلیدسیانە، لەمەڕ عاسمان‌و عەرزەوەو تەنانەت لەخوارو تریش دێنە بەرچاو. پیاو چۆن سەری سوڕ نامێنێ؟ نێوان ئەستێرەو ئەستێرە، وەکو جادەی خۆشکراون. رازی بورجان ـ کە مەنزڵ بەمەنزڵ دیارن‌و بونە شەقامی هەمیشە بۆ گەشتی خۆر ـ ئەو هەمو شتە سەیرانە بەتاڵ‌و بێکاکڵ نابن. سوڕێکی بەرزی خودایان تێدا هەیە. ئەگەر ئەو عەرزو عاسمانە، شتێکیان لێ حاڵی نەبوە؛ ئەدی بۆچی مەستانە کەوتونە سەما؟!! ئەوانە چەند پەپولێکن بە دەوری نوری خوداوەو دەیانەوێ بەیار بگەن، بزەیەکی بەزەیی ئەویان پێ‌بگات.

١١٩ تێن بایێ چەرخ‌و لەو لەبان
شەعشەعنی‌یا روزو شەبان
تەدویرو سەیرا کەوکەبان
دولاب هەر تێ ژێ صەدا

١٢٠ صورەت بصورەت لێ‌کشاند
زێراف ژنورێ لێ رەشاند
لەوحی هەیولا نەققشاند
تەقویم‌و شکل‌و خانەدا

١٢١ کاتب دچەرخێ جەدوەلێ
کرحاشی‌یا هەفت هەیکەلێ
خوش نەقشەك ئاڤیتی وەلێ
نیف کولیاتی خەمسەدا

١٢٢ دانین دپەرگاران ئەصل
ڤێکرا دەوائر بون وەصل
بەستن موقابیلدا فەصل
بەرزەخ ببەرزەخ خەسفەدا

١٢٣ چار عونصورن چار طەبعەتن
هەڤرا موخالیف سیرەتن
ڤێکرا بمیزان ڤێك کەتن
دەر صورەتی شەخصییەدا

١٢٤ حەتتا بمیزان چار ئەصل
بهەڤرا نەبن جەمع‌و وەصل

١٢٥ جیسمان ژهەڤ نابن فەصل — بازو ژبازو شەق نەدا
چار أُمَّهاتن سێ بەنات — هەربێ قەرارن بێ تەبات
١٢٦ پوڕعیشقو مەیلن ئیلتیفات — ڤێ تازە دەیری کوهنەدا
هن سوفلەوی بازی دکن — هن مەیلی ئەڤرازی دکن
١٢٧ خوەش رەقصی شەهبازی دکن — سەرگەشتەنە دحالی خوەدا
هەر هەیئەتو هەر جیسمەکی — هەر فەردو نەوعو قیسمەکی
١٢٨ روحوی ددەستی ئیسمەکی — مایی دقەبضەو پەنجەدا
کوللاب بدەستی واهیبە — یان راکدە یان جاذیبە
١٢٩ یان خافِضە یان ناصِبە — یان رەفعەیە، یان جەزمەدا
ئەو جەزمەدایی مەرکەزان — ئی دل ژبەر شەوقو لەزان
١٣٠ حیکمەت بقانونێ بزان — ئەهلی دل ئەو ژێ گوفتەدا
رەمزێن نجومو هەیئەتێ — عەقلی موجەررەد نارەتێ
١٣١ بێنوری عیلمی وەحدەتێ — ئەو ما دشەککو شوبهەدا
فەییاضی عیلمی من لەدون — پەیپەی ژبەحرا کانو کون
١٣٢ گەهگەهـ بئوستادی سوخون — وی گەوهەرەك ناسوفتەدا
فەیضا عولومی فەلسەفە — پور کفشە لێ سترو خەفە
١٣٣ مندی دجامەك قەرقەفە — فینجان بجان من جورعەدا
هەر نەهـ فەلەك لێ کاخەکن — دورو دراز لێ ئاخەکن
١٣٤ تیدارن ئەو ژی شاخەکن — ڤێ طەرحی ئینسان میوەیە
ئینسان بەرە، عالەم درەخت — سولتان ژخەلوەت هاتە تەخت
١٣٥ پێ زەینین ئیقبالو بەخت — دەولەت ژبالا طالەدا
سولتان ژبالا هاتە خوار — لاهوت بناسوتێ ڤەشار
١٣٦ پەیوەستە بو نوقطا مەدار — دەورا عروجی گەڕوەدا
دەوران گەهاندن هەرطەرەف — عاشق گەڕاندن صەفبصەف
١٣٧ مەحبوب بفینجانا صەدەف — دوردانەیا سەییالە دا
ساقی کودامِن ئەو سولاف — فەیضا مەیا گولگونو صاف
١٣٨ زائیل کرن شوبهەو خیلاف — عیلمەك ژبەژنی روقعەدا
عیلمەك نوما دل پێ نموج — قەلبێ بعیشقێ کت عروج
١٣٩ دێ طەیبکت چەرخو بروج — شەهپەر لدارا سیدرە دا
دولابو چەرخینەهـ فەلەك — پیشدەستی کورسی بونهەلەك
١٤٠ سەرگەشتە هاتن ئەو گەلەك — دوێ نوقطەیا مەوهومە دا
ئەحسەن ژڤێ نەظمێ لەطیف — چەندی سەبوك هاتی خەفیف
١٤١ مەحبوب بدەستێ خوێ شەریف — نەقدی مە موهرو سککەدا
ئەحسەن ژڤێ وەصفی رەفیع — ئەشکالو ئەوضاعێن بەدیع
١٤٢ تیتن ژنورێ وەك رەقیع — بێ عەیبو نەقصو رەخنەدا

١٤٣ ئەحسەن ژقیٚ وەضعیٚ «مەلا» ئەشکال‌و ئەوصافین‌حەلا (یان، جەلا)
لەو دل بـوان بو موبتەلا جـەذبـەو جـەلالە دسینـەدا

مانای وشە:

تەدویر: گروٚقەری؛ **شەعشەعنی، شەعشەعان:** تیشکەو تریٚفەو روٚشـنی؛ **هەفـت هەیکـەل:** حـەوت عاسمان؛ **کوللیاتی خەمسە:** پیٚنج گشـتی‌یەکان. کە بریەتین لە: جسـن‌و جـوٚرو بەندو عەرەضـی تایبەتی‌و گشتی (جنس‌و نوع‌و فصل‌و عرض خاص، عرض عام)؛ **خەسف:** روٚچون؛ **خەسف:** گیران، کە بوٚ مانگـی دەڵیٚن؛ **اُمَّهات:** دایکان؛ **چارأمَّهات:** بریەتیەلە: چـوار ماکی ئـاوو ئـاگرو خـاك‌و با؛ **بەنات:** کیژان؛ **سیٚ‌بەنات:** بریەتیەلە: گیاندارو روەك‌و کرٚەك (حیوان، نبات، جماد)؛ **خـافیض:** نەویٚن؛ **ناصـیب:** وەسەرخەر؛ **رفعە:** بلندی؛ **جەزم، جەزمە:** وەسـتاندن؛ **عیلمی لدنّی:** زانسـتی تایبەتی خـوایی؛ **کان:** بو؛ **کُن:** بە؛ **سوخون:** وتان، وتە؛ **کاخ:** کوٚشك؛ **ئاخ:** خـاك؛ **شـاخ:** لك؛ **سـولاف:** بادە؛ **روقعـە، رەقیع:** تابلوٚی بەخەتی روقعی نوسراو؛ **نموج:** نمونە؛ **حەلا:** شیرین؛ **جەلا:** ئاشکرا، صاف.

پوختەی مانا:

چەرخ‌و لوٚلەپ باو دەخوٚن، چەرخ‌و خولیانە، ئەستیٚرەکان لەناو جەغزی دیاری کراو، بە سورٚدانەوە دەگەڕیٚن. هیٚندیٚك بەشـەو هیٚندیٚك بەروٚژ، دنیا روناك دەکەنەوەو، دوٚلاب‌و چـەرخـی دنیایە هەر هارەی دیٚ. سەر روپەری مەڵبەندی بون، بە هەزاران شکل‌و رەنگ، نەخشـیٚندراوە. پەراویٚزی بە ئاوە زیٚر لیٚ کراوە، وەکو سالٚ پیٚو خانە خانەو چاوە چاوە خەت دراوە. پەراویٚزی حەوت عاسـمان، بە پیٚنج ناودیٚرە گشتیەکان واتا: جسن‌و جورو بەندو عەرەضی تایبەتی‌و گشـتی، رەنگیٚنراوە. ماك‌و رەگەز ـ کە نوختە ناوەندیەکە یەو، هەبون لە دەوری خـول‌دەداو، بویتە جـەغز بەرانبەر بەو ئافەریدانەی لەخوٚیان جویٚ دەکاتەوە ـ نیشان درا. هەمو لەمپەر لەنیٚوانی بون‌و نەبودا هەڵگیرا.

خاك‌و ئاوو ئاگرو با ـ کە هەر چواریان دژی یەکن ـ بە ئەندازەی پیٚویستی‌بون، تیٚکـەڵ کران. بەبیٚ ئـەو لیٚك کوٚبونەوە، بونی مروٚ زوٚر دژواربو. ئـەو چـوارانە ماك‌و داکن. سـیٚ کچیان هەن. گیاندارو روەك‌و کرٚەك. (حیوان‌و نەبات‌و جـەماد). هیچـی تاویٚك هەدا ناداو، ئـەویندارن، ویٚلی یارن، بە ئاواتن لەو دیٚری تازەی زوٚرکوٚنە، بەرەو ماکە بادەنەوە. هەروا ئاور ئـەدەنەوە بە هومیٚدی ئەوروٚژەی بگەڕیٚنەوە دەقـی پیٚشـو. هیٚندیٚك سـەربەرەژیٚر دەچـن؛ هیٚندیٚك روەو هەوراز دەبن؛ سەرگەردانن دەخـولیٚنەوە. هەر بیچمیٚکـی دیٚتە بەرچـاو، لەهەر جـون‌و هەر توخمیٚك بیٚ، بەر فەرمانی ناویٚکی خودای گەورەیە. قولاب لەدەست بەخشـندەدا، جـا رای‌دەگریٚ، یان دەیکیٚشـیٚ؛ بەرەو ژیٚری دەکاتەوە، یان بەرەو هەورازی دەبا؛ لە پەنجـەی ئیرادەی ئـەودا، ئـەوانەی دەڵیٚین ناوەندن‌و چرکە ناکەن. وەکو زەنەی کە لەسەر پیتان دادەنریٚ؛ خـودا زەنەی لەسـەر داناون‌و نابیٚ بزون. قسەم قسەی ئـەهلی دڵەو قـانونی رازی خـوداییم پیٚ گوتراوە. ئـەو نهیٚنیەی لە گەڕی ئەستیٚران دایە، زانستی مروٚ نایگـاتیٚ. گەرەکە زانسـتی خـوایی فـریاکەویٚ‌و لە دودڵی رزگارمان

کات. زانستی تایبەتی خودا، لە دەریای بیەوبوی خۆی را جارو بارە، دوڕێکی هەرگیز نەسماوی بە ماموٚستای قسەزانان ـ کە پێغەمبەرەو فەرمویە: «لەگشت عەرەب فـەصـیحترم»ـ بەخشش داوەو لە هێندێك رازی نهێنی، حاڵی کراوە. بەهرەی زانستی فەلسەفـە زوٚر دژواری‌و، وەشـیراوەی تێدا دیارە. بەڵام گەلێك شـتم لەوبادەیەوە دەسـت کەوت، کە فینجـانێکم لیٚ فـڕکردو گیانم بەو مەیە سەرخوٚش‌بو. زوٚر شتی بوٚ ئاشکرا بون.

بە ژمارە ئێژین نوٚعاسمان. بەڵام گشـتیان نوٚ نهـوٚمی ئــاوایيەکن. ئــەگەر دورتری بوٚبچین، ئەویش هەروەك زەوی ئێمەن. وارش‌و دیواری ماڵێکن. هەر نوٚعاسمان، وەکو قەوارەی دارێکە، زەمین لکێکە لەو دارە. مروٚ میوەی ئەو لکـەیە. مروٚی میوەی ئـەو درەختە، زوٚر بەرزبو. لە نەبوڕا هاتە بون‌و ناوی نرا بەرزترو سـەروەری هەمو عالەمیٚ، بەخـت شــانازی پیٚدەکرد. زوٚر لە ڕێزو برەودا بو. لەو باڵایەوە دابەزی، لەپلەو پایەی نزیك خـوایی، خـوٚی هاویشــتە ناو نزمایی‌و بەرگە نورانیەکەی گوٚڕی‌و بەرگی مروٚڤــی کردەبەرو لەو بەرگەدا خــوٚی شــاردەوە. لەســەر زەویش، هەمیشە نوختەی ناوەندبو. ئارەزوی بەرزبونەوەی تێدا ژیاوە، کەوتە کوٚشش‌و سوڕ خواردن. یاری مەزن بە فینجانی سـەدەفـەوە، بە ئـەویندارانـدا گەڕا؛ دوڕی تاواوەی ـ وەکو مەی ـ بوٚ تێکـردن. مەستی کردن. مەیگێر چوڕێکی دابەمن. هەمو رازم بوٚ دەرکەوتن. لە بەژن‌و باڵای یارەوە زانستی راستی پێویستم، وەکو تابلوٚیەك خوێندەوە.

زانسـتیٚ ـ کە نمونەی دامیٚ ـ چلوٚن دڵم بەهوٚی ئـەوینی باڵای ئــەو دەتوانیٚ بوٚ باڵا بچــیٚو، عاسمان‌و برجان وەپێچیٚو شاباڵی لە سیدرەبسویٚ. گیانم فڕی گەیشتە بارەگای خـودا. سـەیری هەر نوٚ عاسـمانم کرد. کە بە ئـاڵقە لە دەوری کوٚڕی خـودا بون. سـەرگەردان لە دەوری نوختەی خەیاڵی‌دا، خولیان دەخواردو دەرەتانیان شك نەدەبرد.

مەلا ئافەرین بوٚ شیعرت! لەشان خوٚش‌و سـوكو ناسـك هوٚندوتەوە. یار بەدەسـتی ممبارەکی موٚری ئافەریمی دامیٚ ـ کە سکەی بەناوی ئەو بو.

ئافەریم بوٚ ئەو باس‌کرن‌و نیشان دانی شکڵی زوٚر جوانی بیٚوێنەی کری خـودا ـ کە هەموی لە نورێکی پاكو چاكو بیٚ خەوش‌و بیٚکەمایەسی هاتە بەرهەم ـ پەسنەکانت زوٚر شیرینن، هەر بوٚیە دڵ دادەگرن‌و جەزمەیەکی زوٚر پەسندو بەشکوٚ دەخەنە ناو هەناو.

لیزگەی صەتو پێنجەم

"چارین"

١

قەوسی دهیلالی بدەلالی کەشها
بەژناتە ژشەنگی بدرەنگی مەشها
ماری ژحەریری دعەبیری خوشها
ماوەربو ژوان زولفی دزەنگی وەشها

٢

ئاخا قەدەما موحتەرەما پایی پەریمە
وەك طوطی پەیاپەی لزەبانێ شەکەریمە
هەرلەحظە دبێ بێت، کو دەچم رەهگو زەریمە
ئیدی چببێژم کو کەریم ابنی کەریمە

٣

شمشاد خەرامەك کو مەدیبو سەحەری
جامەك ژشەرابێ بمەدا وی قەمەری
تیرەك کو ژقەوسەین دویدا جگەری
قوربانی خوەکر جانی شیرین روخ فەنەری

مانای وشە:

بدەلالی: بەنازو جوانی؛ **کەشها:** کێشرا؛ **درەنگی:** بەگرانیو تەمەڵی؛ **خوشها:** راخوشی؛ **وەشها:** پرژێندرا؛ **ئاخ:** خاك؛ **کەریم:** سەخیو بەخشندە، نەجیمزادە؛ **فەنەر:** چرای ناو شوشە.

پوختەی مانا:

کەوانەی مانگی یەکشەوەی برۆکانت، یەکجار بەجوانی کێشراون‌و زۆر بەنازەوە بۆم کێشران‌و تیریان دەگیان‌و دڵم گرت. بەژنی شەنگت، لەبەر نازی زۆر گرانت، بەگرانی ڕێوەدەچێ. کەزی ڕەشت، وەکو مارێکی زەنگی ئاوریشمین، خوشیبێتەناو چەندین بۆن‌خۆشی تێکەڵاو، خۆی ڕاوەشاند. بۆنی گوڵاوی بڵاوکرد.

من ـ کە وەك توتی گفتخۆش ـ دەم‌و ڕاوێژم شیرینە؛ هۆی ئەوەیە لە جیات شەکر، خۆڵی بەرپێی یار دەچێژم. هەردەمێکی یار دەیەوێ دەرچێتە دەر؛ دەڵێ: بڵێن با بێتەلام. دەچم دەبم بە ڕێبازی. چۆن شوکری ئەوچاکەی بکەم؟ نەجیمەو نەجیمزادەیەو زۆر دڵاواو بەخشندەیە.

بەژنی وەکو دار شمشاڵیم، لە بەرەبەیانیك بەرچاو هات. بە لارو لەنجە دەرۆیشت. ڕوی وەك مانگ‌بو. پیاڵێکی پربادەی دامێ‌و، تیرێکیشی لە کەوانی برۆیانرا دەجەرگم گرت. دەی هەزار جار گیانی شیرین قوربانی ئەو کوڵمانەی بێ، کە وەکو فەنەر بەتیشکن.

لیزگەی صەتو شەشەم

«شیعردز»

وادیارە مەلایەکی خەڵکی «فەنیك»، شـیعری لەمەلا دزیوەو بەناوی خـۆی لەلای خـەڵکـی خوێندۆتەوەو رەخنەی لەمەلا گرتوە، کە لەشیعرا ناگاتە من. مەلا بەم چـەند بەیتە شـیعرە، گاڵتە بە شیعردز دەکا. ناویشی نەزرینگاندوەو بە «پازدە» ناوی بردوە. بەبیری من، دەبێ مەلاکەی شیعردز، زوبێر بوبێ کە لە شێوەی کرمانجـیدا، زۆر ناوان هەڵدقـرچێنن: بە رەشـیدان دەڵێن: رەشـۆ. بە مُصطَفیٰ دەڵێن: مصطوبە زوبێران دەڵێن: زبۆ. زبۆ، بە ئـەبجـەد پازدەیە. لەوانەشـە شـتی تربێ و نەمزانیبێ.

هەژار

١ قەوی مەشهورە کو ناڤێ تە مەلا خەمسە عەشەر
تو بشیعرا نەتەگۆتی خوەدکی قەندو شەکەر
٢ دوری ناسوفتە دهونی! مە نەدی میثلی تە قەط
نە دسەمتێ عەجەمێدا نە دئیقلیمی تەتەر
٣ ئەڤ چشیعرو غەزەلن مەدحو ثەنایا خوە دکی
دجڤاتان‌وە دبێژی مە بطەعن‌و بخەبەر
٤ ئەڤ چتەقلیدو شەطاطن چبەطاطن تودکی؟
سەری ڤیرا دهەژینی، بدوصەد ئاهو کەسەر
٥ تە دزانی فنیکاتە نەمەکان غزلانە
چبوها تێنە مەتاعێ تە، ئەیا بێ سەروبەر!
٦ دەستو پایان ژبەرێ زیدەبکی دێ تەبکم
میثلی حەممادی عەرەب، هەر وەکی شێخ‌ئانی بسەر
٧ ئەحمەدم سینە سوپەر پێش بەری تیرا فەلەکێ
دەعوە داری تە مەئیروٚ تو ژدەحلێ وەرە دەر

مانای وشە:

قەوی: زۆر؛ **سەمت:** لا، ئالی؛ **خەبەر:** جوێن، قسە؛ **شەطاط، شەطەط:** دەلەسەو لافی پوچ؛ **بەطاط، بەطەط:** درۆ؛ **فنیك:** ناوی مەڵبەندێکە؛ **فەنەك:** دەڵەك؛ **غەزل:** رستن؛ **غەزەل:** شیعری دڵداری؛ **غِزلان:** ئاسکان؛ **بێسەروبەر:** هەژارۆکە؛ **دەحل:** بێشەی دەسنێژ.

پوختەی مانا:

زۆر مەشهورە کە ناوت مەلا پازدەیە. بە شیعرێك کە هی خۆت نیە، خۆت لای خەڵك شیرن دەکەی! وا دەردەخەی، کە مرواری کونەکراوت هۆندۆتەوە! پیاوی وەك تۆم، نە لەئێران، نەلە وڵاتی تاتار دیوە. خۆت بەشیعر بە جەنابی خۆت هەڵدەڵێیو تانە دەشیعری من دەگرێو، بەخراپە باسم دەکەی! ئەم درۆو دەلەسە چیە؟ تۆ ناوت لێناون شیعرو بەئاخو بە خەمباریەوە دەیان بێژێو سەرتی دەگەڵ رادەژێنی؟! خۆت دەزانی دەڵەکاوا بەرەگەی کارمامزان نیەو، بەتەڵەکەو کەڵەك دەڵەك، ناکرێن بەئاسکی چاو بەڵەك. بە چاوەراوو گاڵەگاڵ، گاڵ لە تاڵایی ناکەوێ. هەڵبەستەت کە دەڵەك نامەن، ئەو پروپوچە بێتامەن. کە هیچ‌کەس بەهیچی ناوێن.

هەرێ کابرای شیعردزی، گزی کەری بێ سەروبەر! ئەگەر لە تەشکە بەرەی خۆت ئیتر پتر پێ راکێشی، لێت رون‌بێ، بەو دەردەت دەبەم، کە شێخەکە، بەسەر کاورای عارەوی، حەممادی ناوی هێنابو.

من ئەحمەدم، نەترسێکم، کە بەرانبەر، بەتیری بەڵای زەمانە، سینگم مەتاڵو قەڵغانە. ئەمەوێ بەگژتا بچم. دەسا مەلا پازدەی دەڵەك! لە کەڵەكو مێشەدا، خۆت مەڵاس مەدە، بۆم وەرەدەر.

وتوویژی مەلاو میر عیمادالدینی جزیری

مەلا: سەلاما من ثەنا خوانی　　سەحەرگەه، گەوهەرئەفشان بت
بصورەت ئەمری سوبحانی　　سەرئەلقاب وزەرئەفشان بت
بخدمەت عەرضی سولتانی　　عەبیرو عەنبەر ئەفشان بت

مانا:

سڵاوی منی پەسن‌دەر، لە بەرەبەیانا، بە خزمەتی جەنابت سەرفرازو بۆن خـوش بێت‌و بە ناوی تۆ، بێتە گەوهەر پژێن‌و خوا بۆ قبوڵبونی نزام دەربارەی تۆ فەرمان دەرکا.

میر: سەلامـا صانعی قـادر　　مەلا دا پێ موعەططەر بێ
موفەررەح بێ مەلێ خاطر　　پەیاپەی لێ موکەررەر بێ
ژجامـا خـاطری عاطر　　مەژی ئایینە ئەنوەر بێ

مانا:

سڵاوی خوای داهێنەرو توانا، لە مەلا بێ، هەمیشەش بۆی دوپاتە بێتەوەو لەسایەی مەلاوە، دڵی ئێمەش وەك ئاوێنەی مشتومالکراو بێ.

مەلا: ژرەنگ ئایینـەیا جامێ　　مە باطن رەوشەن‌و صافە
دەرەمزا کوفرو ئیسلامێ　　یەقین فەهمی‌تە کەششافە
ژبـەرقا نـوری ئیلهامێ　　درەخشـان قاف تاقافـە

مانا:

ئێمە هەناومان وەك ئاوێنەیە کە بەرانبەرت، لەسـایەتەوە روناکەو، چـونکەتۆ ـ لە زانایی‌دا ـ وەك

تەفسیری کەششاف وای‌و، زۆرباش لە کفرو ئیسلام حـاڵیت‌و، تیشکـی زانسـتت، دنیای تەنیوە. منیش بە تیشکدانەوەت رۆشنم.

میر: درەخشـــانی درەخشـان‌بو	**سەنـــا بەرقی تـەجەللایێ**
دجامێ مەی بەلەخشان‌بو	**بفـــەیـروزی جـەلا دایێ**
وەکی لەعلی بەدەخشان بو	**ددەســـتێ ماهـسیمـــایێ**

مانای وشە:

درەخشان: بریقەدەر؛ **سەنا:** روناکی؛ **بەلەخش:** لەعل؛ **بەدەخشـان:** شـوێنێکە بەلەعلی باش ناسـراوە؛ **فەیروزی:** سەرکەوتن.

مانا:

لەوەتا تۆ پەیدای‌و درەوشاوی؛ نوری خوامان بەچاو دیوە. شەرابێکمان دەس کەوتوە، وەك لەعلی بەدەخشان وایە، کە لەسەر دەستی جوانێکی رو وەك زێو بیٓو زۆر سەرکەوتەو بەختەوەرین.

مەلا: ژدَستێ شەککەر ئامیزان	**سەراسەر غەرقی مەستیمە**
سەمـەن بویو دلاویزان	**برەیحـانێ خوە بەستیمە**
ژتۆرا فیتنـــە ئەنگیزان	**دوئەژدەر مەست گەستیمە**

مانا:

من لەمەستی‌دا خنکاوم. مەی ئەوینم بە شەکری دولێوانەوە فرکردوە. دلٓ بەبسك هەڵاواسراو. بە بۆنی لاجانگی سپی ـ کەوەك گوڵی یاسـەمەنە ـ گیرۆدەبوم. بە رەشـەریحـانەی کەزی، شـەتەك درام. چاوی مەست ـ کە فیتنەگەرن ـ بە هەژدیهای کەزیانی بەگەستن داوم.

میر: دورەشماری‌سەمەن‌سەربو	**مـە دل مـــابو خـەیالێدا**
کوسونبول‌هات‌وکەرکەربو	**دبــەر گوٚشی هیـلالێدا**
ژعەکسا ساقی ئەنوەر بو	**شەرابا مە پەیا لێدا**

مانا:

دوکەزی وەك دوماری رەش، لەسەر یاسـەمەنی لاجـانگ هاتە بەرچـاو. دڵم خـــەیاڵی لیٓکردن. بسکی ـ کەوەکو سونبول بون ـ هاتنە سوچی مانگـی لەنوێی برۆیان‌و لەسـەر روخسـاری دابەش بون. مەیگێر تیشکی‌دا پیاڵەکەم، بادەی پیاڵە تیشکی داوە.

مەلا: شەرابـا نابی روممـانی		شەفەقدا عیقدی پەروینێ
موسەلسەل مابو رەیحانی		خـەطێ نـازك لنەسرینێ
غەرەض شکلێ تەبو مانی		ژنەقشێن چینو ماچینێ

مانا؛

بادەی وەکو دەنکی هەنار، تیشکی لە گەردانەکەی دا. گەندە موی ناسك لە لامل، بەزنجیرە وەکو خەتی موسەلسەلو ریحانی جوان، هاتە بەرچاو. ئەگەر مانی، لەچین خـەریکـی شکڵانبو؛ نیازی وابو وێنەی جوانی تۆ نەخشکا.

میر: میثـالی صـورەتی چینێ		غـەلـەط مانی خەطا کێشا
کـومن دیبـو لئایینێ		ژبـەر زولفـا دوتا کێشا
مە دیبو شکلی شیرینێ		تـو ئوستادان وەنا کێشا

مانا:

مانی لەچین، کە لایوابوە جـوانترین شکڵی کێشـاوە، بە هەڵە چـوە. دەبوایە وەكمن یارم دیت ـ کە لە ئاوێنەی دەروانیو لەدولا کەزی پەخشان بو ـ ئـەویش دیبای ئـەوسـا بە جـوانی دەیزانی، جوان یانیچی. ئەو شکڵە شیرینەی مندیم، هیچ وەستایەك ناتوانێ وەك ئەوی دەرخا.

مەلا: کـو کێشا کاتبێ غەیبی		خـەطـەك زیبا ژکافوری
چثـایەت بـو ژلارەیبی		رەشاندی عاریضان نوری
دیـاقوتا مەدی مـەیبێ		ژدەستێ وێ صیفەت حوری

مانای وشە:

کو: چلۆن؛ لارەیب: بێگومان.

پوختەی مانا:

ئەی نامەخوا! دەستی هونەرمەندی خودا، چـۆن لەو لەشــەی وەکو کافــورە چــەرموگەو، لەو لاجانگانەی وەك نورن، چتۆ حۆری بەدی هێنا؟! جـوانی یارم، ئـایەتێکـە بێگومانی توانایی خـوا ئیسپات دەکا. دیتم بەپەنجەی یاقوتی، مەی ئەوینی دەرخواردی دڵداران دەدا.

میر: ژنـەشئا بـادەیـا کاسی		بذات ئەز غەرقی عیرفانم
بـوێ جامێ بوێ طاسێ		صیـفەت کیسراو خاقانم
ژبەرقا غەمزە ئەڵماسی		لتـەختێ دل سولەیمانم

مانا:

هەر لەو مەیەی کەیار بەجامو تاس دایمیّ، لەهەســتی خــودا ناســیندا، هەر نوقــوم بوم. وا سەرخۆشم، خۆم بەقاقان‌و بەکیسراو سولەیمانیش ناگۆرمەوە.

مەلا: سولەیمانی مە ئەز دیسا	سەحەر هودهود بیشارەت‌کر
جەواب ئانی ژبەلقیسا	بحال‌و سورّ عیبارەت کر
بجان ئەز خوەش کرم عیسا	دەماوی ئەو ئیشارەت کر

مانا:

من سولەیمانی دوهەمینم‌و پتریش. سروەی بەیان، وەك پەپوسـلێمانەکە بو کە مژدەی بەلّقیســی پیّبو. بە مزگێنی‌و بەئیشارەتی چاوی‌یار، وەکو لازار، بەفوی مەسیح دیســان ژیاوە؛ گیانی نەماوم ژیایەوە.

میر: دەما عیسا ئیشارەت کر	لمن عەظمی رەمیم حەی بون
دل‌وجانی مە غارەت کر	دریّ مەعدوم‌و لاشەی بون
ئەدا لەو خوەش عیبارەت کر	مە هەم‌سیرّ موغنی‌و نەی بون

مانای وشە:

عەظم: ئێسك؛ **رەمیم:** رزیو، پواو؛ **هەم‌سیرّ:** هاوراز.

پوختەی مانا:

لەرێی یاردا، دل‌وگیانم بەتالّان چــو. نەمام‌و بومە بابردە. لە بلوێرو لەگۆرانی ـ کە هاوراز بون ـ وەهام زانی، کەیار گۆشێکی چـاوی دایەمن فـەورەن وەکو عیســا ـ کە مردوی رادەکردن ـ هەمو پێشەی رزیوم ژیانەوەو دوبارە گیانم هاتەوە بەرلەش.

مەلا: نەی‌ومەغنا مە هەمرازن	درەمزا ئایینا(یان،ئایینەی) جامیّ
لمن مەحرەم دەف‌و سازن	ددن بیّ پەردە پەیغامیّ
دنالن کەوکەب‌و بازن	هەزار رەنگی دئیلهامیّ

مانا:

لە تێگەیشتنی رازی نهێنی ـ کە لەبادەی ناوپیالّەدایە ـ هاورازم زۆرن‌و دلّم لە زۆر شــتان، ئـاگادار دەکەن. بلوێر، گۆرانی، دەف، ساز، گوارەی ئەستێرە ئاسایی، بازنەی دەستی لە خرینگەدا.

میر: دنالن غونچەوو دەنگ هات　　ژبەلگی نێرگزا نازك
ژتاییٚ عەرعەرا شەنگ هات　　بپەروازی خوە شەهبازك
مەشا سەلوا سەهی رەنگ هات　　گها روحیٚ مە ئاوازك

مانا:

دەنگێک هاتە بەرگوێی گیانم. لەچەند دەنگێك تێکەڵاوبو. قرچەی دڵی غونچەی بەتاسەی نەپشکوت، خشەی لەرەی چلەنێرگز، هاشەی گەڵای عەرعەری شەنگ، فرەی باڵی بازی سپی، مژدەو ئارەزوی دیتنی بەژنی یار بو، کە سەوڵێکی بیٚوێنەیە لەدنیادا.

مەلا: زەهی شاهینو شەهبازی　　بنازو قەنجیو غەنجان
چتەیغون بو دپەروازی　　وەشیرین دامە بەر پەنجان
درەمزا سیحرو ئیعجازی　　برمریزا گوهەر سەنجان

پوختەی مانا:

جوانیو نازی ئەو نازدارە، زۆر بازی سپیو شاهێنی وەکو سوێسکە خستونەتە ژێر چەنگی خۆ. منیش وەبەر پەنجەی هاتم، بۆیە هێندە قسەزانم.

میر: گوهەرسەنجن دحوسنێدا　　دوئەبرو میثلی میزانی
دو شەهلابون دقەوسێدا　　گرانبو سەر لکێشانی
هیلالن گوشە لیٚ پێدا　　ژسونبول راستو چەپ دانی

مانا:

دوبرۆی تەرازوی نازکێشانێن. کە هاتە سەر کێشانی نازی چاوە کاڵەکانی، مەستو سەرگران بو سەری دەکرد. بۆ پارسەنگدانو بۆ یاریدەدانی تای تەرازوەکە، بسکی وەك سونبولی لە گۆشەی برۆیان جیٚکردەوە.

مەلا: دوسونبولهاتە سەر بەدریٚ　　موسەلسەل طوررە طوغرانە
بەراتو لەیلەتولقەدریٚ　　مەلائیك صەف گریٚدانە
ژبالا حەلقەیی چەتریٚ　　لبەدریٚ تازە سەیوانە

مانا:

بسك هاتۆتە سەر هەنیە، لەشکلی مۆری سوڵتانە. کەزیو کاکۆل وەکو چەترێك لەسەر ئەو هەنیەوە دیارە. دەڵێم مۆری دەسی غەیبە، کە ئەمشەو لەیلەتولقەدرەو فرشتەی خواش هەمو

هاتونه سه‌یرانیْ.

میر: لبه‌دریْ کاتبی حوسنیْ   نقیسی عه‌نبه‌ری سارا
شیرینه غالبی حوسنیْ   بنیشانا جه‌مال ئارا
نه‌ظه‌رده طالبی حوسنیْ   کو دلبه‌ر دل به‌ری خارا

مانای وشه:

سارا: خالیص، بیْخه‌وش؛ **خارا:** ره‌ق، مه‌ڕمه‌ڕ؛ **ئارا:** وه‌رازیْن.

مانا:

نوسه‌ری جوانی، به عه‌نبه‌ری بیْخه‌وش، روخساری یاری ره‌نگاند. به‌خاڵان رازاندیه‌وه. توْ که به‌تاسه‌ی بوْ جوانی؛ ئه‌ونده‌شت ئاگا لیْبیْ، که ئه‌و یاره ناسك‌هه‌ندامه، دڵی وه‌ك به‌ردی ره‌ق سه‌خته.

مه‌لا: دتوڕا عه‌نبه‌ری چینان   ژقودره‌ت روح په‌روه‌ردن
دلیْ بت صه‌یدی شاهینان   یه‌قین‌دیْ‌ده‌ست‌ژیْ‌به‌ردن
دنازیْن عیشوه شیرینان   مه‌دل هه‌ر پورغه‌م‌و ده‌ردن

مانا:

نازان ده‌کا، ناهیْڵێ گیانم بچیْته ناو توْری که‌زی چین‌چینی ـ که بره‌وبه‌ری عه‌نبه‌ره ـ چونکه گیان له‌و توْڕه‌دا وه‌که‌یف دیْ‌و گیان په‌روه‌ره. هه‌ر ده‌ردو داخم ده‌داتیْ، دڵم بوْته نچیری شاهیْنی چاوی. به‌وگیرانه‌ش زوْر دڵخوْشم، دڵیْك که‌چاو ڕاوی بکه‌ن؛ تازه ده‌بیْ یه‌کجاری ده‌ستی لیْ به‌رده‌ی. ئه‌وچاوانه نیْچیریْ خوْ ناده‌نه‌وه.

میر: ژقودره‌ت نوقطه‌یا نوریْ   بصوره‌ت بو لنیشانیْ
ژبه‌رقا ئاته‌شی طوریْ   چشه‌وقه‌ك دایه په‌روانیْ
ژعه‌کسا جامی فه‌رفوری   کو ئاته‌ش هاته فینجانیْ

مانا:

بریقه‌ی ره‌شایی خاڵان، شکڵیْکن له‌نوری خودا. باده‌که وه‌کو ئاگریْك له پیاڵه‌ی چینی ده‌دره‌وشا؛ له‌و جوْره ئاوره نوره‌بو، که موسا له طوریْ دیتی. دڵ به‌و گڕه، وه‌کو په‌پوله گڕی‌گرت.

مه‌لا: ژویْ نوریْ ژویْ ناری   مه موسایی قه‌به‌س ئیسا

چئاتەش‌بو دوی داری | لطەیری دل قەفەس تیسا
ژعیشقا نەقشی جەبباری | ژئاگر من نەفەس دیسا

مانا:

لەو تیشکە ئاگرەی موسا، من هەر بۆخۆم بومە بزوت‌و ئاییسام. خوایە چلۆن ئاگرێك‌بو لەو دارەدا؟! کە بویتە قەفەس بۆ دڵم‌و هێشتا هەر تروسکە دەدا. لە ئەوینی خودای گەورە، هەناسەشم گڕی بەتینی ئاگرە.

میر: ژئاگر من نەفەس هِل‌بو | ژروخساری‌شەب ئەفروزی
ژبومن حەللی موشکیل بو | برەمزا موعجیز ئاموزی
دنارو نوری کامیل بو | ژبەرقا وی جیهان سوزی

مانا:

لە ئاگری ئەو روخسارەی وەك مانگ، شەو پرتیشك دەكا. هەناسەی ساردم گڕی‌گرت. بە ئیشارەتی چاوانی ـ کە وەك بروسکەی دنیا سوز، گرشەی دەهات ـ هەمو مەسەلەی دژوارم لێ حاڵی بون.

مەلا: بنێ بەرقا تەجەللایێ | مەلائیك دین دئادەم‌دا
ژرمزا بەژن‌و بالایێ | چغەوغا بو دعالەم‌دا
ژبالا طالعەك دایێ | سولەیمان دی دخاتەم‌دا

مانا:

بنۆڕە بروسکەی دیاردەی خوا، فرشتەکان لە ئادەم‌دا دیتیان‌و سوژدەیان برد. سولەیمان لە ئەنگوستیلەدا دیتی، حوکمی لەدنیا کرد. هەر ئەونورە، لە بەژن‌و باڵای یارم‌دا چۆنی هەرا لەدنیادا ناوەتەوە؟

میر: کەسی‌بێ‌پەردەمەحرەم‌بت | دقێ‌بێ‌پەردەوەك‌نەی‌بێ
روباب‌و چەنگ هەمدەم بت | دطاعەت‌مەستی‌بێ‌مەی‌بێ
ددەستدا جام‌وەك‌جەم‌بت | ژرەنگ ئاینەیا غەیبێ

مانا:

کەسێك لەبارەگای یاردا، بە نامۆیی لێی نەروانن، دەبێ خۆی ئاشکرا بکاو بێ‌پەردە بلوێرئاسایی، دەنگ هەڵێنێ. دەگەڵ سازاندا هاورازبێ‌و، جامی دەستی لە جامەکەی جەمشێر پتر نهێنی بۆ ئاشکرا کات. ئەشێ بێ‌بادە هەر مەستبێ.

مەلا: دڤیَ ئایینـەیێ زانی	چحیکمەت تیتە تەعلیمیّ؟
کو حەرفێن تازە نورانی	دلەوحیّ سینە تەقویمیّ
ژبـالا طـوری ئینسانی	نەظەردە ساعیدی سێمی

مانا:

دەزانی لەو ئاوێنەدا، چۆن رازێك فێری پیاو دەکریّ؟ پیتی تازەو روناکیدەر، لەسـەر تەتەڵەی دڵی دڵداران، وا نوسراوە، کە خوا ئەمجـار لەباتی کێو، خـۆی نیشـانی بەژنو باڵای یارم داوە. بڕوانە باسکی زێوینی، تا ئەمرازەت لیّ حاڵیبیّ.

میر: شەفەقدا سیمی ئەندامیّ	ژبالا پورتەوەك نوری
بگر ئایینەیا جامیّ	ژدەستیمەستو مەخموری
تو جارەكگوهدە پەیغامیّ	ژدەنگی عودو طەنبوری

مانا:

لە باڵاوە، تیریژی نور لەو هەندامە زێوەی داوە، بڕوانە پیاڵەی سـەردەسـتی کە لەجــوانی یارم مەستە. یان گویّبدە دەنگی سازان، تا تیّبگەی کە راست وایە.

مەلا: بقانون گوهدە ئایینیّ	بزانیدا سورا سازان
ژحیکمەت تینە تەدوینیّ	بەعەینی مەعنیا رازان
ددامـا عیشوە شیرینیّ	ددت طەیری مە پەروازان

مانا:

تۆ لە ریّوشوێن دەرمەچوّ! ئەوسا گویّ هەڵخە. دڵکێشـیەکی دەناو دەنگـی سـازاندایە؛ هەموی باسی نهێنی هێژاو بەنرخـەو مانای زۆر دژوار تیّ دەگەی. من کە ئـەو رازە گرینگـە لەســازانەوە دبیسم، مەلی دڵم لەناو داوی نازشیریندا، بۆ دەرکەوتن دەکەوێتە پەلەقاژە.

میر: دپەروازی هوما رەنگین	مەسەردا تاجی ئیقبالیّ
شەهیکەیخوسرووزەنگین	سەرئەفرازین دڤیّ حالیّ
وەرین ساقیمەیارەنگین	مەدل مایە دڤیّ قالیّ

مانای وشە:

زەنگی: فەرمانرەوای موصل؛ **زەنگین:** دەوڵەمەند.

پوختەی مانا:

ئێمەی دڵداری بەراستی، فڕینمان وەك پیرۆزەیە. تاجی سەری کەیخوسرەوو فەرمانرەوایانی زەنگی، لەسایەی سەری ئێمەیە. زۆر لەژیانی خۆمان رازین‌و سەرفرازین. مەیگێڕ بادەی رەنگین تێکە! من‌چی‌و ئەو دەمەقاڵە چی؟ دیارە هێشتان زۆرم‌ماوە، لە خۆهەڵکێشان وازبێنم.

مەلا: درێدا خاکی دەرگاهم | بەلی ئەووەل ژڤیٚ خاکی
بلا بیٚپایەوو جاهم | مەپیٚچو فەرقی ئەفلاکیٚ
شکارەك دەرخوری شاهم | دوی بەندیٚ دفیتراکیٚ

مانا:

من دەرێگەی دڵداری‌دا، دەبمە خاکی بەردەرگانە، ئەمما دەبیٚ خاکی دەرگانەکەی یارم قبوڵم‌کات. ئەو بەختەوەریەم بداتیٚ. ئەوسا کە پام لەسەرسەری هەمو عاسمانان دادەنێم؛ ئەگەر بەخاکی بەردەرگام قبوڵ بکا؛ پادشایان بەشانازی دەیانەویٚ راوم‌بکەن‌و لەبەن سامورتەیان دابم.

میر: گران بەندم دبەندێدا | دقەیدا شاهی شەهبازان
دوسەرپەنجە دزەندێدا | گەهیشتن یەك شوبی بازان
ددەستی شەهلەوەندێدا | بشاهینی‌و رمبازان

مانای وشە:

شەهلەوەند: سواری شوٚخ، شورەسوار.

مانا:

لە زیندانی دڵداریدا، یەخسیرێکی بەندگرانم. بەزنجیری شای شابازان، بەستراوم. دو سەرپەنجەی تێك‌پەڕاندن. ئەو باسکە سپی‌و ناسکانەی هاتنە سەریەك. من نێچیری شوٚرەسوارێکم لە رمبازی بیٚهاوتایەو بە چاوانیشی شاهێنە.

مەلا: بشیرانرا کو رمبازم | درەمزا قابە قەوسەینیٚ
بیعەینی گولشەنی رازم | دبابی حیکمەتول عەینیٚ
مولازم حەضرەتی لازم | حیجاب راکت ژمابەینیٚ

پوختەی مانا:

ئازایەتیم هێندە هەیە، خوٚم لەبەر شیری کەوانی برۆیانی راگرتوە، کە بەرمبی مژۆڵانیش

لانەکەوتوم. وەك کتێبی گوڵشـەنی راز، پرم لەرازی نهێنی صـوٚفیانە. سـوڕی چـاوانی دەزانمو، دەتوانم وەکو کتێبی حیکمەتوالعەین، شەرحی بکەم. خوٚم لاموایە شـیاوی ئـەوەم بوٚخـذمەت لە بارەگای یار، جێگە بدرێم.

بە هومێدم، پەردە لەنێوان هەڵگرێو، بوٚ هەمیشە بەخذمەتکارم حیساب‌کا.

میر: ژمابەینێ بذاتێ چت — کو واصل‌بی بمەحبوبێ
نە تەنهادی صیفاتێ چت — ئەگەر دل‌مەستی‌مەطلوبێ
بطوغرایەك بەراتێ چت — بموهرا ئەمری مەنصوبێ

مانا:

بەباسی هونەر کردنێ، کەس ناتوانێ بگـاتە یار. ئـەو دڵدارەی کە مەسـتی بادەی ئـەوینەو یاری دەوێ؛ گەرەك خوٚی لەبیر نەمێنێ؛ ئەوسا موٚری پلەو پایەی خەڵات دەکرێو دادەمەزرێ.

مەلا: دمەنصوبا ویصالێ دا — بلاصاحیب مەقام ئەوبت
دبەر قەوسێ هیلالێ دا — ژفەیروزی بجام ئەوبت
دئەسراری پەیالێدا — دقێ‌میسکێن‌خیتام ئەوبت

مانا:

بەڵێ لەو خوٚ هەڵکیشانە پەشیمانم. یار خوٚی چـی‌دەوێ بریاردا، سـوپاس دەکەم. با جێگـە ئــەو دیاری بکـا. پلەو دامەزران هەر بەوە. لە پیاڵەی مەسـتی هێنی چـاوەکانی، لەژێر کەوانی بروٚیان هەرخوٚی دەبێ رێگە بدا سەیر بکەمو پیاڵەی سەرکەوتن بنوٚشم. لەرازی ناو پیاڵەشـدا، بڕانەوەی وەك میسك هەر بەدەست ئەوە.

میر: دخەتما قێ خیتامێدا — غەرەض میهراشەهەنشاهە
خەطو خالی دجامێدا — ژنەشئا ئیسمی اللەهە
دبەحثا زولفو دامێدا — مەلایا قەنج کوتاهە

مانا:

لە بڕانەوەی ئەم دواییەدا، دەڵێم: لەباسـی زولفـو داوی دڵداریو وێنەی خـەتو خـاڵ لە پیاڵەی بادەدا، مرازمان ئەوینی پادشای پادشایانی جـوانی‌یە کە خـودایەو ناوی خــوا، لە جـوانی یاردا دەبینینو نەشئـە دەمان گرێو گەشکـە دەکەین. بەڵام مەلاگیان هەرچـەندی باس بکــەین هەر کورتی دێنین.

مەلا: دئیقلیمی سوخەن خاقان | ڕەوان‌بەخش‌وشەکەرریزی
نەهن وەك تە دئافاقان | بجان‌ڕا عەنبەر ئامیزی
ژسیمین ساعیدو ساقان | بسەحجاری گوهەر ریزی

مانا:

لە مەڵبەندی قساندا، بویە قاقان. شەکر لە دەمت دەبارێ، گیان دەبەخشی. لە هەمو دنیا تات نیە. گیانمانت بۆن‌خۆش کردوە. قسەت ئێژی عەنبەری تێکەڵ کراوە. دەربارەی بەلەکی سپی‌و باسکی زێوین، جادوگەری لە شێعرداو هەروا گەوهەر هەڵدەرێژی.

میر: بغەوواصی بسەحجاری | تە دور ئانین ژبەحرەینێ
ژنەظماتە شەکەرباری | ژمیصرێ تا بغەزنەینێ
بدیققەت‌بین‌صەدئەشعاری | دبێژی طرفەتولعەینێ

مانا:

لەشێعرا جادوگەر هەر تۆی! ئەتۆ مرواری ناو بەحران دەهۆنیەوە. لە شیعری‌تۆ، شەکر باری هەتا میصرو هەتا غەزنەینیشی داگرت. لە تاوێکدا، لە تروکانی چاوێکدا، صەتان شێعری بەمانا و وردو باریکت بەدەمدا دێت.

مەلا: ژبەحرا قولزوما میران | بغەوواصی گوهەر چینم
دبەحثا عیلمو تەفسیران | تو دەریایان وەنابینم
ژمیرو بەگلەرو چیران | غولامی میر ئەمادینم

مانای وشە:

چیر: دەسەڵات‌دار.

مانا:

من لە دەریای گەوهەرەکانی مرخی‌تۆ، هەڵدەهێنجم. تۆ جگە لە شاعیری، لە زانستو شەرحو تەفسیردا، دەریایەکی. وەك تۆ دەریام هەر نەدیوە. لەناو میرو خونکارو دەسەڵات دارانی وڵات، بچوکی میر ئەمادینم.

میر: دباغی لەفظو مەعنایێ | سوخەن من سەروی ئازادە
ژئیملائو ژئینشایێ | مەلەوحێ دل نوما سادە
ژحوسنێ ڕەونەقەك دایێ | کوشیخ‌ئەحمەد مەئوستادە

مانا:

لەناو باغی قسـەی باش‌دا، قسـەی من وەك سـەوڵ وایە. بەر یێك‌نادا، لە نوسـینەوەو دانان‌دا، تەتەڵەی دڵم ساكارە. ئەگەر قسـەم پەرەو برەویكـی هەیە، هەر بۆیەیە كە شـاگردی شـیخ ئەحمەدم‌و ماموٚستام توٚی.

«وەلام و وەرامێ فەقێ تەیران و جزیری»

فەقێ: سوئالا من حەقیری — صەدەفەك تڤی كوتیكن
ئیرۆ كە لجزیری — حەقە كو لمەلێ كن
هیلاك ژدەربا تیری — چدەرمان هەیە لێ‌كن
مەلا: سەلامێن ملیاكەتان — بێ‌حەددو بێ حەسێبن
شوبهەتێن ئاڤێ شەتان — ژمەلا لمیم وحێ‌بن
هیلاكێن ژزەحمەتان — دەرمان ژلامو بێ‌بن
فەقێ: شەربەتا لامو بێ‌یان — نادم ئەز وێ بحەیاتێ
مەعدەنا دالو رێ‌یان — دبارینن نەباتێ
ئیظهار تكن مەعنی‌یان — ژحوسنا بوت ولاتێ
مەلا: ژنەقشێ بت ولاتان — مە سینە بوتخانەیە
تەعەییونا صیفاتان — تەجەللا دقەلبێ مەیە
عیدو شەڤێ بەراتان — ژوان‌را مە سەجدەیە
فەقێ: سەجدەیا شوكرێ جارەك — مەفەرضە د ویصالێ
نە پەردەبێ نە ستارەك — لبەر وەجهێ هیلالێ
(أَحْسَنَ‌اللّه، تَبارَكْ) — ژسیررا وێ جەمالێ
مەلا: جەمالا نورین صافە — دوەجهێ تەجەللایێ
بحەرفێن خوە كەششافە — ضەمیر ددن مەعنایێ
حا،میم،عەین،سین، قافە — رەمزا وێ موعەممایێ
فەقێ: حێ‌یەن دهەفت حامیمان — نوقطەیان لێ پەیداكن
باڤێنە جەم دوجیمان — عیشقێ ژوێ هوەیداكن
ئیسمێن‌ددو طاسیمان — دومیمان ژێ جوداكن
مەلا: هەفت خوم تژینە بادە — دمەیكەدا قیدەمێ

خومـا کـومن مـوراده عیشقه ریهت جاما جەمێ
لـەوحێ لێـونو صاده لـەو فـەیضیدا قەلەمێ

تێبینی:

هێندێك سورەتی قورعانێ، بە یەك یا بە چەند پیتێك دەس پێدەکرێن. وەکو: **ق، ص، ن، طـه، یس، حم، المر، المص، طسم، کهیعص، حـمعسـق.** زانایان بەخـەیاڵ خـۆیان، مانایان بۆ دۆزیونەوە. گوتویانە: نیشـانەن بۆ ناوی خـودا، بۆ جـوبرایل، بۆ پێغـەمبەر «ص». هێندێکیان بۆ ناوی قورعان. بۆ هەر پیتەش مانایەکیان نیشانداوە.

هێندێکی دیش وتویانە: تەنیا مەبەست لەم پیتانە، وسکوتکرنی کافرانە. دەیانکـردە چـەقـەو هەراو گوێیان بۆ ئایەت نەدەگرت. کاتێ خوێندنی ئایەتان بەو پیتانە دەس پێدەکرا؛ سـەرنجـی رادەکێشان و کڕ دادەمان، بزانن چیان بەشوێندا دێت.

جا ئـەگەر زانای رواڵەت بین، وایان بۆچـون؛ عارفـانیش بەباری دڵداری خـۆیان مانایان لێ هەڵکراندون. شیاوی باسە، کە بشزانین حەوت سورەت بە وشەی «حـم» دەسپێکـراوەو یەکێ لەوان «عسق» بە دوایدادێت.

مانای وشە:

حەقیر: سوكو بێنرخ؛ **ملیاکەت:** فرشتە، مەلایکەت؛ **میمو حێ:** نیاز فەقـێ تەیرانە کە ناوی مُحَمدبوە؛ **سیتار:** ستار، پۆشەر؛ **کەششاف:** دۆزەرەوە؛ **ضەمیر:** پۆشراو، دڵ؛ **موعەمما:** مەتەڵ؛ **طاسم:** میمی لێ جیا کرێتەوە طاس دەمێنێ، کە بەمانا: زەرکە؛ **خُم:** کوپە؛ **جەم:** نك، کن؛ **جەم، «جم»:** ناوی پادشاکەی ئێرانە کە لە پیاڵەکەیدا هەمو شتێکی دنیای دەدیت؛ **هوەیدا:** ئاشکرا.

پوختەی مانا:

فەقێ: پرسی منی بێنرخ، بخەنە ناو صەدەفو بیبەنە خزمەت مەلا؛ کە لە شـاری جـزیرە. ئـاخۆ برینی تیران چارو دەرمانی چیە؟

مەلا: سڵاوی مەلائیکەتان بەقەد ئاوی شەتانو لە ئەندازەو هەژمار بەدەر، لە مەلاوە لەسـەر مەلا محەمدبێت. نەخۆشی ئەرکو ئازاران، دەرمانەکەی لە لێوانە.

فەقێ: شەربەتی لێو، بە ئاوی ژین ناگۆرمەوە. لێو لە سەردورێ ددانان نەباتان دادەبارێنن. واتای جوانی بوتانمان بۆ لێوە دەدەن.

مەلا: لەبەر نەخشی جوان چاکانی بت ئاسایی، سینەمان بۆتە بوتخانە. ئاکارو صفاتی خودا، خۆی نیشانی دڵمان داوە. جێژنانو شەوی بەراتێ سوژدەی سوپاسی ئەو خۆشیە بۆخوا دەبەین.

فەقێ: هەرگا پەردە لابدرێنو لەمپەر لەبەر چاو نەمێنێو ئـەو جـوانە روخسـار بنوێنێ؛ سـوژدەی سوپاس زۆر پێویستە. هەی نامەخوا، لە دڵکێشی ئەم جوانییە!

مەلا: جوانی نورێکی پاکە لە روخسار خۆ دەر دەخا. پیتیوا زۆر لە روخساران، کە زۆر خەبەران دەدەنو دڵ واتاکانیان دەزانێ. «ح» کە وەك بسکی چەمیو دەچێ. میمی دەمو چاوو ددان. عەینو سینو مانایان لەناو دڵدایە «قەلب». بونە رەمزی مەتەڵۆکێك بۆ هەڵێنان. «عسق» عەین سین قاف. واتا: عسق، سێنوختە دەیکا بە «عشق».

فەقێ: نوختە بۆ حەو حامیمەکان دانێ. «حم» دوانیان لەژێر با ببنە جم بە جامەوە. میم لە طاسم جیاکەرەوە، با بێتە طاس. ئەوا طاسو جَمْ پەیابون. سێنوختەش بدە بە عسق، ببتە عشقو مەتەڵۆکە ئاشکرابێ.

مەلا: حەوت «خُم» دارماڵن لەبادە، لە مەیخانەی ئەزەلیدا. لەو کوپەی ئێمە نیازمانبو، ئەوین رژا ناو جامی جەم. تەتەڵەی روی یاری نازدار، دو بروّی بە شکڵی نونی، لەسەر صادی چاو دیاردەدا. واتا: دەقی ئایەتی جوانی خوایی «نصّ» وهەر ئەوەشە کە «ن. والْقَلَم» نوسراوەو ئەو دیمەنە بەهرەی داوە بە قەڵەم، کەوا رەوانە.

فەقێ: ساقییێ خەمرا ئەزەل	نونو قەلەم ژی ئافراند
داریهتە لەو حا ئەووەل	رزقو نەصیب پێ قەدراند
ئەوبو موراد موستەهەل	نەقشی مەجاز پێ صەوراند
مەلا: نەقشێ مەجاز طەلسمە	مەظهەر ژرەنگ میرئاتێ
صورەت لبال مە ئیسمە	مەعنا بتەجەللا تێ
حەرفێن دنورین جیسمە	کاف هایە دئایاتێ
فەقێ: کاف، ها ئیسمی کورە	طوغرایە دتەنزیلێ
جیسم وەك کوهی طورە	ئیجمالە دتەفصیلێ
جەمالە عەینی نورە	کەوکەب مە دقیندیلێ
مەلا: کەوکەب دبێم بەشەرە	نورە کە مونەززەه تێ
چحوسنەك موصەووەرە	رەسمەك ژمنَالله تێ
یەقین بخوە مەظهەرە	چەرخە کە صەد خەرگە تێ
فەقێ خەرگە بمن حیجابە	ستار دکت جەمالێ
عەورێ رەشو نیقابە	لەبەر وەجهێ هیلالێ
پەروانە لەو دعەذابە	مەحجوبە ژشەمالێ
مەلا: شەمالژی عەینی نورە	شەوقە لبەر ستار تێ
پەروانە بێ دەستورە	دچەرخێ، سەما دار تێ
حەیران سیررا غەفورە	لەوجان فیدایی یار تێ
فەقێ: یار حەقیقەت خالیقە	چین جانفیدا ڤێ کەوین
رێ دروستەو صادقە	چرەنگ شونا رێ کەوین
قەنج لەطیفەو لایقە	ئەر تڤێ باغێ کەوین
مەلا: باغێ ژنور وەرەق لێ	یاردوێ دەظوهور بت

سپێــدەیێ شـەفەق لێ　　مەظهەر ژعەینی نور بت
پورتەو ژحوسنی حەق لێ　　داعـەکـس بێقصـور بت
فەقێ: عـەکسێ ژحەق دبینین　　لدوّر وەجـهی مەحبوبان
لحـالـکی نامیـنین　　ژسـورا وان مـەطلوبان
گـە نالـین گە دخونین　　دوریـن ژوەصلی خوبان
مەلا: فـەریاد ژدەست فیراقێ　　ددوریـن ژسـولـطانان
تیـژن لـەونی بـراقێ　　هەیبـەتو سورا خانان
روژ ئـانیـە ئیشـراقێ　　لـەو دمـرین ژکوڤـانان

مانای وشە:

موستەهەل: تازە دەرچـو، تازە هەڵاتو؛ **ئیجمال:** پوختەو کورتە؛ **تەفصـیل:** شـیکرنەوەو درێژەدان؛ **قیندیل:** جێچرا؛ **خەرگە:** خێوەتی گەورە، بریەتیە لە عاسمان؛ **عەور:** هەور؛ **مەحجوب:** پوٚشراو، نەدیو؛ **سەمادار:** سەماکەر؛ **ڤـێ کەوین:** کوٚشش کەین؛ **بەراق:** بروسکـە؛ **ئیشـراق:** دەرکەوتنی خـوٚر؛ **نون:** ماسی، **دەستور:** یاساو رێوشوێن؛ **کوڤان:** عەزرەتو ئاوات.

پوختەی مانا:

فەقێ: مەیگێڕی ئەزەلی هەر وەك بادەی ئەوینی سازکرد؛ ماسیو قەڵەمیشی دروسـت کردو بە قەڵەم لەســەر تەتەڵەی قــودرەت، بەشو بژیوی بوٚ ئــافەریدە دیاری کرد، کە لەســەر دنیای سەرپشتی ماسی دەژین. بوٚیە بەوە دەستی پێکرد، تا نەخشی وێنە دەرەوەی خـوا نیشـان بدا؛ کە بەشەرەو بەشەریش بژیوی دەوێ.

مەلا: نەقشـی بەدەلـ ـ کەمروٚیە ـ وەك تەلیسـمەو کراوە بە ئـاوێنەیەك وێنەی بەرامبەر دەنوێنێ. ئەو بیچمو شکڵەی لامانە، وەك ناوێك هەر وشەیەکە؛ ماناکەی شەوقی خودایە. تیشکـی خـودا، وەکو چەند پیتی لەنورەو وەکو کاف هایناو قـورعانە. واتا هەر خــودا بەســمانەو ئــەویش رێ نیشاندەرمانە. (هێندێك لایانوایە: کافو هێ لە کهیعص دا واتا خودا کافیو هادییە).

فەقێ: کافها ناوێکی زوٚر قولو بەکاکڵە. موٚری پادشای شاهانە لە قورعاندا. لەشی مروٚش کێوی طورە؛ بەڵام کورتو پوختەیەتی، نوری خوا خــوٚی نیشــاندەدا. جـوانی تەواو نوری خــوایە لە روخساری یار دیار ئەدا. نوری خودا، ئەستێرەیە دەنێو جێچرا نراوە.

مەلا: دەڵێم مروٚ ئەستێرەیەو نورێکی پاکی خـودایی لێوە دیارە. خـوا جـوانی خــوٚی هێناوەتە ناو شکڵەوەو نیشانەی نەخشــی کاری خــوٚی، پێوە ناوە. مروٚ نوێنەری خــودایە. دنیایە کە صــەتان عاسمانی تێدایە.

فەقێ: من عاسمانیش وەکو پەردەیەك دەبینم؛ جوانی خوامان لێ دەپوٚشێ. لەبەر مانگـی جـوانی یارم، بوە بە هەورێکی رەشی روپوٚش. پەپولەش دەردی منیەتی؛ لە دیتنی موٚم بێبەشە.

مەلا: مۆمیش هەر نوری خودایەو تیشکی لە نەدیورا بۆدێت. پەپولە ئەویندارێکە گوێ بەیاسای لە دڵداری بێخەبەران رانادێرێ، ئیجازەی پێ لازمنیە، هەر دەخولێتەوەو دەرەقصێ. سەرگەردانی رازی نهێنی خودایەو، گیانی خۆی بەقوربان دەکا.

فەقێ: بەڵێ یاری راست خودایە. گەرەکە بەگیانو بەدڵ تێبکۆشین، تا دەیگەینێ. ئەو رێگەی بۆشی داناوین. راستە رێیەو تێی گەیاندوین، کە بەکام رێگەدا برۆینو شوێن هەڵگرین. ئای چەندخۆشەو چەند رەوایە، بگەینە ناو ئەو باغەوە، کە یاری تێدا بەدیکەین.

مەلا: ئەو باغەی پەلکی لەنورەو، یار لەوێدا خۆ دەنوێنێ؛ تیشکی بەرەبەیان لەوێ لەسەر چاوەی نورەوە دێت. تیشکی جوانی خوای لێدەدا، وێنەدانەوەی تەواوە.

فەقێ: وێنەی جوانی خودای گەورە، لە روخساری جوانانرا دێتە بەرچاومان. ئەو دیتنەش هەمیشە بۆمان دەسناداو، لەبەرچاو بەرپیوار دەبێ. ئێمەش لەکاتی دیتنا، ئاهەنگو گۆرانیمانەو لە دوریدا دەناڵێنین. واتا: لە حاڵێك نامێنین.

مەلا: ئەیهاوار لەدەستی دوری، لە دیداری سەردارو خونکاری جوانان. دوری تیژدێ وەك بروسکەو پێی دەپروکین. دڵکێشیو هەیبەتی جوانی خودای مەزن، رۆژ دەهێنێتە خۆرهەڵات. خۆر دێتە سەیری جوانی خوا. ئەوجوانیەیە کەئێمە دڵمان پێداوەو، بەئاواتی دینی دەمرین.

فەقێ: کوڤانێن میهرداران — بێ حەددو بێ ئەژمارن
تیرن تێن ژهەساران — صەد جارو صەد هەزارن
خەدەنگێن دنوباران — نهین لدل دبارن
مەلا: نهین لدل درشینن — تیران ژسیا گوشان
دومیرغەضەب دکشینن — لقەتلا مە مەدهوشان
ژعەینو قافو شینن — خەدەنگێن ئەسوەد دوشان
فەقێ: دونونن سیاه رەنگن — بسەر لمە کوکیشان
دەربێن ئەوان خەدنگن — لقەلبێ مە دەرویشان
عاشق ژدەست بهنگن — ژداغو زەجرو ئیشان
مەلا: داغێن مە پڕ دکولن — خەبەر ژی نایە گۆتن
یەنگیان ضەرب لدلن — هەناو مەژێ پرصوتن
کەماندار رەش قاتلن — گەزمە لدل بجوتن
فەقێ: گەزمەیین عەین صادان — ئیشارەت رەمزو سوڕن
کشاندن گوشە بادان — مەحبوبە تیژ ئاوڕن
. تیرێن دوان جەلادان — باطین لدل دفرن
مەلا: ئاورێن جوتێ بەلەك — بەرقی ژسەماواتێ
شەمسە دچەرخا فەلەك — هاتی بەنیڤ میرئاتێ
ئینسانە صورەت مەلەك — یان حورە دجەنناتێ

فەقێ: حوری کوتێك جەمابن — پەری هەم دڤێ گاڤێ
هەمو ژرەنگ چرابن — نیزیکی شەمسو طاڤێ
ژشەرما خویا نابن — ژحوسنا وێ گولباڤێ
مەلا: شەرمن ژدیمێ زەری — عەقرەبان دەرب لدلدان
شەمسو مەهو موشتەری — پێرو دموقابل دان
ئینسە بەشکلی پەری — یاحوری صفەت ویلدان
فەقێ: پێرو یەقین کوخالن — دعیقدا ثورەییایێ
دو رۆژو دو هیلالن — لدیمێ وێ لەیلایێ
بێ وەصفو بێ میثالن — درەمزا شەکەر خایێ
مەلا: برەمزو گفتو سوران — نەباتێ ئەو درێژن
عیشوەیێن لەعلو دوران — لولو شەکەر دبێژن
خەدەنگێن دئاڤران — عاشقان دێ برێژن
فەقێ: عاشقێن دەڤو لێوان — شاباشە ژخودێرا
سەلوا ببیهوسێڤان — بەلگن ژزیڤو زێرا
حەرامن خەوێد شێڤان — لکەسێ موحبەت ڤێرا
مەلا: کەسێ کو ئێك دڤێتن — صوهتییە بئولفەتی
شەڤان کوئەڤ خەڤێتن — ژبەر دەربا موحبەتی
عاشق لپەیوی تێتن — ژجەذبو ژفیرقەتی
فەقێ: فیراقێ تێك حیرقەتە — بەعیدە ژخەیالێ
طوطاکە بزەحمەتە — بولبول ژبەر جەمالێ
گوێین قەت خەوناکەتە — کو دورە ژویصالێ
مەلا: زەحمەت بمن ویصالە — عاشق ژبەر جەذبەیێ
لەو تێت بدەردو حالە — ژبەرقا شەعشەعەیێ
دەماهلبت شەمالە — نەظەردە پەروانەیێ
فەقێ: پەروانە لەو دمرت — خوەش نینە ئەو بژینێ
ضەعیفە خو ناگرت — تیژە بەرقا ئەڤینێ
دپەردێ ناصەبرت — دا رەت کەمالا دینێ
مەلا: پەروانە لەو دصوژی — ژلەمعەیا جەذباتێ
فیداکرن عومروژی — دکەشفا سوبوحاتێ
کودا ژنوڤە ڤەژی — باقی بت دحەیاتێ

مانای وشە:

هەسار: قەڵا، کەلهە؛ **سیاگوشان:** گوێشەرەشان؛ **دوش:** شان، مل؛ **هنگ:** نرکەو نالینی بەقەو؛ **بەرهەنگ:** خویناو هەڵێنان؛ **گولباڤ:** خونچەگوڵ؛ **دبێژن:** دا دەبێژن؛ **برێژن:** دەبرژێنن؛ **حیرقەت:** سوتان، سوتمان؛ **طوطاك:** توتەك، مەلێکە شەو بێدار؛ **گوێین:** مەلێکی شەو بێدارە؛ **شەعشەعە:**

روناکایی‌و تیشکدان؛ ڤەژی: بژیتەوە؛ ژی: ژیان.

پوختەی مانا:

فەقێ: عەزرەتی تاسەی دڵداران، بەدەر ڵەرادەو هەژمارن، لەکۆشكو شانشینانرا، لە کەوانی تازەکاری برۆیانرا، بەنهێنی هەزاران تیر دەگرنە دڵ.

مەلا: دو میرغەضەب ـ کە دو چاوی عاشق کوژن ـ ئەو کەوانانە دەکێشن. تیری گۆشەرەش لەگۆشەی رەشی برۆیان، داوێژن؛ ئێمەی لەتاوان هۆش‌نەماو، دەدەنە بەر.

فەقێ: وەك دونونی رەش دەنوێنن. تیریان بەدڵی هەژاری دڵداری بێچارە فێرە. لەو زەبرانە، ئێش‌و ژانمان هێندە زۆرە، دایم نرکەو ناڵەمانەو خوێناویان پێ هەڵێناوین.

مەلا: برین‌و داخمان دژوارن؛ دەباس نایەن چەند بەژانن. جوتە تیری ئەو کەوانداره کافرانەی، بەزەیان پێمان‌دا نایە؛ جەرگو هەناویان سوتاندوین.

فەقێ: ئەو دوچاوە بادامیانەی ـ کە وەك دو سەرەصاد دەچن‌و هەتا بڵێی بەنازان دڵان دەکێشن ـ گۆشەی برۆ، وەکار دەخەن‌و لەگۆشەوە کە دەروانن، وەك ـ میرغەزەب بەرکەوە تیر باوێژێ لە ناوەندی دڵ دەچەقن. ئەی نامەخوا! هەر ئاوڕدانەوەی یاران، چەند کاریگەرن‌و چەند خۆشن.

مەلا: ئاوڕی دوچاوی بەڵەك، بروسکەن لەعاسمانەوە. روخساری ئەو ئاوێنەیە، وێنەی خوری دەداتەوە. بەڵێ لەشکڵا مرۆیە، بەڵام ئاخۆ فرشتەیە یاخۆ لە حوری بەهەشتە.

فەقێ: حوری‌و پەری لێك وەکوبن؛ جوانی ئەو تازە خونچەیە دیاری‌بدا، لە شەرمان خۆ دەشێرنەوە. وەك چرایەك بەرانبەر بە خورەتاوی بێ‌رەنگ دەبن.

مەلا: ئەو ئینسانەی جوانی پەری‌و حوری‌و، لاوی بەهەشتی هەمولەلایەو سەوزە رەنگە. کەزیشی لەشەرمی روی‌ئەو، هەمو سەریان هەڵگەڕاوەو، بونە دوپشك لە دڵمان. نەك هەر خورێکە بەتەنیا؛ مانگی هەیە، گرشەی موشتەری پێرایە، کۆ ئەستێرەی پێروشی لەرودا دیارە.

فەقێ: بەڵێ خاڵەکانی پێرون، لەناو لیزگەی هێشوی کۆدا. هەرلا رومەتەی خورێکە. برۆکانی دومانگی نوێن؛ دەم‌و لێوی شیرینی شەکر شکێنی، لەپەسن‌و پێهەڵدان نایە. گفت‌و بزەی، هێند دڵکێشن لەبەرچاوم. لەعلی لێوی‌و دوری‌دانی، لەپەستاشەکر دابێژن، ئەو لەلایەك شەکر ڕێژن، لە لایەکیش ئاوری چاوی، دڵی دڵداران دەبریژن.

فەقێ: دڵدان بەو دەم‌و لێوانە، خەڵاتێکە لە خودارا، کە توشی بوین. سەوڵی بەژنی بەهێ‌و سێوی‌بەرگرتوە. گەڵاکانی زێڕو زێوی خشڵانیەتی. کەسێ بەراستی دڵداربێ، چاوی لەیار ناتروکێنێ؛ خەوی لەچاوان حەرامە.

مەلا: کێ دڵی بدا بەکەسێك، لەو هوگریەدا سوتاوە. زەبری دڵداری بەژانەو پێوە دەچێ. دڵدار نەك هەر شەو ناخەوێ لە تاوی دڵ؛ بگرە لەبەر کێشی، ئەوین، لەترسی رۆژی جودایی، ناپەرژێتە خواردن‌و خەو، نە بە رۆژگارو نە بە شەو.

فەقێ: جودایی لەیار سوتانە؛ هێند بەژانە، نایەتە خەیاڵیشەوە. بەخەیاڵ لێ‌کردنەوەشی دڵ دەسوتێ. لەو دەمەدا، دڵدار بەرانبەر بەیارەو، بولبولێکە بەرانبەر بە گوڵی دڵە. لەترسی جودابونەوە، وەکو توتاك، وەکی گوێین، شەو هەتاروٚژ دەناڵێنیو بیری لەشوێن پێك نەبرانە.

مەلا: بە بیری من، دیتنی یار لە دوریەکەی چەتون‌ترە. تیشكو تیرێژی جوانیەکەی، دڵدار بەرەو خوٚ دەکێشێو حاڵی لێ‌دێو بەیەکجارەکی دەشێوێ. توٚ لە پەپولە بڕوانە، کە موٚم هەڵبو، چی بەسەر دێت؟

فەقێ: بروسکەی ئەوینێ تیژدێ؛ پەپولە بێ‌دارو بارو خوێنەگرە، ژیانی لەبەرچاو دەکەوێو بەرەو مەرگ پەلە دەکا. راناوەستێ تا لە کورەی دڵداریدا بتوێتەوەو پاکژ بێو ئەوسا بگاتە ئەو پەڕێ، ئاواتی دیتنی دڵبەر.

مەلا: پەپولەی ژار، بوٚیە بەتیشکەوە دەچێ تابسوتێ؛ دەیەوێ بگاتە ئەوجێ کە سەرچاوەی ئەم تیشکەیە. ژیانی دنیا بەبا دەدا، تا بەدیداری پاکی خوا چاو رون وەکاو ئەوسا لەنوێ بژیەتەوەو تازە هەرگیز نەمرێتەوە.

فەقێ: حەیات لبامن وەصلە — دولات گەربن لاتەك
موراد بخوٚ هەر ئەصلە — تێكدا بین صیفاتەك
ژهەڤ ئێك نەبن فەصلە — واحید بمینت ذاتەك
مەلا: واحید ذاتە کە فەردە — تەجەللا دا صیفاتان
بعەینی دل نەظەر دە — لجوملە تەعیینا تان
تەوەهوم بویە پەردە — بئیسمی بتو لاتان
فەقێ: لاتژی صورەتەك حەقە — ژئەسمائێت حەقانی
لبال من موحەققەقە — دنیڤ کەشفا سوبحانی
لاهوتە هەر موطلەقە — دنا سوتا ئینسانی
مەلا: ئینسان بمن ناسوتە — گەوهەر دنیڤ صەدەفێ
ژعیلما جەبەروتە — شەمس هاتی‌یە شەرەفێ
(تَنَزُلْ) ژلاهوتە — مەحبوبە جام دکەفێ
فەقێ: کەفا کو کوزو کاس‌تێ — نازکو سپی زەندن
قەدەحا مەیا خاص‌تێ — بنێرن طالب چەندن
ڤەخون ژدەستی راستێ — بمەدحان مەحبوب خوەندن
مەلا: وەصفو مەدحێن مەحبوبان — لداغێت کول حەیاتن
ڤوتن ژبو قلوبان — گولاڤ، قەندو نەباتن
ژنەغما مەدحێن خوبان — عاشق بجەذبە هاتن
فەقێ: عاشق بوەصفو مەدحان — دفیراقێ دصەبری
نەسیم بێت ژوان تەرحان — بولبول نەشێ خوەبگری

خون‌دیٚ دەربت ژجەرحان — دی بداغێن کول بمری
مەلا: بولبولێن ویٚ گولشەنیٚ — ژئەزەل ئەو دبێژن
تا ئەبەد ژمەعدەنیٚ — گەوهەران دا بریٚژن
حەرفەك ژوەصفان تنیٚ — عالەم تێك نابریٚژن
فەقیٚ: جەماکن تێك عالەمیٚ — حەمییان بئوستاد کن
حەرف ژلەوحیٚ قیدەمیٚ — بەشەرحو بسەواد کن
نائیتە بەر قەلەمیٚ — بەحران ئەر بمیداد کن
مەلا: نەسرین‌و گول طەبەقەك — سەحەر ژباغیٚ گولان
ژنەستەرەن وەرەقەك — بەسە مە صاحیب دلان
عورفەخواهی سەبەقەك — چێتر ژصەد سجلان
فەقیٚ: ئەحسەن ژنو سەبەقان — قەلەم ژقەندو نەباتیٚ
لسەر صەفحا وەرەقان — دی رژی ئاوا حەیاتیٚ
دەس بدەس ژیٚ طەبەقان — مەلەك دبن جەنناتیٚ
مەلا: نڤیسا تە عەنبەرن — زوبادو میسك پیٚژن
چشاخیٚ نەیشەکەرن — قەندو نەبات دریٚژن
نوطقاتە خوە گەوهەرن — صەدبار گوهەر هاڤیٚژن
فەقیٚ: گولم ددەستی خاران — بیسمیٚ «مُحَمَد» ناڤم
بولبولم دگولزاران — ژعیشقیٚ لەو زەرباڤم
دزومرەیا میهر داران — تو روٚژی ئەز هەطاڤم
مەلا: دورم ژگولیٚ بخوناڤە — لەوزەر شوبهەتیٚ بیهم
سوسن عەرەق طلاڤە — دفیرقەتیٚ دبرژەهم
لبال خودان دلاڤە — تو هەطاقی ئەز سێهم
فەقیٚ: برینداری عیشقیٚ مە — دورم ژسیها بێهان
زانن مەدداحی کێمە — دهەزارو یەکو سێهان
ئەناخوانی «مەلیٚ» مە — لە هەمو عەردو جیٚهان
مەلا: هیندی کو دگازەهم — دکێشم صەبرو حیریٚ
شوبهەتی چەنگو ژەهم — هیلاك ژدەربا تیریٚ
ئەناخوانی فەقەهم — ئیروٚ کە دجزیریٚ

مانای وشە:

کەف: لەپی‌دەست؛ **جەبەروت**: خاوەن دەستەڵاتی؛ **قوت**: بژیو؛ **نابریٚژن**: نابژیرن؛ **میداد**: مەرەکەف، جەوهەر؛ **عورفە**: ناسیاوی، عارفی؛ **سجل**: کتێبو سیایی؛ **سەبەق**: ملەکارو پێشکەوتو؛ **زەرباف**: زەردە زیرە؛ **طلا**: ئاونگ، شەونم؛ **دگازەهم**: گلەو داد دەکەم.

پوختەی مانا:

فـــەقـــێ: بەبیری من، چــونەلای یار، ژیانی راســـتە. لەمپەر لەنێوان نامێنێ. دڵبەری نوێنەری خوداش، هەر تێکـەڵ بە رەگەز دەبێ. دڵەتەپێ، لە وەبەر هاتنی صـیفەتانی خـوایی ـ کە قـەهرو گومراکردنە ـ لەناو دەچێو خاوەنی هەمو صیفاتان دەبێتە دۆســـت. ئــەوســـایە یەکتاپەرســـتی بەراستی، بۆمە دەست ئەدا.

مەلا: هەر ذاتی تاقانەی خوایە لە صیفەتاندا دیارئـەدا. تۆ بەچـاوی دڵ بروانە، کە هەرچـی خـوا هێناویەتە روکاری بون، گشتی هەر خـۆیەتی تێیدا. ئێمە چـاومان تانە بەسـەر، تارمایی خـەیاڵ دەبینێ. ئەگینا بتی سەردنیا ـ کە بتپەرست دەیپەرستن ـ تیشکـی ناوێك لە ناوانی خـودای تێداو تیریژی ناوێك لێی داوە.

فەقێ: بەڵێ لای‌من ئاشکرایەو لە خواوە بۆم رون بۆتەوە، کە بتیش هەر کاری خوایەو دڵکێشـی خوا لە قاپێلکی بتان‌دایە. دەڕوانمە لەشی عیسانان، هەر خوا دەبینمو هیچی‌تر.

مەلا: عینسان وەکو صەدەفێکە بۆ مرواری، هەر خودایە ئەو گەهەرەی دەولەشـە صـەدەفـە دایە. لەزانستی دەسەڵات داری خواوەیە، خۆر تیشك ئەداتە دنیاو خوایە لەناو پیاڵەی سەردەسـتی یاری نازداردا، وەکو بادە خۆ دەنوێنێ.

فەقێ: ئەو لەپە دەستە ناسکانەی لەو باسکە سپیو ناسکانە راکشـاوەو قـومقوموکو پیاڵەی مەی لەسەر دەبینرێ. بادەی تایبەتی دەگیرێ، بۆ دڵدارانی تایبەتی؛ کەخوا باسی لە قـورعانێدا هێناونو بەهەواڵانی دەستەراست، ناو براون. سـا بروانە چـەند لەوانە داواکاری خـواردنەوەی ئـەو مەیە پاکەن. چۆن سەرخۆشو گەشکە دەبنو بەیاری گەورە هەڵدەڵێن؟!

مەلا: پەسـنو پێهەڵگـوتنی یاران، داغو برین ســاریژ دەکەن؛ دڵیان پێ دەبوژێتەوە. وەك شەربەتی حەکیمانن؛ لە ئاوازەو سوزەی پەسنی جوانان، دڵدار جەزمە دەیانگرێ.

فەقێ: دڵدار بەباس کردنی یار، سـەبوری‌یان لە دوری دێت؛ بەڵام لە دیاردا نازانم خـۆ رادەگرن؟ سـروەی بەچڵی نازکی باڵای ئـەودا راببوریو لە بولبول دات؟ خـوێن لە بریناتی ســەر دەکاو لە کەسەران خۆی پێ راناگیرێو دەمرێ.

مەلا: بولبولانێ کە دڵداری باغچەی پرلە گوڵی خـوایین، لە رۆژی بناوانەوە تا هەتایە لە پەسـنی جـوانی بنچینەو هەرە پێشـو، بە باران گەوهەر هەڵرێژن. نەك هەر ئـەوان هەمو دنیاش وێرای ئەوان، پەسنی بدەن، یەك لە هەزاری ئاکاری وەدەر ناخەن.

فەقێ: هەمو دنیایە خرۆەکەن، دەرسیان بدەن، ببنەفێرکارو کارامەو خۆ خەریك‌کەن، تاقـە پیتێك لە تەتەڵەی پەسنی خودا شەرح کەنو بنوسنەوە؛ ئەگەر هەمو دەریاکانیش مەرەکەف بن؛ هێشتان لە وزەیان بەدەرە. خوا بە پێغەمبەری فەرموە:

«بڵێ ئەگەر دەریا مەرەکەف بێ بۆ نوسـینی وتەی خـودام. ئـاوی دەریاو شکـاوی دێ، بەرلەوە فەرمودەی خودا، ببڕێنەوە، تەنانەت ئەگەر دەریای‌دیشێ بێنەیاری.»

مەلا: یا لّتەبەقێك لە پەڕەی گوڵو نەسرینان لەباغی گوڵان بچنرێن، بۆ خاوەن دڵی وەك ئێمە، تەنیا پەلکە نەستەرەنێك بەسەو، هیچی‌ترمان ناگەرەکە. پێشڕۆیی‌یەك بەرەو ناسینی خوای مەزن، لە صەد کتێبان چاکترە.

فەقێ: ئافەریم بۆتۆی پێشکەوتو، قەڵەمت قەندو نەباتەو ئاوی‌حەیات دەرژێنێتە سەر روپەڕان. فرشتەکان هەر بە طەبەق بۆ دیاری دەیبەنە بەهەشت.

مەلا: نوسراوکانت عەنبەرن؛ میسكو زەباد دادەبێژن. وەکی لقەنەی شەکەرن، هەر شیرنایەتیان لێ‌دەرژێ. گفتت سەرتاپا گەوهەرنو صەدبار گەوهەر هەڵدەرێژن.

فەقێ: من‌گوڵم لەناو دڕکاندا، ناویش نراوم «مُحَّمد». بولبولێکم لە گوڵجاران. گڕەی ئەوینێ لێی داوم؛ بۆیە وا زەرد هەڵگەڕاومو هەر بومەتە زەردە زیرە. لەناو کۆمەڵی دڵداران، تۆ خۆریو من وەك هەتاوم.

مەلا: دورم لەگوڵی بەئاونگ؛ بۆیە وەك بەهێ ڕەنگ زەردم. روسوێسنەی ئارەق شەونم، لەمن دورەو لە دەردی دوری برژاوم. لەلای خاوەن دڵانەوە، تۆ خۆرەتاوی من سێبەر.

فەقێ: برینی ئەوینم لێنو لە سای بەیان دورە بەشم. لە هەزارو سی‌و یەکدا، دەزانی پەسنی کێ دەدەم؟ ئەمن پەسن بێژی «مەلا»م. لە هەمو هەردو هەر جێ‌یەك.

مەلا: هەمیشە دادو هاوارمە. صەبر دەکەم، سەرگەردانم، وەکو چەنگ خوار بومەتەوە. وەك ژێ باریكو بەپێچم. بە زەبری تیران هیلاکم. وا ئەمرۆ لە جزیری‌دا منم پەسن بێژی فەقێ.

سەرنجێکی هەژارانە

زۆرجار دیوانی شاعیرێك، یان پەخشانێك لە نوسەرێك، هەرچەند ئەمدیو ئەودیو دەکەین؛ کەموایە کەمایەسیمان بێتە بەرچاو. جا نەخوازە ئـەودیوانە یان پەخشـانە، بەناوی پیاوێ بەناوبانگ، بەناوبانگ‌بێ.

بەڵام وەرگێر ـ کە هەمو وشـەو دێرێکـی بە وردی ورد دەکاتەوەو دەی‌ئـاژنێ ـ هەر پوشـێکیشی تێدابێ، دیمەنی لەچـاو گومنابێ‌و، زۆر بەزۆیی خـۆ دەنوێنێ‌وە زو دەتوانێ ساغو ئەیاغ لێك هاوێرکا.

زۆر شێعرم لەم دیوانە دین؛ ئـەگەرچـی زۆریش ناسـراون، بەهی جـزیریم نەزانین. جزیری لە وردەکاری شاعیرانە، هیچ‌کەس توزی نەشکاندوە. قـافیەی زەدەداری نەبوە. لە کێش‌و رەوتی شێعردا، کەمتر شاعیری گەیونێ. هۆی ئـەمەشـە: کە چـوارسەدە لەسـەر دەمو زاران ماون‌و نەفەوتاون.

جا هەروەك چیرۆکی «جامی» کە دابەزی‌و کەرەکەی خۆی بەرهەڵدا کرد؛ گوتی ئەمەش بۆ خواجەبێت؛ جزیریش لە شاعیریدا گەیوەتە پلەو پایەیەك، هەر مەلایەك لەدوای جزیری هاتبێ‌و شیعری وتبێ، کز یان قەڵەو، شل یان پتەو، چـاری ناچـار رەگەڵ سـامانی رەوانی مەلای جزیری کەوتوە. هێندێکیش هەر سـیرمە خـۆر بون. لاسـای ئـەویان کردۆتەوە، ویسـتویانە لەنجـەو لاری کەو فێربن، رەوتی خـۆشیان لەدەس‌داوە. ئیتر پیاوی کوڵکـە خـوێندەواری وەك خـۆم، هەموی بەناوی جـزیری وەرگرتون‌و بەممبارەکی زانیون‌و دەناو دیوانی ئاخنیون. چوارسەدساڵ لەمدەست بۆ ئەودەست، ئـاڵوگۆریان پێ کراوە. وەها تێك هەڵشێلدراون‌و لێکدراون، فیلم دەوێ وەیان ناسێ. بە بروای هەژارانەی خۆم، لەوانەشـا، کە لە پێشـودا نوسـیومن، هیوا هەیە ئـاوەکی بن. بەپێی توانای هەژارانەم، وا هێندێکـم هەڵبژاردون‌و بەدوای دیوانم ئەسپاردون. رەنگە زۆرکەس دەگەڵ منا هاودەنگ نەبن‌و هەر بەشیعری مەلای جزیری بزانن. لاشـم وایە کەسـانێکی چێژەی شـیعری مەلایان باش بۆ دەرکەوێ، تێدەگەن بژارەکەی‌من بێ‌جێ نەبوە. هەرچۆنێك بێت. ئـەمانەش هەر شـیعری کوردین‌و کورمانجین‌و سامانی نەتەوایەتین. ئەگەر شیعری مەلاش نەبن، حەیفـە ون‌بن. ساوا ئێوەو ئەوشیعرانە کە بەهی مەلا زانراون‌و لە ناوەرۆکی دیواندا دەرخراون.

غەزالی شەپال

١ دل ژمن بر دلبەرەك زیبا قەبا
چەهف غەزالو پور شەپالو مەهلیقا

٢ نازدارە ئەولتەختی دلبەری
دلروبایە، جانفزایە، روحشیفا

٣ حوری عینە ئەز نزانم یا پەری
یا گولەك رەعنا ژگولزاری وەفا

٤ یارەب ئەو گولدەستەیی، باغی ئیرەم
دور نەبت ژیٚ هەرسەحەر بادی صەبا

٥ صوٚر گولەك من دی دگولزاری بمەش
لالەوو رەیحان لسەر تینە سەما

٦ سونبولیٚن رەعنا لبەر طاقی هیلال
وی دكن سەعیٚی لسەر مەروەو صەفا

٧ نازكا من هەر دەما بیتن خەرام
صەد هەزار دل ویٚ لپەی ویٚ دەر قەفا

٨ ئەز چبیٚژم كو لمن لەعلیٚ دتە
پوٚر كرن بیٚ حەد لمن جەورو جەفا

٩ ئەی مەلا باوەر بمحبوبان مەكە
كاری وان هەر ئەخذی جانە بیٚ خەطا (یان، بیٚعەطا)

پوختەی مانا:

ئەو نازدارە ـ کەوا جوانە ـ دڵی بردم. چاو کەژاڵە؛ خوێن شیرین‌و ڕەزا سوکە؛ چویتە سەر تەختی دڵبەری. وەك دڵبەرە، گیان‌پەروەرەو دەرمانە بۆ دەردی گیانم. نازانم حـوٚریە یان پەری، یان چڵە گوڵی ناسکەو لە گوڵزاری ئەمەگداریەوە هێنراوە. خوایە ئەو یارەم ـ کە هەروەك دەسکە گوڵێکی بەهەشتە ـ سـەلامەت بیٚو هەمو ڕوٚژیٚ، سـەر لە بەیانی بێتە دەرو، لەبەر سـروە بسکـەکانی بێنە لەرین. چاوم لیٚبو کە یارم هات. دەتگـوت گەشـتر سـورە گوڵەو لەناو گوڵزارا دەگەڕیٚ. بسکـی وەکو ریحانە بو کە لە سەر گوڵە میلاقە بێتو بچێت. زولفی جـوانی لەژێر کەوانەی برۆیان، وا دەزانی حاجین لە صەفاو مەروایە. یاری نازداری بە لەنجـەو لار، ئـەگەر بروا، صـەد هەزار دڵ لە دواوە شـوێنی دەکەون. لێوی ئـاڵی زوٚری دەردو ئـازار دامیٚ؛ بەڵام ناتوانم هیچ بڵێم. کاکە مەلا! باوەریت بە جوانان نەبیٚ، بە بیٚسوچ دڵدار دەکوژن‌و دڵ دەستێنن‌و هیچ نادەن.

جوتیک رۆگه

١ **شیوەیی دلبەری بزان سوننەتە شیوە عیشوە فەرض**
هەردو نەظەر کوبن قیران واجبە یەك کرشمە فەرض

مانای وشە:

شیوە: ری و شوین و داب و دەستور؛ **شیوە:** خدەوخو؛ **شیوە:** نازو قەمزە؛ **شیوە:** فیل و گزی؛ **شیوەگەر:** دلبەری کە زۆرباش لە بیچمی دلدزین و دلداری دەزانی؛ **عیشوە:** بە جۆریك خۆنیشان دان و بزوتنەوەی دلبەرانە کەدلدار وەتەماح بخا؛ **فەرض:** پیویستیکی بی برانەوە لە کاتیکی دیاری کراو؛ **فەرض:** موچەو بەشی دیاری؛ **فەرض:** جیگەی ژی لە کەواندا؛ **سوننەت:** روخسارو دەوری روخسار؛ **سوننەت:** پەیرەوی لە ئاکاری کەسیك یا کەسانیك؛ **سوننەت:** رەوشت، رەفتار، شەریعەت؛ **قیران:** لیك نزیك بون، جوت کردن، بەرانبەربون؛ **نەظەر:** روانین؛ **واجب:** لازم و پیویست؛ **واجب:** لەرزین کە زۆرتر بو دل دەگوتری.

پوختەی مانا:

کاکی ریبوار! تۆ کە تازە گەیشتویە کاروانی دلدارانەوەو دەتەوی لەریی دلداری شارەزابی، با پیت بلیم ریوشوینی دلبەران چۆنە؛ لە بارەگای دلداریشدا چەند سوننەت و فەرض هەیە. نازکردن و خۆبواردن و تەوس و توانج تی گرتنی دلدارانە، شیوەو رەوشتی یارانە. بەلام هەمودەمان نیە. جار هەیە دەرت دەکەن و جارجارەش دەت لاوینەوەو ئەمە بە سوننەت حیسابە. بەلام وەك فەرضە لەسەریان کە بەلارو لەنجەیان و چاوداگرتن و بزەیان، دلداران شیت و هار بکەن و دین و دنیایان تالان کەن. جا هەرگا توشی یار هاتی و نیگات بەرانبەر نیگای بو، دەبی زۆر ئاگات لەخۆت بی؛ لەوانەیە دلت دالەرزی، بکەوی، یار ناهیلی لەبەین چی. نازو چاوداگرتنیکی پربەزەیی ـ کە بە موچە دەیدا بە دلداری ترساو لەچاو ـ گورجی دەت بوژینیتەوەو مردوش بی، دەت ژینیتەوە.

٢ هەردو قیران کو قیبلەبن هەرچی دەما خویا بن ئەو (یان، هەردو قەران...)
وێ سەعەتێ ددینی عیشق لازمە یەك دوسەجدە فەرض

مانای وشە:

قیبلە: روگە؛ **خویا:** ئاشکرا؛ **لازم:** پێویست؛ **قەر:** رەش رەنگ.

پوختەی مانا:

ئایینی دڵداران دەڵێ: کە چاوت بەیاردە کەوێو چـاوتان دەیەکتر هەڵدەنگـوێ، وەك بەرانبەربونی ئەستێرەی بەودمو پیرۆز دەگەڵ سیسە ئەسـتێرەیەکی بێروناکیو پیت وەهایە. تۆ بەروانین چـی دەبینی؟ دو روگەی لە بیچمی میحراب، کە تاقی دو برۆیەتیو خـاڵێکی رەشـیش دەبینی کە وەك بەردی ماڵی کابە، دەبێ کرنوشی بۆبەریو ئەگەر دەسـتیشت نەیگـاتێ، لەدورەوە ماچـی بکـەی. کەوابو دەبێ سێ سوژدە بۆ ئەو تاكو جـوتە بەری. یاخـۆ سـوژدەی سـوپاس بەری کە بەودیدارە گەیشتویو رکاتێك نوێژ بەرەو میحرابی ئەبرۆکەی دابەستی، کە دو سوژدەی تێدا هەیە.

٣ خەرقەیی زەرقو ژەنگی زوهد من بمەیێ موغانە شوست
شوستوشوێك دمەیکەدێ ئەووەلی کار فەرضە فەرض

مانای وشە:

خەرقە: باڵاپۆشی پرپینەی سـۆفیان؛ **زەرق:** حیلەو مەکر؛ **مەیموغانە:** شـەرابی کۆنی تایبەتی مەلاکانی زەردەشتی؛ **شوستوشو:** شیوو کوڵ؛ **مەیکەدە:** مەیخانە.

پوختەی مانا:

لەو مەیخانەی ـ کە تایبەتی دڵدارانە ـ پیسو پۆخڵ رێگە نادرێن. گەرەك زۆر پاكو خاوێن بین. تا بتوانین دەسـتەوداوێنی مەیگێڕ بین. هەڵێك بەسـەرمان کاتەوەو ئـاورێکمان لێ بداتەوە. جـامن چونکە زۆر باشم سەر لێ دەردەچو، کە یەکەم کار شـیووکوڵە. سـەرجلە پینەدارەکەی گزیکـاریو وشکە صوفیەتی ژەنگاویم، بە بادەی موغانە شوشتو، ئەو فەرضە یەکجار پێویستەم بەجێهێنا. تا رێم دەن بچمە ژورەوە.

٤ نەیشەکەرین شیرین زەبان مەست بجامو بادە یێن
فەرضە دبت ژتەوبەبێ سالکی عیشق تەوبە فەرض

ماناى وشە:

سالك: ڕێڕەو.

پوختەی مانا:

هەرگا باڵای بەلەنجەولار وەك قامیشە شەکری شلكو بێگرێو شیرین‌بار، پیاڵەی بادە لەسەر دەستان‌و، خۆشیان مەستو بە دوچاوی مەستیشیان هانەمان بدەن، بادەیان لەدەست وەرگرین‌و بخۆینەوە، ڕێرەوی ڕێگای دڵداری - کە هاتوتە تۆبە کردن - تۆبەی هەرە پێویستو فەرضی ئەوحانەی، تۆبە لە تۆبە کردنەو بادەی دڵبەر وەخواردنە.

«پیرەمێرد» دەڵێ:

شکەنجی زولفی تۆبەی پێشکاندم تۆبە بۆ تۆبە

دڵی شیخو ملی‌مول تێك‌شکا هەر بشکەنە ئەمشەو

٥ ساقی‌یی سیم ساقی‌ما زەهری هەلاهیلێ بدەست
جانێ مە شوکرو میننەتە تیز ڕەوانە ڕەقص فەرض

ماناى وشە:

سیم: زیو؛ **ساق:** پوزو بەلەك؛ **هەلاهیل:** ژەهری گیایەکە؛ **تیز:** تیژ لەتام یان لە ڕۆیشتندا؛ **ڕەوان:** گیان، بەرەوت، ڕوناك.

پوختەی مانا:

ئەو مەیگێڕە دیدەمەستە، بە پوزو بەلەکی زیوین، بە پیاڵەی پرلە بادەوە بگەڕێو خوڵقمان بکات؛ چۆن دەتوانین تۆبە ڕاگرین‌و پێ داگرین، کە مەی نارەوایەو ناخۆین؟ لێی وەردەگرین، ئەگەر ژەهری هەلاهیلیشی تێدابێ دەیخۆینەوەو بەغار دەڕۆینە ناو کوڕی هەڵپەرکێوەو پێویستی سەرشانی دڵدار، بەجێ دێنین. با سەماکەش وەك هەڵبزۆقین‌و ڕەقصی گیانە ڵاوی سەربراو بێ. زۆریش سوپاس لە مەیگێڕەکەمان دەکەین، کە لەجیاتی عیزرائیل خۆی گیان‌کێشمان بێت.

٦ خال ئەگەر بوەجهەکی بێتە قیرانی ئەبروان
شوبهەتی بەیتی مەقدیس‌و کەعبە دبن دوقیبلە فەرض (یان، دوقوبلە...)

ماناى وشە:

وەجە: ڕو؛ **وەجە:** لا؛ **وەجە:** تەرح، جۆر؛ **بەیتی مەقدیس:** ماڵی پیرۆز، بَیتُ‌المُقَدَّس، قُدس، کە شارێکەو ڕوگەی کۆنی موسوڵمانان‌و ڕوگەی ئێستای خاچپەرستو جولەکانە؛ **قیبلە:** ڕوگە؛ **قوبلە:** ماچ.

پوختەی مانا:

ئەگەر جارێك بۆ دڵدارێك وا هەڵکەوێ، خاڵی رەشی لای گۆشەی باڵای چاوی یار ـ کە کەوتۆتە نزیك برۆکەی ـ ببینیٚو دیارە وەك دو ئەستێرەی پیرۆزو زۆر بەودمی چاو پیٚکەوتبێ، وەهایە. نەك هەر ئەستێرەی بەودم، بگرە وەك دو قیبلەی ئێستاو کۆنی موسوڵمانانی دیتبیٚ، لەسەریەتی کە کرنوش بۆ هەرکان بەریٚو دوراودور ماچیان بۆبنێری.

۷ ئەز کو ددەعوی عاشقی کفشە دکەت زەبان دەرەو
کەتمی شەهادەتیٚ دبت ویٚ سەعەتیٚ بشەهدە فەرض

مانای وشە:

دەعوی: داوا؛ کفشە: کەشفە، مەعلومە؛ دەرەو: درۆ؛ کەتم: وەشارتن؛ شەهادەت: شایەتی، گەواهی: سەعەت: دەموکات.

پوختەی مانا:

ئەمن کەدەڵێم دڵدارم، بۆخۆم دەڵێم. ئەگینا هێشتا زۆر کاڵمو نەگەیشتومەتە ئەوپلەی کە ئەو نازناوە لەخۆم نێم. ئەگەر بەزمانی خۆم گوتم من دڵدارم، دیارە زمان درۆ دەکا. ئەگەر شایەتی لیٚنەدەم کە زمانێکی درۆزنە، لە فەرضێك وازم هێناوە. چون لەسەر هەرکەس پێویستە کە دیتی درۆیەك دەکریٚو خەڵك باوەری پێدەکا، دەبیٚ درۆزن رسواکاو درۆکانی ئاشکراکات.

۸ جەبهەتو دیمو گەردەنیٚ پەردە دەما ژبەر بەرت
فەرضە مەلا لحاجیان سەعیو طەافو عومرە فەرض

مانای وشە:

سەعی: رۆینی بەپەلە، نیوەغار؛ طەواف: دەدەورە گەڕان؛ عومرە: ئاوەدانی، گورگەلۆقەی نێوان گردی صەفاو مەروا کە لە مەککەنو گەڕان بە دەوری کابەداو زیارەت کردنی ماڵیخوا کە پێی دەڵێن «عومرە» لەکاتی حەج لەسەر حاجیان فەرضە بیکەن. بەڵام عومرە لەوەختی تریشدا دەبیٚو فەرض نیە؛ صەفا: بەردی لوسی سپی؛ مەروە: گیایەکی بۆن خۆشە.

پوختەی مانا:

هەرگا یارم پەردە لاداو هەنیەو گەردنو رومەتی بێنە بەرچاو، حاجی حەجیان لیٚدەکەویٚ. توێڵی واپاك، کەزیو بسکی بەبەرامە، کوڵمی وەکو کابە روگە. خاڵی رەشی ئەو بەردەیە حاجیان لەدوراودورەوە ماچی دەکەن، هەر دیداری لە عومردا عومرەیەکی زۆر پێویستە.

«دین بەر»

١ واللە ژهەردو عالەمان من حوسنی جانانە غەرەض
لەومن ژحوسنا دلبەران هەر صونعی رەحمانە غەرەض

٢ ئەو کافرین جامە سیا هاتن بهەڤرا صەف بصەف
زانم کو هەرتێن ئەو مەدام وان ئەخذی ئیمانە غەرەض

٣ ئیرۆ دلی من دل بەران ئاڤیتنە سەر صەد پەنگران
ئانین مەیا گولگون‌و صاف دان من کو بریانە غەرەض

٤ بشاهی بهەڤرا هەم‌نشین رەنگ‌و روی هەف مە نەدین
هەریەك طەعامەکبو ئەڤین لەورا کوپر خوانە غەرەض

٥ عەقل‌و دلێ من‌بر ئەوان شاهان برەمزو عیشوەیان
وان عەقل‌و دل ڤێکرا دڤێن لەو ئەخذو ئیعطانە غەرەض

٦ من‌گۆ گەلۆ ئەی دلروبا فیتنا رەقیب فەیدە هەیە
گۆ صوند بحوسنا من کونە لێ فیعلی شەیطانە غەرەض

٧ ئەو سونبولێن بو عەنبەری رەیحان بنەفش‌و عەرعەری
لەوتین بدیمی‌دا بلەز وان سەیر لنیشانە غەرەض

٨ خالین مدەووەر فلفلین ماوەر ژبسکان لێ وەرین
زولفێن پەریشان تێنە مەست بیهنا بیها وانە غەرەض

٩ دل‌گرت بداما سونبولان بەرداو دیسا حەبس‌کر
میرە کو ئەو هەردا ئیما گرتن‌و بەردانە غەرەض

٥١ زان عیشوەیان دل هەرشاند سەرتیر ژخونیٚ نەقشاند
لەو ئەز دبیٚم جانیٚ مەلیٚ ئیروٚ تە قوربانە غەرەض

مانای وشە:

دوعالەم: دنیاو قیامەت؛ **رەحمان:** روٚزیدەر، ناوی خوایە؛ **ئەخذ:** ساندن، گرتن؛ **غەرەض:** مەبەست؛ **پەنگر:** پوٚلو؛ **ئیعطا:** دان؛ **گەلوٚ:** هەیاران، ئاخوٚ؛ **فیعل:** کردە؛ **بیهنابیها:** بوٚنی بیٚیان، بەیان.

پوختەی مانا:

خوا ئەیزانیٚ لەسەر دنیاو لە قیامەتیش، جوان‌پەرستم. لەجوانیەوە دەسکاری خوام دیٚتە بەرچاو. کەزیەی یارم ـ کە وەك کافری جل‌رەشن ـ ریٚز بە ریٚز، دەوری رویان‌دا. ئەو روخسارەی وەك نوری ئیمان روناکە، بەلٚیٚ کافر ئیمان‌گرەو ئاین بەرە.

دلٚم بوٚ ئەوینی کولٚمەی بەگرشەو ئالٚ، چزو هوٚریەو، لەسەر صەد پەنگر هەلٚدەکزیٚ. مەی ئەوینیشم پیٚدرا؛ دیارە مەبەست کەباب کردنی بو، کە دلٚ بوٚ دوچاوی مەستی ببتە مەزە. لەناو یاراندا دانیشتم. بەبیٚ ئەوە هیچمان یەکتری ببینین، سفرەی ئەوین بوٚ دلٚبەران‌و دلٚداران زوٚر بەپیتەو هەریەك جوٚریٚك رازی دەکات. ئەوان ناز دەدەن بەئیٚمەو دلٚمان دەبەن، هەر خەریکی ئەو ماملٚەن؛ ناز دەدەن‌و دلٚ دەستیٚنن. پرسیم ئاخوٚ ئاژاوە نانەوەی شوفار، زیانیٚکی بوٚ ئیٚمە هەیە؟ گوتیٚ: نا. تەنیا کاریٚکی شەیتانی‌یە کە چاو نەزیٚران فیٚری بون.

بسك‌و کەزی ـ کە وەك سونبول‌و وەنەوشەن ـ لەو بالٚا وەکو عەرعەرە. هەمیشە بوٚ دینی خالٚان، بە تاسەن‌و بەپەلە دیٚنە سەر روخسار، تا تیٚر لە خالٚان بروٚانن.

ئەو بسکانەی، خالە وەك ئیسوٚتەکانیان، بەگولاٚو تەر کردوٚتەوە. پرچەکانیش ـ کە سەریان گەیاندوٚتە سینگ ـ بوٚ هەلٚمژینی بەرامەی مەمکی وەك زەردەبیٚ هاتون. دلٚم بەبسکانی دەگریٚو بەریدەداو دیسانیش دەیگریٚتەوە. میرایەتی خوٚی دەنویٚنیٚ، کە خاوەن بگرەو بەردەیە. بەناز دلٚی هەنجنیوم. تیری بەخویٚنم شەلاٚلن. بوٚیە دەلٚیٚم گیانی مەلا، توٚ ئەتەویٚ گیانی مەلا قوربانت بی‌و دلٚشادم بە قوربانت‌بم.

جنة المأوی

١ یارَبْ این گُلدَستهئِی یا نَرگِسِ رَعْنا است این
سَروِ گُلشَنْ یاأَلِفْ یاقامتِ رَعْنا است این

٢ این مَلَك یاشاهدِ قُدسی است یا ماهِ فَلَكْ
حور یاروحُالْقُدُس یا نورِ چَشمِ ما است این

٣ کَوْکَبِ صُبحَ است یاخورشید یادُرِّ یَتیم
یا تَنِ سیمین بَراستْ یا گَوْهَرِ والا است این

٤ عارضَ است این یا شُعاعِ شَمْس یا بَدرِ مُنیر
لاله یانَسرینو گُل یا بادهٔ حَمرا است این

مانای وشه:

این: ئەمە؛ **گُلدَستَه**: چەپکەگوڵ؛ **قامَت**: بەژن؛ **ماهِفَلَك**: هەیڤ؛ **روحُالْقُدُس**: جوبرائیل؛ **کَوْکَبِصُبح**: ئەستێرەی کاروان کوژە؛ **دُرِیَتیم**: مرواری تاقـانە؛ **تَن**: لەش؛ **سیمین**: زیْوین؛ **بَر**: میوە؛ **بَر**: سـینگو بەرۆك؛ **والا**: جیْگەورە؛ **عارض**: لارومەت؛ **شُعاع**: پرشـــنگ؛ **مُنیر**: روناکیدەر؛ **لاله**: گوڵە مێلاقـــە؛ **حمرا**: سور؛ **است**: پاشبەندی خەبەردانە، وەك «س» کوردیوایە؛ **این است**: ئەمەس.

پوختەی مانا:

ئەی خوایە! سەرم سـوڕماوە؟ نازانم ئـەوەی دەیبینم، یارەکەمە یان چـەپکـە گوڵ؟ یان نێرگزی شلكو بەلارو لەنجەیە؟ ئەو باڵایە، سـەوڵە لەناو باغ رواوە؛ یان پیتی ئـەلفـە وا راســتە؟ یان، بەراستی هەر بەژنی یارەکەی منە کە لە دنیادا تای نیە؟ ئـاخۆ ئـەمە فـرشتەیە؛ یان، دڵبەرێکـــی پیرۆزی خوداییيە؟ یان هەیڤە لەعاسمان دیارە؟ نازانم حۆری بەهەشتە، یان فرشتەی وڵام بەرە،

یان هەر سۆمای چاوی خۆمە؟ ئـەسـتێرەی کاروان کوژەیە؟ یان خـــۆری بەتیشـــكو تاوە؛ یان مرواری تاقانەیە یاخـۆ لەشـی میوە زێوەو بەروی وەکو زێو، دەتروسکـــێ؛ یان هەر پرشـــنگێکە لەخۆر. یان مانگی چاردەی بەترێفـە؟ لێوەکان و سـەری کوڵمە ئـاڵەکانی و سپی لاجـانگ؛ گوڵی گوڵاو ونەسرین و مێلاقە نە؟ یان بادەی ئاڵ.

٥ سُنبُلِ تَر یابَنَفش، یاسوسن و گُل چیچَکە
زُلف یا مُشك خُتَن، یاصورَتِ طُغراست این

٦ غمزەاین یا گَزمەاین یاتیر یاسحر حلال
ساحِر این یاچشمِ شوخِ تُركِ بی‌پَرواست این

٧ میم یایاقوت یاسَرچشمەی آب حیات
حُقّەی دُوڕدانەاین یالعل شکّرخاست‌این

مانای وشە:
سونبول: سمڵ؛ **بنەفش:** وەنەوشە؛ **سوسن:** سوێسنە؛ **گولچیچەك:** گوڵی پشکوتو؛ **خوتەن:** وڵاتێکە بەئاسکی میسك ناسراوە؛ **صورەت:** شکـڵ؛ **طـوغرا:** مۆری سـوڵتانان؛ **بی‌پەروا:** بی‌ترس و گوێ‌نەدەر؛ **حوققە:** قوتولکە؛ **دوردانە:** مرواری بی‌وێنە؛ **دوڕدان:** مرواری‌دان؛ **شەککەرخا:** شەکرکرۆژ.

پوختەی مانا:
سمڵی‌تەرە؟ یان وەنەوشەو گوڵی پشکوتەو سـویسنەیە؟ یان، مۆری پرپیچ و جـوانی سـوڵتانانە بە میسکـی خـوتەن نوســـراوە. یان، کەزیەیە؟ شـــتێك وەك تیر، بەر هەناوی دڵ دەکەوێ. تیری سیلەی چاوی تۆیە، یان جادوی ئـەو چـاوانەتە؛ کە جـادو لە دڵان دەکەن. وەك تورك بی‌ڕەحـم و بەزەن و گوێ نادەنە هەناســەی دڵی برژاوم. دەم و لێوتە من دەیبینم؟ یان قـوتولکەی لە یاقــوتەو مرواری دەناو کراوە؟ یان لاڵێکە بە شەکراو ئاخنراوە. یان سەرچاوەی ئاوی ژینە؟

٨ خطّ، یاقوسِ دونون مَکتوبِ مُشك اذفَرَند
یاهلال عید یا ابروی بی‌همتاست این

٩ کوی او یا کَعبە یا بَیتُ‌المُقَدَّس یا بِهِشت
خُلد یا فردوس این یا جَنَّةُ‌المَاویٰ است این

١٠ هاتفِ غَیبْ است این یا تَرجُمانِ روحِ قُدس
بُلبل شیداست در گلزار یا مَلاَّست این

مانای وشه:

مەکتوب: نوسراو؛ **ئەذفەر:** زۆر بۆن خۆش؛ **کو:** کوڵان؛ **او:** ئەو؛ **خُلد:** بەهەشت؛ **فِردَوْس:** بەهەشت؛ **جَنَّةُالمأوی:** بەهەشت؛ **هاتِف:** دەنگی بێ‌ڕەنگ؛ **تَرجُمان:** وەرگێڕ، دەمراست؛ **شەیدا:** شێت‌و گەلایی.

پوختەی مانا:

شکڵی دونونی سەرەو ژێر، وەکو کەوان دێنە بەرچاو. خەتەکەیان ئاخۆ بەمیسکی زۆر بۆن‌خۆش نوسەراوە؟ یان نون نین‌و مانگی لەنوێن، کە مزگێنی جێژنی پێوە؟ یان خۆ بڕۆ بێ‌وێنەکەی تۆنە. شوێنێکی زۆر پیرۆز دیارە. لێم گوڕاوە: ماڵی «بیت‌المقدس»ە؟ یان کابەیە؟ یان بەهەشتە؟ یاخۆ هەر کوڵانەکەیە کە ماڵی ئێوەی تێدایە؟ گوێم لە دەنگێکە زۆر خۆشەو خاوەنی دەنگ ڕەنگی نیە، فرشتە لە نەدیارەوە بانگ دەکا؟ یان وەرگێڕی فەرمایشتی جوبرائیلە؟ یان بولبولی لێ‌شێواوە لە گوڵجارا شیوەنیەتی؛ یان هەر مەلاکەی خۆمانەو شیعری خۆی دەخوێنێتەوە؟

شیاوی‌باسە: شێخ عەبدورەحمانی جامی (٨١٧ - ٨٩٨ کوچی) قصیدەیەکی وای‌هەیە کە شاعیر تەواو داویەتە سەر شوێن‌و دەمەلاسکەی کردوتەوە.

سەرەتای قصیدەی «جامی» بەم دو لەتە دەس پێ دەکا:

عارِض‌استْ این یا قَمَرْ یا لالهٔ حَمْرا است این

یا شُعاعِ شَمْسْ یا آیینهٔ دِلْها است این

بەم بەیتەش دوایی پی دێنێ:

قُمریِ باغِ جِنان یا بُلْبُلِ بی‌خانُمان

طوطیِ شکَّرشِکَنْ یا «جامی» شیدا است این؟

«هەر تۆم بەسە»

١ کەس نەدیە سەحەرگەهـ کو چنازك وەرەسی تو
مە ژبەلگی گولو نیرگزی سەرمەست بەسی تو

٢ زانم نەتنیٚ کو یەدی بەیضا تو ددیٚری
وەر خوەش کە شەهیدیٚن خوە کو عیسا نەفەسی تو

٣ روحیتو نە جیسمی ژجەمالیٚ ب چئیسمی
رەنگ رەنگ تبی کەشفو شهودیٚ چکەسی تو

٤ رۆژیٚ تو لشەرقی بجەمالا خوە دبەرقی
باللە کو ژسەرچەشمەیی ئەقدەس قەبەسی تو

٥ باللە ژچنوریو تەجەللا لچطوری
گەگە لسەرا پەردەیی جان مولتەمەسی تو

مانای وشە:

وەرەس: گوڵێکی سورە، بۆ رەنگ دەکار دەکریٚ؛ **یەدی بەیضـــاء:** دەســـتی سپی کە موجـــزاتی موســـا پێغەمبەربو؛ **تبی:** دەبی؛ **شهود:** حازری، دیاری؛ **چەشمە:** چاوە، چاوەی ئاگر یان ئـاو؛ **قـەبەس:** بزوت؛ **ئەقدەس:** هەرە پیرۆز؛ **مولتەمەس:** داواکراو؛ **روحُالقُدُس:** فرشتەی وڵامبەر.

پوختەی مانا:

وەك من تۆم دی لە بەیاندا، کەس نەیدیتوی. کیٚ دەزانیٚ تۆ گوڵێکـی چـەند ناسکـــی؟ لە پەڕەی گوڵو نیرگسی کاڵو مەستەچەم، وازم هێناو هەر تۆم بەسی. من دەزانم دەستەکانت وەك دەستە سپیەکەی موسا، موجزاتن، بۆ ئـەوانەی پێت کافـرن. بەڵام دەشـــزانم هەناســـەت وەك

هەناسەی عیسا وایە؛ مردو زیندو دەکاتەوە. دەسا وەرە کوشتەی چاوە مەستەکانت بە هەناسێك زیندو کەوە.

تۆ چیت؟! تۆ وەك ئێمە لەش‌نیت. تۆ گیانێکی لەجوانی دروس کراوی‌و نازانم ناوت بنێم چی؟ ناو بۆ لەشان دیاری دەکرێ. گیان هەر گیانەو ناوێکی تایبەتی نیە. مەگەر پێت بڵێم: گیانی جوان. تۆ هەردەمەی بە رەنگێك خۆت نیشان دەدەی. کێ دەتوانێ بێژێ من ئەو گیانەم دیوە؟ چوزانێ خۆت نەگۆریوە. هەر تۆی رۆژێ لە خۆرهەڵات سەر دەردێنی‌و تیرێژو بریقەت هەیە. سوێندێ دەخۆم، تۆ لە چاوگەی هەرە پیرۆزی بارەگای خودای مەزن، گڕە بزوتی‌و هاتویە سەر دنیایە؛ تا دڵ‌وگیانی دڵداران بسوتێنی، تۆ بیوخودا، با بزانین تۆ چۆن رۆشنی‌و نورێکی؛ لەکام چیای تور خۆت دەرخست. گەلێك جاران لە بارەگای گیانی گەورە تۆیان دەوێ. ئاخۆ تۆ خۆری عاسمانی، یان فرشتەی. هەر نەمزانی. حۆری، لە رەگەزی پەری، یان فرشتەی وەڵام بەری خودا، خۆتی؟

٦ جانا جەرەس‌و رەهبەری عیشقاتە ئەزم قەط
ئاگە بفغان‌و حەرەکاتی جەرەسی تو

٧ مایەك نەفەسەك من دبتن بی‌تو وجودەك؟
دێ بێ تەچبم؟ هەم تو، رَحی هەم نەفەسی تو

٨ عیشقاتە مەگۆ زێر صیفەت زەر دکرین گۆ:
ئیکسیرە ئەوینامە بیعەینی‌و مسی تو

٩ من‌گۆ ژنیگاران تو گولی‌بەس بشکوەبە
زانم نەموحیب هەر نەکەس‌و خارو خەسی تو

١٠ ئەی حور سرشتی لمە خۆش مەی وەتە بەرکر
جەنناتە ویصالا مەوو ئاتەش پەرسی تو

١١ من‌گۆ دشەڤان شوبهی نوجومان بطەوافین
گۆ عیشوە دزانن بچقەست‌و هەوەسی تو

١٢ من‌گۆ مەبتیغان ڤەدی ناکن ژدەرێ تە
گۆ ئەم ژنەباتین‌و لطەبعێ مەگەسی تو

١٣ من‌گۆ ژکەمەندا سەرێ زولفاتە ڤەرەستم
پەروازی لەبی لەعلی‌مە گۆ گەر قەرەسی تو

١٤ یەكدەم ڤە نەهیشتین تە دهامونی فیراقیْ
بیْ هەمدەمی دەردان گوْ: چفەریادرەسی توْ؟

مانای وشە:

رەهبەر: بەڵەد؛ **شكوە:** گەورەیی‌و جەلال‌و شەوكەت؛ **وەتەبەركر:** وا لەپێشت داناوە؛ **جەنات:** باغات؛ **جەننات:** بەهەشتان؛ **نوجوم:** ستارەگەل؛ **قەدی‌ناكن:** دەرناكەن؛ **فەرستم:** رەها بوم؛ **پەرواز:** كەنارە؛ **هامون:** بیابان.

پوختەی مانا:

گیانە جوان‌و ئازیزەكە! من بومە زەنگوڵەی كاروان، بومە شارەزای سەر رێگە. توْ هیچ ئـاگات لە هاوارو بزوتنی منی ژاری دڵدار هەیە، كە باسـی جـوانی توْ دەكەم‌و رێرەوان بەهوْی منەوە شـارەزای دڵداری دەبن؟ توْ دەزانی من بەبیْ‌توْ تاوێك ناژیم‌و توْ شـك‌نەبەم، منیش هەرنیم؟ توْ هەم‌گیانی هەم هوْی هەناسەدانمی.

گوتم: ئەوینی باڵاكەت، رەنگی وەكو زێرْ زەرد كردم. گوتی: ئەوینی باڵای من، وەك ئیكسیرەوە دیارە توْی مس دەكاتە زێرْ. •

گوتم: لەناو دڵبەران‌دا، هەرتوْی گوڵی هەڵبژاردەم. یاخوا هەر گەش‌و بەشكوْ بی.

گوتی: دەزانم ناتەویْ ئـەوینداری ناكەس‌و درك‌و پوشـان بی. من گوڵم‌و گش دڵبەری تر، لەچاومن پوش‌و پەڵاشن.

گوتم: هوْی بەچكە حوْریەكە، بادەی خوْشت لەپێش دانام. چوْن رەوایە بیخوْمەوە؟

گوتی: لە رێگەی دیدارم، ئەگەر ئاگر بپەرستی وەبزانە چویتە بەهەشتیْ.

گوتم: شەوانە تا بەیان، وەك ئەستێران چـاو لێك نانێم؛ لە دەورەی بارەگاكەی توْ هەر خـول دەخوْم.

گوتی: نازی من دەزانیْ توْ لەم گەروشەو بێداریە چیت گەرەكە؟

گوتم: بەتیخ‌و بە چەقوْش، كەس ناتوانیْ لە دەرگای توْم دوركاتەوە.

گوتی: بەڵیْ من شەكرم‌و توْش خوْت لیْ كردوم بە مێش‌و دەورم دەدەی.

گوتم: ئوْخەی لە كەمەندی كەزیەكانت رزگاریم هات.

گوتی: ئەگەر لە كەنارەی لێوی ئاڵم رزگاریت بیْ، سەز دەردەكەی.

گوتم: من لە بیابانی دوریتدا مابومەوەو بە هاوارمەوە نەهاتی.

گوتی: یەكدەم نەم هێشـتوە بێهـاودەم بی. دەردو داخـم بوْ كردبوی بە خـەمرەوێن، لەو چوڵگەیە. چوْن دەڵێی فریارەسم نیت؟

١٥ من‌گو: ژدلی شوبهی بخور خوەش تە بکەرکر
کەرکر بدولەعلێن خوە شەکەر، گو: عەدەسی تو

١٦ من‌گو: لروخانین نەکو کەجرەو وەکو فەرزین
شاه گوتە مە: کش، مات، لبازی فەرەسی تو

١٧ من‌گو: ژقەدیم ئەز مەیی عیشقاتە دنوشم
گو: من ژعوشاقان نەتنێ مەی تەلەسی‌تو

١٨ من‌گو: دشەڤان شوبهی شەمالان وە دسوژین
پەروانە صیفەت جاهەرە، بێ‌صەوت‌و حیسی‌تو

١٩ من‌گو: بەصەرو قووەتی سەمعامە تویی، گو:
زانین تە ئەمین روح‌و موجەررەد قەفەسی تو

ماناى وشە:

بخور: ئەوەی بۆ بۆنخۆشی دەسوتێ؛ **عەدەس:** نیسك، بۆ پیاوی بێ ئەمەگ دەڵێن وەك نیسکی بێ بەرو پشتەو بەقای نیە؛ **روخ:** قەڵای شەترنج؛ **رەخ:** کەنار؛ **فەرزین:** وەزیر لە شەترنجدا؛ **شا:** داشە زلەی شەترنج؛ **فەرەس:** ئەسپی شەترنج؛ **کش:** برۆ؛ **مات:** بێ‌بزوتن؛ **مات:** مرد؛ **تەلەس:** سەرخۆشی کەلەلاو بێحاڵ؛ **جاهەرە:** دەسا بچۆ بەولاوە، دەبرۆ؛ **قوەت:** هێز؛ **سەمع:** بیستن.

پوختەی مانا:

گوتم دڵمت بۆ لەت لەت کرد؟ بۆ بخوری کوڕی پەزمت بەکار دەهات؟

بە لێوی ئاڵ، شەکری شکاندو پێی فەرموم: تۆ وەك نیسك هیچ بەرو پشتت بۆنیە. من چاکەم دەرباره کردوی کە دڵتم هەڵبژاردوە لەت‌لەتی کەم. تۆ بەوچاکەیە نازانی‌و هاتوی گلەییم لێ‌دەکەی؟!

گوتم: من لە دڵداری تۆدا وەك قەڵای شەترنج راست دەرۆم‌و جێگەم لەکەنار گرتوە. نەك وەك وەزیر راستیش بچم خواریش برۆم.

ئەو شای کۆمەڵی جوانانە دەری کردم. پێی گوتم: کش. تۆ هەر بۆ مات‌و کز بون‌و مردن‌و لەناوچون دەبی. چونکە وەك ئەسپی شەترنجی، لەسەر خەتی خۆت باز دەدەی. دڵدار ناشێ گلەی هەبێ‌و خراپەی دڵداران بڵێ.

گوتم: زۆر لە مێژینەوە من فێری بادەی ئەوینتم. هەر بادەی تۆ دەخۆمەوە.

گوتی: دڵداری من زۆرن؛ لە مەستی بادەی ئەوینم بونە سیپاڵی مەیخانە. هەر تۆ نی، تا خۆت هەڵکێشی.

گوتم: شەوان وەکو مۆم سەرم بەگڕەو بۆت دەسوتێم.

گوتی: دەبرۆ تۆش هەر وەکو پەپولە وای؛ هیچ دەنگ‌و هاوارت نیە. پێم خۆشە دڵداری سوتاو لەئەوینم، هاوار بکاو ناڵەو گاڵەی شایەتی ئەوینداری بن.

گوتم: تۆ سۆمای چاوانمی. هێزی بیستنم لەتۆیە.

گوتی: دەزانم من گیانم لە لەشتداو تۆ قەفەسێکی گڵینی.

تێبینی = هەرکەس تۆزێك شیعرناس‌بیۆ ئەو دوقەصیدەی خوێندبێتەوە کە بە (جاناژجەمالاتە موقەددەس قەبەسم ئەز)و (وەرەجانم کوچنازك وەرەسین) دەست پێ دەکەن. دەزانێ ئەم شیعرانەی لێرەدان هی‌مەلانیەو هی‌کابرایەکە دەمەلاسکەی مەلای کردۆتەوەو نەشی پێکاوە ـ هەژار.

«چاوی دەرەش»

١ دلبەری سەرداری خوبان ئەز نزام ئاگە هەیە
عارفە بحالی قلوبان عالمە بحالی مەیە
٢ عالمە بداغیێ فوئادان گەزمەیینوان نونو صادان
چونە دل حەتتا پەرادان یەنگی‌یێ رەش گوشەیە
٣ گەزمەیین وان صادو نونان ئاوڕین ئەسوەد عیونان
رادکن ئەو قەتلو خونان من دیەو دل شەهدەیە
٤ لازمە لسولتانو میران پورس‌کرن حالی ئەسیران
ئەم کرین ئامانجی تیران سوختەیین دەرماندەیە
٥ هێژ نزانم میر دبیرین زانت‌ئەم‌سی‌سال‌ئەسیرین
چەهڤنێر پرسەك ئەمیرین لەو بروحمو شەفقەیە
٦ پور دبێم شەفقە لبالە عارفەو صاحیب کەمالە
جارنان بینە خەیالە پرس بکت چی لیێهەیە
٧ شەفقە کت جارجار نهینی تولەیی ئاستان ڤەخونی
داڨەکەم داغا ببینی نارو پێتو شوعلەیە
٨ دابزانت پێتو نارم کوشتی‌یێ جوهتی خومارم
موحبەتیێ صوهتم بوارم لازم ئەو زانت ڤەیە
٩ عالمە بدەردو برینیێ مادەما دیدارو دینی
خەف دبت رەمزا ئەوینیێ ڤیێ بزان بیێ شوبهەیە
١٠ هەردەما دلبەر دیاربت جانو دل تێك تاروما بت
دی چرەنگ موحبەت ستاربت خەف کرن بی فەیدەیە

ماناى وشه:

فوئاد: دڵ؛ **بوار:** پشو لەسەر خۆ، رازى؛ **بوارم:** بواردمى.

پوختەى مانا:

ئەو دڵبەرەى سەردارى هەمو جوانانە، ئاخۆ بەحاڵى دڵىمە ئاگادارە؟ دەزانىٚ داخمان لە دڵەو، تيرى برۆو چاوەكانى هەتا پەڕان، لەناو دڵماندا جىٚگيرەو لە گۆشەى كەوانى يەنگـى هاوێژراون. تيرى چاوو برۆيانو ئاوڕى چاوى رەشى ئەو، پياو دەكوژنو، خۆم بەڵگـەى ئـەوقسـەى خـۆمم، كە كوژراوى ئەو چاوانەم. منى كردە نيشانەى تير؛ منى سوختەى ژارو فـەقير. ئـەو ئـەميرە دەبو لەحاڵم بپرسێت؛ چاوەنوڕى ئەو پرسـينەم. دەزانم بەزەيى هەيە. زانايە، لە دەردى من شـارەزايە، هەر جارێك بێمە خەياڵى، بپرسىٚ چيم لىٚقەوماوە، وەك سەگى ئـاسانەكەى خـۆى، بانگـم بكـا، تاجىٚ داغى لەشم ببينىو بزانىٚ بە گرپەو پوڵوى ئـەوينى ئـەو بومە قـەقنەس. كوژراوى چـاوى خومارم. سوتاومو پشو لەسەرخۆم. بەڵام هەركەسىٚ بمبينىٚ، دەزانى من ئەويندارم. چونكە هەرگا يار دەبينم، گيانو دڵم بەرباد دەبێت.

١١	هەردەما مەحبوب ظهور بت دىٚ تەجەللايەك لطور بت	زێدە مەظهەر بىٚ قصوربت بـەرقى لاميع جەذبەيە
١٢	جەذبـەيىٚ دل ژوجود بر من دميحرابىٚ سجود بر	خەفژبەرعەينى حەسود بر لىٚ حەجـەر نيشانەيە
١٣	سەجدەيا بەرنونو دالان ئەڤبەسەصاحيب جەمالان	منطەوافا زولفو خالان دابـچين لىٚ عومرەيە
١٤	ئى يەكى صادق حەبينى مـا لهشيـارى دمينى	بىٚحيجاب گەر ئەو ببينى سەرخوەشى بىٚبادەيە
١٥	عـيشقە طوغرايا نهينى دىٚ بـدل لازم بخونى	هەردەمـا مەحبوب دبينى ئەڤ چئيسمو نوسخەيە؟
١٦	لاميعا وىٚ حوسنو نورىٚ باطينا نـايىٚ ظهورىٚ	گەرچىدل تىٚ،شوبهىطورىٚ لىٚحيـجابو پـەردەيە
١٧	عارفن مەعنـا شوناسن غەيرىمەحبوبوان نەناسن	لىٚ بصەد صورەت ليباسن خەف ژوان زانى مەيە
١٨	ئى لـمن يەنگى كشاندى دل ژدەربىٚ هەرشـاندى	صەدخەدەنگ ڤيرا رەشاندى ئـەز كرى ئەختەر مەيە
١٩	لازم ئەو زانت بحالى گەزمەيينقەوسى هيلالى	دلبـەرو يارى موالى دەرب لنيڤـا سينەيە
٢٠	هيژ دبيٚم مەحبوب نزانى پرس نەكر بيرا خوە نانى	من ئەوە روحا گيـانى ئەڤ چـرا پەركەندەيە؟

مانای وشە:

ئەخترمە: یەخسیر، چوڵەچرا، یەلموم؛ **موالی:** دۆست.

پوختەی مانا:

هەرکاتێ یار خۆ دیاربکا، دیداری بێ کەمایەسی، کیوی طوری پێ دەسوتێ‌و، پیاو دەچێتە حالی جەزمە. جارێ یارم خۆی نیشان‌دام، تەواو دڵی لەناو بردم نەشی هێشت شوفار بزانن. خاڵێکم لەبەر بروی دیت؛ سوژدەم بۆبرد. لە دەورەی خاڵانی گەڕان؛ دەوری بسك‌و کەزیەکانی پیاوی پێ دەبێتە حاجی‌و عومرەی خۆی بەجێ هێناوە.

دڵداری راست، ئەگەر ئەویارە ببینێ، لێت رون‌بێ هۆشی نامێنێ‌و بادەی ناوێ، سەرخۆش دەبێت. ئەوین موری لای خودایەو هەرگا یارت لێ دیاربێ، دەزانی کاری خودایی چەند جوانەو خودا چەند جوانە. تروسکەی جوانی خودایی، هەرچەند خۆی نیشان دڵ دەدا، بەڵام بەچاو نابیندرێ‌و پەردەی بەسەردا کشاوە. دڵدارانی زۆر دڵ وشیار، ئەو تیشکەی خوایە دەناسن. با لەصەد لیباسیش‌دا بێت؛ ئەوانە گوێ نادەن بەجل، هەر تەنیا دڵبەر دەناسن. منیش لەوانم زانیوە کە یاری بەراست کامەیە. یارەکەی من ئەو کەسەبو، کەوانی لەمن کشاندو صەد تیری هاویشتە دڵم‌و، منی‌کردە یەخسیری خۆی. دڵبەرم ـ کە دۆستی خۆمە ـ دەزانێ چیم لێ قەوماوە. کەوانی مانگی برۆکەی تیریان لەنێوان سینگم‌دا، هێشتان دەڵێم دڵبەرم خەبەردار نیە. ئەودڵبەرەی گیانی گیانمە. چۆنە نەهاتۆتە بیری بڵی فڵان بۆ ئەوەندە پەرێشانە؟

٢١ چەندەکی تاقەت ددێرم — بەغوبار بەدرێ، ڤەشێرم

گەر ژچەهڤان ئەز بوێرم — من زەنەخدان تەڵبەیە

٢٢ دابنوشم من ژلیڤێ — ماوەرا رەیحان‌و سێڤێ

لوئلوییێن شەککەر دنیڤێ — ئابی حەیوان چەشمەیە

٢٣ چەشمەیا ئاڤا حەیاتێ — شەربەتا قەندو نەباتێ

من لداغان ئەو موفاتێ — جان ژبۆ شوکرانەیە

٢٤ لەو وەکو سەوداو دینم — هەردەما دیمێ دبینم

دین دبم، حەیران دمینم — موشتەری یا زوهرەیە

٢٥ شەمس‌دنیڤ‌بورجاشەرەفدا — صەدکەواکیب چار طەرەفدا

موشتەری هاتی برەفدا — ئیستیوا چو قیبلەیە

٢٦ ئافتابی دەستیوایێ — ئەزژبەرضەرب‌وجەفایێ

جان‌فیدا تێمە لیقایێ — شوبهەتی پەروانەیە

٢٧ من توی مەقصود ژژینێ — من ژبەر مەوجا ئەڤینێ

صەد دکم دیدارو دینێ — مەظهەرە بەس زێدەیە

٢٨ روهنی‌یا چەهڤێ نەبینان — مرشیدی مەجذوب‌و دینان

	داروی دەردو برینان	من طەلەب دینا تەیە
٢٩	بینەپیٚ نازك موبارەك	دەینەسەرچەهڤێن مەبارەك
	منجروحخوەشبنبجارەك	روهنبىن پیٚ دیدەیە
٣٠	بین کەفا نازك ژنوریٚ	تللیین جاما طەهوریٚ
	بیهن ژماوەردو بخوریٚ	من زیارەت تەوقەیە
٣١	دالسەر چەهڤان بمالم	بولبولی وەردێن بخالم
	جارەکیٚ روحمیٚ کە ظالم!	شەفقە خوی. حەقی وەیە
٣٢	ئەر نەکی رەحمیٚتە میروٚ	دیچبت حالیٚمە ئیروٚ
	قەط نەبی جارەك ئەسیروٚ	گرتییٚ سیسالەیە

مانای وشە:

زەنەخدان: چەنە؛ **موفا:** چارە؛ **رەف:** پۆل؛ **دەینە:** دایبنێ؛ **کەف:** لەپ؛ **تللی:** قامك؛ **تەوقە:** ئاوات، تەوەقوع؛ **میروٚ:** ئەیمیر.

پوختەی مانا:

بە هەمو توانا دەکۆشم بیمە تۆزی سەر ڕێگەتو مانگی ڕوت لەڕوی شوفاران داپپۆشم. ئەگەر لەترسی چاوانت بەوێرایە، دەمگوت چەنەشت ببینم. خۆشبو، لە ڕیحانەی بسکت ـ کە وەکوڵمی وەك سێوی سورت دەکەوێ ـ و لەو لێوە وەکو شەکرانەت ـ کە مرواری ددانیان وەبن خۆداوە ـ فرێکم هەڵبمژیایە ـ کە وەك ئاوی ژیان وایەو بۆ هەمو داخان دەرمانە ـ بەگیان سوپاسم دەکردی. هەتا ڕوخسارت دەبینم، هەر شێت دەبم. سەرگەردانم، نازانم کام ئەستێرەیە؟ موشتەرییە یان زوهرەیە، یان ڕۆژە لە بورجی شەرەف، دەستو پێوەند وەك ئەستێرە لە چوار تەرەف، دەوری داوەو موشتەریش دەگەڵ ئەو پۆلە هاتوتە سەیرو تماشاو ڕۆژ ڕاستەرێگەی ونبوەو، لەلای قوبڵەوە دیار ئەدا. من گوێ نادەمە ئازاران. گیان دەکەمە قوربانی دەمی دیدارت. وەك پەپولە لە دەوری گرت دەسوتێم. هەر تۆی ئاواتم لە ژینا. دەریای ئەوین شەپۆل دەدا، بەئاواتم صەدجار چاوم پێت بکەوێو دیارە زۆر زیادم ئاواتە. تۆ سۆمایی چاوی کوێری، ڕێشاندەری شێتو جەزمە لێهاتوانی، دەرمانی هەمو دەردانی. بۆیە دەمەوێ بتبینم. عەرزتبکەم لاقت لەسەر چاوم دانێ، تا برینم چاك ببنەوەو، چاوم ڕۆشنتر بێتەوە. لەپی دەستت ڕابکێشە با ئەو قامکە ناسکانەی بادەی بەهەشتێ دەگێرنو، بۆنی بخورو گوڵاویان لێبڵاوە؛ زیارەت بکەم؛ بەسەر چاومیدا بماڵم. من بولبولی پەریکوڵمی نەخشێنراو. بە وردەخاڵم. بێئینصاف دەسا بەزەت بێ، بەزەیی ئاکاری خۆتە. ئەگەر بەزەت پێما نەیە، من چۆن بژیم؟ قەت نەت فەرمو ئەو ئەسیرەی سیساڵە لە بەندی مندا، حاڵی چۆنە؟

٣٣ شون جیهی په‌یکان و نه‌صلیٚ   ژ تلیین یاقوت و فه‌صلیٚ
ئه‌ر نه‌کی ده‌رمان بوه‌صلیٚ   ضه‌ربی تیرو گه‌زمه‌یه

٣٤ گه‌زمه‌یێن یاری کوباڤیٚ   نه‌ژمه‌ی و قه‌ندو گولاڤیٚ
بیٚت ده‌واکت وان دگاڤیٚ   ما حه‌یا ته‌ك لیٚ هه‌یه؟

٣٥ نه تنیٚ قه‌ندو نه‌باتی   مه‌ظهه‌ری روح و حه‌یاتی
هه‌م بت و عوززاو لاتی   له‌و مه دل بتخانه‌یه

٣٦ خوٚندی لاتی ئازه‌ری تو   بیٚ چشیرین دلبه‌ری تو
هه‌رجیهیٚ لیٚ بیٚوه‌ری تو   بیٚ خیلاف ئه‌و که‌عبه‌یه

٣٧ ما دبت بیٚخن خیلافیٚ   سه‌رددت باقیٚ نیصافی
ئه‌ربکی بیٚمه طه‌وافیٚ   من بئه‌سوه‌د سه‌جده‌یه

٣٨ دا زیاره‌ت‌کم نیشانیٚ   به‌ر زوحه‌ل بیتن قیرانیٚ
توله‌یم سه‌ر لاستانیٚ   چه‌هڤنیری موچه‌یه

٣٩ ما بزه‌هری شه‌ککه‌رینی   موچه‌دا دیٚ خه‌ف بخونی
دا ره‌قیب مه‌لعون نه‌بینی   پورٚ (عَلَیهِ اللّعْنَه)یه

٤٠ گه‌ر ببه‌خشی دل مورادیٚ   ژه‌و حه‌یات و خه‌مرو بادیٚ
دا نه‌کم گلله‌هو دادی   دادمه دیسا به‌رته‌یه

٤١ گوهبده گله‌هو دادان   حاکمی شه‌رع و بیلادان
دی تو داخوازو مرادان   دی که‌سی بیٚچاره‌یه

٤٢ دی‌تو دیساشه‌فقه‌تی‌کی   به‌و نیشانا جه‌بهه‌تی‌کی
مه‌ژ حه‌ریمین‌خدمه‌تی‌کی   مه‌حره‌مین بیٚ په‌رده‌یه

٤٣ بیٚ‌نیشانین مه نیشان کی   ماهو خورشیدیٚ‌قیران‌کی
به‌نده که‌لبیٚ ئاستان‌کی   دور نه‌کی خوه‌ش توله‌یه

٤٤ داده‌ما صوحبه‌ت‌بجوش‌بیٚ   جام‌بخوه‌ش‌له‌علان‌بنوش‌بیٚ
مه‌ژ حه‌بیب‌صه‌دده‌نگ سروش بیٚ   دین‌به‌رو پورٚ عیشوه‌یه

٤٥ شه‌ربه‌تاویٚ جام‌و طاسی   یار کوتیٚ بیت ئینعیکاسی
بیت مه‌ژی‌فه‌یضه‌ك‌ژکاسی   ئابی‌حه‌یوان ئه‌و بخوه‌یه

٤٦ ئی ژویٚ ظه‌رفیٚ ڤه‌خاری   خوٚندی‌ئه‌و خه‌طی غوباری
مه‌ستی‌یا‌چه‌هڤێن‌خوماری   ڤه‌نج دبیٚ ئه‌و زیٚده‌یه

٤٧ من لدل تیره‌ك موغول‌دی   تیٚك ژبه‌ر خونیٚ قزل‌دی
لیٚ‌دبیٚم ده‌ردیٚ‌کودل‌دی   هیٚژ ژچه‌هڤێن شه‌هله‌یه

٤٨ روهنی‌یا چه‌هڤێن مه‌لاییٚ   خالقی حوسنا ته‌داییٚ
حوب‌تنیٚ دامن گه‌داییٚ   حوسن‌وحوب‌یه‌ك‌چه‌شنه‌یه

٤٩ دیتی‌یه نورا یه‌قه‌ق‌مه   صه‌د نه‌سه‌ق له‌وتیٚن سه‌به‌ق‌مه
پورٚ نه‌بی ئه‌رزان لحه‌ق‌مه   لیٚ‌مه‌لا خوه‌ش به‌نده‌یه

مانای وشه:

نەصل: سەرەرم؛ **فەصل:** بەند، بەندی ئەنگوست؛ **خـوّند:** خـاوەن؛ **بێوەری:** جـێ‌گیربێ؛ **نیصـاف:** ئینصاف؛ **موچـە:** جیرە؛ **زەهر:** دەم، زار؛ **گللە:** گلە، شکـایەت؛ **بلادان:** وڵاتان؛ **حـەریم:** مەحـرەم؛ **ئینعیکاس:** تیشكدانەوە؛ **خەطی غوباری:** شێوە خەتێکی زۆر وردە.

پوختەی مانا:

جێ سەرەتیرو رمبم لێن، ئـەگەر بەو بەندی قـامکانەی یاقـوتیانەت هەتوانی لەسـەر دانەنێی و، لەبادەو قـەندو گوڵاوی لێوەکانتم دەرخـوارد نەدەی، ـ کە چـابونم یەکاوەیەکە ـ تازە ناژیمەوەو دەمرم. تۆ نە هەر قەندو نەباتی، تۆ گیان‌و ژیانت لایە. تۆ بوتی، تۆی گەورەی بتی ئـازەری مامی برایمی. تۆ لەدڵمای. دڵم بویتە بتخانەیەك. تۆ هێند جوانی بچیە هەرکوێ ئـەوجیگـایە کابەیەکە. هەرکەسێکی ئینصافی‌بێ، دەزانێ ئەم قسەم راستە. ئەگەر چی وەك زوحەل شـومم، رێگـەم بدە خاڵت ماچ‌کەم، با بڵێن زوحەل لەگەڵ رۆژ بەرانبەر بون. توڵەی تۆم سەر لەبەر دەرگا، چـاوە نوڕم جیرەم دەیتێ. بەزارە شیرینەکەی خۆت، بانگم بکە بەدزیەوە، یا شـوفار بەڕاز نەزانێ؛ خـودا وەبەر نەحلەتی خا. ئەگەر لەو ئاوی حەیاتەو لەو بادەیەی لێوەکانتم، پێ ببەخشی‌و، دڵم بە ئارەزو بگات، شکات ناکەم. شکاتیشم هەر لای خۆتە. خۆت فەرمانڕەوای وڵاتی، هەر تۆی مراد پێك هێنەری. منیش بێ‌کەسو بێچارەم. بەزەت هەبێ، سوێندت دەدەم بەو خـاڵانەی لە هەنیەتن. وابکـە لە ماڵدا مەحرەم بم، خۆتم لەبەرچاو ون‌مەکە. هەنیەو روخسارت بەجوتە بێنە بەرچـاو، واتا خـۆرو مانگـی تەواو، بەرانبەرن. من بکە سەگی دەرگای خـۆت، سـەگی چـاکم. تا ئـەگەر بەزەت گەرم‌بو، بەو لێوانەت بادەت فڕ کرد، گوێم لە دەنگە خـۆشەکەت بێ ـ کە وەك دەنگـی جـوبرایلە ـ نازی زۆرت دینم دەبات. ئەگەر وێنەت لە کاسەی مەیدا ببینم، بەهرەی بۆمن یەکجار زۆرە، وەکو ئاوی ژیانێ وایە. هەرکەس لەو دەفرەی خواردەوەو، خاڵ‌و میلی وردی تۆی بەچاوانی دیت ـ کە وەك خـەتی زۆر وردی هونەراوی وان ـ لە دیتنی چاوت مەسـتبو، باوەر دەکا کە بادەی تۆ، لە ئـاوی حـەیات زیاترە.

تیرێکی دەستکاری مغول، لە دڵی‌دام. خـوێنی گەشـم لەبەر هەڵنیشـت. بەڵام دەڵێم: ئـەو خوێناوە، لەو چاوە کاڵەی تۆڕایە، دڵی من هەڵی هێناوە. روناکایی چاوی مەلا! خودا ئەو جوانیەی بەتۆدا، بەمنی گەداش دڵداری دا. جـوانی‌و دڵداری چـون یەکن؟ من نوری زۆر سپیم دیوە، زۆر رێك‌و پێك بەرەو من بەپەلە دەهات. هێندە بەهیچم مەزانە، مەلا کۆیلەیەکی باشە.

گوڵی بێ درک *

١ ئیرۆ مەدی وەقتی سەحەر	ئەو دلبەرا سوندوس دبەر
دەیسا دلەبسیٚ صوٚرو زەر	نورەك مونەززە بو بەشەر
بسکێن سیاە خالێن دقەر	ڕەش کاکولی زولف چونە سەر
ئەسوەد بو دایم سەجدە بەر	من بەستی عەقدا نییەتی
غەفلەت بسیرر من دا نەظەر	میران بقەتلیٚ کر غەدەر
تیردانە دل شاهی مەجەر	بیٚمروەت ئامانج کر جەگەر
فەریادو ئەفغان صەد کەسەر	وەصفان نەشیٚم لیٚئەوقەدەر
زانم کو ڕوٚژبو هاتە دەر	سوبحان ژشاهی قودرەتی

مانای وشە:

سوندوس: حەریری تەنك؛ **عەقد:** بەستن؛ **نەشیٚم:** ناتوانم؛ **میران:** میری گەورە؛ **مەجـەر:** کاکێشـانی عاسمان؛ **شاهی مەجەر:** خوٚر.

پوختەی مانا:

ئەمرۆ لەدەمی بەیاندا، دەیاری دڵبەرم ڕوانی. بە بیچم بنیادەمێك بو؛ بەڵام ئـەگەر ڕاسـتت دەویٚ، پرشنگی جوانی خودابو، دەناو بەرگی سورو زەردی حەریری تەنك‌و ناسکدا دەدرەوشاوە.

بسك‌و کەزی‌و کاکوٚڵی ڕەش، بەرەو خاڵی ڕەش چەمابون؛ کە وەك «حَجَـرالأسْوَد»یٚ ڕوگەی بەودم‌و پیروٚزە لاموابو سـوژدەی بوٚ دەبەن. منیش نیەتی خـوٚم دابەسـت، کە سـوژدە بەرمە بەر خاڵی‌و ببمە حاجی. ئەو سەروەرو میری میرانی جوانانە، لە نەکاوێك گوٚشەو تیلەچاوی دامن، زوٚر بەناحەق فەرمانی کوشتنم دەرچـو. تیری ئـەو ڕوخسـار وەك خـوٚرە، بیٚ بەزەیی دامبارینیٚو جەرگمیان کردە نیشانە. هاوارو دادو هەزار داخ. چیم بەسەرهات، ناتوانم هەر باسـیبکـەم. هەر

ئەوەندەی لیّ دەزانم، کە چاوم لیّبو خوّر هەڵات. هەی‌نامەخوا! لە توانایی خودای مەزن. کە جوانی وای خوّلقاندوە.

٢
سوبحان ژتە شاهی جەلال | هوّستایی پر قودرەت لبال
خاصا تەدایی ئەڤ جەمال | دیمیّ ژقودرەت خەطو خال
کفش‌بو دقەوسیّدا هیلال | ڤیّرا مەدی بەدرا کەمال
لیّبون‌نیقاب چەوگان‌و دال | وان یەك بمەستی دایە پال
لیّ سەییری بایی شیمال | پیچانە سەر نورا زولال
قەط کەس دی‌یین ئەڤ رەنگ میثال | موطریب‌وەرە وەقتە مەجال
زازە بنائی‌را بنال | ساقی وەرین خەمرا حەلال
جارەك لسەر دیمیّ ڤەمال | زولفیّن لدوّرا جەبهەتیّ

مانای وشە:

هوّستا: وەستا؛ **لبال:** لەکن؛ **سەییری:** هەڵیکرد، رابرد؛ **زازە:** ئەی‌ساز.

پوختەی مانا:

خودای گەورەو خاوەن شکوّ! پاکی‌و پیروّزی هەر بوّ توّ. چەند وەستایەکی بەکارو دەس‌رەنگینی. ئەو خویّن‌شیرینی‌و لەباریەت بەتایبەتی دابە یارم. خاڵ‌و میلت بەدانستە لە روخساری نەخشاندوە. مانگی یەکشەوەی بروّکەی، لە بورجی کەواندا هەڵات؛ مانگی چاردەی هەنیەکەشی تیشك ئەدات. بسکی سەر وەکو کاشوّیان، پەرچوکەی وەکو دال شکاو، بونەتە پەردە لەسەر روی‌و، لە خوّشیان مەستو کەلەلا پاڵیان بە یەکەوە دابو. سروەی شەماڵیّ هەڵیکرد؛ بسکی بەرەو سەری رادان. نوری پاکی خوا دەرکەوت. قەت کەس نمونەی وای دیوە؟ لیّم رونە: نا. بەزمگیّر! وەختەکەی وەختە با سازو بلویّر بناڵن. مەیگیّر دەستت مەگیّرەوە! بادەی حەڵاڵم بوّتیّکەو، هەر بەو دەستە ناسکانەت، بسکان لەسەر هەنیت لادە.

٣
زولفیّن موعەنبەر کاکولین | بسکیّن سیاە رەنگ سونبولین
تاتا بداڤ داڤ فەتتلین | چین‌چین بمەستی سیلسیلین
دایی نەسیم تیّك مەییلین | وی قەستە خالا فلفلین
ئەبلەق ژقودرەت خەملین | وی بوغچەیی گول کەملین
تیّ عەندەلیب‌و بولبولین | روّژ هاتە بورجا سونبولین
غەفلەت مەدی لەو خەجلین | مەحروم‌و مەهجور دل‌کولین
مەجروحی تیریّن قزلین | رەحمی‌کە پور صوهتی دلین
ڤیّ پەردەییّ جارەك هلین | باڤیّ نیقابا ظولمەتیّ

مانای وشە:

فەتتلین: لولیانخوارد؛ **سیلسیلین:** بونە زنجیرە؛ **مەییلین:** خوار بونەوە؛ **عەندەلیب:** بولبول.

پوختەی مانا:

بسکی رەشی وەکو سـونبول، کەزیو کاکۆڵی وەك عەنبەر، تاڵبەتاڵ لەیەکتر هاڵانو، مەسـتانەو چین لەسەر چینو بەزنجیرە دەبیندران. سروە لێیدان، خـوار بونەوە. بەرەو خـاڵان ـ کە لە فلفـل رەشترو تیژو توندترن ـ رەشو سپی رازایەوە. باغچەی گوڵان بەوپەری جوانی خۆینواند.

بولبول دەستیانکرد بە خوێندن. خۆر کەوتە بورجی سونبولەو لەپر دیتم، شەرمەزار بوم، رەنگم پەڕی. یاری روخسـار وەکو رۆژم! لە دوریتۆ دەردەدارم، دڵ بریندارو هەژارم. تیری دوریت لە خوێنی دڵم شەڵاڵە؛ رەنگی سورە، دڵ بەگرە، وەك تەندورە، دەسا بەزەییەکت هەبێ، ئـەو روبەندە لەرو لادە! با تاریکی لەسەر روناکی برەوێ.

٤

پرسێ بمیهداریێ خوەکە	لەمەجنوببوحالداریخوەکە(یان،لمیهرداری)
بەس قەهرو ئازاری خوەکە	قەستا بریینداری خوەکە
شەفقێ بدیداری خوەکە	تێك غەرقی ئەنواری خوەکە
لێ ئەمرو فەرواری خوەکە	شەهیدی نۆباری خوەکە
گەستیی رەشماری خوەکە	لەعلی شەکەرباری خوەکە
بلەفظو گوفتاری خوەکە	دەرمانی کولداریێ خوەکە
لی کەشفی ئەسراری خوەکە	مەخموری خەمماری خوەکە
حەیرانی رەفتاری خوەکە	کوشتینە تیرا موحبەتێ

مانای وشە:

میهدار: کوترێك کە دەخوێنێ؛ **میهردار:** خۆشەویست؛ **فەروار:** فەرمان: **کولدار:** خەمبار، بەژان.

پوختەی مانا:

پرسیارێك لە شـێتو حـاڵلێهاتوتکە! لەوکەسـەی زۆر خـۆشیدەوێی وەك کۆتر بۆت دەناڵێنێ. بەسم غەزەبێ لێبگرەو چیدیکە ئازارم مەدە! وەرە سەر برینداری خۆت! ئیجازەی بدە شـەهیدبێو فەرمانی پێبدە بمرێ. رەشماری کەزیت پێوەی دات. بە لێوی شیرینو ئـاڵت بیدوێنە. خـەمباری تۆم، چارم بکە. لە نهێنیم ئاگادار کە. بمکە بە مەستی بادەی خۆت، با لەخۆتدا سـەرگەردان بم. بەتیری ئەوین کوژراوم.

٥ وەر سەردە جارەك کوشتییان ئەختەر مەیێن وان بەنگیان

بەردە بملدا خەمری‌یان — بادەت سەحەر رەیحانی‌یان
داغێن شەهیدو صوهتی‌یان — دانینە لیٛوان تللی‌یان
کوژ موعجیزا خەماری‌یان — روح بێتە دیسا سەرگیان
هێژ نابرٛم قەط هێڤیان — وان شەفقەوو دلداری‌یان
باللە ژنالو زاری‌یان — ضەربا فیراقو بیهری‌یان
تەشبیهی توتاکێن چیان — خەو ناکرین شەڤتاری‌یان
لیٛهێژ دخوازین شوکری‌یان — چەندی کورودین قیبلەتیٛ

مانای وشە:

ئەختەرمە: یەخسیر، چوڵەچرا؛ **بادەت:** بالیٛدا؛ **بیهری:** بەتاسە؛ **توتاک:** مەلیٛکی شەوبیدارەو تابەیان دەنگی‌دیٛ.

پوختەی مانا:

جاریٛك سەری کوشتەت بدە؛ ئەسیری تازە کەوانتم. بسکت لەشان پەخش بکە؛ با با لە ریحانان بدات. قامکت لەسەر داغو برینی کوشتەیٛ خوٛت بکە هەتوان؛ با گیانم بێتەوە بەرم. هێشتا هومیٛدم نەبریوە، چاوم لە بەزەیی توٛیە. بەخوا لە دەردی دوری‌توٛ، لە تاسەی دیداری جوانت، وەکو توتاك شەو هەتا روٛژیٛ دەناڵم. قەت خەو لەچاوم ناکەویٛ، بەوحاڵە شرا سوپاس دەکەم هەتا رو دەکەمە روگە.

٦ دەردیٛ غەدار بێم فیرقەتە — فیرقەت ژجان پور زەحمەتە
عاشق مرن هەر ساعەتە — یا سەهل عاشق روحدتە
لیٛ دلبەر ئەڤرەنگ عادەتە — هەرچی دبەندیٛدا کەتە
ئەووەل ددت پیٛ ئولفەتە — ذەوقو صەفائو صوحبەتە
گاڤەك گوئەو ڤیٛرارەتە — ئانجا ژناگە غەفلەتە
شیری جەفاییٛ لیٛدەتە — اللە چوی بیٛ مروەتە
رەحمیٛ بعاشق نایەتە — وی قەستە جان یەغما کەتە
حەتتا کو دل قەنج ژیٛبتە — ئینصاف ژمەهرویان نەتیٛ

پوختەی مانا:

دەردی دوری زوٛرگرانە؛ لیٛك جیایی لەش‌و گیانە. عاشق گیان‌بدا هاسانە. دەنا هەمو دەم مردوە. کرداری دلبەران وایە؛ پیاو بەرو خوٛشی دەکیٛشن، قسەی خوٛشی دەگەڵ دەکەن، لەپر بەئازار دەیکوژن. بەزەیان بەپیاو دانایە، نیازیان گیان تاڵان کردنە. جوانان قەت ئینصافیان نیە.

٧ یار قەستەجان یەغما کرت — دا موعجیزێ پەیدا کرت
ڕەمزەك ژرەنگ عیسا کرت — یا سیحرێ بوسینا کرت
ژەو لەعلی شەککەرخا کرت — دیسا شەهیدان ڕاکرت
ڤان کوڵەیان ئازا کرت — جارەك غەریبان شاکرت
ڕاستی یەدی بەیضا کرت — میسکی دجەرحان داکرت
داخوش بکت ئیحیا کرت — شەفقێ کە یارەب داکرت
ڕەش کاکولان تاتا کرت — صەد حەلقە چینچین باکرت
هەمیان لدیم طوغرا کرت — ئەمری هومایون سەرمەتێ

پوختەی مانا:

یار بۆیە گیان تاڵان دەکا؛ ویستی موجزات بنوێنێ، لاسای عیسا بکـاتەوە، یان ابن‌سـینا ئـاسایی خۆمان لێ‌پکا بە جادوگەر. بەو لێوانەی مردو زیندو بکاتەوە. بە دەستە سپیو ناسکـەکەی میسـك بە برینان‌دا بکات. کۆیلان هەمو ئازاد بکاو دڵی غەریبان شادبکا.

دەخـوایە وابکـەی وا بکـات. کاکۆڵی ڕەش تاتا بکــات؛ چین‌چین هەمویان بابداو بەربابدات. بیان‌کاتە مۆری سوڵتانیو فەرمانی پێ ئیمزا بکات.

٨ ئی‌گویی مەیدانێ تەبت — وەك من دزندانێ تەبت
سەربەندی چەوگانێ تەبت — مەجروحی پەیکانێ تەبت
یەغماو تالانێ تەبت — هەر ڕوژێ قوربانێ تەبت
بیماری موژگانێ تەبت — موشتاقو حەیرانێ تەبت
صوهتی ژهیجرانێ تەبت — دی مەستو فینجانێ تەبت
وی بەهر دنیشانێ تەبت — موچە ژبەر خوانێ تەبت
لێ لوطفو ئیحسانێ تەبت — هەردەم بخونی حەضرەتێ

پوختەی مانا:

کەسێ وەك من سـەری گۆیێ لە مەیدانت، لە زیندانی تۆ دەرنەچـێ، بە گۆچـانی تۆ هەڵسـوڕێ، بریندارى تیری تۆیێ، هەمو ڕۆژ بەقـوربانت بێ، بەدڵو بەگیان تاڵانت بێ، دایم لەژێر فــەرمانت بێ، کوژراوی مژۆڵانت بێ، حەیرانو سەرگەردانت بێ، مەسـتی چـاوی فینجـانت‌بێ، بۆ خــوت نیشانت کردبێ، لەبەر ماوی خوانت بخواو جارجارە بی‌لاوێنیەوەو بانگـی‌کەیو خـۆت ببینێ؛ چـی تێدایە؟

٩ جانان بنەغیاران نەدی — خەمرێ بخون خواران نەدی
وەردان بە مرداران نەدی — وان‌ڕێ دگولزاران نەدی
ڕەیحانو گولناران نەدی — بوَوان ژژەین خاران نەدی

تو رەمزو ئەسراران نەدی　　كوران تو ئەنواران نەدی
بنونەكی ياران نەدی　　نيشمەو خوە ئەستاران نەدی
تيران ژنوباران نەدی　　دەردان ببيماران نەدی
ژغەيری سیٚجاران نەدی　　ريشن نەديرن طاقەتیٚ

پوختەی مانا:

بادەی نەدەی بە ناموٚيان‌و خوێنمژان، مەهێڵە مردار بێنەباغ؛ گوڵ‌و ريحـانيان نەدەيەی. جگـە لە درۆو مەيان دەریٚ. مەهێڵە بەڕاز بزانن. مەهێڵە كوێران ببينن. عاشقانت ئازار نەدەی، لە بەدكاريان بپارێزە. ياری خوٚت هەرزان مەفـروٚشە. خـوٚتيشمان لیٚ دامەپوٚشـە. بە كەوان تيرمان تیٚمەگرە. دەردمان لەسـەر گران مەكە. لەسـیٚ پيالەش زياتر بادەمان مەدەيە. بريندارين، تاقـەتی مەسـت بونمان نيە.

١٠ بەس عاشقان مەهجور بكی　　شوبهەت مەلیٚ رەنجور بكی
قەلبی شكەستی هور بكی　　شونا برينان كور بكی
شەمعا مەژی پرنور بكی　　بزەهری خوە مەئمور بكی
تەنها مە بیٚ دەستور بكی　　مەحرەم سەرايی حور بكی
وەصلا خوە دا فەغفور بكی　　ژوی بادەيی مەخمور بكی
نيڤ كاسەيا فەرفور بكی　　فەيضی لدلدا فور بكی
ديمیٚ ژرەنگ كافور بكی　　دالان ژخالان دور بكی
پیٚ عالەمیٚ مەقهور بكی　　وەقتی سەحەر كو بادەتیٚ

مانای وشە:

ژەين: غەير، جگە؛ كور: قوڵ.

پوختەی مانا:

بەس عاشقان دور خەرەوە، بە دەردی مەلايان مەبە. دڵی شكاو بەس ورد بكە، شوێنی برين قوڵتر مەكە. موٚمی مە چاكتر هەڵ‌بكـە؛ بوٚخـوٚت فـەرمانمان بدەریٚ، با هەر تەنيا ئێمە بێينە ناو حـەرەم سەراوە. بە ديدارت بمانكە شا. لە بادەی خوٚت مەسـتمان بكـە. بادە دەپيالەی چينی‌كە. بەهرە لە دڵ بە فيچقە بیٚ. روت وەك كافوری سپی‌كە. بسكان لە خاڵان دورخەوە. دنيايە بێنە بەر حوكمت. دەمی بەيان كە سروەدیٚ.

«باخ جودایی»

١ ڤیٚ فیرقەتیٚ ئەبتەر کرین	فەریاد ژدەستی فیرقەتیٚ
ژارو ضەعیفو زەرکرین	فەریاد ژدەستیٚ فیرقەتیٚ
٢ پور زەرکرین وەك زیرمام	چەهڤێن دلوطفی پیرمام
دایم لریٚ چاونیر مام	فەریاد ژدەستی فیرقەتیٚ
٣ چاڤنێری رەفتارا تەبوم	موشتاقیٚ گولزارا تەبوم
لەو دور ژدیدارا تەبوم	فەریاد ژدەستی فیرقەتیٚ
٤ دوربوم ژوی رەفتو چنیٚ	وان عیشوەیا گفتو کەنیٚ
نایی بچەهڤان من دنیٚ	فەریاد ژدەستی فێرقەتی
٥ دنیا بمن مژبو، غەمام	خەو ژیلچەهڤانمنحەرام
عومرەك بڤیٚ حالی هەمام	فەریاد ژدەستی فیرقەتیٚ
٦ ساعەت لمن تێك سال بون	دائم لسەردەست فال بون
حەرفێن دهاتن دالبون	فەریاد ژدەستی فیرقەتیٚ

مانای وشە:

زەر: زەرد؛ **ژار:** کزوزەبونو بیٚچارە؛ **زیر:** داوەتێلی ساز کە دەنگی زۆر باریكو نزمە؛ **چاڤنیر:** چاوەروان، چەمەرا؛ **رەفتار:** رەوت؛ **رەفتو چن:** هاتوچو، رۆیشتنو چون؛ **گفت:** قسەکردن؛ **کەن:** خەنین؛ **غەمام:** هەور؛ **فال:** بۆ بەخت روانین، فاڵنامە.

پوختەی مانا:

دوابڕاوی دەس جودابیم؛ زەردو دەردەداری ئـەوم. وەکو سـیمە باریکـەکەی کەمانچـەو تار، کزو لاواز، هەمیشە چاولەڕێی یارم. هانام بەپیری مەیخـانە دەفـریام بیٚ، هاوار لەدەس ئـەمدوری‌یە. دەمەویٚ رەوتت ببینم؛ لە باغچەی جـوانیت بروانم. هەر چـونکە ئـەو نیازەم بو، لە دەرکی خـۆت

دورت کردم! هاتو چوکانت نابینم. قسەو دەنگی پێکەنینت، نایەنە گوێم. وەك لەدنیا نەبم وایە؛ دەردی جودایی بەڵایە. هاوار لەدەستی جودایی. دنیا بەمن هەورەو مژە؛ چاوم لەگەل خەودا دژە. عومرێکە بەو ژانەی دەژیم. دەوەرە لامو بم کوژە!

هەرساتێکم لیّ بەساڵە. چاوم لەفاڵنامەو فاڵە. هەوری دەوری تاڵم تاڵە. هەر پیتیّ بوّمدیّ، هەر داڵە. لارو خوار، چەوتو چەواڵە. واتا دوری، واتا دڵە دەردی دوسەر، دەرچون لەدەرمانو دەوا. بەڵام وادیارە دالێکیان واتای دیداری دەگەیاند.

٧ ئیروّ تنیّ دەرهات ئەلیف یا خارە لیّ کیمخەو قەدیف	مەعنی دچو بەژنا شەریف فەریاد ژدەستی فیرقەتیّ
٨ ڤیّ فیرقەتیّ پردل شەواند شیشێن دصوّر تێدا طەواند	جەرحێن قەدیم دیسا کەواند فەریاد ژدەستیّ فیرقەتیّ
٩ داغێن مەدیسا رەش‌کرن لیّ زێدە پەنجو شەش کرن	یەکیەك ژنو ئاتەش کرن فەریاد ژدەستیّ فیرقەتیّ
١٠ سەوداو سەوس‌و گێژ کرم چەندان وەبو لیّ هێژ کرم	پوڕ هەر ددل خونرێژ کرم فەریاد ژدەستی فیرقەتیّ
١١ باڵله ژنالەو زاری‌یان خەو ناکرین شەو طاری‌یان	گەزمێن دەوان خەمماری‌یان فەریاد ژدەستی فیرقەتیّ
١٢ شەڤبو دنیّ چەشمیّ مەدا دیّ بیّ سەحەر شاهی گەدا	حەتتا بەشیر مزگینی‌دا فەریاد ژدەستی فیرقەتیّ
١٣ مزگین کودا من ئەڤ قەدەر خەیلەك لمن رون‌بون بەصەر	روحی شیرین من هاتە سەر فەریاد ژدەستی فیرقەتیّ
١٤ رون‌بو بدیداریّ تە دل نارەت ژفەرواریّ تە دل	بو غەرقی ئەنواریّ تە دل فەریاد ژدەستی فیرقەتیّ
١٥ میننەت مە دلداریّ خوەدی سوڵتان‌و خوندکاریّ خوەدی	دیسا ژنو یاریّ خوەدی فەریاد ژدەستی فیرقەتیّ
١٦ رەش کاکولێن سونبول لەڤین نو بو لدل حوببو ئەڤین	میننەت‌مە دیسا غەم رەڤین فەریاد ژدەستی فیرقەتیّ

مانای وشە:

ئەلیف: هوّگر؛ **ئەلیف:** پیتی یەکەمی ئەلفوبێتکە؛ **خاراو کیمخە (یان، کیمخوا):** دو پارچەی بەقیمەتن؛ **شەواند:** برژاند؛ **کەواند:** داغ کرد؛ **طەواند:** خوار کردەوە؛ **بەشیر:** مژدەدەر؛ **سەوس:** دەمدەمی‌و گەللایی، وازوازی؛ **خەممار:** بادە فروّش؛ **خەیلەك:** زورێك، ئەندازێکی زوّر.

پوختەی مانا:

ئەمرۆ لە کتێبی فاڵنامە، ئەلف دەرهات. واتا: ئەو بەژن وەك ئەلفەی خاراو کیمخواو حەریرو مەخمەردە بەرە، تەشریف دێنێ؛ دەیسا بابێ‌و دادم لەدەست دورەدەستی، لای ئەو بکەم. دڵ برژاوە، کۆنە برینم کولاوە، دیسانەوە داغ‌کراوە، شیشی سورەوە کراوم. دەناو دڵی داچەماون، جێ داخیش رەش هەڵگەراون، ئاگریشی تێ بەرداون. نەهەر جارێك پێنج‌جار، شەش‌جار. هاوار لەدەستی جودایی.

سەودا سەرو هێرو گێژم، هەر خوێنی دڵ هەڵ دەرێژم. خۆم هەر هیچ بوم؛ دەردی جودایی توشم هات، لەوتۆزە هیچەشی کردم. تیری ئەو چاوە مەستانە، ئەو مەستە لەسەر هەستانەو، پیاڵەی شەراب لەدەستانە، خەوی شەویان لێ تاراندم، هەر دەگریمو دەبارێنم، نازانم لەدەستی دوری هەتا کەنگێ وا دەمێنم؟ هاوار لەدەردی جودایی.

دنیام شەوبو لەبەر چاوان؛ گوتیان هات نازداری باوان. هەر بەو مژدە دڵرفێنە، گیانم هاتە سەر گلێنە، چاویشم پێ رون بونەوە. تیشکی رون دەدڵم گەڕا، لە روناکی‌دا نوقم بو، ئامادەی هەر فەرمانێکە، چۆن دەفەرموی تا وا بکات.

سوپاس کە یارمان دیتەوە؛ جوانی خونکارمان دیتەوە. کاکۆل لە سروەبا نەوین. سوپای کوڵ‌و کەسەر رەوین. دڵ پربولە خۆشی‌و ئەوین، هاوار لەدەستی جودایی.

۱۷ دەردێ غەدار بێم فیرقەتە — فیرقەت ژجان پوڕ زەحمەتە
یا سەهل کو عاشق روح‌دەتە — فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
۱۸ ناری فیراق‌و صوهتنێ — ئێشا خەدەنگێ نوهتنێ
پرس کن ژعوششاقان تنێ — فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
۱۹ عاشق ئەون هەردێ مرن — چەندێك درەمزێن دلبەرن
کەیبەر لدل من بێترن — فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
۲۰ یارەب بدیداری خوەکی — من واصلی یاری خوەکی
بەس صوهتی‌یێ ناری خوەکی — فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
۲۱ مەژدوست ساتەك دورنەکی — پەرکەندەیی مەهجور نەکی
دیسا ژنو دل هور نەکی — فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
۲۲ خاکا ریا دلبەر مەلا — بکشین دچاوان وەك جەلا
دیدار قیسمەت‌بو هەلا — فەریاد ژدەستی فیرقەتێ

مانای وشە:

غەدار: گران، زۆردار؛ زەحمەت: دژوار؛ نوهتن: سمین؛ بێتر: زۆرتر؛ پەرکەندە: بڵاو؛ پەرکەندە: بێ‌بەرۆبو؛ جەلا: سورمە؛ هەلا: هۆشت بێ.

پوختەی مانا:

دەردی دوری زۆر گرانە. لەلەش جیابونەوەی گیانە. هێشتا گیان دانیش هاسانە، بەڵام ئەو زۆر بەسوتانە. تیری جەرگان کون‌کون دەکا؛ کونانیش خەم ئاژن دەکا. کەسێك خوی دڵدار نەبوبێ‌و ژانی بەدڵا نەچوبێ، چوزانێ دوری چتامە؟ هاوار لەدەستی جودایی.

زۆر دڵدار هاتن‌و رابردن؛ بەنازی دڵبەران مردن. بەڵام من لەناو هەمواندا، پتر جەفاو دەردم دیوەو تیری دوریم تێ‌چەقیوە. هاوار لەدەستی جودایی. خوایە بەزەییت پێما بێ؛ یارم لەگەڵما تەبا بێ، جەرگم لەسوتان رەهابێ، تازە لەمەش وردتر نابێ. هیچ کاتێ لێم هەڵماوێرە، چونکە ئەو بە توران فێرە. هاوار لەدەستی جودایی.

مەلا ئەگەر بوت هەڵکەوت، دیسان چاوت بەیار کەوت، خاکی رێبازی دابێژە، چاوی خوتی پێ برێژە، هوشت بێ لەبیرت نەچێ! هاوار لەدەستی جودایی.

«فرشتەی بەشەری»

١ صەنەما سورێ ژصەمەد نەیشەکەرا لەب ژنەبات
(أَحْسَنَ‌أَللهُ تَبارَكْ) ژسورا ویێ صەنەمێ
ئەنوەرا رەنگ فرشتە بەشەرا حور سرشت
یا ژمیسکی خوتەنیێ خالو خەطو کاکولو قشت
گەر خوە نیشان سەقەری دەت دگرت حوری بەهیشت
کەعبەیا تیێ نەبت ئەو پوتکە دەیەو دێرو کەنیشت
کو نەصیب دا ژئەزەل حەق ژمەرا عیشق نویشت
فەیدە ناکن لمە ئیسمو نەطەلسمو نە نویشت
ظاهیریدا مە عەذابەك وەکو باطین ڤە بەهیشت
صوهتنیێ دا بە هەناڤانو جەگەر تێك بریشت
قەصدی وەصلیێ مە بجان‌کر کو ڤەدایینو نەهیشت
دەست نەهلین ژطەلەب گەرمە دریێ چت سەرو تشت
پشت نادەین دوهەزار خەنجەرو تیرو رمو خشت
مەسەری داینە ریێو بخودیێ بەستی‌یە پشت
ئەوە من روحو حەیاتو ئەوە من قیبلەیی ذات
صەنەما سور ژصەممد نەی شەکەرا لەب ژنەبات
(أَحْسَنَ‌أَللهُ تَبارَكْ) ژسورا ویێ صەنەمێ

مانای وشە:

أَحْسَنَ‌أللهُ تَبارك: ماشەالله لە شیرینکاری خوا؛ **نویشت:** نوسی؛ **بریشت:** برژاندی، براژتی؛ **ڤـەدایین:** دەری‌کردین، رای داین؛ **سەروشت:** سەرومالێ؛ **خشت:** نێزە؛ **پشت نادین:** را ناکەین.

پوختەی مانا:

بوتە بەلارو لەنجەکەم بەژنی وەك نەیشەکەر ڕێکەو لێوی وەك نەبات شـیرینە. هەی‌نامەخـوا! لە دڵکێشی بتی جوانم. ئەو دڵکێشیەی لە خواوەیە. تیشك دەرە، ڕەنگی لە فرشتە دەکا؛ ئاکاری وەك حۆری دەچیۆ بنیادەمە. خالۆ میلو کاکۆلۆ پەرچوکەی هەنیەی، لە میسکـی خـوتەن ڕەشـترو بۆن خۆشترن. ئەگەر خۆی شان جەهەندەم دات؛ حـۆری جـەهەندەم دادەگرن. کە لە بەهەشـت خۆشتر دەبیٚ.

خودای گەورە، ڕۆژی بەریٚ، ئەوینی لە چارەم نوسی. بەدوعاو نوشـتەو هەیتو هوت، لە دڵی من ناچتە دەرو هەرچی بکەن بی‌بەهرەیە. ئەوین ئـەگەر بەروالّەت دەردو ئـازارو سـزایە؛ لەراسـتی‌دا بەهەشتێکە خودا دەیدا بە دەرونمان. کەیفم سازە کە بە ئاگری ئـەوینیٚ جـەرگو هەناوم برژاوەو هەڵقرچاوەو پروکاوە. ویستم بمرم؛ لەرێی ئەوین، بەگیان بگـەم بە دیداری. لەخـۆی دور کردمو نەی‌هێشت. بەڵام هەرگیز دەسـت هەڵگـر نیم. سـەرو سـامانیشم بروات، گوێ نادەمە تیرو ڕمو نێزەو خەنجەر. با هەزارانیشم بوێێن، سەرم لەسەرریٚ داناوەو پشتم بەخـودا بەسـتوە. یارە گیانو ژیانی من. روگەم ئـەوە. بتە بەلارو لەنجـەکەم، بەژنی وەك نەیشـەکەر ڕێکـە؛ لێوی وەك نەبات شیرینە. هەی نامەخوا! لە دڵکێشی بتی جوانم. ئەو دڵکێشیەی لە خواوەیە.

٢ زەری‌یا دیم دوڕو لەب شەکەرا عیشوە پەری
یا ژسەر تا بقەدەم تێك ژعەییانە بەری
ژسەراپەردەیی لاهوت بصەد شیوە گەری
بێتەبەر عەینی شهودیٚ دلیباسی بەشەری
(حاشَ‌لله) تو کسان دی‌بتن ئەڤ ڕەنگ زەری
دایە بەر قەندو نەباتیٚ ژدو لەعلێن شەکەری
بیٚ، تو یا لەب‌شەکەری یاتو نەباتا بەتەری (یان، تەبەری)
الله الله چتەجەللایە ژسیررا قەدەری
حاجیان سیلسیلە بەستینە لدوڕا قەمەری
دوڕی بەیتیٚ ژصەفا تێنە سەمایا سەحەری
بی‌مرووەت کودو میران ژسوری مەی دسەری
نهیلن چینە طەوافیۆ زیارەت حەجەری
زەمزەمو غولغولەوو عومرەو عیدو عەرەفات

صەنەما سور ژصەمەد نەی‌شەکەرا لەب ژنەبات
(أَحْسَنُ‌اللهُ تَبارَك) ژسورا وی صەنەمی

مانای وشە:

لاهوت: خوایی؛ **کسان:** چلۆن؛ **بیٚ:** بێژە، بڵیٚ؛ **بەتەر:** کورتەی بێتر، کە بە مانا زۆرترە؛ **تەبەری:** نەباتی تەبەرزە، تەشویٚ تاش؛ **حاجب:** برۆ.

پوختەی مانا:

سەوزەڵەی روخسار مرواری، بەنازو غەمزەی لێوشەکر. سەرتاپا بێبەش لە عەیبان، پەری خوایەو ناردراوە لە بیچمی بنیادەمان دا دێتە بەرچاو. ئەگینا چۆن هیچ ئەو رەنگە سەوزەیەی و هەردو لێوە ئاڵەکانی ـ کە نەباتو شەکرو قەندیان بەرگرتوە ـ دەکرێ لەرێزەی خەڵك بێت؟!

تۆ بڵێ: شەکرە لە لێوت، یان لە نەباتی تەبەرزەس. ئەی خودایە چنهێنیت لە توانایی خودالایە. دو برۆی لەیەك پەیوەندت دەوری لەمانگی روت داوە. هەر بەیانیەك کە بسکانت بەدەم سروەوە دەلەرن و لەسەر هەنیەت ـ کە وەك عاسمانی ساو دەچێ ـ حەجێ دەکەن و دڵان پردەکەن لە خۆشی؛ ئێمەی دڵدار، زۆر بەتاسەین کە لە دەوری سەرت گەرێین، خاڵی رەشت وکو بەردە رەشی ماڵی کابە، رابموسین. بەڵام دو چاوە مەستەکەت ـ کە سەرمەستن ـ ناهێڵن ئەو حەجە بکەین. هەراو هوریای دڵدارانە، دیداری تۆ بۆ ئەوان جێژنی قوربانەو، زیارەتی تۆ وەکو عومرەو عەرەفاتە.

بتە بەلارو لەنجەکەم، بەژنی وەك نەیشەکەر رێکە. لێوی وەك نەبات شیرینە. هەی نامەخو ! لە دڵکێشی بتی جوانم. ئەو دڵکێشیەی لە خواوەیە.

٣ من بدل صورەتی جان‌دی ژبتان ئەو بتەنێ
ئەو تنێ سەروی رەوان دی ژظەریفێن چەمەنێ
سوسن‌و سونبول‌و گول چەرخە لدۆرا سەمەنێ
خەمری‌یان حەلقەئو چین دانە ژمیسکا خوتەنێ
سەر ددن چەشمەیی حەیوان‌و بزەمزەم درەنێ
لێ چشیرانی‌یە (الله) تەژوی کەفت‌و چەنی
ئەز دبێم بەدرە بدیم لێ دکەتن گوفت‌و کەنێ
یا یەقین روژە لشەرقێ‌و شەفەق دانە دنێ
غەلەطم روحی قودوس هاتی‌یە نیڤ وێ بەدەنێ
دکەت ئیحیای مەواتان لسورۆ رەفت‌و چونێ
تەنهن باوەرو ئیمان نەظەرێ دی‌و بنێ
چتەجەللایە بوێ قیبلە مەلەك رو ددەنێ
ئازەری گەر بدیا هور دکرن لات‌و مەنات
صەنەما سوژ ژصەمەد نەیشەکەرا لەب ژنەبات
(أحسَنَ اللهُ تَبارَك) ژسورا وی صەنەمێ

مانای وشە:

دەرنێ: دەچنێ؛ کەفت: لامل؛ مەواتان: مردوان؛ بنێ: برۆانە؛ ئازەر: باوك یان مامی برایم پێغەمبەر کە بتی دەتاشین.

پوختەی مانا:

لەچاو جوانان، ئەو بە تەنیا شکڵی گیانە، لە باغان‌دا، هەر ئەوە سەروی رەوانە. گوڵی سوێسنەو سمڵی کە پەرچوکەن، لە میسکی خوتەن رەشترو بۆن خۆشترن. لە لاجانگی گوڵی یاسەمەن ئاسایی دێن‌و دەچن. سەر دەگەیەننە سەرلێوان، کە سەرچاوەی ئاوی ژیان‌و، وەك چاوەی زەمزەم پیرۆزە. ئەی خوایە! لامل‌و چەنەی چەند جوانن. من دەڵێم روی مانگی چاردەس. بەڵام گفتو پێکەنینی لەمانگ زیادە. یان وەکو خۆرە، لە خۆر هات‌و، جیهان رۆشن ئەکاتەوە. لەمەش هەڵەم، دەڵێم رەنگە جوبراییلی هاتبێتە ناو لەشەوە، رەوت‌و چونی وەکو عیسا مردو وەگیان دێنێتەوە.

گەر لەگفتم بەگومانی، تۆش وەرەو لەیار بروانە! تیشکی خوایەو لەفرشتان بۆتە روگەی پیرۆزو جوان. باوك یان مامی برایم کە ئەتۆی دیبا بە چاوان، بتەکانی هەمو دەشکاند.

بتە بەلارو لەنجەکەم، بەژنی وەك نەیشەکەر رێکە. لێوی وەك نەبات شیرینە. هەی نامەخوا! لە دڵکێشی بتی جوانم. ئەو دڵکێشیەی لە خواوەیە.

٤ نیرگزا مەستو شیرین‌و گول‌و نەسرینە ژرەنگ
شەکەرو لوئلوی مەنشورو بدل ئاهەن‌و سەنگ
مە ژبەر ضەربی ئەڤینێ بوە دل پێت‌و پەرەنگ
لەومە شەب تا بسەحەر نالەیە وەك مەغنی‌و چەنگ
دامە صەد رەنگ عەذابی‌و نەهات دەر ژمە دەنگ
هەستی‌یان گرتی‌یە ناصورو مەژیدا هەیە ژەنگ
لەو نەهشیارو خومارین مە نە خواری مەی‌و بەنگ
لمە ئیرۆ دو کەمانداری حەبەش هاتنە جەنگ
تینە قەتلا مە ددەستان دوسیە قەوسی ژیەنگ
درەشێنن مەوتێن‌مە دوهەزار تیرو خەدەنگ
جەگەری کون دکن‌و تێ دبەین میثلی تفەنگ
میثلی وی کافرو ظالم قەدیەن کەس دفەرەنگ
نازك‌و خوب‌و شەکەر خەندەئو شیرین حەرەکات
صەنەما سورژ صەمەد نەی‌شەکەرا لەب ژنەبات
(أَحْسَنَ اللّٰهُ تَبَارَكَ) ژسورا وی صەنەمێ

مانای وشە:

ئاهەن: ئاسن؛ مەژی: مێشك؛ تێ‌دبەین: بەنێواندا دێت.

پوختەی مانا:

چاوی وەك نێرگزی مەستە؛ خوێن شیرینە، بە ڕەنگی گوڵو نەسرینە. ڕو مرواری، لێو شەکرینە. دڵی وەك ئاسنو بەردە. من لە ئەوین دڵم بۆتە گرو پەنگر. شەو هەتا ڕۆژ، وەك دەنگی چەنگە ناڵینم. صەد جورە جەزرەبەی داوم، دەنگم نەهات. ئێسکم توشی برین بونو مێشکم ژەنگی هەڵێناوە. نە بادەم خـواردوە نە بەنگ. دو بڕۆی ڕەش ـ وەك دو کەوانداری حەبەش ـ هاتنە جەنگم.

دو کەوانی یەنگیان لەناو دەستان هەیەو، دو هەزار تیریان پێوەنام. جەرگم کون‌بو، وەکو گوللە بەناویدا دەرباز دەبن. کافری وا کێ لە فەرەنگستانیش دیویە؟! ناسکە، جوانە. بزەی وەکو شەکر وایەو ڕەوتی لەبەردڵ شیرینە.

بتە بەلارو لەنجەکەم، بەژنی وەك نەیشەکەر ڕێکە. لێوی وەك نەبات شیرینە. هەی نامەخـوا! لە دڵکێشی بتی جوانم ئەو دڵکێشیەی لەخواوەیە.

٥ دریا دوست مەلا یەك جیهەتو سادە دلین
مە حەتا جان هەیە حاشا ژطەلەب دەست بهلین
یا درێ سەر بدرین یا بمرادێ وەصلین
مە چپەرواى رمین بەر وەشی شیرین قزلین
تا ئەبەد مەستو هیلاکێن ژشەرابا ئەزەلین
ژجەفاو ستەماوی ژجەگەر پوڕ دکولین
پەردەیا گوشە قەصەب لێ تو ژسەردیمێ هلین
کو دشەرقێ مەهو خورشید ژشەوقی بطلین
لەو ژسوڕ سورمە ددیرینو نەموحتاجی کلین
مەست دنیڤ تورۆ لەفان مار لسەلوێ فەتلین
سورمە دارین ژسوری مەست ژقودرەت کەملین
مە ژغەفلەت دوژها دینو ژسەهمێ خەجلین
عیشوەگەر شیوەنومایا مەژوی روحو حەیات

صەنەما سور ژصەمەد نەی‌شەکەرا لەب ژنەبات
(أَحْسَنَ‌اللهُ تَبَارَكَ) ژسورا وی صەنەمی

مانای وشە:

بهلین: هەڵگرین؛ **وەصل:** گەیشتن؛ **بەرەوەش:** لەپیشەوە وەشێن؛ **قەصـەب:** پارچـەی ئـاوریشمچـن؛ **بطلین:** دەست هەڵگرتن؛ **فەتلین:** پێچیان خوارد؛ **ژها:** هەژدیها.

پوختەی مانا:

مەلا! ئێمە لەرێی یاردا، راستو لەروینو دڵ ساکار. هەتا دەمرین دەست لە دڵداری بەرنادەین. یان بەئاواتی دڵ دەگەین، یان سەریشمان دەدۆڕێنین. گوێ نادەینە ڕمبی نوك تیژی خوێناوی. هەتا هەتا لەبادەی ئەزەلی مەستین. لەدەست ئازاری دەستیی‌یار، دڵ پرغەمین.

روبەندی ئاوریشم چنت لەرو لادە! با رۆژو مانگ، لە تیشکدان رابوەستن. چاومان پرە لە جوانی تۆ، ئیتر کارمان بەکل چیە؟ ماری کەزیت لە بەژنی سەوڵت پێچیان خوارد. چاوی مەستت کلی خودای تێ‌کراوە، بۆیە مەستن. دو هەژدیهای پرچتم دین، لە ترسان رەنگ لەروم نەما. زۆر بەنازی، نازان دەکەی. گیانو ژیانمان لەتۆرایە.

بتە بەلارو لەنجەکەم، بەژنی وەك نەیشەکە روایە. لێوی وەك نەبات شیرینە. هەی نامەخوا! لە دڵکێشی بتی جوانم. ئەو دڵکێشیەی لە خواوەیە.

سویندبه بالا

١ ئەی نەسیمی صبەهی ما دمەجالا سەحەری
صەد سەلامان بگەهینی ژمەوی لەب شەکەری

٢ نیرگزا نازك وتەر نەی‌شەکەرا مەستو خومار
دیم دوڕو لەعل لەبو موحتەشەمو موعتەبەری

٣ بسكو گیسو ژحەریرن قەصەبن طُرّەو زولف
نەژکافورە بەدەن خال ژمیسکی تەتەری

٤ دیم بەدرو ئەنی‌یێ، زولف لسەربونە هەلەك
ئەرقەمان حەلقەو گەڕدانە لدوڕا قەمەری

٥ ئاستانی‌و شوباکو کولەکو پەنجەرەیان
دابمسکینی‌و زاری توببوسی دبەری

٦ توزەکی بین بخوەڕا تا بکرین کوحلی بەصەر
لطەریقا قەدەما، دلبەری وی رەهگوزەری

٧ دابیینی صەنەما من تەبگین خوە بدەخەت
بکە تەلخیص جەوابی مە ژڤیێ موختەصەری

٨ لەو کوپور شەفقە ددیرت کەرەمو لوطفو کەمال
ئاه ژدەست رەمزو سوڕێن وی دوڕو گەوهەر خەبەری

٩ ما بزەهری شەکەری دۆست بخونت جارەك
عەرضحالا کو نڤیسی مە بخونی جەگەری

١٠ قەدەرەك شەفقە ژلوطفاتە تەمەننا دكرين
دامە مەحروم نەديرى تو ژلوطفو نەظەرىٚ

١١ بخودىٚ قەط تە ددلدا ژخودىٚ ترس نەهن
دكرى ظولمو جەفايىٚ تو لمن ڤىٚ قەدەرى

١٢ ئەز بوىٚ قامەتو بەژنىٚ لتە صوندىٚ دخورم
بەس كە ئەى پادشەها من لئەسيران غەدەرى

١٣ ژبەر ئاهێن مە دنىٚ ئاگرو دود بت نەعەجەب
مە ددلدا هەيە نارەك كو دصوژت سەقەرى

١٤ نە بوينە نەدبن وەك تەشەپالى دجەهان
كى دىيە ميثلىتە سيمين تەنو زەررين كەمەرى

١٥ پاشىوان گەزمەيى چەهڤێن تە مەلا پىٚ كوشتى
ما خەدەنگن دكرن قەط لمەئيدى ئەثەرى؟

ماناى وشە:

قەصەب: زەرى، پارچەى زێڕ تێوەدراو؛ **ئـەرقـەم:** مارى جنجير؛ **كولەك:** كولانچكـە، رۆچنە؛ **كوحـل:** سورمە؛ **بگينخوە:** خۆ بگەيێنە؛ **تەلخيص:** پوختەكراو؛ **موختەصەر:** كورتكراو؛ **تەلخيص:** كتێبێكە لە كتێبێكى بە ناوى موختەصەر وەرگيراوەو پوختەى موختەصەرە؛ **خەبەر:** گفتو دوان.

پوختەى مانا:

سروە! لە بەرەبەياندا، صەد سڵاوم لەو لێو شەكربارە بكە. بەژنى وەكو نەىشەكەرە. شـلكو تورتە وەكو نێرگس. مەسـتە چـاوە، رومروارى لێوى لاڵە، پايەبەرزەو زۆر بەرێزە. كەزىو بسـكو لابسكو پەرچوكەكانى، وەك ئاوريشم دەگەڵ زێڕان تێكەڵ دەبن. لەشى لەكافور سپىتر، خـاڵى وەك ميسكە بۆن خۆشو شەوە رەنگە. روخسار مانگە. هەنيەى بەو ئاڵقە بسكانەى لەسـەريەتى، هەر دەڵێى مارى جنجيرن لەدەورى مانگـىٚ هاڵاون. سـروە! زۆر بەكزى بيورە، لە پێشـانا دەركو پەنجەرەو كولانچكەو لێوى دەلاقەكان ماچكە. تۆزێكـى سـەررێى ياربێنە. تا بيكـەينە سـورمەى چاوان ـ هەر خۆت بچـۆ خـذمەت يارم، نامەكەمى بدە دەسـتى وەرامەكەم بە پوختەيى بۆ بێنەوە. زۆر بەبەزەو ئيلتيفاتە. ئاخ نازانى چەند دڵكێشو پڕلە نازەو گفتى وەكو گەوهەر دەچن!.

ئەگەر جارێك بەزارى ممبارەكى خۆى بانگم بكاو، ئەو عەريضەم ـ كە بە خوێنى دڵ نوسراوە ـ قبولىٚ ببىٚ؛ چەند خـۆش دەبىٚ؟ نوسـيومە تۆزێك بەزەت بىٚ. لە بەزەت بىٚبەشـم مەكە. جـارێك ئاورێكم وىٚبدە. بەخوا تۆ لەخوا ناترسى؛ دەنا هێندەت ئەو دەردە بەمن نەدەدا. سوێندت ئەدەم بەو

بەژنە شۆخو شەنگەی خۆت، تۆ پادشای چاوجوانانی، هێندە لەمنی یەخسیری خـۆت ظـولْمێ مەکە. لەبەر ئاهم ئەگەر دنیا پڕ لە دوکەلْو ئـاگربێ، سـەیر نیە. ئـاوری دلْم جـەهەندەمیش دەسوتێنێ. کێ لەدنیا لەش زێوین‌و کەمبەر زێڕینێکی وەكتۆی بەچاو دیوە؟ رەزا سـوكو جـوانی وەكتۆ، نە هەرگیز بوە نە دەبێ. دوای وەی مەلات بەتیری چـاوەکانت کوشـت؛ ئیتر تیری دیم بۆچیە. تیر هاویشتن بەهرەی‌نیە.

بەیاری خوا، شەرحی د یوانی جزیری، دوایی هات.

خوایه ئـەی بینایی چـاوان! سـوپاس بۆتۆ، که بەزەییت بەمنی هەژاردا هاتەوە. ئـەو هێزو توانایەت دامێ، لەپاش مەموزینی خانی، دیوانی شێخی جزیریش ـ بەسـورانی-شـی کەمەوە، که زۆری بۆ بەئاوات بوم. ئۆخەی ئیتر خەمم نەما، ئاواتم نەبردە ژێر گڵ؛ بشمرم ئـارخەیان دەمرم. لەقیامەتێش دەس‌بەداوێنی خاوێنی ئەو دو خۆشەویستەت دەگرم، لێم رونە خۆم لێ‌نابوێرن.

لەچاپو بەرهەم‌هێنانی ئەم‌کتێبە، چـەندکەسـێکی هەژارپەروەری خێرەومەند، یارمەتیان دام. ئەگەر چاکەیان لەبیرکەم، خۆم بەبێ‌ئەمەگ دەزانم.

سوپاسی‌زۆر بۆ: «کاك ماجدی روحانی» که وەختە بێژم بەقەدخۆم خۆی ماندوکرد، پاك‌نوسـی ئەو خەتەپیسەم، هەڵەو پەڵە هەڵگرتنەوەی، بەسەرچـاپ راگەیشـتنی، وەئـەسـتو گرت. هەر ئەویش بۆی دامەزراندم، کرێی چاپیان لێ نەستاندم.

سوپاس بۆ کارگێری سروش، «ئـاغای زەورەق»، بۆ بەرپرسـی چـاپخانەی ادارهٔ سـروش «مهرپرور»ی خوێن شیرین، بۆ کیژی یەکجـار هونەرمەند «ئـابگینە» که بەراستی لە پیت‌چنینی کوردیدا موجزاتە.

پێشەکیش سـوپاسی زۆرم بۆ ئـەو کوردە لاوانەیە، که بەچـاوی رەخنەگری، لە نوسـراوەکەم دەڕوانن‌و هەڵەکانم دەدۆزنەوە.

پازدەی پوشپەڕی ساڵی ١٣٦٠ هەتاوی.

عبدالرحمن شرفکندی
هەژار